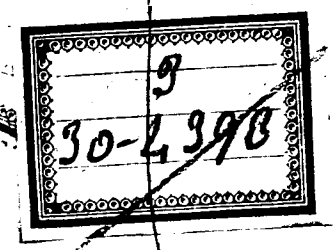


~~6a 4-19~~



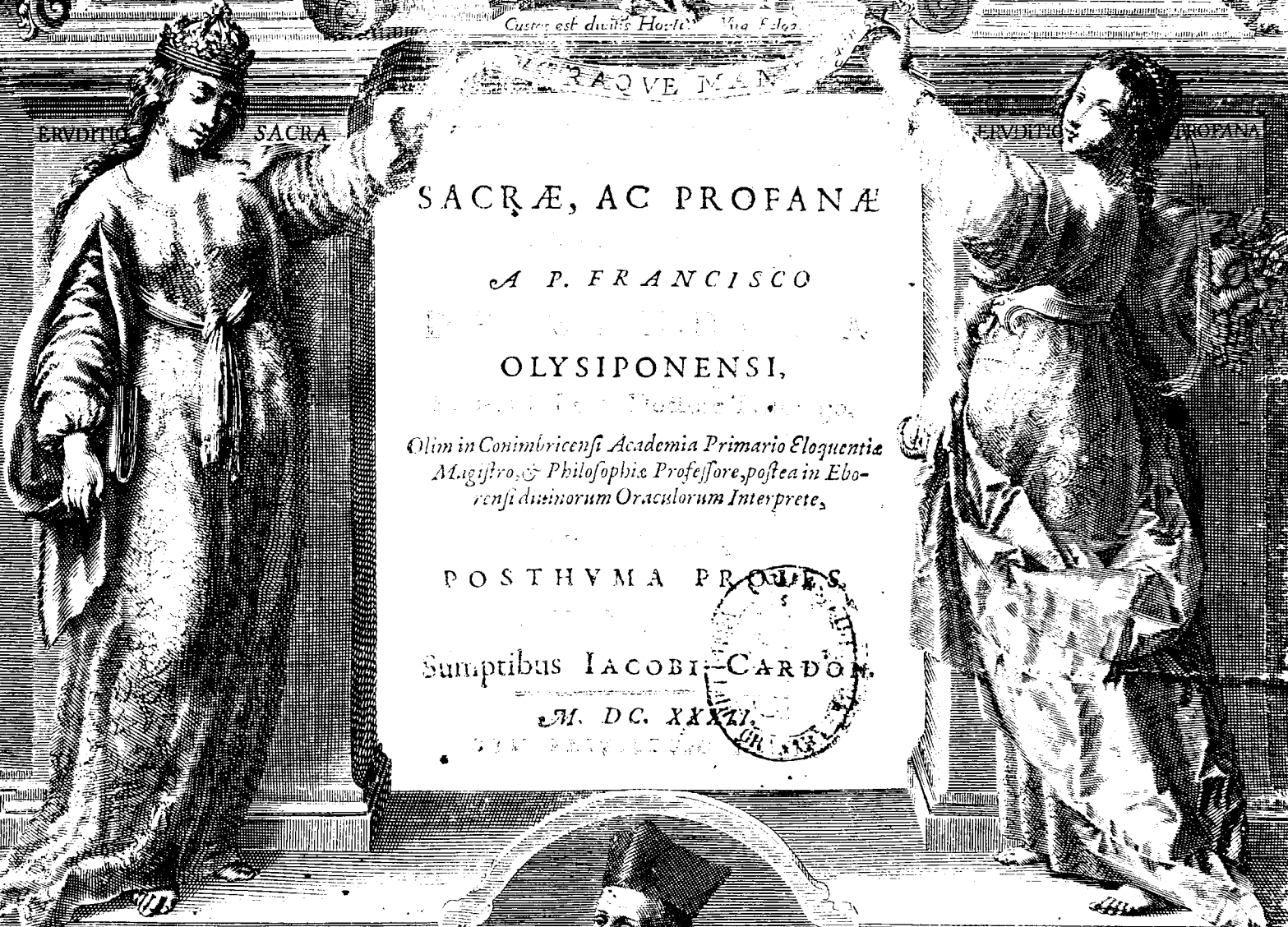
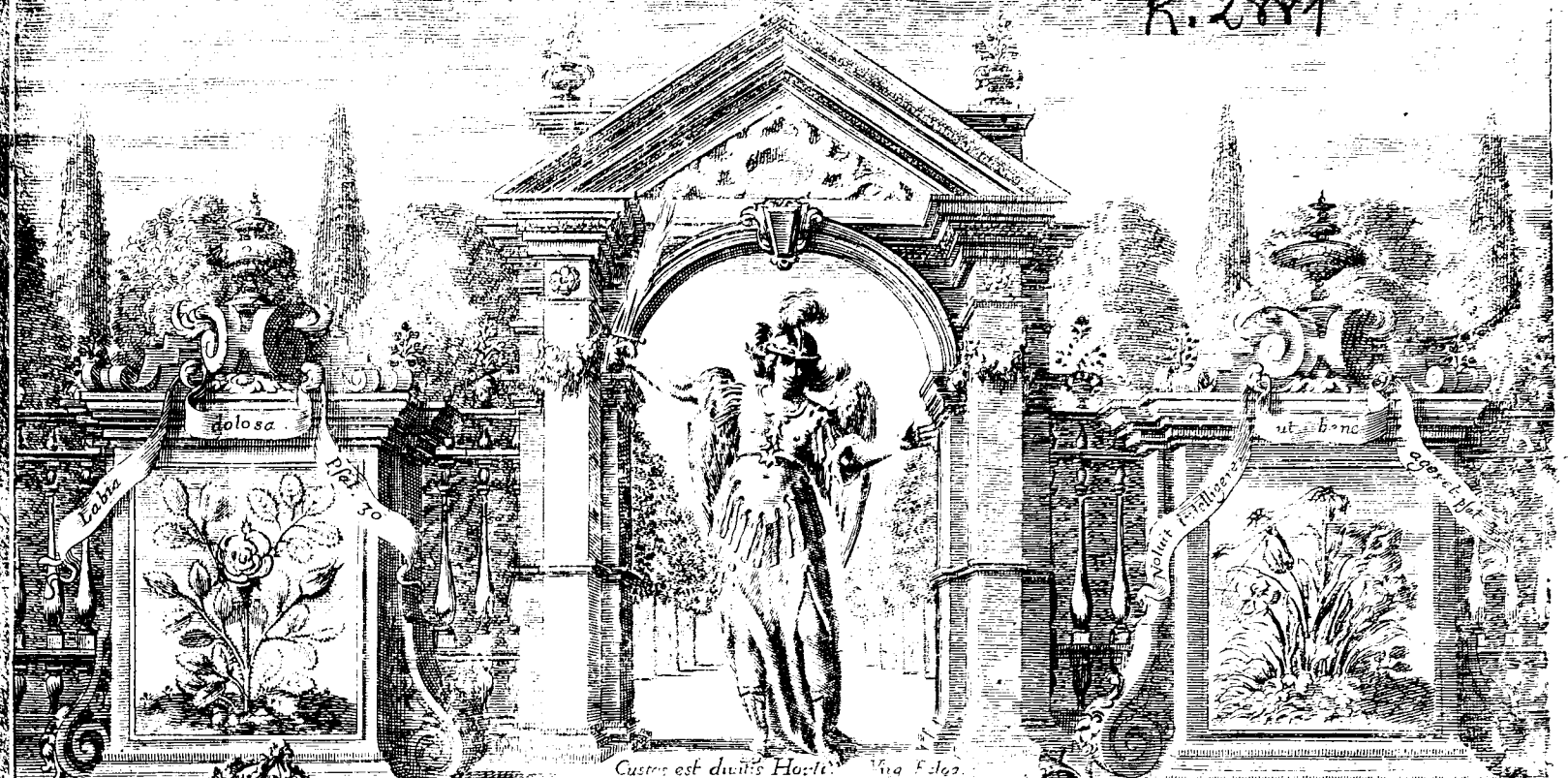
~~3
27-40~~

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
GRANADA
Sala: A
Estante: 4
N.º: 27

~~27-2~~

~~4~~

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32



SACRÆ, AC PROFANÆ

A P. FRANCISCO

OLYSIPONENSI,

*Olin in Conimbricensi Academia Primario Eloquentia
Magistro, & Philosophiæ Professore, postea in Ebo-
rensi duorum Oraculorum Interprete,*

POSTHUMA PROLES

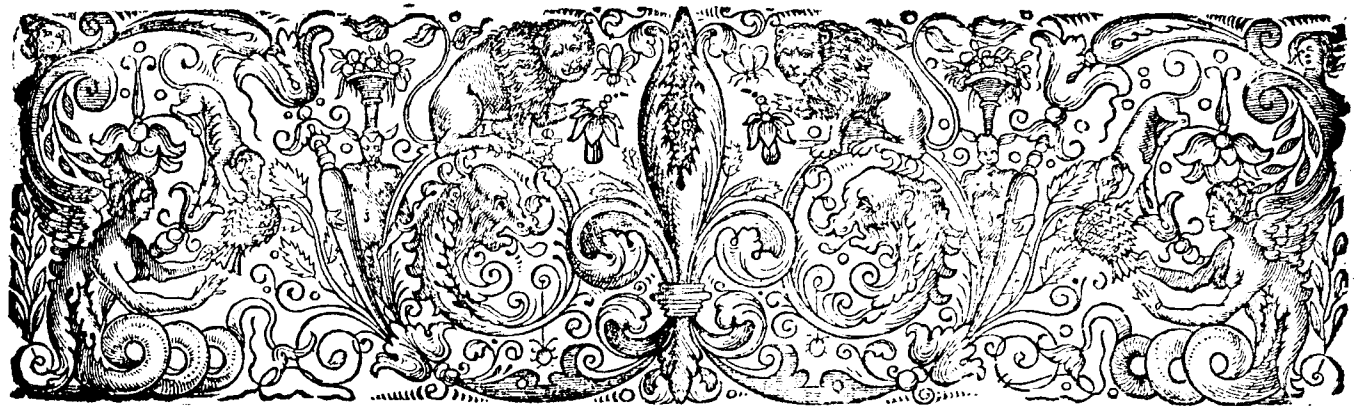
Sumptibus IACOBI CARDON

M. DC. XXXII.



Nondum sua forma accessit

Ad M. a. Historica



EXCELLENTISSIMO
PRINCIPI
ALEXANDRO,
EXCELLENTISSIMI
Principis Theodosij secundi
Ducis Brigantini filio.



INGREDITUR ultimò nunquam egres-
surus, Magnanime ALEXANDER, Re-
giam vestram domum Mendoça noster,
seu potius vester, quia, vel adhuc mor-
tuus memor quærit, quos viuus habuit in
deliciis. Quærit verò Aristoteles Chri-
stianus Alexandrum suum: quærit Lati-
nus Homerus etiam post mortem Alexandrum. Ingreditur
autem non iam Regio, sed florido habitu insignitus. Idcirco
tamen, Princeps Excellentissime, antiquum hospitem ne
dedigneris; quamvis enim immatura dies acerbissimo pol-
licis ictu pulcherrimum florem decerpserit, colores adhuc
natiuos retinet,

—*nec dum sua forma recessit.*

Virgil. Æneid. 1. 1.

Præsertim quòd amœnus hic liliorum, & rosarum cultus
non dedeceat Regium tuum genus, in quo passim

—*inscripti nomina Regum*

Nascuntur flores.

Virgil. Eclog. 3.

Planè nihil est, quod excellentissimis fratribus inuideas,
pluri

Luc. 12.

plurimum verò de quo glorieris ; & quia nec Salomon in omni gloria sua tantam induit maiestatem , & quia donum etiam Regium recognoscis , atque adeò Mendoçæ cineres non ingratos erga te sentis , sed optimè animatos experiris . Et licèt vt minor natu vltimus accedas ad munus ; primitias recipis omnium fructuum , quos feliciter protulit Mendoçæ ager , quasi verò qui forte posterior , prior fuisses in amore . Et cui æquius sacrandum erat suaviuum florum Viridarium , quàm Flori totius Regiæ nobilitatis ? Quis humanius humaniores , & amceniore sapientiæ flosculos excepisset , quàm humanissimus , & sapientissimus Princeps ? Quis laureatos apices , triumphales coronas , palmatas vestes , liliatas togas pluris faceret , quàm Alexander ? Cùm verò sæpe Martio æstues calore , hæce inter respirabis veris rosas , & beatissimæ voluptatis sedes , lucosque

Horat. lib. 3. od. 4.

— — — amœna
Quos & aqua subeunt , & aura.

Neque inuictum illud animi robur , quo horribilem aprum excipis , neque illa incomparabilis corporis dexteritas , qua Troianum ludum exerces , neque validus ille virium conatus , quo hastam ingentem quatis , & iam videris

Horat. lib. 4. od. 14.

— impiger hostium
Vexare turmas , & frementem
Mittere equum medios per igneis.

Neque , inquam , Martius ille calor delicatissimas exurit rosarum opes . Enimuerò cernimus aliquando Martem abire in Narcissum , Bellonam in Floram , & spicula mutari in lilia , hastas in rosas ; atque inter rubentes galeas , & ferreos belli apparatus floridus apex erumpit , & delicias expandit mille colorum .

Claud. de Nup. Hon. & Mar.

— Mauortia signa rubescunt
Floribus , & subitis animantur frondibus hasta.

Scio te Musices concentu beari immortaliter : Musas audies , &

Horat. lib. 2. epist. 1.

— Albano Musas in monte locutas.

Quòd si in syluestres aliquas fortè incidas , ne pudeat immorari paululum , & affari .

Virgil. Eclog. 2.

— Habitatunt DI quoque sylvas.

Maxi

Maximè quòd sub rustico habitu optimè internoscis ciuilem togam , vrbánúmque sermonem , qualem in te admiramur omnes , & veneramur ;

— Rígidi sed plena pudoris
Elucet grauitas fastu iucunda remoto.

Claud. de Conf. Mal.

Nec desunt plurima Philosophiæ documenta , & ornamenta , quæ doceant , quæ oblectent . Quapropter , Lusitane Alexander , nihil tuis detrahit laudibus Macedonis Alexandri laus , & gloria , quia sub huius Aristotelis disciplina disces præstantiùs , formaberis rectiùs , euades sapientior . Deinde si diuinos amas Poëtices afflatus , Latinum Homerum offerimus , puluino quidem tuo dignum . Qui non Vlyssis Troiæ euerforis , sed Christi salutis nostræ assertoris labores canit , & triumphos . Diuina Homeri huius verba præclarius te excitabunt ad pietatem , quàm Alexandrum illum Achillis facta ad pugnam . Ille item magno pere sibi placuit in Apellis tabula , & Lysippi ære , si quidem

Plut. in Alexand.

Edicto vetuit , ne quis se præter Apellem
Pingeret , aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia.

Horat. lib. 2. epist. 1.

Cæterùm Apellis manus Alexandrum adeò ad viuum expressit , vt vulgò etiam iactaretur duos esse Alexandros , quemdam à Philippo genitum , quem nemo poterat gladio imitari ; alterum ab Apelle depictum , quem nemo poterat reddere penicillo . Tuum etiam Apellem , Lusitane Alexander , feliciùs fortitus es , qui te coloribus non delineauit , sed floribus animauit , è quibus suauissimi efflantur odores , qui sensus capiunt , & titillant meos . Odoror , & delibo tuæ pietatis violas , tuæ humanitatis rosas , tuæ nobilitatis lilia , tuæ maiestatis cariophylla , tui ingenij hyacinthos , & reliquos virtutum tuarum venustissimos flores ;

Plut. in Alex.

Quos neque frigoribus Boreas , nec Sirius vrit
Æstibus , aeterno sed veris honore rubentes.

Claud. de Laud. Ser.

Ille denique Alexander pensiles Babylonis hortos non solum laudauit , verùm etiam in perenne miraculum religiosus seruauit . Age igitur , Lusitane Alexander , dstringe fulmineum ensẽ , non ad Gordium aliquem nodum dirumpendum , vt Alexander , sed ad hoc Viridarium , vel , si mauis , Paradisum custodiendum , vt Cherubinus . Rectè sub sa-

Curt. lib. 5.

Plut. in Alex. Curt. lib. 3.

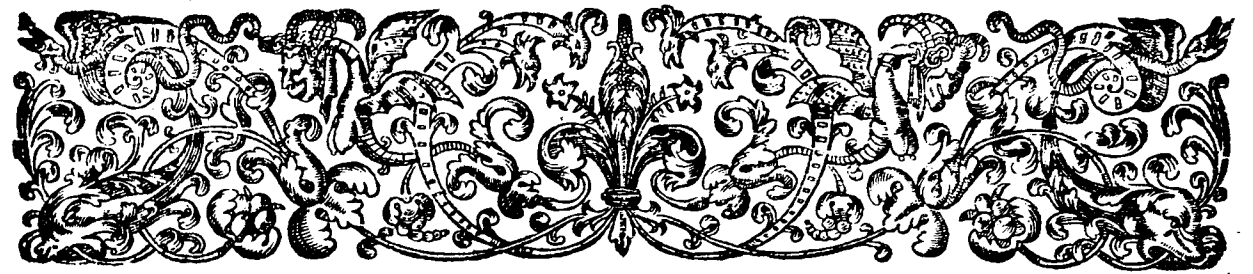
Genes. 3.

piensis Cherubini custodia, siue tutela manet sapientiæ Pa-
radisus. Hæc autem custodia, Tutelaræ Cherubine, *non*
tibi erit, vt Augustini verbis vtar, laboris afflictio, sed operatio
voluptatis. Quis autem tam parcus, & infrequens Piorum.
cultor, vt tam sacros aditus tentare audeat? Quis tam pro-
iectus, & amens, vt illibatos flores polluere non reformi-
det? Gladio ancipiti obarmatus pro foribus Viridarij vtriuf-
que eruditionis excubat Alexander; *Nam es hic Alexander*
est: excubat Cherubinus,

— *Procul ô, procul este profani,*
Conclamat vates, totoque absistite luco.



OPTI



OPTIMO FLORVM LECTORI

SALVTEM PLVRIMAM IMPERTIOR.



N tibi aperio Viridarium, quo nihil iucundius in-
dagari, nihil amœnius inueniri poterit. Locus est
genialis totus, ac plenus deliciarum: virentibus her-
bis vestitus, recentissimis floribus ornatus, pellucidis
fontibus irriguus, felicissimis arboribus confitus,
opacis nemoribus coronatus, pulcherrimis arcolis
distinctus, resupinis puluinorum toris compositus, singulis tramitum
fulcis diuisus, omnibus gaudentiæ naturæ donis accumulatus.

— *Hinc tibi copia*
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.

Horat. lib. 1. od. 17.

In geniale scilicet vtriusque eruditionis domicilium te introduco,
floridis librorum ambulationibus compositum, gratissimis proble-
matum areolis distinctum, ingeniosis argumentorum puluinis or-
natum, venustissimis omnibus sapientiæ floribus coronatum Habes
itaque Viridarium & Humanarum, & Sacrarum literarum. Placuit
sic inscribere, tum propter incredibilem rerum varietatem, tum pro-
pter maximam ipsarummet rerum iucunditatem. Si displicet, displi-
ceant etiam auctores, & boni cultores scientiarum, qui in hortis ge-
nialibus floruerunt, ibique Academias suas instituerunt, & colloca-
runt. Morem approbavit, & laudavit Hieronymus vtriusque erudi-
tionis castissimus Professor. Nec inuenustè sapientiam Viridario
componimus, quando Basilius cœlum ipsum sideribus ornatum, tan-
quam floribus picturatum considerat: quando Ambrosius ex cœlo
stellas, veluti ex Viridario rosas in fasciculos colligit, & cœlestibus
zonis annectit; quasi verò venustatem potius à floribus sidera, quàm
à sideribus flores mutuari videantur. Dispersos autem flores studio-
sius legi, & collegi,

D. Hieronymus lib. 2.
aauesf. 100.

Basil. Exaem. hom. 4.

Ambr. Exaem. lib. 4.
cap. 2.

— *apis Matina*
More, modoque
Grata carpentiæ thyma per laborem,
Plurimum circa nemus, vuidique
Tiburis ripas.

Horat. lib. 4. od. 2.

Plurimos non potui inuenire, quia si omnes, quos foecundissimus protulit Authoris ager, flores collegissem, innumera dubio procul viridaria conderentur. Ex his vero paucis non venena, ut aranea: sed mella ut apes sedulo lege; si illud facias, Cleopatram in tuam pestem; si hoc, Poetas in tuam laudem imitaberis, qui quidem,

Plinius.

Lucretium lib. 3.

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant.

Si flores inter spina latens togam carpat, & manum pungat, nil mirum, cum natura Rosam ipsam omnium florum Reginam quasi quadam spinarum custodia munierit. Stimulos autem tribuit, non dolores, amatorios potius, quam amaros dedit aculeos, quia amorem voluit conciliare, non iniicere horrorem. *Ut stimulis illis, inquit Basiliius, aegre contactum admittentibus ad maius desiderium colligentes prouocet.* Verum cum tribuli, & sentes non floris, sed criminis fructus sint, quia ante peccatum, Basilio teste, spinis rosa caruit, quidquid suaue, cum floribus natum; quidquid asperum, aliunde adueniens iudicetur: nulla in Authore asperitas, nullus erat aculeus.

Basiliius epist. 149.

Exaem. homil. 5.

Singula singulis librorum vestibulis expono. Iam ades auidissimus: optas fieri cum Argo oculus, cum Catullo nasus. Esto, pollicem infige, qua oculus, qua magis voluptas fert: selige rosas venustiores, necte in fasciculos, admoue sensibus per summum delictum. Colores artificii cuique penecillo æmulari fas, æmulari certe, sed non facile imitari.



Facul

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV in Prouincia Lusitana.



GO Antonius d'Abreu, Societatis IESV, in Lusitania Prouincialis, è facultate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre nostro Generali Mutio Vitelleschi, facultatem concedo, ut hoc opus, Viridarium sacrae, ac profanae eruditionis inscriptum, à P. FRANCISCO DE MENDOÇA, nostrae Societatis Doctore Theologo, & in Eborensi Academia sacrarum literarum Professore, compositum, & eiusdem Societatis grauium, doctorumque hominum iudicio approbatum, typis mandetur. In quorum fidem has literas manu nostra scriptas, & subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus. Conimbricæ 8. die Nouembris, anno 1628.

ANTONIUS D'ABREV.

CENSORVM IUDICIA.

R. P. BALTHASAR ALVAREZ, Doctor Theologus, & quondam Eborensis Academiae Cancellarius.



PERVIDI, qua potui cura, P. FRANCISCI DE MENDOÇA pernegilia Natalis Domini; itemque sanctissimae Virginis, sacrarum Doctorum, Philosophiae, humaniorumque literarum problemata varia, necnon orationes eas, quas habuit Auctor dum Rhetorem ageret Conimbricæ, atque Olyssipone; qua omnia neque à fide Catholica, nec à sanis moribus abhorrere palam iudico; imò qua pietate, qua eruditione, qua dictionis elegantia, & nitore aspergi uniuersa, legentibus sicut & utile, ita erit manifestum; quapropter dignum opus censeo, quod aternitati mandetur. Conimbricæ in Collegio Societatis IESV, anno 1628.

R. P. LUCAS VELLOSO, quondam Olyssipone, & Conimbricæ primarius Eloquentiae Professor, modò in Academico Conimbricæ Collegio diuinarum literarum interpres.



REGI hosce P. MENDOÇÆ flores è sacro, ac profano agro bene collectos, suisque ordinibus venuste dispositos. Opus est primae iuuentutis, non tamen crudum, nec ingratum gentis Rhetoricae animis, & auribus. Unde quis poterit Oratoriae dignitatis opes habere, Romanae Eloquentiae leges haurire, disputationum vires cogere, ac dicendi modos vtiliter discere. Non laudo Poeticam supellectilem è Musarum hortulis delectam accurate, & quae potest iuueniles animos chori poetici mulcere grauiter, ac mollire honeste. Inde enim sacra omnia ad mores poliendos, ad pios motus animi ad Christi honores curandos. Quid plura? Compendio vtor, opus est, arte nobile, rebus grande, moribus vtile, nec à suo Auctore alienum. Quare typis mandetur. Conimbricæ in Collegio Societatis IESV, anno 1628.

R. P. BALTHASAR TELLIVS, quondam
in Eborensi, Olysiponensi, & Co-
nimbricensi Academia primarius
Eloquentiæ Professor.

VDEX datus fui ad examen præclari huius operis castigandum.
Legi ego, & incredibili gaudio perlegi: atque, ut ex animo lo-
quar, non largiùs unquam voluptati indulsi; illa mihi lectiõnis
sors facta ex usura Gratiarum venustate multò festinior;

Stat. 1. Sylu.

——Cælo ne peractum
Fluxit opus?

Plinius.

*Illud in hoc diuino opere verissimum, quod in cunctis difficillimum, vetustis no-
uitatem dare, nouis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, gratiam
fastiditis. Ergo ut incerta admiratione exultantem, & euagari gestientem
animum per hoc ingeniosum Viridarium comprimam, quos flores priùs colligam?
Quæ quibus anteferam? Olorinos ne priùs carminum mirabor cantus, & mora-
bor, quibus nouem Musas mella pœtica crediderim instillasse? Illis profectò
precinunt,*

Virgil. Ecloga 8.

——Quorum stupefactæ carmine Lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus.

Cantic. 2.

*An soluta orationis ligatas leges priùs legam? Quantus enim in Rhetorica est?
Quantus ore hanc tonat? Quid si ad decorum sophiæ puluerem accedam colligen-
dum? Nullibi certè gratius Virgo Beatissima, ut Flos campi, & liliium con-
uallium, quàm in hoc Viridario reuirefcit. O magna fecunditas ingenij! O flo-
res, & odorum suauitate, & saporum dulcedine, quibus Alcioni damnosa po-
maria verè cedunt. Quare, iam non*

Virgil. 1. Georg.

——Elyfios miretur Græcia campos,

*adsunt enim Mendoça nostri, quem nobis astra tulere inuidiosa, viuus inge-
nij fontibus horti irrigui pullulantes: adsunt diuino pollice humaniores flosculi
prælibati; hinc*

Claud. 1. de rapru.

——Zephyris melioribus halant
Perpetui flores.

*Ne videlicet Magnus Mendoça, solos nobis diuinarum literarum perennes
haustus propinaret, verum etiam amœniori nos calamo spoliata omni huma-
ne eruditionis gratia recrearet; utrumque enim in tanto Doctore magnum,
in utroque fuit ille verè Maximus. Hoc nobis de importuna eius morte sola-
tium, ut ex vitali eius tumulo, velut ex animato Phœnicis cinere, fauilla in
violas, in virentia, ac viuientia lilia mors ipsa refloresceret. Enimuerò, qui
hos nunquam morituros huius Viridarij flores legerit, & collegerit, nonne verius
hic repetet admirabundus,*

Num

——Num non è manibus illis?
Num non è tumulo, fortunatâque fauilla
Nascuntur violæ?

Perf. sat. 1.

*Quapropter, iudicium hoc meum esto, hæc scripta non solùm typis mandanda,
verum etiam*

——Linenda cedro, & leui seruanda cupresso.


Horat. in arte pœti-
ca.

*Conimbrica in Collegio Societatis JESV, anno millesimo sexcentesimo vigesi-
mo octauo.*



R. P.

R. P. FRANCISCUS DE MACEDO,
quondam in Olyfiponensi, & Co-
nimbricensi Primarius, modò in no-
ua, ac Regia Madriti Academia pri-
mus, & primarius Eloquentiæ Pro-
fessor.

 IRIDARIUM P. Francisci Mendocij, & vidi, & percurri,
non minus oculis, quàm animo. Omnigena florum varietas cum
odoris, tum coloris suavitate mirificè recreauit. Singulos more apis
infedi, libauit. Suxi merum mel, merum nectar. Utinam huc re-
liqua studiosarum apum examina conuolent, ut fauos construere collecto hinc
melle possint. Hic rosa Theologiam, lilia Scripturam, cariophylla Eloquentiam,
viola Poëticen, hyacinthi Historiam, redolent, ac spirant. Nec Auctoris
morte marcent: viuunt, crescunt sub aliena manu, quæ quidem iisdem neruis,
ac sanguine, quibus Auctoris, constat. Dignum planè opus, ex quo omnis lite-
raria Respubl. solemne faciat florilegium. Ergo typis mandandum censeo. Co-
nimbricæ in Collegio Societatis JESV, anno 1628.

R.P.

R. P. SEBASTIANVS D'AMAYA,
primarius quondam in Conim-
bricensi Academia Elo-
quentiæ Professor.



VLTVM sanè aperitur orbi viridarium, inter cuius amœnita-
tes si quem videas spatiantem, dicas:

Hunc tacitum fyluas inter reptare salubres,
Curantem quidquid dignum sapiente, bonoque est.

Horat. lib. 2. epistol.
ep. 4.

Excoluit non Alcionus aliquis voluptarius, sed Franciscus ille acerrimus vir-
tutis sectarius. Non Mendosus aliquis Adonis, sed Mendocia ille Deo unice
habitus in amoribus. Non Babylonia vlla Semiramis areolas composuit, aut
pensili opere librauit hortos, sed cœlestis illa egregij Doctoris manus, & cala-
mus Lysium hoc viretum concinnauit in Elysium, quo posset animos mentesque
legendium florum varietate, diuite rerum gremio, fecundo eruditionis sinu,
sententiarum ubertate, dictionis basilico ornatu, & arcana locorum indagine
prendere, & suspendere.

— hinc tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.

Horat. carm. lib. 1.
od. 17.

Nam pratum hoc Paradiso conterminum non Pomona irrigauit, sed suis Flora
pinxit lenocinijs quod vltima finxit antiquitas. Habes tamen hic (fide Attica
dictum crede) habes lucos, cœli

— amœnæ
Quos & aquæ subeunt, & auræ.

Horat. carm. lib. 3.
od. 4.

Licet tu Pestana rosata, licet Tyburis delicias, Coricij senis sarculo versatas
glebas Ætnæos Proserpine hortos, aut alios quosque ad stuporè diuitijs, ac delicijs
affluentes ingrediare, è vestigio illa tuum subibit animum magni Basilij senten-
tia. Cum obiter in domum viri valde opulenti ingressus fuero, & vi-
dero ipsam omnigenis floribus illustratam, noui quòd hic nihil pre-
tiosius possidet his, quæ videntur: sed inanimata quidem magno
studio ornat; animam verò incultam habet. Quia scilicet oculos illa
pascunt, non animos. Si tamen in hoc Mendocæ viridarium pedem inferas,
viuentem illius adhuc, & vigentem odorem doctrinamque vel etiam post obi-
tum virentem cum videris, illos scientiæ flores, an fructus diuinum quid
mentibus imbalantes, illam etiam num spirantem sapientiæ fragrantiam, cordis
tui credo sensa illa explicabis in eloquentiam cum eodem Patre Basilio. Illic flo-
rem non ad breue tempus fulgentem, sed durabilem iucunditatem
habentem, gratum aspectu, indefinentem delectationem præben-
tem, insatiabilem fragrantiam reddentem, & coloris præstantia in-
signiter coruscantem, non ventorum violentiæ exoluunt, non noui-
lunia tabefaciunt, non glacies congelat, non Solis ardor comburit.

D. Basil. conc. ad di-
uites.

D. Basil. conc. de Pa-
radiso.

Dices

Dices cum eodem esse locum, in quo est exortus lucis, in quo delicia animæ, & pulchritudo virtutis à multifaria sapientia initium habens.

Quod mirum quantum quadret, & cadat in hoc Mendoça viridarium, ubi mentes deliciari possunt in gaudijs à multifaria sapientia initium habentes, siquidem hortus iste sapientiæ omnigenæ pomarium complectitur. Unde pro scientiarum varietate ut ut libuerit, poma licet cuilibet excerpere. Illum qui in hoc sapientiæ plantarium se penetraverit, beatum ter, & amplius inquamabo. Erit enim tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. Nam qui ita se gerunt, semper virent gloria, & honore. Quamuis enim interdum à carnalibus despiciantur, tamen à sapientibus, & ab ipso Deo honorantur, ut scitè Bellarminus Cardinalis ad id Psalmi. Hoc ergo fortunatum nemo, sed deusque beata si te habuerit cultorem, efficiet profectò, ut colonum Mendoçam omnium scientiarum coronis exornes laurea Apollinari, olea Mineruali, virenti baccare, hedera frontium doctarum præmio. Tèque omnino perducet, ut meæ sententiæ subscribas, dum vero verius censeo dignissimum esse opus, in quo tuam operam colles assiduam: dignissimum itidem quod ab umbra ad Solem, à priuatis parietibus ad forenses lucem non quidem ad exigui predicationem temporis, sed ad memoriam præclarissimi Doctõris sempiternam emittatur. Olysepone anno Domini 1628.

Psal. 2. 3.

Bellarmin. in Psalm.

Horat. carm. lib. 1. od. 1.

FACVL

FACVLTA S R.P. PROVINCIALIS SOCIETATIS IESV,
in Prouincia Lugdunensi.



STEPHANVS BINETVS, Prouincialis Societatis Iesv, in Prouincia Lugdunensi, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis, Henrico III. 10. Maij, 1583. Henrico IV. 20. Decembris, 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Februarij, 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiusdem Societatis hominibus compositos, absque Superiorum permissione imprimant; permittit IACOBO CARDON, Lugdunensi Bibliopolæ, vt librum, cui inscriptio, *Viridarium vtriusque eruditionis, tam sacre, quam profane, Authore P. Francisco Mendoça, Societatis IESV Theologo*, ad sex proximos annos imprimere, ac diuendere liberè possit. Datum Lugduni 29. Decembris, 1630.

STEPHANVS BINETVS.

CENSURA OPERIS.



OS infrà scripti sacre Theologiæ Doctores fidem facimus, lectum, ac perlectum à nobis librum, qui inscribitur, *Viridarium vtriusque eruditionis, tam sacre, quam profane, Authore P. Francisco Mendoça, Societatis IESV Theologo*, in quo nihil fidei Catholicæ, Apostolicæ, & Romanæ contrarium animaduersum. Lugduni die 8. Octobris, 1630.

FR. CL. COCHET.

FR. BERNARDINVS MOLLIASSON,
Lector in Conuentu S. Bonauenturæ.

APPROBATIO.



IOANNES CLAVDIVS DE VILLE, Custos in Ecclesia sanctæ Crucis, & Eminentissimi, ac Reuerendissimi Cardinalis Lugdunensis in hac diocesi Vicarius Generalis substitutus, idem ac præfati Doctores Theologi sentit de hoc opere. Lugduni 7. Idus Octobris, 1630.

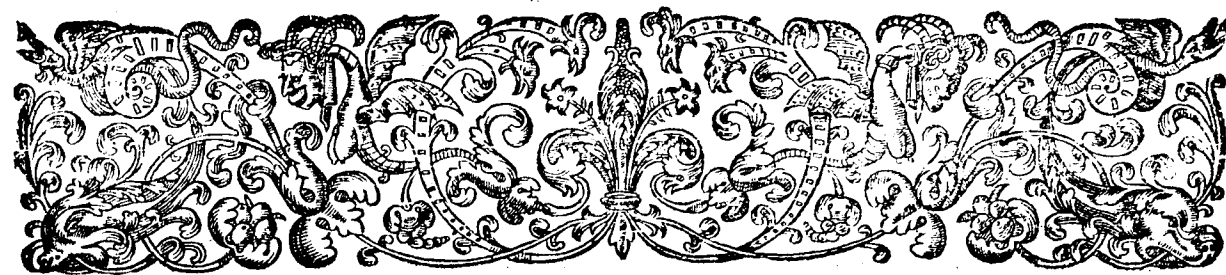
DE VILLE.

R. D. D. THOMÆ DE MESCHATIN LA FAYE,
huius libri imprimendi Facultas.



THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, & Vicarius Generalis in Archiepiscopatu Lugdunensi. Liber inscriptus, *Viridarium vtriusque eruditionis, tam sacre, quam profane, Authore P. Francisco Mendoça, Societatis IESV Theologo*, vt in lucem edatur, facultatem concedo. Lugduni 3. Ianuarij, 1631.

MESCHATIN LA FAYE.



DEDICATIO IMMORTALIS.



REGO tuis, Magne MENDOÇA, piissimis Manibus, geminum erigimus Mausoleum, materia diuinum, pulchritudine egregium, arte ingeniosum. Tuis, inquam, æternis Manibus æternum suspendimus, æternum sacramus Mausoleum. Nempe

— — — *Ære perennius
Regalique situ pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, et fuga temporum.*

*Horat. carm. lib. 3.
od. 30.*

Perenne, ac solenne erigimus opus, nobili virtutum tuarum animatum cælatura, illustri pietatis tuæ titulo inscriptum, vnico tui nominis elogio satis elegans, satis laudabile: quia laudis materiam dare facilius potes, quàm accipere. Geminum Collegium, & Conimbricense, & Eborense geminum tibi ponit Mausoleum, germano quidem affectu. Redit ad luctum, quem nondum deposuit, ad lacrymas, quas nondum absterfit. Et si reliquias beatosque cineres Patriæ negasti, eximium eius erga te amorem acerbo tuo funere non abstulisti. Hæres in oculis animisque, & quem vidimus, & audiimus non obiisse, imò nec abiisse arbitramur. Planè qui primos semper honores viuis fugiebas, supremos modò mortuus non effugies. Vtrumque Collegium Magistro suo sapientissimo, Rectori suo admodum colendo, Patri suo indulgentissimo ritè parentat, &

— — — *extremus si quis super halitus errat
Ore legit.*

*Virgilius lib. 4.
Æneid.*

Adeste igitur gloriosi Manes, vestrum ingredimini Mausoleum, vestrum quidem, quia ex pulcherrimis vestrarum virtutum gemmis exstructum. Sin autem ob hanc causam tibi seuerissimo honorum contemptori minus placuerit, placeat saltem ob artificem, qui sanè fuit fraternus Amor, quo nihil ingeniosius, quo nihil tibi vnquam gratius. Vos tamen, siue Amici, siue Cultores præstantissimi hominis, non iam lacrymas, sed flores date, & *plenis manibus*; fas enim est

Virgil. 6. Æneid.

Mausoleum illius viri, qui fuit virtutum omnium flos, hortulum dici potius, quàm tumulum.

Interim, Magne MENDOÇA, dum
apprecamur, æternùm

Virgil. 11. Æneid.

salue, & vale.



MAVSO



MAVSOLEVM

Posthumæ, ac perennis gloriæ, quod Collegium Conimbricente Regium, & Academicum, P. FRANCISCO DE MENDOÇA, Rectori quondam suo, erexit, & consecrauit.

OLYSIPO

Ad Magni MENDOÇÆ Cœnotaphium.



*Q*VA Tagus Oceani committit fluctibus urnam,
Diues Vlyseum radit & vnda solum.
Ostendit vitreum crystallina gemma sepulchrum,
Et scintillantem diuite rore torum;

*Mendoça tumulum, sed amico puluere inanem,
Credo ego, non caperet tam breuis urna virum.*

Ad tumuli molem ferali ornata cupressu

Stat Nympha, & multò proluit amne sinus.

Amne tument oculi, manibus soluuntur amictus:

Ungue perit facies, & pia cura mori est.

Postquam vocis iter patet, in suspiria vocem

Fundit, in has voces maxima damna vocant.

Cur nullum in saxum mea membra dolore rigescunt?

Nonne meo minor est quisque dolore dolor?

Saxea fit Niobe nimio si victa dolore,

Non animum excruciant damna minora meum.

Et viuo, nec facta silex? sed viuere votum est,

Ne sensim amittam saxea facta mali.

In lacrymas ibunt oculi, dum vita manebit,

In questus voces, in mea verba dolor.

Sed quia communem, communia damna dolorem

Poscunt, in plandus & manus vna parum est.

Lugete Heroës primo de sanguine Regum

Amissum è vestra nobilitate virum.

Et Vatem Vates, Oratorumque Magistrum

Orator, morum turba sacrata ducem.

Et vos qui petitis de sacro lumina libro,
Ereptam extincta luce dolete facem.
Nam meruit Mendocça nouo selemnia ritu,
Quem procul à patrio mors tulit atra solo.
Heu mortem inuisam! quàm cæco tela furore
Mittis, Mendocça dum caput una petis?
Nōne fuit satius vires in Maura ciere
Pectora, in audaces arma ciere Getas?
Viuuit Arabs, fruiturque Getes melioribus annis,
Et fugiunt vitijs debita damna sis.
Viuunt & fures, moritur Mendocça, nec annos
Explet Nestoreos dignus inire dies.
Credo equidem, non equa vices, aut nomina librat,
Nec iam mors equo sub pede pulsat humum.
Ah pudiat rapuisse hominem fandi arte potentem,
Et quo Roma potens, dum loqueretur, erat.
Vidisti Periclem Romana ad rostra tonantem,
Et sacrum Hippolyti moribus ire virum.
Vidisti calami flores, patriæque nitentes
Fortuna radios, & malè sua furis?
Certè animi dotes vel tellus bruta probaret,
Et sophia vires hostis in hoste probat.
Vidisti quantum iaculatus carmen in astra
Ebibit inuidiæ dira venena tua.
Quàm lato excepit fati Reus Atropon ore,
Ad Christi faceret dum pia verba Crucem?
Nec pudor est talem, ac tantum rapuisse Magistrum?
Certè debueras erubuisse nefas.
Sed mea culpa fuit, quia vincula nulla parauit,
Cum longam vellet missus inire viam.
Cur amplexa pedes precibus non mille tenebam,
Flexissent faciles vel fera corda preces.
Cur tacuere oculi, si ferrea pectora fletu
Vincuntur? lacrymis cederet ille meis.
Cur vim non feci? rapuisse licebat Alumnum,
Castus amor vires ad pia furta daret.
Sed quia subtraxit mihi segnis inertia mentem,
Heu patiar vitio damna parata meo.
Mendocçam tumulto dum mors ingrata recondit,
Tam procul ex oculis, quàm procul à patria.
Et queror, & doleo, minor esset causa dolendi,
Si foret illa meis terra propinqua vadis.
Vngere si possem, & funus curare, supremo
Audire, & pariter reddere verba sono.

Non

Non possum roseo cineres perfundere nimbo,
Nec charum in nostro corpus habere sinu;
Nec premere amplexu manibusque aptare sepulchrum,
Nec possum plantis oscula mille dare.
Si possem, hoc saltem obsequio solabar amorem,
Sed mala sors nullum nouit habere modum.
Mendocçam eripiens peregrina in sede locauit,
Nunc vidisse negat, non semel illa nocet.
Tales (nunc repeto) casus mihi dira canebant
Somnia, nec mendax somnia misit ebur.
Nam rabido armatum rictu, hamatisque leonem
Vnguibus una mihi noctis imago dedit.
Carpere visus erat toto mea membra furore,
Et raptare feris viscera vulneribus.
Horresco, abscedit cruor, & tremor obligat artus,
Sed non sum fato credula facta meo.
Hac quia, nunc repeto neglecti conscia fati,
Mendocça erepto viscera raptæ fleo.
Cur ego non flerem? si flendi maior origo,
Quo maius damnum est? plus mihi fata nocent.
Quis nostrum post hæc caput inter sydera condet,
Mendocçam tumulto si Libitina premit?
Quis sacro insanum moderabitur ore theatrum?
Et Regum in medium facta polita dabit?
Quis tetricæ vitæ mores audebit amare?
Et sacros patria dirigat arte greges?
Hac mihi raptæ queror vitæ solatia, quando
Mendocçam è terris mors inopina rapit.
Hinc dolor, hinc lacryma, neque enim suspendere fletus,
Si qua venit subito, magna ruina potest.
Fundite perpetuos mea lumina, fundite riuos,
Crescant de nostris flumina luminibus,
Vt quoties vitreum sacra flumina Mausoleum
Abluerint, fletus deferat unda meos.
Sic fati visum est meus ut Mendocça periret,
Ne qua mihi posthac læta Camæna foret.
Quò tamen æternos testemur pectoris ignes,
Inscriptum in solido marmore carmen erit.
Nympha suo vitreum tumultum cum extruxit Alumno,
In medio vellet corde sepulchra dare.
Spes erat, ut seros prius iret Alumnum in annos,
Sed spes tam vana est, quàm bene semper alit.
Vidisse haud meruit, saluum cum optasset Alumnum,
Nulla tamen propriæ certa Sibylla mali est.

Mors Lugdunensi Mendoçam abscondit in urna.
 Gallorum gentes Lysia damna beant.
 Terris ereptus cælum Mendoça petiuit.
 Sic repetunt patriam Numina magna domum.
 Quòd moritur, fati nulla est vis inuida, cælo
 Digna est, quæ potuit spernere vita solum.
 Quod procul à patria: Nympham discedere cogit,
 Absentes cineres quærere mandat Amor.
 Ibit: Mendoça pignus raptare licebit,
 Si capiat, diues pignore Nympha redit.
 Tunc spolia hæc poterit vitreo mandare sepulchro,
 Tantus ut afficiat plura sepulchra decor.
 Monstrabit cineres vitrea sub imagine sedes,
 Monstrabunt cineres ad pia facta viam.

P. LUCAS VELOZO primarius quondam
 Eloquentiæ Professor in Olysi-
 ponsi, & Conimbricensi Academia,
 modò in Regio Conimbricæ Col-
 legio diuinarum Literarum in-
 terpres.

L A C R Y M Æ

Prouinciæ Lusitaniæ, ob ereptum sibi Lugduni acerba
 morte P. FRANCISCVM DE MENDOÇA.

Elegia I.

Heu Mendoça ubi es? Et quæ te fors abstulit? Et me?
 Cui venit à fato vitæve, morsve tuo.
 Siccine te rapuit mors! Et mihi dicere mortem
 Fas erit! Et forsitan non erit ante mori?
 Hic reditus tuus est nimium expectatus? & illa
 Seruata in reditum gloria magna tuum?
 Huc recidit spes certa olim: nunc irrita! In auras
 Sic mea vota, meæ sic abiire preces!
 Quos ego non superos, quæ non Altaria adiuui!
 Quæ non pro reditu vota, precésque tuli!
 In te animo, in te oculis proiecta, ex ore videbar
 Intenta in reditus ora tenere tuos.
 Pandebamque manus: & tota veste vocabam,
 Teque mei optabam cordis inire sinum.

Eheu

Eheu quàm subito mea me spes lusit hiantem!
 Inque animo dolor est, inque oculis lacrymæ.
 Non hæc discedens dederas promissa. Fides est
 Nunc tua ubi? Illa mihi non dubitata fides?
 Ah monui quoties, ut vitæ cautiore essem
 Ipse tua, & vitæ cautiore ipse mea.
 Te tamen abripuit tuas heu! mihi cognitus ardor,
 Ille tuam vitam sustulit, ille meam.
 Extinxi te, meque simul: commune duorum est
 Funus: & una duos mors rapit, urna tegit.
 Cum sceleris purus, macula cum vixeris expers:
 Ut sis crudelis mors tua sola facit.
 Quid loquor? Aut ubi sum? Mentem dolor excutit. An tu
 Vel reus exigui criminis esse queas?
 Imò ego crudelis, quæ te discedere in Urbem
 Compuli, & insuetas ire, redire vias.
 Te nunquam amplexu è nostro dimittere nunquam
 Debui: at in medijs condere visceribus.
 Non erat is Mendoça, meis quem cedere ab oris,
 Et que meo paterer tam procul ire sinu.
 Nec tam ego crudelis, quàm stulta & nescia dicar,
 Nec pudeat culpas accumulare meas.
 Nescia, si pretium non noui: at stulta, quòd illud
 Si noui, abieci: perdere nec timui.
 Extinxi te, meque simul: nec crimen utriusque est:
 Inque meum culpa iam rediere caput.

P. FRANCISCVS DE MACEDO, quondam in
 Olysi-
 ponsi, & Conimbricensi prima-
 rius, modò in noua, ac Regia Madriti
 Academia primus, ac primarius Elo-
 quentiæ Professor.

Elegia II.

Non opus est alias sceleris me pendere pœnas,
 Grande mihi satis est mors tua supplicium.
 Amisi exemplar morum, Sophiaque solebam
 Cuius ad exemplum fingere docta meos.
 Heu ubi fiderei diuina modestia vultus!
 Atque decens oris cum grauitate nitor.
 Sunt ubi limata fecunda silentia linguae?
 Illaque ponderibus verba retenta suis?
 Quæ facies? Quæve incessus? nam corpore in ipso
 Nil mortale, nihil corporis instar erat.

Quid

A Patribus Pro-
 uinciæ congregatis
 Procurator Romam
 missus.

Artum Magistrum
Conimbricæ gessit.

Rhetoricen docuit
annos plures, & cō-
ciones plures ha-
buit.

Poëticæ deditissi-
mus.
Publicus Scriptu-
ræ professor in Ebo-
rensi Academia.

Edidit viuis 2. to-
mos in lib. Regum.
Posthumum huncce
reliquit.

Superior item re-
nunciatus.

Præfuit subditis
egregiè.

Inito Doctoratu
Conimbricæ Col-
legij celebres habuit
conciones super illa
verba: *Da mihi Do-
mine sedum iuarum
Assistricem sapientiã.*
Quæ Conimbricæ
hodie quàm maximè
celebrantur.

*Quid referam dotes animi? Vis ignea mentis
Quàm rapida! & motus quàm celer ingenij!
Ab quoties illum cum prælia mentis agebat
Vidimus æquales mente præire suos.
Abdita nature rimari arcana solebat:
Delius in Logicis fluctibus alter erat.
Si quando placuit pro rostris dicere: lingua
Quantus erat patria, quantus erat Latia.
Aurea dicentis manabant flumina ab ore,
Fortius inque ipso flumine fulmen erat.
Ludere si vellet (namque illum & Phœbus amavit)
Carmine, & in certos verba ligare pedes:
Aurea currebant de diuite carmina vena,
Carmina, quæ roso cudit ab ungue labor.
Quod si occulta sacra referare arcana Minerva
Pergeret, atque suis reddere sensa locis.
Mira fides! Quantum ingenio, quantum arte valebat?
Iudicio quantus; pondere qualis erat?
Cum Patribus qui consensus? Concordia qualis?
Quæ study vis? quæ copia, lingua, fides?
Scilicet hæc Regum clamant monumenta, per orbem
Sparsa, nec Autoris morte perempta sui.
Quæ tamen heu pendent fato interrupta: nec unquam
Mortali dignè perficienda manu.
Nec minus ille habilis clauum tractare regendo:
Flectere & imperio colla aliena suo.
Imperij fuerant artes; vigilare, præire
Exemplo: factis iussa probare suis.
Præmia virtuti, culpæ proponere pœnam:
Nec miscere minus præmia supplicijs.
Omnia lance pari stabant: mercêsque solebat
Vel benefacta sequi, vel malefacta, sua.
Seu freno esset opus: celeres frenare peritus:
Sæpe monens cæli cautius ire viam.
Nec minus afflictos solari, agrisque mederi,
Spem timidis: lapsis pergere ad astra manum.
Omnibus ille Parens, Nutrix quoque: Censor & idem:
Idem sidere & duxque comêsque via.
Hoc duce sacra suum seruabant iura vigorem:
Summus erat patriæ Religionis amor.
Scilicet illa Dei (ad te iterum Mendocça reuertor,
Ad te mens iterum tacta dolore redit.)
Illa Dei quondam Assistrix Sapientia sedis
Te docuit: sedique astitit illa tuae.*

Tecum

*Te cum prima tui caperes moderamina clauis,
Et nouus imperio non tamen ante fores:
Vidimus Assistricem illam in tua vota vocantem,
Quæ foret imperij digna Magistra tui.
Alma suis vocem hanc repetit Conimbrica natis:
Illa tuum meruit prima subire iugum.
Te duce qui mores? quæ tempora? non magis unquam
(Sæpe fit) illa domus visa referre polum est.
Talis erat nuper tecum Eboræ: talibus illa
Auspicijs superos est imitata choros.
Et quanquam deserta, suoque orbata parente
Ingemat, & lacrymis tristia damna luat.
Spirat adhuc diuina recens à vulnere, & ignem
Æthereum, flamma dum propiore calet.
Ipsa ego te volui nostris caput addere rebus:
Et dare captiuas in tua iura manus.
Et quanquam inuitum, & vinci te posse negantem,
Vel precibus possem flectere, vel lacrymis.
Si clauum tractare, notosque vocare liceret,
Atque mea regeres per freta nauis iter.
O ego qui rerum cursus foret ille mearum!
Afflarent votis astraque sorsque meis!
Iamque coronata possem mare currere puppi,
Tuta maris, portus conscia, certa via.
Sed fortuna meis aduersa, vel inuida rebus
Lusit, & inceptum rumpere fecit iter.
Vix cursu in medio, ventus cum substitit, vnda
Subsidit, medijs destituitque vadis.
Heu qui Mendocçam turbo abstulit: abstulit heu me!
Ille tuos cursus obruit, ille meos.*

Eiusdem Auctoris.

Elegia III.

*O Fallax hominum spes! ô contentio inanis!
Fortuna ô fragilis! Sors malefida bonis!
Frangimur heu! spatium in medio! cursuque sub ipso
Obruimur! Cum iam in limine portus adest!
Quàm prope erat portum Mendocça! Ex Vrbe redibat,
Credebátque parum iam superesse via.
Proh quantus meritis! Proh quantus honore redibat!
Cum maior fama visus in Vrbe sua est.*

Rector erat Colle-
gij Eboensis, quo
tempore missus est
Romam.

Prouincialis futurus
erat procedente die.

Facies Prouinciæ eo
Prouinciali hæc pro-
culdubio futura erat.

Reditus ab Vrbe
mortuus est Lugdu-
ni.

Virtu

Celebratus à Romanis est maximè.

Conciones habuit Romæ præclara cõmendatione famæ.

Lugduni apud Cardonæ eius libri excusi.

Lugdunum alio nomine, & Hispano quidem Leo dicitur.

Curatus à nostris diligentissimè.

Funus egregiè & Collegium, & Civitas procuravit.

*Virtutem ciues mirati, exemplaque morum,
Claraque diuini Flamini indicia.
Illum & scribentem omnes, & stupere Tonantem:
Nec Franciscus erat nomine; Paulus erat.
Inde ego magna meæ capiebam sænora laudis.
Pignore vivebam Lysia sæpe meo.
Lysia vive: Vrbes, Populique, & Regna sonabant.
Pignore vive diu, Lysia vive tuo.
Felicem me iterum, fortunatamque vocabant,
Quòd gremio possem te genuisse meo.
Illa tamen tecum extincta est iam gloria; quæque
Te vivente aderat, te moriente abiit.
Hoc maior dolor est, quòd te illa vrbs abstulit, illa
Quæ modò erat scriptis nobilitata tuis.
Terre, quaterve typis dederat tua nomina; tu illi
Autor fama: autor funeris illa tibi.
Heu! terra ignota diro data præda Leoni es:
Exuperat Pænos hic feritate Leo.
Urbs fera, quàm bene, vel potius malè dicta Leonis
Mendoçam rabido sic premis ungue meum?
Debuerat Mendoça tua mansuescere voce:
Lambere deposita iam feritate pedes.
Sed quid ego incuso fuerit cum criminis expers?
Supplicium culpæ mors fuit illa meæ.
Non igitur fera; sed potius benedicta Leonis
Nomine, quæ factis sit generosa suis.
Illa etenim febrim correptum, animamque trahentem,
Materno excepit officiosa sinu.
Multa manu experta est medica, prece multa: nec unquam
Destitit; arte omni sollicitata salus.
Sed medijs inerat tabes inimica medullis:
Imaque torrebat pestifer ossa calor.
Sic furor heu morbi, furor igneus, omnia lussit,
Nec ferientis erat forma, furentis erat.
Et quoniam viuum haud potuit subducere morti:
Defuncto exoluit funeris officium.
Illam supremam animam bibit expirantis ab ore,
Et facies illi commorientis erat.
Illa oculos pressit, lacrymasque effudit, & unà
Fletu, morte, oculos clausit uterque suos.
Nec lymphis opus, ut lacrymarum profluit imber,
Hoc melius viuo flumine membra luit.
Illa etiam corpus si pollincire liceret,
Et myrrham, & casiam, cinnama, thura daret.*

Sed

*Sed foret. hic vanus labor, & citra irrita, quando
Istud erat niueæ Virginitatis opus.
Incorrupta suo se membra pudore tenerent:
Laus erat hæc membris debita virgineis.
Nescia Virginitas cariem sentire, situmque,
Nulla ligant tumuli vincla pudicitiam:
Non tam. n. aut inopem meriti, aut virtutis egentem,
Abstulit; abstulerit mors tamen ante diem.
Dum morbo implicitus; febrique astuque laborat,
Intimæque extremus permeat ossa dolor.
Mira animi requies: nulla impatientia, nullus
Horror, non etiam signa dolentis erant.
Imò ridens speciem præ se ore referre
Visus, & in medio vivere delicijs.
Cumque salus spe iam exigua penderet, & aura
Inciperet cæli liberiore frui.
Ille sacras de more epulas sumpturus; Amoris
Pignus, ubi paruo coaditur orbe Deus.
(Sic etenim ille suis iussit morientibus, esset
Ut comes extrema, substiumque via)
Corripuit lecto, quo fato urgente iacebat,
Membra; nec illud erat somnium, at ardor erat.
Incumbensque genu, elatis ad sidera palmis,
Substitit, atheras pre vibrante faces.
Hoc habitu indignum referens sese hospite tanto,
Exhibuit puri pectoris officium.
Hoc semel, hoc iterum letho iam instante peregit:
Is vigor affecto in corpore mentis erat.
Quid referam, quæ suprema moriturus in hora
Edidit afflatu iam propiore Dei?
Quos ignes, quas ille faces iaculatus amoris!
Quæ pius emisit vota! precæque tulit!
Quod mortis desiderium! quæ tædia vitæ!
Totus in atherco Numine sensus erat.
Quæ mandata meis, extrema in morte reliquit!
Quàm pia! quàm sanctæ pignora amicitie!
Hæc ego seruabo medijs infixæ medullis:
Hæc animo recolam dum memor ipsa mei.
Mortem obiit tandem repetito nomine I E S V.
Æterna hoc illi nomine nata salus.*

Eiusdem Auctoris.

i. Ele

Virginitatis florem
Mendoça seruauit
illibatam.

In morbo magnum
patientie, pietatisq;
specimen præbuit.

Sumpturus viaticum
in solum è lecto se
dedit.

Sub mortem miro
sensu pietatis multa
egit sanctè, dixitque
piè.

Elegia IV.

Qualis odorifero cum flos succisus in horto
 Languidulum inclinat morte premente caput.
 Nec dum illi decor omnis abest, nec forma recedit:
 Gratus at inflicto vulnere surgit honor.
 Sic Mendoça meus flos occidit: ut tamen olli
 A fato indueret luxque decusque genas.
 Vrbs quoque sidereum mirata est floris honorem,
 Diuinus membris visus inesse vigor.
 Ergo purpureis compositum floribus ambit;
 Nec flores inter flos erat ille minus.
 Hic Rosa, Narcyffus, Viola, Caltha, atque Hyacinthi,
 Hic pubescentis gratia veris erat.
 Languescente omnes marcescere caule videres,
 Cumque suo pariter flore cadente mori.
 Illi maior honos, cui iam sua forma recedit,
 Qui propior pheretro est, pallidiorque iacet.
 Quæ Genilitio pro stemmate Gallia iactat,
 Hic etiam amittunt lilia mæsta decus.
 Vno pallescunt et flos, et lilia fato,
 Forma que pallenti concolor alba manet.
 Nec te pœniteat manibus dare lilia plenis
 Gallia; in hoc tumultu spes quoque adempta iacet.
 Aspiceres magnis concussam luctibus urbem,
 Ad tumulum tristes ingeminare modos.
 Stabat ferali frontem redemita cupresso,
 Sparsa manus, vestem scissa, soluta comas.
 Nunquam visa minus Leo. Mœret flebilis, et flens:
 Ipse habitus flentis, vox quoque flentis erat.
 Daphni tuum Pœnos fatum ingemuisse Leones
 Ne iacta, seruat fabula nulla fidem.
 Falleris. Hoc tantum Mendoça fata dederunt.
 Hoc primum visus funere flere Leo.
 Flesse hunc, non satis est, fleuerunt hic quoque rupes,
 Hac flexere oculos funera pumiceos.
 Humanum, mitè que Leo se præbuit: hic se
 Exiit: hic potuit didicisse feram.
 Deposita feritate pios mansuevit in usus,
 Ille Leo posthac non erit, Agnus erit.
 Nunc ad te, et tua magna Leo benefacta reuertor,
 Vrbs mihi fraterna semper habenda fide.

Egisti

Floribus compositum in pheretro cadauer spargitur.

Lilia Gallorum Regum stemmata genilitia.

Lilium symbolum spei.

Totius ciuitatis ad funus concursus.

Gratias agit, refertque Lusitania prouincia Collegio Lugdunensi.

Egisti Patriam: egisti pietate Parentem:
 Officijs video nil superesse meis.
 Quæ tibi ego tanto referam pro munere? quisve
 Pensare officijs debita tanta queam?
 Non mihi si gemmis, opibusque Orientis onusta,
 Quot nunquam, redeant in mea tecta rates.
 Et quanquam his possent equari debita: non hæc
 Dissoluenda forent nomina diuitijs.
 Quòd si respicias animum, et debentis amorem:
 Debita amor soluet satque superque meus.
 Si tamen haud animum recipis: nec pendis amorem;
 Et sunt hæc alià dissoluenda vià.
 Sit satis heu! nostri Mendoça corpus habere:
 Hoc superat pretio debita nostra suo.
 Cumque illo retines et nos quoque: ubi situs ille est,
 Nos sumus: heu! secum corda sepulta tenet.
 Vixi, dum vixit Mendoça: hoc mortuo, et ipsa
 Mortua sum. Quæ illum, me quoque busta tegunt.

Eiusdem Auctoris.

Eiusdem P. FRANCISCI DE MENDOÇA

EPITAPHIUM.

Siste hospes. Iacet hic Mendoça. Quis ille? Requiris.
 Accipe. Erit merces hæc satis ampla mora.
 Hic patriâ Lusit. Genus alta è stirpe. Latino
 Tullius eloquio. Carmine Virgilius.
 Visus Aristoteles sophiâ. Documenta salutis
 Dum dedit, Os aureum dictus, et Ambrosius.
 Scripturâ Hieronymus. Pastor bonus arte regendi.
 Doctrinâ quantus Laurea parta docet.
 Et Pius in Superos, et Moribus integer. Idè que
 His titulis tantis, spe quoque maior erat.
 Ex illo Regum monumenta, et Fama supersunt.
 Præterea Cinis est, et Dolor heu! Patria.

Eiusdem Auctoris.

Patauij cum Lugduno de dignitate contentio orta
 ex D. Antonij, & P. FRANCISCI DE MENDOÇA
 apud se sepultura.

VRbis Vlyssæ clarissima pignora seruant
 Itala terra suum, Gallica terra suum.

1 2

Hanc

Hanc Franciscus habet, tenet illam Antonius: illum
 Lugduni, hunc Patavi mors vel acerba tulit.
 Inter utramque piâ scribitur discordia lite,
 Vtra ferat palmam pignore nixa suo.
 Sunt patriâ, clarisque pares natalibus ambo:
 Doctrinâ similes, et pietate pares.
 Vrbs Patavi linguâ. Pennâ valet altera: ut ille
 Clarior est linguâ, clarior hic calamo est.
 Tunc dirimit lites hac Lysia voce: Meorum
 Optima lingua tibi est: optima penna tibi.

Eiusdem Auctoris.

Q U E R I M O N I Æ

In obitu P. FRANCISCI DE MENDOÇA.

E P I S T O L I V M.

IBis ad Elysios, sine me, mea littera campos,
 Ad Lysios iterum non reditura lares.
 Mens simul ire cupit, ruptis comes ire catenis,
 Ut quò non possum corpore, mente ferar.
 Cœlestes te magna vocant ad gaudia ciues,
 Et simul ad lacrymas tristia fata vocant.
 Ite procul lacryma, cœlum iubet, ite dolores;
 Tristitiâque potens in mare ventus agat.
 Cœlicolas hîc nulla premunt suspiria; mœstis
 Quæ salit ex oculis, non habet vnda locum.
 Æternum, procul Elysij dolor exulat oris,
 Solaque tranquillo gaudia corde sedent.
 Ire tamen mœror, lacryma procul ire recusant;
 Haud noua cum lacrymis fœdera mœror habet.
 Obductum liceat verbis vulgare dolorem,
 Quæ quondam in primo clauserat ore dolor.
 Audiât ille meas, qui temperat astra, querelas;
 Si non auersa respuit aure preces.
 Dum superos, dumque astra voco crudelia vates;
 Dum iubet ad lacrymas soluere frœna dolor.
 Siccine Franciscum cœlum tulit? astra tulerunt,
 Aurea, delicias inuidiosa meas?
 Siccine crudelis rapit inclementia Mortis,
 Atque auida ingentes depopulatur opes?
 Illa meis lacrymis solatia nulla reliquit,
 Ferret ut ad superos gaudia cuncta Deos.

Cur

Cur tibi sœua dedit sœuos Leo Gallicus unguis,
 Vnguibus Hircanæ dilaceranda fera?
 Si fama est mites tantum ingemuisse Leones
 Interitum, et Libycas illacrymasse feras.
 Ultrices posuere ardentia lumina flammæ,
 Nec non erectas fortia colla iubas.
 Disce precor Libitina feris truculentior ipsis
 Funeribus diras abstinuisse manus.
 Non te, crudelis, Latia facundia lingua
 Flexit, et aurata fila canora Lyra?
 Non animi ornamenta, et honesta gaudia frontis,
 Non generis, rarâ cum probitate, decus?
 Conde venenatas Mors impia, conde sagittas;
 Maius ad arbitrium nil manet orbe tuum.
 Nec vereor totum latè diffusa per orbem
 Occumbat telis fama petita tuis.
 De te, Magne parens, primum queror, et mea semper
 Sit de te, natis prima querela tuis.
 Tantane te Lysia ceperunt tœdia, ut optes
 Mollius Alpinas inter obire niues?
 Hoc tamen, hoc superum iussere oracula, ut illa
 Quæ dederat vitam, non tibi fata daret.
 Deficis ergo, mora impatiens? hic ille paternus
 Est amor? hæc animi pignora clara tui?
 Non rediturus abis? tecum ô, tecum ibimus omnes:
 Dulce fuit tecum viuere, dulce mori est.
 Et si rura petis felicia Pastor, amicum
 Quid iuuat in terris deseruisse gregem?
 Ducimus imbelles extrema per omnia vitam;
 Sæpe Deum in pœnas crimina nostra vocant:
 Quot scelerum portenta, et quot violata Deorum
 Fura, tot in clades horrida bella tument.
 At te longa manet spatij melioribus ætas;
 Fortuna nullas experiere vices.
 Dumque agis optatum superis regionibus æquum,
 Nulli te casus, nulla pericla manent.
 Cœlestes superum sedes, stellantia cœli
 Claustra vides plantis inferiora tuis.
 Viue ergo Elysij, nostri non immemor, aruis:
 Hæc qui verba iubet scribere, signat Amor.

P. IOANNES DA ROCHA, quon-
 dam in Eborensi, in Olysiponensi,
 in Conimbricensi Academia pri-
 marius Rhetoricæ Professor.

ECLOGA

In obitu P. FRANCISCI DE MENDOÇA Lugduni.

Daphnis.

NEMOROSVS, AMYNTAS.

STellatus quæ Monda vagis spatiatur arenis,
Geryonisque solum vitreis interfecat undis,
Pastores; alter Nemorosus, & alter Amyntas;
(Nos amor in lacrymas ire, ac suspiria cogit,
Extincti nuper socij, quem funere acerbo
Abstulit atra dies alienâ in sede morantem,
Dum procul à Patria viuit peregrinus in oris.)
Seu petit Oceanum, seu sol nouus exit ab Indis,
Nocte, dièque simul (tantus dolor urget amantes)
Et nemora, & scopulos querulis clamoribus implent.
NEM. Nonne vides ut Monda fluat lutulentus: ut ipsa
Plus solito tristes sedeant in margine Nympha;
Cui libet ut gemini perstent duo lumina fontes,
Auctus ut his abeat lacrymarum fontibus amnis?
Ut super irtonsas ferali carmine sylvas
Tristitiam bubo resonet; camposque per omnes
Nec virgulta pecus tangat, nec flumina libet?
Luctus ubique sonat: valles, collèsq; supini,
Antra, nemusque dolent; ingens stat luctus ubique.
AM. Nil mirum, si cuncta gemant; mors improba quando
Lætitiam, & Daphnim tumulo demerserit vno.
NEM. Daphni, superbifica dum te Capitolia Roma
Alta tenent, pulchroque aequat a palatia cælo,
Dumque riuus, duroque infames frigore montes,
Tabificosque subis violento sole calores;
Ipse se virides, umbrosa cacumina, fagi,
Ipsi te fontes, ipsa hæc tua rura vocabant.
AM. Daphni, tuum referunt, Gallum ingemuisse Leonem
Interitum: fleuit Rhodanus; defleuit amaris
Ipse Araris lacrymis, tua cum luctantia morte
Membra vident; lethi & torpentia lumina somno.
NEM. Heu miser, externa moreris Peregrinus in urbe;
Nec potui infelix digitis tua lumina amicis
Condere, supremumque vale morientis ab ore
Audire, & patrio corpus mandare sepulchro?

O Lugdu

O Lugdunenses, Gallorum maxima semper
Gloria, nunc populo populus felicior omni,
Qui vestro in tumulo sanctum, ac venerabile pignus
Seruatis; longos ubi spes tua, Lysia, in annos
Vnâ extincta iacet, sed non aterna doloris
Vulnera, quæ viuis remanent infixæ medullis.
AM. Aspera festinum cum te tua fata vocabant
Hesperiam in magnam (tunc vltiora colebas
Rura Tagi, Pastorque gregem non pauperem agebas)
Vidi ego te Patriæ fines, & flumina nota
Linquere; tunc oculis abeuntem prosequor undis;
His oculis; his, inquam, oculis, quos post tua, Daphni,
Funera, non oculos, proprii nomine dicam
Flumina arenosis longè stagnantia ripis.
Daphni, ego te vidi cum primo limine portæ
Pestus offenso, fatum signauit iniquum;
Ut vidi, ingemui, tacitoque in pectore dixi:
Ista mei Daphnis, precor, ut sint signa regressus
In Patriam; procul ô fatum, procul omen abesto.
Læua, sed heu, cantus vicina ex ilice, cornix,
Funereos iterabat auis, reditusque negabat.
Illa tibi reditus negat, & concedit Amynta
Illa tuo, lacrymas oculis, & corde dolores.
NEM. Ante oculos, ô Daphni, meos tua viuit imago.
Illa serenata stat viua modestia frontis;
Atque verecundi flagrantia signa pudoris
Sparsa per ora rubent: duro Methanea flagello
In te sauit atrox; nullus crudelior hostis
Te, tibi, Daphni, fuit, nullus te mitior inter
Pastores aliis; qui nunquam liuida ab ore
Verba iacis; semper raro moderamine lingua
Vixisti. Sed proh! qualis, quantusque loquendi
Daphni, tibi ardor erat, cum te videre tonantem
Romulidum proceres Roma, quæ Tullius olim
Non sic eloquij tractauit pectora habenis.
AM. Dicite Lugduni Gens ô mihi chara, beatos
Ut vestros subijt Daphnis meus aduena portus,
Quo desiderio, vel quo flagrastis amore
Spectandi, quem iam toto vulgauerat orbe
Fama loquax; Regumque, Ducum & monumenta priorum,
Qui Solyma imperium multos tenuere per annos,
Grande opus ingenij, quo non felicius vllum
Lysia produxit, nec sæcula nostra tulere?
NEM. Dicite Pastores, subito quot gaudia luctu

*Mutauere vices, ubi toto corpore Daphnis
 Serpit dira lues, extremisque ossibus haesit
 Ardor, & immeritos corrumpit Lethifer artus?
 AM. Vera fides memorat, multos subijisse labores
 Pastores Rhodani, dum venis pellere morbum
 Frustra agitant, pestemque imo de pectore Daphnis.
 Quot vigiles ducunt insomnia lumina noctes,
 Quotve dies? tanta est Peregrini cura salutis.
 NEM. Applicat egroto quae non medicamina Daphni
 Officiosa manus? veniunt pretiosa colore
 Sandala purpureo: nigris portatus ab Indis
 Combibitur lapis; hic immitti corda veneno
 Liberat, & vestras deperdit, toxica, vires.
 His tibi pro meritis, pro tanto, Gallia, amore,
 Immemor haud, iuges persoluet Lysia grates.
 AM. Hei mihi quod nulla mors est medicabilis arte.
 Occidit ignota, sed non ignotus, in ora
 Ille meus tandem Daphnis, qui liuida morte
 Lumina, luminibus figens pendentis JESV;
 Dulcia clauigeris dum congerit oscula plantis,
 Atque catenatis amplexibus arctus inhaeret,
 Illustrem efflauit generoso è pectore vitam.
 NEM. Postquam Pastores frigentia membra feretro
 Imposuere cauo; violas, & lilia, flores
 Purpureos superinfundunt; sic corpus ad ima
 Floribus ornatum descendit busta; patentem
 Sic mens plena rosis virtutum, ascendit Olympum.
 AM. Dant tibi caelestes diuina palatia sedes;
 Sub pedibusque vides nubes, & sidera, Daphni,
 Felices inter Manes, caeterisque beatos.
 Ergo, haud ingratas si non obliuia mentes
 Caelicolum inuadunt; socios nos respice ab Alto,
 Daphni, tuos, quos mundana vaga murmura vita
 Sollicitant miseros, & falsa insomnia ludunt.*

P. GREGORIUS DE PINA, Co-
 nimbricæ primarius Rhetoricæ
 Professor.

Lusitania vbi natus, Gallia vbi extinctus,
 MENDOÇAM pariter lugent.

Lysia te genuit, te Gallia magna recepit;
 Illa tibi vitam praeiuit, ista necem.

Lysia

*Lysia deseruit, quem Gallia funere merisit,
 Lugeat ablatum prima, secunda virum.
 Vna quod in Romam te miserit, altera quod te
 Palladia est gentis passa perire decus.
 Erepto Mendoça tuae pro munere vita,
 Bina genas lacrymis regna notare sine.
 Abluat extinctum lacrymarum Gallia fonte,
 Non satis est lacrymis Lysia quando tuis.*

P. FRANCISCUS ARANHA
 Humanitatis Magister.

Quare Lugduni fato concesserit?

CAius cognomen caligae cui castra dedere,
 Dum caligae indutus Martia bella gerit.
 Lugduni instituit certamina Palladis: vrbe
 Qua foret assiduum Martis, & artis opus.
 Concio Meonio vixit sermone Latina,
 Explicuitque suos utraque lingua sonos.
 Lugduni emoritur doctissimus ille Magister,
 Cui lingua in promptu Graeca, Latina fuit.
 Scilicet ut docti certaminis arbiter esset;
 Nam muti cineres ludicis instar habent.

Eiusdem Auctoris.

Lugduni, seu Gallici Leonis Olysiptoni de obitu
 MENDOÇÆ

EPISTOLA.

Sic ad Vlyssæam scribit Leo Gallicus urbem,
 Sed tamen ut Libycus non viget ore Leo:
 Nil ferat indomitum, nil portet epistola durum,
 Sit satis auctori nomen habere ferum:
 Et merito sauum cupio deponere nomen,
 Ne videar tanti funeris esse reum.
 Huc, tuus aduenit Mendoçius Vrbe relicta,
 Huc, vetitum à Parcis unde redire fuit:
 Nec tamen hospitium, nec me incusare licebit;
 Non ego prima mali causa reperta fui:
 Sive labore via cadit, aut louis igne viator,
 A patrio nocuit seu procul esse solo:

Sed,

Sed, quicumque foret, morbique, & mortis origo,
Sum pius ad thalamum visus adesse Leo:
Nec potui tenui semel indulgere quieti,
Tunc vera effigies euigilantis eram.
Causa (nec immerito) Mendoçius extitit ager,
Hic trahit insomnem sollicitudinibus:
Cura nec hospitio, nec defuit arte medendi;
Sed tamen incassum cura, laborque fuit.
Heu quia deficiunt placido pia lumina vultu!
Præuenit instantem pallor in ore necem.
Corde tamen fatum Mendoçius ante peregit,
Inijceret falcem quam Libitina suam.
Stat prope, quod metuunt Erebi prætoria, signum,
Æthere sublatum quod minor ara tenet.
In cruce caruleos oculorum contrahit orbes,
Et tenet in dulci lumina fixa thoro:
Sæpe intèrque manus, & brachia versat IESVM;
Quam dulce ad lacrymas fundit ab ore melos!
O mea vita (canit moribundus cygnus) & o cor
Dulce meum vitam tu modò claude mean.
Adderet his ultro quam dicere plura volebat,
Sentiret clausum ni fore vocis iter.
Sic (cum fata vocant) trahit exequialia cygnus
Carmina, Meander, qui natat amne tuo.
Emoritur, Christi que animum sub fronte relinquit,
Ut qui animum dederat primus, hic ore legat.
Hinc volat (ut phœnix, qui pulchrior igne resurgit)
Fortunata viri sors morientis erat.
Crede illum interitum ne me ingemuisse Leonem,
Et nimium damnis condoluisse tuis:
Profuit id nouisse virum virtute decorum,
In quo grande sophos sustulit atra dies.
Inter acerba reor te somnia cernere noctis,
Urbs Ithaca magni nomine clara ducis:
Nigra sed occultat roseum modò palla decorem,
Eximius fuerat qui tibi frontis honos:
Nec procul effigies fluuij lacrymantis oberrat,
Dèque tuis oculis flumina bina cadunt:
Haud secus Eridani soror olim fleuit ad undas,
Cui Phaëton tanti causa doloris erat.
Mœrentem ire Tagum lacrymarum flumine vidi,
Flumine, vicinum quo rigat ille solum.
Non illum ripa, non urna crepidinis urget,
Liberior toto funditur amne via:

Non

Non illum gemma, pretiosa nec ornat arena,
Clara nec irriguo perstrepat unda sono:
Tristè sed immensis clamoribus æthera complet,
Totaque lamentum vox lacrymantis abit:
Liberior pulchro de corpore vestis oberrat,
Huc illuc rapido fertur adacta noto:
In patria Tagides regione iacere videbam,
Quam terere alterno scit chorus ille pede:
Nec iam diuitibus sunt tempora pulchra coronis,
Nec viget antiquus fronte, vel ore nitor:
Sed quid plura, virum quid non doluisset ademptum,
Cognita quæ nati nomine mater erat?
At, quæ magnanimi te nomine dicis Vlyssis,
Urbs Lusitani gloria prima soli:
Pone modum lacrymis, satis est doluisse parumper,
Ne plus quam iustus sit tibi corde dolor.
Ne rapidum incuses in me indignata Leonem,
Ore quod hæc maneat condita præda meo.
Gallicus ab quantum Leo sum mutatus ab illo,
Mendoça quando cade cruentus eram!
Tunc sauus, nunc Francisci dulcedine in ore
Visus Samsonis melleus esse fauis:
Attamen ista tui mellis cœlestia dona,
Quæ mihi de puro missa fuere polo;
Hæc tua, quæ fundis, lacrymarum flumina turbant;
Ne lacryma, & dulci nectare diues ero:
Ne tuus in gemitus fletus me vertat, amara
Aut mella hinc potius pocula fellis erunt.
Id satis est voluisse mori Mendoçius urbe,
In qua post nomen nil feritatis erat:
Hoc erit extremum patriæ solamen amanti,
Forsthan hoc etiam quod morientis erat.
Funeris at causam si fortè rogauerit ullus,
Incola seu maneat, siue viator eat.
Hæc est, quam meritò poteram celare sepulchro;
Præ desiderijs hic perit ille poli.
Ergo vale o patria, & Mendoça gloria nati,
Hæc patria in votis emorientis erat.

P. FRANCISCVS VELHO
Humanitatis Magister.

Mendoça

MENDOÇÆ exequiæ.

ELEGIA.

ERgo ferali frontem redimita cupressu
 Huc ades infaustas Musa soluta comas.
 Huc ades ad tumultum, viridi quem cespite inanem
 Ponimus, ad ripas, & leue murmur aquæ;
 Quâ Monda auratis decurrit fluctibus; & quâ
 Ostentat colles Franca superba suos.
 Mendoçæ exequias (ac tristia dona) paramus:
 Sunt hæc de lacrymis dona parata meis.
 Exigua ingentis sint hæc solatia luctus:
 Quis ferus in chari funere flere vetet?
 Vos mecum ô montes, vos saxa horrentia flete:
 Flete precor: fatum hoc saxa mouere potest.
 Túque ô Monda (dolor si te idem tangit) acerbum
 Mendoçæ ad funus siste parumper aquas:
 Sic tibi, cum pelagi fuerit tibi cursus in undas,
 Tranquillum præstet Doris amara vadum.
 Hoc ne erat in fatis patria cum excedere vidi
 Mendoçam in fines Roma opulenta tuos?
 Tunc mihi nescio quid prædixit ab ilice cornix:
 Hoc erat, hoc tristi voce canebat auis.
 Fuit at ille tamen patrijs peregrinus ab oris;
 Fuit, at in patriam non rediturus erat.
 Siste gradum, subeant ne tanta obliuia nostri;
 Hei mihi! iam Franci præda Leonis eris.
 Saxa per, & montes, per deuia lustra ferarum:
 Errauit; tenuit per freta longa viam.
 Non illum Alpinaq; niues, canaq; pruina,
 Non ira indomiti detinuere maris.
 O vtinam Mauors bellum ad nauale cohortes
 Tunc raperet, vitreas abstrucrétque vias.
 Et voluit: sed fata viam importuna negarunt.
 Heu quantum hæc nobis pax inimica fuit?
 Terrarum-dominam venit nouus hospes in urbem,
 Quem placido excepit terra beata sinus.
 Hinc ad JESV adum se confert scidulus arcem,
 Sacra ubi militiæ signa Tonantis erant.
 Ductorem ante omnes, genti qui præsidet omni
 JESV adum, nostrum congregiturque caput.

Monstra

Monstratur digito cunctis: Hic maximus ille est,
 Qui celso eloquij fulminat ore Deus.
 Hic ille est, sacrus arcana recondita libris
 Promere quo melius nullus in orbe potest.
 Jam pridem notus famâ super æthera; toto
 Noscitur ille suis orbe voluminibus.
 Scilicet vt simili referuntur prole parentes,
 Authorem prodit sic opus omne suum.
 Inde Petri sedes, sacrataque limina adiuit,
 Limina polluto non adeunda pede.
 Illius ardentis mirata est fulmina lingua,
 Abstinentque suis Roma libidinibus.
 Et reditus iam tempus erat: dare vincula amoris,
 Mendoçæq; parat Roma tenere pedes.
 Fecissetque vtinam: stabant fata aspera contra;
 Roma tenere cupit, fata redire iubent.
 Carpit iter. Iam Lugdunin deuenerat urbem.
 Ergo cadit, morbo corripiturque graui.
 Nec mora fit, lethi iam vis inimica propinquat;
 Nil studium, medicæ nil valere manus.
 Eheu! labentes urget iam somnus ocellos:
 O dura! at nulli non subeunda quies.
 Hoc ne fuit quod Francisci præuiderat ante
 Præscia mens funus vaticinata suum?
 Lugduni nobis liceat operare quietem,
 Abijcere es longa & tædia longa via.
 Hæc erat illa quies, hæc te suprema manebant
 Fata, tot heu damnis impositura modum.
 Siste precor (socy dicunt) breuis est mora: sed iam
 Ire animus vinculis liber in astra parat.
 Emoritur, moriensque suum dum cernit JESVM
 In cruce, olorinos soluit ab ore sonos.
 Accipito hanc animam mea sola es summa voluptas:
 Strata vtinam tua nunc crux mihi blanda daret.
 Diceret vt qui me extrema vidisset in hora:
 Hæc facies Christi, cum pateretur, erat.
 Da latus; hic saltem requiescam in morte: columba
 Sic dormit petra clausa foraminibus.
 Da precor ô circum vitæ dare brachia lignum.
 Hæc ait, amplexu perfruiturque Dei.
 Non sic frondentem vitis religatur ad ulmum,
 Quam sunt Francisci brachia nexa Cruci.
 Et dum lingua nequit, suspiria voluit in imo
 Pectore: habent voces corque, animusque suas.

o

Ergo

Ergo dum properant iam fata extrema, relinquit
 Ossa vigor; corpus spiritus; ora color.
 Libera mens cæli patrias volitavit in oras;
 Haud secus in patriam qui redit, ille redit.
 Fleuerunt montes, fleuerunt et pia saxa,
 Ipsa etiam agrestes ingemere fera.
 Vos etiam ô Rhodani sinuosa fluenta, dolore
 Tacta, reluctantes continuistis aquas.
 Et Pallas viduata suo ploravit honore,
 Erravitque altis mœsta cacuminibus.
 Ergo ne ignotâ Franciscæ iacebis arena?
 Extera det cineri terra sepulchra tuo?
 Sed bene in externo tumularis littore: tellus
 Hæc fuerat fatis debita iure tuis.
 Lysia gens ut fieret et ut gens Gallica: fieri
 Uno non poterat tanta ruina loco.
 Tu tamen, hoc spolio felix ô Gallia, semper
 Mendoçæ foveas molliter ossa mei.
 Sedibus ut saltem placidis in morte quiescat,
 Cui fuit assiduus nil nisi vita labor.
 Æternum Franciscæ vale: te te extera servat
 Terra; tuo cineri sit precor illa levis.
 Ast ego, cui sine te durum est producere vitam,
 Exequias lacrymis prosequar usque tuas.
 Has inter salices iuvat indulgere dolori,
 Et flere ad sonitum prætereuntis aqua.
 Ite citi, Monda stellati currite fluctus;
 Currite, deque meis crescite luminibus.
 Hic questus iterans te te Franciscæ vocabo;
 Inscribam et teneris carmina corticibus.
 Et quantum salices, tantum dolor improbe cresces:
 Cresce, atque in luctus surge tyranne meos.
 Glauca salix, qua me plorantem protegis umbra,
 Deque meis oculis imbre rigata vires:
 Viue diu, fletusque mei non immemor unquam,
 Hoc precor in memori cortice carmen habe.
 Dum vagus in pelagus leni fluet agmine Monda,
 Franciscus nostri causa doloris erit.

P. IOANNES ALBQVERIVS,
 Humanitatis Professor.

COLLEGIVM
 CONIMBRICENSE
 LVGDVNENSIS,

Pro acerbo funere P. FRANCISCI DE MENDOÇA.

A H frater, iam non frater, sed durus, et expers
 Hostis amicitia, sed feritate Leo.
 Ah Leo crudelis Busiride senior ipso,
 Qui nudo hospitium polluit ense suum.
 Haud tua clementi genuit te Gallia cælo,
 Sed rigido genuit terra Libyssa sinu.
 Quid tria dure refers gentilia lilia, cum te
 Plus deceant rabidi tela trifulca Iouis.
 Progenies primi c. dat tibi prima Parentis,
 Quæ fratri auulsit sanguinolenta caput.
 Cedat, et egregia soboles diuisa Rachelis,
 Ausa vel in fratrem bella ciere suum.
 Hæc ignatiadum fuit indiuisa voluntas?
 Hæc sacra fraternus fœdera sanxit Amor?
 Hoc Loyolaum tibi perfide sacramentum?
 Hæc iurata fuit dextera militiæ?
 Hæc fuit hospitij nobis data tessera? nobis
 Hoc fuit antiquæ pignus amicitia?
 Quid iura abrumpis, quid pacta refringis amoris?
 Sic agnata ligat dulcia vincla fides?
 Quid Mendoça meus potuit committere tantum,
 Hospitij leges ut violaret amor?
 Qui sine labe fuit, poterat committere crimen?
 Nullum crimen erit, sit nisi crimen amor.
 Nam fueras illi Rhodanum noua causa videndi,
 Flectendique nouas ad tua tecta vias.
 Hos illi reditus, hæc illi premia, et illi
 Has meritas, frater Punice, reddis opes?
 Quid loquor, aut ubi sum, quæ mentem insania mutat?
 Quis dolor arbitrij non sinit esse mei?
 Ipse dolor mentem, non mens fert ipsa dolorem.
 Ille dolet verè qui sine mente dolet.
 Ferreus, et ferus est qui non dolet, atque dolorem
 In Mendoça tuas exprimit inferias.
 Parce tamen frater, veniam concede precanti,
 Si facilem veniam crimen amoris habet.

Stemma Gallia.

Heu mihi cæcus amor rabidas exarsit in iras,
 Atque in non meritos impulit ire modos.
 Heu pudet indignis fratrem inuisasse querelis,
 Et vertisse atris munera funcribus.
 Ex hoc incipiam zephyrus dare lintea retrò,
 Cùm mihi sis rebus portus et aura meis.
 Jam dolor impatiens liquidos mitescit in amnes,
 Jam sua compositus dicta recantat amor.
 Hic Leo mellifluos soluit mihi sænore fructus,
 Parturit ore fauos, parturit ore rosas.
 Ora Palestini cedant tibi blanda leonis,
 Mortuus ille habuit, quæ bona viuus habes.
 Non tibi rugitus, rabies nec dira leonis,
 Sed tenera agnelli pax erit apta magis.
 Nulla tibi lacrymis sine, nec sine fletibus hora,
 Atque oculis requies irrequieta tuis.
 Nam super ægrotum vigilas traducere lunas,
 Et pariter soles sedula cura fuit.
 Tam mitem agnoscunt cælestia signa leonem,
 Excubet ut prædam peruigil ante suam.
 Jam bene conueniunt niueo tibi stemmata flore,
 Mille aperit flores frons tua, mille rosas.
 Mille super dulces sparsisti lilia Manes,
 Lilia purpureis mista papaueribus.
 Quod tibi frater erit tanto pro munere munus?
 Gratia quas grates reddere grata potest.
 En Mendoça mei tibi sit pro munere amoris,
 Hunc quacumque tegit, cor tegit urna meum.
 Cor tibi soluo meum, (num quid dare manus habebo?)
 Plura licet dederim munera, nulla dabo.
 O nimium felix! nimium o tibi fauste, ruinis
 Fertilis, et damnis ditior ipse meis!
 Heu tamen infausto mihi sydere tollis honores
 Inuide, nunc nostris inuidiose oculis.
 Non merui Nato miserum producere funus,
 Nec legere errantem (si foret) ore animam.
 Non merui fertis vitale ornare sepulchrum,
 Nec celebrare rosis funeris exequias.
 O cineres! o reliquias! o pignora vitæ!
 O tumulum, noster quo tumulatur amor!
 Gallia te meruit, quem non meruisse fatemur;
 Quid meritum dicam, cui sua terra parum est?
 Si meus hinc ieras, cur non meus inde redisti?
 Noster eras viuus, mortuus esse negas.

Cura Collegij Lug-
 denensis erga Men-
 doçam ægrotum.

Mendoça cadauer
 floribus coronatum
 sepelitur.

Heu

Heu subito incubuit membris inimica mali vis,
 Et tenuit gressus ad mea tecta tuos.
 Finis ego magnarum, ego meta extrema viarum,
 Et pretium tanti dulce laboris eram.
 Haud equidem Eboreos repetis Mendoça penates.
 Est Rectoris honos, grande laboris onus.
 Causatus fueras diuina volumina Regum,
 Causa tamen reditus hæc domus una tui.
 Argumentum ingens, quanto tibi charior essem,
 Et quanti Herculeos feceris ipse lares.
 Astringunt proh quanta tibi mea nomina, malis
 Cùm seruire meis, quàm superesse tuis!
 Sed Deus opposuit votis sua numina nostris,
 Iussit et in media spem cecidisse via.
 Sed non instantis cecidit mens conscia fati,
 Mens melius pœnas inter adulta suas.
 Mille novos afflat patria cælestis amores,
 Et vocat in portus aura secunda ratem.
 Prædulcem ambrosiam, et diuini nectaris haustum
 Sumit in æthereum sponte viator iter.
 Dicite vos fidi Comites, et dulcia Nati
 Pignora, fatalem vos memorate diem.
 Dicite vos quantas iaculatur ad astra sagittas
 Mille poli facibus, mille cupidinibus.
 Seu legit appensum vitali ex arbore Numen,
 Seu faciles libat Virginis ore manus.
 Vos mihi narrafastis, flendoque squastis amores,
 Astra quibus moriens in sua vota tulit.
 Vos eritis testes, vultusque, oculique meorum.
 O quas ex animis elicuistis aquas!
 Quis tibi tunc anima frater dulcissime sensus?
 Urget adhuc oculos Doris amara tuos.
 Mitte renascentem lacrymis lactare dolorem
 Namque meis si vis parcere, parce tuis.
 Si tamen usque iuuat lacrymis urgere sepulchrum;
 Et lenire modis marmora flebilibus.
 Ah peream, si leta placent mihi gaudia vitæ.
 Tecum flere iuuat, tecum et amare iuuat.
 Cùmque tuis præstat lacrymis confundere nostras,
 Vna solet tristes pœna leuare duos.
 Tam bene condiderat Regum monumenta, sepulchro
 Conditur, at neutro conditur orbe decus.
 Nam decus, et nomen titulis circumsonat orbem,
 Et superat meritis solis utramque domum.

Lugduni morbo im-
 peditus, & ibi diem
 obit.

A Rectoratu Ebo-
 rensi se abdicauerat,
 & Conimbricam pe-
 tebat, vt ibi libere
 Regum absolueret.

Comites viæ in Sa-
 cello Conimb. Men-
 doça acta, & fata
 narrant.

6 3

Unde

Unde orbis meritos gemini cum excedat honores,
 Conditur in meritis dignius ille suis.
 Quod si fata velint tumulo tumularier ullo,
 Gallica praecunctis digna sepulchra forent.
 Par erat, ut lucis moriens ibi linqueret usus,
 Unde iubar lucis fluxerat, unde ducis.
 Gratus uterque fuit, fuit officiosus uterque,
 Nempe suo viuis munere, at ille tuo.
 Ille suo moriens peperit tibi funere famam,
 Fama illi exposito marmore viua fuit.
 Ille quidem bene gratus, & ad tua munera viuis,
 Lapsura incineres nec tua dona suos.
 Non obiit, sed abiit, merces non parua sepulchri est,
 Quod capias tanti corporis exuias.
 Cera inter viuos scripta est tibi prima bonorum,
 Et signata bonis prima tabella tuis.
 Corporis heredem nimirum ex asse reliquit,
 Corporis aut humilis dos tibi frater erit.
 Te memorem compellat adhuc sua posthuma proles,
 Posthuma quae primam posthabuisse potest.
 Illa patrem, Auctoremque suum viuo exprimit ore,
 Nec superest generis degener illa sui.
 Nempe alios faetus niueos concepit in ortus,
 Quos fauor excludet, quos calor ille tuus.
 Regum alia, & pulchra tibi prolis adorea crescit,
 Accrescit titulis, & noua palma tuis.
 Sermonum accedunt pulcherrima corpora praeo,
 Doctiloqui accedunt clara trophaea ducis.
 Purpureas vestes, seu stammina picta Minerva,
 Seu sophia chlamydes ars studiosa parat.
 Rhetorica mittam flores, & amena vireta,
 Quae legit abroso plurimus ungue labor.
 Palmatos calamos victricia plectra, Camoenas
 Cura triumphales officiosa dabit.
 Quidquid Castalio de gurgite Phœbus anhelat,
 Fatidico dabimus quidquid ab ore fluit.
 Tanta illum insignem dederat fœtura Parentem,
 Et sibi tam grauidum fecerat Auctor onus.
 Hac tamen excludent genuino lumine Fratres,
 Carduus exornat quos sine sente nouus.
 Fortunati ambo quos nomina tanta coronant,
 Nomina purpureis inuidiosa rosis.
 Vestra Palaestinos decorant insignia Reges,
 Vestra verecundas fert mihi spina rosas.

Haud

Haud ignarus ego quantum exhibuistis honorem,
 Et quantum in mœsto funere fumus erat.
 Scripta igitur vestris uiuent animata tabellis,
 Et superas discent lucis inire vias.
 Ergo sepulchrales, germane, attolle triumphos,
 Ut redimat socius nomen utrumque labor.
 Namque feret nostrum Mendocça in secula nomen,
 Ingenio nescit gloria parta mori.
 Aurea marmoreis surgant monumenta sepulchris,
 Carminibus uiuant quae monumenta meis.
 Lysiacum uiuet peregrino in marmore nomen,
 Et quod fata negant, marmora sculpta dabunt.

EPITAPHIUM.

Siste hospes: virtutum operosam est cernere molem,
 Ingenij posuit quam pretiosa manus.
 Infidum cernis Regum monumenta, triumphos
 Et Dauidis habes, & Salomonis opes.
 Ingredere hinc sophia sedes, & Apollinis aulam,
 Serta vides, lauros collige, fume lyras.
 Perge: sepulta vides clarissima pulpita mundi,
 Ista triumphales dant monumenta togas.
 Hæc offert Mendocça tibi spectacula: secum
 Hoc habet in tumulo quidquid in orbe micat.
 Siste hospes: cerne hæc decora, hæc miracula: siste,
 Quod videas maius non habet orbis opus.

Horum Florum Collector,
 & Viridarij Cultor.

MAVSOLEVM

Posthumæ, ac perennis gloriæ à Collegio, & Eborensi
Academia P. FRANCISCO DE MENDOÇA
Reçtori suo erectum.

R. P. EMMANVEL FAGUNDES, Collegij, & Academiæ
Reçtor, P. FRANCISCO DE MENDOÇA egregio
Concionatori. Ad illud Ioan. 5. *Ille erat
lucerna ardens, & lucens.*

DUM loquitur vomit ore faces Mendoça, coruscant,
Fulmina verborum, dum tonat ore Deum.
*Inscius est, sed enim sola qui luce refulget
Verborum exemplo fulminat ille magis.
Discite qui colitis cæli tentoria: namque
Aures verba linunt, pectora pulsat opus,*

Maiórne fuerit P. MENDOÇA linguâ concionando,
an calamo commentando?

AVREA lingua tibi fuit ô Mendoça, loquendo
Orphea vicisti; corrapis, ille feras.
*De calamo quid verba sonent, cum scripta loquantur?
Scripta? tuo calamo; ad singula scriba Deus.
Lingua igitur magnus, calamo sed maior; at orbi
Plus est, quod vita maximus ille fuit.*

Eiusdem Reçtoris, & Auctoris.

In obitu P. FRANCISCI DE MENDOÇA.

Tob. 10. Heu me, vt quid te misimus peregrinari.

LYSIADUM decus, & nostri noua gloria regni,
Heu Lugdunensi conderis in tumulto!
*Ut quid in Ausoniam peregrè te misimus urbem,
Clauderet vt mæstum mors inopina diem?
Sacro nempe habitu peregrini indutus JESV
Reliquias toto spargis in orbe tuas:*

Cælum

Cælum animum rapuit, retinet cor Lysia, corpus
Lugdunum, famam nominis orbis habet.

R. P. STEPHANVS COVTO,
Doctor Theologus, & Aca-
demiæ Cancellarius.

Lumen oculorum nostrorum, Tob. 10.

LUGDUNI Mendoça Pater tumularis: eisdem
Et Bonauentura sedibus ossa iacent.
*Ite pares oculi, scriptorum luce micantes;
Ætate, & vitæ relligione pares.
Ite pares oculi, lapsoque effundite seculo
Doctrinæ sanctum nocte dièque iubar.
Ite pares oculi, Fidei lux, aurea Morum
Lumina, virtutum passibus ite pares.
Ite pares oculi. Timeo tibi Gallia noctem,
Urbs tua quando duas occulit vna faces.*

Eiusdem Cancellarij.

Solacium vitæ nostræ, Tob. 10.

VOCE, opere, & scriptis vitæ solatia præstans
Cælestem nobis pandis in astra viam.
*Sepserat innocuum collecta modestia corpus,
Internosque animi gratia dia sinus.
Conceptus mens fæta suos solita edere, cæli
Afflatu largas parturiebat opes.
Nec tuba diuino pietatem accendere cantu
Clarior, aut calamo nobiliore manus.
Lingua animum fando, scriptis manus xmula linguam,
At vitæ exemplis vicit utramque suis.*

Eiusdem Cancellarij.

P. MENDOÇA.

Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit
Dominus, Genes. 27.

QVALE Palestini fundunt opobalsama rami,
Et redolet verno tempore cultus ager.

Quali

Qualiter herbosis spirant violaria campis,
Albaque purpureis lilia mixta rosis.
Sic tua fama recens volitans Mendoça per orbem,
Flagrat in Eois, occiduisque plagis.
Nec mirum, quando Deus aethere missus ab alto
Fudit odoriferâ munera larga manu.
Gratia caelestes mores donauit; at artes
Natura humanas officiosa dedit.
Preditus his donis Mendoça impleuit odore
Et maria, & terras, aethereâsque plagas.

P. MICHAEL GODINHO, quondam
Rhetoricæ Professor.

In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & quasi
musica in conuiuio, Eccles. 49.

Dulce sonat Mendoça tuum dulcissime nomen:
Dulce sonat Gallos inter, & Ausonios.
Gallia terapuit nostro inuidiosa decori,
Nam decor, & nobis gloria dulcis eras.
Lysia te dulcem, dulcem te sensit Ulyssæ,
Dum sacro eloquio dulcia verba tonas.
Ebora perpetuos lacrymis tibi soluet honores,
Propter olorinos, quos bibit aure, sonos.
Te liquidi fontes, te flumina nostra sonabunt.
Monda, Tagus, Minius, Batis, Iberus, Anas.
Sed Tagus hos semper rumpet de pectore questus,
Quem rapuit Rhodanus, ripa aluere mea.
Ille ergo auriferas, & dulces deferat undas,
Ast ego Coccyto tristior amne, fluam.

Eiusdem Auctoris.

Ad P. FRANCISCVM DE MENDOÇA Lugduni
in Gallia vita functum.

Quasi leo sic contriuit omnia ossa mea, Isa. 38.

Lugdunum nostri vulgò dixere Leonem,
Estq; in Scripturis mors quoque dicta Leo.
Ergo duo aggressi te sunt Mendoça Leones,
Gallicus, atque hominum qui vorat omne genus.

Cumque

Cumque ferè nunquam socientur ad arma leones,
Hic tamen hunc morem deseruere suum.
Teque unum ut possent fatali perdere morsu,
Mutuam ab alterutro iam leo poscit opem.

P. SIMEON D'ABRANTES, quondam
Rhetoricæ Professor.

Aduena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes
patres mei, Psalm. 38.

Lugduni Mendoça, iaces in sorte; cubarent
Nonne in Ulyssæis mollius ossa locis?
Par erat ut similes, & mors, & vita fuissent.
Exul eras patriæ finibus, exul obis.

Eiusdem Auctoris.

Non in patria, sed Lugduni extera ciuitate moritur
P. FRANCISCVS DE MENDOÇA
Rector Eborensis.

Vrbe quid ignotâ moreris Mendoça? quid exul
Abrumpis vitæ dulcia fila tuæ?
Lusitana olim puero incunabula spernis,
Et cineri reputas busta minora tuo?
Nil mirum ignotâ moreris Mendoça, quòd vrbe,
Non poteris patriâ mortuus esse tua.
Ergo hoc dum imperium, dum Lysia regna manebunt,
Lysiadum in viuo pectore viuus eris.

P. LVDOVICVS RODRIQUEZ,
Theologiæ Doctor, ac Professor.

Ad P. FRANCISCVM DE MENDOÇA Lusitanæ
prouinciæ columnen.

Dum Lusitano, & Latio sermone tonabas,
Non videre parem secula nostra virum.
Dum Sophia nodos verbo velut ense secares,
Æqua tibi ingenij vis, & acumen erat.
Laudibus attollit qui te Mendoça loquentem,
Laudat scripta tacens, & stupet in calamo.
In te mansurum posuit sibi gratia nidum,
Sive gregi velles, sive placere Deo.

Est

*Est tua progenies regum nutrita per aulas,
Unicus ut Lysia flos, & honoris apex.
Plura quid enumerem? paucis si dicere possum:
Solutus ex omni parte beatus erat.*

P. FRANCISCUS SOARIUS, Pri-
marius quondam Olysiptone Rhetoricae Professor, modò Academiae Gymnasiarchus.

Cur permiserat Deus, quòd P. FRANCISCUS DE MENDOÇA
à Prælatura se abdicaret?

Quid Pater ô Mendocça petis, baculumque recusas?
Vota addens votis, cum lacrymisque preces?
Munus ubi affectant alij, & regere omnia tentant,
Imperiumque obeunt, hinc tibi munus obit?
Certè ubi pastoris voluisti expellere curam,
Grex tuus extremam vellet obire diem.
Si coniectari fas est quod vertit Olympus,
Et quod sponte sua datque, negatque Deus;
Te vocat, & superum cæli iubet ire sub axem,
Quòd pastorali munere maior eras.

Eiusdem Auctoris.

UNIVERSVS ORBIS

MENDOÇÆ vitâ, & funere clarus.

Lysia te genuit, peregrinum vidit Iberus,
Facta est accessu Roma superba tuo.
Italia incolumi, reduci tibi Gallia plausit,
Mortifero condit Belgicus ungue Leo.
Prodigijs fætum mirata Europa, sepulchri
Mendocça extremo marmore scripsit opus.
Ostensus terris tantùm, mox funere raptus:
Terrarum hic decus est, atheris invidia.

P. GASPARE CORREA, quondam
Eloquentiæ Professor.

In obitu P. FRANCISCI DE MENDOÇA.

ITe oculi in lacrymas, ite in suspiria rupes:
Et concussa graui tecta dolore cadant.
Vos quoque prædulces argenti ex fonte liquores
Sistite: lethiferis defluat imber aquis.
Inuidit fortuna mihi, rapuitque parentem,
Cuius amor fixus pectore semper erit.
Vicerat eloquio quos Roma, & Græcia nutrit:
Inter Lysidas Tullius alter erat.
Qui calamo vidit scribentem enigmata regum,
Scribere Gregorium vidit, & Ambrosium.
Si patrem optares, patrio te more fouebat:
Si matrem velles, vbera plena dabat.
Ergo quid intentas mors immatura? quid uno
Tot mihi diuitias vulnere sua rapis?
Et vos ô Superi donum si tale dedistis,
Cur subito ex oculis fertis ad astra meis?
Æstuat inuidijs cælestis curia? vel cur
Mendocçam rapiunt sidera vestra meum?
Cur non in terris aliquid cæleste vigeat?
An nequeunt nostræ sidus habere plagæ?
Credo equidem, nobis cælum sua sidera mallet
Fundere, quàm nostro sidere destitui.
Quid mirum fias si inter tot sidera sidus,
Qui mundi in tenebris splendor, & ignis eras.

P. SEBASTIANVS D'ABREV,
Philosophiæ Professor.

P. FRANCISCUS DE MENDOÇA peregrinatur,
& moritur peregrinus.

Incluta Mendocça totum lustrauerat orbem,
Fama, atque extremas venerat usque plagas.
Ipse tamen patria contentus sede latebat;
Dulce est in tenebris viuere, dulce mori.
At quamuis fugiat lucem Mendocça, tot inter
Non potuit radios usque latere suos.
Ergo parat Lysia è sedibus ire relictis,
Atque nouum mundo spargere luce iubar.
Mirantur cuncti stantem, mirantur euntem,
Quisque illum digito monstrat, & ora notat.

û

Multa

*Multa viri attoniti me morant, & multa fatentur
 Audiuisse, oculis sed modò plura vident.
 Quin Lysiam incusant tanto quòd tempore mundum
 Exortem tanti passa sit esse viri.
 Non æquum est Solem, dicunt, Oriente morari,
 Expectat radios orbis uterque suos.
 Est Sol Mendoça, est orbi concessus utrique,
 Ac regio tantum non capit una virum.
 Virtutum mundo præbet Mendoça theatrum;
 Ergo oculis mundi conspiciendus erat.
 Ast, heu, tam longas dum spes Mendoça leuaret,
 Astra orbi eripiunt inuidiosa virum.
 O castra, ô cæli nimium inuidiosa potestas!
 Cur heroa suum tollitis ante diem?
 Cur non in patriam sedem remeare dedistis,
 Inclyta ne extremo linqueret ossa loco?
 An quia de cælo totus peregrinus in orbe est?
 Omniaque in tanto sunt peregrina viro?
 Credo equidem, hæc legi sunt vestra consona, cuiquam
 Ut sit, quale fuit viuere, tale mori.*

P. FRANCISCUS PINHEIRO,
 Philosophiæ Professor.

In vrbe, quam vulgò Leonem Galliæ dicunt,
 diem obiit MENDOÇA.

ITe oculi ad lacrymas, Leo corripit unguibus agnum:
 Specto, sed optanti ferre negatur opem.
 Heu dolor! effrenem prona est Iouis ales ad iram;
 Attamen huic certè mitior illa fuit.
 Nulle aquilas Urbis per propugnacula cernas,
 Irruit in nostrum nulla sed ungue caput.
 Adde quòd immanè aluit fera Roma dracones,
 Hircana his etiam mœnibus alta fera est.
 Sed draco, & tygres rabiem posuere, cruoris
 Immemores, Latio dum fuit ille solo.
 Tu Leo, tu Stygios acuisi in damna furores:
 Scilicet imperium est in feritate tuum.
 Stemma tibi fuerat subiectis parcere, quamuis
 Opposito qui te laderet ense foret.
 Hic tamen in te enssem, neque tela inimica coruscat:
 Non didicit mitis bella mouere manus.

Ergo

*Ergo quid usque furis? prædæ si tanta cupido est,
 Me pete; ne in tantum te ferat ira decus.
 Quid loquor? Exanimem video, & iam luce carentem.
 O Leo delicys insidiate meis!
 Ibit hic in tumulos, me nempe superstite? Cælum ô,
 Si qua tibi est pietas, me quoque coge mori.
 Maior adempta mei pars est, moror altera frustra;
 Quæ fuit huic, oro, sit mihi causa necis.
 Falcatum iniiciat nam si Leo feruidus unguem,
 Imperio forsan deseret astra meo.
 Sic, Mendoçâ orbem stellatum ineunte, recessit
 Flebilis; & tales edidit ore sonos:
 Vix equidem tanto dignas fero crimine pœnas,
 Fure loco, imperio destituorque meo.
 Nam tibi Lysiadas per Gallica regna petenti
 Inieci que ungues, eripui que diem.
 Illa dies utinam mihi vitæ extrema fuisset,
 Illa foret, repeto, quæ tibi summa fuit.
 Hæc ait: ast illum summo iam vertice Olympi
 Conspicit; hic Iudæ dat sua iura Leo.
 Nulle errant agni per picta coloribus arua,
 Nec quenquam aspectu territat ille suo.
 Imò ne pleno lupus insidietur ouili,
 Quilibet illius nomen in ore refert.
 Hic Mendoça inter cælestes constitit agnos,
 Accipit & faustam, nec mora, fronte notam.
 Viat lo, æternos, sic fas, precor impleat annos,
 Et sua, cui præerat, ducat in arua gregem.*

P. RHOTERICVS SYLVIVS, eo tempore
 primarius Humanitatis Professor.

Rectoris munere abdicari Romæ contendit.

EX quo Romana stant robore firmius arces,
 Ex quo septennis Vrbs sedet alta iugis,
 Quisquis in hanc auidè gressum mouet, ambit honores:
 Addere & ingentes, quæ licet, ardet opes.
 Iste Magistratum deponere gestit in Vrbe,
 Nec, nisi deposito, flectere gaudet iter.
 Ambitiosa istud fieri qui cerneret Vrbe,
 Diceret: Ecce nouum, sacula, prodigium.

Eiusdem Auctoris.

MAGNO MENDOÇÆ

EPICEDION.

Lysia Mendoçam fatis deplorat ademptum,
Nam iubar illius Solis ad instar erat.

Inter caelestes Sol aureus cmicat ignes,

Inter praestantes eminent ille viros.

Nobilior cunctis Phæbi est natura planetis,

Ille Patrum clara nobilitate viget.

Liberat immersum Phæbus caligine mundum,

Ille sua cæcos discutit arte dolos.

Solis inardescens radijs calor omnia complet,

Illius in superos omnia vertit amor.

Singula percurrentes lustrat Sol aureus astra,

Illius eximio cuncta nitore micant.

Sol rotat equalem nullo discrimine lucem,

Ille velut cunctis Iupiter æquus adest.

Impius aduersus non audet dicere Solem,

Illius est ausus nemo negare decus.

Solque Gigantis percurrit passibus orbem,

Ille volans superat Solis utramque domum.

Mensibus hic Phæbus bissejis conficit orbem,

Confecit totidem mensibus ille diem.

Occidit in signo fulgens Mendoça Leonis,

Ille locus nostri signa doloris habet.

Lysiadum si des moriturus fortè relinquit,

Ortus, & occasus ne simul esse queant.

Denique ne Solis partim natura deesset,

Condidit illius terra, vel umbra caput.

At licet occiduum Solem vix ullus adoret,

Mendoça occasum plurima turba colet.

P. ANDREAS MADEIRA, tunc
Humanitatis, modò primarius
Rhetoricæ Magister.

MENDOÇÆ

Vitâ functo apud Lugdunum, vulgò Galliæ
Leonem.

O Leo barbariem quàm magnam ostendis in urbe,
Falsus es, insidias hospiti in ade paras?

Parcere

*Parcere debueras, seuumque auertere morsum,
Vel saltem tempus dissimulare necis.
Hospitis eximij non te reuerentia tangit?
Mendoçamque meum qui petat, unguis erit?
Hunc Leo conuiuam lacerans, licet incolat urbem,
Non fuit urbanus, rusticus ille fuit.*

P. PAVLVS SOARIVS, Humanitatis
Magister.

Eboræ Lugduno pro acerbo MENDOÇÆ
funere

EPISTOLIVM.

Hanc tibi, ne mea sint ignota incommoda, mitto
Chartam, quæ lacrymis est madefacta meis.
Cur mihi Lugdunum fato prærupis acerbo
Vitam, quæ multis vita perennis erat.
Vno Mendoça tollis mihi funere multos,
Vno communis vita sepulta viro est.
Cum mihi Mendoçam rapis, & solatia vitæ,
Hoc sine vita mihi mortis habenda genus.
Ergo oculi geminos lacrymarum fundite riuos,
Sollicitent fessas flumina larga genas.
Desino mæsta queri nondum satiata dolore,
Et mihi iam fletu lumina fessa tument.
At tu Lugdunum si te mea verba fatigant,
Verte precor lacrymas in mea busta tuas.
Adde notis etiam tumulto maioribus; hic est
In quo Lysiadum fama sepulta iacet.

P. EMMANVEL MAGALIANVS,
Humanitatis Præceptor.

Lusitania & Gallia certant de gloriæ primatu
à MENDOÇÆ sibi exhibito.

Lysia Mendoça cunabula iactat, & ortum;
Gallia reliquias seruat, & ossa colit.
Illa, vel illa sui custodit pignus amoris;
Altera in alterius, sorte lucratur opes.

û 3

Ista

*Ista videns cunas discit bene viuere vitam,
 Illa videns tumulum discit obire diem.
 Vtraque diuinas alterno in munere normas
 Quærit, & alternas vtraque præstat opes.
 Nam bene viuendi Gallis dat Lysia legem,
 Gallia dat Lusis iura decora necis.
 Nulli etenim licuit meliorem abrumpere vitam;
 Plus licuit multis viuere, non melius.*

P. IGNATIVS MASCHARENIVS,
 Humaniorum literarum Professor.



ORDO,



ORDO,

&

INDEX

Librorum, Peruigiliorum, Problematum,
 Orationum, Progymnasmatum,
 Scholiorum, Saturnaliorum,
 & Capitum.

LIBER PRIMVS.

FLORES SACRI.

De Natali Domini.

- PERVIG. I. **V**OTVM vouit, dicens, Domine exercituum, &c. 1. *Reg.* 1. 11. fol. 1
2. Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, &c. *Luc.* 2. 13. 4
3. Puer accinctus Ephod lineo, &c. 1. *Reg.* 2. 18. 5
4. Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, &c. *ad Tit.* 2. 13. 7
5. Donec veniat desiderium collium æternorum, &c. *Gen.* 49. 26. 10
6. Scribentur hæc in generatione altera, &c. *Psal.* 101. 19. 12
7. Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara. *Psal.* 56. 9. 15
8. Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. *Malach.* 4. 2. 16
9. Posuisti tenebras, & facta est nox, &c. *Psal.* 103. 20. 19
10. Cras erit vobis salus, cum incaluerit Sol, &c. *1. Reg.* 12. 9. 21

LIBER II.

FLORES SACRI.

De Virgine Deipara.

- PROBL. I. **V**TRUM liceat Virgini Deiparæ corporalia misericordiæ opera exercere. 25
2. Vtrum nobis vtilius sit IESV nomen sanctissimum implorare, an nomen Mariæ. 27
3. Vtrum B. Virgo proprium actum pœnitentiæ aliquando exercuerit. 30
4. Vtrum B. Virgo adoratione patriæ adorari queat. 32
5. Vtrum B. Virgo suo patrocínio aliquem ali-

- quando ab inferis eripuerit. 33
6. Vtrum B. Virgo omnium prima virginitatis voto se obstrinxerit. 35
7. Vtrum B. Virgo præter gratiam sacramentorum aliam ex opere operato acceperit. 37
8. Vtrum B. Virgo vnum, aut plures Angelos custodes habuerit. 38
9. Vtrum B. Virginis cultorem in æternum damnari impossibile omnino sit. 40
10. Vtrum B. Virgo sola, ac sepius diuinam essentiam intuitiue cognouerit in hac vita. *ibid.*

LIBER III.

FLORES SACRI.

De sanctissimis Ecclesiæ Doctoribus, & D. Paulo maximo gentium Doctore.

- PROBL. I. **V**TRUM D. Augustinus humiliorem se præbuerit in libris confessionum, an in libris retractationum. 42
2. Vtra fuerit laudabilior D. Hieronymi occupatio, tota vita docuisse, an tota vita didicisse. 45
3. Vtrum D. Ambrosius si solum Augustinum docuisset, & conuertisset, lauream Doctoris Ecclesiæ mereretur. 47
4. Vtrum D. Gregorius vtilior fuerit Ecclesiæ suo Pontificatu, an suo Doctoratu. 49
5. Vtrum nomen Angelici Doctoris conueniat ratione doctrinæ, an ratione vitæ. 50
6. Vtrum D. Bonaventura rectius, & humilius egerit, frequentando Eucharistiam, an ab illa multos dies propter reuerentiam abstinendo. 52
7. Vtrum D. Paulus sua eloquentia veteres oratores superarit. 54
8. Vtrum D. Paulus abundantius omnibus Apostolis laborarit. 57
9. Vtrum D. Paulus sine vlllo humilitatis dispendio suas laudes euulgarit. 59
10. Vtrum D. Paulus in paradysum raptus, diuinam essentiam intuitus fuerit. 60

LIBER IV.

FLORES PHILOSOPHIÆ.

- PROBL. I. **V**ter situs hominis sit præstantior, sessio, an statio. 63
2. Quænam præstantior sit hominis statura. 64
 3. An scientia, & ingenium officiat, vel proficiat Principi ad rempubl. administrandam. 66
 4. Vtrum perfectius sit amicos diligere, an inimicos. 68
 5. Vtrum senes plus quàm iuvenes mortem reformident. 70
 6. Vtrum nouæ opiniones communiter probabiliiores euadant, quàm antiquæ. 71
 7. Parentibusne, an nutricibus filij similiiores euadant. 73
 8. An voces virtutem habeant naturalem ad vitam prorogandam, vel mortem maturandam. 74
 9. An qui se interimunt, ex animositate, vel ignauia id efficiant. 75
 10. Vtrum mors naturalis non solum sine dolore, sed cum voluptate possit aliquando accidere. 76
 11. Vtrum quæ propter oculos fasciatio contingit, naturaliter fiat. 77
 12. An Pygmæi veri sint homines. 79
 13. Vtrum fuga aliquando à fortitudine impetretur. ibid.
 14. Vtrum homini post vigesimum quintum annum nulla crescendi spes super sit. 81
 15. Vtra aptior sit ad insaniam inducendam felicitas, an infelicitas. 82
 16. Vtrum dormientes propria vigilantium opera moliantur. 84
 17. An viribus naturæ possit iuuenta senibus redire. 85
 18. Vtrum sint homines suapte natura monstrosi. 86
 19. Num hominis interiora plus hyeme, an æstate caleant. 87
 20. Quænam ætas ad disciplinas perdiscendas sit aptior. 88
 21. Quæ complexio sit aptior ad scientiam. 89
 22. An naturæ, vel artis beneficio ita disponi quis possit, vt non lædatur à veneno. 90
 23. Vtrum aqua per se solum nutrire valeat. 91
 24. Vtrum homo possit vltra nouem dies inediam tolerare. 92
 25. Quod maius tormentum, sitis, an fames. 93
 26. An genus aliquod animalium in elementari igne viuat. 94
 27. An serpentum incantatio naturali verborum potestate fiat. 95
 28. An cor humanum medio in pectore ita locatum sit, vt neque ad dextram declinet, neque ad sinistram. 96
 29. Vtrum anima separata se, & corpora à se diuisa localiter mouere, vel corpus assumere queat. 97
 30. Quis color omnium præstantissimus. 98
 31. Vtrum animi affectio sit vehementior, spes, an desperatio. 101
 32. Num intellectus noster possit vllam rem sensatam in hac vita percipere, nulla interueniente sensus operatione. ibid.
 33. Vtrum phantasia cognitionem substantiæ possit attingere. 102

34. Num brutæ animantes odore, & cantu recreentur. 103
35. An principium alendi, quod est in plantis, sit reuera anima. 104
36. Vtrum primus dies artificialis in superiori hemisphærio illuxerat. ibid.
37. Vtrum hemisphærium sit nobilius, superius, an inferius. 106
38. Vtrum intelligentiæ per se immediatè, an medio impulsu cælum moueant. 108
39. Vtrum luna creata sit in plenilunio, an in nouilunio. 109
40. Vtrum luna totam suam lucem à Sole mutuetur. 110
41. Vtrum luna inter duo luminaria magna à Deo condita rectè numeretur. ibid.
42. Quæ ratio ineundi naturalis diei sit rerum naturæ conformior. 111
43. Sitne astris ad agendum potentius organum, lux, an motus. 113
44. Vtrum zonæ, torridæ, & extremæ frigidæ habitabiles olim fuerint. ibid.
45. Vtrum tota terra motu trepidationis naturaliter moueri queat. 115
46. Vtrum centrum grauitatis sit vnum cum centro vniuersi. 116
47. Vtrum aër parte aliqua sit nauigabilis. 117.

LIBER V.

FLORES VARI.

- PROBL. I. **Q**uid illustrius, Patrem appellari, an Dominum. 119
2. Qui ad bellum aptiores, barbati, & comati, an imberbes, & obrasi. 120
 3. Quod magis Principem deceat, venationis exercitium, an lectionis studium. 122
 4. An errent qui solum ebrios in conuiujs coronari solitos aiunt. 123
 5. Qui locus honoratior sit. 124
 6. Vter vir loco, an locus viro ornamento sit. ibid.
 7. Insuetum ne, an perantiquum malum perpressu facilius. ibid.
 8. Auribus ne perceptæ, an oculis hausta calamitates animum grauius affligant. 125
 9. Qui meliores, & parentibus chariores, maiorésne, an minores natu filij. ibid.
 10. An poëtæ insani. 126
 11. Quòdnam reipubl. vtilius, optimi regis exemplum, an optimæ legis monumentum. 127
 12. Vtrum prudentius egerint Romani, qui palmam acerbissimam in parridas, an Græci, qui nullam statuerunt. ibid.
 13. An sint mediocres poëtæ. 128
 14. An scribere ad mortuos sit absurdum. ibid.
 15. Quid gloriosius, honores adipisci, an promereri. 129
 16. An Cicero poëtica gloria floruerit. ibid.
 17. Quæ orbis imperio præcipuè floruerint. 130
 18. Vter præstiterit rei militaris gloriâ, Cæsar ne, an Alexander. 132
 19. Historiæ regnum cui deferres, Cæsarine, Liuiónne, an Sallustio. 134
 20. De primis Romæ conditoribus quæ vereor opinio. ibid.
 21. An

21. An Domitianus procliuior fuerit ad eruditionem, quàm Nero. 135
22. Vter crudelior Nero, an Domitianus. ibid.
23. Vtrum vsus pulueris tormentarij priscais faculis incognitus, necne. ibid.
24. Quæ præmia militaria illustriora, quæ donabantur ob læsum hostem, an ab ciuem seruatum. 136
25. Ex coronis militaribus, quæ nobilior. ibidem.
26. Qui illustrius triumpharunt, triumphalibus quadrigis impositi, an ciuium brachijs delati. 137
27. Rustici ad bellum, quàm vr bani aptiores, necne. 138
28. Qui melius censebat, Cato delendam Carthaginem, an Scipio Nasica seruandam. ibid.
29. Quibusnam deferres palmam magnitudinis, turritis olim Romanorum, & aliorum nauibus, an Indicis modò Lusitanorum. ibid.
30. Quibusnam nauigandi artem tribuis, Ægyptiis, Retensibusve, an Argonautis. 139
31. Quæ magis arrident, nauium puppes imaginibus tutelarium depictæ, an rosas recentibus coronatæ. ibid.
32. Poëmæ Homeri vllumne extet in Græcia vetustius. ibid.
33. Vtrum, quemadmodum Homerus poëtarum nemini cedit nobilitate, itane antiquitate. ibid.
34. Xenophon, Thucydides, & Herodotus de primatu orationis certant, sed quis victor. 140
35. An sint Berosi illi libri, qui sub Berosi nomine circumferuntur. ibid.
36. Vtrum vindicta nobiles magis dedecet, an ignobiles. 141
37. Quibus maior honor ab antiquis præstaretur, parentibusne, an magistratibus. 144
38. Qui peritiores nauigandi arte, Lusitani, an Romani. ibid.
39. Quæ plus valeant apud milites, præmia, an supplicia. 145
40. Præstetne seruare ciuem, quàm lædere hostem. ibid.
41. Qui vtiliores reipub. boni scriptores, an boni Imperatores. 146
42. Vtrum victoria parta insidijs parum gloriosa sit. ibid.
43. An Orator bonus esse possit, qui vir bonus non sit. 147
44. Conuiuia silentio celebranda, nec ne. ibid.
45. Conuiuium aptius nomen, an symposium. ibid.
46. Quos difficilius inuenies, iuvenes eloquentes, an senes silentes. ibid.
47. An deceat Oratorem metus in principijs orandi. 148
48. Quæ historia applausibilior, noua, an antiqua, vera, an falsa. ibid.
49. Sitne illud verum, Græcia mendax. 149
50. Historicisne solemne implorare Numen, sicuti Poëtis, & Oratoribus. ibid.
51. An ad eloquentiam requiratur historia. 150
52. Sitne etiam Ducis officium, lectitare historias. ibid.
53. Vtrum victores olim à victis nationibus, an victæ nationes à victoribus nomen mutuarentur. ibid.

54. An antiquitatis cognitio possit perfectè comprehendi. 151
55. Vtrum historia sit vtilior reipubl. quàm poetica, aut Oratoria. ibid.
56. An omnis rhetor, orator, & econtra. 152
57. An thetore præstet elocutio. ibid.
58. An in oratore hypocrisis excellat. ibid.
59. Vter præstantior poëta, Catullus, an Martialis. 153
60. An rectè Græca verba à Martiale Epigrammatis Latinis inferantur. ibid.
61. Nullum poëma iucundius epigrammate, nullum item difficilius. 154
62. Vnde Virgilius sua Æneida auspicatus fuerit. ibid.
63. Cur Virgilius Æneæ nomen in ipso operis limine suppresserit. ibid.
64. Verumne sit quod Virgilius de Didone tota Æneide commemorat. 155
65. Vtrum polluctum, & pollinctum inter se distinguantur. ibid.
66. Vtrum diuorum statua ex ligno architectari solita fuerint. ibid.
67. An in tragædijs proloquendum sit. 156
68. Qua re differant tragædia, & comædia. ibid.
69. Quisnam liber sit notatus cedro. ibid.
70. An forma præstantissima, digna imperio. 157
71. Quæ difficilius vincatur secunda, an aduersa fortuna. 158
72. Vtra præualeat in poëtis natura, an ars. ibid.
73. An Epigramma quouis metri genere constare possit. ibid.
74. An sit Ciceronis libellus ille de consolatione, qui ei adscribitur. 159
75. Qui aptior ad imperium, pulcher, an sædus. ibid.
76. Quid nobilius, annulus in digitis, an lunula in calceis Romanorum. 160
77. Qui ad bellum aptiores, rapidi cum Marcello, an cunctabundi cum Fabio. ibid.
78. Quod certius laudis testimonium, ab amico prolatum, an ab inimico. ibid.
79. Vtrum reipubl. vtilius, pueri, an Martis tempus. 161
80. Quæ facies magis deceat oratorem, tristis, an hilaris. ibid.
81. Vtra speciosior luna in cælo, an rosa in virdario. 162

LIBER VI.

FLORES ELOQUENTIÆ.

- ORAT. I. **D**E Augustissimi Philippi IV. Hispaniarum regis ortu felicissimo. 164
2. De Elisabetha Lusitanæ Regina sanctissima. 17
 3. De eadem Elisabetha Lusitanæ regina. 178
 4. Pro auspiciando philosophici pulueris curriculum. 184
 5. Pro Dialecticæ vtilitate sequenda. 189
 6. In Baccalaureorum examinibus. 191
 7. Pro auspiciandis eisdem examinibus. 194
 7. Pro auspiciandis Philosophiæ disputationibus. 196
 8. De sapientiæ laudibus. 198. &
 9. 203

10. De augustissimo Eucharistiæ sacramento.	
11. } De D. Antonio Lusitano.	211. &
12. } 214	
13. De D. Francisco Xaverio.	216
14. De Societatis amplitudine.	218
15. De Ioanne Baptista.	210
16. Pro auspiciandis Philosophiæ mentis.	222
17. In laudem historiarum.	224
18. In laudem poetiæ.	225
19. In laudem Rhetoricæ.	226
20. Donatur suprema Philosophiæ laurea Illustris. D. D. Ioan. Syluius Comitum Portalegrensium, & Marchionis de Gouea frater germanus; modò in Regio sacello Curio maximus, & in summo fidei Senatu Quæsitur dignissimus.	ibid.
21. In gradu philosophici Magisterij Illustris. D. D. Ioanis Mendocij Ecij. Henriquij, Noronij, in Collegio D. Petri collegæ.	228
22. Euehitur ad summum philosophicæ dignitatis fastigium Illustris. D. D. Iacobus Lupus, nunc Ordinis S. Iacobi Dominus Prior meritissimus, & in sacro fidei senatu Quæsitur dignissimus.	230
23. Illustris. D. D. Ioanni Brigantino Episcopo Vifensi primum Philosophiæ curriculum inuisenti.	231
24. In cuiusdam doctoratu.	233
25. Pro suis Philosophiæ candidatis in Philosophiæ mensis.	234
26. In lapide Baccalaureorum.	ibid.
27. Philosophiæ mensas Auditor indicit.	235
28. Ad suos philosophiæ candidatos post coniuales theses.	236
29. Pro formatura sua.	ibid.
30. Pro licentiatu sui gradu.	237
31. Pro vesperis suis.	ibid.
32. Pro gradu doctoratus sui petendo.	ibid.
33. Gratiarum actio pro doctoratu suo.	238

LIBER VII.

FLORES RHETORICÆ.

PROGYMN. I. DE Rhetoricæ, ac Ciceronis laude.	239
2. De natura Rhetoricæ.	240
3. De genere dicendi.	241
4. Ornatum dicendi genus quotuplex.	243
5. Oratorium dicendi genus quale sit, & quotuplex.	245
6. De materia Rhetoricæ.	247

BREVE RHETORICES Compendium.

CAP. I. DE natura Rhetoricæ.	248
2. De diuisione Rhetoricæ.	249
3. De Inuentione.	ibid.
4. De argumentis in sitis, & remotis.	ibid.
5. De his, quæ incrementa sunt ad genus dicendi demonstratiuum.	250
6. Quid oporteat inuenire ad genus dicendi deliberatiuum.	251
7. Quid in genere dicendi iudiciali requiratur.	ibid.
8. De dispositione	252

9. De exordio.	ibid.
10. De narratione.	253
11. De confirmatione.	ibid.
12. De peroratione.	ibid.
13. De Eloquutione.	254
14. De tropis verborum.	ibid.
15. De tropis sententiarum.	255
16. De figuris verborum.	256
17. De figuris sententiarum.	ibid.
18. De ordine, iunctura, numeroque orationis.	258
19. De periodis, membris, articulis.	ibid.
20. De memoria.	259
21. De pronuntiatione.	ibid.

Rhetorices Commentationes didascalice.

COMMENTATIO I.

De natura Rhetoricæ.

SCHOL. I. Quid duplex sit artifex dicendi.	260
2. An orator vir bonus esse debeat.	262
3. De fine Rhetoricæ.	264
4. Oratoris laudem consistere suo in fine consequendo.	265

LIBER VIII.

FLORES HUMANIORVM LITERARVM.

Saturnaliorum Decas I.

CAP. I. Quid fuerint apud veteres legiones decimatæ.	266
2. Quid sibi velit apud Ciceronem fortis coniunctio, ac necessitudo.	267
3. Quis fuerit olim in talorum ludo iactus ueneris.	268
4. Qui dicantur Gentiles, terræ filij, & gallinæ filius albæ.	269
5. De numero coniuuarum apud veteres, & quæ fuerint umbræ in conuiujs.	ibid.
6. Quis dicatur apud Iuuenalem succurrere posse lunæ laboranti.	ibid.
7. Quæ animi indicia ex oris gestibus colligantur.	270
8. Quæ dicantur apud Græcos leges Pelargicæ.	271
9. Quid triumphus, quid ouatio; & quo pacto distinguantur.	ibid.
10. Quis dicatur dignus robore apud Apuleium: dignus culeo apud Iuuenalem: dignus pistrino apud Terentium.	ibid.

Saturnaliorum Decas II.

CAP. I. Quid fluctus decumanus? quid intellectus dithyrambicus?	272
2. Quis dicatur Euripus homo? quis versatilius cothurno.	273
3. Quid apud Horatium, nauigare Anticyras.	ibid.
4. Qua	

4. Quare testes magnæ fidei locupletes appellantur.	ibid.
5. Quis locus fuerit apud veteres præstantissimus.	274
6. Quibus iurandi formis superi, quibus homines olim vterentur, & fœminæ.	ibid.
7. Quæ literæ salutares, quæ lethales quondam dicerentur.	275
8. Græca fides, Punica fides, Attica fides.	ibid.
9. Quæ apud Terentium, Asymbolum venire in conuiuium? Quid apud Plautum, diem comburere? Qui apud Macrobiium dicantur dies atri.	ibid.
10. An rectè dicat Plinius in Panegyri. Principi nemo leges scriptis.	276

Saturnaliorum Decas III.

CAP. I. Quid fuerint pontes ubi suffragia imponebantur.	276
2. Quid sit apud Horatium, Ode Monocolos, Dicolos, Tricolos, Distrophos, & Tetrastraphos.	ibid.
3. Quid apud varios, præsertim Ouidium, liber Iambus.	277
4. Latus clauus quid sit.	ibid.
5. Quid sibi velit apud Iuuenalem, cum de Nestore loquatur, hæc duo carmina, Felix nimirum, qui tot per secula mortem distulit, atque suos iam dextra compulit annos.	ib.
6. Aliquot formæ loquendi Plautinæ, quibus significatur aliquis acriter puniendus.	278
7. Poppyisma, vel Poppyismus quid? Item, Religio in me incessit, apud Terentium; vale venientibus ne, an recedentibus dumtaxat dicatur.	ibid.
8. Liber Opistographus qualis sit.	279
9. De natali hominum die.	ibid.
10. Quid sibi velit hæc loquendi formæ, conturbare; vertere solum; foro cedere.	ibid.

Saturnaliorum Decas IV.

CAP. I. Quo pacto interpretandus sit Persius satyra prima, cum de Iano loquatur,	
O Iane à sergo, quem nulla ciconia pinsit.	280
2. Quare distinguantur Congiariium, donatiuum, anathema.	ibid.
3. Quid sit apud Plautum, cor facit histrioniam.	ibid.
4. De ritu vngendi capillos in epulis.	ibid.
5. Dies Curia apud Ciceronem; Cæna pollucibilis apud Macrobiium; Cæna recta apud Suetonium.	281
6. Ad clepsydrum orare quid sit.	ibid.
7. Quid sit apud Ouidium, ire interiorum.	282
8. Quæ figura mensarum erat apud veteres.	ib.
9. Quid sit apud Ciceronem strumam dibapho regere.	ibid.
10. Quid sit odium nouercae.	283

Saturnaliorum Decas V.

CAP. I. Osculandæ manus consuetudo vnde defluerit.	283
2. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.	ibid.

3. Bellerophontis literæ quæ.	284
4. Quid in sacrificijs fuerit falsa mola.	ibid.
5. De salutandi ritu apud veteres.	ibid.
6. Cur laribus canes appingerentur.	285
7. Quid apud Virgil. Liber & alma Ceres.	ibid.
8. Inferorum, terrestrium, ac cœlestium Numinum sacrificia, quibus rebus differant.	286.
9. Solemne fuisse Græcis & Latinis victimarum cornua inaurare.	ibid.
10. Quæ sit tibia dextra, quæ sinistra.	ibid.
11. Quæ sint apud Ciceronem imagines famosæ.	287
12. Imagines inanes apud Ouidium.	ibid.
13. Stare æneum apud Horatium, effari templum, sistere fana, inaugurari.	ibid.

Saturnaliorum Decas VI.

CAP. I. Quid sit discinctus, & altecinctus.	288
2. Silius Italicus exponitur.	ibid.
3. Saliæ dapes, & veterum cœnæ prælibantur & instaurantur.	289
4. Laureata Romanorum munera explicantur.	ibid.
5. Locus ex Suetonio in Nerone.	290
6. Fax obscuro Martialis loco.	291
7. Ciceronis locus explicatus.	ibid.
8. Alexander ab Alex. & Macrobius emendati.	ibid.
9. Plauti locus in Menæchmis explicatur.	292
10. Quæ sint apud Liuium, aliisque passim aucthores, velamenta supplicum.	ibid.

Saturnaliorum Decas VII.

CAP. I. Horatius in Oda illustratus, & beneficentia laudata.	293
2. Explicatur locus Virgilij, & exornatur.	294
3. Quid sit apud Poetas, ac Virgilium in primis, Dextra coniungere dextram.	295
4. Reges sacerdotis munere fungebantur.	ibid.
5. Rex Aricinus quis.	ibid.
6. Luperci vnde dicti.	296
7. Dextrum, & sinistrum fulmen.	ibid.
8. Calceus malleolus quorum fuerit in signe.	ib.
9. Patritij maiorum, & minorum gentium, & quid curia, & curiata comitia.	297
10. Quæ fuerit centuria, & centuriata comitia, & quæ Tribus, & comitia tributa.	ibid.

Saturnaliorum Decas VIII.

CAP. I. DE funerum ritu, præsertim apud Virgilium.	298
1. Tubæ, ac tibiæ, quibus funeribus adhiberi solitæ.	300
3. Epitaphium, Nænia, Epicedium.	ibid.
4. Amoris vis, & potentia, ex Virgil. i. Æneid. Nate mea vires meas magna potentia solus.	
5. Virgilius in i. Æneid. explicatus.	301
6. Horatius illustratus in poetarum gratiam lib. 4. od. 2.	ibid.
7. Læuum Virgilij omen, & aliorum captatur.	302
8. Voti reus, & voti damnatus quis.	ibid.
9. Terentius explicatus.	ibid.
10. Quid Porcus Troianus, quid proteruiam facere, qui pileati fratres apud Catullum.	303

Scipionis somnium diuinatur. *ibid.*

- CAP. I. **V**irgilianus Dædalus, vt eius opera illustrentur, commendanturque. 310
2. M. Tullius Cic. de senectute explanatur. 313
 3. Fistula Ouidiana de Fabiorum morte inflatur, 2. factor. 314
 4. Regis Deiotari erga Romanos fides commendatur ex oratione Tulliana pro ipso rege. 316
 5. Sopor Virgilianus in 6. excitatur, & illustratur. 317
 6. Maronis columbæ in 6. defenduntur præpete cursu. 318
 7. Maleuada fames, & turpis egestas apud Virgil. in 6. *ibid.*
 8. Æneæ lacrymæ apud Virgilium defenduntur. 319
 9. Tullius pro lege Manilia magnopere illustratur. *ibid.*
 10. Virgilius in 1. Æneid. liberatur à multorum calumniis, & egregiè commendatur. 320

DE sacratissima Assertoris Christi Passione. 311

Cunæ Bethleemici Infantis.	336
Augustissima Eucharistiæ miracula.	337
Virginis magnæ Matris purificatio.	339
Ignatius Societatis I E S V auctor, ac parens sanctissimus, vt quendam è scelerum lacu extrahat, in lacum se abdit.	341
Francisci Xauerij Herois sanctissimi oracula, & miracula.	342
Antonij Lusitani Herois sanctissimi illustrata facta.	343
Vrsulæ, & sociarum laurea triumphalis.	345
Victricis Catharinæ Mausoleum.	<i>ibid.</i>
Erenæ Virginis Lusitanæ martyrium triumphale.	346
Historiæ laudes.	348
Nascentis B. Virginis felix auspiciam.	349
Vrsulæ & sociarum martyrium.	<i>ibid.</i>
Tyburtni nemoris consideratio.	350
Dulce bellum in expertis.	<i>ibid.</i>

F I N I S.

VIRIDA



VIRIDARIUM
VTRIVSQUE ERVDITIONIS,
 TAM SACRÆ, QUAM PROFANÆ.

A Doctore sapientissimo P. FRANCISCO
 DE MENDOÇA satum, & excultum.

LIBER PRIMVS.

DE FLORIBVS SACRIS.

Sanctissima NATALIS DOMINI peruigilia.

PROLV SIO.



Namænissimi huius Viridarij limine statim se offert ille flos campi, & lilium conuallium. *Quid suauius? Quid pulchrius? Et si flores reliqui ad huiusce viridarij ornatum defuissent, satis hoc vno quidem ornaretur. Habes scilicet ea Bethleemici infantis, seu suauissimi floris peruigilia, quæ apud Eborenses diuinorum oraculorum noster Interpretes luculentis orationibus celebravit. Credo non minorem modò tibi fore in legendo voluptatem, quàm alij quondam in audiendo conceperunt. Inuenimus enim flores adhuc recentissimos, quin marcescerent per tot annos, imò colores retinent primos, & odores spirant suos, adhuc*

—mater alit tellus, virésque ministrat.

Quid miraris? ingredi viridarium: rosas sine spina, sine aculeo fas legere, & necere in fasciculos.

PERVIGILIVM I.

Votum vouit, dicens: Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque serua tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ meæ, & nouacula non ascendet super caput eius, &c. 1. Reg. 1. 11.

Annæ votum me compotem voti facit, vt vestrum omnium votis saltem aliqua ex parte possim respondere. Enimuerd ea est, ac semper fuit Eborensis Academiæ erga Mendocæ Viridarium.

Bethleemicum infantem pietas, ac religio, vt præter natalém eius diem nihil aliud in votis habere videatur. Nulla profectò dies hac vobis gratior, nulla sanctior celebratur,

— hac † maxima semper

Dicitur vobis *, & erit hac † maxima semper.

Annæ igitur votum pro filio impetrando nuncupatum vestrum omnium vota, atque suspiria pro Christo nato videndo mihi videtur adumbrasse. Tanto Anna desiderio tenebatur impetrandi filium à Deo, vt pro illo obtinendo votum Deo vouerit. Vnde non immeritò potest appellare Samuelem filium votorum suorum, quo pacto mater Salomonis filium appellauit; sic enim habetur Prou. 31. 1. Verba Lamuelis Regis: Visio, quæ erudiuit eum mater sua. Quid dilecte mi? Quid dilecte vteri mei? Quid dilecte votorum meorum?

Virg. 8. Æn. † quæ nobis † quæ

Prouerb. 31.

Christus filium volorum? &c. Maiori sane iure appellare potest sanctissima Virgo Christum infantem filium votorum suorum. Itaque tres se nobis offerunt filij votorum. Samuel, id est, postulatus à Deo. Lamuel, id est, Deus in eo, & Emmanuel, id est, Deus nobiscum. Sed pro omnibus noster Emmanuel filius votorum. Quare illa verba matris Salomonis, seu Lamuelis suum filium alloquuntur ad sanctissimam matrem Domini transferamus. *Quid dilecte mi:* &c. Postquam mater Lamuelis vidit filium ad regiam maiestatem erectum, sublimi in folio collocatum, regio diademate instructum, famulantium, & gratulantium agmine circumdatum, exultabunda, & minimè sui compos præ gaudio erumpit in voces non quidem integras, & plenas, sed incisas, & dimidiatas. *Quid dilecte mi:* &c. Talis beatissima Virgo cum infantem illum Deum intueretur, non quidem auro, purpura, gemmisque indutum, sed nudum, pauperem, & diuitiis omnibus spoliatum: non magnificè in throno insidentem, sed vilissimè in stabulo vagientem; non inter Procerum, Dynastarumque examina imperantem, sed inter abiectissima pecora lacrymantem. Hac & similia cum videret, ex inrimo pectoris recessu in illas voces erupit. *Quid dilecte mi:* &c. Non perficiebat orationem, sed suspensam relinquebat; quia, auctore D. Bernardo serm. 66. in Cant. affectus locutus est, non intellectus: habent suas voces affectus, per quas se etiam cum nolunt, produunt. Nescio quo pacto, quò plus latent, plus placent. Hæc ille. Sed suppleamus nos illas orationes, & redintegremus illas voces: *Quid dilecte mi:* &c. Verùm enimvero, si illas Virginis voces, amoris quidem voces percipere desideramus, cum illa Puerum amemus; amoris enim locutionem solus qui amat, intelligit. Bene Bernardus, Quisquis horum cupit adipisci notitiam, amet. Alioqui frustra ad audiendum amoris carmen, qui non amat, accedit. Non potest capere ignitum eloquium frigidum pectus. Quomodo enim Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non nouit, nec Latine loquentem, qui Latinus non est: sic lingua amoris ei, qui non amat, barbara erit, sicut æs sonans, aut cymbalum tinniens, &c. Si ergo hanc Virginis sermonem totum amore flagrantem intelligere velimus, eundem Virginis erga Puerum induamus affectum.

Sed quoniam Annæ votum, secundum Ambrosium, pro Christo aliquando tandem nascituro fuit emissum, ad illud oratio nostra reuertatur. Tacita clamabat, inquit D. Ambrosius serm. 17. in Psalm 118. *Et interiori voce pia mentis excitabat Iesum,* &c. Non tam Samuelem filium, quam Christum Dominum desiderabat. In Christum cogitationes suas intendebat, & quasi dormientem illum considerans, votis, precibus excitandum fore iudicabat. Hoc autem Annæ votum superioribus ante illam sæculis, à primis parentibus fuit nuncupatum. *Fecit Deus iustas pelliceas, & induit eos,* & ait: *Ecce Adam quatuor unus ex nobis,* Genes. 3.22. Iam tunc Deus se oppignerauerat redemptioni, pro quo suspirabant primi parentes. Vnde Hebraica locutio pro illis verbis, & *induit eos,* habet, *Iesum cor meum.* Quasi verò tanto arderet Christum videndi desiderio, vt ab illo corda nullo inquam tempore remoueret. Hæc parentum vota, atque suspiria consecuti sunt nepotes, & Patriarchæ, & Prophetæ, & Reges Hebræorum. Singula singulis breui percurramus. Beneuolas, ac attentas date aures. Abraham vir

sanctissimus nihil prius habebat in votis, quam Christi aduentum (alios prætermitto.) Ioan. 8. 56. *Desiderauit uacare diem Christi,* vidit tandem aliquando, & risit. *Cecidit in faciem suam, & risit,* Genes. 17. 17. Hunc diem fuisse diem natalem Domini, interpretatur S. Augustinus tractat. 43. in Ioannem, quem Doctores communiter sequuntur. Ad hunc diem omnes suas spes referebat, in hoc omnes diuitias collocabat, hunc duntaxat postulabat. Genes. 24. *misit seruum suum Eliezer Mesopotamiam vsque, vt filij Isaac nuptias ageret, & credidit ei magnam partem suorum bonorum. Ex omnibus bonis eius portans secum,* &c. num. 10. seu, vt vertit Chaldeus, *omnia optima eius.* Sed perpendite has opes dotales, has diuitias. Consultite Rabbinos non indoctos, qui illas fuisse quandam tesseram hospitalitatis arbitrantur, in qua spes de Messia futuro legebatur. *Spem de futuro Messia.* Quasi seruo commendaret, si apud Mesopotamiam fueris rogatus, de prædiis, de vectigalibus, de possessionibus, de possessionibus, de illis denique fortunis, quas in filij dotem habeam destinatas, responde, me pro omnibus diuitiis vnã habere spem. *Spem de futuro Messia.* hac enim vna spe meus alicur animus, hac vna viuuit. Hanc vnã hereditatem filio Isaac reliquit, qui patrem secutus Messiam continenter ardebat, & eius aduentum præ desiderio odorabatur in filio. *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni,* Genes. 27. 27. Nam, auctore D. Ambrosio lib. 2. de Iacob cap. 1. non Iacobi filij vestem, sed Christi humanitatem odoratur. *Hic est ager,* inquit D. Ambrosius, *de quo Ecclesia in Canticis: Adiuuauit vos filia Hierusalem in virtutibus, & fortitudinibus agri, Cant. 2. Hic est ager, de quo & Dominus ait, & species agri meum est,* Psalm. 49. &c. Præ omnibus odorem sentit D. Bernard. in Cantic. sermone 47. *Nec dum speciem suam ide flos agri induerit, etiam dabat odorem suum, quando cum vi sibi præ gaudio exclamaret præsensit spiritus. corpore marcescens iunctus, & senex Patriarchæ, caligans visu, sed odoratu suauis, &c.* Itaque Christus Dominus ager est à Deo Patre benedictus, in quo vernant gratiarum flores, efflantur odores, maturefcunt fructus. Hos flores vernantis prati odoratus est etiam filius Iacobus, imò fructus collegisse, spe saltem videtur.

Omitto Iacobi desideria, quæ toto vitæ spatio de Christo venturo habuit, accedo ad vltima. *Saluam me inquit moriens, tuum expectabo Domine.* Genes. 49. 18. Paraphrastes Chald. *Non expecto,* inquit, *saluam me Gedeon, nec saluam me Samson, quæ est salus transitoria, sed expecto redemptionem Christi filij Dauid.* &c. Quapropter D. Gregorius Magnus homil. 8. legit, *Expectabo Iesum tuum,* &c. *In quo verbo,* inquit, *beati Iacobi mens ostenditur, quomodo Iesu desiderio ardebat, quem se moriens expectare perhibebat,* &c. Eius autem nepotes, duo illi gemelli infantes Phares, & Zaram, tanto Christum videndi studio flagrabant, vt vel in ipso vtero contendere videantur vter primogenitus, & Christi parens futurus sit, Genes. 35. Hunc primatum anhelabant, de Christo prius cernendo fuit certamen, Christus erat illorum athletarum adorea. Iam verò Prophetæ, quæ suspiria ab intimo pectoris non eruperunt? Quas voces, & lacrymas non profuderunt? Testor pro omnibus Isaiam 64. 1. *Vinam dissumperes caelos, & descenderes.* In persona, inquit ibi Rabanus, omnium Prophetarum aduentum Christi desiderantium loquitur, &c. Et Hugo Cardinalis, *Notatur,* inquit, *ex parte*

Ioan. 8.
Genes. 17.
August.
Spes de futuro Messia.
Genes. 17.
Ambros. Christus prædium, & vltimum.
Bernard.
Genes. 49.
Greg. M.
Christus omnibus desiderabile.
Hugo Card.
Hugo Card.

parte potentium ardor desiderij, ardebant enim sancti Patres in amore venturi, &c. Ardebat quidem Elias, & gemebat. *Derelictus sum ego solus,* 3. Regum 19. 10. Quid modò sic clamat, inquit Rupertus, nisi quòd Messiam aduenire optabat, &c. *ostende mihi faciem tuam, vt sciam te.* Exod. 33. 13. *Id est,* inquit Tertullianus contra Marcion. lib. 4. cap. 22. *Manifesta mihi, vt cognoscerem videante, eum conspectum desiderans, in quo hominem esset acturus,* &c. Hac de causa Daniel *vir desiderio-rum dicitur,* Dan. 11. 19. D. Augustinus hom. 65. de tempore. *Daniel, ait, ideo desideriorum vitæ appellatus est, quia panem desiderij non comedit, quia magis Christum, quam epulas desiderabat,* &c. Nec Daniel cessauit, donec diuinum Verbum humana forma indutum viderit. *Tetigit me quasi visio hominis, & confortauit me,* Dan. 10. 18. Donec dicit Scriptura, inquit Cyrillus Hierosolymitanus catech. 1. 2. *Tetigit me tanquam manus hominis, nõ potuit recreari Daniel, &c.* Nec diuinum Verbum aspernatus est hominum sermones. Nam, auctore Tertulliano contra Prax. cap. 16. *ipse ad humana semper colloquia descendit ab Adam vsque ad Patriarchas, & Prophetas.* Rursus Esaias 3. 27. *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Vbi Septuaginta vertunt, *venit post tempus multum.* Audi D. Hieronymum pulchrè notantem hæc desideria. *Post multum tempus venire dicitur, loquente humana impatentia, &c.* Ac si Propheta Messie votis aded torqueretur, vt illum quasi videret à longissima terra venientem, & nunquam accedentem ad se. Hæc desideria in iuges lacrymas, & preces continuas Esaiam impellebant. *Propter Sion & Hierusalem non silebo, donec egrediatur, vt splendor iustus eius,* &c. quasi diceret, interprete D. Hieronymo, *Nec mea vnquam reticebit oratio, sed precibus preces adiungam, donec veniat promissus, &c.*

Iam verò Reges quænam suspiria pro Christo venturo non trahebant? Pro omnibus Dauid, *Situit in te anima mea.* Psalm. 62. 1. *Quia,* inquit Lyranus, *Dauid summè desiderabat Christum de suo semine nasciturum, &c.* *Quoniam multipliciter tibi caro mea; quia,* addit Lyranus, *multi de Dauid descendentes, vt Ezechias, Iosias, Esaias, & Daniel, hac desiderauerunt.* &c. Vnde Dauid Psalmos omnes Messie desiderijs consecrauit, vltimumque plenum suspirijs Salomonis filio hereditatis loco reliquit; hic est Psalmus 71. Salomoni ipsi dicatus, seu, vt vult Genebrardus, Christo à Salomone oriundo, ideòque extremum canit, *Et replebitur maiestate eius omnis terra: fiat, fiat,* &c. vbi Genebrardus, *Hic est,* inquit, *Psalmus à Dauid postremo omnium conscriptus, & quasi testamento Salomoni filio relictus, vt fidem, & expectationem Messie ei commendaret, &c.* Defecerunt laudes Dauid, filij Iesse. Alij verò legunt, *Consummate sunt laudes Dauid. Id est,* inquit Genebrardus, *quando ista fuerint repleta, tunc perficientur vota, & optata Dauid; hac vt euenirent, summa fuit votorum ipsius, fuit hic finis, quem Dauid in omnibus suis Psalmis conceperat, &c.* Imò ex hac videndi Christum spe vivebat bonus Rex, *Substantia mea apud te est.* Hac igitur expectatione alitus, & recreatus Bethleemicam aquam noluit haurire. Enimvero de illo diuino fonte aliquando ibi nascituro recordatus sitim presentem sedauit. *Repressa,* inquit D. Ambrosius Apolog. Dauid cap. 7. *victor cupiditate profudit aquam Domino, vt ostenderet, quòd sitim suam Verbi consolatione restingeret,* &c. Expressus Glossa, *Aquam non sivebat, sed nasciturum Christum in Bethleem præuidebat, cuius lauacrum, & sanguinem*

3. Reg. 19.
Rupert.
Exod. 33.
Tertull.
Dan. 11.
D. August.
Dan. 10.
D. Cyrill.
Hierosol.
Tertull.
Isai. 3.
LXX. Interpret.
D. Hieron.
Isai. 62. 1.
D. Hieron.
4.
Messiam Patris suspirijs, precibus, lacrymis vocabant.
Psalm. 62.
Lyran.
Dauid omnes Psalmos Messie desiderijs consecrauit.
Psalm. 71. 19.
Genebrard.
Summa votorum Messias.
Psalm. 38. 8.
D. Ambros.
Glossa.

suiebat, &c. Hanc sitim lacrymis suis leuabat, & temperabat. *Lauabo per iungulis noctes lectum meum,* seu, vt potest legi ex Hebræo, *virgam meam.* Psalm. 6. 7. His lacrymis rigata virga Iesse, Virgo Deipara florem parturit. *Ideo,* inquit D. Ambrosius, *tantam gratiam meruit, vt ex eius familia Virgo eligeretur, quæ nobis partu proprio Christum ederet,* &c. Ah quàm doluit, quàm timuit, vt peccato illo suo Christi aduentus impediretur, vt tenet D. Ambrosius epist. 3. ad Rom. *Ignobilem, atque inuilem duceret sanguinem suum, nisi Christi sanguine iungeretur. Quæ uilitas, inquit Dauid, in sanguine meo, dum descendo in corruptionem,* Psalm. 29. 10. Quæ verba intelligit Caictanus de pœna, quam Dominus illi per Natham prophetam minatus fuerat. *Non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum,* 2. Regum 12. 10. *In qua pœna,* auctore Caictano, *clauditur primatio generationis Messie ex domo Dauid, & intendit proponere Deo, quòd si pœna huiusmodi haberet locum, ad nihil esset uilis progenies sua, &c.* Vbi notare demus, quàm nobilis sit Christi nascentis humilitas, cum regiam profapiam sic nobilitet, quòd si abesset, omnis illa Regum progenies ignobilis redderetur. Nihil æquè doluit Ezechias Rex, instante fato, quàm sibi rescindi hanc spem, *Ezechias fleuit fletu magno; & rationem subdit: Non videbo, inquit, Dominum meum in terra uiuentium,* Isai. 38. 11. Hebraica dictio, *Non videbo Deum de Deo.* Vel, vt Septuaginta exponunt, *Non videbo salutare Dei,* vel iuxta Eusebium Cæsariensem lib. 2. demonst. Euangel. cap. 35. *Non videbo Iesum Dei.* Non lacrymatur, quòd non visurus sit Deum in sede maiestatis suæ in cælo, sed quòd non visurus sit in forma humilitatis nostræ in præsepio. *Putabat enim, auctore Caictano, ex regali illa linea nasciturum promissum Abrahe, & Dauidi, & valde tristabatur, quòd ipse excluderetur ab hac genealogia, qui verè erat filius Dauid, non solum genere, sed imitatione,* &c. Omisissis aliorum Regum suspirijs,

Accedamus ad B. Virginis suspiria, & longam de Christo venturo expectationem, cuius typus fuit Anna Samuëlis mater. Sua desideria fatis expressit Deipara, quando ad Angelum dixit: *Fiat mihi secundum verbum tuum.* Nam, secundum Luc. 1. 38. D. Bernardus, *fiat,* desiderij est signum. Hinc est, quòd B. Virgo cum Gedeonis vellere conferatur, quia ita concepit Dominum, vt eum totum hauriret corpore. nam quòd ardentius hunc rorem sitiebat, eò audiùs hausit. Ad sitim, haustumque huius roris alluist Chrysologus. *Tota diuinitatis umbra bibulo se nostræ carnis celauit in vellere,* &c. Postquam verò Deipara hunc hausit rorem, sitim non expleuit. Nam, teste Imperfecto in Matth. *additamentum cognitionis auxit desiderium cognitionis.* Vnde continenter per hosce dies suspirabat, *Ostende mihi faciem tuam.* Enimvero optimè agnouerat Filij dotes, & regiam maiestatem ab Angelo decantatam. *Hic erit magnus,* &c. præsertim, quòd illi Filius, non necem, sed sedem esset paraturus. Neronis mater, cum præ desiderio videnti natum filium cruciaretur, & ei de morte à filio inferenda oraculum redderetur, nihilominus ait: *Occidat, dum imperet.* Puer autem Bethleemicus cum sit Rex, *dabit illi sedem Dauid.* Matri non futurus, sed regium munus parat. O quoties repetebat illud, *Osculetur me osculo oris sui.* D. Ambrosius habet, *Osculetur me osculo oris sui.* & addit: *Non osculum, sed plura querit, vt desiderium suum possit explere, &c.* De Tobie matre inquit Scriptura, *illa autem nullo modo consolari poterat,* Tob. 10.

Psalm. 6.
D. Ambros.
Lacryma Dauidis Christi meruerunt.
D. Ambros.
Psalm. 29.
Caictan.
2. Reg. 12.
Christi humilitas Regum profapia nobilitans.
Isai. 38.
Euseb. Cæs.
5.
Virgini erga suum filium desideria.
Luc. 1. 38.
D. Bernard.
Chrysolog.
Imperfect.
Neronis mater.
Cant. 1.
Ambros. lib. de Isaac. 3.
Tob. 10.

Tob. 10. Egregie D. Ambrosius, *Nescit materis esse a partu; materem conuenit, materem conuenit.* &c. Sola spe solatur Despara, solum suspirando desideria leniebat, sed eo vehementius audebat, quo impensius amabat.

6. Quanto autem desiderio tenebatur Christus nobis salutem ferendi? Testimonium duntaxat vnum affero ex Pauli oraculo petito. Sic Paulus ad Hebr. 9. 26. *In consummationem seculorum app. vni.* &c. Quid sancte Paule, metam seculorum dieis tempus, quo Christus Bethlehemico in antro benignum terris vultum ostendit? Nonne post illud tot nobis secula, tot lustra praeerierunt? Quid ergo consummationem seculorum appellas? Audite D. Chrysostomum. *Quam salutem statim a creatione mundi hominibus non communicauerat, in finem seculorum reuertamur.* &c. Ac si tanto arderet studio diuinum Verbum nobis salutem conferendi, vt diem natalem suum, postremum mundi diem indicaret, aded enim desiderabat, vt tandem aliquando tibi ille dies adueniret, in quo nobis salutem aeternam impertiri potuisset. Pudeat tot votis aliqua saltem ex parte non responderet. Cum B. Virgine sepius repetamus, *Quid dicitur mihi?* &c. Antrum illud per hosce dies adeamus, & in eo diu immoremur, omne tempus vitae cogitationibus furemur, vt integrum Puero impendamus. Bene D. Bernardus, *Bona anima, qua se sibi iuratur, vt verbo fruatur.* Si per hosce dies quaesiti fuerimus, solum Bethlehemico in antro reperiamur. Saul aliquando nimis indignatus est in Dauidem, eo quod illum in conuiuio non viderit. Ionathas vero furentem animum leniebat. *Rogauit me obnix, et ierit in Bethlem.* Ita postulo, Auditores, per hoc tempus non in ludis, non in conuiuio, nec in aliis animi remissionibus immoremur, solum Bethlehemicam speluncam queramus, & deligamus, vt in illa solum quaesiti inueniamur. Huc vsque licuit.

PERVIGILIVM II.

Et subito facta est cum Angelo multitudine militum caelestis, &c. Luc. 2. 13.

7. Redit sacrum Bethlehemici Infantis peruigilium, & Eborensem Academiam in anniuersariam speculationem, seu expectationem excitat auspiciatissima illa dies.

— *Luce sacrator illa,*
Conscia Dictum qua tulit Ida Iouem.
 Bene Christi incunabula cum literis conueniunt. Stabulum ille Puer, quasi ludum aperuit, & antrum in scholam conuertit. *Nam omnis,* inquit D. Augustinus serm. 15. in nat. *huius natiuitatis schola, humilitatis est officina,* &c. Et serm. 18. *Vide homo, quid pro te factus est Deus, doctrinam humilitatis agnosce, etiam nondum loquente doctore,* &c. Non loquitur lingua, sed docent exempla.

— *Nec dum loquitur lingua,* ait D. Bernardus, *et quaeunque de eo sunt clamant, praedicant, conuertunt, ipsa quoque infantilia membra non silent,* &c. Et serm. 4. adducens illa verba, *Apparuit gratia Dei omnibus hominibus, erudiens nos.* Apparuit, inquit, gratia Dei ad eruditionem. Nec desunt nostro Doctori Doctoris insignia, eius enim caput pro Doctore insigni, laurea, & corona plenum est rore, seu lacrymis, vt interpretatur Chaldaeus. Habetis Magistrum, Auditores optimi, habetis Academiam, deinceps nec magistrum nec vestram aca-

dem Academiam. *Quoniam,* inquit Clemens Alex. in exhort. *ipsum Verbum caelitus ad nos venit, non est nobis amplius eundem ad humanam doctrinam Athenas, & aliam Graecam.* Merito igitur, Auditores optimi, ad hoc sacrum peruigilium confluistis, tanquam ad scholam, vbi Christus Doctor & Magister est. Verum enim vero, paululum iubet calamos deponere, & gladios allumere, abiecerit libros, & arma induere. Hac tamen lege, vt scholam ne deseratis. Nescio sane, quam bene conferatur militaris, & literaria schola? Iam ille Achilles, vt bellicae virtutis gloria insignis euaderet, prius parentum iussu, quasi in serupea schola, vt dixit Tertullianus, militare posuit tyrocinium. Totus igitur hodierna die nobis armatus apparet, non literatus. *Facta est cum Angelo.* &c. Vix in lucem editus cum florentissimum caelestis militiae milliarium seligit. Credo quidem, quia mundum ingreditur dimicaturus. *Iam enim,* inquit D. Bernardus serm. 1. in nat. *aduersus hostes tuos dimicaturam superborum, & sublimium colla tanquam Dei virtus & sapientia calca.* *Duo sunt tibi hostes peccatum & mors, utrumque debellaturus aduenit,* &c. Neque aliud crediderim praesepio illud, quam scutum, seu clypeum, in quo bellum simul, ac bellicum Puerum reclinauit Virgo sanctissima more Lacenarum, quae, si credimus profanis auctoribus, in clypeis pariebant. Iam vero Herculem, Heroique alium recens natos Almena parens posuit in scuto vice cunarum, apud Theocritum eidyllio 4.

Lani ubi genitrix, & lacte impluit utrumque.
Et raptio imposuit clypeo. &c.

Ita puerorum cunabula erant clypei, quod fortassis alluuit ille alius loquens de Honorio.

Reptasti per senta puer.

Prastantius quadat in Puerum Bethlehemicum, quem Propheta vaticinium ablatum spoliis Samariae decantauit. *Belli signum non tuba, vt pulchre dixit Tertullianus, sed crepitacilio datur, an de muricis, ac gerulae suae collo hostem designaturum,* &c. Godofredum tertium Brabantiae Ducem infantem adhuc & recens natum in cunis argenteis suspensum ex arbore sui milites in media acie constituerunt, cuius aspectu ita accens, & confirmati praeslantium animi, vt hostes auerterent, ac profligarēt. Quis ad aspectum Bethlehemici infantis non in cunis argenteis, sed ita in praesepio vili vagientis maiores vires ac animos aduersus animi hostes non concipiat? *Certe,* inquit D. Cyprianus, *in paruuli huius nomine cum hoste antiquo congregimur,* &c. Et paulo post. *In stadio vite huius se exercet militia Christiana, praecunte Christi vexillo, quem paruulum indicamus, & cognouimus.* &c. Porro autem quod vexillum? quod signum? Num pauperuli illi panni, de quibus Angelus, *Hoc vobis signum, inuenietis infantem pannis involutum?* An serenum, & paleae, quarum manipulos e pertica longa suspensos veteres illi, pauperesque Romani pro vexillis in acie praeferebant, de quibus Ouidius,

Pertica suspensos portabit longa maniplos,
Vnde manipulari nomina miles habet.

His equidem bellis, vel bellicis signis in stabuli arce mortalia pectora bellus Puer expugnat, blando tamen bello, & iaculis transfigit amoris. Vires enim non admittit, sed addit; dum facit vulnera, simul sanat; dum infert detrimentum, simul confert emolumentum. Qui ad eius pedes corruit, palmam dedit, sed non perdidit; amisit pugnam, sed non victoriam. Tanquam e castris egressus

egressurus in aciem ex Virginis visceribus egreditur. *Tentoria* namque *pulcherrima splendentis vteri* appellat D. Augustinus Virginis viscera homin. 1. 4. in natali. Hoc est vellus illud datum Geodeoni in belli signum, & victoriae argumentum, illud, inquam, vellus sanctissimorum Patrum rore madefactum. Neque vobis ignota roris cum bello similitudo. Nam Chusai belli consilium dans Abfaloni contra Dauidis victorem exercitum cum rore comparauit. *Operiemus eum sicut eadere solet ros super terram,* 2. Regum 17. 12. Apud Romanos milites quidam *rorarij* dicebantur, qui leuioribus armis praelium, sicut ros pluuiam, praerere solebant. Ad quem sensum explicio nunc verba illa, *Rorate caeli desuper.* id est, mittite roreum illum militem, ducem, ac Saluatorem, qui ab ipsis incunabulis humanum genus vindicet, ac propugnet. In serupea igitur illa schola militiae suae constituit tyrocinium, & iam inde terrorem hostibus incutit, bellum gerit, prosternit, vincit, & triumphat. Moyses adhuc infans terror fuit hostibus Aegyptiis. Cum nimirum impositum a Regis filia capiti diadema, manibus detraxit, & pedibus proculcauit. *Id quod,* Iosepho auctore lib. 2. antiquit. cap. 5. *mox ominosum est visum, & regno nihil boni portendere.* *Moxque ille sacrorum scriba, qui natiuitatem eius Aegypto cladem allaturam praedixerat, occidere puerum volebat, vociferans: Rex puer iste, per cuius necem nobis securitatem Deus pollicetur, vaticinium iam confirmauit insultando suo regno, & diadema calcando,* &c. Simile habemus, & multo certius de Christo puero vaticinium a Simeone, & Sacerdote, & Vate pronunciatum. *Ecce positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum,* &c. Crepundia illa bellum indicant, panni, & fasciae pro militari baltheo Puerum induit, & obarmant. Honores abiicit, terrores incutit, coronam spernit, palmam consequitur.

10. Ex rupis igitur illius umbra in certaminis arenam hostes prouocat Dux Bethlehemicus. *Et facta est cum eo militum multitudo caelestis.* Caestem ducem, caelestis indicat militia. 3. Regum 22. 30. *Mauani habitum Rex Israel, & ingressus est bellum.* Ita noster Rex cum hostibus suis congressurus mutauit habitum suum; exiit scilicet maiestatem, induit humilitatem. Laudo D. Hilarium homil. 2. *Venit in mundum, non deposita, sed seposita maiestate,* &c. *Regum,* inquit Pantaleon Diaconus orat. de luminibus, *secutus est Christus consuetudinem, qui dum praeda insidiantur, deposita regia maiestate militari se habitu amittunt,* &c. Ex illa spelunca, quasi ex specula, hostes videt, & quasi ex insidiis mentito habitu adonitur eosdem. Praesepio, paleis, stabulo, pannis, & paupertate simulat maiestatem, tegit diuinitatem: Christo autem ad debellandos hostes nec hasta, nec gladio opus est, pro gladio, pro hasta sunt paleae; pro clypeo satis praesepium; pro thorace sufficiunt panni. Pastoralis hoc habitu indutus monstrum illud inferorum immanissimum prosternit, fortis enim ducis est imbelli telo bellicosum hostem prosternere. Dauid 1. Regum 17. non Saulis vasa protectus, non lorica indutus, non gladio instructus, sed pastoralis indumento amictus, cum gigante congregitur, palmam consequitur, triumphabundus euadit. Praeclarum D. Augustini iudicium in Psalmum 54. *Domuit orbem, non ferro, sed ligno,* &c. Ligno autem iam non pugnat, qui sub ligno nascitur. *Sub arbore malo suscitauit te, vbi peperit te mater tua,* Cant. 8. S. Brixianus, *Pulchre conuenit in Christum, quia ita prompse ad crucem accessit, ita*

que eam tota vita est amplexatus, vt sub ea natus esse videretur, &c. In cruce nasci, canit Vates. *Edificauit sicut unicornis sanctissimum suum,* Psalm. 77. 69. Unicornis, auctore Iustino martyre dialog. cum Tryph. habet cornu in crucis similitudinem formatum; cubile igitur edificaturus in terra crucem aperit, & sic in cruce viuere ac dormire dicitur. Diuinus unicornis, mundum expugnaturus, non ferro, sed ligno ab incunabulis obarmatur. Et sic in spelunca paupertate superat, quos maiestate superare non poterat. Saul, dum per montium cacumina insedit, 1. Regum 24. 3. Dauidem consequi non potuit, *Perrexit Saul ad inueniendum Dauid, et in super abruptissimas petras.* Quid autem euentus? Dauidem non inuenit. Descendit, vallem ingreditur, antrum penetrat: ecce tibi occurrit Dauid, *Domine mi Rex. Domine mi Rex,* &c. Expauit Saul, somnium credidit, laruam putauit, tandem firmato animo, ait: *Numquid haec vox tua est, fili mi Dauid?* En filium vocat, quem vt hostem persequeretur; postquam enim perpendit in illo antro sibi a Dauidem vitam fuisse imperitam, regnum indultum, iniurias liberaliter condonatas, dolore tactus *leuauit vocem suam, & fleuit.* *Non perinde miror,* inquit D. Chrysostomus, *Mossem, quod e saxo praerupto fontes elicuit lacrymarum, vt admiror Dauidem, qui ex oculis lapideis fontes eduxerit lacrymarum.* &c. Cernitis castra, & arma Dauidis, quibus ex homicida, vt loquitur Chrysostomus, fecit patrem, ex sanguinolento confanguineum. In similem arenam hostes suos laceffit Dux Bethlehemicus, vt amicos faciat. Quos in montium summitate non superauit, in vallium humilitate superat. Depressus prosternit, quos elatus non profligauit. Reliquum est, vt vim illam, quam Dauidis vox erga Saulem habuit, eandem saltem erga nos habeat vox Christi lacrymantis. Quid ergo mi Domine non efficiet tua vox, non iam tonitruum confringentis cedros, & desertum concutientis; sed pueri gementis, & pectora sacra lacrymis emollientis? Ita cecinit eius Vates Psalm. 134. 7. *Fulgura in pluuia fecit.* Huc usque licuit.

PERVIGILIVM III.

Puer accinctus Ephod lineo, &c. 1. Regum 2. 18.

Ephod sanctissimam Christi humanitatem representabat; erat enim tunica parua, & lineae, & festiua. Sanctissima Christi humanitas parua erat, aded vt in minimo naturae humanae, quod vnus apiculae magnitudinem non excedit, dicatur a D. Thom. generatus, & conceptus fuisse. *Admirum caelo egressio eius, & occursum eius usque ad inferos eius.* Hinc est, quod ante incarnationem nulli ex sanctissimis illis heroibus magni viderentur. *Haec magnus vehementer effectus est,* Genes. 26. 13. *Mosces fuit vir magnus valde in terra Aegypti,* Exod. 3. 23. Ezechias quoque magnus dicitur, 4. Regum 18. 21. imo & noster Samuel, *Magnificatus est puer Samuel apud Dominum.* Tandem Baptista, *Erui magnus coram Domino.* At vero postquam Christus natus est, nemo dicitur magnus, non Ioannes, non Iacobus, non Paulus, non denique ipse Christi vicarius, & totius Ecclesiae summus Pontifex D. Petrus. Quid hoc? *Cyillus Alexandr. lib. 2. in Leuit. Prinsq*

Tob. 10. Ambrosius de libro 1. 63. Aeternum quomodo faciat.

Chrysol. Non patitur Coribus moribus salutis nostris.

Bernard. Beata anima, qua se sibi iuratur, vt verbo fruatur.

1. Reg. 20. 28.

Martial.

August.

Verbi infans magister, & magistrum exercet.

Bernard. ser. 3. De natali Domini.

Caet. 5. 2.

Chaldaeus.

Cicero Alex. Tertull. de fact. c. 4. Bern. In prelo quasi scuto Christus posuit. Mos Lacenarum in panniis pili. Theocrit. Claudianus. Iffias. Tertull. lib. 8. In cap. 9. & lib. 1. c. 8. Marcion. c. 13. Celsus in Praeceptis. Infirmus Iesus Imperator ante exitu. Cyprian. Luc. 2. Ouidius. 9. Iesus et virginis vire, quasi e tentorio praedict.

Psalm. 77. 69. 1. Reg. 14. Chrysol. Psalm. 134. II. D. Thom. Psalm. 18. 1. Genes. 26. Exod. 11. 4. Reg. 18. Nato Iesu nemo magnus. Cyril Alex.

ille qui verè magnus est, ad comparationem reliquorum hominum magni appellati sunt Sancti: ubi verò veris ipse, qui non ex comparatione ceterorum, sed sui magnitudinis magnus est, ultra iam magnus nemo est appellatus. Sic ille. Sed ego addo vterius, neminem magnum appellatum, quia quo tempore magnus Dominus factus est paruus, aequum non erat, vt parui homines fierent magni, & magnorum cognomento dicerentur.

eius spiraculum etc. &c. Quid hoc est? Nobilius ne erat corpus, quàm anima, vt pluris Deo illius molitio, quàm huius creatio constitisset? Absit. Quid ergo? Rem expendite. Corpus Adami maiorem cognationem habiturum erat cum corpore Christi Domini, quàm anima. Nam anima rationales nulla inter se cognatione tenentur, cum non per feminarias virtutes vna ex alia, tanquam ex traduce diffundantur; at verò corpora humana mutua se cognatione contingunt, cum per feminarias virtutes vnum ex alio feriatim propagentur. Igitur Adami corpus cognatius futurum erat corpori Christi Domini, quàm anima Adami animæ Christi Domini. Inde factum est, vt Deus acriores industrie nervos exeruisse videretur, in poliando Adami corpore, quàm in formanda eius anima: quia non ex hac desumenda erat Christi anima; ex illo tamen desumendum erat Christi corpus. Ita ferè ratiocinatur Theodoretus, & concludit, *Præfatus*, inquit, *future incarnationis, tanto honore hominem dignatus est*, &c. Hinc est, quod Tertullian. lib. de resurrectione carnis, totum Deum in fabricando Adami corpore occupatum contempletur. *Recogita*, inquit, *totum illi Deum occupatum, ac dedicatum, manu, sensu, opere, consilio, sapientia, providentia, & ipsa in primis affectione, qua lineamenta ductabat: quodcumque limus exprimebatur, Christus cogitabatur*, &c. Si igitur in materia tam remota, vt ita dicam, ex qua sacrosanctum Christi corpus desumendum erat, tantum liborem, industriam, & artificium collocat Deus; quantum in ipso Christi corpore collocabit?

Corporis huius manus dignitas.

Theodoret. q. 15.

Tertul. c. 6.

I 5. Psal. 138. 25.

Isai. 26. 2.

Christi omnes labores miserias percipit, vt ab ipse licet ret.

1. Reg. 19. Pagn. Arias.

12.

Theodor.

Theophyl.

13.

Tertul. c. 27.

Ambros. Christus ex Virgine natus.

Isidor. Clar.

Cant. 3.

Corp. huius manus vestis preciosa Christi, & sistina.

Erat præterea vestis linea: pura, non de carne, sed de flore collecta: talis Christi humanitas. Dicitur Christus *vermis*, & non homo, Psal. 21. *propter humilitatem*, vt ibidem sentit Theodoret. Sed vt alij, quos ibi Theodoret. refert, *propter puritatem*: sicut enim vermis absque semine, solo calore Solis generatur, ita Christus Dominus Sole diuini Spiritus afflatu & ministerio in Virgine conciditur, & in lucem prodit. Vnde Lucas Evangelista cum primogenitores Christi Domini recenseret, totam illorum seriem retexit vsque ad Adamum, in dō & ab Adamo in Deum terminauit. *Iesus*, inquit, *vt putabatur filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Matath, qui fuit Leui, & sic deinceps, vsque ad Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei*, Luc. 3. 24. Quorsum ad tam alta principia deduxit & euoluit? Theophyl. *Vt cum homines viderent, Adamum verum hominem fuisse, & tamen non ex alio homine generatum, sed ex Deo; intelligerent impossibile non esse, ipsum quoque Christum Dominum non humana opera ex alio homine, sed diuina virtute ex solo Deo processisse*, &c.

Addo cum Tertull. de carne Christi, *Sicut Adamus formatus a Deo fuit ex terra virgine, hoc est, ex terra nondum aperta, comere, nondum sulcata, nondum seminata, ita & Christum Dominum ex beata Virgine generatum*. Vnde rectè D. Ambros. *Iesus*, inquit, *natus de terra virgine, Corisus de Maria Virgine, cuius mater non solum necdum scisum fuerat, istius maternum secretum nunquam concupiscens, & uoluit. Adam Dei manibus plasmatum e limo, Christus Dei spiritu formatur in uero: uterque ergo oritur Deo Patre, & uterque oritur Virgine matre*. Sic ille. Erat tandem Ephod vestis festiua, qua scilicet Leuita in præcipuis celebratibus utebantur, & ad hunc locum Isidorus Clarus, *Talis est humanitas Christi Domini: est uisibilis sicut aeterno Verbo cultus & ornatus*. iuxta illud Cant. 3. 11. *Egredimini filia Sion, & videte regem vestrum Salomonem, in diademate, quo coronauit eum mater sua, in die desponsationis illius*, & in die lætitiæ cordis eius. Quæ, obsecro, festiuior dies inter homines esse solet, quàm dies desponsationis? quæ maior lætitiæ, quàm illa, quæ non solum circumfluit corpus, sed intrò penetrat ac peruat ad cor. Aeternum igitur Verbum in die suæ desponsationis, & in die lætitiæ cordis sui, exultabundus hac tunica induitur, nullam aliam vestem pretiosorem credit, cum hac ornatys, & cultus ad suas prodè delicias & diuitias.

Quàm pulchra tunica! Qualem profectò humana, sed diuina industria arte fecit. Quam est quanta diligentia, ac sedulitate Deus Adami corpus formauit, & quanta, vt ita dicam, negligentia, ac facilitate animam eiusdem Adami condidit. Nam formaturus corpus ipse suis manibus, figuli vsus munere, collegit lutum, subegit, emolliuit, extendit in corpus, acuminauit in caput, distinxit in brachia, ac denique in reliqua membra coarctauit: at verò creaturus animam nihil laboris, vel sudoris visus est adhibuisse. Illam illam creauit: *Inspirauit in faciem*

operuit eam vestimentis, &c. Quid verò deinde? Accedunt lictores, & illi in simulachrum desolant, bilèmq; omnem euomunt. En Auditores amplissimi, Verbi infantis adumbrata effigies; ira diuini Numinis homines vndeque incurfabant, ob immanissima scelera patrata illos apprehendendos, & in carcerem coniciendos quarebat, modò eos læua paupertas, vt durus satelles infectabatur, modò vesana fames, laborque intestino odio prosequeretur. At verò Virgo Deipara, vt Michol altera sapientissima pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio, nostram imitata, & mentita effigiem; & in illud miseri mortalis simulachrum irati Numinis satellites iras suas effundunt, in illo impetus suos, ac furores frangunt, & emolliunt.

Jesus infans gram Dei mitigat, & auertit.

16.

Amb. ser. 12. de natali Domini.

Psal. 72.

Dato, q. accipit Christo nil superfl. expectandum.

En Christi Domini humanitas. Sed quando ipsa tandem nobis occurret? Eius sumus in peruigilio. Felicem ter, & amplius Decembrem, qui tales ac tantas nobis spes aperis! Imò fructus licet iam colligere: Enim verò nascitur Christus minoribus totius anni diebus, vt augmentum suscipiant. *Ipsa quodammodo tempora*, inquit D. Ambros. *cum Dominus nascitur, consequuntur augmentum; vno eodèmq; ortu lucem pariter intulit hominibus, & diebus*, &c. Quid si crescant dies, & deficient miseri mortales? Equidem non defecit Regius Vates Psal. 72. 1. *Deus iudicium tuum Regi da, &c. Descendet sicut pluuia in vellus*, &c. Ac tandem claudit carmen his verbis. *Defecerunt laudes seu, vt legunt alij, orationes David filij Iesse*. Ac si diuini infantis aduentu voti sui iam compos fieret, nil sibi aliud iam reliquum fore putabat. *Defecerunt orationes David filij Iesse*. Ita planè est, munificentissimo caelestis Pueri aduentu nil nobis superest exoptandum, nil iam deinceps quærendum. In te diuine Puer quiescit animus, & appetitus noster satiatur, quin expleatur, ita enim tuum aduentum expectimus, ita ille nos reficit, ac recreat, vt fastidia non pariat, imò noua exciter amoris irritamenta & oblectamenta. Huc vsque licuit.

PERVIGILIVM IV.

Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, &c. Ad Tit. 2. 13.

17.

August.

Rediit sanctissimi natalis Domini peruigilium; in quo in gratiam pueri infantis, non tam fari, quàm silere, imò obstupescere oportebat. Sed de more nostro pauca dicamus ore, plura corde & cogitatione contemplemur. Quicumque animi affectus, quò magis suo fini, seu obiecto, vt vocant, appropinquat, eò magis accenditur, & inflammatur. Vnde est illud celebratissimum D. Augustini. *Amor meus pondus meum*. Nam quemadmodum res grauis, & ponderosa, quo magis accedit ad centrum, eo maiori celeritate fertur; ita amor, & spes (& sic de cæteris animi affectibus) quò magis ad rem amatam, speratamque accedunt, eo magis augentur, & intenduntur. Quare spes de Christo Domino venturo orta in Adamo, inolita in Abele, traducta ad Seth eiusque posteros, inde ad Noë, Abrahamumq; transmissa, rursus ad Moysen, Dauidem, aliòque Patriarchas, & Prophetas transfusa, vires acquirebat cundo; quousque tandem ad hoc vsque peruigilium propagata, necesse fuit, vt mirandum in

modum aueretur, vt non immeritò hic dies, hic mensis, dies & mensis bonæ spei debeat appellari.

Dies aduentus Domini dicitur spei dicitur.

18.

Cur Describitur mensis natus Christus?

Quia frigidus, & incōmodus.

Psal. 131.

Hesich.

Quia dies minimi, vt maiores redderet.

Zachar. 4. Iud. Clar.

Zachar. 4. 7. Pagn.

Ambros. ser. 8. Omnia Christo nato creantur.

Hebr. 9. Quia finis est anni, & Christus in fine seculorum natus.

Psal. 64.

nis hic mensis sit totius anni sterilissimus & infœcundissimus; tamen hac benedictione donatus, omnium ditissimus & locupletissimus euadet. Nam si septimus dies in prima orbis conditione, in quo Deus nihil creauit, sed potius à creando requieuit, ditior euasit, quam sex priores, quorum singulos singulis opibus locupletauit, quia illum sua consecratione impertiuit, & sua benedictione consecrauit; vt Theod. Procop. & D. Chrysof. expendunt. Quid mirum, si hic mensis, terrenorum fructuum inops, sed huius cœlestis fructus diues, fertilior ac, fœcundior reliquis censetur?

Verùm his rationibus omittis aliam reddo ad præsens institutum accommodatam. Nascitur Christus Dominus mense Decembri, qui apud Latinos, respondet mensi Casleu apud Hebræos; in quo Nehemias de captiuitate Babylonica egressus animum appulit, manumque adiecit ad urbem Ierofolyam instaurandam, refarciendamque, 2. Eld. 1. Casleu, Beda interprete, idem est, atque spes. Nascitur igitur Dominus mense Decembri, quia respondet Casleu, qui spes interpretatur. Nam sicut Casleu ex aduentu Nehemias bonam spem omnibus ingenerabat; ita & December ex aduentu Saluatoris in magnam spem omnes excitabat. Tempus quidem hybernium est, si externa facies attendatur; at verò si mysterium spectetur, tempus est vernum. Nam sicut verno tempore flores erumpunt, ex quibus magni fructus sperantur: ita & hoc tempore omnia mihi efflorescere videntur, quatenus magnorum fructuum spe omnia inducuntur. Quid enim hoc tempore non speret, quid non efflorescat: Terra, cœlum, Angeli, homines, ipse puer recens natus, omnia efflorescunt. Efflorescit in primis terra. Cur quæso in prima orbis molitione prius terra floribus, quam cœlum astris à Deo illuminatur? Nam terra tertio die ornata est floribus: cœlum autem non nisi quarto Sole, luna, cæterisque astris, & scellis picturatum. Respondet Anastasius Sinaita, *Ante cœlum terra ornatur; quia ante Angelos homines terra genuit Deum per incarnationem vidimus.* Sic ille, prius scilicet solum floruit, quam cœlum splenduit, quia prius ille flos solum, quam cœlum natus condecorauit; æquum enim videbatur, vt prius domus illa, quam Rex gloriæ erat ingressurus, ornaretur. Quid ergo, si tellus ante solem floruit, quia aliquando hospitio erat acceptura cœlestem puerum. Quid mirum, si ipso hospiti tempore floribus admodum coronetur, vernatque delicias mutuetur, siquidem Martius Sol ille benignus & blandus non deficit ad ipsos procreandos & producendos flores. Enimuerò noster Sol iustitiæ, ac misericordiæ vbi appetiit, radiis suis omnem terram in flores erumpere coëgit.

Vbi Pueri vox illa suavis, vox illa iururis audita est in terra nostra. Cant. 2. 12. illico tellus floruit. *Sonuit vox*, inquit D. Bernardus, & *splenduit flos.* Ceu potens Dei vox in mundi primordio ante solem natum terram floribus adornauit, & benedixit, & viriditate circumuestiuit, *Producat terra herbam viuentem.* Ita Pueri nascentis vox hycem transulit floridum in ver, sonuit vox, & splenduit flos. Hac de causa sponsa illa beata Christi aduentum vernis verborum ambagibus satis nunquam depingit. Cant. 2. 11. & 12. *Iam hyems transiit. & recessit, flores apparuerunt in terra nostra.* Quasi dicat iam malaciæ æstiuæ, iam autumnus tonitrua, iam hyemalis temporis tempestates penitus cesserunt, solum vernant veris delicia, *Ia profecto*, inquit D. Ambrosius, *ante aduen-*

tum Christi hyems erat: venit Christus, fecit æstiuam: ante omnia erant florum indigentia, nuda virtutum, post Christum natum omnia caperunt noua gratia facundari germinibus, &c. Ac si ante Christi aduentum omnis tellus extaret syluestribus horrida dumis, post autem illum floribus coronata viret. Verumenimuerò iam Martyrum copias innumera-biles erubescens rotis aspicias laureatas, iam Virginum exercitus candentibus liliis ornatos: viridarium Ecclesiam diceres, non desertum: omnia vigent, florent, vernant omnia. De Iacob dicitur Gen. 35. 16. *venisse verno tempore ad terram, qua dicitur Ephratim.* Venit nimirum Bethleem floridior, ac amœniori totius anni tempore. Quid mirum igitur, quòd ingrediatur Christus verno tempore Bethleem, si Iacobus eodem illam ingreditur. Sit tamen hoc discrimen. Iacobus non fecit ver, sed inuenit; Christus autem non inuenit, sed facit. *Tunc exultabunt omnia ligna syluarum a facie Domini, quando venit*, Pl. 95. 12. *populus, abies, platanus, tyliua, nemora omnia ad nascentis Pueri vultum opacantur ramis, floribus arbores coronantur.* Ipsa etiam florent deserta, & steriles agri locupletantur, olim quidem scatebant spinis, nunc verò rotis. Ideo Moyses duxit populum per desertum incultum, Christus autem ducit discipulos per agrum seminatum. Bene D. Ambrosius. *Moyses per desertum duxit populum Iudæorum, Christus per seminata duxit. Christus per lilia duxit, quia per passionem eius desertum floret, et liliam, &c.* Equidem nascente Christo renascitur orbis, & in frondes & flores, in semina, & germina repullulat, & reuirefcit.

Cœlum quoque efflorescit. *Rorate cali desuper*, canit Vates, Isai. 45. 8. Leo à Castro iuxta LXX. transfert, *Florete cali desuper.* Cur floret cœlum? Fortè, quia terra esse maluit, quam cœlum: cum enim vidit Deum è cœlo in terram descendisse, optauit cœlestem deserere naturam, & induere terrestrem; nec iam vt cœlum astris fulgere, sed vt terram floribus picturari. Sed ad rem præsentem *florere* dicitur, quia noua spe repletur, fore vt à Christo refarciatur, & locupletetur.

Angeli quoque floruerunt, & illa beatissima nocte se floribus coronarunt, & pulchrè admodum exornarunt, vt suauissimos Pueri concentus effunderent, cumque cantibus à lachrymis temperarent. *Oleum effusum nomen tuum*, canit Sponsa Cant. 1. 3. Sensus est. Ex antro illo Bethleemico perennis misericordiæ, ac pietatis fons emanauit. Quid verò deinde? Ideò adolescentulæ dilexerunt te, eo quòd, bellissime Puer, benignus adè, clemensque enasceris, ideo (exponit D. Bernardus) Angeli dilexerunt te. Cur autem Angeli adolescentulæ dicuntur? *Tribuit Angelis adolescentiam*, inquit Bernardus, *ad florem nature Angelicæ indicandam, &c.* Datur igitur Angelis iuuenilis, ac florida ætas, vt ostendatur pulcherrima florum facies, qua viuens orbis nascente Christo renascitur, ac iuuenescit. Ante Christum natum erant Angeli cœli stelle: ita appellauit Dominus apud Iobum 38. 7. *Ubi eras, cum me laudarent simul astra matutina?* at verò post Christum natum Angeli agri lilia nuncupantur. Luc. 12. 27. *considerate lilia agri.* Angelos scilicet, D. Ambrosio interprete, qui verè mundi istius flores sunt, quòd eorum claritatibus ornatur mundus, &c. Angeli, qui erant cœli sydera, in soli lilia transmutantur, dum suum Regem in campi florem, liliamque conuersum aspiciunt. Ceu

Regis

December
coronæ
anni.

Theodoret.
9. 21.
Procopius.
Chrysof.
hom. 10.

19.
Germana 14.
319.

2. Efd. 1.
Beda ib.
Quia spes est.

Fl. rêt omnia
Christo na-
scenti.

Anastaf. Si-
naita lib. 1.
hexæmer.

20.
Cant. 2.
Bern. ser. 19.

Cant. 2.

Ambros.

Gen. 33.

Christus hy-
bernium t. m.
pss verno
reddidit.

Plal. 95.

Ambros.

Isai. 45.

21.

Cant. 1.

Bern. ser. 19.
in Cant.

Angeli astra
lilia.

Iob 38.

Luc. 12.

Tales Angeli
qualis Chris-
tus.

Regis purpurati Domini sui cultum habitumque induunt.

Num. 15.

Oleast.

Rupert.

Gen. 27. 27.
Preparari de-
bemus spe ad
aduentum
Domini.

Psalm. 38.
Aquil.
Chrysof.

22.
Christus flos
vernans.
Cant. 2.

Isai. 11.

Ambros. de
benedict. Pa-
triarch. c. 4.

Item de
Spir. sanct.
cap. 5.

Gen. 27.

Iam verò homines efflorescere dicuntur, iuxta illud Dei ad Moysen, *Loquere filiis Israël, et faciant sibi simbras per angulos palliorum*, Num. 15. 38. *Oleast. ex Hebræo transfert, et faciant sibi florere simbras, seu egredi simbras in more floris.* Quasi vellet Deus, vt Israëlita floribus amicirentur, vt sub hoc florum typo indicaretur illa spes, quam de Christo Domino nascituro habere oportebat. Hanc, quam suo animo Iacobus spem conceperat in itinere, pro alimento suscepit. Enimuerò, quem lapidem non mouit, vt se hoc flore redimiret. Hac ductus spe, quamuis diues, in quas spontaneæ paupertatis non se redegit angustias? baculo Iordahem transiuit, lapidi caput dormiturus imponit. Rupert. lib. 5. in Genes. cap. 21. *Fi-de paternæ expectans, quòd de semine suo salus mundi nasceretur, & omnium gentium. O profugum cœlestis asyli protectione dignum, qui sola fide, atque le-tione Scripturarum doctus erat, quòd ad possidendam benedictionis hereditatem, ad seminandam beati se-minis expectationem, non pompas, sed humiliter, & conscientia simplici ingrediendum erat, &c.* Hac igitur spe alebatur, & recreabatur peregrini illius animus. Ipse Iacob, non autem Esau benedictionem à patre exorauit Genes. 27. Cur ita? Credo, quia Esau, nullis se floribus, seu floridis vestibus excoluit, & exornauit ad benedictionem postulandam; at verò Iacob iis se vestibus prius induit, quæ flores, lilia, rosas, omniumque pratorum odoramenta spirarent. *Ecce odor sily mei. quasi odor agri pleni.* Nam qui spe vacuus ad illud antrum Bethleemicum accedit, planè recedet benedictionis fructu destitutus: at verò qui bona spe plenus illo ingrediatur, bonorum omnium fructuum benedictionem reportabit. Quare Dauid quasi totus esset ex bona spe compositus, & conflat, dicebat, *& substantia mea apud te est*, Psalm. 38. 8. Aquila vertit, teste D. Chrysof. mo ibi, *expectatio mea.* Suam expectationem vocat suam substantiam; qui quemadmodum nemo sine substantia subsistit, ita Dauid sine hac sua spe non consistebat, ex illa vivebat, ex illa alebatur, & recreabatur.

Ipse etiam puer in morem floris nascitur. *En ipse flos post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos*, canit Sponsa Cant. 2. 9. Pro his vltimis verbis, *prospiciens per cancellos*, est in Hebræo, *tanquam flos erumpens ex calcibus.* Extulit tertis alium caput Bethleemicus Puer tanquam rosa ex generoso cortice erumpens. En Isaiæ flos bellissimus. *Egreditur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*, Isai. 11. 1. *Virga Maria*, exponit D. Ambrosius, *flos Maria Christus, qui bonum odorem fidei toto sparsurus orbe virginali ex utero genuit.* &c. Suauissimus quidem flos, qui non vni dumtaxat viridario, sed ubi vniuerso odorem & amorem indulsit, & sparsit succum. Sed alij flores, vbi tellus non alit mater, viretque ministrat, statim elanguent, deficient, & marcescunt, amittant gratiam, venustatem, & amœnitatem. *Hic tamen diuinus flos*, inquit D. Ambrosius, *odorem suum succisus reseruat, conuictus accumulatur, &c.* Per totam vitam etiã in occasu seruauit, quem in exortu suo afflauit odorem: passionis tormentis non emarcuit, sed pulchrius effloruit. Præfaga Isaiæ mens odorem præsentit Genes. 27. 27. *Ecce odor sily mei, sicut odor agri pleni.* Non Iacobi filij vestem, sed Christi humanitatem odoratur, quæ non vt flos vnus olet, sed

vt plenus floribus ager adè suauis, sicut odor agri pleni. Dauidem video etiam odorantem, & florem istum admirantem. *In loco pascue ibi me collocauit*, Psalm. 22. 2. Quo in viridario adè florido & amœno delectatur bonus Rex? *Vnidarium seu pascua Christus est*, ait Ambrosius, *ipse nos pascit, & reficit: carpis illic nouum florem, carpis liliam, carpis rosam, &c.* Ac si hic vnus flos omnium florum venustatem & suauitatem mirabiliter contineat.

Omnia quidem floruerunt, præsertim antrum illud felicissimum. Ingre diamur ergo floribus coronatum, & à pastoribus recentibus ramis adumbratum hoc antrum. *Ehnicis quondam Tertulliano auctore, recentissimis, & ramosissimis laureis postes decorum perstruebant.* Maiori ergo iure Bethleemici pastores veri Numinis antrum ramis coronant. Hoc votum nuncupasse videtur quondam Moyses Exod. 15. 20. *Iste Deus meus, & glorificabo illum*, seu, vt ex Hebræo fonte hauritur, *& iugurium faciam ei.* Hoc tugurium rudi cespite congestum frondibus ac floribus voti reus ornabat magnus ille dux, & illam pastorum caulam in Regum aulam Christi præsentia abire existimabat. Flores enim pro diuitiis, & aulæis habet, & auct bellus Puer. *Fulcite me floribus*, laudauit, & amauit Sponsa tugurium illud floribus variis aspersum. *Leclulus noster floridus.* Pueri pedes steriles, calamos, & arentes illas paleas in rosas, & flores transmutarunt. Non miror, siquidem Moyses pedes arenosum maris rubri littus in viridarium quoddam amœnissimum conuerterunt. *In mari rubro*, testatur diuina Sapientia 19. 7. 8. *via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio.* Si igitur pedes Moyses, diuine Puer, maris arenas in rosas commutant, quare tui pedes antri illius paleas in rosas, in violas, in lilia non commutabunt? Mundi flores, vt elangues & marcidos iubet spernere Tertullianus, iubet vanas, & inanes spes relinquere, & hunc Bethleemicum florem perpetuum semper & recentem perpetuè amare, & commendare. *Quid tibi cum flore mortuo*, clamat Tertullianus, *habes florem de radice Iesse florem incorruptum, immarcescibilem, sempiternum, &c.* Hunc fasciculum per summum delictum mentibus admoueamus adorandum, contemplandum, venerandum cum illa Sponsa. *Fasciculum myrrha dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* Hunc commendat D. Bernardus fermone 43. in Cant. semper præ oculis habendum. *Habete, inquit, illum semper, non retro in humeris sed ante præ oculis, nec portantes, & non odorantes, & onus premat, & odor non oriat.* En cœlum, Angeli, homines, Puer ipse, antrumque ipsum floret, omnia florent.

Quid ergo superest? Nisi vt etiam floreamus, & ex tanto virore certam animis spem concipiamus, & vt iuxta illud D. Pauli ad Titum 2. 11. *sobrie, & iuste, & pie viuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei.* Quasi diceret, Nos qui expectamus beatam spem, id est, Christum nasciturum, qui obiectiuè dicitur spes, quia est finis spei nostræ. Vocat autem spem beatam; licet enim spes à beatitudine excludatur: quæ enim quis habet, quid speret, inquit Paulus; tamen hæc spes de Christo Domino, cum ipsa beatitudine viderat coniungit, & sociari. Cum enim qualibet alia spes animum affligat, hæc sola animum contolatur. Vnde D. Paulus spem cum gaudio coniungit. *Deus spei replet vos omni gaudio, &c.* *Expectantes vitam beatam*

Psalm. 21.

Ambros.
In flore Chris-
to omnium
florum gratia,
& odor iust.

23.

Tertull. lib.
2. c. 35.

Exod. 15.

Cant. 1. 16.

Sap. 19.

Tertull. de
corona mi-
lit. c. 15.

Cant. 13.

Bernard.

24.

Ad Tit. 2.
Spem concipi-
tere oportet in
aduentu Sal-
uatoris.

Rom. 8. 24.

Rom. 15. 13.

Tit. 2. 13.

Spem. & aduentum gloriae. Hic enim aduentus, qui miseriam, & paupertatis, & lachrymarum videretur, planè dicitur aduentus gloriae: in hac enim humilitate magna Dei gloria constituitur. *Magnus Deus in pufillo corpore.* Magni, inquit, Deus, licet enim illum infantulum, parvulum, tenellum, & imbecillum quis diceret, tamen magnum Deum appellat D. Paulus; sub illa enim corporis parvitate immensa Dei magnitudo delitescit. Hæc igitur expectantes, *sobriè & iuste, & piè vivamus in hoc sæculo.* Sobriè; ne ieiunij leges violentur. Vestras vobis placentas, cupedias, bellaria, & tragemata non interdicat Apostolus: sobrietatem tamen exigit. Imitemur puerum, qui butyrum quidem, & mel comedit: ita tamen, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum: tenet in illa lautitie epularum, scientiam, ad eò iudicium non amittit. Et quidem scientiam omnium difficillimam ad reprobandum malum, & eligendum bonum, ne imitemur Esau, qui propter vnam escam primogenita vendit: & comedit, & bibit, & abiit parui pendens, quòd primogenita vendidisset. Iustè. Absque peccato, obsecro & obsecro, totas has ferias natalitias, & præcipuè hoc peruvigilium transigamus. Quid enim indignius, quam nascente Christo Domino ad tollenda hominù peccata, homines nihilominus peccare. *Uf que quod delictis dissolvitur filia: v. g. a:* inquit Ierem. c. 31. 22. & rationem subdit; *quia creavit Dominus novum super terram, femina circumdabit vtram.* Quasi nullo magis tempore, quam hoc scelera omnia debeant exulare. Piè. Quæ enim res magis pietatem & animi affectum nobis extorquere, vel potius allicere debet, quam Deus puer recens natus? Pientissimus Abraham, qui hac vna solatus spe, *plantavit nemus in Bersabee, & invocavit ibi nomen Domini;* explicat Interlinealis, *Saluatoris, quem expectabat.* Quasi verò nullas alias sibi vendicaret delicias ex tota illa sua villa, quam spes de Christi aduentu, hos solum legebat flores, his solum delectabatur, & reficiebatur animi remissionibus. Itaque illos scilicet, bonus senex legebat flores, quibus postea diivinus agrorum cultor terram mutavit in cælum. *Terram mutat in cælum Dei agricola,* inquit Clemens Alexand. in adhort. ad gent. nimirum vitia extirpando, virtutes plantando. Petamus igitur per hosce dies Bethleemicum antrum, siue vt vicidarium, siue vt quandam villam, seu hortum amœnissimum, & ibi inuocemus nomen Domini, florem illum legamus, vt salubres salutis aternæ fructus colligamus. Hucusque licuit.

PERVIGILIUM V.

Donec veniat desiderium collium æternorum, &c. Genes. 49. 26.

25. Hieron. ad Marcellam tom. 1. **M**ori nostro & expectationi vestræ vt satisfaciam, libet fari vnum, vel alterum verbum de Verbo infante. Quauis me ab hoc incepto non parum deterreat D. Hier. qui ad præsentiam Verbi infantis obstupuit elinguis. *Quo sermone,* inquit, *quæ voce speluncam tibi possumus Saluatoris exponere; & illud præsepe, in quo infantulus vagiit, silentio magis, quam infimo sermone honorandum est.* Hæc, inquam, Hieronymi mens, & ratio me ab incepto deterrebat; sed mori nostro, & expectationi vestræ ne deesse videamur, vnum, vel alterum verbum de Verbo infante faciamus. Di-

citur Christus Dominus in sacris literis desiderium. *Desiderium collium æternorum.* Genes. 49. 26. Quod & actiue & passiue potest explicari. Actiue desiderium, quasi desiderans: passiue desiderium, quasi desiderabilis: atque ad eò vtrovis modo sumatur, totus desiderium est. Ille desiderat ad nos venire, nos desideramus recipere. Desiderat, & desideratur. Vtinam nostra desideria sic accrescant, sic augeantur, vt cum illius desiderijs non exaquentur, certè comparentur. De vtriusque desiderijs pauca dicamus. Ardentissimo desiderio veniendi ad homines inflammabatur æternum Verbum, non quidem ab heri, & nudius tertius; sed iam inde à prima orbis molitione, imò & ab ipsa æternitate. Adeò vt in quocunq; annos, menses, dies, horas, imò & momenta eius aduentus differretur, ipse quodammodo affligi, & torqueri videretur. Æternum Patrem alloquutus Dauid, *Distulisti inquit, Christum tuum.* Psal. 88. 39. hoc est, non statim, sed post multa sæcula saluum tuum è cælo in terras demisti, *distulisti Christum tuum.* LXX. transferunt, *tratus es contra Christum tuum.* Quoties enim æternus parens filium suum in cælo detinebat, toties illum cruciabat desiderium.

Sed cum tandem venire datum est; quo pacto venit? *Saliens in montibus.* In morem saltantium, exultantium, tripudiantium, choreas celebrantium. *Saliens.* Saltare, & exultare, & tripudiare, & choreas celebrare sibi æternum Verbum videbatur, quando ad terras descendebat. Tanto plausu, tanta alacritate, tam festiuè veniebat. Nec existimetis illum, quòd cum choreis & tripudijs venisset, tardare, & immorari in via. Saltat quidè & tripudiat, sed non immoratur. Velocissimè currit. *Exultant et gressus ad eorrendum tuum.* Giganteo cursu viam carpit velocissimus. Sed quia velociore esse solent illi cursores, qui non de nihilo currunt, sed de præda capienda contendunt: scitis quo pacto cucurrit: planè vt victor, qui insequitur hostem fugientem, vt sua eum præda exuat, & spoliat. *Semen Abrahæ apprehendit,* inquit Paulus Hebr. 2. 16. *et immoretur,* explicat D. Chrysostomus, *& hominem fugientem, & Deum sequentem.* At quanta celeritate fugit homo peccator à Deo, qui in puncto ad inferna descendit? Sed maiori celeritate fertur Christus, qui eum insequitur & assequitur, & antequam ad inferos deuoluatur, in medio aère sinit, prendit, & in cælum reuocat, ac reducit. Magna quidem velocitas, quæ à tantis desiderijs veluti calcariibus incitetur. Sed maior adhuc ex eo, quod sequitur, innotescet. Tam velociter venit, vt velle se eripere ex hostium manibus à tergo insequentium videatur. Magna celeritas. Quis velocior currit, quam illi, qui pro liberanda vita currunt? transiliunt montes, transcendunt colles, prærupta superant, deuia tranant, per æquatæ planities velis, vt aiunt, & remis, equis & quadrigis, remigijs dalaïs quam citissimè rapiuntur; vt se ab insequentium hostium manibus eripiant, & tutiora capessant loca. Ita & Christus Dominus ad nos veniebat. *Fuge dilecte mi, assimulare capræ.* &c. Dicebat sponsa, cum de primo Christi aduentu loqueretur. Sed quid est quod dicit, fuge? Nam Ioannes cum de secundo loqueretur, cum Christum Dominum expectabat, non agnum, sed leonem, non fratrem, sed iudicem, non mitem, sed terribilem; nihilominus dicebat, *Veni Domine IESU.* Et sponsa eum loquitur de primo aduentu, in quo agnus, & frater, & mitis, & man-

Gen. 49. Christus tu desiderium nostrum. &c.

Psal. 88.

26. Cant. 2. 5

Psal. 18. 6.

Hebr. 2.

Chrystom. 5.

Cant. 8. 14.

Apoc. 22. 30.

Peruvigilium V.

Natalis Domini.

mansuetus speratur, exclamat: Fuge, hoc est, abi, & recede? *Mysterium expendite.* Non abire quidem iubet, sed venire. Ar tanta celeritate, ac si fugere è cælo in terras videatur, ac si à tergo instent hostes, vrgeant satellites, lictores insequantur. Fuge dilecte mi. Veni, quasi fugias velocissimus. Tibi meliùs confules, quo velocius fugeris. Ita planè venit, quasi fugiens. Magnum currendi calcar, magnum desiderium. Quæ ne vobis expositio ficta, & commentitia videatur, audite Zachariam 9. 9. *Eccc Rex tuus venit tibi iustus, & saluator.* Quid hoc est? Venitne Christus, salutem vt accipiat, an largiatur? Planè ad vtrumque. Nam Originalis, vt accipiat, inquit, *venit saluator.* Vulgaris, vt largiatur, ait, *venit Saluator.* Vtrumque verum est, Saluator & saluator: quia sic salutem nobis tribuit, ac si salutem sibi tribuere videretur; dum nos saluat, se ipsum saluum putat, ac si nostra in illum salus refundatur. D. Bernardus ser. 28. in Cant. *Meam ad hoc induit formam, vt suscipiat causam.* Qui igitur pro nostra, & pro sua salute quodammodo descendit, quid mirum si velocissimus descendat, magno scilicet nos inuidentis desiderio incitatus?

Qui currendo ad metas contendunt, nequeunt in ipsis metis, ac limitibus, terminisque, ad quos festinant, sistere, còquiescere, & currentes equos inhibere; sed necesse est, vt incitati equi statas metas transiliant, & præfixos terminos longiùs transgrediantur. Ita & Christus Dominus, tanta celeritate venit, vt non potuerit ad præfixas metas adhærere, sed necesse fuerit eas omnino transilire. Quid ita? Decretum à Deo erat, vt Verbum ad terras veniret. Quod decretum satis superque impleteretur, si ipse in arduis & sublimibus montibus, in regijs & magnificis palatijs sedem suam collocaret, vnde omnibus conspicuus appareret. Sed planè magno ad currendum desiderio incitatus, non se potuit ad has metas inhibere, sed longè vterius transiliuit ad profundam vallem, ad abiectum antrum, ad humillimum præsepe. Positus in præsepio. Falsè dij in excelsis montibus olim colebantur. Vnde eorum fama ac delubra per autonomasiæ dicebantur *Excelsi,* iuxta illud, quod in libris Regum de Regibus idololatriæ frequenter dicitur, *Veruntamen Excelsi non abstulit,* id est, deorum fama demolitum non est. Itaque in montibus & in locis arduis, ac sublimibus colebantur. Quæ de re Procopius, *Consilium,* inquit, *eorum erat idololatriæ humilitatem, locorum sublimitate subleuare.* Sic ille. Res humilis & abiecta erat idololatria, & illi, qui per idololatriam dij colebantur. Quam à se auctoritatem non habebant, necesse erat, vt ea ex locorum sublimitate conferretur. O summum ac verum Numen! descende feliciter ad vallem, in montibus ne quiesce. Neque enim sublimitas montium tibi conferet sublimitatem. Descende feliciter ad valles: vt tua sublimitas vallium impleat humilitatem. Positus in præsepio, omnis ab hoc loco fastus exulat, omnis sublimitas. Rectè D. Hieronymus de hoc antro. *Vbi sunt lata porticus? Vbi aurata laquearia? Vbi domus miserorum pauperum, & damnatorum labore vestita? Vbi instar palatij epibus priuatorum extructæ basilicæ? &c.* Videtis, vt præstitutas loci metas transiliuit? Videat vterius, vt transilierit sui status præfixos terminos. Decretum à Deo erat, vt hominum statum, conditionemque subiret. Quod decretum satis superque implebatur; quauis ipse magno diuitiarum apparatu, & opulencia frueretur. Sed planè tanto

desiderio currebat ad hunc statum, vt non potuerit sistere ad illius metas, sed multò vterius processerit; in diuitiis non hæserit, sed in extremam deuenerit paupertatem. *Annis insoluitum.*

Hinc est, quòd Christus Dominus per autonomasiæ pauper appelleretur. *Ego vir videns paupertatem meam,* Thren. 3. 1. Eos oblitus est pes hominis egentis. Iob loquitur de magnis, & obstinatis peccatoribus; quos, inquit, *oblitus est,* id est, transiliuit, *pes hominis egentis.* At quis est hic homo egens? Planè Christus Dominus, qui autonomasiæ dicitur egere vrbe, domo, tecto: omnibus paupertatis haultus fluctibus, omnium egentis. *Hæc dicit Dominus,* ait Esaias, *Christo meo Cyro.* Ex Hebræo legi potest, *Christo meo pauperi,* vel, *Christo meo quasi pauperi.* Nullum enim elogium, nullum additamentum magis quadrat in Christum Dominum, quam pauperis. Sed non immeritò inferitur illa particula, *quasi pauperi,* quia quauis hominum oculis pauper videatur; tamen re vera in illa eius paupertate omnes thesauri scientiæ, & sapientiæ diuinæ includuntur. *Quasi pauperi.* Nam, teste D. Bernardo serm. 4. in vigil. natalis Domini, *pretiosiores panni Saluatoris omni purpura; & gloriosius præsepe hoc auratis Regum solijs, diuior denique Christi paupertas cunctis opibus, cunctis thesauris seculi.* Pauperem homines agnoscunt, diuitem Angeli reuerentur. Inde est, cur cum cæteri Euangelistæ ad alia Christi mysteria enarranta processerint, solus Euangelista Lucas in eius paupere natalitio describendo immoretur. Cur ita? Egregiè D. Ambrosius. *Satis se diuitem fore credidit, si præsepe Domini sibi ex omnibus vendicasset.* Sic ille. Parua sunt hæc omnia. Non solum enim humilitatis & paupertatis terminos transiliuit, sed etiam humanitatis. Decretum à Deo erat, vt Verbum homo fieret. Satis huic decreto satisfaceret, quantum ad salutem hominum sufficebat, si ætatem attingeret virilem. Sed magno illo suo desiderio incitatus non hæsit in his metis: sed eas transiliens ad ætatem se abiicit infantilem. *Inuenietis infantem.* Quis non obstupescat mutus, & elinguis ad præsentiam Verbi infantis. Certè & Hieronymus, & reliqui omnes, qui pietatis causa totam Palæstinam perambulabant; cum ad hoc præsepe accedebant, memores Verbi infantis obstupescabant. In Christi villula, inquit D. Hieronymus vbi supra. *In Christi villula extra Psalmos silentium est. Quasi diceret, nulla ibi resonant murmura, nulli perstrepunt tumultus, nulla contentionum procellæ debacchantur; soli Psalmi, preces, orationes, & cantus spirituales audiuntur; his exceptis, silentium.* O Verbum infans non nisi ab infantissimis hominibus satis dignè contemplandum! Sed quid dico, ætatis virilis terminos transiliuit; & in ætatem processit infantilem? Imò hominem transgressus, abiit in non hominem. *Ego vermis sum, & non homo.* O nonissimum & alijssimum! exclamat D. Bernardus, *O humilem & sublimem! O opprobrium hominum, & gloriam Angelorum!* &c. Verè desiderium, actiue desiderans, qui sic ad hominem cucurrit, vt & humanitatis limites excurrerit.

28. Thren. 3.

Iobi 29. 4.

Isai. 45. 1.

Paupertas Christi ibi saluatur.

Bernard.

Ambr. lib. 2. ad c. 1. Luc.

Hieron.

Psal. 22.

Bern.

29. Suffragia ad Messu. 12.

Zach. 9.

Optat ardentior Christus salutem nostram.

Bernard.

27.

Christus locissime ad nos venit.

Procop.

Descendit Christus, vt ascendamus.

Hieronimus citatus.

dum nos viam prudentis. O Adoni. & dux domus Israël. Veni ad redimendum nos in brachio extenso. O radix Jesse, qui stas in signum populorum. Veni ad liberandum nos, iam noli tardare. O clavis David, & sceptrum domus Israël. Veni & educ vinetum de domo carceris. O oriens splendor lucis eterne, & Sol iustitiae. Veni, & illumina sedentem in tenebris, & umbra mortis. O Rex gentium, & desideratus eorum. Veni & libera hominem, quem de limo formasti. O Emanuel Rex & legifer noster. Veni ad saluandum nos Domine Deus noster. Sunt hæc vota, sunt studia, sunt desideria, in quæ per hosce dies Ecclesia erubebat? Planè ardentissima. Desiderium planè est infans natus; totus desiderabilis. Neque solum per anteauctum octiduum, seu hebdomadam, sed etiam per omnes dies seculi desideratur. Summus olim Sacerdos sanctuarium ingressurus deferebat extremum vestis sacerdotalis limbum, siue institam, siue fimbriam tintinnabulis distinctam. At quot putatis illa fuisse tintinnabula? Contulite Clementem Alexandrinum, & inuenietis fuisse trecenta sexaginta sex, quot dies in anno numerantur: vt significaretur singulis quibusque diebus voces & clamores exaudiri, quibus æternum Verbum inuocetur, vt tandem in humanam naturam induatur. Quid mirum ita desiderari illum, ex quo tam multa lucra in humanum genus deriuentur? Per quem in primis accessum habemus ad Patrem. Bis ad Iosephum eius fratres accesserunt. Semel ab eo excepti sunt durè, loquebatur eis durè. Iterum clementer; at ille clementer resalutatis eis. Imò cum ipse à fratribus solum salutareretur, tamen clementer fratres resalutauit; ac si effusorem, & beneuolentior se in fratres exhiberet, quàm fratres in illum. Vnde hæc mutatio; vt quos non ita pridem toruè, ac duriter exceperat, paulo post comiter & clementer excepisset? Rectè D. Ambrosius lib. de Ioseph cap. 9. Quando, inquit, sine Beniamin venerunt, loquebatur eis durè; quando venerunt cum Beniamin, loquebatur eis mitia. Ac si fratres, vnus Beniamin clypeo & præsidio exarmati, iras in se acuerent, & accenderent Iosephi: Beniamin verò præsidio instructi eiusdem minas tranquillarent. Quas iras æterni Patris non emolliet filius æternus homo? Huius pueri clypeo exarmati diuini Iudicis, & vindicis iras non effugiemus: armati haud dubiè eius iras tranquillabimus, ac mitigabimus. Huc vsque licuit.

Exod. 28.

Clem. Alex. lib. Stromat. 5.

Gen. 42. & 43.

Ambr. Deus nobis per Iosephum præparatur.

PERVIGILIUM VI.

Scribentur hæc in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum, quia prospexit de excelso sancto suo: Dominus de cælo in terram aspexit, Psalm. 101. 19.

30. Verbu infans silentio colendum.

3. Reg. 19.

Scitum peruigilium illius noctis, in qua nascitur Verbum infans, nulla re magis, quàm sacro silentio venerandum erat. Carmen genethliacum, siue natalitium Verbi infantis, nullum aliud, quàm silentium esse deberet. Suam in speluncam abditus Helias Dominum expectabat. Venit ignis, venit commotio. Non in igne, non in commotione Dominus. Venit sibilus auræ tenuis. Addunt LXX. & ibi Dominus, 3. Reg. 19. 12. Rupertus per illum sibilum auræ tenuis intelli-

git aduentum diuini Verbi, quem in thalamo virgineo diuini Spiritus auræ, mirabiliter operata est. Chaldaeus pro sibilu auræ tenuis, paraphrastice translulit, & ex canentium in pluvio. Mira planè coniunctio vocis, & cantus cum silentio. Si voces audiuntur, si personant cantilenæ, si diuina encomia prædicantur; quo pacto hæc omnia in silentio transiguntur? Rectè quidem: quia pro Incarnationis beneficio nunquam melius gratulatoria Deo carmina decantantur, quàm cum illud ingens beneficium profundo silentio decoratur. Præstaret igitur in hoc peruigilio cum Verbo infante infantem, quàm aliquid estari. Audietur quidem vox, & vox canentium; sed in silentio. hoc est, pro suaui concentu, pro dulci modulatione solum Verbo infanti silentium offerretur. In hoc enim natalitio, inquit D. Petrus Damianus, fit clinguis lingua, immemor memoria, insensibilis sensus. Nihilominus, quia Verbum infans etiam lingua infantium facit esse disertus; æquum est, vt de more nostro aliquid in hoc peruigilio dicamus, præsertim iubente Domino apud Isai. 8. 1. Sume tibi librum grandem. &c. Date aures. D. Paulus ad Hebræos 8. integrum Christi in cælum ascendentis triumphum redegit ad vnum capitulum, sic enim habet. Capitulum super ea, que dicuntur, &c. Isaias verò vnum tantum ex his mysteriis, que latent in hoc stabulo descripturus ex Domini iussu sumit sibi librum grandem. Quid hoc magne Deus Filij trophæa gloriosè partæ, laureas, & triumphos exiguo includi imperas capitulo? Capitulum super ea, que dicuntur. Filij tamen paupertatem, stabulum, & paleas immenso volumine iubet exarari? Sume tibi librum grandem. Ita planè, de hac enim paupertate maior, quàm de illa maiestate ad scribendum loquendumque se offert materia. Dicam igitur in primis de beneficio diuino, quod Deus in hac nocte hominibus impendit. Dicam deinde de obsequio humano, quod Deus ab hominibus reposcit.

Beneficium mihi videtur regis Vates cum ingenti gratulatione commemorasse Psal. 101. 19. Scribuntur, inquit, hæc in generatione altera. & populus, qui creabitur, laudabit Dominum: quia prospexit de excelso sancto suo; Dominus de cælo in terram aspexit. Expendite singula. Scribuntur hæc. In Hebræo, & Græco est, scribatur hoc. Rectè quidem vtrumque. Nam hoc beneficium, si in se ipso attendatur, vnum est, & vnice vnum. Deus homo in vnitæte personæ, eo genere vniõis in vno tertio, qua nulla maior in rebus creatis reperitur, vt Theologi ostendunt. Scribatur hoc. Si autem magnitudo huius beneficii spectetur, adeo magnum est, vt plura beneficia continere videatur; & propterea non vnum, sed plura beneficia appellentur. Scribuntur hæc. Scribuntur, inquit, non prædicentur, non euulgentur, non per voces ac sermones ad posteros transferantur. Quasi diceret: Excidantur in ære, sculpanentur in marmore, altè in cordibus hominum infigantur, inprimantur, vt nulla temporis diuturnitate obliterentur, sed ad memoriam posteritatis sempiternam transmittantur. In generatione altera, hoc est, in populo Christiano. Vel, si malumus (nam de populo Christiano statim redibit sermo) in quâsdam patheticas voces, in quosdam vehementes affectus, in quâdam exaggerata desideria mihi videtur Propheta erupisse. Ac si diceret, satis non est, si vna tantum hominum generatio hoc diuinum beneficium laudandum suscipiat: vltèrius opus est; vt noui à Deo orbis producantur, noui mundi fabricen-

Cantus suus, qui maius sibi.

Petr. Dam.

Isai. 8.

Verbu infans silentio colendum.

Amplius dicendum Verbi maius nomen, quod gloria.

Argueret superbum.

31.

Psalm. 101.

Incarnationis ben. p. u. m. m. re n. u. n. q. u. i. s.

Bernard.

Vigilans amor, ac incarnationis ben. ficium sentiat.

2. Reg. 7.

Vnus orbis gentis pro incarnatione gratis facti non est.

bricentur, noua rerum, & creaturarum series disponatur: vt ab his omnibus simul tam exitium beneficium decantetur. De suo Imperatore Alexandro dicebat ille Hispanus Vates,

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

De nostro Imperatore Christo Domino, maiori iure dicere possumus verbis paululum immutatis, (vt nos etiam in gratiam Verbi infantis poetemur,) vnus Iesæo puero, (Iesæo de radice Iesse.)

Vnus Iesæo puero non sufficit orbis.

Ad huic puerum laudandum satis non est, si vnus tantum orbis in gratulatorias soluatur cantilenas: necesse est, vt nouus creaturarum ordo enascatur; quæ omnes in illius laudes effusissimè impendantur. Et populus, qui creabitur, laudabit Dominum. hoc est, populus Christianus. Non dicit, qui generabitur, sed qui creabitur, vt noua per gratiam reformatio, quæ à solo Deo est, intelligatur. Fideles enim, vt ait Paulus, creati sum in Christo Iesu, in operibus bonis, Ephes. 2. 10. hoc est, per gratiam expurgati. Neque enim æquum est, vt ad hoc tam nouum & gratuitum beneficium laudandum accedat, nisi qui expientur per pœnitentiam, & qui per gratiam innoentur. At quod beneficium istud est, ô sacer Vates, ad quod laudandum non solum creaturas iam conditas inuitas, sed alias atque alias desideras condendas? Quia prospexit, inquit, de excelso sancto suo; Dominus de cælo in terram aspexit. In beneficium. Si solus Dei in terram intuitus, imò prospectus, hoc est, aspectus è longinquo, tantum non vnus mundi, sed plurimorum gratulationem merebatur, quid aduentus, quid delapsus in terram? Certè quantumcumque mundorum à Deo producat, quantumcumque gratiarum ab iis omnibus referatur, minus est, quàm quod pro tam singulari beneficio deberetur.

32.

Olim Machabæorum mater, vt filium suum hortaretur ad martyrium fortiter subeundum, nihil aliud illi ob oculos proposuit, quàm beneficium creationis. Peto, nunc, vt aspicias ad cælum, & terram, & ad omnia, que in eis sunt: & intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum genus; ita fiet, vt non timeas carnificem istum. 2. Machab. 7. 28. Si beneficium, quo Deus omnia de nihilo condidit, tantos potuit stimulos admouere ad omnia huius vitæ oblectamenta detestanda, & ad omnia mortis cruciamenta grauitèr subeunda, quos stimulos admouebit illud beneficium, quo Deus peccatores non de nihilo redemit, sed semetipsum tradidit pro hominum salute comparanda? Rectè D. Bernardus sermone 14. in Psalm. Qui habitat. Fecit, inquit, te Deus tuus. Quid plura? Fecit tantum propter te. Quid deinde? Fecit propter te & semetipsum. Verbum caro factum est. Rem planè inauditam! Vt propter vnum hominem non solum cætera omnia efficiantur, sed etiam ipsum Verbum caro fiat. Quis hanc amoris vini non admiretur? Quis hanc beneficii magnitudinem non obstupescat? Rectè igitur subdit D. Bernardus. Quid ad hæc dormitat affectio? Imò verò mortua est illa, non dormit. quæ huic beneficio non respondit. &c. Misit olim Dominus ad Dauidem per Nathan, quendam longissimum catalogum beneficiorum omnium, quæ apud illum collocauerat. Ego, inquit, tuli te de pascuis sequentem greges, & fui tecum in omnibus, vbicumque ambulasti; & interfeci vniuersos inimicos tuos à facie tua; & feci tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra. &c. 2. Regum 7. 8. Magna planè beneficia. Quæ propter-

2. Mach. 7.

Amoris stimulus incurratio.

Bernard.

Vigilans amor, ac incarnationis ben. ficium sentiat.

2. Reg. 7.

Manducæ Iridem in.

ca Deus Dauidi in memoriam reuocauit, vt recordans beneficiorum, inquit Theodoret. colat benefactorem. Sed ante hæc omnia illud in fronte, & in capite præfixit, quod olim Israëlitis contulerat, de terra Ægypti primùm egressis: Neque enim, inquit, habitauit in domo, ex die illa, qua eduxi filios Israël de terra Ægypti, sed habitabam in tabernaculo & in tentorio, seu, vt legit Theodoretus, in diuersorio. Magnum planè beneficium, & cæteris omnibus, quæ paulo antè memorauerat, præferendum. Deum in tentorio, seu in diuersorio habitare in gratiam Hebræorum, quis non miretur? At quid hoc beneficium ad nostrum? Non enim solum Deus propter homines habitat in diuersorio; quod satis humile & abiectum, imò & indignum Deo videbatur. Sed etiam excluditur à diuersorio. Quia non erat ei locus in diuersorio. Et obire compellitur in antrum, seu stabulum, latibulumque ferarum. Conferte igitur illud diuersorium, in quo Deum habitasse magnum fuerat beneficium. In illo quidem erat arca laureis laminis cooperta, tanquam scabellum Dei: erat aureum propitiatorium tanquam diuinæ maiestatis solium. Erant vtrinque aurei cherubini, qui mutuo alarum complexu, & circumplicatu quoddam veluti efficiebant conopæum, sub quo diuina maiestas tegeatur, & augustius adoraretur. En diuersorium, ad quod Deus se olim in Hebræorum gratiam abiecit. Nunc verò quàm diuersum est illud diuersorium, ad quod recedere compellitur? Vbi in illo aurum? Vbi aureæ sedes? Vbi aurei cherubini? Nihil in eo planè, nisi pauperies, nisi indigentia cernebatur. Omnia in eo araneis, & inaniis replebantur. Si igitur habitare Deum in illo veteri diuersorio, quod planè fuit magnificum, & augustum ædificium, magnum beneficium censetur; quantum omnino erit expellendi Deum à vulgari hominum diuersorio, & in ferarum stabulum, ac latibulum compelli? Sanè Regis Vates hoc Dei beneficium semper pendens, ita ait Psalm. 61, Quoniam ab ipso saluare meum. quasi dicat: deinceps Deo dumtaxat meas curas impendam, & eum solum amabo, siquidem filium suum in stabulo mihi videndum promisit. Prophetice, inquit D. Basilius homil. super hunc Psalmum, præuidens futuram esse Incarnationis gratiam, hoc dicit quod Deo seruire, & ipsum amare oporteat, qui tantum beneficium in genus humanum prior contulerit, &c.

Theodor. Deus olim in diuersorio, incarnatus ne hoc habuit quidem.

Tabernaculi cum spelunca Beihleemica collatio.

Psalm. 61.

Basil.

33. Deut. 10.

Idem beneficium mihi videtur posse optimè expendi, ex iis, quæ Moyses ad populum, En, inquit, Domini Dei tui cælum est, & cælum cæli, terra, & omnia, que in ea sunt. Et tamen patribus tuis conglutinatus est Dominus, & amauit eos, Deuteron. 10. 15. quasi diceret, quamuis Deus tanta maiestate & potestate frueretur, vt à supremo cælo vsque ad imam terram omnia suo imperio coërceret: tamen amore hominum, etiam vilissimorum, sic exarsit, vt non eis modò adhæsisse, sed omnino adglutinatus fuisse videretur. Conglutinatus est eis, & amauit eos. At quando hoc amoris vinculum, hoc glutinum inter Deum, & homines intercessit? Nempe quando eos in solitudine dirigebat, quando cibo ac potu recreabat, quando familiariter alloquebatur. Hoc autem, dic, obsecro, sancte Moyses, fuit adglutinari? Quid ergo erit, humanam induere naturam; artus sibi assumere infantiles, vagire in præsepio, lacrymari, singultire; quidquid pœnarum naturæ humanæ potest accidere, patienter in hominum gratiam & salutem tolerare? Hoc planè diuini amoris

B gluti

Incaratio
glutini amo-
ru.

Baruch 3.

34.

Christus ab-
iectissimis ho-
minibus fa-
miliariter
usus est.
Genes. 37.

Lyrano.

Homines fa-
cili- huma-
nitas, quam
severitati o-
ciliantur.

Athanas.

Math. 8.

Chryfolog.

Athanas.

glutinum est, longè quàm illud efficacius, ac tenacius. Quanto verius dici nunc potest, nobis conglutinator? Sed vterius eiusdem beneficii magnitudinem commendavit Propheta Baruch 3. 32. Nam postquam multa diuinæ maiestatis & potestatis argumenta expendit, dicens: *Qui præparauit terram in æterno tempore, & repleuit eam pecudibus. Qui emittit lumen, & vadit, &c.* Postquam hæc, inquam, & plura alia diuinæ omnipotentia monumenta percurrit, tunc emphaticè concludit, *Post hæc in terris visus est. & cum hominibus conuersatus est.* Post hæc, mira emphasis. E tanta maiestate, è tanta amplitudine, è tanta rerum omnium affluentia, ad terras se abiecit. *In terris visus est.* Quid dico ad terras? Nam verum hoc esset; etiam si in summis montibus silteret, in magnis palatiis conuiesceret, in superbis regis moraretur. Etiam tunc dici posset in terris visus. Ille verò nihilominus vterius progressus ad inferiores partes terræ descendit. Nam sicut olim descendit cum Iosepho in carcerem, in foueam, in cisternam, in inferiores partes terræ, in antrum, in speluncam, in tugurium abiectissimum se abdidit, & inclusit.

Præterea cum hominibus conuersatus est. Sed quid dico, cum hominibus? Nam licet solis Regibus, & Principibus, ac Dynastis familiariter vteretur; adhuc nihilominus dici posset cum hominibus conuersatus. Verum ille vterius processit; nam etiam cum vilissimis pastoribus, imò cum iniquissimis peccatoribus voluit conuersari: veteris non immemor Iosephi, de quo dicitur, *Eratque cum filijs Bala, & Zelpha,* Genes. 37. 2. cum filiis ancillarum. At cur non etiam cum filiis Lia? Optime Lyrano, *Quia filij Lia, & capere liberi & Principes, despiciebant filios ancillarum, & utique viles reputabant. Et propterea, addit Lyrano, plana quidem, sed deuota oratione. Et propterea, credebatur tunc societatem, ad eorum consolationem.* Ita planè & diuinus Iosephus, non tam Regibus, ac Principibus, & clarissimis hominum faciebat societatem, ad eorum consolationem; vt eorum vilem auditionem erigeret, molestias abstergeret, labores recrearet, difficultates omnes indulgentissimè consolaretur. Diuinum planè inuentum ad homines ad sui amorem eliciendos. Deponit fastum, vt amorem conciliet. Olim quando legem condidit ad montem Sina de cælo descendit; quasi verò existimaret facilius fore homines alliciendos humilitate, quàm maiestate ad legem seruandam. Audite D. Athanasium lib. 3. contra Arian. *Qui poterat ex ipso cælo legem dicere, notat vtile esse hominibus, si è Sinai eam promulgaret, idque ideo fecit, vt & Moyses ascendere posset, & illi de proximo sermonem audientes melius crederent, &c.* Modò autem humilius descendit, & humiles pastorem calas habitare gessit, vt homines ad se rapiat. *Cum venisset Iesus in domum Petri,* Math. 8. 14. arguit Chryfolog. sermone 118. *Ad domum Petri veni Christus, vt domus Petri veniret ad Christum, &c.* Sic egenus, ac pauper, omnique decore suo spoliatus omnium oculos ad se conuertit, omnium animos ad se rapit. *Ideo, inquit Athanasius, hominum amator Deus corpus sibi assumpsit, homo inter homines versaturus, vt hominum sensus præoccuparet, vt homines humana sola cogitantes quocumque suos sensus conferunt, ibi se anticipari, præoccuparique notionibus animaduertent, &c.* Itaque carnem assumpsit nostram, vt ipsa hominis similitudo nos ad illum propensius inclinaret, eique impensius studeremus. Subit men-

tem vox illa ingeniosa Drogonis lib. 1. de sacrament. Dominica pass. *Tecisti ergo mihi Domine, de corpore tuo speculum anime mee, &c.* Quasi verò Domini corpus nascentis speculum sit, in quo represententur mortales hominum caro, vt nos ad se rapiat, & alliciat.

Videtur huius beneficii magnitudinem? Properemus igitur ad illud antrum, ad illud prætepe, maiora in dies beneficia inde peturi. De quolibet iusto, inquit Dauid, & de Christo Domino sub mysterio, *Tota die miseretur, & commodat,* Psalm. 36. 26. Sed quid ais, sacer Vates? Nam Christum Dominum extremè indigentem tota die misereri, non admittit: affectus enim misericordia etiam in paupere reperitur. At verò commodare eum, qui nihil habet, imò extrema inopia laboret, quis non miretur? præsertim cum dicatur commodare *tota die.* Quasi commodando, nunquam eius fontes misericordiarum exhauriantur; nunquam exinaniantur eius thesauri pietatis. *O optanda paupertas!* exclamat D. Ambrosius, *O ditior inopia.* Quia scilicet homines, si huc accedere vellent, plurtquam terrenis opibus locupletabuntur. Dauid laudabat per singulas noctes lectum suum, & lacrymis stratum suum rigabat; seu, vt habent alij, natate faciebat, Psalm. 6. Miratur D. Chryostomus homil. 3. 3. in Genes. illos oculos lacrymantes, seu illas lacrymas defluentes. *Quid, inquit, illis oculis formosius perpetuo lacrimarum imbri, quasi margaritarum decore ornatis?* Ita ille. Si lacrymæ ex oculis Dauidis distillant, non lacrymæ, sed margaritæ videbantur, lacrymas ex tuis aulis, diuine infans, defluentes, quidni appellem gemmas? Quidni appellem margaritas? quidni appellem, si quid gemmis & margaritis pretiosius esse potest, pretiosiores. *In pretium gemmis addere gemmas potes.* Verè Christus gemma est. Clemens Alexandrinus, *Pulcherrima gemma, & est pulcherrimus Iesus, &c.* Gemma in virginea concha repta. En illa Euangelij margarita, cuius pretium insitior Euangelicus audissimè questus. Nam venditis omnibus rebus suis illam emere festinauit. Nam, D. Ambrosio auctore sermone 6. *maluit omnes sæculi gemmas, quas habebat, amittere, vt vnam Christi emeret margaritam, &c.* Cuius diuinitas, inquit Salmcron tom. 7. tractat. 11. *in concha humanitatis continetur ex materia virginea, & vire spiritus sancti concepta, &c.* Notum est Plinianum illud lib. 9. cap. 31. *Pauis concharum sunt margarite pro qualitate rovis accepti, &c.* Vnde Epiphanius & Ephrem appellant Virginem concham, *eo quod paritura esset gemmam immortalem in mari, id est in mundo, &c.* Audio Damascenum orat. 1. de natiuitate Virginis, *Lateur mundus, mare, in ipso enim concha gignitur, qua calius ex diuinitatis fulgore in vtero concipit, & Christum innocentis pretij unionem pariet, &c.* Quid enim Christi humanitas, nisi margarita diuinitatis auro mirabiliter inclusa, atque calata? Huc igitur conflamus locupletandi. Ad sunt gemmæ, ad sunt margaritæ, ad sunt lacrymæ, quæ non solum nostris nos malis expiabant; sed etiam infinitis propemodum bonis cumulabant. Huc vsque licuit.

* * *

PERVI

Car. G.
speculum
stram.
Drogon.

35.

Psalm. 36.

Ambros.
Coryth. 1. p.
part. 1. no. 1.
tat.

Chrysof.

Clem.

Ambros.

Salmcron.

Plin.

Epiph.
Ephr.

Damasc.

PERVIGILIVM VII.

Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara, Psalm. 56. 9.

36.

Psalm. 56.

Christus lingua nostra.

Lingua Christi clauis cæli.
Chrysof.

Ephes. 2.
Creatura peccatum in se sunt.

Homo hymnus quidam esto.
Clem. Alex.

37.

Clem. Alex.
Iesus Psalterium decachordum.

Soluamus anniuersarium tributum verborum verbo infanti. Et ne ab ea materia, in qua versatur, longius aberremus, ex ea nobis dicendi argumentum oriatur. Sumus in re musica, inter illa musica instrumenta, psalterium, citharam, tympanum, & tibiam, quibus Propheta illi descendentes de excelso pariter cum Saule prophetaabant. Ab his igitur musicis instrumentis dulce, ac suauè genethliacum nascenti Puero decantemus. Libet ergo infantem nasciturum verbis Dauidicis compellere. *Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara.* Quibus verbis Dauid, vt multi Patres exponunt, alloquitur Christum resurgentem; sed planè non repugnat alloqui & nascentem. Singula igitur minutius expendamus. *Exurge gloria mea.* Ex Hebræo transferri potest, *Exurge lingua mea, vel carmen meum, vel canticum meum.* Omnia quidem aptissimè quadrant in Christum nascentem. Ipse in primis dici potest *lingua nostra;* nam primi parentes loquentes eum serpente, se ipsos quodammodo elinguarunt, seu lingua priuarunt, ne cum Deo loquerentur. Quid ergo? lingua nobis cælitus delapsa opus erat, vt ad sermones cum Deo familiariter miscendos iterum admitteremur. Hanc igitur postulat Dauid, *Exurge lingua mea.* Hac Deum alloquimur, hac Deo canimus, hac tanquam clauem cæli aperimus. Nec immeritò. Nam si D. Chryostomus appellat linguam Helix clauem cæli, quæ cælum & clauderet, & referabat; quid mirum, si tua quoque lingua, o Verbum infans, clauis cæli appelleretur? Eo tamen nobis felicius, quàm lingua Helix, quod Helias loquendo & referabat cælum, & clauderet. Hæc autem referat semper, claudit nunquam. Exurge igitur lingua mea. Sed non minus apta illa alia translatio, *Exurge carmen, siue canticum,* quàm Verbum infans? D. Paulus Ephes. 2. 10. cum de se ac cæteris creaturis loquatur, *Ipsius, inquit, factura sumus.* Ex Græco transferri potest, *Ipsius poema sumus.* Quasi omnes creaturæ sint quædam lucubratißima poemata, quibus diuinæ laudes includantur. Si igitur hoc præconium in cæteras conuenit creaturas, multò aptius conueniet in earum reparatorem. Carmen est, canticum est, poema est. Rectè quidem Clemens Alexandrinus, de probo iustoque viro loquutus, *Pulcherrimus, inquit, Dei hymnus est homo, qui in iustitia edificatur.* Si igitur iustus vir hymnus est, totus in diuinam laudem decantandus; ille, qui iustificatio, & sanctificatio nostra est, quid mirum, si pulcherrimus Dei hymnus appelleretur? Exurge ergo gloria mea. Exurge lingua mea, carmen meum, canticum meum. Sequitur, *Exurge psalterium.* Audistis carmen decantandum. Cernite instrumentum, in quo decantetur. *Psalterium est,* quod decem chordis, seu decem fidibus constructi consuevit. Vnde Clemens Alexand. lib. 2. pæd. c. 4. *Decachordum, inquit, psalterium Verbum IESVM significat, qui manifestatur elemento decadis.* Decade, inquit, seu decachordo psalterio Christus manifestatur; quia vt numerus denarius perfectissimus habetur: ita planè in Christo Domino omnes virtutes plenissimè & perfectissimè includuntur. *Mendoça Viridarium.*

Quàm suavis igitur harmonia ex tam perfecto instrumeto elicietur! Omnes gentes ad audientiam olim Deus congregauit. *Audite hac omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem. Quisque terrigena filij hominum, simul in vnum diues & pauper.* At quorsum tam multi auditores inuitantur ad audiendum? *Aperiam, inquit, in psalterio propositionem,* hoc est, in filio meo. In quo Deus nouissimè loquutus est. Ad tam suauem igitur melodiam exhibitam in hoc psalterio, æquum erat, vt omnium mentes excitarentur. *Exurge psalterium.* Ardet animus, flagrat, & æstuat, tuum iam percipere concentum. Sed *exurge etiam & cithara.* Cithara profectò est illa sacrosancta Christi Domini humanitas. Illa cithara Dauidica, quæ dæmonem à Saule expellebat, vt Beda interpretatur, Christi Domini humanitatem significabat. Vt enim Dauid suam pulsando citharam, abigebat dæmonem à Saule; ita planè & diuinum Verbum suam tangendo humanitatem, non vnum tantum dæmonem, sed innumeras dæmonum caeteruas, & legiones ab obsessis corporibus propulsabat. Cithara igitur erat & psalterium Christus Dominus. Psalterium supernè sonans, quod in superiori parte percutitur; cithara infernè sonans, quæ in inferiori parte pulsatur, vt Patres & interpretes communiter obseruant. Mirus profectò concentus, ex præalta, & remissa voce coalescens. *Sonabat supernè, vt psalterium,* inquit D. Augustinus, *quia diuina operabatur miracula; sonabat infernè, vt cithara, quia humana patiebatur tormenta.* Ex vtroque sonitu diuina illa harmonia exitebat. Diuina maiestas instar psalterij præaltam illam vocem in hac musica referebat.

Vtraque vox pro rata portione sibi contempta humanis pariter ac diuinis auribus blandiebatur. Vnde Angelorum chori hac harmonia exciti, suspenderunt, nisi fallor, sua; & patrias illas, ac beatas sedes deserentes, etiam ad hanc harmoniam propius audiendam conuolantes. *Ascendebant, & descendebant super filium hominis.* Ascendebant tanquam ad psalterium quod supernè sonabat; descendebant tanquam ad citharam, quæ sonabat infernè. Vnde D. Bernardus, *Ascendunt, inquit, & descendunt, vt in vno eodemque homine Christo IESV, & infirmitatem soneant, & obstupeant maiestatem.* En cithara, en psalterium, en musica instrumenta. *Exurge psalterium & cithara.* En canticum, en carmen, en verba decantanda. Exurge carmen, exurge canticum. En lingua, quæ ad hæc instrumenta, hoc carmen, siue canticum moduletur. *Exurge gloria mea.* Exurge lingua mea. Iam cantorem ipsum audiamus. Dignus enim hic solus est, qui præ cæteris audiatur. Rectè quidem Clemens Alexandrinus, *Verbum diuinum, inquit, solus est, humanarum agritudinum Paonius medicus, & sanctus egrota anima incantator.* Quasi diceret, facessant veteres Esculapij, & Paonij, qui humanas ægritudines curare possunt, sed non sanare. Verbum diuinum solus est humanarum ægritudinum Paonius medicus. Facessant veteres Orphei, & Amphiones, quos solum inanes fabulæ dicunt habuisse vires ad res etiam sensus, rationisque participes excantandas. Hoc planè certum est. *Verbum diuinum solus est sanctus egrota anima incantator.* Sed quod Clemens in pædago de Verbo diuino astruit, in exhortatoria ad gentes de Christo Domino expressit. Nam postquam misit, & explosit fabulosos illos Orpheos & Amphiones, *Non talis est, inquit, meus cantus solus quidem ex iis qui unquam fuerunt, diffusus,*

Humanitas
Christi citharam refert.
Beda.

Diuinitas
Christi, Psalterium, humanitas, cithara.
August.

38.

Bern.

Clem. Alex.
pæd. lib. 1. c. 2.
Verbū diuinū medicum agit animi.

Clem. Alex.
in Exhort.
ad gent.

feras, homines mansuefecit. quod statim explicat; nam sauos ut leones ad mansuetudinem, fallaces ut vulpes ad sinceritatem, obsecrans ut sues ad continentiam, & sic alios alius virtus propensos ad alias virtutes illis virtus contraria renouauit. Hoc enim illud est, quod præcinit Iaias, *Habitabit lupus cum agno, & neuis cum pardo accubabit.* Hoc illud est, *Vultus & leo, & omnis simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos.* Hoc illud est, *Leo quasi vos pileus comedet.* Quid enim, obsecro, est aliud, tam feras bestias in cicures commutatas, nisi improbos homines in bonos quodammodo transfusos? At quis tam mirabile effectum in hominum moribus mutationes? *Solus cantor meus Christus, ex omnibus qui unquam fuerunt, difficillimus feras, homines mansuefecit.* Mira profecto harmonia illis fabulosis præferenda.

Christus Orpheum canendo superat.

39. Fuerunt olim Hæretici, qui fallacibus quibusdam cantilenis Ecclesiam tentarunt, sed non excantantur. *Multi inquit D. Ambrosius, Ecclesiam tentant, sed sage aris carmine ei nocere non possunt.* At cur suis non proficiunt excantamentis? Pergit Ambrosius, *Nihil incantatores valent, ubi Christi canticum quotidie decantatur. Habet Ecclesia incantatorem suum Dominum, Iesum, per quem Magorum incantantium carmina, & serpentium venena euacuantur.* O diuinum planè ac suauissimum cantorem! Instillarunt illi improbi cantores humanis præcordiis venena, & quidem lethalia: sed illa omnia diuinus cantor suæ suauitate melodiæ ex humanis præcordiis euacauit: tantumque valuit canendo, ut pessimas illas Magorum execrationes suo cantu tereret, & sagæ musicæ maleficium beneficentia sanctæ musicæ coëceret. Adfuit olim ad exagnandos Iſraëlitæ imprecibus ille Rabfices. Sed cum nec armis, nec viribus proficeret, verbis sollicitauit; & loquebatur illis Hebraicè, non Syriacè. Ad quem Iſraëlitæ, *Ireccantur*, inquit, *in loquendo non Syriacè, non Hebraicè.* 4. Reg. 18. 26. At cur Iſraëlitæ proprium audire recufabant idioma? Respondet D. Gregorius Nazianzenus. *Ne inquit, orationis suauitate in seruum uocatum inducerentur.* Si igitur tanta erat vnus Hebræici idiomatis dulcedo, etiã vnus ex ore Rabfices dimanans, vt facilè Iſraëlitæ omnes excantaret: illa suauitas orationis, quæ ex ætæri Verbi ore fluit, quanta erit? quantaque voluptate, omnes, qui aures admouerint, permulcebit, & a sensibus abripiet, atque ad diuinum quendam ordinem transfunderet?

Cantor suauissimus.

4. Reg. 18.

Gregor. Nazianz. Suauitas patris armonis animos allucit.

40.

Petr. Damian.

Verbi infantie infantia Tulliana facundia distior.

At quæ harmonia, dicet aliquis, à Verbo infanti elicitur? Vbi nulla est eloquentia, vbi summa est infantia, quæ melodia, quis concentus audiatur? Certè iucundissimus. Nam ex illo Verbi & silentio, & vagitu mirabilis quædam harmonia existit. Quid illo silentio suauius? Testem ego appello Petrum Damianum, profanis aliquando concentibus deditissimum: sed cum hanc hausit harmoniam, quantum diuersus ab illo, qui quondam fuerat, exclamauit. *Olim mihi Tullius dulcescebat, blandiebantur carmina Poëtarum, & Syrenes dulces meum incantauerant intellectum. Nescio quomodo dulcius immurmurat filius Iesse, qui omnes illos, quos antea diligere consueueram, inloquentes reddidit, & mutos.* Vides vt illa Tulliana eloquentia sit infantia, si cum hac infantili balbutie conferatur? Vt illa Virgiliana poësis sit inertia quædam rusticana, si cum hac æterni Verbi taciturnitate comparetur? Vt illa fabulosa Syrenum dulcedo sit quædam iniucunda auribus raucedo, si cum illis æterni Verbi suspiriis, & singultibus compona-

rum? Vt illi quondam Vates & cantores, poëtan- di, & cantandi peritissimi, si cum Pucro immurmurante, seu mullitante, balbutiente, & vagiente certare velint, mlti omnino, & elingues videantur? Mira planè huius harmonia dulcedo! *Laudemus, inquit Sapiens, viros gloriosos in peritia sua requirentes modos musicos, Ecclesiastici 44. 5.* Sunt qui legant, non in peritia, sed in pueritia. Quasi illi veteres Patriarchæ, & Prophetæ, quorum immortalis gloria commendabatur, ex eo commendabiliores viderentur, quod in pueritia modos musicos requirebant. At quos suauiores numeros vlla in pueritia reperirent, quàm in pueritia huius infantis vocalissimi; infans est, sed qui sua infantia iucundissimè modulatur. Huc vsque licuit.

Ecd. 14.

PERVIGILIVM VIII.

Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius, Malach. 4. 2.

41. Dictauimus antea actis prælectionibus sæpe numero in sacris literis diuinam misericordiam pro diuina iustitiâ, & vice versa diuinam iustitiâ pro diuina misericordia vsurpari: idque nonnullis exemplis confirmauimus. Vnum superest ad hoc natalitium peruigilium celebrandum accommodatum, ex Malachia c. 4. *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius.* Quem locum nonnulli Patres de posteriori Christi aduentu interpretantur: alij, inter quos Theodoretus, etiam de priori. Christus igitur in primo aduentu appellatur *Sol iustitiæ*. Chaldaeus vertit, *Sol puritatis.* Nec immeritò. Nam, vt bene Tertullianus, *Vbi Verbum natum est de carne, nullis nuptiis resignata; & vbi Verbum factum est caro, nullis nuptiis resignanda, totus mundus puritas est.* Æquum enim erat, vt Verbo recens nato de carne purissima, & in carnem purissimam induto, tota caro defæceretur in spiritum, & totus mundus de terreno in cælestem, de mortali in immortalem, de humano in diuinum transmutaretur. Sol iustitiæ, Sol puritatis. Cæterum alij interpretes accommodatiùs ad rem præsentem, iustitiâ pro misericordia interpretantes, transferunt, Sol benignitatis, Sol clementiæ, Sol misericordiæ. Quasi in hoc primo aduentu infans Deus non rigelceret in iustitiâ, sed in misericordiam mollesceret: totos clementiæ sinus expanderet; tota misericordiæ viscera effunderet; totus in benignitatem, & suauitatem, & charitatem erga humanum genus solueretur. Sol iustitiæ, Sol misericordiæ. Et propterea fortasse appellatur Sol, non meridianus, sed matutinus. *Orietur Sol iustitiæ;* nondum supremum cæli cardinem iniectus, sed ex primo auroræ limine egressus. Sol oriens. *Orietur.* Nam solum meridianum cæli verticem attingit, noxius esse solet, ac lethalis. Testis sit ille filius Sunamitis, profectus olim ad messorum. In cuius caput cum vehementior Solis radius incumberet, exclamare cœpit, *Caput meum doleo;* ac tandem mortuus est in meridie, 4. Reg. 4. 19. scilicet meridianus Sol illi exitium attulerat. At verò sol matutinus, sol exoriens, sol in ortu suo nemini lethalis est, sed omnibus salutaris. Solet enim nebulas discutere, dispellere tenebras, serenare cæ-

41.

Theodor.

Tertull. Aduentu Christi mundus inuita puritatem.

4. Reg. 4.

Peruigilium VIII.

Natalis Domini.

Christus ortu suo misericordiam prætulit.

42.

Num. 26.

Lyran.

Eccl. 16. 51.

Oscaz 1.

Hieronym.

Rupert.

Christus infans supplicium auertit.

1. Reg. 18.

lum, suos rebus singulis colores restituere, amicam lucem mundo indere, beneficam auram rebus omnibus afflare. Talis & Deus infans: Sol est misericordiæ; Sol est in ortu suo: nemini noxius, nemini lethifer; omnibus salubris, & vitalis. Orietur vobis Sol misericordiæ.

Agite verò, & diligenter expendite, quanta bonorum omnium incrementa ex hoc Sole recens nato in hominum genus enascantur. Concurrerunt olim Madianitæ, & Moabitæ ad Iſraëlitæ oppugnandos, ac decipiendos, seu inducendos in peccatum: neque enim eos tantum profligare, sed etiam in peccatum præcipitare nitentur. Quid verò Deus? Iſraëlitæ alloquutus, *Hofes, inquit, vos sentiant Madianitæ, percussit eos, Num. 26. 17.* Quid hoc est? Nonne & Madianitæ, & Moabitæ ad hoc flagitium pariter concurrerunt? Cur igitur inæqualiter ad supplicium repositur? Et Madianitæ quidem ad pœnas vocantur; Moabitæ verò abire immunes permittuntur? Cur parcius & clementius agitur cum Moabitæ, quàm cum Madianitæ? Optimè quidem Lyranus hanc assignat rationem: quia scilicet ex Moabitæ nascitura erat Ruth, ex Ruth nasciturus erat Dauid, ex Dauidè Christus Dominus, Sol iustitiæ, Sol misericordiæ: & ex hoc misericordiæ Sole, illa in suos auos ac proauos misericordia refundebatur. Madianitæ igitur, quia peccarant, & nullum habent misericordiæ clypeum, quo muniatur, percutite. A Moabitæ autem licet peccantibus, quia Christo Domino ex illis nascituro quodam veluti scuto proteguntur, abstinere. Multò grauius in Deum peccauit regnum Iuda, quàm regnum Iſraël, seu regnum Samariæ. Vnde Propheta Ezechiel regnum Iuda alloquutus, *Samaria, inquit, dimidium peccatorum tuorum non peccauit.* quasi diceret, si omnia peccata Samariæ vnium in cumulum congerantur, & coaceruentur, dimidium partem tuorum peccatorum, ò regnum Iuda, non exæquabunt. Et nihilominus Deus multò egit mitius, & misericordius cum regno Iuda, quàm cum regno Iſraël, vel Samariæ. Vnde olim per Oscaz, *Non addam vltra misereri domui Iſraël; sed obliuione obliuiscar eorum, & miserebor domui Iuda, & saluabo eos in Domino Deo suo, Oscaz 1. 6.* Et quidem ita res habuit. Nam Samaria abducta est in captiuitatem, nunquam amplius ex illa regressura; neque enim vsq; ad præsentem diem, inquit D. Hieronymus, in priorem rediit libertatem. At verò regnum Iuda postquam septuaginta annos feruendo transegit, in priorem statum remigravit. Si igitur grauius peccauit Iuda, quàm Samaria; cur mitius, & misericordius tractatur? Rupertus credit, propter illos tres Reges sanctissimos, Dauidem, Ezechiam, & Iosiam, hanc in illud regnum misericordiam diuinitus effluxisse. Sed potius crediderim propter Deum infantem ex illo regno nasciturum. Ille agnus, seu potius ille leo de tribu Iuda, sua benignitate, misericordiæque effectus, vt diuina seueritas, ac iustitia, in regnum Iuda mitior, ac pacatior redderetur. Victor ex singulari certamine cum Golia redierat Dauid. Ecce tibi Solimæ: ciues cum tympanis & choris victori obuiam egrediuntur, præcinentes, *Percussit Saul mille, & Dauid decem millia, 1. Regum 18. 7.* Decuplo maiorem fortitudinem Dauidi, quàm Sauli tribuebant: cum tamen si diuina historia replicetur, & rerexatur, nulla catenus virtutis exempla à Dauidè edita memorentur; à Saule autem iam illustre victoria, & præclara

facinora, & singularia fortitudinis monumenta excitata inueniantur. Cur igitur maioribus Dauidem præconiis, quàm Saulem efferebant? Consulite D. Ambrosium. *Dauidem, inquit, ex cuius successione natus est Christus, per Virginis partum in decem millibus predicabant, Saulem verò in millibus tantum; cum tamen reuerentiæ gratiam circa Regem magis proponere debuissent.* quasi diceret. In Saule quidem regia dignitas excellebat; in Dauidè autem diuina illa cum Deo propinquitas, & consanguinitas fulgurabat. Quid ergo prudentissimæ illæ fœminæ? Regiam Saulis dignitatem non curarunt, & illam Dauidis cum Deo propinquitatem admirantes, & venerantes, maiorem Dauidi gloriam, quàm Sauli tribuerunt.

Ambros.

Ex Christo infanti gloria nascitur.

43.

Dignior planè est, qui laudetur, & honoretur, qui ad te Domine Iesu propinquior accedit. A te enim prout quisque tibi proximus est, ingentes gloriæ cumulos mutuatur. Accesserunt fratres Iosephi ad Iosephum in Ægypto: sed Iosephus, quasi ad alienos durius loquebatur, Genes. 42. 7. Paulo post aliquo interiecto tempore, ad eundem Iosephum redierunt. *At ille, inquit textus, clementer resalutatis eis, interrogauit eos, &c. Genes. 43. 27.* Vbi planè Iosephus beneuolentiam se præbuit erga fratres, quàm fratres erga Iosephum. Nam fratres non dicuntur Iosephum clementer salutasse, & nihilominus dicuntur à Iosepho clementer resalutati. Vnde quæso tanta hæc beneuolentia in fratres; cum tamen paulo antè tanta in eosdem seueritas præcessisset? Optimè quidem D. Ambrosius, *Suprà, inquit, vidit fratres suos Ioseph absque Benjamin, & ideo quamuis cognoscebat illos, tamen diuertebat se ab eis, & loquebatur dura. Sed postea vidit inter illos fratrem suum Benjamin, & ideo mitia loquebatur, & mansueua.* Itaque tota Iosephi beneuolentia in fratres, debebatur Benjamin. Nam cum hic aberat, in reliquos fratres Iosephus durior, & inclementior existebat; cum verò aderat, reliquos fratres carior, & humanior complectebatur. Quid Benjaminus, nisi Christum Dominum representabat, quem si in nostram societatem admittamus, æternum parentem in nos beneuolentiorum experiemur. Contrà verò, si ab eius comitatu longius recedamus, necesse est, vt in nos diuina iustitia seuerior ostendatur. Itaque tota supremi Numinis in genus humanum misericordia ab illo Benjamin, ab illo infante Deo, ab illo antro Bethleemico redundat. Ad hæc Iacobus præcipua quadam beneuolentia Benjaminum inter reliquos filios complectebatur. Nam reliquos omnes in Ægyptum variis periculis expositos amandabat; vnium Benjaminum domi retinebat, quasi hunc haberet ceteris cariorum, & huius vitam reliquorum omnium vitæ anteferebat. Vnde, quæso, hic tantus amor Iacobi in Benjaminum? Respondet Rupertus, quia Benjaminus erat frater verinus Iosephi, quem Iacobus plusquam ceteros filios diligebat. *In Benjamin, inquit Rupertus, qui frater erat verinus Iosephi, paternus resocillabatur animus, crebris singultibus exhaustus propter Iosephum.* quasi diceret, Iacobus filium suum Iosephum, quem mortuus existimabat, lamentando lacrymis exhaustus penè deficiebat. Sed Iosephi desiderium releuabat præsentia Benjamin, quem vt fratrem germanum, verinumque Iosephi ardentius ceteris fratribus diligebat. Quemadmodum igitur Iacobus Benjaminum propter Iosephum studiosius amabat, illèque amor Iacobi in Benjaminum Iosepho præcipue

Ex Christo infanti gloria nascitur.

Genes. 42.

Genes. 43.

Ambros.

Christus infans Deum nobis propius reddit.

Rupert.

Puer Iesus debeatur. Ita planè & æternus parens, propter suum Iosèphum, filium accrescentem, propter Christum Dominum infantem, genus humanum, tanquam germanum illius fratrem, maior studio prosequeretur: totusque amor Dei in homines ex amore, quo filium diligebat, redundabat.

44. Genes. 48. Tulit aliquando Iosèphus ad parentem suum Iacobum duos filios suos, senioremanasse, & iuniorem Ephraim, ab illo benedicendos. Quare Manasse utpote senioreman ad dexteram Iacobi, at verò Ephraim utpote iuniorem ad sinistram collocavit; ut ille prior, hic verò posterior seruatè naturæ ordine benedictione donaretur. Quid verò Iacobus? Commutat manus: & sinistra posita supra Manasse, dextram reuocat ad Ephraim, & hunc prius quamuis iuniorem benedictione impertit. Cur, obsecro, prudens ille vir iuniorem Ephraim seniori Manasse anteponit? Sunt qui dicant, optima quidem ratione id ab eo factum, quia scilicet de Ephraim nasciturus erat Iosue, typus non leuiter expressus pueri Iesu. Si igitur Ephraim propter Iosue, quam non meruerat, benedictionem præripit, & fratri suo seniori antefertur. Quid mirum, si genus humanum innumeris à Deo benedictionibus repletur, non propter Iosue, sed propter Iesum; natum hominem & inter homines, & propter homines. Duo adfunt Deo fratres, Angelus, & homo: ille senior, & nobilior; hic iunior & abiectior: & nihilominus Deus manibus quodammodo commutatis, hominem Angelo anteponit; pluribus, & maioribus hominem, quam Angelum benedictionibus impertit: scilicet non propter Iosue, sed propter Iesum, qui ex humano genere naturam sibi mutuatus, natus est homo, imò infans. Ab hoc principio tam multa in nos decora, & ornamenta, emolumenta que redundant.

45. Aduertistis ea nocte, qua Christus natus est, nullum Angelorum in rupem Bethleemicam ingressum. Foris quidem volitabant omnes, choreas exercebant, concentus suauissimos funditabant, omnes modulabantur, *Gloria in altissimis Deo*. Nihilominus vel à primo vestibulo illius antri absistebant; nullus enim Angelorum dicitur ab Euangelista in illud tugurium ingressus. Et tamen pastores alacres, festini, audentes animi ingrediuntur, & puerum recens natum adorant, venerantur. Quid mirum? Domestici erant, familiares, cognati, consanguinei, fratres; cur non ingrederentur ad natum sibi fratrem salutandum? Hos igitur ille puer familiaris, & amicus auocabat: in hos maiora amoris signa exhibebat. Nec immerito. Nam, ut bene Tertullianus, *Cariorem senserat, quem lucrificet*, quasi diceret. Deus infans non ad redimendos Angelos, sed ad redimendos homines natus est. Nunquam enim Angelos apprehendit, sed semen Abrahamæ apprehendit. Igitur quamuis hominem pariter & Angelum non vulgariter dilexerit; tamen cariorem senserat, quem lucrificet. Videtis quanta bona ex illo misericordiae Sole recens nato in hominum genus enascantur. Merito igitur Angelus ad pastores, *Euangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis hodie Saluator*. Ex vobis natus est, quia frater vester est: vobis natus est, quia redemptor vester est. Vobis datus est, vobis natus est, totus in vestros usus expensus est. *Gaudium magnum*. Quis gaudio non triumphet, non exultat? *Fundatur*, inquit David,

exultatione uniuersæ terræ mons Sion. D. Ambrosius se legitisse dicit apud vetustos codices, *Bona radice fundatur exultatio uniuersæ terræ*. Et statim quamnam sit hæc radix interpretatur. *Dedit*, inquit, *noctis Deus per exultationem bonæ radice fundatur, Deum, et dicitur Iesum. Bene radicata exultatione laetatur, qui existamus in Christo. Saculi laetitiam temporalis est; perpetua autem laetitia eius, qui gaudeat in Domino*. Ita Ambrosius. Ita Christus Dominus radix est. *Ascendit*, inquit Isaias, *sicut viniculum coram eo, & sicut radix de terra sumentis*. Radix quidem est. In primis, quia quemadmodum radix vilis, humilis, & abscondita sub terra latitat; ita & Christus Dominus paruulus, humilis, & abiectus sub illo antro latitabat; ne urbana quidem, sed planè rusticanus: ideo non in vrbe nascitur, sed in agro. Quid humilior? Deinde, quia sicut è radice totus arboris vigor, totus foliorum apparatus, totus fructuum prouentus dependet: ita planè omnia spiritualia bona, que in genus humanum propagantur, & in Ecclesiam diffunduntur, pullulant, & hauriuntur ab hac radice. Et cum hanc radicem nullus vermis exedat, nulla tinea arrodât, nulla natura vitia infestent: necesse est, ut spiritualia dona, que ex illa oriuntur, nullo vnquam tempore exarescant. Bona radix. Temporalia gaudia vix nascuntur, cum absumuntur, quia scilicet vitiosa è radice oriuntur. At verò gaudia spiritualia semper vernant, & perennant; quia bona radice radicantur. Bona radice fundatur exultatio uniuersæ terræ. Quid, obsecro, est in illo antro, in illo præsepi, quod nostram in vtilitatem non redundet?

De illo diuino infante loquutus Daniel, *Lapis*, inquit, *sine manibus factus est mons magnus*. In quem locum D. Ambrosius, *Lapis*, inquit, *est propter te, ut tu adificeris; mons est propter te, ut tu ascendas. Inclinauit calos, et tu vicinior es*. Quasi diceret, virtutum adificium peccata sepe numero demoluntur; sed ecce tibi puer infans lapis; ex quo omnium virtutum non solum vulgares domos, sed sublimes regias tibi construas. Item omnes ad cælum gradus nostra sepe numero peccata frangunt ac destrunt; sed ecce puer infans factus est tibi mons magnus, per quem ascendens cælum ingrediaris. *Tanta humilitate*, inquit Tertullianus, *suffragium diuinitatis sue strauit*. Ac si diceret. Summa illa diuinitas propter sublimitatem suam erat omnino inaccessible: quare Verbum ad carnem se abiiciens, non solum illam diuinitatem reddidit accessibilem, sed etiam strauit; hoc est, illam tanquam regiam, & militarem viam complanauit, & nostris pedibus subiecit; ut eam viam insipientes, tandem cælum ingrediamur, iuxta illud Pauli, *Initiauit nobis viam per velamen, id est, per carnem suam*. Itaque ille puer & lapis est, ex quo virtutis adificium construatur: & mons est, seu gradus quidam, ex quo in cælum penetremus. Imò via quædam est humiliter strata, quæ in cælum tendat. Totus igitur ille puer nostram in vtilitatem impenditur. Iam verò illæ lacrymæ pueri vagientis, ac deplorantis, quod nisi nostram in vtilitatem feruntur? Hucusque licuit.

PERVI

PERVIGILIVM IX.

Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestia syluæ. Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi, &c. *Psalms. 103. 20.*

47. **N**Atalem Verbi infantis, cuius iam nonum Nagimus peruigilium, tanquam nouendiale sacrum (faxit Deus vt tanto sacrificio mala omnia omnia abigantur, & auertantur) natalem, inquam, Verbi infantis nulla res melius celebraret, quam natales omnium peccatorum, si omnes pariter cum nato infante renascerentur. Plurimi quidem, fateor, renascuntur; sed optandum planè est, vt renascantur omnes. Renasci plurimos eleganter mihi videtur regius Vates, & poetice descripsisse. *Posuisti*, inquit, *tenebras, & facta est nox; in ipsa pertransibunt omnes bestia sylua; catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi*. Quibus verbis describitur status veteris legis, noctis similis, iuxta illud Apostoli de lege veteri loquentis, *nox præcessit*. &c. Hac igitur nocte terris incubante, grassabantur belluæ, auidæ ad deuorandum. *In ipsa*, inquit, *pertransibunt omnes bestia sylua*. In miseros viatores rugitu quodam terrefactos, seu leones inuehebantur; *Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi*. Omnia laniena, & carnificina implebantur. Quid hæc symbola nisi miserum antiquæ legis statum portendebant; in quo ferales quædam scelerum laræ passim occurfabant; diræ vitiorum species vbique perterrebant, & impetebant; omnia flagitiorum genera vagabantur late, & impunè dominabantur? Quibus incursionibus, & insidiis miseri homines correpti passim cadebant, & æternum in interitum mittebantur. Quid tandem effectum? Pergit Propheeta. *Ortus est Sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur*. Quasi diceret. Hæc ita erant. Sed vbi primum verus ille Sol iustitiæ Verbum infans, formosum illud ac diuinum caput terris extulit; vbi primum natus est. Ecce tibi omnes illi effrares, & indomiti peccatores, qui inter se antea intestinis odiis ferarum in morem diffidebant, mutuum in amicitiam, & concordiam conspirant. *Congregati sunt*. Et vastas illas sylvarum immensitates, in quibus grassabantur, deferentes, in cubilibus suis collocabuntur. Vbi, si litera Hebræa expendatur, facile colligetur, illud, *in cubilibus suis*, perinde esse, atque in ouilibus suis, quæ sunt loca, in quibus oues, mitiores greges commorantur. Quasi illi indomiti, & effrares peccatores, non ad horrida ferarum spelæa se recipiâr, hoc est, in maiore viuendi licentiam effundantur; sed ad ouilia, mitioris gregis receptacula confugiant; hoc est, ad perfectiorem viuendi rationem cum mansuetis ouibus, & agnis aggregentur. Quod clarius expressit Isaias c. 11. *6. Habitat lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit*. Quasi Christus Domino nato, magna inter belluas feras, ac cicures, hoc est, inter improbos ac iustos concordia solidetur: hoc est, ad vnâ omnes diuinæ legis obseruantiam reducuntur. Et rectè obseruat D. Hieronymus, non agnum cum lupo, sed vice versa lupum cum agno habitasse; quod non agnus in lupinam sauitiam degeneraret, sed

potius lupus agnina innocentiam imitaretur. Sicut paulò inferius additur, *Leo quasi vos paleas comedit*. Vbi notat D. Cyrillus Alex. non mansuetum animal in alimentum ferocis, sed ferocem in alimentum mansueti demigrare; quia non in mores impiorum abiturus erat iustus, sed potius impius in iustorum mores rediturus. En, vt Christo nato, ad meliorem vitam ac frugem, improbi homines traducantur. Certè qui pietatem, & iustitiam non colunt, digni non sunt, qui hoc Christi Domini natalitio perfruantur.

Finito diluuiio manifestissimum patuit de Christo nascituro vaticinium, in illa benedictione, qua Noè filium suum Iapheth impertiuit. *Dilataet*, inquit, *Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem*, Genes. 9. 27. Vbi communiter interpretes, & præsertim D. Hieronymus per *Iapheth* intelligunt populum Christianum; tum quia Iapheth iunior fuit, quam Sem, vt aliqui arbitrantur, & proinde optimus typus Christiani populi iunioris, si cum Iudaico comparatur: tum quia *Iapheth* interpretatur latitudo, in quam populus Christianus dilatandus erat. Hoc enim precatus Noè, *Dilataet*, inquit, *Deus Iapheth*. Quasi diceret, non exiguis finibus, vt Iudaicus populus circumscribatur, sed in totum terrarum orbem fusissimè propagatur. *Et habitet in tabernaculis Sem*. *Tabernacula Sem*, interprete D. Hieronymo, sunt oracula Scripturarum; ex quarum cognitione Sem, id est, Iudaicus populus expellendus erat; & in quarum intelligentiam Iapheth, id est, populus Christianus admittendus. Itaque totum hoc oraculum manifestam de Christo ac de Christiano populo per Christum propagando intelligentiam continebat. Sed hoc mysterio ita manifeste. Ecce tibi linguæ hominum in ædificatione turris Babel à Deo confunduntur. *Confundamus*, inquit, *Deus, linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui*. Gen. 11. 7. Quorsum, obsecro, manifestatur à Deo hoc mysterium; & statim confunduntur linguæ, quibus eius cognitio diffundenda erat, ac disseminanda? Quid aliud, obsecro, hoc est, quam si alicui thesaurus committatur, & clauis, qua referendus erat, auferatur? Prædicatur Christi Domini natalis; & statim linguæ, quibus euulgandus erat, interuertuntur? Quid hoc est? Ita planè constitutum est à Deo, *vt fieret*, inquit Rupertus lib. 3. de vict. c. 3. *occulum tale mysterium, neque super eo discerneretur per publicum*. At quorsum mysterium prædicitur, & statim occultitur? Pergit Rupertus, *Qui*, inquit, *dignus eo non erat mundus ferè totus, oblique lasciuens, & petulans, nimiumque ferox, atque superbus*. En optima ratio, quare hominum linguæ confundantur: illotæ erant, & impuræ ad hoc mysterium tractandum. Tam eximia enim sanctitas, qualis in hoc mysterio effulget, eximiam & mentis, & corporis sanctitatem in hominibus requirebat. Absistat ergo ab illo antro Bethleemico, tanquam profani, qui similem nati pueri sanctitatem non colant, non venerentur. Cum igitur omnes eò cateruatim introire, & penetrare cupiamus, necesse est, vt prius omnes ab omnibus peccatorum maculis expiemur. Diu seruiuit Iacob in domo Laban, quin illi inquam, in memoriam veniret de reditu in patriam. Nihilominus nato Iosèph, inquit textus, *dixit Iacob socero suo: Dimitte me, vt reuertar in patriam meam*, Gen. 30. 25. Ita mihi videtur in hoc Christi Domini natalitio accidere oportere. Hactenus diuam seruitutem homines seruiebant, scelerum vinculis prægrauati.

Puer Iesus amorem Dei erga nos promeruit.

Angelus præferuntur ob Iesum.

Deo amabilius hoc, quia Angelum. Tertull.

Luc. 2. 10.

Ambrosius Psalm. 47.

Heb. 11.

E pueri lris quasi radice omnia bona proueniunt.

46. Dan. 2. 35. Ambros.

Sua humilitate Iesus in cæli strauit.

Tertull.

Heb. 10. 10.

Aduertit Messia mali mores in bonos vertuntur.

48. Gen. 9.

Hieron.

Ecclesia aduentu Christi propagatio.

Hieron.

Gen. 11.

Ruperr.

Pueri natales non nisi pura lingua celebrandi.

Gen. 30.

uati, quin ab illis exolui & expediti vellent; & nihil de sua libertate cogitarent. Tamen nato Christo Domino aequum est, vt omnes pessimæ tot fecerum seruituti renuntient, & in libertatem filiorum Dei inserantur. Et improbo Tyranno, seu diabolo, seu peccato, cui seruit, tandem dicat: Dimitte me, vt reuertar in patriam meam; ad illas sedes transferar Bethleemitas, in illud antrum ingrediar, in quo vagit Verbum infans; in illo mea crimina deplorem, in quo Verbum infans lachrymatur, & ex illius præscripto meam vitam omnem exigam, & componam. Ideo enim meam humanitatem assumpsit, vt me sua diuinitate donaret. Vnde optinè Tertullianus, *Commerciabatur*, inquit, *Deus, vt homo; et homo diuina agere doceretur*. Ex aquo agebat Deus cum homine, vt homo ex æquo agere cum Deo posset. Deus pusillus inuentus est, vt homo maximus fieret. Cernitis, quanta necesse est, vt fiat morum mutatio? Nam si quanta fuit Christi Domini in hoc suo natalitio humilitas, tanta necesse est, vt à nobis morum probitas, ac sanctitas exhibeatur: cum illa humilitas fuerit vsque ad summum eius; quis non videt, oportere, vt nostra probitas ad altissimum fastigium eucharatur. Quid mirum? Nato Domino, præfente Domino ad pietatem omnes incendamur, & rapiamur.

49. Egrotabat grauius Iacobus, iam iam ad moriendum vicinus. Pergit ad inuisendum patrem filius Iosephus; sed vbi morienti seni renuntiat, adesse filium Iosephum, quid egit? *Confortatus, sed in lectulo*, Gen. 48. 2. vnde, quæso, optime senex iam moriturus; vires has ad exurgendum, sedendumque in lectulo deprompsisti? Miratur planè D. Ambrosius. *Quis*, inquit, *immo velox in curriculo, quum iste in lectulo: Quis immo letus in flore adolescentie, quum iste in moris confusio?* Quasi diceret: Ager, moriturus, exhaustis viribus, & effæctis, tanquam pugil, & pancratiastes in medio stadio exercens vires, intendens neruos, lacertos exagitas, ita planè & Iacobus conualuit. Senex annorum, & morborum molestiis exulceratus, tanquam adolefcens nouo iuuentutis virore, & vigore animatus, ita & Iacobus, gaudio delibutus exiuit. Vnde hæc alacritas? hæc strenuitas? Planè ex præfentia Iosephi, quem vnice diligebat, & præfentem summo cum gaudio inuebat. Vel potiùs non tam ex Iosepho, quam ex Christo Domino, cuius Iosephus erat satis expressum simulachrum, illos animos hauriebat. Videns enim Iosephum, vt addit D. Ambrosius, videbat in Christo refulgentem Ecclesiam. Si ergo memoria Christi Domini tanto post tempore nascituri ita Iacobum animabat; quid si omnes ad nascentis præfentiam exultamus, triumphamus gaudio, & ad exaggeratam quandam pietatem excitamur. Annum agebat nonagesimum nouum Abrahamus, cum ad illum Deus, *Ambula*, inquit, *coram me, & esto perfectus*, Gen. 17. 2. Sæpiùs Deus Abrahæ apparuerat, neque vnquam ad maiorem perfectionem excitarat. Cur modò ferè centenarium adhortatur? Locum illum diligenter expendite: inuenietis ibi natiuitatem Isaac in proximum denuntiari, in qua Christi Domini natiuitas promittebatur. En germana ratio, cur Abraham ad maiorem perfectionem erigatur. *Tunc*, inquit Rupertus, *debut hoc dici: Ambula coram me, &c. quando omnipotentis Domini generatio parabatur*. Si igitur prædicatio huius natiuitatis tanto antè tempore facta tantam à Patriarcha perfectionem exigebat; quid

ipsa exhibitio. *Ambula coram me, & esto perfectus*; quia non iam promittitur Christus, sed exhibetur. Extirpentur radicibus pristina malefacta; noua omnium virtutum ornamenta reductantur.

Non sine mysterio Orientis illi Reges obtulerunt Christo Domino aurum, thus, & myrrham, Matth. 2. 11. Quis ignorat hæc tria esse illa donaria, quibus veteres Ethnici falsis diis sacrificabant. Quorsum igitur illa eadem nunc vero Deo offerunt, atque confecerant? Optime mihi videtur Tertullianus respondisse. *Thus*, inquit, *& myrrham, & aurum infanti Domino obtulerunt, quasi clausulum sacrificacionis, & gloria secularis, quum Christus erat adempturus*. Illa omnia donaria apud falsos Deos perperam collocata, aliò transfulerunt, apud infantem Deum optime collocanda. *Clausulum sacrificacionis*. Quasi dicerent, hæcenus profanis diis, sed deinceps vero Deo seruiemus. *Clausulum sacrificacionis*; hæc vltima sit meta nostræ superstitionis, & primum nostræ religionis exordium. Imò & clausula gloria secularis, ad quam hæcenus adspirabamus; sed quam deinceps aspernemur, solam vagientis pueri societatem, & felicitatem appetentes. Sacrificaturus Iacob abiit in Bethel, quam aliqui eandem esse atque Bethleem interpretantur. *Ascendamus*, inquit, *in Bethel*, &c. Gen. 35. 3. Quid ibi factum est? Accepit omnium deos alienos, & in aures, quibus ornabantur; & hæc omnia abscondit subter terebinthum. Bene est Patriarcha sancte, vt falsorum Deorum simulachra terrâ obruas, ibi consumenda, nunquam inde in lucem vendicanda: vt omnis perfidie memoria penitus aboleatur. Sed cur scortim in aures idolorum obruendas ac sepeliendas curas? Optime sanè D. Ambrosius, *Etiam*, inquit, *nouam linguam audire assuescant, veterem perfidie sonum nesciant, obijrescant aures eorum sacrilegio, & mundentur ad gratiam*. Quasi qui in Bethel, seu potiùs in Bethleem ascendunt, & Verbi infantis suspiria, & singultus auribus percipiunt, animisque recondunt; debeant aures profanis seculi vocibus obturare, & ad solas Dei voces aperire. Has hauriant, illas respuant: has in intimis cordibus instillant, illas procul ab animis exturbent: à profana gloria auertantur, ad diuinam gratiam parentur. Ita planè efficitur, vt ibi antea Diabolus crudeliter imperabat; ibi deinceps Christus Dominus suauissimè dominetur. Quod præcincens Isaias cap. 35. 7. *In cubilibus*, inquit, *in quibus amara dracones habitabant, orietur viror calami, & iunci*. Nam, vt bene D. Ambrosius, *Vbi erant incentiua libidinis, ibi sunt domicilia castitatis*. Nempe nascente Christo Domino totus ad meliorem frugem orbis informatur; malis bona succedunt, expelluntur vitia, virtutes reuocantur. Hue vsque licuit.

PERVI

Peruigilium X.

PERVIGILIVM X.

Cras erit vobis salus, cum incaluerit Sol, &c. 1. Regum 12. 9.

51. Ecce redit decimum sanctissimi natalis peruigiliū. Et ego *retrosusum vela dare, & iterare cursus cogor relictos*. Imò spontaneus redeo, & antiquo gaudeo me includere luo. Vestra, Eborenses optimi, benevolentia me reuocauit, vestrum omnium erga Bethleemicum infantem pietas in has iterum natalitias cupedias excitauit, quæ quantum semper mihi attulerint voluptatis, intellexi potius carendo, quam fruendo. Opera igitur, quæ interrupta pendebant, iterum suscipio, si non perficienda, saltem continuanda.

Vgo Cardinalis de Christo nascituro hæc verba accipit, & addit, *esse accommodatum thema in vigilia Natalis Domini*. Et D. Gregorius, *Qui est dies crastinus, nisi diuina visitationis aduentus*. Reddicitur Christus nostra salus. Ita appellat Filium æternus Parens. *Ecce dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terra*, Isai. 49. 6. Dicitur salus Patris, non quod eum saluet, sed quod ab eo mittatur ad saluandum. Vel quod salutem nostram tanti faciat æternus Parens, vt suam dicat. Hanc salutem Iacobus ardentè desiderabat. Locutus enim cum tribu Dan, ait: *Salutare tuum expectabo Deraine*, Genes. 49. 18. *Quasi diceret*, inquit Lyranus, *non ego illud ferale monstrum de hac tribu nasciturum, nempe Antichristum expectabo, sed salutare illud Verbum æterni Parentis filium, qui humano generi medeatur*. Ille serpens æneus, qui aspicientibus sanitatem conferbat, Num. 21. 9. Christum Dominum figurauit, de quo D. Ambrosius sermone 6. in Psalm. 118. *Bonus serpens, qui de ore suo remedia non venena fundebat*. Hoc est illud Salomonis Sapient. 16. 12. *Neque herba, neque malagrasanauit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia* quasi nullus sit adeò pestilens morbus, qui hoc Verbo non sanetur, siue mentis, siue corporis morbus sit.

Dicitur autem hæc salus affutura in crastinum ob celeritatem, qua Christus Dominus laboranti hominum generi succurrit. Vnde à celeritate nomen inuenit. *Voca*, inquit, *nomen eius, Accelera spolia detrahete, festina pradari*, Isai. 8. 3. Nam sicut nemo sui nominis obliuiscitur, ita Christus Dominus nec illius celeritatis, qua salutem hominibus afferebat: quam celeritatem alius Vates equis, & quadrigis assimilauit, Abac. 3. 8. Quasi hæc salus hominibus à Deo tribuenda seruidis incitata rotis veheretur. Non rotas solum, addo & alas. *Orietur*, inquit Dominus, *vobis timentibus nomen meum Sol iustitie, & sanitas in pennis eius*, Malac. 4. 5. Quasi diuinum Verbum in hominum salutem non equitare modò, sed volitare videretur. Seraphinos stantes vidit Isaias, & statim iuxta dictionem LXX. *Missus*, inquit, *est ad me vnus de Seraphim*, Isai. 6. 6. Sed Aquila, Theodoretus, & Vulgata transfulerunt, & volauit ad me vnus de Seraphim. vbi D. Hieronymus epist. ad Damascen. *Quod*, inquit, *ceteri interpretes, promissum est volare, dixerint, intellige velocem diuini sermonis aduentum super eos, qui digni societate illius iudicantur*, &c.

54. Hic autem aduentus erit, cum incaluerit Sol. Meridianus Sol Christus Dominus in sua Nati-

uitate tunc magis incaluit. In hac hora eum vehementer aspicere desiderauit Sponsa. *Inuoca mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubas in meridie*, Cantic. 2. 7. quasi diceret, Pastor Bethleemice, vbi calores meridianos declinas, vbi Solares radios euitas. Quod idem est, ac ab eo petere claram natalis sui visionem, vt Theodoretus exponit. Nam cum in reliquis diei horis vmbra corpora efficiant, solum in meridie nullas efficiunt; cum enim Sol in meridie directè suos radios effundat, totaque eius lux transfundatur in corpora, nullas vmbra patitur. Air igitur Sponsa: *Indica mihi, vbi pascas, &c.* quasi iterum dicat: *Mi pastor, ostende mihi faciem tuam in meridie sine vmbra; vmbra tui aduentus fuit Isaac, Iacob, Ioseph, Moyses, & alij quamplurimi; linque has vmbra, in meridie indica, quem diligit anima mea*. Meridianus hic Sol omnium oculos, & animos ad se conuertit, omnium sensus in maximam rapuit admirationem. In mundi conditione, quando Sol primum affulsit, reliquæ creaturæ, quæ in illa caliginosa noctis vmbra delitescabant, auctore D. Ambrosio epist. 3. 1. *Exuta humentibus vmbra nouum terra stupere Solem, &c. Quando Christus affulsit, inquit Vincentius sermone de Natiuitate, corpus eius respiciunt vt Sol, & nox facta est sicut merides, &c.* Planetas sua luce obscurauit, & ex sua pulchritudine vniuersam mundi machinam suspensam reddidit, & attonitam. Testor Pastores, quos *Dei claritas circumfulsit*, Luca 2. 9. *Et timuerunt timore magno*. Quæ fuit illa claritas, nisi lux increata, quæ nascebatur in mundo.

Noctem istam die multò clariorem contemplatus est D. Ambrosius sermone 16. Natiuitatis. *Quin potius*, inquit, *ipsam noctem fuisse non dico, nec aliquid obscuritatis habuisse, in qua pastores vigilant, exultant Angeli, astra deseruiunt. Si Sol ad Iesu Naue orationem defixus stetit in diem; cur non ad Christi natiuitatem festinus promoveres in noctem, &c.* Et D. Bernardus sermone 4. *Nox, vt dies illuminata est, cum inuicte noctis hora pastores circumfulsit, lux noua de caelo, &c.* Die Domnica lux facta, & Sol verus pulcherrimam faciem terris ostendit. Hac die dixit Deus Genes. 1. 3. *Fiat lux, & facta est lux*. Rupertus lib. 3. de diuinis officiis cap. 16. *Nocte Domnica natus est Christus consonante mirabili suorum ordine, vt quo die dixit: Fiat lux, & facta est lux, eiusdem diei nocte orietur in tenebris lumen relictis corde, &c.* Discutit tenebras hic Sol, vmbra fugat, & noctem in diem conuertit. Nonne Angelus Pastores alloquitur? *Natus est vobis hoare Saluator*; quasi verò illa nox tanta luce circumfusa esset, vt dies splendidissima videretur; vbi enim Christi vultus effulget, pulchrior it dies, & Soles melius nitent.

Hæc lux solaris est dubio procul illa gloria, quem Ioannes attestatur vidisse. *Vidimus gloriam eius, glo: iam quæ si unigeniti a Patre*, Ioan. 1. 14. In pulcherrimo natalis sui exortu se æterni Patris filium ostentauit. Diçio Græca habet, *Spectauimus gloriam eius*, quasi quoddam in amplissimo teatro, vt notauit Caictanus, gloriam eius spectauimus. Præsepe suum in theatrum commutauit, vbi Regis personam egit, & theatrum dedit spectatissimum, amplioem gloria ostentationem in stabulo, quam quondam Salomon exhibuit in ferculo. *Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media chari*

Nato Christo nascitur libertas, iugum exauritur.

Tertull.

Paruos factus Christus vt nos adolefcimus.

49.

Gen. 48.

Ambr. de sancto Iacob, & vita beat. lib. 2. c. 9.

Ambr. Iacobi Domini in præsepio nos erigimur.

Gen. 17.

Rupert.

50.

Matth. 1.

Tertullianus de Idol. c. 9.

Gen. 35.

Ambrosius de Iacob & vita beat. lib. 2. c. 7. Deponenti. tia ad expiandum illum.

Isai. 35.

Ambr.

Cant. 2.

Theodor.

Ambros.

Vincent.

Luc. 2.

55.

Ambros.

Bernard.

Genes. 1.

Rupert.

Luc. 2. 11.

56.

Ioan. 1.

Caictan.

Christus in præsepio Regis personam agit.

Cant. 2.

charitate constravit propter filios Hierusalem, &c. Cant. 3.9. Hoc opus, & diuitias, & sapientiam Salomonis ostentavit. Verum ad medium operis omnes vires suas, ac nervos præsertim contulit. *Media charitate constravit.* In sæculi medio gemmatum aliquod peristroma extendit, in quo sui erga filios Hierusalæ amoris imago emicabat. *Media charitate constravit,* seu, vt multi legunt, *medium tenet ipse accensus, seu combustus amore;* multò amplius suæ gloriæ spectaculum, & theatrum exhibuit noster Salomon. In illo stabulo, in quo pannis inuolutum mater cum reclinauit, non sui amoris effigiem delineavit, sed semetipsum collocavit. *Medium tenet ipse accensus.* Suomet corpore stabuli illius medium tanquam pulcherrimo, & gemmato peristromate in amoris sui argumentum constravit, & exornavit. Et hoc propter filias Hierusalem, propter Academicos Eborenses, propter animas sibi devotas, & amore destinatas.

Luc. 2.

57. LXX. Interpret. Praspe gloriofum.

Zeno Ver.

Isai. 32.

Deut. 32.

Isai. 33.

LXX. Interpret.

Luc. 2.

Salmeron.

1. Reg. 22.

Psal. 60. Caictan.

58. Nazianz.

Vbi legimus, *media charitate constravit.* Septuaginta verterunt, *interius lapidibus stratum.* Interioriorem ferculi Salomonici partem pretiosissima gemmarum omnium supellex mirabiliter adornabat; at verò partem interiorem Bethleemicæ rupis, ex qua diuinus noster Salomon ferculum suum ædificauit, non pretiosis, sed rudibus congestam lapidibus admiramur, & veneramur. Nihil sanè rupe vilius; hæc tamen, inquit Zeno Veronensis, *vbi amore imaginis suæ coactus in infantem vagari in illa Deus, quam excelsa fuit, quam gloriosa?* &c. Sub huius rupis vmbra sedebat Isaias cap. 32.2. *Vmbra petreæ prominentis in terra deserti.* seu, vt ex Hebræo fonte hauriri potest, *Quasi vmbra rupis magna;* vel, vt alij legunt, *honorata, gloriose, grauis delicus, & honore.* Reddidit Christus sua natiuitate stabulum illud gloriosum, & excelsum. *Constituit eum super excelsam terram,* Deuteronom. 32.3. Loquitur Moyses de Palestina, quæ quidem non tam montibus ardua, sitûque sublimis, quam quia Dei hospitio in illa olim nascituro futura sublimior. Hoc fuit Isaiæ vaticinium cap. 33.16. *Iste in excelsis habitabit, monumenta saxorum sublimitas eius.* seu, vt Septuaginta vertunt, *Hic habitabit in excelsa spelunca.* Excelsa nimirum propter nascituri Regis gloriam, & maiestatem. Quod sequitur, hoc videtur annuere. *Regem in decore suo videbunt.* Ac si spelunca hæc sit illius regia, illius thronus, & sedes. *Et dabit illi Deus sedem Dauid patris eius,* Lucæ 2.32. *Quæ fuit Dauidica hæc sedes,* quithronus? Noster Salmeronius tom. 3. tractat. 6. aliquot excitat quæstiones super hæc verba, quibus Angelus Virginem est allocutus, multaque congerit de Christi sede, seu regno in Dauidis sede, seu regno delineata. Cùm autem Dauid in spelunca regiam sedem, & imperium auspiciatus fuerit, cùm nimirum 1. Regum cap. 22.1. fugit, & in speluncam Odollam se contulit, vbi factus est eorum princeps, qui ad illam confugerunt, existimo Bethleemicam hanc sedem, seu rupem, in illa sede, seu rupe fuisse adumbratam. Et ideo Dauid Deo gratias agens Psal. 60.2. inquit, *In petra exaltasti me.* Caictanus de Messia Psal. 60. interpretatur. *In petra,* vertit ille, *quæ eleuabitur nomine simul, & fama.* Et quidem quis ignorat Bethleemicæ rupis nomen, ac famam, qua vbique celebratur, vbique colitur, & obseruatur? Meritò igitur Nazianzenus inquit, orat. 19. *Quid non regium in illo Puer, cuius imperium super humerum eius, cui praspe thronus, palca sec-*

pirum. purpura panni. spelunca palatium, Bethleem metropolis. & D. Cyprianus, *Tide elegit fabricator mundi hospitium, huiusmodi habet delicias sacre Virginis fuerperum, parriculi pro purpura pro bisso in ornatu regio lacrima congeritur.* & D. Bernardus sermone in vigilia Natiuitatis, *In his enim pannis complacet sibi, his sericis delectatur inuolui.* Vbi cælestis Puer pannulos illos induit, statim in purpuram regalem, & pretiosam vestem commutauit eisdem. Primos parentes honestis vestibus induit Dominus Genes. 3. Nam vbi nos legimus, *fecit eis tunicas pellicæ.* habet Chaldaeus, *fecit eis vestimenta honoris.* Quasi verò Dei manus viles illas pelles pretiosas redderet, & honoratas; satis fuit, vt honoris ornamenta manerent, quòd ille eas non iam faceret, sed saltem tangeret. Iam verò panni illi quàm honorati, qui non solum tanguntur, sed induuntur? Omnia illa quamuis vilia, & inculca, pretiosa, & pulchra reddidit infans bellissimus. Illud antrum sine aulis, sine peristromate, palatium nihilominus videbatur. Imò licet peripetasmatis aureis filo, quæ viridi, quæ roseo intertextis eleganter vestitum colluceret, & aulæ non simplici, & nudo ornatu, sed pictura textili, phrygianaque vernarent, nullius oculos ad se conuerteret, quia omnium spectantium oculos ad se raperet Pueri pulchritudo. Audite D. Cyprianum, *Ornamenta,* inquit, *quæ deerant, etiamsi adessent, non haberet oculos inspectatores, qui presentia paruuli sic eorum; qui aderant, oculos occupauerat, sic illuminauerat animos, sic corda illexerat, vt in hoc summo bono omnium bonorum vnica collectio videretur, nec opus esset mendicari per partes, quod simul in se vno fidelibus omnipotens infantia presentabat.* Hæc ille. Quasi verò vilescerent omnia mundi decora, & ornamenta, vbi solus pauper hic Puer splendesceret. Si aurum illuc accumulares aspectu pulchrum, splendore rutilum, astimatione pretiosum, oculos non haberet inspectatores. Si gemmas clarissimas, Solis fætus, amulas syderum, laqueos oculorum illuc congereres, oculos non haberent inspectatores. Denique si regia insignia, sceptræ, coronas, tiaras, purpuras ante oculos illuc obiceret, oculos non haberent inspectatores. Omnia quidem sordescerent ad pulcherrimi infantis conspectum omnia oculos obiecta contemneret, oblata negligeret, in solo Pueri conuiesceret. *Ornamenta quæ deerant, etiamsi adessent, oculos non haberet inspectatores.* Ita planè visibilis apparet Deus, vt omnium visus ad se alliciat. *Ideo,* inquit D. Athanasius, *hominum amator Deus corpus sibi assumpsit, homo inter homines versaturus, vt hominum sensus præoccuparet, vt homines humana sola cogitantes, quocumque suos sensus conferrent, ibi se anticipari, præoccuparique notionibus animaduertirint.* Hæc ille. Admirabili vsus est artificio, vt hominum sensus in illorum lucrum fallere potuisset. Nudus omni ornatu apparet, sic enim vniuersas creaturarum, & Creatoris diuitias præstantiùs oculo repræsentat, & clariùs obicit intuendas. Minus quidem viderentur eius diuitiæ, si diues nasceretur. Nam in ipsa paupertate, inquit Theodoretus, *diuitiæ eius diuinitatis ostenduntur.* Minus gloriosus appareret, si gloriam, & maiestatem suam nascens ostenderet. *Nasci voluit humilis, excelsus,* ait D. Augustinus lib. 2. de Sym. cap. 5. *vt in ipsa humilitate ostenderet maiestatem.* Apparuit olim Deus septuaginta populi senibus latericio in throno collocatus. Nam vbi dicitur, *Et sub pedibus eius,*

Christus in praspio. Cyprian. Bernard. Genes. Chaldaeus. Cyprian. de nat. Dom. Christus in praspio. Origen. Greg. Ioan. 1. st. Bernard. Hieron. Ezech. 1. Glosa. August. Exod. 24. quasi

Brixian.

August.

Theodoret.

60.

Ezech. 1. Christus s. milu electo in praspio. Origen.

Greg.

Ioan. 1. st. Bernard.

Hieron.

Ezech. 1. Glosa.

quasi opus lapidis Sapphirini, & quasi cælum, cum serenum est, Exod. 24. 10. Eruitur ex Hebræo, *Et sub pedibus eius, quasi opus lateris Sapphirini.* Nunc postulo, magne Deus, quando Hebræis hominibus sedem maiestatis tuæ niteris ostentare, tunc in vili, & abiecto lateritij operis folio constitutus appares? Quæ Sapphirini lapidis pretiosi cum vilissimo latere similitudo? Quam cum gemmeo lateritium opus rationem fortitur? Apparet, inquit Brixianus, in laterum opere, LXX. senibus, *vt suam illis indicaret potentiam.* Ita planè assumpsit in suæ gloriæ argumentum & fundamentum, rude illud, ac vile præsepj folium. Adèd, vt dicat D. Augustinus serm. 3. *quòd ista natiuitas potentiam diuinitatis honorauerit.* Nescio quid plus honoris, & decoris in excelsa præsepj humilitate? Iure optimo exandescit Theodoretus in hæreticos homines vilia Dei incunabula quasi fastidientes; sic enim apud Ephesinam Synodum. *Vides paupertatem tantarum factam diuitiarum matrem? Nunquid nocet deorsum vnguenti ad paruum tempus abiectio, quæ tantæ diuitiæ contulit orbi terrarum? Quid ergo exprobras Christi in Bethleem humilitatem? Cur paupertatem deducis ad medium eius lucra non computans? Cur indignum dicis Deo, quòd tantorum honorum facta est occasio? Cur paupertatem dicis indignam Deo, per quam mundus ditatus est?* &c. Alliciat igitur nos Christi humilitas, non deterreat; eius humilitatem, & maiestatem in præsepj pariter veneremur, & admiremur cum Ezechiele cap. 1. cui Dominus apparuit humanam speciem indutus, inferior corporis pars tota igne collucebat: superior similis electro radiabat. Origenes, *Non totus est igneus, sed electri fulgore ruitat; non enim solum tormenta habet Deus, sunt in eo etiam refrigeria.* Probabilior est illorum opinio, qui dicunt electrum esse metalli genus ex auro, & argento mirabiliter collucens; teste D. Gregorio, *Verbum ex diuina & humana natura constitutum representat.* In illo enim stabulo apparet humilis & sublimis, infirmus & potens, pauper & diues, infans & Verbum, homo & Deus. Hoc stupent Angeli Dei ascendentes & descendentes super filium hominis. D. Bernardus, *Quòd in vno eodemque homine Christo IESV, & infirmitatem iocent, & stupeant maiestatem.* Proprietas autem electri est trahere ad se paleas, stipulas, & festucas; ita hoc diuinum Verbum, antequam electrum esset, cùm sola diuinitate radiaret, neque nostra ex humilitate colluceret, non trahebat ad se, imò nescio quomodo auertebat, modò verò omnes ad se trahit sua, seu nostra humilitate. D. Hieronymus, *Fulgur ipse & maiestas diuinitatis occulta, quæ etiam in humana facie relucebant, ex primo ad se videntes trahere poterant aspectu,* &c. Si enim in magnete lapide esse vis dicitur, vt annulos, & stipulas, & festucas sibi copulet; cur non esset hæc vis & potestas in omnium creaturarum Domino, vt quos vellet ad se raperet? Alliciat, quæso, has paleas, & festucas electrum illud, & de medio eius quasi species electri, Ezech. 1.4. *Species electri,* inquit Glosa, *Christus Dominus;* in paleis nascitur, vt nos tanquam leues paleas ad se trahat. Ex illo electro suspendantur per hocce dies nostrum omnium sensus, mentes, cogitationes, curæ, sollicitudines, opera, & labores. Accedamus confidenter ad electrum illud misericordie, vt ab eo suauiter rapiamur. Fugit qui-

dem Adamus dum loquentem ac quasi auertentem in Paradiso, non fugiat modò cum silentem, & allicientem in præsepj. *Noli fugere,* inquit D. Bernardus, *noli timere, non venit cum armis non puniendum, sed saluandum requirit, & ne forte dicas etiam nunc, Vocem suam audiri, & abscondi me. Ecce infans est, & sine voce. Nam, vagientis vox magis miseranda est, quam tremenda.* Itaque ad meridiani huius Solis radios nec caligare, nec cæcutire videamur. Donec incaluerit Sol, astrum quidem benignum, quod suos non excæcat, sed recreat spectatores. Vultum suum Moyses Hebræorum Dux radiantem velamine occultabat, Exod. 34. Ac si erubesceret radios effundere, quos nos posset inuentibus distribuere. Mortalium nemini solarem suam faciem negat diuinus Puer, quia nemini officit, omnibus prodest. Et quidem maligna lux, quæ noctem, non lucem oculis impertitur. Optimè D. Ambrosius tom. 3. in epist. 2. ad Corinth. cap. 3. *Si enim quod euacuatur fuit in gloria, multo magis quod permanet in gloria,* inquit Paulus. *Manifestum est,* loquitur Ambrosius, *non esse factum gloriosum, quod visum est in vultu Moysis gloriosum; quando enim nulli profuit vultus eius gloria, sed magis obfuit, non habuit fructum gloria; illa autem est magis gloria, quæ abundat in gratia, vt purificati homines dono Dei, absterfa caligine, possint videre gloriam Christi.* Hæc ille. Non hebetat, sed acuit visus splendidissima Pueri facies. Moyse tantam administrandi populi gratiæ elargitus est Dominus, vt ex ea alij septuaginta duo plebis moderandæ peritiam possint accipere; ac splendorem quo illius facies ex diuino consortio rutilabat, non aliis partitus est Dominus. Nec mirum, quia splendor ille erat Lunæ cornutæ, seu deficientis, qui proinde diuinus defectum proculdubio pateretur. Non sic Christi facies solaris, quæ quò plus nobis spargit, eò plus haurit radiorum. Diuinum Verbum appellat Philo lib. de mundi opificio, lucem vniuersalem, à qua cætera stellæ suam hauriunt. *Singula,* inquit, *pro virtutibus hauriunt conuenientes sibi splendores.* Et quamuis sic Sol nec incrementa, nec lucis fortitatur decremenda; nihilominus nusquam pulchrior apparet, quàm cùm nobis beneficentior splendet. Etsi luna magnitudine sit minor, si cum cæteris astris conferatur, si vnum excipias Mercurium luminare, tamen magnum vnà cum Sole dicitur, Gen. 1. Nam, vt loquitur D. Thomas 1. p. q. 70. a. 1. *præter Solem, beneficentia est maior illis omnibus.* Quanta igitur non ex lunari, sed solari Christi facie bonorum omnium in nos affluet accumulatio? Alliciat ergo nos potius, quàm auertat ille Pueri vultus, qui omnium oculos ad se conuertit. Principi Ionathæ res mira accidit præruptam, & accliuem rupem subeunti, 1. Reg. 14. Enimvero in rupis vertice offendit Philistæorum manum, animis efferatam, vultibus truculentam, armis formidandam. Quid vterius? Vno armigero stipatus per confortissimos hostium cuneos erumpit illæuis. O miraculum! ita appellat Scriptura. Quid deinde? Sine hasta, sine clypeo, sine gladio horrendam edidit stragem. O miraculum incredibile! Ita repetit Scriptura. *Itaque, textus ait, alij cadebant ante Ionatham.* Inermis prostravit armatos, & profligauit. Miraculum sanè, & iterum ac sepiùs miraculum. Quis tamen perpetrauit? LXX. ferè explicant. *Videbant contra faciem*

Bern. in natal. serm. 1. 61. Facies m. or. 62. Exod. 34. Ambr. Exod. 34. Philo. Gsn. 1. Thom. LXX. Interpret.

faciem Ionathæ, & cadebant. Ac si maiestas illa quæ in Principis vultu relucebat, hostes auerteret, ac prosterneret. *Videbant, & cadebant.* Feriebat oculis, interficiebat aspectu, scintillæ quæ ab ore ardentis absistebant, tanquam tela transgebant pectora, obruebant animos, perdebant vitas. Qui autem nostri Principis aspectus? quæ facies? quæ maiestas? qui oculi? Quocumque eius inciderint oculi, animos non fascinant, sed sanant: quocumque eius forma, & facies vertitur, omnium oculos ad se conuertit: maiestas quæ puerili in ore regnat, amorem potius, quàm timorem conciliat: fontis, & totius corporis splendores vitam non auferunt, sed conferunt, non

inferunt detrimentum, sed important emolumentum. Optimè D. Ambrosius tom. 2. in Psal. 45. *Eius aspectus salus est nostra.* Reliquum est vt oculos ad illum continenter coniciamus, illum in oculis feramus, illum in intimis habeamus. *Cras erit vobis salus cum incaluerit Sol.* Media enim nocte meridianus nobis Sol diuinus illucescet, sine vmbra, sine tenebris. *Nullis calatum est Verbum, lux est communis omnibus, illucescit omnibus,* inquit Clemens Alexandrinus in sua adhortat. *nullus est in Verbo cimmericus.* Huc vsque licuit.

Ambros.
Clem. Alex.

LIBER



LIBER SECVNDVS.

DE FLORIBVS SACRIS.

De VIRGINE magna Matre problemata.

PROLVSI O.



N hoc viridario, non eris, Virgo Deipara, vt rosa granoso adhuc cortice inclusa, sed vt rosa in rubentes foliorum calathos iam diffusa. Minus quidem amœnum, & iucundum haberetur hoc viridarium, si illi vna defuisses, cuius nomen cum violis rosisque natum. Imò viridarium diceris, seu hortus conclusus, vel, quia, vt inquit Nazianzenus, vni sponso Christo clausa, & seruata es; vel quia, vt ait Ambrosius, vndique vallata es muro castitatis; vel denique, quia flores, & fructus bonorum nobis claudis & custodis. Nam, authore Nazianzeno, amicus fidelis hortus est clausus, qui opportunè aperitur, & communicatur. Cur autem non erit viridarium, quæ paradisus est? Sed paradisus sine serpente. Ad hunc paradisum, inquit Damascenus, serpens aditum non habuit. Paradisus sanè totius amœnitatis, secundùm Ephrem, Paradisus totius voluptatis, secundùm Damianum. Bene sponsus, Emissiones tuæ paradisus; omnia enim tua, secundùm Bernardum, & amœnitatis, & venustatis sunt plena. Pande igitur, loquitur Augustinus, sinus tuos roseos Virgo perpetua. Tuam pulchritudinem spinarum satellitium potius defendit, quàm offendit; nata enim es, dicit Victorinus, vt flos de spinis, sed spina carens. Eua quidem, ait tuus Bernardus, spina fuit, Maria rosa; Eua spina vulnerando, Maria omnium affectus rosa mulcendo; Eua spina infigans omnibus mortem, Maria rosa reddens salutiferam omnibus sortem. Accipe ergo hos flores, quos tibi mistus nectit amore pudor, & quos tuis manibus offerimus, manibus tuis liliatis, in quibus pascitur ille, qui pascitur inter lilia; & ideo, si non fallit Bernardus, repulsam non sustinebimus, nec causabitur ille liliorum amator inter lilia non inuentum, quidquid illud sit, quod inter Mariæ manus inuenerit. Hæc habuit Mendosa tuus cum ad Doctoratus sui gradum ascendere cogeretur. Planè coactus ascendit, sed nunquam casurus, quia tuis auspicijs feliciter elatus.

Plin. nat. hist. lib. 21. cap. 4.
Marzial. lib. 9. Epigr. 8. Cant. 4. 12.
Nazianzen. orat. in laud. D. Cyprian. Ambros. lib. 1. epist. 82.
Nazianzen. orat. ad Gregor. Nyssen.
Damascen.
Ephrem.
Damian. Cant. 4. 3.
Bernard. August.
Victorin.
Bernard.
Cant. 2. 16.
Bernard. de Nat. Mariæ.

PROBLEMA I.

Vtrum liceat Virgini Deipara corporalia misericordie opera exercere.

I.
Naturale
Virginis imperium.



V M excessus B. Virginis gloria, & maiestate sit supra omnes creaturas tam rationis expertes, quàm rationis compotes, cuiusque dominium supra ipsas longè, latèque feratur, præsens quaestio suum locum videtur obtinere. Et in primis pro parte negatiua faciunt, quæ à Patribus de Virginis imperio traduntur. Nam, auctore D. Anselmo, Spiritus sanctus Regiam imperatricem cali, ac terræ, & omnium, quæ in eis sunt, Sponsam suam fecit. Ipse Deus se illi subditum præstitit, Erat subditus illis. Vnde D. Bernardinus sermone 61. Ille, qui filius Dei est, & Virginis benedictæ volens paterno principatus principatum equiparare maternam, ipse qui Deus erat, matri famulabatur in terra, & erat subditus illis. Propterea hæc est vera propositio: Domini imperio omnia famulantur, etiam & Virgo. Et iterum hæc est vera: Imperio Virginis omnia famulantur, etiam Deus.

Anselm.
Luc. 2. 51.
Bernard.
Vide Auctorem tom. 1. in lib. Reg. c. 2. ann. 15. sect. 3. n. 30.
Deus.

Prou. 8.

Athanas. Damasc. Rupert. Anselm.

Pars negatiua probatur ratione.

2.

Pars affirmatiua probatur. Epiph.

Ezech. 10. Apo. 4.

D. Thom.

Divisio operu misericordie.

3.

Deipara pascit esuriens.

1. Reg. 25.

Prou. 9. Augul.

Bernard.

Epiph.

Deus. Hæc ille. Non solum Regina orbis, sed orbis Reges facit. *Per me Reges regnant, per me Principes imperant.* Prouerb. 8. 15, 16. Hoc autem Virginis imperium non est metaphoricum, sed proprium, ac germanum, ex materna dignitate deductum, vt D. Athanasius habet sermone in Euangel. de Deipara. D. Damascenus lib. 4. de fide cap. 15. Rupertus in Cant. cap. 4. D. Anselmus lib. de excell. Virginis cap. 9. & alij, ex quorum autoritate deducitur Deiparam iure materno esse Reginam rerum omnium, non electione aliqua, seu priuilegio, sed ipso iure naturali; quia omnis dignitas, & honor, qui natura sua competit filio, ad matrem necessarid redit; sed omnium rerum imperium, tam Soli, quam cæli Christo competit natura sua, vt passim probant Doctores, & nos alibi: ergo, &c. Ex quibus pro hac parte conflatur argumentum. Non decet Reginam misericordie opera, præsertim seruuia, ac corporalia per se ipsam exercere, sed Virgo Deipara est rerum omnium Regina, vt probauimus; ergo, &c.

Nihilominus pro parte affirmatiua pugnat Virginis pietas, & clementia, quam sanctissimi Patres passim prædicant, & scriptis celebrant, & illustrant suis. D. Epiphanius oratione de eius laudibus, *Multoculam* appellat, quasi multos habentem oculos, vt nos melius aspiciat, & nobis præstantius prospiciat. Et hac de causa illam cum Cherubinis confert, quos Ezechiel cap. 10. 12. & Ioan. Apocal. 4. 6. plenos oculis describunt, non solum ad significandum multitudinem rerum, quas in Deo videt, sed etiam ad significandam multitudinem miseriarum, quibus in terra prouidet. Obiectum enim misericordie est miseria, vt docet D. Thomas 2. 2. quest. 30. art. 1. Misericordia Deiparæ miseras quibus medeatur, requirit, vbi nostras miseras inuenit, ibi suam misericordiam effundit. Et cum miserie corporales, & spirituales diuidantur, eius misericordia ad omnes pariter extenditur; omnes enim beneuolè aspicit, liberaliter abstergit. Et vt à corporalibus exordiar, esurientes pascit, sitientes potat, nudos operit, ægrotos inuisit, peregrinos suscipit, captiuos redimit, mortuos sepelit; singula breui percurram.

Pascit quidem esurientes, quia est illa vidua Sareptensis, quæ Heliam fame tabescentem subcineritio pane recreauit, 3. Regum 17. Multi hodie fame perirent, nisi Virginis victu alerentur, & epulis sustentarentur, illa improbam & malefuadam famem mortalibus sæpe adimit, rebusque venit non aspera egenis. Est etiam illa Abigail, quæ Dauidi cum exercitu suo præ fame intereunti comatibus subuenit, 1. Regum 25. 27. *Suscipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua,* &c. Vbi nota nullam benedictionem cum pane esse conferendam, nulla gratior benedictio, quam in fame misericordia. Iam verò illum panem cœlestem ei debemus; nonne inuitat nos Prouerb. 9. 5. *Venite, & comedite panem meum.* D. Augustinus sermone 2. de Assumpt. *Lacta mater cibum nostrum, lacta panem cœlestem, lacta cibum Angelorum,* &c. Dicit suum, vel quia illum aluit, vel quia illum coxit. D. Bernardus sermone 2. Natiuit. *Felix mulier, benedicta in mulieribus, in cuius castis visceribus, superueniente igne Spiritus sancti, coctus est panis ille,* &c. Et secundum D. Epiphanius, *Ipsa est fidei mensa intellectualis, qua vita panem nobis suppeditauit.* Et iterum Epiphanius Virginem appellat, *velut sacerdotem pariter, & al-*

tere, que quidem mensam se ens dedit nobis cœlestem panem in remissionem peccatorum, &c. Vnde Iaius clamabat, *aperitur terra, & germinet Saluatorem,* Itan. 41. *Guercus, 45. Guercus de Annunc. Profusus benedicta illa terra, que omnino intacta, de solo rore cæli Saluatorem germinat, & mortalibus pascam Angelorum, alimoniam vite eterne ministrat.* &c. Eius uener. vt dicit Sponfus Cant. 7. 3. *sicut aceruus tritici & alliuus liquis.* D. Ambrosius de instit. Virgin. cap. 14. *In eo enim simul aceruus granorum, & floris grana germinant, quam Christus gerebat granum tritici, & liliam,* &c. quod granum & spirituales, & corporis vires refecit. Sed ad corporales dumtaxat procedamus.

Sitientes potat; quia est illa pulcherrima Rebecca, quæ seruum Abrahæ Eleazarum multa siti arefcentem, oblato liberaliter potu recreauit, dicens, *Bibe Domine mi.* Genes. 24. 18. Dubio procul innumeri mortales siti extinguerentur, nisi de misericordie Virginis fontibus copiosè atque vberes latices haurirent. Prouerb. 8. de te prædicat Maria, *qui me inuenerit, hauriet salutem a Domino.* Explicat Damascenus, *in uniuersum quicumque bonum aliquod sit cum fide, ad me uenit, vt ex egratia, que plena sum hauriat,* &c. B. Virgini adscribit Bonauentura illa uerba Ecclesiast. 15. *Cibabit illum pane uite, & intellectus, & aqua sapientie salutaris potabit illum.* Quasi verò Deipara non solum nobis salutem præbeat edendam; sed etiam propinet bibendam. Imò eius misericordia præuolat nostram sitim. Probat Bonauentura in speculo ex nuptiis Cana. *Antequam ihsisset inuocata,* ait ille, *compassa est uerecundia illorum,* &c. Antequam sitirent, præuertit petitionem, & liberalitas anteuit inopiam. Vix deficit uinum, & iam subuenit remedium: extendant meri latices, quia misericordie fontes continenter fluunt: nullus sitit, vbi Mariæ fons perennis emanat.

Nudos operit, quia est illa Tabitha plena operibus bonis, & elemosynis, quas faciebat, ad quam in vrbe Ioppe omnes uiduæ confugiebant, & quam vt commune suæ uiduitatis, & paupertatis leuamen obseruabant, ostendentes *unicas, & vestes, quas faciebat illis.* Act. 9. 36. & 39. Nullus est seruus in domo Virginis, quem tenuidum algere patitur. Absit sanè, absit talis à B. Virgine inclementia; *Non timebu domui suæ a frigidibus niuis, omnes enim domestici eius amici sunt duplicibus,* Prouerb. 31. 21. Non simplici tantum, sed duplici amictu lineo, & lanco seruos suos contra temporis iniurias protegit, atque defendit. Bene Hugo, *Vestis suis est Maria.* Et Epiphanius lib. 3. hæres. 78. *Eua datum est operire corpus sensibile ob nuditatem sensibilem, Mariæ uero datum est ut pareret nobis agnum, ut ex gloria ipsius agni fieret nobis uelut a uellere sapientia per uirtutem ipsius indumentum.* Imò ipsum Verbum operuit. Nam ex visceribus Mariæ Gedconis hoc uellere vestitum exiuit. *Ex uellere isto,* inquit Hugo, *facta est ab Spiritu sancto uelut Filius Dei.* Ac tandem, auctore Metaphrasæ in orat. de uita & dorm. Deip. duas tunicas, quas habebat in tegumentum sui corporis, pauperum mulieribus testamentum reliquit.

Inuisit ægrotos. Ægrotabat lethali correptus syncope, seu deliquio Balthasar. *Compages renum eius soluebantur, & genua eius ad se inuicem collidebantur,* Dan. 5. 6. In desperata salute. Ecce tibi Regina domum conuiuij ingressa est, & proloquens, ait, *Rex in æternum uiue,* ibidem 10. Quasi bene

Itan. 41. Guercus.

Cant. 7.

Ambros.

4. Sitientes.

Genes. 24.

Prou. 8. Damasc.

Ecclesi. 15.

Bonau.

Psal. 18. Idiota.

5. Nudos.

Act. 9.

Prou. 31.

Hugo. Epiph.

Hugo. Metaphr.

6. Inuisit ægrotos.

Dan. 5.

Dan. 5.

Dan. 5.

Dan. 5.

Dan. 5.

7. Peregrinos suscipit.

Gen. 18. Bonau.

Gen. 22.

Iosue 2.

Psal. 18. Idiota.

Gen. 18. Procopius.

8. Captiuos redimit.

Mich. 6.

2. Reg. 14.

Esth. 7.

bene sperare iuberet, & deploratæ salutis ægrum in spem uitæ reuocaret. Neque uerbis tantum, sed etiam auxiliis adiuuit, dum Danielein accersiri iubet, qui præsentem tanto malo medicinam afferat. Ita profectò Virginis misericordia antidota uenenatis febribus adhibet, salutaria remedia applicat, ægris corporibus, & multò magis animis medetur. Proh! quoties miseri homines per grauissimos morbos uitam trahentes fato concederent, nisi Virgo opitularetur, serpentes lucem auerteret, & grassantem pestilentiam extingueret, ac tandem æstuantes morbos confopiret.

Peregrinos suscipit. Est illa Sara, quæ tribus Angelis suum in hospitium susceperit, accelerauit, & tria fata similæ commiscuit, & panes subcineritios fecit, quibus suos hospites, si non laute, certè benignè pasceret, ac reficeret, Gen. 18. 6. Quapropter Bonauentura in speculo, Virginem ita alloquitur, vt Abraham uxorem suam alloctutus est, Gen. 22. 13. *O Sara nostra, dic obsecro, quòd soror nostra sis, ut propter te bene nobis sit à Deo, propter talem sororem Angeli nobis coniunguntur,* &c. Est illa pia Rahab, quæ duos Hebræorum exploratores liberali hospitio excepit, & ad montana incolumes remisit, Iosue 2. 1. & 15. Nullus profectò ad Virginis postes uigilauit etiam nocte intempesta, cui statim sua limina non paterent. Cæterum, cur non præbebit hospitalem peregrinis uibrum illa, quæ platanus uerè est patulis diffusa ramis, quibus uniuersum genus humanum hilariter suscipit, & defendit, illa, quam Spiritus Domini adumbravit? Sub hac tamen umbra mirus calor, & charitatis affectus. *Non est, qui se abscondat a calore eius,* qui faciat iter peregrinus. Idiota disertè uerba deflexit. *Longè postius illuminat radiis misericordie suæ, sibi propinquos per specialem deuotionem accendit, & sic non est, qui se abscondat a calore eius,* &c. Nullus peregrinus ardentem Abrahæ charitatem in ipso feruore dici sedentis in ostio tabernaculi fugiebat, Gen. 18. 1. Procopius egregiè, *Diligenter attendenda est peregrini hospitalitas, eo tempore, quo plerique deficere solent iter facientes astu fatigati, ipse pro tabernaculo confedit, cum Sol foret feruidissimus. Sed quare hunc laborem subibat? quia grauem iacturam facere se putabat, si se inscio, & oscitante præterisset uisitor aliquis,* &c. Nullus peregrinus misericordem Virginis domum non hospitatus præterit: uigilat continenter, vt ubi misera adsit, illico eius misericordia subueniat. Nec sentit externum calorem, quæ interno charitatis ardore inflammatur.

Captiuos redimit. Est illa Maria soror Moysis, & Aaronis, quæ simul cum fratribus populum Israëliticum de seruitute Ægyptiaca liberauit, iuxta illud Dei ad populum. *Eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruitutis liberaui te; & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam,* Mich. 6. 4. Ac si per hos duces illa captiuitas solueretur, & libertatis pilcus donaretur. Est illa sapiens Thecubitis, quæ principem Absalonem ab exilio reuocauit, 2. Reg. 14. 1. & 21. Est illa piensissima Esther, quæ non minus suum populum, quam suum animum ab Assueri tyrannide redemit, dicens: *Dona mihi animam meam, pro qua rogo, & populum meum, pro quo obsecro,* Esther 7. 3. Innumeri sanè sunt, qui adhuc Maurorum compedibus, & manicis tenerentur inclusi, si à Virgine in libertatis munus non fuissent asserti. Testor tot ac tanta libertatis trophæa sacrarum *Mendoça Viridarium.*

domorum postibus affixa, quæ Virginis sanctissimæ clamant patrociniū, teitantur fauorem, & nomen prædicant sempiternum.

Mortuos denique sepelit, quia illa est funerum pia curatrix Respha, quæ uidens septem uiros de domo Saulis mortuos, & insepultos, totos sex menses, donec telluri mandarentur, diligenter custodiuit. *Tolens enim ciliçem subtrauit sibi supra petram ab initio messis, donec stillaret aqua super eos de cælo, & non dimisit auos lacerare per diem, nec bestias per noctem.* 2. Reg. 21. 10. Multa quidem cadauera inhumata iacuerunt, quæ sepulturas, vel propter paupertatem non assequabantur, vel propter prauitatem non merebantur, quibus paupertate exclusa, & prauitate expiata, Virgo præstitit, vt Ecclesiasticis donata sepulchris molli-ter requiescerent. In ipsos etiam demortuos piensissimam se præbet, & benignam, vt pietatis opera exerceat. Incredibilis, ac certè singularis eius misericordia ad corporales miseras subleuandas, sed non minor ad spirituales abolendas, imò promptior & benignior apparet, vt grauioribus malis præsentior respondeat medicina. Sed satis sit de corporalibus disputasse, ex quibus constat licere Virgini, quamuis mundi, ac cæli Regiæ, misericordie opera exercere.

PROBLEMA II.

Utrum nobis uulius sit IESV nomen sanctissimum implorare, an nomen Mariæ.

Inter alias quæstiones, quæ plurimæ cedunt in honorem sanctissimæ Deiparæ, vna mihi inter manus nata est, si minus à uulgaribus aliena, certè auditu non iniucunda. Utrum nobis uulius sit IESV nomen implorare, an Mariæ? Illam ut expeditiam, unum, vel alterum præmitto. Pono in primis Virginem hodierno die locum mutasse, non naturam, humanam exuisse miseriam, non memoriam: factam, vt loquitur Damianus, impassibilem, non incompassibilem. Addo, quod olim ad Ruth dixerat Booz priorem misericordiam, quam mortalis ostendit, superare posteriore, quam exhibet immortalis, quem in locum Bonauentura, *Magna fuit misericordia Mariæ adhuc exulantis in mundo, sed maior est misericordia eiusdem iam regnantis in cælo.* Imò ex eodem, quò melius nunc uidet nostras calamitates, eo indulgentius prouidet nostris necessitatibus. Vnde colligo, quod secundo loco præmonitas omnes uelim, B. Virginem plures emittre ad Deum preces, quam omnes simul cælestis curiæ municipes; nam si quò plus uidet, eo plus etiam intercedit, cum plura videat, quam omnes simul; palam est, pluribus etiam uti ad Deum precibus, quam reliquos omnes diuinatorum munera candidatos. Iam verò, si hinc Sanctorum omnium, illinc vnus Virginis preces trutinatis, singularum momenta expendas, diligenter exigas ad amissum; haud dubiè vnus intercessio Virginis, reliquorum omnium uota sua efficacitate superabit: ita ut, si quemadmodum apud Danielein cap. 10. Perfarum, & Iudæorum principes Angeli aduersari sibi inuicem dicuntur; sic fingamus B. Virginem aliquid à Deo postulante, contra uerò omnem ueriuilque Ecclesiæ conuentum, in diuersa studia abeuntem, illa

9. Mortuos sepelit.

2. Reg. 21.

10.

Dam. serm. 1. de natiuit. Mariæ. Ruth 3. 10.

Bonauent. in spec. c. 8.

Intercessio Virginis Deiparæ ualde efficac.

Dan. 10.

illa votū obtineat, hic repulſam patiat. D. Cyprianus, *Suis ſape orationibus fruſtrantur Sancti.* D. Bernardus, *Fruſtrari nequit, quod poſtulat Maria.* Vtrunque dixit D. Auguſtinus, *Virgo, qua meruit pro liberandis proferre pretium, pluſquam omnes libertatis impendere poſteſt ſuffragium.* De hac re mitto plura dicere: ad id, quod caput eſt, feſtino. Age verò, facilè tibi do, virginæ efficacitatem gratiæ, plus apud Deum, quam Sanctorum omnium merita valere: ſi tamen cum Chriſto mediatore conferatur, quam vim habeat? Hac in re fateor quidem Chriſtum Virgini præferendum, *ne dum matris honor extollitur, vt inquit D. Bonauentura, Filij gloria minuat; & in hoc ipſo mater prouocetur, qua magis velit honorari filium, quam ſe ipſam.*

Verùm ita multa de Virginis interceſſione ſacrarum literarum memorant Antiquitates, vt niſi rectè explicentur, eius cum Chriſto auctoritatem exæquare videantur. Exauditur Chriſtus pro ſua reuerentia, ad Hebr. 5. *Pro ſua reuerentia exauditur etiam Maria,* inquit D. Bernardus. *Chriſtus Mediator Dei, & hominum dicitur, 1. ad Tim. 2. Mediator Dei, & hominum dicitur Maria.* D. Auguſtinus, *Propitiatorum Deus propoſuit Chriſtum,* ad Rom. 3. *Propitiatricem Deus conſtituit Mariam.*

D. Hieronymus, de Chriſti nomine, Aët. 4. *Non eſt aliud nomen, in quo oporteat nos ſaluos fieri.* De Virginis nomine, Germanus auctor in primis grauis, *potens eſt eius auxilium ad ſalutem, & non indiget aliquo alio interceſſore.* De Chriſto Ioann. 11. *Quæcumque popoſceris à Deo, dabis tibi Deus.*

De Virgine D. Anſelmus, *Quidquid tu Virgo velis, nequaquam fieri non poterit.* Quid plura? Chriſto oratio infinito modo gratior eſt Deo, quam Sanctorum omnium preces. Idem ne de Virgine ſari licet? Non auſim: audet tamen D. Damascenus, *Matriſ Dei, & ſeruatorum Dei infinitum eſt diſcrimen.* Arcam fœderis typum eſſe Eccleſiæ vulgare eſt: propitiatorium deſuper impoſitum & Chriſtum, & Virginem indicare, nemini obſcurum. Arcæ altitudo certa fuiſſe traditur, propitiatoriſ altitudo nulla aſſignatur. Quid hoc? Orationes veſtrorum tantùm penetrare nubes, id eſt, certos habere terminos, vltra quos non extendantur: Virginis, & Chriſti preces nullis limitibus circumſcribi. Meritò, vt quemadmodum Chriſtus omnipotens eſt, ita Virginem omnipotentem Nicomediens ſ Gregorius appellet. *Per orationem,* inquit Chryſologus, *ſit Moyses Pharaonis Deus, & ad triumphos ſuos militare ſibi omnia mandat elementa: per orationem Virgo ſit vniuerſa tanquam Dea creatura.* Vnde Chriſtus ad illam ita inducitur à Guerrico, *Communicati mihi, quod homo ſum, communicabo tibi, quod Deus ſum.* Concinat Bonauentura. *Quia Dominus potentiffimus tecum eſt, ideo & tu potentiffima es apud ipſum; vere vt dicere poſſis, In Ieruſalem poſteſt mea.*

Auguſtiſſimum illud templum Chriſtianæ exemplar reipublicæ Ezechielii viſum, duplici menſura definitur, norma, & amuſſi, quia totius Eccleſiæ apud Deum virtus, & poſteſtas certa eſt, finita eſt: at verò Chriſti, & Virginis poſteſtas, ſicuti & virtus apud Deum menſuram neſcit, ignorat fines. Chriſtus de ſe Matthæi vltimo, *Data eſt mihi omnis poſteſt as in cælo, & in terra.* Damianus de Virgine, *Data eſt tibi omnis poſteſt as in cælo, & in terra, & nihil tibi impoſſibile eſt, deſperato in ſpem ſalutis reuocare. Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo in profundum inferni, ſine in excelsum ſuprà,* inquit Eſaias ad Achaz: recu-

ſat profanus Rex, *ne tentaret.* id eſt, interprete D. Hieronymo, *ne magnificaret Deum;* ponit tamen Deus beneficium apud immerentem: ſignum edit in profundo inferni mirabile, in excelsu ſuprà mirabilius: quòdam? Duplex: Virginem matrem, Deum hominem: ecce Ergo concipiet & pariet filium: vtrobique præpotens Deus homo; vtrobique præpotens Virgo mater. Mirabilis in cælo tantùm Ezechias, cum ibidem ſolem retroegit: Moyſes in aere mirabilis, dum tranquillum tonitruis commouit, commotum noua luce ſerenauit: mirabilis in mari Ionas ſub vndarum mole triduo ſuperites: mirabilis Saul apud inferos, cum inde Samuclis animum exciuit, vt traditur 1. Reg. 28.

His tamen omnibus in locis ſimul mirabilius ſignum extitit Deus homo; mirabilius ſignum extitit Virgo mater. *Quis,* inquit D. Bernardus, (vt interim de Chriſto ſileam) *longitudinem, latitudinem, ſublimitatem, & profundum huius Virginis queat inueſtigare? longitudo eius æſque in nouiſſimum diem; latitudo replet orbem terrarum, ſublimitas ciuitatis ſuperne reſtaurationem inuenit: profundum ſedentibus in tenebris, & umbra mortis obtinuit redemptionem &c. Vt quemadmodum Chriſtus Dominus ſtupendum ſui ſuper omnia miraculum, quia ſuis precibus nullum non potuit eſſicere, inquit Epiphanius, ita non immeritò Beata Virgo à D. Chryſoſtomo, *magnam mundi miraculum* appelletur, & ab Ignatio, *ſi ſus eſt ſari,* vt ille inquit, *cæleſte prodigium.* Duos aureos cherubinos fabrefecit olim Moyſes, pari magnitudine, pari alarum remigio, oraculo incubantes: virili ac fœmineo oris habitu diſtinctos, dicit Arias; quidquid rideat Iosephus, cætera quàm ſimillimos. Huius arcani myſterij mitto alia interpretamenta: hoc admitto, in illis Virginem & Chriſtum adumbratos, æquali ſerme apud Deum auctoritate valituros: nam ſicut illi paribus libratur alis, ita Chriſtus, & Maria pari Deo perhibent ſpectacula, dum hæc oſtentat vbera, ille vulnera. Nihil eſt, quod Chriſtus oſtendendo vulnera, non impetret: nihil, quod Maria oſtendendo vbera, non exoret. Bene D. Anſelmus, *Te Deum,* inquit, *o Virgo ſic exaltaui, vt omnia tibi ſecum poſſibilia eſſe donarui, &c.* Videtis, quibus adductus testimoniis dicere poſſem, Chriſti & Virginis interceſſionem æqualis ferè momenti eſſe apud Deum? Qua in re ſi quam cenſuram temeritatis tubirem, cum tot Patribus libens ſubirem.*

Verùm, quia illi figuratè loquuntur, planius iam rem totam ſine circuitione, ſine ambage decido. Dico, eſto maior ſit Chriſti, quàm Virginis apud Deum gratia, & auctoritas; tamen B. Virginem nonnunquam facilius moueri noſtris precibus, quàm Chriſtum; proinde præſentis nobis eſſe aliquando matris, quàm filij patrociniū. Ab hac ſententia ſtat auctoritas, ſtat ratio, ſtat experimentum. Auctoritas Anſelmi, quæ, ſi quid iudico, litem perorat, *Velocior eſt nonnunquam ſalus inuocato nomine Mariae, quàm inuocato nomine IESV.* Ratio vnicæ, quia Chriſtus iudex eſt, *Pater non iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit filio,* Ioan. 5. B. Virgo patrona tantùm, vt oſtendi: patronæ autem ſola eſt miſericordia. Bernardus, *Ad patronam accedere, quid trepidet humana fragilitas? Nihil auſterum in ea, nihil terribile, tota ſuaus eſt.* Iudicis verò etiam iuſtitia. Ambroſius, *Non gratia moueatur iudex, ſed cauſa; non precibus ſteclatur, ſed meritis.* Hinc eſt, quòd Chriſtus Dominus,

minus, Iſai. 11. iuſtitia dicitur præcinctus, quia quemadmodum cingulum vndantem chlamydem colligit, nodatque ne ſuat; ita iuſtitia pronam Chriſti naturam ad miſerendum cohibet, ne ſteclatur. Et ſicuti Ioab baltheo ſuo aſperſit ſanguinem Abner, 3. Regum 2. quo magis incenderetur ad iram: ita Chriſtus indumentum ſuum hoſtili cruore infeſcit, Iſai. 61. quo magis prouocatus ad vindictam. Contra verò B. Virgo ſole amicta dicitur, Apocal. 12. quia ſolem typum eſſe miſericordiæ, non ſolùm tradit ſupertitioſa mythologia Ægyptiorum, ſed vera etiam Theologia Chriſtianorum, quippe qui ſuper bonos, & malos oriatur. Bernardus. *Audite, ſi vquam aliàs eleganter, hic elegantiffimè. Solem ſibi Virgo induit, quin quemadmodum ille ſuper bonos & malos indiſſerenter oriatur, ſic ipſa quoque præterita non diſcunt merita, ſed omnibus ſe exorabilem, omnibus clementiſſimam præbet, omnium denique neceſſitates ampliffimo quodam miſeratur affectu. Sol proſecto miſericordia eſt piſentiſſima Maria, electa vt Sol omnibus ſua lucis radios impertitur. Pulchrè Bonauentura, *Quis eſt ſuper quem ſol non eluceat? quis eſt, ſuper quem miſericordiam Maria non reſplendeat?**

Dauid miſericordiæ ſuæ amplitudinem oſtendens dicebat, 2. Regum 9. *Nunquid ſuper eſt aliquis de domo Saul, vt factam cum eo miſericordiam Dei? Omnem ſuam miſericordiam ad Saulis domum limitauit: at verò Mariæ miſericordia non limitatur ad vnam domum, ad omnes liberaliter extenditur. Miſericordiæ obiectum, ait D. Thomas 2. 2. quæſt. 30. art. 1. eſt miſeria. Vbi igitur miſeria datur, ibi illico preces adfert Mariæ miſericordia. Richardus Victorinus, *Sæpe pietate replentur vbera tua, vt alicuius miſeria noſtita tacta lac fundant miſericordiæ, nec poſſis miſeris ſcire, & non ſubuenire, &c.* Cherubina illa Apocalypſeos 4. Facies videtur mihi Maria illa plena oculis, Mariæ miſericordia oculata eſt ad noſtras miſerias introſpiciendas. *Multoculum, ſeu multorum oculorum* dixit Mariam Epiphanius. Enimverò, ſicut cæleſtes Cherubini omnem ſuam gloriam in diuinis perfectionibus cognoscendis, conſtituunt ad contemplandum; ſic Maria in noſtris miſeriis aſpiciendis omnem quaſi ſuam beatitudinem ponit, ad ſuccurrendum. Super eſt experimentum audiat.*

Roman olim peſtifera lues inuaſit: flammam ſeſe in dies latius effundentem, nec diuorum omnium patrociniū, quorum limina frequenter tenebantur, nec ipſius Chriſti nomen variis imploratum ſuppliciiſ reſtinxit: confugitur ad ſacram anchoram Virginis ſimulachrum, Lucæ, vt ferunt, penicillo graphicè expictum, tota Vrbe circumteritur. Res mira, quaſi diceret Angelo percutienti: Ceſſet iam manus tua, & non deſoletur terra; elegans iuuenis auguſtiori forma, quàm humana, in veteri mole Adriani viſitur, qui tanquam ex recenti clade ſe reciperet, mucronem ſanguine imbutum expiabat in vaginam ſtatim abdicurus: ſubita viuorum fanitas excepit diuturnam ſtragem mortuorum. Quid Conſtantinopolis? Lethalis adeo morbus vrbe tenuit (narrat Procopius) vt in ſingulos dies quina, dena hominum miſſia efferrentur? ſola ſolitudo vrbe habitaret. Superſtitum preces onerabant æthera, non placabant; Chriſtum ſollicitabant, non conciliabant, tandem poſtridie Calendarum Februariorum ſolemne feſtum Virgini decernitur redeuntibus etiam annis pari religione ce-

lebrandum, (*concordato* vocant Graeci, *purificationem* Latini) mora nulla, beneficio Virginis aſſatu expurgantur aures, priſtinam in valetudinem ſemianima corpora integrantur; & quamuis vicina loca quinquaginta totos annos, & eo amplius, vt auctor eſt Euaagrius, vi morbi laborarent, Conſtantinopolis ab eo die inter flammam ne ſemiſtulari quidem potuit. Sed quid aliena inueſtigo, cum domeſtica non requiram? Corripuit etiam hanc vrbe malum. Illud quidem, vt eſſugeret Academia vniuerſa, hoc in templum conſuebat, ad Chriſti vapulantis ſimulacrum acriter vapulabat, orabat, lacrymabatur, ſed incaſſum preces. Peſtis nihilominus ſerpere, & maiores in dies tragædias excitare. Eadem calamitas extremum Eboræ minatur exitium. Quid faciat ciuitas proculdubio cis paucos dies in cineres abitura? Sacroſanctæ illi ciuitati refugij, argenteam ciuitatem pro incolumitate ciuium vouet, dicatque. O rem miraculoſo loco non eximendam! Sanctiſſima Deipara ciuitati ad ſe confugienti aheneus murus extitit: inſultare foribus peſtis potuit, eſſringere non potuit. Iam verò hoc Collegium ſingulari Virginis præſidio liberatum ſi quis dubitet, ingratus erit. Tribus pueris in fornace Babylonis adfuit quidem Ieſus, Ieſus enim, vt explicat Tertullianus, fuit ille ſimilis filio hominis, qui ſe illis comitem adiunxit, & excuſſit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quaſi ventum voris ſtatem, Dan. 3. At verò nobis omnibus inter tot incendia morborum conſtitutis adfuit proculdubio Maria; & neſcio quam fauillam intra hos parietes nutriri cæptam, antequam excitaret incendium, & compreſſit, ſepeliuit: tandem quas auras carpinus, adeo vitales reddidit & ſalubres, vt algere inter æſtus videamur. Neque enim dubitare quiſquam poteſt, quin diuina beneficia, quibus uſi ſumus per hos menſes ſanctiſſimæ Deiparæ, cuius ſimulacrum colimus, cuius ſacellum veneramur, accepta referenda ſint.

Quòd ſi non ita pridem triplici noſ telo ſauciuit, tribus è noſtris è medio ſublatis: ideo propter factum reor, vt ad cæleſtes ciues præmitteret oculatos teſtes eius pretij erga ſe, quæ in hoc Collegio nunc, vel maxime effloreſcit. Quare, *ſi ad Chriſtum iudicem veremur accedere, ad Mariam patronam,* inquit Anſelmus, *accedamus; impoſſibile eſt, vt pereamus.* &c. In Maria nihil rigoris, qui nos deterreat, ſed omnia ſunt amoris, qui nos alliciat. Ideo vellus Gedeonis vulgo dicitur, quia vellus eſt manuſueti, mitiſque animantis exuuium. Epiphanius Virginem vocat ouem immaculatam, qua peperit agnum Chriſtum. Nihil fanè Virgine mitius. Bernardus, *Volue, reuolue totam Euangely ſeriem, ſi quid durum, ſi quid aſperum inuenias in Maria, ad illam accedere merito verearis, &c.* Quòd ſi D. Epiphanius lib. 3. contra hærefes, Læxnam dicit Mariam, ideo eſt, quia, vt ipſe ex aliis prodit, læxna non contingit ſecundus partus. Læxna noſtra tota mitis ac lænea, leonem de tribu Iuda læneo humanitatis vello ſic veſtiuit, vt agnum manuſuetiſſimum redderet, ita vt qui in veteri Teſtamento Leonuncupabatur, Agnus in nouo paſſim dicatur, poſtquam ſimul de Virgine manuſuetiſſima natus extitit. Ambroſius, *Vellus planè Maria, ſic idem de molli eius ſinu agnus egreſſus eſt.* &c. & addit: *Vellus dicitur, quia mollis ad obſequium ſolida ad ſanctimoniam fuit.* &c.

Et quoniam in velleris ſimilitudinem incidimus, Mendocæ Viridarium.

Euaagrius. Eboræ à Virgine poſſe liberata. Tertull. lib. 4. contra Marc. c. 11. Dan. 3. Deipara Collegiū Conimbricenſe à peſte liberauit.

17. Anſelm. ad Mariam patronam, inquit Anſelmus, *accedamus; impoſſibile eſt, vt pereamus.* &c. In Maria nihil rigoris, qui nos deterreat, ſed omnia ſunt amoris, qui nos alliciat. Ideo vellus Gedeonis vulgo dicitur, quia vellus eſt manuſueti, mitiſque animantis exuuium. Epiphanius Virginem vocat ouem immaculatam, qua peperit agnum Chriſtum. Nihil fanè Virgine mitius. Bernardus, *Volue, reuolue totam Euangely ſeriem, ſi quid durum, ſi quid aſperum inuenias in Maria, ad illam accedere merito verearis, &c.* Quòd ſi D. Epiphanius lib. 3. contra hærefes, Læxnam dicit Mariam, ideo eſt, quia, vt ipſe ex aliis prodit, læxna non contingit ſecundus partus. Læxna noſtra tota mitis ac lænea, leonem de tribu Iuda læneo humanitatis vello ſic veſtiuit, vt agnum manuſuetiſſimum redderet, ita vt qui in veteri Teſtamento Leonuncupabatur, Agnus in nouo paſſim dicatur, poſtquam ſimul de Virgine manuſuetiſſima natus extitit. Ambroſius, *Vellus planè Maria, ſic idem de molli eius ſinu agnus egreſſus eſt.* &c. & addit: *Vellus dicitur, quia mollis ad obſequium ſolida ad ſanctimoniam fuit.* &c.

18. Et quoniam in velleris ſimilitudinem incidimus, Mendocæ Viridarium.

Cyprian. Bern. ſerm. de Natuit. Auguſt.

Bonauent.

11.

Bern. ſerm. in vigilia nat. Domini. Auguſt.

Hieron.

Anſelm. lib. de excell. Virg. c. 12.

Damaſcen.

Greg. Nico-med. Chryſol.

Guerricus.

Bonauent.

12.

Damaſc. ſerm. 1. de Natuit. Virginis.

Iſai. 7. 11.

Hieron.

13.

Bernard.

Epiph.

Chryſoſt.

Ignatius.

Arias Mox in apparat.

Ioseph.

V. de Aud.

rem totam in lib. Reg. c. 4.

14.

Anſelm. de excell. Virg. c. 11.

Anſelm. de excell. Virg. c. 6.

Bernard.

Anſelm. de excell. Virg. c. 6.

Bernard.

Ambr.

Bernard. de verb. Apoc.

Bonauent.

15.

2. Reg. 9.

D. Thom.

Richard. Viſt.

ad illa verba, duo vbera tua, &c.

Cant. 4. 5.

Epiph. orat. de laudibus Mariae.

16.

Roma à Virgine liberata.

Procop. lib. 5. in hiſtor. Agath.

Conſtantinopolis per Virginem poſſe liberatur.

Euaagrius.

Eboræ à Virgine poſſe liberata.

Tertull. lib. 4. contra Marc. c. 11.

Dan. 3.

Deipara Collegiū Conimbricenſe à peſte liberauit.

17.

Anſelm.

Bernard. de verb. Apoc. Epiph.

Ambroſ.

18.

mus, non me fugit, quod nihil vellere mitius, nihil etiam validius ad hostiles impetus retundendos; quippe quod ictus ingentes hebetat, atque refringit. Solent nostri Lulitani (idem de aliis est mos) in suis nauibus obtendere lanae volamina, in quibus fulminata ab hostibus globorum pondera, ac tormenta, & iacula cuibrata impetus frangant suos. Sic ira Numinis fulminans ac fauens in miseros delinquentes homines Mariæ frangitur, ac hebetatur vellere. Vnde Deus terribilis peccatoribus, Mariæ verò dulcis ab Athanasio pulchrè dicitur sermone de sancta Deipara, *Decet te matrem Domini, atque beatam cognominari, ex eo quod ex te prodijt Rex diuinus, cui assistis, nobis quidem terribili, tibi autem dulci, omnimque gratiam largienti*, &c. Maria est, quæ irascenti Numini, ac fulminanti laneum veluti brachium obiicit, ne diuinæ iustitiæ gladio feriamur. Vbi legimus Prouerb. 8. 33. *Audite disciplinam, & nolite abicere eam*. Legitur etiam Hebræo, *Ne feriamini*. Alcuinus in sermone de Natiuitate, *Ecce coram tremendo iudice assistimus peccatores, cuius manus terribilis gladium iræ suæ vibrat super nos, & quis auertet eum? Nemo sanè, Domine, tam idoneus est, ut gladio Domini manum pro nobis obiiciat, ut tu Dei amantissima, per quam primum in terris suscepimus iustitiam, & misericordiam, &c.* D. Bonauentura in speculo, *Ante Mariam nemo sanè fuit, qui sic detinere Dominum auderet*, &c. D. Petrus Damianus, *Accedis ad illud aureum diuinæ maiestatis tribunal, non rogans, sed imperans, Domina, non ancilla; quomodo enim potestati tuæ obviare potest illa potestas, quæ de tuis visceribus traxit originem?*

Athanas.

Prou. 8.

Alcuinus.

Bonauent.

P. Damian.

19.

August.

Ambros.

Damascen.

20.

Verùm enim uerò, ut rem iam claudam pro summa Virginis erga Deum potestate, subit illud Augustini iudicium. *Cum iustitia gladium vibrat in homines, Pater aternus suum brachium, nempe Christum obiecit, non tamen continuo diuina iustitia gladium extensum ad vulnus contraxit, sed in ipsum Patris brachium valide vulnus infligitur, &c.* De Mariæ autem brachio, cum illud pro nobis extendit, subiicit idem Augustinus, & D. Ambrosius, *Te enim brachium, & manum extendente pro nobis diuina ultionis gladius eleuatur, & contrahitur; quasi diuinæ iustitiæ rigor potius Mariæ, quam Christi potentiam veneretur*. Iratum Deum Mariæ mansuetudo exarmat. Miror Deum belligerantem, & pugnas meditantem elegisse in ducem exercitus pugnacissimi hominem mitissimum; & tunc magis ei placuit ad hoc munus, quando ipse Deus flammeus magis ac iracundus apparuit in rubo illo viridi. Damascenus orat. 2. de Assumpt. admirationem iubet deponere. *Quid enim mirum, quod Deo vel etiam in certamen ardenti placeat mansuetudo, ubi adumbratur Maria, quippe, quæ Deo non ministrat fulmen, sed detrahat: inermem reddat Deum, non armatum: flammam extinguat, non accendat. Accipe modò Damascenum, Per simulachrum quoddam, & umbram Mariæ tantus Legislator, & Princeps creatus est, &c.* Quasi vel ipsa sola Virginis recordatio Deum mansuefaciat, & ad misericordiam inclinet. Vtile profectò Mariæ nomen, cuius simulachrum tantos misericordiarum fructus consequitur.

Rex Iosias 4. Regum 22. Deum iratum placare contendens misit ad Holdam Prophetidem vxorem Sellum filij Thecuæ, ut ipsa consuleret Dominum. Quid Rex bone relictis Prophetis, quos poterat legare, à fœmina oraculum audire desideras? Lyra. *Quod Iosias voluit habere à Domino responsum misericordiarum, & quia mulieres sunt clementiores viris, misit ad consulendum Dominum per mulierem*, &c. Nullum responsum elementius, quàm illud, quod à Maria impetratur. Vis oraculum misericordiarum, consule Deum per Mariam. Optimè Richardus Victorinus part. 2. in Cant. cap. 23. Virginem alloquitur, *Carnalia in te Christus vbera suxit, et per te nobis spiritalia fluere. Et cum misericordiam Dei sit ab aeterno, amplior caput esse ex tempore, & cum ex te caput in tuum, eius quoque largitus per te sumpsit argumentum. In te ergo concreuit lac diuinae misericordiarum, & ex te nobis profluxit. Ipsa prius repleta es, & ex te nobis descendit hæc abundantia*, &c. Sed quoniam Virginis vbera hinc me lactant, & illinc Christi vulnera me pascunt, cum Augustino dubius fio, & nescio, quò me vertam; his verò paucis pro Maria relatis problema epigrammate claudatur.

Vbera me matris. Nati me vulnera pascunt, Scilicet hæc animi sunt medicina mei. Nam mihi dum lacrymis amor elicit, vbera sugo, Rideat ut aulet mihi amor dolor. At me percutant dum gaudia vulnera lambō, Ut me lætatio mihi dolore iuuent. Vulnera sic Nati sic vbera sugo Parentis, Secura ut varia sint mihi sorte vices. Quis sine lacte precor, vel quis sine sanguine viuati? Lacte tuo Genitrix sanguine Nati tuo? Sit lac pro ambrosia suauis pro necitare sanguis. Sic me perpetuum vulnus, & vber alii.

Richard. Victorinus. Maria sanctiss.

PROBLEMA III.

Vtrum B. Virgo proprium actum penitentiae aliquando exercuerit.

Prima ratio tribuendi sanctissimæ Virgini proprium actum penitentiarum desumi potest ex Caluino, Sarcerio, Brentio, Chemnitio, aliisque huius seculi sceleratissimis hæreticis, qui cum existimarent, ut loquitur D. Hieronymus in Epistola ad Furiam, peccantium multitudine culpam minui peccatorum, ut sua scelera excusarent sanctissimam Virginem alicuius actus sceleris impudentissimè accusarunt. Alii inquit, *peccati non possent illam Christi Domini pacem, Dimitte nobis debita nostra*. Vnde dicere consequenter potuerunt, beatissimam Virginem proprium, & formalem actum penitentiarum, quo has maculas expurgaret, elicuisse. Sed planè hoc fundamentum hæreticum est, contra definitionem Concilij Claramontani sub Urbano II. ut refert Vega lib. 14. in Trident. c. 18. statuentis beatissimam Virginem ne venialiter quidem vnquam peccasse; quam definitionem Trid. sess. 6. can. 23. supponit, dum ait, Ecclesiam tenere, Virginem ex speciali priuilegio omnia venialia peccata vitasse. Qua de re Patrum testimonia plura sunt, & notiora, quàm vt debeant inculcari. Nihil enim frequentius, & apertius clamant, quàm Virginem ipsius Angelis, quos omni labe immunes esse constat multò fuisse etiam in hac vita puriorem. Quam doctrinam non solum tuentur Angelicus Doctor Opusc. 6. art. 3. & quodlib. 6. art. 7. & 3. p. q. 27. art. 4. cæteri que Thomistæ ibidem, ac sententiarij in 3. d. 3. verùm etiam eorum plurimi, vt Gabriel, Ocha-

mus, Almainus, imò & D. Thomas, Alensis, Bonauentura, & alij absolute affirmant B. Virginem fuisse impeccabilem; quod licet intelligendum non sit de impeccabilitate ab intrinseco; tamen non solum intelligi debet de illa impeccabilitate, quæ communiter tribuitur omnibus in gratia confirmatis, sed etiam de alia multò nobiliori. Nam confirmati in gratia neque sunt impeccabiles venialiter; possunt enim venialiter labi, vt dici solet de Apostolis; neque quoad mortalia sunt impeccabiles ex natura rei, sed ex priuilegio ac dono gratiæ congruæ, per quam omne mortale infallibiliter cuitant. At verò B. Virgo non solum mortaliter, sed etiã venialiter fuit impeccabilis, idque aliquo modo ex natura rei ratione status, & maternitatis diuinæ, cui connaturaliter quodammodo debebantur ea auxilia gratiæ, quibus omne peccatum infallibiliter cuitaretur. Quod non tollit, quo minus Virgo illam Dominicam orationem frequentissimè vsurparet, *Dimitte nobis debita nostra*; quia non sua, sed Ecclesiæ debita, vt dimitterentur, postulabat.

21. D. Thom. Bonauent. Richard. Ledesim. Socus.

Illos verò hæreticos Caluinum, ceterosque eiusdem gregis, non solum à Conciliis, à Patribus, à Theologis, quos tanquam amicos ac domesticos, suspectos esse dicent; sed etiam ab externis, & ab hostibus, arguo, & confundo. Nam & Mahometani, & Iudæi, imò & hæretici, (ne in domo hæreticorum quicquam quietum, & pacificum esse sinam) Caluino, cuiusque sectatoribus aduersantur. Mahometani in suo Alcorano, quem Euangelij loco habent, ita tenent, *Maria, inquit, filia Ioachim, nihil malitiæ, aut prauitatis, cum viueret, vnquam operata est, sed in bonitate perseverauit*. & statim, *Nullus, inquit, nascitur de filiis Adam, quem non tangat Satan, præter Mariam, & eius filium*. Iudæi verò, vt refert Galatinus lib. 7. de arcanis c. 2. 4. & 11. veteresque Rabini, omnes certissimè sentiebant etiam ante aduentum Christi Domini, eius matrem ab omni labe peccati immunem fore, idque ex Cant. 4. colligebant, *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te*. Iam verò ex hæreticis, quis Pelagio impudentior? & tamen is in B. Virgine accusanda adeò se præbuit verecundum, vt ne minimam quidem peccati maculam illi senserit imputandam. His ita positis, manifestè constat non potuisse beatam Virginem proprium actum penitentiarum de peccato suo actuali exercere. Vnde Rupertus lib. 3. & 6. Cant. & lib. 7. de gloria Trinitatis c. 13. vocat beatam Virginem Sunamitem, ab omni peccati iugo adeò liberam, vt in vita non habuerit, quod gerneret, nisi vulnus charitatis propter dilationem beatitudinis. Et D. Bernardus serm. 2. de assumptione Virginis quærens, cur in ea domo Mariæ, & Marthæ, in quam Christus exceptus est, Luca 10. nulla fiat mentio Lazari, respondet, quia illa domus typus erat Virginis, Lazarus penitentiarum; penitentia verò in animo Virginis locum non habet, quia non habet ibi peccatum, quod deleat. *Virginalis, inquit, domum intelligi volens spiritus, filium non incongruè penitentiam, quæ malum vrique comitatur: absit enim vt proprii quidquam inquinamenti domus hæc aliquando habuisse dicatur, vt in ea proinde scopa Lazari quaeretur*.

22. Galatinus. Cant. 4. Rupert. Bernard. 23. D. Thom.

Secunda ratio tribuendi B. Virgini proprium actum penitentiarum, desumi potest ex Catholicis, qui peccatum originale B. Virgini imponunt, quod etiam esse potest obiectum penitentiarum. Sed huius opinionis fundamentum paulatim iam exoleuit. Nec immeritò. Nam si vera est, vt planè est, illa gene-

ralis regula, quam D. Augustinus lib. 5. contra Iulianum c. 9. statuit, nimirum eum, qui nunquam actualiter peccauit, neque originale quidem contraxisse: & B. Virgo ab actuali culpa fuit immunis, vt nemo, nisi hæreticus negat, sanè & ab originali euasit. Sed interim hanc rem non ago: solum dico obiter, innocentiam B. Virginis in primo instanti suæ cœceptionis adeò iam conualuisse apud scholasticos Doctores, vt in Academia Parisiensi, Valentina, & aliis, nullus ad Doctoratum Theologiæ admittatur, nisi prius sub iuramento promittat, nunquam se veritatem hanc oppugnaturum. Quare cum B. Virgo originale non habuerit, non potuit de illo proprie penitere. Adde, licet B. Virgo concedatur originale contraxisse, adhuc non potuisse respectu illius proprium actum penitentiarum exercere. Nam originale non est obiectum penitentiarum, vt docent communiter Theologi, D. Thom. 3. p. q. 84. art. 2. ad 3. & in 4. d. 17. q. 2. art. 2. q. 2. Bonauent. d. 6. art. 1. q. 1. Richard. ibid. art. 4. q. 1. Ledesim. in 4. p. 1. q. 2. art. 2. dub. 2. Sot. d. 14. q. 1. art. 2. & d. 17. q. 2. art. 2. & plures alij. Potestque in hunc modum confirmari, quia vel B. Virgo elicuit hunc actum, antequam ab originali mundaretur, vel postquam mundata est; non prius, quia tunc non videtur habuisse vsum rationis. nam si tunc non habebat formalem sanctificationem, & gratiam habitualemente, quæ est prima radix, & origo omnium donorum supernaturalium, quo pacto haberet vsum rationis? Non posterius, quia obiectum penitentiarum debet esse actio nostra, vel aliquid ex nostra actione relictum, cum non sit aliud, quàm quædam retractatio prioris voluntatis; sed originale neque est actio nostra, neque aliquid ex ea relictum; ergo nullo modo proprium actum penitentiarum terminare potest. Et confirmatur, quia omne peccatum, quod subest virtuti penitentiarum, subesse quoque potest penitentiarum sacramento; atqui originale non subest sacramento, ergo neque virtuti.

Tertia ratio tribuendi B. Virgini penitentiam, est, quia in instanti suæ cœceptionis, seu sanctificationis omnes habitus supernaturales virtutum, quæ gratiam ex natura rei comitantur, illi fuerunt infusi, vt Patres ac Theologi communiter concedunt: sed penitentia est supernaturalis virtus non minus, quàm cætera, connexa cum gratia sanctificante, vt D. Thom. in 4. d. 14. q. 1. art. 1. & cæteri communiter testantur. Ergo hæc etiam virtus penitentiarum illi communicata fuit.

Vt hanc controuersiam expediam, aduerto penitentiam dupliciter sumi posse, primò generaliter, quatenus est principium eliciciens detestationem honestam peccati, vbicumque sit, per quodcumque motium etiam honestum. Et hoc modo non est penitentia virtus à cæteris distincta; quia cuiuscumque virtutis est non solum amplecti suum obiectum bonum, sed etiam malum eius oppositum detestari. Quare sicut virtutes cætera in B. Virgine fuerunt, ita & penitentia, qua malum, vbicumque esset, detestabatur. Secundò specialiter, quatenus est principium eliciciens honestam detestationem peccati ex certo aliquo motiuo: quo pacto dicitur specialis virtus penitentiarum. Hoc autem motiuum proprium penitentiarum adhuc dupliciter sumi potest, adæquatè, & inadæquatè: adæquatè est ius diuinum, quomodocumque violatum fuerit, compensandum. Et hoc modo assero etiam in

August. De illibata Virgine cœceptione DD. & Academicorum intrinsece. Thom. Bonauent. Richard. Ledesim. Socus. Obiectum penitentiarum quale. Thom. 24. Penitentia duplex accipio.

B. Virgine fuisse pœnitentiam, imò & in Christo Domino, quatenus peccata omnia vbicunque erant, detestabantur, vt ius diuinum seruaretur, & ita tenent Alenf. 4. p. q. 12. m. 1. art. 1. Marf. in 4. q. 10. ad 6. Scot. Argent. & alij. Inadarduatè verò est ius diuinum ex debito propriæ voluntatis refarciendum: & cum per hoc mortuum solum peccatum proprium retractetur, & in B. Virgine peccatum proprium nullum fuerit; fit vt neque pœnitentia ita propriè ac formaliter sumpta, potuerit ab ea exerceri. & ita sumitur ex doctrina D. Thomæ in 4. d. 14. q. 1. art. 3. Paludani, Richardi, Maior. & aliorum. hoc dubium tetigit Soares tom. 2. in 3. p. d. 4. sect. 2. & tom. 4. d. 7. sect. 1. num. 10.

Alenf. Marf. Scot. Argent.

D. Thom. Palud. Richard. Soares.

PROBLEMA IV.

Vtrum B. Virgo adoratione patriæ adorari queat.

25. **R**atio dubitandi pro parte negatiua est, quia adoratio patriæ oritur à virtute religionis, quæ circa Deum tantum versatur, & propterea soli Deo debetur: ergo non potest tribui B. Virgini, alioqui hæc latria transfret in idololatriam. & in hoc sensu Damascenus lib. de hæresibus, & Epiphanius hæresi 78. hæreticos Collyridianos reprehendunt, qui B. Virginem cultu Deo debito venerabantur. Ratio dubitandi pro parte affirmatiua est, quia crux, quæ tribus tantum horis Christum Dominum in se habuit, non est maioris venerationis, quam B. Virgo, quæ nouem mensibus in vtero gestauit, & pluribus postea fouit, ac nutrit; sed cruce tribuitur adoratio patriæ, vt D. Thom. 3. p. q. 25. art. 4. cum suis discipulis communiter testatur; ergo eadem adoratio B. Virgini tribuenda est.

Damasc. Epiph.

D. Thom.

26. Triplex B. Virgini dignitas.

Palud.

D. Thom.

Athan. Damasc. Greg.

Epiph. Primum dubium.

Luc. 11.

Vt quæstionem expeditam, aduerto triplicem esse in B. Virgine dignitatem, ratione cuius aliqua ei adoratio debeatur. Prima gratiæ sanctificantis. Secunda maternitatis diuinæ. Tertia contactus cum Christo Domino. Ratione primæ dignitatis adoranda est B. Virgo adoratione dulciæ, quæ est eiusdem speciei cum adoratione aliorum Sanctorum, sicut & sanctitas, in qua fundatur, specificè conuenit cum aliorum Diuorum sanctitate: quamuis quia hæc sanctitas multò excellentior est in Virgine, quam in aliis Sanctis, intra eandem tamen speciem; ideo adoratio Virginis in eadem specie perfectior est, magisque illi debetur: quæ etiam ab aliquibus, vt Palud. in 3. d. 9. q. 2. hyperdulciæ appellatur. Ratione secundæ dignitatis, nempe maternitatis diuinæ adoratur B. Virgo adoratione hyperdulciæ, vt D. Thom. 2. 2. q. 103. art. 4. ad 2. expressit, & ceteri Scholastici communiter sequuntur, antiquioribus Patribus Athanasio, Damasceno, Anselmo, Gregorio, Epiphano, & aliis adherentes.

Dubitari tamen hæc duo possunt. Primum, an hæc adoratio, quæ debetur B. Virgini, ratione maternitatis diuinæ, sit nobilior; quam illa, quæ debetur ratione sanctitatis. Negat Vasq. lib. 1. de adoratione d. 8. c. 2. quia dignitas adorationis sumitur ex dignitate, cui debetur; sed dignitas sanctitatis est maior, quam dignitas maternitatis, vt sumitur ex Luc. 11. Vbi cum mulier quædam de turba dixisset, *Beatus venter, qui te portauit*, subdidit Christus, *Quin imò beati, qui audiunt Verbum*

Dei; præferens nimirum sanctitatem vitæ dignitati matris, vt D. August. lib. de sancta Virginitate c. 3. Iustin. q. 136. ad Orthodoxos, & Cyprianus ferm. de passione Domini interpretantur. Ergo & adoratio propter sanctitatem est maior, quam propter maternitatem. Affirmat tamen Soar. tom. 2. in car. d. 22. sect. 3. ex opposito fundamentum, quia dignitas matris quoad omnia quæ formaliter, & virtualiter, ac vcluti in radice includit, est maior, quam dignitas sanctitatis; ergo. Antecedens probatur tum auctoritate Patrum, ex quibus vnus Anselmus lib. de excellentia Virginis c. 2. vt alios omittam, *Hoc solum inquit, de sancta Virgine prædicari, quod mater Dei est, excedit omnem altitudinem, quæ post Deum dicit, vel cogitari, potest.* Tum ratione, quia dignitas matris pertinet ad altiorem ordinem vnionis hypostaticæ, & habet se ad cætera dona supernaturalia, tanquam forma substantialis ad dispositiones præuias, & consequentes, proindeque omnibus illis antecedit, & propter hanc præcipuè causam Ecclesia vniuersa B. Virginem ceteris Sanctis anteponit: tum denique ab effectu, quia ratione huius dignitatis habet B. Virgo ius ac dominium in cæteris creaturas, vnde Athanasius ferm. de sanctissima Deipara, *Quia Christus, inquit, Rex est, & Dominus, mater, quæ eum genuit, & Regina, & Domina verè censetur.* & Damascenus lib. 4. de fide c. 15. *Verè, inquit, rerum omnium conditricem Dominam esse: est. cum Creatoris mater existit.* Ergo ratione huius dignitatis maiorem adorationem potest B. Virgo ab hominibus exigere, tanquam Domina à seruis. Et confirmo cõtra Vasquez citatum num. 201. quia ille in eo anteponit adorationem B. Virginis adorationi Sanctorum, quia hæc non est inter seruum ac dominum, illa verò maximè: sed Virgo non est Domina ratione solius sanctitatis, sed maternitatis; ergo ratione huius excellentiorem illam adorationem vendicat.

Secundum dubium est, vtrum hæc adoratio ratione maternitatis sit aliquo modo honor latriæ, & à virtute religionis oriatur. Negat Vasquez consequenter. Vtramque partem probabilem existimat Soar. affirmatiuam quidem, in qua est difficultas, Primò, quia in humanis idem habitus, qui inclinat ad adorandam Regem, inclinat etiam ad adorandam matrem Regis, vt sic sunt enim hæc inter se correlatiua. Secundò, quia licet hæc excellentia matris creata sit, tamen respicit excellentiam increatam, à qua sumit suum valorem: vnde dicitur à D. Thoma 1. p. q. 25. art. 6. ad 4. esse in suo genere infinita, quia est suprema quædam coniunctio cum persona infinita. Tertiò quia hæc dignitas pertinet ad ordinem vnionis hypostaticæ: atqui ratione vnionis hypostaticæ debetur humanitati Christi domini cultus & adoratio patriæ; ergo ratione eiusdè B. Virgini, vt matri Dei, eadem adoratio tribuetur. Probo consequentiam, quia sicut dulciæ, quæ debetur gratiæ create, debetur etiam omnibus, quæ sunt eiusdem ordinis cum gratia: ita cultus latriæ, qui debetur excellentiæ increate, & ratione illius vnioni hypostaticæ, omnibus etiam, quæ ad eundem ordinem spectant, tribuetur. Ratione tertiæ dignitatis, nempe contactus cum Christo Domino, negare videtur D. Thomas 3. p. q. 25. art. 5. dicens, licet res inanimes, vt crux, clauis, & similes, adorari possint adoratione latriæ ratione contactus, quia cum de se non sint capaces adorationis, tota ea adoratio censetur in Christum Dominum

August. Iustin. Cyprian.

Soar. affirm. Probabilium.

Austm.

Athanas.

D. Damasc.

Vasq.

27. Scilicet in humanis idem habitus.

Soar.

D. Thom.

Resolutio. D. Thom.

minum referri; tamen B. Virginem non posse hoc modo adorari, quia cum de se adorationis capax sit, iam illa adoratio in ea sisset, proindeque non latria esset, sed idololatria.

28. Nihilominus dicendum est, posse B. Virginem ratione solius contactus adorari adoratione latriæ. Neque D. Thomas absolutè hoc negat, sed quando est scandalum, aut periculum idololatriæ, vt eius interpres Caietanus exponit. Quare, si quis idoneus sit ad discernendas rationes adorationis, & cauendum omne scandalum, poterit B. Virginem ratione contactus adorare adoratione latriæ: quamuis enim hæc adoratio latriæ non sit primaria, & absoluta, est tamen secundaria, & respectiua, ab vno, eodèque habitu religionis proficiens. quod Soares tom. 2. in 3. part. quæst. 37. art. 4. sect. 3. *ultimò inquiri, satis probabile iudicat, imò probabilius iudicandum insinuat.*

28. Potest B. Virgo adorari ratione solius contactus adoratione latriæ. Caietan.

PROBLEMA V.

Vtrum B. Virgo suo patrociniò aliquem aliquando ab inferis eripuerit.

29. **R**atio dubitandi pro parte negatiua est, quia in inferno nulla est redemptio, vt constat ex Scriptura multis locis, Matthæi 25. *Ite in ignem æternum.* Isai. 30. *Preparata est ab heri Tophet, id est, gehenna, status Domini, sicut torrens sulphuris succendens eam.* Ex quo flatu, qui nunquam potest deficere, illius ignis perpetuitas deprehenditur. Ecclesiastici 11. *Vbi ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit.* hoc est, siue in cælum, siue in infernum, vt D. Hieronymus, Varablus, & Caietanus interpretantur. Psalm. 48. *Laborauit in æternum, & viuet adhuc in finem, vbi labor & vita simul dicuntur esse in æternum.* Et additur, *Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos.* Non dicitur, eradicabit, sed *depascet*, vt iterum pullulent, sapius & in æternum depascendi. Isai. 66. *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* quem locum de inferno ad litteram intelligendum esse, patet ex interpretatione Christi Domini, Marc. 9. Dan. 12. *Multi, id est, omnes, ex his, qui dormiunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium æternum.* Iudith 16. *Dabit ignem, & vermem in carnes eorum, vt vorantur, & sentiant usque in sempiternum.* Mitto alia loca, & Job 10. *Vbi sempiternus horror inhabitat.* & Psalm. 6. *In inferno autem quis confitebitur tibi?* & similia, quæ cum in sensu allegorico de inferno exponantur, minus firma sunt, teste D. Dionysio, ad hanc veritatem confirmandam. Iam verò Concilia, & Patres passim hoc testantur. Nam Concil. Brachar. cap. 34. & Concil. Triburienf. cap. 31. statuunt, ne pro his, qui in actuali peccato decedunt, vllum fiat suffragium, ac si de illorum salute desperent; vbi refertur illud D. Augustini. *Nemo, inquit, te post mortem tuam fideliter redimit, quia tute redimere noluisti.* Hoc ipsum confirmat idem D. Augustinus lib. de cura pro mortuis, cap. 1. & 18. & lib. 2. de ciuitate, cap. 13. & sequentibus; & ante illum D. Dionysius de cælesti Hierarchia, & Clemens lib. 8. constit. cap. 43. In quem sensum dicit D. Iacobus cap. 2. suæ canonicæ, Deum facere iudicium sine misericordia, illi, qui non fecit misericordiam: quia scilicet nunquam eum est à supplicio misericorditer erepturus.

Hieron. Vatabl.

Dionys.

Coc. Brach. Conc. Trib.

August.

Dionys. Clem.

cordiam: quia scilicet nunquam eum est à supplicio misericorditer erepturus.

Vt hanc difficultatem expeditam, suppono locum infernum esse duplicem, vnum temporarium tantum, vt purgatorium, & limbum Patrum: alium perpetuum, vt infernum damnatorum, & limbum paruulorum. Si de priori sermo sit, ita statuo. In primis est purgatorio multos B. Virgo eripuit: quod patet tum ex multis historiis, quæ passim circumferuntur; tum ex communi doctrina Theologorum in 4. d. 45. afferentium non solum iustos adhuc in via, sed iam in patria existentes pro animabus purgatorij fructuosè orare. Quamuis enim beati non impetrent gratuitam remissionem pœnæ; hoc enim minus congruit illi statui, saltem de lege ordinaria, vbi iam non gratia cernitur, sed iustitia. Quamuis item beati satisfacere non possint pro illis animabus, cum iam sint extra statum satisfaciendi, qui est proprius viuorum. Nihilominus prodesse illi possunt, vno è tribus modis. Primò impetrando à Christo Domino, vt de sua infinita satisfactione, illis animabus tantum applicet, quantum satis sit, vt à pœna liberentur: vnde iam remissio gratuita non euadet. Secundò applicando suam propriam satisfactionem, si qua illis superfuit ex operibus, quæ in vita peregerunt: hæc enim in thesauro Ecclesiæ reseruantur ab ipsis beatis, ad quos pertinet, pro suo arbitrio, his, vel illis personis applicanda. Tertiò postulando à Deo, vt excitet viuentes ad necessaria suffragia, & condignam satisfactionem exhibendam: & quolibet modo ex prædictis B. Virgo potentissima est ad illas animas è purgatorio vendicandas.

30. Duplex inferni locus.

31. Animarum triplex solutio à limbo Patrum.

Quod attinet ad limbum Patrum, tripliciter fingi potest animas inde liberari. Primò per propriam mutationem illius status in statum beatitudinis; sed hæc liberatio est propria redemptoris, vt de fide constat, ex communi Theologorum doctrina, in 3. d. 18. & in 4. d. 2. & 3. part. q. 49. & 52. Vnde solus Christus habere dicitur clauem abyssi, Apoc. 20. quia solus inferni postes referauit: in quo sensu appellat D. Hieronymus in epistola ad Dardanum, Christi sanguinem clauem paradisi. Et propterea dicit D. Thom. Christum Dominum appellatum fuisse ostium, Ioan. 10. & viam, Ioan. 14. quia ipse aperuit viam, & ostium regni cælorum: quod D. Paulus ad Hebr. 9. satis expressit, dum ait: *Initiauit nobis viam nouam, & viuentem per velamen, id est, carnem suam;* nam antea, vt D. Chrysostomus, Theophylactus, Ambrosius, & alij loquuntur, regnum cælorum erat mortalibus inaccessible. Secundò dicuntur animæ inde eripi solum metaphoricè, quatenus ex illa afflictione, quam illis afferebat spes dilata, quæ non poterat non esse maxima, vt D. Gregorius lib. 13. moralium, cap. 16. D. Augustinus sermone 2. de resurrectione, D. Thomas 3. part. quæst. 52. art. 2. Caietanus ibidem, aliique testantur, quatenus, inquam, ex illa afflictione, aliqua ex parte releuabantur. Et hoc modo non est dubium, quin B. Virgo ab illa afflictione eas animas recrearet. Nam cum B. Virgo de congruo meruerit incarnationem saltem quoad accelerationem mysterij, & condignè se disposuerit, vt esset mater Dei, & consentiendo Angelo incarnationem nuntianti medium præbuerit humanæ redemptionis, & hæc omnia illis Patribus ex diuina reuelatione innotuerint; non poterant non ingenti gaudio cumulari. Tertiò dici possunt eri-

Hieron.

Chrysof. Theoph. Ambros.

Gregot. August.

D. Thom. Caietan.

B. Virgo quo pacto meruerit incarnationem.

pi è limbo, non quidem mutando statum, sed mutando locum saltem ad tempus; & in hoc sensu non video vtilitatem vllam, ratione cuius B. Virgo debuerit aliquam inde animam vindicare. Alioqui, si aliqua vtilitas occurrisset, planè vendicasset: quod probo, quia licet de lege ordinaria animabus in limbo inclusis non pateret, cōgrēssus; nihilominus in ea lege, si oporteret, sanctissimæ Virginis precibus dispensaretur. Nam si in ea dispensatum est interuentu vnus Pythonissæ, veram Samuelis animam inde euocantis, vt habetur 1. Regum 28. & clariùs Ecclesiastici 46. vt ex antiquioribus egregiè confirmant Iosephus, Iustinus, D. Augustinus, D. Ambrosius, D. Basiliius, D. Hieronymus, D. Thom. & ex recentioribus, Lyra, Abulensis, Carthusianus, Caietanus, Iansen. & ex nostris Cardinalis Bellarminus, Suarez, Pererius, & alij, quis dubitet sanctissimæ Virginis oratu posse in eadem dispensari; quamuis de facto, quia necessitas nulla fuit, dispensatum non sit.

Tota igitur controuersia manet de altero illo loco inferni perpetuo, siue paruulorum, siue damnatorum: de vtroque enim eadem videtur esse ratio. Dupliciter igitur intelligi potest, quòd B. Virgo animas ab inferno liberet. Primò per anticipationem, tenendo illas, & protegendo, ne in infernum labantur. Secundò easdem postquam lapsæ fuerint, extrahendo. Priori modo per anticipationem dubium non est, quin B. Virgo multos ab inferno liberarit. Dubitari verò potest, vtrum hæc anticipatio, ne ruant in gehennam, sit solùm ante mortem, impetrando illis congrua auxilia, quibus conuertantur. An etiam post mortem, exorandò iudicem, ne extremam in eos damnationis sententiam fulminet, sed in priorem vitæ statum, in quo agunt pœnitentiam, reducat. Et quidem communior modus anticipandi hanc liberationem est ante mortem. Sic enim ordo diuinæ prouidentia suauiter procedit, & prædestinationis effectus infallibiliter consequuntur, & in hoc sensu dicit Bernardus sermone 98. à B. Virgine cœlum impletum, infernum euacuatum. Et Germanus sermone de zona Virginis, plurimos sanctissimæ Deiparæ intercessionibus ab æterno supplicio liberatos. & Cyrillus Alexandrinus homil. 6. contra Nestorium, B. Virginis patrocinio multos ab æternæ damnationis sententia ereptos; & similiter Chrysostomus, Anselmus, Fulgentius, cæterique Patres communiter loquuntur: neque defunt in huius rei confirmationem clarissima exempla, quale est illud celeberrimum Theophili, quod narrat Metaphrastes, Honorius, Antoninus, & Eutychieus Patriarcha Constantinopolitanus, cuius se oculatum testem fuisse dicit, vbi B. Virginem appellat *pontem* peccatorum ad Deum, & *spem* eorum, qui spes omnes abiecerunt. Idem exemplum recognoscit Petrus Damianus sermone 1. de natiuitate Virginis, hisce verbis, *Quid tibi, ait, negabitur Maria, cui negatum non est Theophilum de ipsis perditionis faucibus reuocare?* Itaque aliquando mortem solet B. Virgo anteuertere, ne peccatores condemnentur.

Cæterum non dubito multos etiam post mortem, ne in æternas pœnas truderentur, B. Virginis precibus fuisse liberatos, & in priorem vitæ statum, in quo pœnitentiam agerent, restitutos. Moueor primò, quia hoc aliorum Sanctorum precibus concessum est; nam Apostoli, Prophetæ, aliique insignes viri, multos in peccato mortali

mortuos excitauerunt; proindeque ne æternis ignibus truderentur, suis precibus obtinuerunt; ergo idem obtinere sine dubio potuit, & de facto obtinuit B. Virgo. Respondet Soto in 4. sententiarum, d. 45. quæst. 2. art. 2. omne illos in gratia decessisse. Sed contrà, tum quia non est facilius hominem in gratia decedentem, proindeque omni periculo iam defunctum, iterum in alicam, in certamen, & in periculum reducere, quam hominem decedentem in peccato, proindeque deploratæ salutis iterum in spem vitæ æternæ reuocare; ergo si illud fieri potuit, etiam & hoc: tum etiam, quia id, quod dicit Soto, videtur per se esse incredibile. Quis enim dicat ex tanta multitudine non solùm fidelium, sed etiam infidelium, qui Sanctorum intercessione ad vitam redierunt, omnes in gratia obiisse? Præsertim cum ex Patrum historiis oppositum omnino colligatur. Nam D. Ambrosius sermone 90. & D. Maximus sermone 2. narrant D. Agnetem excitasse à mortuis iuuenem idololatram, quem diabolus occiderat, cum actuali peccandi desiderio astuaret. Et D. Gregorius lib. 1. Dialogorum cap. 12. scribit à S. Severo excitatum quendam virum pessimum, qui à demonibus in infernum deduceretur. Item Egesippus lib. 3. cap. 2. scribit B. Petrum à morte excitasse virum quendam Ethnicum affinem Cæsaris. Deinde Euodius lib. 1. de miraculis S. Stephani dicit puerum mortuum ante Baptismum, ad reliquias S. Stephani excitatum. Itaque, si horum Sanctorum patrocinio animæ illæ in peccato decedentes, præseruatae sunt, ne in infernum mitterentur; quis iure negare queat, B. Virginis patrocinio aliquem similem casum euenisse? Moueor secundò, quia multæ circumferuntur historiae fide dignæ apud Speculum exemplorum d. 3. cap. 46. apud Discipulum 1. part. sermone de B. Virgine, & passim alibi, ex quibus constat impias animas è corpore exeuntes, ac diabolis iam tradendas, sanctissimæ Deiparæ precibus ab eorum laqueis expeditas, & suis corporibus ad agendam pœnitentiam restitutas.

Supereff ille alter sensus, an B. Virgo eripuerit animas de facto in inferno iam inclusas? In qua re dico primò, quamuis de fide sit pœnam inferni esse æternam de lege ordinaria, vt patet ex ratione dubitandi initio proposita; tamen non esse de fide, nunquam in ea lege dispensatum, neque de facto dispensandum: quemadmodum licet de fide sit, omnes de lege ordinaria mori, & actualiter aliquando peccare, & cum originali culpa concipi, non est tamen de fide has leges excludere omnia priuilegia, ac dispensationes. Vnde adhuc datur locus præsentì controuersia.

Dico secundò probabilius multò esse, ac certum, nullius precibus fuisse aliquam animam ab inferno ad cœlũ immediatè translata. Probatur, quia illa anima non debuit transferri in cœlum cum peccato, & ante pœnitentiam, hoc enim est impossibile: pœnitentiam autem agere non debuit de lege ordinaria in inferno, quia est locus destinatus pœnis inuoluntariis, ac minimè satisfactoriis: neque vlla necessitas, aut vtilitas apparet, cur in ea lege debeat dispensari; ergo nunquam debuit ab inferno in cœlum immediatè transferri. Solùm igitur quæri potest, an saltem mediatè redeundo prius in statum vitæ, & agendo ibi pœnitentiam, possit tandem in cœlum transferri.

Soto.
Ambros. Mortui excitati à Dno in peccato decedentes. Maximus. Gregor.
Egesip.
Eacilius.
Speculum exempl.
Discipulus.
34. Abulc. In inferni pœna.
Secundò solutio.

Ioseph. Iustin. August. Ambros. Basil. Hieron. D. Thom. Lyra. Abulens. Carthuf. Caietan. Iansen. Bellarm. Suarez. Perer.
32. Anima ab inferno liberatur à B. Virgine.
Multi ante mortem à B. Virgine liberati.
Bernard.
German.
Chrysost. Anselm. Fulgent.
Metaphr. Honorius. Antoninus. Eutychieus.
P. Damian.
33. Multi post mortem à B. Virgine liberati.

35. Tertia resolutio.
Ephrem Syrus.
Greg. Nicomedi. Anselm.
Damian.
Bern.
Idiota. Bonauent. August. Damasc. Athanas. Cyprian. Chrysost. Ambros. Hieron. Method. D. Thom. D. Antonin. Durand. Scot.
Abulc.
37. Probatur secundò ab au-
thoritat.

Dico tertio, Asserere hoc absolutè sine sufficienti fundamento contra generales regulas Scripturæ est planè temerarium, vt Theologi communiter concedunt. Nunc autem videamus, an sit aliquod sufficiens fundamentum, vt hoc priuilegium sanctissimæ Virginis precibus tribuatur. Propono breuiter fundamentum, & aliorum iudicio expendendum relinquo. In primis ab auctoritate grauissimi, & antiquissimi Patris Ephræ Syri, qui in Threno, seu lamentatione Virginis eam ita compellat, *O sacrosanctissima, inquit, desperantium spes, & damnatorum patrocinatrix.* Neque dicas loqui de damnatis ad purgatorium, nam hi non dicuntur simpliciter damnati, & multò minus desperantes, de quibus hic agit. Præterea alia Patrum testimonia, quibus significant beatissimæ Virginis precibus nihil omnino esse impossibile. Nā Gregorius Nicomedensis B. Virginem appellat omnipotentem. D. Anselmus de laudibus Virginis c. 12. Te, inquit, *Deus, sic exaltauit, vt omnia tibi secundum possibile esse donari.* Petrus Damianus serm. 1. de natiuitate Virginis, *Data est, inquit, tibi omnis potestas in cœlo & interra; & nihil tibi impossibile, cui possibile est, desperatos in spem salutis releuare.* & vt magis hanc potestatem Virginis exaggeret, subdit, *Accedis ad illud aureum reconciliationis humanae altare non solum rogans, sed etiam imperans, domina, non ancilla.*

Deinde argumentor in hunc modum. Quæcunque priuilegia alicui creaturarum à Deo collata sunt, ea omnia collata fuerunt B. Virgini, si modò capax illorum fuit, vt omittam potestatem ordinis, & similia, quorum incapax erat propter sexum: sed priuilegium eripiendi aliquam animam ab inferis, aliquibus collatum fuit; ergo & B. Virgini. Consequentia est euidens. Maior est principium communissimum, & receptissimum inter Patres ac Theologos. Vnde D. Bernardus epist. 174. *Quod vel paucis, inquit, mortalium constat fuisse collatum, non est fas suspicari tanta Virgini fuisse negatum.* Vnde tenet doctus Idiota tom. 3. biblioth. lib. de contemplatione Virginis cap. 2. Bonauent. in speculo c. 5. 6. & 7. August. serm. 21. de tempore, Damascenus oratione 1. de dormitione Virginis, Athanas. Cyprian. Chrysost. Ambros. Hieron. Methodius, D. Thomas, Caiet. D. Antoninus, Durand. & alij, quos citat, & sequitur Soarez tom. 2. d. 1. sect. 2. Minor autem, in qua sola est difficultas, suadet primò, ex c. 7. Esai. vbi Propheta ad Achaz, *Pete tibi signum à Domino, siue in profundum inferni, siue in excelsum supra,* hoc est, Pete quodcunque miraculum, siue in cœlo, siue in terra, do tibi optionem, seu, vt Lyra, & Abulens. exponunt, Pete, vt quicumque mortuus, elige quem volueris, siue ex cœlo, hoc est, sinu Patrum; siue ex inferno tam purgatorio, quam paruulorum, & damnatorum (hanc enim emphasim habet illud, *in profundum inferni,*) suscitetur: planè suscitabitur. Nam, vt Abulens. aduertit, *manifestum est, inquit, quòd Deus velle illud agere, quòd Achaz peteret: alias persuasio Propheta esset delusoria.* Itaque si Achaz peteret, vt excitaretur Cain, aut Saul, aut Pharaon, quos omnes constat iam tunc esse in inferno, planè inde sceleratissimi Regis Achaz intercessione extraherentur. Quis ergo dubitet de intercessione Virginis? Secundò auctoritate Anastasij Antiocheni, qui in suo itinerario refert, Platonem, descendente Christo Domino, ad inferos, inde extractum esse;

quam historiam non solum refert, sed etiam approbare videtur Nicetas Nazianzenus interpres, oratione 2. in Pascha, monens, ne existimemus semper esse pœnitentiam in inferno; *semel enim, inquit, hoc corrigi, cum Christus descendit ad inferos.* Eidem historiae fidem habet Salmeronius tom. 4. in epist. d. 26. Deinde Damascenus serm. de defunctis, refert orationibus B. Techæ primæ martyris extractam ab inferis Falconillam, sœminam Gentilem, & profanam cultricem idolorum: & orationibus Gregorij Magni ereptam ab inferis Traianum non solum idololatram, sed etiam multorum martyrum nefarium occisorem. Subditque Damascenus, *Testatur Oriens, & Occidens totum miraculum hoc germanum, & irrefutabile.* Et quamuis multi dubitent de veritate huius historiae; eam tamen approbant Alfonso Ciacon in apologia de hac re. Cordub. lib. 1. quæst. 51. Rebuff. in concord. Altisiod. lib. 4. Medin. de oratione Albert. 1. p. sum. q. 77. Abul. 4. Reg. q. 57. Ledesm. 2. p. q. 16. art. 13. Cassanæus in catal. confid. 27. Nauar. de oratione. notab. 22. Vigner. tit. de pœnitentia cap. 16. & dicit esse communem; eam etiam admittit D. Thomas in 4. d. 45. q. 2. art. 2. ad 5. Durand. Richard. Gabriel. Carthuf. Orbelius, & alij, quos citat, & sequitur Henric. noster lib. 9. de Missa cap. 16. & quamuis ex nostris Bellarm. & Soarius, eam omnino non approbent; eam tamen omnino non excludunt; sed ea supposita respondent, fuisse quidem eam animam in inferno, non tamen finaliter damnatam, sed ad tempus secundum præsentem iustitiam, ne prædestinationis ratio deficiat. Quòd mihi fati est. Neque enim volo animam finaliter damnatam B. Virginis precibus ereptam ab inferno vnquam fuisse; hoc enim est omnino impossibile: sed animam quoquo modo apud inferos inclusam. Tandem confirmari potest hoc fundamentum ex multis historiis, quæ in huius rei confirmationem circumferuntur, & quibus referendis tempus non suppetit.

PROBLEMA VI.

Vtrum B. Virgo omnium prima Virginitatis voto se obstrinxerit,

Exclusis hæreticis Centuriatoribus, qui cum Caluino absolutè negant B. Virginem votum virginitatis emisisse; qui Patrum ac Theologorum consensu palàm conuincuntur. Inter Catholicos dubium esse potest, an saltem B. Virgo in hoc voto emittendo prima fuerit? & pars negatiua suaderi potest. Primò, quia etiam ex profanis historiis constat, multas sœminas pluris virginitatem suam fecisse, quàm vitam: de qua re multa D. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, vbi innumeras commemorat Virgines, quæ ne minimam pudoris labem paterentur, vitam potiùs perdere voluerunt: ergo aliqua fortè illarum voto suam virginitatem confirmarunt. Secundò in Scriptura, tam in lege naturali, quàm in scripta multi fuerunt Virgines; talis fuit Abel, vt etiam ex Hebræis Rabbi Salomon Gen. 9. & Rabbi Chimhi Esai. item 9. apud Bellarm. lib. 2. de Monachis c. 5. & 6. testantur; talis Melchisedech, Iosue, & Ieremias, vt docet Ignatius epist. ad Philadelphenses; talis Elias, Elifæus, Daniel, & eius

Anastasio Antioch. Extracti ab inferior. Nicet. Salmeron. Damasc. Ciacon. Cordub. Rebuff. Altisiod. Medina. Cassan. Nauarr. Vigner. D. Thom. Durand. Richar. Gabriel. Carthuf. Orbelius. Henri. Bellarm. Soarius.
38. Difficultatis solutio pro parte negatiua.
Hieron.
Bellarm.
Ignatius.

Damasc.

Ambr. Greg. Nils.

Lyra. Abulensis.

Lyra.

39. Solutio pro parte affirmatiua. Ambr. Hieron. Epiph. Origen. August. Canisius. Henric. Soar. Vafq. Barradas. Rupert. Ildesont. Beda.

D. Thom.

Et eius socij, vt refert Damascenus lib. 4. cap. 25. Talis Enoch, vt asserit V Valdent. lib. 3. doctin. fidei art. 1. cap. 1. Talis Maria soror Moyses, vt D. Ambrosius lib. 1. de Virginitibus, & Gregor. Nyssen. lib. de virginitate c. 9. confirmant; ergo cum tam firmiter in hac virtute perseuerauerint, quis neget voto se ad illam obseruandam munisse. Tertio confirmari hoc potest ex filia Iephte Iud. 11. quem ibi dicitur eius pater Deo immolasse, non quidem realiter occidendo, vt existimant Hebraei, quos Lyra, & Abulens. sequuntur: & probant, tum quia Iephte, cum esset iustus, non videtur hoc votum emisisse, quod imprudens erat, & illicitum: tumque esto vouisset, non impleisset, cum non teneretur ad implendum: neque potuit ignorantia laborare, cum duos menses voti impletionem differret; quo spatio temporis facile potuit ab aliquo viro doctiori erudiri, & ab eo scrupulo, si quem habuit, liberari: tum denique, quia illo loco iudicium nulla fit mentio, aut ferri, aut gladij, aut ignis, aut sanguinis, aut alterius rei, quae proprium interitum significet, vt fit in sacrificio Abrahæ; ergo neque Iephte vouit occidere, neque de facto occidit corporaliter; sed tantum ciuilitate & spiritualiter per obseruantiam virginitatis; eo modo, inquit Lyranus, quo religiosi dicuntur mortui, in quantum a mundanis actibus segregantur, & diuinis obsequijs totaliter mancipantur. Vnde fieri potuit, vt filia Iephte mortua credatur, quatenus per votum castitatis Domino fuit consecrata, quod ipsa significasse videtur, cum duos menses a patre postulauit, vt plangeret virginitatem suam. Et confirmari potest ex modo loquendi Scripturae, in qua mori dicuntur ea, quae Deo consecrantur. Nam cap. ultimo Leuitici, dicitur, Omnis consecratio, quae Domino offertur, ab homine non redimatur, sed morte morietur. Et statim ibi dicitur, quod homo poterat Deo consecrari; cum tamen constet ex eodem loco non posse hominem occidi. Non fuit igitur filia Iephte occisa, sed per votum castitatis Deo consecrata, proindeque B. Virgo non fuit prima, quae hoc votum emisit.

Pars tamen affirmatiua à Patribus ac Theologis creditur omnino vera. eam tenet D. Ambrosius lib. de institutione Virginis c. 5. D. Hieronymus epist. 2. ad Eustochium, Epiph. haeres. 78. Origen. in c. 13. Math. Augustin. tract. 10. in Ioann. & plures alij, quos Canisius lib. 2. de Deipara c. 14. Henric. lib. 2. de matrimonio c. 5. Suar. tom. 2. disput. 7. sect. 3. Vafq. in 3. p. tom. 2. q. 28. d. 1. c. 5. Barradas tom. 1. lib. 7. c. 10. referunt, & sequuntur. Adde Rupertum in Cant. lib. 3. iuxta finem, his verbis. Quia votum egregium prima vouisti, votum virginitatis, &c. Ildesontum serm. 5. de Assumpt. prima omnium faminarum Deo virginitatem obtulit, &c. Bedam Luca 1. prima faminarum tanta se virtuti mancipare curauit, &c. Vbi verbum mancipio pro seruitute, seu obligatione voti nuncupati accipi debet. Probatur primò ex D. Thoma 3. p. q. 20. art. 4. quia votum virginitatis pertinet ad statum perfectionis; ergo debuit in beatissima Virgine, quae post Christum est; totius perfectionis mensura inchoari. Secundo quia olim in lege scripta huius virtutis non solum votum, sed etiam propositum exulabat, laudabatur fecunditas, sterilitas conremnebatur, Exod. 23. Non erit infecunda, nec sterilis in terra tua. Deut. 7. Non erit apud te sterilis vtriusque sexus. Isa. 31. Beatus, qui habet semen in Sion: & maledicta steris, qua non parit. Nihil aliud

audiebatur, quam vox illa, Crescite & multiplicamini, & replete terram: ut in Ecclesia, inquit Bernardus serm. 59. vox virtutis audita est, hoc est, praedicatio castitatis, cum B. Virgo illud insonuit. Quoniam virum non cognosco. & addit Bernard. Sonum vox, splenduit flos; quasi verò ab hoc initio tam multa castitatis germina coeperint in orbem propagari: quod innuit videtur Epiphanius supra, dum ait, consuetudinem antiquae Ecclesiae fuisse vouere Deo virginitatem in honorem, & imitationem B. Mariae. Haud secus si illum, vt primum exemplar huius virtutis, imitandam sibi proponerent, & vt ductricem sequerentur. In quem sensum exponi communiter solet illud ex Psalm. 44. Adducentur Regi Virgines post eam. Neque multum abest D. Hieronymus epist. 22. ad Eustochium c. 9. Statim, inquit, vt filius Dei ingressus est super terram, nouam sibi familiam instituit, vt qui ab Angelis adorabatur in caelo, haberet Angelos in terris, nempe Virgines. Quibus verbis satis indicat, quanta olim fuerit huius virtutis sterilitas, quanta postea vbertas nata ex B. Virginis exemplo.

Vnde illud Magni Alberti super Missus c. 82. B. Virgo est mater omnium in virginitate, quae virginitatis munus Deo obtulit, per quod omnes virgines per imitationem virginitatis genuit, &c. Damascenus orat. 2. de natiuit. Virg. Tu o Virgo virginum mater, feracissima planta, per te enim virginitatis pulchritudo largiunt se se diffudit, &c. Fuit Christus Dominus virginitatis dux, ac imperator inuictus, Virgo autem fuit signifera. Pulchre Ambrosius de instit. Virg. c. 5. Egregia Maria, quae signum sacrae virginitatis exulit, & intemeratae integritatis primum Christo leuauit vexillum, &c. Deus immortalis quot ac quanta virginum copie sub hoc Virginitatis signo merentur? Virgo ipsa de se praedicat, Ab aeterno ordinata sum, Prouerb. 8. 23. Alij legunt, ab aeterno te fecit: sum. Vnde Poeta,

Ab aeterno te fecit: sum. Vnde Poeta, Militare signum tessera est. Alij etiam, Ab aeterno vexillata sum. Hinc dicitur à Bernardo, Vexillata. Ab Idiota cap. 6. contemplat. Mar. Virginitatis Primpila. A Bonauentura in Litanis B. Virginis, Virginitatis signifera.

Tertio quia virtus, quae sine alterius exemplo exercetur, multo maior, & illustrior habetur. Vnde de Ezechia dicitur 4. Reg. 18. quod non fuerit ei similis Rex, in his, qui praee fuerunt, nec in his, qui sequuti sunt. Cum tamen Dauid, & Iosias sanctissimi quoque Reges habeantur. Cuius rei rationem cum Abul. q. 19. inquireret, hanc vnam reddidit, Quia Ezechias, inquit, omnium primus idololatriam destruxit; nam Dauid eam non destruxit, quia suo tempore non erat. Iosias destruxit, sed sequutus exemplum Ezechiae. Ezechias autem, inquit Abulens. fecit hoc a se ipso, non habens aliquem priorem, cuius sequeretur exemplum; proindeque eius virtus multo clarior, & illustrior habetur. Israelitici sceptri gloriam primus omnium Iudas meruit, quia, vt bene Lyranus, Tribus Iude prima post Moysen mare rubrum intravit. Atqui puritas beatissimae Virginis excellentissima fuit; ergo neque hac excellentia illi defuit, quod omnium prima voto firmata fuit: & hoc significare videtur Ecclesia dum canit, Quae sola sine exemplo placuisti Domino IESU Christo, &c. Quod verò B. Virgo de facto virginitatis votum nuncupauit, ex iuramentis multorum Sanctorum patet testimoniis. Vnus Augustinus instar omnium erit, qui argutè id ex Luca colligit, & probat lib. de sancta virgin.

G. n. Bern.

Epiph.

Hieron.

40. M. Abul.

Damasc.

Ambr.

Virg.

Abul.

Lyran.

August.

c. 4. his verbis, Ipsa quoque virginitas eius gratior & acceptior, quia priusquam conciperetur, iam Deo dicatam, de qua nasceretur, elegit. Hoc indicant verba, quae sibi factum annuntians Angelo Maria reddidit. Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quod profecto non diceret, nisi Deo Virginitate ante vouisset, &c. Et ex dictis palam fit communis omnium consensus, qui Virgini beatissimae voto nuncupatae virginitatis primatum detulit, & coronam.

PROBLEMA VII.

Utrum B. Virgo praeter gratiam sacramentorum, aliam ex opere operato acceperit.

41. Gratia diuina.

B. Virgo tria sacramenta suscepisse, & vna non suscepisse. Henr.

Alb. Mag. Antonin. Syluest.

42.

D. Thom. Caietan. Henr. Obisilio.

Bernard. Suarez.

Mendoza Viridarius.

actum perfectior modus est; & sic Angeli, & primi parentes sanctificati fuerunt; ergo tunc non recepit gratiam ex opere operato. Respondeo beatissimam Virginem in prima sanctificatione intensiorem gratiam recepit, quam sit illa, quae quilibet hominum, aut Angelorum in termino consumatur, & propterea opus non esse, vt ea omnis responderit dispositioni, seu merito de congruo: quo pacto, quando quis in eodem instanti, quo sacramentaliter absoluitur, elicit actum contritionis; non solum recipit gratiam ex opere operantis respondentem contritioni, tanquam merito de congruo; sed etiam gratiam ex opere operato respondentem sacramento. Similiter igitur B. Virgo in sua prima sanctificatione gratiam quidem recepit ex opere operantis, propter suam dispositionem; & praeterea ex opere operato, hoc est, absque vilo merito: nam totus ille gratiae cumulus tam immensus non potuit soli dispositioni Virginis respondere. Si virgeas, gratia ex opere operato, quamvis detur sine merito, tamen datur sine applicatione alicuius operis, vt patet in gratia sacramenti: & tamen B. Virgo in sua prima sanctificatione nullum opus applicauit. Respondeo in primis applicasse suam dispositionem, ad cuius praesentiam illa superabundans gratia ultra meritum de congruo data fuerit. Addo, licet gratia ex opere operato praesens sumpta sit illa, quae datur ex vi alicuius operis applicati, vt sonare videtur hic modus loquendi, ex opere operato: tamen, loquendo latius, illa dicitur, quae sine vilo merito conferitur, quo praecipue modo hic loquimur.

Dico secundo, B. Virginem gratiam ex opere operato, hoc est, ultra omne meritum, non solum octauo post natiuitatem suam die cum recepit sacramentum legis naturae pro foeminarum originali institutum, vt Palud. in 3. d. 3. quaest. 2. expressit; sed etiam, quando praecipua Christi mysteria occurrerunt, vt incarnatio, resurrectio, ascensio; tunc enim praeter magnos gratiae cumulos, quos B. Virgo per proprios actus ex opere operantis comparauit; alios praeterea nihilo fortasse minores ultra suum meritum ex opere operato adepti est. Ratio est, quia conueniens videbatur, vt quo tempore gratia, & benignitas Saluatoris nostri Dei praecipue relucebat, eodem gratuita, & liberales omnino fierent donationes; neque alteri largius & affluentius, quam B. Virgini, cuius maior erat dignitas. Et confirmatur, quia ad praesentiam B. Virginis, & Christi Domini in eius aluo inclusi collata fuit Baptista gratia ex opere operato. Neque defunt, qui existimant ipsa verba B. Virginis salutantis Elisabetham effectiue concurrere ad gratiam in Baptista producendam; quo pacto idem dicunt communiter Theologi de forma sacramentalis absolutionis; ergo à fortiori ad praesentiam illorum mysteriorum conferti debuit B. Virgini gratia ex opere operato. Dubitari tamen potest, an etiam ultra praedictas circumstantias collata fuerit B. Virgini in aliis euentibus gratia ex opere operato, nimirum, quando aliquod insignium obsequium Christo exhibebat, vt cum eum infantem lactabat, aut quouis alio modo beneuolè tangebatur. Teuigit hoc dubium Henr. loco citato, & affirmatiue resoluit, valde, vt mihi videtur, probabiliter. Primò, quia Christus solo tactu non solum curabit corpora à morbis, sed animos à peccato, conferendo illis gratiam ex vi sui tactus, & proinde ex opere operato; quod D. Tho-

Responso.

Instantia.

Solutio.

43.

B. Virgo saepe ex opere operato maioris gratiae cumulos comparauit. Palud.

Difficultas.

Solutio. Henr.

D. Thom.

mas 3. part. quæst. 44. artic. 3. ad 3. colligit ex illis verbis Christi Domini Ioannis 7. Totum hominem sanum fecit in sabba. Confirmatque ex D. August. tractat. 30. dicente, Totum hominem, quod sanus esset in corpore, & sanus esset in anima; ergo pari, imò multo maiori ratione solo tactu contulit Christus Dominus B. Virgini abundantem gratiam.

August.

44.

B. Virgo, etiam in patria, ex opere operato auxit acciditalem sibi gloriam.

Hieron. Bernard. Sabell. Gabriel. Viguer. Ephrem. Iustinian. Ambros. Beda. Isidor. Beaux. Damasc. Antonin. Ludolph.

Henric.

Abulens. Sotus.

Virgo non fuit martyr per violentiam mortem.

Instantia.

Solutur.

Dico tertio, beatam Virginem non solum in via recepisse gratiam ex opere operato, ut ostensum est; sed etiam in patria aliquam gloriam accidentariam, ut aureolam martyrij. Probo, quia B. Virgo de facto habet in celo huiusmodi aureolam, ut sumitur ex Patribus, Hieronymo sermone 1. de assumptione. Bernard. sermone signum magnum. Talem tenent Sabellius lib. 2. cap. 4. & 9. Supplementum Gabrielis in 4. d. 49. quæst. 4. art. 3. dub. 2. Viguer. c. 14. §. 3. Ephrem oratione ad Virginem, Laurent. Iustin. de triumphali Christi agone, cap. 21. Ambrosius & Beda in illud Luc. 2. Tuam ipsas. omnia pertransibit gladius. Isidorus de vita Sanctorum cap. 68. Beaux in harmonia Euangel. Damascenus lib. 4. cap. 15. Anton. 4. part. tit. 15. cap. 41. Ludolph. 2. part. de vita Christi cap. 64. Reuelationes Brigittæ lib. 1. cap. 10. & alij, quos citat, & sequitur Henriquez lib. vltimo de fine hominis cap. 10. num. 8. Non illam habuit ex opere operantis, quia reuera non fuit violenter occisa, & D. Isidorus, D. Ambrosius, & Beda supra citati testantur; & hoc solum significare videntur Abulens. Matth. 13. quæst. 20. Sotus in 4. d. 49. quæst. 5. art. 2. cum negant B. Virginem fuisse martyrem, nempe per violentam occisionem. Neque sufficit ad hanc lauream ex opere operantis obtinendam vehemens martyrij desiderium, quod fuit in B. Virgine. Alioqui D. Francus, D. Antoninus, & plures alij, qui hoc desiderio flagrant, martyres dicerentur; neque sufficit etiam ingens Christi morientis compassio, naturaliter sufficiens ad vitam empiendam, nisi diuinitus sustentaretur: quia alias omnes Sancti, qui in meditando Christi passione vehementer condoluerunt, dolore saltem ad interitum inferendum sufficienti, quorum aliquos fuisse narrat historia, possent martyres appellari: quod tamen falsum est; ergo solum ex opere operato illam habuit. Quod si dicas, gloriam esse coronam iustitiæ, quæ non confertur, nisi ex merito. Respondedo hoc in primis non opus esse, ut de gloria accidentali, qualis est laurea martyrij, intelligatur: nam inferiores beati possunt aliquando maiorem gloriam accidentalem habere, quam superiores: ut cum aliquid bonum magis ad eos pertinet in proprio genere cognoscunt.

PROBLEMA VIII.

Utrum B. Virgo unum, aut plures Angelos custodes habuerit.

45.

Quod nullum habuerit probatur primo, quia B. Virgo nullo Angelo custode indigebat; ergo nullum habet. Valer consequentia, quia ob eandem causam negant communiter Theologi Christo Domino Angelum custodem, ut late disputat Abulens. in cap. 18. Matth. quæst. 61. Et similiter negant in patria vllum esse Ange-

Abulens.

lum custodem, quia iam non est vlla custodia necessaria; quod similiter de damnatis dicendum, imò paruulis, dum matris utero includuntur, nulli Angeli deputantur: quia matris Angelus sufficit ad tuendum factum. Antecedens probatur, quia Angelus est necessarius, ut suppleat defectus personæ custoditæ; sed in B. Virgine nulli sunt defectus, quos Angelus suppleat; ergo, &c. Probo minorem, quia vel huiusmodi defectus sunt ex parte voluntatis, vel ex parte intellectus. Non primum, quia voluntas Virginis promptior erat, & alacrior ad bonum, quam quilibet voluntas Angelica, proindeque non indigebat, à quo insisteretur. Non secundum, quia intellectus Virginis tam clarè ab ipso Deo illustrabatur, ut Angelica illustratione minimè indigeret. Quod facile ostendo, tum quia in primitiua Ecclesia Christiani omnes tam claram habebant diuinam rerum cognitionem, ut nullo alio Doctore præter Deum illis opus esset; iuxta eum locum Ierem. 31. quem Paulus ad Hebr. 8. refert, Non docebit vnusquisque proximum suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum, quoniam omnes scient me; quem locum licet D. Augustinus, Theodoretus, & Cretanus de Ecclesia triumphante exponant; aptius tamen de militante, de qua tantum eo loco sermo erat, Theophylactus, Oecumenius, & D. Hieronymus interpretantur, ergo à fortiori B. Virgo, quæ in scientia diuinarum rerum, omnes alios viatores longè superauit, doctore non indiguit. Tum quia B. Virgo magistra fuit Angelorum. Nam Angeli multa ex Apostolis didicerunt, ut testatur Paulus ad Ephes. 3. Secunda reuelationem inquit, vnium mihi factum est sacramentum, et manifestat Principibus, & potestatibus in caelis, & in terris. Sic enim cum locum exponunt D. Anselmus, D. Hieronymus, D. Thomas, Gloriosa Lyra; & clarissimi Graeci, Athanasius, Chryostomus, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius, & alij, quos citat, & sequitur nosler Henr. lib. 8. de Eucharistia cap. 27. §. 7. in glossa littera P. Sed Apostoli multa ex B. Virgine didicerunt; vnde B. Virgo appellatur ab Ignatio, Religionis nostræ magistra. Et à Bernard. sermone 4. in Missus est, dicitur illuminasse Euangelistas iuxta sui nominis etymologiam, Marja enim iuxta D. Hieronymum illuminatrix exponitur. D. item Ambrosius lib. 1. de institutione Virginis cap. 7. dicit de Ioanne Euangelista, mirum non esse præ cæteris loquutum fuisse mysteria, cum ei præstò esset aula cælestium sacramentorum, nempe B. Virgo, quæ propterea dicitur non solum à D. Thoma, Hieronymo, Sophronio, Bernard. Rupert. & alijs, sed etiam à tota Ecclesia omnium heresum interemptrix; quia scilicet Apostolos illustrauit, ut eorum doctrina omnes hereses extinguerentur, ergo B. Virgo saltem mediata, & per Apostolos fuit magistra Angelorum; nec dubium esse potest, quin etiam fuerit immediata, cum non minus familiariter cum Angelis, quam cum Apostolis egerit: ergo Angelorum non indiguit doctrina, cum potius Angeli doctrina Virginis indiguerint.

46.

Secundò sic argumentor, si B. Virgo haberet Angelum custodem, esset illius subdita: Angelus enim custos in principem, & rectorem sui custoditi deputatur: atqui B. Virgo non subdita est, sed Regina Angelorum: nam, ut ait Damascenus oratione 2. de assumpt. decet matrem ea, quæ sunt filij, possidere; & Athanasius serm. de sanctissima

Damasc. Athanas.

Problema IX.

De Virgine Deipara.

etissima Deipara, quia inquit, Rex est, & dominus; mater, quæ eum genuit, & Regina, & Domina vere censetur. Ergo absolutè custodem Angelum non habuit. Dicit aliquis, hoc argumentum solum valere post Virginis assumptionem; tunc enim fuit Regina Angelorum constituta: aut plurimum postquam mater Dei facta est; iam enim tunc iure maternitatis diuinæ Angelorum Domina dici posset, non tamen ante incarnationem. Sed contra, quia satis erat deputatam fuisse in matrem Dei, idque Angelis perspectum esse, ut omnes illi, tanquam serui famularentur. Nam sicut mali Angeli, qui contra Christum per reuelationem ab initio suæ creationis præcognitum rebellauerunt, rebellauerunt etiam contra Virginem eius matrem: ita & boni, qui se Christo subdiderunt, subdiderunt se pariter & eius matri.

B. Virgo, etiam in via, Regina extitit Angelorum.

47.

Tertio argumentor in hunc modum. Si B. Virgo haberet Angelum custodem, haberet etiam dæmonem insidiatorem: hunc non habuit; ergo neque illum. Patet consequentia. Maior probatur, quia qua certitudine colligunt Patres ex Scriptura deputari singulis hominibus Angelos tutelares; iuxta illud Matth. 18. Angeli eorum semper videntur faciem Patris mei. eadem ferme colligunt deputari singulis hominibus dæmones insidiatores, Ioann. 13. cum diabolus iam misisset in cor Iude. 1. Petri 5. Aduersarius vester diabolus circum. Ad Ephes. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem; sed aduersum principes & potestates, &c. 2. ad Corinth. 12. Datus est mihi stimulus carnis mee, Angelus Satana, qui me colaphizat; ergo si B. Virgo habuit Angelum tutelarem, propter illam vniuersalem regulam Scripturæ, propter eandem habebit etiam Angelum insidiatorem. Falsitas autem minoris sic ostenditur, quia præcipuum munus dæmonis insidiatoris est, insinuare se in partem sensitivam hominis, indeque immutando phantasmata, & varias imaginationes excitando oppugnare intellectum ac voluntatem, ut D. Thomas 1. p. q. 111. & Magist. in 2. d. 8. cum suis quibusque interpretibus communiter statuunt: sed diabolus non potuit hoc modo B. Virginem tentare, quæ planè erat hortus conclusus, ad quem nullus venenati serpentis ingressus patuit: & in hoc debuit mater similis esse filio, qui non potuit à dæmone per internam suggestionem tentari; ut docet D. Damascenus lib. 3. de fide c. 20. & latius probat Abulens. in c. 4. Matth. q. 21. ergo non potuit diabolus habere proprium munus dæmonis insidiatoris aduersus B. Virginem.

D. Thom. Magist.

Damascen. Abul.

48.

B. Virgo habuit custodem Angelum. Abul.

Nihilominus dico primò, B. Virgo Angelum habuit custodem. Est communis doctrina: quam late inculcat Abulens. Matth. 18. q. 60. Probatur, quia licet B. Virgo non indiguerit Angelo custode, qui illam de præcipuis fidei mysterijs instruxerit, & ad rectè operandum persuaserit; tamen indiguit, ut eius ministerio ab externis periculis liberaretur, & de rebus hinc, & nunc faciendis, ut de fuga in Ægyptum, & de regressu ab Ægypto, ac similibus admoneretur: & confirmatur, quia dignior est, ac nobilior custodia Angeli, quam hominis: sed B. Virgo habuit custodiam hominis, cum Christus moriens eam Ioanni commendauit; ergo & Angeli. Custodiebat autem Angelus B. Virginem, non tanquam rector, sed tanquam seruus. Vnde Cedrenus in compendio historiae, & Gregor. Nicomediensis homil. de oblatione Virginis in templo, & Am-

Ioan. Euang. gela Virginis custos.

Cedren. Greg. Nicomed.

Mendoza Viridarium.

brof. lib. 2. de Virginitate, docent, B. Virginem in templo fuisse ab Angelo nutritam. Quod incredibile videri non debet; nam si multi olim Eremitæ in deserto Angelorum ministerio sustentabantur, ut Palladius scribit apud Canisium lib. 1. c. 13. quid mirum idem beatissimæ Virginis accidisse?

Ambr.

Pallad.

49. Angelus Deipara tutelaris, quæ

Dico secundò Angelum tutelarem B. Virginis fuisse supremum ex ordine Seraphico. Probo ex duplici principio, vno, quòd Angeli custodes ex omnibus Angelorum Hierarchiis assumuntur: altero, quòd eo nobilior est Angelus custos, quò nobiliori personæ custodiendæ deputatur. Vnde manifestè infero, cum B. Virgo ad honorem supra omnem creaturam excellentissimum euecta fuerit, Angelum quoque supra omnes excellentissimum illi fuisse deputatum: & confirmo hanc consequentiam, quia si inter ipsos Angelos, quo vnusquisque est nobilior altero, eo à nobiliori Angelo illustratur, ut Theologi loquuntur: quis dubitet, cum B. Virgo omnium creaturarum sit perfectissima, à perfectissimo quoque Angelo custodiendam? Superest, ut probem illud principium, in quo solo est difficultas, scilicet ex omnibus Angelorum ordinibus Angelos custodes deputari. Ita docent Scot. in 2. d. 10. q. 1. Durand. ibid. q. item 1. Marsil. q. 7. quatenus affirmant ex summis etiam ordinibus mitti ad nos Angelos, probantque recentiores Theologi, & Scripturarij ex D. Paulo ad Hebr. 1. Vbi cum Paulus probare voluisset Christum Dominum excellentius præ Angelis omnibus nomen hæreditasse, id probauit, quia Angeli omnes erant administratoij spiritus: & confirmat D. Bernardus serm. 1. de Sancto Michael, Omnes, inquit, sunt administratoij spiritus, in ministerium missi; neque id cuiquam incredibile videatur, quandoquidem ipse quoque Creator, & Rex Angelorum venit non ministrari, sed ministrare. Ita Bernardus. Nec immeritò, alioqui de Angelis verum non esset illud Ecclesiastici 10. Vidi seruos in equis, & principem ambulantem super terram quasi seruum. Cum igitur omnes Angeli in ministerium hominum deputentur, planè perfectissimus Angelorum debuit in ministerium B. Virginis deputari.

Scotus. Durant. Marf.

Bern.

Quis autem fuerit hic Angelus, non omnino constat: probabiliter tamen videtur fuisse Gabriel, si is est non solum vnus è supremis, ut D. Bernardus hom. 1. in Missus est, D. Gregorius homil. 34. in Euang. Scot. Durant. & alij testantur; sed etiam omnium primus. Quæ enim causa impediens potest, ne Angelus omnium supremus B. Virgini famuletur? Illud mihi non placet, quod asserit Abulens. in c. 18. Matth. q. 60. B. Virginem diuersis temporibus diuersos habuisse Angelos custodes: à natiuitate quidem vsque ad incarnationem Verbi, Angelum infimi chori; quia tunc B. Virgo erat persona priuata, quæ proinde nobilioris Angeli custodia non indigebat, quam cæteri homines; quos existimat ab infimis tantum Angelis custodire: ab incarnatione verò vsque ad passionem, & mortem Christi habuisse Angelum è supremo ordine Seraphico; quia tunc B. Virgo erat publica persona, ex qua scelus hominum saltem mediata dependebat; proindeque nobiliorem sibi custodiam, quam cæteri homines, vendicabat: tandem post passionem Christi, cum iam hominum salus completa esset, cessasse huius supremi Angeli custodiam, & prioris ministerium, vsque ad mortem Virginis rediisse.

50. B. Virginis Angelus fuit Gabriel. Bernard. Scotus. Durant.

Abul. reuicetur.

51. Abulensis amplius refutatur.

Non, inquam, mihi placet hæc opinio. Nam vel hic Angelus è supremo ordine deputatus est Virgini, propter Virginis dignitatem, vel propter eiusdem Virginis necessitatem ad salutem generis humani: si propter dignitatem, non solum debuit durare ab incarnatione usque ad passionem; sed etiam ab hac usque ad mortem Virginis. Neque enim B. Virgo minus digna erat post passionem, quam antea: nam si dignitas matris attendatur, eadem erat, utroque tempore; si dignitas gratiæ sanctificantis spectetur, maior fuit post passionem, quia nova in dies suscipiebat incrementa. Si verò propter necessitatem ad salutem humani generis; non solum debuit esse ab incarnatione, sed etiam ante illam; tunc enim magis necessaria erat B. Virgo ad salutem humani generis, supposito modo, quo Deus decrevit mundum saluare, quia ante incarnationem necessaria erat ad substantiam mysterij, ut ex ea, scilicet Verbum carnem assumeret; post incarnationem verò solum ad quoddam mysterij circumstantias, nimirum ad nutriendum puerum, lactandum, similiaque obsequia illi deferenda. Ergo vel Angelus ille è supremo ordine toto tempore B. Virginem custodiuit; vel nullo: & cum hoc posterius dicendum non sit, ut ex dictis patet, illud prius affirmandum est.

PROBLEMA IX.

Utrum B. Virginis cultorem in aeternum damnari impossibile omnino sit.

52. Ratio dubitandi pro parte negativa est, quia impossibilitas damnationis aeternæ, infert necessitatem salutis. Necessè enim est saluari eum, quem impossibile est damnari: atqui necessitas salutis non datur, quia salus non acquiritur sine libertate, quam libertatem necessitas illa excludit: ergo neque impossibilitas illa aeternæ damnationis dari potest. Proindeque sicut contingens est, seu potius liberum unicuique hominum saluari, & non saluari: ita damnari, & non damnari.

In hac quæstione duo sunt explicanda. Vnum circa modum loquendi: alterum circa rem ipsam. Quod attinet ad modum loquendi, dico periculosam non esse, sed securam huiusmodi loquutionem, impossibile est damnari eum, qui B. Virginem colit. Tum quia ita loquuntur Patres, D. Anselmus, Qui ad Mariam accesserit, impossibile est, ut pereat. & alibi, Ipsi velint, & nequaquam salvi esse non poterimus. & D. Bernardus serm. de natiuitate Virginis docet non posse sustinere repulsam, qui quod Deo offerre vult, quantumvis medicum, gratissimis Maria manibus offerendum tradat. & serm. 2. in Missus est, Ipsa, inquit, tenente non cornu; ipsa protegente non metuus; ipsa duce non satigaris; ipsa propitia peruenis. Petrus Damianus serm. 1. de natiuitate Virginis, Virginem alloquitur, Quomodo, inquit, illa potestas potentia tua poterit obviare, qua de carne tua carnis suscepit originem? Quasi sentiat hoc esse impossibile. Mitto plures alios similiter loquentes: tum etiam, quia Scriptura similem impossibilitatem tribuit aliis rebus, quibus illa minus conuenire videbatur. Luca 17. Impossibile est, ut non veniant scandala. Marc. 10. vbi sermo est de diuitum saluatione, Apud homines impossibile est, scilicet diuitem intrare in re-

Virgini deuotus, in aeternum perire non potest. Anselm. Bernard. Vide supra Problema primum.

Petr. Damian.

gnum caelorum. 2. M. 4. Videbat sine regali providentia impossibile esse pacem rebus dari, nec Simonem posse cessare a stultitia sua. & cap. 14. Quandiu superest Iudas, impossibile est pacem esse negotiis. Hebr. 6. Impossibile est, eos, qui semel illuminati sunt, gustauerunt etiam donum caeleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, &c. & prolapsi sunt, rursus reuocari ad penitentiam. Similis est ille locus, 1. Ioann. 3. Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet. & non potest peccare. Sicut igitur in his, multisque aliis Scriptura locis, hæc impossibilitas non tollit libertatem, proindeque absolute impossibile dicitur, quod alioqui liberum est: ita nullum videtur inconueniens, si absolute dicamus, impossibile esse, ut B. Virginis cultores damnentur, quantum in eorum libertate sit damnari, aut non damnari.

Quod attinet ad rem, difficultas est, quo pacto hæc impossibilitas cum libertate concilietur. Quod facile erit intelligere, si prius intelligatur, unde oriatur hæc impossibilitas. Dico igitur oriri ex eo, quod B. Virgo suo patrocinio semper impetrat à Deo auxilia gratiæ congruæ, quibus eius cultores, etiam alioqui prauis, ac sceleratis, ad Deum conuertantur. Et cum gratia congrua libertatem non tollat, & nihilominus effectum infallibiliter consequatur; fit, ut ratione huius infallibilitatis, simpliciter dici possit, impossibile esse eos damnari. Sic enim Christus Dominus, B. Virgo, & confirmati in gratia dicuntur impeccabiles, ratione gratiæ congruæ, quæ ad omne peccatum infallibiliter euitandum illis conferitur; licet non omnes eodem modo. Nam Christo Domino ea gratia congrua ex natura rei debetur, ratione vnionis hypostaticæ, & visionis beatificæ, cum quibus peccatum componi ex natura rei non potest, ut suis locis probant Theologi. B. Virgini etiam aliquo modo ex natura rei talis gratia debetur, ratione maternitatis diuinæ, quæ quodammodo ex natura rei omne peccatum excludit: confirmatis autem in gratia, ex solo gratuito, ac liberali Dei dono ea gratia confertur. In hunc igitur serè modum dicere possumus cultores B. Virginis esse indamnabiles, quia esto non sint impeccabiles, non perseuerabunt tamen finaliter in peccato, B. Virgine illis impetrante congrua auxilia, quibus infallibiliter respiciant, ac tandem saluentur.

53

B. Virgo in per à Dicitur, per se suam conuersionem cultorum.

Quæstio beatæ virginis cognoscitur.

PROBLEMA X.

Utrum B. Virgo sola, ac sapius diuinam essentiam intuitiuè cognouerit in hac vita.

Ratio dubitandi pro parte negativa est, quòd cum resolutio huius controuersia aliter nobis innotescere non possit, quam ex auctoritate; quia reuelatio euidentis diuinæ essentia in hac vita dependet ex solo decreto libero diuinæ voluntatis, ad quod cognoscendum, non potest nobis ratio suppetere, sed auctoritas: hæc autem auctoritas magis pro aliis Sanctis stare videtur, quam pro B. Virgine. Nam de D. Paulo dicitur 2. Corinth. 12. raptum fuisse usque ad tertium caelum; & audiuisse arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ex quo loco D. Augustinus, Augult. D. An

54. Argumenta pro D. Paulo

Augult.

Problema X.

Anselm. D. Thom. argumenta pro Moysi.

D. Anselmus, D. Thomas, & plures alij colligunt, Deum vidisse. Item de Moysi dicitur, Exod. 33. Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet homo loqui ad amicum suum. & Numer. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad ipsum, at non talis seruus meus Moyses, qui in domo mea fidelissimus est; ore enim ad os loquar ei, & palam, & non per enigmata, & figuris Dominum videt. Ex quibus locis tum citati, tum alij quoque Patres, & Scholastici idem colligunt: at verò de B. Virgine cum nihil simile in Scriptura dicatur; fit, ut potius illis, quam B. Virgini cognitio diuinæ essentia tribuenda sit.

55. Sola B. Virgo in vi vidit essentiam diuinam. Valquez.

Soar. Aegid. Lufit.

Cauf.

56.

Incarnationis tempore vidit B. Virgo essentiam diuinam.

Nihilominus probabile admodum dici posse iudico, neminem, excepta B. Virgine, in hac vita vidisse essentiam diuinam: B. verò Virginem sapius vidisse. Priorem partem tractat latè Valquez 1. part. d. 55. & 56. qui de B. Virgine piè admodum, & religiosè, hoc credi posse affirmat, de aliis autem constanter negat. Posteriorem probat, quantum satis est, Soarius tom. 2. incarnat. disp. 19. sect. 4. & Aegidius Lusitanus de beatit. tom. 2. lib. 12. quæst. 8. art. 4. §. 1. cum multis, quos referunt. Ultra quæ afferri potest hæc congruentia. Deus pronior est ad bonum, quam ad malum inferendum: sed hominibus in hac vita existentibus intulit Deus aliquando pœnam gehennæ, ut videretur intulisse Constantino Copronymo acerrimo hosti B. Virginis, qui, ut refert Canisius lib. 5. de Deipara cap. 17. in fine, sub mortem ipsam miserrimè est vociferatus viuum se propter Mariam Deiparam inextinguibili igni traditum esse. Quod etiam de aliis, ut de Dathan, & Abiron, qui descenderunt in infernum viuentes, aliisque, de quibus crebræ sunt historie, dici potest; ergo etiam cœlestis beatitudo saltem B. Virgini in hac vita collata est.

De tempore autem, quo Virgo sanctissima in hac vita essentiam diuinam intuitiuè cognouerit, non mediocriter inter DD. dissensio. Quidam asserunt hanc illi visionem fuisse perennem. Quidam verò, repetitis vicibus, fuisse frequentem, nullum tamen assignant præfixum tempus. Alij autem tempora limitant, & horas. De tempore Incarnationis nullus dubitat, qui hanc partem sustinet;

De Virgine Deipara.

unde omnes conspirant B. Virginem tunc temporis intuitiuè habuisse Dei visionem. Ita D. Antoninus 4. part. tit. 15. cap. 17. §. 1. D. Bernard. Senensis tit. 4. serm. 36. p. 3. & alij, quos citat Soar. Idem ferè omnes dicunt in sacratissimo ipsius Virginis partu. Quibus accedit Vbertinus Casfalius lib. 1. arboris vitæ cap. 9. & ad probationem affert illa verba Luca, Maria autem seruabat omnia verba hæc, conseruens in corde suo, &c. In quibus videtur notari clarissima illorum omnium cognitio, quæ tunc peragebantur; quam cognitionem Virgo ex vi visionis essentia tunc temporis habuit. Idem existimasse puto D. Petrum Damianum serm. 1. de natiuitate Virginis, dum affert B. Virginem lucidiores mentis obtutus in ipsamet Dei substantia defixisse. Pro his temporibus illa stat communis ratio, conueniens scilicet esse hoc priuilegium propter singularem matris dignitatem, ad quam tunc euecta fuit. Resurrectionis etiam tempore, quando Filius Matri apparuit; id credit Villa Noua Archiepiscopus Valentinus in sermone de Resurrect. quasi par esset, ut cœlestia gaudia participaret; quæ mortis tormenta subierat, & deliciarum omnium visionem haberet, quæ pœnarum omnium passionem sustinerat.

Antoninus. Bern. Senec. Soar.

Vbert. Caff B. Virgo in Filij partu vidit essentiam diuinam. Luc. 2.

P. Damian.

B. Virgo tempore Resurrectionis Filij vidit essentiam diuinam. Villa Noua.

Quid dicendum de conceptione ipsius tempore.

Maiores controuersia esse potest de tempore immaculatæ conceptionis ipsius Virginis, & de tempore suæ natiuitatis, quam ego controuersiam à nemine speciatim excusam reperio. Pro natiuitate ratio sit à conuenientia. videlicet, ut cum alij infantes in veteris culpæ argumentum primam vocem lacrymantes emittunt, ut de se fateatur Sapiens, Sapient. 7. Et primam vocem similem omnibus emisit plorans, &c. tunc beatissima Virgo in suæ innocentia argumentum totius lætitiæ visionem haberet. Deinde decens erat, ut cum Solis lucem corporaliter intueri inciperet, iustitiæ etiam solem spiritualiter simul introspiceret. Enimuerò iam erat Aquila illa magnarum alarum, cuius genuina oculorum acies ad diuini Solis radios minimè cæcutire, & caligare visa est. Aliqui de tempore conceptionis idem opinantur, quod ego non inficio, ut magis Virginis dignitas, & gloria innotescat. Deque vltimis his tribus temporibus id sustineri probabiliter iudico.

Atendoza Viridarium.

D 3

LIBER



LIBER TERTIVS.

DE FLORIBVS
SACRIS.

De sanctissimis Ecclesie Doctoribus, & D. Paulo maximo
gentium Doctore problemata.

PROLVSI O.



PER Æ pretium duxi hæc annectere, & in tantorum Doctorum gloriam, & in illorum gratiam, qui ad Doctoratum aspirant, vt quam facem sanctissimi Doctores ad sapientiam pratulerunt, eandem illi omnes qui ad eundem honoris apicem anhelant, ponere subsequantur. De Latinis tamen dumtaxat Doctoribus inter Latinos disputatur, Auditores, inter quos & antiquitate, & sanctitate primatum obtinent quatuor illa Ecclesie lumina longè maxima, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, & Gregorius. Hi enim profecto sunt illa quatuor flumina de loco voluptatis, seu de paradiso terrestri egredientia, quæ vniuersam faciem terræ irrigabant. Hi sunt illi quatuor Cherubini, pulcherrimo oculorum apparatu insigniti, & multiplici alarum remigio armati, qui Ezechielis quadrigam toto orbe describebant. Hi sunt illi quatuor anguli, quibus Ecclesia militans fulcitur, & ciuitatem cælestem in quadro positam emulatur. Quare de singulis singula prælibantur questiones, quibus non minus eorum doctrina, quàm sanctimonia illucescit. Nam, vt bene D. Isidorus, tam doctrina, inquit, quàm vita clarere debet Ecclesiasticus Doctor. Nam doctrina sine vita arrogantem reddit, vita sine doctrina inutilem facit. Primum igitur de D. Augustino Doctorum facile principe, postea de alijs disputandum est.

Quatuor
Ecclesie
Doctores.

Hid. lib. 3. de
sum. bon.
cap. 96.

PROBLEMA I.

Pro D. Augustino.

Utrum D. Augustinus humiliorem se
præbuerit in libris confessionum,
an in libris retractationum.

I. NTER alia felicissimi ingenij monumenta, quæ Doctorum Doctor D. Augustinus lucubrauit, duo sunt librorum genera, quæ in primo eius tomo circumferuntur, vnum Confessionum, alterum Retractationum; in quibus non minus utilitatis, quàm in cæteris eius libris reperitur. Nam reliqua opera D. Augustini, totam Ecclesiam ad sapientiam comparandam illustrarunt; fateor: sed hæc duo vniuerso terrarum orbi ad sanctitatem amplectendam præluxerunt. In illis enim D. Augustinus

Libri Confessionum, & Retractationum ab Augustino compositi.

sublimitatem sui ingenij ostendit; in his humilitatem sui animi demonstraui. Quantum verò errorum illa ingenij sublimitas ab Ecclesia dispulit, ac remouit; tantum fortasse vitiorum hæc animi humilitas euulsit, ac extirpauit. Vt igitur alia eius monumenta interim præmittam, hæc duo Confessionum, & Retractationum, libet inter se acuratiùs, & curiosiùs conferre.

Et quidem in vtroque opere singularem animi humilitatem ostendisse manifestum est. Nam in libris Confessionum omnia prioris vitæ peccata confessus est: in libris Retractationum omnes prioris vitæ errores & detexit, & reuocauit. Quæ verò maior humilitas esse potuit, quàm vel hominem iustum, Sacerdotem, & Episcopum, suam confiteri malitiam, vel hominem sapientem, Doctorem, & communem omnium magistrum suam confiteri ignorantiam? Et ne vlla pars humilitatis defuisse in vtroque genere videretur: tam malitiam, quàm ignorantiam suam, non quidem clam, & in aures, sed palam, & in tectis prædicauit. Imò non solum verbis, quæ breuiter transeunt, sed scriptis, quæ æternùm durant, suam & confessionem, & retractationem peregit:

2.
Per prælibat
inter se conferre.

Problema I.

De D. Augustino.

peregit: vt non solum ad presentes, sed etiam ad absentes; non solum ad iam natos, sed etiam ad nascituros illa & confessio, & retractatio perueniret; & quædiu in terris Augustini memoria vigeret; tandiu recordatio & malitiæ & ignorantia Augustini haberetur. Quæ igitur esse potuit maior humilitas? Certè ne ipsa quidem sublimitas ingenij, quæ viguit Augustinus, maiorem excogitaret. Surgit tamen quæstio scitu digna, auditu non inuicunda, vtro in genere humilior fuerit Augustinus, in suæ malitia, an in sua ignorantia confitenda?

3.
Argumenta
pro malitia
confitenda.

Priorem partem, quòd humiliorem se præbuerit in sua malitia confitenda, breuiter sic ostendo. Primò à posteriori, quia Christus Dominus, cum in omnibus vitæ suæ actionibus singularia humilitatis exempla nobis præbuerit; nullum tamen præbuit excellentius, quàm cum voluit quædam subire speciem peccatoris circuncisus in morem peccatorum, qui in remedium originalis peccati circuncidebantur: baptizatus in Iordane, in morem eorum, qui ibidem baptizati confitebantur peccata sua: tandem crucifixus, & cum iniquis repositus, Esai. 53. in morem eorum, qui meritas suorum criminum penas perfoluebant: ergo etiam D. Augustinus sua confessus peccata, summum, quòd exhibere poterat, exhibuit humilitatis exemplum. Consequentia à proportione videtur bona. Probo antecedens, quia Christus Dominus nullam maiorem ignominiam, quàm speciem peccatoris subire poterat: ergo etiam nullum maius humilitatis specimen exhibere. Vnde cum D. Paulus eius humilitatem admiraretur, quia exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, Philipp. 2. Pergit D. Bernardus sermone quodam de passione, Non solum, inquit, formam serui accipit, vt subesset, sed etiam mali serui, vt vapularet. Quasi hæc esset extrema humilitatis linea, quandam peccatoris speciem, ac similitudinem subire.

Christi humanitas.

Bernard.

4.

Secundò sic argumentor à priori; quia maior humilitas est maior defectus confiteri: sed peccatum est maior defectus, quàm ignorantia; ergo maior humilitas in confitendo peccato, quàm in confitenda ignorantia spectatur. Consequentia rectè colligitur. Maior perspicua videtur. Nã ad humilitatem pertinet proprios defectus cognoscere; vt D. Thomas 2. 2. q. 161. art. 2. in corpore, testatur: ergo ad maiorem humilitatem pertinebit maiores defectus cognoscere. Quemadmodum etiam rectè quis argumentabitur. Ad fortitudinem pertinet aggredi res difficiles; ergo ad maiorem fortitudinem aggredi res difficiliiores. Ad liberalitatem pertinet largiri pecunias: ergo ad maiorem liberalitatem, largiri pecunias ampliores. Ad charitatem pertinet offerre se periculis pro salute proximorum; ergo ad maiorem charitatem, maioribus se periculis offerre. Minor verò, quòd scilicet peccatum sit maior defectus, quàm ignorantia, suadet. Quia ille est maior defectus, per quem homo magis deficit à suo fine: nam sicut vnaquæque res per accessum ad suum finem inaximè perficitur; ita per recessum ab illo inaximè deficit: sed per peccatum magis deficit homo à suo fine, quàm per ignorantiam: nam iniustus saluari non potest, indoctus potest. Vnde est illud decantatissimum D. Augustini lib. 8. confess. c. 8. Surgunt indocti, & calum rapiunt, & nos cum doctrinis nostris sine corde volumur in carne, & sanguine, &c. ergo maior defectus est culpa moralis, quàm ignorantia speculatiua, &

D. Thom.

August.

proinde maior humilitas in confitendo peccato, quàm in confitenda ignorantia exhibetur.

Tertiò confirmo; quia homines magis de suo peccato, quàm de sua ignorantia erubescunt: ergo humiliores se præbent, cum suum peccatum, quàm suam ignorantiam manifestant. Consequentia patet; quia humilior est, qui maiorem pudorem libenter subit, vt contemptibilior habeatur: nam cum pudor sit quidam timor ignominia, teste Philosopho in 4. Eth. & D. Thoma 2. 2. q. 144. art. 2. & cæteris communiter; qui maiorem pudorem subit, maiori se ignominia exponit; & proinde viliores, & contemptibiliores se præstat: vnde maior humilitas existit. Antecedens, quòd scilicet homines magis de suo peccato, quàm de sua ignorantia erubescant, multipliciter suadet. Nam in primis homines, cum de aliquo peccato arguuntur, plerunque suam allegant ignorantiam, dicentes: Non putabam hoc esse prohibitum, nesciebam hoc malum esse, ignorans feci; ergo magis de suo peccato, quàm de sua ignorantia confunduntur. Vnde primi parentes non statim de suo se peccato accusarunt, sed potius excusarunt; & tamen Eua suam ignorantiam libens confessã est, dicens, Serpens decipit me, Gen. 3. Deceptam se fateatur per ignorantiam, ne se peccatricem fateatur per culpam: quasi magis hanc, quàm illam refugiat, quòd magis de hac, quàm de illa erubescat. Neque dissimilis extitit filius parenti. Nam Cain, qui nunquam suum peccatum confessus est: tamen suam ignorantiam statim manifestauit. Rogatus enim à Deo, vbi nam esset frater eius Abel? Respondit, Nescio, Gen. 4. Quasi nihil de hac ignorantia, multum de illa culpa erubesceret. Quin etiam D. Paulus, cum accusaretur de iniuria facta summo Sacerdoti Anania, Nesciebam, inquit, fratres, quia princeps est sacerdotum, Act. 23. quia maluit ignarus, quàm iniquus reputari: magis de nequitia, quàm de ignorantia erubescens. Hinc fortasse Ecclesiasticus monet, vt confundamur de ignorantia, & non confundamur de peccato. De mendacio, inquit, inuentionis tue confundere: non confundaris confiteri peccata tua, Ecclesiastici 4. quia nimirum sentit, homines, si naturam sequantur, & nullis bonis consilijs reuocentur, contrario modo se habere, & parum de ignorantia, plurimum de peccato confundi.

Deinde sic argumentor: quia pudor sceleris videtur inlitus à natura, non autem pudor ignorantia; ergo ille maior est. Patet consequentia. Nam quæ sunt à natura, fortiora & efficaciora sunt. Probo antecedens in primis ex illo oraculo longè clarissimo Tertulliani in Apologetico c. 1. Omne malum, inquit, aut timore, aut pudore natura perfudit. & verissimè loqui poterat Tertullianus, non solum diuinituè, sed etiam copulatiuè. Omne malum & timore, & pudore natura perfudit. Pergit Tertullianus, Nam malefici gestiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehensi, negant accusati, ne torti quidem facile ac semper confitentur. Nolum enim suum esse, qui a malum agnoscunt. In quibus verbis aduertendum est, non solum ingenuos viros, sed etiam profligatissimos homines de suis peccatis erubescere: quia scilicet hic pudor non solum sequitur mores, qui in singulis sunt diuersi, sed etiam naturam, quæ in omnibus est eadem. Accedit auctoritas D. Gregorij Nissenii hom. 3. in Ecclesiasten. Fidetur, inquit, esse arma valida ad effugienda peccata, pudor; qui ideo, vt puto, est nobis à Deo inditus, vt huiusmodi

Aristoteles
D. Thom.

Tertull.

Pudor præstat
arma.

Greg. Nis.

Pudor vita
pedagogus. animi affectio sit nobis auersio à deterioribus. & paulo post allertit hunc pudorem adhibitum nobis esse à natura, tanquam *pedagogum ad vitam melius agendam.* Vt enim *pedagogus* alumnos suos abducit à malè gestis, & ad rectè facta inducit; ita pudor ingenuos viros à vitii repellit, impellit ad virtutes: & sicut pueri sine *pedagogo* temerè præcipitantur; ita & homines sine pudore in quælibet flagitia quadam inconsulta temeritate prolabantur. Iam verò D. Chrysofostomus hom. 12. in c. 6. Epistolæ ad Romanos, ad eò naturalem nobis esse sentit hunc pudorem, vt non solum ex sceleris præsentia, sed etiam ex sceleris memoria oriri arbitretur. Nam ad illa verba Apostoli, *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Talis*, inquit Chrysofostomus, *est seruitus, quæ ducitur in peccatis, vt illorum etiam recordatio pudorem pariat. Quod si recordatio sola pudore afficit, quanto magis ipsa actio?* Ita Chrysofostomus egregiè philosphatur.

Chrysof. Cum igitur omnibus hominibus tam naturalis sit scelerum pudor; quantum pudoris necesse fuit, vt subierit D. Augustinus, vir ætate grauis, opinione sanctus, dignitate Episcopus, sapientia Princeps, & coryphæus Theologia; deniq; omnibus auctoritatis nominibus ad eò insignis, vt magnum mundi miraculum haberetur? Quantum, in quâ, pudoris necesse fuit, vt subierit, cum omnia delicta iuuentutis, partim secreta, partim diuturnitate temporis è memoria abrasa, partim eximia posterioris vitæ sanctitate penitus cooperata, & quodammodo cõsepulta; cum, inquam, hæc omnia flagitia rexit. prodidit, manifestauit, non quidem ad memoriam tantum temporis præsentis, sed etiam ad recordationem posteritatis sempiternam. Certè ad eò singulare fuit hoc humilitatis exemplum, vt nullum aut esse, aut fingi posse excellentius videatur.

Rom. 6. 21.
Peccati actio,
& recordatio
pudorem
ignit.

7. Posteriorem partem, quòd scilicet D. Augustinus humiliorem se præstitit in ignorantia detegenda, & reuocanda, non minora confirmare possunt momenta rationum. Primam ita construo rationè. quia turpior est homini ignorantia, quàm malitia; ergo magis quisque in ignorantia, quàm in malitia detegeda humiliatur. De consequentia nemo dubitabit; cum etiam aduersarij admittant, in maioribus defectibus detegendis, præsertim, si cætera sint paria, maiorem humilitatem exhiberi. Probo antecedens, quia illa priuatio est deterior ac turpior, quæ priuat nobiliori forma: sed ignorantia priuat nobiliori forma, quàm malitia; ergo turpior est ignorantia, quàm malitia. Consequentia rectè colligitur. Maior recipitur à Philosophis, cum suo duce Aristotele, dicente lib. 4. Eth. c. 10. *Pessimum est, quod contrariatur optimo*; & à Theologis communiter cum D. Thoma 1. 2. q. 73. art. 4. *Vbi docent, grauius esse illud vitium, quod præstantiori virtuti aduersatur.* Et ratio ipsa satis conuincit. nam cum priuatio sit mala, quòd priuet bono; illa profectò deterior censetur, quæ priuat maiori bono. Minor verò suadetur: quia ignorantia priuat sciètia; malitia verò priuat virtute, vt per se patet: sciètia autem est nobilior habitus, quàm virtus, tum quia habet nobilius subiectum; (nam sciètia perficit intellectum, virtus voluntatem,) quam intellectui nobilitate cedere, ex Philosophia suppono: nobilius autè subiectum nobiliores vendicat perfectiones: tum quia habet nobilius obiectum. nam sciètia versatur circa verum, virtus autem circa bonum; quod etiam vero in nobilitate cedere, tradere fo-

8. Argumenta
pro ignorantia
restruenda.

Aristot. **D. Thom.**

lent Metaphysici. Vnde morales Philosophi communiter docent, cum nobilitas ex vtroque habitu, tam sciètia, quàm virtutis oriatur, maiorem tamen censerit eam nobilitatem, quæ ex sciètia, quàm quæ ex virtute proficiscitur; quippe quæ à nobiliori forma procedat: vt Tiraquellus de nobilitate cap. 5. ex vtroque iure latius confirmat. Hinc enim est, quòd viri probi nulla habeant in republica nobilitatis priuilegia; cum tamen ea Doctores ac viri literati non vulgariter assequantur. Vt etiam in Iustianis ordinationibus lib. 3. tit. 59. §. 15. & passim alibi definitur.

Secundò sic argumentor. Quia magis erubescunt homines de sua ignorantia, quàm de sua malitia: ergo magis se humiliant, qui suam ignorantiam, quàm qui suam malitiam manifestant. Patet consequentia ex dictis: quia cum rubor sit timor ignominie, qui maiori se rubori exponunt, maiorem ignominiam incurrunt, & proinde se ipsos humiliiores præsentunt. Probo antecedens, quia multi sæpe de sua malitia gloriantur. Vnde est illud Dauidicum Psalm. 51. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?* & illud Proverb. 2. *Latantur cum malè fecerunt, & exultant in rebus pessimis.* & illud Ier. 3. *Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec desponderunt.* & illud D. Pauli ad Philipp. 3. *Gloria in confusione conuertitur.* hoc est, vt ibi D. Chrysofostomus hom. 13. interpretatur, *Gloriantur, in quibus debebant paenitentiam.* Imò quæ nunquam fecerunt peccata, aliquando cum vana quadam ostentatione mentiuntur; ne si credantur non fecisse, viliores habeantur. Vt patet in illo iuvene Amalecita, qui cum ausus non fuerit occidere Saulem 1. Reg. 31. Nihilominus iactabundus, & gloriabundus apud Dauidem prædicauit, eam à se interfectum esse, 2. Regum 1. Cui fortasse similis D. Augustinus, antequam conuerteretur, peccata, quæ non fecerat, iactabat, sequutus eorum, quib. utebatur, exemplum. Nam lib. 2. confess. c. 3. *Audiebam inquit, eos iactantes flagitia sua, & tanto gloriantes magis, quanto magis turpes essent: ego ne conuiperer, iustior fiebam; & ubi non sciebam, quo admiro aquauer perditis, fingebam me fecisse, ne crederer abiectio, quo eram innocentior.* Ita Augustinus. In quos homines detorqueri fortasse potest illud Dauidicum Psalm. 81. *Ubi quo facies peccatorum sumunt?* Quasi diceret, Quare vos, cum innocentes sitis, similes peccatoribus esse vultis, & quæ nunquam egistis scelera, ac si vnquam egeritis, inaniter prædicatis.

Contra verò de sua ignorantia, nemo est, qui non maximè erubescat; nemo est, qui illam, quibus potest modis non occultet. Vnde Philosophi Academici, teste M. Tullio in lib. 2. quem de illorum quæstionibus. scripsit, omnia in vtramque partem disputabant; vt liberior esset effugiendi potestas, & se argumentantium laqueis faciliùs expedirent, & nunquam ignorantia conuicti tenerentur; Socratem Philosophorum sapientissimum, vt putauit antiquitas, imitari: qui, vt refert Laërtius in Platone, Arcesila, & passim alibi, nihil vnquam verbo, & multò minus scripto affirmare ausus est; veritus, ne si oppositum eius, quod dixerat, processu temporis certius apparet, sua ad posteros infamia proderetur. Sic olim dæmones superbissimi spiritus in reddendis oraculis tanta verborum ambiguitate utebantur, vt in quemeunque euentum sua possent verba interpretari; ne si aliter euenisset, atque ipsi præ-

Tiraquellus

9.

Chrysofostomus

Augustinus

10.

Cicero

Laërtius

PROBLEMA II.

Pro D. Hieronymo.

Vtra fuerit laudabilior D. Hieronymi occupatio, tota vita docuisse, an tota vita didicisse.

Eusebius. Socrates.

11.

Aristot.

xissent, sua apud omnes ignorantia detegeretur. Cuius rei multa exempla Eusebius lib. 6. præparat. Euangel. cap. 10. Socrates lib. 4. historia Ecclesiastica cap. 15. plurèsq; alij retulerunt. Hinc tandem illi aruspices ac diuini, quos Nabuchodonosor de suo nomine consuluit, cum essent Chaldaei, responderunt Regi Syriacè, vt habetur Dan. 2. At cur non responderunt Chaldaicè, quod erat vernaculum eorum, & Regis, cum quo loquebantur, idioma? Fortasse; quia suam fateri ignorantiam cogebantur, ad peregrinam linguam confugerunt, vt à paucissimis intelligerentur: imò priusquam simpliciter dicerent, se nescire, *Non est*, inquit, *homo super terram, qui sermonem tuum Rex possit implere.* Vt ita multitudine ignorantium suam quoque inficitiam aliqua ex parte excusarent. Ad eò palàm ignaros confiteri erubescabant.

Tertiò argumentor in hunc modum; quia quòdo in Scriptura peccata maximè arguuntur, & abiectissima significantur, dicuntur ignorantia, aut nominibus aliquam ignorantiam redolentibus exprimuntur: quasi vilior esse non posset peccati natura, quàm si per ignorantiam explicaretur; ergo nulla esse potest humanæ naturæ maior labes, & de qua proinde homines magis debeant humiliari, quàm ignorantia. Antecedens patet ex multis locis. Nam Dauid Psalm. 50. *Ignorantias*, inquit, *meas ne memineris*, hoc est, peccata. Canticum illud celeberrimum Abacuc 3. inscribitur, *Oratio pro ignorantibus*, hoc est, pro peccatis. Summus Pontifex in lege veteri semel in anno in Sanctuarium ingressus, offerebat sanguinem pro sua, & populi ignorantia, Hebr. 9. hoc est, pro suo, & populi peccato. Samuel cum Saulem de peccato acerbissimè obiurgaret, *Stultè*, inquit, *egisti*, 1. Regum 13. *Deus in Angelis suis reperit prauitatem*, Iob 4. seu, vt est in Hebræo, *reperit stultitiam*. Dauid Psalm. 74. *Dixi iniquis, Nolite inique agere*, Hebraicè, *Dixi stultis, Nolite stultescere.* Et passim alibi similia testimonia habentur, & confirmatur, quia homines de nulla re magis, quàm de sua sciètia insolescunt, iuxta illud D. Pauli 1. Corinth. 8. *Sciètia inflat.* Imò & Angeli ex sua potissimum sapientia superbire cæperunt, iuxta illud Ezech. 28. ad Luciferum, *In multitudinem sapientia tua eleuatum est cor tuum.* ergo etiam de nulla re magis, quàm de sua ignorantia humiliantur. Nam contrariorum contrarij sunt effectus, teste Philosopho 2. de anima, cap. 10. & 4. Metam. cap. 2. Quare cum D. Augustinus vir alioqui omnium ingeniorum princeps, omnium Theologorum Doctor, omnium in quibuscumque facultatibus sapientum Antesignanus, ea nihilominus, in quibus scribendo lapsus fuerit, vt homo, non solum verbo, sed etiam scripto ad posteritatem omnium sæculorum sempiternam euulgaret; eam planè videtur humilitatem præstitisse, quæ nulla maior fingi potest. Atque hæc pro vtraque parte quæstionis.

13.
Hieron.

Vtrumque munus & Doctoris, & auditoris D. Hieronymus tota vita laudatissimè peregit. Doctorem fuisse totius Ecclesiæ celeberrimum, nemo iure dubitabit; cum ex eius doctrina totus orbis splendet. Nam in Occidentali Ecclesia feliciter eruditus, se contulit ad Orientalem, vt D. Augustinus lib. 1. contra Iulianum testatur, ne angustior esset Hieronymi doctrina, quàm ipsa lux solaris; & quos mundi fines Sol illuminando peruagatur, eosdem D. Hieronymus edocendo peruagaretur. Sedem sibi delegit prope antrum Bethleemicum, vt ipsemet Hieronymus in epistol. 15. ad Pammachium, & Oceanum confitetur, quod hospitium Erasmi Roterodami, non tam antrum, quàm publicum totius Christiani orbis oraculum appellat. Nam ad illud Christiani frequentiores, quàm olim Ethnici ad Delphicum oraculum concurrebant. Et, vt alios præteream inferioris notæ auditores, illò etiam doctissimi heroes magnis de rebus consultum aduenerunt. Paulus Orosius, Seuerus Sulpitius, Apodemius, Alipius; ipse deniq; D. Augustinus, quem pedibus non potuit, certè literis, & internuntiis adiuuit: omnes ingenuè professi, se plurimum ex celeberrimi Doctoris sapientia profecisse. Quin etiam Damasus Papa, quidquid dubij, difficultatisque in sacris literis inciderat, datis ad D. Hieronymum epistolis, non aliter, quàm ex illius iudicio enodabat. Denique tota Græcia, quæ omnes omnium gentium literas fastidiebat, Latinos vnus D. Hieronymi commentarios Græco sermone donauit; vt ex illo purissimo doctrinæ fonte puriore sapientiam hauriret: nec puduit totius orbis magistrum, post tot eximios scriptores se in D. Hieronymi tradere disciplinam.

Nihilominus fuisse etiam D. Hieronymum tota vita diligentissimum aliorum magistrorum auditorem, certum omnino est, vt ipsemet in epistola citata ad Pammachium testatur. *Iam*, inquit, *canis spargebatur caput; & magistrum potius, quam discipulum decebat: perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum; in multis ei gratias ago. Quod nescini, didici; quod sciebam, illo docente, non perdi. Putabant me homines sinem fecisse discendi: veni rursus Hierosolymam, & Bethleem; quo labore, quo pretio, Barrabanum, nocturnum habui præceptorem? Timebat enim Indeos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum.* Ita Hieronymus. Vbi videre est eius studium in discendo; qui non solum incolas, sed etiam externos inquirebat præceptores; nec erubescibat communis omnium magister in discipulum se omnibus mancipare. Quòd si nocturnum habuit Hebræi sermonis præceptorem; non fuit, quòd ipse Hieronymus diurno tempore discere erubesceret; sed quòd ipse præceptor diurno docere propter Iudæos formidaret. Mitto plures alios non solum viros, sed etiam famulias, à quibus D. Hieronymus ingenuè fatetur, se libenter, quæ ignorabat, didicisse.

cisse. Hinc igitur oritur questio quodlibetica, vtrum laudabilius fuerit D. Hieronymi negotium vsque ad senectutem docuisse, an vsque ad senectutem didicisse.

14. **Rationes pro munere docendi.** Laudabilius fuisse munus docendi, hæc ostendunt. Quia in primis hoc munus regium est. Nam David Rex illud exercebat, *Doceo inquit, iniquos vias tuas*, Psalm. 50. Imò Angelicum; nam & Angeli docendis hominibus incumbunt. *Ecce vir Gabriel*, inquit Daniel cap. 9. *citò volans, terigit me, & docuit me.* Parum hoc est, addo & diuinum. Nam æternus Pater non solum docuit filium, iuxta illud, *Sicut docuit me Pater, hæc loquor*, Ioan. 8. Sed etiam hominum magister esse voluit, iuxta illud, *Dominus erigit mihi aurem, et audiam, quasi magistrum*, Isai. 50. At verò Spiritum paracletum totius mundi doctorem fore, Christus Dominus asseruit, dicens, *Ille vos docebit omnia*, Ioan. 14. *Et docebit vos omnem veritatem.* Ioan. 16. Vnde D. Irenæus Spiritum sanctum appellat sacrarum literarum non modò conditorem, sed etiam doctorem. Iam verò Christus Dominus, quid frequentius, quàm docendi munus exercebat. *Ego*, inquit *semper docui in Synagoga*, Ioan. 18. Vnde Isaias cap. 30. Christum Dominum per antonomasiam doctorem, præceptorè que appellat. *Non faceret, inquit, auolare a se ultra doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.* Hinc est, quod D. Chrysofomus homil. 5. in primam epistolam ad Timotheum affirmet, neminem ad doctoratum euehendum, nisi priùs diuino calculo, & suffragio approbetur. Nullum igitur munus potuit D. Hieronymus tota vita laudabilius exercere, quàm munus docendi; cum per hoc ad diuinos honores accedere videretur.

15. **Contra verò discendi munus longè videtur à senibus alienum.** Quod sic ostendo. Quia si senes sunt imperiti, doceri vterius non possunt propter sensuum hebetudinem, & quandam naturalium facultatum stupiditatem, quæ necessariò consequitur, vbi nullus vnquam discendi labor, aut exercitatio præcessit, qua internæ potentia acuerentur. Vnde Cynicus ille Philosophus non immeritò dicebat, *Mortuo mederi, & senem docere, idem esse.* Hinc ille alius senex apud Theognem Poëtam Græcum non patiebatur, se ab alio edoceri, dicens, *Ne doceas, atas me facit indocilem.* Quæ est optima ratio illius paræmiæ vulgò trita, *Senex psittacus negligi ferulam.* Nam, vt Apuleius lib. 2. Floridorum, & Plinius lib. 10. naturalis historiae cap. 42. alique testantur, psittacus in primo vitæ biennio facile addiscit, in senio quantumuis flagelletur, nunquam potest edoceri. Neque latuit hæc difficultas ipsum D. Hieronymum. Nam præfatione in Euangelia, *Periculosa*, inquit, *presumptio est, senis mutare linguam, & canescentem mundum ad inuicia trahere paruulorum.* Ita ille. Ergo quicumque sunt imperiti senes, frustra discendo elaborant, cum nunquam laboris sui fructus assequantur; si verò tales non sint, scientia abundant: quæ planè propria est senilis ætatis, iuxta illud Ecclesiastici 25. *Corona senum multa peritua.* Vnde D. Hieronymus in epistola ad Nepotianum, *Omnes*, inquit, *penè virtutes corporis mutantur in senibus, & crescente sola sapientia decrescunt cetera virtutes.* Quò pertinet illud Socratis in Symposio Platonis, *Tunc*, inquit, *mentis oculus acutè incipit cernere, cum primum corporis oculus deflorescit.* Quare Tullius in

Catone, *Temeritas*, inquit, *est florescentis ætatis, prudentia senectutis.* Ob quam causam Quintilianus in declaratione quadam, *Militem*, inquit, *legimus inuacuum. Imperatorem sumimus senem.* Quibus verbis significat, sicut iuuenis viribus ad pugandum abundat; ita senem consiliis ad gubernandum abundare. In huius reij typum David, postquam senuit, vxorem duxit Abilag Sunamitidem, 3. Regum 1. quæ sapientiam senilis ætatis propriam repræsentat. Nam *Abilag*, interprete D. Hieronymo proximè citato, idem est, quod abundans, & quod rugitus. *In senibus autem*, inquit Hieronymus, *abundantissimum, & ultra humanam vocem diuini sermonis tantum commoratur.* Ita ille. Cum igitur senes omnibus doctrinae præfidiis muniti iam sint; frustra tempus ponunt in discendo, quod fructuosius in docendo collocarent. Quare non videtur D. Hieronymus etiam extremam senectutem discendo impendisse, quam vtilius impenderet docendo. Et confirmatur, quia sicut pecunia, ita & scientia immoderata quedam cupiditas esse potest. Vnde D. Iacobus cap. 4. suæ epistolæ, *Dico*, inquit, *vobis, per gratiam, quæ data est mihi, non plus sapere, quam oportet, sed sapere ad sobrietatem.* Vbi D. Bernardus sermone 36. in Cantic. *Non prohibet*, inquit, *sapere, sed plus sapere, quam oportet.* & paulo antè, *nam quemadmodum cibus indigestus malos generat humores; ita & multa scientia, si decocta igne charitatis non fuerit, malos mores.* Ita ille. Quæ autem immoderatio esse potest scientiæ cupiditas, quàm quæ ne extremo quidem vitæ tempore à discendo feriat? Et prius patitur animum à corpore, quàm studium ab animo auferri? Nulla igitur videtur laus D. Hieronymi etiam ad extremam senectutem discendo incubuisse: multa tamen docendo elaborasse.

Nihilominus laudabilius fuisse D. Hieronymi negotium, vsque ad extremum spiritum didicisse, ex multis sacrarum literarum oraculis potest confirmari. Nam in primis D. Paulus, postquam 1. Timoth. 3. dixit, *Oportet Episcopum doctorem esse*; rursus 2. Timoth. 2. dicit, *Oportet Episcopum docibilem esse.* atqui doctor est, qui docet; docibilis, qui docetur: ergo si idem Episcopus doctor, & docilis esse debet; profectò idem promptus esse debet, vt doceat pariter, ac doceatur. Vnde D. Augustinus lib. 1. contra Donatistas cap. 5. refert ex D. Cypriano, in Episcopo diligendum esse, non solum vt scienter doceat, sed etiam vt patienter discat. Et lib. 5. contra eundem cap. 76. *Ille*, inquit, *Episcopus melius docet, qui quotidie crescit, & proficiendo melior.* Ita ille. Deinde ille Regum omnium sapientissimus Salomon postulaturus à Deo sapientiam, vt posset iudicare populum, & discernere inter bonum, & malum, postulauit docilitatem. *Dabo*, inquit, *seruo tuo cor docile*, 3. Regum 3. hoc est, cor facile, vt doceatur. Quasi ille animus omnium sapientissimus iudicetur, qui non minus possit docere, quàm velit doceri: & ille, qui ad discendum promptissimus sit, idem planè ad docendum sapientissimus habeatur. Nam, vt bene D. Ambrosius lib. 1. Offic. cap. 1. *Quantumlibet*, inquit, *quisque profecerit; nemo est, qui doceri non egeat, dum vivit.* Ita ille.

Iam verò idem Salomon non minus bonus Rex, quàm egregius prædicator suum clausit librum optimis verbis ad rem præsentem confirmandam. *Finem*, inquit, *loquendi omnes pariter*

Quintilianus
Hieronymus
Bernardus
16. Augustinus
17.

audiamus, Ecclesiastes 12. Non ait, finem loquendi, hoc est, meam extremam orationem audites pariter audite, sed *audiamus*: vt suis se auditoribus exaquet; nec minus à se, quàm ab aliis audientiam exoret. Nam etiam doctor, qui alios docet, & prædicator, qui aliis prædicat, debet se ipsum docere, & sibi ipsi prædicare. Vnde rectè

Clem. Alex. Clemens Alexand. lib. 1. Strom. *Docens*, inquit, *aliquis plus dicit; & dicens sape vna audit cum is, qui ipsum audiunt.* Ita ille. Hanc fortasse rem significare voluit D. Paulus ad Ephesios 4. Nam Apostolorum officia enumerans, *Ipsè*, inquit, *dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores, & doctores.* At cur vltimo loco doctores commemorauit? Credo, vt essent auditoribus propinquiores, nec se multum ab eorum officio alienarent: sed pariter & docerent, & audirent. Quod D. Ambrosius lib. 1. offic. c. 1. mihi videtur insinuasse. *Diligentiam*, inquit, *circa Scripturas diuinas vltimam posuit Apostolus, vt studio docendi possim discere.* Ita Ambrosius. Quasi vtrumque munus, & docendi, & discendi parum inter se differant, sed potiùs magno inter se commercio coniungantur. Huc pertinet illa gloriatio Isai. cap. 50. *Dominus*, inquit, *dedi mihi linguam eruditam, et sciam sustentare eum, qui lassus est, verbo.* Quasi diceret, Dominus me constituit magistrum, & doctorem. Et statim confitetur discipulum se factum esse, & auditorem. *Erigi*, inquit, *mane mane erigit mihi aurem, et audiam quasi magistrum.* Non immeritò planè. Vt etiam ille, qui doctum se existimat, discere ex aliis, vt doctior fiat, non erubescat. Neque mirum, cum magnus ille Theologus Ioannes Euangelista, qui Christi Domini lateri incumbens diuinæ sapientiæ fontes epotauit, mysteria resurrectionis libens ab vna femina didicerit; & ingenio pudore confessus fuerit, per quam profecerit, dicens, *& hæc dixit mihi*, Ioann. 20. Vbi D. Chrysofomus homil. 84. *Euangelista*, inquit, *tanta laude mulierem non fraudauit; neque sibi dedecori arbitratus est, vt ab ea hæc intelligeret.* Ita ille. Iam verò D. Paulus raptus in tertium cælum, & in cælesti Academia Doctor gentium declaratus, tamen in terris Apostolorum se discipulum exhibebat. *Ascendi*, inquit, *Hierosolimam secundum reuelationem, & contuli cum illis, id est, cum Apostolis, Euangelium, quod prædico in gentibus*, ad Galat. 2. *Vterius*, vt D. Hieronymus interpretatur, *ne munus doctoris, & prædicatoris quodammodo euanesceret, nisi sapius interrogando, ac discipuli munus exercendo renouaretur.* Hanc doctrinam sequutus D. Augustinus epist. 25. *Ego*, inquit, *senex a iuvene, Episcopus tot annorum a collega nondum anniculo paratus sum doceri.* & alibi, *Si posses*, inquit, *me docere, quod ignoro, libentissime te sufferrem, non solum verbis increpantem, sed etiam verberibus castigantem.*

Ambr. D. Ambrosius quamplurimis in locis auditoris munus obire proficitur, præsertim lib. 6. epistola ad Sabinum, 40. ad quem mittit suos quosdam libellos, & summis precibus contendit, vt diligenter eosdem discat, & quæ corrigenda decreuerit, arbitrij sui iudicio castiget, ac corrigat. Ex quibus omnibus colligitur, quanta cum laude D. Hieronymus tota vita non solum docuerit, tanquam Doctor maximus; sed etiam didicerit, tanquam auditor minimus. Vnde ipse à Rufino reprehensus, quòd iam senex ab homine Hebræo, Hebræas literas acceperit, festiuiter respondet in Apologia, contra illum, *Quod*, inquit,

18. Ambros. D. Ambrosius non solum pro uocatus, sed etiam in me criminari, quòd homo ab homine Hebræas literas didicerim? Inde est, quòd quidam ineruditè sapientes remanent, dum nolunt discere, quòd ignorant, nec Horatium audiunt commemorantem.

Horat. *Cur nescire pudens præuè, quàm discere malo.* Ita D. Hieronymus. Vnde patet, nihil esse homine dignius, nihil in doctore laudabilius reperiri, quàm si non solum alios feliciter doceat, sed etiam ab aliis vtiliter discat. Atque hæc pro vtraque parte.

19. **PROBLEMA III.**
Pro D. Ambrosio.
Vtrum D. Ambrosius si solum D. Augustinum docuisset, & conuertisset, lauream Doctoris Ecclesiæ mereretur.

D. Vbitare nemò potest, quin D. Ambrosius, clarissimum Ecclesiæ iubar, multorum animos, errorum tenebris occæcatos illustrarit, peccatorum laqueis irretitos expedierit, & à via salutis toto cælo aberrante, in viam salutis reuocarit. Hoc enim mihi videntur significasse illæ apes, quæ in eius ore adhuc infantis, & dormientis, struxisse fauos, & finxisse mella memorantur, præfatio planè non obscuro, fore, vt ex illius ore melle dulcior flucret oratio, quæ etiam inuitos, & reluctantes animos Deo lucraretur. Quamuis, inquam, de hac re dubitare nemo possit, nisi amens sit; nihilominus quæstionem excito hypotheticam, si D. Ambrosius neminem præter vnum Augustinum ad fidem, ac meliorem frugem conuertisset, an id satis esset, vt laurea Doctoris totius Ecclesiæ donaretur.

20. D. Thom. *Fundamenta negotiorum partium* Negatiua pars tribui potest D. Thomæ 1. p. in prologo; vbi docet, Catholice veritatis Doctorem non solum pro uocatos debere instruere, sed etiam incipientes erudire. Vbi ad Doctoris lauream requirit plures instruendos, non solum numero, sed etiam specie morali quodammodo distinctos, nimirum proficientes, & incipientes: ergo si D. Ambrosius vnum tantum docuisset, & conuertisset Augustinum, non propterea Doctoris lauream assequeretur. Secundò sic argumentor ex c. 12. Daniel. vbi sic, *Qui ad iustitiam erudiam multos, iugebunt quasi stelle in perpetuas æternitates.* in quibus verbis Doctores Ecclesiæ definiuntur, vt D. Hieronymus, Albertus, Carthusianus, plurè que alij interpretantur: atqui illi tantum dicuntur ad hunc Doctoris gradum euadere, qui multos erudiant; ergo qui vnum tantum docuisset, ad hunc gradum ascendisse non diceretur: & proinde si D. Ambrosius plures, quàm D. Augustinum, non erudisset, non posset in Doctorum albo recenteri. Et confirmatur à simili, quia Propheta in illis verbis Doctores stellis comparat, *Iugebunt*, inquit, *quasi stelle*; tum propter alias causas, tum etiam propter claritatem, & efficacitatem: atqui stella non vnam tantum rem illuminant, sed omnes; neque in vnam tantum benefico afflatu illabuntur, sed in plerisque sublunares: ergo etiam Doctores illi esse debent, qui

20. D. Thom. *Fundamenta negotiorum partium* Hieron. Albert. Carthus.

qui non vnum tantum, vel alterum illuminent, sed omnem hominem venientem in hunc mundum. Tertio quia Christus Dominus cum suis discipulos constituit, creauitque doctores, *Docete*, inquit, *omnes gentes*, Matth. 28. Et rursus, *Predicite Evangelium omni creaturae*, Marc. 16. Quasi Doctoris munus non esset agere cum singulis tantum, sed cum omnibus: neque vnum tantum ab ignorantia tenebris in lucem veritatis, sed plurimos reuocare: ergo, qui vnum tantum docuisset, aut vni tantum praedicaasset, nondum perfectum Doctoris munus omnibus partibus impleffet. Et confirmatur ex D. Paulo ad Ephes. 4. dicente Christum Dominum constituisse Pastores & Doctores ad consummationem Sanctorum, in adificationem corporis Christi: atqui corpus Christi mysticum, de quo ibi sermo est, non ex vno tantum, sed ex pluribus fidelibus coalescit: ergo Doctor non est, qui vni tantum membro curando, solidandoque vacat; sed qui pluribus inter se iungendis, coagmentandoque incumbit. Vltimo, quia Doctores suum munus praedicando exercent, vt tradit D. Thom. in supplemento q. 96. art. 1. in corpore: atqui praedicatio non fit ad vnum, sed ad plures, iuxta illud, quod oratorum magister Fabius Quintilianus inculcauit, dicens, *Tolleretur de rebus humanis eloquentia, si cum singulis ageremus*; ergo qui plures non docet, tantum abest, vt finem perfecti Doctoris obtineat, vt ne illius quidem munus exercuisse videatur.

D. Thom.

Quintil.

21. Pars affirmatiua probatur.

D. Thom.

22.

Christus Dominus Redemptor omnium, qui ratione

cientissimum pretium ad redemptionem, & salutem omnium obtulerit: ergo etiam, vt quis dicitur Ecclesiae Doctor, opus non erit, vt effectum ipso plures docuerit, & conuerterit; sed quod appositè dixerit ad docendum, & conuertendum. Et confirmatur, quia laurea est praemium alienius meriti: atqui meritum Doctoris non consistit in aliorum conuersione, cum haec extra illius libertatem sita sit, sed tantum in eius apta praedicatione; ergo siue alij conuertantur, siue non, quod est per accidens: dummodo ipse doctor perfectè doceat, ac praedicet, quod per se requiritur, laurea doctoris acquiratur. Vnde rectè D. Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium, monet, vt in salutem animarum incumbat, quamuis neminem conuertat. *Noli*, inquit, *dissidere; curam exigeris, non curatum. Denique audisti, curam illius habere; & non curam, et fama illum.* Vnde D. Paulus 1. Corinth. 15. *Plus omnibus laboraui.* Non ait, plus omnibus fructificauit. Nouerat, quia vniutqueque secundum suum laborem accipiet; non secundum praerentum. *Reddet enim Deus mercedem laborum sanctorum suorum.* Sapient. 10. non autem fructuum. Ita egregiè D. Bernardus.

Bern.

23.

Chrysol.

24. Chrysol.

Theophyl.

Tertio quia licet ad perfectam Doctoris lauream, plurium instructio, & conuersio requiretur: adhuc conuersio D. Augustini sufficeret ad D. Ambrosium Doctoris laurea coronandum; ergo intentum. Probo antecedens, quia illa D. Augustini conuersio multis aliis conuersionibus arquipolleret. Nam in sacris literis vnus vir nimium excellens, & facilè princeps, multis alijs non solum confertur, sed etiam antefertur. Vnde Ecclesiasticus cap. 16. *Melior est, inquit, vnus timens Deum, quam decem filij imperitiae, & vnus sensus inhabitabitur parua; & Tribus vnus vnus deseruet.* Quibus verbis aliqui addunt, *& vnus iustus pro toto mundo.* Vbi videre est, vrbem, imò orbem vbi habitet vnus tantum, si probus sit, esse frequentissimè habitatum: tribum verò, in qua impij multi degant, esse planè desertam, ac solitariam. Hinc est, quòd populus Israeliticus Regem Dauidem ad bellum contra Absalonem exire molientem, hisce verbis retinuerit, ne exiret. *Non exibis*, inquit, *quia tu pro decem milibus computaris*, 2. Reg. 18. Quò fortasse alludens D. Chryostomus hom. 8. in Acta, *Educite*, inquit, *centum milia, & vnus sanctum: scimus quia hic plura operetur.* *Exiit IESVS Naxos in bellum, & solus omnia operatus est strenuè; & ita alij nihil profuerunt.* & paulo post, *Vellem, vt multitudine ornaretur Ecclesia, sed multitudine probata; si autem hoc fieri nequit, saltem pauci illi probati sint.* *Non videtur, quòd melius sit habere vnum lapidem pretiosum, quam mille ebolos:* Hæc Chryostomus.

Tota olim Samaria fame extabescerebat; solus Helias à Deo sustentabatur, 3. Reg. 17. *Minum non est*, inquit D. Chryostomus hom. 40. ad pop. Antiochenum, *quia Helias vnus erat, sed totus mundus dignus non erat, qui rependeretur ei. Et mundus quidem innumera millia sunt; sed non sunt millia, cum nec ad vnus mensuram perueniant.* Ita Chryostomus. Facit & D. Paulus, qui paucos ex illis sanctissimis Patribus toti mundo videtur praetulisse. *Quibus*, inquit, *dignus non erat mundus*, Hebr. 11. Vbi Theophylactus, *Si vniuersam*, inquit, *mundi structuram cum hominibus, qui in eo sunt, opponis hisce, non inuenies tamen, quid illis dignitate respondeat.* Ita ille. Eodem alludit & Moyses Deut. 33. Nam Tribum Leuiticam benedi-

Problema IV.

De D. Gregorio.

ctione impertiens, *Quis*, inquit, *dixit patri suo, & matri suae, nescio vos, &c. hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt.* Vbi Moyses initio quidem loquitur singulariter, *qui dixit*; & statim pluraliter, *hi custodierunt, hi seruauerunt.* Quasi vnus tantum mundo propter Deum renuntians, multorum instar habere videretur. Quæ etiam causa fuit, cur Anna mater Samuelis, quo tempore vnicum tantum habebat filium Samuelem, nihilominus plures peperisse affirmaret. *Donec*, inquit, *sterilis peperit plurimos*, 1. Regum 2. quia vnus sanctitas innumeram aliorum multitudinem, non solum exæquabat, sed etiam superabat. Ita enim Philo Iudæus in libro, quòd Deus sit immutabilis, interpretatur. Quare cum D. Ambrosius vnum Deo genuerit Augustinum, innumerum sine dubio filios per Euangelium genuisse credendas est. Nam vnus Augustinus, & doctrina, & sanctitate innumeris alijs anteceluit; & maior ex illo tantum, quàm ex innumeris alijs utilitas in Ecclesiam redundauit. Et confirmatur, quia quemadmodum Dauid vnum superans Philisthæum, omnes censeatur Philisthinorum acies superasse; & Iudith vnum iugulans Holofernem, iugulasse censeatur omnes Assyriorum legiones; & Christus Dominus vnum Archidæmonem, vt appellat D. Chryostomus, profligans, censeatur profligasse omnes dæmonum cateruas, & Christianorum pedibus profligandas subiecisse: ita planè D. Ambrosius vnum superans Augustinum, omnes omnino Manichæorum, caterorumque hæreticorum exercitus superauit. Vnde ex hac vna victoria, dignus fuit, qui celeberrima Doctoris laurea coronatus triumpharet.

Philo Iud.

25.

August.

PROBLEMA IV.

Pro D. Gregorio.

Utrum D. Gregorius utilior fuerit Ecclesiae suo Pontificatu, an suo Doctoratu.

Vtraque dignitate insignis fuit D. Gregorius; imitam Pontificis, & lauream Doctoris summa cum laude coniunxit. Hæc enim duo ornamenta non debent ab inuicem in Episcopo separari. Vnde D. Paulus 1. Timoth. 3. *Oportet*, inquit, *Episcopum Doctorem esse.* Quasi qui Doctor non sit, neque aptus esse possit, vt Episcopali munere fungatur. Et propterea idem Apostolus cum alia Ecclesiastica officia distinxerit, hæc duo copulauit, dicens, *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, & Doctores*, Ephes. 4. Discriminauit quidem alios Ecclesiae ministros, sed hos duos pastores, & Doctores penitus coniunxit: significans vnã dignitatem sine altera minimè posse coherere, vt D. Augustinus epistola 59. ad Paulinum interpretatur. Nec immeritò in eundem hominem pastoris, & Doctoris dignitas debent conuenire. Nam iuxta D. Paulum ad Titum 1. ille tantum pastor eligi debet, qui potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere. Ad hoc autem munus palam est, perfectissimam sapien-

Mendoça Vnida iun.

tiam in Pontifice requiri. Vnde olim Deus optimos suæ Ecclesiae pastores promissurus, sapientes promissit, *Dabo*, inquit, *vobis pastores iuxta cor meum, & pascet vos scientia, & doctrina*, Ierem. 3. Neque enim aptus est ad pascendum, qui scientia & doctrina non abundat. Quare Concilium Tridentinum sess. 5. cap. 2. statuit, vt Episcopi non solum pastores, sed etiam Doctores munere fungantur, hoc est, vt non solum gubernandi, sed etiam praedicandi officium exerceant. Vtrumque igitur munus D. Gregorius summa cum laude administruit. Sed hinc oritur dubitatio quodlibet, vtro ex officio sanctissimi viri, Pontificatu ne, an Doctoratu, maior in Ecclesiam utilitas redundaret.

Conc. Trid.

Dubitatio.

26. Argumenta pro Pontificatu.

Bernard.

Pastorū comparatio.

Chrysol.

27.

Hieron.

Arnold.

Pro Pontificatu multa congeri possunt, & Sanctorum oracula, & rationum momenta. In primis Christus Dominus ostensurus, quantam mundo utilitatem praestiterit, *Ego*, inquit, *sum pastor bonus*, Ioan. 10. Non autem dixit, *Ego sum Doctor sapiens*, quasi maior ex illo munere, quàm ex hoc utilitas oriatur. Vnde D. Bernardus epistola 248. ad Papam Eugenium, nihil Ecclesiae vtilius esse sentit, quàm bonum pastorem. *Sirebus*, inquit, *rarietas preiunxerit, nihil in Ecclesia pretiosius: nihil optabilius bono, vtilique pastore.* Proinde sicubi talis reperiatur, confestim iniiciendæ sunt manus, & toris viribus satagendum, ne qua vi, ne qua arte malitiæ fructuosa promotio valeat praepediti. Ita Bernardus. Comparari possunt pastores cum arborum radicibus, iuxta illud Dauidicum Psalm. 79. *Plantasti radices eius*, hoc est, principes, & pastores huius populi elegisti. Nam quemadmodum ex radicibus haurit tota arbor succum illum vitalem, quo nutritur; ita & tota respublica à bono Prælatu spiritalia accipit alimenta, quibus proficit, & vegetatur. Vnde D. Chryostomus in tractat. de Symbolo, *Quemadmodum*, inquit, *videns arborem folijs pallentibus, marcidam intelligis, quod aliquam cul-pam habeat circa radicem; ita cum videris populum indisciplinatum, sine dubio cognosce, quòd sacerdotium eius non est sanum.* Ita D. Chryostomus. Et posset quidem contrario modo etiam philosophari. Quemadmodum, qui videt arborem florentem, & vernantem, sanam, & vegetam non dubitat radicem, ex qua tota illa arboris amœnitas dependeat: ita & qui videt rempublicam bonis moribus instructam, optimos ei præesse non dubitat pastores, à quibus tota illa virtutum seges oriatur.

Vestes, quibus olim summus Sacerdos in Sacerdotium penetrabat, multi colores erant, & polymito, seu phrygiano, vt vocant, opere variegata. Rationem reddit D. Hieronymus de veste sacerdotali, *Vt non solum*, inquit, *pro liberis, & parentibus, sed pro cuncta creatura, & voce, & habitu precaretur.* Ex quibus verbis patet Pontificis dignitatem sic esse comparatam, vt non solum amicis ac domesticis, sed planè omnibus etiam inimicis, & externis profutura censeatur. Eodem pertinet, quòd idem Pontifex nomina filiorum Israel, & in humeris, & in pectore gestabat, Exod. 28. Vtrumque sanè optima ratione. Nam in humeris portabat, inquit Arnoldus tractat. de verbis Christi Domini in cruce, *vt per hoc intelligatur, quomodo in portandis fratrum oneribus officium illud se habere debeat; quantaque eis ex debito regimini sollicitudo incumbat, vt proprijs humeris onem perditam ad ouile reportet.* Ita ille. *In pectore vero gestabat*, inquit idem Arnoldus, *quia pectus eorum, qui sunt*

sunt in regimine, aliud occupare non debet, quam animarum zelus. Itaque boni pastores in salutem subditorum toto pectore incumbant; & si quos laborum pondere pressos deprehendunt, humeris suis impositos in celum portant.

Ad hæc Apostoli Ecclesiam gubernaturi salteræ appellantur Matth. 5. quia, ut sal, inquit D. Hieronymus, omnem cibum condit, nec est aliquid per se tam suave, quod absque eo gustum demulceat; ita mundi totius, & propriæ Ecclesiæ condimentum Episcopus est. Addit idem D. Hieronymus ad illa verba Christi Domini, Lucerna corporis tui est oculus tuus, Matth. 6. Episcopus esse oculus totius Ecclesiæ, quia quantum esse oculus corpori, tantam Episcopus Ecclesiæ utilitatem affert, & iucunditatem. Tandem cum diabolus expeteret Apostolos ut cribaret, sicut triticum; Christus Dominus pro solo Petro dicitur orasse, Ego rogavi pro te Petro. Luc. 23. At cur non etiam pro aliis? Responder optimè D. Leo, Quod aliorum status certior sit futurus, si mens Principis iniuncta maneat. In Petro ergo omnium fortitudo munitur; ut firmitas, que per Christum Petro tribuitur, per Petrum cæteris Apostolis conferatur. Ita D. Leo. Vnde patet, quidquid boni in subditis reperitur, totum id ex bonis pastoribus redundare.

Vltimò ratione sic arguuntur. Quia Doctor solum viam monstrat, illuminando intellectum: at verò pastor in viam deducit, trahendo voluntatem, per leges, per supplicia, per præmia. Vnde est illud Ierem. 1. ad pastorem Israël, Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & edifices, & plantes. Quantò igitur facta verbis præstant, tantò pastores vtiliores reipublicæ, quàm Doctores. Vnde planè D. Gregorius videtur maiorem vtilitatem Ecclesiæ præstitisse, præsidendo, statuendo decreta, iubendo leges, ferendo censuras, bonis præmia, malis supplicia diuidendo, quàm præstitit docendo, prædicando, scribendo; cum per hæc viam virtutis solum ostenderit, per illa ad viam salutis impulerit.

Pro Doctoratu non minora se offerunt præsidia rationum, & in primis ex sacris literis quantitas sit eorum vtilitas apertissimè demonstratur. Facit in primis locus ille Cant. 3. In lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israël: omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi; uniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos. Quid enim lectulus Salomonis, nisi Christi Domini Ecclesiam adumbrat? Quid illi sexaginta fortes gladio armati, nisi Ecclesiæ Doctores verbo Dei instructos, munitosque designant? Ut enim Salomonis lectulum præsidiarum milites tuebantur, ne qua vis hostilis in eum irrumperet: ita Ecclesiæ Doctores ipsam Ecclesiam muniunt, & defendunt, ne qua hæreticorum, siue inferorum pestis in eam irruat, & grassetur, vt D. Augustinus lib. 2. contra Iulianum, cap. 10. interpretatur. Non minor Doctorum vtilitas colligitur ex cap. 7. Cant. vbi Christus Dominus suam Ecclesiam alloquutus, Collum, inquit, iunum sicut turris eburnæ. In quem locum D. Isidorus, In collo, inquit, Doctores designati sunt, qui turri eburnæ propter firmitatem, & pulchritudinem comparantur, qui civitati Dei, & robur præstant, & decus. Quibus verbis Doctorum vtilitatem satis apertè manifestat. Siquidem duo, quæ inter se rarè ac difficile conueniunt, robur ac decus, Ecclesiæ per Doctores conferuntur. Accedit illud oraculum Daniel. 12. in quo viros probos ac iustos cum splen-

dore firmamenti comparauit, Doctores tamen, & qui ad iustitiam erudiunt multos cum ipsis astrorum luminibus. In quem locum D. Hieronymus in lib. de optimo genere interpretandi, Vides, inquit, quantum inter se distem iusti iustitias, & docti iustitias? Alii stellis, alii celo comparantur. quasi diceret, quanto astra cæteris cæli partibus clariora splendent, tanto Ecclesiæ Doctores cæteris hominum generibus vtiliores in terris commorantur. Hinc est illud Isai. 54. Portam, inquit, in spem propugnaculi tui. & portas tuas in lapides sculptos. Vbi D. Cyrillus Alexandrinus per illa propugnacula, & per illas portas sanctissimos Ecclesiæ Doctores interpretatur. nam vt propugnacula excludunt hostes, portæ verò admittunt ciues: ita & Ecclesiæ Doctores tanquam propugnacula hæreticos propellant, & tanquam portæ veros fidei cultores beniuolo recipiunt amplexu. Pro illis verbis, Portam propugnaculi tui, transferri potest ex Hebræo, Penam soles tuos. Nec immeritò, quia sicut in mundo nihil solè vtilius reperitur: ita in Ecclesia nihil bono Doctore vtilius esse potest; qui totam non solum illuminat, sed fecundat.

Tandem argumentor ratione. Quia homines facilius ratione & amore, quàm vi & timore gubernantur; cum ratio & amor ad eorum naturam, quæ rationalis est, propius accedat. Sed pastores potius agunt vi ac timore: Doctores autem potius ratione & amore; quia tam parè agunt cum hominibus, vt non trahere, sed inuitare illos videantur: ergo vtiliores sunt reipublicæ Doctores, quàm pastores. Vnde D. Gregorius docens, & prædicans, non solum verbo, & quandiu vixit, sed etiam scripto, postquam feliciter obiit, adeò vtilis fuit Ecclesiæ, vt vtilior esse non posse videatur.

PROBLEMA V.

Pro D. Thoma.

Vtrum nomen Angelici Doctoris conueniat ratione doctrinæ, an ratione vitæ.

Nihil in scholis Theologiæ frequentius auditur, quàm nomen Angelici Doctoris; & nihil aliud apud Theologos vulgariùs habetur, quàm hoc nomine D. Thomam nuncupari: quam illi appellationem omnium voces, omnium libri, omnium consensus tribuere. Dubitari potest, vnde D. Thomas meritis, & consequutus sit tam illustre cognomen? Certum mihi est, duos præcipuè fontes extitisse, è quorum altero hæc appellatio potuerit emanare, nimirum doctrinam & vitam. Incertum, vtro horum ex fonte potissimum emanarit. Quod igitur à doctrina defluerit, auctoritate & ratione suadet. Auctoritate quidem, quia in Scriptura, qui sanam aliquam doctrinam inculcant, Angeli appellantur. Ad sunt exempla propemodum innumera. Nam in primis Deus ad Moysen, Mutam, inquit, præcursorem tui Angelum, Exod. 33. At quis fuit iste Angelus, qui populo ad terram promissionis antecedit? Rectè Tertullianus lib. aduersus Iudæos cap. 9. existimat fuisse Iosue, præcursorem miracula, & oracula, quibus illum populum erudiuit. Populum, inquit, introduclurus erat Iosue in terram re-

Hieroz.

Cyria.

31.

32.

Pro doct.

Tertul.

promissio

Problema V.

promissionis, non Moyses. Angelum quidem dixit eum ob magnitudinem virtutum, quas erat editurus, & officium Prophetæ, nuntiantis scilicet diuinam voluntatem. Ita Tertullianus. Deinde sic confirmo alio exemplo. Erat olim populus Dei in Galgalis, & præcè à lege diuina recedebat: nam ex consuetudine Gentilium vicinorum, in ritus profanos, & gentilicos abibat. Ecce tibi ascendit Angelus Domini de Galgalis, & errantem populum reuocat, labentem erigit, & ad patrios mores, sacrasque cæremonias reducit, Iudic. 2. Quis porro fuit iste Angelus? Consulatur Lyranus ad eum locum, vbi dicit ex veterum Hebræorum doctrina fuisse egregium ducem illius populi nomine Phineem; qui tamen ratione muneris, quod obibat, docendo, & erudiendo populum, meruit Angelus appellari.

33. Quis ignorat illud oraculum Malachiæ c. 2. Labia, inquit, Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est. Vbi Sacerdotes non aliam ob causam Angeli appellantur, nisi quia diuinæ legis scientiam custodiunt, & inculcant, vt rectè D. Hieronymus ad eum locum interpretatur. Angelus, inquit, Sacerdos Dei verissimè dicitur; quia Dei & hominum sequester est, eiusque ad populum nuntiat voluntatem. Ita ille. Sed quid illud D. Pauli, Licet, inquit, Angelus de celo euangelizet vobis, præterquam quod euangelizauerim vobis, anathema sit, ad Galat. 1. Quorsum enim nominatim dicit, Angelus de celo? An vllus esse potest Angelus de terra? Potest quidem, interprete D. Chrysofomo ad eum locum: nam sacerdotes, prædicatores, & doctores, qui veram mundo tradunt, nuntiantque doctrinam, non immeritò Angeli de terra appellantur. Vnde Iacobus in sua illa mystica scala non solum vidit proprios Angelos descendentes de cælo; sed etiam mysticos, id est, doctores, & prædicatores ascendentes de terra: per vtrosque enim Ecclesia Dei instruit, & ad pietatem informat. Iam verò illos duos Ioannes Baptistam & Euangelistam quis ignorat Angelos appellari? Nam de Baptista est illud, Ecce mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, Malach. 3. De Euangelista verò illud Apocalyp. vltimo. Ego IESVS misi Angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis. Vterque autem, si res bene expendatur, Angelus dicitur, quia viam monstrat, quia veritatem testatur, hoc est, quia veram, sanamque doctrinam hominibus inculcat. ergo cum D. Thomas tam salubres doctrinæ fontes vniuersæ Ecclesiæ propinavit, non immeritò Angelus appellatur.

34. Ratione verò ita rem ostendo; quia Angeli sunt quidam inter Deum, & homines internuntij, iuxta illud ex Psalm. 103. Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem: seu, vt habet Chaldaeus, Qui facis nuntios tuos veloces, sicut spiritus; & ministros tuos fortes, sicut ignis. Hoc est, qui Angelos tuos tanquam nuntios & legatos constituis, vt inter te, & homines velocissimè intercurrant. Nam, vt D. Paulus Hebr. 1. Omnes, inquit, sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. & rursum Dauid Psalm. 90. Angelis, inquit, suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis. In quem locum D. Bernardus, diuinam erga homines prouidentiam admiratus, Ne quid, inquit, in cælestibus vacet ab opere sollicitudinis nostræ, beatos illos spiritus propter nos mittis in ministerium, custodia nostra deputas, nostros iubes fieri pedagogos. Ita Mendocæ Chridarium.

35. Quod autem hoc cognomen à vita potius emanarit, & Angelicæ vitæ merito Angelicus Doctor dictus fuerit, sic ostendo primò: quia omnes illi, qui in terris vitæ puritatem colunt, magnam habent cum Angelis cognationem. Vnde D. Petrus Chrysologus serm. 143, expendens, cur de cælo missus fuerit Angelus Gabriel ad Virginem, rationem reddit, Quia, inquit, semper est Angelis cognata virginitas. & si vultis scire, Angelicam gloriam acquirere maius est, quàm habere. Esse Angelum felicitatis est, Virginem esse, virtutis. Virginitas enim hoc obtinet viribus, quod habet Angelus ex natura. Ita ille. Præterea D. Hieronymus epistola 22. ad Eustochium c. 9. Statim, inquit, vt filius Dei ingressus est super terram, nouam sibi familiam instituit; vt qui ab Angelis adorabatur in cælo, haberet Angelos in terris, nempe virgines. Ita ille. D. Ambrosius lib. 1. de virginibus, Virgines alloquutus, Neque mirum, inquit, si pro vobis Angeli militant, quæ Angelorum moribus militatis. Vnde cum olim Christus Dominus prædixit omnes beatos fore sicut Angelos Dei in cælo, Matth. 22. asserunt grauissimi Patres, Virgines in terris iam hoc præmium obtinere. Nam D. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, Quod, inquit, alij in cælo postea futuri sunt, hoc Virgines in terra esse ceperunt. & D. Cyprianus de habitu Virginum, Virgines alloquutus, Quod, inquit, futuri sumus, iam vos esse cepistis. Vos resurrectionis gloriam in isto seculo iam tenetis: per seculum sine seculi contagione transitis. At verò D. Ambrosius lib. 1. de Virginibus, Quod, inquit, nobis promittitur, vobis præsto est: vtorumque nostrorum usus apud vos est; de hoc mundo estis, & non estis in hoc mundo: seculum vos habere meruit, tenere non potuit. Ita ille. En, vt omnes, qui vitæ puritatem in terris colunt, Angeli appellantur. Atqui D. Thomas ab ineunte ætate, animi, & corporis puritati conseruandæ diligentissimè incubuit: ergo huius virtutis merito Angelicus Doctor nuncupatur.

36. Secundò accedit ratio. Nam illustria cognomen à præcipuis victoriis oriuntur, vt est in profanis literis vulgatissimum: at illustriorem victoriam D. Thomas de concupiscentia, quàm de ignorantia reportauit; cum concupiscentia multò actior sit hostis, omni vipera sæuior, omni flamma vehementior, omni læna truculentior, omni tigride crudelior, omni denique fera immanior. Vnde est illud D. Augustini serm. 250. de tempore, Inter omnia Christianorum certamina, duriora sunt prælia castitatis; ergo à victa concupiscentia potius, quàm ab expulsa ignorantia Angelicus Doctor appellatur. Enimvero non maiori iure Scipio ille magnus cognominatur Africanus ob euersam à se Carthaginem, quàm ob carnis concupiscentiam à se deuictam, quando nimirum ab ipso etiam seminarum conspectu modestus abstinuit. Flori hoscolum lib. 2. c. 11. delibemus. Certum est tamen ad profligandam prouinciam maximè profuisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captiuos pueros, puellasque præcipuè pul-

ille. Atqui prædicatores & doctores etiam Legatorum, & nuntiorum munere apud homines funguntur; iuxta illud D. Pauli Ephes. 6. Legatione fungor in catena, &c. ergo etiam illi possunt, ac debent Angeli appellari. Cum igitur D. Thomas singularis Doctor, & eximius prædicator extiterit, ac proinde diuinus quidam in terris legatus, seu nuntius, & diuinæ voluntatis interpres, non immeritò Angelici Doctoris cognomen debuit insigniri. Hæc pro hac parte.

35. Rationes pro vita. Quod autem hoc cognomen à vita potius emanarit, & Angelicæ vitæ merito Angelicus Doctor dictus fuerit, sic ostendo primò: quia omnes illi, qui in terris vitæ puritatem colunt, magnam habent cum Angelis cognationem. Vnde D. Petrus Chrysologus serm. 143, expendens, cur de cælo missus fuerit Angelus Gabriel ad Virginem, rationem reddit, Quia, inquit, semper est Angelis cognata virginitas. & si vultis scire, Angelicam gloriam acquirere maius est, quàm habere. Esse Angelum felicitatis est, Virginem esse, virtutis. Virginitas enim hoc obtinet viribus, quod habet Angelus ex natura. Ita ille. Præterea D. Hieronymus epistola 22. ad Eustochium c. 9. Statim, inquit, vt filius Dei ingressus est super terram, nouam sibi familiam instituit; vt qui ab Angelis adorabatur in cælo, haberet Angelos in terris, nempe virgines. Ita ille. D. Ambrosius lib. 1. de virginibus, Virgines alloquutus, Neque mirum, inquit, si pro vobis Angeli militant, quæ Angelorum moribus militatis. Vnde cum olim Christus Dominus prædixit omnes beatos fore sicut Angelos Dei in cælo, Matth. 22. asserunt grauissimi Patres, Virgines in terris iam hoc præmium obtinere. Nam D. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, Quod, inquit, alij in cælo postea futuri sunt, hoc Virgines in terra esse ceperunt. & D. Cyprianus de habitu Virginum, Virgines alloquutus, Quod, inquit, futuri sumus, iam vos esse cepistis. Vos resurrectionis gloriam in isto seculo iam tenetis: per seculum sine seculi contagione transitis. At verò D. Ambrosius lib. 1. de Virginibus, Quod, inquit, nobis promittitur, vobis præsto est: vtorumque nostrorum usus apud vos est; de hoc mundo estis, & non estis in hoc mundo: seculum vos habere meruit, tenere non potuit. Ita ille. En, vt omnes, qui vitæ puritatem in terris colunt, Angeli appellantur. Atqui D. Thomas ab ineunte ætate, animi, & corporis puritati conseruandæ diligentissimè incubuit: ergo huius virtutis merito Angelicus Doctor nuncupatur.

36. Secundò accedit ratio. Nam illustria cognomen à præcipuis victoriis oriuntur, vt est in profanis literis vulgatissimum: at illustriorem victoriam D. Thomas de concupiscentia, quàm de ignorantia reportauit; cum concupiscentia multò actior sit hostis, omni vipera sæuior, omni flamma vehementior, omni læna truculentior, omni tigride crudelior, omni denique fera immanior. Vnde est illud D. Augustini serm. 250. de tempore, Inter omnia Christianorum certamina, duriora sunt prælia castitatis; ergo à victa concupiscentia potius, quàm ab expulsa ignorantia Angelicus Doctor appellatur. Enimvero non maiori iure Scipio ille magnus cognominatur Africanus ob euersam à se Carthaginem, quàm ob carnis concupiscentiam à se deuictam, quando nimirum ab ipso etiam seminarum conspectu modestus abstinuit. Flori hoscolum lib. 2. c. 11. delibemus. Certum est tamen ad profligandam prouinciam maximè profuisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captiuos pueros, puellasque præcipuè pul-

35. Rationes pro vita.

Chrysol.

Hieron.

Ambros.

Hieron.

Cyprian.

Ambros.

36.

August.

Florus.

non reprehendatur; imò potius tam insigni miraculo ad eundem usum beneuolè reuocetur.

PROBLEMA VII.

Pro D. Paulo.

Utrum D. Paulus sua eloquentia veteres oratores superarit.

45. *Rationes quæ probant D. Paulum non fuisse eloquentem.*

Patria D. Pauli.

Chrysof.

46.

Hieron.

Origen.

Multa sunt, quæ ostendere videantur, D. Paulum nullis eloquentiæ præfidiis excultum fuisse. sed potius omnibus artis oratoriæ præceptis destitutum. Primò sic argumentor. Eloquentia à patria, in qua quis natus & nutritus est, magna ex parte proficiscitur. Nam qui in patria rudi, & impolita nascitur, & qui inter rusticos & incultos homines nutritur; quid nisi pingue, crassum, inurbanum, ac planè rusticum loquatur? Atqui D. Paulus natus erat in Cilicia; vt ipsemet Act. 21. & 22. testatur: cuius regionis lingua rudis erat & subrustica, barbara, & solæcisimè aspera. Vnde D. Chrysofomus homil. 4. in secundam ad Timotheum, testatur Ciliciam à Roma, in qua sapientia & eloquentia maximè florebat, & viæ spatio, & gloriæ merito, longissimè distare: hoc est, sicut Roma bonis artibus excultissima erat, ita Ciliciam incultissimam fuisse: ergo Paulus patria rusticitate donatus, ab usu floridioris eloquentiæ quàm longissimè recebat.

Secundò sic argumentor. Eloquentia minimum debet esse congrua, & Grammaticæ legibus conformis. Si enim oratio correctæ & emendatæ non sit, quo pacto erit culta & ornata? Atqui D. Paulus aliqua loquendi incongruitate laborabat, & aliquando in solæcisimos impingebat: ergo tantum abest, vt eloquentiam coluerit, vt etiam à Grammatica videatur alienus. Minorem, in qua sola est difficultas, sic ostendo. Et vt aliis exemplis superfedem, quibus grammaticalia vitia in Pauli oratione conuincuntur, in epist. ad Ephes. cap. 3. sic habetur: *Ego Paulus, vinculus Iesu Christi*. &c. *Quod in vobis factum est sacramentum.* Vbi quis non videt illum eorum rectum, *Ego Paulus* in quandam obliquitatem grammaticalem incidisse, cum nullo verbo terminetur; quod Grammaticæ leges exigebant: sed addatur. *Notum vobis factum est sacramentum*: Quod vitium adeò expressum D. Hieronymus ad eum locum recognouit, vt excusandum non censuerit; sed tantum boni æquique consulendum; & spiritui, quo D. Paulus, potius sensus, quàm verba attendebat, condonandum. *Nos*, inquit, *quoniamque solæcisimos, aut tale quid annociamus, non Apostolum pulsamus, vt maleuoli criminantur, sed magis Apostoli assertores sumus, qui absque Rhetoricæ nitore sermonis, & verborum compositione, & eloquij venustate totum ad fidem Christi mundum traxerunt.* Vnde ad doctrinam Pauli referri potest illud eiusdem Apostoli, *Habemus thesaurum in vasis fictilibus*, 2. Corinth. 4. 7. vt rectè interpretatur Origen. homil. 9. in Numer. Nam spiritus Apostolicæ doctrinæ thesaurus erat scientiæ & sapientiæ Dei. Sed verba, in quibus ea doctrina includebatur, erant vasa fictilia, quia sermones Apostoli, inquit Origenes, *erant viles, & contemptibiles; eo quod nulla arte Grammatica expoliti videbantur; & eo-*

dem modo lib. 4. Periarchon cap. 1. ad finem, exponit, dicens in viliibus & incomptis verborum vasculis, diuinæ sapientiæ thesaurum abscondi. Vt eò magis diuinæ potentiæ virtus effulgeat, quominus humanæ eloquentiæ fucus miscetur. Itaque Apostolus non solum Rhetoricæ, sed etiam Grammaticæ legibus solutus loquebatur.

Tertiò argumentor in hunc modum. Oratio ex eloquentiæ præceptionibus composita, teste Quintiliano, adeò clara & perspicua esse solet, vt tanquam Sol incurrat in sensus: & sicut hi nulla difficultate Solem radiantem inueniunt; ita omnes qui adfunt, oratorem eloquentem nulla difficultate allèquantur. Atqui oratio D. Pauli adeò obscura est, & tam multis difficultatibus impedita & intricata, vt difficillimè intelligatur: ergo procul ab eloquentiæ legibus excurrit, nec illam perspicuitatem, & candorem, & lacteum flumen, qua eloquentia manat, imitatur. Probo minorem; quæ sola indiget probatione. Nam D. Petrus in 2. epist. canonica cap. vlt. num. 6. loquutus de Epistolis Pauli, *In quibus*, inquit, *sanctæ quædam difficultas intertextata.* Et deinde notat hæc difficultatem tantam esse, vt inde heretici occasione sumptèrint, varios in errores abeundi. Origenes verò præfatione in epistolam ad Rom. *Paulus*, inquit, *eloquentioribus interdum conuersis, minus explicitis vtiuit.* Accedit D. Epiphanius hæresi 64. *Apostolus*, inquit, *disertis verbis in medijs coniectis, obscuram quidem & occultam, ac lectio num elaborationem.* Et paulo post addit, tantam esse hanc orationis obscuritatem, vt saltem his, qui negligenter, & oscitanter eius scripta legunt, aliquando incoherentia, & dissona dicere videatur. Quin etiam D. Irenæus lib. 3. aduersus hæreses cap. 7. significat. Apostolum adeò in loquendo obturatum esse, vt si quis eius lectioni tolerantissimus non attendat, non solum incongruentia, sed etiam blasphemiam legere arbitratur. Denique cum epistolas Pauli tanta interpretum multitudo explicandas suscipiat, & in veris eorum sensibus eruendis tota veterum Patrum, recentiorumque interpretum industria sudet & laboret; planè conuincitur satis obscura, & quodammodo ænigmata esse Pauli oratio, quæ non nisi tantorum OEdiporum, vt ita nominem, commentationibus illustraretur. Quæ igitur eloquentiæ lux, vbi tanta est obscuritatis caligo?

Quartò non parum efficax ita construo argumentum. Veræ ac germanæ eloquentiæ proprium est, de quacumque re proposita, ornate, grauitè, & copiosè dicere: hoc enim esse proprium oratoris officium Rhetores communiter definiunt. Atqui D. Paulus non poterat fati, expeditè, & luculenter disserere de multis rebus, quas animo concepit, & quæ tractandæ atque explicandæ offerbantur; ergo sine debio dicendi inopia atque difficultate laborabat. Maior & consequentia patent, minor suaderet. Quia D. Paulus huius suæ penuriæ non ignarus discipulo suo Tito, ad exprimenda sui animi sensa, interprete utebatur, vt colligitur ex ipsius verbis 2. Corinthiorum 2. *Cum*, inquit, *venissem Troadem propter Euangelium Christi, non habui requiem spiritui meo, eo quod non inuenirem Titum fratrem meum; sed profectus sum in Macedonia, scilicet ad illum requirendum.* Quem locum D. Hieronymus epist. 150. ad Hedibiam q. 11. expendens, inquit, cur Apostolus tam ægrè tulerit absentiam Titi, citatque præsentiam tam diligenter requisierit, & respondet, quia cum

47. *Quint.*

Petrus.

Origen.

Hieron.

Irenæus.

48.

Problema VII.

Pro D. Paulo.

Hieron.

49.

50.

Ambros.

August.

Chrysof.

D. Paulus diuinorum sensuum maiestatem, digno non possit Græci eloquij explicare sermone, habebat Titum interpretem, vt illius quodammodo loqueretur. Ergo, inquit, *constristatur, quia prædicationis suæ systulam, organumque, per quod Christo caneret, non inuenerat.*

Ex quibus patet D. Paulum, etiam in Græca lingua, quæ illi erat patria & natiua, quippe quam natus & nutritus in Tharso Ciliciæ à prima ætate imbiberat, fuisse quodammodo rudem, & linguam, & aliena opera ad prædicandum indiguissimè; & quemadmodum Moyses tardioris, & impeditioris linguæ legislator vniuersi Aaronis eloquentia ad Pharaonem commonendum utebatur; ita & D. Paulum suam dicendi imperitiam Titi facundia compensasse. Vnde rursum D. Hieronymus in epist. 151. ad Algasiam, q. 10. confirmat, quòd D. Paulus de seipso dixerat 2. Corinth. 11. vbi se vocauit imperitum sermone; & rationem reddit. *Profundus enim*, inquit, *& reconditos sensus lingua non explicat. Et cum sepe sermone, quid loquatur; id tamen in alienas aures puro non potest transferre sermone. Quippe se ipsum interpretari cupiens inuoluitur. Non habebat igitur Apostolus eam dicendi vbertatem, quæ in vera eloquentia efflorescit. Quintò & vltimò efficacius argumentor. Quia oportebat ad maiorem Euangelicæ prædicationis fidem faciendam, vt D. Paulus nullis eloquentiæ præceptis institutus, nullis oratoriæ præfidiis munitus ad prædicandum Euangelium prodiret: ergo re vera imperitus sermone, & ab arte dicendi maximè alienus, ac peregrinus, vniuerso orbi prædicauit. Consequentiam nemo inficiabitur. Antecedens efficaciter confirmo. Nam si Apostolus dicendi vi, & culta oratione, & compositis verbis, ac denique omnib. phaleris & lenociniis & pigmentis oratoriæ facultatis vteretur, non diuina virtute, sed humana gratia totum orbem ad Euangelium traxisse crederetur, dicereturque non diuina potestas, sed oratoria efficacitas de gentibus triumphasse; vnde tota eius prædicatione non diuina, sed humana putaretur, quod non erat exiguum Euangelicæ auctoritatis detrimentum. Dum autem totius expert eloquentiæ celebratissimos eloquenti artifices, & archiecclesios superabat, & ad res difficillimas credendas etiam inuitos & reluctantes subigebat; non humana, sed diuina præsidia, totum hoc negotium perfecisse censebantur. Quod ad fidem confirmandam, & illustrandam plurimum conducebat.*

Oportebat igitur, vt maximus Gentium Doctor, & Euangelij prædicator, non humana eloquentia valeret, sed diuina tantum virtute niteretur. Quod ipsemet Apostolus disertissimè confirmauit 1. Corinth. 1. *Misit me Christus*, inquit, *euangelizare, non in sapientia verbi, vt non euacuetur crux Christi.* & rursum cap. 2. *Sermo meus, & prædicatione mea non in persuasibilibus humana sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.* Quibus verbis, aliisque similibus, quibus frequenter vtitur, palam ostendit, & suam loquendi imperitiam, & optimam huius imperitiæ rationem; ne scilicet prædicationis fructus humanæ eloquentiæ potius, quàm diuinæ potentiæ tribueretur. Sed totum hoc argumentum luculentissimè illustrarunt D. Ambrosius in c. 6. Lucæ, D. Augustinus lib. 22. de ciuit. c. 9. D. Chrysofomus hom. 3. & 6. in primam ad Corinth. & homil. 4. in secundam ad Timoth. & ceteri interpretes communiter, ad citata loca Apostoli. Qua-

re non est, quòd in illo diutiùs immoremur. Atque hæc pro hac parte.

Sed non sunt pauciora argumenta, quæ Paulum disertissimum, & eloquentissimum confirmare videantur. Quibus fortè ductus Laurentius Valla in præfatione ad librum quartum elegantiarum, eò excurrit, vt diceret D. Paulum nullam se magis, quàm eloquentia valuisse; sed homo Grammaticus nullam maiorem laudem esse putabat, quàm quæ ex arte dicendi fumeretur. Cum tamen D. Paulus, licet in hac arte fuerit eximius; tamen pluribus aliis sapientiæ, & virtutis ornamentis multò excellentior emineret. Sed interim eius eloquentiam paucis confirmo. Primò sic. D. Paulus lingua & Hebræa & Græca utebatur; vtramque verò studiosissimè coluit & exercuit; ergo in vtraque eloquentissimus fuit. Probo minorem quoad Hebræam. Nam Apostolus, teste D. Hieronymo in epist. 151. ad Algasiam q. 10. sermonem in vernacula lingua habuit disertissimum: quippe Hebræus ex Hebræis, & eruditus ad pedes Gamalielis, viri in lege doctissimi. Quod iterum reperit in apologia ad Rufinum, & in epist. 150. ad Hedibiam q. 11. & passim alibi. Quoad Græcam verò suaderetur; quia D. Paulus natus & nutritus fuit in Tharso Ciliciæ, vt diximus: in Tharso autem omnia bonarum artium, & præsertim Philosophiæ ac oratoriæ studia mirum in modum floruerunt. Vnde Strabo lib. 4. suæ Geographiæ, *Tantum*, inquit, *Tarsenses studium incessu Philosophiæ, & disciplinarum, quas Encyclicas dicunt, vt superauerint Athenas, & Alexandriam; & si quis alius locus nominari potest, vbi Philosophorum & artium ad humanitatem pertinentium scholæ haberentur.* Cum igitur D. Paulus in vrbe Philosophiæ, & Rhetoricæ altissime natus & educatus fuerit, & alioqui genium & ingenium ad has artes excolendas acerrimum habuerit; quis dubitet illum dicendi facultate præstantissimum euasisse?

Secundò argumentor in hunc modum. D. Paulus præstantissimos totius Græciæ Philosophos coluit, & euoluit; quorum testimoniis suas epistolas passim insperfit, vt obseruauit D. Hieronymus in epistola 84. ad magnum oratorem Rufinum. Nam scribens ad Titum c. 1. refert illum ex Poëta heroico Epimenide, *Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.* Rursum in 1. ad Corinth. 15. citat ex Poëta Lyrico Menandro illum senariolum, *Corrumpti mores bonos colloquia mala.* Præterea Act. 17. Athenienses Poëtarum lectioni deditissimos ad suum Poëtam Aratum remittit, dicentem, *Ipsius enim & genus sumus.* Atque adeò Gentilium Poëtarum testimoniis Gentiles ipsos conuincit. *Didicerat enim*, inquit D. Hieronymus, *a vero David, extorquere de manibus hostium gladium; & Goliath superbiissimi caput proprio mucrone truncare.* ergo ab his, ac similibus libris, quibus veteris eloquentiæ fontes claudabantur, singularem facundiam haurire potuit, qua inter prædicandum ad disputandum utebatur.

Tertiò sic argumentor. Vis eloquentiæ ab effectu cognoscitur. Nam qui docendo auditoribus persuadet, eorumque voluntates facile inflectit, censetur eloquentiæ præfidiis munitus. Atqui D. Paulus tam efficaciter auditoribus persuadebat, vt quancumque in partem trahere illos vellent, facile sequerentur: ergo singulari dicendi arte præcelsabat. Probo illam minorem, nam cum apud Felicem Iudææ præsidem, de iustitia & ca-

51. *Argumenta pro D. Pauli eloquentia. Laurentius Valla.*

Hieron.

Strabo.

52.

Hieron.

Hieron.

53.

fitate, & iudicio futuro disputaret, Felix homo Gentilis, & à vera doctrina alienus, toto animo tremefactus expauit, Act. 24. Rursus cum apud Regem Agrippam diceret, eumque ad fidem suscipiendam inuitaret, Agrippa Pauli oratione non leuiter commotus, *In medio*, inquit, *suades me Christianum fieri*, Act. 26. Quasi parum iam abesset, vt Pauli persuasionibus inflecteretur. Iam cum apud Festum Romanum præfidentem de rebus ad fidem pertinentibus disputaret, Festus tantam dicendi vbertatem, tantamque copiam admiratus, *Insanis, Paule*, inquit, *multa te litera ad insaniam conuertunt*, Act. 26. Vbi ingenuè fateatur eximiam quandam sapientiam in Pauli verbis redundare. Vnde D. Hieronymus in Apologia contra Rufinum, rectè monet, non fuisse imperitum sermone, neque per singulas sententias corrudentem, quem Festus sedens pro tribunali tantopere dicentem admirabatur. Tandem cum in Areopago diceret, vbi superbissimi iudices, & acerrimi censores audiebant; vnus eorum Dionysius, omnium fortasse facilè princeps, & alij cum eo, sic dederunt manus, & submiserunt colla, vt statim ad fidem conuerterentur, Act. 17. Quis ergo dubitare queat, Paulum inter præstantissimos oratores numerandum, ne dicam supra omnes euehendum.

Hieron.

54. Quartò non infirmum ab auctoritate sic conficio argumentum. Nam Pauli eloquentiam multa tam ab Ethnicis, quam à Patribus, tam à profanis, quam à sacris auctoribus elogia & encomia celebrarunt. Ergo nemo nisi temerarius dicere audebit eloquentiæ gloria caruisse. Patet consequentia. Antecedens sic ostendo: nam Lytrentes existimantes Paulum non humana, sed diuina quadam eloquentia præstantissimum, vocabant eum Mercurium; quoniam erat dux Verbi, Act. 14. Vt sicut Mercurius inter superos eloquentiæ dono excellebat; ita Paulus inter homines nihilo inferior haberetur. Nam, vt notat D. Chrysostomus lib. 4. de sacerdotio versùs finem, Paulus non tam à signis, quam ab eloquentia Mercurius dicebatur. Quod ex eo confirmat, quia antequam Paulus vllum ederet miraculum, tam mirabilis in eloquendo videbatur, vt innumeri ex vtroque populo Iudaico, ac Gentili auditores, ad eius vim dicendi facilè inflecterentur. Idem D. Chrysostomus citato loco, præstantissimis totius antiquitatis oratoribus Paulum non modò confert. *Siquis*, inquit, *audire velit, Isocratis tersum lauorem, Demosthenis amplam sublimitatem, Thucydidis verendam maiestatem, Platonis excellentem dignitatem; non alium, quam Apostolum Paulum sibi proponat audiendum.* quasi in vno Apostolo omnium veterum oratorum prærogatiua includerentur. Iam verò D. Hieronymus in epist. 50. ad Pamachium, *Paulum*, inquit, *quotiescumque lego, videor mihi non verba audire, sed tonitrua.* & paulo post, *videntur quidem verba simplicia, & quasi hominis rusticani: sed quocumque respexeris, fulmina sunt.* Idem D. Hieronymus in epist. 61. ad Pamachium, *Paulus*, inquit, *electionis vas, tuba Evangelij, rugitus leonis nostri, tonitruum gentium, flumen eloquentiæ Christiana.* His encomiis congruenter D. Chrysostomus hom. 32. in epistolam ad Romanos, docet, non tantum terrore tonitrua ac fulmina hominibus incutere, quantum Pauli oratio vel ipsis dæmonibus incutiebat. Sed ne quis putaret Pauli eloquentiam semper fuisse terribilem, & minacem; nunquam verò dulcem, & suauem: rectè D. Chrysostomus oratione de laudibus Pau-

Chrysost.

Hieron.

Chrysost.

li, vocauit ipsum Apostolum os Christi, & Spiritus sancti lyram. Vt si Christus Dominus modò apud homines loqueretur, non alio, quam Pauli ore loqueretur. Si Spiritus sanctus aliquam apud homines pulsaret lyram, non aliam pulsaret, quam Pauli linguam, quæ dicendi suauitate inuendissimum concentum edere videretur. Quod iterum D. Chrysostomus lib. 4. de sacerdotio tam citato, confirmat exemplo iuuenis Eutychi, qui, vt Act. 20. habetur, Apostolum suauiter dicentem vsque ad mediam noctem attentissimus audiebat, quotusque vocis suauitate delinitus, imò & contopitus, ex altissimo canaculo, vnde audiebat, in terram decidit; casu quidem exanimatus in corpore, sed cantu Pauli excitatus in animo.

Quintò & vltimò sic argumentor. Siquid obstaret, quominus dicamus Paulum fuisse eloquentem, esset ipsiusmet confessio, qui 2. Corinth. 11. se imperitum sermone, ingenuè confitetur: sed hoc non obstat, ergo. Probo minorem; quia, vt rectè D. Augustinus lib. 4. de doctrina Christiana cap. 7. interpretatur, D. Paulus permissiuè loquebatur: id quasi concedendo obtreptatoribus, non tanquam id verum agnosceret confitendo. Ac si diceret. Quamuis iam imperitus sermone, vt vos falsò exitimatis; certè non sum expers scientiæ. Alioqui D. Paulus, vt loquitur D. Hieronymus, epistola 150. citata ad Hidibiam, q. 11. vir fuit doctissimus & eruditus ad pedes Gamalielis; qui habebat scientiam scripturarum, & diuersarum linguarum gratiam possidebat: ipso testante, *Gratus ego Deo, quod omnium vestrum linguas loquor*, 1. Corinth. 14. & rursus idem D. Hieronymus in Apologia aduersus Rufinum, non dicit Apostolum Græca facundia caruisse; sed tantum Græcam, inquit, *facundiam contemebat*; vel certè, quod erat humilitatis, dissimulabat. Itaque Paulus eloquens erat; quamuis in sua eloquentia totum periuasionis robur non collocaret; qui in solo Deo suæ spem victoriæ defigebat. Vnde non tam Paulus eloquentiam, quam eloquentia Paulum sequebatur, teste D. Augustino proximè citato, vbi sic, *Sicut Apostolum præcepta eloquentiæ sequuntur, iuste non dicimus: ita quod eius sapientiam sequuta sit eloquentia non negamus.* Atque hæc pro hac parte.

Hanc difficultatem sic in vtramque partem agitatam, ita breuiter definiò, duplicem eloquentiam distinguendo; vnâ, leuem, mollem, fallacem, adulatricè, iuueniliter exultantem, Sirenium cantibus perfimilem; & vt aiunt, phaleratam, pigmentatam, calamistratam; ac denique solum ad blandiendum auribus, & ad colligendam auram popularem, & ad præstigias quasdam induendas comparatam. Alterâ, grauem, masculam, maturam, cygnæa quadam canitie venerandam, succi, & sanguinis plenam, virium, neruorumque fecundam, quæ tota ad excelendos animos, ad extirpandos errores, ad persuadendas virtutes, ad totam rempublicam bonis moribus expolendam, & informandam efficaciter enitatur. Igitur asserimus Paulum nullum cum illa priori commercium habuisse, cum hac posteriori, maximum; non quæsisse in dicendo flores, sed vires: non verborum aucupia, sed rationum momenta: non seruisse auribus, sed animis profuisse: & in huius studio eloquentiæ sic elaborasse, vt inter omnes omnium seculorum oratores facilè princeps videatur.

55.

August.

Hieron.

Hieron.

August.

56.

R. 11.

qu. 11.

PROBLEMA VIII.

Pro eodem.

Vtrum D. Paulus abundantius omnibus Apostolis laborarit.

57. Rationes pro parte negatiua. Probatur primò.

PARS negatiua suaderi potest primò ratione temporis. Nam cæteri Apostoli diutius, quam Paulus laborarunt. Probo, quia cæteri Apostoli primùm vocati sunt à Christo Domino, qui tanquam paterfamilias exiit primo manè conducere operarios in vineam suam: conduxit autem cæteros Apostolos, qui proinde prima hora venerunt, & portarunt pondus diei, & æstus: at verò D. Paulus multò serius venit ad laborandum in vinea, scilicet vndecima hora, iuxta illud, *Novissimè autem omnium tanquam abortiuo visus est & mihi*, 1. Corinth. 15. 8. ergo non potuit abundantius, quam cæteri Apostoli laborare. Valet consequentia, quia magnitudo laboris penes durationem magna ex parte mensuratur. Si igitur D. Paulus non laborauit diutius, neque abundantius laborasse censendus est.

58. Probatur secundò.

Secundò ratione persecutionis. Nam cæteri Apostoli grauiore, quam D. Paulus, persecutiones pertulerunt. Quod sic ostendo, quia cæteri Apostoli eadem cum Christo Domino persecutiones perpeffi sunt; cum scilicet Iudei tulerunt lapides, vt iacerent in eum, Ioann. 8. 59. cum eiecerunt illum extra ciuitatem, & duxerunt illum vsque ad precipitium montis, vt præcipitent illum, Luc. 4. 29. cum denique accefferunt, & manus iniecerunt in Iesum, & tenuerunt eum, Matth. 26. 50. In his enim omnibus non exiguum vitæ suæ periculum incurrerunt, quia periclitante magistro, discipuli pariter cum eo periclitabantur. Vt interim omittam plurimos itinerum labores, maris tempestates, paupertatis angustias, famis, sitisque molestias, hominum opprobria, atque odia intestina, ceteraque huius generis incommoda, quæ libenter vnâ cum Christo Domino subierunt, ipso Christo Domino attestante, *Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis*, Luc. 22. 27. In quibus omnibus Apostoli grauissimè laborarunt. Atqui D. Paulus, qui in vita mortali Christo Domino non adhæsit, nullos cum illo labores huiusmodi sustinuit: ergo non abundantius, quam cæteri Apostoli, laborauit.

59. Probatur tertio.

Tertiò, quia cæteri Apostoli per grauiore cruciatus, quam D. Paulus, vitam pro Christi confessione profuderunt: ergo non minus, quam D. Paulus, laborarunt. Probatur antecedens, quia D. Paulus vno ictu iugulatus animam exhalauit: quod mortis genus inter violentas sine dubio breuissima, & suauissima censetur. At verò cæteri Apostoli non sic. Nam D. Petrus cruci affixus, & inuerso corpore, vt maior esset doloris sensus, supremum edidit spiritum. D. Andreas biduo è patibulo suspensus, magnis cruciatibus efflauit animam. D. Bartholomæus post pellem à toto corpore detractam iugulatur. D. Iacobus & lapidatur, & ex altissimo loco præcipitatur, & impacto ad caput fullonis fuste excerebratur. D. Thomas multis iaculis confossus mortem pulchra per vulnera oppetiit, & sic de cæteris. Imò & ille dilectus Domino Ioannes, si non mortem

Apostolorum interitus varij.

per tormenta, saltem tormenta ad mortem inferendam quam acerbissima sustinuit, dolio feruentis olei immerfus. Abundantius igitur cæteri Apostoli, quam D. Paulus pro fide, & religione laborarunt.

Nihilominus pars affirmatiua patet ex testimonio ipsius Pauli, qui non vt vanus suarum laudum ostentator, sed vt verus suorum laborum ad ædificationem totius Ecclesiæ scriptor, *Abundantius*, inquit, *omnibus laborauit*, 1. Corinth. 15. Vbi se anteponeit non solum Pseudoapostolis, qui non tam veros labores subibant, quam simulabant; sed etiam ipsis Apostolis, qui plurimos reuera labores pro fidei propagatione, & Euangelij prædicatione patiebantur: vt D. Thom. 2. Corinth. 11. interpretatur.

Probatur primò in primis ex laborum multitudine, quorum ipse longissimam seriem euoluit. *Vsque in hanc horam*, inquit, *& esurimus, & sitiimus, & nudi sumus, & colapis cadimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. Maledicimus, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti sumus: omnium peripsa vsque adhuc*, 1. Corinth. 4. Vbi non solum vitæ, sed etiam honoris detrimenta, quæ plurima sustinebat, proponuntur. Et rursus, *In laboribus*, inquit, *plurimis: in carceribus abundantius, in plagis supra modum: in mortibus equenter*, 2. Corinth. 11. Et ibi latissimè profectur verberationes, lapidationes, naufragia, pericula, infidias, ieiunia, paupertatem, vigiliam, & innumera alia incommoda, quibus in singulos dies pro Christi Domini gloria obruebatur. Quæ laborum pondera tam erant graua & frequentia, vt non laborare, sed animam exhalare quotidie videretur, iuxta illud eiusdem Apostoli testimonium, *Quotidie morior propter vestram animam fratres*, 1. Corinth. 15. Quod expendens D. Chrysostomus homil. 1. de laudibus Pauli, notat alios quidem Apostolos semel mortuos fuisse. *Paulus verò*, inquit, *semetipsum per singulos dies immolabat, quotidie moriens, & consummans volumine martyrii.* Et statim docet veteres Patriarchas in laborum tolerantia nulla ex parte cum Paulo conferendos. *Nam Abel*, inquit, *semel a germano interfectus est. Paulus verò tot mortes sustinuit, quot dies in predicatione vixit. Quasi per singulos dies prædicando, & periclitando moreretur. Deinde Abraham filium voluit immolare: at verò Paulus semetipsum millies immolauit; innumerabilia per dies singulos pericula sustinendo, propriisque mortibus maximam securitatem alijs comparando.* Tandem adamantinam vocat Pauli animam, quæ nullis persecutionum ictibus cedebat, nullis tunctionibus frangebatur: vel ipso Iobo, singularis exemplo patientiæ tolerantior. *Que enim*, inquit, *Iob corpore, hæc Paulus mente sustinuit.* Iobus quidem non multos dies laborando transegit: Paulus autem annis plurimis in agone perdurans, aduersus tentationes innumeratas, omni lapide durior fortiter consistebat. Iobus à tribus amicis tentabatur; sed Paulus à cunctis infidelibus, & à falsis fratribus opprobria sustinebat, computatus ab omnibus, atque maledictus. Itaque faciles, ac leues veterum Patriarcharum labores videbuntur, si cum his, quos Paulus sustinuit, conferantur.

Probatur secundò ex amplitudine, immensitateque terrarum, quas Paulus peragravit. Quod patet in primis ex ipsius Apostoli testimonio. *Ab Ierusalem*, inquit, *per circuitum vsque ad Ilyricum repleui*

60. Pars affirmatiua ostenditur.

61. Probatur primò.

Chrysost.

D. Paulus veteribus Patriarchis laborum tolerantia antepositus.

62. Probatur secundò.

repleui Evangelium. Roman. 15. Et ulterius notat, se cum nullum iam haberet in illis regionibus locum, quem non adiret, quem non peragraret, de profectioe in Hispaniam cogitare coepisse. Quare D. Thomas ad eum locum, Nullus, inquit, Apostolus per tot loca predicavit, & annuntiavit Christum, ut Paulus. Quod D. Chrysostomus homil. 29. in citatam epistolam ad Roman. ingeniosè colligit, ex illis verbis, per circuitum. Infitas, inquit, urbes, & gentes, & populos, & regiones vno complectitur verbo, cum dicit: Per circuitum. Clarius id expressit idem D. Chrysostomus homil. 1. de laudibus Pauli, Terram, inquit, ac mare; Græciam, ac barbariam, omnemque prorsus, quanta est, sub caelo, regionem, quasi volitans circumiit. Et homil. 2. addit, plures terrarum plagas vni Paulo, quàm vlli Angelorum committas. Angelis, inquit, saepe diuersarum gentium cura commissa est, sed nullus eorum ita creditum sibi populum gubernauit, ut Paulus vniuersum gubernauit orbem. Et statim: Michaëli gens commissæ est Iudæorum; Paulo verò terra, ac maria, atque vniuersi orbis habitatio. Vnde sic construitur argumentum. Quisquis plura terrarum spatia circumuagatur; haud dubium, quin magis labore, ac fatigetur: sed D. Paulus plura terrarum spatia, quàm ceteri Apostoli, peragravit: ergo dubitandum non est abundantius omnibus laborasse.

D. Thom.

Chrysof.

63.

Probatu r- sid. Palladius curfor.

Nicephor.

D. Thom.

Chrysof.

D. Paulus pennatus in orbe currendo.

64.

Probatu r- quatio.

Probatur tertio ex celeritate cursus, quo orbem circumegit. De Palladio curfore quodam Romani imperij celeberrimo, ac celerrimo, dicere solebant ad Theodosium Imperatorem eius Principes ac Dynastæ cum festiuo quodam plausu, Palladium fecisse Romanum imperium breue, & angustum: quia tanta illud celeritate circuibat, ac perustrabat, ut breue & angustum videretur. Ita refert Nicephorus lib. 14. cap. 21. Quid verò Paulus? Non modò Romanum imperium, sed vniuersum orbem exiguum reddebat, & angustum, ob variam celeritatem, qua illum percurrerat. Vnde D. Thomas in cap. 15. epist. ad Romanos D. Paulo accomodat illud Iob 38. Quis dedit vehementissimo imberi cursum? Ut significaret, quanta celeritate imber in terram fertur; tanta quidem Apostolum totam terram circumiit. Imò non ut imber, sed ut aliger terram circumibat. Non enim ambulare videbatur, sed volare. Quod D. Chrysostomus citatus expressit, dicens, Apostolum totam sub caelo regionem, quanta, quanta est, volitando circumiisse. Et iterum, Tanquam pennatus, inquit, totum docendo peruolauit orbem, & velut incorporeus, labores omnes, periculaque contempsit. Vbi mira Pauli velocitas in toto orbe ob eundem demonstratur: tum quia aligeris animalibus confertur, quæ per aëra quàm ocysimè feruntur: tum quia incorporeis & spiritualibus mentibus comparatur, quæ à loco in locum breuissimo temporis spatio comment, & transferuntur. Vnde sic conficio argumentum. Quò longiora spatia breuiori tempore percurruntur; eò necesse est, ut maiori contentione, & proinde maiori defatigatione cursus peragatur. Sed D. Paulus longissima spatia breuissimo tempore confecit: ergo dubitandum non est in tanta percurrendi orbis celeritate maximum laborem subiisse.

verò ad exteras nationes digressus, nò modò Phœniciam, Syriam, Ciliciam, Cappadociam; sed etiã alios incultos populos, etiam inhumanos, Sarcenos, Persas, Armenos, cæterotique barbaros, ad mansuetudinem Euangelicam traduxit. Quod ipsemet Apostolus insinuauit, dicens, Predicauit Euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus sed sicut scriptum est: Quibus non est annuntiatum Deo, &c. Roman. 15. Hoc est, predicauit Euangelium gentibus barbaris & incultis. nulla prorsus veræ fidei, religionisque notitia imbutis, & informatis: & proinde multò difficilius, & laboriosius imbuendis, & informantis. Vnde D. Chrysostomus ad eum locum homil. 29. Vides, inquit, illic occurrentem, vbi plus erat laboris, vbi plus sudoris? Ex quibus sic argumentor. Eò magis laborat doctor, & prædicator, quo rudior, & ignarior est auditor: sed D. Paulus incultissimis & inhumanissimis gentibus prædicauit; ergo abundantius omnibus laborauit.

Probatur quintò ex magnitudine studiorum D. Pauli. Non enim verbis tantum, sed etiam scriptis Ecclesiam docuit, & instruxit. Nam cum plerique Apostolorum nihil scripserint, alij paucas Epistolas scripserint; D. Petrus duas, D. Ioannes tres, D. Iacobus vnam, D. Thaddæus alteram, omnes simul septem; solus Paulus duplicato labore scripsit quatuordecim. Vnde D. Augustinus in Psalm. 130. Vides, inquit, fratres, quod modo in Ecclesia Pauli Apostoli Epistole viginti magis quam coapostolorum eius. Alij enim non scripserunt, sed tantum loquuti sunt in Ecclesia. Alij autem, qui scripserunt, nec tantum, nec tanta gratia scripserunt. Ex quo loco sic deduco argumentum, scriptoris munus difficillimum, ac laboriosissimum est, propter continua studia, & perpetuas vigilias, & innumeras alias difficultates, quas includit: sed D. Paulus in hoc munere, latius, & vberius, quàm ceteri Apostoli, excurrit, ut ex dictis patet; ergo omnium abundantissimè laborauit.

Vltimò probatur ex incredibili paupertate, quam prædicando tolerauit. Nam cum ceteri Apostoli ex Euangelio victitarent: dignus enim est operari mercede sua; tamen D. Paulus ætiorum paupertatis viam ingressus, Euangelium ponebat sine sumptu. Quod ipse non semel testatur. Nam in primis 1. Corinth. 9. ostendens sibi licitum fuisse, aliquem ex labore prædicandi victum colligere ad vitam sustentandam, qualem ceteri Apostoli colligebant, Nunquid, inquit, non habemus potestatem manducandi & bibendi, sicut ceteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas? quasi diceret, Habemus utique. Et statim: Sed non, inquit, vsi sumus hac potestate. Omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi. & paulo post: Dominus ordinauit is, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. Ego autem nullo horum vsus sum. Bonum est mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis euacuet, &c. & paucis interpositis: Quæ est, inquit, merces mea? ut sine sumptu ponam Euangelium. Quibus verbis ostendit Apostolus, & suam viuendi rationem in summa rerum inopia transactam; & suum animum ad hanc paupertatem perferendam tam obfirmatum, ut prorsus mori, quàm ex Euangelio viuere præoptarit: & suam de hoc suo prædicandi instituto sententiam talem esse, ut nullam aliam ex suo labore mercedem sperarit, quàm omni prorsus sui laboris mercede caruisse.

Rursus 2. Corinth. 11. Cum essem, inquit, apud vos, & egerem, nulli onerosus fui. In omnibus sine onere

Chrysof.

65. Probatur quatio.

August.

66. Probatur quatio. 1. Tim.

67.

enere me vobis seruaui, & seruabo. Item 1. Theff. 2. Memores, inquit, estis laboris nostri, & fatigationis. Nocte ac die operantes, ne quem vestrum grauaremus, predicauimus in vobis Euangelium Dei. Quod iterum repetit 2. Theffal. 3. Neque gratis, inquit, panem manducauimus ab aliquo; sed in labore, & in fatigatione, nocte, & die operantes, ne quem vestrum grauaremus. Non quasi non habuerimus potestatem; sed ut nos metipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Tandem Act. 20. Argentum, inquit, & aurum, aut vestem nullius concupini. Ipsi sciitis, quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, ministrauerunt manus istæ. Ex quibus omnibus ita conficio argumentum. D. Paulus etiam ea commoda, quibus licitè frui poterat, & quibus ceteri Apostoli iustissimè fruebantur, auerfabatur: & eos paupertatis labores, quos citra vllam censuram declinare poterat, vel temperare, & quos ceteri Apostoli reuera sine vlla nota declinabant, vel temperabant, ipse constantissimè patiebatur; ergo sine dubio omnibus abundantius laborauit.

PROBLEMA IX.

Pro eodem.

Vtrum D. Paulus sine vllò humilitatis dispendio suas laudes euulgavit.

68. D. Paulus suas laudes prædicauit.

Certum est D. Paulum suas laudes sæpius & in omnium aures intulisse, ut eius epistolas legenti facilè patebit. Nam in epist. ad Rom. cap. 8. commendat suam in charitate constantiam. Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, &c. neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei. In eadem epist. c. 9. commendat suum animarum zelum, Optabam ego, inquit, anathema esse à Christo pro fratribus meis. Quem zelù ulterius commendat 1. Corinth. 9. Factus sum, inquit, infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem: omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem saluos. & rursus 2. Corinth. 11. Instantia mea quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Deinde suam viuendi asperitatem non leuiter commendat 1. Corinth. 9. Sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo. Suum prædicandi feruorem & spiritum 1. Corinth. 2. non mediocriter laudat; Sermo, inquit, meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humana sapientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. Suos verò labores quàm lautissimè, & effusissimè deprædicat 2. Corinth. 6. In omnibus exhibebimus nos metipsos, sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, &c. & passim alibi de hac re luculentissimè spatiatur.

69.

Iam verò suas reuelationes palàm omnibus euulgat. 2. Corinth. 12. Veniam, inquit, ad visiones & reuelationes Domini. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim raptum vsque ad tertium cælum, &c. Tandem suæ virtutis perfectionisque progressum vltimè ad finem vitæ dilucidè inculcat 2. Tim. 4. Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi

corona iustitiæ. Mitto alia innumera præconia, quæ D. Paulus de se suisque rebus passim spargit, & inquiri, an hoc facere potuerit sine vllò suæ humilitatis dispendio, & sine vllò vanæ ostentationis periculo. Pars, quæ afferit D. Paulum non debuisse proprias laudes euulgare, suadetur.

Primò ab auctoritate. nam in primis vulgatissimum est illud verbum, Laus in ore proprio vilescit. Vnde est illud egregiè dictum à Plinio Iuniorè lib. 8. epist. 1. ad Saturninum, Id, quod, inquit, magnificum referente alio fuisse; ipso, qui gesserat, recensente, vanescit. Certè D. Chrysostomus hom. 5. de laudibus Pauli, eos, qui se laudant, dementiæ, imò & infamiæ condemnat. Extrema, inquit, dementia est, nulla imminente necessitate, propriis se laudibus decorare. Non est hoc secundum Deum loqui; iudicium est istud infamiæ. Ita Chrysostomus. Denique facer ipse parabolarum auctor, Laudet, inquit, te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua, Prouerb. 27. 2. Ex quo sic argumentor. Non modò profani, sed etiam facti, imò & canonici scriptores docent, proprias laudes à nemine prædicandas, sed potius silentio inuoluendas: ergo probare non possunt proprias laudes à D. Paulo decantatas fuisse.

Secundò probatur exemplo, in primis D. Petri, qui cum habuerit illustrissimam de caelo reuelationem in fauorem Cornelij hominis Gentilis, Act. 10. eam tamen ipsi Cornelio non manifestauit: non aliam profectò ob causam, interprete D. Chrysostomo hom. 24. in Acta, nisi, quia erat, inquit, alienus à vana gloria. Quasi cum hac maxime coniunctus esset, si à propriis laudibus non abstineret. Deinde exemplo Ioannis Euangelistæ, qui cum in sinu Christi Domini recumberet, non se Ioannem proprio nomine, sed communi vocabulo discipulum dilectum appellauit. Scilicet, inquit D. Cyrillus Alex. lib. 9. in Ioan. c. 15. nomen suum celauit; ne inanis gloria causa diligeret à Christo dicere videretur. Idem Ioannes, cum scriberet comprehensionem Christi Domini in hortu, Sequebatur, inquit, IESVM Simon Petrus, & alius discipulus, Ioann. 18. Hic verò discipulus alius non erat, quàm ipse Ioannes. Cur igitur proprio se nomine non expressit? Respondet egregiè D. Chrysostomus hom. 82. Quia, inquit, rem præclaram narrat, quòd aliis fugientibus ipse sequeretur; ideo & suum nomen silet, & Petrum sibi præponit. Tandem exemplo Christi Domini, de quo Esaias cap. 42. Non clamabit, inquit, nec audietur vox eius foris. hoc est, in suas laudes minimè effundatur: nulla suarum laudum commendatio ex ore proprio personabit. Vnde rogatus aliquando à patre pro filio dæmoniaco, Omnia, inquit, possibilia sunt credenti, Marc. 9. Non sine mysterio dixit credenti, ut eius fidem stabilitet; non autem sibi operanti, ne suam potentiam laudaret. Suscitaturus filiam Archifynagogi, Non est, inquit, mortua puella, sed dormit, Luc. 8. Vbi somnum pro morte vsurpauit, interprete Procopio, ad instantiam euitandam: ut non tam mortuam, quàm sopitam excitare videretur. Vnde sic argumentor, Sanctissima Christi Domini, aliorumque Apostolorum exempla, monent, à propriis laudibus abstinere, easque profundo silentio præterire: ergo non videtur laudandus D. Paulus, cum proprias laudes euulgauit. Et confirmatur multis ipsius Pauli testimoniis. In primis laudo illud 2. Cor. 12. Scio hominem raptum vsque ad tertium cælum. Sed quare raptum, & non potius ductum? Respondet egregiè Bernardus de grad. humil. Ut

70. Probatur ab auctoritate. Plinius Iunior.

Chrysof.

71. Probatur ab exemplo.

Chrysof.

Cyriil.

Chrysof.

Procop.

Bern.

vide

videlicet si tantus Apostolus raptum se dicit fuisse, quò nec doctus scivit, nec doctus potuit ire, me qui procul dubio minor sum Paulo, ad tertium eorum nulla mea virtute, nullo meo labore pervenire posse presumam? qui enim ducitur, ex hoc ipso quòd ducentem sequitur, laborare conuincitur, & aliquid ex se agit, ut ad destinatum locum protrahatur, ita ut dicere possit: Non autem ego, sed gratia Dei mecum, 1. Corinth. 15. Qui vero rapitur, non suis viribus, sed alienis innixus, tanquam nescius quocumque portatur. Hæc ille. Ac si cum semel & inuitus propriam gloriam ostenderet, simul ipsam sibi ignorantiam detrahendam fore modestus arbitraretur. Mitto alia.

72. Tertio probatur ratione. Quia, qui se ipsum laudat, suam prodit imprudentiam, gignit inuidiam, fidem non meretur: ergo nemo sanus suas debet laudes prædicare. Probatur antecedens, ostendendo singula. Prodit suam imprudentiam: quia imprudentiæ genus est, proprias opes manifestare, cum periculo fore, ut diripiuntur: ergo & suas laudes euulgare, cum periculo, fore ut contemnantur. Gignit inuidiam. Quia qui proprias laudes iactat, alienas obcurat. Ergo in aliorum odium & inuidiam incurrit. Fidem non meretur, quia quò quis alteri propior, & amior, & cognatior est, eò magis suspectum de illius laudibus testimonium perhibet: sed nemo alteri esse potest tam vicinus, & cognatus, & amicus, quàm quisque sibi: ergo nemo potest testimonium magis suspectum, fidèque indignum, quàm vnusquisque de se ipso perhibere.

Probatur primò. D. Paulus suas laudes sanctissimè prædicauit. Nihilominus pars, quæ asserit D. Paulum in suas laudes congruentissimè, & sanctissimè excurrense, indubitata est. Primò, quia D. Paulus, cum fuerit canonicus scriptor, non proprio affectu, sed diuino Spiritu ad scribendum agebatur, nec tam erat præcipuus scriba, quàm calamus scribæ velociter scribentis: ergo proprias laudes euulgando nullam iactantiam incurrebat, sed suam Deo obedientiam præstabat.

73. Secundò, quamuis laus in ore proprio vilescat, cum ad propriam ostentationem profertur; tamen cum ad proximorum ædificationem ordinatur, iustissimè, & sanctissimè procedere censetur: atqui D. Paulus non ad ostentandum se ipsum, sed ad ædificandos proximos suas laudes prædicabat; ergo non inaniter, sed vtiliter in suas laudes excurrebat. Maior & consequentia patent. Minor probatur ex D. Chrysofomo hom. de verbis Apostoli, Vinam sustineretis, &c. Vbi docet, Apostolum inuitabili quadam necessitate coactum fuisse ad se ipsum laudandum. & statim explicans hanc necessitatem, docet fuisse exemplum, & ædificationem fidelium. Apostolus, inquit, asserit, dignitatem, & meritum: ne vnus peccator deinceps animum abiiciat; quando Paulum videt, postremum omnium peccatorum, tamen liberè seruatum. Ita ille. Quis enim peccator de diuina misericordia desperet, qui Paulum peccatorum omnium primum, ut ipse loquitur, subito factum Apostolorum principem contempletur?

74. Tertio, quia alij sanctissimi heroes suas laudes fufissimè prædicarunt, quin vllam iactantiæ notam incurrisse censentur: ergo & D. Paulus credendus est, non ad captandam vanam gloriam, sed ad ædificandam totam Ecclesiam suas laudes prædicasse. Patet consequentia, cum non debeat peior de D. Paulo, quàm de antiquis Patriarchis suspicio haberi. Probatur antecedens. Nam Moyfes de se ipso, Erat, inquit, Moses vir mitissimus

super omnes homines, qui morabantur in terra. Num. 12. Iob item de se ipso, In omnibus his non peccauit Iob labiis suis; nec stultum quò contra Deum loquutus est, Iob. 1. Tandem Ezechias, Obsecro Domine, memento quasi, quomodo ambulauerim coram te in veritate & in corde perfecto: & quòd bonum est in oculis tuis, fecerim, Itai. 38. & sic de alijs. Quem admodum igitur veteres illi Patriarchæ suas laudes euulgauerunt, nec tamen in laudationibus suis euauerunt, quia non propriam, sed diuinam gloriam, & animarum salutem spectabant; ita planè & D. Paulus se ipsum absque vllò humilitatis dispendio commendauit: quia se laudando, non sua, sed diuinæ gloriæ, & animarum salutem interuicibat.

PROBLEMA X.

Pro eodem.

Utrum D. Paulus in paradysum raptus diuinam essentiam intuitus fuerit.

Pars negatiua Patrum, ac Theologorum testimonij, sacrarum literarum suffragijs, rationum momentis confirmatur. Ex Patribus eam tenet D. Dionys. Areopag. de cælesti Hierarchia c. 4. vbi docet Theophanias, hoc est, diuinas apparitiones, quæ in sacris literis referuntur, non esse immediatè in essentia diuina, quam nen. o. inquit, vidit, neque videbit, sentit, & in hac vita, sed esse secundum aliquam formam speculatiuam, imaginabilem, aut intelligibilem, huius tamen vite diuini congruentem. Et rursus in lib. de mystica Theologia c. 1. docet, Moysen in monte non vidisse Deum, est enim, inquit, inuisibilis, sed locum, vbi stetit. Apertè significans, Deum in hæc vita à nemine videri potuisse. Idem tenet D. Irinæus lib. 4. aduersus hæreses, c. 37. Vbi docet, veteres Prophetas non vidisse manifestè faciem Dei, sed quædam Dei dispositiones, hoc est, typos, & figuras, ac symbola, quibus diuina natura quodammodo inuoluta agnoscebatur. Et confirmat ex Ezechiele, qui cum cap. 1. cælestem paradysum descripsisset, subdidit statim cap. 2. Hæc est visio similitudinis gloriæ. Non gloriam simpliciter appellauit, sed similitudinem gloriæ, Ne quis putaret, inquit Irinæus, Prophetam propriè vidisse Deum.

Accedit Tertull. lib. aduersus Praxeam. c. 14. vbi docens, neminem Prophetarum, claram de Deo notitiam in hac vita habuisse, subdit, Inuenimus, inquit, a multis Deum visum, secundum hominum capacitates, non secundum plenitudinem diuinitatis. Et probat, quia si vnus Prophetarum, Deum videret secundum plenitudinem diuinitatis, moreretur, iuxta illud, Exod. 33. Non videbit me homo, & viuert. Et tamen Iacobus Deum vidit, nec tamen obiit, iuxta illud, Gen. 32. Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea; ergo non vidit secundum plenitudinem diuinitatis, sed secundum hominis capacitates. Concinit Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum; vbi prouocat ad veteres Poetas, quos naturales Theologos appellat, asserentes, Deum in hac vita à nemine videri. Nam Orpheus de Deo loquutus, subdit,

75. Panopæus, ut videtur ex lib. Dionys. 15. pag.

Inuenimus

76. Tertull.

Clem. Alex.

Orph.

Plato.

Nazianz.

77. Molin. Soar. Vafq.

Suadetur ex sacris literis.

Chrysof. Cyrill. Theoph.

78.

Tertull.

dit, Nullus & ipsum mortalis cernit, verum omnes aspiciat ipse. Quasi Deum pariter constituat inuisibilem, ac videntem; ut sicut omnia videt, ita à nemine videatur. Deinde et confirmat ex Platone docente, Deum nec spectabilem esse, nec effabilem. Quam doctrinam suspicatur ipse collegisse Ethnicum Philosophum ex sacris literis, quas aliquando prælibauerat. Nam lib. Exod. cap. 20. dicitur Moyses accessisse ad caliginem, in qua erat Deus. Quasi Deus in hac vita non nisi per caliginem obscure cognoscatur. Ac tandem notat ex Ioan. 1. solum Vnigenitum in sinu Patris, tanquam oculatum, seipsum enarrare posse, quæ ibi continentur: cæteris omnibus esse illum finem inaspectabilem, & ineffabilem, ut appellat. Disertissimè de hac re D. Gregorius Nazianzenus orat. 34. quæ est secunda, de Theologia philosophatur. Nam percurrens veteres Patriarchas, & Prophetas, qui Deum vidisse in sacris literis referuntur, Noe, Abrahamum, Iacobum, Manue, Isaiam, Ezechielem, concludit: Nec Iacobus inquit, ipse, nec quisquam eo sublimior, ad hunc usque diem, gloriari potuit, se totam Dei naturam oculis usurpasse. Et paulo post de his omnibus præstantissimis vitis loquutus, subdit: Neque hi, de quibus loquor, neque quisquam alius eiusdem ordinis, Dei naturam aut vidit, aut alijs prodidit, & patefecit. Atque statim ad Apostolum Paulum progressus, non obscure significat hanc claram Dei cognitionem, neque tanto gentium Doctori communicatam.

Mitto alios Patres statim citandos, quos aliqui Scholastici sequuntur, qui à Molina 1. p. q. 12. art. 1. disp. 2. Suar. Vafq. tom. 1. in 1. p. disp. 56. cap. 1. citantur, quibus ipsi libentius subscribunt. Suffragantur sacræ literæ, in primis illis communibus locis, in quibus negant claram Dei visionem vlli viatori communicatam, Exod. 33. Non videbit me homo, & viuert. Quo ex loco satis colligitur, eos Patriarchas, qui in sacris literis dicuntur Deum vidisse, non clarè, sed obscure vidisse; alioqui non remaneret superstities, sed statim morerentur, vel potius ad eam visionem habendam præmorerentur. Ioan. 1. Deum nemo vidit vnquam: Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Vbi D. Chrysofomus homil. 14. D. Cyrill. Alexand. lib. 1. cap. 22. Theophylact. & alij, discernim constituunt inter Christum Dominum, & cæteros homines. Ut sicut Christo Domino visio beatifica collata fuerit in hac vita; ita cæteris omnibus denegata significetur.

Quod apertius Christus Dominus expressit, dicens: Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui à Deo est, hic vidit Patrem, Ioan. 6. Quasi diceret, Sicut ego solus à Patre natus sum; ita ego solus vidi Patrem. Ipse Paulus 1. Timoth. 6. Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Quod Apostolus affirmat, multo post tempore, quàm in paradysum raptus est: proindeque etiam de seipso asserit, Deum eatenus non vidisse. Deinde sunt propria loca, quibus beatificata visio denegata Apostolo videatur. Nam is cum loqueretur de iis, quæ viderit in suo illo raptu ad tertium cælum, 1. Corinth. 9. Nonne, inquit, Christum Iesum Dominum nostrum vidi? Vbi Tertullianus lib. aduersus Praxeam, cap. 15. rectè obseruat, dixisse Apostolum, Vidi Christum, non autem, vidi Patrem: ut significaret non ipsam essentiam, sed humanitatem à se visam. Præterea ipse Apostolus, cum de suo raptu manifestius egit, 2. Corinth. 12. solum dixit, Audiuì arcana verba, quæ non licet homini Mendoça Viridarum.

loqui; non ait, vidi, sed audiui, ut stando in verbi proprietate, non visionem, sed doctrinam aliquam indicaret; non dixit verbum, sed verba, ut insinuaret se non cognouisse ipsam essentiam, quæ est vnice vna, sed plura alia mysteria, quæ illi reuelarentur; additque, quæ non licet homini loqui; scilicet carnali, & terrenis desiderijs impedito: non autem, quæ non possum homini loqui: ut reuera diceret, quæ non intueretur essentiam, quæ ineffabilis est, & ininterpretabilis ad dicendum. Denique ipse Apostolus suam cognitionem semper imperfectam testatur. Ex parte, inquit, cognoscimus, & ex parte prophetamus. Et statim: Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem faciem. Et rursus: Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum, 1. Cor. 13. Quibus verbis constituit discrimen inter suam notitiam, quam ut viator habebat, & quam ut comprehensor sperabat: ut sicut hæc clara futura est; ita illa obscura semper esse significetur.

Tandem accedit ratio. Quia in principijs vniuersalibus Scripturæ, nulla exceptio admittenda est, sine aliquo magno aut Patrum, aut Scripturæ fundamento. Atqui vniuersalia Scripturæ principia sunt, neminem in hac vita Deum clarè vidisse, ut ex dictis patet; neque vllum alicuius exceptionis fundamentum in sacris literis inuenitur: ergo non est temerè asserendum D. Paulum ad hanc claram Dei visionem in hac vita eleuatum. Confirmatur, quia huius visionis cognitio non erat necessaria Apostolo in hac vita, seu ad nullum finem vtilis videbatur: ergo non est concedenda. Consequentia patet. Probo antecedens. Quia vel necessaria erat ad præmium, vel ad medium prædicationis. Non ad præmium; quia hoc in statu huius vitæ non confertur: non ad medium prædicationis, quæ sola ratio necessitatis assignari posset; ut scilicet tantus Gentium Doctor à Deo clarè viso ad prædicandum instrueretur: ut de illa auditores suos edoceret. Sed hæc ratio nulla est, nam cum essentia sit ineffabilis, nihil ad fandum, seu ad prædicandum Apostolo visa conferret, Atque hæc pro hac parte.

Pars affirmatiua, quòd D. Paulus in hac vita Deum clarè intuitus fuerit, pari modo suadetur primò auctoritate Patrum. Nam illam expressè tenet D. Augustinus epist. 112. cap. 12. & 13. & lib. 12. de Gen. ad literam cap. 27. & 28. nec existimat aduersari huic sententiæ locum illum Exod. 33. Non videbit me homo, & viuert. Quia intelligendus est de vita carnali, & corporeis concupiscentiis dedita. Quasi sensus sit, Deum clarè in hac vita non videbit, qui carnalem vitam, & sensibilibus voluptatibus mancipatam viuert: alioqui qui à corporeis illecebris, & sensuum commercio se abstraxerit, Deum etiam in hac vita clarè videre non repugnat. Vnde cum Paulus viuens in carne, carnis concupiscentiis præmortuus fuerit, Deum clarè potuit intueri. Idem tenet D. Gregor. lib. 18. moral. cap. 28. Quamuis enim dicat, neminem in hac vita Deum videre posse, & propterea in contrariam partem citari soleat; tamen statim addit, Nisi carnalibus vitijs præmoriatur, & æternitatis amore inflammetur. Vnde Apostolus, qui licet in corpore viuere, tamen in spiritu ambulabat, & dicebat, Vno ego iam non ego, viuert verò in me Christus, Deum clarè videre poterat. Consentit D. Anselm. in 2. ad Corinth. 12. vbi postquam dixit, D. Paulum non per speculum in enigmate, sed facie ad faciem Deum vidisse, subdit, Cur autem non credamus, quòd tanto Apostolo

79. Suadetur ratione.

80. Pars affirmatiua probatur ex PP. August.

Gregor.

Galat. 2.

Anselm.

Doctore Gentium, raptus ad istam excellentissimam visionem voluerit Deus demonstrare vitam, in qua post hanc vitam videndus est in aeternum. Accedit Hugo Victorinus annotationibus in 2. ad Cor. q. 34. ubi etiam rationem huius privilegij inculcat. Non est, inquit, mirum, nec incredibile, quia sic Deus seruo suo dilectissimo beatitudinem & gaudium futurum praestendere potuit, ut firmius in eius dilectione, & seruitio perduraret.

Hugo Vic.

81.

Probatum ex S. helasticis. D. Thom. Henric. Durand. Gabr. Argent. Scot. Ferrar. Capreol. Scot.

Probatum ex sacris literis.

D. Thom.

Chryso.

82.

Elias Cret. Nazianz.

Anselm.

Neque defunt Scholasticus Doctores, qui hanc partem tueantur. D. Thom. 1. p. q. 12. art. 11. & 2. 2. q. 175. art. 3. & q. 10. de veritate, art. 11. ad 1. & in 4. dist. 49. q. 2. art. 7. Henr. in summa art. 24. q. 2. Durand. in 3. dist. 31. q. 3. & in 4. dist. 49. q. 6. & in prologo q. 3. Gabr. in 4. dist. 49. q. 2. art. 3. Maioribid. q. 12. Argent. q. 4. Scot. q. 2. art. 4. Ferrar. 3. contra Gent. cap. 47. Capreol. in 3. dist. 31. Scot. in 2. dist. 3. q. 9. & alij. Quis ergo dubitet hanc partem magno auctorum praesidio firmatam esse, cui duo illa clarissima Theologiae lumina, D. August. & D. Thom. vt innumeros alios praeteream, adstipulantur. Probatum secundò sacrae paginae oraculis. Nam Paulus dicitur raptus in tertium caelum, quod D. Thom. 2. 2. q. 175. art. 3. ad 4. interpretatur, in tertiam beatorum spirituum hierarchiam: vt non solum cum Angelis in infimo choro residentibus, sed etiam cum Seraphinis in supremo commorantibus perfectissima Dei visione frueretur. Dicitur praeterea raptus in paradysum: hoc est, interprete D. Chryso. homil. 26. in posteriore ad Corinthios, in gloriam. Et statim addit, hunc paradysum esse illum, quem Dominus latroni promisit, *Hodie mecum eris in paradiso*. Luc. 23. Itaque sentire videtur D. Paulus eò raptum fuisse, quò venit & latro: non quidem ratione loci; neque enim ad limbum descendit, sed ratione visionis beatificae, quam vt latro accepit.

Hanc interpretationem sequitur Elias Cretensis in orationem 1. Nazianzeni, vbi docet, D. Paulum raptum fuisse ad ea loca, in quibus est Trinitas. Et statim, in paradysum, inquit, rapitur, in reconditoribus nimirum Trinitatis mysterijs animo, & cogitatione versans. Ita ille. Vnde D. Anselmus citatus ait, D. Paulum raptum fuisse in paradysum omnibus meliorem, & si dici oportet, paradysum paradysorum: hoc est, perfectissimum paradysum, in quo visio diuina habeatur. Non fuit igitur aliud, Paulum in paradysum rapti, quam in beatissimae conspectum Trinitatis eleuari. Additur, audiuisse arcana verba, quae non licet homini loqui. Vbi verbum audiendi, non refertur ad fidem per reuelationem, sed ad visionem per faciem praesentiam. Quemadmodum & Christus Dominus, Quae, inquit, audini a Patre, haec loquor, Ioan. 8. hoc est, quae videndo essentiam, non quae audiendo reuelationem. Illud autem arcana verba, non significat obiectum auditus, sed visus: vt saepe alias in Scriptura, Videamus hoc verbum, Luc. 2. Quòd autem pluraliter dicantur verba, non tollit, quominus pro singularissima essentia vsurpentur, quae saepe propter eminentiam perfectionum, quas includit, pluraliter significatur. Sic

enim Deum appellat Scriptura fontes, in plurali, datus deducet eos ad vitae fontes, Apoc. 7. & aqua vitas putentur, aquarum vitium, Cant. 4. & sic de ceteris. Illud vero, non negat solam possibilitatem moralem, sed etiam iustitiam, qua prorsus caret ad explicandam diuinam essentiam, qui illam intuetur. Atque ita exponit D. Hieronymus, seu quisquis est ille auctor, qui sub eius nomine Pauli Epistolae commentatur. Vnde totus hic locus aptissimus, & efficacissimus videtur ad conuincendum, visionem beatificam fuisse D. Paulum a vita communicatam.

Ratio vero praeterea parte duplex esse potest. Vna, quia cum Christus Dominus apparuit Paulo, dixit ei, Act. 26. *Ad hoc apparui tibi, et constituam te ministrum, & testem, quae visisti, atque D. Paulus constitutus est testis, & minister ad praedicandum Trinitatis mysterium: ergo vidit hoc mysterium tanquam testis oculatus. Et confirmatur, quia congruebat, vt ille ter maximus Gentium Doctor, & diuinus Trinitatis praedicator, non aliunde, quam ab ipso caelo Empyreo huius mysterij cognitione instructissimus prodiret. Nam sicut Christus Dominus, non solum propter dignitatem personae, sed etiam propter dignitatem muneris, scilicet docendi, & praedicandi diuina mysteria, beatifica visione fruebatur: ita D. Paulus cum proportione, si non iugiter, & permanenter, vt Christus, saltem breuiter, & transeuntem hanc habere debuit visionem, vt secundum illam mundum perfectius doceret, & ab illa quomodo hauriret illam constantiam, qua inter innumera hominum flagitia diuinae charitati immobiliter adhaerebat, dicens, *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque iustitiae, neque futurae, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei*, Roman. 8. Haec enim firmitas, & immobilitas in bono, non nisi ab ipso bonorum omnium fonte Deo clarè viso principium habuisse videbatur. Altera ratio, quia in lege gratiae multò clarior, & abundantior fuit diuinitatis cognitio, quam in lege veteri. Vnde D. Paulus se comparans cum Moysse, quae non nisi superinducto velamine cum Deo loquebatur, *Nos autem, inquit, reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem*. 2. Corinth. 3. Quasi diceret, multò clarior, & manifestius diuina mysteria, quam Moyses, ceterisque Patriarchae contemplantur. Atqui Moyses tam familiariter cum Deo loquebatur, vt dicat Scriptura, *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem; sicut solet loqui homo ad amicum suum*, Exod. 33. Et iterum loquutus Dominus de Moysse, *Ore, inquit, ad os loquar ei; & palam, & non per anigmata, & figuras Dominum videt*, Numer. 12. Ex quibus locis multi Doctores cum D. Augustino, & D. Thoma non improbabiler colligunt, Moysen diuinam essentiam in hac vita intuitum fuisse: ergo à fortiori id concedendum est D. Paulo, non iam legis, sed Euangelij Doctori, & praedicatori.*

Hieron.

83. Probatum.

August. D. Thom.



LIBER QUARTVS.

DE FLORIBVS PHILOSOPHIAE.

PROLVSI O.



A PAGE, inquit, cum spinosis Philosophiae floribus, qui carpunt togas, lancinant corpus, pungunt animos; maiori quidem iure aculeos, quam flores, spinas potius, quam rosas appellares. Amœna vireta in scrobibus, aspera vireta ostendis; tot enim sunt tormenta, quot argumenta. Detumescere paulisper: suus in tristi nube Solis fulgor: sua in Iride lasciuit gratia, in picturae umbris sua eminet, & splendet lux: suus etiam in spinis nitet rosarum flosculus, ac deliciae mille colorum. Has diuitias, & delicias suo in viridario laudauit, & amantissimus sponsum, Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. Si credis multorum iudicio, laudat, & amat sponsum suam, nempe Ecclesiam, inter pungentium, ac male philosophantium aculeos constitutam. Quasi verò inter spinas, quae inter rosas pulchrior videatur. Habes igitur conuiuales Philosophiae rosas, quas noster Philosophiae Professor inter laureatos Sorimbriensis Academiae Doctores sparsit plenis manibus, & quas grauisissimus multorum hominum confessus certatim collegit. Tu verò si adhuc irrepit aliquis spinarum horror, suos collige roga sinus, cautus incede, donec forum suauitas omnia tibi expellat metum.

Cant. 2. 2. Origenes hom. 3. Theodor. August. lib. de vnit. Be. clef. c. 13. tom. 3. Cassiod. Beda. Philo Carp. Greg. PP. lib. 1. moral. c. 1. Anselm. Aponius. Bernard. serm. 43.

PROBLEMA I.

Vter situs hominis sit praestantior, sessio, an statio.

1.



SESSIO in conuiuio Philosophiae, quae suos conuiuas non molliter accumbentes, sed viriliter sedentes vult, non aurea in sponda, non in ostro, sericisque puluinis, non mollibus in culcitris, & cubito presso innixos suos amat Philosophia candidatos; sed stantes, siue sedentes, & ad respondendum paratos docet, & admonet. Aboleuit iam mollis ille, & antiquus Romanorum, Perfarum, & Hebraeorum vsus, qui splendidioribus in conuiujs triclinari quodam in lecto lautissimè discumbebant. Solum igitur est de sessione, & statione controversa, quia de cubatione citra dubium est apud auctores infimum locum obtinere, iacere enim, vel cubare aut infirmitatis, aut certè desidiae indicium est. Cum autem sedentes videam plurimos, & stantes paucos, pro sessione in primis pugno, quam sedendo approbatis. Ille situs est praestantior, magisque homini connaturalis, qui est ipsi peculiaris, neque aliis conuenit animantibus, nisi forte improprie; sed hic est sessio, & non statio. Nam cum cetera animalia vel iaceant, vel stent, nec proprie sedeant, homo solus proprie sedet, &

Pro sessione pugnat primò.

hunc situm, quam vltimum diuini frequentius exercet: ergo sessio est praestantior. Hinc fortassis inter Iaponos orta consuetudo colloquendi cum aliis seruato hoc situ; irroges enim magnam iniuriam ei, cum quo loqueris, si stans loquaris. Vnde desumo

Iaponum consuetudo.

Secundum argumentum. Ille situs videtur praestantior, qui apud homines plures habetur; sed apud Reges & Principes magnus est honos sedere apud ipsos: ergo, &c. Probo minorem, quia cuiusmodi situs solis magnatibus, purpuratis, ac viris Principibus conceditur, vt patet ex illo Esdrae 3. cap. 3. 7. Nam pro ingenti praemio dicitur, *Sedebit secundo loco a Dario propter sapientiam suam*, &c. Praeterea inter regni insignia numeratur thronus, seu sedes, quam Rex sibi semper reseruat. Vnde Pharaon ad Ioseph, *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, vno tantum regni folio te precedam*, &c. Quasi verò sola sedes esset iudicij inter seruum, & dominum distinguens. Ex hoc colligit Apostolus Christi super omnes Angelos dignitatem. Ad Hebr. 1. 13. *Cui enim Angelorum dixit: Sede a dextris meis.* & addit, *Nonne omnes sunt administratores Spiritus in ministerium missi*, &c. Ac si diceret, satis perspicua manet Filij nobilitas summa, ex sessione apud Patrem, & seruilis conditio Angelorum satis etiam apparet ex ipsorum statione coram eo, cui stantio ministrant, ac seruiunt. Iam verò Christus Dominus Apocalypf. 3. promittit Angelos Laodiceae amplissimum tan-

2. Pugnat secundò.

quam præmium, & supremum dignitatis fastigium sedendi statum. Qui viderit, dabo ei sedere mecum in throno meo sicut & ego sedi cum Patre meo in throno eius. Ac si nulla superesset titulorum maiestas, nulla amplior dignitas conferenda. Laurearis victoribus suam sedem promittit Christus, ex quo deduco

3. Tercium argumentum. Ille situs videtur præstantior, quem in patria cœlesti sumus habituri, sed sedendi situm sumus habituri in patria: ergo, &c. Probo minorem in primis ex Christo Domino. Nam Marci ultimo dicitur, Assumptus est in cœlum, & sedet ad dextris Dei. ad Hebr. 1. Sedet ad dextram maiorem in excelsis. & cap. 8. Talem habemus Patrem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis. & cap. 10. Hic autem unam pro peccatis nostris hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei. & cap. 12. Atque in dextera Dei sedens. Similia habentur ad Rom. 8. ad Ephes. 1. ad Coloss. 2. & alia quamplurima, ubi dicitur sedere Christum Dominum in patria cœlesti. Deinde sessuros in patria beatos testantur innumera sacrae paginæ monumenta. Apocalyp. 3. Dabo ei sedere mecum in throno meo. Luc. 20. Ego disposui vobis regnum, ut sedeat super thronos iudicantes duodecim tribus Israel. & Paulus Ephes. 2. ait nos confessuros cum Christo in cœlestibus, &c. Et quamuis Stephanus videat Christum Dominum stantem a dextris virtutis Dei, Act. 8. 5. non videtur intelligi, quod stet, & non fedeat, sed quodammodo adhuc nobiscum pugnet, nobisque suppetias afferat paratissimus. Vnde Damianus serm. de sancto Stephano, cum bellante bellabat. D. Ambrosius epist. ad Vercel. Eccl. stetit dicitur, ut sollicitus inuaret abiliam, quem & paratus coronaret. D. Gregorius lib. 1. in cap. 1. Reg. Sicut eius, compati est. D. Bern. serm. 5. super verba Psal. 43. Quia inuocat, quomodo propheta in adiutorium cum surgere precatur: Exurge Domine. adiuua nos. Ex his ergo, & aliis locis rectè colligitur sessionem in patria nobis magis futuram connaturalem; & siue ea accipiatur metaphorice pro clarissimo maiestatis argumento, ut acriter contendit Soar. tom. 2. in 3. p. disput. 51. sed. 3. siue propriè pro corporali sedendi statu, ut vult Lorin. in Acta Apostol. cap. 8. 55. Optime ex ea probatur præstantiorem esse sessionem, quam stationem situm. Aliam partem stantibus relinquo defendendam.

Damian. Ambr. Greg. Bernard. Soar. Lorinus.

omittam id, quod est in veteri proverbio, *δὸς ὁ μακροῦ*. hoc est, *mens, qui longus*, cui consonum est illud M. Tullij, *Uidentissimo quisque corpore longe abest a sapientia*. Certè ipsa diuina veritas id non obsecrare docet. Eccl. 1. 1. his verbis, *Ne laudes virum in specie sua, neque spernis hominem in rifi suo: breuis in coluntibus apus, & inuitum dulcoris fructus illius*; hoc est, interprete Episcopo Iansenio, *Ne suspicias, aut demeris procerum, ut que elegantem corporis habitum, qui in paruo corpore inuenitur, & ut quidam dicit,*

Maior in exiguu regnum corpore virus. Et Baruch cap. 3. de Gigantibus illis loquens, qui ab initio fuerunt statura magna, & scientes bellum, *Non hos inquit, elegit Dominus, neque viam disciplina inuenierunt*. Et meritò, cum enim corpus, quod corrumpitur, aggrauet animum, & terrena inhabitatio deprimat sensum multa cogitantem, ubi vassa fuerit moles corporis, necesse est, ut sub tam graui pondere sensus gemant, & ad terram vsque deprimantur. Vt enim ait Aristoteles lib. 4. in partibus animalium cap. 10. *Carnis pondus turbat sensum, & mentem, & sensum commouet*, & ideo eius magnitudinis homines à Græcis *γίγαντες*, id est, *terre filij*, dicti sunt, quòd terrena sapiant, mentemque à coniunctione materie auocare; & ut gloria ait Genes. 6. *Quia gigantes corpore superbi viribus, in conditi sunt*. vnde satis appositè D. Chryostomus in illis barbarum & immanem Goliath, *quis Dauid ietu fundæ in terram dedit*. *Terre adificatam* nuncupauit: nihil enim in eo videbatur esse præter carnem existente anima pro sale, ne putresceret: quod etiam veteres compositis fabulis adumbrasse videntur, cum Cyclopas monstra Alpibus æqualia, seu montibus Atlanteis vnum tantum oculum, sensum nimirum speculationi aptum, habere finxerunt; ferrariisque Vulcani officinis destinantur, quia, ut Aristoteles Polit. 1. egregiè dixit, *Qui ratione valet, natura imperit, & adiuuatur: qui vero viribus & corpore, natura parit, & sequitur.*

Vnde ea, quæ corpore parua sunt, virtute sunt maiora, & ad bellum aptiora. Nam, auctore Seneca de Tranq. animæ cap. 8. *Habitiora sunt corpora pusilla, quæ in arma sua contrahi possunt, quam quæ superfunduntur, & undique magnitudo sua vulneribus obicit.* Testis Virgilianus miles,

Bellis acer Halesus Virgil.

Tendit in aduersum, seque in sua colligit arma. Sunt deinde Deo Opt. Max. magis similia, ut enim D. ait Augustinus epist. 3. ad Voluf. *Non mole, sed virtute magnus est Deus.* Itèmq; maiorem ingenerant admirationem. Nam, ut idem D. Augustinus ait lib. 22. de ciuit. Dei cap. 24. de animalibus loquens, *Illam plus habent admirationis, quæ molis minimum, plus enim formicularum, & apicularum opera stupemus, quam immensa corpora balenarum.* Et Prou. 30. *Quatuor inquit Salomon, sunt minima terre, & ipsa sunt sapientiora sapientibus, formica nimirum, lepisculus, locusta, & stellio.* Accedit denique D. Cyrillus Alexandrinus lib. 3. in Genes. & lib. 9. aduersus Iulianum; his enim in locis propterea ait in prima mundi ætate progenitos fuisse homines proceræ staturæ, ut ea corporum vastitate, & vultuum deformitate vlcisceretur Deus nefaria hominum scelera.

Pro hominibus verò proceræ staturæ maximè facit, ut interim reliqua argumenta missa fiant, com.

Chrysol. Iansen. Aristot. Soarius. Tertull. Nicephor. Genebraud. 6. Plinius. August. 7. Lufitanorum exempla. Cyprian. Horatius. Iuuenal. 7. Virgil. August. Seneca. Virgil. Cyprian.

commune desiderium, quod omnes habent, ut corpora sua, si possent, extenderent. Vnde Christus Dominus Matth. 6. exemplum adhibere volens in re quapiam, quam omnes optarent, & de qua sæpe cogitarent: *Quis inquit, vestrum cogitans potest ad staturam suam adicere cubitum vnum.* Vbi D. Petrus Chryzologus sermone 163. *Nam omnis homo, dum sui corporis pulchritudinem concupiscit, procerum se esse exoptat.* Deinde, quia Adamus humani generis caput, quem Deus Optimus Maximus, sicut ætate florentem, sapientia ornatum, virtutibus circumspectum, virili pulchritudine decorum, ita magnitudine condidit omni ex parte perfectum, staturæ erat giganteæ, ut ex illis verbis Iosue 14. *Adam maximus ibi inter Enacim (id est, gigantes) suus est; colligunt interpretes aliis multifariam reuenticibus.* Enimverò non medioere dubium est, an Adam hoc loco sumatur pro primo parente, an pro quouis alio homine; multi enim Patres existimant primum genitorem Adamum in monte Quaria sepultum fuisse: ad quos accedit Suarius tom. 2. incarnat. quæst. 46. in comment. articuli 10. assertionem 4. quem vide: consule etiam Tertullianum lib. 2. contra Marc. cap. 4. ligata orat. Certè Christus Dominus non breuem, sed pro illius temporis conditione proceram habuit staturam, hoc est, septenorum illius temporis palmorum, ut scribit Nicephorus extremo cap. lib. 1. quæ staturæ, ut annotauit Genebraudus in Psalm. 137. satis proceræ est, cum maxima non soleat excedere octonos palmos.

Præterea breuis statura ex mundi senescentis sterilitate, proceræ verò ex vbertate florentis proficitur. A prima enim ætate, ut scribit Plinius lib. 7. cap. 16. & luculenter ostendit D. Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei, à cap. 9. cuncto mortalium generi, inquit Plinius, minorem in dies fieri staturam propemodum obseruatur, rarosque patribus proceriores, consumente vbertatem seminum existione. Cuius quidem rei domestica suppetunt testimonia: vix enim inter nos iam reperitur, qui veterum Lusitanorum arma gestare possit, cum & galeæ sint capitibus multo maiores, & thoraces ad pedes defluant, enses verò, & clauæ ferrea vix vtraque manu moueri possint. Tanta corporum (& vtinam corporum tantum) diminutio facta est, quod argumentum elegantè pertractat D. Cyprianus ad Demetrianum, *Ubi minuitur, inquit, necesse est, quidquid sine iam proximo in occidua, & extrema diuergit: sic Sol in occasu suos radios minus claro splendore iaculatur: sic declinante iam cursu exoleuit cornibus luna tenuatur, &c.* Et ideo Horatius rectè, Odarum lib. 3. Ode 6.

Ætas parentum peior auis, tulit Nos nequiores, mox daturos Progeniem vitiosorem.

Et Iuuenalis Satyr. 15.

Nam genus hoc viuo tum decrecebat, Terra malos homines nunc educat, atque pusillos. Rursus in sacris literis ex proprietate linguæ Hebraicæ, quæcumque magna & excelsa sunt, Dei esse dicuntur; sic enim appellantur *montes Dei*, Psalm. 36. hoc est, editissimi, & *cedri Dei*, Psalm. 79. & *exercitus Dei*, 2. Paralipom. 2. hoc est, ingens, & robustissimus; ut nimirum hac magnifica appellatione magnarum rerum dignitas exprimitur, utpote, quæ nullius alterius, quam Dei esse posse videantur: ergo idem quoque in humanis corporibus dicendum est, Vnde Olca-

Acudoce Viridarium.

ster Lusitanus per *filios Dei*, quos sacra literæ Genes. 6. commemorant vidisse *filios hominum*, &c. homines intelligit proceræ staturæ, qui Hebraico idiotismo filij Dei nuncupantur, sicut *montes Dei*. Facit etiam, quod Theodoretus q. 48. in Genes. ad diuinæ omnipotentia manifestationem refert, quod id ingentia hominum corpora procrearet, ut *cofoscam*, inquit, *Deum, tanquam omnipotentem Creatorem tantam hominum mensuram tribuisse*; additque, quod maximè commendandum est, ideo non omnibus hominibus proceram staturam dedisse, ut superbiam amputaret, & arrogantiam cohiberet; nam, si *exiguus*, inquit, *corporibus praditi, non contra te modo, sed contra Deum attolluntur, quid non commissent, si maxima corpora sortiri essent.* Accedit etiam nomen, quo Gigantes apud Hebræos nuncupantur, dicuntur enim *Nephalim*, hoc est, *lapi, vel cadentes*, quia nimirum, ut Caietanus ait Genes. 6. è cœlo dilapsi credebantur, ut magis diuini, quam humani, vel, ut aliqui Hebræi asserunt, quod cor videntis illos præ stupore & admiratione caderet.

Adde, quod Aristoteles 4. Ethicorum 3. *Pulchritudo*, inquit, *in magnitudine corporis consistit; parui enim urbanai quidem sunt, sed non pulchri.* Semiramis Regina in procerâ statura pulchritudinem collocatam esse existimauit, siquidem suam effigiem in lapide, cuius longitudo XVII. stadiorum esset, exculpi iusserit. Refert Verderius de imag. Decorum fol. 9. Iam verò Pallas ille Euandri Regis filius, cuius pulchritudinem in ipsa etiam acerba morte cum floribus pulcherrimis componit Mantuanus 11. *Æneid.* proceram habuit staturam. Nam Clemente VII. Pontifice Maximo sacrum vniuersi orbis clauum moderate, inuentum est eius cadaver, & tantæ proceritatis, ut murorum vrbs Romæ pinnas erectum vertice pertingere posset. Nec obstat, quod Poëta eius corpus exustum fuisse narret, Vide Magium lib. 1. cap. 4.

Hinc est, quod Act. 14. 11. proceram staturam Barnabæ magni fecerint Ethnici homines. Vocabant enim *Barnabam Iouem*, & *Paulum Mercurium*. Cur ergo si Iupiter Diuum Pater, atque hominum Rex ab ipsis credebatur, non appellant potiùs Paulum Apostolorum principem suum Iouem. D. Chryostomus homil. 30. sentire videtur rationem fuisse, quod Barnabas præstantioris, & elegantioris formæ fuerit. *Mihi quidem*, inquit, *videtur etiam ab aspectu venerabilis fuisse Barnabas*, &c. quasi Gentiles homines iudicarent, formæ præstantiori, qualem Barnabas habebat, diuinitatem quoque præstantiorem, qualem Iupiter habere putabant, deferendam. Quod autem Paulus pusillæ fuerit staturæ, tradit Nicephorus lib. 2. cap. 37. his verbis: *Paulus paruo fuit corpore, & contracto, & quasi incuruo, atque paululum inflexo, &c.* Ipse Paulus 2. Corint. 10. 11. ingenuè fateretur, *Epistola inquit, graues sunt, & fortes, presentia autem corporis infirma.* &c. Quasi propter vnam exiguum corporis staturam fuisset despectus. Procerâ staturâ Sauli dedit imperium, 1. Regum cap. 10. quasi hæc sola esset digna forma imperio. Mantuanus suo in Turno hanc staturam commendat *Æneid.* 7.

Ipse inter primos præstanti corpore Turnus Virtutis arma tenens, & toto vertice supra est.

Hanc formam laudat Apollin. Sidonius in suo Gotthorum Rege Theodorico epistol. 2. Hanc commendat in suo Anchise, Mantuanus iterum 8. *Æneid.*

F 3 Sed

Oleas. Theodor. Caiet. 8. Aristot. Proceri homines pulchri. Semiramis staturâ immanis. Verderius. Virgil. Pallantis cadaver. Magius. 9. Chrysol. Nicephor. Virgil. Apollin.

PROBLEMA II.

Quam præstantior sit hominis statura.

Inter quotidianos sermones nihil familiarius, quam sermo de præstantiori hominum statura: in certamen aliquando abit sermo, & certamen in rixam aliquando. Litem intendimus inter paruum, magnam, & mediocrem staturam. Tandem præstantiori litem adiudicabimus. Porro, ne duabus prioribus suis desit honos, pro hominibus parvæ staturæ hæc faciunt; quia illa statura laudari potiùs debet, quam qui habent, & sensu aciores, & mente dexteriores euadunt: mens enim ea est, de qua meritò Phauorinus Philosophus, *Nihil inquit, in terris magnum, præter hominem, nihil in homine magnum, præter mentem*; atque breuis statura ita se habet. nam, ut interim

Suadetur causa parua staturæ. Phauorinus.

Virgil. — Sed cunctis altior ibat
Anchises.
 Hanc ferè omnes Poëta in Heroibus suis decantant, vt notauit Iul. Scalig. lib. 1. Poët. omnes enim ab eis mira quadam corporum proceduntur inducuntur, si vnum excipias Tydeum. Hanc in Menelao agnoscit Homerus lib. 3. Iliad. Hanc in Agamemnone, & in Aiace. Hanc Claudianus in Germanis laudauit Paneg. 1. Stilic. Hanc describit Hammian. lib. 14. in Gallo Imperatore. Hanc denique in ipsa etiam fœmina, ac Regina Didone Virgilius extollit, Æneid. 1.
 — gradienſque deas supereminet omnes.
 Imitata sunt aliquæ gentes Indos, & Æthiopes, qui procedenti corporis regna deferebant. Hanc etiam in tabellis suis deducunt pictores optimi, cum elegantem corporis formam volunt exprimere. De Zenone Citico refert Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædag. cap. 11. Hanc denique cœlestis sponsa in suo amauit sponſo, & laudauit. *Statura sua assimilata est palmæ.* Cant. 7. seu, quia in eo excellabat procerus corporis habitus: seu quia pollebat ingenti pectoris constantia, vtrumque enim in procerâ statura optimè copulatur. Laudo Annibales, Hercules, & Antæos. De Antæo autem illud mirabile apud Strabonem lib. 7. & Plutarchum in vita Sertorij. Sertorij enim iussu fuit eius sepulchrum perforatum, demolitumque, & in illo cadaver repertum sexaginta cubitorum. *Obstupuit Imperator, instaurato monumento, nomen eius, famamque adauxit.* Adde Pyrrhum Romanorum hostem, qui vt procerus erat, ita ad militiam proceros homines volebat; illud iactatur ab eo dictum delectori suo. *Grandes elige, ego fortes reddam.* De Traiano Plinius Paneg. & cum eo loquens, *Tu sola corporis proceritate elator alio, & excelſior, non de patientia nostra quendam triumphum, sed de superbia Principum egisti.* His, & aliis adde Alphontium Henriquium primum Regem Lusitanorum.
 Neque verò corporis proceritas impedimento esse potest ingenij acumini, cum hæc ex complexione cholericâ proueniat, vt late deducit Richard. quodlib. 2. quæst. 18. vbi quæstionem hanc ex instituto pertractat; complexio autem cholericâ optima est ad capeſſendas disciplinas, si diu operam literis nauare possit: breuitas autem corporis, vt plurimum ex melancholicâ, atque adeo terrea complexione exoritur, quæ ad scientiam per se non multum iuuat, quamuis per accidens id præstet, quatenus nimirum diutiùs in studium incumbit: & confirmatur, quia prioris ætatis homines proceriora corpora habebant, & tamen miro ingenio artes omnes, disciplinâque inuenerunt, præfertimque Mathematicas. Et si exemplis his foret dirimenda, Aristoteles possum nominare, Ptolemæos, & mille alios apud veteres. Apud nostros & sanctitate, & doctrina præclaros homines, Gregorius Magnos, Basilios, Augustinos, & alios.
 Cæterum mediocris statura reliquis anteponenda. Hanc habuit Christus Dominus, vt optimè tradit noster Brunus in meditationibus beatæ Virginis. Hanc sortiti sunt excellentes viri, quos siue bellica virtus, siue externa corporis, siue etiam interna animi pulchritudo commendauit. Hanc sortitus fuit Alexander, Scipio, Cæsar, Pompeius, & alij tam inter Græcos, quàm inter Latinos fortissimi duces. Quibus accedunt ex nostris Nonius Alures Pereira, Brigantina domus auctor, Lusitanæ gentis decus immortale, belli-

cæ virtutis singulare ornamentum, hostium nostrorum fatale excidium. Magnus Albuquerqueus, Eduardus Paciecus, alijque quamplures, qui nobis opulentissimum Orientis imperium sanguine suo pepererunt, quos omnes mediocri, seu media statura præditos fuisse reperimus.

PROBLEMA III.

An scientia, & ingenium officiat, vel proficiat Principi ad Reipublicam administrandam.

ERIT fortasse inter doctos, & ingeniosos auditores, qui statim in limine quæstionis mihi succenseat, dum in quæstionem voco rem luce meridiana clariorem; quis enim à litterarum studiis ita amusus, vt tam insignem contumeliam doctis & ingeniosis audeat inferre, vt eos regno administrando inhabiles, vel minus aptos iudicet? Hunc tamen obsecro iras parumper ponat, dum ostendo rem esse dubiam, doctorum iudicio ventilandam, & rationum examine trutinandam.

In primis Thucydides, veteranus auctor, & ingenij præstantia satis notus, lib. 3. expressè tenet hebetiores plurimum melius Reipublicam administrare, & acutiores. Licinius Imperator aliis laudabilis, litteris adeò infestus erat, vt virus ac pestem publicam eas appellaret; tradit Aurelius Victor in vita Constantini Constantij. Et quidem Iulianus postquam litteras didicit, vniuersi orbis extitit pestis execranda, atque adeò illi magis obfuit eruditio, quàm profuit, vt narrat Tiraquellus citandus. Diuinus item Plato diffidit, ait, esse reperire hominem ingeniosum simul, & mansuetum, atque virilem. imò addit; & quidem nec fuisse unquam existimo, qui natura sua iustus; sed sine virili animo, & mansuetudine nemo aptus est, vt ad Reipublicæ clauum dignè valeat sedere; ergo, &c. Præclare enim aduertit D. Hieronymus epistola ad Theophilum, ideò Moysem per 40. annos Reipublicam Hebræorum administrasse, quia mansuetudinis prærogatiua ceteros anteibat; quòd verò Principis clementia, & mansuetudo cum litteris nequeat stare, insinuat ex illo Seneca 1. de Clementia ad Neronem, qui Nero antequam litteras sciret, erat pietatis speculum, postquam autem eas didicit, nefarium extitit crudelitatis exemplar. Hinc illa eius vox, *Vinam nescirem litteras.*

Secundò confirmari potest eadem opinio ab exemplis; legite enim Lipsium in notis ad lib. 1. Polit. cap. 10. vbi refert Ludouicum XI. Gallie Regem filium Carolum à litterarum studiis omnino auocasse, ne esset (vt aiebat) in consiliis capiendis refractor & tenacior sui sensus. Ex quo conſlari potest prima ratio pro hac parte. Comune multorum placitum tutius plerumque est, ac certius, quàm vnius dumtaxat, licet sapiētis, & ingeniosi, adeò vt iam iuerit in paræmiâ, errandum cum multis; sed Princeps literis, & ingenio expers, vt pote in his parum versatus, Doctorum fidit iudicio, non proprio; è contra verò sapiens & ingeniosus proprio ingenio & iudicio fidens, tenacior est sui sensus, & aliorum iudicium in suam detorquet sententiam, plus illi credens, quàm multitudini sapientum: ergo hic regno

Carthul. Scientia inflat. quod fuit excellentia sua scientia, non diuini amoris, scientia enim inflat, &c. Adiunge Henriquum VIII. Britannicæ Regem, qui scientia inflatus, & maiorem, quàm par erat, de se opinionem concipiens, in grauissimos errores incidit, & veram amisit sapientiam.
 Idem præterea confirmo ex Procopio lib. 1. de bell. Gor. vbi refert hos populos nimium indignatos suum Regem Athalaricum à tutela matris, quæ illum in studiis educabat, abduxisse, dicebant enim ista omnia litteraria longè à robore, & armis abesse, imò effeminais animus, & ad timorem traduci. Ex quo aliud desumo argumentum. Reipublicæ administrator nil prius habere debet, quàm virile robur, & bellorum peritiam & experimentum, illudque; populus suo exemplo instillare; sed ingeniosi, doctique homines, neruosi que suos omnes ad litterarum studia conferentes quodammodo bello exauthorati, arma detestantur, non Martis bellicos tumultus, sed Palladis ingeniosos congressus profitentur. Vt Alphonsus Hispaniæ Rex, qui totus literis deditus, regni curam non habebat; ergo huiusmodi Princeps sua sapientia & ingenio regno potius officiet, quàm proficiat. Præterea scientia causa est timoris; vnde ille alius dicebat, *militem generosum scire non debere locum pulmonis, vel hepatis, ne inter præliandum declinandis ictibus ab his partibus totus incumberet.*
 Tertio speciatim argumentor contra ingeniosos; hi enim regno inhabiles videntur. Primo, quia velocia ingenia plerumque varia, & inquietata semper nouant, & mouent aliquid, & ne quietata quidem esse sinunt. Secundo, quòd in multiplici mediocri inuentione, & rationum copia plerumque natant, & agrè expediunt aliquid, cui insistant; ergo ingeniosi libris, non regno incumbant. Vltimo idem confirmari potest ex Christi Ecclesia, quam tradit moderandam non sapientibus & prudentibus huius sæculi, elegit enim stulta mundi. Item ad summum sacerdotij fastigium non Ioannem ingenij acumine aquilam inter omnes, vt tenet D. Thom. Ioan. vltimo, sed Petrum plus animo, quàm ingenio clarum, simplicitate potius, quàm scientia notum, & ideo dictum *filium Ione*. id est, columbæ; & ex dictis patet rem non esse omnino extra controuersiam. Deum esse igitur mi homo, quisquis erras à tua bile, & depone paulisper irarum minas.
 Verum non sumita hebes, & à sapientum choro alienus, non obtrusa adeò gestamus pectora, vt pro ingeniosis & doctis potius non decertem. Dico ergo, regno nõ officere, imò multum proficere, Principem ingenio, & scientiarum suppellectili instructum. Pro hac potior auctoritas, & rationum momenta pugnant, & in primis Plato multis in locis Reges & Principes sapientes nimium præfert scientiarum expertibus; nam, vt refert Marsilius Ficinus in eius vita, solitus erat dicere, *Principi non aliter necessariam esse sapientiam, quàm corpori animam.* Idem lib. 6. de Rep. opti-

erit infestus, & è contra litterarum ignarus proficiuus. Accedit, quòd scientia admodum inflat, & si regiæ potestati adiungatur scientiarum superbia, Deus immortalis, quis Regem poterit continere? Illustro hanc rationem illo Ezech. 28. *Tu Cherub extensus, & protegens,* loquitur de Lucifero, qui inter Seraphim numeratur. Cur ergo non dicitur Seraph? respondet Carthusianus in cap. 10. cœlest. Hier. 2. 5. *Vt insinuetur, quid fuerit ei incitamentum ambitionis, & lapsus, quod fuit excellentia sua scientia, non diuini amoris, scientia enim inflat, &c.* Adiunge Henriquum VIII. Britannicæ Regem, qui scientia inflatus, & maiorem, quàm par erat, de se opinionem concipiens, in grauissimos errores incidit, & veram amisit sapientiam.
 Idem præterea confirmo ex Procopio lib. 1. de bell. Gor. vbi refert hos populos nimium indignatos suum Regem Athalaricum à tutela matris, quæ illum in studiis educabat, abduxisse, dicebant enim ista omnia litteraria longè à robore, & armis abesse, imò effeminais animus, & ad timorem traduci. Ex quo aliud desumo argumentum. Reipublicæ administrator nil prius habere debet, quàm virile robur, & bellorum peritiam & experimentum, illudque; populus suo exemplo instillare; sed ingeniosi, doctique homines, neruosi que suos omnes ad litterarum studia conferentes quodammodo bello exauthorati, arma detestantur, non Martis bellicos tumultus, sed Palladis ingeniosos congressus profitentur. Vt Alphonsus Hispaniæ Rex, qui totus literis deditus, regni curam non habebat; ergo huiusmodi Princeps sua sapientia & ingenio regno potius officiet, quàm proficiat. Præterea scientia causa est timoris; vnde ille alius dicebat, *militem generosum scire non debere locum pulmonis, vel hepatis, ne inter præliandum declinandis ictibus ab his partibus totus incumberet.*
 Tertio speciatim argumentor contra ingeniosos; hi enim regno inhabiles videntur. Primo, quia velocia ingenia plerumque varia, & inquietata semper nouant, & mouent aliquid, & ne quietata quidem esse sinunt. Secundo, quòd in multiplici mediocri inuentione, & rationum copia plerumque natant, & agrè expediunt aliquid, cui insistant; ergo ingeniosi libris, non regno incumbant. Vltimo idem confirmari potest ex Christi Ecclesia, quam tradit moderandam non sapientibus & prudentibus huius sæculi, elegit enim stulta mundi. Item ad summum sacerdotij fastigium non Ioannem ingenij acumine aquilam inter omnes, vt tenet D. Thom. Ioan. vltimo, sed Petrum plus animo, quàm ingenio clarum, simplicitate potius, quàm scientia notum, & ideo dictum *filium Ione*. id est, columbæ; & ex dictis patet rem non esse omnino extra controuersiam. Deum esse igitur mi homo, quisquis erras à tua bile, & depone paulisper irarum minas.
 Verum non sumita hebes, & à sapientum choro alienus, non obtrusa adeò gestamus pectora, vt pro ingeniosis & doctis potius non decertem. Dico ergo, regno nõ officere, imò multum proficere, Principem ingenio, & scientiarum suppellectili instructum. Pro hac potior auctoritas, & rationum momenta pugnant, & in primis Plato multis in locis Reges & Principes sapientes nimium præfert scientiarum expertibus; nam, vt refert Marsilius Ficinus in eius vita, solitus erat dicere, *Principi non aliter necessariam esse sapientiam, quàm corpori animam.* Idem lib. 6. de Rep. opti-

rum delineans Principem, ait, *debere esse amatorem ciuitatis, non agrestem voluptatibus, doloribusque probatum, & optimum præterea Philosophum.* Quia in re Philone dicente lib. quòd deterior potiori insidietur, *Rex ad populum ita se debet habere, vt lux ad ienebras, vt sapiens ignoranti, vt Deus creatura.* Seneca 1. de Clem. Solem dicit quemcunque Regem, siue Imperatorem, qui lucis doctrina præluere debet populis. Tamen hoc sensu accipio Plutarchum in commentario, quòd in Principe requiratur doctrina, vbi asserit, *Deum duo sui pulcherrima simulachra fecisse, in cælo Solem, in terris Regem;* quasi verò Rex increatæ sapientie vera effigies haberetur in terris. Et sanè nihil maius in humano regimine, quàm hominem regere, nihil sapientius poterit excogitari, si credimus Nazianz. in oratione prima Apolog. *Nam profecto, inquit, ars quadam artium, & scientiarum mihi esse videtur hominem regere animal maxime varium & multiplex, &c.* Si ergo Rex fuerit litterarum ignarus, quomodo poterit suum obire munus? Non valebit profecto hanc humanam belluam cicurare, *Qui ergo (concludit paulo infra Nazianzenus) huiusmodi belluæ curam susceperit, eum varia omnino, & multiplici scientia ornatum esse oporteat.* Consulite præterea D. Hieronymum in lib. Ecclesiastes, vbi comparat sapientem ligno vitæ, quod in medio paradisi plantatur. *Inter frugiferas, inquit, arbores existimo tenere primum lignum vitæ, quod est sapientia; nisi enim hæc inter cætera plantetur ligna, cætera succabuntur, id est, nisi sapiens primum inter cæteros obtineat, omnes delirabunt.*
 Quòd si exemplis res sit dirimenda iam lis esset adiudicata; legite Tiraquellum de nobilitate cap. 5. n. 11. Vbi numerat 38. Imperatores & Reges, qui vt scientiarum peritia cæteris præfiterè, sic regendi & gubernandi prærogatiua. Ad dit deinde idem auctor, *Si eruditio aliquibus vquam obfuit, non scientia, & ingenij, sed hominis vitium est bono abutentis.* Sed his prætermisſis ad rationes accedo, è quibus primam deduco ex natura cum D. Thoma lib. 1. de regimin. Princip. cap. 2. Nam humano in corpore caput, quod inter cætera membra obtinet principatum, illorumque procurat commoda, præ cæteris abundat sensibus, imò omnes sensus habet, eum alia vno contenta sint; ergo in corpore mystico, quale est Respublica Princeps Reipublicæ caput cæteris si fieri posset, ingenio & sapientia præstare debet, vt cæteris inuigilet.
 Secundò officium Principis est condere leges iustas & honestas, prouidere bona, & repellere mala occurrentia: sed ad hæc præstanda necessaria est scientia, & ingenij acies perspicua; ergo hæc non nocet, imò multum proficua est. Minor ostenditur, quia lex versatur circa bonum commune subditorum, obuans particularibus commodis: hoc autem nequit cognosci, nisi à sapiente multarum rerum habente notitiam; ergo, &c. Dices has leges commodius condi per Consiliarios, qui deliberant, & Rex auctoritatem confert. Difficultatem non euitas, quia Rex qui scientiam non habet, nec scit, quæ approbanda sunt, potest nonnunquam ab ipsis falli Consiliariis. Dices, satis erit fidere in Consiliariis sapientibus. Verum hoc est regere in fide, seu regi potius, quàm Regem se præstare.
 Tertio ad pacem rectamque imperij administrationem opus est, vt Reipublica magistratus, ministrique populi Reges reuerentur, timeant-

Philo. Quale decet Regem inter suos existere. Senec.
 Plutarch. Rex Deo simili in scientia.
 Nazianz.
 Hieron. Rex sapiens, lignum vitæ.
 Tiraquell.
 Necesſaria Regibus est scientia. D. Thom.
 Idem secundò ostenditur.
 Hoc ipsum tertio demonstratur.
 F 4 que

Almain. Viguer.

& art. 3. Almain. quæst. vnic. Viguer. in Institut. cap. 11. §. 1. & communiter iuniores Theologi. Deinde rationibus hanc partem confirmo. Præmitto tamen nos procedere & secundum perfectionem substantialem horum actuum. & secundum rationem meriti ipsorum, quia cum meritum non solum ab obiecto, sed ab aliis circumstantiis, conditionibusque defumatur, bene fieri potest, ut actus sit in substantia melior, in merito tamen inferior euadat. His ergo præmissis, dico primò, dilectio amici simpliciter excedit in perfectione substantiali dilectionem inimici. Probo primò, quia perfectio substantialis actus defumitur ab obiecto, quo enim illud est præstantius, eo actus in sua substantia perfectior euadit, sed melius ac præstantius est obiectum amicus, quàm inimicus, est enim amicus Deo per bonitatem, & nobis per amicitiam, & beneficia, quæ in nos confert, coniunctior: ergo, &c. Deinde inimicus per bonitatem moralem, quam in se actualiter habeat, non est Deo, nec nobis gratus; sed solum in potentia, quatenus conuerti potest ex inimico Dei & nostri: at verò amicus actu est bonus, & gratus Deo; ergo præstantiorem dilectionem terminat. Secundò & à posteriori sic probo. Odium amici est peccatum ex genere suo grauius, quàm inimici: ergo viceuersa dilectio amici in perfectione excedit dilectionem inimici. De antecedente nullum est certamen inter Theologos: consequentia colligitur rectè, quia odium amici ideo est peccatum ex suo genere grauius, quia priuat subiectum meliori virtute, seu actu: ergo, &c. His rationum telis debellatus das manus quoad hanc partem, de perfectione substantiali; sed dubitas de merito, quia cum hoc non solum ab obiecto, sed ab aliis circumstantiis, ac conditionibus defumatur, optimè potest fieri, ut actus sit in substantia melior, ac præstantior: at verò in merito longè euadat inferior. omnem de hac re tibi auellam religionem, nec dubitandi locus manebit vllus.

29.

Dilectio amici est magis meritoria.

Dico secundò, dilectio, cæteris paribus, non solum est perfectior, sed magis meritoria. Dixi, cæteris paribus, quia alioqui nihil certum colligitur, nisi omnes conditiones concurrant æquales ad comparationem vtriusque actus; quod aperte demonstro discurrendo per circumstantias concurrentes ad talem æqualitatem. Probo primò ex obiecto. Potior ratio meriti defumitur ex obiecto; sed ex parte obiecti longè excedit amici dilectio: ergo, &c. Probo minorem, quia amicus habet in se maiorem bonitatem & coniunctionem nobiscum, quæ sunt rationes diligendi cum: ergo, &c. Dices, etiam dilectio inimici ex parte obiecti est præstantior, quàm dilectio amici, nam ex obiecto est difficilior; ergo magis meritoria. Respondeo. Difficultatem non efficere actum in entitate præstantiorem, cum difficultas non sit bonum, sed potiùs malum, sed ex eo efficere actum magis meritorium, quia in causa est, ut actus fiat cum maiori intentione à potentia; si ergo ex suppositione vtraque dilectio sit æqualiter intentata, difficultas maior, quæ datur ex parte inimici, non confert ad meritum illius dilectionis. Instabis, quia vbi maior est difficultas, & resistentia, maior ibi conatus est adhibendus ad eam vincendam; hic autem conatus aliquid amplius est, quàm intentio actus: nam ut actus, qui fit in subiecto habente contrarium, æquè intensus euadat, ac alter, qui illud non habet, maiorem conatum debet potentia adhibere ad expellen-

Obiectio.

Solutio.

Instantia.

dum contrarium, & introducendum proprium actum; ergo stante æquali intentione maius euadet meritum actus difficultioris ex maiori illo conatu. Respondeo maiorem hunc conatum dupliciter sumi posse, primò & magis propriè in actu; secundò, ut si actu dilectionis amici & inimici sunt eiusdem intensiois, & voluntas nihilominus magis conetur, hoc est, eliciat actionem magis intentam circa inimicum; sed hic modus est omnino falsus, & imaginarius, quia intentioni actui temper respondet terminus magis intensus: si ergo terminus supponitur non magis intendi, actio intensior non euadit. Secundò modo potest considerari hic maior conatus, seu efficacia dilectionis inimici in actu primo, seu ex parte potentia, & habitus, & in hoc sensu verum est communiter, quando obiectum est difficilius, aut aliqua ratione minus appetibile, moraliter esse necessariam maiorem virtutem ad operandum æqualiter circa tale obiectum, sicut in naturalibus agentibus ad agendum æqualiter in re & in modo circa passum magis resistens, maior virtus in agente postulatur, inde tamen non fit actionem, vel effectum esse meliorem, per se loquendo, cum supponamus esse æqualem in intentione: neque etiam fit esse magis meritorium, quia plerumque meritum non attenditur penes virtutem in actu primo, sed penes actionem ab illa procedentem.

Secundò probo ab inconuenienti. Si dilectio inimicorum esset maioris meriti, quàm dilectio amicorum, excederet etiam dilectionem parentum, & dilectionem sui ipsius; sed hoc est aperte falsum: ergo, &c. Sequela bene videtur inferri, quia dilectio parentum, & dilectio sui ipsius sunt eiusdem rationis cum dilectione amicorum. Minor tam sacris literis, quàm rationibus poterat demonstrari. Omnia tamen missa facio, cum liquidò consent apud Theologos, præsertim iuniores, qui hanc quæstionem ex professo tractant. Ex his autem bene colligitur, cæteris paribus, perfectiorem esse dilectionem amici, quàm inimici.

PROBLEMA V.

Utrum senes plus quàm iuuenes mortem reformident.

Hanc quæstionem vobis in priuatis colloquiis disputandam relinquo. Sed ne inter senes ac iuuenes maior contentio oriatur, quàm illorum cani, & horum anni patiuntur: præbebo, si annuitis, sequester. Quòd senes mortem magis reformident, probatur tam ex parte subiecti, quàm ex parte obiecti. Ex parte quidem subiecti, quia senes, sicuti sunt frigidiores, ita & timidiores. Ex parte obiecti, quia malum, quò est proprius & vicinior, eò magis formidatur: presentia enim magis mouent. Vnde Christus Dominus quamuis toto vitæ tempore clarum de sua morte cognitionem habuerit: tamen cum eam sibi viciniorem sensit, tunc cæpit tædere, & pauere, & in guttas sanguinis liqueferi: atqui mors secundum naturalem ordinem est viciniore senibus, quàm iuuenibus; ergo senes magis illam, quàm iuuenes reformident. Confirmatur hoc fundamentum exemplo Moysis, octogenarius enim cum iam esset, timuit ad Pharaonem ire, ideo ponere calcea-

31.

Senes plus quàm iuuenes mortem

Soar. tom. de incant. d. 33. lect. 63.

calceamenta iubetur, ut D. Ambrosius exponit. Abraham septuagenarius adeò mortem timuit, ut persuaderet Saræ, ne vxorem, sed sororem esse Ægyptiis declararet, Genes. 12. Similiter Iacob Gen. 32. timuit valdè fratrem suum Esau, immemor præ metu diuinarum prædictionum, quas habuerat. Infinita alia quæ ad hanc partem illustrandam occurrerant, non ingrata quidem auditu, nisi fallor, omnia prætermissa.

32.

Quòd tamen iuuenes mortem magis exhorrescant, suadet eodem modo. Ex parte quidem subiecti, quia iuuenes sicuti sunt calidioris, ita festiuioris, hilariorisque naturæ, quàm senes. Vnde iuuenis in sacris literis Psalm. 42. & passim alibi, idem est, quod exultatio; ergo multò magis eam tristitiam, quam mors secum affert, auersantur. Ex parte verò obiecti, quia malum impendens, quo est maius, eo magis formidatur; sicut bonum impendens, quo est maius, eo magis desideratur: sed mors respectu iuuenum est maius malum, quàm respectu senum; ergo magis à iuuenibus, quàm à senibus formidatur. Minor, quæ sola probatione indiget, probatur, quia mors respectu iuuenum est priuatio maioris boni, nempe iucundioris vitæ, hilarioris ætatis, grandioris spei; ergo est maius malum. Nam maius malum est, quod priuat maiori bono. Plura de hac re, quæ multa esse poterant, relinquo iis, qui otiosius, quàm nos, philosophantur.

PROBLEMA VI.

Utrum nouæ opiniones communiter probabiliore euadant, quàm antiq.

33.

Suadetur primò, nouis plerumque opinionibus plus inesse probabilitatis.

Contemnitur antiquitas. Tull. Virg. Hipp. Galen. Ptolem. Plato. Aristot. D. Thom.

Pars affirmatiua probatur primò auctoritate, quia si obseruemus omnes bonarum artium cultores, inueniemus eos semper se opposuisse antiquitati, eiusque opinionibus explosis nouas inuexisse, quibus & de suis artibus bene meriti euaserunt, & sibi immortale nomen compararunt. In oratoria M. Tullius veterum oratorum vitia cauilatur: in poetica Mantuanus ab antiquorum varum consuetudine procul recedit: in medicina Hippocrates, & Galenus priorum medicorum aphorismatis exclusis, noua ac recentia moliuntur: in Mathematicis Ptolemæus, & Hispanorum Rex Alfonso plures Astrologorum, quàm astrorum errores deprehendunt: in Ethicis Plato, quantis se maiorum classibus opposuit? In physicis Aristoteles quot veterum Philosophorum cateruas à philosophico ludo eliminauit? In Theologia Magister, ac D. Thomas quot pristina falsitatis tenebras diffusa nouæ veritatis luce expulerunt? Denique nihil familiarius esse solet cuilibet doctore in tradenda aliqua scientia, quàm ut incumbat antiquæ falsitati extirpandæ, antequam accedat nouæ veritati inducendæ, iuxta illud Ierem. 4. *Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas.* Quod ex Theodoro, & Carthusiano sic intelligo, ut prius veteris doctrinæ vepres eradicentur, quàm nouæ semina inducantur. Imò plus operæ collocandum esse in euellenda veteri, quàm in plantanda noua, docet illud oraculum Ierem. 1. *Vi euellat, & destruat, & disperdat, & dissipet, & adificet, & plantet.* Vbi, ut rectè Orig. & D. Hier. obseruarunt, quatuor verbis destructio doctrinæ veteris, duob. tantum plantatio no-

Theodoret. Carthuf.

uæ imperatur; ergo tam humana, quàm diuina oracula nouas opiniones antiquis præferunt.

Secundò sic argumentor ratione, quia illæ opiniones probabiliore sunt, ad quas homines maiorem habent appetitum: sed ad nouas opiniones maiorem habent appetitum, quàm ad antiquas; ergo, &c. Consequentia formalis est. Maior videtur euidens ex 1. Metaph. c. 1. vbi cum Philosophus dicat dari in nobis naturalem appetitum ad scientiam; meritò inferunt interpretes dari maiorem ad scientiam veriore, scilicet, ad scientias speculatiuas, quàm ad practicas; ad principia, quàm ad conclusiones. Probo minorem. Nam in primis vulgares homines nihilo magis, quàm noua doctrina capiuntur, iuxta illud Homericum Odyss. a. *Vulgo illa cantio celeberrima est, quæ nuperrima est.* Et illud Pindaricum in Olympiis, *Plebi tam grata sunt noua carmina, quàm vina vetera.* Deinde etiam Sapientes nouitatibus student. Tritum est illud symbolum Pythagoræ, *Tritam viam terendam non esse.* Plato nouas res inquirendi studium præ se ferebat, teste Philosopho 2. polit. c. 4. Eapropter veteri Græcorum sapientia non contentus, totò orbe peregrinatus nouam nouarum opinionum, inuit mercaturam, ut D. Hieronymus ad Paulinum, D. August. 8. de ciuit. c. 4. Laërtius ac Tullius testantur. Aristoteles Platonis auditor nihilo sicut minus nouitatis affectator: hautam à Magistro totis viginti annis diutius non decoxit, sed quàm primùm euomuit disciplinam. Vnde illa magni de discipulo querimonia, *Aristoteles in nos recalciat, ut in matrem pullus.*

34. Suadetur secundò.

Aristot.

Homer. Pindar.

Pythag. Plato.

Hieron. August. Laërt. Tullius.

Platonis de Aristocle querimonia.

35. Philo.

His omnibus sapientior fuit Moyses, de quo Philo Iudæus, *Præceptores, inquit, puer intra modicum tempus superauit, natiaa docilitate institutionem præcurrrens, ut reminisci videretur, non discere, in rebus difficilioribus de suo comminiscens aliquid, quippe præclara ingenia multa nouant circa scientias.* Sed quid memoro singulos sapientes? Integras memorare possum Academias. Antiquissima illa in regione Themana suos nouitatibus imbuit auditores. Testes laudo tres eius alumnos, tres Iobi amicos, quorum tot penè fuerunt nouitates, quot voces, si Nazianzeno, Lyrano, ac D. Thomæ assentiamur. *Græciam nouitatibus deditam, quis ignorat? O Solon, Solon!* exclamat Sacerdos ille Ægyptius apud Platonem, cuius meminit Alexandrinus 1. Strom. in fine. *Vos Græci semper estis pueri: nulla apud vos cana disciplina: nullam penitus in animis antiquam habetis opinionem.* Athenas nouitarum altrices esse, patet Act. 17. vbi dicuntur Athenienses ad nihil aliud vacare, nisi aut dicere, aut audire aliquid noui. Vnde cum D. Paulus nouorum, seu, ut aliqui cum Lyrano interpretantur, nouarum scientiarum annuntiator videretur, sistitur ad Areopagum, non ut illi supplicia irrogentur, ut opportunè in meam rem notat Chrysostomus, sed ut ex eo nouitates addiscantur.

Nazianz. Lyra. D. Thom.

Cyrrill. Alex.

36. Nouis opinionibus qui detestissimi. Lyra.

Quid referam Alexandrinos, quos ferunt nouarum opinionum aucupes, & venatores extitisse? Quid Parisios, quorum ingenia Lyranus oculatus testis affirmat nouis semper rebus inhiase. Quid Conimbricam, cuius alumni, si vel ex hoc loco, vel ex quouis simili veterem audiant disciplinam, nauseant, fastidiunt, obdormiscunt: si nouam, si nuperam, si recentem. Quis fauor? quæ alacritas? quæ attentio animorum? Nec in gymnasiis tantum philosophicis, sed etiam in factis literis grata esse solet interpretandi nouitas. Mitto alios,

Hieron.

alios, quibus id probem, vnum Hieronymum non omitto lib. 2. Apolog. contra Rufinum, vbi inuehitur in eos, qui novos in Scriptura explicatus fastidiunt, Cum, inquit, (egregia sunt verba) nouas semper expectant voluptates, & gula eorum vincina maria non sufficiant, cur in solo studio Scripturarum veteri sapore contenti sunt; ergo omnes homines non solum vulgares, sed etiam sapientes naturaliter appetunt nouas opiniones. Imò quo acutiores sunt, eo sunt ad illas proniores, vt ratio ipsa confirmat. nam potentia, quo sunt nobiliores, eo sunt magis arguitur. Oculo propone album; album videt, in albo sistit: propone phantasia, longius excurrit, dulce colligit, frigidum arguit: propone intellectui, multò audacius spatiatur, distinguit partes, cognoscit spiritum, præscindit ynuerfale, externo non hæret, non quiescit in obiecto. Ita planè ruidiori Philosopho antiquam propone opinionem, hanc apprehendit, hanc defendit, bene ne, an malè, parum curat; eandem acutiori Philosopho inculca: audit, considerat, speculatur, & veluti inclusus in angusto spiritus, huc, illuc meat, non se capit intus, donec curiosa indagine veritatis nouam sibi aperit viam, falsitatis nebulam scindit, & in aëra purgat aperit.

Potentia quo nobilior, eo acutior.

37.

Sua de iur. ter. tid.

Aristot.

Tertiò sic argumentor. Scientia eò certior & euidentior obtinetur, quò nititur experimentis diligentius ac maturius perspectis, vt Philosophus 1. Metaph. c. 1. testatur, sed nouæ opiniones nituntur experimentis diligentius perspectis, quam antiquæ; ergo sunt antiquis certiores. Minor, in qua est sola difficultas, suadetur, quia experimenta tunc meliùs perspicuntur, quando cum oppositis comparantur, siquidem contraria iuxta se posita clariùs innotescunt: atqui antiquæ opiniones sua experimenta non conferunt cum oppositis, quæ postea collecta sunt; sed iis, quæ primùm desumpta fuerunt, indicta causa adhærescunt, & tanquam possessores malæ fidei subdola pace, & fallaci tranquillitate fruuntur; contra verò opiniones nouæ in ius vocant antiquas, in medium sua, & aliena experimenta promunt, singula expendunt, omnia conferunt, ac tandem lite perorata suis potiùs acquiescunt: ergo nouæ opiniones experimentis perspicacius cognitis, quam antiquæ fulciuntur. Ad hæc quis ignorat longè semper à perfectò abfuisse exordia? Quis vnquam in fonte fluminis nauigia, in radice arboris fructum, in fundamento domus fastigium, in aurora diei solem, in infantia ætatis eloquentiam requisit? Atqui Philosophia præcis secularis nata repebat, balbutiebat, puerilibus veluti crepundiis nugabatur, vt vel ipse Aristoteles 1. Metaph. c. 6. & primò de partibus animalium c. 1. ingenuè fatetur: nunc verò iam adulta, suamque maturitatem assequuta, latè omnia humana ac diuina peruagatur, vti luculentissimè totis decem libris de perenni Philosophia prosequitur Lugubinus; ergo opiniones, quas modò condidit, certiores sunt, quam illæ, quas olim finxit.

Aristot.

Lugub.

38.

Nouis opinionibus præferuntur antiqua.

Primò ex Scriptura.

Nihilominus, ne suus antiquitati honor denegetur, cuius ope opiniones plerunque maturiores ac vires eudant, pars negatiua, quæ nouis opinionibus antiquas præfert, à nobis quoque præferenda, ac defendenda est. Et nisi alienum esset à Dialéctico instituto, tam Scripturæ, quam Patrum auctoritate posset à nobis demonstrari. Nam Scriptura passim antiqua nouis anteponit. Prouerb. 22. Ne transgrediaris terminos, quos posuerunt tibi patres tui. Ierem. 6. State super

uis bonis, interrogate de semitis antiquis. Iob. 12. Sapientia in antiquis habitauit, & in multo tempore prudentia. Psalm. 67. Qui ascendit super caelum caeli ad Orientem. Hebr. Qui equit in caelis antiquitatis. Ioan. epist. 1. c. 2. Non mandatum nouum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Paulus 1. ad Timoth. 6. Deum profanas vocum nouitates, seu, vt Theophyl. & OEcumen. è Græco eliciunt, vanitates, & inuantes. & quamuis, vt D. Athanasius catechesi 17. & D. Augustinus tract. 97. in Ioan. obseruauit, non omnis nouitas, sed profana prohibeatur; tamen nouum frequenter in malam partem detorquetur. Psalm. 10. Non erit in te Deus recens. Exod. 1. Surrexit Rex nouus super Ægyptum. Deut. 32. Immolauerunt Demonis, & non Deo: diis, quos ignorabam, noni, recentisque venerunt. Vnde Christus Dominus daturus legem nouam, docet se non aduersari antiquæ, Nolite putare, quoniam veni soluere legem, Matth. 5. Brixianus ibi, Vide, inquit, quam sit metuenda suspitio nouitatum, daturus celsiores leges, quæ noue viderentur, docet eas non aduersari legum eorum. Et propterea Clem. Alex. in paedagogo rectè ait, nouum Testamentum esse veteri litera impressum.

Iam verò Patres nouas opiniones acerrimè insecantur. D. Augustinus opuic. de vtilitate credendi, hæreticum sic definit, Qui alicuius temporalis commodi, & maxime glorie, principatusque sui gratia nouas opiniones, vel gignit, vel sequitur. Et lib. 3. contra Iulianum c. 3. Mira, inquit, sunt que dicitis; noua sunt, falsa sunt, quasi dicat, noua; ergo falsa. Et addit, sunt noua, canemus. D. Bernardus epist. 174. Nouitas, inquit, mater temeritatis, foror superstitionis, filia leuitatis. Nazianzenus in carmine Nicobuli,

Pluræque canities nouit quam lata inuentus. Cretensis eius interpret, Vale, inquit, nouitates, partim ex inscitia, partim ex intoleranda arrogancia nata. Cyrill. Alexand. lib. 1. de Trinitate docet, qui in nouas opiniones discedunt, correptos esse morbo curatu difficillimo. Origen. tract. 23. in Matth. tradit certam regulam dignoscendi opiniones hæreticas à catholicis, nempe illas, quæ nouæ sunt, & extra canonizatas Scripturas, vt loquitur, hæreticas habendas esse; quæ verò sunt antiquis Scripturis conformes, pro catholicis reputandas. Tertullianus lib. de præscriptionibus c. 7. de noua Philosophia mihi videtur loquutus, cum ait, Philosophia hæreses subornari, & de Philosophis nouitatum studiosis, quando dicit lib. contra Hermogenem c. 8. Philosophos esse hæresum patriarchas; & lib. 1. contra Marcionem, de Philosophorum ingenii omnem hæresum animari. Doctissimè notauit Baronius tom. 1. annalium anno 74. proprium esse hæreticorum, vt nouos semper commentarios pro antiquioribus reponant, arbitrati non esse habendos pro veris, nisi habeantur pro antiquis. Sed quid moror Vincentium Lyrinensem, cuius totum est hoc argumentum? Is enim postquam innumera mala profecta ex nouitate commemorat, Atqui, inquit, hæc omnia, nunquid aliam ob causam, nisi utique, dum bene fundata antiquitas scelerata nouitate subruitur; dum superiorum instituta violantur, dum rescinduntur scita patrum, dum conuelluntur definita maiorum, dum se se intra sacra, atque incorrupta vetustatis castissimos limites profane ac nouelle curiositatis libido non continet?

Sed quam ingeniosè interpretatur locum illum Pauli 1. ad Timoth. 6. O Timothee, deposti-

Thom. OEcum. Aug.

Bar.

Clem.

39.

Paul. Aug.

Hebr.

Ben.

Baron.

Cyrr.

Orig.

Terul.

Baron.

Terul.

Terul.

Terul.

Baron.

Baron.

Baron.

Lyrinens.

Lyrinens.

Lyrinens.

Lyrinens.

Lyrinens.

Lyrinens.

PROBLEMA VII.

Parentibus ne, an nutricibus filij similiores euadant.

Obijctur.

Lyrinens. Respondetur.

41. Prima ratio.

Aristot.

Secunda ratio.

Cyprian.

Tertia ratio.

Quid nouitatum præfecti apud Sinas.

tum custodi. Quid est, inquit, depositum? Quod tibi creditum est, non quod a te inuentum est: quod accepisti, non quod excogitasti: rem non ingenij, sed doctrina; non usurpationis primata, sed publica traditio: rem a te perductam, non a te prolutam, in qua non auctor esse debes, sed custos; non institutor, sed sectator; non duceus, sed sequens. Aurum accepisti, aurum redde: nolo mihi pro alijs alia subijcias: nolo pro auro aut impudenter plumbum, aut fraudulenter aramenta supponas: nolo auri speciem, sed naturam. Intelligatur te exponente illustrius, quod antea obscurius credebatur: eadem tamen, quæ didicisti, ita doce, vt cum dicas nouè, non dicas noua. Quid verius? Quid elegantius? Quid sublimius dici poterat? Dicit tamen aliquis: Quid ergo? Nunquid non licet antiquam sapientiam augere & locupletare? Audi, qui sic obiicit, Lyrinensem, Crescat, inquit, vehementerque proficiat sapientia, sed in suo dumtaxat genere. Imitetur animarum religio rationem corporum; quæ licet annorum processu numeros suos euoluant & explicent; eadem tamen, quæ erant, permanent: ita Christiana religionis dogma annis consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur ætate; incorruptum tamen, sillibatūque permaneat.

Tanta auctoritatum moles rationum momenta non requirit. Tres tamen propono breuiter, quæ si tempus foret, luculentius possent illustrari. Prima sit à definitione probabilium. Probabilia sunt ea, quæ videntur multis, teste Philosopho 1. Topic. cap. 1. Ergo magis probabilia sunt, quæ videntur pluribus: atqui antiquæ opiniones videntur pluribus, vt patet; ergo sunt probabiliores. Secunda, illæ opiniones probabiliores sunt, quæ sunt acutiori, & maturiori ingenio inuentæ; cum verò intellectus sit acerrimus veritatis inquisitor, qui præstantior fuerit, certius in veritatem collimabit: atqui antiquæ opiniones ita se habent; nam antiqui Philosophi, sicuti melius habuerunt temperamentum, propter maiorem alimentorum vigorem, & vernantis adhuc naturæ hilaritudinem, ita vt plurimum melius habuerunt ingenium. Vnde in posterum magna facta est, sicuti corporum, ita & ingeniorum inclinatio, vt D. Cyprianus ad Demetrianum eloquentissimè pertractat: ergo antiquæ opiniones, multò sunt, quam noua, certiores. Tertia, nihil est in rebus moralibus perniciosius, quam nouas leges, nouas consuetudines inducere. Adeò, vt vel Sinæ populi non admodum literis exculiti hoc intelligant. Et propterea præfectos nouitatum, vt vocant, in vrbe creent: quorum munus est, quidquid noui in regno contingit, ad Regem deferre. Neque solum magni momenti nouitates deferunt, sed penè nullius: qualis illa fuit, de qua Principem accusarunt, quòd comam raderet contra morem gentis, neque delictum impunè iuit: ergo nihil erit in rebus speculabilibus inutilius, & à veritate alienius, quam noua dogmata, nouas opiniones comminisci. Patet consequentia, quia cum veritas sit vna, eaque in indiuisibili consistat: bonitas autem non ita, sed potiùs vna, eademque res, & bona, & mala esse possit, seu conueniens, & disconueniens sub diuersis rationibus, vt Metaphysici communiter ostendunt: fit, vt si varias mediolorum in inquirendo bono, quod est multiplex, est damnabilis, à fortiori varietas mediolorum in inquirendo vero, quod est vnum ac simplex, multò damnabilior videatur.

Mendoça Viridarium.

42. Nutricib. alij nos similiores euadere, quæ parentibus similiores.

Alexandri oraculum.

Chrysoft. in Psal. 50. hom. 10.

43. Pro eodem ratio.

Aristot. Alb. Magn. Abulens. Mathiol.

44. Tiraquel.

Galen.

Plin. Martial.

Quòd nutricibus similiores euadant, probatur, quia vbi datur maior amor, datur & maior similitudo; similitudo enim est causa amoris: vnde in diuinis, vbi datur adæquatissima similitudo, perfectissimus quoque amor reperitur: sed inter nutrices, & alumnos maior amor sæpe numero intercedit, quam inter filios & parentes, iuxta illud scitissimum oraculum Alexandri, Aluisse maiora interdum habet amoris incitamenta, quam creasse. Vnde amoris teneritudo non tam parentis nomine, quam nutricis, in Scriptura exprimitur. Osee 11. Ero quasi nutricius Ephraim. Isai. 66. Ad vbera portabimini, & super genua blandientur vobis. Numer. 11. Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum. Et propterea contingit sæpenumero, vt quæ matris viscera gestauit in filios, recuset nutricis vbera producere in alumnos; iuxta illud Chrysofomi in parentes, quæ filios suos alijs nutriendos committunt. Erubescit, inquit, fieri nutrix, quæ facta est mater, & pietatis insignia abscondit superbia, &c. Ac si parentis amor minor sit, quam requiratur ad nutricis charitatem exhibendam; ergo inter nutrices, & alumnos maior similitudo, quam inter parentes & filios reperitur.

Secundò sic argumentor. Nutrices accommodatius transfundunt suas qualitates, & natiuas dispositiones in alumnos, quam parentes in filios: ergo magis sibi assimilant alumnos, quam parentes sibi assimilant filios. Valet consequentia; cum enim qualitas sit, qua res dicuntur similes, si nutrices meliùs deriuant in alumnos suas qualitates, eos quoque sibi efficiunt similiores. Probo antecedens. Nam parentes interuentu sanguinis, nutrices interuentu lactis suas qualitates communicant; atqui lac est sanguis magis coctus ac defæcatus, melioribusque dispositionibus imbutus, vt Aristoteles lib. 4. de generatione animalium cap. 8. Albertus Magnus lib. 8. de animalibus cap. 7. Abulens. in cap. 12. Leuit. q. 23. Mathiolus lib. 6. in Dioscoridem, aliique testantur: ergo nutrices meliùs suas qualitates in alumnos, quam parentes in filios transfundunt.

Tertiò, quia innumera sunt exempla, ex quibus colligi potest, maiorem inter nutrices & alumnos, quam inter parentes & filios similitudinem reperiri. Tiraquel. de nobilitate cap. 20. à num. 83. vsque ad num. 93. multa multus tradit de nutricibus. De plantis primum esto exemplum; eniuero vitis in alium collem translata mutat ingenium. De Perficis tradit Galen. lib. 2. Pharm. cap. 2. & lib. de alim. Nimirum in Persis esse perniciosas, in Ægyptiorum regione esse innocuas. Hoc tamen damnat Plinius lib. 15. c. 13. Sed Galeno ad stipulatur Martialis lib. 3. xenio 46.

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis, Nunc in adoptiuis persica vara sumus. Quasi verò nutrici potiùs, quam matri telluri similes videantur. De hominibus sic secundum exemplum, de quibus admiranda narrantur. Hinc est, quòd multi natiuam, & propriam relinquunt naturam, & degenerent in ferinam; cum ipso

Iustin.

ipſo enim nutrice lacte aliam induunt naturam, quàm ex ſuis reddunt actionibus. Optimè apud Iuſtinum lib. 38. Mithridates arguit Romanos de crudelitate, & auiditate lupina, utpote qui referebant originem ad homines lupæ vberibus enutritos. De Achille etiam dicitur non lacte, ſed bile fuiſſe alitum, quòd iracundiæ nimium indulgeret. Ita Homer. Iliad. lib. 1. ſicque Dido Regina apud Mant. 4. Æneid. in Æneam excandescit,

Homer.

Virgil.

Donatus.

Tiraquel.

In quos fera ſuum tranſfuderint ingenium.

Iuſtin.

Habes Hiſpaniarum Rex.

PROBLEMA VIII.

An voces virtutem habeant naturalem ad vitam prorogandam, vel mortem maturandam.

45.

Ignanter quæro de efficacia naturali, quia de ſubdientiali certam exiſtimo affirmantem partem, ut enim verba in ſacramentis effectus mirabiles ſupra ſuam naturam phyſicè cauſant, ut venior fert ſententia, ſic eodem circa mortem & vitam à Deo eleuatæ poterunt efficere.

Sensus quaſi.

Quæſtio ergo eſt de virtute naturali, cuius affirmantem partem triplici ſtabili fundamento. Primò ab auctoritate, & in primis conſulite annales ſacros, è quibus non pauca, neque leuia eruuntur teſtimonia; nam Exod. 2. fertur Moyſes Ægyptium occidiſſe rixantem cum Hebræo non ferro, neque alio genere miſſili, ſed verbo, ſic enim aſſerunt miſtæ Hebræorum, ut reſert Clemens Alexandrinus 1. ſtromatum, quod verbum, (ut ipſe Clemens, & Abulenſ. reſerunt) erat nomen Dei Tetragrammum. Nec abſtractum, ut qui Hebræos, Deumque ipſorum maledictis inceſſerit, verbo etiam diuino pœnat ſolueret. Nec diſſimili exitu mortuus eſt idem Moyſes; nam Deuteronom. vltim. dicitur: Mortuus eſt Moyſes iubente Domino; ſeu, ut Hebræi vertunt, per verbum Domini. id eſt, interprete Caietano, vi & efficacia verbi Dei, dicentis, morer. Præterea Antichriſtum non fulgure, ſed verbo interficiendum graues auctores affirmant, ad illa verba Pauli: Quem Dominus interficiet ſpiritu oris ſui. Sic enim interpretantur Salmeron tom. 1. in Episto- las Pauli, & Hugo Viſtor. ibidem, ſpiritu oris ſui, hoc eſt, verbo oris ſui; ergo in verbis vis naturalis ineſt ad mortem non ſolum maturandam, ſed inferendam. Quòd verò nonnunquam vitam & ſanitatē præbeant, ex eiſdem fontibus oſtendo. Saulem quis neſcit furore & morbo acerbifſimo correptum ad ſanitatē reuocatum diuinis

Clem. Alex. Abulenſ.

Caietan.

1. Theſſ. 2. Salmer.

Hugo Viſt.

eanilenis, quas Dauid diuinus Pfaltes fundebat. Nec deſunt grauiffimi auctores (inquit Azor tom. 1. lib. 9. cap. 26.) qui exiſtunt ſpiritum malum, qui Saulem vexabat, non fuiſſe dæmonem, ſed atræ bilis humorum, qui, ſi copioſus ſit, ita excruciat homines, mentemque obnubilat, ut meritò arreptitios, ac dæmoniacos credas; hæc tamen vim & efficaciam humorum ita Dauidis harmonia temperabatur, ut ad breuem illius cantum omnino ſopiretur. Nec extorta videri debet prædicta expoſitio, quæ ſpiritum malum humorum atræ bilis interpretatur, cum certè probabilior ſit expoſitio, quæ credit Angelum Satanae diuinum Paulum collaphizantem non dæmonem, ſed morbum virulentum fuiſſe; ita enim interpretantur grauiffimi Patres, Hieronymus, Auguſtinus, Nazianzenus, D. Thomas & alij quàm plures, quos latiffimè reſert Salmeron 2. Corinth. cap. 12.

Secundò argumentor experientia quorundam hominum noſtræ ætatis, qui ſine vllò pacto dæmonum (ut ipſi de ſe iactant) verbis tantum piis, Pfalorumque recitatione morbos ſanant, dolores mitigant, cicatrices curant, & ſi quæ ſunt alia vitæ commoda, ſalutivè propitia, talibus verbis remedium applicant; ergo voces ſecundùm naturalem virtutem vitam protendere, mortemque maturare poſſunt.

Verùm præſens difficultas præmiſſa priuſ explicatione duplici aſſertione eſt dirimenda; nam vox dupliciter conſiderari poteſt per ordinem ad effectus, de quibus in argumento ſit mentio. Primò formaliter, prout eſt ſignificatiua. Secundò materialiter, prout eſt quidam tonus dearticulatus. Hoc poſito aſſero primò certum eſſe vocem, quia ſignificatiuam, non habere virtutem naturalem ad reſarciendam vitam, vel maturandam mortem, & alios effectus in argumento aſſignatos. Hæc diligentiffimè probatur à Deſio lib. 1. diſquiſit. Magic. cap. 4. quæſt. 3. pro qua reſert D. Thom. & alios Theologos, grauique cenſura oppoſitam notat ſententiam. Probatuſ facile aſſertio; quia ſignificatio nihil reale, & poſitiuum addit voci, ſed eſt moralis impoſitio, ſeu denominatio ex actu voluntatis præterito, que cenſetur perſeuerare in vocibus media aliqua operatione rationis; ergo efficere non poteſt reales, & phyſicos effectus, quales ſunt curationes morborum, & ſimiles.

Aſſero tamen ſecundò, ſi voces ſumantur materialiter, virtutem nonnunquam habere naturalem ad ſanitatē inducendam, vel maturandam mortem, & ſimiles effectus phyſicos edendos. Quis enim neſcit vocem concentus nunc iratos animos ſedare. nunc pacatos prouocare ad bellicos tumultus, ex animatis præbere animum, doloribus excruciatos refocillamentum, ac penè emortuis vitam & ſalutem? Quod late confirmat D. Thomas lib. 4. de regim. Princip. cap. 21. Duo tamen proferam ad comprobandos hos effectus, vnum ex D. Auguſt. alterum ex Caietan. quarit enim Auguſtinus cur Seruator Chriſtus poſt cœnam & ſermonem multis illius & diſcipulorum lacrymis celebratum hymno dicto, ſeu potiùs ſolemniſſe cantato (ſic enim communiter aſſerunt interpretes,) locum paſſionis exordientæ adierit? Reſpondet idem Auguſt. Pfalm. 72. hoc feciſſe, ut ita ſe munitet ad paſſionem, roburque ad certamen colligeret ex cantu. Nec mirum, ſi Creator omnium ex muſica ſolacium reciperet, qui etiam ex Angeli ſermonibus ſolacium accepit.

Problema IX.

De morte violenta.

accepit. Confirmo ſecundò ex Caiet. interpre- tante locum illum Matth. Cum vidiffet iſticipines tumultuantes, &c. Vbi ait ſonum illum, & concentum fieri ſolitum ad experimentum & comprobationem mortis; iis enim (inquit) qui paulo antea erant emortui, multj ad aures fiebant ſoni, puta acuti, vehementes, ut ita compertum fieret, an vera mors, an profundus ſopor, vel grandis defectus naturæ adhuc viuētis talem ceſſationem cauſaret. Exiſtimabant ergo huiuſmodi homines mutuum concentum efficaciam habere ad recuperandas vitæ operationes iis, qui penè exanimati erant.

49.

Plinius.

Plutarc.

Homer.

Alexand. ab Alex.

Carthuf.

Sed quoniam incidimus in rem muſicam, ſeu canoras voces, non me latet Pliniam illud in lib. 7. de muſico Xenophilo, qui vna vocis canoræ ope adiutus centum ſupra quinque annos vixit ſine vllò corporis incommodo. Nec etiam fugiunt huiuſce rei exempla innumera apud Plutarchum ſuper opera moralia. Illud de Homero vate non tacendum, qui Græcos à peſtilentiæ incendio liberatos & ad vitam longiorem bene ominatos canjt. Cæterum, quæ diuina vis liberauit, & ominata eſt? Vox vna dulcis & canora. Conſule Plutarchum. Pythagoras cantu varios morbos depellebat. Euolue Alexandrùm ab Alex. lib. 2. c. 25. & lib. 4. c. 7. Sed de muſices vi alibi fuſius.

Quòd verò aliquando mortem voces inferant, vel maturent, haud difficile oſtendi poteſt ex auctoritate, nam Exod. 20. filij Iſrael ad Moyſen ſic loquuntur: Non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur, id eſt, interprete Carthufiano, ne moriamur ex nimia corporalis harmonia immutatione, & ex nimia excellentia obiectorum, quibus Deus loquebatur, neque enim potuiſſet tanta fragilitas talia diu ſuſſerre. Hæc Carthuf. Hinc illi Hebræorum, Deuter. 5. Quid eſt omnis caro, ut audiat vocem Dei loquentis de medio ignis, ſicut nos audiuimus, & poſſit viuere? Cætera omitto, ne multus ſum.

PROBLEMA IX.

An qui ſe interimunt, ex animoſitate, vel ignauiâ id efficiant.

§ 1. Sibi necem inferre alium à virtute opus.

§ 2. Oſtenditur, animoſitati eſſe interimere ſe ſe.

IN hac re vnum ut certum ſuppono, & alterum diſputationi ſubiicio. Suppono ſui homicidas non moueri ad tale facinus, per ſe loquendo, ex vero motiuo virtutis; quia cum ſe interficere, ſit opus intrinſecè malum, & contra rationem, à virtute fortitudinis nec elici, nec imperari poteſt. Verùm, cum à virtute, quæ in medio conſiſtit, declinare quis poſſit per defectum, vel exceſſum, ſic in materia fortitudinis, de qua modò eſt ſermo. Inquiro ergo hoc loco, an qui ſibi necem machinantur, id efficiant animoſtatis exceſſu, an ex defectu?

Quòd verò non ex animi mollitie, ſed ex animoſitate procedat, auctoritate, & ratione confirmo. Machab. 2. cap. 14. laudatur Rahazias Machabæus ut fortis, dum manus ſibi alciuit, gladio ſe perimens, ſic enim ait: Cum iam comprehenderetur, gladio ſe petiit, eligens potius nobiliter mori, quam ſubditiuſ fieri peccatoribus, & contra naturales ſuos indignis iniuriis agi. Vnde ponderanda ſunt Mendocæ Peridarium.

verba illa, eligens nobiliter mori, ex quibus non obſcurè colligitur mori ſuis manibus non ignaui & puſilli animi eſſe, imò generoſi ac nobilis. Quinimò Lyra ad locum citatum reſert Hebræos antiquos exiſtimariſſe, non ſolum licitam, ſed meritariam fuiſſe huiuſmodi mortem. Secundò id confirmare poſſumus Gentilium teſtimoniis. Horat. lib. 1. Od. 13. Catonis nobile lethum dicit, qui ſuis manibus periit. De eodem M. Tullius verba faciens epiſtola ad Petrum ſic ait: Cæteri quidem Pompeius, Lentulus tur. & Scipio ſe ad perierunt; at Cato prælarè. Et Plutarchus in vita eiſdem Catonis ſcribit populum Vticenſem audita Catonis morte ad eius fores cucurriſſe vnà voce clamantem illum ſolum liberu, ſolum inuictum. Confirmatur tertio ex communi conſenſu populorum. nam Qu. Curtius de moribus Indorum diſſerens lib. 8. Spectatam (inquit) mortem, id eſt, naturalem pro dedecore vitæ habent, & ideo ſe interficiunt, antequam ſenſcant. Quid memorem Æthiopes, Iapones, & ſexcentas alias nationes, apud quas paucum ducitur, violentam mortem ſibi inferre ne pereant aliena manu.

Cætera omitto, ne vnus me fugiat Tertull. lib. ad martyr. c. 4. vbi reſertet quamplurimas homines ſtrenuiſſimos, fœminâſque fortiffimas, qui omnes propriis manibus ſibi mortem intulerunt ob vnum aſſequendæ gloriæ ornamentum. Quod quidem non ignauiæ, ſed fortitudini vertit. Lucretia cultrum, inquit, ſibi adegit, ut gloriâ caſſitati ſue pareret. Mutius manum ſuam dextram in ara cremavit, ut hoc factum eius fama haberet. Minus fecerunt Philoſophi, Heraclitus qui ſe bubulo ſtercore oblitum exuſſit. Item Empedocles, qui in ignes Ænæi montis diſſiluit; & Peregrinus, qui non olim ſe rogo immiſit, cum fœminâ quoque contempſerint ignes. Dido cum poſt virum dilectiſſimum nubere cogeretur: nem Alſdrubalis vxor, qua iam ardente Carthagine, ne maritum ſuum ſupplicem Scipionis videret, cum filiis ſuis in incendium patriæ deuolauit, &c. Ethis alia addit præclariffima fortitudinis exempla, quibus Chriſti Athletas ad æternæ laudis comparandam excitat, concluditque. Quæ ergo non libentiſſimè tantum pro vero habeat erogare, quantum alij pro falſo? Flores Flori delibo ad lib. 2. c. 18. vbi beatiffimos credit Numantinos; affigo verba. Duces ſuos, ſeque, patriamque ferro, & veneno, ſubiectoque undique igne peremerunt. Ne ſcilicet in Romanorum manus viui venirent, quos illi, teſte Floro Romano etiam homine, quamuis numero exigui, per annos XIII. ſoli ſuſtinuerunt, imò ſæpe pudendis vulneribus affecerunt. Et ad extremum ad maiorem ſuæ fortitudinis laudem morti liberæ deuota pectora conſecraverunt. Vnus enim, claudit Florus, vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur? prada ut de pauperibus nulla, arma cremauerant. Triumphus fuit tantum de nomine.

Ad rationem accedo, quam ſic propono. Bonum vitæ eſt maius, & amabilius cæteris, & è contrâ illius priuatio maximum omnium malorum; ergo ut quis ſe vita priuet, grandi animo opus habet, & conſequenter ab animoſitate ſui occiſio procedit. Conſequentia valet, quia ut quis ſe priuet bono vitali, vel delectabili, grandi animo opus habet; & idcirco communiter cenſetur opus fortitudinis opes, & facultates proprias abicere, & carnis oblectamenta contemnere; ergo à fortiori id erit exiſtimandum de iis, qui ſe voluntariè vita priuent, cum vita & ſit bonum præſtantius, & reliquorum omnium fundamentum.

Confirmatur idem secundò, quia fortitudo præcipuè consistit in tolerantia malorum pœnæ; sed maximum omnium vititur in sui interfectione; ergo ad huiusmodi facinus non animi defectus, sed animositas maximè inclinât.

res, ac diuturniores ipsa morte; ergo timidi & imbecilles sunt existimandi. Et confirmatur, quia timidus censetur, qui mortem potius eligit, quàm mutilationem brachij, in qua acutiorem sentit dolorem; ergo, &c. Quapropter meritò existimant Philosophi non solum timidos & pusillos, verùm etiam tanquam insanos habendos sui interemptores. Id enim concludit Martial. dum in quondam, qui ut mortem fugeret, se peremit, iocatur.

Hostem cum fugeret, se Phaonius ipse peremit: Dic rogo, non furor est, ne moriari, mori?

PROBLEMA X.

Utrum mors naturalis non solum sine dolore, sed cum voluptate possit aliquando accidere.

Conclusio est Philosophorù, Aristotelis, Platonis, & interpretum utriusque mortem naturalem non solum sine dolore, sed etiam cum voluptate accidere; & ferè nullus est, qui peculiare aliquod sui temporis non afferat exemplum. Probatur facillè, quia si naturalis mors dolorem aliquem afferret, aut esset in ipso instanti separationis, aut in tempore antecedente: non in ipso separationis instanti, cum corpus iam non sit doloris capax; non in tempore antecedenti, quia tunc nullus est noxius humor, qui dolorem causare possit, aliter mors naturalis non esset, sed violenta: illa verò præuia alteratio, quæ mortem naturalem antecedit, iucunditatem potius parit, quàm dolorem. Probatur hoc vltimum, quia in itante morte naturali propter defectum humidi, calor natiuus huiusmodi defectum naturali instinctu præsentiens, vehementius excitatur, conaturque agere quantum potest in illud, quod residuum est, atque ita in prius sit, vt dum in multum simul humidum agit, quodammodo renouiscat, accrescatque; mox verò, quia totum humidum per maiorem illam actionem consumpsit, repentè extinguitur. Quod euidenter cernimus in lucerna, quæ paulo antequam ex defectu olei extinguitur, exiplendescens flammam eadem ratione emittere solet, quia scilicet instinctu nature præsentiens defectum olei necessarij ad sui conseruationem, quali id molestè ferens, incalefcit, excitaturque, atque ita fortius agens totum quod superest, breuiter consumit, eoque consumpto extinguitur: sed calor ille accrescens, qui est proxima causa mortis naturalis, est etiam causa lætitiæ, & iucunditatis; ergo cum in fine illius mors sequatur, necesse est, vt animal in media illa voluptate moriatur.

Quod autem calor lætitiæ parens sit, manifestum est; ideo enim qui complexionem habent sanguineam, alacriores sunt, quod in eis vigeat natiuus calor; sanguis namque, vt docet Galen. in lib. de sanguinis missione, non tantum præbet animalibus alimentum, sed etiam natiui caloris persequerantiam. Vnde Aristoteles lib. 3. de partibus animalium c. 4. cor sicut caloris natiui, ita etiam lætitiæ fontem facit. Atque hæc eadem causa est, cur vinum lætificet cor hominis, quia scilicet calidum cum sit, vitales reficit spiritus, & cor ipsum calore fouet, ac recreat, vt deducitur ex Aristotele problem. 1. §. 30. Si namque non pot

Maria

56. Naturæ

Math. 26. Marc. 14. Euthym.

57. Calor huius

Galeni

Aristot.

Cur quædam lætificet

Problema XI.

De fascinatione per oculos. 77

per calorem, sed per qualitatem aliam eam hilaritatem causaret, sanè cum multum est, non redderet homines tristes, reddit autem, idque quia eos frige facit, vt ait Aristoteles loco citato, consumpto videlicet calore natiuo à vehementiori calore vini. Quod verò neque in animo mœstítiam efficiat naturalis mors, ex eodem fundamento deducitur. Etenim natiuus calor sicut animum exhilarat, ita etiam eum bene sperare iubet. Vnde dixit Aristoteles problem. paulo antè citato, iuuentutem spe plenam esse, senectutem autem parum sperare posse, quia calor eam continet sedem, qua speramus, cor videlicet vbi sedem habet appetitus irascibilis, cuius est sperandi actus. Cum igitur paulo ante mortem naturalem natiuus calor accrescat, spem facit longioris vitæ, ex qua maxima in animo exoritur lætitia, quæ dum animal perfruitur, subito emoritur. Et ideo mirum non est, si dum simili voluptate cygnus emoritur recreatur, cum cantu emoriatur, vt præ cæteris docet Aristoteles lib. 9. de histor. animalium, cap. 12. Sanè Socrates apud Platonem in Phædone in eos inuehitur, qui cum mortem expauescerent, cygnos falsò criminabantur, asserentes concentum illum, quem in morte edunt, argumentum esse doloris, non lætitiæ. Atque hoc mortis genere tandem occumberet Christus Dominus, nisi ab impijs Iudæis fuisset occisus, mortuâque est Virgo Deipara, vt ex lib. reuelationum B. Brigittæ ostendit Petrus Canisius lib. 5. cap. 2.

Neque verò obstat id, quod D. ait Augustinus, & post eum Magnus Gregorius. Non nisi cum dolore amittitur, quod cum amore possidetur; quod vsque adeò verum est, vt dicitur Aristoteles problem. 5. cap. 28. propter quod ferretur, quàm famem, quod quædam quædam bibere, quàm comedere solèamus: quare cum nihil vita nobis charius sit, consequens necessariò videtur, vt mors etiam naturalis, quæ hoc tam iucundum bonum aufert, nullo modo possit cum voluptate contingere, imò verò cum acerbissimo doloris sensu. Vnde illud Christi Domini, Tristis est anima mea vsque ad mortem, sic declarat Euthymius, Dolorem patitur anima mea dolori mortis simillimum. Non, inquam, obstat, tum quia sapiens non ita viuere amat, vt absolutè desideret esse immortalis, cum id iudicet naturaliter esse impossibile, sed desiderio tantum conditionato, quod est non voluntas, sed velleitas, quæ, vt egregiè notauit Fonseca 1. Met. 2. q. 2. sect. 3. ad 4. nullam ei afferat inquietudinem; vnde qui ad eam peruenit ætatem, vt iure possit dicere,

Vixi, & quem dederat cursum natura peregi. absque vilo doloris sensu, & animi mœstítia ex corporis soluitur ergastulis: quia paulo ante mortem naturalem accrescit spes diutius viuendi, vt dictum est, ideòque nulla tunc mœstítia causa erit, sed lætitiæ. Aristoteles verò, qui 1. Rhetor. cap. 23. ex Poëta Sappho probat mortem quocumque modo contingat, malum quoddam esse, quia si bonum esset, etiam dii morerentur; & 2. Physic. cap. 2. Empedoclem reprehendit, quod mortem finem appellaret, cum finis bonum quoddam sit, mors autem malum; de morte violenta interpretandus est, non de naturali. Similiter D. Thomas cum mortem ait omnium pœnarum esse maximam, violentam intelligit: vnde quæst. 26. de veritate art. 6. ad 8. affirmat laborem omnem, quantumuis magnum & prolixum

Mendoça Viridarium.

quem Confessor toto vitæ tempore sustinet, æquiparari non posse secundum genus operis ei dolori, quem Martyr in momento sustinet; quamuis alia via possit Confessor plus mereri; nam maiorem charitatem nemo habet, quàm vt vitam ponat quis pro amicis suis, quia per mortem aufertur id, quod nobis est maximè amabile.

Ioan. 15.

PROBLEMA XI.

Utrum quæ per oculos fascinatio contingit, naturaliter fiat.

Cum varij sint fascinationum modi, de quibus multi multa disputant, de ea tantum præfens suscipitur disputatio, quæ fit inuido, atque maligno oculorum obtutu, quod Lusitanè dicimus, dar ojhado, iuxta illud Virgilij Eclog.

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos. Igitur D. Hieronymus lib. 1. in epistol. ad Galat. satis dubium se præbet, an talis fascinus à natura proueniat: sic enim ait, Dicitur fascinus infantibus nocere, & ætati paruula; hoc vitium verum nec ne sit, Deus viderit: quia fieri potest, vt & demones huic peccato inferuiant. Partem verò negatiuam sequuti sunt quamplures apud Abulen. paradoxo 4. viri pij, & catholici, vt interim omittamus Cornelium Agrippam, hominem hæreticum, in lib. quem edidit aduersus Lamiarum inquisitores, vbi contendit semper malum hoc ex dæmonum præstigijs prouenire, cui etiam parti non mediocriter fauet D. Ioan. Chrysofostomus hom. 8. in epistol. ad Coloss. vbi malum hoc Satanicum appetit, nullumque aliud ei vult adhiberi remedium præter signum crucis.

Rationibus autem sic eam possumus confirmare, si naturaliter euenire possit, vt si in liuidis oculis infantem contuetur, ipse contuetur; aut id per solam fieret vilitatem, aut per vehementem imaginatricis facultatis apprehensionem, aut denique per venenatos spiritus ab oculis ei aculatos. Primum dici non potest, cum visio non fiat per radios ab oculis egressos, vt Plato asseruit, sed per receptionem speciei ab ipso obiecto, atque adeò patientem sensitiuo, vt probat Aristoteles 2. de anima 7. Tantum ergo abest, vt oculus rebus sibi obiectis per videndi actum nocere valeat, vt potius ab eis bene, vel malè afficiatur. Solet enim color viridis oculos recreare, & reficere, ater verò & obscurus tædio afficere. Accedit etiam fascinum non tantum visu, sed voce quoque contingere: constans enim fama fuit Thesalos laudando fascinare, quod etiam de quibusdam Africæ populis scribit Plinius lib. 7. naturalis histor. cap. 2. quo sensu accipiunt nonnulli illud, quod habetur Sapient. 4. Fascinatio nugacitatis obscurat bona; hoc est, nugatoria, adulansque laudatio mentem euertit, bonosque mores saepe corrumpit. Vnde, Si te, inquit idem Sapiens Prouerb. 1. lactauerint peccatores, ne acquiescas illis, quia nimirum solent laudando fascinare. Sanè ad hoc allussisse videtur Aræas ille pastor apud Maronem, qui carminibus cum Coridonem contendens, sic ait Eclog. 7.

Aui si ultra placium laudavit, baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro. Fieri ergo nullo modo potest, vt sola visione fascinatus puer contabescat. Secundum etiam dici

59.

Virgil.

Hieron.

Abulen.

Corn. Agrip.

Chrysof.

60.

Non euenire

fascinatione

naturaliter,

ostenditur.

Aristot.

Fascinatio

per laudem.

Plinius.

Virgil.

54. Ignauia est vitium sibi exitum parare, ad mala declinanda.

Aristoteles.

August.

Iosephus Cyprian.

Caes.

55.

Seneca.

Martial.

Euripid.

Alex.

Alexar. D. Thom.

Confolamini. confolamini popule meus, id est, valde confolamini. Quid ergo, Reges magna virtute præditi fugerunt? plane fugerunt. Et quidem fuit fuga, laxis habenis, equis & quadrigis, remigijs Dædalais: fugerunt, fugerunt, ergo fuga actus esse potest fortitudinis, Psalm. 17. *Deus, qui præcinxit me virtute, qui docet manus meas ad prælium, & posuisti ut arcum arcum brachia mea.* hoc est, Deus manus mihi reddidit promptissimas ad bellandum; brachia ex ære fusa, ne vllis icrib. frangantur; totum corpus robore ac virtute plusquam septemplici thorace munitissimum, ne vllis ingruentium telorum procellis obruatur. Quid deinde? *Qui percussit pedes meos quasi ceruorum, id est, qui roborauit pedes meos, quasi pedes ceruinos.* Quid istud est fortitudinis? Pedes ceruini timidi, & fugaces sunt. In quo fortitudo ista sita est? Nisi forte

Virg. Æneid.

Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus? Abiit. Sed plane ostendit vates, non omnem fugacitatem timiditatem esse; sed in fuga aliquando fortitudinem collocari.

75.

Quam bene cum Vate regio colludit alius Abac. 3. *Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi ceruorum,* hoc est, Deus mihi fortitudo est. Cur ita? An quia confert vim ad resistendum? animos ad irruendum? Virtutem ad disperdendum? Nequaquam. Sed quia confert pedes velocissimos ad fugiendum. *pedes ceruorum,* seu, vt est in Hebræo, *Angelorum,* quasi in fugacitate ceruina fortitudo Angelica consistat. Mirum est Apocalypf. 12. datas fuisse mulieri alas duas aquilæ magnæ, vt fugeret in desertum, cum ad fugam aptiores videantur alæ columbinæ, quam aquilinæ, columbæ enim imbelles sunt, aquilæ bellatrices; sed nihil mirum, cum & generosam, & bellatricem aquilam non dedecet fugam aliquando maturare; præsertim cum fugiendo non consulat timori, sed arripit.

Chrysol.

Miles, (inquit Chrysolostomus) non timor Christi Domini in Africâ, sed timor Dei, cuius timor, aris est, non timor. Ambrosius loquutus de fugâ in Ægypto, *non timor innocentiæ, sed timor virtutis.* Adversa, inquit Cyprianus, est confidentia, qua periculis vitam suam pro certo commendat: expedit plus bene timere, quam male fidere. Addit Athanasius fortius esse aliquando à morte fugere, quam in mortem ruere. Rationem reddit, quia *qui in mortem ruunt, multis se eripit a miseris, quibus ferendis non erat par: qui à morte fugit, maioribus se calamitatibus exponit, quibus deuoratis animum gestat capacissimum.*

76.

Venio ad exempta. Quis Tegeatas timoris arguat, quod fugiendo vincant? Quis Horatios ignauitæ condemnet, quod fugam capeffendo victoriam capeffant? Quis Partnos timiditatis insimulet, quod versis in fugam equis insequentes hostium cuneos vertant? iuxta illud Manuani,

Virg.

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagutis. Et illud Horatianum, *Et versis animosum equis Parthum.* Demosthenes datus aliquando in fugam adeo non erubuit, vt percontantibus, cur fugerit, responderit, *Serno me patria.* Antigonus hosti cedens, *Non fugio, inquit, hostem, sed utilitatem bellandi à tergo sequor.* quasi non timoris esset illa fuga, sed artis. Fabius, quem non potuit Pænum vincere irruendo, cedendo fregit, & emolliuit, fuga plane obtinuit, quod pugna non obtine-

Horat.

ret. Quid sacra moror? Iosue c. 8. diuino armatus præsidio, fortium bellatorum agminibus circumseptus, oraculo de cælo admonitus, ne quid formidaret; nihilominus vrbem Hai expugnaturus, fugit, terga vertit, & quam non potuit vrbem irruendo expugnare, fugiendo labefecit. Israël contra Benjamin præliaturus Iud. 20. pugnam in fugam vertit: & qui à Beniaminitis fusus & fugatus fuerat pugnando, Beniaminos fudit. & fugauit fugiendo, vt maius entesceret in fuga, quam in pugna bellicæ fortitudinis trophæum. Dauid, vt rectè colligit Genebrardus, duodecies fugit à facie Saulis. De qua fuga tantum abest, vt erubescat, vt potius eam compositis carminibus decanter, *Deus vitam meam in montibus tibi, Psal. 55. Hebræice, Deus fugam meam in montibus tibi.*

Genebr.

Hinc est, quod miratur Chrysostomus multos Psalmos à Dauide sic inscriptos, *Psalmus Dauid, cum fugeret a facie Absalonis, cum fugeret a facie Saulis.* Quid hoc est, inquit Chrysostomus, *certos homines fugam, si quam aliquando inueniunt, celant, & occultant: Dauid prædicat, & ostendit.* Plane intelligit non fuisse à timore ortam, sed à fortitudine profectam. Percurrite clarissimos heroes, plerisque inuenietis fugam aliquando suscepisse, non indicem timoris, sed alumnam fortitudinis. Iacob fugit à fratre suo Esau, Moyses à Pharaone; Elias à Rege Achab; Dauid à Saule, & Absalone; filij Prophetarum ad necem requisiti, se in speluncas abdiderunt, D. Paulus in sporta è muro dimissus est. Christus Dominus fugam suadet, *cum vos persequuti fuerint in ciuitate ista, fugite in aliam.* Et iterum, *qui in Iudæa sunt, fugant ad montes: imò & ipse recens natus fugit in Ægyptum, & sepe alibi à Iudæis in mortem requisiti, coru se cepit è conspectu, Matth. 12. Marc. 3. Luc. 6. Ioan. 11.* Quid ergo, inquit Athanasius, *adeo insanire possunt isti animosi, & pompatici bellatores, vt Deo Domino timiditatem obiciant: Quis eos se insaniemes ferat? Melius est, vt de ignorantibus Evangelij male iudicant.* Festiuum est, quod Arator antiquus Poëta, & post eum Beda, Gloila, aliique interpretes, in sporta, qua Paulus è muro dimissus est, excogitarunt. *Sportam, inquit, plerumque è palmis conuenitur: in sporta igitur Paulus fugit, quia eius fugam non timor & imbecillitas, sed fortuna & palma consequuntur.* Quadrat illud Gregorij Magni lib. 31. moral. c. 14. *Paulus, inquit, secessum certamine petiit, & pugnaturus felicius ad alia se bella seruaui: non loco virtus, sed locum virtuti desunt, & idcirco fortissimus miles ab obsidionis angustia certaminis campum quosuit.* Nata est in hanc rem illa paræmia, quam ex Græco transtulit Tertullianus, *Miles, qui fugit, uerum præliatur.*

77.

Chrysol.

D. Thom.

79.

Athanas.

Arator.

Beda.

Ambros.

Greg.

Tertull.

78.

Aristot.

D. Thom.

potest fugam imperare. Probo consequentiam, quia qui tollit impedimentum fugæ, potest ad fugam expedire: ergo si fortitudo tollit metum, qui fugam impedit, ipsa ad fugam expedit. Secunda ratio est, quia non magis alienus videtur à fortitudine actus fugiendi, quam à charitate actus resistendi: nam sicut fortitudo non deficit in arduis, ita charitas non immutatur in aduersis: sed resistentia & pugna esse potest actus charitatis tam propria, quam aliena: vt ex Magistro sententiarum, ac D. Gregorio Magno, Richardus quodlib. 2. quæst. 27. testatur: nam malos suos potest quis per vim repellere, ex motiuo propria charitatis, & ex motiuo aliena impium aggressorem per violentiam remouere; in his enim rebus charitatis genus est esse crudelem: ad hunc enim finem Christus Dominus gladium in terram misit, & cum præceptum inulit charitatis, ac si hæc duo charitatem, & resistentiam contraria non esse indicaret: ergo etiam fuga esse potest actus fortitudinis. Tertio sic argumentor: Vbicumque datur bonum arduum, ac difficile, ibi datur tota ratio terminatiua fortitudinis; hæc enim; vt docet D. Thomas citato loco, versatur circa pericula, quæ retrahere possunt voluntatem à sequela rationis: sed fuga aliquando est magis ardua ac difficilis, quam ipsa periculorum tolerantia, vt supra ex D. Athanasio referebam, Vnde Helias 3. Regum 19. fugiens mortem, petebat mortem. *Sufficiat mihi Domine, tolle animam meam, ac si mors facilius illi videretur, quam fuga mortis: ergo fortitudo potest aliquando ad fugam inclinare.*

Magist. Gregor. Richard.

Fuga non est actus fortitudinis.

Nihilominus dicendum est fugam esse posse actum prudentiæ, aut alterius virtutis, non tamen fortitudinis. Quod sit actus prudentiæ probant, quæ hæcenus differuimus. Vnde Christus Dominus Matth. 10. postquam præcepit, *Esse prudentes, sicut serpentes;* statim addidit, vt ingeniose recentiores interpretes obseruarunt, *cum vos persequemur in ciuitate ista, fugite in aliam.* Ac si manifestè indicaret fugam aliquando prudentiæ partem esse. Et cum Iacobo mater suaderet, *Fuge in Mesopotamiam, pater sua sit, Vade in domum Bathuelis,* qui interpretatur *sapientia, quasi fuga illa, vt D. Ambrosius exponit, a prudentia, ac sapientia dirigeretur.* Quod tamen non sit actus fortitudinis, sed timoris, multis probari potest testimonijs, Poëta passim. Virgil. 8. Æneid. *pedibus timor addidit alas.*

Virgil. Homer.

Homer. Iliad. 11. appellat fugam *frigidæ metus sociam.* Lacedæmones suis militibus ad pugnam prodituris, soleas, siue calceos induebant, ne ad capeffendam fugam timor pedibus alas adderet. Aliquando etiam ex collo militum anchoras religabant, vt scirent eodem vestigio, & collato pede; aut vincendum, aut moriendum, nunquam verò fugiendum.

80.

Liuius. Vopisc. Lucius Dentarius victorius clarus. Probus Imp.

Iam verò inter Romanos fortissimi dicebantur, qui nunquam è bello fugerant. Lucius Dentatus, teste Liuiio, centum & viginti prælijs cum hostibus congressus, nullam excepit auerso pectore cicatricem, & ideo *Romanus Achilles* appellatus. Probus Imperator, Vopisco auctore, cum de præda repertus esset equus, qui centum & decem milliaria currere diceretur, & per octo & decem dies cursum continuare, crederentque omnes ipsum Probum sibi illum referuaturum, dixisse narratur; *fugitio militi potius, quam forti Imperatori cum equum conuenire,* atque adeo illum repudiasse, & illius nomen in vrbem coniecisse

Equus subd. de pernicitate.

à militibus fortiendum. Quasi illud fugæ præsidium, tanquam sibi indecorum aspernaretur. Tertulliani hæc fuit sententia de fuga in persecut. cap. 10. *Pulchrior est miles in pugna amissus, quam in fuga saluus; malo miserandum, quam erubescendum, &c.* Sed de his mille super sunt exempla valde nota tam in sacris, quam profanis monumentis.

Tertull.

PROBLEMA XIV.

Utrum homini post vicesimum quintum annum ulla crescendi spes supersit.

Part affirmatiua probatur primò, quia aliqua sunt viuientia, quæ toto ferè vitæ tempore augeantur: ergo non est, cur id homini denegetur. Consequentia videtur bona, cum neque humanum temperamentum sit deterius, quam belluinum; neque potentia augmentatiua hominis inefficacior, quam aliorum viuientium; & si reliqua viuientia semper crescunt, cur homo deterior conditionem sortiatur? Antecedens in primis probatur in vegetatiuis tantum. Nam arbores nonnullæ semper crescunt, tales fuerunt, (vt alias omittam à Plinio, Pomponio, Solino, Columella, Æliano, aliisque relatis,) quas memorat Liuius Lusitanus, (nostis quem intelligam) in sua Geographia, quam manuscriptam legi, typis mandata non extat. Memorat, inquam, Barrius, vidisse se in regione intermaritima quercus, in quarum fissuris & hiatibus quinquaginta pedes, ac duo simul equites, *capere possent, quod aliter contingere non posset.* Quæ arbores per quatuor annos tam extraordinariè crementur, quæ quædam quædam, sed quid de ætate? Refert Lyræus, quod Iob ad illa verba, *Et non mutatio eius sicut quercus, prope oram maritimam* Portugallie, *Arthurianus ibidem, vt patrum Carthus. Cetum immane.* vtamur exemplum viuientum aliquando fuisse certum, cuius lingua in frustra diuisa, quatuor, & viginti mulos oneraret: quod pondus si ad nostros numeros reuocetur, pendeat sola lingua ad minimum (dico Lusitanè, ne ponderum vocabulis hæreamus,) 240. arboribus. Quod si lingua tanta erat, quantos necesse est dentium aggeres fuisse, quantos faucium hiatus, quantam capitis mollem, quantam totius corporis vastitatem? In tantam verò proceritatem abire illa bellua non posset, nisi toto vitæ tempore augeatur.

81. Probatur in esse homini post 25. annis. spe crescendi.

Ioan. Barr.

Carthus.

Cetum immane.

82.

De volatilibus quid putatis? recolite illud ex Psalm. 49. *Pulchritudo agri mecum est.* Adite interpretes, quid nomine pulchritudinis intelligatur, explore. Sentiunt Rabini auem immensæ magnitudinis intelligendam esse, *gallum* vocant, atque ita transferunt ex Chaldeo, *Pulchritudo agri mecum est, gallus syluester, cuius pedes quiescunt in terra, & caput tangit caelum, cantat coram me.* Quis non miretur tam immensam vnus alitis longitudinem, vt pedes in terra figat, caput inter nubila condit? Plane esse id non posset, nisi in multorum annorum spatio continuè adolefceret. Iam verò de terrestribus mira sunt, quæ produnt Strabo, Plinius, & Ælianus, quorum ille, vt alios omittam, lib. 13. scribit visum fuisse serpentem; iugeri longitudine, crassitudine tanta, vt equites

Gallus immensæ magnitudinis.

Strabo. Plin. Æliam. Serpens portentosa molis.

equites ex vtraque parte astantes se inuicem inueneri non possent, hiatu autem tam inmensio, vt hominem equo insidentem integrum deuoraret; squamis nihilo minoribus, quam clypeis, confertum. Imò & homines cedris, & quercibus æquales, Amos cap. 2. memorantur. *Exterminatus Amorrhæum, altitudo cedrorum, altitudo eius: & fortis ipse quasi quercus.* Hæc autem proceritas obtineri non potuit, nisi vltra 25. annum continuaretur accretio: ergo non est, cur homini 25. annu attingenti spes crescendi amputetur.

83. **Secundò sic argumentor, si homo postquam 25. annum expleuit, non posset vterius accrescere, vel esset ex eo, quòd anima iam est intrinsecè terminata quoad effectum accretionis: vel quòd temperamentum, cuius interuentu nutritio & accretio peraguntur, ita est debilitatum & infirmum, vt non possit plus ex alimento decoquere, quam ex substantia amittat, sed nulla ex his causis est sufficiens: ergo bene potest vterius augeri. Maior & consequentia patent. Probo minorem. Nam in primis neque anima quoad subiectum informationis, neque potentia augmentatiua quoad effectum accretionis intrinsecè terminantur: siquidem in homine proceriori anima ampliorem materiam informat, & potentia augmentatiua maiorem effectum accretionis producit; cum tamen omnes inter se anima, & omnes inter se potentie augmentatiue sint eiusdem infimæ speciei, neque proinde diuersos terminos magnitudinis fortiantur; sed quidquid vna anima informat, & quidquid vna potentia producit, possit quantum est de se ab alia anima informari, & alia potentia produci. Deinde temperamentum non est ita debilitatum, vt plus humidi radicalis amittat, quam ex alimento assequatur: tum quia licet aliquando ita sit, non tamen opus est, vt semper ita contingat: nam sicut arte medica potest vita in longiores annos extendi, quam sine illa extenditur, ita potest natiuum temperamentum, quod est in corpore, vltra annum prorogari.**

84. **Similiter, quia corpus non est efficaçius ad depascendum humidum radicale, quam ad alimentum in substantiam aliti conuertendum; proindeque quantum destruet ex humido, tantum refarciet ex alimento: tum denique, quia potest esse alimentum tam facilis coctionis, vt semper plus ex illo in substantiam rei nutritæ conuertatur, quam ex humido euertatur: quales sunt illæ fumæ substantiæ, quibus aliqui ægroti per iuxta positionem nutriuntur, quæ in ipsis poris decoctæ, quin ad communem focum viuientis deportentur, statim in substantiam aliti commutantur; tales fuisse dicitur manna, quod propterea Psalm. 77. appellatur panis Angelorum, seu, vt alij vertunt ex Hebræo, panis membrorum, quòd in ipsis statim membris corporis decoctum in substantiam aliti verteretur: ergo ex nullo capite potest prouenire, quòd homo post vigesimum quintum annum non accrescat in longitudinem, quemadmodum in latitudinem & crassitudinem accrescere sapenumcro experimur.**

PROBLEMA XV.

Utra aptior sit ad insaniam inducendam felicitas, an infelicitas.

Suppono felicitatem humanam, de qua solum sermo est, in bonis tam externis, quam internis consistere: contra verò infelicitatem in malis tam externis, quam internis collocari. Deinde singula felicitatis bona cum singulis malis infelicitatis compono, externa cum externis, interna cum internis; & vtra habeant maiorem vim ad insaniam inducendam inquirò. Quòd externa bona facilius possint homines dementare, quam externa mala, exemplis & rationibus succurrit. Exemplis. Vtro quæto de fonte vobis placet, vt hauriamus, de sacro ne, an de profano? Hauriamus, si ita lubet, de vtroque. De profano. Cleopatra, cum ad Ægyptiam opulentiam, maiorem, quam possit oratione præscribi, sibi videretur propediem adiectura, Romani Imperij gloriam, ampliorem, quam possit ratione definire. Quid agit? Tantæ impotens felicitatis furit, insanit, debacchatur. Eadem nauali prelio ad Actium superata, cum neque Ægyptias opes, quas possederat, retineret: neque Romanum decus, quòd sperauerat, compararet. Quò se contulit? plane ad sanam mentem. Reipuit. debuit, amissam mentis rediit in sanitatem. Bene hoc expressit Lyricus 1. carm. 37. de Cleopatra loquutus,

*Fortunæque dulci ebria, sed minuit suorum,
Vix una fosses nauis abignit.*

Ergò tantum abest, vt externa mala conferant ad insaniam inducendam, vt potius conferant ad insaniam per externa bona iam inductam, penitus expurgandam.

Alexander Macedo, cum inter hostium cuneos, inter iaculorum missus, inter cadentium militum strages semper illæsum & immunem se videret; adeò prospera fortuna elatus insanit, vt se humanum Iouem, seu hominem diuinum, quasi stygia susceptum de palude prædicaret. Idem lethali vulnere aliquando sauciatus, dolore incredibili commotus, vbertim erumpente sanguine perfusus, mentem sic recepit, vt exclamaret. *At iste, inquit, error, mortali fuit corpore, non è diuino. Homo sum, naturæ legibus præco, non impero.* Legite Curtios & Plutarchos, cæterosque de Alexandro Macedone chronologos: ergo dementia, quæ per felices euentus Alexandri animo inoleuit, eadem per infelices casus ab Alexandri animo exulauit. Festiuus est illud exemplum, quòd memorat Procopius lib. 2. de bello Vandalorum; (narro historias extremo in conuiuio, vt priorum fastidia abstergam.) Gelimarus Vandalorum Rex opum affluentia tumens, imperij claritudine insolens, felicitium rerum euentu furens quodammodo & lymphatus, Romano insultabat Imperio, se solum in orbe Ducem, solos Vandalos in orbe milites, solam Vandalatiam in orbe regnum prædicabat. Prodit aliquando in prælium cum Belisario strenuissimo Duce Romanorum, sub augustissimo Imperatore Iustiniano. Pugna vtrinque acriter confertur. Vtrinque sanguis & strages; vtrinque metus cladis; vtrinque spes victoriæ. Tandem mutare incipit belli alca, & à Gelimaro penitus deficit ad Belisarium. Pergit

Problema XV.

Pergit fortuna aduersari ludum insolentem ludere peritiam, ruunt Vandali, ingruunt Romani, capitur Gelimarus, superat Belisarius. Quid deinde? Triumphalis pompa instruitur; præire iubentur captiui; parta spolia præferuntur, ponè sequitur Gelimarus pedes humilis, feminudus, catenatus: quorsum pluribus opus est? captiuus; Romam acceditur, sistitur in hippodromo. Aderat Iustinianus Imperator augustiori, quam solebat maiestate conspiciendus: aderant Romani proceres hilarioribus, quam vnquam antea insignibus expoliti: aderat tota ciuitas ad spectaculum effusa maioribus, quam dici potest, clamoribus, & plausibus gratulabunda. Quid Gelimarus? inter hostes solus, inter superbos humilis, inter lætos tristis, inter victores victus, inter triumphatores triumphatus, inter fortunatos infelix. Huc atque illuc oculos circumfert: nihil, nisi Romanam felicitatem intuetur. Victrices aquilas, superba signa, fulgentes togas, nobiles prætextas, coronas, purpuras, fasces, gladios, secures. In se conuertit oculos, ipsum videt miseræ simulachrum. Hicne est, hicne ille Gelimarus? *Quantum mutatus ab illo, qui quondam fuerat! Hicne est? Vbi sceptrum? Vbi purpura? Vbi corona? Vbi milites? Vbi Regnum? Vbi pristina illa fortuna?*

— *Ferus omnia Iuppiter Argos*

Transiit.

Insanus esset, qui non crederet Gelimarus tot infelicitatis aculeis punctum in extremam insaniam præcipitandum.

87.

Sed, ò fortuna sæua! hoc vno blanda nomine, quòd vulnerando corpus, mentem sanat. Tantum absuit, vt Gelimarus extremam actus in miseriam insaniret, vt potius perfectissimam sapientiam inter resstantis fortunæ turbines assequeretur. Contemplatus, vnde ruerat, quò deueniret, antiquam sortem, præsentem cladem, felicitatem amissam, calamitatem inuentam, quasi maturo ratiocinatus iudicio, hoc vnus exclamauit, *Vanius vanitatum, & omnia vanitas.* O scientiam humana certior! ò Philosophiam terris hospitem, cælo incolam! ò sapientiam non humano exquisitam ingenio, sed diuino! Ille, ille quondam Ecclesiastes, qui naturæ latebras aperuit, qui cæli penetralia adiuuit, qui totum sub cælo mundum rimatus est, qui omnia supera atque infera sedula mentis cogitatione peragravit; ille ex principiis solertissime pensatis, hanc sapientissimam consequentiam deduxit, *Vanius vanitatum, & omnia vanitas.* In eandem Gelimarus prorupit, non quidem molli felicitatis aura delinitus, sed seruo infelicitatis turbine agitatus; ergo infortunia sapientiam conciliant, non insaniam. Claudio hanc partem grauissimo illo testimonio Boëtij lib. 2. de cons. prof. 3. *Plus, inquit, reor hominibus aduersam, quam prosperam prodesse fortunam.* Hæc fallit, illa alit: hæc cæcat, illa docet: hæc perdit, illa regit: hæc ligat, illa soluit: hæc vulnerat, illa curat: hæc ad infaustos scopulos allidit, illa ad fortunatas stationes antecedit.

88.

Hauistis de profano fonte, de sacro, quæso, deinceps hauriatis. Vltra ducentos annos Hebræi apud Ægyptios habitauerunt, vt rectè colligunt recentiores Pererius & Barradas. Toto hoc tempore, (integrum legite Pentateuchum, imò integras euoluite Scripturas) nusquam inuenietis eos idololatrassè. Nam licet duplex locus in contrariam partem afferatur, vnus Iosue 24. vbi dicitur, *Auferite deos, quibus seruiturum estis vestri in Mesopotamia, & in Ægypto.* Alter Ezech. 23. vbi Iudæi dicuntur idololatrassè in Ægypto, in adolescentia sua; tamen vterque locus intelligitur, vt graues interpretes probabilis opinantur, de idololatria, quam non in Ægypto, sed prope Ægyptum susceperunt. Sed idem, mox, vt ab Ægypto egrediuntur, paucorum dierum intervallo vitulum constant, proni adorant, cernui venerantur, colunt obseruantque. Quæ lues, quæ tabes adeò illius populi intimas se insinuauit in medullas, vt ne Palestinam quidem ingressus impium idololatrandi ritum sepeliret? Tres Reges excipite, Dauid, Ezechiam, & Iosiam; cæteros omnes aliqua ex parte ea contagio labefecit. Quid hoc est? Inter Ægyptia idola abstinent ab idolis: ab idolis Ægyptiis remotissimi idola venerantur? O læuum ingenium & præposterum! Sed rem accipite. In Ægypto miseri viuiebant, & infelices, tunc plagis, vinculis impediti, oneribus fatigati. Extra Ægyptum prosperi & felices; de cælo passi, ab Angelo ducti, hostibus formidabiles. Et quos infelicitas & aduersitas in veram sapientiam continuit, eosdem faustitas & prosperitas meram in insaniam redegit. Bene Hieronymus in Psalm. 71. ad illa verba, *In labore hominum non sunt, ideo tenuit eos superbia. Per arrogantiam, inquit, felicitatis, multiplicata iniquitate pre-muntur.* Concinit Isaias 28. *Præ vino nescierunt, & præ ebrietate errauerunt; id est, præ nimia felicitate, vt nescio quis ex recentioribus exponit. nam quæ ex aduersitate nascitur ebrietas, potius mentem acuit, & rationis nubila serenat, iuxta illud Thren. 3. *Inebriauit me absinthio; vbi aduersitas absinthio comparatur, qui, vt constat ex Plinio, Dioscoride, Laguna, cæterisque scriptoribus herbariis, oculorum caligini medetur: vnde sequitur, inebriata absinthio noni diluculo, hoc est, aduersitatibus exercitata, denuli ignorantiam, & tiam committit, egregie concludit Augustinus, & Domini, *Magnæ felicitatis, inquit, est, inebriari, magne felicitatis, à felicitate, inebriari, quem enim felicitas nulli frangit, cum inebriatus nulli corrumpit; sed non solum vera felicitatem dementat, rationemque præcipitat, ita est lenicula quædam felicitatis umbra, seu vana quædam spes felicitatis ad mentem alienandam, & à suo statu abducendam. Non regnum, sed regni spes inuaserat Absolonem: ea fatis fuit, vt cæcus, vt insanus redderetur. Nam cum illi duo proceres Achitophel, & Chusai, ille amicus fidus, & perspectus; hic verò fictus, & simulatus, contraria de bello gerendo consilia tradidissent.***

Boëtij.

Bened. Pererius.
Barradas.

De felicitate & infelicitate. 83

potamia, & in Ægypto. Alter Ezech. 23. vbi Iudæi dicuntur idololatrassè in Ægypto, in adolescentia sua; tamen vterque locus intelligitur, vt graues interpretes probabilis opinantur, de idololatria, quam non in Ægypto, sed prope Ægyptum susceperunt. Sed idem, mox, vt ab Ægypto egrediuntur, paucorum dierum intervallo vitulum constant, proni adorant, cernui venerantur, colunt obseruantque. Quæ lues, quæ tabes adeò illius populi intimas se insinuauit in medullas, vt ne Palestinam quidem ingressus impium idololatrandi ritum sepeliret? Tres Reges excipite, Dauid, Ezechiam, & Iosiam; cæteros omnes aliqua ex parte ea contagio labefecit. Quid hoc est? Inter Ægyptia idola abstinent ab idolis: ab idolis Ægyptiis remotissimi idola venerantur? O læuum ingenium & præposterum! Sed rem accipite. In Ægypto miseri viuiebant, & infelices, tunc plagis, vinculis impediti, oneribus fatigati. Extra Ægyptum prosperi & felices; de cælo passi, ab Angelo ducti, hostibus formidabiles. Et quos infelicitas & aduersitas in veram sapientiam continuit, eosdem faustitas & prosperitas meram in insaniam redegit. Bene Hieronymus in Psalm. 71. ad illa verba, *In labore hominum non sunt, ideo tenuit eos superbia. Per arrogantiam, inquit, felicitatis, multiplicata iniquitate pre-muntur.* Concinit Isaias 28. *Præ vino nescierunt, & præ ebrietate errauerunt; id est, præ nimia felicitate, vt nescio quis ex recentioribus exponit. nam quæ ex aduersitate nascitur ebrietas, potius mentem acuit, & rationis nubila serenat, iuxta illud Thren. 3. *Inebriauit me absinthio; vbi aduersitas absinthio comparatur, qui, vt constat ex Plinio, Dioscoride, Laguna, cæterisque scriptoribus herbariis, oculorum caligini medetur: vnde sequitur, inebriata absinthio noni diluculo, hoc est, aduersitatibus exercitata, denuli ignorantiam, & tiam committit, egregie concludit Augustinus, & Domini, *Magnæ felicitatis, inquit, est, inebriari, magne felicitatis, à felicitate, inebriari, quem enim felicitas nulli frangit, cum inebriatus nulli corrumpit; sed non solum vera felicitatem dementat, rationemque præcipitat, ita est lenicula quædam felicitatis umbra, seu vana quædam spes felicitatis ad mentem alienandam, & à suo statu abducendam. Non regnum, sed regni spes inuaserat Absolonem: ea fatis fuit, vt cæcus, vt insanus redderetur. Nam cum illi duo proceres Achitophel, & Chusai, ille amicus fidus, & perspectus; hic verò fictus, & simulatus, contraria de bello gerendo consilia tradidissent.***

89. Princeps Achitophelis consilium sanum prudensque deseruit: consiliu Chusai leuum stultumque; arripuit. Cur ita? quia, vti egregie Chryostomus, imperandi cupiditate ebrius, quid inter vtrunq; consilium interesset, non expendit; ergo felicitas tot in ratione turbas excitat, vt rationem à ratione penitus turbet. Imò non solum iuuenes inconsulti, sed etiam senes præmaturo, cum nimia felicitate potiuntur, à sanitate mentis exturbantur. Quis maturior Dauide, quis sapientior Salomone? Sed vterque dum felicitatis mare nauigarunt, rationis naufragia subierunt. Hoc enim mare, vt bene docuit Augustinus, amatores suos vorare nouit, non portare. In tranquillitate, inquam, duo clarissimi Reges perierunt, qui in tempestate incolumes superarunt. Optime Bernardus lib. 2. de consideratione ad Eugenium, *Sapiens, inquit, Dauid, sapiens Salomon fuit: sed blandien*

Hieron.

Plin.
Dioscor.
Lagun.

89.

Bernard.

inseco refarciri potest; ergo & senectus expelli, & iuuenta iterum redire. Maior patet. Probatur minor, quia calor & humidum hominis est eiusdem speciei cum calido & humido, quod est in cibo, & medicamentis; ergo ab illis damnum illatum iterum refarciri potest. Valet consequentia, quia qualitates eiusdem speciei virtute naturali adinuicem se intendunt, & licet arte, & industria humana talis iuuenta recuperari non possit, nulla est repugnantia, cur scientia, & virtus angelica id non efficiat. Et confirmatur, quia Christus Dominus, & Adamus per scientiam utriusque concessam seiplos immortales, & incolumes seruare possent, vt docet Vasquez tom. 1. in 3. part. d. 60. cap. 3. ergo similiter homo Angeli industria. Et hanc partem absolute defendit Martinus Delrio citatus.

Vasquez.

Delrio.

100. Pars aduersa ostenditur.

In contraria tamen sententia sunt illi omnes, qui existant humanae vitae periodum esse certam, & designatam in vnoquoque homine, vltra quam viribus naturae extendi nequit; ergo nec iuuentus seni iterum redire poterit; alioqui extra suum terminum viuere possit talis homo. Antecedens probant ex Genes. 6. vbi humanae vitae terminus 120. annorum spatio limitatur, sic enim ait, Non permanebit spiritus meus in homine in aeternum, quia caro est. eruntque dies illius 120. annorum; cum ergo neget illi fore aeternum, & pro termino apponat 120. annos, videtur vltra illos viuere non posse. Et in hoc sensu locum explicat Iosephus lib. 1. antiq. cap. 4. & 7. Lactant lib. 2. de origine erroris, cap. 14. Eandem esse praefinitam humanae vitae periodum satis insinuat Moyses Deuteronom. 31. vbi sic ait, Centum viginti annorum non habet, non possum vltra egredi & ingredi. Verum non placet fundamentum, quia longe probabilius est non dari aliquem certum annum, quam maximum quod sic humanae vitae nam illud determinatur, ipsa enim constat talem esse cum S. Re. si terminus non esset, non existeret humanae vitae terminus. nam illi terminus de vitae humanae termino p. & penitentiae tempore, quod ante vitam hominibus concessit, accipiuntur, vt tradunt D. Hieronymus, Augustinus, & Lyranus, & plerique alij, ex quibus Hieronymus ait fuisse datos ad penitentiam 120. annos. Sed quoniam penitentiam agere contempserunt, noluisse Deum expectare decretum tempus, sed 120. annorum spatium e summa deductis diluuium induxisse anno 100. Deinde nec Moyses loco citato ait vltra se viuere non posse, sed ostendit illam aetatem decrepiti senis, adeo frigidam, & clauguem minime aptam fuisse ad clauum illius populi moderandum, duraeque ceruicis Rempublicam sustinendum.

Iosephus. Lactantius.

Refutatur fundamentum.

Hieron. August. Lyran.

101. Aliter ostenditur secunda opinio. Probatur primo.

Aliter ergo probanda est praedicta sententia, quod duplici ratione conficio, primae sententiae fundamenta labefactando, & illius rationes infringendo. Prima ratio est, quia si caeli, hominis, vel Angeli industria possit iuuenta senibus redire, possit homo virtute naturali durare in aeternum; ac proinde mortalis non esset ab intrinseco. hoc dici non potest; ergo, &c. Sequela ostenditur, quia si semel Angelus inuenire potest viam ad reduendum hominem ad iuuentutem, non est, cur eum semper ad illam reuocare non possit. Potest scilicet eum spectare quoad vsque deueniat ad senectutis exitum, & postea illum reuocare ad iuuentutis initium. Quod vero hoc admitti non possit, ex eo patet, quia alioqui homo

ab intrinseco non esset simpliciter mortalis, cum per naturam immortalitatem consequatur.

Secunda ratio, & magis a priori est, quia senectus in homine radicaliter enascitur ex eo, quod continua nutritione reparatur a cibo virtus nutritiua, & aliqua partes talis potentia paulatim exhalantur, vel corrumpuntur partibus animalis, quae in hac pugna decidunt: sed defectus in potentia natua ab extrinseco refarciri nequit; nam sicut quando laesio est in organo visus, vel in ipso visu nulla virtus creata, mederi illi potest, sic nec virtuti nutritiuae, & aliis potentiis, vt ita ad pristinum vigorem accedant. Dices virtute pomi vitalis, quae virtus erat naturalis, vt egregie probat Soarius de opere sex dierum lib. 3. cap. 15. num. 2. & Pererius citandus, poterat homo viuere in aeternum; ergo etiam redire ad iuuentutem. In primis negare possem antecedens cum Scot. in 3. 16. quaest. 2. & in 2. d. 19. quaest. vnica, vbi negat potuisse primum hominem, vel Christum Dominum immortalem fieri solo fructu ligni vitalis, nisi speciali Dei prouidentia a contrariis defenderetur. Quam sententiam sequitur Benedictus Pererius in Genes. lib. 3. q. 3. licet diuerso fundamento. Eandem expressit Caietanus, saltem ex parte aliqua, eamque tenent aliqui iuniores, & Soarius citatus num. vltimo dicit fructum ligni vitalis non esse quidem causam adaequatam immortalitatis, sed necessariam fuisse singularem Dei prouidentiam, & post lapsam naturam. Ita existimat D. Thom. 2. 2. quaest. 164. art. 2. ad 6. illumque sequuntur communiter interpretes in Genes. qui verba illa, & vni in aeternum, exponunt, in longum tempus, vt videre est apud Soar. num. 12.

102. Probatur cum do.

Soarius. Pererius.

Scotus.

Pererius. Caietanus.

Soarius.

D. Thom.

Genes.

Soarius.

103.

Conimbr.

Plus requiritur ad naturam quam ad id peruenire.

Nihilominus amisso antecedente, nego consequentiam cum Soario, vel etiam in natura lapsa, nisi alia causa mortis interueniret, & cum aliis quos citat & Conimbr. in lib. Aristot. de senect. & iuuent. cap. 3. num. 4. Quae sententia est magis consona sacrae paginae, & sanctissimorum PP. auctoritate stabilita, praesertim si loquamur ante lapsam naturam, vt procedit argumentum. Maior igitur ratio est, quia multo facilius est rem in statu praescripto conseruare, quam illam denuo ad primum aetatis florem & vigorem reuocare, vt patet. Hucusque per tempus licuit.

PROBLEMA XVIII.

Utrum sint homines suapte natura monstrosi.

Non excito quaestionem de Pygmaeis, quorum tota cohors pede non est altior vno, quia simpliciter non sunt dicendi monstra, & ita neque hoc nomine illud condecoramus, quod Nicephorus 12. Ecclesiast. histor. cap. 37. affirmat fuisse quoddam in Aegypto, quod ad perditis magnitudinem vsque creuit. Enimvero, si huiusce hominum naturam spectemus (si tamen homines sunt appellandi) non ex accidente tales partus producit rerum omnium mater natura, sed potius virtus formatrix inherens semini, quae more officis totum corpus membratim delineat, & effingit; in hoc vero opere deerrat, & a recta formandi ratione deflectit; siue id maui soli, caelique ingenio vertere, vt multi asseruerunt. Nec deinde

104. Iuuenal.

Nicephor. Monstra st. diis magi tudine.

Problema XIX.

De interioribus hominis. 87

de de quibusdam Gigantum familiis nobis agendum, ob eandem scilicet causam, quorum ille erat, cuius se molarem dentem vidisse narrat D. August. c. 9. lib. 15. de Ciuit. Dei, qui, inquit, dens, si in nostrorum dentium modulos minutandum consideretur, centum nobis facere potuisset videretur. Solum igitur demonstris, quos rigorosa Philosophi definitio includit, breuiter pertractabimus, & in hoc spectabile mundi theatrum varias deerrantis naturae formas exhibebimus, quae quidem ad eius pulchritudinem haud parum facere existimamus, fœda enim, atque deformia vniuersitatis decorem non mediocriter commendant. Nonne caliginosa noctis obscuritas Solis gratiam exornat? Ita sanè, quemadmodum vmbrae, atque colores picturae augent venustatem. Ergo oculos intende paululum, nec auertere faciant deformes formae.

August.

105. Plinius. August.

Varia monstrorum.

Aristot.

Ptolem.

August.

106. Hieron.

Monstrum in forma.

Monstrum horridum.

En Plinius lib. 7. & refert D. Augustinus de Ciuit. Dei lib. 16. c. 8. nobis exhibet monstruosas hominum figuras, quibus vnus duntaxat oculus in fronte media. Alios deinde commemorat, qui sine ceruicibus oculis gestant in humeris: alios etiam, qui caninis capitibus pro voce latratum edunt. Quae plura Plinius? Quosdam affert, qui singula tantum habebant crura, nec poplitem flectant, cum tamen sint admirandae pernicitatis, hos Sciopodas, hoc est, vmbripedes vocant, quod per aetum in terra iacentes resupini vmbra pedum se protegant; quosdam vero ita auritos, vt eis ad pedes aures defluant, decubentque super alteram; altera verò contra incurfantes temporis iniurias protegantur: nec non quosdam sine ore, qui per nares tantum suscepto & emisso spiritu viuant. Quae autem non tradit Aristoteles lib. 4. de Gen. anim. c. 3. Puerum memorat capite arietino insignitum; vitulum capite humano exornatum: arietem verò bubulo capite superbantem. Quae Ptolemæus lib. 7. Geographiae? In Satyrorum insula extra Gangem homines caudatos habitare scribit. Quae D. Augustinus serm. 37. ad fratres in Eremito, si tamen huius ille author est operis? Vidisse se ait in Africa interiori homines capite truncos, oculosque in pectore continentes. Quod etiam Ianfonius in suis tabulis delineauit apud nouum orbem, & vt certissimum tradit. Augustinus etiam lib. 16. cap. 8. sua memoria vixisse monstrum testatur, quod erat superioribus membris duplex, inferioribus simplex.

Quae nam doctissimus pariter ac sanctissimus Hieronymus? In vita Pauli Eremitae prodit vidisse D. Antonium Abbatem inter saxosam conuallem haud grandem homunculum aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cuius extrema pars corporis in caprarum pedes definebat, qui ab Antonio quisnam esset rogatus, Mortalis, inquit, sum, & vnus ex accolis Eremitae, legatione fungor gregis mei, precamur, vt pro nobis communem Deum deprecetis, quem pro salute mundi venisse cognouimus. Affirmatque ibidem Hieron. sub Imperatore Constantino, vniuerso teste mundo, istiusmodi hominem Alexandriam viuum productum fuisse, & postea cadauer Antiochiam, vt ab Imperatore videretur. Quae deinde monstra vis imaginandi parentum non edidit? Vnicum sit exemplum. Mulier, quae quod domi depictum haberet, Cacodæmonem filium peperit, qui corniculis, deformique vultu dæmonem exprimeret. Claudat hæc spectacula monstrum illud Genuense, quod per summum delictum Romana Iuuentus spectauit.

stauit. In primis decenti erectus statura homo, duplicem vultum praeferebat, vtroque manducabat, & vtroque videbat, viuēbatque: superioris autem mentum inferioris caput attingebat. Vterque deinde tam eleganti forma praeditus, vt nihil ad pulchritudinem elegantius, tam suauis colorum praestantia ingenuus, vt nihil ad suauitatem praestantius, tam dulcem atque canoram vocem emittebat, vt nihil auribus vel dulcius, vel iucundius desiderari possit. En illa monstruosa hominum species in pulchritudinem desita est.

Monstrum Genuense.

PROBLEMA XIX.

Num hominis interiora plus hyeme, an astate caleant.

Est internas hominis partes hyemali tempore, multo quam aestiuo, calidiores vel ipsis pueris in ore est, quibus constans attestari videntur experientia. Sed ne hoc rudium puerorum existimetur placitum, obstat irrefragabilis in re medica Hippocratis Medicinae parentis auctoritas, qui lib. de natura humana pronuntiauit ventres hyeme natura esse calidissimos. Quod iudicium licet aliò velit auocare Galenus in commentariis eiusdem libri comm. 37. dicens ventrium calidissimorum nomine temperatissimos esse accipiendos; re vera tamen non videtur ea Hippocratis mens, vt ex iis, quae consequuntur, facile potest colligi.

107.

Hippocrates putauit esse hyeme calidiores internas hominis partes. Galen.

Sed rationibus pro hac parte pugnemus. Prima est ab experientia. Videmus per hyemem plus sumi alimenti propter maiorem appetentiam, & alius decoqui; pinguior reddi corpora, & tiora; quae ex abundantia caloris videntur uenire, quae per hyemem excita appetentiam, & corpora efficiunt. Secundum, quod in aere frigido operantur, ergo actione antiphrastica ex appositione contrarij fiunt calidiora. Tertia, Audacia oritur ab interno corporis calore, vt cum Galen. de art. med. cap. 29. docent Medici: & eò, cæteris paribus, audacior quisquam est, quò calidior: sed populi ad Septentrionem siti, vt Germani & Galli, quibus ferè semper hyems est, multo sunt audaciores, quam qui ad Austrum & Meridiem viuunt, vt Aethiopes: ergo secundum interiores corporis partes plus calent, qui sub Septentrione, quam qui degunt sub Austro; & ex consequenti cum frigus plus viget exterius, plus corporis partes calent interius. Vnde necesse est, vt augeatur per hyemem in visceribus animalium innatus calor, per aetatem verò vt remittatur.

108. Suadetur rationibus eandem sententiam. Primo.

Tertio. Galen.

Cæterum Medicorum princeps non semel docet plus astate, quam hyeme interiora calere. Ita praecipue lib. 1. de natura humana, comment. 37. quem de art. med. cap. 29. sequitur Thomas à Veg. §. Iam de altero signo, &c. Urgentia argumenta hanc partem confirmant. Primum: Iuuenes vt plurimum melius habent hyeme, quam astate, quod docet experientia: causa non est alia, quam innati caloris remissio; si enim calor secundum intensiorem hyeme in ipsis augetur, vt in quantitate augeri compertum est, absque dubio hyemali tempore multo haberent deterius, quam aestiuo: quantumcunque igitur calor hyeme fe-

109. Suadetur pars contraria. Vega.

Primum argumentum.

cundum quantitatem in interioribus accrescat, secundum qualitatem tamen, siue intensionem non accrescit re vera, sed minuitur. Secundum hyems pituita generationem valde promouet; æstas verò generationem bilis: sicut autem causa bilis est excedens secundum intensionem interiorum calor; ita causa pituitæ est decoquentis caloris penuria. Quod verò naturales functiones, chylicatio, sanguificatio, corporis nutritio felicius procedant hyeme, quàm æstate, ad quantitatem innati caloris, non ad intensionem referendum est. Colligitur enim, propter circumstantes frigus innatus calor non diffunditur: collectus verò & magis vnitus operatur perfectius. Tertium, minima est per hyemem sitis, per æstatem plurima, per hyemem calidis vtimur alimentis, per æstatem frigidis: somnus hyeme multus, frequens grauedo; pulsus humilis, tardus, exiguus; sanguis gignitur pituitosus; senes & ij, qui ex morbis conualescunt, caloris inopia non roborantur. Hæc autem & eiusdem generis alia apertè indicant remissioem esse hyeme innatum calorem, quàm æstate; ergo, &c. Legatur Thomas à Vega de art. cap. 29. §. Iam de altero. & cap. 62. vbi reddit causam, cur frigidus ventriculus plus appetat, quàm calidus. Burid. in parua naturalia fol. 60. col. 4. Fernel. lib. 4. de spirit. cap. 9.

Secundum argumentum.
Tertium argumentum.
Thomas à Vega.
Burid.
Fernel.

nus apta pueritia, quàm adolescentia, & quæcunque adulta ætas. Tandem ex Aristotele sect. 31. problem. 15. sensus & intelligentia mentem exigunt quietam; & sciendi ratio, vt ideam ait, requie constat, quæ animum sistat, atque temeraria agitatione in tranquillitatem adducat; ex quo fit, vt pueri, ebrj, & insani à scientia sint alieni, quia cum animus mouetur, vagaturque, fieri non potest, vt aliquid vel sentiat, vel intelligatur; & qui in motu plurimum est, vt ibid. aduertit Aristoteles, intelligere nequit. At puerilis ætas valde est volubilis & vagatur ad perdiscendum inepta. Quod etiam tradit Thomas à Vega de art. med. cap. 7. Plalm. 45. vbi ait (ex Galeno credo, aut Hippocrate) pueros ob immobilitatem alimenti motum sapientia non esse accommodatos. Desino rem exemplis ostendere virorum complurium, qui cum ætate iam adulta ad discendum accessissent, breui doctissimi euaserunt.

Aristot.
Thomas à Vega.

Nihilominus quanquam verum est, non esse hominem vt puerum, quem ait Plinius duobus tantum prioribus annis esse docilem; sed posse aliquid semper de nouo addiscere, neminemque esse, qui nequeat fieri ex ignaro ac rudi sciens, siquidem, vt præclare cecinit Horatius lib. 1. epist. 1.

Plinius à Plutarcho.

Nemo adeò ferus est, qui non miscere possit, Si modo cultura patientem accommodet auerem.

Horat.

Tamen tum propter vitæ breuitatem, rerumque multitudinem, tum propter naturæ statum aptior nobis videtur ad discendum pueritia, quàm nulla alia humanæ vitæ ætas. Quod placuit Aristoteli problemate priori loco citato. vbi sic, *Discimus, inquit, oculus tantum, quia rem ferme nullam tenemus; cum enim res pieraque seruis, non aquæ præterea capere alius possumus, quo modo etiam melius ea valeamus, que manè primùm percipimus.* &c. Nec dubium est, quin eiusdem sententiæ sint alij viri sapientes, qui de institutione puerorum multa præclare scripserunt, & à primis annis exordium esse tradiderunt, quorum monumenta per omnium manus feruntur. Est in primis pro hac parte id, quod lib. 1. aphorism. 1. ait Hippocrates, *Ars longa, vita breuis.* Deinde summa pueritiæ tenacitas. Vnde tritum illud Fabij, *Tenacissimi sumus eorum, que primis annis arripimus.* Quæ retinendi facilitas inde videtur proficisci, quia mentes in ea ætate curis sunt vacuæ, & facillè inculcata percipiuntur. Denique quamuis ætas iam confirmata ratiocinando sit aptior, est tamen pueritia ob innatam humiditatem rebus percipiendis aptissima, atque adeò si vitæ breuitas, rerum multitudo, organorum dispositio consideretur, anteponi pueritia in addiscendo reliquis ætatibus debet.

Aristoteli.
Hippoc.
Fabij in ceteris.

PROBLEMA XX.

Quenam ætas ad disciplinas perdiscendas sit aptior.

His diuisionibus humanam vitam in ætates partiuntur Philosophi. Inter reliquas instituto ea in tres ætates, quæ in tres partes diuisa sunt, pueritiam, adulescentiam, & senectutem. Valasquez tribuit, vt videtur in libro de sapientia, libello de sapientia Hispanè edito, cap. 3. Ex his verò senectutem propter potentiarum debilitatem ad perdiscendum sit inepta, de primis duabus quæstio excitatur; atque adeò breuissimè quærimus sitne pueritia, an adolescentia ad disciplinam opportunior?

Triplex accipitur vita humana.
Valasquez.
Aristot.
Argumenta pro adolescentia.
Galca.

Pro adolescentia videtur esse Aristoteles in problem. sect. 30. problem. 4. vbi sic ait: *Vt igitur manu non inde ab ortu naturæ vii possumus, sed cum eam natura absoluit, perfectaque: ita etiam mens, que res naturalis est, non proxius nobis contingit.* &c. Eandem partem sequitur apertè Galenus oratione, qua ad artes perdiscendas excitat, vbi docet eo maximè tempore incumbendum esse scientiis, quo formosissima nostra (vt ille loquitur) cernuntur corpora, id est, adulta & confirmata iam ætate, cum virtus corporis viget. Probatum verò hæc opinio. Primò, quia discendi studium tunc maximè opportunum est, cum natura ad operandum existit fortior, ad perferendum promptior, ad intelligendum paratior: sed hoc in adulta ætate potissimum contingit, in qua potentia ad exequenda sua munia magis sunt dispositæ: hæc igitur ætas ad discendum est accommodatior. Deinde nimia humilitas, vt communis est sapientum consensus, intelligentiæ officit; vnde fœminæ, quia humiditate superant, prudentia superantur: atqui in pueritia humiditas præter modum abundat, vt notum est; est igitur ad perdiscendum mi-

nis apta pueritia, quàm adolescentia, & quæcunque adulta ætas. Tandem ex Aristotele sect. 31. problem. 15. sensus & intelligentia mentem exigunt quietam; & sciendi ratio, vt ideam ait, requie constat, quæ animum sistat, atque temeraria agitatione in tranquillitatem adducat; ex quo fit, vt pueri, ebrj, & insani à scientia sint alieni, quia cum animus mouetur, vagaturque, fieri non potest, vt aliquid vel sentiat, vel intelligatur; & qui in motu plurimum est, vt ibid. aduertit Aristoteles, intelligere nequit. At puerilis ætas valde est volubilis & vagatur ad perdiscendum inepta. Quod etiam tradit Thomas à Vega de art. med. cap. 7. Plalm. 45. vbi ait (ex Galeno credo, aut Hippocrate) pueros ob immobilitatem alimenti motum sapientia non esse accommodatos. Desino rem exemplis ostendere virorum complurium, qui cum ætate iam adulta ad discendum accessissent, breui doctissimi euaserunt.

Hippoc.
Fabij in ceteris.

PRO

PROBLEMA XXI.

Quæ complexio sit aptior ad scientiam.

II 3. Complexiones quatuor.

Væzium.
Medina.
Hispanus.
Vega.
Ficin.
Cæl.
Ambros.
Federicus.
Aristot.
Phlegmatica est inepta ad scientiam.

II 4. Argumenta pro cholericis.

Galenus.

Leuinus.

Galenus.

Heraclit.

II 5. Argumenta pro melancholicis.
Aristot.

Tullius.

Plato.

VT in mundo quatuor elementa, in anno tempora sunt quatuor; ita quatuor in vita humana complexiones; sanguinea, calida, & humida aëri, verique persimilis; cholericis, sicca & calida igni & ætati par; melancholica frigida & sicca terræ & autumnis conformis; phlegmatica humida & frigida aquæ hyemique respondens. De quibus omnibus vide Petrum Væzium in commentario medico cap. 7. de melanchol. Medinam loco in problem. citato, auctorem Hispanum de melancholia cap. 3. fol. 35. Thom. à Veg. de art. cap. 8. pag. 36. Ficinum lib. de triplici vita. Cæl. lib. 17. cap. 5. Ambrosium Non. in Hippoc. Federicum de natura partus. Ex his extremam esse profus ad scientiam ineptam, ferè omnes consentiunt; neque sentit aliter Philosophus, cum 2. de anima text. 64. asserit molles carne aptos esse mente; de temperatis enim loquitur, vt boni auctores interpretantur. Vertitur igitur in reliquis tribus rei totius cardo. Sed & illud monitum volo, non quid per accidens possit in proposito complexio, sed quid per se ipsam, atque vt simplex est, valeat vnaquæque nobis hoc loco disputari.

Laudant ergo non pauci ad hoc officium cholericam, quia biliosi sunt natura agiles, feruidi, & spiritibus abundantes, quæ conditiones faciunt ad scientiam; quia cum spiritus vitales sint natura sua subtilis, subtilitatem quoque ingenij conciliant. astipulatur Galen. in lib. artis medicæ, vbi ait mentis celeritatem calidi, sicque esse temperamenti, quia hoc subtile cerebri substantiâ indicat; sed siccitas dominatur in cholericis complexione, quia in illa abundat calor, quem siccitas quasi lima quædam acuit, in illoque suam sedem collocat: ergo biliosi, acres, & alacres, ingeniosique potius euadunt. Consonat Leuinus Lemnius lib. 1. de occult. naturæ miraculis c. 16. vbi cholericis hominibus, iis maximè, quibus statura corporis non admodum procera est, sed in paruitatem declinans, ingenique vim & ad res gerendas non minus promptitudinem tribuit, quàm ad iram facilitatem. Cui fauet paræmia, *Mentem non habet, qui non habet iram.* Nobilis verò apud Galen. locus lib. 2. de natura humana comment. 48. hoc grauiter confirmat; *Animi, inquit, acumen, & dexteritas à bilioso humore prodibit, ab atra bile constantia & stabilitas, à sanguine simplicitas & soliditas, vt pituita ad formandos mores inutilis sit.* Eodem videtur respicere illud Heracliti, *Splendor siccus, anima sapientior;* quod multi referunt, ac de bilioso temperamento recipiunt.

Altera ex parte, vrget melancholicum temperamentum, cui tantum tribuit Aristoteles sect. 30. problem. 1. vt pronunciet omnes in quacunque arte insignes melancholicos fuisse, siue floruerint in studiis Philosophiæ, siue in Republica moderanda, siue in regno administrando, siue in poemate pangendo, siue in oratione conflanda, aut in artibus exercendis, aut quibuscumque aliis muneribus obeundis, quod referens Cicero Tullius. 1. *Vt ego me, inquit, tardior esse non molestè feram.* Ante Aristotelem Plato in lib. de scientiæ *Mendoça Viridarium.*

tia, & in Timæo, & Democritus, ac post eos Galenus in lib. quod animi mores, &c. præcipuam quandam ingenij vim melancholicis tribuunt. Concordat Pontanus in sua Vrania, qui de Saturno atræ bilis principe ita cecinit,

Nigra seni facies, tardus gradus, horrida barba, Et cani crimes, & membra effeta senecta. Ingenio tamen, ipse bonus, nec inutile pectus Consilijs, constansque animi, prudensque futuri.

Democri.
Pontanus.

Pontani carmen illa laudat ratio, quia cum senes ferè melancholico abundant humore, ita prudentia & iudicio dexteriores euadunt. Quamobrem, Platone auctore, *tunc animus efflorescit, quando corpus deflorescit.* Imò in senibus, teste D. Hieronymo, *crecente sola sapientia, cetera virtutes decrescunt.* Sed inter omnes grauius hanc partem suadet Michaël de Medinalib. 2. de reâta in Deum fide, cap. 7. fol. 66. qui veritus fortasse, ne Christus Dominus secundum humanitatem haberetur sapiens, ni foret etiam melancholicus, maluit in ipso bilem atram, quàm sanguinæ constitutionis temperamentum dominari. Est pro hac parte ratio efficax, quia vt vitum moderatè haustum mentem acuit, sicut citato problemate vult Aristoteles; ita melancholicus succus ratione siccitatis, quæ duplici nomine facit ad sapientiam, tum quia tollit excrementa spirituum vitalium discursum & claritatem impediens; tum quia ad quietem confert, anima autem quiescendo fit sapiens. Cum igitur velocitas discursus, & graue de inuentis iudicium potissima sint ad comparandam scientiam instrumenta, eaque præster melancholia modicæ permixtabili, vt 2. de natura hum. comment. 40. Galen. docet, fit profectò melancholicam complexionem plus ad scientiam conferre. Adde atram bilem, cogitabundos reddere homines, & à rebus ludicris alienos, atque adeò literis perdiscendis aptos.

Plato.
Hieron.
Medina.
Christus Dominus melancholica pollebit.

Cæterum, quamuis non dubitem melancholicam modicæ permixtam bili, & ex conueniente temperamento cum moderata, & siccis plus ad sapientiam, quàm quouis alia complexio, vt Thomas à Vega de art. med. cap. 1. fol. 53. Et credendum est volumine Aristotelem, Heraclitum, Galenum, & alios veteriores, quos idem Vega Mercadus & alij recentiores secuti sunt. Tamen si complexiones impermixtæ ac simplices spectentur, primas in hoc officio sanguineæ do; quod expressit Hippocrates lib. de flatibus, Aristoteles 2. de partibus animalium cap. 2. Galen. 8. de vsu partium c. 13. vbi bonam temperiem ad sapientiam commendat Albertus Magnus in 1. Metaphysic. tractat. 1. cap. 5. & alij. Ratio verò est, quia ingenium, & animi mores corporis sequuntur temperaturam, & quod quisque est temperatior, eò operationes naturæ suæ conuenientes habet perfectiones, vt communiter tradunt Medici. Atqui sanguineus habens moderatam sanguinis quantitatem temperatior est, quàm ij in quibus alia complexionibus dominantur. Ergo cæteris paribus eos ingenio & innata ad sapientiam promptitudine superat. Et hoc voluisse Philosophum, cum dixit, *molles carne aptos esse mente;* nemo ferè est, qui dubitet. Reliqua omittens, illud dumtaxat prælibo, scilicet quòd sanguinei hilariores præ cæteris sint; hilariores autem sapientiores videntur, vt probatur ex Solino cap. 4. vbi ait Zoroastem optimarum artium peritissimum, eadem hora rississe qua natus extiterit.

II 6. Praestat saniora.
Th. à Vega.
Heraclit.
Galenus.
Mercadus.
Hippocrat.
Aristot.
Galenus.
M. Albert.

Suadetur sanguineæ ceteris præstare.

Aristot.

An natura, vel artis beneficio ita disponi quis possit, ut non ledatur à veneno.

Ars quæstionis negatiua suaderi potest primò, quia nemo potest ita disponi, ut piper in debita sumptum quantitate ipsum non calefaciat, aut papauer ipsum non infrigidet: at veneni efficacia suapte natura est humanæ temperaturæ destructiua; ergo à simili non poterit humanum corpus ita disponi, ut veneni in debita quantitate sumpti vim & actiuitatem superet, ita ut nullam ab eo accipiat læsionem. Et confirmatur, quia veneni, ut venenum est, ratio & natura consistit in eo, quòd mediante occulta proprietate humanæ complexionis sit corruptiuum, ac penitus destructiuum, ut videre est apud medicæ artis professores. Secundò, si quis ex propria temperatura & complexionem, vel à natura accepta, vel arte acquisita, ita disponatur, ut à nullo veneno lædi possit, sequitur ita fore dispositum, ut venenis omnibus æqualiter resistat; sed hoc fieri non potest; ergo, &c. Minorem probo, quia si temperamentum in calidum declinet, plus frigido veneno resistet, quàm calido, ut docet Auicenna. Auicenna. secunda primi, doct. 3. cap. 3. Contrà si declinet in frigidum, plus veneno calido resistet, atque adeò quæ magis ad resistendum calido disponetur, eò minus fiat aptum ad resistendum frigidum: & ita non poterit simul aptum esse ad superandam cuiuscumque veneni actiuitatem.

Oppositum sequi videtur Auicenna. sexta quarti cap. de eius medicina, qui potu venenum hausit: quatuor enim adhibet modos, quibus veneni effectus test impediri. Primus est per aliquam naturam specificam veneni, quæ omnino reputatur, quod patet in veneno scorpionis; & videtur in veneno scorpionis; & videtur in veneno scorpionis in lapide Indico, quem vulgus vocat Bazar, cuius appellat, cui videtur esse vis ad omne venenum superandum, siue frigida sit natura, siue calida. Secundus est, si veneni actiuitas medicamento aliquo vincatur, quo pacto optimum vinum, & Euforbium assumpti opij vires aliquando frangunt? Tertius, si veneni substantia aliquo remedio resoluitur; qua ratione allium venena in sudorem resoluit? Quartus, si venenum assumptum expellatur, quomodo terra sigillata ante venenum sumpta per vomitum ipsum expellit; & Smaragdus ad se haustum venenum attrahit, ut ait Conciator, & Regi Galorum contigit, qui sumpto veneno pedi suppositus Smaragdum, quæ ita venenum attraxit, ut liber Rex euaserit. Idem videtur sentire Aristoteles de secretis secretorum ad Alex. vbi ait puellam quandam nutritam fuisse veneno. Et de Mithridate fama celebrat, & narrat Plinius lib. 2. 5. natur. histor. cap. 2. Gellius lib. 17. Noct. Attic. cap. 16. Cælib. 11. cap. 13. Galen. de aliment. facultate, & 3. simplic. med. Mathiolus super Dioscorid. lib. 3. cap. 1. vnde Martialis lib. 5. Epigrammat.

Profecit poto Mithridates sape veneno Toxicæ ne possent sana nocere sibi. Mithridates scilicet ita se veneno assueuerit, ut nullum ei postea nocuerit. Cambaia etiam Re-

gis filius veneno educatus in presentissimum vsque adeò excreuit cum atate venenum, ac proinde ita venenosus est redditus, ut muscæ, quæ eius succum perstringerent, turgide interirent. Quin & Auicenna fœminam veneno nutritam prodit. Magnus Albertus aliam vidisse testatur, quæ aranearum aucupio miracè oblectabatur.

Plinius lib. 7. cap. 2. scribit ad Hellespontum circa Parium esse populos, quos Ophiogenes vocat, qui serpentum ictus contactu leuant, & manu imposita venena corpori extrahunt. Varro etiam nunc esse paucos ibi commemorat, quorum saluæ contra morsus serpentum medeantur. Subiungit Plinius vbi supra, similes in Africa fuisse Pyllos, à Pyllo Rege dictos, quorum corporibus ingenitum fuit virus, exitiale serpentibus, & cuius odore sopirentur. Solinus prodit fuisse homines, quos Ophiogagos dicit, seu Anguiuros, quippe qui non alio victu, quàm serpentibus vtentur. Hinc est, quòd Spartani Ophiodiri vocantur, quia scilicet, cum aliquando mira serpentum multitudo in Laonia succeruisset, facta inde annonæ charitas est incredibilis, coactique sunt indigenæ serpentes in escam vertere. Auicenna iterum testatur tempestate sua vixisse hominem, quem fugerent venenata omnia, in orientibus tamen reliquis, quæ fortè cum mordicus apprehendissent, ipsum inde nihil omnino læsum. Rursus Plinius citatus refert ex Damone pharmaces in Æthiopia reperiri tam pestiferò sudore, ut contactis corporibus tabem afferant. D. Augustinus lib. 2. cap. 8. de moribus Manich. mentionem facit de quadam muliere, quæ vel leui, vel sine vilo valetudinis incommodo venenum hauriebat, quo hausto morti damnati homine illico spirabant. Verùm enim verò quòd vel artis, vel naturæ miraculo vix fieri potest Christiana fide facillè comparat; nam, teste Marco 16. Mortiferum si quid bibent, non eis nocet; de quibus infinita narrant annales sacri: collegit Maiolus Episcopus colloq. 4. ab initio. & Lorinus noster Act. 28. versic. 6. apud quos de hac re multa scitu dignissima. Adde Delrium in Mag. Idem expressè docent Simon Genuensis citatus à Gaynerio tractatu de venenis cap. 4. & Ioan. Boccatius lib. 6. de catibus virorum illustrium, & alij, quorum de numero est chirurgus quidam ab eodem Gaynerio relatus, qui retulit, dum captiuus apud Turcas teneretur, Soldanum ita se aduersus venena munisse, ut illud nulla ratione timeret. Deinde quadam animantia vescuntur cibis venenatis, ut viperæ, scorpionibus, auctore Aristotele lib. 8. de histor. animalium, cap. 19. sturni cicuta, coturnices veratro, anates bufonibus, gallinæ araneis, ciconiæ scorpionibus, sues & quadam pellicani species serpentibus. Quibus adde vespas, quæ venenoso alimento lethale vulnus relinquunt. Et de his lege Scaliger. exercit. 23. in Card. Plinius lib. 10. cap. 1. Fernel. lib. 2. de abditis rerum causis, & in lib. de fruct. & hum. cap. 1. Probatur igitur hæc pars primò, quia fieri potest, ut eam quis à natura vel ab arte fortiatur complexionem, ut venenosa substantiæ proprietatem prorsus superet: igitur non repugnat aliquem aduersus omnem veneni actionem disponi.

Secundò contingit non rarò, ut qui priùs alicuius regionis cælum ferre non poterat, assuetudine tandem non modò ipsum æquè ferat, sed etiam efficiat sibi propitium & clemens, ut optimè

Auerroes. mè ostendit Auerr. in prologo lib. 3. phys. Vnde Indus ad Sclauoniam sensim deportatus ita paulatim disponitur, ut Sclauonici cæli actione nil lædatur, qui aliàs subitò delatus absque dubio moreretur, ut videre est apud Auicenna. 1. primi cap. de complexionibus; igitur fieri etiam potest, ut quis natura vel arte ita disponatur, ut fiat prorsus ineptus ad hoc, ut veneno succumbat. Confirmatur in malo Persica, quæ cum esset apud Persidè venenosa, alieno in solo ita complexionè deposuit, ut veneni reliquerit naturam, quod tradunt præter alios Galen. 2. de alimentis cap. de arbore Persidis, Auicenna. 3. 41. cap. de Morphea alba. Columel. de cultu hortor. lib. 10. Ruellius lib. de natura stirp. c. 3. & passim historici, & nos alibi fusiùs tradimus. Confirmatur rursus, quia in vitis insitione, si apponatur venenum, vix producuntur venenosa, ut ait Simon Genuensis. citatus, qui etiam tradit vinum fieri laxatiuum ex helleboro, vel scamnonea, aliòve laxatiuo medicamine viti imposito, cum inferitur; quod in aliis plantis fieri posse docet Reynaldus de Villa noua tract. de vinis. Tertiò complexio naturalis per ætates mutatur, eaque fit mutatio, ut quod in vna ætate ferre stomachus non poterat, ferat in alia; ergo mutari etiam eo modo poterit, ut lædi à veneno non possit. Antecedens patet multis experientis. nam qui nullo modo poterat caseo victitare, postea victa paulatim repugnantia, eo miracè recreabantur; & ita de mille aliis. Sed hac de re vide multò plura apud Gaynerium cap. 4. de venenis. vbi circa venenosas actiones plura mouet dubia ad hanc controuersiam pertinentia. Capite verò sequenti tradit modum, quo quis possit acquirere tyriacalem, aut bazardicam complexionem, id est, veneni destructiuam.

PROBLEMA XXIII.

Utrum aqua per se solum nutrire valeat.

122. Argumenta pro parte affirmatiua. Animalia qua terra vescuntur. S Alubres aquas non fugit conuiuium Philosophiæ. Iuuat restinguere sitim, quam excitat ingeniosus argumentorum calor, & ardor. Pro parte affirmatiua argumentor primò. Terra per se sola nutrire valet: ergo & aqua. Consequentia patet à paritate rationis. Antecedens probatur exemplis. Lupi & elephantis terra vescuntur, ut tradit Aristoteles 8. de hist. animal. c. 5. & 26. Plin. lib. 10. nat. hist. c. 72. De serpentibus idem constat ex Genes. c. 3. vbi Dominus ad serpentem; Terram, inquit, comedes omnibus diebus vita tua. Talpa etiam ex terra gliscit, & alitur, ut consentit auctor libri, qui inscribitur, Summa de exemplis, & similitudinibus, lib. 1. c. 43. Quin etiam omnes videmus columbas & capras terra, & puluere vesci. Idem de rufone dicendum, similibusque bestiolis, quæ in defossis humi cauernulis versantur. Nam, teste Mantuano lib. 1. Georg.

Cæci fodere cubilia Talpa, Inuentusque canis Bubo.

123. Animalia qua aere vescuntur. Secundò argumentor, quia aër per se solum nutrire potest: ergo & aqua. Consequentia patet, cum non detur maior ratio de vno elemento, quàm de alio. Probo antecedens, quia Cha-

mæleon solus animalium, ut loquitur Plinius lib. 8. nat. hist. c. 33. nec cibo, nec potu alitur, nec alio, quàm aëris alimento; seu, ut ait Tertullianus de pall. oscitans vescitur, follicans ruminat, de vento cibus. Similis Plutarchi auicula in vita Anaxeris, quæ vento & rore nutritur. Nec dissimilis illa Brasiliæ regionis, quæ rostro ex arbore suspenso sex integros menses sine alio, quàm aëris pabulo viuuit. Mensibus verò illis transfactis ad vitales auras redire videtur, ideo indigenæ eam appellant excitatam, ut ex incorruptissimis annalium nostrorum accepimus monumentis. Quid referam aliam auiculam, de qua latè scripsit Maximilianus Transyl. Franc. Lop. hist. Indic. Occid. c. 96. Pet. Hisp. p. 5. cap. 19. Maiol. coll. 6. Borrusius præ cæteris, ut testis oculatus, quam vulgus dicit Manucodiatam, solo nimirum aëre viuientem, & in eo semper degentem, & solum mortuam in terram decidentem? Adde monstrum illud Africæ regionis, quòd barbari ventorum flatu duntaxat viuere credunt. Narrat Solin. c. 65. Boëmius lib. 2. de morib. c. 8. Argen. in Aphor. Cælius lib. 24. c. 22. de Democrito. Oribasius 1. Aphor. comm. 2. & alij. Quid commemorem illud longè mirabile, sacerdotem scilicet Romæ annos 40. sola aëris respiratione viuentem ex Leonis Pontif. Maximi, & multorum Principum custodia, quod ex Hermolai Barbari historia certum est, ut ait Rondeletius lib. 1. de piscibus c. 13. quo loci etiam scribit puellam annos tres in Gallia Narbonensi, & in Germania aliam multos annos solo aëris alimento traduxisse, seque vidisse vnam testatur, quæ eo solo cibo ad decimum ætatis annum accessit. Ficinus affirmat se vidisse hominem, qui solo alebatur aëre, & sole. Et ex Platonicorum sententia dico esse locum orbis amœnissimum, vbi homines quasi ex aëre conflat aëre solo nutriuntur. Accedit testimonium medicæ artis, professorum, quos citat, & sequitur Ambrosius Nonius lib. 2. Aphor. 6. qui asserunt spiritus vitales nutriri aëre inspiratur, & per arterias trahitur.

124. Animalia qua igne vescuntur. Tertiò argumentor, quia ignis per se solum nutrit: ergo, &c. Antecedens multis ostendo, & confirmo exemplis. Nam, teste Aristotele 5. de hist. anim. c. 19. D. August. 21. de ciuit. cap. 1. Plin. lib. 11. c. 36. in Cyprî arariis fornacibus ex medio igni maioris muscæ magnitudine volat pennatum quadrupes, appellatur pyralis, seu pyrausta. Salamandra etiam eodem vitur elemento. Quippe quæ in illo viuuit, ut credit Ælian. lib. 2. c. 5. Plin. lib. 10. cap. 6. Olympiod. in 4. Met. D. August. de ciuit. lib. 21. c. 4. Adde, quod refert D. Macarius Eremita Ægyptius non minus doctrina, quàm sanctitate commendandus, esse nimirum quosdam montes igneos, in quibus ignis semper durat, & in quibus animantes ouibus similes viuunt, ad quas capiendas venatores rotis quibusdam vtuntur, & iactatis in ignem hamis ferreis illas foras extrahunt, sed statim ut extra suum elementum, ac alimentum pereunt. Confirmatur hoc ex Senecæ Philosophi oraculo quæst. nat. lib. 5. c. 6. vbi ait ignem, qui omnia consumit, quadam etiam creare, & generare. Hinc Philo lib. de Gigantibus necessariò habere docuit in omibus suis partibus animata, ideòque animalia in igne genita in Macedonia plurima reperiri. Quod Plato confirmat, dum asserit esse animalia quadam ignea, quadam aëria, quales Nymphæ, quæ Macræones dicuntur, id est,

Cassiod.

longæur. Venit in mentem, quòd aliquando legi apud Cassiod. lib. 3. var. epist. 47. ad Faustum vrbis præpositum Regis Theodorici, vbi Iouianus curialis cædis reus Vulcaniæ insula perpetua relegatione damnatur. Salamandra, ait, securus exemplum, quæ plerumque degit in ignibus, tanto enim naturali frigore constringitur, ut flammis ardentibus temperetur; subtile ac paruum animal, lumbricis associum, flauo colore vestitum, vitum præstat soli, qui mortalia cuncta consumit.

125.

Odores nutriunt. Hippocr. Galen. Thomas à Vega. Nonius.

Auicenna.

Galenus. Paulus. Tralianus.

Plin.

Athen. Orisabius. Laërt. Suidas. Ambrosi.

126. Animalis quæ sola aqua nutriuntur. Rondenect.

Virg. Athen.

Maiolus.

Memorable exemplum.

M. Albert.

Quartò argumentor, quia odores tenuissimi nutriunt: ergo, &c. Antecedens docet Hippocrates lib. 1. de alimento. Galen. & alij, quos citant & sequuntur Thomas à Vega lib. 6. de locis c. 4. sect. 5. & Ambrosius Nonius citatus, & 18. Aphorism. Quod per experientiam videtur demonstrari. Nam linquentes animo ex spirituum defectu per suauissimos odores illico ad pristinam valetudinem reuocantur. Quod Auicenna confirmat fen. 12. 3. tract. 1. cap. 8. dicens. Et plurimum quidem, quod accedit, ex syncope oportet vt incipiatur, & laboretur cum eo, quod nutrit spiritum ex odoribus bonis, &c. Quod quidem haussit illos existimo ex Galeno, Paulo, Traliano, aliisque medicæ facultatis luminibus, dum omnes astruunt animi deliquium optimorum odorum afflatu facilè curari. Illorum sententiam exemplis stabilio. Nam Astomorum gens, Plinio actore lib. 7. c. 2. ad extremas Indiæ oras, solùm odore, quem è pomis, floribusque suauissimis captant, recreantur, & sustentantur. Democritus Philosophus mellis, seu panis calidi odore tantùm adiutus per aliquot dies inedia tolerauit. Prodit Athenæus lib. 2. cap. 3. Orisabius lib. 1. Aphor. Laërt. 1. lib. 9. Suidas, & alij. Factum ex Græco fonte in Latinum transtulit Ambrosius.

Dixit opus sapiens unquam quis tale peregit
Fecit quale sciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit præsentia funera soles,
In calidis panum sospes anhelantibus.

Quintò argumentor, quia tenuissimis probò exemplis ab ipsa aqua. *Attentus, ac beneuolas date aures.* Pilius in aqua nutriti aliquando ostendit Rondenect. cit. c. 12. vbi affirmat vxorem suam tres annos pacem intra vas vitreum sola aqua aluisse, qui in eam excreuit corporis magnitudinem, vt nec qua ingressus est via egredi potuerit, nec tandem vas, quamuis amplissimum, cum caperet. Deinde quadam animalia terrestria, & humiles bestiolæ aqua, seu rore aluntur, vt rore cicadæ pascuntur, canit Mantuan. Eclog. 3. & credit Athenæus lib. 2. cap. 2. Et si Geographo assentimur lib. 12. ex Apollonide, ac Theophane, vermes in Armenia enascuntur, qui à niue, quam pro alimento habent, separati intereunt. De auiibus in aqua viuentibus mira tradit ex alijs Maiolus Episcopus supra citatus, vir planè eruditus, cuius testimonium ego confirmo auicularum quarundam industria apud Sinas. Hæ sunt magnitudine vt hirundines, candore vt columbæ, in maris fluctibus continenter degunt, nida tamen scopulis marinis affigunt; sed ex ipsis maris fluctibus & spumis illos mira arte conficiunt, nullamque aliam adhibent materiam: hæc autem ad gustum, & saluam adeò mirabiliter euadit, vt Rex Sinarum illam in regium vectigal quotannis acceperit. Nihil dulcius, nihil gustui suauius excogitari potest, vt non semel audiimus ab illis, qui hos nidos per summum delictum degustarunt. Albert. Mag. lib. 7. de anim. scribit hominem atq; bile vexatum integras se-

prem hebdomadas sola aquæ potatione vitam traxisse. Ex his rectè concludo, aquæ elementum, esse aliquando alimentum, quod Magni Basilij auctoritate magis fulcitur hom. 5. Exaem. Vna, inquit, aqua per radices attracta alio modo caulicis cortem, alio lignum, alio medullam, alit. tandem vinum nutrit: vnde apud Medicos abiit in paracemiam, vinum esse lac senum. ergo & aqua nutrit, cum vtriusque eadem videatur esse simplicitas. Nam inter aquæ species vinum à Philosopho numeratur 4. Metaph. text. 31. Hæc pro hac parte sint satis.

Pro parte verò negatiua stat Aristoteles, de sensu, & sensibus c. 5. Auerroes 2. collig. c. 19. Galen. lib. 4. de vsu part. cap. 5. q. 7. art. 1. Et hæc est communis Philosophorum optimorum sententia, quæ asserit aquam (sic de cæteris elementis) per se, & in suo naturali constitutam non posse esse alicuius rei viuentis alimentum. Probat, quia alimentum debet esse alito proportionatum, vt Magnus Albert. probat in op. de nutrimentis. quia alioqui non potest id, quod alit, continentis formam induere. Sed animal est compositum, aqua verò est simplex: ergo hæc non potest esse illius alimentum. Confirmatur, quia vt aqua nutritur, deberet prius in chylum conuerti; sed non posset prius conuerti, antequam crassesceret actione natui caloris, cum multò rarior sit, simpliciòrque, quàm chylus; sed hoc est impossibile, cum verum sit illud Aristotelicum 4. Met. text. 21. *aquam inter omnia humida non crassescere actione caloris, sed in vapores abire: ergo, &c.* Hæc sufficient: *Sar prata biberunt.*

PROBLEMA XXIV.

Utrum homo possit ultra nouem dies inedia tolerare.

L Aut minus, & splendida Philosophiæ mensa, vbi de fame, de inedia indicitur quæstio. Fugaces ne Tantali dapes? Recedat longè hæc de nobis querimonia, omnes lautos vos dabimus, & splendidos conuiuas, nullus ieiunus abibit. Irritatus tamen famem ad nouas cupedias, noua bellaria, noua tragemata, & noua obsonia. In primis certum est posse famem tolerari ad tertium vsq; diem, quod diuinis profanisque probatur exemplis. Diuinis sic ostèdo. Vir ille Ægyptius, de quo agitur 1. Reg. 3. 12. non comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus & tribus noctibus. Imò & Esther ad Gentiles suos, *Non comedatis, inquit, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus, & ego cum ancillis meis similiter ieiunabo,* Esth. 4. 16. Ita Sara Tobia: vxor tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neque bibit, Tob. 3. 10. Mitto alios, qui tribus integris diebus famem seruauerunt citra quidem miraculum. Profanis demonstrato, quia Græci, vt refert Lucianus de lectu, ad finem, in suis funeribus totum triduum absque vllò cibo transgebant. Ægyptij sacerdotes, vt refert D. Hieronymus lib. 2. contra Iouin. bidui triduique inedia tolerabant. Idemque narratur de Regina Angliæ. nam cum ei à Gallis Calisum caperetur, præ mœrore à cibo per triduum abstinuit. Testor Turnebum pœtam Gallicum in Panegyrico de capto Calisio. *Tres illam perhibens secretam ex ordine lucas, Et totidem noctes potu carnisse, ciboque.*

Basil. Hippocr. Philo. 127. Suidas. negatiua. 129. Animantes que viuunt hyberno tempore sine vitæ. M. Albert. Aristot. Virgil. Martialis. 128. Aristot. Lælius. Lærtius. Aristot. Lucianus. Hieron. M. Albert. Fortius. Aponens.

Problema XXV.

Deinde sine cibo, potuque multos vltra triduum vsque ad septimum diem vixisse, constat ex Hippocratis oratione, lib. de principiis; hunc enim terminum præscribit hominum vitis cibo, potuque abstinentium. Quod mille patet exemplis. Vnum dumtaxat delibo apud Plinium Hebræum lib. de vita contemplatiua, qui de suis monachis Alexandrinis testatur ad sextum saltem diem ieiunos durasse. *Nec desunt, inquit, qui pralauè accepti epulo sapientia perdurant duplum eius temporis, & vix sexto die degustam cibum necessarium, assueti sicut cicada, rore viuere, canticis opinor. solames inedia.*

Quòd verò vltra nonum diem possit homo vitam degere, mille probant exempla. In primis sic argumentor. Lacerti, serpentes, stelliones, fluuiales crocodili, vt Aristoteles 8. historiarum animalium cap. 15. hyberno tempore ita latitant, vt nihil comedant, cuius rei causam reddit Albertus Magnus lib. 2. 2. de anima, tractat. 2. Sunt enim huiusce bestiolæ suapte natura frigidæ, & ad ingluuiem pronæ, ac ventri deditæ, ideòque æstiuo tempore multos, eosdèmq; crassos, & indigestos humores in ventriculo constant, quos calor natiuus cum valde sit debilis, nec decoquere, nec superare valet, cum à calore externo, & motu non iuuetur; quare torpente hyeme torpent, adeòque redduntur pigræ, vt ferè eo tempore præ nimia inertia, atque pigrizia, lassitudineque dormiant. Vnde ex quibus maior inest calor appetente verna cæli temperie è latebris, cauernisque suis nimis macilentæ prodeunt; ex verò, quibus minor est calor, sæpenumero pinguescunt, vt de se ingenuè fatetur ridiculus ille mus apud Pœtam in xenii lib. 13.

Tota mihi dormiur hyems, nec pinguior vllò tempore sum, quam cum me nisi somnus alit. Deinde animalia altera, de quibus proximè egimus, vt Chamaleon, quibus adde vrsum, taxum & alia, sine cibo potuque multorum dierum spatio viuunt: ergo & homines viuere poterunt. Annecte omnes illos, qui ex puro elemento in multos dies vitam traxerunt, cum verò elementum simplex non sit alimentum, vt probat Aristoteles, quem omnes Philosophi sequuntur, libello de sensu & sens. cap. 5. rectè inferitur posse hominem per multos dies sine cibo potuque vitam exigere. Animalia tanto tempore dormientia secutus est bos, de quo Lælius Bisc. tom. 1. horar. lib. 16. cap. 2. qui sub ingenti fœni cumulo sine alimento multos vixisse menses, quem rustici credebant amissum, tandem inuentus est adeò pinguis & nitidus, vt se loco mouere non posset. Epimenides annos LXXV. perpetuos dormiuit. Ita Laërtius lib. 1. Heroës in Sardinia hanc fortunam sortiti sunt. Ita Aristoteles in physico. Rusticus in Germania sub ingenti fœni cumulo, per autumnum, & brumam perpetuò dormiuit, consumpto paulatim fœno attonito similis tanquam ab inferis excitatus surrexit. Ita Simplicius & D. Damascenus. Homo vltra tres menses ieiunus vixit. Ita Medina lib. 2. de recta in Deum fide cap. 7. Mulier Patuina quadraginta dies continuos à cibo abstinuit. Ita M. Albertus in summa de homine, tractat. denut. & lib. 7. de anim. ait, se vidisse Colonia mulierem alteram, quæ aliquando totos triginta, & aliquando totos viginti dies sine alimento vixit. Puella Germana per biennium ieiuna vixit. Ita Portius. Fœmina in Cormandia annos decem & octo nihil prorsus gustauit. Ita Aponensis 10. problem. ad finem.

Pinguissimus Mauritaniæ Rex hac nostra ætate diu sine cibo consistebat, alebatur enim proprio abdomine. Venetiis homo fuit præclaris ortus natalibus, qui integros XLVI. annos ieiunos absoluit, cum esset frigida corporis habitudine, crassaque pituita, & incocta nutritione, obstructisque membrorum meatibus. Ita Lilius. Spiræ puella fuit Margarita nomine, quæ tres ferè annos famem tolerauit, quæ statura erat æquali, habitudine recta, oculis cæcis, ingenua fronte, ore tamen arido semper, cum nihil cibi & potionis admitteret, nunquam expetebat, plorabat tamen, nares emungebat, & dormiebat, inter respirandum non admodum venter ei contrahebatur, vel dilatabatur. Ita Lælius citatus; apud quem alia leguntur exempla. Illud nostra hac memoria admirandum, & à nonnullis ex auditoribus spectandum fuit. Gallina absque cibo & potu post 80. dies reperta est viua, quod non parum admirationis iniecit, propter nimium, quo pollet, calorem.

Exemplis quibus annales abundant sacri, superfedeo, ne aliquis obiciat id extra vires naturæ contigisse. Scio equidem historiam de Sanctis VII. dormientibus; scio multos Eucharistiæ sanctissimæ nectare alitos per aliquot annos fuisse. Scio augustissimos nostræ Societatis parentes, & auctores Ignatium, & Xauerium multos dies sine cibo traduxisse. Scio Nazianzeni monachos, in carmine exhortatorio ad Hellenium, totos viginti dies, totidèmq; noctes à cibo abstinuissent; *dimidia ex parte*, inquit Nazianzenus, *Christi ieiunium imitantes.* Scio denique alios Heroas innumerabiles, qui diuinis dumtaxat dapibus recreati integros annos exegerunt. Cum verò hi præter vsitatum naturæ ordinem inedia sustinerent, parum ad hanc partem stabiliendam conducere videbuntur, ideo reliqua missa omnino facio. Aliam autem vobis partem & rationibus, & exemplis adendam relinquo; nos verò inter tot ieiunos, neque famelicos, diu versati, neque ieiuni, neque famelici à mensa recedimus.

PROBLEMA XXV.

Quod maius tormentum, sitis, an fames.

F Amelicos cerno aliquos, quorum famem irritare potius volumus, quàm sitim extinguere. Philo lib. 1. de vita Moyssis, famem, & sitim vocat dominos graues, & difficiles; quod reperit D. Basilus de vita contemplatiua homil. de squalore, & fame. Nazianzenus orat. 23. famem male suadentem dixit. Prius Virgilius 6. Æneid. *Male suada fames.* Impelluntur oppidò mortales, ad furta, ad rapinas, ad scelera, ac cædes, vel etiam filiorum, si improba fames vrgeat. Ingens tormentum. Laudo Quintilian. in declamat. de hoc malo, quem legite. Pergo ad stupenda infaturabilis diræque famis exempla. Et in primis ex sacris literis constat mortale genus in seipsum dentes conuertisse. In obsidione Samariæ 4. Regum 6. & apud Iosephum lib. 9. cap. 4. Iud. antiq. matres filios præ fame comedebant. quod luculenter expendit D. Augu

Lilius.

Lælius.

Gallina ex plum.

130.

131.

Philo.

Basilus.

Nazianz.

Virgil.

Quintil.

Famis dira exempla.

Ioseph.

August. D. Augustinus sermone de tempore 211. Multo tamen acerbior fuit fames Hierosolymitana, si quid acerbius fingi potest. Meminit Ioseph. lib. 6. cap. 11. & lib. 7. cap. 7. & Hegeſippus lib. 1. de exid. Hierosol. cap. 44. & D. Hieronymus 1. lib. comment. in Thren. cap. 2. Hæc apud Palæſtinos. Excurramus per alias orbis regiones. Apud Perſas cum Rex Cambyſes partem exercitus amiſiſſet, & partem ſortitò præ fame comediſſet, timuit ne & ipſe vocaretur ad ſortem, Seneca lib. 1. de Ira cap. 20. Herod. lib. 3. Apud Scythas Cyrus Perſarum Rex ad tantam rerum inopiam fuit cum ſuo exercitu redactus, vt milites ſe mutuò deuorarent, Herodotus idem. Apud Sarmatas conſumptis omnibus quæ mandi poterant, miſeri homines mortuorum cadaueribus non abſtinuerunt, & liberi in parentes, parentes ſauierunt in liberos, vt vitam tolerarent, Mart. Crom. lib. 11. Apud Gallos anno 1146. annona charitas ita quosdam adiecit, vt in Ligonenſi agro carnes humanas coctas venderent, Rob. Abb. in Chron. Apud Germanos anno 849. ita vniuerſos populos deformauit, vt patres filios ad ſyluas dolo ducerent, & ex illorum necibus ſibi cibos pararent, Sigib. in Chron. ann. 851. Chron. Hirſuog. & Naucl. Apud Anglos ſub Rege Gulielmo aliqui ad extremam rerum omnium redacti penuriam vicinorum pueros furabantur, rapiabant, & deuorabant, Æmil. lib. 3. Apud Italos non ſemel hæc peſtis. Cum Alarius Rex graui obſidione Romam premeret, ludis circenſibus acclamatum eſt: Pretium pone carni humanæ. Nam & infantes adhuc lactantes matres deſauierunt, Zoſimus lib. 6. h. iſtor. Aliam vrbs calamitatem hæc etiam grauiorem deplorat Hieronymus ad Princip. in epiſt. Marc. Hæret, inquit, vox, & verba ſingultus intercipit. Capitur vrbs que totum caput orbem, imò fame prius perit, quam gladio, & vix pauci, qui caperentur, reperiunt. Ad infandos viros erupit eſurientium rabies, qua inuicem membrâ laniant, dum mater non ſuadet filio, & recipit vtero, quem nuper effuderat. Ruſus ſub Torila Romani ciues in propria membra præ fame morſus conuerterunt, Sigonius lib. 19. de Imp. Occid. Sub eodem Placentini homines eadem vrgente peſte humanas carnes eſui adhibuerunt, vt ibidem narrat Sigon. Deinde ſub Iuſtiniano, cum in dies obſidione premerent Gothi Belifarium urbem defendentem, ad tantam inopiam deuenerunt Romani, vt duæ mulieres, 17. hominum cadauera, quos dormientes interfeceſſerant, abſumpſerint. Eadem & fame in Piceno, & in Æmilia gliſcente, cogebantur miſeri humanam carnem veſci, & liberi parentum ſiebant dapes, Procopius, & paſſim h. iſtorici.

Iam venio ad Hiſpanos, de aliis multa apud Sabell. Enn. 4. lib. 9. Cardan. lib. 8. de rerum variet. cap. 45. Hiſpanos quondam ter ſe carne humana pauſiſſe legimus, nimirum cum dura obſidione cingerentur; eò aliquando miſeriarum deuenerunt, vt vix matres factum ediderint vtero, cum iam præ famis rabie vtero redderent. D. Augustinus de ciuitate lib. 3. cap. 20. Valerius Maximus lib. 7. cap. 6. Quamuis apud Hiſpanos poſt Chriſti aſſertoris legem acceptam non adeò licenter hæc peſtis graſſata fuerit; apud Hiſtoricos multa paſſim inuenies luctu quidem digna. Accedo ad Luſitanos, qui tanto malo ſæpiùs vexati ſunt. Sub Sancio II. Luſitanæ Rege ſæpiùs debacchata eſt hæc rabies Inferorum. Squalebant agri, laborabant homines, ipſa mærebant

teſta: miſeri exiabant in agros, ſtirpes colligebant, alij iumenta mactabant, alij mures venabantur. His conſumptis, vita in pena, mors in lucro. Concurſabant pueri per plateas, parentes appellabant, opem flebili voce petebant, quæ ne filios intereuntes viderent, creptum ex ore cibis, ſi quis tamen erat, illis dabant, ipſi miſeri moriebantur. Pallebant ora, eminebant mala, venter macie collapſus, deſluerat ille natiuus color, totum corpus ſine ſucco, ſine ſanguine miſerandum in modum extabuerat. Planè tota cadaueroſa erat Regni facies, & indies graſſante malo, tota ferè periit, & conſumpta eſt. De his hæc tenus.

PROBLEMA XXVI.

An genus aliquod animalium in elementari igne uiuat.

Huius controuerſiæ diſputandæ occaſionem obtulit Philoſophus lib. 4. Meteor. text. 28. vbi partem negatiuam reſoluit. Sed omnia fabuloſa Platoniorum opinione, qui dæmonum domicilia in regione ignea conſtituebant: occurrit in primis in hac veteri quæſtione pro affirmatiua parte idem Ariſtoteles lib. 5. de h. iſtor. animalium cap. 19. vbi ait ignem in Cypro eſſe, in quo diutius perſiſtente, volucres reperiuntur, quæ multos dies in ipſo viuunt, ac mox pereant, vbi inde egrediuntur. Sequitur Ariſtotelem Plin. lib. 6. cap. 36. & 38. & pyrales, ſeu pyraſtas hæc animalcula vocat, & quadrupedia pennata eſſe affirmat. Ruſus Ariſtoteles 3. de gener. animalium cap. 11. ita ſcribit, Vnumquodque elementum ſedes & domicilium eſt aliquorum, quæ in ipſo naſcuntur, & degunt. quam ſententiam videtur aripiſſe Balbus Ciceronianus lib. 2. de natura Deorum, & Ouid. 1. Metam. illis verſibus,

Non regio foret vlla ſuis animalibus orba,
Aſtra tenent caeſte ſolum, formæque deorum.

His omnibus addi poteſt D. Augustinus lib. 21. de ciuitate cap. 2. vbi idem videtur ſentire. Pro hac parte ſic argumentor, primò. Naturæ ordo, & perfecta mundi diſpoſitio poſtulat, vt ſicut in reliquis tribus elementorum regionibus terreſtria, aquatilia, ac volatilia degunt animalia; ita quoque aliqua ſint, quæ in igneo degant tractu, ne inter elementa illud ponatur incultum, & infrequens, quod cæteris nobilitate præſtat. Et confirmatur, quia in aère, elemento igni ſimillimo, non modò viuunt aues; ſed (quod videtur creditu difficile) in ipſo generantur, ac nutriuntur, nec terram vnquam contingunt, vt ex viris doctis teſtatur Vielmus de opere ſex dierum, lect. 23. vbi ait repertum in India genus auium, quæ in ſublimi ſemper feruntur, nec pedes habent, quibus terram preſtant, & ſuper aliarum auium dorſa pariunt oua, & tandiu incubant, quoad exierint fetus.

Secundò argumentor experimento, Salamandra viuunt in igne, vt præter alios teſtatur Nazianzenus, vnde eam Conſtantia vocat ſymbolum: ex igne etiam nutritur, vt ſentit Rhodiginus lib. 24. cap. 21. Et pyraſtas ex igne etiam generari tradit præter Ariſtotelem Scaliger exercitatione 23. & 194. n. 4. vbi acriùs reprehendit Cardanum, quòd eas putet ex putri humore fieri, cum in igne

PROBLEMA XXVII.

An ſerpentum incantatio naturali verborum poteſtate fiat.

Non dubium eſt, quin ope ceremonialis Magiæ, καυροποιαν Græci, ſiue γοιτεία vocant, non modò ſerpentes incantentur, ſed effectus alij præſententur mirabiles, quos tamen dæmonum artibus omnino tribuimus, cum ſiant hominum perditorum miniſterio, poſſimumque infamium ſæminarum, quarum de numero fuit Maga illa, de qua Virg. Æneid. 4.

Hæc ſe carminibus promittit ſoluere mentes
Quas velis, aſt aliis duras immittere curas.
Sistere aquam ſuauis, & vertere Sydera retro.
Nocturnoſque ciet Manes, &c.

Quorum ſimilia de Theſſalis mulieribus ſcribit Lucan. & alij non pauci. Sed reiicienda etiam eſt infania Cabaliſtarum, qui eam operandi vim Hebraicis nominibus tribuebant, vt cuncta ſanctorum Vatum, imò & Chriſti Domini miracula nominum Hebraicorum virtute edita dicerent. Solum in hoc problemate inueſtigabimus, an aliquibus verbis naturalis vis ad incantandos ſerpentes ineſſe poſſit?

Aſſirmatiua pars tradi videtur à D. Auguſt. 11. de Genef. ad lit. vbi cauſam tangit, cur potius ſerpentes, quam vllum aliud genus animalium, ſoleant carminibus permoeri. Eſt de mente eorum omnium, qui naturalem aſtuitatem nominibus concedunt, in quibus cenſentur Picus Miran. in Apolog. concl. 5. quo loco Platonem proſe in Cratyllo citat; Cælius Rhodig. lib. 16. cap. 14. Plinius referens: Stephanus quidam Aqueus Bituricenſ. in Plin. lib. 28. cap. 2. & lib. 30. c. 1. Ex vetuſtioribus Orig. à Mirandula citatus, qui deo putat quædam Hebræa nomina, vt Al-leluia, Sabaoth, Oſanna, & ſimilia reſeruata in Eccleſia fuiſſe, quòd naturalem quandam vim contineant, quam in aliud idioma conuerſa non retinebunt; Cato in lib. de re ruſtic. Plinius locis illis citatis, Iamblicus inter Academicos cognoſcento Diuinus; quibus concinit Maro in Bucolicis illis verſibus,

Carmina vel caelo poſſunt deducere lunam.
Carminibus Circe, ſocios mutauit Ulyſſis.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Sed iuuat etiam hanc partem Pſalm. 57. vbi Regius Vates ita canit, Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ & obturantis aures ſuas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis ſapienter. Videtur enim diuino oraculo confirmari ius & facultas incantantium, & commendari incantatoris ſapientia, & ſerpentis obturantis aures calliditas, quod haud obſcurè confirmat magna Nazianzeni auctoritas in Apolog. 1. vbi loquitur de hominibus qui Dei verbis obſeratas præbent aures. Sic ille. Vel etiam obſtructis aſpidis ſurdæ ritu auribus noſtri, obſtinato ſtudio in hoc incubimus, vt ne incantantium vocem audiamus, ſapientieque fascino, quo anima morbus curari, ac diſcuti ſolet, fascinemur, &c. vbi dubio procul Regij Vatis carmen attingit. Cum igitur armare ſe bellæ naturaliter non poſſint aduerſus incommoda, quæ naturalia non ſunt: fanè conſtare videtur quòd ſicut natura beſtias contra incantationes munit, ita naturales eſſe incanta-

PROBANTUR

Aristot. Pompon.

D. Thom.

Aristot. Plin.

Olympiod.

Aristot.

Pyrrhi pollex non crematur. Plin. Percr. Sucton. Germinij eor non crematur.

136. Pars negatiua probatur.

Aristot. Galen.

Dioscor. Buccafer. Guilliel. Pererius. Picrius.

135. Probatur eundem experientia. Nazian. Rhodig. Scaliger.

137.

Virgil.

Lucanus.

138.

Pars affirmatiua. August.

Mirandula.

Plato.

Rhodig.

Plin. Steph. Origen.

Cato. Plinius. Iamblicus.

Virg.

cantationes. quod est præcipuum huius partis argumentum. Deinde si incantatio serpentum vi dæmonum fit, non efficacia verborum naturali, quæ est causa, cur aspides potius, colubri, & id genus animantes, quæ serpunt, quàm equi, leones, boues incantentur? Præterea serpentes gerunt naturales cum homine inimicitias, vt docent Barcephas lib. de Paradiso cap. 27. & Bened. Pererius lib. 6. in Genes. q. 4. p. 446. non apparet autem alia huius naturalis dissidij causa, nisi quia serpentes videntur à natura humanis vocibus subditæ. Denique est naturalis in herbis virtus ad impediendas tollendâsque excantationes, vt est apud Plinium lib. 25. cap. 10. Homericum Molij, & Artimisia: at si vi dæmonum incantatio fieret, non posset profectò herbarum potestate tolli, aut impediri; fit igitur verborum vi.

Barcephas. Perer.

Plin.

139.

August. Greg. D. Thom. Basil.

Probatur primo.

Probatur secundo.

Abul.

Michael. Valles. Delrius.

Ambros.

Nomen IESV incantat.

Est tamen opposita pars omnino certa, cum serpentum incantatio vt res prorsus illicita à tota Theologorum schola damnetur: quibus adde Patres, Augustinum lib. 1. de doctr. Christ. & habetur 26. q. 2. D. Gregor. Mag. refertur etiam 26. q. 5. D. Thom. 2. 2. q. 96. art. 2. Basilium in scholiis Psalm. 57. & multos alios, quos breuitatis causa innominatos volo. Sanè D. Augustinus illo ipso lib. 11. de Genes. citato cap. 27. Quod, inquit, vulgo putatur serpentes audire & intelligere verba incantantium, vi eis incantantibus prosiliant plerumque de latebris, etiam illic diabolica vis operatur, &c. Probatur verò primò, quia carminibus nulla potest esse naturalis efficacia ad alliciendos potius serpentis, quàm quodcunque aliud animalium genus; cætera autem animalia non incantantur. ergo neque serpentum incantatio verborum potestate fit. Maior patet, quia carmina nec ratione soni, nec ratione significationis efficacia sunt ad agendum; sonus enim reali actione actius non est; significatio verò neque efficax esse potest, cum sit relatio rationis, neque à serpentibus percipi, in quibus intelligendi vis desideratur. Deinde carmina non fortiuntur incantandi effectum, nisi vt à certo hominum genere pronuntiantur; non possunt autem incantandi vim à pronuntiante accipere: ergo quidquid id est, arte dæmonum fit. Tandem sacra Dei nomina nullam habent naturalem agendi virtutem, vt latè probat Abulensis in cap. 14. Paralip. q. 12. ergo neque illam carmina habere poterunt. Porro de huiusmodi serpentum incantatione præsertim legantur Michael Med. de recta in Deum fide lib. 2. cap. 7. & Valles in sacra Philosophia cap. 3. & noster Delrius in Mag. quòd autem huiusmodi cantus incantatio nihil efficiat, pulchrè ostendit D. Ambrosius Hex. libro 4. cap. 9. dum ait. Habet (scilicet Ecclesia) incantatorem suum Dominum IESVM, per quem Magorum incantantium carmina, & serpentum venena enacuant.

* * *

PROBLEMA XXVIII.

An. cor humanum medio in pectore ita locatum sit, vt neque ad dextram declinet, neque ad sinistram.

Quamquam in quibusdam imperfectis animantibus per totum corpus facultates permiscetur, quòd non habeant exactam aut partium varietatem, aut facultatum integritatem, in perfectis tamen principales virtutes, quibus gubernatur anima, locis ac situ distribuit natura. Supremam sedem animalis facultas obtinuit, mediam vitalis, infimam naturalis; oportebat enim vim cogitantem ab alimenti officinis separari, ne crebri halitus intelligentiam interturbent, quod fieri solet, iuxta illud, *Craus center non eguit tenuem mentem.* At cum spirituum vitalium calor ad opera animalis & naturalis facultatis plurimum sit necessarius, necesse fuit inter vtramque locari cor viuifici caloris officinam, vt posset commode vtrique communicari.

Sunt & alia plausibiles rationes, quibus ostendi potest cor in medio pectore locari; tum ex membri dignitate, est enim cor veluti rex ac princeps partium reliquarum, cui proinde regni in medio esse conuenit, vt bene Aristoteles loquitur lib. 3. de part. anim. cap. 4. & lib. de iuuent. & senect. cap. 2. Tum ex commoditate vitæ, quia corporis temperamentum à corde dependet. Tum ex tuenda vitæ ratione, quia opus fuit sollicitam esse naturam de membro principe, cui vel minima læsio magnum afferit detrimentum; vnde non fuit contenta natura situm cordi in medio assignare, sed fortium & durorum ossium apposuit munimenta, vt Plinius & durorum ossium 11. cap. 37. Vnde obseruant anatomicæ artis homines periti ossa, quæ cor custodiunt, gladij cuiusdam effigiem referre, ac si natura illum vite thesaurum armata manu vigilanter custodire ac defendere videatur. Tum denique ex operatione gemina cordis propria, pulsatione videlicet, & respiratione, quæ in medio comodius, quàm in aliqua extrema corporis parte initium habent. Aliter enim perennis illa cordis agitatio difficilius deprehenderetur, nec ille arteriarum pulsus ad modulos quosdam bene temperatos, legesque metricas compositus vel corporis sanitatem, vel ægritudinem indicare rectius potuisset. Cum igitur certum sit cor medium tenere pectus, num ad alteram eius partem aliquantulum declinet, dubitatur? Vergere ad sinistram censuit Auicenna lib. 3. fen. 10. tract. 1. cap. 1. & fen. 11. cap. 1. de anatomia cordis. Aristotelem sequuntur omnes ferè Peripatetici cum reliquo hominum vulgo; pro quibus sunt huiusmodi argumenta.

Primum. Sinistra pectoris humani pars est frigidissima, Medicorum confessione; oportuit igitur huic frigiditati consultum iri per aliquam cordis membri calidissimi inclinationem: permixtum enim calori frigus temperamentum efficit salubre; & hac ratione vititur Aristoteles. Secundum, si cor humanum medio in pectore prorsus esset, coniuncta in parte dextra cordis & hepatis caliditas animal penitus inflammaret: sed secus fit; declinat igitur cor ad laeuam. Accedit experientia, argumentum in Philosophia. Sentimus

Gand.

143. Probatur vtrius ad neutram vergere. Galenus. Vega.

Aristot.

141.

Aristot.

Th. à Vega.

Burid.

mus dextrum pectoris latus esse calidius, quod ex eo prouenit, quia cor in laeuam modicè declinans spiritus motu suo in dextram exsufflat; quæ fuit causa, qua deceptrus Ioannes de Gand. falsò credit ad 4. physic. quæst. 8. in solutione primi, cor in dextram partem deflectere. Item maiorem experimur in sinistro latere pulsationem, quàm in dextro. Et hæc pro hac parte.

Sed nos contrariam tuemur cum Galeno 6. de vsu partium cap. 2. & alibi, quem Thomas à Vega sequitur lib. de art. med. cap. 28. & Medici alij, qui asserunt cor in medio thoracis spatio ita ad amussim situm esse, vt neque ad dextram, neque ad sinistram, neque sursum, neque deorsum declinet. Argumenta sunt. Cor in medio omnino pectore existens in loco est, vt ait Galenus, tum ad firmitatem aptissimo, tum ad recipiendam æqualem toto ex pulmone refrigerationem maximè opportuno; nec est igitur cur sedes prorsus media illi denegetur. Nam quod Aristoteles ait, laeuam frigidam esse naturæ, retorqueri in ipsum potest: quoniam opus est, vt in animalibus, præsertim homine, pars sinistra frigida sit; datur enim in locali animalis motu pars vna veluti quiescens, cui motio innitatur; altera agilis ac velox, à qua facilè motio prodeat: vt autem temperatura frigida ad quietem est aptissima; ita calida ad motum: quare non debent esse paria sinistra dextris. Quæ ratio cum in omni animali locum habet, tum multò maximè in homine, qui ad exercendas artes frequentissima eget dextræ partis motione sinistra quiescente. Deinde in reliquis animalibus, quæ ferè solo motu progressiuo exercentur, non est tam euidentis partium imparitas; & tamen in ipsis corporibus in medio est: ergo, &c. Sed inter omnes grauius vrget pro hac parte anatomica experientia, quæ in medio prorsus pectore humanum cor situm reperit. Sed de hoc consule primarios Medicæ artis professores, & præsertim legatur Thomas à Vega de arte cap. 28. & 34. fol. 79. & 97. ad finem, & cap. 29. fol. 85. & seq. Burid. de iuuent. & senect. quæst. 2. §. oppositum vult, &c.

144. D. August. nō est ausus definire quæstionem.

Resolutio prima partiu.

Alphonfus Mendoza.

Conimbr. Bellarm.

PROBLEMA XXIX.

Utrum anima separata se, & corpora à se diuisa localiter mouere, vel corpus assumere queat.

Ingeniorum apex Augustinus satis arduam, atque accliuem sanè reddidit quæstionem, dum eam definire magna ex parte non ausus fuerit, præsertim epist. 102. & tom. 3. lib. de spirit. & anima, cap. 29. & lib. de cura pro mort. agenda, c. 16. & cap. 17. Cæterum Augustinus plus nobis doctrinæ attulij dubitando, quàm alij determinando attulerat. Quod attinet ergo ad priorem partem, dico mihi omnino certum videri animam à se posse moueri, per propriam potentiam motiuam, licet nonnulli Scholastici à Mendoza infra citando allegati in contrariam partem abierint. Et hæc est communis Patrum, & Scholasticorum sententia, quos referunt & sequuntur Conimbr. tractat. de anima separata, d. 6. art. 2. §. est nihilominus. & Bellarminus lib. 2. de Pur. Mendoza Viridarium.

gat. cap. 8. Soar. de anima, lib. 1. cap. 2. num. 8. Soarius. Bubalus de Ang. quæst. 53. §. 5. & probatur facillè. Primò, quia Angeli, vt constat ex sacra pagina, multis in locis, habent virtutem vt se moueant ex vno loco ad alium; ergo & animæ separatae similem virtutem fortiri debent. Valet consequentia, quia ideo in Angelis ponitur virtus motiua, quia sunt actus per se subsistentes vita præditi, & finitæ præsentie, qui se ex vno loco ad alium mutare possunt; sed animæ separatae hæc omnia habent; ergo, &c. Secundò probatur ex absurdo, quia si anima separata ab intrinseco se non potest mouere, vbi primò corpus desineret informare, ex se in eo loco immobilis per æternitatem permaneret; ac cætera entia vitæ expertia, quod certè magnam imperfectionem arguit. Præterea incongruum videretur priuare animam rationalem ea perfectione, qua pollent animantia; sed hæc à se possunt moueri; ergo, &c.

Probatur secundò.

145.

Secunda pars quæstionis.

D. Thom.

Soarius.

Vasquez. Delrius. Hurtadus. Lorinus.

146.

Primum fundamentum.

Maior dubitatio est de secunda parte, an anima separata corpora à se diuisa mouere possit? Prima sententia, & satis communis statuit animam nihil à se distinctum posse mouere. Ita D. Thomas 1. part. quæst. 89. art. 8. ad 2. sed præcipuè eadem 1. part. quæst. 11. art. 4. qui de hoc speciale instituit articulum. quem sequuntur communiter Thomistæ, & nostris peritiores Theologi Soar. tom. 2. in 3. part. d. 32. sect. 2. §. secunda sententia. Et in Metaphysica d. 35. sect. 6. num. 23. & tom. de anim. lib. 6. cap. 2. Vasquez 1. part. d. 194. cap. 3. num. 9. Delrio lib. 2. disquisit. Magic. quæst. 26. sect. 2. §. elementaria. Hurtadus in Metaph. d. 12. sect. 2. §. 11. & in hanc magis inclinat Lorin. Act. 23. n. 9.

Primum & præcipuum fundamentum à sancto Thoma inculcatum est, quia anima est essentialiter forma corporis; & natura sua ita ad illud ordinata, vt nihil operetur quoad actiones materiales nisi mediâ informatione; sed vna ex illarum est motus localis; ergo à corpore illud exercere non poterit circa corpus à se diuisa. Maiorem confirmat experientia; quia anima non mouet in corpore, nisi membrum viuificatum, vnde si aliquid est emortuum, nullum motum per illud exercet; ergo minus poterit illum exercere in corporibus à se diuisis. Si verò illi obiciat, Angelum corpora posse mouere ex vno loco ad alium; ergo & animam separatam. Negat consequentiam, quia Angelus non est forma corporis, vnde vt moueat, non est determinatus ad vnum, sed indifferenter se habet ad omnia. Secundum fundamentum, si anima extra corpus possit alia à se diuisa mouere, etiam posset efformare corpus, & in eo apparere, per illudque suas operationes exercere; sed hoc communiter negatur à Theologis citatis, imò Suarez supra talem formationem corporis ita miraculosam existimat, vt eam comparet cum reuentione proprii corporis; vnde agens de apparitione Moysis in transfiguratione, asserit fatius esse concedere miraculum in eo quòd resurrexerit proprio in corpore, quàm illud admittere in assumptione corporis phantastici. Hæc sententia non est improbabilis existimanda, præcipuè cum tot, ac tam graues habeat patronos.

Secundū fundamentum.

Soarius.

147.

Opposita sententia est verior. Abulens. Carthus.

Conimbr. Aet. 23. Conimbr. tractat. de anima separata, d.6. artic.2. cum aliis, quos referunt Egidius quodlibeto 4. quaest.7. & alij, quos missos facio. Et in primis priorem partem, quae asserit animam corpora à se diuisa posse mouere, sic ostendo primò, quia anima se ipsam potest mouere; ergo & corpora à se diuisa. Antecedens patet ex supra dictis. Consequencia probatur, quia potentia motiua non est immanens, sed transiens; ergo non est, cur in anima ita limitetur, vt ad mobile extra se nequeat extendi, praesertim cum obiectum huius potentiae sit in Angelis, & aliis, qui illam possident, indifferens ad se, vel alia extra se, vt experientia patet; ergo nec potentia motiua animae, cum sit perfectior, hanc limitationem fortietur. Secundò sic argumentor impugnando fundamentum in oppositum. Quia non minus ordinantur formae accidentales ad proprium subiectum, nec minus sunt dependentes in suis operationibus ab illis, quam anima à corpore, cuius est forma, imò magis; sed formae accidentales extra subiectum collocatae, adhuc possunt exercere suas operationes in aliis subiectis, vt patet in calore & frigore, grauitate & leuitate accidentium sacrae Eucharistiae; ergo & anima dum est extra materiam, actiones potentiae motiuae non solum circa se, sed etiam circa alia corpora exercere poterit. Et confirmatur vltimò, quia licet ceterae operationes animae, dum illa est in corpore, ab eo dependeant quoad modum, absolute tamen extra illud exercentur, vt patet in actibus intellectus, & voluntatis; ergo similiter dicendum erit de operationibus potentiae motiuae. Ex dictis patet maior probabilitas huius partis.

148. Maior aliquantulum est difficultas circa aliam, videlicet, an corpora assumere & efformare possint? Videtur enim hoc esse supra animae virtutem, nihilominus non video, cur etiam corpora efformare nequeant, & confirmari hoc potest exemplis; nam animae saepe corpora in partibus viuus apparent, & cum eis separata, ergo ad ea efformanda virtutem hanc non habentem, sed cedens probatur ex illis, quae asserit D. Ambrosius lib.4. dialog. vsque ad cap.55. D. Ambrosius lib.7. epist. 59. de Acholio, & de sanctis Geruasio, & Prothasio, & Agnetæ nobilem refert apparitionem. Paulinus de ipso Ambrosio, D. Basilus de Mamante martyre, Nazianzenus de fratre Caesario, D. Augustinus de multis, praesertim Hieronymo, Damascenus de iuueno quodam, Sulpitius de D. Martino, aliisque. Beata vero Virgine multis apparuisse testantur passim historiarum, vt videre est apud Alphonsum Mendocam in quodlib. quaest. 5. schol. num. 12. & 13. vbi ad fastidium penè sacrae paginae etiam tradit apparitiones ab animis, quae in aliam vitam transmigrauerant, hominibus in hac adhuc degentibus factas. De his etiam, & de aliis lege Petrum Tyræum nostrae Societatis de Apparit. Quibus omnibus adde Iaponiorum historiam in annuis Patrum nostrorum litteris exaratam. Enimvero anima Nangati cuiusdam feminae corpus occupauit, ita vt in hanc vel illam partem illud moueret, & raperet quò vellet. Nec de hoc & de aliis exemplis dicas hoc à Deo, & immediate, & per miraculum praestitum fuisse. Nam hoc liberè dictum videtur, alioquin idem de Angelis diceremus, quòd omnes Theologi negant, quia certum est ab Angelis corpora assumi, atque moueri, vt latè ostendit Soarius tom. de Ang. lib.4. cap.37. Bubalus noster citatus, Becanus etiam

noster de Angelis, & alij quamplurimi ex recentioribus.

PROBLEMA XXX.

Quis color omnium praestantissimus.

NObilissima omnium accidentium sunt colores, vt pote qui lucis filij, Solis prolapsi, & caelestis naturae. Ita ex Aristotele deducit Cassianus. Enimvero nihil oculis gratius, nihil mirabilius. Colores gemmas nobilitant, flores vestunt, atque distinguunt: colores lapides, metalla insigniunt, & condecorant. Colores autem plumas, ouium vellera, ferarum pelles, arborum fructus variant, & commendant. Colores tabulas, imagines, statuas picturant, & animare videntur. Colores hominum formas & habitum, non solum distinguunt, sed etiam illustrent. Colores ipsum etiam caelum exornant, coloribus enim Iris vestitur, nubes induuntur, à colore dicitur aureus Sol, argentea luna, flammae sidera, denique totum ipsius caeli corpus ab vno colore caeruleo appellatur. Omnes igitur ita natura comparauit, ita pulchros & diuersos constituit, vt de ipsorum primatu ingens reliquerit certamen, nobis nunc, haud vobis fastidientibus subeundum; sed quoniam multiplex singularique colorum varietas multiplices, singulorumque fortitur patronos, vnusquisque suum mecum tumetur, & in primis sciat quos iam olim fautores habuit, & auctores.

Roma totius orbis Regina quatuor in ludis aurigantium factiones habuit, diuersis coloribus distinctas, & aduersis pariter animis repugnantes inuicem, & aduersantes. Vna erat viridis, quae Præina dicebatur, altera caerulea, quae Veneta nominabatur. Adde albam alteram, quae viridi, alteram verò rubeam, quae caerulea adhaerebat. Quatuor haec sacrae erant quatuor elementis, & quatuor anni temporibus. Viridis Terra, & Veri; Caerulea Aqua, & Autumnus; Rubea igni, & aestati; Alba aëri, & hyemi. Nero & Caligula Viridi, & Alba vsque ad eò indulserunt, vt eas vituperare auderet nemo. Vitellius tanto studio Venetam, caeruleam, & rubeam prosequeretur, vt morte multaret eum, qui contra eas loqueretur. Constantinopoli ex hac contentione tanta, ac tam fœda coorta est armorum tempestas, vt triginta hominum millia funditus perirent, si credimus Manassi in sua Politica. Imò, auctore Paulo Diacono, ab his colorum factionibus atrocissimum illud, ac civile bellum fuit excitatum, quod quidem vniuersam penè plagam Orientalem in commune incendium, atque excidium impulerit. Nunc verò secundum Platonem, pro rubicundo colore videre mihi videor stare animosos, pro viridi viriles, & masculos, pro albo, seu candido pios, ac Deo deuotos, pro pallido amatores, pro nigro in oculis, secundum perspectiuos timidos, pro flauo dociles, pro igneo iracundos, pro caeruleo crudeles, pro viridi denique etiam in oculis hilares, ac latos. Sed de hoc Claudius ab Embl. Alciati 117.

Ex his liquidò constat omnia colorum genera in sex praecipuos constari. Nam praeter caeruleum, viridem & aureum, quos Platonici admittebant, addimus tres alios, rubrum, nigrum, & album, seu candidum cum communi Philosophorum placito

149. Colorum primus.

150. Roma.

Nero & Caligula.

Paulus Diaconus.

Plato.

151.

Problema XXX.

Dandin. Viuald. Ficin. Rhodig. Cassan. Gellius. Dandin. Aquilon. Perott. Conimb.

Argumentatur pro caeruleo.

Ordo Ioannis Euang.

Philosophia Magistri.

152. Argumentatur pro viridi.

Aquilon.

Giraldus Sempauor.

Britto.

Plin.

placito apud Dandinum libro tertio, digressione 35. de omnibus tamen latè agunt Viualdus in specul. Ficinus libro tertio, de vita caelitus comparanda. Rhodiginus libro primo, antiq. cap. 2. Cassianus in Cat. p. 1. & p. 12. Aulus Gellius lib. 2. cap. 26. Dandinus lib. 2. de anima. Aquilonius de Optricis lib. 1. Nicolaus Perottus Epigramm. 20. in Mart. Conimb. de anima lib. 2. cap. 7. q. 1. & 2. Pro primatu igitur caerulei coloris sic argumentor. Color caeruleus simplicissimus, ac tenuissimus inter omnes ideo à pictoribus magno pretio habitus. Iam verò antiquitas illum aëri ex elementis, Ioui ex Planetis, Sapphiro ex gemmis, Iustitiae ex virtutibus attribuit. Per hunc colorem aqua, caelum, & Autumnus significabatur. Inter flores cum illo triumphant lilia; inter gemmas cum illo regnat Sapphirus; inter complexiones cum illo sanguinea exultat. Deinde cum multis accipit illum pro castitatis Hieroglyphico. Ex quibus sic conficio argumentum. Sicut Iupiter eminet inter planetas, liliū inter flores, Sapphirus inter gemmas, caelum inter corpora, sanguinea inter reliquas complexiones, Iustitia, & castitas inter virtutes; ita color caeruleus inter reliquos iure optimo eminet, & triumphat. Et confirmatur primò eius praestantia ex sacro Ordine Sancti Ioannis Euangelistae, qui hoc colore indutus orbem condecorat, & illustrat. Confirmatur secundò ex praclarissima totorumque Magistrorum corona, qui caeruleo pileorum colore insigniti primas huic coloris deferunt, & coronam. Vobis igitur Philosophiae clarissimi professores, hunc colorem laudandum, & defendendum committo.

Pro viridi non imbelles construo turmas. Quis non videt viridem iuuentutem arma capere, & suas veluti partes agere? Hic sacer erat Veneri, & telluri: hunc praeter ceteris gratissimum esse oculis probat Aquilonius. Subscribunt pictores, suasque ducunt lineas, quippe qui fessis oculis virides colores inducunt, vt reficiantur, & extollantur. Eò antiqui vernum tempus significabant, & pueritiam inter aetates indicabant. Tellus viridi habitu pingebatur, & quidem quid visui iucundius, quid gratius, quid pulchrius, quam herbescentis terrae viriditas? Quid ad hominum animos aucupandos facilius? Adde brutas ipsas ratione carentes. Nam, teste Aquilonio 1. de proprietate rerum, cerui, & alia huiusce generis animalia loca viridia lubentius frequentant, ad ripas confluunt, ad prata, ad sylvas, ad nemora suoapte ingenio currunt. Vnde si venatores herbaceis vestibus induantur, & viridi in specie sese illis ostendant, ea facillimo negotio venantur. Dolus quidem ingeniosus, quo vsus est Giraldus ille impavidus, seu, vt Lusitani dicimus, Sempauor, cum Eboram ab hostibus cepit, & in libertatem vendicauit. Narrat Bernardus de Britto in sua Monarchia Lusitana. Auget huiusce coloris excellentiam marmor Lacedaemonium, quod viride erat, & omnino laudatissimum. Tradit Plinius lib. 36. cap. 7. commendat eundem maxime Smaragdus, gemma ob vnum viridem colorem magno vbique pretio aestimata. In insula Cæa sub tumulo Hermiae Reguli marmoreus leo spirabat, qui smaragdinos habebat oculos, viridicantes adeò, vt pisces subiecto in gurgite natantes territaret; nec comparebant, donec piscatores suam vicem dolentes oculis illis erutis alios alterius coloris induxerint. Sicque tantum viridi

Mendocæ Viridarium.

De coloribus.

di colore pisces perterrentur, quantum ferè eodem alliciuntur; scribit Perottus, quem supra allegauī. Ex virtutibus etiam castitatem demonstrat; vnde smaragdus adeò vsque libidini aduersatur, vt penitus frangatur, si quis eam secum habeat, in re venerea committenda; refert Pierius in suis Hierogl. lib. 41. cap. de smaragdo. Quod ego confirmo ex nostrorum Regum annalibus. Nam in conceptione Regis Ioannis secundi Isabella matri ingentis pretij smaragdus, quem anulo inclusum gestabat, fractus dicitur. Sed ex virtutibus vnam praesertim spem designat. Vnde smaragdus spei symbolum. Ideo visio illa Apocalyp. 4. In circuitu sedis similis visioi smaragdinae, quia tota nostra spes in Dei misericordia, de qua ibi sermo, posita est. Hoc colore sacrorum canonum Professores exornantur. Vobis igitur, amplissimi Academici illum commendandum, & si opus fuerit, tuendum relinquo.

Pro aureo pugnat tota auri Solisque pretio sa supellex, nullus sanè de illius praestantia dubitabit, nisi qui de auri, Solisque primatu inter metalla, atque planetas dubitabit. Ab hoc colore quidquid vel diuitiarum, vel venustatis est, cognominatur. Aurea caesaries, Virgil. 8. Aeneid. Coma aurea, Ouid. 12. Met. Imago aurea, Ouid. epistola 19. Luna aurea, Ouid. 10. Met. aurea mala, Virg. Eclog. 3. aureus ramus, Virg. 6. Aeneid. Sol aureus, Virg. 1. Georg. Sydera aurea, Horat. Epod. 17. aurea vestis, Virgil. 8. Aeneid. & sic de aliis rebus passim apud Poetas, quos prudens sciensque omitto, qui quidem pro hoc, & aliis coloribus passim occurrunt. Vterius progredior, per hunc colorem sapientia significatur; signum est adolescentiae à viginti quinque annis. Inter virtutes illarum Reginam, nimirum charitatem exprimit; inter gemmas Topazion praesertim insignis eius pretium in capillis maxime collocatum, illorum enim fallacitas tanti fiebat, vt illorum staret. Deorum coma flaua deorum. Vnde Augusti, & Constantini Magister magno honore colebatur. Iam verò apud Hebraeos homines nihil pretiosius. Probatur ex Dauidis, Absolonis, Salomonisque caesariibus. Probatur etiam ex egregio pulcherrimorum iuuenum cætu, qui Salomonem comitabantur, quorum fuit cura praecipua auri scobe comam inaurare, si credimus Iosepho lib. 8. antiquit. cap. 2. Crines flaui argumenta sunt liberalis ingenij, & optimae indolis, vt ostendit Pineda de Salomone lib. 6. cap. 4. Claudio huius pretium, & aestimationem cum Medicæ facultatis Doctorum laurea, aurea illa est, illorum ergo sit eius partes tueri.

Pro rubeo autem est, quòd eo veteres ignem ex elementis, Martem ex planetis, leonem ex astris, ex aetatibus iuuentutem, ex floribus rosam significabant. Quid Martius ille color, & calor non exprimit furoris? Hoc colore vexilla, galeae, cristae, paludamenta, chlamydes, & reliqua militaria insignia tingebantur. Testor Romanos, Persas, Græcos, Gallos, Hispanos, ceterasque orbis nationes. Neque verò hic color erat solum in animorum incitamenta, sed victoriarum etiam argumenta. Imperatores enim Romani Minio rubente illiti triumphos agebant. Praeterea diuinus habebatur apud veteres. Nam, auctore Alexandro ab Alexandro, deorum imagines purpureo semper habitu, & miniata facie palam exhibebant. Accedit, quòd sit maiestatis regiae indicium, nullo enim induuntur Reges; Cardinales

Perottus.

Pierius.

Chronicon Lusitania.

Doctores Canonum.

153. Argumentatur pro aureo.

Virg. Ouid. Horat.

Iosephus.

Pineda.

Medica facultatis Doctores.

154. Argumentatur pro rubeo.

Alex. ab Alex.

etiam Ecclesiae principes, purpurati incedunt. Addo, quod nullus color magis commendat pulchritudinem, quod in Theodorico Sidonius, in Alexandro Plutarchus, in Salomone Abulensis laudantur. Neque id latuit sponfam dinimam. *Dilectus meus candidus, & rubicundus*, Cantic. 5. hunc canit Tibullus in suo adolescente lib. 3. Eleg. 4.

Et color in niveo corpore purpureus.
Hunc Virgilius in Lauinia,

*Flagrantes perfusa genis, cui plurimus ignem
Subiecit rubor.*

Rubei coloris praestantia in verecundia excolitur.
Eam tamen rubei coloris laudem non infimam iudico, quod sit certissimum pudoris, & verecundiae argumentum, atque adeo singulare iuuentutis ornamentum. Quia in re illud illustre proditur exemplum. Cum Romani damaare capite vellent Philippum Macedoniae Regem ob aliqua crimina ab eo patrata, Demetrius rei concilius filium optimae indolis adolescentem Romam mititavit, ut obiecta diluat, & pro parente deprecetur. Verum enim vero ingenuus adolescens atrocissima patris facinora refert audiens in senatu, & comprobata agnoscens, pudore suffusus erubescit, & tacet praereverecundia. Quid fenatus? Solo illo pudoris, vel ruboris indicio permotus parenti parit, filioque patris crimina lubenter condonat. *Et vade, inquit, adolescens: dic parenti rubore tuo sua scelera diluta manere, parcimus eius sanguini, quoniam rubore tuo compressisti.* Diogenes cum vidisset adolescentem rubore perfusum dixisse traditur, *Confide fili, huiusmodi enim est virtutis color.*

Plutarch. Cato, auctore Plutarcho, plus delectabatur adolescentibus, quorum vultus rubore priusquam pudore perfundebatur. *In feminis autem, inquit Nazianzenus oratione aduersus mulieres, rubeus color amabilis est, nimirum rubor ille, quem pudor gignit; & oratione in laudem Gorgoniam, rubeus illi rubor placebat, quem gignit pudor, quem parit abstinentia.* Agite vero doctores iuris Casarei, & colorem quo ad defendite verbis, rationibus illustrato vobis in hoc erubescat.

155. **Argumētatur pro nigro.** **Calsan.** Pro nigro tamen totus infusdat Cassianus 1. p. conclusione 17. eique haud dubius primas defert, quo autem iure, date aures. Color niger praeter ceteris virtute pollet; nam cum ipse omnes extinguat, a nullo extinguitur: ergo omnium praestantissimus est habendus. Significat Saturnum ex planetis, diem Veneris ex diebus, ferrum ex metallis, ex aetatibus senectutem, ex virtutibus prudentiam. Apud Aegyptios Apollini facer erat, eod quod a sole homines denigrarentur, ut tradit Porphyrius de abstinentia. hac de causa Brachmanae illum venerantur. Ab eo petit venustas magnam commendationem, haec datur Memnoni nigro, qui tamen Aurorae filius credebatur sed in primis oculi nigri, & comae nigrae laudantur. **Horat.** Audio Horatium lib. 1. Odarum Od. 3. 2.

*Lycum nigris oculis, nigroque
Crine decorum,
canentem.* Rursus eundem in arte poetica, *Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.* Mitto alia exempla, iubet enim sponsa Cantic. 5. *Coma eius sicut elata palmarum, nigra, sicut cornus.* Quid elegantius ad commendandam nigri coloris venustatem? Iam de se sponsa praedicaerat, Cantic. 1. *Nigra sum, sed formosa.* Placuit admodum hic color Augusto. Imperat ex lapide nigro sibi statuas in templo erigi. Hunc praeter ceteris insignis pictor Apelles in Alexandro exprimitendo

amavit, subnigrum enim, auctore Plutarcho, cum eius pulchritudinem exprimere voluisset, depinxit. In equis nihil praestantius, iudicium est iniuncti roboris. Legio illa Germanorum sua virtute nobilis ab atro, nigroque colore agnoscebatur. Haec cum pro Gallis aduersus Hispanos dimicasset, iniunctae nomen meruit comparare. De illa multus est Iouius. Auget coloris huius illuminationem melencolicum temperamentum, quod ingenium in primis demonstrat, ut ex Philosopho probat Tullius lib. 1. Tuscul. & nos alibi; & quamuis nullus Doctorum concessit hoc coloris genere nobilitatem, plurimus est Religiosorum hominum ordo, qui ab illo habitus, & vestes petant. Imo alij colores, qui symbola sunt scientiarum, solum supra pileum nigrum, sedem suam habent, & maiestatem. Ergo Religiose familiae vestras partes agite, & honestate. Suppetias afferre, si opus fuerit, vos omnes AA. praestantissimi, qui hoc colore induti nostram actionem condecoratis.

Pro albo denique nobis dimicandum cum Philosopho lib. 1. physicor. & lib. de sensu, & sensibili. Probat ratione, quia ille color est nobilior, qui vicinior est luci: sed albus est vicinior luci, ut patet; ergo, &c. Deinde discurrendo, eius excellentiam praedicemus. Ille notat ex elementis aquam, ex planetis lunam, ex facultatibus eloquentiam, ex virtutibus fidem praesertim, & castitatem, ex gemmis adamantem, & margaritas, ex aetatibus infantiam, a qua ducit vita primordium. Ad hoc comprobandum mille superant testimonia, intacta relinquo. Designat fortunam prosperam, & secundam. Hinc dies candidi, & nivei lapilli felicitatis indices. Habetur victoria insignis. In vestibus significat puritatem, & virtutem. Hinc candidati, qui Deos orabant, qui magistratus petebant. Hic triumphantium color flaminum, & sacerdotum, Principumque, ut videre est apud Alexandrum ab Alexandro, Rosinum, Rhodiginium, & passim alios. Hinc sanctissimorum hominum, teste Hilario, color, & habitus. Hic color est illud animorum ornamentum apud Hieronymum. Imo, si vis Angelorum, beatorumque omnium cultus. Laudo Mattheum, in vestimentis albis Angelo induentem. Laudo Luc. Act. 10. Angelum ante Petrum in veste candida collocantem. Quin potius ipsum Angelorum Regem Christum apud Matth. 17. Marc. 9. & Luc. 9. in vestibus albis gloriosum spectamus. Quid plura pro hoc colore? Per illum caelestis patria in sacra pagina adumbratur, testor Ecclesiae lumina, Augustinum, & Hieronymum. Haec sufficiant pro coloribus. Albi tamen causam melius probandam multis religiosis ordinibus relinquo. Vos praesertim sacrae Theologiae Doctores, defensores volo, & nominato, illo enim insigniti hanc aulam condecoratis, hoc Regnum, totamque Hispaniam illustratis.

PRO

Problema XXXII.

PROBLEMA XXXI.

Utra animi affectio sit vehementior, spes, an desperatio.

157. **Argumētatur pro desperatione.**

Ambros.

August.

Isidor.

Sabell.

Florus.

Liuius.

Valer. Max.

Florus.

Plutarch.

158.

Argumētatur pro spe.

Hieron.

August.

Iustinian.

Missis, quae ex sacrae paginae fontibus pro utraque quaestione parte haurire possem, pro desperatione prius, deinde pro spe breui argumentor, & auctoritatibus, & exemplis.

Pro desperatione facit illud Ambrosij super Lucam lib. 2. *Desperatio certa mors est.* Facit illud Augustini in Psalm. 50. *Desperatio homicida est anima.* Facit illud Isidori lib. 2. de summo bono. *Perpetrare flagitium aliquod mors est anima, sed desperare est in infernum descendere.* Cum igitur mors sit praeter ceteris vehementior animae affectio, seu potius truculentius animae tormentum, desperatio, quae cum illa comparatur, praeter ceteris est etiam vehementior. Et confirmatur exemplis. Numantini ab Scipione Africano longa obsidione oppressi, cum iniquas pacis leges praescriberet, desperatis rebus vltimo sese praelio accingunt, satius ducentes pro patria mori fortiter, quam per ignauiam deditos iugulari turpiter. Sabellus lib. 9. Enn. 5. & Florus lib. 2. cap. 18. De Saguntinis idem legimus apud Liuium, Valerium Maximum, Florum, & alios. P. Lucius Crassus profectus contra Aristonicum Eumenis filium, in eo praelio profligato exercitu, ipse ne in hostium manus veniret, baculo barbari satellitis oculum petens, eum in sui necem prouocauit, Plutarchus. Similis Marius iunior a Sylla a Methridatica victoria redeunte fusus cum toto exercitu in oppidum Preneste se contulit, vbi obsessus cum nulla euadendi fuisset spes, veniam desperans Pontio Telesino se praebuit iugulandum. Mitto mille alia exempla virorum, qui desperata salute se morti tradiderunt.

Pro spe facit in primis Catonis Vticensis exemplum, quem non tam desperatio (quod aliquis putaret) quam spes in mortem impulit voluntariam. Mortem enim veritus, ad quam cum desperatio incitabat, Platonis librum de immortalitate animae inscriptum perlegit, cuius assequenda spes omnem illi mortis formidinem ademit, atque adeo hac spe inductus praecipitem se in mortem egit. Et sic, quod desperatio non potuit, spes potuit. Adnecte illos, qui se quotidie instantibus mortis periculis, vna vel lucri, vel voluptatis ducti spe audacter committunt. Iam vero ad sustinendum firmissima est spes. *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion immobilis, & in aeternum habitabilis*, Psalm. 124. Ita enim vertit Hieronymus ex Hebraeo. Ac si facilius sit moueri montes, quam nutare, ac vacillare illos, qui spe diuina nituntur. Bene Paulus ad Hebr. 6. *Spem anchoram firmam animae appellauit; sicut enim anchora contra insipientium fluctuum vim haeret immobilis, ita spes contra reciprocantium laborum tempestates fixa persistit, immota durat.* Augustinus in Psalm. 64. *Spem iam in terram sanctam, quasi anchoram praemisimus, ne in isto mari turbati naufragaremus.* Et Laurentius Iustinianus in ligno vitae cap. 2. de spe. *Spem columnam appellat, quae totum spirituale aedificium sustentat, quae deficiente corrui aedificium.* Exemplis patet eius ad sustinendum vehemens potestas. Rhodius quidam ob intempestiuam libertatem a tyranno con-

Acadocæ & Vindarum.

De intellectu humano.

iectus in caecam, in qua more nocentis bestiae alebatur, ad cruciatum proprium, & ad alienum oculorum oblectamentum amputatis manibus, ac foedata vulneribus facie, cum ab amicis admoneretur, ut inedia sibi malorum finem imponeret, *Cuncta, inquit, speranda sunt.* Erasmus lib. 8. apoph. Mitto alia pro spei potestate digna scitu exempla. Affigo tamen Tibulli carmina 2. Elegia vltima.

*Iam mala finissem leibo: sed credula vitam
Spes fouet, & melius cras fore, semper ait.
Spes alit agricolae, spes sulcis credit aratri
Semina, quae magno fenore reddat ager.
Hac laqueo volucres, hac captat arundine pisces,
Cum tenues hamos abdidit ante cibum.
Spes etiam valida solatur compede vinculum,
Crura sonant ferro, sed canit inter opus.*

PROBLEMA XXXII.

Num intellectus noster possit ullam rem sensatam in hac vita percipere, nulla interueniente sensus operatione.

Tribui potest affirmatiua huius quaestione pars D. August. lib. 10. de Trinitate a cap. 3. vsque ad 12. & lib. 9. cap. 3. vbi videtur velle animam coniunctam corpori absque vlla sensus ope se ipsam, suas potentias omnes, actusque earum internos intelligere; cum vero ex animae potentiis nonnullae sensitiuae sint, planè sequitur D. Augustinus putare posse intellectum humanum in corpore rem sensatam sine sensu percipere. Non ab eadem opinione Richard. lib. 1. de intellectu a cap. 6. & lib. 3. cap. 9. vbi de quarto quaestione genere loquens ait illud fieri impossibile humanis imaginationis officio, cum solus animus illa intendit, quae imaginatio non nouit. Alia ibidem subiicit, quibus videtur sentire humanum animum, dum est in corpore, in earum tantum rerum cognitione a phantasmatis pendere, a quibus distat sicutaliter. Citatur pro eadem parte Scotus in 4. d. 45. quaest. 2. a Caietan. 1. part. quaest. 89. artic. 1. Et quamuis eius mens non sit probare animum corpori immersum obiectum materiale sine phantasmatum ope posse cognoscere; imò oppositum doceat in 1. d. 3. quaest. 3. vt fatetur Caietanus 1. part. quaest. 84. art. 7. §. de materia autem, &c. sed de animo separato loquatur: tamen rationes, quibus vtitur, non minus de coniuncto, quam de separato a corpore animo procedunt; imò quod animus in corpore, phantasmatum ope indigeat, in penam originalis peccati esse credit, atque adeo per accidens, iuxta illud Augustin. 25. de Trinitate cap. 27. *Quae causa, vt ipsam lucem fixa acie videre non possit, nisi infirmus? Et quis eam tibi fecit, nisi iniquitas?* &c.

Confirmo hanc partem primò, quia si intellectus noster non posset absque vilo sensu interuentu rem sensatam percipere, esset vel quia ea res materialis est; vel quia non est intellectui sufficienter praesens; vel quia essentiale est intellectui cognitionem a sensibus percipere. Primum non officit, cognoscit enim intellectus res naturales & sensatas, vt est communis opinio. Secun-

Erasm.

Tibullus.

159.

Tribuitur pars affirmatiua. August.

Richard.

Scot.

Caietan.

August.

160.

Confirmatur primò.

PROBLEMA XXXV.

An principium alendi, quod est in plantis, sit re vera anima.

173. Negatiua fundatur. August.

Stoici. Theodoret. Aristoteles.

Zimara.

Valles.

174. Probatur ex Scriptura.

Probatur ratione prima.

Probatur secundo. Procl. Plato.

175. Pars affirmatiua defenditur. Aristot.

Non esse plantas re vera viuentes, ac proinde carere anima, sentire videtur D. August. lib. de spiritu & anima cap. 9. & 14. vbi primum vitæ gradum in sensatione constituit. Rursus 7. de Genesi ad liter. cap. 16. ad illa verba, Factus est homo in animam viuentem, ait, si tantum plantarum motus in homine reperiretur, non fuisse dicendum, Factus est homo in animam viuentem. Idem tenuerunt ante D. Augustinum Stoici, referente Theodoro lib. 5. de curandis Græcorum affectionibus. Sed & Aristoteles hoc videtur sentire lib. 2. de anima text. 14. vbi sic, Quamobrem, inquit, planta omnes viuere videntur; quibus verbis, vt notat Zimara ad eundem locum, significauit plantas in confinio esse viuentium, ac non viuentium, cum non absolutè eas viuere, sed videri viuere dixit. Apertius tamen hanc partem tradit Valles lib. de sacra Philosophia cap. 1. & 4. vbi non semel ait alendi principium, quod est in plantis, animam non esse; & plantas, ac reliqua, quæ nutriuntur tantum, & non sentiunt, non viuents nomine dignatur, sed virentis, ac proinde genus omne plantarum viuens appellare non audeat, sed virens, cum vita in iis tantum sit, quæ sentiunt.

Probatur potest hæc opinio, in primis sacre Scripturæ argumento. Primo enim Genes. cap. 1. sapius Moyses herbas appellat virentes, non viuentes, sic enim inquit, Et vidit Deus, quod esset bonum, & ait: Producat terra herbam virentem, & mox subdit, Et factum est ita, & protulit herbam virentem. Cum verò de productione animalium loquitur, & animæ viuentis nomine dixitque Deus, inquit: Producant aquæ animam viuentis; & paulò post, Creauitque Deus cetera grandia, & omnem animam viuentem. Ex his ergo ita strui potest argumentum: Herba prius creatæ sunt, quam animalia, quod decuit, tum quia naturæ ordo ab imperfectioribus tendit ad maiora; tum quia oportebat, vt animalia mox producenda haberent paratum ad sui sustentationem alimentum: & tamen postea in creatione animalium dicitur creata omnis anima viuens; ergo plantæ prius condite nec anima videntur consistere, nec propriè viuere.

Secundò non videtur dari posse vera anima, veraque vita sine sensu, quæ est causa cur Proclus in Timæum Platonis, ex sententia eiusdem Platonis dicat plantas postremum habere sensum omnium obscurissimum, cuius cognitio non sensibiles indicet qualitates, sed iucunditatem & molestiam; quæ fuit etiam Pythagoræ sententia; atqui plantæ re vera non sentiunt, vt & consensus Philosophorum, & experientia docet; non est igitur vera in plantis anima, atque adeò non propriè viuunt, sed virent. Accedit, quia vbi est vita in rebus corruptibilibus, ibi mors esse potest, sed nemo dicet mori plantas, marcescere verò, & exsiccare, maximè. Quare, &c.

Dicendum tamen est plantas re vera viuere, esseque in ipsis animam, quæ cum sensitiua & intellectiua vniocè conueniat. Ita sentit Aristoteles 2. de anima multis textibus, præcipuè à text.

14. vbi non solum asserit, sed probat vitam esse in plantis, principiumque alendi, quod in ipsis reperitur, animam esse. Idem docet cap. 12. eiusdem lib. text. 124. & lib. 1. cap. 5. & locis aliis. Eadem fuit haud dubiè D. Augustini sententia lib. de quantitate animæ cap. 3. vbi ait primum vitæ gradum arbutis conuenire, & hom. 29. de verbis Apostoli ait viuere nobis cum arboribus commune esse. D. Gregor. hom. 29. in Euang. ait viuere homini esse commune cum arboribus, sentite cum animalibus. Præterea Patres alios, & totam Peripatheticorum scholam, vbi hæc resolutio extra disputationis aleam posita est, vt ostendunt Zimar. 1. de anima, & recentiores omnes, præsertim Conimb. Soar. & Pererius de anima.

Ratio huius sententiæ est, quia planta vitæ opera verè ac propriè exercet, augetur enim per attractionem alimenti, ac proinde per intus susceptionem, & per se mentem generat, quod est maximè naturale viuentis opus; quibus operationibus à non viuentibus differt: hæc autem ab anima procedunt; igitur in plantis anima est, qua verissimè viuunt. (Idem patet ex vtraque animæ definitione à Philosopho tradita, & à cæteris recepta; est enim corpus plantæ organicum, & eius forma vegetandi principium: corpus autem organicum non est alterius formæ, quàm animæ susceptiuium, & vegetandi principium anima sit necesse est.) Addi potest vericulus Psalmi 77. vbi plantæ dicuntur occidere, Occidit, inquit Vates, in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruinis; non possent vineæ occidi, nisi viuerent. Dicendum igitur est plantas animam habere ac viuere; quod adeò persuasum fuit Philopono, apud Zimar. 1. de anima text. 89. fol. 94. col. 1. lit. A. vt existimaret nihil viuere, nisi plantalis animæ opera.

PROBLEMA XXXVI.

Utrum primus dies artificialis in superiori hemisphærio illuxerit.

Pars negatiua fundatur in illis verbis Gen. 1. Factum est vespere, & manè dies vnus. Ex quibus constat diem naturalem Palæstina, quæ in nostro hemisphærio sita est, & respectu cuius Moyses loquebatur, à vespere incepisse; & consequenter in opposito hemisphærio incepisse à manè. Quod vt clariùs intelligatur, tripliciter explicari potest ille locus, Factum est vespere, & manè dies vnus. Primò, vt illa lux primæ diei (siue ab aliquo corpore luminoso, siue, quod potius credo, immediatè à solo Deo producta fuerit) illa, inquam, lux diffundi cæperit à puncto meridiano Palæstina, ita vt esset ibi meridies, & successiuè ad occasum laberetur, indèque per suppositum hemisphærium ad ortum, ac tandem ad eundem locum meridianum remigraret. Et sic ille processus lucis à meridie vsque ad mediam noctem diceretur vespere; à media nocte vsque ad meridiem diceretur manè; atque adeò prius ex vespere, deinde ex manè dies ille naturalis constaretur. Hæc explicatio, si vera est, hanc partem destruit. Iam enim asserit lucem in superiori hemisphærio incepisse. Sed planè falsa est. Vel ex eo, quòd

177. Partem non ostendit.

Explicatio tripliciter se partem.

Hebræi ab ortu diei supputabant. Hieron.

178. Abulens. Molina. Eugubini.

Impugnatur præcedens sententia.

Stabo. Beda. Molina.

August. Basilii. Caietan.

August. Glossa. Lippoman. Catherin. Honcal.

179. Obiectio contra August.

Hebræi non à meridie, sed ab occasu diem supputabant, vt docet D. Hieronymus in cap. 2. Ionæ, & ex Leuit. 23. aliisque locis passim constat. Secundò igitur sic explicatur. Vt tenebræ illæ, quæ erant super faciem abyssi, postquam Deus creauit cælum & terram, duodecim horas durarint; quibus finitis diffundi cæperit lux ab ortu, & per nostrum hemisphærium totidem horarum spatio ad occasum commearit: atque adeò prius vespere, hoc est, illis duodecim horis diurnis, postquam lux cæpit, dies ille naturalis clauderetur.

Hanc explicationem sequuntur Abulens. in 1. Genes. & Molin. de opere sex dierum d. 7. quibus addo Eugubinum in Cosmopœia. Quæ si vera est, huic etiam parti aduersatur; iam enim docet hoc hemisphærium prius fuisse luce perfusum, quàm inferius. Quare contra illam tripliciter insurgo. Primò, quia dies naturalis cum sit tempus quoddam reale, debet componi ex horis temporis realis: sed illæ duodecim horæ tenebrarum non fuerunt temporis realis, quia nullum motum realem mensurabant; (nam tunc vel nullum erat cælum mobile, sed solum Empyreum, vt Strabo, Beda, & Molina opinantur, vel si erat, non mouebatur; cum cælum ad id tantum moueatur, vt lucem, & interuentu lucis influentias diffundat:) ergo ex illis horis imaginariis naturalis ac realis dies componi non poterat. Secundò, quia dies naturalis constat ex vera nocte, & vero die artificiali: sed illa duratio tenebrarum ante productionem lucis non fuit vera nox; nam, vt bene D. Augustinus, D. Basilii, & Caietanus aduertunt, antequam in mundo detur lux, nulla esse potest, aut intelligi nox: alioqui propria nox vtrumque simul hemisphærium occuparet. Quo etiam pacto dicunt Physici in animali ante vigiliam non dari verum somnum, & ante visum non dari propriam cæcitatem; ergo talis duratio non potuit diem naturalem constituere. Tertio, quia nomen vespere, tam in primo, quàm in sequentibus diebus idem significare debet, alioqui sacer historicus æquiocè, & præter leges narrationis loqueretur: sed in sequentibus diebus, quando dicitur, factum est vespere, & manè dies secundus, vespere, & manè dies tertius, &c. vespere non significat durationem aliquam imaginariam, sed veram ac realem; vt patet, quia iam tunc dabatur realis motus, cuius ea duratio mensura foret: ergo neque in primo die durationem imaginariam, sed realem significabit. Tertia igitur explicatio, quam mihi videor ex D. Augustino, apud glossam, & Lippomanum eruisse, vt alios recentiores omittam, Catherinum, & Honcalam, est huiusmodi. Factum est vespere, & manè dies vnus. Lux primùm à Deo producta fuit in puncto occasus Palæstini, indèque Occidens, & in inferiori hemisphærio diem artificialem efficiens, in superiori noctem artificialem effecit. Factum est vespere; rursusque surgens ab ortu diem nobis attulit artificialem; factum est manè; & sic naturalis ille dies in Palæstina à vera nocte incepit, & in diem artificialem tetendit. Quo posito quis non videt prius in inferiori hemisphærio, quàm in superiori diem artificialem effulsisse, quod erat institutum.

Sed contra hanc meam, seu potius Augustini explicationem acriter aliquis insurget in hunc modum. Deus creauit cælum & terram ante primam lucis productionem: nam creato iam cælo, ac terra, adhuc tenebræ erant super faciem abyssi; sed iste dies naturalis incepit cum prima lucis

productione: ergo Deus creauit cælum & terram ante primum diem naturalem. Hoc autem est aperte falsum, & contra Scripturam, Genes. 2. dicentem, iste sunt generationes cæli & terræ, in die, quo fecit Dominus cælum, & terram; ergo potius, imò necessariò dicendum est, diem illum naturalem ex primis tenebris lucem antecessentibus constituisse. Dupliciter respondeo. Primò enim concedo cum D. Bonauentura in 2. d. 12. artic. 2. quæst. 2. Gabriel. eadem d. quæst. 2. & aliis, cælum creatum à Deo fuisse breuissimo tempore ante primum diem naturalem; quod non tollit, quominus verè dicatur productum fuisse in primo die, cum parum pro nihilo reputetur. Neque hæc expositio violenta, ac peregrina videri debet, vt aliquis eam vocat; cum similes in Scriptura necessariò adhibeantur. Nam de malo Angelo Lucifero dicitur, Ioan. 8. Ille homicida est ab initio. & 1. Ioan. 3. Ab initio diabolus peccat; cum tamen non in primo instanti peccauerit, sed in alio instanti certo, ante quod tempus præcessit. Et sicut illud dicitur fieri in aliquo loco, quod sit propè, Ioan. 1. Hæc in Bethania facta sunt, id est, prope Bethaniam. Ioan. 10. Ambulabat in templo in porticu Salomonis, id est, prope templum, vt bene notat D. Anselmus; ita illud dicitur fieri in aliquo tempore, quod sit propè. Et D. Augustinus 1. de ciuitate, cap. 9. dicit, Angelos bonos nunquam fuisse à Deo peregrinos, cum tamen aliquo breuissimo tempore fuerint viatores, vt Theologi communiter ostendunt. Secundò respondeo cum Caietan. creationem cæli non processisse duratione aliqua diuisibili primam lucis productionem, seu diem naturalem; sed solum instanti quodam indiuisibili: ita vt immediatè post illud instans, in quo Deus cælum creauit sine luce, lucem produxerit, ac diem naturalem inchoauerit. Vnde instans intrinsecum creationi cæli, fuit extrinsecum productioni lucis, ac dici nullo modo potest: proindeque ad eum diem, tanquam instanti intrinsecè inchoatiuum illius pertinebat. Quod vt in primo die saltem extrinsecè, seu in instanti extrinsecò primi diei optimè dici possit cælum creatum. Ex quo tota obiectio omnino ruit. Hæc pro hac parte.

Nihilominus dicendum est primum diem artificialem in superiori hemisphærio, quod à nobis habitatur, illuxisse. Fundamentum est, quia nobis Scriptura minimè repugnat, & ratio maximè suffragatur. Quòd Scriptura non stet contra nos probatur, quia ille locus Genes. 1. Factum est vespere, & manè dies vnus, qui nobis maximè repugnare videbatur; ita est intelligendus, vt per nomen vespere, intelligatur totus dies artificialis; per nomen manè, tota nox artificialis, & sic prius in nostro hemisphærio fuit vespere, id est, dies artificialis; deinde manè, id est, nox artificialis. Ratio autem, cur per nomen vespere, dies, & per nomen manè, nox intelligatur, est, quia eo loco agitur de die artificiali completo, & de nocte item artificiali completa; atqui complementum diei artificialis est vespere, & complementum noctis artificialis est manè; ergo rectè à vespere dies, & nox à manè, seu ab aurora nuncupatur. Hanc explicationem eò libentius amplectimur, quo à grauioribus Patribus inculcatur. Illam enim tradunt D. Ambrosius, D. Chrysostomus, D. Basil. Quin etiam D. Augustinus 1. de Gen. contra Manichæos cap. 10. & lib. imperfecto super Gen. c. 7. in eandem magis inclinatur, quos Hugo in annotat. super Genes. cap. 6. & alij recentiores sequuntur.

Duplex solutio. Bonauent. Gabriel.

Anselm. August.

Caiet.

180. Primus dies artificialis in nostro hemisphærio illuxit.

Ambros. Chrysost. Basilii. August. Hugo.

Dicet

181. *Occurrit obiectio.* Dicet aliquis, Primus dies artificialis in eo hemisphærio illuxit, in quo vltimus illucescet, cum par ratio de vtroque videatur: sed vltimus in inferiori hemisphærio illucescet; ergo & primus. Probat minor, quia extremum iudicium, quod in nostro hemisphærio peragendum est, nocturno tempore peragetur; ergo tunc in opposito hemisphærio dies erit artificialis, qui quidem vltimus futurus est. Antecedens traditur à multis Patribus, Hieronymo, Chrystostomo, Augustino, Ambrosio, Lactantio, Cassiodoro, & aliis: colligiturque ex multis Scripturæ locis, Matth. 25. *Media nocte clamor factus est.* Luc. 17. *In illa nocte, erunt duo in lecto vno, & vnus assumetur, alter relinquetur.* Isai. 15. *Noctē disperdetur murus Moabitidis.* Et probatur ratione, quia, vt docet D. Basilus in locum citatum Isai. supplicium, quod nocte irrogatur, atrocius esse solet, & amarulentius: atqui supplicium illius temporis atrocissimum, & amarulentissimum est; ergo nocturno tempore irrogabitur. Occurrendum nihilominus est, concedendo in eodem hemisphærio illuxisse primum diem artificialem, in quo illucescet extremus; negandum tamen vltimum diem artificialem in inferiori hemisphærio futurum. Extremum enim iudicium in nostro hemisphærio celebrandum diurno, non nocturno tempore celebrabitur, vt D. Thom. D. Bonauent. Richard. Durand. Paludan. & alij Theologi communiter in 4. d. 4. 3. testantur: hoc enim tempus tum ad gloriam beatorum, tum ad ignominiam reproborum, tum ad iudicij manifestationem accommodatius videtur. ergo vltimus dies artificialis, in quo extremum iudicium erit, in nostro hemisphærio illucescet. Neque Patres citati nobis aduersantur, cum loquantur figuratè ad indicandum iudicium eo tempore futurum, quo homines securiores sibi esse videntur, quale est nocturnum, quod D. Augustinus, D. Anselmus, Theophylactus, & alij obseruarunt.

Quod autem ratio pro nobis stet, vt patet altera pars nostri fundamenti, sic constat, quia primus dies artificialis in eo hemisphærio debuit illuxisse, quod est nobilius: atqui nostrum hemisphærium est nobilius, quàm inferius; ergo in illo primus dies artificialis illuxit. Maior faciliè admittetur; æquum enim erat, vt hemisphæria secundum propriam nobilitatem à Deo luce ornarentur: sicut enim Deus nobiliori Angelo maiorem gratiam supernaturalem contulit, vt Theologi communiter docent apud Vasquez disput. 228. cap. 2. licet gratia non esset illis conaturalis proprietas, neque illis ex naturæ ordine deberetur; ita lux licet non esset naturalis proprietas alicuius hemisphærij, æquum tamen erat, vt prius aut posterius, prout cuiusque nobilitas exigebat, conferretur. Minor, quod nostrum hemisphærium sit nobilius, faciliè probatur, vt ex tota sequenti quæstione constabit.

Hieron. Chrystost. August. Ambros. Lactant. Cassiod.

Basil.

D. Thom. Bonauent. Richard. Durand. Paludan.

August. Anselm. Theophyl. 182.

Vasquez.

seu nobilitate essentiali, vel accidentali. Et in vtroque sensu non parum difficilis & ardua est. Enimuerè de perfectione essentiali, & intrinseca vtrumque hemisphærium videtur aequaliter nobile. Nam cælum & elementa vndeque eadem materia & forma constant, vt alibi nobis explicandum erit. D. Hieronymus 128. ad Fabiolam vtrumque hemisphærium significatum putat duobus illis lapidibus smaragdinis, qui summi sacerdotis vestem exornabant. Que interpretatio æquè nobile vtrumque hemisphærium videtur constituere. Manilius Poëta in Astronomia loquens de Antipodis idem asserit, sic enim canit,

Nec minor est illis mundus, nec lumine prior, Nec numerosa minus nascuntur sidera in orbe.

Et quidem de perfectione hac essentiali non est controuersia, æqualis enim est in vtroque; de accidentali autem non mediocri, & pro inferiori hemisphærio non desunt argumenta. Primum est, hemisphærium inferius iacet sub Austro, superius autem sub Aquilone; sed Auster præstat Aquiloni: ergo, &c. Minor sumitur ex Scriptura Cant. 4. *Surge Aquilo, veni Auster,* &c. teste D. Augustino epist. 120. ad Honoratum, vbi Aquilonis asperitas procul amandatur, & Austri suauitas adamat; ad delicias illius horti conseruandas. Vnde iterum: *Surge Aquilo, id est, recede, vt multorum est interpretatio.* Russas alibi, *Ab Aquilone pandetur omne malum,* &c. Item Eccles. 11. *Vbi ceciderit lignum, sine ad Austrum sine ad Aquilonem abierit.* Quo loci D. Hieronymus per *Austrum* gratiam, per *Aquilonem* peccatum intelligit. In distributione terræ promissionis inter filios Israël filij Dan ad Aquilonis partem castrametati sunt, Numer. 2. 25. Mala enim tribus, ex qua futurus erat Antichristus, vt colligunt antiqui Patres, præsertim Irenæus lib. 5. cap. 30. de temporibus Antichristi. Ad deteriorem igitur orbem mala tribus castrametatur. Nec immeritò pro deteriori accipitur Aquilo; ventus enim est siccat, vrens, ac deuorans, vt palàm est ex sacris profanisque litteris.

Auster verò humectat, nutrit, & fecundat; quod patet ex illo Iob 39. 26. *Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter extendens alas suas ad Austrum.* Plumescit scilicet accipiter ad Austrum, vel quia veteres plumas Austro mollior flante ac decutiente exiit; & eodem benedictè aspirante, ac nutricante, nouas induit; vel quia accipitres, vt refert Ælianus, non aliter, quàm ex Austro concipiunt ac fecundantur. Ita etiam narrat D. Ambrosius lib. 5. Exaem. cap. 20. Origin. contra Celsum lib. 1. D. Basilus homil. 8. & oratione 19. de prouidentia, Suetonius lib. 2. cap. 95. Blondus Flavius lib. 1. & alij, quamuis Plutarchus id Ægyptiorum fabulam appellet. Et postea vt pullos suos excludant ad insulas quasdam australes naturæ instinctu se conferunt, vbi beneficam ac suauem illam Austri vim suis fatibus maturandis experiuntur. Accedit, quod stelle, quæ polo australi vicinæ apparent, habent eandem magnitudinem, & claritatem cum planetis Iouis, ac Veneris, qui à nobis clarissimi contemplantur, vt testatur Stasferinus; præsertim illæ quatuor, quæ in pede Centauri in formam Crucis fulgent, & nos dicimus *Cruceiro*. Duæ etiam illæ, quæ in remo nauigij videntur, & *Canopus* appellantur, quæ omnes eandem erga suos, quæ nostræ erga nos, sortiuntur beneficentiam.

Hieron.

Manilius

184.

August.

August.

Hieron.

Irenæus

185.

Ælian.

Ambros.

Origin.

Basil.

Sueton.

Flavius.

Plutarch.

Stella australes.

Stasferin.

Secun

186.

Probatur secundum.

Probatur tertio.

Probatur quarto.

187.

Hemisphæria multipliciter accipiuntur.

Cladius de obliqua sphaera in c. 1. spha. §. illi veris sequentibus.

188.

Nostrum hemisphærij dignitas.

Secundum argumentum. Illud hemisphærium est nobilius, in quo dies artificialis primo incepit, & vltimo desit; sed prius incepit, & posterius desit in hemisphærio inferiori: ergo, &c. Consequentia est euidentis. Maior & minor liquidò constare videntur ex superiori quæstione. Tertium argumentum desumi potest ex mercium præstantia, quæ sunt in altero hemisphærio, ex illo enim gemmarum, aurique pretium asportatur in nostrum. Quartum ex perfectiori, ac maiori animalium copia, quæ in illo gignuntur. Quintum ex feraciori telluris ingenio ad omnia producenda. Sextum denique ex imperiis, regnis, ac vrbibus multò nobilioribus, quæ in eo floruerunt. Sed quoniã hæc attigimus argumenta, quæ ad alia infinita viam possunt aperire, ex infinitis nimirum hemisphæriorum comparationibus, ne in infinitum elabamur, antequam ad probationem alterius partis accedam, exponam breuiter varias hemisphæriorum acceptiones, præter illas in communi, in quas ipso in limine quæstionis incidisti.

Sex præcipuè modis diuidi possunt hemisphæria, iuxta numerum maiorum circularum, qui in cælo sunt; per æquinoctialem, per Zodiacum, per vtrumque colurum, qui quatuor circuli sunt immutabiles; per meridianum, & Horizontem, qui duo circuli sunt mutabiles: omnis aliis diuisionibus solum agemus de illa diuisione, quæ sit per Horizontem, & quia hic est mutabilis, & multiplex, non agemus de Horizonte sphaeræ rectæ, sed de Horizonte obliquæ sphaeræ. Describamus igitur circulum Horizontem à nostro Zenith, & Nadir æquè distantem, & quæramus, vtrum hemisphærium, quod diuidit, sit nobilius? Lusitaniam igitur pro Zenith nostri hemisphærij accipientes, & vt caput reliqui tractus telluris illam constituentes, deinde que in Horizontem circumquaque excurrentes, pro certo statuimus.

Nostrum hemisphærium superius, est multò nobilius, quàm inferius. Faciliè probatur discurrendo per omnes partes, quas includit; enim verò Europam totam, Africam item totam, Americam etiam vniuersam, dimidiūque Peruanæ regionis, nec non magnam Asiæ partem, illam scilicet, quæ à Goa per Gangis fontem, Scythiamque extra Imaum latè porrigitur, comprehendit. Probo iam infringendo rationes pro alio hemisphærio allatas. Primum, quia illud hemisphærium est nobilius, in quo elucet illustrior, maiorque syderum numerus, ac adeò clementior aspirat cæli indulgentia; sed in hemisphærio nostro ita se res habet; ergo, &c. Minor, de qua poterat esse dubitatio, patet, vel etiam illis, qui solum à limine Astronomiam salutarunt. Etenim quis ignorat sydera illa, quæ ad polum arcticum, supraque nostrum Horizontem & magnitudine, & pulchritudine excellunt? In altero autem hemisphærio præter illa, quæ supra numerauimus, omnia sunt corporis adeò exigui, vt vix ab oculis discerni queant. Quanta verò est, & quàm amica cæli indulgentia in hoc hemisphærio, siquidem vel ipse Auster nobis mollior, ac suauiter afflat. Si loci religionem attendas, in hoc hemisphærio condita est Hierosolyma, præsentia Christi Domini, & augustissimis salutis nostræ mysteriis consecrata. Itemque sub eodem floret Roma sanctitatis, fideique magistra; atque adeò continetur Europa, vbi Christiana maiestas primaria semper viguit dignitate. Nam præter Ro-

manum imperium comprehendit Europa ultra viginti octo, si quatuordecim, quæ Damianus à Goes in sola Hispania adnumerat, adiunxeris, in vniuersum regna Christiana religione imbuta, vnde huiusce religionis dignitatem amplissimam petere, æstimareque debemus. Quid memorem sanctitatis oracula, Martyrum decora & ornamenta? Quid tot, ac tanta sanctissimorum hominum miracula, virtutesque.

Secundò probo huius hemisphærij nobilitatem ex ipsa mercium nobilitate. In primis tam varia, tam pretiosa, tamque infinita illarum copia ex nouo duntaxat orbe, in Hispaniam quotannis conuehitur, vt antiquam illam, & sacram hominum famem expleuisse omnino videatur. Omnes noui Orbis regiones prætermitto, tam auri, quàm argenti venis, seu potius fluminibus abundantes; missas facio à Septentrione nouas Hispanias, Mexicanas, floridæque regiones; Brasiliam vt pote Lusitanæ ditioni stipendiariam, breuiter tantum attingo. Quid referam agros illos mendaces nunquam, & agriculturalum votis respondententes. Enimuerò credita sibi semina multiplici fœnore reddunt. Feraces præsertim saccharo, quod cæleste donum Artico melli multis partibus præferendum nostra nauigia incredibili Lusitanæ emolumento in Hispaniam, & in Europam ferè vniuersam continenter exportant. Quid commemorem poma varia, & tam dulcia illò saccharo condita? Quid metalla, odoramenta, balsama, medicamina, & alia in omnes mortalium vsus, deliciisque à natura largiter, & copiosè donata? Hæ sunt merces præcipuæ, quæ ex illa prouincia in nostras commutantur, vt reliquas taceam, quæ ab Europa vniuersa in reliquas Orbis plagas conuehantur. Iam verò quid referam onerarias illas naues, maris quidem reginas, quas mercibus pretiosis, gemmeisque lapidibus onustas ex India Orientali Olyssipponem appulsa quotannis cernimus? Fateor ego multa ex illis & ingenti digna pretio ab altero hemisphærio præsertim ab aurea Cherfoneo, Sinarum, & Japonumque regionibus esse mutuata; at vero pretiosiora semper à nostro afferuntur. Hęc inter adamantes, pyropos, vniones, Smaragdus, Sapphiros gemmasque alias numeramus. De quorum pretio & copia Barrius & Maffeus latè scripserunt. Quid dicam de mercibus, quæ ex illis partibus Asiæ, quæ Ottomanorum præsepia, & Sophi Persarum regi subiectæ sunt: Consule Venetum, Nauarcam, aliosque, qui de illis luculentè egerunt. Nec erant omittendæ merces, quæ nobis ex magna Africæ parte adueniunt, si tempus suppeteret, præsertim ex illa, quam noster Vascus de Gama stupenda nauigatione patefecit. Quod attinet ad perfectiorem animalium copiam, ad nobiliorem ingeniorum præstantiam, ad feraciorum telluris vbertatem, ad maiorem regnorum, vrbiumque commendationem, opus non est, vt disputemus, ne in veritatis trutinam reuocare adhuc videamur, quod Deus Opt. Max. nostro hemisphærio extra omnem litis suspensionem largiori manu munificus dedit, & benignus indulserit.

Damianus Goes.

189. Probatur ex mercium affluentia.

Brasilia commendatur.

Nauis India.

Barrius. Maffeus.

Venetus. Nauarc.

Vascus à Gama India præfecit Lusitaniam.

* *

PRO

PROBLEMA XXXVII.

Vtrum hemisphærium sit nobilius, superius ne, an inferius.

183. *Duplex accipit perfectio.* IN primis duplex est hemisphærium, Septentrionale vnum, nostrum scilicet, & superius: Australe verò alterum, quod est inferius; quæstio igitur vel potest procedere de perfectione,

PROBLEMA XXXVIII.

Utrum intelligentiæ per se immediatè, aut medio impulsu cælum moueant.

191.

Hanc quæstionem agitant Doctores Theologi ad primam partem D. Thomæ, dum generatim inquirunt, utrum Angeli se, vel alia per suam potentiam motiuam immediatè moueant, an media qualitate impulsus? Soar. in Metaph. d. 35. sect. 6. n. 25. prædictam difficultatem sub distinctione decidit; nam vel mobile est coniunctum, & indistans à potentia motiua Angeli, vel distans: si indistans, asserit non esse necessarium medium impulsus, sed immediatè per motum mobile ex vna parte in aliam transferre. Probat primam partem suæ sententiæ primò, quia impulsus solum ponitur, vt sit instrumentum agentis, quod mouet, & suppleat illius virtutem, cum mobile separatur ab agente; ergo quando mouens mobili immediatè adest, & in se habet virtutem motiuam sufficientem ad motum, tali instrumentò non indigebit, & consequenter illo non utitur; nam naturalis potentia, qualis est motiua, superfluum instrumentum non admittit. Nec dici potest talem impulsus esse de necessitate motus localis, aliàs nec Deus efficere posset motum sine illo, quod videretur liberè dictum. Si verò impulsus non est necessarius ex parte mobilis, nec etiam ex parte mouentis, quia mouens ex se habet sufficientem virtutem ad agendum, & est immediatum mobili; ergo nulla est necessitas imprimendi talem impulsus. Ex quo infert Soar. Angelum cum se mouet, impulsu non indigere, quia in illius potentia est virtus sufficiens ad motum, & mobile sibi ipsi maximè indistans. Et idem asserit de quocunque mobili corporeo, siue spirituali, à quo indistans, non addit, cum mobile sic adest potentia, non esse motum per impulsus efficere, sed necessariò fore eliciendum immediatè à potentia motiua.

Soar. tom. de Angel. lit. c. 3.

Soar. opinio probatur primò.

192. Probatur secundò.

Probat deinde secundò, quia substantiæ separatae, vt est communis Theologorum sententia, nullam formam substantialem, vel accidentalem spiritualem, vel corpoream efficere possunt, exceptis formis vitalibus, & habitibus, ac denique motu locali, sed impulsus in nulla ex his formis numeratur; ergo per se immediatè ab Angelo fieri non potest. Hæc de prima parte sententiæ. In secunda statuit, cum Angelus non immediatè, sed mediante alio corpore mouet, tunc per impulsus mouere. Quomodo intelligentia mouens primum mobile per se immediatè, inferiores sphaeras circumagit medio impulsu, quem imprimat mediante prima sphaera, tunc enim vnum corpus ad aliud comparatum proportionem habet naturalem ad imprimendum impulsus corporeum, quem substantia spiritualis per se efficere non potest, ob rationem supra traditam. Ex quibus colligitur Angelum in tantum dici motum efficere, in quantum applicat corpus cælesti ad illum producendum. Hæc sententia probabilis est, præsertim propter tanti Doctoris auctoritatem, quam postea in tomo de Angelis, & tomo de Opere sex dierum sapiùs stabiliiuit.

Secunda pars sententiæ stabiliiuitur.

193. Sententiæ probabilior astringitur.

Verum opposita est communior, & probabilior mihi videtur. Eam verò duplici assertione sic ex-

plico. Sit prima, Angelus necessariò imprimat impulsus ad detinendum spiritum, vel corpus graue, ne descendat. Ita Valq. 1. p. d. 218. c. 3. n. 9. Probatur assertio vnica ratione; nam vnus Angelus potest detinere alium, ne moueatur, vel corpus graue in aère, ne ultra deorsum feratur: sed hoc facere non potest, nisi per impulsus; ergo saltem ad hunc effectum illum potest Angelus efficere. Maior videtur manifesta, esset enim Angeli potentia valde limitata, si corpus aliquod, vel spiritum detinere non possit. Minor probatur, quia hæc detentio non fit per obstaculum, nec per resistantiam negatiuam, qua corpora adinuicem se excludunt, & detinentur, ne vnum ingrediatur locum alterius, quia substantia Angeli, vel illius præsentia, talem incompatibilitatem cum corpore, vel spiritu non habet; vnde simul cum illis naturaliter in eodem loco esse potest. Nec item fit per suspensionem concursus ad descensum, vel motum, quia quamuis Deus hoc modo lapidem, vel Angelum detinere possit, quia confert concursus necessarium ad motum, non ita tamen Angelus, qui talem concursus non præbet. Restat ergo, vt hæc detentio fiat per aliquam qualitatem, quæ per se formaliter impedit motum contrarium, quæ qualitas à Theologis, ac Philosophis impetus, seu impulsus nuncupatur. Hæc assertio certa mihi videtur.

Sit secunda, etsi non ita certum, probabilior tamen iudico intelligentiam mouere cælum, & alia corpora medio impulsu, non solum quando mouet mediante alio, sed etiam quando mobile sibi immediatum impellit. Hæc traditur à Molin. 1. p. q. 54. art. 5. & à Conimb. - phys. c. 2. q. 1. art. 8. §. contraria. Fusiùs tamen ab ipsis tract. de anima separata. d. 6. art. 2. & in hanc magis inclinatur noster Becanus tract. 3. de Angelis cap. 2. q. 15. concl. 7. Probatur assertio vnica ratione, quia vel Angelus non moueret medio impulsu, sed immediatè per motum, quia non habet virtutem ad hanc qualitatem producendam, vel quia illa est superflua, dum mouens: per se est præsens; non propter primum, quia, vt in prima conclusione ostendimus, Angelus potest producere, & imprimere impulsus spirituales ad detinendum alium spiritum, & corporeum ad detinendum corpus graue ne descendat; ergo non desinet mouere per impulsus ex eo, quod virtute careat ad illum producendum. Præterea, quia non videtur denegandum Angelum posse mouere alium spiritum proiciendo illum à se, vel aliquod corpus per vacuum; sed hoc efficere non posset, si impulsus per se imprimere non valeret, ergo, &c.

Non etiam propter secundum, quia impulsus non solum requiritur in absentia agentis, sed etiam in præsentia, quod patet primò in impulsu ad detinendum. nam potentia motiua etiam cum est præsens, medio impulsu detinet, vt ostensum est. Præterea lapis, quò magis accedit ad centrum, eò velociori motu mouetur, quæ velocitas, vt est communis sententia Philosophorum, procedit à maiori impulsu, quem grauitas ipsi lapidi imprimat; ergo impulsus non solum in absentia agentis est necessarius, sed etiam cum adest. Vltimò confirmatur, quia si impulsus est superfluus, quando Angelus per se præsentialiter mouet, etiam superfluus erit, quando mediante alio corpore; sed hoc negatur ab aduersariis; ergo, &c. Sequela ostenditur, quia non minus est indistans prima sphaera à secunda penes extimas super-

Confirmatio.

195.

Confirmatio.

Problema XXXIX.

superficies, quam sit Angelus à prima sphaera; ergo si ex præsentia huius ad primam sphaeram existimatur impulsus superfluus, similiter existimabitur in primo mobili, vt moueat proximam sphaeram.

PROBLEMA XXXIX.

Utrum Luna creata sit in plenilunio, an in nouilunio.

196.

Non quæro, an quoad substantiam creata sit Luna imperfecta, quia longè probabilior existimo corpora cælestia in prima creationis die condita fuisse completè quoad omnes partes essentiales & integrantes, quamuis non desint, qui oppositum perperam iudicant, & D. Dionysium in suam sententiam immeritò attulerint; sed inquiri, an luna quoad lumen creata fuerit in plenilunio, an nouilunio? In quo sensu quæstio ita controuersa est, vt à sapientissimis Patribus & Theologis fuerint proposita, & indiscussa relicta. nam D. Augustinus lib. 2. Gen. ad liter. cap. 5. licet in vtramque partem rationes dubitandi attigerit, à resolutione abstinuit, neutrum, inquit, audeo definire. Quem postea imitatus est D. Thomas 1. part. quæst. 70. art. 2. ad 5. &c. noster Percira lib. 1. Gen. cap. 1. num. 20. & nouissimè Soarius in opere sex dierum lib. 2. cap. 9. num. 10. Auctores tamen, qui eam deciderunt, in tres abière sententias, quarum prima & magis communis asserit lunam in plenilunio fuisse creatam. Ita D. Damascenus lib. 1. de fide orthodox. cap. 7. cuius hæc sunt verba: *Minimè ignorandum est plenam atque perfectam lunam à summo illo rerum parente procreatam esse, hoc est, talem, qualis est decima quinta die.* Eandem tuetur ibidem Clitoveus eius interpres. Beda in Exaëmer. & lib. 1. de supputatione temporum. Abulens. Genes. 1. quæst. 25. Dionysius Carthusianus, & Procopius ibi. Probatur hæc sententia primò ab auctoritate sacrae paginae Genes. 1. Nam vbi nos legitur creasse Deum quarta die *luminare maius*, id est, solem, vt præfesset diei, & *luminare minus*, id est, lunam, vt præfesset nocti, altera translatio habet: *luminare maius in inchoatione diei, & luminare minus in inchoatione noctis*, id est, vt principium præberet noctibus. Ex quibus verbis argutè colligit Carthusianus, lunam plenam incepisse, quia luna non oritur in principio noctis, nisi quòd est plena; ergo si luna à Deo condita est in ea dispositione, vt sua luce inchoaret noctem, in plenilunio oportuit condi.

Sensus quæstionis.

August.

D. Thom.

Percira. Soarius.

Damascen. Rationes pro plenilunio.

Clitoveus. Beda. Abulens. Carthul. Probatur primò ex Gen. 1.

Carthul.

197.

Probatur secundò. D. Thom.

Probatur tertio.

Atendece Fuidarium.

tionem non est condita. Quartò confirmari potest eadem pars ex Theodoro. in Genes. & D. Ambrosio. in Exaëmer. lib. 1. cap. 4. hic enim asserit eo tempore mundum fuisse conditum, quo Iudæi ab Ægypto exierunt, & quo postea Pascha celebrabant; sed Pascha semper est celebratum in plenilunio; ergo in plenilunio mundus est inchoatus. In principio, inquit, mensium, quo Pascha in Iudæa celebrabant, cælum & terram fecit Deus. Et hac de causa dicunt multi, quòd sol in Ariete creatus fuerit in æquinoctio, nimirum verno, in quo etiam Pascha à Iudæis, Deo imperante, celebrabatur. Hæc sunt potiora fundamenta huius sententiæ.

Theodor. Ambros.

198.

Rationes pro nouilunio.

D. Thom.

Ambros.

199.

Rationes pro quarta parte augmenti lunari.

Secunda sententiæ, quæ statuit lunam prope nouilunium fuisse creatam, suos etiam habet patronos, & rationes non contemnendas; pro ea enim stant nonnulli antiqui ab Augustino. relati. Eandem probabilem credit D. Thom. 1. part. quæst. 70. art. 2. ad 5. Et probari potest primò, quia sol & luna fuerunt creata non solum, vt præfesset diei, & nocti, sed etiam in signe temporum, vt sacra pagina attestatur, id est, vt per cursus horum planetarum anni & menses metirentur; sed non poterat luna esse mensura mensis in suo cursu, si inciperet à plenilunio; nam ex eo puncto, in quo est plena, vsque ad alterum nouilunium, quindecim tantum dies elabuntur; ergo vt sic non poterat esse mensura integri mensis. Secundò, quia cætera creaturæ, quæ sunt capaces augmenti, condita sunt in ea dispositione, in qua illud possint fortiri, vt ita formam præberent cæteris generationibus subsequentiibus; segetes enim, & arborum fructus non maturi, sed in flore, & primo germine, & in vere, non in estate sunt procreati; sic enim Ambrosius in Exaëmer. citato, *Decebat, inquit, principium anni esse principium generationis, & ipsam generationem mollioribus auris foueri; neque enim possent tenera rerum exordia, aut asperioris laborem tolerare frigoris, aut torridis aestus iniurias sustinere.* Ergo idem dicendum de luna, præcipuè cum ad illius ortum mensura generentur, quæ cum illa similiter accipiunt incrementa.

Tertia sententia est aliquorum, quos memorat Soarius citatus num. 10. qui mediam sequentes viam dicunt lunam factam fuisse in quarta parte sui augmenti, id est, in ea dispositione, quam in septimo die habere solet; illam enim tunc supra nostrum horizontem suspicimus permeantem, quando nimirum sol occumbit, & sic optimè poterat totam noctem illuminare; vnde pro hac sententia sic conflo argumentum. Luna fuit condita, vt nocti præfesset, sed hoc munus obire non poterat, si in prima luna, vel plena creata fuisset: ergo, &c. Maior constat ex sacra pagina. Probatur minor quoad primam partem, quia tunc non poterat totam noctem illuminare, si quidem à sole vel paruam, vel nullam mutuaetur lucem. Quoad secundam partem etiam probatur, quia si plena fuisset creata, post illud initium statim decresceret, vt constat, quod inconueniens videtur, conueniens verò quod per aliquot dies continenter augetur. Hæc sunt ferè omnia sanctorum Patrum, Theologorum, & Philosophorum placita circa lunæ conditionem, quam quæstionem Mathematici non attigerunt. In illa sanè certum non audio iudicare, quia ex Scriptura nihil certum colligitur, vt ait Soarius; nihilominus prima sententia vt magis à Patribus insinuata, mihi præ cæteris arridet.

Soarius. Auctoris placitum.

PROBLEMA XL.

Utrum Luna totam suam lucem à Sole mutuatur.

200. Luna obser-
tiones valde
difficiles.

Tycho.

Status qua-
sionis.

201. Tychonis opi-
nio.

Ananomád.
Cleom.
Plutarch.
Aucenna.
Macro.
Plin.
Apu.
Beda.
M. Albert.
Vgo.

Clavius.

202. Comibricen-
sium opinio.
Percius.

iam illud, quod Tycho assereret, non est verum, pro quibus sic argumentor. Primum, quia si luna totam suam lucem à sole acciperet, videretur, ta- ret in eclipti; sed tunc suam propriam lucem ad- huc retinet, & conferuat: ergo, &c. Maior er- aduersariorum, præsertim Tychois. Problemæ no- rem, quia luna eclipti rubicunda apparet, lu- cida & colorata, sed non poterat ita apparere, nisi haberet lucem, cum obiectum visu sit so- lum lucidum, & coloratum: ergo, &c. Quod autem tunc temporis nativam lucem sibi vendi- cet, probatur, quia illa lux non est à sole accepta, siquidem interponitur tellus: ergo illam ex se habet. Secundò, quia omne stellarum, necnon ce- teri planetæ propter lumen, quod à sole mutuatur, proprium habent: ergo & luna. Antecedens quoad stellas est in confesso apud omnes, quoad planetas autem amulius conceditur. Et quod ita deceat probat Pereira citatus. Tertiò, quia, vt probat Soarius allegatus, Dominus crea- uit res omnes modo magis conueniente, & ad vsus hominum magis accommodato: sed conue- nientius, accommodatiùsque foret ad humanum genus, si luna propriam lucem haberet: ergo, &c. Hæc tamen opinio licet conuenientior videatur, prima nihilominus Mathematicæ legibus con- na iudicatur.

Percius
Soarius.

Auoris
lum.

PROBLEMA XLI.

Utrum Luna inter duo luminaria magna à Deo condita rectè numeretur.

Hæc questio fortassis videbitur aliquibus ex- tra controuersiam, cum Moyses testetur 1. Genes. *Fecitque Deus duo luminaria magna in- minare maius, et præfessit dies, & luminare minus, et præfessit nocti.* &c. Vnde constat inter vnum ex illis magnis luminariis à Deo conditis esse lu- nam. Ceterum quamuis de hoc nullum sit dubium, non mediocre insurgit ex ipsa rei certitu- dine. Enimvero si luna minor est omnibus stel- lis, quas inerrantes appellamus, quippe quæ octies ac decies terræ molem excedunt, cum verò terra tricies nouies lunam superet magnitudine. Deinde Planeta, si vnum excipias Mercurium, cum multo maiores luna sint, vt veteres Mathe- matici, quos sequitur Maurolycus in Appendice Dialogorum de Cosmographia, obseruauerunt, & nouissimè noster Clavius approbavit in sphaera Ioan. de sacro Bosco cap. 1. Curigitur luna lu- minare magnum à Moyse dicitur? Equidem, au- thore Plinio lib. 2. cap. 9. *Multiformis luna ambio- ge illa sua multorum torsit ingenia contemplantium, & proximum ignori maxime sidus indignum, crescens semper, ac senescens, & modo curuata in cornu, modo equa portione diuisa, modo sinuata in orbem, maculata, cademque subito prænitens, immen- sa orbe pleno, ac repente nulla, aliis pernox, aliis si- ra, & parte diei Solis lucem adiunxit, desierens, & in defectu tamen conspicua.* Hinc est, quod D. Basiliius in hunc locum, & D. Augustinus lib. 2. de Gen. ad literam cap. 16. existimant post Aristote- lem maximum cæli astrum esse lunam; quamuis à Soar. de opere sex dierum lib. 2. cap. 9. num. 9. aliter intelligatur Augustinus. Sed cum lon- gè contrarium germana, ac vera doceat Ma- thema

203.

Tycho Bra-
he 1. cap.
de Astro-
nomia insti-
tuta.
Mauro-
lycus
Plinius.

Basil.
August.
Aristot.
Soarius.

Problema XLII.

De ratione ineundi naturalis diei. 111

thematica, locus Scripturæ à nobis est expo- nendus. An dicitur luminare magnum, quia reliquis maior, oculorum iudicio, & vulgi æstimatione censetur? Sanè non vulgi tantum, sed quoq; Dei iudicio illa virtus pluris habetur, quæ maiorem apud homines consequitur æstimationem, viden- tes enim opera bona nostra glorificant Patrem nostrum, qui in cælis est. Omnis quidem eius glo- ria ab intus; sed in exterius effulgeat opus est. Nam si vera est Hieronymi sententia epist. 9. *Speculum mentis est facies, & iacti oculi cordis fatentur arcana. Clamant opera,* ait Ambrosius, & optimus sermo, teste Clemente Alex. 2. Pædag. c. 9. *cogitationis est fructus.* Rursus Ambros. lib. 2. de Virg. *Species corporis simulachrum est mentis, figuratq; probitatis.* Hoc est illud vitæ spiraculum, quod Deus in faciem Adami inspirauit, Gen. 2. 7. non in inti- mo cordis arcano, sed in externo frontis domici- lio hominis vitam diuinus Artifex collocauit. Ita- que non in corde, vt Aristoteles, sed in ore. Quod mysterium, Magne Deus? Nonne in corde magis tuta, ac securior vita tui hominis seruetur, cor enim oris quædam manus, in gladij speciem quasi armatus miles vigilanter custodit atque de- fendit. Nimirum seruat natura pretiosum illum vitæ thesaurum. Plinius lib. 1. nat. hist. c. 37. pul- cherrimo verborum ambitu muniuit hoc pretium. *Cor intra præmolli firmoque opertum membrana inuo- luro, munitum costarum, & pectoris muro, vt pareat præcipuam vitæ causam, & originem, &c.* Nihilomi- nus non in illo cordis recessu, sed in oris aspectu vitam posuit Dominus, quia adeo puram postulat vitam hominis, vt quod abscondi debeat, non ha- beat. En mysterium, si credimus Ambrosio, cur luna luminare magnum nuncupetur, æquum enim erat, vt magna diceretur, quæ magnam ho- minum oculis lucem suffundere videbatur. An luminare magnum appellatur luna, quia viros & effectus eius erga elementa, metalla, stir- pes, animantes, humanumque corpus præ cæteri- bus astris (si vnū excipias solem) est sæcundior & beneficentior? Sanè post solem iure principatum meruit obtinere, quæ præ cæteris planetis tanta indulgentia humanum genus prosequitur. Nonne ob beneficentiam micat inter omnes Iulium sydus, velut inter ignes luna minores? Magnum quidem, teste Plutarcho, Cæsarem reddidit vio- lentia in hostes, sed maiorem beneficentia in ami- cos. Magos illos, qui Bethleemicum Regem adora- runt, Reges appellamus cum Matre Ecclesia. Cæterum vbi sceptrum, vbi corona, vbi regia sunt insignia? Non inuenio expressum regie di- gnitatis testimonium in sacris monumentis, nisi illud, quod ingeniosè Maldonatus inuenit, quan- do scilicet apertis thesauris obtulerunt ei mune- ra. Quod maius regalis magnificentie testimo- nium? aperiendo, nimirum, thesauros suos se Reges ostendunt. Innatum est Regibus benefacere; inane sceptrum sine lucis beneficentia. Laudo in meam sententiam B. Synesium lib. de Reg. vbi ita Reges alloquitur. *Princeps cum in bonis con- ferendis liberalitate sit præditus, tum nihilo magis ea de re defariendus est, quam sol suos in stirpes, atque animantia radios effundens, neque enim lucere labo- riosum est ei, utpote cuius in natura splendor, & fons ipse luminis continetur, &c.* 4. Reg. 20. Ezechie Regis vita in ampliores annos extendenda in so- le retrocedente auguratur. Cur ita? August. lib. 2. de mirab. cap. 28. *conuenienter tale signum Re- gi in mortis expectatione posito apertissimum euenit, quod Mendocæ Viridarum,*

204.

Hieron.

Ambros.

Alex.

Ambr.

Aristot.

Cor vitæ the-
saurus.
Plin.

Ambros.

205. Alia ratio.

Horat.

Plutarc.

Maldonatus
in Matth.

Synesius.
Rex cum So-
le confertur.

August.

Dominus per solem fieri taliter disposuit, &c. Vita Regis solarem, seu lunarem cursum debet imi- tari, illuminando, benefacendo. Nam vt sol, & Regis vita sibi inuicem corresponscant, Deus si- mul, authore Nazianzeno orat. in funere Patris, Regem gratia, & miraculo ornat, & diei augmen- to, dierum augmentum confirmat. Beneficentia magnum Regem fecit Christum Dominum, be- nificum quidem solem vel in suo occasu erga hostes etiam suos. Quid aliud clamat ille latro? *Domine memento mei, dum veneris in Regnum tuum.* Regnum ei parturit beneficentia, & magnum Regem ipsum demonstraui, si placet arguta Leo- nis sententia serm. 10. de pass. Meritò igitur lu- na à Moyse luminare magnum nominatur, quam- uis enim magnitudine sit minor cæteris astris, si excipias Mercurium, est tamen beneficentia om- nibus longè maior, præter solem, vt optimè ex- posuit D. Thom. Par enim erat, vt hominibus prodesse, quæ à Deo nocti præesse iubebatur. Si verum est elegans Bernardi iudicium ad Velle- mum Abbatem epist. 86. *Stude prodesse, quibus praes, nec præesse refuge, dum prodesse potes, quia va- tibi quidem si praes, & non prodes; sed va granius, si quia præesse metuis, prodesse refugis.*

Nazianz.

Leo.

D. Thom.
1. P. 9. 70.
art. 1.
Bernard.

206.

Altera ratio.
Hebraeorum
in supputandis
temporibus.

An luna luminare magnum nuncupatur, quia in hoc quod est esse in tempora, signa, dies, men- ses, & annos, post solem præ cæteris astris exce- dit? Hæc est multorum sententia. Et quidem Hebræi homines distinctionem temporum, non mensium modò, sed annorum etiam, ac ratio- nem festorum dierum à luna petebant, vt patet ex libro Ecclesiastici cap. 43. Qui mos apud alias nationes increbuit, & hodie seruetur apud Sinas, & Iaponas. Medici etiam vel augmenta, vel de- crementa lunæ diligenter contemplantur, ante- quam ægrotis curandis medicinas adhibeant. Ac- cedunt agricolæ, qui ad excolendos, vel repasti- nandos agros, ad committenda telluri semina, ad segetes metendas, seu amputandas, cædendâ- que arbores lunæ vicissitudines continenter ob- seruant. Iam verò nautæ quàm sedulo curant au- ctiones, diminutionesque lunæ, ex quibus de- pendent & accessus, & maris recessus; ex quibus ventorum flatus, temporum cursus, ac mutatio- nes expectant; etenim sine lunæ auspicio, nec è portu soluunt, nec se credunt mari. Quid plura? Meritò igitur luminare magnum appellatur il- lud astrum, quod præ cæteris hominibus inter- ius. Hæc interim de luna fati, ne luna laboranti succurrere videamur.

Ex luna re-
ra & auspicio
captantur.

Iuonni.

PROBLEMA XLII.

Que ratio ineundi naturalis diei sit re- rum naturæ conformior.

Sicut in capiendis anni exordiis non satis gen- tes conferunt, vt referunt Plinius lib. 7. naturalis histor. Simplic. 5. phys. Aliacens. in concordia ver. 6. Vielm. de oper. lect. 12. pag. 153. & alij: ita in auspiciando naturalis diei prin- cipio maxima fuit in populis varietas, quæ non- dum est ad vnitatem redacta. Assyrii à Solis ortu subducebant naturales dies, quod faciunt Balea- res, teste Clauio in 2. cap. sphaer. Iudæi & Athe- nienfes à vesper, quos, eodem Clauio teste, se- quuntur Itali. Prisci Romani à nocte media, vt

207. Plin.
Simplic.
Aliacens.
Vielm.

Variis mo-
in variis na-
tionibus.
Clavius.

Pataunus. præter alios aduertit Paulus Pataunus celebris lreconsult. lib. 2. ff. tit. 1. 2. de feriis; retinent hanc consuetudinem Hispani, Arabes cum Astrologis à meridie autpiciatur dierum exordia, quam exordiendi rationem notat Accursius tit. citato, & nimis absurdam vocat. Cùm igitur quatuor potissimum reperiamus naturalis diei exordiendi rationes, nimirum ab ortu Solis, à meridie, à vespere, à nocte media, inuestigandum est breuiter, quanam ex iis sit naturæ rerum conformior, quæ verò minus conformis.

208. Rectius ab ortu initium sumi ostenditur primò, quia lux natura sua præcedit tenebras, & ortus lucis eiusdem consentientiam ac declinationem: at naturalis dies lucem complectitur & tenebras; inchoandus igitur est ad rei naturam conformiter ab ortu lucis. Confirmatur, quia labor natura sua prior est quiete, manè verò ad opera egrediuntur homines, iuxta illud Psalm. 103. 22. 23. *Ortus est sol, &c. Exiit homo ad opus suum, & ad operationem suam, usque ad vespertum;* nocte appetente cubitum pergunt, vt vires operando disperditas restaurent. Vnde Plato 7. de republ. *Ordo, inquit, temporis libertis hominibus ab ortu Solis perpetuus ad alterum Solis ortum est habendus; quod autem generatim ab omnibus sit, à natura proficisci videtur;* & ob hanc causam graues auctores Heliogabali imprudentiam & impudentiam accusant, quòd præpostero temporis ordine die ferieretur, noctu se negotiis dederet. Quam consuetudinem aliqui adhuc homines seruant, vel in hoc à recta viuendi ratione adeò alieni, vt ipsum naturæ ordinem præuerrere non vereantur. Deinde in prima mundi conditione primus Orbis dies ab ortu Solis incepit, cùm cælum ab oriente moueri cœptum sit, & 24. horarum spatium integram confecerit circulationem, quod docet Basilius, Chrysofostomus, Ambrosius, Augustinus, Hugo & alij, quos citant & sequuntur Soar. de opere sex dierum lib. 2. c. 3. n. 12. Cornelius & Pererius in Gen. cap. 1. Sed in principio mundi quid naturæ rerum consonet factum est: ergo, &c. Denique Patrum mos fuit ad Orientem aspiciere orantes, & eò vergebant templorum ostia; qui etiam apud Ethnicos viguit, auctore Volaterrano lib. 29. Porro quid hæc consuetudo indicabat, nisi oriente naturali die, ad verissimum diem lucis fontem eouertendos mortalium animos? vt pulchrè adnotauit Theodoretus in Exod: vbi Deus templi portam versus Orientem spectare iubet. Sunt pro hac parte Magister in 2. d. 13. & Quintil. lib. 9. instit. Orator. cap. 4. & alij.

Plato. *Ordo, inquit, temporis libertis hominibus ab ortu Solis perpetuus ad alterum Solis ortum est habendus; quod autem generatim ab omnibus sit, à natura proficisci videtur;* & ob hanc causam graues auctores Heliogabali imprudentiam & impudentiam accusant, quòd præpostero temporis ordine die ferieretur, noctu se negotiis dederet. Quam consuetudinem aliqui adhuc homines seruant, vel in hoc à recta viuendi ratione adeò alieni, vt ipsum naturæ ordinem præuerrere non vereantur. Deinde in prima mundi conditione primus Orbis dies ab ortu Solis incepit, cùm cælum ab oriente moueri cœptum sit, & 24. horarum spatium integram confecerit circulationem, quod docet Basilius, Chrysofostomus, Ambrosius, Augustinus, Hugo & alij, quos citant & sequuntur Soar. de opere sex dierum lib. 2. c. 3. n. 12. Cornelius & Pererius in Gen. cap. 1. Sed in principio mundi quid naturæ rerum consonet factum est: ergo, &c. Denique Patrum mos fuit ad Orientem aspiciere orantes, & eò vergebant templorum ostia; qui etiam apud Ethnicos viguit, auctore Volaterrano lib. 29. Porro quid hæc consuetudo indicabat, nisi oriente naturali die, ad verissimum diem lucis fontem eouertendos mortalium animos? vt pulchrè adnotauit Theodoretus in Exod: vbi Deus templi portam versus Orientem spectare iubet. Sunt pro hac parte Magister in 2. d. 13. & Quintil. lib. 9. instit. Orator. cap. 4. & alij.

Basil. Chrysofost. Ambros. Augult. Hugo. Soar. Cornel. Perer. Theodorct. Magist. Quintil.

209. Pro Arabibus & Astrologis hoc est fundamentum, quòd sol in meridiano constitutus splendidior est, & ad agendum efficacior: videtur autem rei natura postulare, vt inde naturalis diei sit exordium, vbi Astri cursu suo diem efficientis maior est virtus. Confirmatur ex Marf. Ficino lib. de sole & lumine cap. 10. qui ait solem à Deo creatum in meridie habitabilis horiontis; & hanc esse causam, cur Moses antea vespertum recenscat, quàm manè, quia scilicet prius sol vespertum, quàm diluculum effecerit. Hanc opinionem probabilem sentit D. Bonauent. & illam tribuit Bedæ, in 2. d. 13. art. 1. q. 2. Ægid. 1. p. sui exaem. cap. 16. eam apertè tenetur. Accedit ex Clauio pag. 279. & 282. quòd sol & astra in omnibus regionibus respectu meridiani eodem semper modo se habent, non autem respectu horiontis.

Bonauent. Bedæ. Ægidius. Clauius.

Pro Iudæorum, Atheniensium, & Italarum consuetudine primò se offert Moses, qui ad initium Genes. naturalem diem ex partibus colligens repetit sapiens factum fuisse *vespere & manè diem unum.* Secundò Hebraei Exod. 12. Deuter. 16. & aliis Scripturæ locis iubentur suas festiuitates vespere, in principio nimirum naturalis diei, inchoare. Et Leuit. 23. 32. *A vespere,* inquit Dominus, *usque ad vespertum celebrabitis sabatam vestram;* quod & Christiani facimus; locum notauit D. Thom. in 4. d. 4. 1. & super Ioann. cap. 13. dicens id fieri, quia Iudæi lunam obseruant, quæ noua ante vespertum non conspicitur. Hanc opinionem tuentur Abulens. in Gen. Molina d. 1. imò & Hieronymus in cap. 2. Ionæ. Nec contra hoc facit, quod Caietanus q. 10. & 11. aliquantulum audax congerit, dum hanc sententiam absurdam falsam contra Scripturam, tanquam ex tripode pronuntiat, quia nullum videtur absurdum constari vnum tempus à diuersis durationibus, partim sub quiete corporum, partim sub motu lucis; nonne ex luce & tenebris, siue ex nocte & die, quæ non minus inter se repugnant, constatur vnum tempus, vnaque naturalis dies?

A media nocte duci naturalis diei principium, naturæ rerum esse congruentius alij opinantur. Primò, quia à media nocte incipit sol ad nos accedere, à quocunque alio puncto non incipit; sed apparere, vt in ortu; aut recedere, vt in meridie; aut occultari, vt in occasu. Hanc reddit causam Plutarchus in problem. cur à media nocte diem Romani veteres inchoarint, vbi & aliam addit. Secundò, naturalis dies solari anno confertur, quia sicut annus est integra Solis sub Zodiaco conuersio, ita dies integra eius circa terram, cum primo mobili circulatione item vt annus quatuor habet partes, ita & dies; anni partes à quatuor vtriusque æquinoctij & vtriusque solstitij punctis; partes diei à quatuor cæli punctis accipiuntur: mitto in pluribus aliis analogiam; sed anni initium ab hyeme sumitur, quæ mediæ nocti comparatur; ergo initium naturalis diei à nocte media: sumi verò anni initium ab hyeme rectius, quàm à Martio, vt apud Astrologos, aut ab Autumno, vt apud præcos Iudæos, ostendit Clauius pag. 243. quia punctum illud solstitij, quod est initium Capricorni, est finis descendentis, & principium ascendentis semicirculi, atque adeò finis recessus Solis, & principium accessus eiusdem respectu partis septentrionalis, quæ dignior australi est, & quam anni institutores incoluerunt. Eadem redditur causa ab Ouid. 1. Fastor.

Deinde Christus Dominus nocte nascens media, gratiæ diem inchoauit, naturalisque diei exordium liquidissimum natalis sui auspicio feliciter consecrauit, quod doctissimè de more suo probat Soar. in 3. p. tom. 2. d. 12. sect. 3. vbi etiam hanc opinionem de diei naturalis initio confirmat. Hoc auspiciu præpetis omine pennæ secutus est Iustinianus Imperator, & sanctionibus suis stabiliiuit; vide leg. 8. ff. de feriis & dilationibus, quæ diem naturalem à media nocte vsque ad aliam mediam noctem, inchoat, clauditque.

Vt optimè legem accipiunt Bartol. Vlpianus, & alij. Hæc opinio mihi probabilior.

.

PRO

210. Orientalis ratio pro etc. sicut.

D. Thom. Abulens. Molina. Hieron. Caietan.

211. Causa ratio pro etc. sicut.

Plutarch.

Clauis

Ouid.

Consilium Domini nature & leuiter tiam conseruat.

Iustitiam sicut.

Bartol. Vlpian.

Problemata XLIII.
Sit ne astra ad agendum potentius organum, lux, an motus.
 PROBLEMA XLIII.
 Sit ne astra ad agendum potentius organum, lux, an motus.

Argumenta pro motu. D. Thom. Simplific. Sirenus. Vielm.

212. Assignantur varia rationes.

Aristot.

Caietan.

213. Pugnat veritas pro lu. cc. Soncin. Pererius.

Suppono id, quod verum est, & communis Philosophorum schola recipit, Astra agere in corpora sublunaria luce & motu: num etiam occultis vtantur influentiis, nihil ad præsens institutum. Cùm igitur lux & motus duo sint potissima agendi instrumenta, in controuersiam adducimus, vtrum sit efficacius & potentius ex his duobus? Quòd primæ sint motui deferendæ, haberi videtur ex D. Thom. 1. 2. q. 109. art. 1. in 2. d. 2. q. 2. art. 3. 2. de cælo art. 4. ad fin. & alibi; & ex Simplificio eodem lib. de cælo, & plerisque D. Thom. sectatoribus, quatenus cum suo præceptore docent quieto cælo nihil infra ipsum moueri omnino posse. Defendunt hanc partem ex instituto Iulius Sirenus lib. 3. de fato cap. 50. & Hieronymus Vielm. in suo exaëmero lect. 17. & alij.

Præcipuum huius partis fundamentum est, quia tota cæli vis, & efficacia ad operandum ab eiusdem motore oritur, ad eum modum, quo Serra, aut quoduis aliud instrumentum ex motione agentis principalis efficax fit & actuosum. Addi possunt hæ rationes. Prima, quia inferiores motus à cæli motu non à luce tanquam à sua causa & mensura dependent. Secunda, quia lux præter lucem & calorem nihil amplius videtur producere; cælum autem multis aliis agit virtutibus, quæ non nisi motus ministerio videntur produci. Tertia, quia Aristoteles 1. Meteor. primas videtur motui concessisse, cùm dixit, oportere hunc mundum inferioris latitudinis esse contiguum. quo loco perpendo non dixisse, oportere vt hic mundus sit contiguus cælo, sed cæli motibus; quod apertius tradidit 8. Physic. vbi ait cælestem motum esse rerum sublunarium, quasi vitam. Quin & in problematis sect. 7. problem. 4. quærens cur morbi contagione serpent, & appropinquantes inficiant; sanitas verò ab animalisano deriuari nequeat in alios; ait *agritudines esse veluti motiones quasdam, ideo agere; sanitatem verò quietis habere rationem, quæ verò quiescunt inepta esse ad actionem.* Fauere huic parti videtur locus ille Genes. 1. *& spiritus Domini ferebatur super aquas,* vbi grauissimi auctores spiritus nomine validum ventum intelligunt, quo agitata & commota mundanæ molis materia in formas abibat varias. Nec est alienus ab hoc de motu sententia Caietan. ad eundem Genes. locum; cùm enim per aquas primum mobile intelligat, per spiritum motorem Angelum, docet cælum, à quo inferiora pendent, in motu fuisse creatum; & post aliqua. Si autem, inquit, legitur *cubans,* vita ipsius cælestis motus insinuat, ex hoc, quòd fouetur à spiritu; est enim primus motus, velut vita omnium corporalium, & hoc habet à spiritali substantia.

Nihilominus principatù in actionibus Astrorum luci tribuo, si conferatur cum motu. Ita sentiunt auctores plurimi etiam de numero Thomistarum, inter quos est Soncin. 1. 2. Met. q. 13. & alij nobiliores ad 2. sentent. d. 15. qui localem motum non alia ratione putant necessarium, nisi vt astra ferat ad nos, ac referat, vt temporum vicissitudo generationum & corruptionum seriem

Mendoça Viridarum.

efficiat. Est in hac sententia Bened. Perer. lib. 2. in Genes. quæst. 10. & lib. 1. ad ea verba, *Dixit Deus: Fiat lux,* &c. Vbi cùm duplex commendat cæli ornamentum, motum scilicet, & lumen, principalis, inquit, *lumen, nam motus est propter lumen.* Existimasse idem videntur Ptolom. & Albumazar, qui à luna & sole vitam hominibus infundi asseruerunt; eadem ratione Proclus in Timæum Platonis solem appellauit rerum patrem: apertius tamen Iamblicus omnia bona à sole nobis lucis ministerio censuit deriuari.

Ratione hanc partem ita suadeo. Lux influentiarum vehiculum dicitur, idque, nisi quia cùm lux sit prima qualitas actiua primi corporis, vt præter Bened. loco proximè citato docent communiter reliqui, lucis interuentu efficiunt astra in his inferioribus quicquid à cælo fit. Et confirmatur, quia lux est verum organum, quo sol & astra immediatè attingunt passà; quòd motus non habet; neque enim is potentia est, per quam cælum, veluti per formalem agendi rationem operatur, nec est ipsa formalis effectuum productio, nec aliud simile; sed tantum, vt est probabilis, conditio quædam requisita ad efficiendam temporum, rerumque vicissitudinem; quæ cælo quieto esse nequaquam potest. Adde lucem, vt minimum productiuam esse per se caloris illius vitalis, quo gignuntur omnia, vegetantur, fouentur, reficiuntur; cuius causa dictum est ab Aristotele 1. de cælo text. 100. omnia à cælo vitam accipere, & in ea conseruari.

PROBLEMA XLIV.

Vtrum zona, torrida, & extrema frigida habitabiles olim fuerint.

Artem negantem tuetur acerrimè Bozium Tom. 2. lib. 23. cap. 15. & sermo est ante Christi aduentum. Pro hac parte sic argumentor primò ex Ægypti Regibus, qui Thebis habitabant, in quibus regia sedes *diospolis,* siue *ciuitas Solis* dicebatur. Distant autem Thebæ ab initio zonæ torridæ gradibus duobus, qui leucas quadraginta non efficiunt. Qui fieri igitur potest, vt non modò hi Reges, harum rerum non parum studiosi, sed etiam eorum sacerdotes, penes quos rerum omnium notitia confedissem olim prædicabatur, id ignorarint, quòd scitu quidem facillimum illis erat. Et tamen huiusce loca inhabitabilia esse, imò & figendis sedibus omnino inepta prodidere. Rufus nonnulli ex his Regibus totum fermè orbem peragrarunt, atque adeò zonæ torridæ loca obierunt, vt Olyris anno circiter centesimo, antequam Iacob Ægyptum appulerit. Nechao etiam, siue Necho, vt vocat Herodotus: qui postquam instructa classe Torridam perlustrauit, è mari rubro soluens, Africamque circumlegens, post biennium peruenit ad Herculis columnas, inde reuersus est in Ægyptum, frumento secum asportato, cuius charitate laborabat Ægyptus. Ex qua nauigatione consumatur illorum opinio, quæ citato Bozio non displicet, qui tenent classem Salomonis, quæ solvebat è mari rubro, & nauigabat in Tharsis, triennium consumens solitam circumradere Africæ littora, Hispaniam contendere, & Tartessum eius urbem, quam Tharsis nominare volunt ab scriptura, sua.

Quæ olim fuerit Tharsis. K 3 vulgò

Ptolom. Album.

Proclus.

Iamblic.

214.

Lucis encomia.

Pererius.

Aristot.

215.

Pars negatiua ostenditur.

Bozium.

Probat primò.

Reges Ægypti diligentes orbis indagatores.

Quæ olim fuerit Tharsis.

vulgò *Tariffa*, quæ sanè, vt ex Regum Lusitanorum annalibus constat. fuit vrbs olim auro super omnes abundantissima, opulentissimaque. Quod Strabo etiam affirmat lib. 3. & cecinit Poëta lib. 1. in Rufin.

Claudian.

*Non Tartessus illum futuaret arenis
Tempestas pretiosa Tagi, &c.*

216.

Probatur secundò.

*Persarum Reges in Orbe
patefaciendo
Audios.*

Argumentor secundò ex testimoniis quæ doctè affert idem Bozius ex Ægyptiis, Tytiis, & Hebræis. Iam verò Persæ despectui habuerunt Ægyptios, quia existimabant posse incolere illas zonæ torridæ plagas. Vnde Cambyses Rex dum loca illa apparatusimo exercitu circumnavigare niteretur, nihilque præter vastissimas solitudines occurreret, tandem pluitinis suorum amissis, aliisque (ita sterilitate religionis compellente) occisis, vt eorum carnibus vescerentur, expertus locorum intemperiem rediit. In qua etiam expeditione Meroem sororem amisit, cuius de nomine dicta est insula *Morbè*, quæ Nilo circumdata media est inter Æquinoctialem, & Tropicum Cancræ. Huius rei meminit Herodotus lib. 2. & 3. Strabo lib. 10. & Lucanus mox citandus. Idem accidit Xerxi, vt refert Herodotus lib. 4. Idem Hannoni Carthaginensi. teste Plinio lib. 5. cap. 1. & Pomponio Mel. in Africæ descriptione. Idem etiam contigit Herodoto historię parenti, vt vocat Cicero lib. 1. de legibus, qui diligentissimus fuit huiusce rei indagator, qui propterea ait Nili fontes nemini vnquam fuisse exploratos, quia tota Africa qua iter esset agendum deserta, & inculta iacet. Idem euenit Alexandro Magno, qui in eam curam maximè incubuit, & qui non curaret orbem vniuersum explorare, suoque imperio adiungere, qui cum plures esse mundos audiisset, eos à se omnes vinci non posse agrè admodum ferebat. & tamen nullos sub zona torrida esse mortales reperit, quæ causa fuit, vt Aristoteles eius præceptor diceret inhabitabiles esse eas mundi plagas.

Herodot.
Strabo.
Lucanus.
Plinius.
Pomponius.
Tullius.

Alex. Magn.

*Aristoteles
sententia circa
plures mundos.*

217.
Probatur tertio.

Argumentor tertio ex cura quam olim Romani huic parti adhibuerunt, postquam Ægyptum Imperio adiacerunt, è quibus Cæsar de Nili fontibus Ægyptios sacerdotes percunctatus hoc responsum accepit, teste Lucano lib. 10. vbi supra dicta ferè omnia continentur,

Lucanus,

*Que tibi noscendi Nilum, Romano cupido est:
Hac Pharijs, Persisque fuit, Macedumque tyrannis.
Nullaque non atas voluit conferre futuris
Notitiam, sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander Regum, quem Nilus adorat,
Inuidit Nilo, mistique per vltima terre
Æthiopum lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit. Nilum videre caletem.
Venit ad occasum, mundique extrema Sesostris,
Et Pharios curvis Regum cervicibus egit.
Antè tamè vestros omnes Rhodanumq; Padumque,
Quam Nilum de fonte bibit. Vespans in ortus
Cambyses longè populos peruenit ad aui,
Defectusque epulis, & pastus cado suorum
Ignoto te, Nile, redit, &c.*

*Huius Sesostris
fuit mentio
in sacris
litteris,
quæ nomi-
nas Sefac.*

Constat ex hoc oraculo omnia loca quæ Nilus alluit, fuisse quondam inhabitata, modò autem habitata sunt omnia, vt patet ex multorum scriptis, quibus præsertim adde ex nostris Ioannem Barrium, Damianum de Goës. Strabo autem, imperantibus Octauio, & Claudio, qui diligentissimè de Geographia scripsit, etiam tunc, adhuc non esse habitata Torrida loca, testatur lib. 17. quamuis lib. 2. asserat dimi-

Ioan. Barr.
Damian. de
Goës.
Strabo.

dium zona torridæ, quod nos respiciunt, ex illa parte habitari. Et quidem merito habitatur, cum hæc pars, quæ ad Septentrionem declinat, viuendi rationi sit commodior, vt bene notauit Barocius harum rerum laud mediocriter peritus, in lib. 2. Cosmographiæ cap. 2. Sequentes verò Romani apertius zonas torridas explorarunt, & cognouerunt, & nihilominus omnes antiqui Romanorum scriptores consentiunt desertas fuisse regiones. Sic namque Horatius, qui Augusti memoria floruit, lib. 1. Od. 22.

*Pone me pigris vbi nulla campis
Arbor æstiuæ recreatur aura,
Quod latus mundi nebula, nubesque
Iuppiter arget.
Pone me sub cauraminum propinqui
Solis in terra domibus negata, &c.*

Nihilominus pars affirmatiua certa est, multò enim ante Christi aduentum fuerunt zona torridæ habitata, siue de maxima zona torridæ parte, quæ Erythraeo mari, Oceanoque, qui à columnis Herculeis ad Erythraeum vsque Africam circumfluit, clauditur, sermo sit, siue de minori parte, præsertim de Arabia felix regionibus, quæ tropico Cancræ continentur, quas nemo habitatas fuisse negat: siue etiam sub zona torrida comprehendamus, multas noui Orbis prouincias, & plagas Orientalis India ferè vniuersas, vt verè comprehendere debemus; omnes enim hæc etiam ante Christi ortum cultæ fuerunt, & habitatæ, vt recentiores Cosmographi bene ostendunt; quorum rationes sic confirmo. D. Thomas Apoitolus præcipuas zonæ torridæ partes ab hominibus habitatas inuenit, quas ille pedibus lustrauit. Eminentè non solum Orientales obiuit, vt Barrius Lusitanie alter Linius optime tradit decad. 3. lib. 7. cap. 11. sed etiam Occidentales aliquas, vt Brasiliam, vt accepimus ex incorruptissimis annalium nostrorum monumentis; scripsit enim P. Emanuel de Nobrega è nostra Societate, qui in Brasilia Prouincialem gessit, multa inuenit apud illos barbaros D. Thomæ testimonia, & calentia adhuc eius sanctimoniam vestigia, Quod verò Bozius ait, nimirum omnes has regiones post Christi ortum, in eiusque cultum, & reuerentiam habitari cœptas fuisse, quamuis pius, ac religiosus videatur, nihilominus à veritate prorsus est alienum. Nam in primis quis non stupeat, quòd tam breui tantas, ac tam variis regiones hominibus replentur? Deinde liquido constat ex Sinarum annalibus, vt à nostris, qui illos legerunt, accepimus, regionem illam maximam, quæ vulgò dicitur *Conchechina*, & regnum magnum Sionis, duo mille annos ante Christi aduentum, à Sinis fuisse possessum, & habitatum; in cuius rei testimonium Quæ adhuc Sionis Sinarum Regi vestigial soluit quotannis. Denique hæc in re apertè concludo contra Bozium, & ab eodem peto: Latissima Æthiopum, & Abassynorum imperia fuerunt ne ante Christi ortum patefacta, & habitata? Fuerunt planè, ita passim attestatur sacre pagine veritas; imò regalibus donis orto Infanti stipendiaria sese fecerunt. Peto vltèriùs; Iacèntne sub zona torrida? Rectè quidem, nec à Mathematicis alienus dubitabit: ergo grauitèr lapsus est Bozius hac in re; nec fortassis minus in sequenti.

218.

*Pone me
sub cauraminum
propinqui
Solis in terra
domibus
negata, &c.*

219.

*Opinio Pythagorica
de circulari telluris
motu.
Copernic.
Calcagnin.
Stunica.*

220.

*Quæstio
procedit de motu
trepidationis.
Valques.*

*Pars affirmatiua
probatur
primò.*

Problema XLV.

219.
Dubium de
extremis
frigidis.
Bozius.
Plinius.

Strabo.

Macrob.
Solin.
Mella.
Olaius.
Zinus.
Barrii secuti
sunt Lusitanos.

Boter.

Maius dubium est, vtrum extremæ frigida olim fuerint habitata? Bozius palàm negat ante Christi aduentum; in qua sententia fuerunt multi quos citat. Et Plinius lib. 4. c. 12. scribit hanc mundi partem damnatam à natura, & densam mersam caligine, neque in alio, quàm rigoris opere, gelidisque Aquilonis conceptaculis. Rursusque idem cum Strabone irridet Macroborum gentem, fabulosè iniquens celebratam miraculis, quæ tandiu felici æuo sub ipso axe degeret. Herodotus autem septentrionalem fuisse habitata affirmat, quando ait de ferri ab ea vsque ad Græciam Virgines ad sacrificium. Ita existimauit Macrobius, Solinus, Pomp. Mella, & alij ex antiquis. Post Christi tamen aduentum asserit Bozius vtramque frigidam cultam fuisse, & sequitur Olaius magnum Archiepiscopum Ipsalensem, Zinum, & alios iuniores. Certum tamen est, in primis extremas frigidas quæ accedunt ad vtrumque polum viginti quinque gradibus vltra dimidium esse habitabiles, quidquid dicant Poëtarum deliria; quia vtraque in partibus anni vel habet solem, vel lunam continenter, nec exinde aliquod sequitur incommodum quòd viuendi auferat rationem. Meridionalis verò nondum cognita, vt scribit Abrahamus Ortelius in suo Theatro, & passim Cosmographi in suis tabulis. De septentrionali tota est controuersia. Baraui homines nauigationibus suis hac memoria celebres secuti Lusitanos ad has plagas patefaciendas omnes curas impenderunt, sed quidem non cognouerunt. Nam gelu, & glacie impediti retro vela dederunt, & cursus relictos iterarunt, vt patet ex duobus illis voluminibus suarum nauigationum, & ex illis quæ scribit Ioannes Boterus. Itaque ad septentrionalem solum de noua Zemla sit mentio, neque aliud ad hanc diem pro certo constat.

PROBLEMA XLV.

Vtrum tota terra motu trepidationis naturaliter moueri queat.

220.
Opinio Pythagorica de circulari telluris motu.
Copernic.
Calcagnin.
Stunica.

Quæstio procedit de motu trepidationis.
Valques.

Pars affirmatiua probatur primò.

IN primis omitto Pythagoricos existimantes terram circulariter moueri: quibus aliqui recentiores, Copernicus, Cælius Calcagninus, Stunica, & si qui sunt alij, adhæserunt. Hi enim auctores, maiori rationis vertigine, quàm sit ea, quam terræ tribuunt, agitantur. Loquor igitur de motu trepidationis, non quidem iugi, ac perenni, sed aliquando propter aliquas causas contingenti, quo terra tremere, ac subsilire videatur. Et in hoc sensu non deest aliquis ex recentioribus Theologis, qui partem affirmatiuam acriter tueatur, Valq. 1. 2. disp. 81. c. 2. n. 8. Cuius fundamentum duplex esse potest. Primum, quia terra naturaliter mutare potest, centrum grauitatis ergò naturaliter moueri potest. Patet consequentia, quia centrum grauitatis terræ debet coincidere cum centro totius mundi, alioqui terra non esset in infimo loco; ergo si centrum grauitatis terræ mutetur versùs superiorem partem, necesse erit, vt superior pars terræ fluat & labatur ad centrum mundi, inferior verò à centro proportionaliter recedat, quousque centrum grauitatis terræ cum centro mundi coincidat, illique indi-

De telluris motu imaginario. 115

uisibiliter commensuretur, & sic tota terra moueatur. Antecedens probatur, quia centrum grauitatis terræ est illud punctum, quod diuidit terram in partes æqualiter graues; sed si aliquid ponderis ex vna parte terræ accedat, etiam si sit minima quædam stipula, vel illi tantillus impulsus imprimatur, iam illa pars reddetur grauior, quàm opposita: ergo necesse erit sumere aliud punctum distinctum à priori, quod terram in partes æqualiter graues partiatur, ac proinde mutato priori centro grauitatis aliud constituere.

Secundum fundamentum est, quia si lapis magno impulsu ad terram allidatur, ille impulsus tandem euanesceat; vt patet ex eo, quòd si paulo post terra subtrahatur, lapis descendet sola grauitate naturali, lentius, quàm antea: non corrumpetur autem defectu subiecti, siquidem illud illæsum permanet; neque defectu motoris, siquidem non dependet ab illo in conservari, alioqui sublato motore ne breuissimo quidem tempore perseuerare posset; cum tamen manifesta experientia aliud ostendat. ergo corrumpetur ab aliquo impulsu contrario; cum à partium enumeratione non appareat aliud principium à quo corrumpatur. Hic autem impulsus ita contingit. Superior pars terræ facta grauior propter pondus additum, vel adhibitum impulsu, tota ad centrum ruit: deinde pars opposita terræ, quæ à centro recessit, rursus per impetum suæ naturæ grauitatis redire nititur ad centrum; contra illam grauitatem impulsus, eamque tandem superat, & corrumpit; & per nouum motum aliud centrum grauitatis terræ cum centro mundi commensuratur. Vnde hic motus merito vocatur motus trepidationis, quia constat ex accessu & recessu terræ ad centrum, per quos terra partim subsidit, partim subsultat similis trepidanti.

Hæc opinio ingeniosa est, sed nequaquam vera. Primò, quia videtur parum consona Scripturæ, quæ nihil frequentius prædicat, quàm terræ subtilitatem & immobilitatem, Psalm. 23. 74. 92. 103. Eccles. 1. Iob. 38. 1. Paral. 6. 2. Petri 3. & passim alibi, & hac de causa Copernicana opinio fuit damnata in Cardinalium Congregatione. Secundò, quia loquitur contra sensum, nemo enim talem motum experitur: nec satis est dicere eum motum esse imperceptibilem, quia ad eundem asyllum confugerent, qui terræ circularem motum attribuunt, præterquam quòd tantum poterit pondus superimponi, vel tantus impulsus adhiberi, vt motus imperceptibilis non euadat, sed satis manifestus appareat. Tertio, quia debilibus nititur fundamentis. Primum sic demolior. Et in primis supponit tanquam indubitatum centrum grauitatis, ad quod grauiata tendunt, necessariò esse vnum cum centro vniuersi. Quod certè adeò non est indubitatum, vt contrarium defendi non videatur, vt sequenti quæstione ostendam. Primò, quia si terra impulsu vnus formicæ à centro mundi aliquantulum recedit, impulsu vnus hominis longius recedit, impulsu multorum hominum longissimè, & si magis ac magis hominum & Angelorum impulsus multiplicentur, tota à suo loco naturali conuelleretur, quod Philosophiæ repugnat. Secundò, quia si terra propter aliquem impulsu à centro recedit, neque solares, neque lunares eclipses infallibiliter apparebunt: non solares, quia poterit terra ita à luna Soli supposita remoueri, vt non incidat in illius umbram, proindeque totus sol

221.
Probatur secundò.

222.
Ostenditur primò falsitas prædictæ sententia.

Copernicana opinio damnata.
Ostenditur secundò eandem falsitas.

Impugnatur primum fundamentum primum.

Impugnatur secundò.

conspicuis appareat. Non lunares, quia poterit terra ita ad solem accedere, vt suam vmbra in lunam è regione positam non extendat; atque adeò tota luna pleno nitens orbe appareat.

223. *Impugnatur tertio.* Tertiò, quia ridiculum videtur, quòd sub paleæ, formicæve pondere immanis hæc telluris machina gemat, moueaturque. Et sic demonstro si in bilance æqualiter sustentante multos tritici modios addatur ex vna parte vnum tritici granum, illico ad terram ruct altera pars examinis? absit quidem, nec mouebitur, nec trepidabit.

Impugnatur quarto. Quartò, quia esto ex vna parte aliquid ponderis terræ adiangatur, non propterea terra mutabit centrum grauitatis, quia statim in partem oppositam æquale onus confluet, quod priori præponderet, procurante id natura, terræque se ipsam ex omnibus partibus librante, & coæquante. Et quamuis mutetur centrum grauitatis, non propterea terra statim mouebitur; quia partes quæ sunt in centro tam pertinaciter illi adhærescant, propter naturalem sympathiam, cum suo loco naturali, vt neque moli desuper incumbenti cedant, neque à suo centro recedant, quousque natura suaapte vi exteriores partes terræ coæquet, & commensuret, quemadmodum quando datur periculum vacui, duo corpora tam tenaciter inter se cohærent & concresecunt, vt nullis viribus creatis diuellantur.

224. *Impugnatur quarto.* Accedit, quòd in corpore vniformiter graui, & non perfectè æ rigorosè sphærico, non potest assignari centrum indiuisibile grauitatis, ergo falsò assumitur mutari centrum grauitatis, & consequenter falsò concluditur ex mutatione centri motus totius terræ. Probo antecedens, quia in corpore, quod non est perfectè sphæricum, non potest assignari centrum indiuisibile magnitudinis: alioqui iam omnes lineæ à centro ad circumferentiam essent æquales, & proinde esset perfectè sphæricum; ergo neque centrum grauitatis: nam in corpore vniformiter graui, seu cuius omnes partes sunt eiusdem grauitatis, centrum grauitatis & magnitudinis coincidunt: & proinde si non habet centrum indiuisibile magnitudinis, neque grauitatis habere poterit.

225. *Impugnatur secundum fundamentum primo.* Posterius fundamentum, quòd scilicet impulsus ex vna parte terræ impressus debeat euanescere per contrarium impulsus terræ ex altera parte sursum renitentis, impugnatur, quia impulsus non ab alio contrario interimitur, sed de ipso euanescit, quod sic ostendo. Primò, quia omnes impulsus sunt eiusdem speciei in sua naturali entitate, quemadmodum & motus locales, eorundemque termini intrinseci; ergo vnus non potest agere in alium, actio enim semper est à contrario, propria autem contrarietas non reperitur in iis, quæ specificè conueniunt. Secundò, quia licet impulsus, quo terra ad centrum renititur, & quo priorem dicitur interimere, semper in terra perseuerat, vel ab alio corrumpitur: ex hoc secundo sequitur processus in infinitum; ex illo primo sequitur elementa in suis locis grauitare: ergo potius talis impulsus fictitijs est, & chimericus.

Impugnatur tertio. Tertiò, quia si Angelus impellat sursum partem ignis proximam concauo lunæ, & deinde cesset; ille impulsus sensum extabescet, non ab alio contrario. nam cælum non resistit actiue, sed solum negatiue; ergo se ipso perit. Vltimò, quia impulsus, quo Angelus mouet primum mobile, nisi continuè refarciatur, perit; non è contrario, cum non appareat. ergo. Dicit aliquis. Sensum

interimi ab alio impulsu, quo alius Angelus mouet cælum inferius in contrariam partem. Sed contra, quia esto non moueretur cælum inferius, adhuc impulsus primi mobilis sensum euanesceret, alioqui semel impressus semper duraret, semperque cælum in orbem ageret; neque amplius necessaria foret præsentia, & actiuitas Angeli, quod per se videtur absurdum. Ex his soluta fatis manent argumenta contraria, sed aliter ex sequenti quæstione dissoluentur, & quidem nouo, & fortassis faciliiori modo.

PROBLEMA XLVI.

Utrum centrum grauitatis sit vnum cum centro vniuersi.

Suppono cum communi Mathematicorum, & Philosophorum placito, centrum vniuersaliter acceptum in tria diuidi. Nimirum in centrum vniuersi, magnitudinis, & grauitatis, vt apud Conimb. inuenies lib. 2. de cælo c. 14. q. 3. & Clauium in c. 1. sphæra, & passim alios. Deinde ego grauitatis centrum dupliciter accipio, vel circa quod, vel ad quod. Primum est, rigorosè loquendo, punctum in corpore circa quod omnes partes sunt æquè ponderantes, quod non potest reperiri nisi in corpore perfectè sphærico, & æqualiter graui. Vnde in huiusmodi globo duo centra grauitatis & magnitudinis in vnum, idemque centrum coincidunt, non ita tamen in globo in æquale habente grauitatem; vt est sphæra partim plumbea, partim lineæ. Latè autem loquendo, est punctum intra corpus positum, circa quod partes oppositæ sunt æquè graues, & hoc in omni corpore quanto reperitur. Secundum autem centrum grauitatis, nimirum ad quod, est vnum punctum in mundo, ad quod omnia graua confluunt. Neque hoc duplex centrum grauitatis circa quod, & ad quod sunt necessariò vnum, cum enim omnes partes terræ æqualiter appetant illud centrum, non datur maior ratio cur vna pars debeat magis illuc confluere, quam alia. Vnde fit vt illa pars terræ possideat centrum grauitatis ad quod, quæ prima illud occupauit in principio creationis; tunc deinde reliquæ partes eam secutæ circa ipsam remanserunt; ex quibus omnibus sic conglobatis, & sic naturaliter aequaliterque tendentib. ad vnum centrum fuit constitutus terræ globus. His prælibatis,

Querimus, vtrum centrum grauitatis, ad quod omnia graua tendunt, sit necessariò vnum cum centro vniuersi? Partem affirmantem tuetur communis sententia Philosophorum, & Astronomorum, vt videri potest apud Conimb. & Clauium in prædictis locis. Pro quibus sic argumentor. Primò, quia id, quod est summè graue, naturaliter tendit ad infima; sed terra est summè grauis; ergo eius grauitatis centrum est centrum vniuersi, atque adeò vnum, idemque sunt centrum grauitatis terræ, ac centrum vniuersi, quia aliter mutaretur rerum natura, & essentialis illarum proprietas. Secundò, quia si centrum grauitatis terræ non esset idem cum centro vniuersi, esset ex aliquo impedimento, nimirum impediret aqua, ne possent in vnum conglutinari; sed aqua nullo modo obstat; non naturaliter, quia aqua naturaliter quærit locum sublimiorem, experit-

216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300.

que supra terram collocari; non per vim, quia alioquin non foret perpetua illa vis, cum nihil violentum sit perpetuum: ergo centrum ad quod res graues tendunt, & consequenter ipsius terræ est centrum vniuersi à Deo designatum, tanquam sedes & locus naturalis globi terræ, & aquæ. Hæ autem rationes, & aliæ apud Clauium, præsertim procedunt contra eos, qui valde notabiliter remouerunt terræ centrum à centro vniuersi, minus tamen efficacius contra eos; qui non multum illud remouerunt.

228. *Obiectio.* Partem verò negantem esse necessariò vnum, idemque centrum grauitatis terræ, & centrum vniuersi, aliqui defendunt recentiores Mathematici non ignobiles. Pro quibus sic argumentor. Experientia, qua cernimus omne graue ad infimum tendere suoapte ingenio, non magis docet esse huiusmodi tendentiam ad imum, & centrum totius vniuersi, quàm ad imum, & centrum ipsius terræ, vbicumque illud sit à Deo collatum. Qui enim assereret, ideo graua descendunt, vt ad centrum terræ vsque penetrent, vt partes ad locum totius, quem locum Deus illis assignauit ab initio creationis, is omnem omnino experientiam descensus grauium æquè bene saluaret, ac qui assereret descendere ad imum totius vniuersi. Dices: Terra ex eo quòd sit summè grauis, debet omnem infimum locum obtinere, vt est centrum vniuersi. Respondebunt. Partes quidem terræ, vt lapis, vel quodcumque graue, licet sit mixtum, ratione tamen elementi prædominantis tendere ad infimum locum rebus grauib. destinatum, qui erit centrum ipsius terræ, vel hoc existat in medio mundi, vel non existat; & cum terra tunc sit in suo loco naturali, non appeteret centrum vniuersi, atque adeò nequaquam trepidaret.

229. *Confirmatio ex Soario.* Et possunt hoc confirmare ex Soarij, aliorumque sententia, de aquis, quas supra cælos collocarunt, quia illæ aquæ quamuis sint in eo loco, atque adeò extra situm elementarem, non appetunt descendere, sed naturaliter quiescunt in illo loco, quem Deus illis assignauit. Ita Soar. de opere sex dierum lib. 2. cap. 4. num. 13. Et sic similiter in illorum opinione, qui nullas stellas fixas admittunt, ac proinde nec cælos solidos, sed in illis stellas, tanquam pisces in mari permeare dicunt, quorum meminit Soarius & Conimb. de cælo lib. 2. cap. 5. quæst. 1. art. 1. consequenter poterunt respondere percontanti, cur non desinant in suo illo cælo, & quomodo sustineantur, grauitentque Deum designasse cuiusque globo siue cælesti, siue terrestri vnum centrum, in quo omnes partes quiescerent, & extra illud omnes grauitarent versus sui globi centrum. Et declaratur exemplo, quia si ex luna aliquis huc asportaret partem aliquam excisam, illa pars esset violentata, ac adeò niteretur, vt ad centrum sui totius tenderet, scilicet ad globi lunaris centrum, quemadmodum modò dicimus partes terræ grauitare ad centrum ipsius terræ.

230. *Declaratur exemplo.* Hæ sunt pro vtraque parte rationes; verum quia nulla nos cogit ad ponendam terram extra centrum mundi, vbi eam collocauit Copernicus, non est recedendum à communi doctissimorum placito asserentium, idem esse centrum, ad quod grauitatis terræ, ac centrum vniuersi. Et sic nullo modo negandum totum terræ globum naturaliter quiescere, vbi nunc est simul cum suis partibus, & multò minus admittendum partes superiores, licet nimium graues, posse expellere à cen-

tro vllam, quæ iam illud occupat, & contra naturam efficere, vt ascendat sursum. Minus enim absurdum est mutari centrum grauitatis ad quod, quàm illam partem contra naturam ascendere, & cum ea totam terræ molem mutari, imò & magnam terræ partem ita ascendere; præsertim si pondus, quod supponeretur, fuerit nullius momenti respectu huius immanis terræ machinæ; ac proinde concludimus quiescere terram supra hoc centrum, ab illòque sustentari, sicut videmus aliquod globum in plano sustentari, supraque illud naturaliter quiescere. Ex quibus conruit inane illius fundamentum, qui terram semper trepidare ad quamcumque corporis mutationem localem in telluris superficiè affeuerabat, quamuis enim demus mutari centrum, non sequitur, quòd tellus mutetur, nec quòd trepidet. Et declaratur magis exemplo. Nam si quis frangat vltimam partem alicuius tabulæ, mutabitur quidem eius centrum, non tamen mouebitur. Ita similiter se res habet in argumento allato, mutatur sanè centrum circa quod, non tamen mouetur.

PROBLEMA XLVII.

Utrum aër parte aliqua sit nauigabilis.

Propositum problema eius generis est, vt vel ipsi pueri inconulto magistro audeant sine hæsitacione illud decidere. Et quidem fieri non posse, vt nauis vlla aut agitata vento, aut impulsâ remis, aut vtroque simul adiuta beneficio aërem non aliter, quàm aquam scindat, certius esse videtur, quàm vt in controuersiam vocari debeat.

Primò igitur, si vel per naturam effici, vel per artem possit, vt accommodus sit nauigationibus aër; foret absque dubio ea res iam diu deprehensâ, vt quo tempore procellosa hyems mare tempestatibus intercludit, nihilo fecius nauigare homines sine metu possent. Secundò omne graue non impeditum non modò deorsum fertur, sed natura etiam sua infra minus graue locum appetit: quæ est causâ, cur lib. 2. de cælo dixerit Aristoteles; non quodlibet corpus altero in aère ponderosius, eidem pondere in aqua antecellere: at quæcumque materies ex qua fabricari potest nauis (nisi fortè ignea sit, aut cælestis) est aère ipso natura sua grauior: ergo ex ea constructa nauis consistere in aère nequaquam poterit. Tandem experientia demonstrat non posse nauim in aère sustentari, nisi aliquo fulcimento retineatur. Quis enim non videt leuissimas ac minutissimas paleas persistere in aère nec momento posse, moxque ad terram, ni vehementior flatus agitando detineat, delabi?

Problema quamuis nullius venerit in mentem, illud tamen pro affirmatiua parte obiter tetigit Albertus de Sax. lib. 3. physic. quæst. 6. art. 2. conclusionè 3. Cum enim ostendisset ignem esse aère subtiliorem, rariorem, ac leuiorem, vt confectarium colligit, aërem, vbi igni contiguus est, nauigabilem esse, vti aqua, vbi est aëti contigua. Atque hoc ex scientia de ponderibus posse demonstrari concludit. In illius gratiam hanc partem probo, dicòque, si qua nauis supra conuexam aëris superficiem poneretur, sustentandam in ipso aère, & impelli remis, nisi aliud obstaret, posse.

Clauius.

228. Pars negativa astruitur.

Obiectio.

Solutio.

229. Confirmatio ex Soario.

Soarius.

Conimb.

Declaratur exemplo.

230. Copernicus.

Declaratur magis.

231.

Pars negativa ostenditur primò.

Ostenditur se. undò.

Ostenditur tertio.

232. Alb. de Sax. Pars affirmatiua ostenditur.

Obiectio.

Vt

Vt hoc persuadeam cogit experientia, qua videmus res natura sua grauiore aqua, aëre tamen plenae aquae innatae; quae alioqui non repletae aëre facile demerguntur. Patet hoc in pelui, & quocumque alio ahenco, aut ferreo vase, quod dum aëre repletur, extat in summa aqua, nec demergitur, cum sit aqua natura sua grauius; quod in ossibus & lignis docet Buccafer. 4. Meteor. text. 30. pag. 148. num. 35. Ex hac igitur experientia huiusmodi argumentum conficio. Vas aëreum, plenum aëre, aliter demergendum, in summa aqua sustentatur, cum ea sit naturaliter multo grauius: ergo nauis lignea, aut cuiuscumque alterius materiae in summa aëris superficie constituta, & elementari igne repleta, supra aërem sustinebitur, nec prius in ipso aëre submergetur, quam nauis grauitas superet leuitatem ignis, quo plenum est. Quod est in causa, ut aliquando onustae naues pondere suo in aqua demergantur. Nec obstat vehemens ignis natura, quae ligna possit consumere, quia ille ignis ob suam raritatem non habet efficaciam ad comburendum, ut ingenuè fatentur Philosophi, qui

Buccafer.

Occurrit
obstructioni.

eum communi placito in concauo lunae ignem collocant.

Quod si quis dicat aërea vasa, quae summa extant aqua, propterea non demergi, quia inepta sunt ad diuidendum medium, quod aliquantum compactum est, & fortiter diuisioni resistit; is facile ex eo refelletur, quia ingens ferri lamina perfectè plana in aquam coniecta, ea tamen, licet cum aliqua difficultate diuidit, & in fundum tendit; ut experimento saepius est comprobatum. Peto denique quae sit causa, cur ligna pleraque innatent aquae, qua tamen, ut boni auctores sentiunt grauiora sunt; nisi quia poros habent, quibus aër recipitur, & ita leuitate sua lignorum grauitatem superat, ut ea non sinat demergi: quos poros quia non habent ligna quaedam compacta, ut ebenum & similia, aqua non sustinentur.

Imò vidisse me lapides memini scabra exesos rubigine aquae, palcarum instar innatare, propter multam aëris copiam intra eorum poros receptam. Sed ista sufficiant.



LIBER



LIBER QUINTVS.

DE FLORIBVS

VARIIS.

PROLVSI O.



ACRIS postibus affigo de hostibus trophaea, vel apud Olysiponenses, vel Conimbricenses Academicos olim erecta. Semel atque iterum Rhetorica theses fixit, seu potius extulit belli tesseræ: victus nunquam cessit, semper triumphauit: certè non sine nominis splendore, mirus enim est Rhetorici pulueris splendor. Inter rubentes galearum cristas passim vernat rosarum gratia, inter hastas hostili sanguine rorantes emicant lilia, grata surgit florum varietas. Credas Bellonam abire in Floram. Nouus hic Mars inter armorum rigorem, & florum virorem sancit amicam foedus,

Insolitisque docet galeam mitescere fertis,
Ferratus florescit apex, horrorque recessit
Martius, & cristæ placato fulgore vernant.

Itaque horror armorum nullus, qui deterreat, qui verò alliciat plurimus. Ego autem felix si omnia, quibus ille usus est armis, possim tibi induere. Pauca ista (heu dolor!) & aliquando trunca post multum sudoris in incudem redigo. Nocuit sacra hominum cupiditas, priuatam lucem amans, publicam exosa. Verùm Troianos istos Græco habitu indutos boni Vlysses incurstant, quia

— clypeos mentitaque tela
Agnoscent, atque ora sono discordia signant.

Claud. lib. r.
de rapta
Prof.Virg. 2. Æ-
neid.

PROBLEMA I.

Quid illustrius, Patrem appellari, an
Dominum.

I.
Patris nomen
dignitatis ar-
gumentum.

PRINCIPES viros appellari quondam patres nemo dubitat, qui vel prima humanitatis tyrocinia posuerit. Quod ex Virgilio in primis palam est. Apud quem in 2. Æneid. de Ænea locutum,

Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto.
& in 8.

At pater in ripa, gelidique sub ætheris axe.
Ibidem paulo inferius,

Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta.
In 7. de Rege Latino,

Quam pater inuentam primas cum conderet arces
Ipse ferebatur Phæbo sacrasse Latinus.

Et statim,

Hic & tum pater ipse ferens responsa Latinus.
Rursus in 12.

Et nos tela pater ferrumque haud ignobile dextra

Spargimus.

Tandem de Euandro in 8.

Tum pater Euandrus dextram complexus euntis.

Ex quibus testimoniis planum est Patris nomen magnum fuisse dignitatis argumentum; aliquando etiam diuinitatis, ut ex eodem Poëta facile probo.

Æneid. 10. de Ioue sic habet:

O pater, ô hominum, diuumque aterna potestas.

In 3. de Apolline sic:

Da pater augurium, atque animis illabere nostris.

In 2. Georg. de Baccho,

Huc pater, ô Lenæ veni.

In 8. de Vulcano,

Tum pater aeterno fatur deuidus amore.

Et quidem dignitatem, & diuinitatem huius nominis ostendit Ouidius, cum illud primariis viris cum Diis commune esse dixit. Sic enim habet 2. de tristibus; de Augusto,

Tu quoque cum Patrie Reçtor dicare, patérque,
Vtere more Dei nomen habentis idem.

Neque solum profanis, sed etiam in sacris literis hoc nomen patris tribuitur viris dignitate præcedentibus. Sic ab auaro diuite Luc. 16. honoris causa nuncupatur, Pater Abraham, mitte

Patris nomen
diuinitatis
argumentum.

Virgil.

Ouid.

Matris nomen palmarium.
 Virgil. *Castæ ducebant sacra per urbem*
 Pileatis matres in molibus.
 Ouid. *Nam prius Ausonias matres carpenta vehabant.*
 Virg. *Idæumque Iouem, Phrygiamque ex ordine matrem.*
 Idem nomen in 3. Venerem significat.
Sacra Dionæ matri. diuisque ferebam.
 Tandem Nereidum Regina 4. Georgicon eodem nomine effertur.
Mater Cyrene, mater que gurgitis huius
Ima tenes, &c.
 Iam verò apud Persas tanti semper parentes fuerunt, vt quoties Rex Persidem obibat, singulis parentibus binos aureos dono daret. refert Herod. lib. 1. Herod. lib. 15. Lacedæmonij autem, auctore Aristotele 2. Polit. 7. parentes ab omnino onere Reipub. solutos, & immunes volebant, vnde neque ad excubias, neque ad alia laboriosa munia cogebantur. Imò Lycurgi legibus cælibes à ludorum spectaculis prohibebantur. Vnde cum Imperator Dercillida in theatrum descenderet, iuniorum nemo ei aduenienti sede celsa, cum pro se quisque diceret, *Ne tu quidem, qui mihi cæsurus sis, genuisti.* Ita Plutarc. in apoph. Lycurgi. At verò Romani nunquam magistratus nisi parentibus deferebant, vnde Senatores patres dicebant, cæterisque optimates patricios, vt Liuius & Florus narrant. Quare sepe numero alicuius honoris candidati, cum in comitia descendendum erat, fictis adoptionibus liberos mentiebantur, tradit Tacitus lib. 15. qui etiam lib. 2. annal. *Plerique, inquit, nitebantur, vt numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex iubebat.* Vide Lipsium pag. 63. vbi ait lege Papi- nia in magistratu, & sorte prouinciarum præferri in prolibus eos, quibus proles erat. Denique tantus fuit habitus honor parentibus, vt eis potestas concederetur animaduertendi etiam capitaliter in filios, vt Bud. tradit in Pand. p. 2. fol. 73. & Alexand. ab Alex. lib. 4. c. 8. quem consule, & Tiraquellum ibidem. Hæc pro Patrum, aliàs pro dominorum dignitate.

Age igitur, & imberbes tuas, seu imbelles turmas instrue, infirmas dispone acies, detonsas adhortare cohortes. In fronte verò tanti exercitus Alexandrum Macedonem minimè opponas mihi suis militibus obradi barbam imperantem, quando ille luxu Persico fractus, atque eneruatus Macedonicam asperitatem prorsus exiit, & fragilem, mollèmq; induit naturam, cum scilicet suorum militum robore dissideret, barbam radi iussit, ne hostibus prædæ antam præberent. Testatur Plutarchus in Apophthegmatis ipsius Alexand. Chryssippus lib. 4. ex eo Athenæus lib. 13. cap. 6. Alexander ab Alexandro genituum dierum lib. 5. c. 28. post medium. Tiraquellus ibidem.

Deinde ne obicias Arabes, Abantes, Mysios, Curetas, nec Ætolos tonsos pariter, & obratos, capillos enim anteriores imbecillitatis potius, quàm fortitudinis ergò rasabant, ne scilicet ab hostibus per crines raperentur; quali iam formidolosam illorum comam fortitudinis indicem perhorrescerent. Ita scribit Alexander ab Alexandro loco proximè citato. Nec patientissimus Iob pro te pugnat, dum caput tondit. *Et in capite, &c. cap. 1. 20.* Hoc namque fecit non fortitudinis, sed religionis diuinæ causâ; vt gratissimum videlicet Deo offerret sacrificium; solebant enim veteres in sacrificiis summa pecudum capita abradere. Testatur Mantuanus 12. Æneid.

Dant fruges manibus salsis, & tempora serena summa vorant pecudum patrisque altaria libant. Imò Gentiles cæsaries suas offerre solebant venerationis ergò; Suetonius in Nerone. Nero inter Buthysæ apparatus barbam primam potuit, conditam in auream pyxidem, & pretiosissimis margaritis adornatam, Capitolio consecrauit. Martialis de alio quodam, *Consilium forma speculum, dulcesque capillos Pergameo posuit dona sacra Deo.* Potissimum verò cum quis pubertatis annos incipiens pubesceret, & primò barbam tonderet, illam primam barbam abscentiam Diis consecrabat. Ita Theseus apud Plutarchum; Achilles apud Homerum: tradit Cælius lib. 4. c. 22. vbi etiam dicit, fluminibus & Apollini solitas esse dicant barbas, id est, aquæ & Soli; eo argumento, quòd ex humecta feruidaque natura constant animalium incrementa. Martialis illo Domitiani liberti, qui Æsculapio in aurea pyxide reconditos crines obtulit.

Accipe laudatos iuuenis Phebeie crines, Quos tibi Cæsareus donat habere puer. Eius etiam consuetudinis meminit Iuuenalis Satyra 3. *Ille metui barbam, crinem hic deponit amati Plena domus libis venalibus. &c.* Hoc fuit in causa, quòd præscripto etiam tempore Nazareus raderetur ex vi legis Num. 6. scilicet propter periculum immolandi demoniis capillos euulsos. Sancitum erat lege, vt ipsa cæsaries & capilli, qui creuerant toto illo Nazareatus tempore, Domino consecrarentur, igneque diuinorum sacrificiorum comburerentur. Denique ne opponas fortissimas mulieres virili planè robore præditas, quæ crines suos totonderunt: laudas Carthaginenses matronas, quæ, teste Floro lib. 2. c. 15. crines suos in tormentorum vincula aduersus Romanos obtulerunt. Laudas item Romanas, quando Galli primùm in Urbem impetum fecerunt, quia, vt refert Plutarchus, & Ca-

Capitolinus, rasitarunt comas, vt ex eis viri militares machinas conflarent. Hinc natum, quòd Romani Venerem caluam coluerint. Laudas Aquilenses tantam erga suos ciues fidem seruantes, vt deficientibus neruis capillos refecerint, quibus funes necerentur in arcus flectendos, & sagittas emittendas. Laudas denique præ omnibus Lusitanas apud Diensem obidionem, quæ masculo robore præstantes, auctore Barrio, suppetias militibus crinibus suis attulerunt, vel eis cæcorum vulnera alligantes, vel bellicos funes in barbarorum perniciem conficientes. Magna sunt hæc omnia, & quidem miracula fortitudinis, verùm si attendas in meam sententiam; nam omnia testantur capillorum fortitudinem maximam. Omissis igitur aliis, quæ pro hac parte conici possunt argumentorum telis; iam meas instruo turmas, in fronte totius exercitus Samsonem colloco crinali tantum virtute obarmatum, efferatos leones dilacerantem, vincula iniecta disrumpentem, hostiles copias profligantem, columnas altissimas consternentem, & alia gloriosa facinora portentosis viribus, & inuictis semper animo perpatrantem. Quo tamen clypeo protectus, quo gladio accinctus, quo telo fulminans, quo æneo thorace impenetrabilis? Vno dumtaxat capitis crine armatus. O miram capillorum fortitudinem! Iam igitur hastam abiice, & cespitem porrige, & te victum fateri incipias, &c.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Capitolinus, rasitarunt comas, vt ex eis viri militares machinas conflarent. Hinc natum, quòd Romani Venerem caluam coluerint. Laudas Aquilenses tantam erga suos ciues fidem seruantes, vt deficientibus neruis capillos refecerint, quibus funes necerentur in arcus flectendos, & sagittas emittendas. Laudas denique præ omnibus Lusitanas apud Diensem obidionem, quæ masculo robore præstantes, auctore Barrio, suppetias militibus crinibus suis attulerunt, vel eis cæcorum vulnera alligantes, vel bellicos funes in barbarorum perniciem conficientes. Magna sunt hæc omnia, & quidem miracula fortitudinis, verùm si attendas in meam sententiam; nam omnia testantur capillorum fortitudinem maximam. Omissis igitur aliis, quæ pro hac parte conici possunt argumentorum telis; iam meas instruo turmas, in fronte totius exercitus Samsonem colloco crinali tantum virtute obarmatum, efferatos leones dilacerantem, vincula iniecta disrumpentem, hostiles copias profligantem, columnas altissimas consternentem, & alia gloriosa facinora portentosis viribus, & inuictis semper animo perpatrantem. Quo tamen clypeo protectus, quo gladio accinctus, quo telo fulminans, quo æneo thorace impenetrabilis? Vno dumtaxat capitis crine armatus. O miram capillorum fortitudinem! Iam igitur hastam abiice, & cespitem porrige, & te victum fateri incipias, &c.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Capitolinus, rasitarunt comas, vt ex eis viri militares machinas conflarent. Hinc natum, quòd Romani Venerem caluam coluerint. Laudas Aquilenses tantam erga suos ciues fidem seruantes, vt deficientibus neruis capillos refecerint, quibus funes necerentur in arcus flectendos, & sagittas emittendas. Laudas denique præ omnibus Lusitanas apud Diensem obidionem, quæ masculo robore præstantes, auctore Barrio, suppetias militibus crinibus suis attulerunt, vel eis cæcorum vulnera alligantes, vel bellicos funes in barbarorum perniciem conficientes. Magna sunt hæc omnia, & quidem miracula fortitudinis, verùm si attendas in meam sententiam; nam omnia testantur capillorum fortitudinem maximam. Omissis igitur aliis, quæ pro hac parte conici possunt argumentorum telis; iam meas instruo turmas, in fronte totius exercitus Samsonem colloco crinali tantum virtute obarmatum, efferatos leones dilacerantem, vincula iniecta disrumpentem, hostiles copias profligantem, columnas altissimas consternentem, & alia gloriosa facinora portentosis viribus, & inuictis semper animo perpatrantem. Quo tamen clypeo protectus, quo gladio accinctus, quo telo fulminans, quo æneo thorace impenetrabilis? Vno dumtaxat capitis crine armatus. O miram capillorum fortitudinem! Iam igitur hastam abiice, & cespitem porrige, & te victum fateri incipias, &c.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Capitolinus, rasitarunt comas, vt ex eis viri militares machinas conflarent. Hinc natum, quòd Romani Venerem caluam coluerint. Laudas Aquilenses tantam erga suos ciues fidem seruantes, vt deficientibus neruis capillos refecerint, quibus funes necerentur in arcus flectendos, & sagittas emittendas. Laudas denique præ omnibus Lusitanas apud Diensem obidionem, quæ masculo robore præstantes, auctore Barrio, suppetias militibus crinibus suis attulerunt, vel eis cæcorum vulnera alligantes, vel bellicos funes in barbarorum perniciem conficientes. Magna sunt hæc omnia, & quidem miracula fortitudinis, verùm si attendas in meam sententiam; nam omnia testantur capillorum fortitudinem maximam. Omissis igitur aliis, quæ pro hac parte conici possunt argumentorum telis; iam meas instruo turmas, in fronte totius exercitus Samsonem colloco crinali tantum virtute obarmatum, efferatos leones dilacerantem, vincula iniecta disrumpentem, hostiles copias profligantem, columnas altissimas consternentem, & alia gloriosa facinora portentosis viribus, & inuictis semper animo perpatrantem. Quo tamen clypeo protectus, quo gladio accinctus, quo telo fulminans, quo æneo thorace impenetrabilis? Vno dumtaxat capitis crine armatus. O miram capillorum fortitudinem! Iam igitur hastam abiice, & cespitem porrige, & te victum fateri incipias, &c.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Barba viros hirtaque decet in corpore seta. & vt cecinit Virgilianus Pastor, *Hirtumque supercilium prolixaque barba.* Iam verò Hector prolixam barbam, & capillitium habuit, Mantuanus 2. Æneid. Scipio Africanus non aspernatus est hunc morem. Silius Italicus lib. 8. Punicorum. *Martia frons, facilisque coma, nec pondè retrorsæ Cæsaries breuior.* Vnde è contrario validissimum contorqueo telum. Radere comam, est signum mollitudinis. Testatur D. Hieronymus lib. 13. super Ezech. cap. 44. & lib. 4. super Isai. cap. 15. & lib. 3. cap. 3. Consentit Epiphanius lib. 3. Panarij, vbi adducit Apostolicam constitutionem contra eos, qui pilos barbæ fecant. Vnde Iulius Cæsar, & Otho Imperatores abrasit.

Quòd si ad diuinam virtutem confugas, iam cælestes suppetias quæris, iam ad diuinum confugis asyllum, si tempus suppeteret mille duces nominarem, qui absque miraculo decenti comarum ornatu erant hostibus formidolosi. Innumeris profectò fortissimorum virorum monumentis te obruerem, & exemplis superarem. Ex sacris Diuorum Scriptorum fontibus vnum haurio. D. Ambrosius lib. 1. Hexaëmeron appellat comam in senibus venerandam, in sacerdotibus sacram, in bellatoribus terribilem, in adolescentibus decoram, in mulieribus complam, in pueris dulcem. Lycurgus apud Cælium lib. 8. lect. antiq. cap. 26. affuefaciebant iuuenes, vt comam nutrent, vt terribiliores essent. Spartanorum Rex Leonides fortitudinis causa comam gestabat; apud Tiraquellum in Genialibus diebus supra citatis, fortissimus dux Aristomenes, qui trecentos solus occidit Lacedæmonios, post mortem repertus est habere cor bilosum, & hirsutum, Plin. lib. 11. cap. 37. Idem affirmat Plutarchus in Parallelis de Leonide Rege fortissimo. De Hermogene idem tradit Cælius lib. 11. cap. 40. Ergo, teste Polyphemo apud Ouid. lib. 13.

Aeneam suum Virgilium saepe coniecisse credendum est, cum eum coronatum conuiuari fingit, vt *En. 8.* sic deinde effatus,
*— frondenti tempora myrto
 Implicat, &c.*
 Sed satis de his, ne nauscentes vos videam.

PROBLEMA V.

Qui locus honoratior sit.

14.

Varij fuere apud varias orbis gentes tributi locis honores. Primum alia, alia verò secundum, plurimæ quoque vltimum præstantissimum esse arbitrabantur. Verùm plerique etiam mortalium locum medium præ cæteris honoratissimum esse duxerunt. Homerus enim *Iliad.* lib. vltimo, senem Priamum medium inter liberos collocauit. Quin & à Virgilio solertissimo Homeri imitatore dictum memini *Aeneidos 1.*

Homer.
Locus medius olim in conuiuiis præstantissimus.

Virgil.
*— auleis iam se Regina superbis,
 Aurea composuit sponda, mediamque locauit.*

Donat.
 Seruius.
 In quo loco illustrando Donatus, atque Seruius interpretes citant illud Sallustij ex historia Romana, quæ temporis diuturnitate contabuit, ac penitus aboleuit. *Igitur discubere, ait, Sertorius inferior, in medio super eum. T. Fabius Hispaniensis Senator. Ex proscripiis in summo Antonius.* Hactenus Sallustius, qui conuiuium apparatusissimum, quo Sertorius Fabium excepit, ita descripsit, vt Sertorium ipsum, tanquam conuiuij exhibitorem in loco infimo, hospitem autem nobilissimum Fabium in potissimo, medio scilicet collocarit. Infra verò idem Sallustius sic: *Scriba, inquit, Sertorij, Versius, & alter scriba Mecenas, medius inter Tarquinium, & Deacium, Perperna.* Huic rursus germanum est Virgilianum illud *Aeneid. 5. de Aenea.*

Sallust.
 Virgil.
*Ille è concilio multis cum millibus ibat,
 Ad tumultum, magna medius comitante caterua.*
 Quò item spectat illud ex eodem libro;
*— Quo se multis cum millibus heros
 Confessu medium tulit.*

Virgil.
 Vtrique verò concinnè concinunt illi ex *6. Aeneid.*
*Museum ante omnes medium, nam plurima turba
 Hunc habet, atque humeris extantem suspicit altis.*
 Atque huc etiam alluisse crediderim Ouidium *Factorum 5. de loco senioribus debito loquutum.*

Ouid.
*Et medius inuenum non indignantibus ipsis
 Ibat, & interior, si comes vnus erat.*

Sueton.
 Germanum mihi videri solet illud ex Tiberio Suetonij; *Medius, ait, inter duos consules, cum Augusto simul sedit.* Idem rursus de Claudio c. 24. *De maiore negotio acturus in curia medius inter consulum sellas tribunitio subsellio sedebat.* Vt tamen ad Virgilium redeamus, ipse decimo quoque libro *neid. de Ioue loquutus,*

Virg.
*— Solio tum Iuppiter aureo
 Surgit, cælicola medium quem ad limina ducunt.*

Sallust.
 Neque tamen hac in re pulcherrimus Sallustij locus omittendus, idcirco enim, in Iugurtha Hiempalem, Adherbali ad dextram assedisse scribit, ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducebatur, Iugurtha foret. Extat apud Spartianum locus scitu sanè perquam dignissimus. Cùm enim Adrianus Imperator seruum

suum infimæ fortis homuncionem inter Senatores obambulantem fortè conspicaretur, nisi qui colaphos improbo, ac procaci seruo infligeret, & cum malo atque contumelia ex Senatorum confocietate, medioque loco, id est, potissimo, disturbaret. Illud item ex media antiquitate peti- tum huc pertinere videtur; quod de Syro Xenophon memoria proditum reliquit, quem Regem medium inter amicos, & conuiuias discumbere solitum attestatur. Neque alius planè fuit Poëta animus cùm lib. 11. dixit,
— Sedet in medijs Rex maximus æno.
 cùm scilicet de Latino rege sermo incidisset.

Virg.
 cùm scilicet de Latino rege sermo incidisset.

PROBLEMA VI.

Vter vir loco, an locus viro ornameto sit.

Non solum hominem locus, sed vir saepe locum nobilitat, & exornat. Nam Dionysius Tyrannus in Aristippum indignatus, cùm illum extremum omnium fecisset accumbere; ille sic: *Illustrum, inquit, hunc locum fieri, & apparere voluisti, auctor Laërtius.* At verò magnus ille Agellus adhuc puer in gymnorum ludorum celebratione, in loco parum honesto à ludimagistro collocatus, quauis per id temporis Rex quidem iam creatus esset, paruit tamen, dixitque, *Bene sanè est; ostendam enim non loca vni, sed vos locis dignitatem conciliare.* ex Plutarcho in apophthegmatis. Apud quem non dissimile est illud Damonide, qui cùm à chori magistro in infimam chori partem deiceretur; *Reuè, prope- èto, ait, è chori ductor excogitasti, qui pacto humilius quoque locus honestus fieret ac æquus.* loco igitur vir dignitatem affert, vt egregiè ostendit Epaminondas, cui cum Thebani per summam contumeliam magistratum quempiam sordidum, & contemptum mandassent, non contempsit, sed ea cura gessit, vt muneri prius despiciatissimo dignitas & autoritas accederet. Quapropter aequè verum est adagium, quod fertur, *Magistratus virum indicat;* atque illud aliud, *Vir magistratum ornat.*

PROBLEMA VII.

Insuetum ne, an perantiquum malum perpeffu facilius sit.

Notissimum quoque malum, & vetustissimum, maximè tolerabile esse, non solum Liuius, sed plerique veterum affirmarunt. Publius Syrus inquit, *Gravius nocet, quodcumque inexpertum accidit.* Consuetudo enim mollit labores, & quæ difficillima videbantur, diuturnitate temporis facillima redduntur. Vnde egregiè Seneca de Tranquillitate animæ. cap. 10. *Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quam quod cum sciret, quibus ærumnis nasceremur calamitatum molimentum consuetudinem inuenit, cùm in familiaritatem grauius adducens, &c.* Eò etiam pertinet illud apud Virgilium *Æn. 1.*
*O socy, neque enim ignari sumus ante laborum;
 O passi grauiora!*

Xenoph.

Virg.

16.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Virg.

Problema VIII.

Nam cùm aduersus labores longo iam vsu, & diuturna assuetudine Troiani occaluerint, non intempestiuè hac etiam ex re eorum tristitiam leuare studebat Aeneas, à laborum experientia, notationeque Troianis animum addens, & quidem meritò, quando vel pessima quæque res, si nota sit; optima fit. Vnde adèd Plautinum illud in Trinummo prouerbiali schemate dictum puto, *Nota res mala, optima est.* Tantùm enim valet assuetudo, vt mala etiam, quibus assueuerimus, optima iudicemus; contra verò, quæ sint optima, propter insolentiam nobis pessima videantur. Huc item alluisse videtur Ouidianum illud:

Plaut.

Ouid.

Tullius.

Liuius.

18.
 Mala oculis hausta grauius affligit.

Cicero.

Horat.

19.
 Plautus.

Erasmus.

PROBLEMA VIII.

Auribus ne percepta, an oculis hausta calamitates animum grauius affligant.

Altius in animum descendunt, ac vehementius commouent ad dolorem mala oculis hausta, quàm quæ auditione percipiuntur. Cùm ergo ex eo maximè Torquatus angeretur, quòd à dulcissimo suorum conspectu, complexuque disunctus, charissimam sibi patriam, atque homines amantissimos sui, familiarissimos, coniunctissimos officiis, vsu, consuetudine, demittere cogeretur; id M. Tullius solatij loco accipiendum esse monet, cùm vel ob id ipsum ea, quæ omnibus horis atrociter Romæ fiebant, oculis Torquatus non vsurparet. *Oculi enim, inquit, augent dolorem.* Quantum verò oculi dolorem augeant, vel ex eo æstimare licet, quòd ea, quæ cernuntur, certiora sunt, quàm quæ audiuntur. Idque adèd verum est, vt in prouerbium apud Græcos auerit, oculis credendum potius, quàm auribus. Hinc Horatius,

*Nec retinent patula commissa fidelius aures.
 Et in arte poetica,
 Segnius irritant animos demissa per aurem,
 Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
 Ipse sibi iradit spectator.*

Propius verò ad rem pertinet, quòd Plautus lenæ manus oculatas vocat, non auritas, vt quæ id demum crederent, quod viderent. Græcum verò prouerbium refertur in epistola Iuliani ad Leontium, quod Latinis sic interpretatur Erasmus. Sermo quidam Thurius dixit, aures hominibus minus esse fideles, quàm oculos. Quamobrem oculi augent dolorem. Quod ipsum significatum voluere veteres illi Romani, quorum *Mendoçe Viridarium.*

Visa, & audita.

magno ritu oculos morientibus aperire, rursusque in rogo patefacere, sacrum fuisse legimus apud Plinium. Ita more condito, ne maior exis, quæ relinquebantur visis, dolor perciperetur. Vnde sapienter Virgilius *4. Aeneid. de morte Didonis,*

*Ter se se attollens, cubiloque innixa leuauit,
 Ter reuoluta toro est, oculisque errantibus alto,
 Quasiuit celo lucem, ingemuitque reperta.*

Enimuerò, *pænituit sceminam,* inquit Lambertus, *sibi necem conscivisse, quæ illata lucem relinquere cogebatur;* quapropter eam rem, quam diligebat vnice, vitam scilicet, oculis requisivit, ingemuitque reperta, quia nimirum charissimam sibi lucem fugientem oculis vsurpauerat, neque enim ante, sed post repertam ingemuit lucem. Oculi enim augent dolorem. Per adaperit autem oculum vita olim hieroglyphicè, veluti per eum clausum mors significabatur. Hinc illa toties apud Græcos pariter, & Latinos; *solem intueri, & lumina claudere, pro, viuere, morique ponuntur,* quòd spectat Virgilianum illud,
— In æternam clauduntur lumina noctem.

Nimirum, quantum mortuo præstat viuus, tantum inter dolorem profectum ex calamitate hausta visu, perceptaue auditu intercedit. Cæterum non prætermittam superstitiosam illam veterum credulitatem somniis adhibitam, qua putabant, si quis compositus esset, aut alia quapiam calamitate circumseptus, bene illis euenturum, qui obocari per somnia sibi viderentur. Securitatis enim id esse indicium iudicabant, propterea quòd mala, quæ circumstarent, sic vrgerent, vt minimè tamen inspicerentur. Bene igitur Cicero, *Oculi, inquit, augent dolorem.*

PROBLEMA IX.

Qui meliores, & parentibus chariores, maioræ suæ, an minores natu filij.

A communi rerum parente natura inditum ferè, instumque est omnibus filiorum progenitoribus, vt primos quoque fætus singulari beneuolentia prosequantur. Idque verum esse vno, vel altero verbo confirmabimus. Ac primò quidem illud occurrit exemplum, in ea re sanè pulcherrimum, cuius auctor est Herodotus in Erato. Etenim cùm oraculo aliquando accepissent Lacedæmonij, vt geminos Aristodemi, & Agina filios Reges crearent, magis tamen natu maiorem, & in lucem prius editum colerent. Igitur ignari Lacedæmonij, vter eorum prior natus fuerit, id quoque de industria matre ac nutrice dissimulantibus, Miffeni prudentissimi viri monitu Lacedæmones obseruarunt, vtrum puerorum priorem mater, nutrixque leuarent, atque cibarent. Qua vna ratione, ipsa se prodente natura, quod consultò vtraque sceminarum occultabat, & naturæ arcanum, & callidum earum ingenium palàm fuit.

Neque enim matris affectus non prælibatos à maiore natu filio honores patiebatur, quominus id, quod fallax ingenium dissimulare studebat, fido amore, & veluti insita, immutabilique naturæ lege patefieret. Huc etiam pertinere arbitror, quod apud Persas in more positum legitur de

Virgilius.

20.
 Lambert.

21.
 Aperti oculi vitam olim, mori clausi significabant.

Virgilius.

21.
 Herodot.

21.
 Maiores natu genit, genitoribus chariores.

22.
 Aqua aurea apud Persas.

aqua, quam auream vocant, eam Regi tantum, eiusque maximo natu filio ita bibere licet, vt à reliquis Regis filiis eiusdem aqua potus, hau-

Virgilius. *Gnatorum Thyries fuerat, qui maximus Almo. Quem Poeta locum imitatus videtur Catullus in Argonauticis,*

Catullus. *Optauit ganitor primis funera nati, Liber, vt innupti capiretur flore nouerca.*

Addit enim, primæui, vt atrocitatem generis adaugeret, ex amore nimirum erga maiores natu liberos. Quem etiam finxit Homerus Iliad. 17. in causu Menelao fuisse, vt per medios armatorum hostium cuneos furenti similis irrumperet, pro incolumitate Patrocli dimicaturus. Quem admodum quoque fecit querulam matrem pro vitula, quamprimum enixa fuerat. Neque enim hominum tantum animis, sed expertum etiam rationis animantium sensibus ea veluti communis naturæ lex adhæret.

Nam vel inertissima quadrupedum sus primo cuique fœtui, primam etiam mammam illibatam destinauit, Plinio, & Aristotele referentibus; præsertim verò in canibus auctor est Ælianus, & si per multos ex se se pariant catulos, horum tamen primum in lucem productum parentis omnino similitudinem, & speciem gerere, cæteros deinde vt casus fert esse natos. Plinius item ait optimum ex canibus in fœtu esse, quamprimum fœta mater in cubile defert. Atque ex hoc naturæ arcano sensu profectum arbitror, vt primis filiis inditum sibi nomen parentes impertiantur.

Cæterum inexplicabili quoque naturæ miraculo statutum est, vt nouissimus quisque fœtus in lucem editus deterrius sit, vt verò primus, sic optimus existimetur. Id, quod pleraque etiam poëtarum testimonia obfirmant. Ac primum quidem nouissimos quosque partus deteriores esse interpretatur Seruius illud Æneid. 4. enarrans,

Virgilius. *Extremam vt perhibent, Cao, Enceladæque sororem Progeniit, &c.*

Vbi de fama sermo est, & pro extrema, pessimam interpretatur. Seruius nimirum ex Medicorum sententia, qui vltimos vilissimos esse dicunt. Icircoque occisus dicitur Vlysses, à Thelegono iunior Circe filio, qui vt vltimus, ita pessimus erat; de quo Horatius 3. carm. Od. 39.

Horatius. *Thelegoni iuga parricida.*

At enim optimos esse natu maximos constare quidem facile potest ex multis Homeri locis: nam in Catalogo de Protefilao, & Philacide eius fratre loquutus, vtrumque laudauit, illum tamen, vt maiorem natu, meliorem fecit. Idemque in Odiss. 18. de Idumenæo rege, eiusque iunioris fratre Æthone. Iam verò Iliad. 4. apud eundem. Iuno Dea magnopere gloriatur Saturni se filiam natu maximam extitisse. Eandem verò Iunonem ita loquentem, & iactabundam ferit Ouid. Fast. 6.

Ouidius. *Est aliquid nupsisse Ioni, Iouis esse sororem. Fratre magis dubio gloriet, an ne viro? Si genus aspiciatur Saturnum primam parentem Feci; Saturni fors ego prima fui.*

Sic enim Homerus Iunonem Saturni filiam natu maximam vocat, Iliad. 14. Atque, vt etiam facris profana mixtis comprobentur, paululum à prima mundi molitione repetendum est, quod cum de primogenitis animantium sanctissimus Abel sacrificium ritè fecerit, non solum ad Abelem, hoc est, illius vitæ integritatem, morumque sanctimoniam, sed ad ipsius quoque munera Deus Opt. Max. animaduertit. Vnde adeò primos partus ab ipso etiam naturæ, mundique conditore admatos, parentibus quoque gratiores esse oportebat. Et quemadmodum flores primi gratiores, ita parentibus priores filij, liberi enim, auctore Clemente Alexandrino Pædagog. lib. 2. cap. 6. *matrimonij flores sunt, quos quidem carnalium pratorum diuinis colligit agricola, &c.*

PROBLEMA X.

An Poeta insani.

PLato in Phædro duas constituit species insanie, alteram à morbis humanis; ad quam etiam pertinet, quæ ex acerbis, & immoderatis animi appetitionibus oritur. nam omnes amantes, vt inquit idem Plato, *sunt amantes.* item *ira furor breuis est;* vt inquit Horatius lib. 1. epist. ad Lob. Alteram verò ex diuina mutatione: quam insaniam præstantiorum, inquit, esse, quam sapientiam; cum hæc ex hominibus sit, illa ex Deo. Hæc rursus insaniam duplex: altera in vatibus; nam Prophetidas, Phæbadas, sacerdotes futura diuinantes, insanos, & furentes appellat: ita Virgil. in 3. Æneid.

Insaniam vatem aspicies, &c. & passim alibi. Sed hæc insaniam correptos vates, multa, inquit, bona in totam Græciam priuatim & publicè contulisse. Altera in poëtis: nam, vt Cicero passim affirmat, *nemo sine insimulatu diuino poeta magnus esse potest.* Et, vt ait Plato ibid. qui absque insaniam ad poëticas musarum fores accesserit, is & poëtica ipsius euilescet, præ ea, quæ est furiosorum. Sed eos furiosos intelligit, vt statim explicat, qui diuinitus immittita insaniam corripiuntur, ac proinde, qui cum ratione insaniant. Scripsit deinde Aristoteles lib. 7. problemat. *citra furorem non fieri magnum virum.* ergo neque poëtam magnum, quod pertinet illud Ouid. Fast. 6.

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo; Spiritus hic sacra semina mentis habet.

Qui diuino afflantur spiritu, eos meritò à poëtarum choro excludit Democritus. Horatius in Arte,

Excludit sanos Helicone poetas. Sed ibidem poëta illorum ridet insaniam, qui vt se poetas simulent, insaniant.

bona pars non ungues ponere curat, Non barbam; secreta petis loca, balnea vitæ: Nanciscetur enim pretium, noménque poeta, Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam Tonsor Lycino commiserit, &c.

De hac re legendus Cælius lib. 7. cap. 1. De eadem insaniam sano quidem iudicio arguitur Horatius à Damascippo lib. 2. Satyr. fat. 3. ad finem, qui cum multa insanientis Horatij congereret argumenta, maximè addit:

Adde poemata nunc, hoc est, oleum adde camino: Que si quis sanus fecit, sanus facis & tu.

24. Homerus. 25. Plato. 26. Ouidius. 27. Horatius. 28. Virgilius. 29. Seneca. 30. Claudianus. 31. Sannazar. 32. Virgil. 33. Claudianus.

Hunc poëtarum afflatum admiratus Ouidius, quo appellet nomine, ignorat. 1. Trist. 10. *Sen stupor huic studio, siue est insaniam nomen; Omnis ab hac cura meus releuata mea est.*

Ergo quicumque sanus poëta vocat insanos, de hoc posteriori insaniam genere interpretandus est. Qui aliter sentit, prius insanit. Quod vnico confirmo exemplo è Catone Ciceronis de prompto. Sophocles poëta tragædiographus à filiis accusatur; obsecrantibus, vt eum iudices, non solum vt Capularem, & Acherontium, verum etiam, vt insanum, & elleborosum à re familiari curanda remouerent. Quid consilij capesseret bonus senex, tam sanus, vt nec ex tanta iniuria ad insaniam adigeretur? Ad cuius patrocinium existimatis confugisse? Cuius supplicias implorasse? Cuius præsidij usum, ad calumniam tam atrocem repellendam? Vnam ad poëticam se confert plorabundus, quam nouerat omnium miseriarum præsidium esse, & leuamentum singulare: tragædiam illam promit, quam nuperrimè scripserat OEdipum Coloneum: quærit an sanæ mentis opus videatur? legunt iudices, admirantur grauitatem verborum, maiestatem sententiarum, suauitatem numerorum, cultum, decorem, venustatem, artificium totius operis: negant poëma tam elaboratum, tam lucubratum, tam ad vnguem expolitum perfici & absolui potuisse ab homine insano: aiunt insanire eos, quibus ille videretur insanus: & quam in patrem filij machinabantur technam, eandem suo capiti consuerunt. Videtis, vt non insaniant poëta; sed potius, qui hoc de illis ferunt iudicium, digni sint, qui Anticyras in exilium relegentur, vt ab insaniam morbo conualescant?

Sed vnde hæc fabula data est in vulgus, vt poëta insani appellentur? Vel à vocabuli amphibolia, cum enim cælestis afflatus, quo poëta indigent, vocetur insaniam; imperitum vulgus pro ea insaniam accepit, qua dementes homines agitantur. Vel quia, vt inquit Festus, creditum erat vulgò, Nymphas terrorem iniicere, & ad insaniam adigere eos, quibus apparerent; vnde lymphi dicti sunt, quasi nymphati; Nympharum autem in gratiam se poëtae insinuant, vnde necesse erat, eos etiam insanire.

Poëtica, miseriarum præsidium.

Insani, qui poetas arguunt de insaniam.

Problema XI.

Hunc poëtarum afflatum admiratus Ouidius, quo appellet nomine, ignorat. 1. Trist. 10. *Sen stupor huic studio, siue est insaniam nomen; Omnis ab hac cura meus releuata mea est.*

Ergo quicumque sanus poëta vocat insanos, de hoc posteriori insaniam genere interpretandus est. Qui aliter sentit, prius insanit. Quod vnico confirmo exemplo è Catone Ciceronis de prompto. Sophocles poëta tragædiographus à filiis accusatur; obsecrantibus, vt eum iudices, non solum vt Capularem, & Acherontium, verum etiam, vt insanum, & elleborosum à re familiari curanda remouerent. Quid consilij capesseret bonus senex, tam sanus, vt nec ex tanta iniuria ad insaniam adigeretur? Ad cuius patrocinium existimatis confugisse? Cuius supplicias implorasse? Cuius præsidij usum, ad calumniam tam atrocem repellendam? Vnam ad poëticam se confert plorabundus, quam nouerat omnium miseriarum præsidium esse, & leuamentum singulare: tragædiam illam promit, quam nuperrimè scripserat OEdipum Coloneum: quærit an sanæ mentis opus videatur? legunt iudices, admirantur grauitatem verborum, maiestatem sententiarum, suauitatem numerorum, cultum, decorem, venustatem, artificium totius operis: negant poëma tam elaboratum, tam lucubratum, tam ad vnguem expolitum perfici & absolui potuisse ab homine insano: aiunt insanire eos, quibus ille videretur insanus: & quam in patrem filij machinabantur technam, eandem suo capiti consuerunt. Videtis, vt non insaniant poëta; sed potius, qui hoc de illis ferunt iudicium, digni sint, qui Anticyras in exilium relegentur, vt ab insaniam morbo conualescant?

Sed vnde hæc fabula data est in vulgus, vt poëta insani appellentur? Vel à vocabuli amphibolia, cum enim cælestis afflatus, quo poëta indigent, vocetur insaniam; imperitum vulgus pro ea insaniam accepit, qua dementes homines agitantur. Vel quia, vt inquit Festus, creditum erat vulgò, Nymphas terrorem iniicere, & ad insaniam adigere eos, quibus apparerent; vnde lymphi dicti sunt, quasi nymphati; Nympharum autem in gratiam se poëtae insinuant, vnde necesse erat, eos etiam insanire.

PROBLEMA XI.

Quòdnam Reipub. vtilius, optimi Regis exemplum, an optimæ legis monumentum.

29. Rex est lex vnica, cui omnes obsequuntur. Vnde Seneca in Thyeste.

Rex velit honesta nemo non eadem volet. Nam, vt cecinit Claud.

Scilicet in vulgus manant exempla regentum. Eiusdem oris, & coloris illud est Iacobi Sannazarij epigr. lib. 1. ad Federicum.

Publica nimirum tum res sibi constat, & equum Imperium est, cum Rex, quod iubet, ipse facit. Vnde à Virg. lib. 6. inducitur Æneas,

Opera inter talia primus. Claud. in Honor.

Componitur orbis Regis ad exemplum; nec sic inflectere sensus Humanos edicta valent, quam vita regentis

29. Seneca. 30. Claudianus. 31. Sannazar. 32. Virgil. 33. Claudianus.

Mobile mutatur semper cum Principe vulgus. Ouid. 6. Fast. in eandem sententiam.

Sic agitur censura, & tunc exempla parantur, Cum iudex alios, quod monet, ipse facit. Ouid.

Iam verò, si Rex improbus est, quamuis sint optimæ leges, omnes iacebunt; neque erit, qui ad earum obseruantiam hortetur. Plautus in Trin. de republica, vbi mores improbi dominantur. *Mores, inquit, leges perduxerunt in potestatem suam: ea misera etiam ad parietem sunt fixæ clauis ferreis, vbi malos mores affigi multo erat æquius.* Præterea improbi Reges non obsequuntur, sed potius dominantur legibus; quod adeò perniciosum est, vt dicat Plato 4. de legibus, *Inuicem paratum esse illi urbi, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præsumt.* Idem in Theæteto ait, *puerorum esse hanc naniam pila ludentium: Qui non peccando superior fuerit, Rex erit noster, & quidquid volet, imperabit.* quo alludit Horat. 1. epist. ad Mecænatem,

At pueri ludentes, Rex eris, aiunt, Si rectè facies. Hic murus æthereus esto, Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa. Roscia, dic Sodes, melior lex, an puerorum Nania? qua regnum rectè facientibus offert, Et maribus Curuis, & decantata Camillis. Horat.

Regum atque regnorum conditio vna est. Vt enim monet Nazianzen. Apolog. 1. *Neque vel pannus tinturam ita facile contrahit, vel is, qui factido odori propius sese adiungit, eius particeps sit, vel vapor morbidus, & noxius pari facilitate in aëroem diffunditur, ac per aërem animantibus imperitur (quana nos pestem diximus) vt subditi præfectorum vitio celerrimè imbui atque impleri solent, &c.* Hinc est, quòd prudens Seneca Imperatorem suum, quasi speculum consideret primo de Clemente. In speculo enim illico splendet, quidquid in vultu cernitur intuentis, si labes in vultu inest, in speculo inest; si lacrymatur, illud etiam lacrymatur; si ridet, illud etiam ridet; si irascitur, irascitur illud; non aliter Regum facta in toto regno exprimuntur. Si Rex pius est, totum regnum ad pietatem inclinatur; si verò impius, ad impietatem statim declinat. *Bonus Rex potior, quam bona lex.* Vide infra lib. 6. n. 5.

PROBLEMA XII.

Vtrum prudentius egerint Romani, qui pœnam acerbissimam in parricidas, an Græci, qui nullam statuerunt.

PRO Romanis pugnat M. Tullius oratione pro Roscio Amer. vbi cum Græcorum consilium retulisset, subdit, *Quanto maiores nostri sapientius? Qui cum intelligerent nihil esse tam sanctum, quod non aliquando violaret audacia; supplicium singulare in parricidas excogitarunt; vt quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, y magnitudine pœna, maleficio summonerentur: in sui voluerunt in culcum viuos, atque ita in flumen deiçi.* Marcus Maleolus, matre interempta, Romanorum primus fuit, qui parricidij pœnam subiuit, vt tradit Alex. ab Alex. lib. 3. c. 5. vbi de parricidijs, corumque pœnis doctissimè agit. Constat ex l. 1. & vlt. ff. de pœn. & l. 1. C. eodem tit. & §. alia, In-

31. Cicero. 32. Alexand. ab Alex. 33. Tit.

fit. de pub. iudic. Vide catalogum legum anti-
quarum fol. 118. pag. paruo rubeo, qui est in 16.
de hac pœna: Ouid. lib.8. Metam. loquens de
Scylla, quæ Nisum patrem detracto illi capillo
purpureo occidendum Minoi præbuerat,

Ouid.

*DI te submoueam o nostri infania seclī,
Orbe suo, tellūsq; tibi. pomūsq; negetur.*

Et hinc etiam illud Iuuen. Satyr.6. de Nerone,
qui per summam crudelitatem matrem occiderat
suam,

Iuuenal.

*Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, nec serpens vnus, nec culeus vnus.*

Vide infra
lib.9.

Itaque hoc erat in parricidas supplicium, vt in
culeum cum gallo gallinaceo, simia, & vipe-
ra infuti in flumen, vel in mare detruderen-
tur, &c.

32.

Pro Græcis est illud eiusdem Ciceronis, Solon
cum interrogaretur, cur nullum supplicium con-
stituisset in eum, qui parentem occidisset, respon-
dit se id neminem facturum putasse. Sapienter
fecisse dicitur, cum de eo nihil sanxerit, quod an-
tea commissum non erat; ne non tam prohibe-
re, quam admonere videretur. Ita enim fit, vt
in verita audiuis feramur. Ouid. 1. de amore.

Audiuis feri-
mur in veri-
ta.

Nisum in veritum semper, cupimūsq; negata.

Ouid.

Quò pertinet illud Pauli Rom. 7. *Peccatum non
cognoui, nisi per legem. nam concupiscentiam non scie-
bam, nisi lex diceret, Non concupisces: occasione au-
tem accepta, peccatum per mandatum operatum est
in me omnem concupiscentiam.* Quem in locum
Chrysologus, *Quam fragilis, inquit, est, humana
conditio, quæ mandatis non prohibetur, sed armatur
ad crimina.* Item ad Rom. 5. *Lex subintravit, et
abundaret delictum.* August. de spir. & lit. cap. 4.
*Lex quamuis bona, auget prohibendo desiderium
malum: sicut aqua impetus vehemens fit obice op-
posito. Nescio enim, quomodo hoc ipsum, quod concu-
piscitur, fit incundius, cum vetatur.*

Chrysol.

August.

PROBLEMA XIII.

An sint mediocres Poeta.

Aristot.
Poetica est
ma, non me-
diocra.

Aristoteles negat esse mediocres poetas. Ra-
tio est, quia poetica inuenta est non ad vti-
litatem, sed ad voluptatem. Vtilitatis autem gra-
tia sustineri possunt ea, quæ sunt mediocria: at
verò, voluptatis gratia, non nisi, quæ optima, lau-
dantur. Vnde Tacitus, mediocres poetas nemo
nouit, bonos pauci; addere possumus, malos
plurimi. & certè M. Tullius, quamuis in Orato-
re mediocres poetas admittat; tamen primo de
Oratore eos vquam esse negat. Vbi ait, in poë-
ticis rebus omnia exquisita esse debere. Item in 3.
de Oratore. *Vulgus, inquit, in versu siquid peccat-
um est, videt; item in nostra oratione siquid claudicat,
sentit: sed poeta non ignoscit, nobis concedit.* Sed hu-
ius sententiæ locupletissimus auctor Horatius,
in arte,

Tacitus.

Cicero.

Horat.

*Mediocribus esse poetis
Non DI, non homines, non concessere columna.
Vt gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, & Sardo cum melle papauer
Offendunt: poterat duci, quia cœna sine istis:
Sic animis natum, inuentumque poema iuuandis,
Si paulum summo discessit, vergit ad imum.*

Sunt etiam exempla, quibus idem confirmetur,
nam melopepones vulgò dicuntur non esse, nisi
aut optimi, aut pessimi: idem de coniugio, pro-

uerbali schemate dicebatur. Certè illud est in
symmetria longè clarissimum exemplum. Nam
angulus ex prauis, seu curuis lineis, seu circulari-
bus confectus amplior esse potest, aut angustior,
quam rectus, nunquam tamen æqualis.

PROBLEMA XIV.

An scribere ad mortuos sit ab-
surdum.

Quid indignius? Quid amentius? Quid ma-
gis à ratione alienum, quam ad mortuos
scribere? Si cum laruis solum laruæ luctantur,
quod erit monstrum ad eandem scribere, ma-
nensque tanquam viuos alloqui? Tace, non est
absurdum: alloqui demortuos, passim repe-
ries sæpe apud Virgil. & poetas omnes scri-
bere etiam reperies. nam inter epistolas Pon-
tificum decretales, quædam reperitur, quam
Clemens, qui Petro successit, teste Hiero-
nymo, D. Petri iussu scripsit ad Iacobum fra-
trem Domini, octo iam annis vita functum. Im-
perator etiam Theodosius epistolam scripsit ad
Ioannem Chrysostomum annis iam quinque &
triginta antè mortuum. Nam cum illius corpus
ab exilio, vbi obierat, reuocare in urbem vellet:
neque qui ad reportandum missi fuerant, illud
sua sede dimouere possent; Imperator epistolam
dedit ad Ioannem valde officiosam, qua cum
multis precibus obsecrat, vt reduci in urbem pa-
tiantur. Epistolam describit Nicephorus Callistus
lib. 14. cap. 43. & Turrianus noster lib. 2. pro
epist. Pontif. cap. 13. Sed in hac re infame il-
lud, & impudentissimum est inaudite temerita-
tis exemplum, quod præstitit Henricus VIII.
Anglorum Rex; cum B. Thomam Cantuarien-
sem Archiepiscopum, & totius Angliæ prima-
tem, per publicum edictum sigillo regio hima-
tum citauit: quo vir sanctissimus vltra quadrin-
gentos annos iam occisus ante Regis tribunal,
tanquam perduellionis reus adesse cogebatur:
præximumque est audacissimum decretum in tu-
mulo, quo sacrosanctæ corporis exuuia quie-
scebant: cuius libelli exemplar affert Hiero-
nym. Pollinius in historia Angliæ, & Fr.
Bernar. de Britto in historia Cisterc. libro 6.
cap. 19.

33

Hieron.

Seneca

Nepos

Callist.

Turri.

Menest.

Henric.

Anglor.

Hieron.

Pollin.

Bernar.

de Brito.

Murett.

Cicero.

Plato.

Iustin.

Martyr.

Anton.

hanc

con-

su-

etiam

Præterea librum de mundo ad Alexandrum,
qui vulgò Aristoteli tribuitur, credit Victorius
opus fuisse cuiusdam Nicolai Damasceni, quo
Alexander multò fuit antiquior. Victorium hoc
ipso ex capite refellit Muretus lib. 2. var. lect.
cap. 8. Sed non rectè, cum hoc solenne fuerit
antiquorum, nec non iuniorum, qui vita iam
functis libros nuncupant suos. Cicero, & Pla-
to in suis Dialogis personas demortuas indu-
cunt interloquentes. & Iustinus Martyr, vt re-
liquos taceam, in Apologet. 2. ad Anton. hanc
consuetudinem in sacra pagina obseruauit, dum
mortuos loquentes, quasi viuos introducit.

Ex quibus collige nullum esse ab-
surdum ad mortuos
scribere.

* * *

PRO

PROBLEMA XV.

Quid gloriosus, honores adipisci, an
promereri.

35.
Gloriosus ho-
nora prom-
veri.
Plutarch.
Plaut.

Silius.

Claud.
Ipsa virtus
sibi premium.

36.
Seneca.

Ioan. Barr.

37.
Cicero poëti-
ca floruit.

Multa delite-
scunt, carent
quia vate sa-
cro.

Cato cum in foro insignium virorum statuas
spectaret, rogareturque, cur ibi suam quo-
que non haberet; *Malo, inquit, percontari homi-
nes, cur mihi statua posita non sit, quam cur sit.* Plu-
tarch. Plautus verò in Amphitr. *Virtus premium
est optimum. Omnia adsunt bona, quem penes est
virtus.* Silius lib. 13.

Ipsa quidem virtus sibi met pulcherrima merces.
Aristoteles, teste Stobæo, præcipuam dignita-
tem esse dicebat non frui honoribus, sed ab aliis
honoribus dignum iudicari. Alexander Seuerus
Imperator creatus, non passus est Magnum, & Pa-
trem patriæ appellari, oportere enim aiebat, vt
res gestæ magis adclarent; & Claud. in conf.
Manl.

*Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque latè
Fortuna secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur, plausiue petit clarescere vulgi,
Nil opis externa cupiens, nil indiga laudis
Diuini animosa suis; immotaque cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.*

Eleganter quidem Claud. Sed rem illustrauit
prudens Seneca 1. de Clem. vbi ait rectè factu-
rum fructus veros esse fecisse, nec vllum virtu-
tum pretium dignum illis extra ipsas esse affir-
mat. Idem & clariùs de vita Beata cap. 9. vbi in-
uehitur aduersus hominem, qui extra virtutem,
pretium suorum factorum quærebat. *Itaque erras,
cum interrogas, quid sit illud, propter quod virtutem
petas? Quæris enim aliquid supra summum. Inter-
rogas, quid petam ex virtute? ipsam. Nihil enim est
melius, ipsa pretium sui est, &c.* Hoc virtutis pre-
tium optimè agnoscebat Hentiquus ille Mene-
zius, qui dum totius Indiæ clauum moderatus
est, sibi debitum dominationis titulum contemp-
psit. Imò frequenter iactitabat, apud homines
præclaros, & pulcherrimis facinoribus insignes,
maiores esse pretij merita, quam honoris voca-
bula. Narrat Ioannes Barrius decad. 3. lib. 9. c. 3.
in fine.

PROBLEMA XVI.

An Cicero poëtica gloria floruerit.

Negant nonnulli pertuaciter: eo ducti ar-
gumento, quòd nullum videant poëma à
Cicerone conscriptum; sed mea quidem senten-
tia, debili, imò potiùs inepto nituntur argumen-
to. Cui si mordicus adhærescant, negare etiam
debent poëticae artis expertes fuisse Orphæum,
Musæum, Linum, Amphionem, Epimenidem;
quorum nulla hodie carmina existunt: quòd ta-
men à vero tam abest, quam quòd longissimè,
Præterea nonne multi veterum libri hodie in te-
nebris sepulti delitescunt? Vbi maior pars operis
Liuiani? Vbi sex libri factorum ab Ouidio editi?
Vbi illi de republica à Cicerone compositi? Vbi
denique plurimorum scriptorum monumenta,
quæ nobis aut edax tempus, inuidiosaque vetu-
stas abstulit; aut barbarorum Italiam depopu-

lantium furor deperdidit? Sicut igitur hos tem-
poris calamitas absumpsit, ita etiam poëticas lu-
cubrations M. Tullij eadem temporis iniuria
delere potuit. Alij idcirco negant Ciceronem in
poëtica facultate excelluisse, qui vident aliquot
carmina, quæ sub eius nomine circumferuntur,
aspera, hiulca, distorta, ac prorsus incondita; qua-
le est illud,

O fortunatam natam me consule Romam.

Quibus ita mihi videor pro mea sententia satis
respondere. Multa ex his carminibus Tullius ex
Græco transcripsit, verbum, ex verbo eliciendo,
atque ad eò satis, superque fecisse credendus est,
si metri leges seruauit; vt iam neque grauitatem,
neque artificium in his versibus admodum re-
quiras. Deinde huiusmodi carmina magna ex
parte elegantiam non exigebant, cum ad rem phi-
losophicam pertinerent; quare nihil Cicero in
eis condendis insudauit. Quis porrò negabit
Horatium poëtam fuisse præstantissimum, cuius
tamen carmina in Satyris horrida sunt, & inculta,
nempe Satyricum argumentum floridius car-
minis genus non requirit. Ita planè argumentum
philosophicum, de quo agunt Ciceronis carmi-
na, quæ modò extant, meliorem ornatum sibi non
vindicant. Iam verò illud,

O fortunatam natam me consule Romam.

Esto inelegans: ergo ex vno omnia quam pri-
mum improbanda? Minimè expedit. Nonne apud
poëtarum principem Virgilium legis 2. *Æneid.*
i. lud in Sileno,

Quantum omnis mundus gaudet cantante Sileno. Virgil.
Illud in 3. *Æneid.*

Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Illud in 4. *Æneid.*

Laomedontæ sentis periuuria gentis.
Hæc satis, vt omittam illud in 3. *Æneid.*

Cornua velatarum obuertimus antennarum.
& alia; neque tamen quispiam ad eò erit amusus,
vt Virgilium amusum censeat appellandum,
quamuis hæc, & similia similes exitus fortian-
tur. Postremò nonnulla adhuc Ciceronis car-
mina inuenies, ex quibus, tanquam ex vnguibus,
vt aiunt, leonem agnosces: sunt enim Latina, pla-
na, graua, terfa, aptè, numerosèque cadentia. Ta-
le est illud,

Cedant arma toga, concedat laurea lingua.
Illa etiam à Plinio citata lib. 18. nat. hist. cap. 25.

planè Georgica de Lentisco,
Lentiscus solus est triplici grandescere fætu. Plin.

Ter fruges fundens, tria tempora monstrat aradi.
& multa alia, quæ breuitatis causa prudens,
sciensque omitto. His igitur rationibus conten-
dunt nonnulli Ciceronem à poëtarum numero
ablegare: sed frustra omnino; cum illæ omnes
facile dissoluantur. Nos verò locupletissimo
Plutarchi testimonio innixi Ciceronem poëtam
fuisse præstantissimum affirmamus: Plutarcho
autem maiorem fidem in hac re credimus habendam,
quia ille ex instituto Ciceronis vitam scrip-
psit; ideòque falsa à veris prudentiùs segregauit:
alij verò, si qui sunt, qui aduersari videantur,
obiter tantum, & per transennam loquuntur:
neque tam negant Ciceronis ingenium ad poë-
sim aptum fuisse, quam illa carmina, quæ legunt
parum esse numerosa, quòd aliqua ex parte ve-
rum est. Sed nihil ad rem, vt ex iis, quæ diximus,
constare potest. Plutarchus verò in vita Cicero-
nis ita habet: *Ad omnes, inquit, natus artes com-
plectendas, nec ad vllum doctrinæ, aut eruditionis ge-
nus prætereundum: ad poësim sanè fuit procliuor.*
Extat

38.
Cicero Græcia
litteris stu-
dius.

Carmina se-
cundum ma-
teriam elabo-
anda.

Virgil.

Plin.

39.
Fides auctori-
bus adhiben-
da.

Ciceronis poë-
tica.

Plutarch.

Extat

Ciceronis ad Extat poema quoddam paruum, quod puer etiam...

40. Cicero. Deinde ipse Tullius in epist. lib. 1. famil. ep. 10. & penult. ad Lentulum, testatur se scripsisse...

Caranæus. Puer ad carmen non mediocriter inclinatus, et libellis quibusdam versibus editis ingenium eius primum eluxerit.

Quingenta carmina singulis noctibus pangebat.

Muretus. Quidem Muret. lib. 1. var. lect. cap. 20. verba illa Ciceronis epist. 1. lib. 2. ad Atticum, Prognostica mea cum orationibus propediem expecta, interpretatur libellum, quo M. Tullius Arati prognostica ex Græco in Latinum carmen transtulit.

PROBLEMA XVII.

Quæ Orbis imperia præcipue floruerunt.

41. Quatuor Orbis imperia. Assyrionum imperium, acis asyria. Missis aliis minoribus regnis, qualia fuerunt Sicyoniorum, Atheniensium, Lacedæmoniorum; quatuor præcipue imperia toto in orbe floruerunt: quæ auro, argento, ære, ac ferro, ex quibus statua illa apud Danielem conflata erat, significantur.

Quandiu durauerit. Iustin. Durauit autem Assyrionum imperium à primo eius conditore Nino vsque ad Sardanapalum, penes quem extinctum est, mille ac trecentos annos; quod affirmat Iustinus lib. 1. paulo post initium: si tamen cum Assyrio Chaldaicum includatur; quod fuit quædam veluti illius propago, ad millesimum quingentesimum annum iterit; quod Benedictus Pererius in Daniel. lib. 2. cap. 2. optime colligit.

Ben. Perer. Quot egentes subegerit. Constat verò, nec Europam saltentem totam, nec Indiam, vt alias complures prouincias taceam, huic imperio subiectas esse. Vnde si qua sunt in sacra pagina testimonia, quæ affirmant vniuersum orbem intra huius regni terminos contineri; tanquam per hyperbolem, aut quouis alio modo dicta fuisse, sunt interpretanda, vt egregie expendit idem Benedictus. Sed vt melius intelligatur huius imperij finis, ita accipe.

Assyrij primum Medis, ac Babylonicis, seu Chaldaeis imperabant, vsque ad Sardanapalum vltimum Regem Assyrionum, à quo defecit Arbactus Medorum præfectus; mortuòque Sardanapalo imperium ad Medos transmouit: nunquam tamen Babylonicos, seu Chaldaeos subegit, neque Arbactus, neque eius in regnum successores: quamuis multis inter se præliis dissiderent. Itaque tam extremus Rex Medorum, qui fuit Astyages; quam extremus Chaldaeorum, qui fuit Balthasar

Et in finis.

à Cyro primo Persarum Imperatore euersti omnino sunt. Bellum inter Medos, & Babylonicos, in quo nunquam Babylonicus victi fuerunt, refert Herodotus apud Benedictum citatum.

Perficum imperium argento comparatur, propter immensam huius imperij opulentiam. Cuius multa extant argumenta: nam Cyrus primus eorum conditor, non solum Medorum, & Chaldaeorum Reges superauit, sed etiam Cræsum Lydorum Regem totius Asia ditissimum, adeò vt prouerbij loco diceretur, ditior Cræso.

Itaque ex victoria Asiatica, vt scribit Plinius lib. 3. cap. 3. argenti quingenta millia talentorum reportauit: hoc est Lusitanè, trescentos comos douzo.

Iam verò illud conuiuium Allueri Persarum Regis quantas huius imperij opes ac diuitias declarat: de quo sacra pagina Esther cap. 1. Quid porro innumerabilis ille exercitus Xerxis? Nonne infinitam propè opulentiam ostendit? De quo ita Iustinus lib. 2. Non inuenit, inquit, proditum est flumina ab exercitu eius siccata; Græciamque omnem vix capere multitudinem potuisse: diuinitum autem in regno eius tanta copia fuit, vt cum flumina multitudine consumerentur; opes tamen regie superessent.

Accedit, quod scribit Athenæus lib. 12. ad eum luxum Persarum Reges esse prolapsos, vt ad caput cubilis regij, conclauæ esset, quod ipsius Regis ceruical dicebatur, in quo semper condita essent talenta auri quinque millia. E regione verò huius, aliud, suppedaneum scammum Regis appellari solitum: in quo talenta argenti tria millia conderentur. Sed in ipso cubili regio vitæ aurea, gemmis inclusis locupletata; quæ vni pergula obtendebatur: ex qua racemè pennæ ex lapillis pretiosissimis compacti dependebant: vt auctor est Amyntas.

Tandem huius imperij opulentiam satis indicat Persica illa prada, qua potitus est Alexander, Dario Persarum Rege superato: quæ, vt ex Curtio, & Strabone colligitur, abique Babylonica pecunia centum & octoginta millia talentorum æquauit, id est, Lusitanè, cento & oitio milhoens. Stetit autem Persarum imperium annos circiter ducentos triginta.

Græcum Imperium, seu Macedonicum comparatur æri. Cuius rei causa egregia à D. Hieronymo assignatur; Est, inquit, as vocalissimum, & sonantissimum, edit sonum magnum, & clarum, & sonque longe, lateque diffundit. Quare denotatur magna imperij Græcorum fama, & gloria: non solum ob potentiam, sed etiam ob sapientiam, & eloquentiam, quæ apud Græcos maxime floruit. Præcipue verò significatur, famam Alexandri Magni omnino fore clarissimam, ac celebratissimam. Post primas enim illius victorias, tantus pauor eius hominum animos occupauit, vt omnes se illi certatim dederint, nam ad eum Legati missi fuerant, non tantum ex iis, quas vicerat, regionibus: sed etiam ex Africa, Carthagine, Hispania, Gallia, Italia, Sicilia, Sardinia, &c. Quinctiam, vt Plinius lib. 3. cap. 5. refert ex Clitarcho, Romani quoque ad Alexandrum suos miserunt Legatos. Accessit ad famam, nomèque immortale Alexandri, quòd rerum suarum Scriptores multitudine plurimos, auctoritate grauissimos, in dicendo disertissimos habuerit; Ptolomæum Regem Ægypti, Hechataum, Aristobulum, Callisthenem, Durin, Onesicratum, Diodorum Siculum, Trogum Pompeium, Iustinum, Q. Curtium, Plutarchum, Arrianum, aliosque innumeros. Quòd autem Alexander Achilli inuidit, quòd suarum rerum præconem Homerum habuisset; Achilles

potius, si superstes esset, Alexandro inuideret: qui tot suarum laudum buccinatores habuerit. Ipsa etiam sacra pagina eius famam testatur 1. Machab. 3. dum ait, siluisse in conspectu eius vniuersam terram, veluti ad fragorem ruentis mundi.

Quamuis Tertullian. lib. de Pallio dicat de eius fama, sola ipsum sua fama fuisse minorem, quasi in eius laudibus prædicandis nimis parca, ac inuida extitisset, cum alioqui aliorum res gestas soleat augere. Itaque sola vni Alexandro auara, cæteris prodiga. Amplitudinem eius imperij ad viuum inculpsit Lyfippus in illa ærea statua supina facie cælum suspiciente, his versibus additis.

44. Magni Alexandri mira in gloria cupiditas. Hoc autem simulachro adeò delectatus est Macedo, vt solum à Lyfippo fingi pateretur. Cæterum Lyfippus, plusquam æquum erat, assentatus fuit, siquidem Alexandro multum superfuit ad debellandum. Quod ingenue ipse fassus aliquando, cum Democrito de infinitate mundorum disputante, ingemuit, eo quòd, ne vnum quidem à se adhuc debellarum aspiceret. Cæterum hac de re, Alexandrique laudibus mox fusiis agendum nobis est. Durauit autem imperium Græcorum per sex duntaxat annos sub Alexandro: quamuis tredecim annorum spatium in eo comparando impenderit; suscepit enim regnum defuncto patre Philippo annum agens vigesimum; & anno ætatis suæ trigesimo tertio extinctus est.

45. Romanum imperium comparatum. Romanum imperium comparatur ferro. Nam, vt sacra historia refert eo loco, quomodo ferrum comminuit, & domat omnia, sic comminuit, & conteret omnia hæc. Et quidem Romani domuerunt omnes gentes, vel corporis robore, & viribus præualidas, vt Germanos, Gallos, Hispanos: vel imperio tunc potètes, vt Carthaginenses: vel maiorum gloria, sapientia, & prudentia præstantes, vt Græcos; vel diuitiis, & militum copiis abundantes, vt Asiaticos: vel terrarum longinquitate remotas, vt Cappadoces, Ponticos, Armenios, Iberos, Albanos, Scythas: vel interfuso Oceano à nostro orbe disiectas, vt Britannos: vel patrum suorum sanctitate, & suæ legis religione confidas, vt Iudæos.

Durauit autem Romanorum imperium ab vrbe condita, victoriarum incrementis florentissimum, annos mille centum sexaginta quatuor, quo tempore Roma à Gothis capta est, Rege Gothorum Alarico, Romanorum Imperatore Honorio, summòque Pontifice Innocentio primo. Hoc aut Vextius Augur, vt scribit Varro lib. 18. antiquitatum, referente Censorino in lib. de die natali Romanorum, ex illis duodecim vulturibus, quorum auspicio Romulus urbem condidit, auguratus est: singuli enim vultures secundum antiquam, & reconditam augurandi disciplinam, centenos annos significabant. Et quamuis augurio fides non sit habenda: certè vel temere, vel quouis alio modo res ita euenit. Verùm si de Imperio Romano loquamur, prout alia atque alia fortunæ damna, ac detrimenta expertum est; refert Tertullianus in lib. ad Scapulam, & in lib. de resurrectione carnis, & in Apologetico: item Lactantius lib. 7. diuin. institut. cap. 25. fuisse antiquissimam, & Apostolicam traditionem, Romanum imperium pariter cum ipso mundo staturum, & casurum. Eundemque futurum vtriusque finem, & interitum, vt bene tradit Benedictus lib. 14. in præfatione. Sed quanta fuerit huius imperij potentia,

46. Strabo. Ioseph. Appian. Quanta verò fuerit Romanæ ditionis amplitudo, describit Strabo lib. 7. ad finem, & lib. 17. atque apud Iosephum lib. 2. de bello Iudaico Rex Agrippa. Appianus in proœmio historiæ Libycæ non dubitat affirmare omnes priores monarchias Assyriorum, Persarum, & Græcorum, vix dimidiatam Romani imperij partem possedisse. Hoc ipsum in exordio suæ historiæ confirmat Polybius. Igitur Occidentalis terminus Romani imperij, fuit extremitas Hispaniæ: Orientalis, Euphrates, Taurus, & Armenia: Septentrionalis, Rhenus, & Danubius: Australis, Æthiopes. Dominabantur vniuerso mari mediterraneo, & omnibus, quæ in eo sunt, insulis; præterea in Boreali Oceano ipsi Britannia. Bellica verò potentia Romanorum pedestris, talis fuit, teste Appiano in proœmio historiæ Libycæ: Ducenta millia pedatum, quadraginta millia equitum, trecenti elephantum bellicosum, tria millia currum, armorum verò in supplementum, trecenta millia. Nec minor erat naualis potentia: habebant enim Romani duo millia nauium, mille & quingentas triremes; magnas verò naues, proris, puppibusque aurcis, ad ostentationem Romanæ maiestatis, & vsus Imperatorum, octoginta. Ad hæc parata erant instrumenta naualia eo numero, vt armata duplo maiori, quam quæ dicta est, classi sufficere possent. Iam verò huius imperij tanta fuit pecunia, vt, teste Appiano, in variis ærariis, seruarentur ad septuaginta quinque millia talentorum Ægyptiorum; qui numerus, vt Lusitanè loquamur, continet, seis centos milhoens douzo.

Ad hæc poëtarum testimonia de Romanorum imperio accedunt. Ouid. 2. Fast. ita canit, Gemibus est aliis tellus data limite certo; Romana spatium est urbis, & orbis idem. Quasi nullum haberet terminum Romanorum imperium, nisi ipsum orbem. Vnde Iureconsultus l. in orbe. ff. de stat. hominum, orbem dixit Romanorum imperium. Ita etiam appellauit D. Augustinus 18. de ciuitat. Dei. D. Chrysof. in cap. 1. Isai. Quare qui Romanum imperium metari uolet, metetur orbem vniuersum. Vnde Appianus in proœm. histor. Libycæ, non dubitat affirmare priores monarchias vix dimidiatam Roman. imperij possedisse. Lucanus lib. 7. Romanorum amplitudinem contemplatus non potuit, quin exclamaret.

47. Imperij amplitudo. Summos hominum quorum fortuna per orbem Signa dedit, quorum fati cælum omne vacauit. Vnde Plutarchus ait, fortunam fuisse Romanorum contubernalem, ita benefico afflatu eorum imperium toto orbe propagauit. Hanc amplitudinem passim poëta decantant. Virg. 6. Æneid. Nec verò Alcides tantum telluris obiit, &c. Enim verò, vt Hercules inter veteres Heroas virtute præstitit; ita Romani inter omnes gentes robore vigerunt, vt ille totius orbis monstra ferro, flammæque compressit, ita hi totius mundi nationes armata manu superarunt. Hac de re plura obseruauimus apud Virgilium locis allegandis. Ex quibus sufficienter colliges Romanam amplitudinem, quam præfigurauit Danielis oraculum, vt communis est sacrorum Doct.

48. Virgil. Enim verò, vt Hercules inter veteres Heroas virtute præstitit; ita Romani inter omnes gentes robore vigerunt, vt ille totius orbis monstra ferro, flammæque compressit, ita hi totius mundi nationes armata manu superarunt. Hac de re plura obseruauimus apud Virgilium locis allegandis. Ex quibus sufficienter colliges Romanam amplitudinem, quam præfigurauit Danielis oraculum, vt communis est sacrorum Doct.

49. Romanorum araris. Romanorum imperium comparatur ferro. Nam, vt sacra historia refert eo loco, quomodo ferrum comminuit, & domat omnia, sic comminuit, & conteret omnia hæc. Et quidem Romani domuerunt omnes gentes, vel corporis robore, & viribus præualidas, vt Germanos, Gallos, Hispanos: vel imperio tunc potètes, vt Carthaginenses: vel maiorum gloria, sapientia, & prudentia præstantes, vt Græcos; vel diuitiis, & militum copiis abundantes, vt Asiaticos: vel terrarum longinquitate remotas, vt Cappadoces, Ponticos, Armenios, Iberos, Albanos, Scythas: vel interfuso Oceano à nostro orbe disiectas, vt Britannos: vel patrum suorum sanctitate, & suæ legis religione confidas, vt Iudæos.

Durauit autem Romanorum imperium ab vrbe condita, victoriarum incrementis florentissimum, annos mille centum sexaginta quatuor, quo tempore Roma à Gothis capta est, Rege Gothorum Alarico, Romanorum Imperatore Honorio, summòque Pontifice Innocentio primo. Hoc aut Vextius Augur, vt scribit Varro lib. 18. antiquitatum, referente Censorino in lib. de die natali Romanorum, ex illis duodecim vulturibus, quorum auspicio Romulus urbem condidit, auguratus est: singuli enim vultures secundum antiquam, & reconditam augurandi disciplinam, centenos annos significabant. Et quamuis augurio fides non sit habenda: certè vel temere, vel quouis alio modo res ita euenit. Verùm si de Imperio Romano loquamur, prout alia atque alia fortunæ damna, ac detrimenta expertum est; refert Tertullianus in lib. ad Scapulam, & in lib. de resurrectione carnis, & in Apologetico: item Lactantius lib. 7. diuin. institut. cap. 25. fuisse antiquissimam, & Apostolicam traditionem, Romanum imperium pariter cum ipso mundo staturum, & casurum. Eundemque futurum vtriusque finem, & interitum, vt bene tradit Benedictus lib. 14. in præfatione. Sed quanta fuerit huius imperij potentia,

potius, si superstes esset, Alexandro inuideret: qui tot suarum laudum buccinatores habuerit. Ipsa etiam sacra pagina eius famam testatur 1. Machab. 3. dum ait, siluisse in conspectu eius vniuersam terram, veluti ad fragorem ruentis mundi.

Tertull. Magni Alexandri mira in gloria cupiditas. Lyfip. Hoc autem simulachro adeò delectatus est Macedo, vt solum à Lyfippo fingi pateretur. Cæterum Lyfippus, plusquam æquum erat, assentatus fuit, siquidem Alexandro multum superfuit ad debellandum. Quod ingenue ipse fassus aliquando, cum Democrito de infinitate mundorum disputante, ingemuit, eo quòd, ne vnum quidem à se adhuc debellarum aspiceret. Cæterum hac de re, Alexandrique laudibus mox fusiis agendum nobis est. Durauit autem imperium Græcorum per sex duntaxat annos sub Alexandro: quamuis tredecim annorum spatium in eo comparando impenderit; suscepit enim regnum defuncto patre Philippo annum agens vigesimum; & anno ætatis suæ trigesimo tertio extinctus est.

49. Romanorum araris. Romanorum imperium comparatur ferro. Nam, vt sacra historia refert eo loco, quomodo ferrum comminuit, & domat omnia, sic comminuit, & conteret omnia hæc. Et quidem Romani domuerunt omnes gentes, vel corporis robore, & viribus præualidas, vt Germanos, Gallos, Hispanos: vel imperio tunc potètes, vt Carthaginenses: vel maiorum gloria, sapientia, & prudentia præstantes, vt Græcos; vel diuitiis, & militum copiis abundantes, vt Asiaticos: vel terrarum longinquitate remotas, vt Cappadoces, Ponticos, Armenios, Iberos, Albanos, Scythas: vel interfuso Oceano à nostro orbe disiectas, vt Britannos: vel patrum suorum sanctitate, & suæ legis religione confidas, vt Iudæos.

Cæsar equus Bucephalo similis.
 Plin.
 Plutarch.
 Solin.
 Sueton.
Cæsar fulminis cõparatur, ob alacritatẽ in rebus gerendis.
 Lucan.

dit. Ita Cæsar equo insigni utebatur, pedibus propè humanis, & in modum digitorum vngulis fissis; qui dorso neminem alium excipiebat, quique, vt haruspices interpretati sunt, terrarum imperium Cæsari subiciendum significauit, de quo Plinius, Plutarchus, Solinus, ac Suetonius. Rursus, sicuti Alexander fulmini comparatur, vt supra retulimus, propter eius in bellis gerendis celeritatem; ita quoque Cæsar fulmini conferitur, Lucanus i. Phars.

Qualiter expressum ventis per nubila fulmen Ætheris impulsu sonitu, mundi que fragore.

Rectè verò Lucanus lib. 2. de eadem Cæsaris alacritate loquutus, ita canit,

Sed Cæsar in omnia præcepit,

Nil actum credens, cum quid superesset agendum.

60. De hac celeritate & igneo vigore, Plinius prædicto lib. 7. cap. 25. *Nec virtutem, constantiamque nunc commemoro, nec sublimitatem omnium capacem, que cælo continetur, sed proprium vigorem, celeritatemque quodammodo volucrem.* Accedit vltimò, quia Cæsarem pluribus aduersantibus, domesticis videlicet, & externis, ad imperij dignitatem euasit; quod non contigit Alexandro: præterea Cæsar longè maius imperium occupauit, quàm Alexander: vnde planum est & virtute, & fortuna vsum fuisse aliqua ex parte maiori.

PROBLEMA XIX.

Historia regnum cui deferres Cæsarine, Liniõne, an Sallustio.

61. *Hotoman. Cæsar reliquis historicis antepositur.*

*E*quis vnquam, post hominum genus natum, inquit Hotomanus, qui Cæsarem commentatur, ad scribendam historiam animum appulsi, qui cum hoc nostro conferendus videatur. In eo nihil a proposito alienum, nihil non ordine, ac loco, nihil non magnopere necessarium admiscet. Contrà verò Plutarch futi, in cuius parallelis multa reperiuntur ad Philosophiam potius, quàm ad historiam pertinentia. At verò Liuius, qui huius laudis admodum cupidus videtur; suæ tamen historię orationes inseruit planè factas, & commentitias: quod figmenti genus in historiographo Polybius grauius infectatur. Eius verò grauitas magna fuit, quòd leuia quæque prætermittens, *summa dumtaxat* (vt ipse ait) *fastigia rerum persequitur.* Qua in re Curtius peccauit, qui ad minutissima quæque explicanda sese abiicit, ac demittit: vt cum ait, *Lycum amnem fabulosis Græcorum carminibus inclutam fuisse; Nymphas in eius rupa considerare.* &c. quæ nihil attinent ad historię seriem: *Corycio in nemore pronouire coccum: ex circumiectis petrarum recessibus editas voces duplicato sono ad aures reuocari;* aliæque id genus plura. Iam verò tanta (vt inquit Quintilianus) in eo vis est, tantum acumen, ea concitatio, vt illum eodem animo dixisse, quo bellauit, appareat. Qua in re Sallustium superauit: cuius dicendi genus aliquantulum lenius est, ac remissius. Vnde rectè à Quintiliano Thucydidi opponitur; Thucydidi enim, vt inquit Cicero, *bellicum canere in historia videbatur.*

Quòd si Martialis eum vocat primum Romanam in historia, ea fortasse mente id affirmat, quia quidquid Sallustius egit, propius Romanam historiam attingebat, cum Cæsar bellum Gallicum latius persequeretur.

Hic erit, vt perhibent doctorum corda virorum, Crispus Romana primus in historia.

Vel etiam quia breuissimo genere dicendi dominatur, vt inquit Macrobius, de cuius sententis nec vnus quidem apex sine detrimento demi posse affirmatur.

Idem etiam Sallustius à Pollione, & Valerio Probo Grammatico apud Agellium lib. 1. c. 15. taxatur tanquam nimis antiquarius, verborumque nouator; cuius hæc est sententia, *satis loquentia, sapientia parum.* In qua vides verbum illud *loquentiam.* esse prorsus inusitatum, & à Grammaticorum vsu aboleuisse. plura verba huiusmodi apud Sallustium reperiuntur, refert Agellius, vt *die, pro diei, decima parte die reliqua.* &c. Præterea, vt legenti perspicuum erit, admodum longis vtitur orationibus: quod eius breuitati in rebus alijs aduersatur. Nihil eorum vitiorum in Casare: de quo acerrimum est illud Ciceronis testimonium. *Commentarios, inquit, scripsit rerum suarum, valde quidem probandos: nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis, tanquam veste destituta.* Lege Sueton. in eius vita cap. 55.

PROBLEMA XX.

De primis Romæ conditoribus que verior opinio.

63. *Plutarch. De Romæ distributione sententia Agellii.*

*Q*ui primi Urbis conditores fuerint, distite sunt, ac discrepantes auctorum sententia, vt videre est apud Plutarch. in Romulo, prope init. Certè quamplurimi auctores huius Urbis condendæ gloriam Romulo ac Remo detrahunt, vt ex citato loco Plutarchi, & ex commentarijs Ascensij in Sallustium perspicuum est: quales sunt Cephalon vetustissimus scriptor, Demagoras, Agatillius, Aristoteles, Xenagoras, Solinus. Hi omnes apud Ascensium. Fr. Bernard. de Britto in sua monarchia Lusitana citat C. Sempronium Senatorem Romanum, qui eos quoque reprehendit, qui Romulum Urbis conditorem arbitrantur. Cum igitur tam multi Romæ conditionem Romulo non existiment tribuendam, neutriquam mihi videtur abs re iudicauisse, posse huius operis gloriam Lusitanis deferri.

64. *Lucretius de Romæ origine condita.*

Constat enim ex varijs auctoribus Atlantem Italum Hispaniæ, atque maioris partis Italia Regem, coacto ex Bethicis, atque Lusitanis exercitu, in Italiam ex Hispania profectum, vt fratrem Hesperum inibi tumultuantem refranaret: tandem fœdere cum eo inito, filiam minorem natu Romam nomine Lusitanis tradidisse, in quos præcipuo quodam studio affectus erat propter incomparabilem animi vigorem, & inuictum corporis robur, quod in Lusitanis ipsis fuerat expertus. Roma verò in Capitolino colle oppidum constituit, quod à suo nomine Romam appellauit. Hoc autem ita prorsus accidisse refert Plutarch. ex alijs auctoribus citato loco. Dionys. Halicarn. M. Portius Cato, Fabius Pictor, plurisque alij, quos refert Fr. Bernard. sua in monarchia Lusitana, vir planè eruditus, & antiquitatis indagator acerrimus, cuius ego sententiam lubentiùs amplecterer tot grauiusculorum hominum firmatam testimonij, ni commune ferè omnium placitum per tot sæcula diriuatum, & quasi fide sancitum Romanæ foundationis gloriam Romulo detulisset; & certè verior hæc opinio haberetur à me, nisi fabulo

loso illo Martis, & Syluiæ partu vitaretur; & postea commentitia lupæ educatione aleretur, ac tandem falsa Numinis consecratione Deus vanissimè coleretur.

PROBLEMA XXI.

An Domitianus procliuor fuerit ad eruditionem, quàm Nero.

65. *Quintil.*

*M*ulti quidem Domitiano adulantur, qui eum ad literas procliuem affirmarunt. Fabius Quintilianus; *Te, inquit, Auguste, terrarum cura ab instituto poëtice artis studio deflexit: parum quippe erat te in eloquentia omnibus præstare, omnibus in poëtica anteire: illud tamen Virgilianum non immeritò usurpauerim,*

Inter victrices hederam tibi serpere lauros. Silius Italicus lib. 3. in fine de Domitiano loquutus.

Quin & Romuleos superabit voce nepotes, Quis erit eloquio partum decus: huic sua Musa Sacra ferent: meliorque lyra, cui substituit Hebrus, Et venit Rhodope, Phæbo miranda loquetur.

Suetonius.

Eidem Martialis passim adulatur. Verùm Suetonius, cuius tanta est in historia veritas, vt inquit Politianus, vt Neruæ, Traiani, Adrianque suæ ætatis Imperatorum vitas tacere præoptauerit, quàm aut periculosè viuentibus detrahere, aut extollendo potentiores, parum videri liber. Suetonius, inquam, in vita Domitiani cap. 20. ait Domitianum nullam aut historię, aut carminibus cognoscendis operam dedisse: imò etiam adeò amulum fuisse, vt vel in epistolis scribendis aliena facundia indigeret. Neque immeritò, oportebat enim, expertus esset humanitatis, hoc est, eruditionis, qui plenus erat crudelitatis; nihilominus quamuis Neroni cedat literarum odio, non cedit crudelitate, vt statim probo.

PROBLEMA XXII.

Vter crudelior Nero, an Domitianus.

66. *Domitiani superbia.*

*D*omitianus, vt inquit Beroaldus in Suetonium, inter pessimos Imperatores censerit debet, qui sese vt Deum vocari, scribi & coli iusserit. Seorsum tamen præ cæteris crudelitate fuit insignis, ad quam eius ingenium fuit maximè procliue: nam vel in ipsas muscas desæuire, illi erat voluptati. Sese enim intra domum recipiebat, vbi nihil aliud operabatur, quàm muscas captabat, & stylo sine acuto configebat, vt cuidam interroganti, esset ne quis intus cum Cæsare, non absurdè responsum sit à Vibio Crispo, *Ne musca quidem.* Ex hoc autem licet conicere, quantæ crudelitatis eius natura fuerit: sicuti enim Areopagitæ capite damnarunt eum puerum, qui coturnicum oculos erueri solitus erat, iudicantes id signum esse perniciosissimæ mentis, multis malis futuræ, si adoleuisset. Ita etiam hæc Domitiani exercitatio eiusdem sæuitiam satis declarat. Porrò ex his latebris, ac solitudine, vbi muscis captandis laborem impendebat, nunquam prodibat, vt inquit Plinius in panegyrico Traiani, nisi vt solitudinem faceret, hoc est, è medio tolleret.

Animalia ferre perniciose natura signum.

Plin.

Mendozæ Viridarium.

Suetonius cap. 10. in eius vita refert multos à Domitiano interfectos, qui tamen extra omnem noxam erant: varia item cruciatum genera ab eodem inuenta atrocissima. In eos præterea magis sæuebat, qui illi erant propinquiores. Vnde rectè Sidonius Apollinaris in primo epistolarum ait, *consuetudinem malorum Principum natura flammaram bene comparari; quæ sicuti paulò à se remota illuminant, ita satis sibi admota comburunt.*

67. *Nero crudelior.*

Duplicem igitur ob causam dici potest Domitianus crudelior fuisse, quàm Nero. In primis; quia non solum cum ira percitus erat, sæuebat in hostes; verùm etiam cum maximè tranquillatus videbatur, insurgebat in amicos: teste Sueton. cap. 11. vbi sic. *Quò contemptius abuteretur paciẽtia hominum, nunquam tristorem sententiam sine præfatione clementia pronuntiauit; vt non aliud iam certius atrocis exitus signum fuisset, quàm principij lenitas.* Quò pertinet illud Plinianum in panegyrico ad Traianum, cum de Principibus sæuis loquatur, inter quos Domitianum intelligit, *Quod mare, inquit, tam infidum, quàm blanditiæ Principum illorum, quibus tanta lenitas, tanta fians, vt facilius esset iratos, quàm propitios habere?* Altera causa est, quia Domitianus, vt inquit Cornelius Tacitus, crudelitatis spectaculis præcipuè delectabatur, *Nero enim* (inquit Cornelius) *minus erat sanguinarius, qui iussit scelera, non spectauit: hic libenter spectabat cades damnatorum, pascebaturque oculos sanguine nobilitatis.* Quòd si Nero Vibem incendit voluptatis causa, eam tamen specie honestatis obrexit; dicebat enim velle se de integro eius Urbis vicos dirigere, ac deformitatem omnem tollere: nam, vt inquit Liuius, *Roma postquam à Gallis incensa est, promiscuè ac prope anter iterum exadificata est; quæ festinatio aliquam deformitatem Urbis attulit.*

PROBLEMA XXIII.

Utrum vsus pulueris tormentarij priscis seculis incognitus, nec ne.

68. *Valturi apud Iacobum Pommer. orat. 4. de antiquit.*

*A*ntiqua illa bellorum instrumenta, catapultæ, arietes, balistæ, & id genus alia, pumilionum, aut pygmæorum cum gruibus, aut potiùs murium cum ranis certantium tela esse dicuntur, si cum nostris conferantur, quæ in Vulcani officinis deformata videntur, & Gigantum Iouem cælo deturbare conantium machinas non immeritò appelles.

Horum instrumentorum vsus veteribus incognitus fuit (quidquid Robertus Valturius affirmet.) bombardæ enim, id est, ænæ illius machinæ Iouis tonitrua imitantis, mentionem apud veteres nullam constat esse factam. Cuius vsus bello iuncto contra Genuenses ad fossam Clodium circa annum Christi millesimum trecentessimum octogesimum primum mundo innotuit, à Germano quodam nominis ignoti primùm repertus, Sunt, qui scribant Monachum Chymistam fuisse; cum forte fortuna nitro, sulfuri, carbonibus varia fomitem genera commiscendo igne adhibito cognouisset, quanta vis eius materię esset.

PROBLEMA XXIV.

Quæ premia militaria illustriora, quæ donabantur ob læsum hostem, an ob ciuem seruatum.

69. P Remia duplici erant in genere, maiora, & minora. Illa ob seruatum ciuem; hæc ob læsum hostem donabantur. de omnibus multa multus Lipsius nuperrimè lib. 5. Dialog. nos multa paucis; sed de minoribus interim agamus, statim de maioribus acturi. Qui hostem percussisset, non quidem iniusta acie, sed in singulari pugna, cum nulla esset necessitas dimicandi, vt Polybius obseruauit, & optimè Rosinus lib. 10. cap. 26. hastam accipiebat, quæ à Catone donatica appellatur: à Turneb. lib. 20. cap. 1. graminæ; vulgò pura. Suetonius in Claudio, Quam Britannico triumpho inter militares viros hasta pura donauit. Propertius lib. 4. Sed tuas sic domitis Parthe telluris alumnos Pura triumphales hasta sequatur equos. Virg. in 6. Æneid. Ite, vides? pura iuuenis, qui nititur hasta. Hæc autem pura dicebatur, quia sine ferro erat, vt Seruius interpretatur; quemadmodum, argentum purum, cui nihil insculptum est. Vestis pura, cui nihil est purpuræ adtextum. Si verò non modò percuteret, sed etiam decerneret ac spoliaret hostem, armillis donabatur, si pedes esset, si eques, phaleris. Ita quidem Polybius. Quamuis hic ordo nonnunquam solitus sit inuerti. Nam apud Liuium lib. 10. inuenies, equites omnes ob insignem pluribus locis operam, armillis argenteis donatos. Apud Dionysium verò, non modò armillas, sed etiam phaleras præmio à Sicinio acceptas. Dicuntur autem a iulio, vt inquit Festus, ab armis, antiqui enim humeres cum brachijs armos vocabant. Armille similes gerebantur; vnde Tarpeia Sabinis Vibem prodidit, ea lege, vt ab iis acciperet, quæcunque sinistris manibus gestabant; annulos significabat, & armillas: illi præposterè eius votis respondentes coniectis clypeis fœminam obruerunt. Phalera non equorum modò erant ornamenta, vt planum est ex Virg. 5. Æneid. Primus equum phaleris, insignem victor habeto. Sed etiam virorum, vt constat ex Liuii lib. 9. Tanta, inquit, sunt indignitas Comitiorum, vt plerique nobilitate viros annulos, & phaleras deponerent. Silius de Scipione loquutus. phaleris hic pectore pulget. Hic colle aurato circumdat bellica colla. Er Iuuen. Sat. vlt. Vt lati phaleris omnes, & torquibus omnes. Vnde colliges inter phaleras & torques non nihil cadere discriminis, quòd phalera demissa ad pectus pendebant; torques stringebant magis, & ambibant ipsum collum. Frequens mentio est torquium in donis militaribus, vt videre est apud Lipsium loco proximè citato. Saepè etiam milites vexillis donabantur, vt apud Suidam, Sallustium, Suetonium, aliòsque inuenies. Hæc de minoribus præmijs, quæ ob læsum hostem donabantur; & hac de causa minus illustria, quàm illa, quæ ob seruatum ciuem publicè victoribus magni duces impertiri solebant, & quemadmodum illustrius est seruare ciuem, quàm hostem ledere, sic præmia suum pretium sortiuntur.

PROBLEMA XXV.

Ex coronis militaribus, quæ nobilior.

L ipsius de militia Romana dialog. 17. coronas militares maiora dona iuxta Polybium appellat, quas multifarijs fuisse A. Gellius scribit lib. 5. cap. 6. præcipuas tamen esse triumphalem, obsidionalem, ciuicam, muralem, castrensem, naualem. Triumphales coronæ sunt aureæ, quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur, vulgus aurum vocat coronarium, quondam eluro, postea ex auro fieri cæpta sunt. Obsidionales coronæ sunt, quas ij, qui liberati sunt obsidione, dant ei duci, qui liberauit: eòque, vt inquit Plinius apud Rosin. lib. 10. cap. 27. cæteris dignitate prælucent: fiebant ex gramine decerpto è loco intra quem obsidebantur; quia summum victoriae indicium erat, herbam porrigere victos, quasi Marte cederent. Mars enim gramine natus fuit; vnde Gradus nomen inuenit. Ammianus verò apud Lips. obsidionali corona, pro mundi vsurpat, A. Gell. etiam. Ciuica corona est, quam ciuis cini, à quo seruatus est in prælio, testem vitæ, salutisque perceptæ donat: fieri solebat è quercu, vel ilice; vnde antiquissimus cibus, victusque petebatur, quoniam Ioui, in cuius tutela sunt ciuitates, sacra quercus est. Robertus Valtrus. de re milit. lib. 12. cap. 7. Claud. de lud. Stilis. 3. Mox erit in veterum castris, vt tempora quædam Velaret, vnde dicitur, qui a viribus hoste Cæsionem patuli morti suo lucere ciuem. Muralis illi donatur, qui primus murum subit, inque oppidum hostium per vim ascendit. Castrensis illi, qui primus hostium castra pugnam introiuit. Naualis tandem illi, qui primus in hostium nauem vi armatus transtulit. Omnes fiebant ex auro, teste A. Gellio. Cum eo tamè dromine, vt muralis quibusdam veluti muni pinnis decorata sit. Lucan. lib. 2. Trepidatque premens frontem matronæ coronæ. Castrensis valli præfert insignem; vnde etiam Virgilius dicitur. Naualis, quasi nauium rostris insignita, quare à nonnullis rostrata appellatur; ipsius naualem, & rostratam distinguit: hanc præstantiorem affirmat. Sed Virg. videtur coniungere in 8. Æneid. Tempora nauis fulgent rostrata coronæ. Ergo si facit naualis corona tempora rostrata, videtur ipsa non differre à rostrata. Oleaginas coronas dari solitas iis, qui triumphum solum procurant, neque in prælio fuerunt, scribit A. Gellius: contra quem Lipsius virtutis etiam causa militibus donatas contendit. Illud non omitto ex eodem Lipsio, coronas aureas communes fuisse, & propter quodlibet illustre facinus impertiri. De ouali corona agemus statim in triumphis minoribus. Cæterum scire reliquum est, cuiam ex his maior fuerit olim honor? Certè ciuica, vtpote cui, teste Plinio, reliquæ cederent, vel etiam aureæ, tanti erat ciuem seruare. Hinc collige quæ deberetur Christo Domino salutis nostræ assertori eximio, qui suæ vitæ non solum discrimine, verum etiam profusione tot cælestis Hierosolymæ ciues seruauit. Ingratum verò hominum genus ei spineam, pro ciuica contexit coronam, & capiti per summum seclus imposuit. Laudo Gothofredum ducem clarissimum, qui auream

Problema XXVI.

Qui illustrius triumpharunt. 137

Gothif. auream coronam recusauit, cum Hierosolymæ mœnia ascenderet triumphabundus, noluit enim in ea vrbe, in qua Christus Dominus fuit spinea coronatus, aurea insigniri. Similis ille miles de quo Tertullianus de corona militis. Quapropter maior gloria est ciuica deferenda, vt inferius ostendam luculentius. Interim vide Gellium, & Plinium lib. 7. cap. 28. apud quos inuenies L. Sicinium Dentatum victorem fuisse in 20. bellis, & 45. cicatrices aduerso corpore recepisse. 34. spolia reportasse, donatumque fuisse 18. hastis, 25. phaleris, 83. torquibus, 160. armillis, 26. coronis, 8. aureis, 3. muralibus, obsidionali vna, & 14. ciuicis: de his autem potius ille gloriabatur, easque in monumentum suæ virtutis sempiternum passim ostentabat. Mitilene capta C. Cæsari donata fuit ciuica à Termo prætoris; Aurelianus etiam eandem comparauit bis, Augustus verò semel, quam præ reliquis æstimauit. Mitto plura.

PROBLEMA XXVI.

Qui illustrius triumpharunt, triumphalibus quadrigis impositi, an ciuium brachijs delati.

74. Triumphus duplex fuit, maior & minor: hic proprie ouatio dicebatur, ab oue, vt inquit Plutarchus in Marcello, quam qui hoc triumphis genere ornaretur, sacrificabat. Huius triumphis causa, vt inquit A. Gellius lib. 5. c. 6. est, cum aut bella non ritè indicta, neque cum iusto hoste gesta sunt; aut cum hostium nomen humile, & non idoneum est, vt seruorum, piratarumque, aut de ditione repente facta incruenta victoria obuenit: cui facilitati aptam esse Veneris frondem crediderunt, quòd non Martius, sed quasi Veneris triumphus quidam foret. Itaque myrtea corona donabantur, qui hunc triumphum reportarent. Ouantes pedibus vrbem inibant, si Dionysio Halicarnasæo, & Plutarcho credendum est; quorum ille pedestrem triumphum ouationem appellat: hic autem scribit ouantem, nec quadrigis inuectum, nec laurea coronatum, nec tubis, sed pedibus, & myrtea redimitum, tibijs modulantibus vrbem iniisse. In eadem est sententia Massurius apud A. Gellium. Aduersatur tamen Dio, qui eodem equo vectos affirmat. Triumphus maior dictus est à Græco Bacchi cognomento triumphus; hic enim, vt inquit Plutarchus in Marcello, primus auctor triumphalis pompæ dicitur fuisse. Vnde sunt acclamationes illæ apud Horat. Od. 2. lib. 4. Tuque dum procedis, Io triumphæ Non semel dicemus, Io triumphæ. Qui triumphus peteret, absens esset, oportebat: & plerumque non nisi Dictatori, Consuli, aut Prætori decernebatur, qui minimum quinque hostium millia vna acie cecidisset. Est præterea apud Valerium, lib. 2. cap. 8. triumphum iis tantum, qui Imperium Romanum auxissent, non autem, qui amissa recuperassent, fuisse permissum. Triumphis pompa ita instruebatur. Præcedebant tubicines, &c. ducebantur boues in sacrificijs mactandi. Succedebat speciosa ostentatio spoliatorum, & manubiarum, &c. Ferebantur tituli victarum gentium, cum imaginibus deuictarum vrbium. Mixta item spolijs animalia antea non visa, plantæ Mendocæ Viridarum.

que mirabiles ex locis captis asportata. Deinde capti duces vincti catenis sequebantur. Tum demum ipse Imperator curru sublimi vehabatur; fulgens veste triumphali, id est, purpura auro intexta picta; redimitus corona laurea, ramumque lauri manu gestans. Currus instar turris rotundæ constructus erat: quem vsitate trahebant equi; quos cum albos iunxisset in suo triumpho Camillus, vehementer populum offendit; propterea quòd albæ quadrigæ Deorum Regi, & Patri peculiariter dicatæ erant. Quidam tamen certos, nonnulli leones iunxerunt. Eo loco, quo Imperator sedebat, suspensum fuit idolum Fascini: de quo Plinius lib. 28. cap. 4. Fascinus, inquit, currus triumphantium defendit, medicus inuidiæ, iubetque eosdem respicere. Quò videtur spectare illud Tertulliani in Apologetico, Hominem se esse etiam triumphans Imperator in illo sublimi curru admonetur, suggeritur enim ei à tergo, Respice post te, hominem memento te. Idem Zonaras affirmat: addit præterea, appensum quoque fuisse curru tintinnabulum, & flagellum; quibus significaretur; ipsum in eam calamitatem incidere posse, vt & flagris cædatur, & capite damnetur. Nam qui supremo supplicio afficiebantur, tintinnabula gestare solebant, ne quis inter eundem contactu illorum piaculo se obstringeret. Testis est Plinius lib. 33. cap. 7. triumphantium ornatio illini solita, & sic Camillus triumphasse. Tandem in Capitolium ascendebat, missis è foro captis militibus in carcerem trucidandis. In Capitolio verò solemnè ritus superos precabantur; epulum fiebat publicis sumptibus, suspendebantur spolia, præsertim opima, quæ dux hostium duci à se interfecto detraxerat. Cæterum meo iudicio nullus illustrius triumphauit, quàm Alexand. Seuerus, qui quidem, teste Lampridio in eiusdem Imper. vita, manibus Romanorum ciuium delatus Capitolium intravit; quasi verò de ipso erga se omnium ciuium amore triumphasset; seu potius, quasi nullus esset triumphus illo gloriosior, qui ob ciuium amorem celebratur; talis ille Lusitanorum Rex Ioannes huius nominis III. qui posthabito ingentis pompæ apparatu, & comitatu, præcedentibus duntaxat viris duobus arundines suas de more gestantibus, per plateas vrbium suarum ambulabat, & templam inuisebat. Hinc ille poëta Lusitanus (liceat semel his vti) in epistola ad eundem Regem, Que se podeir mais auante Com os olhos, nem consensido Com duas canas diante Is amado, e is temido. Similis ille Claudiani Princeps, qui fastus renuebat, triumphales quadrigas parui faciebat, nullus ei triumphus gloriosior, quàm suorum charitas. Strepitus fastidit inanes, Inque animis hominum pompa meliore triumphat. Et quod hic Stiliconis triumphus cæteris præfret, optimè profequitur idem poëta, Non alium certè Romanæ clarius arces Suscepere ducem, nec cum cedente rediret Fabricius Pyrrho, nec cum Capitolia curru Pelleæ domitor Paullus conscenderet anla.

Curru forma.

Animalia curru strahentia.

76. Plin.

Tertull. In honore non superbiendū.

Zonar.

Mos ad crucē damnatis.

Plin.

77.

Claud.

PROBLEMA XXVII.

Rustici ad bellum, quam urbani aptiores, necne.

78. Veget.

Vegetius lib. 1. de re militari, Nunquam, inquit, potuit dubitari, aptiorem armis rusticam plebem; qua sub diuo, & in labore nutritur, Solis patiens, umbra negligens, balnearum nescia, deliciarum ignara, simplicis animi, paruo contenta, duratis ad omnem laborantium tolerantiam membris, cui gestare ferrum, fossam ducere, onus ferre, consuetudo de rure est. Nec inficiandum est post urbem conditam, Romanos ex vrbe profectos ad bellum semper; sed tunc nullis voluptatibus, nullis deliciis frangebantur. Sudorem cursu, & campestri exercitio collectum natans iuuentus abluebat in Tyberi. Idem bellator, idem agricola genera tantum mutabat armorum. Quod vique adeo verum est, ut aranti Quintio Cincinnato viro optimo dictaturam constet oblatam. Ex agris ergo precipue suppleendum robur precipue videtur exercitus. Nescio enim, quomodo minus timet mortem, qui minus deliciarum nouit in vita. Huc pertinet Horatianum illud lib. 3. carmin. Od. 6. vbi vrbanos capit, rusticos commendat.

Horat.

Non his iuuentus orta parentibus Infecit aquor sanguine punico, Pyrrhumque, & ingentem cecidit Antiochum, Annibalemque dirum. Sed rusticorum mascula militum Proles, &c.

Sigon. Vita rustica urbana praeferenda.

Dentatus Dux Romanus. Plinius.

Et quidem Roma duo tribuum genera dicitur habuisse, alterum eorum, qui ruri, alterum eorum, qui in vrbibus habitarent. Refert autem Sigonius rusticas vrbanis longe praeferi, & ita optimum, & praestantissimum quemque relictis vrbanis in rusticis censerit velle. Ex rusticis enim ad Dictatoris dignitatem saepenumero euocabantur: ut contigit Dentato. Idem traditur a Plinio lib. 18. cap. 3. Rustica, inquit, Tribus laudatissima; urbana vero, in quas transferri, ignominia esset, desidia, probro.

PROBLEMA XXVIII.

Quis melius censebat, Cato delendam Carthaginem, an Scipio Nasica seruandam.

79. Nasica opinio praefertur. Rhodig.

Tertull.

Rhodiginus lib. 27. cap. 1. Scipionis iudicium laudat, & approbat, & quidem merito, eo enim securior Roma imperabat, quominus secuta videbatur, otium armorum est rubigo, & si credimus Tertulliano 5. de pallio, plus rogalaferunt Rempubl. quam lorica, quia scilicet pacis tempore irruunt in Rempubl. deliciae, belli tempore expelluntur. Praeclarius Roma armata, quam togata. Iuuenalis haec fuit mens Satyr. 6.

Vide Auct. in lib. Reg. 1. c. 1. n. 28. ann. 12. sect. 3. & infra lib. 8. 175. Iuuen.

Excedamones bellum paci praeferebant.

Nunc patimur longa pacis mala, sauior armis Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem. Hac via Lacedaemones gloriam sibi compararunt. Urbem quam Rex funditus euertere parabat, integram conseruari postularunt, & co-

tem iuuentutis suae appellarunt. Vnde cum aliquando oppidum sibi infensissimum euersum viderent, haud quamquam victoriam celebrarunt, imo vocem illam fortitudinis plenam emisserunt, Perijt luctatio iuuentutis. Occurrit Lusitani Regis illustre documentum, cum aliquando Senatores aliquot Regij de euerendis Africae propugnaculis proferrent sententiam, cum ex illorum conseruatione nullum emergeret Lusitaniae emolumentum, imo dettumentum sequeretur diuitiarum, ille sententiam improbauit, quia non curabat diuitiarum emolumentum, sed virium augmentum, & illa Africae oppida, quae vique adhuc ingenti Lusitani nominis fama conseruantur, suae iuuentutis scholam appellabat. Vnde Catonis placitum non placet, quod quidem tale fuit ob intestinum cum Carthaginensibus odium, ut habes apud Plinium lib. 15. cap. 18. & Florum lib. 2. cap. 15.

Plinius. Florus.

PROBLEMA XXIX.

Quibusnam deferres palmam magnitudinis, turritis olim Romanorum, & aliorum nauibus, an Indicis modo Lusitanorum.

Solebant veteres nauibus turres imponere ad Slibram, quae ob id dicta turritae a Virgilio in 8. Aeneid.

80. Nauis turris quaedam res. Virgil.

Pelago credas innare reuulsas Cycladas, aut montes concurrere montibus altis; Tanta mole viri turritis puppibus instant.

Appianus, Turres, inquit, in nauibus habebant, & ad proram, & ad puppim. Plinius lib. 32. vbi de Echeneide, Sed armatae classes imponunt sibi turrium propugnacula, ut in mari quoque pugnentur, veluti e muris. Caesar 3. de bello ciuili. In nauibus ad libram fecerat turres. Sed in pugna illa Aetiaca Caesaris cum Antonio, de qua Virgilius citato loco agit, naues turritas extitisse, ex Dione Graeco deprehenditur, ut Bayf. aduertit fol. 61. Caeterum illa torquet hic multos difficultas, an turres istae tantum fuerint in Antonianis nauibus, an etiam in Ciceronianis. Plutarchus rem dubius reliquit indecisam. Sed vtrique classi turres praesta. Ita accipe Virgilium, qui ait, montes montibus concurrere. Litem soluit Prud. lib. 2. in Symm.

Appian.

Cat.

Bayf.

Plut.

Prud.

Instar erant tenuis cymbae, fragilisque phacelli Inter turritas Memphisica rostra Liburnas.

81. Romanis turris nauis turres. Seru. Rhod. Iul. Appian.

Vbi etiam inferiores facit naues Antonij nauibus Augusti. Nam hic Liburnis pugnavit. Nec hoc nauium genus nouum Romanis, imo Romani auctores illius. Crede Seruio in Virgil. citatum. Subscribit Rhodigin. lib. 29. cap. 27. & Iulius lib. 1. ciu. quem vide, vbi habes formam harum nauium. Confirmat Appian. allegatus lib. 5. ciu. Quod vero huiuscemodi nauium machinae cedant nostris, fateretur passim Maffeus, licet Romanus homo, & quidem magnitudine, fortitudine, & gloria victoriarum, ut infra ostendam.

Maffeus. Nauis Indicis apud Lusitanos magnitudo.

PRO

PROBLEMA XXX.

Quibusnam nauigandi artem tribuis, Aegyptiis, Cretensisibusne, an Argonautis.

82.

Afer. Diod. Plin.

Strabo.

Polyd. Mella.

Tibullus.

Argonauta naualis peritia auctores.

Manil.

Ouid.

Seneca.

Dionysius Afer existimat Aegyptios omnium primos nauigasse: ex quibus Danaus, teste Diodoro lib. 5. & Plin. lib. 7. cap. 56. nauem longam adduxerat. Diodorus Cretensis omnium primis nauigandi peritiam attribuit. Eisdem nauigandi principatum tenuisse Strabo in primis demonstrat. Vnde prouerbum, Cretensis nescit pelagus, in eum, qui ea, quae probe nouit, se ignorare dissimulat, ut cum aliis refert Polyd. Virgil. lib. 3. cap. 15. Mella, & Tibullus hoc ipsum Phoenicibus assignat: quorum hic Eleg. 7.

Vique maris vastum prospicit turribus aquor, Prima ratem ventis credere docta Tyros.

Plerique tamen arbitrantur Argonautas omnium primos nauigandi peritia excelluisse. Manil. lib. 1.

Tum nobilis Argo In caelum subducta, mari, quod prima cucurrit Seruanda Dea facta Deos.

Ouid. de Argonautis, Per mare non notum prima petiere carina. Et Seneca poeta choro 2. Medae de Argo loquutus.

Merces prima Ligna carina. Idem tradunt quotquot Argonautica scripserunt. Graeci quidem Orpheus Crotoniata, Epimenides, Cleon, Herodotus, Apollonius, Dionysius Milesius. Latini, Catullus, Varro Attacinius, & Valerius Flaccus. Sed de nauis longa, quamuis repugnet Diodorus; qui illam Danao tribuit, ut diximus.

PROBLEMA XXXI.

Quae magis arrident, nauium puppes imaginibus tutelarium depictae, an rosae recentibus coronatae.

83.

Imagines Deorum puppibus insculpta. Nicephor.

Horat.

Ouidius.

Sillus.

Vtrumque soleme apud veteres. Quod vero tutelarium Deorum imagines fuerint puppibus insculptae, tradit Niceph. lib. 2. histor. cap. 73. Vnde petenda poetarum germana interpretatio, quando de picturis, vel caelaturis nauibus agunt. Horat.

Nil pictis tumidus nauis puppibus fidit; Praefferat enim,

Non tibi sunt integra limea Non dii, quos iterum pressa voces malo.

Ouid. 1. Trist. Eleg. 9. Est mihi, sitque precor flaua tutela Minervae Nauis & a picta casside nomen habet.

In Epist. Paridis. Accipit & pictos puppis adunca Deos, Qua tamen ipse vehor comitata cupidine paruo Sponsor coniugij stat Dea picta sui.

Silius lib. 14. Sicut virum, cristaque & inerti spicula ferro, Tutelaque Deum fluctuabant, &c.

Mitto plura testimonia; hic mos ad nostrates

fluxit, & quidem non falsa, vanaque mistus superstitione, sed vera, & sacra conditis religione. Enim vero nobiliores nauium magistri ac domini suis nauibus sacras diuorum effigies affigunt, easque summa colunt veneratione, ipsorumque diuorum nomina nauibus rite imponunt, & veluti tutelaria numina in tempestatibus implorant, multaque prece ambiunt. Itaque mitto reliqua testimonia, quibus poetae passim scitent. Accedo ad aliam consuetudinem veterum. Virgilius in primis 4. Aeneid.

Nauis floribus puppes coronans.

Virgil.

Puppibus & lati nauis imponere coronas. Propert. lib. 4. Eleg. 7.

Propert.

Ecce coronato pars altera veeta phasello, Mulcet ubi Elyseas aura beata rosas.

Ouid. Torta coronata soluunt resinacula puppes. Huc pertinet illud Ambrosij in Exaem. Omnes puppes, quae peruecta fuerint, coronantur, &c. Vterque mos laudabilis, secundus vero nautis gratior.

Ouid.

Ambros.

PROBLEMA XXXII.

Poemate Homeri vllumne extet in Graecia vetustius.

Homeri opus nullum vetustius extare in Graecia in confesso est; ut auctor est Iosephus lib. 1. contra Appionem, & Aristoteles; quos citat Genebrardus fol. 119. Iosephum etiam Bened. Perer. praefatione in Genesim. Vnde miratur Lucretius, nullam scriptionem extare, quae de rebus ante Troianum excidium agat, sic enim ait.

84.

Homeri poemate nullum antiquius extat.

Ioseph. Genebrar. Perer. Lucret.

Cur supra bellum Thebanum, & funera Troia Nil alias alij quicquam cecinere poetae?

Cuius rei ratio illa est, quia caeterorum poetarum monumenta temporis iniuria absumpsit, penitusque deleuit. Vnde quamuis multi extiterint poetae Homero antiquiores, ut statim ventilandum, nullum poema Homeri poemate antiquius extitisse creditur; quamuis Horatius lib. 4. carm. Od. 9. significet nullos tunc poetas extitisse, dum ait.

Vixere fortes inter Agamomnona Multi; sed omnes illacrymabiles Virgentur, ignotique longa nocte Carent quia vate sacro.

Horat.

PROBLEMA XXXIII.

Utrum quemadmodum Homerus poetae nemini cedit nobilitate, ita ne antiquitate.

Homero, & Hesiodum coniungit Herodotus lib. 2. his verbis, Hesiodus, & Homerus, quos quadringentis non amplius annis opinor ante me extitisse; fuere, qui Musarum instinctu in Helicone primi Deorum generatione scripserunt, quam Theogoniam appellant. Varro non esse dubium, inquit, quin aliquo tempore eodem vixerint Hesiodus, & Homerus; eosque Synchronos fuisse testatur. Lege Beroald. in primam Tuscanam in initio, vbi plura haec de re. Contra stat Porphyrius, qui ait, Hesiodum

85.

Herod. Varro. Beroald. Porphyr. Genebr. Euseb.

Seneca. & egregium animum dedecet. Vnde Seneca Philosophus lib. 3. de ira cap. 34. *Ira, inquit, nedum vindieta, abstergendum est. Nam cum pari concidere anceps est, cum inferiore sordidum, cum superiore furiosum, iuxta illud Pythagoricum, In caelum non expuendum.* additque Seneca pergraphicè, & in rem nostram peropportunè. *Psilli hominis, & miseri est, repetere mordentem: ut mures, & formica, ad quas, si manum admoueris, ora conuertunt. Imbecillasse ladi putant, si tanguntur.* Venustè quidem Elegiographus poeta trist. lib. 3.

Quid quisque est maior, eo est placabilis ira, Et facile motus mens generosa capis. Corpora magnorum satis est prostrasse leonum, Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet. At lupus, & turpes instans morientibus vrsi, Et quacunq; minor nobilitate fera est. Facit illud Claud. in consulatu Manlij Theodori.

Leue fuit Nilus sed cunctis amnibus extat Vtilior, nullis confessus murmure vires. Acrior at rapidus tacitas pratermeat ingens Danubius ripas: eadem clementia saus Gurgitis immensum deducit in ostia Gangem; Torrentes immanè fremant, lapsisque minentur Pontibus, inuoluant spumoso vertice sylvas, Pax bella potestior. Quod violenta nequit; mandataque sortium vrget Imperiosa quies, &c.

96. Brutos inter animantes leonibus delatum principatum, nullus ambigit, in iisdem plura, quàm in alijs benignitatis, & clementia signa naturalium rerum indagatores planè agnoscunt. Solinus præfertim lib. 4. cap. 8. *Clementia, inquit, sunt multa indicia in leonibus, prostratis parcunt, robustos potius in viros, quàm imbelles sciunt in famulas: infantes verò non nisi magna oppressi perimunt fame.* Hinc illa præclara Claudiani admonitio ad suum Principem,

Obuia prostermas, prostrataque morce leonum Despicias, &c. Meritò etiam adnotari solet inter apes illam tantum, quæ principatum gerit, aculeo vel non uti, vel carere omnino. Qua de re Alciat. Emblemata elegans confecit, *Vesparum quod nulla vnquam Rex spicula figet, Quòdque alijs duplo corpore maior erit, Arguet imperium clemens, moderataque regna, Sanctæque iudicibus credita iura bonis.*

Cæterùm D. Basiliius homil. 8. in hexaëmer. non minus eleganter, *Regi, inquit, apum aculeus est, sed eo ad vlciscendum non vititur. Sunt hæc natura leges, non scriptæ, et quisque maxima est potentia præditus, ita tardum ad puniendum esse oportet, &c.* Eadem ferè retulit Ambrosius hexaëmer. lib. 5. cap. 20. *Ælian. histor. animalium 1. & S. Chrysof. orat. de Regno 4.* Sed præ reliquis Seneca de clem. *Rex ipse sine aculeo est, noluit illum natura nec scium esse, nec vltionem magno constaturum petere, telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit, &c.*

Hinc ille alius diuinitus, *Reges sine aculeo esse debent.* Verè vtiq; Seneca lib. de clem. citato, *Nullum magis decet clementia, quàm Principem.* Concinit Mantuanus, *—Clementia dos prima Regum.*

Quid. 1. de Ponto Eleg. 3. *Sit piger ad pœnas Princeps, ad premia velox, Quique dolet, quoties cogitur esse ferox.* Quapropter Seneca illud præcipuè in Cæsare commendat Imperatore, quòd à vindicta & aculeo ita esset alienus, ut pœnas videretur dare, cum

exigeret. In eodem Tullius maxime extollit, quòd *libentius ignosceret, quam alij vlciscerentur;* idque in eo prædicat verè regale, & augustum. *Nihil, inquit, oblitisci solet, nisi iniurias.* Iam verò nobiles alij viti, quàm à vindicta fuerunt alieni? Iam accipite Car. eum à quodam esset percussus, non vindicauit iniuriam; imò veniam postulanti, se ab illo iniuriam accepisse denegauit. *Iniuriam, inquit Seneca lib. 2. de ira c. 14. maiori animo non agnouit, quam ignouisset.* Subditque, *Vltionis contumeliosissimum genus est, non esse vlti dignum, ex quo peteretur vltio. Multi leues iniurias alijs dimisere, dum vindicant.*

Socratem ferunt colapho aliquando percussum, solum dixisse molestum esse, quòd nescirent homines, quando cum galea prodire deberent. Nec illatam iniuriam vindicandam nobilem Philosophi decere animum existimauit. De Platone illud fertur Philosophorum principe dignum, seruum enim percussurus, postquam intellexit ita se, & in verberando seruo vindictam sequi, *percuterem, inquit, te, nisi irascerer, ipsamque sicut sustulerat manum suspensam detinebat, & itabat per solidum diem extenta manu percussori similis.* Interrogatus deinde ab amico, qui fortè interuenerat, quid ageret extenta manu, *Exigo, inquit, pœnas ab homine iracundo.* Serui quidem oblitus, quippe qui alium inuenerat, quem potius castigaret, nimirum se ipsum iracundum. Abiitque sibi in suos potestatem, tuncque ad vnum ex famulis, authore Seneca lib. 3. de ira cap. 12. *Tu, inquit, seruum istum verberibus obnoxia, non ego irascor.* quasi diceret: Non sit iste seruus in eius potestate, qui in sua non est.

Admirandum præ cæteris hac in re Antisthenes Scytharum Rex, postea Philosophus clarissimus, omnibus reliquit exemplum; nam cum petulans quidam ipsius faciem summam per iniuriam contriuisset, Antisthenes, ut erat regio simul & philosophico animo præditus, illatam sibi iniuriam non solum vlciscendum non putauit, sed eiusdem, à quo percussus fuerat, nomen in fronte sua, tanquam in statua quadam inscripsit, ut author est Elias Cretensis in comment. orat. 23. Nazianzeni de Herone Philosopho. Nihil videlicet tam regium sibi arbitrabatur Antisthenes, tamque gloriosum, quàm illatam sibi iniuriam nulla prosequi vindicta, imò nec erubescere, quin potius ita gloriari, ut tanquam non vulgaris gloriæ insigne fronti inscripserit.

Vultis, ut quod profanis ex riualis hætenus hausimus, sacrarum literarum sale condiantur? Date aures. Psalm. 56. hoc inscribit elogio. *Vincenti ne disperdas insignia David, cum fugerit a facie Saul.* Brixianus. *Sunt, qui putent, quòd David suos represserit, qui cum ut perderent, Saulem excitabant.* Illud nimirum sibi regium arbitrabatur, quòd Saulem hostem infestissimum, & acerrimum sibi aduersarium, eum sapius posset vlcisci, perpetuò seruauit incolumem. Idcirco de Saule vindictam sibi consulentibus, meritissimò David respondit, *Vincenti ne disperdas insignia David, cum fugerit a facie Saul;* non tam se victorem existimabat hostium exercitum strenuissimè debellando, quàm illatas sibi iniurias perhumaniter condonando.

Quàm illud concinit in Psalm. 55. *Vincenti pro columba muta longè auolante insignia David.* Isidorum, quæso, aufcultate. *David se ipsum columbam mutam vocasse propterea dicunt Hebræi, quòd omnia Deo committens, & nihil aduersarijs respondens, longè à suis fugisset.* Vincenti pro columba muta longè auolant

Problema XXXV 1.

auolante, insignia David. Id sibi palmarium, & verè regium existimabat, quòd aduersarios suos, cum facillimè posset vlcisci, non solum non vlcisceretur, sed ne vllum quidem de ipsius ore exiret verbum, quo vel leuiter carperentur. Illud verò præclarè, quòd in aduersariorum iniurijs perferendis mutam se appellari columbam, omnib. palam ut ostenderet, nullam sibi in aduersarios indignationem, nullum odium, aut stomachum superesse, ut plerisq; accedere solet, qui in perferendis iniurijs, licet aliquando taceant, manet tamen sub præcordiis, & alta in mente repositum aduersariorum odium, & nonnunquam, vulgo, ut dici solet, *Foris Cato, intus Nero.* & solum tacent, ut postea melior, atq; opportunior fiat vindictæ locus: ut enim canit cothurnatus Seneca, *Professus dolor aufert vindictæ locum.* Non ita Regius Vates, qui immanes quantumuis in hostes animo erat humanissimo, 2. Reg. 16. *Quid mihi & vobis filij Saruie, ut quid effimini mihi in Satan.* Bernard. in Cant. *O verè Regium animus, homo secundum cor Dei, qui se vlciscenti magis, quàm exprobranti succedendum putauit.* Nihil enim tam regium dedecere animum Rex Dauid existimabat, quàm in hoc par pari referre.

99. Quò spectat illud Psalm. 7. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.* Regali se corona fatebatur indignum, si ad regiam euectus dignitatem, aduersario licet infestissimo, vel leuissimam reddiderit vindictam; quippe qui collata in sibi infensos beneficia non fecus ac propria gratulabatur. Psalm. 66. *Clamabo ad Deum altissimum, Deum, qui benefacit mihi, Hieronymus ex Hebræo, Qui benefacit vltori meo.* Hinc est, quòd propter hanc in hostes clementiam, Ruperto adnotante, regiam Hebræorum coronam à Davidis familia, & posteris ad Christi Domini vsque aduentum non auferendam Deus Opt. Max. statuerit, & iureiurando promiserit Psalm. 131. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Quod olim Deus Abrahamo promiserat, vnigenitum Isaac libenti aded animo dum obtulit. Rupertus. *Ratio docet non minoris esse meriti pepercisse inimico propter Deum, quàm non pepercisse vnigenito filio propter Deum, ob hanc maxime causam iuratum esse illi arbitramur.* Quòd dilexit inimicum, benefecit illi non solum parcendo, verum etiam in morte plangendo.

Quid præcipuè in Ioseph tam regium extitit, quàm ut non fratribus tantum & parentibus suis adhuc in domo inter somnium dominaretur, sed regali functus munere Ægypto vnuerse? Nihil profectò, si Ambrosio creditis, quàm in donandis iniurijs facilitas & benignitas verè regia: idcirco ad regiam meritissimò euectus dignitatem, quippe qui regali aded erat animo, ait Ambrosius, *ut lesus parceret, appetitus ignosceret, venditus non referret iniuriam, sed gratiam pro contumelia solueret.* Hinc est, auctore Hieronymo, quòd Iacob Gen. 23. tunc meritissimò appellatur, *Princeps cum Deo,* cum fraterni oblitus odij, fratrem Esau, à quo grauissimas acceperat iniurias, ut amicè prosequeretur, ex Mesopotamia reuertebatur. *Pulchrè, inquit Hieronymus in quæst. Hebr. ad fratrem isurus inimicum Angelorum comitantium choris excipitur, illique dicitur, Non inde vocabitur Iacob nomen tuum, sed Israël, id est, princeps cum Deo.* Nulla quidem in re magis augustum Principis animum ostendemus, quàm si illi nobis in amore sint, atque delitijs, quibus nos odio esse non ignoramus.

Seneca.

Bernard.

99.

Hieron.

Rupert.

Iosephi in donadu iniurijs facilitas.

Ambros.

Hieron. Iacobi pietas in fratrem Esau.

Vindicta non decet nobiles. 143

Vnde Christi Domini sunt illa verba; *Diligite inimicos vestros, benefacite eis, qui oderunt vos, ut sitis filij Patris vestri, qui in caelis est.* Quasi tunc diuinam quæ aeterni parentis nobilitatem, & regiam referat diuinitatem, quòd inimicis non vindictam, sed amorem reddat. Egregiè Cyprianus de bono patientia, *Dominus noster IESVS inter cetera admirabilia, quibus iudicia diuina maiestatis expressit, paternumque tolerantia tenorem seruaui, ijs nimirum indulgentissimum, & beneficentissimum prestans quos infestissimos sibi aduersarios apprimè nouerat, illi etiam indulgentissimum se prabuerit præceptorem, quem turpem nouerat proditorem.* Hanc verò in aduersarios benignitatem, & in condonandis iniurijs facilitatem, regium in Christo Domino animum fuisse optimè quidem indicant illa verba Ioan. 1. 47. *A Nazareth potest aliquid boni esse, &c.* Cui Christus Dominus paulo post, *Cum esses sub ficu, noui te.* Cui Nathanael, *Tu es Rex Israël, &c.* In eo Regem Christum Dominum agnouit, quòd detractionis sibi illatam iniuriam non vindicauit, imò detractorem potius dilaudauit, *Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est, &c.* Nec mirum, si Theophylactus ad illa verba, *Domine memento mei, cum veneris in regnum tuum, &c.* idcirco Christum Dominum, ut Regem cognitum asseueret, quòd libenti animo iniurias hostibus condonarit, vindictam nequaquam sequeretur, sed pro hostibus impensè obnixèque orauerit. *Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt.* Arnoldo date aures. *Caso capite pendeat in cruce, & parricidalium mentium intuens vota, non tam clauorum acumine, quàm hostium crimine pungebatur, &c.* Enim verò quid augustius, quid magnificentius fingi potest, quàm hostibus tantam exhibere clementiam? Hæc profectò parat homini regnum: regia virtus est in hostes beneficentia. Nusquam aliàs magis Regem se Christus ostendit, quàm cum se hostibus clementem exhibuit; si Salmeronis vera est sententia tract. 39. Tunc enim emollitur latronis animus, & obtusum exuitur pectus, tunc à latrone Rex Christus suspicitur, ac veneratur, quando ab eodem aspicitur beneuolus, & erga hostes excedit munificus. Tunc orat, & exorat latro ille, cœlestem inuadens prædam. *Domine, memento mei, dum veneris in regnum tuum.* Inquirat tandem Cyprianus, cur Christus Dominus reliqua tormenta vsque ad fœces libenti animo exhauerit, fel tamen leuiter oblatum solum gustarit. *Et cum gustasset, noluit bibere?* Respondet egregiè idem Cyprianus, *Venenata felis enomuit, ne aliquis existimaret Christo Domino suos in hostes aliquid esse amaroris, qui leuissimam saperet vindictam.*

Eos namque Deus Opt. Max. Principes odifese solet, qui illatas sibi iniurias vlciscuntur. Isai. 23. *Principes tui inobedientes, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones.* Symmachus transfert, *sequuntur vltiones.* Quasi idcirco Principum munere indigni videantur, quòd illatas sibi iniurias, non obliuione, sed vltione prosequantur. Iterum subit mentem regia Davidis clementia quæ illi regnum præparauit, 1. Reg. 24. Egressus Saul Dauidi infestissimus ab spelunca, in qua poterat ab ipso Dauide interfici facillimo negotio, in hæc erumpit verba, *Et nunc scio certissime quòd regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israël.* Ecce tibi ex beneficentia in hostem cognouit, & auguratus est Saul Davidis imperium. Audio Chrysofostomum eleganti sermone buccinantem. *Sed dic, obsecro, vnde istuc scis? Penes te sunt exercitus,*

100.

Cyprian.

Inimici condonanda.

Theoph.

Arnold.

Clementia parat homini regnum.

Salmer.

Cyprian.

101.

Symmach.

Deus eos odit, qui iniurias vlciscuntur.

Chrysof.

Davidis clementia.

citius, penes te sunt pecunie, arma, ciuitates, equi, milites, uniuersa vis apparatus regij; hic contra desertus, ac nudus, nec ciuitatem, nec domum, nec familiarum habens. Unde igitur, te quosdam ista loqueris? Nimirum ex ipsis Davidis moribus. Plane ita est, mos regius parcere inimico. Quem triumphantem non agnouerat Regem, iniurias condonantem Regem nominat, & regnantem. Itaque ne Dauid regnum amitteret, hostem demisit impune. Adhuc hæreo dubius in 2. Reg. 16. Quid potius admirer, Davidis patientiam, an Simeï petulantiam? Excandescam prius in serui effrenis audaciam, an efferam laudibus Regis modestissimi tolerantiam? Video Dauidem in Semeï perhumanum, & Semeï in Dauidem efferatum, nec verbis pepercit, nec lapidibus abstinuit. Rex autem non solum se non proiecit in hostem, verum etiam familiariter sibi condolentem repressit. Quid obstat, Simeï fortitudo, hostilis exercitus? quæ fortitudo in homine lapides iactante, inermis, & imbellis sanè erat, sine comitatu, sine satellitio. Rex verò optimè vndique stipatus, fortis, & armatus. Vterius non retardo Augustinum tom. 4. lib. de bono patient. c. 9. *Cum facile posset elocisci, non solum non fecit, verum & alium pro se dolentem, commotumque compescuit, & potestatem regiam magis, ac magis adhibuit prohibendo, quam vindictam exercendo. Quid plura?*

August.

PROBLEMA XXXVII.

Quibus maior honor ab antiquis prestatur, parentibusne, an Magistratibus.

101.

Soluitur pro magistratibus. Casar pater patriæ.

Tullius.

Magistratus patriæ parentes. Tullius.

Alexandri erga præceptorè reuerentia.

Nebriffens.

Libius. Valer. Gell.

Hanc quæstionem ita decido, vt dicam, maiorem honorem magistratibus, quam parentibus ab antiquis exhiberi. Magistratus enim sunt quidam patriæ parentes, vt videmus Cæsarem magnis omnium acclamationibus parentem patriæ nuncupari. Atqui patriæ plus honoris, & obsequij, quam parentibus præstandum, quis non vider? Cum M. Tullius 1. de officiis, dicat. *Omnium societatum nulla est gratior, nulla charior, quam ea, quæ cum repub. est vnicuique nostrum. Charissimi sunt parentes, chari liberi, propinqui, familiares, sed omnes omnium charitates patriæ vna complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus.* Idem Cicero 2. Phil. *Atrocitas est patriæ parentem, quam suum occidere.* Huc etiam spectat illud eiusdem Tullij 3. de leg. *Nosler Plato Titanum è genere statuit eos, qui vt illi celestibus sic hi aduersentur magistratibus.* Sed clariùs ad rem venit illud Alexandri de Aristotele præceptore suo, *se illi non minus, quam patri debere; quod a patre viuendi, a præceptore bene viuendi inuicem accipissent.* Magistratus enim, dum legibus sanctissimis ciuium mores informant, non tam singulorum vitæ, quam rectæ vitæ consulunt, & prospiciunt: ideoque officiosius debent obseruari. Accedit quod refert Nebriffensis in quinquaginta Scripturæ loca not. 39. *Qu. Fabius, inquit, Maximus Consul, cum pater Proconsul equo vectus illi obuiam processisset, imperauit licitori, vt inberet patrem ex equo descendere; qui iussus paruit, filiumque collaudauit, quod dignitatem imperij retinuisset.* Eandem historiam tradit Liuius decad. 3. lib. 4. Valer. Max. lib. 2. cap. 1. Gellius lib. 2. cap. 2.

Plutarc. in vita Fabij Max. Tiraquellus autem plenius hac de re, de nobilitate cap. 28. n. 8. vbi probat ex iure ciuili maiorem inesse magistratibus, quam patribus auctoritatem.

Addo post Deum summum dignitatis, & auctoritatis locum obtinere. Duo enim sui, Plutarcho teste, fecit Deus simulachra, in celo Solem, in terris Regem. Vnum profero ex facris literis D. Petri 1. epist. 2. cum dixisset, *Deum time, statim subiunxit, Regem honorifica.* Vbi interpretes latius rem euulgant. Plutarchus in Themistocle, Artabanus cum Themistocle loquens, inquit, *Persis, cum multa, atque pulcherrime sint leges, illa omnium honestissima est, obseruare Regem, simulacrumque Dei omnia seruantis adorare.* Si igitur nostris legibus parere uolueris, regemque adoraueris, fas erit tibi intueri regem, atque alloqui: sin autem tibi alia mens est, interuentus tibi cum Rege attendum est. Non enim parium est Regi hominem minus adorantem audire. Hinc de Regibus timor, hinc illorum obseruantia Stobæus sermone de legibus. *Persis, inquit, Regi gratias agit, qui flagellari a eo iussus fuerit, inquam feliciter secum acium sit, quod Rex memor ipsius fuerit.*

PROBLEMA XXXVIII.

Qui peritiores nauigandi arte, Lusitani, an Romani.

Non sine Lusitanorum maxima iniuria hoc in quæstionem vocari potest. Cum luce sit meridiana clarius, quanto interuallo Lusitanæ in re Romanis præluerent. Nec tam verbis, quam re ipsa hoc fieri potest omnibus exploratum, si vtrorumque nauigationes conferantur. Certè Iouius in Elogijs hanc palmam Lusitanis proculdubio concedere videtur; ipse enim qui Romanus erat, fatetur Christophorum Columbum ex Liguria oriundum cæteris omnibus Romanis nauigandi gloria præiuisse. Rursus eundem Columbum, Lusitanorum nauigatione edoctum suam illâ inchoasse. *Nouerat enim Henricum Lusitanorum Regem bonæ spei promontorium superasse; ab iisdem insulis hesperides post viride promontorium exploratus esse.* Nô diffiteor, Romanos ingentis molis naues extruxisse; sed rectè, vt ait Ouid.

— Quid incerti condita portu
Si ductoris eget, ratis effit.

Iam verò ipsæ magnitudine cum nostris nulla ratione conferri possunt. Nam Indicis Lusitanæ nauib. omnis, & communis hominum opinio rei maritimæ principatum detulit, & coronam; vnde vulgari etiam omnium acclamatione Oceani Reginæ appellantur. Iouij testimonio adde Mafseum, Italum etiam hominem, qui in principio voluminis rerum Indicarum rei maritimæ, naturalisque scientiæ principatum multis commendationibus nostris hominibus elargitur. Nam antequam Lusitani Astrolabium adinuenirent, nullus fuit, siue Romanus, siue Hispanus, qui ultra promontorium ad Athlantis radices, & aquarum impetu & syrtibus vicinis infame, Oceano se committere auderet. Dum tamen in Iouio legis, *Henricum Lusitania Regem, &c.* Intellige Henricum Ioannis Regis huius nominis primi filium; hic enim Henricus Regni gubernacula nunquam tenuit.

Plutarc. Tiraqu. 103. Magist. pest. Dei ca. bon. locum. Plutarc. Sol Dei iure. lachrum Rex Dei similit. ob. am.

Stobæus. Persis. Regem ius reuerentia.

104. Lusitanis. in re Romanis. nau. arte nauigandi.

Iouius. Columbum. nauis. promontorium.

Henricum. Lusitanorum. Regem.

Ouid.

105.

Mafseus.

Astrolabium. ad inuentionem.

Iouius. Henricum.

Problema XXXIX.

Premia, & supplicia apud milites. 145

PROBLEMA XXXIX.

Quæ plus valeant apud milites, premia, an supplicia.

106.

Tull. Horat.

Quid.

Propert.

Tullius.

Sallust.

Terent.

Quid.

Iuuen.

Tullius. Liuius. Præmij vis.

Vipianus.

Virgil.

107.

Milites præmio inflammantur ad bellum. Chrysoft.

Sallust. Iugurtha ante bellum, quid.

Totius belli vires, ac nerui in egregijs militibus, non in gregariis consistunt. Hi autem supplicijs retardantur, præmijs incenduntur. Cicer. *Honos alit artem, omnesque incendimur; & inflammamur ad studia gloria.* Horatius adorem, id est, laudem vocat almam, qui primus alma risit adorea; quasi virtutis altricem, ac nutricem. Ouidius, — *Immensum gloria calcar habet.* Simile illud Propertianum, *Magnum iter ascendo sed dat mihi gloria vires, Non inuauit è facili lecta corona iugo.* Cicero pro Milone, *Si laus allicere nos ad rectè faciendum non potest, ne metus quidem à fœdissimis factis potest auocare.* Sallustius in Catilin. sub finem, *Quem neque gloria, neque pericula incitant, ne quicquam horret; timor animi auribus officit.* Senex ille Terentianus, Mitio vocatur; sui memor nominis, quàm se mitem præbet? *Mea, inquit, sic est ratio, sic animum induco meum; malo coactus, qui suum officium facit; dum id rescitum iri credit, tantisper cauet, si sperat fore clam, rursus ad ingenium redit, ille quem beneficio adiungas ex animo facit; studet par referre; presens, absensque idem erit.* Ouidius, *Multa metu pœne, pœna qui pauca coercet; Et iacit inuisa fulmina rara manu.* Iuuen. Sat. 10. — *Quis enim virtutem amplectitur ipsam, Præmia stollas.* Iam verò ad subeundos militiae labores, quantum conducat, & efficiat spes præmij luculentus ostendit Tullius tom. 2. orat. pro Archia poeta, in exitu orationis ab illis verbis; *nullam enim virtus aliam mercedem, &c.* Et certè, auctore Liuiio decad. 1. lib. 4. nihil non aggressuri sunt homines si magna conantibus magna præmia præponantur. Præmium, quasi præuium, vt multi dicunt, quia, ante oculos certantibus præponitur, vt ad bellum incitentur, & ad certamen inflammentur, vnde Græci in columna scribebant præmia certatoribus parata: vt ostendit Vlpianus in orat. Demosthen. contra Leptinem. Hac vsus est arte Troianorum dux ad milites incitandos in 5. Æneid. *Munera principio ante oculos, circòque locantur In medio sacri tripodes, viridesque corona, Et palme, pretium victoribus, armaque & ostro Perfusa vestes, argenti, aurique talenta.* Incenduntur enim ad præmiorum conspectum non mediocriter militum animi. Vel etiam Christi milites, si credimus Chrysostomo in sermone illo, *diligamus & persequentes nos. Nam quemadmodum, inquit, Reges in equorum cursu, atque certamine, in ipso agone coronas, vestes, cæteraque munera ante certantium oculos ponunt, sic & Dominus in medio studio arma locauit, &c.* Sed ad nostros iterum. Occurrit princeps Troianus, qui ex parte Ænea dicit militis sui animos præmijs incitare, ad pericula subeunda, ad exantlandos labores, ad nulla mortis discrimina euitanda. Vt postea fecit Iugurtha apud Sallustium, de more enim habebat ante bellum militibus præmia ostentare. Sed de Ascanio Virgil. in 9. Æneid. *Mendoçe Viridarium.*

Bina dabo argento perfecta, atque aspera signis Pocula, deuicta Genitor qua cepit Arista, Et tripodes geminos, auri duo magna talenta Craetra antiquum, quem dat Sidonia Dido.

Virgil.

PROBLEMA XL.

Præstetne seruare ciuem, quàm ledere hostem.

Scipionis Æmiliani verbum fuit, *malle se ciuem seruare vnum, quàm multos hostes perdere.* Cæsar item de bello ciuili ait, *Se ne vnus quidem militis interitu ingentem hostium stragem empturum esse.* Lucullus, vt refert Plutarch. in eius vita, dicebat, *malle se ab hostium manibus ciuem eripere, quàm vniuersam prædam hostilem sibi vendicare.* Hinc illa Lusitanorum Regum laudabilis lex ducibus suis magnopere commendata, vt pluris faciant Lusitani vnus vitam, quàm hostiliũ nauium prædam. Vide Barrium in historia Asiæ decad. 2. lib. 5. cap. 8. imò, eodem Barrio teste, pluris sui vel vnus militis vitam æstimabat Rex Emmanuel, quàm totam suam Orientis ditionem. Iam occurrit aurea Senecæ vox lib. 1. de clem. cap. 24. *Felicitas illa multis salutem dare, & ad vitam ab ipsa morte reuocare, & mereri clementia ciuicam. Nullum ornamentum Principis fastigio dignius, pulchritusque est, quàm illa corona ob ciues seruatos. Non hostilia arma detracta victis, non curru barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia, hæc diuina potentia est, gregatim, ac publice seruare; multos autem occidere, & indiscretos incendijs, ac ruina potentia est.* Igitur, teste Polybio; qui hostem percutiebat, hasta pura donabatur, qui etiam deiiciebat, & spoliabat; si pedes erat, armillis; si eques, phaleris: hæc autem minora erant præmia. Qui verò ciues obsidione liberabat, donabatur corona obsidionali, ex gramine, quam Plinius affirmat omnium honestissimam fuisse. Qui item hostilem mucronem à ciuis iugulo reiciebat, corona querna donabatur. quæ omnia præmia maiora erant. Vnde Augustus ex postibus suis appendi iussit ciuicas coronas, quasi verò de his spolijs præ cæteris gloriaretur. Ouidius 3. de Tristibus, — *Vides fulgentibus armis*

108.

Scipionis erga ciues charitas. Cæsar.

Lucullus. Plutarch.

Barrium.

Senec.

Polyb.

Plin.

Augustus in ciues suos beneuolus.

Quid.

— Vides fulgentibus armis
Conspicuos postes, testæque digna Deo.
Et Iouis hæc dixi, domus est, quod vt esse putarem
Augurium menti querna corona dabat.

Et mox,
Causa super posita scripto testata corona
Seruatos ciues indicat huius ope, &c.
Plura ibi de lauro, & ciuica corona. Adde etiam Factor. lib. 4. ad finem. Item adiunge numos veteres, in quibus & coronæ hæ, & inscriptio.
Allusit dubio procul Martialis epigramm. vlt. lib. 9.
quod lege.

Martial.

PROBLEMA XLI.

Qui utiliores Reipubl. boni scriptores, an boni Imperatores.

109. Saluit. PVgno pro scriptoribus. Primò, quia boni Imperatores suis tantum dum viuunt, confutunt; scriptores autem etiam posteris. Vnde Sallust. gloriatur in Iugurtha, maius commodum ex suo otio, quam ex aliorum negotijs reipubl. venturum. Deinde quia ipsi scriptores efficiunt, vt Imperatores pro dignitate imperium administrarent. Certè Lucullus, vt inquit M. Tullius, omnium quorumcumque seculorum strenuissimus fuit Imperator. Cuius rei causa ed referenda est, quia cum esset Roma ad bellum Mithridaticum profectus, rudis omnino, atque imperitus rei militaris, tantam operam veterum historiis legendam imposuit, vt facile ad tantam imperandi claritudinem perueniret. Hinc est, quòd Apollinis oraculum, quarenti Zenoni, quo pacto ad virtutem euaderet, respondit, si mortui hominis colorem indueret. id est, si veterum historias lecitaret.

Tandem ille credendus est reipubl. vtior, qui maioribus præmijs ciuium benefacta condecorat, & malefacta maioribus afficit supplicijs: hunc autem historicum esse nemo dubitabit, si quidem aut perpetuam ignominiam notam inurit; aut æterna erigit laudationum monumenta. Vide quæ alibi diximus de Plinio iuniori. Et quidem nisi scriptorum studia asseterent ab oblivione res præclare gestas Imperatorum; omnium simul cum vita recordatio excidisset. Vnde bene Tullius pro Archia, Nisi illis extitisset, idem tumultus, qui Achilles corpus contexerat, non ita quoque obruisset.

PROBLEMA XLII.

Utrum victoria parta insidijs parum gloriosa sit.

110. Antiochus de victoria parta insidijs non gloriatur. ARtiochus aduersus Galatas prælium inuitæ potius animo spem concipiebat victoriæ potiunda. Igitur dolos parat, machinatur insidias, fraudes architectatur. Elephantos in obscuro collocat; iubet vt collatis iam vtrinque signis repente educantur, & in hostes concitentur. Emicant illi inopinatò, in hostem irruunt, incredibili formidate territant; oblidunt equos, fessoribus frangunt animos, præcidunt alacritatem pugnandi; tandem fugant, dissipant, & effundunt. Victor Antiochus euadit. Milites gaudio triumphantes, omnibus latitijs incedentes, Imperatorem adire suum, gratulari, laudare, præana canere, dare sapiens in aures, so triumphæ; solus Antiochus ipsa mæstior mæstitudine lacrymabatur, Pudore, inquit, afficior, quia non aliter vici, quam insidijs. Igitur hoc vnum trophæum excitauit, Elephantum cum hoc Elogio,

occideremus, Bellua seruasset nisi nos foedissima barrus, Et superasse inuat sic superasse pudet. Accedit Euripides. Vir nemo mentis alta clanculum velit occidere hostem. Romani victorias insidijs item partas parui faciebant, sic illam, quam de

Veriato fortissimo duce Lusitano reportauit Scetilius. Nam, teste Floro, violata victoria est, quippe qui ducem per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dediderit, & dederetur aliter & me non potuisse, lib. 2. cap. 18. Et Claud. in 6. Consul. Honorij,

Nulla est victoria maior, Quam que confessos animo, quoque subingit hostes. Huc pertinet, quod Chilon vnus è Græcia sapientibus aiebat; damnium præferendum esse turpi auctore; siquidem illud semel dolemus; hoc cum infamia perseverat. Item Socrates, Victoris præteritis, & æquum parte turpiore sunt, & pluribus plene præbris, quam cludes sine ignominia acceptæ. Claud. ad Honorium,

Non tibi quid liceat, sed quid fecisse decebat Occurrat. Et Iurisperiti tradunt, non modò quid liceat, sed quid honestum sit, nitendum. Hac de re consule Alciatum Emblem. 123. in laudantes illaudata, vbi plura. Turnus item apud Virgil. in 9. En. virtutem commendat suam quòd insidijs contra Troianos non vtatur; & Græcorum vituperat ignauiam, quòd non nisi fraudibus Troiam expugnarent.

Nec equi cæci condemur in alio. Luce palam certum est igni circumdare mures. Haud sibi cum Danais rem fixo, & pube Pelasga Esse putent, decimum quos distulit Hector in armis. Et Horatius, vt Achilles virtutem ostendat, ait, illum in Troianos bellum suo modo faceret, insidias machinatorum non fuisse, Ille, non inclusus equo, Minervæ Sacramentito, male feriatos Troas, & lacum Priami choreis Falleret aulam. Sed pilam capitis grauis (heu nefas, heu) Nescios fari pueros Achuis Præret flammis etiam lucentes Matrux in alio.

Contra tamen est in primis D. August. quæst. 10. in Iosue. Cum iustum bellum sit, & aperte pugnet quis, aut ex insidijs, nihil a iustitiam intereff. Spartani, qui rem dolo concedebant, bouem immolabant, qui prælio, gellum. refert Plutarch. in Marcello. Agefilaus, teste Plutarcho, dicebat, Hostem fallere non solam insidiam, sed etiam suauem, & fructuosam. Homerus, Confice sine dolo seu stricto cominus ense. Xenophon, re ipsa nihil vitius in bello dolo. Verus adagium, Cum vulpe vulpinandum. Princeps est ex leone, & vulpe; vt bene Pindirus. Spartanus Rex, apud Plutarchum Lyander, vbi lionina pellis non pertingit, oportet assuere vulpinam. Rurij Euripides applaudit, apud quem in Rhefo ait Dolon insidiator, velle se indui pelle lupina, vt si opus fuerit incedat quatuor pedibus, vt lupus. Talis Virgilianus ille miles, quem princeps Alcænius laudauit gloriam insidijs parantem. sic in 9. Æneid.

Rutulij somno, vinoque sepulti Conticuere locum insidijs conspeximus ipsi. Mitto nobilissimos, & strenuissimos duces, Reges, ac orbis victores, qui insidijs victorias reportarunt.

PRO

PROBLEMA XLIII.

An Orator bonus esse possit, qui vir bonus non sit.

113. Orator vir bonus esse debet. Tull. M. Cato. Marcus Cato ita definiuit bonum oratorem, Est vir bonus, discendi peritus. M. Tull. 3. de Orat. Quò maior est, inquit, vis eloquentiæ, eo est magis probitate iungenda. Probitatis expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quadam arma dederimus. Et paulo post, Vetus illa doctrina eadem videtur, & rectè faciendi, & bene dicendi magistra: neque distinetur; sed idem erant viuendi præceptores, atque dicendi. Phœnix apud Homerum ideo dicit se à Peleo patre Achilli iuueni comitem datum esse, vt illum efficeret oratorem verborum, actorumque rerum. Plaut. in Trucul. Sine virtute argutum ciuem mihi habeam pro præfica. Rectè quidem. nam præfica doloris experts ad dolorem alios impellit. Cic. item comparat oratorem malè moratum histrioni. nam histrio agit regem, cum ipse diobolaris sit; diuitem, cum sit inopiosus, fortem, cum sit instrenuus; & præterea eorum, quæ dicit, nihil omnino creditur, sed tantum scenica festiuitate delectat. Eadem est apud Chrysofomum comparatio, Nihil est doctore frigidius qui verbis tantum philosophatur: neque enim hoc doctoris est, sed histrionis. Plaut. in Pseud. Monendus ne morat. & alibi, Probum esse patrem oportet, qui probum filium postulat. Sed hac de re alibi luculentius.

Homer. Plaut. Orator malus est præfica. Tullius. Orator malus, histrio. Chrysof. Plautus. Vide Auctoris Rhetoric. infra lib. 7.

PROBLEMA XLIV.

Conuiuia silentio celebranda, nec ne.

114. Tull. Conuiuia silentio celebranda. Marcus Tullius act. vltima in Verrem, cum de Verri conuiujs loqueretur, Erant, inquit, conuiuia non illo silentio pratorum, atque Imperatorum, neque eo pudore, qui in magistratum conuiujs versari solet; sed cum maximo clamore, atque conuicio. Nonnunquam etiam res ad manus, atque ad pugnam veniebat. Itaque erant exitus huiusmodi, vt alius inter manus è conuiuio, tanquam è prælio auferretur, alius tanquam occisus relinqueretur: plerique fusi sine mente, ac sine vilo sensu iacerent; vt quibus cum aspexisset, non se prætoris conuiuium, sed vt canensem pugnam nequitia videre arbutaretur.

Origenes verò ait Persas, Medos, Chaldæos inter pocula non loqui, sed nutibus omnia ministrantibus præcipere. Refert Pined. cap. 3. in Iob, ibi, post hæc aperuit Iob os suum, id est, postquam vermiculi, eius carnibus famem explerunt: nam antea more illarum gentium, tanquam esset inter pocula, nil loquebatur. Nihilominus Iobi filios inter epulas loquentes inducit Gregorius. Ad purganda conuiuorum vitia, surgens diluculo offerebat holocausta per singulos dies, Iob 5. Quid verò tam matutinus surgit? quid sacra facit? quid victimas offert? Audio Gregorij oraculum. Vir quippe sanctus nouerat, quia celebrari conuiuia sine culpa vix possent, nouerat quia magna purgatione sacrificiorum diluenda sunt culpe conuiuorum, & quidquid in semetipsis filij conuiuantes inquinauerant, pater sacrificia immolando tergeret. Mendoça Viridarum.

bat. Quæ verò sunt conuiuorum vitia? Progredditur idem Gregorius. Nonnulla quippe sunt vitia, quæ a conuiujs, aut separari vix possunt, aut certe nequaquam possunt. Primum enim ferè semper epulas comitatur voluptas. Secundum penè semper epulas loquacitas sequitur, cumque venier reficitur, lingua defrenatur. optimè Gregor. Hæc vitia inter suas epulas deliciosas diues inueniebat. Unde diues, addit pulchrè idem Gregorius, prius epulatus quotidie dicitur splendide, & post aquam petere in lingua memoratur, quia inter epulas valde defluere loquacitas solet: ex pœna indicat culpam, cum eum quem epulatum quotidie splendide veritas dixerat, in lingua plus ardere perhibebat. Nihil sanè elegantius: magna sunt linguæ damna, conuiuia sine silentio conuitia sunt. Zeno inter epulandum ab exteris Legatis appellatus; De te autem, inquit, quid fumus nostro Principi renunciaturi? Respondet, nihil aliud, quam Athenis esse senem qui tacere sciat inter pocula. Cæterum hac de re alibi latius, si tempus ferat, fumus enim quæsituri, ribisne, an questionibus symposiacis, celebranda sint conuiuia? Interim pro silentio litem soluo.

Vitia conuiuorum. Pœna Talionis in lingua.

Senex silens in conuiuio, miraculum. Vide Tert. de Idol. c. 14. Clem. Alex. lib. 1. Pæd. c. 1. & Cassian. lib. 4. c. 17. qui de silentio in conuiujs seruando latè agunt.

PROBLEMA XLV.

Conuiuium aptius nomen, an Symposium.

115. Cicero in Catone, Bene, inquit, maiores nostri accubationem epularem amicorum conuiuium nominarunt: melius, quam Græci, qui hoc idem computationem vocant. Idem scribit Tullius 9. fam. epist. antep. ad Pætum. Vbi sic, sapientius nostri, quam Græci: illi symposia, id est, computationes, nos conuiuia, quòd tum maxime simul viuunt. Sed perperam mihi videtur dixisse, nam viuere idem est, quod epulari. Terent. in Eunuch. libenter viuus, id est, interprete Donato, bonorum ciborum edax es. apud Plautum Amphitruo ad Sofiam, Enocha verbis meis Blepharonem, qui mecum prandeat; accersitus verò Blepharon, Misisti, inquit, ad nauem Sofiam, vt tecum conuiuierem, id est, pranderem, vt patet Mart. lib. 1. Epigr. 16. ad Iulium, quem ad gaudia inuitat.

Tull. Conuiuium aptius. Viuere est epulari. Terent. Plautus.

Hæc utraque manu, complexuque affere toto Sæpe fluent imo sic quoque lapsa sinu. Non est, crede mihi, sapiens dicere, viuam. Sera nimis vita est crastina, vix hodie. Vide etiam Epigr. 87. eiusdem libri de Nouio. Non conuiuere, nec videre saltem Non audire licet, &c.

Martial.

PROBLEMA XLVI.

Quos difficilius inuenies, iuuenes eloquentes, an senes silentes.

116. Marcus Tullius tres & viginti annos natus, teste Cornelio nepote, sex & viginti, teste Fenestella, & Quintiliano, septem & viginti, teste Agellio, pro Roscio Amerino disertissimè orauit. Quò pertinet illud Persij sat. 4. Sunt quibus ingenium, & rerum prudentia velox Ante pilos venit.

Tullius orator adhuc adolescens. Corn. Fenest. Quint. Persius.

bus, &c. Eadem precor ab isdem Dijs immortalibus ob eiusdem hominis consulatum vna cum salute obtinendum. Plinius iunior initio sui panegyrici, Bene, inquit, ac sapienter maiores nostri instituerunt, et quemadmodum rerum agendum, ut adicendi initium a precationibus caperetur, quod nihil rite, nihil prouidenter homines sine Deorum immortalium ope, consilio, honore auspicarentur. Et paulo post, Apium, piissimumque est, te Iupiter Opt. Max. antea conditorem, nunc conservatorem Imperij nostri precari, et mihi digna consule, digna Senatu, digna Principe contingat oratio, &c. Huc pertinet illa veterum consuetudo, vt consules orationem ad populum habituro Deos precarentur. Vnde Liuius lib. 39. Ita, inquit, concione aduocata, cum solemne carmen precationis, quod prescribitur priusquam populum alloquantur, magistratus solem, peregrisset consul, ita cepit. Eodem spectat Virgilianum illud lib. 11. Æneid.

Plinius.

Liuius.

Virgil.

125.

Historici in operum initio non implorat nomen.

Valer. Max. castigatur.

PROBLEMA LI.

An ad eloquentiam historia requiratur.

126.

Tull. Historia oratori necessaria. Vide lib. 7. n. 23. & inde.

Quintil.

Marcus Tullius multis locis significat sine historia neminem oratorem fore. Idcirco historiam appellat munus oratorium, eosque pueros & infantes, semper futuros esse dicit, qui nesciunt, quid antequam nati sint, acciderit. Et quidem cum orator saepenumero multa exemplorum copia utatur, necesse sit; huiusmodi autem exempla non nisi ab historiis petantur, planum est oportere vt integram historiarum cognitionem amplectatur. Quamobrem Quintil. lib. 2. cap. 5. & 6. ait. opus esse, vt præceptor Rhetoricæ suis auditoribus historias euoluat, historicæque omnes diligenter explanet: vnde sibi pueri ad orationes fabricandas capiant argumenta.

PROBLEMA LII.

Sitne etiam ducis officium, historias lectitare.

127. SI exemplo agendum est, constat ex Plutarcho Alexandrum quidquid otij nancisci poterat

ab annis, totum id historie lectitanda impendisse. Homerique Iliade, quam etiam dormiens puluino subiiciebat, incredibiliter oblectatum. Multa de Cæsare aliisque strenuissimis ducibus in hanc sententiam circumferuntur: quæ quidem consulto omitto. vt illud tantum referam ex L. Lucullo. Qui, vt inquit Cicero, cum esset Roma ad bellum Mithridaticum profectus rei militaris omnino rudis; tantam inter nauigandum rebus gestis legendis operam posuit, vt cum in Asiam venisset, maximi illius Regis confessione atque iudicio omnibus quorumcumque seculorum Imperatoribus anteferebatur. Antiquis adde Lulitanos duces, Albuquerqueios, Almeidas, Castros, & alios, qui altera manu gladios, altera libros historiarum gestabant.

PROBLEMA LIII.

Utrum victores olim à victis nationibus, an victæ nationes à victoribus nomen mutuarentur.

Præfari libet vnum, vel alterum verbum, ut requam detur locus argumentis. Auspicibus totius actionis, &c. Hanc thesim proponimus explicandam, vtrum victores, &c. Quod si præfari & contortius à nobis agi videatur, equam humanitatis spatia postulerent, ignoscendum ad eum: cum interim non tam dicendi flores feremus, quam differendi vires requiramus. Igitur vno verbo quaestione decido, mihi dubium non esse, quin priuati duces expeditionem aliquam suscipientes à victis nationibus sibi nomen vtrapaauerint; cum enim vnus hominis dignitas, tantum fieret, vt ab illo in integros populos nomen effunderetur, sanè aequum erat, vt ab integris populis potius in vnum victorem cognomen emanaret, quod eius victoriae gloriam restaretur.

At exemplis nobis agendum est, quibus multo restat illustrior. P. Corn. Scipio, Africani cognomen promeruit ab Africa deuicta, auctore Valerio lib. 3. cap. 7. & Floro lib. 2. cap. 6. Vnde ipse in Senatu aliquando, Cum, inquit, P. C. Africam totam potestati vestra subiecerim, mihi ex eo, quod meum dicerem, præter cognomen retuli. P. Scruilius egregie vir auctoritatis, quod Iliariam Asiæ regionem subegisset, illudque prædonum domicilium expugnasset, Iliarius dictus est. Metellus, quia insulam Cretam Mithridati contra Romanos auxilium ferentem, ferro, flammâque vastauit, Creticus cognominatus. Alter Metellus à Numidia superata Numidicus. Valerius à Messane vrbe Sicilia euersa, Messala. Scipio Æmilianus à Numantia capta, Numantinus. Drusus Tiberij frater ab illustrissima victoria apud Germanos, Germanicus appellatus est. Quos omnes ingeniosus Vates mira ingenij felicitate complectitur i. Fastor.

Africa victorem de se vocat: alter Iliarius, Aut Cretum domitus testificatur opes. Hunc Numida faciunt, illum Messana superbum Ille Numantina traxit ab vrbe notum. Et mortem, & nomen Druso Germania fecit, Me miserum virtus, quam breuis illa fuit? Itaque singuli priuati duces, vt planum fecimus) sibi nomen à victis gentibus vsurpabant, &

Historia lib. 2. de rebus bellicis. Plutarch. Alexand. historia. Tullius. Ex illis historicis. Ville p. 118. supra. lib. 11. probl. 41.

128.

129.

130.

131.

132.

133.

Problema LIV.

Alexand. ab Alex.

& si aliquis adhuc dubitat, videat Alexand. ab Alexand. lib. 2. genialium dierum cap. 11. Consultat maximum Ecclesiæ Doctorem, & audiat Euangelij tubam, nempe sanctissimum Hieronymum epistol. ad Philemonem, aureo eloquentia fluuio exundantem, & in Paulum plenos verborum sinus expandentem. Tum proconsul cum vidisset factum credidit, admirans super doctrina Domini, & cum a Papho nauigasset Paulus, & qui cum eo erant, venerunt Pergem Pamphylie. Diligenter attende, quod hic primum Pauli nomen acceperit. Vt enim Scipio subiecta Africa Africani sibi nomen assumpsit, & Metellus Creta Insula subiugata insigne Cretici sue familie reportauit, & Imperatores nunc vsque Romani ex subiectis gentibus Adiabeni, Parthici, Sarmatici nuncupantur: ita & Saulus ad predicationem gentium missus, à primo Ecclesiæ spolio proconsule Sergio Paulo, victoriae sue trophaea retulit, erexitque vexillum, vt Paulus diceretur a Saulo. At verò si de integris nationibus sermo sit, quæ de integris item populis victoriam reportabant, multo aliter quaestio dirimetur. Sic statuo, Populos, Prouincias, Respublicas, quæ alias vi Martis suæ ditioni adiecissent, non tam ab illis sibi nomen indidisse.

Tullius.

Tacitus.

Ortel.

Corrad. Virgil.

130.

Obisidio.

Solutio.

Confirma hoc, inquiet aliquis, vno vel altero testimonio, ne Austros perculisse videaris. Faxo libentissimè. In primis illi Germania populi, qui vulgò Franci, seu Francones appellantur, vel ipso teste Cicerone ad Atticum, in Galliam irruentes, eam suo imperio adiecerunt, & à suo nomine Franciam appellarunt; vt videre est apud Æmiliuum de rebus Francorum. Item veteres Saxonie populi, quos, Tacito auctore, Anglos nominamus, in Albionem primariam insulam Britannie penetrantes, eam, sibi vt parere compulerunt, & à suo nomine Angliam nuncuparunt, vt tradit Ortelius in thesauro geographico, verbo Anglia. Rursus quidam Germanie populi, Longobardos appellant, tam vulgus, quam alij qui politiorem latinitatem non sequuntur, cum Galliam cisalpinam occuparent, eam à se Longobardiam parum expolito nomine dixerunt, vt narrat Corradus in 1. Æneid. illo versu,

Genus vnde Latinum.

Iam verò nobilissima illa pars Italiae, Græcia magna; vnde tam eximium nominis splendorem sortita est, nisi à Græcis, qui in illa armis occupata sedem collocarunt? At quidquid hætenus substruximus, velle mihi videtur aliquis demoliri hoc vno argumento. Troiani, qui ducentibus fati ab Ilio profecti ad Italiam appulerunt, eam quidem regionem vi, & armis occuparunt; neque tamen vsquam proditum est, Troianorum nomen in Italiam ita defluisse, vt Troia in posterum diceretur; ergo casta sunt, & ludrica, quæ hætenus libuit temere, & inaniter effutire. Tulum ingens nodus Gordianus, Achilleum argumentum. Quid tamen, si hoc ipsum in illius caput retorqueri videamus, qui in nos illud coniecerat? Sanè, vt meridiana luce clariùs videre est apud Maronem, Iunonis beneficio Latini ea sunt immunitate donati, vt suum in posterum nomen retinerent, neque à Troianis victoribus Troiani appellarentur: si enim iure belli agendum esset, Latinorum nomen in totum abdicaretur, nomen verò Troianorum in Latium emanaret. Igitur cum Iuno animaduerneret victos paulatim cedere Latinos, primum in querunonias effusa Iouem alloquitur,

Et nunc cedo equidem pugnasque exosa relinquo.

131.

Verum quia non modò præuidebat Italiam subruendam, sed etiam Italorum nomen abrogandum, si Troiani victores euaderent, vt extremam hanc iniuriam præcaueret, quando prior illi erat necessariò deutoranda, Iouem summis precibus obtestatur.

Illud te, nulla fatis quod lege tenetur, Pro Latio obicstor, pro maiestate tuorum, Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos Ne Troas fieri iubeas, Teucrosque vocari. Sit Latium, sint Albani per secula Reges, Sit Romana potens Itala virtute propago.

Virgil.

Occidit, occideritque Sinas cum nomine Troia. Dixit nulla fatis lege teneri. nam iure belli maxime necessarium erat, si minus quorsum id tot precibus obsecraret. Quod cum tanto studio oraret, non potuit non etiam exorare. Vnde Iupiter,

Virgil. optime explicatus.

Do quod vis, & me victusque volensque remitto: Sermonem Ausonij patrium, morisque tenebunt, Vique est nomen erit.

Hinc igitur factum est, vt Latini à Troianis victi suum cum illis nomen minimè commutarent. Sed cum hætenus nostra vobis oratio tadio fuerit; vestra mihi erit deinceps ad extremum gymnasium voluptati.

PROBLEMA LIV.

An antiquitatis cognitio possit perfectè comprehendi.

VT breui complectar multa quæ hac de re afferri poterant. Tota antiquitatis cognitio duplici ex fonte haurienda est, sacro vno, altero profano. Ab illo emanant infinita propè ethnicorum numina, de quibus Cic. in libris de natur. Deorum. Plinius lib. 2. nat. hist. Arnobius, Lactantius, & alij. Sacrificia, vota, Sacerdotes, templa, simulachra; in quorum singulis multa continentur; quibus seorsum explicandis tempus desideratur. Iam verò ab hoc fonte, quem profanum appellauimus, duo tanquam flumina erumpunt; quorum alterum, Politicam; alterum Bellicam complectitur. Illud comprehendit statum reipublicæ, comitorum genera, classes, iura, leges, iudicia, magistratus, fastos & alia; quæ si modò minutatim exequi velim,

132. Antiquitatis cognitio duplici ex fonte.

Tullius. Plin. Arnob. Lactant.

Virgil.

Ante diem clauso componet Vesper Olympo. Bellica verò in naualem, & pedestrem dissectatur; vtriusque longissima tractatio apud auctores reperitur. Cum igitur ad perfectam antiquitatis cognitionem tam multa requirantur, quæ in oratoriam, poëticam, & historiam sunt veluti diffusa, ac dissipata, sanè hæc omnia ab eo tantum comprehendi poterunt, qui sit in Rhetorica, historica, & poëtica non mediocriter versatus.

PROBLEMA LV.

Utrum historia sit utilior Reipubl. quam Poëtica, aut Oratoria.

Lucianus in primis in totum Oratorum genus Linuehitur, quod multa machinaméta capiendis iudicum animis comminisci soleant. Lacedæmonij ex sua ciuitate Oratoriam exegerunt, vt re-

133. Lucian. in Anacharside.

Quintil. fert Quintil. lib. 2. Ipsi vero Athenienses, penes quos ipsa effloruerat, si non omnino ablegarunt, certe mutilam, & veluti recisam essecerunt, dum ab orationibus commiserationem, & amplificationem, duo acerrima tela artis oratoriae reuoluenda curarunt.

Iam vero quam multi semper extiterint Poetarum Aristarchi, & mastiges, proclive erit intelligere iis omnibus, qui veterum libros consuluerint. Nam, ut refert quidam auctoritatis non contemnenda, extiterunt aliquot Stoicorum Simia, qui in amplissima curia, pro tribunali censuerint poetas omnes cremandos, poeticamque trans Alpes relegendam, unde inauspicatis auibus eam venisse superciliosè fremebant, dira etiam imprecantes iis, qui poetas, & oratores, literalesque huiusmodi quasi certam reip. perniciem attulerunt. Tertulliani illa est vox lib. de ann. cap. 33. loquens de Homero. *Paup. se meminit Homerus Ennio somniant. sed poëta nec vigilantiis credam.* &c. ubi mendaces dicit poetas. Quare Caligula Imperator, furia, faxque orbis terrarum, Homeri, Maronisque scripta flammis abolere concupiuit.

Quin etiam Plato poetas iuuentutis carnifices appellabat. Cum igitur tam multi in Oratoriam, & Poeticam acetosis verbis inuehantur, historiam, ut inquit Politianus, nemo agit ream, nemo offendit, nullius patrociniū, quæ sit innocentissima, requirit: nullius peti maledictis potuit, quæ præclarissimè de vniuerso hominum genere sit bene merita.

Plato poetas carnifices appellabat. Cum igitur tam multi in Oratoriam, & Poeticam acetosis verbis inuehantur, historiam, ut inquit Politianus, nemo agit ream, nemo offendit, nullius patrociniū, quæ sit innocentissima, requirit: nullius peti maledictis potuit, quæ præclarissimè de vniuerso hominum genere sit bene merita.

PROBLEMA LVI.

An omnis Rhetor, orator, & contrā.

134. **Q**uamuis inter Græcos Rhetor idem sit, atque inter Latinos Orator; tamen hoc fere discrimen apud nos inter vtrumque constituitur, quod Rhetor ille dicitur, qui artem Rhetoricam profiteretur, seu qui docet artem Rhetoricam; Orator vero, ut definit Cicero, est vir bonus, dicendi peritus, qui in causis publicis & priuatis plena, & perfecta utitur eloquentia. Dico igitur posse Rhetorem inueniri, qui non sit orator. Cui enim in dubium venire potest, quin Isocrates Rhetor fuerit egregius, hoc est, Rhetoricæ præceptis egregiè institutus; hic tamen ad orandum raro, aut nunquam descendit: unde de se ipso passim iactitabat, se instar cotis esse, quæ cum secare non posset, ferrum tamen ad secandum exaceret. Quare à se, qui nullo modo oratoriam exerceat, alios ad dicendum informari. Quod alludit Horatius,

*Fungar vice cotis acutum
Reddere quæ ferrum valet, exors ipsu secandi.*

PROBLEMA LVII.

An Rhetore præstet elocutio.

135. **E**locutio est idoneorum verborum, & sententiarum ad inuentionem accommodatio. In hac excellit, qui humilia subtiliter, magna grauitate, & mediocria temperatè potest dicere. Et quidem hanc esse præcipuam Rhetoris laudem, inde colligitur, quod inter Græcos ἀπὸ τῆς ἐπι-

τορίας Rhetor, inter Latinos vero ab elocutione Eloquentes dicuntur, non vero ab inuentione inuictor, aut à dispositione dispositior. Unde M. Tullius inuentionem communem prudentis hominis, elocutionem vero propriam oratoris arbitrat. Ab elocutione igitur omnia lumina orationis exiguntur, cuius illa vis est, quam Cæcero eloquentiæ attribuit, ut nimirum nihil sit tam incredibile, quod dicendo non fiat probabile, nihil tam horridum & incultum, quod non splendescat oratione, & tanquam excolatur.

Vt enim in operibus ab arte fabricatis contingit aliquando, materiæ quamuis nobili artificio præluere; ut multis possum exemplis confirmare. Nam Alexandri statua, quam Lyfippus ex ære fabricauit, multique extimij artificij operibus, concessitque nobilitauit, maiorem habuit commendationem apud omnes, quam alterum eiusdem Alexandri simulacrum, ex auro pulcherrimè conflatum, nullis tamen lasciuientis Scalpelli honoribus insignitum. Rursum augustissima illa Solis Regia plus dignitatis, & elegantiae sibi conciliauit ex varietate picturarum, & calaturarum pulchritudine, cæterisque artis ornamentis, quam ex auro, ebore, ac reliqua pretiosiore materia, ex qua confecta, & elaborata erat, canente Poëta,

*Materiam superbat opus. nam Mulciber illic
Æquora calurat medijs cingentia terris.*

Sic etiam in Rhetorica contingit, ut verborum vbertas, sententiarum splendor, ipsius denique styli nitor, maiorem prorsus dicenti gloriam importet, quam argumenti grauitas.

PROBLEMA LVIII.

An in Oratore hypocrisis excellat.

Actio, ut inquit Tullius, una in dicendo adinuenitur; quæ est quasi corporis quædam eloquentia. Et Quintilianus affirmat mediocrem orationem commendatam viribus actionis, plus habituram esse momenti, quam optimam eadem illa destitutam. nam & infantes actionis dignitate eloquentiæ sæpe fructum tulerunt, & disertis deformitate agendi multi infantes putati sunt. Vt iam non sine causa Demosthenes, cum rogaretur quid in dicendo esset primum, huic primas, huic secundas, huic tertias attribuisse videatur. & Æschines admirantibus Rhodiis dignitatem orationis Demosthenis, diceret, *Quid si ipsam bellum resonantem audissetis?* Vt planum faceret plus dignitatis, & splendoris in ipsa actione, quam in reliquis orationis luminibus inherere. Nam cum actio corporis sit eloquentia, atque ad eam oculis subiiciatur, non potest non vehementius animos mouere, quam illa verborum eloquentia, quæ tantum sub aures cadit. Nam, ut inquit Horatius,

*Segnius irritant animum demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.*

PRO

PROBLEMA LIX.

Vter præstantior Poëta Catullus, an Martialis.

137. **E**Go quidem magno interuallo primas defero Martiali, neque me mouet illius de se iudicium, qui se inferiorem prædicat Catullo; ita enim scribit ad amicum Macrum lib. 10. epigram. 78.

*Sic inter veteres legar poëtas,
Nec multos mihi præferas priores,
Uno sed tibi sim minor Catullo.*

Seruauit enim poëta diligentissimè solemne illud suum, ut multos sibi anteposant, quo beneuolentiùs omnibus præferantur. Unde Ouidius,

*Et cum præponam multos mihi, non minar illis
Dicor, & in toto plurimum orbe legor.*

Neque vero Martialis sibi prorsus anteposendum censuit Catullum, cum dicat lib. 10. sibi non minus Bilbilim, quam Veronam Catullo debere.

*Nec sua plus debet tenui Verona Catullo,
Neque velit dici non minus illa suum,*

Iam vero si aliquis illo Martialis carmine adductus,

Vno sed tibi sim minor Catullo,

contendat omnino Catullo primatum deferendum, audiat quid de se ipso Catullus commemoret, eo epigrammate, quo gratiam refert Ciceroni propter susceptum sui patrociniū.

*Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt, quotque fuere Marce Tulli,
Quotque post alij erunt in annis:
Gratias tibi maximas Catullus
Agit, pessimus omnium poëta:
Tanto pessimus omnium poëta,
Quanto tu optimus omnium patronus.*

Igitur qui mordicus contendit, Martialem Catullo postponendum, quod se ille Catullo inferiorem prædicet; is fateatur necesse est, Catullum pessimum esse omnium poëtarum, cum hoc ille de se iactet. Distichon etiam illud, quod de Catullo efferri solet,

*Tantum magna suo debet Verona Catullo,
Quantum parua suo Mantua Virgilio.*

me minimè à mea sententia dimouet. Nam & Martialis ab Ælio Vero Imperatore alter Virgilius dicebatur, ut refert Petrus Crinitus. Quod si Catullus eruditorum consensu docti cognomen promeruit, eodem Crinito auctore, unde ab Ouidio doctus appellatur lib. 3. Eleg.

Tempora cum clauo docte Catulle tuo.

Tamen id parum ad rem; cum doctrina superior esse possit, qui poëtica arte non sit cum alio comparandus. Et quidem mihi persuadeo nonnullos sola antiquitate ductos Catullum Martiali prætulisse; cum tamen si artem ipsam diligentius expendas, proculdubio Martialem anteponas. Nam Catullus à plerisque reprehenditur, præferentique à Plinio in præfat. natur. histor. quod duriora carmina efficiat, quam metri natura patitur. Unde alter Plinius lib. 1. epist. ad Eurigium rectè mihi videtur comparasse cum Catullo Saturnium poëtam, cuius carmina cum aliquando legeret, auctorem aliquem metro solutum se legere credebat. Nec immeritò! Quis enim distolutior Catullo? Quis liberioribus numeris uti-

tur? Quid magis aures offendit, & vulnerat, quam illud,

*Vi mihi quem nemo grauius, nec acerbius urget
Quàm modo, qui me unum, atque unicum amicum habuit.*

Item illud, *Vna salus hac est, hoc est tibi peruincendum,
Hoc facies, siue id non pote. siue pote.*

At verò Martialis totus ingeniosus est, & expolitus, totus acutus, & qui plurimum habet & salis, & fellis, & grauitatis. Quid enim grauius quam illud,

*Barbara pyramidum sileant miracula Memphis;
Assiduus iactet, nec Babylona labor.*

Et rursus illud de Scæuola, *Dum peteret Regem decepta satellite dextra
Iniecit sacris se periura focis.*

*Sed tam seuua pius miracula non tulit hostis:
Et raptum flammis iussit abire virum.*

*Vrere quam potuit contempto Mutius igne,
Hanc spectare manum Porfena non potuit.*

*Maior decepta fama est, & gloria dextra;
Si non errasset fecerat illa minus.*

Quid vrbaniore dicacitate cogitatum, quam illud,

*Luiat, & podagra Diodorus, Flacce laborat,
Sed nil patrono porrigit, hæc chiragra est.*

Illud item, *Dimidium donare Lino, quàm credere totum
Qui mauult, mauult perdere dimidium.*

Iam verò quid acetosius esse potest, quam illud,

*Qui ducis vultus, & non legis ista libenter
Omnibus inuideas Linide, nemo tibi.*

Muretus tamen hoc fert de hac re iudicium. *Inter Martialis, inquit, & Catulli scripta tantum interesse arbitror, quantum inter dicta sœuere alicuius de trinitio, & inter liberales ingenij hominis iocos multo vrbanius aspersos sale. Nec negauerim multa in Martiale quoque non inscienter dicta reperiri sed profecto deteriorum longè numerus maior est. Latina quidem orationis natura illa, minimèque quasi pigmentis infuscata germanitas, in Martiale nulla est; in Catullo præcipua: his de causis cum ab illo altero nescio quomodo semper abhorruissem, Catullum contra nunquam non mirabiliter amauit. Hoc Mureti iudicium castigare verbis, ut opus erat, supersedeo, cum alienum sit à meo genio in alios excandescere; Mureto tamen obiticio huius æui lumina Pontanos, Lipsios, Turnebos, & alios, quorum iudicia, & grauissima testimonia refert Raderus in Martialis auctor quidem nuperrimus, sed acerrimus Martialis gloriæ assertor.*

PROBLEMA LX.

An rectè Græca verba à Martiale Epigrammatis Latinis inserantur.

Cum Græcæ literæ Latinarum altrices, exornatriciæque dicantur; non immeritò, neque sine lepore à Poëta Latino Græca vocabula inseruntur. Itaque in 1. libro Epigram. 27. proverbium illud vsurpat, *Μισὸ μνήμονα συμπότιον*, id est, *odi memorem compotorem*, dici solitum in eos, qui, quæ inter amicos, & inter pocula dicuntur, liberius foras euulgant. libro 2. Epigram. 43. inculcat parcemiam illam inter Græcos decantatissimam, *κοινὰ φίλων ἀδελφεία*, id est, *amicorum non omnium sunt*

Martialis plurimum salis, & fellis habet.

139. Mureti de Martiale iudicium.

Raderus.

140. Græca literæ Latinarum altrices.

Rhetor unde dicitur.

Oratoris definitio. Tull.

Rhetor, ut non dicitur.

Horat.

Rhetor unde dicitur.

Tullius.

Elocutio præstantior.

Artem manant.

Alex. siue a. siue s. a.

Solis Regia.

Argumentum præstantius est aliquo iudicio.

136. Actio inuenitur.

Tullius.

Dicitur.

Æschines.

Crinitus.

Ouidius.

Horat.

PRO

sunt communia, ita enim inuehitur in Candidum verborum, quam numerum liberaliorem.

Candide κοινὰ φίλον, hæc sunt tua, Candide, κοινὰ φίλον. Quæ tu magniloquus nocte, dieque sonas.

Et concludit,

Ex opibus tantis veteri, fidoque sodali Das nihil. & dicis, Candide, κοινὰ φίλον.

Lib. 5. ita scribit Sexto in Calliodorum, qui in ordinem equestrem coopari volebat, cum ad id census non suppeteret, atque adeo hereditatem cum fratre diuidere recufabat; cum iuxta pro- uerbium Græcum, minima quæque fuerunt disiden- da, quod ita habet, οὐκὰ μέγετε. Est autem Epi- gramma venustissimum.

Calliodorus habet censum, quis nescit? equestrem.

Sexte, sed & fratrem Calliodorus habet.

Quadringenta secas, qui dicit οὐκὰ μέγετε

Pno credis equo posse sedere duos?

Quid cum fratre tibi: quid cum Polluce molesto?

Non esset Pollux sibi, castor eras.

Vnus cum sitis: duo, Calliodore, sedetis.

Surge, solæcisimum, Calliodore, facis.

Aut imitare genus Lada: cum fratre sedere

Non potes, alternis Calliodore sede.

PROBLEMA LXI.

Nullum poëma iucundius epigrammate, nullum item difficilius.

141. Leges epigram- matis.

M Vltia in vnum epigramma conueniunt, quæ illud, si modò teres sit, ac rotundum, iucundissimum efficiunt. Distincta in primis breuitas, acuta sententia, apta compositio. Quæ in alijs poëmatibus non ita facilè reperiuntur; atque adeo vel ipsa longitudine fastidium mouent; vel ipsis verborum ambagibus intelligendi aciem hebetant; vel etiam rerum multitudine legentis animum obrundunt. Itaque Epigramma, si modò venustum, aptum, connexumque sit, teres, & rotundum; vt inter se partes cohæreant, & congruant, vt distinctè, breuiter, acutè, & ornatè sententia exprimat, & admirationem mouet, & voluptatem affert non vulgarem. Iam verò quanta sit eius difficultas, inde liquidò constabit, quia nullum est poëma, quod minus vitium aliquod patiat, quam Epigramma. Meritò in Epigramma mihi videtur conuenire Horatianum illud in arte poët.

Horatius.

Carmen reprehendite quod non

Multa dies & multa litura coercuit, atque

Perfectum decies non castigauit ad ænem.

142.

Vt enim in magna pictura, etiam si quadam sint minus venusta, nec locis apta, nec vmbriis distincta; multa tamen, & colorum varietate capiunt, & distinctione membrorum afficiunt, & vestium cultu, & neruorum eminentia, statu, situque intuentium oculos & animos oblectant.

Epigramma pictura bre- uis.

In exiguis verò formis, quando omnia vno intuitu sunt spectanda, vno oculorum iudicio eodem tempore ad animum referenda; si quo in loco peccatum sit, facilè animaduertimus, & vel exiguo vitio offensè totam picturam eo genere improbamus. Ita planè in longioribus poëmatibus multa esse oportet, quæ voluptate detineant legentes; multa quæ rerum aut leuium, aut minus cohærentium accessionem compensent; in Epigrammate verò, quia omnia quæ dicun-

tur vnico obtutu capiuntur, limata omnia esse debent, tersa & expolita, vt sententia breuibus inclusa numeris, simul, ac lecta est, influat in sensus intimos, moueat, capiat, excitet, expectationem expleat; si verò aliquid contortius dicitur, aut sinuosius, si aliquis vel minimus error inhæret, eo solo nomine, modò constent cætera, exploditur, eiicitur, repudiatur.

PROBLEMA LXII.

Vnde Virgilius sua Æneida suffi- catus fuerit.

Proculdubio ab illis carminibus exortus est Maro,

Ille ego qui quondam, &c.

Noluit enim vir prudentissimus in plano, vt aiunt, tumere; veritus ne in sublimi deficeret, vt plerique poëtarum, qui à grandioribus exordijs in futilem quandam, atque inopem verborum supellectilem degenerant, quod planè aduersatur poëticæ documentis: vt docet Horat. in poëtica,

Nec sic incipies, vt scriptor Cyclicus olim.

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum;

Quid dignum tanto feret hic promissor hiatus?

Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

Quanto rectius hic, qui nil molitur ineptè!

Dic mihi Musa virum, capta post tempora Troia,

Qui mores hominum multorum vidit, & vobes.

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem

Cogitat, et speciosa de hinc miracula promat.

Igitur tenui, ac moderata primùm dicendi ratione ingreditur, Ille ego, &c. Deinde paulatim assurgit, Et expressus fuluis, &c. Tandem verborum pondere, ac maiestate fulminat. Ut nunc torrentia Martis, &c. Hoc etiam rationis accedit: quia timebat poëta eorum hominum procacitatem, qui illustres poëtarum lucubrationes indicto auctoris nomine in lucem prodeuntes, sibimetipsis adscribebant: quod quidem expertus præcauere cogebatur; siquidem laudatissimum illud Epigramma,

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè;

Diuisum Imperium cum Ioue Cæsar habet.

Illud, inquam, suo Marte confectum, suo ex penu depromptum, nescio quis Musarum tyro sibi per summam licentiam arrogauit. Ne igitur ea impunitas vltèrius serperet, longiusque pro- ueretur, cautè sibi agendum esse ratus, se tanti operis auctorem profitetur. Ille ego, &c.

PROBLEMA LXIII.

Cur Virgilius Æneæ nomen in ipso operis limine suppresserit.

S Vnt, qui dicant Æneam à Virgilio per excellentiam virum nuncupatum. Ita crederem, nisi Æneas ille esset, de quo agitur, cuius nomine nullum fingi poterat gloriosius; siquidem nemini vnquam viri nomen stuporem iniecit; at verò nomen Æneæ non modò femiurum, & confectum

Problema LXIV. Verumne sit quod Virgilius narrat de Didone. 155

natum homuncionem, sed etiam strenuissimum duces Pallanta perculit, & commouit.

Obstupuit tanto percussus nomine Pallas. Igitur, quod mihi verò similius videtur, Poëta Homerum imitatur; qui Odysseam scripturus, vbi Vlyssis laudes effusissimè prosequitur, ab operis initio Vlyssis nomen ablegauit, atque ita exorditur,

ἄνδρα μοι ἔννεπε, μέγα,

Dic mihi Musa virum;

nam cum Vlysses famosus existeret scelerum concinnator, vafer ingenio, indole fraudulentus; meritò vt à poëta dicatur,

Hortator scelerum Æolides, & ab Ouidio, parenti Sisypho, versipelli, callido, ac veteratori quàm simillimus,

— Quid sanguine Cretus

Sisyphio, furtisque & fraude simillimus illi.

146. Hunc cum Homerus suis carminibus celebrandum suscepisset; veritus ne sibi omnes succenserent, aures, animùmque ab Odyssea auocarent, si in operis initio Vlyssis nomen præfixum intruerentur; illud optimo consilio in vltiorem poëmatibus partem seposuit. Quid igitur Homerus noster Mantuanus? nouerat quidem Æneam esse illum, à quo omnis scelerum noxa procul abesset: non tamen illum, qui à scelerum suspitione integer haberetur; siquidem nonnulli, falsò quidem, vt existimo, crediderunt, Æneam clandestinis colloquijs patriam Græcis prodidisse. Quare ne in ipso tanquam vestibulo proditoris nomine aures offenderentur, scenæ deseruendum ratus, virum se non Æneam celebraturum pollicetur.

Falso criminantur aliqui Æneam de Troia excidio.

PROBLEMA LXIV.

Verumne sit quod Virgilius de Didone tota Æneide commemorat.

147. EA omnia, quæ ad Didonem spectant apud Virgilium, à veritate prorsus aliena esse, hoc vno argumento luce clariùs probatur. Nam Carthago septuaginta duobus annis condita est, ante Romam conditam; vt videre est apud Iustinum lib. 18. prope finem: cuius hæc sunt verba, Condita est vrbs hæc (de Carthagine loquitur) septuaginta duobus annis, antequam Roma. Hoc idem affirmat Orosius lib. 4. cap. 6. à quo non videtur dissentire Iosephus, vt videre est apud Genebrardum. At verò Æneas trecentos annos minimum ante Romam conditam in Italiam penetrauit; vt ex eodem poëta constat, 1. Æneid. vt suo eum gladio iugulemus, dum ita canit.

At puer Æscanius multa vi muniet Albam. Hic iam trecentum totos dominabitur annos Gente sub Hectorea; donec Regina sacerdos Marte grauis geminam partu dabit Iliæ prolem. Inde lupa fuluo nutritis tegmine lætus Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet Mania, Romanòque suo de nomine dicet.

148. Ergo Æneas ducentos & viginti octo annos ad Italiam appulit, priusquam Carthago conderetur. Vnde apertissimè deprehenditur Virgilianum commentum. Accedit D. Augustini auctoritas lib. 1. confess. vbi ait eam esse dictorum haminum sententiam, vt negent ea omnia, quæ Virgilius de Didone literis prodidit. D. Hieronymus 1. contra Iouin. Dido, inquit, cum peteretur ab

Virgil. Iustini. Orosius. Ioseph. Genebr. Vide Torres de philosoph. prima. lib. 19. c. 9. Virgil.

148. Virgilij commentum de Didone. August.

Hieron.

Iarba rego Libya in coniugium, paulisper distulit nuptias, donec conderet ciuitatem: nec multo post extructa in memoriam mariti quondam Sichei, pyramaluit ardere, quam nubere. Vbi aliter videtur sentire Hieronymus, ac Virgilius. Hieronymi sententiam Tertull. lib. 7. cap. 4. haud obscurè insinuat, Virgiliùmque condemnat. Iam verò Aufonius de imagine Didonis audiatur, vbi ipsa loquitur Regina.

Tertul.

Aufon. Dido de Æneæ queritur.

Illa ego sum Dido vultu qui conspicias hospes Assimulata modis, pulchraque mirificis: Talis eram; sed non Maro quàm mihi finxit erat mēs. Vita nec incestis leta cupidinibus. Namque nec Æneas vidit, nec Troicus vnquam, Nec Libyam aduenit classibus Iliacis. Inuida cur in me stimulasli Musa Maronem, Fingeret vt nostra damna pudicitie.

PROBLEMA LXV.

Vtrum Polluctum & Pollinctum inter se distinguantur.

H Allucinatur Hermolaus Barbarus vir præstantis doctrinæ, dum hæc duo verba confundit in emendationibus Plinianis. Nam polluctum cæna est opipara; à verbo pollucere, id est, sacrificare Herculi, vbi decimam patrimonij partem offerebant; vnde Plautus partem decimam Herculeam vocat. At verò Pollinctum cæna est feralis, quæ Gentili more in rogam delata cum corpore cremabatur; à verbo pollincire, quod est, curare, seu vngere cadauer.

149. Hermolaus damnatur.

Plaut.

Rem enucleatius euulgo cum Bud. in Pand. pro verbo pollucere occurrit Plaut. in Mustel. Pergrecamini, parasitos facite, obsonate pollucibilibus. id est, lautè, splendè, & opiparè conuiuia celebrate. Vnde, auctore Macrobio, cæna pollucibilis, est cæna opipara, & splendida. Vnde Plinius lib. 32. polluctum accepit pro cæna splendidissima. At verò à verbo pollincire ortum est pollinctum, quod est cæna feralis, vt dixi. De qua Persius,

Bud. Plaur.

Macrob. Plin.

Pers.

— Sed cænam funeris bares Negliget, &c. Plaut. in Stich. Hæc venisse iam opus est quantum potest, vt decimam partem Herculi polluceam. Miito plura. De his autem esculentis, ex quibus veteres auferebant decimam partem, quam Herculi offerebant, facit mentionem Tertull. lib. 2. cap. 13. de illis verò qui hanc decimam furantur, habes exemplum apud Plaut. Trucul. De mina vna deminus modo quinque nummos: mihi detraxi partem Herculeam.

Tertull.

Plaut.

PROBLEMA LXVI.

Vtrum Diuorum statua ex ligno architectari solita fuerint.

Plautum hoc erat iis omnibus, qui poëtas confuluerint. Tibull. lib. 1. Eleg. 10. penates alioquitur,

150.

Neu pudeat, prisco vos esse è stipite factos, Sic veteris sedes incoluistis aui.

Tibull.

Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu Stabat

Stabat in exigua lignea ade Deum. Propertius item Deum, nescio quem, de sua statua loquentem inducit.

Propertius. Stipis aceruus eram, properanti falce dolatus, Ante Numam grata pauper in urbe Deus.

Sed cur veteres ex ligno potissimum statuas efficerent, illa causa est; quia lapis durior eis videbatur, quam vt diis effingendis esset idoneus: aurum verò atque argentum, sterilis, & infœcundæ terræ fœcem arbitrabantur. Constat enim quo in loco sunt auri, argentiue fodinæ, ibi raras admodum herbas, flores, & fructus prouenire.

PROBLEMA LXVII.

An in Tragædijs proloquendum sit.

151. Quamuis Comœdia semper prologos admittat, eisdem tamen semper reicit Tragœdia; sed eorum loco quafdam quandoque reponit, ad benevolentiam fortasse spectatorum aucupandam: causam produnt, quia Regum calamitates, regnorum euerfiones, similesque clades, quas Tragœdia proponit, nemo creditur ignorare; ideo prologus non indiget.

Comœdia verò priuatorum hominum mores, & casus describit, quos vix vllus, nisi edoctus scire solet. Præterea Comœdia liberè fingi à quoque potest; atque aded proloqui oportet, vt res merè & liberè commentitia agnoscat. At Tragœdia res non fingit; sed historias, vt semel contigerunt, proponit; quod quidem docet Aristoteles: igitur nihil opus est prologo. Confule Tragœdiographum Latinum, Senecam, inquam, apud quem nullum inuenies prologum in Tragœdijs. Sed non paucos inuenies, qui contrarium non vereantur autumare, imò longa prologorum ambage ostentare, pro quibus mihi non est pugnandum.

PROBLEMA LXVIII.

Qua re differant Tragœdia, & Comœdia.

152. Comœdia exitus habet lætos, & plausibiles: Tragœdia funestus, ac tristes, vt docet Aristoteles. Scitum est, quod Euripides Archelao petenti, vt de illo Tragœdiam componeret, respondit auctus, Ne, inquit, tantum mali permittat Iupiter, vt quid tibi tragœdia dignum accidat. Significans eam non esse nisi euentuum infelicium poëma. Non tamen distinetur Aristoteles cap. 5. poët. Tragœdicam actionem ex atroci calamitate in inopinatum gaudium erumpere posse, vt apud Euripidem in Oreste, Alcesta, Andromacha, Hippolyto, &c. Sed hæc à Tragœdiæ natura non parum degenerant. Distinguuntur præterea Comœdia, ac Tragœdia personis ipsis. In Tragœdia namque Reges, & heroes; in Comœdia verò humiles & priuati homines inducuntur. Quamuis aliquando Tragœdiæ adhiberentur Satyri, teste Rosino lib. 5. cap. 6. vt eorum iocis, ac lusibus inter res serias spectator delectaretur; vt cecinit Horat. in arte,

Carminè qui Tragico vitem certauit ob hircum, Mox etiam agrestes Satyros nudauit, & asper Incolumi grauitate iocem tentauit eo quod Illecebris erat, & grata nouitate morandis Spectator, &c.

Postea tamen tam Græcis, quam Latinis Demetri Phalerij præceptum arrisit, qui ridicula omnia ab Orchestra repellit. Vide Deltium tom. 1. cap. 2. Tandem vtraque actio metri genere distinguitur: Tragœdia namque sublime, Comœdia verò humile sibi vendicat. Horatius in arte,

Versibus ornari tragicis res comica non vult: Indignatur item priuatis, ac prope socco Dignis carminibus narrari cœna Thyeste.

Conceditur tamen aliquando, vt tragœdia humilius serpat, Comœdia sublimius assurgat. Ibid.

Interdum tamen & vocem Comœdia tollit, Iratisque Chremes tumido delirigat ore; Et Tragicus plerunque dolet sermone pedestri.

PROBLEMA LXIX.

Quisnam liber sit notatus cedro.

153. Libros cedro notatos vocant plerique eos, qui cedrino oleo peruncti sunt; enim verò, vt scribit Vitruui. lib. 2. cedria, hoc est, cedrino oleo libri inungi solebant, ne cariem sentirent. nam quæ succo, aut oleo cedrino linuntur, non putrescunt. Credo Dioscoridi lib. 1. cap. 89. credo Plinio lib. 16. cap. 39. quibus auctoribus ea est cedri vis vt mortua corpora conseruet, viti corruptat: atque ideo res reseruat, id est, mortuorum vita appellatur. Huc spectat illud Ausonij ad libel. de quodam Proculo poëta,

Huius in arbitrio est seu te iuuenescere cedro, seu ubeat duris vermibus esse cibum.

Huc etiam spectat illud Horatij in arte poët.

— Speramus carmina fingi

Posse linenda cedro, aut laui seruanda cupressis.

Illud item Mart. lib. 3. Epigr. 2. ad librum.

Cedronum licet ambules perunctus.

Cedro igitur dignus, vel notandus ille est liber, seu illa carmina sunt cedro digna, vel notanda, quæ diu seruari debent, & ob excellentiam posteritati mandanda. Sic accipienda etiam Horatij verba,

— aut leni seruanda cupressis?

eadem enim virtus cedro inest. Quapropter veteres funeribus cupressos adhibebant, vt scilicet humanum corpus anima destitutum diutius seruetur, ac maneret incorruptum, ac aded hoc solatio, quamuis exiguo, mortalitatem compensarent. Hæc mea est mens, quidquid autumet Sex. Pompeius. Mihi verò suffragatur Lambinus in Horat. lib. 2. carm. od. 14.

Alij tamen libros cedro notatos eos vocant, qui sunt cedrinis fastigiati vmbilicis. Nam sciendum nobis est, id, quod Pierius lib. 34. de vmbilico affirmat, nimirum libros olim fieri solitos ductu plurimum perpetuo, vna quippe pagina, non vt nos illis dissectis, & in quaterniones, vt vocant, compactis. In extrema autem pagina firmitudinis ergo paruum admodum bacillum ex cedro, vel ex buxo, vel quauis alia ex materia adglutinari, ad latitudinis modum, quæ membrana desinebat; hunc autem, vmbilicum appellari. Vnde Mart.

Martialis loco proximè allegato de libro, Pictis luxurieris vmbilicis. Quia verò huiusmodi vmbilicus, seu, vt vocant alij, celyndrus, in optimis quibusque libris cedrinus erat; ex eodemque duo veluti capita, libro etiam complicato, hinc atque inde prostabant; quæ quandoque cedrina, nonnunquam ex pretiosiore aliqua materia conflata erant; factum est, vt optimus quisque liber cedro notatus dicatur.

PROBLEMA LXX.

An forma præstantissima, digna imperio.

154. Cre bellum suscipio. Pro pulchris audio Euripidis oraculum; præstantissima forma digna est imperio. Confirmant Plauti, & Xenophontis testimonia. Aristoteles verò 1. Polit. Si qui reperirentur ea corporis pulchritudine, quam in Deorum statuis cernimus, nemo dubitauit, quin eos alijs omnibus imperare oporteret. Et lib. 4. & 7. ait Æthiops, & Indos in mandandis imperijs proceritatis, ac pulchritudinis maximam habere rationem. Archidamus Rex mutilatus est à Lacedæmonijs, quòd exiguum duxerit vxorem; querebantur enim non Reges, sed regulos sibi procreatum iri. Memorat Athen. lib. 13. Plutarch. & alij. Hinc ad res politicas translata oris, & formæ æstimatio, quod Lucretius lib. 5. de priscais sæculis cecinit,

Condere ceperunt tum vrbes, arcemque locare, Præsidium Reges ipsi sibi perfugiumque Et pecudes, & agros diuisere, atque dedere Pro facie cuiusque, & viribus, ingenisque. Nam facies multum valuit, &c.

Imperatores olim Romanos ab eximia forma lego commendatos. Domitianus, auctore Sueton. cap. 18. pulcher ac decens maximè in iuuenta, proceræ statura, vultu modesto, roborisque pleno, grandibus oculis, commendari se verecundia, oris adeo sentiebat, vt apud Senatam sic quondam iactauerit. Usque aded sic animum meum probastis, & vultum. Titi quoque commendatur forma egregia, & cui non minus auctoritatis inesset, quam gratia. Claudij auctoritas dignitasque forma, & species, canitibusque pulchra. Octauius forma eximia, & per omnis ætatis gradus venustissima. Hæc apud Sueton. in suis locis. Ad Traianum scribit Plinius iunior, & Principem ex pulchritudine commendat. Iam proceritas corporis, iam honor capitibus, & dignitas oris longè latèque Principem ostentant. Theodosium laudat Latinus Paet. in Paneg. Virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium, illa præstitit vt oporteret te Principem fieri, hæc vt deceret. Hinc illa de Romanis nata commendatio apud Aristidem in Romæ encomio, φέρων μὲν γὰρ γονεῖσι καὶ δὸς εὐμορφία, Filiorum pulchritudo parentibus timor erat. Nempe pulchrior filius à parentibus in regno præferbatur. Ideo Romani deuictis nationibus pulchriores pro Ducibus, & Regibus imponebant, vt Cæsar Ariobarzanem Armenijs. Narrat Tacitus 2. Annal. Hæc pulchritudinis æstimatio à Troianis, ad quos illi suam referebant originem. Virgilius in 4. Æneid. de suo Principe,

Necnon & Phrygijs Comites, & lætus Iulus Incedunt, ipse ante alios pulcherrimus, omnes Infert se socium Æneas, atque agmina iungit. Et paulo inferius, — Haud illo segnior ibat Æneas, tantum egregio decus eminet ore. Mendoçe Viridarum.

Idem Virgilius de Turno in 7. Æneid. — peti ante alios pulcherrimus omnes Turnus auis, atausque potens, quem Regia coniux Adiungi generum miro properabat amore. Idem rursus in 7. Æneid. de Virbio, Ibat & Hippolytus proles pulcherrima bello Virbius, insignem quem mater Arista misit.

Iam verò Claudian. passim suos Principes à pulchritudine commendat. Princeps corusco sydere pulchrior. Te Leda mallet, quam dare Castorem. Præfert Achilli te proprio Thetis. Victum fatetur Delos Apollinem. Credit minorem Lydia Liberum. Prius tamen Homerus Principes suos ob eximiam oris elegantiam commendauit lib. 3. Iliad.

Καλὸν δὲ ἔτω ἰγὼν ἔπιω ἰδὼν ἐφθαλαμοῖσιν, Οὐ δὲ ἔτω γερῶν, βασιλεῖ γδ ἀνδρὲ ἐὶ ἑορῶν. Pulchrum verò sic ego nondum vidi oculis, Neque sic venerabilem: Regi enim viro similis est.

Pergo ad alias nationes. Laudo Hebræos 1. Reg. 9. 2. & 10. 23. 24. Saul à corporis elegantia & proceritate comendatur. Vbi Procop. & Theodor. q. 18. aliique interpretes notant formam, & magnitudinem corporis, ob quam Sauli regnum delatum fuit. Non dedit ei testimonium virtutis animæ, sed formam, & magnitudinē. Et quidem bonitas, à qua laudatur Saul, frequenter accipitur in sacra pagina pro pulchritudine. Genes. 6. 2. Filia hominum pulchræ, in Hebræo, & LXX. bonæ. Et cum Genes. 1. 3. dicitur, lux bona, & Genes. 1. 3. cuncta valde bona, pulchra intelliguntur, vt explicat Augustin. 15. de ciuit. cap. 13. Iam David 1. Reg. 16. 12. Rufus & pulcher aspectu, decoraque facie. Septuaginta, ἴψε ρufus cum pulchritudine oculorum, & bonus aspectu Domino. Filius Absalon ob vnam singularis gratiæ & pulcherrimæ frontis commendationem ad paternū sceptrum videtur adspirasse, 2. Reg. 14. 25. Adonias de regni ambitione notatus, pulchritudine excelluit 3. Reg. 16. Iam verò Salomon pulcherrimus ex parentibus pulcherrimus procreatus. Quid mirum igitur quòd Christus Rex Regum principatum orbis obtineat, cum de illo canat Sacer Vates Psalm. 44. 4. Speciosus forma præ filiis hominum. Non me fugit Moyses, qui à Pharaonis filia ob oris elegantiam regni hæres auguratur. Laudo testem locupletissimum Iosephum lib. 2. antiq. cap. 8. Nam quantum ad speciem nullus erat ita scrueris, vt Mosē videns eius pulchritudinem non amaret, multisque contingerat, dum eum cernerent per plateam ferri, vt conuerterentur quidem ad conspectum præri, & ea in quibus videbantur studium habere desererent, delectati potius eius visione. Erat enim in eo infantilis multa gratia, & excellentior circa eum, ac decenter existens retinebat insipientes. En Moyses pulchritudo; quid verò illa effecit? pergit Iosephus. Hunc ergo, cum talis esset, Thermut sibi filium adoptauit, cum sobolem legitimam non haberet, &c. Imò ipse Pharaeo pueri impulsus, pulchritudine proprium diadema sibi detraxit, & illius capiti imposuit. Sic concludit Iosephus, Pro filie gratia imposuit ei diadema, &c.

Et quidem pulcherrimis deberi principatum natura ipsa docuit, cum apibus Regem creauit. Nam, auctore Seneca, forma insignem, dissimilem ceteris, tum magnitudine, tum nitore, 1. de elem. c. 19. Sequitur Plinius lib. 1. c. 16. Semper ille forma egregia, duplo quam ceteri maior, penna breuior, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans, multum etiam nitore a vulgo differens. Accedunt grauiissima Basilij testimonia homil. 8. hexæmer. Ambrosij lib. 5. cap. 21. Quare Curtij verba non prætereo lib. 6. aurea planè iudico.

Martial.

Horat.

Demetri Phalerij præceptum arrisit, qui ridicula omnia ab Orchestra repellit. Vide Deltium tom. 1. cap. 2.

Horat.

154. Euripid. Plaut. Xenoph. Aristot.

Vide Auc. tom. 3. in lib. Reg. Archidamus Rex Athen. Statura exigua. Plutarch.

Lucret.

De præstantiori hominis statura, vide lib. 4. probl. 4.

155. Rerum Imperatores pulchri. Sueton.

Latin. Paet.

Horatius

Pompeius Lamb.

Tacit. Troiani Principes pulchri.

Virgil.

Seneca;

152. Aristot. Euripid.

Discrimina inter Tragœdiam, & Comœdiam. Aristoteles.

Rosino

Claud.

Græci Imper. pulchri.

Homerus.

156. Hebræi Principes pulchri. Procop. Theod.

Luxulentus ibi Ant. 10. 3.

August.

Ioseph. Moyses pulchritudo.

Senec.

Plin.

Basil. Ambros. Curt.

dico. Plurimis gentibus in corporis maiestate venera- tionem esse, magnorumque operum non alios capaces existimari, quam quos eximia specie donare natura dignata est. Itaque à natura ipsa homines didicerunt forma præstantioribus differre imperiũ. Sidonius occurrit, qui in suo Principe Theodorico natura augurium captavit, & laudavit. Cuius, inquit, personam Deus arbiter, & ratio natura consummata felicitatis dote sociata, cum laudaverunt. Hæc pauca ex plurimis quæ obuia fiebant. Interim aliis informes relinquo, & imperio destitutos ab hoc regno emando cum Callianæo Catal. glor. part. 5. confid. 18. ad quem te remitto.

Apollin. Theodorici forma.

PROBLEMA LXXI.

Quæ difficilius vincatur secunda, an aduersa fortuna.

157. Prospera difficilior quam aduersa fortuna superant. Xenoph.

Difficilis secunda, si credimus Xenophonti; secundis enim rebus plerique homines insolent, aduersis verò plurimi ad moderationem reuocantur. Hinc illa Catonis Cenforini vox in oratione pro Rhodiensibus. Aduersæ res se domant, & docent quid opus sit factis: secunda res lætitia transuersum trudere solent, à recte consulendo, atque intelligendo. Ideo salutaris Horatij admonitio,

Horatius.

Bene ferre magnam disce fortunam. Et alibi,

Aquam memento rebus in arduis Seruare mentem, non secus in bonis Ab insolenti temperatam Letitia moriture Deli.

Tullius.

Intemperantia enim, teste Tull. 4. Tusc. nimia lætitia omnem animi statum instaurat, conturbat, incitat. O quam multos fausta, & inimica perculit fortuna, quos aduersa non mouit. Multis euenit, quod Tantalos euenisse canit Pindarus, Nequius cogere felicitatem suam. Consonat Horat. 1. carm. od. 37. vbi Cleopatram dulci fortuna ebriam dicit. Philostratus etiam ait homines diuitiis fieri ebrios. Audio Tullium tonantem pro Marc. loquitur cum Cæsare. Domuisti gentes immunitate barbaras, multitudinem innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: sed tamen ea vicisti, quæ & naturam & conditionem, ut vinci possent, habebant; nulla enim est tanta vis, tantaque copia, quæ non ferro, ac viribus debilitari, frangi que possit. Verum animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, &c. hæc qui faciat, non ego cum summis hominibus comparo, sed simillimum Deo iudico. &c. & addit, Alios iam ante uiceras, hodierna die te ipsum vicisti. Quasi verò solæ Dei omnipotentis vires prosperæ, & æquabilis fortunæ pondus queant sustinere.

Vide supra lib. 4. probl. 15.

PROBLEMA LXXII.

Utra præualeat in poetis natura, an ars.

158. Natura præualeat in poetis. Plato.

Natura palmam lubens præsto. Hinc poetarum cum apibus similitudo, quia apes naturam sequuntur, non artem. Vnde auctore Platone, nihil vnquam proficiunt, qui solius artis præsidio poetas se futuros credunt. Pindarus tantum se præire putat in poetica facultate Bacchylidi, & Simonidi, quantum aquilæ coruis antecesserint, quod ideo dicit, quia ipse natura, illi arte profecerint. Horatius verò in arte dubium se præbet; vtra magis valeat, naturæ, an ars. Natura fiet laudabile carmen, an arte

Horat.

Quæsum est: ego nec studium sine diuina vena, Nec rude quid prosit video ingenium alterius sic Altera poscit operum res, & coniuuat amice.

At verò Democritus, teste Venesino ipso ibidem, naturam arti præferbat.

Ingenium misera quid fortunatius arte, &c. Democritum sequitur Tullius pro Archia poeta post med. A summis hominibus liberatissimis que accepimus ceterarum rerum studia, & doctrinas, & præceptis, & arte consistere, poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. Mitto plura.

Democrit.

Tull.

PROBLEMA LXXIII.

An Epigramma quouis metri genere constare possit.

Affirmo; & in primis componi posse Epigramma carmine Heroico dubitandum non est, cum & Virgil. plura scripserit de Mulis, de laboribus Herculis, &c. Et Martialis cuius acerrimum est hæc de re iudicium, hexametris aliquando vsus sit in epigrammate, quale est illud lib. 6. in detractorem.

Cum sis ne rigida Fabiorum gente creatus, Nec qualem Curio, dum præcipua portat in vultu Hirsuta peperit rubicunda suo uice comæ Emendare meos, quos nouit fama libellos, Et tibi permittis felices capere nauas.

Quod epigramma cum à Tuca dentatis verbis peritringeretur, in illum Martialis aliud retortit, quo eius censuram castigauit.

Hexametris epigrammata facis, sed dicere Tuca, Tuca solet fieri, denique Tuca, iacet.

Iam verò componi posse epigramma reliquis versusum generibus, confirmo Ciceronis testimonio, qui etiam hæc in re locupletissimus auctor uidei debet, siquidem, ut inquit Plutarch. in eius vita, non procul ab initio, semper ad poemum fuit procliuor, cuius studium cum diligenter excoletet, non modò orator habitus est, sed & poeta inter Romanos præstantissimus, ut alibi latius ostendi. Quidquid felle plenus Martialis euomat lib. 2. ad finem, in Gaurum,

Carmina quod scribis, Musis, & Apolline mulo Laudari debes, hoc Ciceronis habes.

Tullius igitur ad Attic. lib. 12. quasi libet inuentiones quouis metri genere compositas epigrammata appellat. Idem 5. Tusc. in Senatiolos Archimedis sepulchro inscriptos vocat epigramma. Verum enim verò legi apud virum ætatis nostræ non indoctum in ludis veterum aliquot epigrammata decantari solita, quæ non vno tantum metri genere, sed omnibus sine vlllo discrimine constarent. Et quidem ille apud me cuiusdam libelli mentionem fecit, cum non esset copia, testis esse non potui oculatus, verum fidem habui tanto viro, præsertim cum aliunde testimonium non requirerem. Martialis autem sex carminum genera complectitur, Catullus multò plura. Virgilius verò solis pentametris composuit illud,

Sic vos non vobis misificatis oues, Sic vos non vobis melificatis apes, Sic vos non vobis vellera fertis oues, Sic vos non vobis fertis arata boves.

Itaque ut materia epigrammatum circumscripita est, sic genus carminis liberum est. Nihilominus ad tria, quatuorve genera reduci solet epigramma; scilicet ad Elegiacum, Phalæcicum, Iambicum, & Heroicum.

159.

Virgil. Martialis. Epigramma ex quo uerum in genit.

Martial.

160.

Tullius. Plutarch.

Martial.

Tullius.

Theophrastus. Libellus de opificiis.

Virgil.

161.

Genera propria epigrammatum.

Problema LXXIV.

cum. Exemplis chartas amplius non onero. Te remitto ad clarissimos vel Superioris, vel nostræ memoriæ in hoc munere Antistites, quos inter responsa dabunt Parmenio lib. Anthol. cap. 44. Gyrard. dial. 1. hist. poet. Robertellus lib. singulari ad Aristotelis poeticon, Scalig. lib. 3. poet. Miturn. lib. 5. de poetâ, & de nostra Societate Possëuinus, & Pontanus, qui omnes epigrammatum leges, virtutes, argumenta, & alia huius regni eruditè tractant. Ego autem vela contraho.

Parm. Gyrard. Robert. Scalig. Miturn. Possëu. Pontan.

PROBLEMA LXXIV.

An sit Ciceronis libellus ille de Consolatione, qui ei adscribitur.

162. Pars affirmatiua suadetur. Sigon.

Carolus Sigonius, vir in primis doctus, hoc Copus à Cicerone profectum arbitratur. Quia non est nouum aliquos libellos diu in tenebris, ac latebris consēpultos, aliquando tandem in lucem prodidiisse. Nam, ut de cæteris taceam, quintam illam Decadem Liuianæ temporis iniuria, si penitus non absumpsit, certè in longum temporis spatium celauit, quam nobis modò restitutam esse hominibus laboris pariter, ac studij indefessi gratulamur. Ergo libellus ille, quem factum esse Ciceronis autumat Sigonius, potuit quidem per annos aliquot à vulgo abdicatus intra latebras contineri, postremò alicuius viri industrij opera ac labore, ad literatorum vsus reuocari.

Pars negatiua est vera.

Deinde pro Sigonio telum euibro. Nam stylus libri Ciceronem olere videtur, orationis ille candor partum suo parente dignum profectur, &c. Nihilominus Sigonij iudicium non approbo. Enim verò vbi inuentus hic liber? quis inuenit? qua occasione? quomodo? quâ ratione? Nihil certum hæc de re. Deinde cur nullæ in eo lacunæ? Cur nihil vsquam imperfectum? Cur nullam cariem? Cur blattas, ac tineas nusquam sensit? vsque adeò ne oleo cedrino illum perunxerant? Omnia plena, integra, nihil mutilum, nihil situ excusum, nulla litura fugiens, omnia expeditissima, quasi tum primum scriptus esset, cum est repertus. Iam verò stylus modò est infucatus, modò turgidus, modò asper, & indolatus ferit aures, si quæ sunt aliquantulum teretes, ac religiosæ. Denique expers est suauitatis, ac diuinæ illius dulcedinis, qua Tullius pollet in consolando, tenera, mollisque natura præditus.

Opinio autem Caroli quamuis grauissimi hominis, doctissimorum, grauissimorumque hominum opinione retunditur, vnus auctoritas multorum opinio minuitur, telum telis proteclatur. Cum Sigonio igitur pugnant multi huius memoriæ auctores, & quidem primæ notæ, quorum vnus ait, in isto opere nusquam neruos, nusquam sententiarum sanguinem, nec verborum colorem reperiri, imò potiùs fore, ut se valde Ciceronis pæniteret, si modò ille esset in medio dolore tam elumbis. Sin autem tibi indignum videtur tanta licentia vnus commentarij luminibus obstruere; esto, & hunc tanquam arbitrum aliquantulum iniquiorem excludamus. Certè Ianus Gulielmus in hac lite dirimenda Cassium præstabit. Hic igitur Sigonium conuincit, quem ait indebili argumento suæ eloquentiæ diuitias ostendere voluisse: hanc tamen consolationem nec Ciceronis, nec Cicerone factis dignam apparere. Nam consolatio ista ex fructu

Gulielmus.

Mendoça Viridarium.

stulis per totum Tullium dispersis est contexta, imò ex prima Tusculana magna pars descripta; hæc autem Ciceronis loca in consolationem non tam precariò aduolasse, quam vi irruisse videtur.

Quòd si Iani testimonium adhuc non placet, nec obruit Sigonij auctoritatem, præstat suppetias Lipsius, qui à Plantino hac de re interrogatus ita ait post alia. Male me hercules de saculo nostro iudicauit; quid enim tam dissimile ab illo auro, quam hoc plumbum? ne finia quidem Ciceronis esse potest, ne dum ut ille in re, & inuentione pleraque prostrata, & obuia. In phrasi pueriliter, aut ineptè imitata, &c. Personatus ergo accedit hic libellus, sed satis notus manet, frontemque suam ostendit. Concludo, & addo M. Tullium suum illum commentarium, non consolationem, sed de luctu minuendo inscripsisse. Locupletem ipsissimum laudo testem epist. ad Attic. 20. Quare non est cur illi hoc opus attribuat. Et sic Sigonium suo cum libello de consolatione desolauimus.

Lipsius in Critica ad finem.

Tull.

PROBLEMA LXXV.

Qui aptior ad imperium, pulcher, an fædus.

Socrates dicere solitus erat se erga adolescentes pulchros, & elegantes esse instar amussis albæ, id est, nullum discrimen inter fædas, & pulchras formas constituere. Amussis enim alba in lapide albo paræmia est, & de re quæ nullum ponit discrimen. Erat autem Socrates, ut scribit Hieronymus contra Iouin. fædissimus homo, simis naribus, recalua fronte, pilosis humeris, & repandis cruribus. Non mirum igitur quòd litem non dirimat; nos verò quia pro pulchris aliquando diremimus, & quidem iure optimo, nunc fædos etiam, & deformes ad sceptrum vocamus.

163.

Et in primis Romanos voco Imperatores. Iulius Cæsar, Suetonio auctore, in eius vita c. 45. caluus erat, quod semper magna fuit deformitas, ingens corporis vitium, ac naturæ monstrum; iam verò olim fæditas longè maxima, ac turpitudine. Octavius Augustus breuis staturæ fuit, dentes habuit scabros, capitis comendi negligens, ita ut pluribus tonsoribus illud permitteret raptim tondere. Tiberius obstipo capite, & vultu adducto incedebat, à quibus eum vitii vt excusaret Augustus in Senatu dicebat, illa natura esse vitia, non animi. Caligula corpore enormi, fronte torua, vultu horrido, ac terro, capra vulgò dicebatur. Claudius habuit poplites infirmos, risum indecentem, spumantem rictum, humentes nares, pleetra linguæ titubantia, caput maximè tremulum. Nero fuit corpore maculoso & fædito. Galba pedibus, manibusque articulari morbo distortissimis, vt neque calcem perpeti, neque libellos euoluere, aut tenere omnino valeret. Otho malè pedatus, caluissusque, idcirco galericulo utebatur, id est, adulterina coma. Dometianus caluitio deformis admodum, & obesitate ventris, & gracilitate crurum. Hæc in Suetonio, apud quem nullum mendacium. Desino pergere ad alios item Romanos, Hispanos, Gallos, Germanos, Græcos, qui magnorum regnorum gubernacula tenuere, & nihilominus deformem vultum sortiti sunt, quorum multi apud Iouium in Elogiis.

Socrates fædus.

Hieron.

Imperatores Romani deformes.

Sueton.

Iouius.

PROBLEMA LXXVI.

Quid nobilius, annulus in digitis, an lunula in calceis Romanorum.

164. Annulorum dignitas regiam commendat dignitatem, & felicitatem. Vtrumque in tyranno Samiorum Polycrate, cuius tanta fuit fortuna blandientis perseverantia, vt vel ipse eam retauerit, proiecto in mare pretiosissimo annulo, quem postea in piscis ventre inuenit. Crede Plinio, Nazianzenoque, quos alibi retuli. Annulus maximum dignitatis, siue nobilitatis argumentum, apud Romanos passim, insigne ordinis equestris, in quem Annibalis olim fortuna apud Cannas defruuit; Mody enim, auctore Floro, suo annulorum missi Carthaginem, dignitasque equestris, taxata mensura. Nec mihi obicias Tertullianum in lib. 1. c. 5. nec Appianum in Libycis, nec Plinium lib. 3. c. 1. nec Plau. nec Apuleium lib. 10. nec Macrobr. 3. satur. c. 13. qui omnes feruis etiam annulos praestant ex antiquitate. Telum retorqueo, quia ferreum duntaxat praestant. A mea sententia stat Statius in lacrym. Etrusc. Mutauitque genus, lausque ignobile ferrum Exsui, & celso natorum equauit honore. Aureus tamen iuris duntaxat praclaris ortis natalibus, & de Repub. optimè meritis. Si adhuc repugnans, Seleuci annulum offero, cui annulo anchora erat insculpta, & auctore Clemente Alex. lib. 2. Pædag. c. 1. 1. quandiu Seleucus eum gestauit, hostes vicit, ac fudit. Et si adhuc te nō superauit Seleuci annulum, reducem prodigum in manu sua annulum accipientem obiciō; enim verò vile mancipium iam reliquerat, & in libertatem erat assertus. Adde Iosephi annulum à Pharaone indultum in potestatis, & nobilitatis argumentum, Gen. 41. Adde Philippī annulum ab Antiocho ei simul cum regno datum, 1. Machab. 6. 14. Sin autem adhuc resistis, infero digitis Gygis illius annulum, qui quidem Gyges palæ conuersione sese intuentib. suffurabatur. Meminit Nazianz. orat. 1. contra Iulian. & orat. de laudibus Basilij. Et interim delitescō, dum pro Luna rixam non habeo.

PROBLEMA LXXVII.

Qui ad bellum aptiores, rapidi cum Marcello, an cunctabundi cum Fabio.

165. Virgilius ex veteri Poëta litem Fabio adiuuauit. Vnus qui nobis cunctando restituit rem. Hoc fuit Tullianum iudicium in Catone. Annibalem iuueniliter exultantem patientia sua moliebat. Palam Fabio victoriam concedit Florus lib. 2. c. 11. Prima redeuntis, & vt sic dixerim, reuincens imperij spes Fabio fuit, qui nouam de Annibale victoriam commentus est non velle pugnare. Hinc illi cognomen nouum, & Reipub. salut. arc. cunctator. Hinc illud ex populo, vt imperij scutum vocaretur. Itaq; per Samnium totum, per Falernos Gaurōsque salus sic mace- rauit Annibalem, vt qui frangi virtute non poterat, morā comminueretur. Hæc Liuij, & aliorum mens, hæc sententia, quam etiam protulit Ouid. 2. Fast.

Vnus de Fabia gente reliquis erit. Scilicet vt posses omni tu Maxime nasci. Cui res cunctando restituenda foret. Ex hac Fabij cunctatione orta fuit paræmia, Rom. ius sedendo cuncti, qua vltus est Varro de re rust. lib. 1. c. 20. Alluuit Silius lib. 16. Peperit ius sedendo Omnia cunctator nobis. Pertinent verba Taciti 2. Hist. Multa bella inq; tu valida per tota, & moras euimisse, & c. Hanc huiusdem praestat Paulino duci. Cunctator natura, cui cuncti potius consistit cum ratione, quæ prospera ex casti placet. Hæc commendatio fuit fortissime Sertorio apud Plutarchum in eius vita. Hæc Cæciliari apud Ammian. lib. 16. & apud Vegetium lib. 3. c. 9. qui rem nostram agit, & definit his verbis. Maximo autem tractandū est, vtrum expediat necessitatem protrahi, an celerius dimicari: nam ad cunctum sperat aduersarius, expeditionem cito posse fieri, et dilata fuerit in longum, aut penuria mactatur, aut desiderio suorum renouatur ad proprium, aut nihil magnum faciens per desperationem abire compellitur. Tunc si acti labore, & tadio plurimi deserunt, tū panni produnt, aliquanti se tradunt, & c. Iure igitur praefertur Fabius Marcello. Fabius si quidem victor mora fuit, non pugnando, sed cunctando rem Romanam recuperauit. Manil. lib. 1. Inuictisq; mora Fabius. Claud. de Bello Ger. Primus fulmineo leno luctamine Patrum Compressit Fabius. Plinius lib. 2. c. 5. enumerans eos qui obidionali corona donati fuerunt. Data est a Senatu re- pūb; Rom. quæ claritate nihil equidem in rebus hu- manis sublimius dicitur. Fabio illi qui rem omnem Rom. restituit, non pugnando, sed cunctando. & Valerius Max. c. 7. Fabius Max. cuius non dimicare, cunctare fuit. Omnes tamen hi mutuauerunt suam sententiam ab Ennio lib. 8. Annal. Vnus homi nobis cunctando restituit rem. Non ponebat enim rumores ante salutem; Ergo magisque magisque viri nunc gloria claret.

PROBLEMA LXXVIII.

Quod certius laudis testimonium, ab amico prolatum, an ab inimico.

SI lis sacræ paginæ testimonijs, vel sacrorum SPP. sententijs dirimenda foret, nihil mihi facilius; sed ad profana pergo, & pro sacris vnus mihi fati Basilijus hom. de humana Christi generat. qui quærit rationem, ob quæ Magi primas adorationis Christo Domino exhibite præripuerint. Quid ergo gens Deo inimica vique festinat in diuinum cultum? Quod ex inimicis, respondet Basilijus, testimonia præstantiora, siue dignioraque essent. Si enim Iudæi primam adorati- suum ipsorum genus ornasse, extulissetque forsitan putaretur. Nunc autem alieni Deum prius honorare, vt iusto in eos animaduertetur iudicio, qui istum Cruci affixerunt, quem alieni adorauerunt, & c. Certè inimicos à testificando aduersus aliquem ius Canonicum arceat in cap. in primis, 2. q. 1. vbi dicitur, de personis testificantium quærendū est, ne forte aliquis inimicis habuissent. idem habetur cap. accusatores 3. qu. 5. Quod ius etiam ciuile multis sanctionibus decernit. Ita enim fusè tradit & probant Mascar- dus

168. Optime probantur virtutes, inimicorum laudibus. Illud verum est testimonium, inquit Hieronymus epist. 61. ad Pammach. quod ab inimica voce proferitur. Vnde Rex Alphonfus, teste Pano. lib. 2. de rebus gestis Alph. audiens se à Nicolao Cardinali Capuensi inimico capitali, laudari plurimum, Si mei omnes, inquit, ita de me sentiant, vt inimicus hic sentit, & prædicat, bello cerè nequaquam lacefferent. Quasi verò tantus esset amator pacis, vt vel ab hoste pacificus prædicaretur. Nero etiam, vt refert Erasmus lib. 6. apoph. aliquando inuictus est in quendam, qui Thrasecam sibi Neroni infensissimum duris verbis carpebat. Obstetit igitur exclamans, Vinam me tam Thrasecam diligat, quam est index rectus, & equus. Et sic hostis hosti testimonium perhibuit de fama perclitanti; nullum grauius sanè est, quam inimici de inimico testimonium. Quale illud est quod apud Plutarchum in Annibale de Scipione ab Annibale prolatum reperimus. Cùm enim apud Regem Antiochum inter alia multa à Pano Scipio petiisset, vt ex animo fateretur, quem maximum orbis Imperatorum conferret, respondit Annibal, primo loco Alexandrum Macedonum Regem, secundo Pyrrhum Epirotam, tertio seipsum collocandum videri. Arrisit Romanus, & dixit: Quid censes Annibal, si me vicisses? Me procul dubio, inquit, cunctis alijs Imperatoribus anteferebam. Placuit responsum Scipioni, quia se vidit occulta quadam assentatione à Punico ingenio incomparabilem factū. Mitto alia.

PROBLEMA LXXIX.

Utrum Reipubl. vtilius, Pacis, an Martis tempus.

169. Bellum damnat apud Mantuanum Drances Turno infensus, Consilij habitus non futilis auctor, & pacem magnopere commendat; Regem Latinum alloquitur, vt fœdus ineat cum Teucrorum duce Aenea. Quid miseris toties in aperta pericula cines Procijs? o Latio, caput horum, & causa iutorum! Nulla salus bello pacem te poscimus omnès. Certè pax bello præferenda est. Ita haurio ex sanctissimorum PP. incorruptissimis fontibus. D. Gregorius Nyssenus lib. 8. beatitud. paci palmam concedit. Quid enim, inquit, hominibus, ex ijs rebus, quibus frui, atque potiri student, vita pacifica dulcius? Quodcumque nominaueris ex ijs, quæ in vita suauis, & incunda sunt, pace indiget, ad hoc vt incundum sit. Etenim si suppetant diuitiæ, bona, valetudo, vxor, liberi, domus, parentes, ministri, amici, horti amœni, lauacra, palestra, gymnasia, quæcumque de- mum voluptatis inuenta sunt, quæcumque delicias se- titantes recreare possunt, si pacis bonum defuerit, quid inde lucri est? aut quid profuit, bello quominus fruamur. impediens? Vterius procedit Nyssenus lu- culenta oratione, in bellum denique sic conclu- Mendoca Viridarium.

dit. Vbi arma, & equi, vbi ferrum acutum, & tuba sonans, vbi phalanges hastis inhorrescentes, scuta co- harentia sentis, vbi cristata, & terribiles galeæ, & c. conficius, impressiones, manuum conseruiones, prolu- cades, fuga, persecutiones, gemunt, ulularis, vbi terra sanguine madet, morui conculcantur, & obteruntur, sauci derelinquuntur: nunquid in his rebus occupato otium vnquam erit cogitationem ad rem aliquam in- cundam conuertendū? In hanc sententiam passim oc- currunt Augustinus, Hieronymus, & alij PP. quos prætermitto. Poëtas breuiter cito. In primis Ti- bullum lib. 1. Eleg. 10.

Interea pax arua colat, pax candida primū Duxit oratores sub iuga curua boues. Pax aluit vites, & succos condidit vna, Funderet vt nato testa paterna merum. Pace bidens, vomerque vigent: at tristia duri Militis in tenebris occupat arma situs.

Magna sunt profectò bona, quæ Reipubl. ex pace proueniunt; belli verò tempore, nec religio floret, neque bonum aliquid constare vide- tur, inò omnia pessum dari, tam sacra, quam pro- fana videmus. Virgilius verò in 12. Æneid. sic habet de oleastro, cui nauæ seruati ex vndis so- lebant dona figere.

& votas suspendere vestes. Troiani tamen nullo discrimine sustulerunt sa- crum stirpem,

Quos grauius Turnus obiurgat, colui vestros si semper honores,

Quos contra Æneada bello fecere profanos. Sacra omnia profanat belli turbo: bellum malo- rum causa; quid enim non mali à bello? Vbi

Victaque pugna iura sub ense iacent. Et Virgilius iterum in 11. Æneid.

Cætera qua rerum iaceant percussa ruina Inter oculos, interque manus sub omnia vestras. Nihilominus aliquando Mars grauior, teste

Claudiano, sub pace latet. & Tertullian. de pallio, cap. 5. inquit, Plus toga lætere Rempubl. quam lorica. Quia scilicet pacis tempore irruunt in Rempubl. delicia, belli tempore expelluntur. Iuuen. Sat. 6.

in hanc iuit sententiam. Nunc patimur longæ pacis mala senior armis Luxuria incubuit, victorque vlciscitur orbem.

PROBLEMA LXXX.

Quæ facies magis deceat oratorem, tristis, an hilaris.

CVm vultus sit animi effigies, secundum Am- brosium, seu speculum, secundum Cassiod. 1. de anim. cap. 166. dubio procul varias formas pro rerum dicendarum materia debet sibi induere. Siquidem à vultu pendet præcipua oratoris, seu actionis efficientia; quod Tullius lib. 3. de orat. optimè colligit. Sed in ore, inquit, sunt omnia. Sanè ingeniosus orator, prout causa postulat, tri- stitiam modò risu mitigat, modò lætitiæ luctu compescit. Sunt itaque quædam dictionum ge- nera, in quibus similis est oris habitus: intellige panegyricas orationes, siue laudem, siue gratula- tionem contineant. Hæ verò orationes perpetuam in vultu lætitiæ præferre debent. Aliæ autem sunt causæ, quæ casus tristes, & acerbos ferunt. Aliæ verò ex his coaliscunt, atque adò mixtæ sunt, nunc materiam tristem, nunc hilarem præstant.

præstant. Iudicium de his nostrum sit. Cum ea vultus, atque oris moderatione prædeat orator, ut potius auditores alliceat, quam deterreat.

Mæsto quidem oratori non dubito cum Horatio inelamare,

Deme supercilio nubem.

Vel grauitur cum Tertulliano, *Censoria intentionis episcynium disperge.* Pulchre oratorum princeps P. Rullum Tribunum irridet, quod in concionem venerit, *aboleto vestitu, corpore inculto, & horrido, capillatior, quam antea, barbâque maiore, ut oculis, & aspectu denuntiare omnibus vim tribuni-iam, & minitari Reipubl. videretur.* Frontem igitur caperatam, tristem, brumalem, & horridam damnamus in oratore cum Fab. *Non præferat in iudicij tristem, & impexam antiquitatem.* Ferat orator modestam frontem, qualem postulat Lucanus lib. 10. Nam

Vultus inest precibus, faciesque modesta perorat.

PROBLEMA VLT.

Vtra speciosior Luna in cælo, an rosa in viridario.

172. **R**osæ partes agam, cuiusque ambitiosam foliorum gratiam lubentius delibabo, quam lunæ attingam pulchritudinem. Luna enim maculis, & nubibus obscuratur; rosa verò spinis, & sentibus illustratur. Luna aliquando hominibus nocet, rosa semper fauet. Luna nonnunquam inuentium oculos auertit, rosa continenter allicit.

Basil. epist. 149. Laudo Basilium, qui vel rosæ spinas stimulos amoris appellat, non timoris. Conferens enim amici epistolam cum rosa, sic ait: *Natura tenues illas spinas, velut amatorios quosdam stimulos eius amatoribus, ad florem produxit, ad maius desiderium per maleferentes aculeos, & tactum agrè admittentes decerpentes irritans, &c.* Et paulo post amici gratiam epistolarem, & venustatem scribendi commendans, concludit: *Quæ florem quidem habebat rosæ, totum nobis verè blanda, ac eloquentis lingua expandens: verum querelis quibusdam, & accusationibus contra nos spinosa erat; at mihi eloquentia tua etiam spina iucunda est, ad maius amicitia desiderium incendens, &c.* Age igitur, & cum Lyrico

Horat. lib. 3. Od. 19. *sparge rosas, audiat inuidus Dementem strepitum Lycus.*

173. Planè rosa reliquorum florum Regina viridarij nobilitat, ac locupletat. Illa verò primùm

rubet inclusa granoso cortice, qui intumescens, & in virides alabastros fastigiatus, mox paulatim delitescens purpurea labra explicat, quæ luteos apices in calicis medio complectuntur. Atque adeò in medio viridarij, seu genialis horti collocata, à natura ipsa omnium florum Regina prædicatur; neque illam spinarum custodia offendit, sed defendit. Et quod præclarior est, vel post crudelem pollicis ictum imperium suum retinet, & coronam. Ita odoratus est Iulianus Medicus clarissimus Italiae Princeps, qui pro simbolo rosam sibi vendicauit, rosam videlicet in manu depictam, collectam quidem, & à tellure tanquam à matre auullam, sed pulchram, & recentem adhuc. Quo elegantissimo emblemate animi sui constantiam significare voluit. Cæterùm Aufonius præ omnibus in rosam officiosus,

Hæc vivet angusto foliorum tectâ galero,

Hæc tenni folio purpura rubra notat.

Hæc aperit primi fastigia celsa obelisci,

Mucronem absolvens purpurei capiti.

Vertice collectos illa extenuabat amicos,

Iam medians folijs se numerare suos.

Nec mora videntis calathi patet hæc honorem.

Prodens inclusi semina densa cruci.

174. Absolve reliqua, quæ sequuntur. Ingrediamur autem pratium aliquod, siue viridarium floribus ornatum: contemplemur liliorum candorem, dulcem violarum ferruginem, liguitorum lac, & alios suauissimorum florum colores: nõne purpureus rosarum, omnibus & iucunditate, & venustate antecedit? Certè natura innatam rosæ purpuram dedit, quasi verò iam regina florum omnium nascatur. Neque hæc rosæ pulchritudo fucum habet, vel cerussam, quia proprio splendore lumine, in quo lunam præit. Neque inuolucro aliquo, vel simulato irradiat decore, qui oculos fallat, & sensus decipiat, ut luna, quia cum sit minor corpore, lucèque quamplurimis astris, maiorem tamen, & splendidior apparet. Quidquid Poeta canat,

micat inter omnes

Iulium sydus, velut inter ignes

Luna minores.

Si non intelligas stellulas aliquot, quæ reuera magnitudine corporis, lucisque lunæ cedunt. Verùm si sub tranquilla nocte, sudòque aère oculos ad cælum tollas, nescio quid peregrinæ, cælestisque pulchritudinis ex se effundit familiarissimum lunæ astrum, ut loquitur Plinius. Mutuetur luna ab Aurora illud Aufonij,

Ambigeres, raperet ne rosas Aurora ruborem,

An daret, & flores singeret orta dies.



LIBER SEXTVS

DE FLORIBVS ELOQVENTIÆ.

PROLVSI O.



Cæcè tibi in amœno viridario plenus erumpit eloquentia fluuius: certè qui flos marcescet ad tam diuitem cursum aquarum. Erumpit ille, & natiuo suo fonte plenus, & iucundus: virentibus vtrique syluis inumbratus, læta amœnitate coronatus, quin vllum aperiat vadum in tanta viarum ambage. Sic fluit perennis, sed non ruit, ut ille profundo ore,

----imbres

Quem super notas aluere ripas.

Lenissimus quippe est, pariter & sæcundissimus: certant in eo & lenitas, & utilitas.

Lenè fluit Nilus, sed cunctis amnis extat

Vtilior, nullas confessus murmure ripas.

Quod si aliquando opus est, intumescit etiam, turgido alueo minitatur vrbibus ruinas, arbores extirpat, aggeres sternit, in mare multorum torrentium quasi aquas euoluit; Deus immortalis, quàm præceps, quàm præruptus! ut ille, qui

---per ora nouem vasto cum murmure montis

In mare proruptum, & pelago premit arua sonanti.

Incorruptus tamen semper, & crystallinus: neque torrentes incurrunt, qui currentis alueum interturbent, vbi que suis fontibus similis, vbi que purus, innata inclytus aquarum suarum copia; atque adeò

Expers peregrini liquoris

Non alia vitiatur vnda.

Imò nusquam magis aureus, nusquam splendidior, quàm cum turbidus apparet,

Tempestate sua pretiosus,

tunc enim secum rapit vamenta aurea, & diuitias mille gemmarum; ac proinde nitore tantum effundit,

Quantum stagna Tagi rudibus stillantia venis

Effluxere decus, quanto pretiosa metalli

Hermi ripa micat, quantas per lydia culta

Despumat rutilas diues Pactolus arenas.

Locupletauit aureus amnis ipsam Olyssiponem, diuitiarum omnium emporium clarissimum: in hanc primi illius influxus; postea verò ad Mondam alueum intendit, & Conimbri- cam optimarum disciplinarum nobilissimam altricem, ditauit admodum, & illustrauit. Eloquentia torrentem, dicentemque sæpe mirata est Academia, ut illum,

---quem mirabantur Athenæ

Torrentem, & pleni moderantem fræna theatri.

Tandem ad Eboram vsque excreuit, vbi sata illa vberissima, & nimis sæcundos agros facundia sua sæcundiores reddidit. Exiguus profectò haberetur tantus fluuius, si angustiis Lusitaniæ limitibus contineretur. Age verò magne amnis, & inundationibus tuis totum orbem terrarum influe, auidus enim, & siticulosus tuas vndas expectat.

Similitudo familiaris Quint. lib. 12. c. 10.

Horat. lib. 4. od. 1.

Claud. de conf. Mal. Theod.

Virgil. 1. Æcid.

Nobilis poeta.

Claud. de Tago. in Rufin.

Claud. Pa- neg. in Pro- bum, & Pro- bin. &c.

Iuuen. sat. 10.

LIBER

ORATIO I.

De Augustissimi Philippi II. Hispaniarum Regis ortu. *Oratio I.*

ARGUMENTVM.

Princeps oratio principem locum iure obtinuit: concesserunt anni superiores, subscribent consequentes. Tam vero Augustissimus Princeps, quem potius oratorem, quam Principem postularct? Ita factum, nescit enim iam pridem Eloquentia gloriose exaucleratus, & Philosophia emancipatus vela iterum dare, & cursus relictos cogitur iterare; ac si emerite puppi coronam adhuc non imposuisset: certe hinc puppim sola regalis Hispaniarum corona dignè poterat exornare. In regio Societatis templo secundissimus Academiae fauonius adspirauit, nec non equalis Conimbricæ totius aura. Incursum initio circa Principis, ac Lusitanie felicitatem vela expandit, statim contrahit, & ad prospera futuri Regis auguria totos emittit sinus: quæ portendant præcipue cursu explicat: Principem hostibus metuendum, ciuibus charum, Deo gratum, utpote qui à Proano virtutem in hostes, ab Auo iustitiam in ciues, à Parente pietatem in Deum quasi hereditariam acceperit. Qua soluit felicitate portum tenuit. Tu autem Regum maxime, tuæ puppe benignus adspira, par enim est, et immortalis uiuat Orator, qui tibi vitam feliciter auspicatus est.



NATALEM diem instituis Academia non priuatum, sed publicum, non Regis, sed regni, non vnus Principis, sed omnium posterorum. Tecum enim nuper in lucem edito, Augustissime Philippe, quem pueriliter vagientem absentes veneramur, ut Principem feliciter imperantem, consequentes anni intuebuntur ut Regem. Tecum, inquam, recens nato, omnia renascantur. Lusitania tanto huius natalis desiderio affecta, ut nihil desiderare ardentius videretur, voti sui compos attollit caput, & non solum se in pristinum, sed etiam beatiorum in statum existimat restitutum. India sui Principis, quam sui Solis ortu fortunior, quas à suo Sole gemmas accipit, contemnit; dum eas, quas à suo Principe sperat opes, contempletur; & quæ suis diuitiis totum orbem abundè locupletat, multo abundantius credit se à suo Principe locupletandam. Hispania, quæ suorum Regum industria sic excreuit, ut sola mole labore sua, dum tanti Principis maiestate occupatur, exigua sibi videtur, & angusta, & quæ Athlanteos humeros suo pte pondere fatigauit, vnus infantuli viribus facile sustentatur. Totum regnum diurno senio iam maturum tam feliciter respirat, ut sibi omnino videatur non labi in occasum, sed assurgere in ortum; non abire ad sepulchrum, sed redire ad incumbulum, non sepiles decidere in

Philippi, Hispaniæ Regis natalis dies.

Isaia Regem suum resurrexerat superbiu.

annos, sed in annos remigrare iuueniles. Quid plura? Te nascente, Augustissime Princeps, nascitur in ciuibus concordia, in militibus virtus, in magistratibus iustitia; nascitur in legibus equitas, in pactionibus fides, in amicis perpetuitas, nascitur in viduis fauor, in pupillis auxilium, in senibus firmamentum; nascitur in miseris solatium, in diuitiis parsimonia, in moribus obseruantia; nascitur in priuatis domibus honestas, in religionis familiaris disciplina, in sacris diuorum templis sanctitas, & religio. Est amplius, quod nascatur nascens Principis ab auspicio: Nouum nobis nascitur in regno regnum; nouum nobis nascitur Hispania in Hispania; nouum nobis nascitur (si fas est dicere) Orbis in orbe. De qua mente posteritatem nobis nascitur nato in Principe Principum longa series posterorum. O felicem ter, & amplius Apulem, qui tam multas nobis felicitates aperuisti! o lucem nulli edignè obruendam! o diem pretiosissima gemma confluendum!

Opulentus ille Rex, & sacer Vates Iobus, cum videret diem natalem suum, tandem aliquando, tot filiis, tot clientibus, tot armentis, tot legibus, tot diuitiis dirum, funebrem, exitiabilem fuisse; facere non potuit, quin exclamaret: *Perit dies illa, in qua natus sum.* Dies, quæ mihi vni vitam attulit, tam multos alios dedit in funera; imò quod mihi tot mortes intulit, quot vitas aliis ademit, percat. Non numeretur in mensibus anni, & reliquorum dierum numero, qui alternè cum viciis vicissitudine annuos conticium orbem iteratur: percat dies illa, quæ tam multos in exitiis, & luctuosa, quæ tam repentina se funebribus infecit, quæ tam ample, numerosaque familia vna in hora parentauit. Si Iobus, qui in laborum tolerantia omnibus seculis præfuit, qui in coercendis inuidiæ motibus exemplum ad omnem posteritatem transtulit singulari, quid denique expressum fuit diuinæ patientiæ in terris simulachrum, si Iobus, inquam, sua tolerantia non potuit imperare, quin illam diem, quæ tot funeribus primum aditum pat. fecit, in acerbis diris, & imprecationibus deuoceret, eamque expunctam vellet de mensibus anni, & à reliquorum dierum ordine exaucleraret, quid eloquar de hac die? quæ non solum vni Principi natalis fuit; sed etiam inuictissimi Regibus, indulgentissimisque parentibus, sed optimatibus, sed domesticis, sed externis, sed aliis hominum ordinibus, summis, infimis, mediis, saceris, profanis, omnibus læta exitit, & vitæ? O diem felicissimum! Ne pereas, ne illas, ne labaris: siste, dura, & perenna. Cætera cedunt, tu sola surge: cætera fugiant, tu sola ades: cætera nocturnis tenebris inuoluantur, tu sola splendenti cæsarie renide: cætera tuo te obruant in occasu, tu sola tuo semper in ortu conquisce: neque me intemperantem iudicetis, dum animum exultandum in tam extraordinaria desideria effundo, plura desideraret, qui foret in appetendo modestissimus. Fingite hominem ita parcum, ita sobrium, ita sui compotem in effrenatis cupiditatibus moderandis, ut dignæ temperantiæ exemplar à cælo in terras delapsum videatur. Is planè, si in huius natalis celebritatem incidisset, suo se pudore minimè coerceret, quin optaret, ut hæc dies, cæteris elabentibus, sola in cælo immobilis sisteret. Nam si dies vni tantum familie lethalis patientissimus vir precatur, ut pereat: dies integro

Vita principis par est exitu.

3. Vita principis par est exitu.

Pharaonis immanitas.

Caput Baptiste dono est saltatrici femina.

Domitianus.

4. Liberatores patria latibundi Romani excipiebant.

Circa Idus Aprilis natus est Princeps.

regno salutaris, cur temperatissimus vir non precetur, ut duret? dura, claresce, perseuera dies fortunata, quæ vnus Principis vitam feliciter auspiciaris, ac tot populorum ordines constituis, si fari licet, immortales.

Scelerati quondam Reges, seu, ut dicam verius, Tyranni, sicuti vitam infeliciter clauserunt, ita crudeliter inchoarunt. Pharaone, quæ tygris immanior? Herode, quæ vulpes callidior? Domitiano, quis leo truculentior? hi omnes, ut innumeris alios præteream tyrannorum greges, diem natalis sui humani sanguinis profusione cruentarunt. O impietas! Quid barbarius, quàm quod die primum lucem aspexeris, eodem alios luce priuare? Pharaon inter natalitias epulas Pistorem principem euocat ex ergastulo, non libertate donandum, sed morte afficiendum, ut quæ paulò antè gula regias dapes condiebat, tunc inserto laqueo frangeretur. Herodes inter natalitias choreas caput illud, cæli tubam, orbis tonitruum, diuinitatis oraculum, caput Ioannis Baptistæ à ceruicibus reuulsam donabat femina saltatrici, & quæ intra chorum saltando quantum præmium promouerat, caput illud reportando omnes pietatis metas transiliret. Domitianus inter natalitios ludos quingentos supra duo millia gladiantes extrahit in arenam, qui plagis vtrinque positus & repositus, immaniter se conficiunt, donec ad vnum omnes corruunt in interitus, ut vnus Tyranni vita plurimorum hominum sanguine pasceretur. O theatrum natale Regis, ferale regni! O Reges natos ad perniciem populorum! Quas cædes, tot hominibus crudeliter parauistis, cæde vestra in capita expententur, & qui nascendo mille mortes intulistis, moriendo mille vitas amittetis. Te verò felicissime Princeps, recens nato non cruor, sed decor; non mors, sed vita; non damna, sed lucra tuorum ciuium consequuntur. Nasceris, sed non solus, te nascente, nemo occidit, nascuntur omnes; mille vitas viuere dignus es, qui natali tuo mille mortes à tuorum iugulis depulisti. Nascere regni columen; adolēce patriæ mens; viuere tuorum animus ciuium, Princeps optime, feliciterque viuere: tui tecum nascuntur omnes, adolēcent, seruantur.

Vellem, quòd grati tantum in Principem essemus, ut in nostrum sæculum rediret pristina illa consuetudo Romanorum, qui triumphatores, liberatoresque patriæ è bello redeuntes excepturi, effusis agminibus ob viam procedebant, & qui præibant, qui sequebantur, qui hinc inde tegebant latera, subinde illam precationem iterabant,

De nostris annis tibi Iuppiter augeat annos. Fatebantur Romani ciues suo se duci acceptæ vitæ debitores extitisse, & ne minus beneficium, quàm acceperant, referrent, suam cum suo liberatore vitam sibi communem fore precabantur. Quod, quæso, regnum erit? Quæ prouincia? Quæ ciuitas? Quæ domus? Quis homo omnium quantum est, qui viuunt hominum in Hispania, qui non credat à natali Principis die sibi felicius pacatiusque viuendum? Ergo ingratus erit, si quam ab alio vitam accepit, in eundem liberaliter non refundat. Ille nostris, nos illius viuamus annis. Natalis hæc dies est communis omnium, in qua Princeps nouum ætate regnum, nouam felicitate vitam auspicatur. Vna vos suspensos adhuc tenet cogitatio. Scitis circa Idus Aprilis Principem natum esse: regnum, vrbes, oppida renata nondum videtis. Eodem omnia situ con-

tenentur, iisdem mœnibus cinguntur, neque diuersis legibus temperantur; mores, non peiores natalitia celebritate licentiam excitante, certè nihilo meliores; quidquid erat, & nunc est, quidquid non erat, abest. Noui isti factus rerum omnium, quos prænuntio, quas se in tenebras abdidere? Nusquam parent, vtinam in communi rerum omnium natalitia nouus aliquis nasceretur orator, qui hoc vobis noua loquendi copia suaderet. Verum res adeò clara est, ut ego meis, si quas habeo dicendi vires, non diffidam fore, ut à me in omnium oculis defigatur, si me eadem beneuolentia, qua cœpistis, & argumenti dignitas postulat, & ipse à vobis Augustissimus Princeps exigere videtur, audiat.

Regum, regnorumque conditio adeò vna est, vt in quam partem vnus alea inclinat, in eandem alterius fortuna rapiatur. Si Rex abundat opibus, ditescit regnum; si præstat annis, regnum præstat; si fulget literis, regnum fulget; si floret moribus, regnum quoque moribus efflorescit. Facite, vt aliorum Regis conditio abducatur, eodem quoque; necesse est totius regni moles, vt incumbat. Egente Rege, regnum eget; læguente, languet; cadente cadit; pereunte perit; sese ad omnia vitiorum genera effundente, regnum quoque; in eadem malorum abrupta præcipitatur. Non immeritò regnum Regis speculum esse dicam, in quo illico enitescit, quidquid in vultu cernitur obtuentis. Sumite in manibus speculum, opponite, inspicite; si labes in vultu inest, in illo inest; si ruga in collo hæret, in illo hæret; si apinæ in vestem incidunt, in illud incidunt; ridetis, ridet; ploratis, plorat; nutatis, nutat; os in hanc, & in illam partem distorquetis, in eandem se partes speculum distorquet, non aliter Regis facta, vota, & studia toto in regno exprimuntur. Quæcumque Regem fors insequitur, eadem regnum paribus vestigiis comitatur. Optimè Gothorum Rex Theodoricus: *Facilius natura opera deerrant à natura, quàm regni fortuna à fortuna Regis separatur.* Vultis aperitius, vt exponam? Facilius vobis occurrunt Argi cyclopes, Briareus, Geriones, Scipiodes, Arimæpi, aliæque portenta à natura deerrantia, quàm regnum alia, quàm Regis fortuna temperatum. Hoc pro regnis omnibus commune est, Lusitanie mihi videtur profus innatum; nam vbi maior est coniunctio animorum, ibi maior, necesse est, vt intercedat similitudo fortunarum. At quod regnum suis Regibus magis adhæsit, quàm Lusitania Lusitanis? Qui Reges magis suo regno, quàm Lusitani Lusitanie adhæserunt? Lustrate annales veteres, Hebræos, Græcos, Latinos, Gallicos, Germanos, Anglios, Hispanos, omnes inuestigate: peregrinus, & hospes sum ab omnibus, si vsquam inueniatis regnum magis suis Regibus obtemperans, aut Reges magis suo regno beneuolentes. Est, qui dubitet? Est, qui obstrepat? Est, qui insufurret? Aliò properabam: sed resisto. Ad rem veniam, confirmo interim quod affirmavi.

O Reges Lusitanie, non dominos, sed parentes! Parcite reliqui, quos præterco; neque omnes aut possum, si vellem, aut volo, si possem. vnus orationis angustiis coercere. Vnus mihi ades felicissima memoriæ Ioannes huius nominis secundæ, nobis secundo Numine de cælo lapsæ. Tuus ille Pelicanus suo se rostro mordicans, & cruentans in saginam filiorum quid portendit? Tua illa Epigraphe angusta verbis, angusta sensu, prolege, & pro grege, quòd ipeccat? Quem Græcorum? Quem

5. Regis, ac regni eadem est fortuna.

Regni Regis est speculum.

Theodoricus Rex Gothorum.

Regi & regni Lusitanie mirum inuicem obsequium, & beneuolentia.

6.

Ioanni secundo Pelicanus est pro insigni.

Quem Romanorum? Quem veterum? Quem presentium Regum legistis, inquam, tale sibi insigne pro stemmate cooptasse? O Regem patens serais, quam regendis proniorem? Duo semper versabat ante oculos Ioannes, legem, & gregem, illum ut pareret, istum ut defenderet. Quid enim pro colenda lege non subiret? Quid pro fouendo grege non sustineret? Pro lege & pro grege opes frunderet; pro lege & pro grege vitam perderet; pro lege & pro grege sanguinem prodigeret. Nec vota spectetis, sed facta. Ut expelleret hostes vigilabat; ut muniret vrbes satagebat; ut ditaret ciues, insudabat; ut exigeret fures tota de nocte, urbem circumibat; ut suorum salutem conseruaret, salutis suæ iacturam faciebat: opes, famam, vitam, sanguinem, quidquid erat sui iuris in vtilitatem regni consecratur, totus iluere in suorum beneficia populorum videbatur. O parentem potius, quam Regem. Vereres quondam Reges, vt suis medicinam morbis inuenirent, puerorum sanguinem, quo se infunderent, effundebant. Ioannes, vt suorum malis ciuium mederetur, suis ipse manibus vellicabat sibi pectus, lancinabat venas, exulcerabat corpus, intima ad præcordia penetrabat, vt quidquid opis in se esset, totum id in suorum salutem ciuium, seu, vt dicam, potius filiorum exhauriret. Verè Pelicanus, qui vt filios saturaret, esurit; vt potet, sitit; vt reficiat, deficit; vt faginet, marcet; vt succo impleat, & sanguine haulto suis è visceribus cruore extabescit. Et ne amantibus regni sui Rex paternæ curæ, quam viuens habuit, moriens obliuisci videretur; cernite, quo habitu se ad extremam ex hac vita profectioem comparauit. O rem antea actis sæculis inauditam! Manu altera tenebat cereum accensum; altera calamum scriptorium præferebat: cereum, vt suam Deo fidem suppliciter exhiberet; calamum, vt supplices suorum libellos subscripto nomine muniret; cereum, vt suam apud saperos religionem testaretur; calamum, vt suam apud homines beneuolentiam confirmaret; cereum, qui se ad cælum euntem anteiret; calamum, qui se in terris morantem retineret: cereum pietatis suæ testem erga Deum; calamum beneficentiæ suæ indicem erga regnum: cereum pro lege, calamum pro grege. O pastorem, non dominatorem! qui ne immortalitatis quidem præmiis coronandus, tuum delinens regnum beneficiis coronare?

Pelicanus in alnâ filijs suadum.

Ioannis sceldi amor eximius in regnum.

Nullum gregis maius Regibus obsequium quam Lusitanæ.

bus velim dictis eius erga suos Reges obsequia confirmare; vnum tamen testimonium mihi imperare non possum, quin exprobam. At cuius illud est? Domestici? Nequaquam, sed externi: pauperis? Non ita, sed locupletis; serui? Minime verò, sed Regis: amici? Nihil minus, sed hostis. Magna auctoritatis testimonium esse debet, quod ab externo, quod à locuplete, quod à Rege, quod ab hoste in fauorem Lusitanie deriuatur. Ita est magnum testimonium; quod vnum, si cetera abessent, litem omnem peroraret. Te ergo Elisabetham Reginam Castellæ augustissimam, Ferdinandique Regis coniugem dignissimam appello testem. Quid sentis? Quid credis? Quid testaris de Lusitanorum erga suos Reges obseruantia? Bellum quondam inter Castellæ, Lusitanique Reges crudele exarserat, & ferale; quod tandem magna ex parte contopitum Principes Castellæ viri apud suos Reges excitare nitentur. Refricabant antiqua vulnera, prædicabant maiora damna, exaggerabant Castellæ vires, Lusitanie opes attenuabant. Quid ad hæc Regina Castellæ prudentissima? Quantum inquit, equitatus cogere Castellæ potest, quantum potest Lusitania? Illi vana spe delusi rati suum iam consilium apud Reginam valuisse renunciant confidenter. Lusitaniam plurimum tena millia; Castellam supra dena centena millia parare posse. Fateor bene, Regina, inquit. Sed vos vt serui depugnatis: Lusitani vt filij præliantur. O responsum, quo illustrius ad suam laudem, ne Lusitani quidem voluissent: quo apertius ad meam orationem ne ego quidem exoptassem. Filios suorum Regum, non seruos appellat Elisabetha Lusitanos, quia non minus suis Regibus, quam filij suis parentibus adherescunt. Creditis iam quod initio affirmavi? Lusitanicum suis Regibus, quam cæteris nationibus cum suis fidelibus & amicis conuenire? planè creditis, obtinui quod volebam. Redeo vnde veni.

Elisabetha Regina Castellæ.

Castellæ Regis pugna in Lusitaniam.

Regnorum fortuna cum suorum fortuna Regum coniuncta est, iam hoc quantum satis fuit, audiuitis. Alterum confirmationis nostræ membrum attentius auscultate, vt ex vtroque id, quod tendo, concludatur. Principem nuper natum, fortunatissimum futurum manifesta iubent indicia sperare. Id ego à vobis, vt concedatis, vi non extorquebo, sed facile, vt spero, ratione impetrabo. Quem Principem omnium felicissimum iudicatis? Vestrum sit iudicium, si causam ad meum reuocatis, ita iudico. Felicissimus ille est, quem hostes timeant, quem ciues diligant, quem Deus omnibus beneficiis prosequatur, videone vobis rectè fuisse arbitratus? Planè videor, vt ex ipso obtutu conicio oculorum. O Principem Hispaniarum maximum! Qua formidine hostiles animos cum ætas adoleuerit, elides? Quos tui in tuorum ciuium intimis præcordiis amores excitabis? Quæ à summo Principe Deo beneficia, tota quam viues vita (viues autem diuturnam) promerebis? Te hostes formidabunt, vt proauum; te ciues adamabunt, vt auum; te Deus magnis beneficiis amplectetur, vt parentem; nam à proauo virtutem in hostes, ab auo iustitiam in ciues, à parente pietatem in Deum mihi visus es hæreditasse. Naturâ plerumque accidit, vt filij maioribus suis absimiles non euadant, sacra pariter, & profana mihi historia suffragatur. Nam illa bonos viros à parente Deo, malos à parente Dæmone memorat generatos. Hæc magnanimos viros Aquilis genitos esse dicit, fortes leoni

Qui Principis felix.

Filij plerumque parentibus similes.

9. Carolus, Imperator huius nominis quintus.

Carolus belli fulmen.

10.

Celeritas belli nulli fuit maior, quam nostri Carolo.

leonibus, crudeles tygribus, immites cauribus, inconstantes fluctibus; faciles, iustos, lenes, sapientes, ad aliquod semen, &c. Principium reuocat diuinitatis; adeo filiorum mores cum moribus proauorum concinunt, & cohærent; omnes enim factis genus prodimus, & documenta damus, qua simus origine nati. Quod si aliquando diuersa fortuna filios & parentes comitatur; magni id prodigij loco reponendum. Chorebum, tellure dehiscente, flamma ebulliens deuorauit, filios non vstulauit. Quid istud fuit? Grande miraculum, Chorebo pereunte, filios incolumes euasisse; ergo nisi nouum aliquod miraculum contingat; nisi insolens obueniatur portentum; nisi natura naturæ renitatur, quod neque timeo, nec vllus vestrum timeat, Princeps nobis in lucem editus, talis erit, qualis eius proauus, auus, & parens, vt de aliis taceam, extiterunt.

Qualem verò te, ô Carole, bellico in negotio fuisse credam? Quos tecum Duces conferam? Quas tibi vires tribuam? quas de te laudes euulgem? quorum te facinorum authorem prædicem? Facilius tibi fuit, quæcunque patraisti facinora, patrare; quam mihi, quæ à te patrata fuerunt, recensere. Plura ibi fuerunt facta, quam mihi verba; maiora habuisti bellorum decora, quam habere possis encomia oratorum. Non vereor, ne antiqui Duces indignè ferant, Carolum à me, cum eorum singulis conferri. Vereor, ne ipse Carolus indignè patiat, secum à me illorum singulos comparari. Duces alios, si cum Achille, si cum Priamo, si cum Hercule compono, laudo, Carolum si cum vllis antiquitatis Imperatoribus exæquem, aut illis tribuo, plusquam optent, aut huic derogo, plusquam ius, & æquum patiat; sed mirto inuidiosa laudum argumenta, suis se singulis duces laureis coronent illibatis, suis se honorum finibus singuli tueantur; non confero, non præpono; bene Tertullianus, Insana, inquit, commendatio illa est, qua aliorum destructione fulcitur; quem tamen Carolum esse dicam? Carolum appello belli fulmen; quid in fulmine, quod non in Carolo? Fulmine nihil celerius, nihil violentius, nihil magis innoxium esse potest? Celeritate tanta vitur, vt priusquam sonet, adsit, priusquam pateat, vulneret, priusquam ruat, diruat, priusquam prodire existimes ab ortu, iam sentias in occasu; violentia tanta fertur, vt annosas arbores comminuat, vt columnas marmoreas collidat, vt quadratas turres labefaciet, vt præaltos montium vertices profundis vallium recessibus coæquet; adeo verò est innoxium, vt siquid offendit molle, non frangat; siquid facile, non vrat; si quod leue, non impellat, siquid imbelles, ab eo absteat ius belli.

Ecce tibi natura Imperatoris. Fulmen bellij quanta celeritate bella fecit? Quas terras bellando non adiuit? Quæ maria nauigando non sulcauit? Quas gentes irruendo non subegit? Iam in Italia, iam in Gallia, iam in Africa, iam in Saxonia, iam in Hispania, iam in Germania, nusquam absens, vbique præfens, nescia virtus stare loco. Prius ad hostes Cæsaris virtus penetrabat, quam fama, prius gladius, quam nuntius, prius clades, quam metus, sistere, quiescere, cunctari nesciebat, sed semper ad omnia præceptis, nil actum credens, cum quid superesset agendum; vnde cum Iulius olim Cæsar in Gallia subigenda totum decennium posuisset, & magnus Carolus in Saxonia expugnanda integros triginta an-

nos perdurasset; Quintus Carolus in Germania recipienda vnum annum, in Saxonia debellandi tres, non amplius, menses collocauit. Iam verò Cæsaris in irruendo violentiam, qui duces, quæ vrbes, quæ classes sustinere vnquam potuerunt? Solimanus, & si quadringentis ex millibus Turcarum exercitum habuisset validissimum, retrocessit, & congressum cum Cæsaris Aquilis recusauit; Barbarussa maris vorago, & Charybdis, si qua alia voracissima, quas per insulas Pyranios opes hauserat, tandem è faucibus per Cæsaream violentiam expressit. Gulleta & naturæ, & artis munitionibus inaccessa, mari terraque validius oppugnata, quam humanæ vires oppugnare posse viderentur, solo collapsa est. Et quibus ruinis oppidanos contexit, eisdem triumphalem aditum Cæsarianis militibus patefecit; Tunetum magnis barbarorum præfidiis munitum, sed maioribus Christianorum viribus obsessum, Cæsareas arcere non potuit incurfiones, & vt timebundam militis iram effugeret, precabundum ad victoris genua accedit miserantis; Turcarum, & Gallorum classis vnum contra Cæsarem fœderata, tantis munimentis, quantis maximis instrui poterat, instructam maris quidem superbiam potuit perterere, Cæsaris fortunam non potuit violare: quare biennio exacto se recepit, satis credula faciliorem sibi fore cum ventis, cum procellis, quam cum Cæsaris opibus congressum. Quid verò de Cæsaris in hostes iam deuictos pietate? Non magis capitale erat apud Carolum cedere irruenti, quam irruere in cadentem: nemo certius vitam obtinebat, quam qui ad Carolum fugiebat. Nemo citius culpam obliterabat, quam qui se apud Carolum accusabat. Testis mihi est Mediolanum, pro quo Cæsar obtinendo mille pugnas gessit, mille hostes triuit, mille vires contudit, mille pacis conditiones recusauit; sed postquam fractis hostium ceruicibus victor triumphatorque euasit, Sfortiam sibi ad genua prouolutum, quamuis antea perduellionis accusatum, non puniit, non oppressit, non impulit in exilium, sed regio planè ac liberali animo Ducem totius Mediolani declarauit. O Cæsarem agendo celerem, irruendo fortem, condonando liberalem, fulmen belli. En tibi Augustissime Princeps proauitæ virtutis simulachrum! Huc tibi, ita omnes iubeo sperare, enitendum; cape fulmen, hoc tibi sceptrum. Cedit tibi Hercules, qui geminum in cunis eliserit anguem, hoc telo geminum hostem, ethnicum, & hæreticum fulminabis, tanta celeritate, vt antequam irruas, diruas, tanta violentia, vt non solum in fugam vertas, sed in fauillam, tanta indulgentis naturæ felicitate, vt si qui respuerint, non solum non excludas, sed beneuolum excipias in amplexum. Vidistis, vt clarissimus Princeps à proauo virtutem in hostes, cernite, vt ab auo iustitiam in ciues hæreditabit. Nihil notius est, nihil vulgatius, quam Catholicum Regem, & inuictissimum Philippum, Principis nostri auum omnibus quorumcunque sæculorum Regibus præluxisse; certas sibi iustitiæ metas præfigebat, vltra quas nulla eum gratia ad veniam, nulla maleuolentia ad pœnam incitaret; amicitias potius rescinderet, consanguinitatem facilius violaret, quam æquitatem, naturam libentius exueret, quam iustitiam, sæpius dixisse ferunt suam sibi manum, siquid præsertim contra fidem deliquisset, truncaturum; virtutem planè regiam, & quæ non solum homini, sed ipsi quoque Deo

Solimanus.

Barbarussa.

Gulleta inexpugnabilis, collabimur.

Pietas Caroli in deuictos.

Pietas Caroli in Sfortiam.

Philippi præditi aquinas, religio.

orna

ornamentum afferre posse videatur.

I I. Moyses Deo familiaris.

Nemo nescit Moysem Hebraei exercitus ductorem Deo in primis charum familiarēque fuisse; iniurius erat aliis ad Deum aditus, Moyse semper peruius; ceteri totis radicibus montis, ubi Deus aderat, abstantabant; Moyses in summum verticem solus Deo fruiturus intrepidè conuolabat. Quid tandem accidit? Homo erat Moyses, à quo nihil est humani alienum, lapsus est aliquod in peccatum. nam virga silicem percussit, quem solo verbo affari debuisset: Optimo ad posteros Reges documento, nunquam viuos esse virga, cum solo verbo corripere satis esset. Quo Deus animo amicissimi culpam hominis excepit? Tulit? Dissimulauit? Reliquit impunitam? Absit. at leuiori aliquo ictu sauciuit: Quid fecit? Impulit in exilium? Deturbauit præfectura? Ferro manicatum, & compeditum ergastulo circumcludit? Mitiora ista sunt, seuerius vendicauit. Quid fecit? Morere (inquit) Moyses, morere. Res mira! Domestico mortem! familiaris necem! amicissimo homini extremum fatum! Boni superi! Non vereris summe Deus, ne tuus populus crudelem te per terras, & sidera iurer, qui in hominem tibi ex intimis tam acriter animaduertis? Non id vereor, morere Moyses, morere, moritur Moyses. Quid factum? Adite sacrorum librorum adyta. Sanctificatus est Dominus in populo. O rem nouam! Ex pœna vnus omnium beneuolentiam collegit, tantum ab fuit, vt aliqua crudelitatis opinatio in populum de Deo incidere, vt potius ab omnibus, æquus, iustus, & sanctus diceretur, qui nec ab homine sibi amicissimo vltices manus abstineret. Hæc tua laus est, æquissime Philippe, quem nulla amicitia à iustitia dimouit, & cum in beneficiis conferendis singulis hominibus esset omnia, in criminibus puniendis omnibus erat idem.

Moyses, supplicium.

12.

Audiui aliquando, & vos fortasse sapienter audiuitis Philippi regium planè dictum, te si opus foret, pugionem librare, in iugulum delinquentis, libraturum. Neque te Rex optime dicti pœniteat; decet pacatos Reges ad vlticenda reorum crimina amare manus; Samuelem quis ignorat, iudicem pariter se, & carnificem præstitisse? Aderat Amalecita Rex suæ vrbs clade ad maiorem eladem reseruatus; sistitur Samueli sua illa mole carnea, & pingui tremebundus. Quid verò Samuel? Non sicarios accersi iubet, non tortores; suis ipse manibus distringit ferrum, inuadit anathema, ter, quater infligit vulnus, iugulat, lacerat, discerpit. Quo te Vates profanas sanguine! Imo hoc imbutus gratiores Deo hostias consecrabo. Qui iustitiæ causa sanguis funditur, non polluit, sed eluit, non maculat, sed expiat, non incestat, sed honestat. Hæc pergebat via Rex æquissimus; decens sibi credebat ac decorum, si quando pro vlticendis criminibus oporteret Imperatorum habitum gladiatorio commutare.

Samuel.

13.

Philippi prouentus humanas.

Sed videte incredibilem in tanta seueritate pietatem, puniebat, sed dolebat, mactabat, sed lachrymabat, sanguine natabant ceruices morientis, sed lachrymis vndabant oculi occidentis; virtus planè non humana, sed diuina. Audire mihi videor ex regio Philippi ore vides illas, quas Vates olim Isaias ex diuino ore cecinit, audiuisse; extrema Deus supplicia suis hostibus minabatur, clades, funera, ruinas, quibus illa vocibus expressit? Heu consolabor, & vindicabor. Noua sanè eloquentio! Præmisit vocem dolentis, heu, sub-

iuinxit vocem exultantis, consolabor. Heu consolabor! quò hæc tendunt, nisi vt ostendant pietatem, & æquitatem, non solum in diuino, sed etiam in regio Philippi animo alternis motibus cieri, quoties de pœnis repetendis cogitabat. Pietas dolebat, æquitas gaudebat. Heu consolabor; O piam æquitatem! o æquam pietatem! Hanc iustissime Philippe mihi videris à Christo supremo iudice expressisse, quo habitu existimatis humanæ vindicem naturæ supremo iudicio affuturum? An armatum flammis, an fulminibus terribilem? An in morem leonis? vnguibus, ore, oculis scintillantem? Ita esto. Sed hæc speciem tanta ille facilitate temperabit, vt potius mitis, clemens, & mansuetus pastor videatur: Sicut pastor (inquit) segregat oues ab hædis, ita probos ab improbis separabo, illos æterna vita beatos, hos immortalis morte puniendos. O iustitiam eximia lenitate temperatam! pastor suos in agnos tanta est temeritudine animatus, vt quos destinat carnificinæ, prius lachrymis proluat, quam cruore. Iam ferrum accipit, mox abiicit, iam enigit, mox deiecit, iam vibrat, mox reuocat, tandem ferit, sed gemit; sua sibi videtur vitæ lacinare, dum cogitur lethaliter ferire, quos tolerabat indulgentissimè enutrire. Hæc mansuetudine suam seueritatem condiebat inuictissimus Philippus, pœnas, quas ab aliis exigebat, sentiebat, ipse prius & posterius mitigabat. Quibus virtutibus tam æqualiter temperatis obtinebat, vt à seipso pollet aridens timeri, iratus amari. Ecce tibi fortunatissime Princeps auctè iustitiæ documentum. Hoc te manet fastigium æquitatis. Feliciter ad hunc apicem conscende, quo paucissimi prætorum Regum euasere, nitere quò vocat auit, tollere quò te totius regni studia impellunt. Non tibi prædico locum inter Erigonem, Chelaique sequentes, ubi suum volebat Cæsarem Vates collocatum; illò penetrare potest vana illa postularum iustitia teris excedens: at quæ à cælo in tuum pectus iustitia deriuatur, sublimiorem te in verticem excitabit, in quo humanis altior affectibus ius, & fas serena mentis acie contempleris, & ex æquaris.

Grandia sunt hæc virtutis monumenta, quæ Princeps clarissimus, à proauo, auoque excepit, non minora tamen, quæ accipiet à parente. Quæ pietas? Quæ religio? Quæ diuinarum legum obseruantia? In Philippi Regis inuictissimam inde ab ineunte ætate inoleuit? Mores, qui in aula semper esse solent prætextati, procul à Rege semper abfuerunt, licentia, quæ summam potentiam plerumque comitatur, longissime ab eo exulauit, superbia, quæ æditissima fastigia incessit, ab hoc animo foras deturbata iracundia, quæ ubi metus adest, procaciùs debacchatur, penitus in hoc pectore consopita, cetera cupiditates, quæ in iuuenili flore ætatis audaciùs erumpunt, violentiùs tumultuantur, difficiliùs coercentur, tanquam turbines in serenato mari posuere. Quid miraculo propius esse potest, quàm iuuenem inter delicias non diffuere? Diuitem inter opes non insolescere? Regem inter imperia non insultare? Quid magis affine, ac geminum portento, quàm eum, cui nimium licet, libere minimum? Eum cui omnes obsequuntur, obsequi rationi? Eum, quem reliqui formidant, vnum Deum formidare? Hæc tecum pietas, hæc religio inuictissime Philippe nata est; hæc tecum adoleuit; hæc tecum ad plurimos annos consecrasset. Vixisti, & si bene sperare licet, diu viues, atque

14. Philippi in senatu sita.

Philippi Rex secundum Lusitaniam prædictus sanctorum.

ætate semper par, & pietate; & sicuti vires tua capit ætas ab annis, ita benefactorem radices tua agit pietas altiores.

15.

Verùm Regibus non satis fuit bonos esse, sed bonos facere; animus qui sibi tantum vacat, cum aliis studere debeat, delinquit. Rex, qui impietatem permittit, quam debuit abolere, is eam admittit; hanc suæ pietati labem Philippus non adspersit. Quid fecit, vt hæreticos, & Ethnicos ad fidem reuocaret? Agite quæso, & toto diuisos orbe Britannos, non magis, quàm tota ab Ecclesia diuisos cogitate. Vidit Rex sapientissimus maiores suos ad extirpandas hæreses nec viribus, nec armis profecisse, syluescere in dies Britanniam, indurescere in prauum animos, serpere venenum prauitatis, emergere Lernæos hydros, suis totam insulam erroribus conflagrare; periculum erat ne, si vlteriùs ferro ageret, omnes hæresum habentæ licentiùs funderentur. Quid igitur consilij superesset, ratus alienæ potius salutis, quàm propriæ dignitati velificandum. Et ne Angli, dum catholicas vires fugerint, virtutes oderint, ad pacem vocat, quæ Regibus amicè fœderatis, cælum, terra, mare, Alcyoniæ serenitatis in morem tranquilliantur; eum non exigua spe fore, vt tota illa hæresum tempestas, quæ in eam insulam incubuit, quàm ocysimè tranquilletur. O pietatem Catholicam Rege dignam! dignam Philippo!

16.

Sollicitudo Philippi in mittendū prædicatoribus in Indiam.

Iam verò Ethnicos, quanta curet sedulitate ad fidem reducendos! Nihil magis est propagandæ fidei necessarium, quàm habiles ministros, & fidos curatores ad id muneris destinare. Desperet fruges, qui semen non sparserit; messorum frustra quæret, qui non præmiserit, & futores. Quid ergo Rex Philippus? Minus deferendis mercibus in Indiam, minus præmittendis fide præconibus incumbit. Diligentissimè inquirat non tam euerfores hostium, quàm errorum multos numero, aptos litteris, moribus præcellentes, sub hoc tempus ad Malacam, Cantanum, Angolan, Septam D. Thomæ, ac viride promontorium, sacrorum Antistites destinauit, qui lapsos Ethnicorum animos erigerent, & ruituros Christianorum solidarent; annis proximè elapsis plures operarios, ex omnibus ferè religiosorum ordinum familiis præmiserit, quàm antea præmitti consueverunt. Solum ex nostro Ordine, vt alios præteream, vno anno sexaginta in Indiam nauigarunt; quo numero ab India subacta nemo vidit vnquam; ex vltimo Ordine in eas orientis Solis plagas nauigasse ampliores; talem Deo cohortem placuisse euentus prodidit. nam cum Olysi pone soluisset, sexageni Goam septuageni appulere, denis in ipsa nauigatione in societatem cooptatis. Tua est hæc gloria, secundum Deum, quanta illa est, inuictissime Philippe, qui cum in rebus aliis munificum te præstes, in fide quibuscumque modis propaganda te exhibes, supra quàm optari potest, liberalem.

17.

Iosaphat Rex Hebræorum.

Venit in mentem Iosaphati Regis Hebræorum, qui nihil prius habuit, cum ad regale fastigium accessit, quàm vt probos in regnum excursores mitteret, qui mores hominum diuturnis malis senescentes reuocarent; sed aliud me vocat prodigium inauditum, quod quæso cum libentia audiatis. Bellum Iosaphati intulerunt Idumæi, & Moabitæ. Hostes suis diuisi castris. Moabitæ hinc & inde Idumæi consistebant; Hebræi vtrifque aduersarij suas è regione munitiones tuebantur; dies illuxit bello designatus, Iosaphatus prima in acie constituit, quos putatis velites, Mendocæ Viridarium.

rorarios? veteranos? Nequaquam. Constituit cantores, Leuitas, sacerdotes; ea lege, vt cum primum se darent hostes in conspectum, ipsi, voces numeroso concentu temperatas in diuinas laudes excitarent; ita factum. Prodit ex aduerso agmen illud hostium bicorne; surgit ex Hebræis acies patrio more cuneata, consistunt hinc, & inde copiæ, sacerdos & Leuitæ, vt fuerat edoctæ, inflat calamos, ferit neruos, mouet sistræ, lituos tibiis attemperat, fistulas tympanis componit, omnes omnibus coæquat, voces diuinarum laudum vulgatrices æqualiter dissonas, consonas inæqualiter summa proportionem modulatur; quid effectum? O rem miram! Ecce tibi hostes Idumæi, & Moabitæ quadam veluti vertigine delusi, in via errant, in meridie obæcantur, & cum illis irruendum esset in Hebræos, in seipsos, per mutuos incurfos conuertuntur: Moabitæ Idumæum, Idumæus Moabitam tanquam hostis hostem premit, & dum neuter cedit alteri, vterque miserabiliter lacerantur; ita vt nec vnus quidem tam ampla ex acie superferit, qui cladem nunciarit. Quis tibi Iosaphate hanc victoriam reportauit? Tuus gladius? Minimè; hærebat in vagina. Tuus miles? Nequaquam. Solum adfuit spectator, tuæ opes? Longè aliter; nulla hinc facta dispendia. Quis ergo dic, amabo? Soli illi, quos diuinas laudes præire iussisti sacerdotes, illi, inquam, incruento tibi victoriam peperere. Ita est, Philippe inuictissime; ita est. Tuum regnum non tam viribus militum, quàm proborum hominum precibus promouetur; dum ad barbaras & externas nationes belluino ritu à fide aberrantes oratores præmiseris, & legatos, qui patriæ, qui parentum immemores, diuinas laudes ad infidelium aures hominum decantent. Certus esto; suis se gladijs tui hostes, quotquot erunt, profigabunt? Tuum vel vigebit imperium, & florescet, maioribus in dies victorijs, ac triumphis illustratum; magna enim imperia, non tam armis, quàm pietate, ac religione acquiruntur, & augentur, & conseruantur.

Sanctorum hominum precibus regnum promouetur.

18.

Adest tibi, clarissime Princeps, patriæ pietatis imago. Hanc tibi esse imitandam, non solum natura sperare iubet, sed educatio. Proavi, auique res gestas, cum audieris, imitabere, parentis egregia facta, cum videris, exequere, & quò seignius irritant animos demissa per aures, quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, eò tibi parentis, quàm proavi, aut aui benefacta acriores ad veram felicitatem stimulos admouebunt. Tres à tribus Regibus virtutes hæreditarias accepit clarissimus Princeps; quarum singulæ singulos bearent Reges; cum in eum simul omnes confluant sociatæ, ad quem apicem eius felicitas extolletur? Maximus illi fuit proauus virtute bellandi. Maximus illi fuit pater virtute operandi. Te verò quo inscribam elogio nate Princeps? Planè ter maximum. Regibus cæteris (quod tuo generi innatum est) maioribus tuis fideliter obsequeris, virtute, iustitia, pietate, cum proauo, cum auo, cum parente, non illiberaliter decertabis.

19.

Margarita Regina Castellæ, & Lusitanie virtutibus excellentissima.

Iam verò si ex materno quoque ingenio filiorum mores spectantur, quibus te moribus victurum prædicem, Princeps felicissime, cui Regina mater est, non humanis virtutibus exulta, sed diuinis! E cælo in Hispaniam delapsa est, è cælo Margarita non solo nomine, sed multò magis viuendi instituto pretiosa. nam vt ex cælesti rore gemmæ margaritæ coalescunt, ita ex diuinæ contem

contemplationis hauſtu ſola mihi videtur Regina conſta, & concreta; Reginas ſæpe alias diuerſa in diuerſas curas ſtudia arripunt, eò leuius & inconſtantius, quò illis humanæ felicitatis auræ indulgentius blandiuntur; at Reginam Hiſpaniæ auguſtiſſimam, ſemper idem pietatis ardor naſcentem exceperit, adoleſcentem enutriuit, regnantem inflammauit, tam certò perfeuerantique ſtudio probitatis, vt in hoc ſolum mutari videretur, quòd nouas ſemper antiquis virtutibus virtutes aggregaret; nemo vnquam libentius frequentauit publica theatra, quàm Regina ſecreta oratoria, nemo impenſius coluit hortos penſiles, quàm Regina ſacros libros, nemo lautius inſtruxit profanas ædes, quàm Regina cœleſtes aras; nemo attentius audiuit ſuaues cantus, quàm Regina diuinas laudes; nemo auidius ad regnum, quàm Regina ad cœlum anhelauiſſet. O Regiam cœlo, quàm ſolo propiorem!

20.

Regina Margarita pietas erga regnum.

Hanc Regiæ erga Deum pietatē, eximia erga regnum beneficentia comitatur; ſuas obliuiſcitur opes, vt egentium inopiam recorderetur, ſuas negligit delicias, vt miſerorum moleſtias abſtergat, ſua deſerit palatia, vt religioſa cœnobია frequentet, ſua ſpoliat domicilia, vt languentium hoſpitia locupletet, ſuos interrumpit ſomnos, vt laborantium vigilias auertat, ſui curam deponit omnem, vt ſuorum curis omnibus medeatur. Quid in Regina deſiderari poteſt excellentius? Quid diuinius? Potens eſt, ſed potentem experiuntur infirmi; diues, ſed diuitem ſentiunt egeni? Regina, ſed natam ad regnandum, etſi tacerent homines, ipſa, ipſa, quæ exercet beneuolentiæ pleniffima, imperia ipſa teſtantur. Vix enim in lucem editus erat Princeps inclytus, cùm Regina parens imperat, non parari choros Genethliacos, non pugnas theatrales, non ſcenica choragia, non Troianos ludos, non ſaliaras epulas, non ſuperba ſpectacula. Quid imperat? O ſingulari feliciter imperandi documentum! imperat vt omnium preces, præſertim egenorum, qui regiam in curiam venerant ſupplicarum, audiantur attentè, expendantur beneuolè, impleantur cumulatè, rata, nullas ſe Deo grates pro accepto beneficio referre potuiſſe ampliores, quàm ſi ampliſſima apud ſupplices ac merentes homines beneficia collocaret. Quid mirum, Regina auguſtiſſima, quod mirum ſi tam claris eximiaſque virtutibus, quibus te in Deum piam, in homines oſtendis officioſam, Deum tui efficias peramantem, homines tibi conſtituas obſequentes.

21.

Samfon.

Sed non clauditur ſola in Regina tam elegans virtutum omnium ſupellex: ex Regina ad natum Principem deriuatur. Imò ne virtutum opes in filio deſiderentur, incredibiles virtutum theſauri in matre coaceruatur. Samſonem ad liberandam patriam naſciturum, cœleſtis in terra legatus matri prænuntiauit, cuius auiditatem vt excitaret, diuino ex oraculo prædixit futuram pueri ſanctimoniam, religionem, temperantiam, cæterasque virtutes proprias Nazaraeis, quorum ſe puer erat in diſciplinam traditurus; vaticinio addidit præceptum. nam virtutes, quas cecinerat in filio futuras, iuſſit vt à matre prius colerentur, palàm vt indicaret, neque ſingularibus virtutibus inſignitum prodire in lucem poſſe, niſi ex matre iuſſidem virtutibus informata; neque matrem optimis moribus prænitentem edere in lucem poſſe, niſi filium iuſſidem virtutibus fulgurantem, proindèque virtutes, quæ in matre prius extitiffent, apertiffimos fore indices illius, quæ

Virtus parentum in filios deriuatur.

in filio futura erat, ſanctitatis.

Hæc cùm ita ſint, cur non ſperem, imò cur pleno (vt aiunt) ore non decantem, Principi nuper nato nullam virtutem deſuturam, cùm ex matre natus ſit, in qua omnes virtutes effloſcunt? Quam quis obſcuro optare poteſt in Principe virtutem, quæ in Regina non luceat. Religionem? Eminent in Regina. Pietatem? A Regina colitur. Modestiam? In Regina fulget. Prudentiam? In Regina ſedem habet. Liberalitatem? Cum Regina nata eſt. Cætera virtutes, quarum ſingula, ſingulas Reginas exornarent, in Auguſtiſſima Hiſpaniæ Regina ſimul omnes mirabiles in choros ſanctimonie ſederantur. Hæc virtutum ornamenta, quæ allurgunt in Regina, palàm prædicant eas virtutum moles, quæ in Principe cœlo auſpice erigentur; nam ſi vniuſi Samſonis egregias virtutes illa, quæ in matre extitit ſanctimonia, certo certius præſignabat, non dubito, quin eximiam Principis probitatem ſingularis Regiæ probitas, tanquam quod oraculum cœleſte vaticinetur.

Creditis ne quæ de futura huius Principis felicitate ſperari poterant, dicendo iam exauſſa? Ego verò iudico ne leuiter quidem præſignam licet ea felicitatis argumenta, quæ hucus orando indicaui, magna ſint; tamen, ſi meo, quod perorando indicabo, conferantur, nulla vobis eſſe videbuntur. Meminiſtis id quod ab aliis video obſeruatum, Principem quod dicitur Chriſtus caput in cruce inclinauit, eodem cælit in terris intulit; ita ne Princeps Auguſtiſſimus cùm Chriſtus ceruicem deiecit, ipſe erigit? Cùm Chriſtus moritur, ipſe viuus? Cùm Chriſtus occidit, ipſe naſceris? O felici Principem natum hora, hora, quam Chriſtus vocauit ſua hora, in quam miracula à ſe patrandi dicebat; hora, in qua regnum poſtulanti à ſe honore regia liberalitate delegabat. Quem futurum non ſperem Principem tam felici natum hora? Hora Chriſti naſcitur, totus Chriſti erit; hora, in qua à Chriſto tot miracula patrantur; magnum ipſe erit Chriſti miraculum. Hora, in qua Chriſtus regnum ampliſſimum largitur, ipſe Rex eludet à Chriſto conſtitutus. O felici Principem natum hora, fructu regno, quod à Chriſto accepit; regnum, quod illa crucis inſcriptio præſerebat inclinato capite, Chriſtus ſegit, tibi tradit, vt ea modestia regnum capias, quæ ipſe deſpicit, & neceſſitate regnum gerere, non voluntate videaris; ita fiet, vt cùm felix fueris, regnum tractando, felicior euadas regnum contemnendo. Quæ felicior hora naſcenti puero contingere potuiſſet?

Noſtis probè veterem illam Romanorum conſuetudinem in funeribus obſeruata? Propinquiores, & amiciores homines aderant moſturo, vt ſupremum ad aures inclamarent, vt oculos premerent, vt labra fingerent, vt vultum componerent, vt extremum ſpiritum exciperent morientis, quòd pertinet illud,

Extremus ſiquis ſuper halitus erit Ore legam.

Aberant, qui morienti Chriſto hæc pietatis officia exhiberent, vnus mihi videtur Princeps eius extremum anhelitum collegiſſe; Chriſtus expirauit, Princeps reſpirauit. O felicem animam hauſtam à Chriſti anima! O felicem ſpiritum à Chriſti ſpiritu prælibatum! Adamum communem humani generis parentem nemo neſcit perfectiſſimum à Deo conditum fuiſſe; ſtatu rectum,

23.

Virtus Regis Margaritæ, quæ ſit in ſua ſua.

Animi & corporis Adam pulchritudo ex Dei halitu.

24.

Lufitaniam quæ habuerint Hiſpani Reges.

Portugallia ſtēma Chriſti plaga.

Lufitania, ſui ſuo cum Philippo naſcuntur Reges.

Virg.

Admiranda natura pulchritudo.

& procerum; incefſu grauem, & maturum, vultu hilarem ac decorum, colore viuidum, & ſuauem; membris habilem, & politum, toto corpore honeſtum, & veluti ad vnguem concinnatum; parua ſunt hæc corporis, ſi animi attendantur ornamenta. Rationem multicolores omnium doctriinarum habitus veſtiebant, voluntatem non minus elegantes virtutum chlamydes exornabant; ipſam animæ naturam pulcherrimè excolebat toga illa, quæ Deum hominibus pacificum, homines Deo efficit gratioſos. Vnde creditis tam eximiam mentis & corporis pulchritudinem in Adamum defluxiſſe? Sanè ab eo halitu, quo eius opifex, ſpirauit in illum ſpiraculum vitæ. O Principem, quibus te ornamentis, & animi, & corporis non dicam mirabiliter illuſtratum? Nam in tuum os mihi videtur Chriſtus moriens ſpiraculum vitæ expiraſſe. Quibus te afflabit dotibus ille ſtatus? Quibus te animabit donis illa anima? Quibus te fecundus ille ſpiritus virtutibus fecundabit? Assume propheticum illud Princeps feliciffime, aſſume, ſpiritus oris noſtri, Chriſtus Dominus. Hic te ſpiritus reget, hæc te anima nutriet, hæc te vita efficiet immortalē.

25.

Conceditis iam, vt par eſt, Principem nobis naſci feliciffimum? perorauit, vos colligite, quod volèbam; quid illud erat? Ergo ſi regnum Regem ſequitur, vt oſtendi, neceſſe eſt regnum nobis feliciffimum renaſci, & quamuis aliæ regni partes nondum exhumentur; certè Luſitania denuo naſceretur. Quis dubitat Luſitaniam Hiſpaniæ Regibus fuiſſe, quàm cætera regna, chariorem? Argumento mihi eſt, vt alia deeſſent, quod Luſitani regni ſtemma ſuo in ſtemmate medium incluſerunt, vt quemadmodum ad tuendum cor tota hominis excitatur induſtria, ita ad Luſitaniam defendendam impenſius vigilarent. Maius aliquod ex te, Princeps clariffime, habere debet à te Luſitania patrocinium. Aſpice, quæſo, illa vulnera, quæ tibi naſcenti Chriſtus moriens oſtendit. Videris tibi erga illa præcipua religione animatus? Planè vidēris. Faciſſe ne iudicas, quidquid laboris pro eorum cultu patiaris? Imò nihil. Omnes ne libenter in eorum obſequium diuitias profundes? Sanè & vitam; at cum illis plagis Luſitaniæ cauſa coniuncta eſt, nullum aliud habet inſigne Luſitania, nullum ſtemma, nullum præſidium, nullum monumentum. Qui has colit, Luſitaniam colit, qui amat, Luſitaniam amat, qui defendit, Luſitaniam defendit; ergo qui ſuas tibi plagas naſcenti obtulit, ſuam ſibi Luſitaniam commendauit, vt ſicut eorum vulnere aſpicio natus es, ita tuo patrocinio Luſitania renaſcatur. Viue Luſitania, viuite vrbes, oppida viuite. Nam ſi vos Alphonſus primus condidit, Chriſti vulneribus feliciter aſpiciantibus, eodem vos aſpicio Princeps feliciffimus recondit. Viue Luſitania, viu. Tui tibi antiqui Reges nato in Principe reuiuifcunt, tui Alphonſi, tui Sancij, tui Dionyſij, tui Petri, tui Eduardi, tui Ioannes, tuus tibi renaſcitur Emmanuel. India triumphat, triūphatorique tuo applaude gratulabunda. Effloſceſce Academia, maioribus in dies præſidiis confirmata effloſce. Viue fortunatioſer Cenſor illuſtriſſime, qui ad eos honorum gradus, quos tua dignitas, prudentia, & iuſtitia poſtulat, prouehis. Viuite Academici Doctores, & Magiſtri, quibus paria veſtris meritis præmia conferentur. Viuite ſuperiorum facultatum auditores, quibus veſtri labores irriti non peribunt; viuite Philoſophi Dialectici, Rhetores, & qui artes colitis mi-

Mendoça Viridarium.

natiores; viuite, feliciterque viuite religioſorum hominum conuentus, dum piiffimus Princeps veſtra ad pietatem ſtudia fouebit. Viue o Societas, & quæ ſub Luſitaniæ Regibus nata es, ſub Auguſtiſſimo Principe renaſcere feliciffime? Tu quoque Orator, declamatoriis actionibus penè mortuus, in communi rerum omnium natali reuiuifce. Quid plura? Viuant omnia, nato Principe viuant, ſola vna mors communis omnium moriatur.

ORATIO II.

De Eliſabetha Luſitaniæ Regina ſanctiſſima.

ARGVMENTVM.

Regia planè oratio, tota ſerè in gloria deſonant ſtratiuo. Habuit olim noſtra Rhetorica Profeſſor: ſpectauit, & admiranda laudauit Conimbricenſis Academia. Regiam munus in Regina commendat, quod reſurrexere viſa eſt, dum ſuorum conſuluit felicitati, ſanctitatem ſcilicet impertiendo, diuitias largiendo, pacem inducendo. Tria hæc portendit nubes illa, ſeu fatalis Hebraeorum columna, quæ Luſitanis Regiam, nubem fecundiffimam, & columnam firmiſſimam adumbravit. En orationis umbra: veros colores exprimit Orator, & ſuo quidem penicillo: tolle oculos, valde tibi in tabula placebis.

26.

Sua cuique laus ex ſuo munere promerit.

Prima laus cuiusque eſt, quam ex ſuo munere rectè obeundo promeretur. Hinc eſt, vt ſi militem laudare velis, perperam eius ad literas proſequem animum commendes; ſcitè eius ad arma natum ingenium dilaudes, cùm hoc ipſius muneris ſit, illud nequaquam. Contra verò ſi alumnum huius Academiae ſuſcipias laudatione proſequendum, inſanias, ſi illius in tractandis armis peritiam oſtendas; ſapias, ſi eiufdem in deuorandis libris diligentiam exornes; cùm hoc proprium ſit ipſius opus, illud verò alienum. Ergo ſanctiſſimam Eliſabetham anniuerſaria commendatione laudaturus, libens cætera omitto, quæ vitam illius priuatam honeſtarunt: eò mea ſpectabit oratio, vt oſtendat nunquam Regiam regio muneris deſuiſſe: quod ſi conſequar dicendo, ſpero (bene liceat ominari) neque me oratoris, neque vos auditoris muneri deſuturos.

Prima orationis pars.

Agite verò, munus regium quòdnam eſt? Dicitis otiari, epulari, pergræcari, venari, aucupari, non feras tantum ac volucres, ſed delicias, & voluptates: diſſidium vobiſcum mihi eſt. Dicam ſi me auditis; vel potiùs in ſua Cyripædia, ſi creditis Xenophonti: regnum ad politicam felicitatem promouere: ſapienter enim Ariſtoteles, Eò, inquit, Rex abijt à tyranno, quia hic ſuam, ille ſuorum querit felicitatem. Hoc in munere implendo neſcio an vllus fuerit aliquando, etiam ſi ab vltima memoria veteres annales replicetis, qui ſanctiſſimam Eliſabetham non dico vicerit, ſed exæquarit. Verum ne exemplorum varietate cogitationes veſtræ toto orbe ferantur incertæ, mittite humanitatis hiſtorias, animo refricare ſi quam inue-

Qui Rex, & qui tyrannus.

niatis, vnde mihi ad dicendam oritur argu-
mentum: vnam vobis e sacris literis ducem af-
fero, qua cum Hebraeorum populum e miseria
educum ad felicitatem perduxisset, expref-
sum mihi videtur augustissima Reginae simula-
chrum.

27.
Hebraeorum
exercitus.

Deceuerat summus ille rerum opifex, & mo-
litor Deus, Hebraeorum exercitum ab Aegyp-
tia feruente in libertatem vendicare; decurrenda ta-
men illi erat, antequam ad beatam oram perue-
niret, infinita propemodum spatia terrarum; va-
stae peragrandae solitudines, ignoti tentandi col-
les, inuiae rupes superandae, ancipites viarum ille-
xus retexendi, dubij montium tractus adeundi,
mille sinus, ambages mille, fallaciter in se val-
les reuocatae explicandae. Quis non videt in ta-
ta viarum iniquitate opus fuisse ducem, ne miseri
homines pallantes vagarentur, prius quamuis
plagam, quam animo destinatae adituri? Quod
optari poterat propter commoditatem, postulati
non poterat propter nouitatem; diuina bonitas,
maior precibus, maior votis liberaliter concessit.
Ecce tibi in medio aere nubes praere visibilis est, non
vt plerumque fit multipliciter fimbriata, sed in
teretem columnae formam a latiori base in augu-
stum sensu septilyrium erecta, non ex terrena
faece in tenebrosam faciem composita, sed ex
puro habitu in pellucidum ignis candorem mira-
biliter indura, quae inexplicabiles solitudinis la-
byrinthos Daedalo tanquam filo expediret, no-
ctisque caliginem veluti facem praeferebat illu-
straret. Hanc ego ducem sanctissimae Elisabethae
viuam esse imaginem contendo, quam in sen-
tentiam cum alia me impellunt argumenta, tum
praesertim, quia non minus haec Lusitanorum
felicitati consuluit, quam illa Hebraeorum.

28.
Ex quibus co-
alescit regni
felicitas.

Tria sunt, ex quibus vnus regni felicitas ef-
florebit, si Philosophorum principem ausculte-
mus; corporum sanitas, diuitiarum amplitudo,
vacantium ab armis diuturna tranquillitas ani-
morum. Haec omnia, quae a nube illa praestita
fuisse Abrahamidis luce clarius ostendam; nisi
conuincam, a sanctissima Elisabetha multo cu-
mulatius suppeditata Lusitanis, me oratorum nu-
mero deponite, veteratorum in albo collocare.
Tota illa regio, qua migrandum erat populo di-
uinae legis per id temporis cultori, tam feruidis
Solis ardoribus aestuabat, vt neque alendis fru-
gibus idonea, neque figendis sedibus i opportu-
na, neque excipiens peregrinis hospitalis videretur.
Cuius rei testes appello, Pharios, Persicos,
Graecos, ac Latinos etiam tyrannos, qui cum te-
mere auderent in omnes illas partes explorandi
causa euagari, tandem veluti continenti incendio
radiorum vstulati, vel omnes conflagrarunt, vel
pauci euaserunt. Sefostris caeli inclementiam
expertus, copias retro mouit, ni faceret, in extre-
mam cladem ruiturus. Cambyfes vterius pro-
gressus, aliorum, quos necauerat sanguine, aliis
iam iam morituris, immodicos aestus temperabat.
Macedo suos quidem milites hostilibus cuneis in-
uictos, iaculatis tamen a sole facibus miserabiliter
exustos deplorauit. Caesar Memphisico oraculo
admonitus, ne in tam voraces flammis, se subseq-
protruderet, certam sibi mortem destitit machi-
nari.

29.

Itaque nullus vnquam fuit, qui illam terrarum
vastitatem perpessus caloribus aestuantem vel pru-
dens aggrediretur, vel incolumis superaret. Quo
igitur praesidio Hebraeorum copiae tam nimios
Solis impulsus deuitarunt? Vt certum sit ex vare

Regio non erat infirmus in tribubus eorum, ne-
minem ex diuturno calore in tantam febricula-
m incidisse, sed omnes vegeto ac robusto cor-
pore aduersas caeli iniurias tolerant. Plane bene-
fico afflatu illius ducis, quam praecurrentem sequi-
bantur: illa enim vt omnes ferè diuinae paginae
interpretes commendantur vnum si excipias Abu-
lensem) aduersus Solis violentiam fundebat um-
bram, aduersus lunae rigorem praestabat dam-
nam; vtramque iucunditatis multum, salubritatis
verò plurimum conferentem. Videtis quam
singulare praesidium ea nubes fuerit sanitati.

At Elisabetham contemplantini, & nullum
aliud, etiam pancrestum, medicamentum in de-
ploratam valetudinem requiretis. Quid agebat
Regina Augustissima tui in memor, tuorum me-
mor, vt omnium sanitati consuleres, quid age-
bas? Nullus erat dies, in quo ad aegrotos non ita-
ret; squalore obritos elucebat, dolore tabescentes
confirmabat, purulentam saniem abstergebat,
complexabatur morientes, fouebat exanimis,
obligabat vulnera, refrigerabat aestus, ciborum
appetentiam fastidientibus acuebat; dignitate prin-
cipis ancillari officio, par infirmis videbatur. Quid
ego commemorem, diuersas hominum clamitan-
tes, truncas manus, effoscos oculos, remissos pe-
des, luridos vultus, tumentes aluos, erunt argen-
tia, exesos ac putridos artus, quibus vniuersa
Sanctissima Elisabetha delicatissimi stomachi ten-
eritate superata, non solum applicabat manus,
sed etiam oscula desigendo sanitatem conferrebat.
O rem incredibilem! O miraculum omnium aequi-
vidit vnquam Lusitania longe maximum. Regi-
nam proauorum sanguine illustrem, amplitudine
imperij felicem, diuitiarum gloria praecedentem,
se in tam vilem, & abiectam formam indidit,
non hortos peniles, no domorum illecebras, non
ludorum apparatus Reginae intemperantia erant
se, sed miserorum aegritudines, periclitantium
maiores, languentium cruciam, non parentis sed-
dulitate adiuuuissè, fouisse, expulisse.

Merito, vt mihi videatur natum in hunc rem
celebre illud Hieronymi in Fabiolam elogium.
*Morbos, inquit, in tanta miseratione ab illa regina
communit, et multum sanis languentibus iu-
uauit.* Excurrete quae totam Lusitaniam, digi-
losque illius tractus cogitatione vestra circum-
ferte; quum prouinciam, quam urbem, quod
oppidum, quem vicum vtiquam esse reperitis,
in quo non appareant egregia monumenta res-
tituta ab Augustissima Regina sanitati: Oly-
sippo ciuem illam suam horrentem macie, videntis
exhaustam, aegritudine confectam impellens
Elisabetha salutari signo, ereptam morti, vire
redditam gloriatur. Eboram quantum lateribus co-
nari potest, tantum praedicat vnus pueri fauces
hirundine obfessis, & quominus liberè peruen-
ret spiritus interclusus, tandem Elisabethae patro-
cinio expurgatas. Portus (ita vulgo appellatur) ni-
quid fatis gratularur suo in agro contigisse, vt cui-
dam puella oculos iam inde a primo fano lucis
vsuro destitatos Reginae molliter blandientis abra-
ctatus ab offusa caligine liberaret. Collipo (vetus
Leyria nomen est) praestitum sibi beneficium ob-
stupescit, exitialem vnus feminae tumorem mi-
serè illius manum distorquentem Reginae linco-
lo circum circa obuoluto subito refedisse. Scala-
bis egregij memoriae facti conseruare nititur sem-
piternam, mendiculae cuiusdam pedem fudo vlcere
horridum, terentem odorem exhalatam, omnium a
se oculos amouentem, Reginae manib. elementer deli-

30.

31.

32.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.

43.

44.

45.

46.

47.

48.

49.

50.

51.

52.

53.

54.

55.

56.

57.

58.

delinitum callida molliter ablutum, osculo tan-
dem perfanatum. Mirobriga (oppidum est, in ex-
trema Lusitania situm) literis proditum testatur
primariae feminae dignitatis eo dolore frequen-
ter vexari solitam, vt omnes illius sensus morte
potius diceret, quam mortis imagine confopitos;
Elisabethae oratu nunquam postea in idem ma-
lum reuolutam. Stremotium Transaganæ oppi-
dum regionis figlinis operibus nobile, & propter
marmorum praestantiam, Pharus altera Lusitaniae,
recordari mihi saepius videtur duos Principes
equites periculosè aegrotantes ex propiori ad
Reginam accessu, athleticè, vt aiunt, in posterum
valuissè.

Spremotij duo
equites.

32.

Quid Conimbrica? Sola ne Elisabethae beni-
gnitatem sensit in se claudi? Imò haud scio, an
vlla magis Reginae beneficentiam experta fuerit.
Non dico lethales morbos diuinitus expulsos: ta-
ceo luculentas plagas, praeter humanam opem
coeuntes: praetereo deprauationes membrorum
in antiquum decus redeuntium. Illud memoro,
quod propter rei nouitatem erit vobis non iniu-
candum, propter claritatem verò facti sanctissime
Elisabethae gloriosum. Collegerat aliquando
Augustissima Regina in cubile regium abiectissi-
mae fortunae homunciones, informes, vlceratos,
elephantiasi marcentes: eosdem perhumaniter ex-
ceptos, lautos officiosè, necessaria stirpe recreatos
abire iusserat; ceteri foras iam eruperant, vnus
vi morbi impeditus, cuius pedes aegre coherentes,
vix poterant firmare vestigia, paulisper in Regia
desedit. Adest subito & inauspicato, qui a ianuis
erat homo durus, & immitis: tene, inquit, scelus
intrò in has aedes inferre pedem? huc obrepere?
hic moras trahere? Quid agitas? Quid moliris?
Compilarumne intrasti, an pestiferam animam
afflatum? Na ego ignauus homo sum, nisi tu
isthuc hodie malo venisti tuo; quam nobis porta-
sti luem, reportasti. Minas sequuntur facta: fu-
stem arripit; ter, quater impingit capiti, minuit,
elidit, exculpit cerebrum. O pietas! O humani-
tas! Quam semper a Regia procul exulastis!
Misellus homulus, qui minusculo digito collabi
poterat, illo tanquam tonitru de caelo tactus ad
solum ruit semianimis; fit strepitus, concursus,
vndique, de homunculi vita actum esse, omnes
dicunt: res vti gesta erat, ad Reginam fertur.
Quid existimatis, tunc illam animi habuisse? an-
gitur, torquetur, maceratur, semetipsam incusat
saepius, quae ne bene facere quidem didicisset, si-
ne ipsius discrimine cui benefecerit. Quare du-
ci hominem ad se iubet, gremio excepit collisum
caput, suffundit frigidam, propinat calicem, re-
purgat sanguinem, obstruat vulnus, denique al-
bum oui multiplici attritu, liquatum fatis, stupà-
que exceptum suis ipsa manibus imponit, & ne
pietati liberalitas deesset, erogata pecunia multo
quam antea largiori iubet, inter manus deportari.
Postero die rogatum mittit, qui haberet. Renun-
tiat, res mira! se post adhibitam a Regina cura-
tionem, nullum aut dolorem, aut doloris vesti-
gium amplius habuisse: cicatricemque tam subi-
to obductam, vt multo lentius, facta fuisse videretur.
O vim morborum expultricem! O singu-
larem aegrotantium medicinam! O praesidium
valetudinis immortale! An dubitare quisquam
potest quin sicuti columna illa suorum incolu-
mitatem Hebraeorum strenuè tutata est; ita quo-
que sanctissima Regina totius Lusitaniae proffi-
gatam salutem restituerit, restitutum conserua-
uit? Sanè vel caecus ille est, qui haec non videt,
Mendocae Viridarium.

Singulare
pietatis ex-
emplum in ho-
mulum mi-
serum Ke-
gina Conim-
bricae paira-
ui.

33.

34.

35.

36.

37.

38.

39.

40.

41.

42.

43.

44.

45.

46.

47.

48.

49.

50.

vel si videt, neque diligit ingratus.
Fuit illa quondam Graecorum Romanorum-
que Religio, vt sacra sana Aesculapio, quem me-
dicinae Deum vocitabant, non intra, sed extra
urbis pomeria locarentur, in loco arboribus
confito, ventis peruiso, aquis irriguo, natura situ
geniali, aëris clementia salubri: id ea mente fa-
ciebant, vt ostenderent non solum Aesculapij
Numen vitalem inducere spiritum, sed etiam
ipsum locum, in quo esset, domum, tectum, pa-
rietes fore hominibus salutare. Inania sunt haec
commenta poetarum, si delubro Aesculapij tri-
buantur; si tamen de sanctissima Reginae aedi-
bus praedicentur, verissima profectò erunt eximij
decoris monumenta: neque enim solum Elifab-
etha, sed ipsa quoque illius domus cultricis suae
ingenium imitata vitam morituris adspirare vi-
debat. Quod dum breuiter ostendo, cum iu-
cunditate, vt spero, audietis. Prope Mondam iux-
ta D. Clarae in loco amoenis salicetis viridato,
domus quondam fuit, in quam Elisabetha abiudi-
cato regno, regnandique amore, se collegit; ste-
tit quidem illa diu, ad nostram vsque tempesta-
tem facta, sed tunc aliquando tandem exeunte
hyeme, subita exoritur procella, diceret in illius
domus ruina conspirasse: nutant parietes, strid-
ent cardines, tectum percrepat, aguntur rimae
totius aedificij compages iam iam dissoluendae,
praesentis periculi admonent inquilinos, proripi-
unt illi se foras impigri: vnus tantum in imis
aëdibus puerulus delitescit, quem ignarum & in-
cautum crebris ictibus soluta domus obruit, con-
textit, sepeliuit; miseri parentes miserum filium
lamentantur, prius sepultum, quam mortuum;
festinant, expediunt, perpurgant locum, vt attri-
tum extrahant, quem integrum fuisse inclu-
sum deplorabant. Tandem eò veniunt, vbi
trabes a solo ad alterum parietem erectae, & in
fornicis modum, quasi de industria subnixae,
ruentium tectorum pondus, ita molliter exce-
perunt, vt nulla neque plaga, neque labes, sub-
tericiantem puerum deformaret. O eximiam vir-
tutem! o efficacitatem inauditam, quando non
solum Reginae manus omnium sanabat aegritu-
dines, sed etiam Reginae domus omnium saluti
consulebat!

33.
Aesculapij
sana extra
urbem loca-
bantur.

Puer in abra-
ta Regina do-
mo mirè eua-
dit.

34.

Pestis per Lu-
sitaniae graf-
fatur.

Quid ageres, Elisabetha sanctissima, si te su-
periori anno caelum terris res restitueret? Vide-
res hanc tuam sedem, Conimbricam intelligo,
vt de caetera Lusitania taceam, grauioribus op-
pressam morbis, quam vnquam aliàs se excru-
ciatam fuisse recordatur; grassabatur pestis, nu-
triebatur flamma, propulabundo incendio om-
nia conflagrant. Nullus vicus erat illi, in quo
la domus relinquebatur immunis: nullum con-
tubernium persistebat incolum: si quis erat, a
quo vis mali astineret, mortis metu, multis mor-
tibus acerbiore millies moriebatur. Cerneret
incondito insultu micare venas; terribili obtri-
tu salire oculos; perpetua nausea cieri viscera,
in liuentes pustulas tumere artus; multos prius
mori quam aegrotare: nonnullos praefere mor-
tem crudeli vitae: naturae dissidio liberos ac
parentes se inuicem fugere ac timere; vbique
luctum, vbiue funus, ita vt tota Conimbri-
ca non viuorum domicilium, sed mortuo-
rum sepulchrum videretur. In tanta calami-
tate rerum, quid faceret Elisabetha? Abiret?
Excederet? Salubriora loca capesseret? Pos-
set quidem, neque verò inconsultè; mea tamen
sic est ratio. Daret se profectò in discrimen-
P 3

inuiseret egrotos, sterneret lectulos, molliret puluinos, pararet cibos, mederetur omnibus, leuibus ipsa manibus, si opus esset, perstringeret vomicas; parca digitis pressaretur, nulla denique munia pratermitteret, foeminae studiosissime ancillantantis.

35. Sed quia haec officia dedebant perbeati animi dignitatem, maiora quidem nobis a summo Deo exorauit beneficia. Namque Elisabetha parocinium, ita iudico, ita credo, pestiferas auras expiavit, gliscentem flammam restinxit, insultantis vbiq; lethi compressit animos, Conimbricam erexit misero vetero confopitam, vtriusque Academiae studia iam dudum intermissa instaurauit: seorsim vero hoc Collegium ita fouis, vt natiuum edacitatem ignis circumaque ambientis, totamque viciniam miserè helluantes castigaret, ne intrò in hanc domum insinuarus grassaretur. Vidistis, vt Elisabetha Moisaicae columnae naturam imitata viua mortuae, suorum valetudini strenuam operam praestiterit? Quæto attentè audiat vti eiusdem columnae suo in populo liberaliter munerando industriam adumbrarit.

Hebraei dum iter facerent nullam victus, aut cultus indigentiam peruulerunt.

Elyma vallis.

36. Regna quam fuerit regno suo officiosa.

Iacobus Aragonia Rex ab hoste capta, & uersa erexisse fertur, & exornasse. Satis loquuntur tres illi parthenones sacrarum Deo Virginum, Augustissimi, quorum primum Olysiopone, alterum Almoferij, tertium

Conimbricæ excitauit. Satis praedicant religionum hominum familiae iam inde ab heroicis illis temporibus in Lusitania florentes, quibus omnibus quidq; uid victus, quidquid vestis, quidquid sacrae suppellectilis opus fuit, largè copioseque impendit. Satis testantur innumeri caecus Monachorum extra Lusitaniae fines, parca duriterque viuentes, ad quorum recreandam inopiam quotannis praesidiarias pecunias dono dabat: satis denique omnibus, vt aiunt, tibiis decantat templum illud Compostellae longè maximum, in quo exornando illustrando, locupletando, plus vnus Reginae laborauit industria, quam omnium Regum, pace illorum dixerim, non Hispaniae solum, sed totius Europae liberalitas. Quid obtupescitis AA. comparate animos ad ea, quae dicturus sum, auaritiam iudicabitis, quidquid haecenus audiuitis.

Platonis oraculum est, paupertatem & improbitatem a Deo germanas esse, vt vix vnquam inuicem diuellantur: quacunq; in vrbe, inquit, mendicos videris, in eadem necesse est fures eorum, manticularij, sectores crumenarum, mancipia turpitudinis omnium malorum artifices, omnium scelerum architecti deliteant. Illi enim necessitatis vi adacti nihil non agunt, nihil non moliantur iure ne, an iniuria nihil curant vt suae consulant egeitati: proculcant leges, prote-runt iura, depeculantur fana, compilant vires, corradiunt omnia, & denique cuiusque dignitatis nomine sibi vitae praesidia lacerant, *scilicet primum egestas*, cecinit quidam bene. Igitur Atheniensis rati id, quod erat, multorum vtilitatem paucorum incommodo praefendam: iudicabant exhaustiendam esse a Republica huiusmodi sententiam, hoc genus hominum procul a ciuitate abdicandum: quanto sapientius Elisabetha, quae cum intelligeret pauperes in vrbe degere periculosum, ab vrbe relegare, inhumanum, ita pauperes retinuit, vt paupertatem excluderet, ita paupertatem excludit, vt pauperes retineret. O intelligens perfectumque iudicium! O singulari ac prope diuinam sapientiam! vt ne hoc quidem nomine Athenae bonarum artium altrices sapientissimae Reginae praere videantur.

Cogitate quæso AA. cum animis vestris omne genus paupertatis quo miseri mortales vixui possunt, famis, sitis, nuditatis, exilij, seruitutis, & si qua plura sunt sexcenta alia. Certe nullum prorsus inuenietis, quod Elisabetha non inuenit, & in integrum releuauit; fame, sitique extabescens, cibo, potuque misericè recreabat, & viduali Sareptensis imitatrix alios pascebat, esuriens, orèque pallente ieiuniis fame torquebatur aliena: sordidatis & pannosis hominibus tribuebat amictum, non tegendi modò, sed penè ornandi gratia comparatum, & cum esset sui comendi corporis negligentior, erat tamen in aliis exolendis curiosa. Externos homines, & peregrinos liberali excipiebat hospitio, & quae pedes ac mendica in D. Iacobum omnes peregrinandi labores deuorasset, suo tamen in regno peregrinantium molestias abstergebat. Soluendis è Maurorum iugo Lusitanis pretium soluebat non exiguum, & quauis non esset sui iuris à Dionysio Rege dedita in custodia, nihilo tamen segnius curabat, vt alios in libertatis iura vendicaret. Quid plura? Etiam nunc existimatis ampliores fines regiae liberalitati praefigendos? Audite caetera, à vobis ego prius audiendi patientiam requiram, quam vos à me Elisabethae pietatis exornandae argumentum.

Cura fuit, sine Regis erga tantam Compositellam.

37. Paupertatem in vrbe, inquit, mendicos videris, in eadem necesse est fures eorum, manticularij, sectores crumenarum, mancipia turpitudinis omnium malorum artifices, omnium scelerum architecti deliteant.

38. Genua cum multis alijs civitatibus natiua.

39.

Aere alieno graues exonerabat suo nomine; in pauperum funeribus debitas faciebat impensas: mendicare recusantes pra pudore clandestinis pecuniis iuuabat: pellicatui seruientes pra inopia magno in pendio à nefario lucello auerrebat; tota vrbe, diligentius ipsa pauperes, quam pauperes stipem, quaeritabat: damnum, putabat suum, si quis debilis, & egenus cibo sustentaretur alterius: magis illam inopes, vt parentem, quam diuites, vt reginam venerabantur. Venio ad illas duas arces, Leiriensem alteram, alteram Scalabitanam, testes quidem Regiae pietatis oculos pariter, ac locupletes; in illam sanctissima Elisabetha recipit omnes foeminas, quae vellent à turpi quaestu, ad honestam vitam respicere, & à proscubulis impudentiae ad castitatis sacra commigrare: in hanc exposititios infantulos collegit, quos vel pudor, vel inopia à parentum amplexibus ablegat, vt illis se praerberet altricem, quos nemo vellet habere, alumnos & quos pater filios erubesceret, eorum se matrem esse gloriaretur. Videtis, quo illam iure, omnes Ordines, omnes Principes, omnes plebeij, omnes viri, omnes foeminae, omnes senes, omnes pueri, omnis Lusitania, faustis acclamationibus parentem patriae salutarent? O nubem multo quam Moisaicam foecundior! o columnam laborantis imperij firmamentum.

Domicilia Leiria, & Scalabi erigit pietatis ergo.

40. Regina liberalitas in cõmunibus beneficiis.

Sanctissima Regina Conimbricensis Academia prima exstitit iudicatrix.

Neque solum ea largitas in priuatam, sed multò in communem vtilitatem extitit mirabilior: vt maior frugum copia in Lusitania suppeditaret, deserta & inculta sola arationibus exercebat? Vt commodior esset omnibus habitandi locus, alibi ab imis fundamentis erigebat oppida, alibi ruinosos verustate, refarciebat muros? Vt expeditior esset vltro citroque commeandi opportunitas, qua vias directas ad amissum loqucabat, qua fluuiorum ripas pontibus annexebat: vt in vrbes influerent emendicati è fontibus liquores passim fabricabat Euripos, passim architectabatur aquae ductus, ne pauperes mendicandis corporum strumis peculium acerbius exulcerarent, valetudinaria vbiq; vel denuo excitabat, vel re-ditibus augebat; denique ne Lusitani sapientiam quaesituri, extra regni limites cum morum, ac diuitiarum iactura vagarentur quid, fecit? quid cogitauit? quid molita est? Conimbricæ in totius Lusitaniae vmbilico instituit Musaeum literarum, si auditorem spectes, Zenonis paecili frequentius, si magistrum ad eas Platonis Academia augustius: si doctrinam attendas, Aristotelis Lyceo locupletius, vt iam non hospitium apud Lusitanos, sed domicilium habuisse sapientia videretur? Et quamuis illas scientiarum officinas, temporum iniquitas labefecerit, easque multò postea instaurarit, eximia liberalitas, & in suos plusquam patria beneuolentia clarissimi, & Augustissimi Regis Lusitaniae Ioannis tertij, quem mihi honoris causa nominanti, ipsimet, parietes applaudere, gestirèque videntur? Tamen, nemo vestrum negare audeat, quod ne ipse quidem Rex, si adesset coram, negare potuisset, primam laudem huius Academiae constandae, sanctissimae Elisabethae deferendam. Quid eloquar Academia? quid praedicem Conimbricæ? quid exornem Lusitania? quid tam amplam egregie factorum copiam, tam angusta verborum illustrabit inopia? Verum, vt eo maior Reginae liberalitas videatur, quo totius opes eloquentiae in angustius contrahuntur, patienter mihi obsecro vltèrius vacate.

41. Fames Conimbricæ.

Regina liberalitas quo tempore fames grassabatur.

42.

Virorum principum, ac religionum liberalitas quo tempore fames Conimbricæ grassabatur.

nescio, nihil vnquam defuisse Lusitanis. Iam vtra eorum in suo regno tutando ac tranquillando excelluerit, quod vobis multo erit iucundius auditu beneuolè attendite, breuiter perorabo.

43. Secunda pars orationis.

Caput extulerat è misera seruitute exercitus Hebræorum, pedes, manusque nefariis vinculis exuerat; tentare iter cœperat in beatam oram patriæ libertatis. Primis, alterisve castris, ad Erythræum mare ventum est. Miles otium nactus à labore, suis se deonerare sarcinis, figere tentoria, indulgere cibo, curare corpora, pluteis circumdatis dedere se in soporem & quietem. Pharaonem, vel concinnatis aliorum verbis circumuentum, vel insita animi leuitate fluctuantem, æstus quidam cogitationum à se, à sententia abrupit: dolet tantam prædam sibi eripi è manibus, tantum, vt aiunt, bolum sibi è faucibus exculpi parat: milites armis instruit; Ægyptum, viresque Orientis, & vltima secum Bactra vehit; iubet vt iidem semper inhærentes vestigiis insequantur fugientes, & in eandem, qua eruperant, referant seruitutem. Curatur, vti imperat: adest subitò incautis, & secundum maris oram otiosè feriantibus infinita propemodum hominum multitudo, armis horrida, animis truculenta, falcatis curribus superba: sonant litui, æra peritrepunt, inconditi clamores læuum, nescio quid ac ferale minitantur. Quid Hebræus? tremere, frangi, deficere, collidi, libi mortem, Moyfi diras imprecari. Quid faceret? prorsum iret? Obstabat immensa illa vastitas vndarum, omnes si vltro pergerent, præaltis voraginibus haustura. Rursum caderet? Hærebant in tergo hostiles cunei, in illius procul internecinam cladem, si loco moueretur, ruituri. Ergo quid? pallere, obstupescere seniores tantum malum ab omnium cernicibus deprecari; iuniores, vt in re trepida armati miseræ se carnificina deuouere: omnes spem salutis abiicere, nec de mortis fuga, sed de mortis genere cogitare. Parum aberat, quin vtrinque acies congressæ mutuis se vulneribus conficerent, & luctuosior pugna, quam ciuiliis fuit apud Romanos, nasceretur. Quid tamen existimatis, iam iam ad prælium coituris accidisse? O miraculum! O prodigium inauditum! Ecce tibi nubes illa, quæ primum agmen Hebræorum antebat, mira celeritate recurrit ad postremum; mediæque inter vtrumque sita exercitum iam prope velitantium arma dirimit, illius tutatur tergum, huius retundit impetus, fugientis confirmat animos, conatus eludit insequeñtis; ab alterius vtrumque manibus separat, ac diuellit.

Nubes, quæ Hebræos antebat, ad postremam aciem recurrit, & Pharaonis exercitus impetum retundit.

44.

Quod expressius fingi poterat Sanctissima Elisabethæ simulachrum: quæ non semel vt nubes illa, bellorum semina compressit, sed ter & amplius, vt ostendam, clarissimorum Principum discordias tranquillauit. Alphonsus Lusitania Princeps, cum à puero indulgentissimo Patre vteretur; adolescens tantam in licentiam erupit, facile vt ostenderet, pueros, si duriter tractentur, mites, ac faciles; si molliter habeantur, indomitos & illiberales euasuros. Itaque regnum meditari cœpit, dolos cudere, ambire populum, gladiatorium animum induere in parentem, & ne à filio in perduellem degenerare videretur, fingere se à patre præter ius & fas fieri exhæredem, & in regnum adulterinam parentis sobolem cooptari. Hisce rumoribus feriatorum iuuenum gratiam collegit, exercitum conflauit, tota Lusitania impune debacchatus; quid monstri non fecit? quid monstri non exclusit? Primò Le-

Alphonsus Lusitania Princeps vel in ipsum patrem bellum dolose machinatur.

riensem urbem aggreditur: deinde Scalabitanam arcem occupat, inde Conimbricam expugnat, obiter maioris montis oppidum inuadit: protinus Langobrigam capit, Cale subigit, Portum ad deditonem impellit: postremò totam sermè regionem perlabitur, interammem, facem præferens & incendium, vexat, premit, vastat, populatur, iterum sese recipit in hanc urbem omnium armorum, militumque præsidio confirmatam. Dionysius iuuenilem audaciam admiratus, regni stragibus commotus, cogit militem, arma comparat, in vltiori ripa Mondæ, quæ manibus ponte iungitur, castra locat, fidem omnibus præstat suam, factam sibi iniuriam non nisi filij cruore eluendam. Passim vtrinque milites concurrerant, sæpe cruenta inibant prælia, suis se gladiis liberi, ac parentes iugulabant, victoria victos pariter, & victores pœnitebat, neque res alium exitum credebatur habitura, quam si vel filij, vel parentis partes in extremam aleam vocarentur. Sed videte singularem, ac penè diuinam Martis componendi rationem; Elisabetha è custodia, vbi per id temporis inclusa tenebatur, foras emicat; Conimbricæ adest improuisa, non illa virum, non illa periculi, telorumque memor, intro sese infert, in quam partem atrociores pugne seuebant. Alphonsus adit, Dionysium alloquitur; primarios duces conuenit, quarit omnem aditum, flectit se in omnem faciem, monet, supplicat, deterret, pollicetur, omnium fauores aucupatur, tandem precibus eos vincit, quos nec bellorum fulmina, nec pietatis iura domuerunt: è manibus arma excutit, ab animis odia extirpat, à toto ore feritiam ablegat, patrem ac filium mutuos conuertit in amplexus, omnium bellorum tumultus comprimit ac serenat.

Alphonsus Lusitania Princeps per totum regnum caput armis decusat. Dionysius in filium Alphonsum bellum suscipit.

Sanctissima Regina mater filii Dionysii in filium Alphonsum patrem conuertit.

45

Admiramini pacis interpretem, tanquam cælo diuinitus elapsam? Maiores adhuc armorum procellas ab eadem tranquillatas audietis. Nondum recens vulnus oecaluerat, subitò cum maioris doloris sensu refricatur. Alphonsus malè sanus malè respiscit; priori flagitio cumulum apponit nequiores, hostem se præstiterat, nunc sædistragum. Parentem Olyssipone commorantem aggressurus, eodem agit copias; obuius accurrit parens filium vt protelet; sexto ab urbe milliario hinc inde metantur castra;

Alphonsus Lusitania Princeps patrem Dionysium prope Olyssiponem castra aggreditur.

Beata gens plerumque nullos habuit vtriusque triumphos. Datur signum, vtrinque exitur, conferuntur manus. Deus immortalis! quæ strages, quæ perniciës, quæ calamitas illius lucis fuit? equorum pulsibus tremit solum; tubarum clangoribus tonat cælum; armorum collisionibus ær fulgurat; præliantium anhelitu constantur nebulae, vbique sanguis, vbique cædes, cadauera vbique in acervos cumulantur. Rex & Princeps; ô portentum! Senex & iuuenis; ô prodigium! Pater & filius; ô piaculum execrandum! toto exercitu equitantes se inuicem prouocant in arenam, mutuum se inuicem repôscent in interitum. Quem finem tanti prælij nisi miserandam vtriusque exercitus ruinam fuisse iudicatis. Consulite tamen rei euentum. Elisabetha re cognita præpropere cursu ad certaminis locum fertur; volasse diceres, non ambulasse: in medias acies, in armatos hostes, in confertos cuneos metuenda magis, quam metuens, prorumpit: fulminabant enses, stridebant iacula, torquebantur saxa, reuocabant à tergo clientum voces, ipsa nihilominus pergere; Alphonsus inelamare, Alphonsus; vbi designat oculis, inuolat, corripit vtramque manum,

Sanctissima Regina filium suum Alphonsum increpat.

Dionysium cum germano suo Alphonso conuertit.

46. Dionysium cum Ferdinando Castella Rege conciliat.

Ferdinandum Castella Regem, ac Iacobum Aragoniæ ab armis remouet.

num extorquet arma, castigat verbis. Quid tu, inquit, incendium, & fatale malum Lusitaniæ pergis vltius insanire? Non te pudet paternæ iniuriæ, violati fœderis, turbatæ pacis, effusi sanguinis, editæ stragis, vt non nisi proculcatis tuorum ciuium cadaueribus mihi ad te patuerit accessus? Poteris totius posteritatis malevolentiam in te recipere? Non times debitam tot criminibus vltionem sustinere? Audes propter quos hanc suauissimam lucem aspexeris, eos indignissimè luce priuare? Si in patrem impiè debaccharis, matrem, quæ te vel ipsa vita multo habet cariorem, cur tam asperè incessis? Prohibe à te quæso iram Numinis tuo capiti, nisi mentem recipis, propediem affuturam. A filio hisce verbis delinito cursum inflectit ad parentem: orat vti in commune consulat; vnicum hæredem regno seruet; iuuenili audaciæ ignoscat; iustas iras senili prudentia moderetur. Hinc ad vtramque aciem diuertit, monet ne pergant pefsum premere Lusitaniam: ne suo se sanguine consanguinci cruentent, ne illorum vitam opprimant, quorum postea mortem deplorabunt. Paulatim amollit animos; expungit iras; componit sensus; exarmat manus; omnes in gratiam reuocat multo quam antea firmiores. O nubem! O columnam! Mirabilis, quam Mosaicam Regum conseruationes dirimentem! Nemo vnquam tam gloriosè bellum gessit, quam feliciter Elisabetha pacem fecit: nemo tam iniquè voluntates hominum segregauit, quam beneuolè Elisabetha copulauit.

Attendite vltius, quæ bellorum fibras euulsi, quos pacificationis fructus inter alios atque alios excitauit Alphonsus ac Dionysius germani fratres, arcanis primùm odiis dissidentes; deinde apertis simulatibus nefariè tumultuantes eò iam processerant, vt tota Lusitania fraterno sanguine imbuenda videretur: sequestram se Regina interponis, hinc virum, inde leuirum alloquuta, facillè ab vtroque debitam aduersus alterum benevolentiam exorat.

Ferdinandum Castellæ Regem, ac Dionysium Lusitaniæ graues inimicitie distraherant: pugnabatur vtrinque fortiter. Hispanus collecta classe Lusitaniæ oram vellicabat; Lusitanus infestis signis in Hispanos agros irruebat: intercedit Elisabetha caduceatrix, pacem orat, bellum deprecatur; conciliat infensos animos; affinitatis vinculo connectit, ne ita facillè in posterum dissoluantur. Inter Ferdinandum Castellæ Regem, & Iacobum Aragoniæ, acris exoritur de Murciano agro contentio: ad litem ferro decidendam, vtriusque consilia spectant: suscipiunt bellum sociale non alio exitu, quam totius Hispaniæ exitio terminandum: adest subitò Elisabetha conciliatrix societatis humanæ, non humana, sed diuina; remouet ab armis, compellit ad arbitros: in foro cum ingenti vtilitate vtriusque definitur causa, quæ in bello erat cum extrema omnium vastitate præcipitanda; potuit ne studium esse vehementius pacis componendæ? Crediderim hoc Elisabetham à Christo Seruatore hausisse, expressisse, arripuisse: vt enim puero recens nato cœlestes chori pacis genethliacon ad cunas decantarunt; vtque idem ad moriendum proximus condito suæ testamento voluntatis pacem hominibus legauit; ita planè Elisabetha cum primùm in lucem data est. Parentem & auum non leuibus iurgiis contententes, in gratiam prolestat: eadem ad moriendum vicina prius viu-

re desit, quam filium & nepotem atrocita bella machinantes ad pacem adhortari. O pacem Lusitaniæ! O Regum tranquillitatem! O bellorum expugnatricem, conciliatricemque singularem animorum!

47.

Elisabetham cum nube illa iam dirimendo bello comparauit: in extrema orationis periodo etiam præferetis. Dum ea nubes Hebræum & Ægyptum interiecta moram facit præliandi, res accidit propter magnitudinem incredibilis, propter nouitatem inaudita. Erythræum mare factò aquarum diuortio in contrarias partes cedit, fluctus hinc inde retrouersum compelluntur, & in immensos cumulos glomerati tanquam abiecta crepidine à Deo sustinentur; ne in miserandam eluionem dilabantur, nubes terga deserit, primam frontem anteuertit; ducem præstat inter fluctus: sequuntur Hebræorum copiæ sicco alueo exceptæ, & quadrato agmine incedentes ad vltius litus feliciter euadunt. Instant Ægyptij animo iam prædam deuorantes: tamen ad medium mare perlati, lutulentis vadis inhærescunt; difficultate itineris perterriti retro comment: cum subitò ab vtroque littore, mare coire cœpit, vnde paulatim coguntur in angustiis: exanimantur miseri tristi obsidione circumuallati: tandem vndique se maria committunt, & metuendo spectaculo omnes obruunt, & inuoluunt arma, currus, equi, homines, & Ægyptia gaza per vndas. Quorsum hæc spectant? dicam. Nubes illa ita interpres fuit dirimendi belli, concordiaque firmandæ, vt alterius partis commodo inferiret, alterius perniciem molliretur. Contrà verò Elisabetha nemini vnquam nocuit, omnibus semper profuit. Ita vtramque factionis partem in gratiam restituit, vt nunquam vnus damno alterius lucrum compararit.

Hebræa copia sicco maris alueo excipitur.

Ægyptij dum Hebræos insequuntur alto gurgite obruuntur.

48.

Quis hæc nostra tempestate, seu, vt dicam verius, calamitate, talem Reginam non expetat, non desideret, non requirat? Tota Lusitania iam multum tempus est, ex quo maximis bellorum tumultibus cietur. Cernitis Oceanum Lusitanorum industria exploratum, piratarum nauigiis interclusum: naues Indicas olim ad Lusitaniæ feliciter appulsa, modò ad hostiles oras miserabiliter auctas: maritimas quondam ciuitates asportatis vndique mercibus opulentis, nunc armatis è Britannia classibus patefactas, Olyssiponem antea ætis seculis orbem, præsentibus ne urbem quidem: tunc externis victoriis laureatam, nunc domesticis calamitatibus attritam: Conimbricam, aliquando literarum otio indulgentem, iam armorum negotio laborantem, totum regnum, quam longè patet, multo atrocius eminentibus bellis, quam ingruentibus laceratum. Meritò vt mihi liceat vsurpare veterem illum Hieronymi querimoniam. Aruerunt vetustate lacrymæ, præter paucos senes, omnes in armis nati iam non desideramus, quam nunquam nouimus, tranquillitatem. Vtinam nobis sanctissima Elisabetha in hac agitatione rerum superesset, paciferæque manu ramum præferret oliuæ: non dubito, quin statim militum iræ defruerescerent, Principum odia residerent, armorum procellæ detonarent, Lusitaniæ iam dudum erepta tranquillitas redderetur.

Hieron. Aruerunt vetustate lacrymæ, præter paucos senes, omnes in armis nati iam non desideramus, quam nunquam nouimus, tranquillitatem.

49.

Vidistis AA. vti Augustissima Regina regni sui felicitatem, quod regium munus est, diligenter curauit, quoad vixit. Tandem æquum erat, vt quæ suos humana felicitate donarat, diuina à Deo felicitate donaretur. Terras deserit, ad superos concedit. Ægrotantium imbecillitatem fouit; inco

incolumitatem accipit sempiternam: pauperum inopie consuluit; diuitiis nunquam perituris locupletatur: tumultuantium Regum discordias composuit; iucundissimam aeternae beatitudinis ingreditur quietem: alio sceptro insignita, alio diademate decora, alia purpura splendens, non in angusta Lusitania, sed in Augusta lucis aula dominatur. Quid miramini, sublata vobis Elisabetha tot calamitates in singulos annos redeuntes, tanquam Lernæa capita pullulare? Sæuire pestem, grassari famem, ardere bellum, turbari omnia, & quod peius est, ô rem indignam vestris auribus, iniquis tamen temporibus exprobandam! Tot scelera, tot flagitia, tot seminaria cœlestis vindictæ in Lusitania nutricari. Quid mirer? Vna Elisabetha quæ tot malis medicetur; vna Regina, quæ tot miseris patrocinetur; vna omnium parens, quæ tot periculis opem ferat, nusquam patet, nusquam extat. Vt non immeritò Conimbricenses, Eborenses, Olysiptoneses, Lusitani omnes viri cum crepta Elisabetha ereptam sibi felicitatem lamententur. O Conimbrica! O Lusitania, quò spes tuæ recesserunt, cum singulare tuæ felicitatis præsidium collapsum est! Tuam quietem Reginæ vigilantia; tuum otium, Reginæ labor; tuas delicias Reginæ industria, tuam vacationem Reginæ occupatio; tuam vitam Reginæ pericula defendebant: tali modo orbata subsidio, viuis ne Lusitania? an? Meritò quidem videri potes? Elisabetha superstitite vixisse pariter; intereunte pariter interuisse.

Intereunte Regina & nostra interijt Lusitania.

50.

Sed colligite animos AA. iterum obsecro colligite. Si Elisabetha, dum regnavit apud Lusitanos, miseriam huius regni felicitate commutavit: quis dubitat eandem, dum triumphat apud superiores, eidem malo idem præsidium allaturam. Quare quanta maxima possim contentione vos obsecro, & obtoror, ut nulla pietatis, ac religionis officia aduersus sanctissimam Reginam deleratis; hanc amate, res ipsa monet: ad hanc confugite, calamitosæ tempora suadent: huius memoriam vestris animis hærentem studiosè colite, ægra ac penè deposita Respublica adhortatur; facessat ab animis impietas, ab vrbe scelera exigantur. in toto regno peccandi licentia comprimatur; auitæ pietatis instituta renouentur: meam interpono fidem, si qua est, Elisabetham curas vestras diligentius, quàm vos ipsos curaturam. Quod quo minus dubitetis ita reor, ita iudico, triplex ille turbo superiori annotata Lusitania debacchatus, quorum vnus salubritatem aëris inuasit; alter camporum fertilitatem interclusit; tertius regni pacem labefactum iri infeliciter portendit, sanctissimæ Elisabethæ patrociniò conqueuit. Et ne vterius dicendo, vestram audiendi patientiam obundam, Elisabethæ, gratia apud Deum singulari, hic nobis serena luce clarior illuxit dies, in quo Solem mundo, astra cælo, auris temperiem, ægris vitam, terris fruges, regno pacem, templis cultum, foro leges; vrbi animam; gymnasiis decorem; homines hominibus, denique nosmetipsos nobis restitutos esse mutuis officiis gratulamur.

Religionem erga sanctissimam Reginam commendat.

ORATIO III.

De eadem Elisabetha Lusitanie Regina.

ARGUMENTVM.

Prodit secundo Elisabethæ Orator nobilissimus, secundis verò auspicijs. Reginam suam cum Regum Magorum astro aptè componit: benignum veluti, ac salutare in Lusitaniam sydus in demonstratiuo genere eam predicat. Regni euerisionem à vitijs illatam, & eiusdem restaurationem a Regina factam prosequitur: destructum, & extructum opus luculentus commendat. Tandem Elisabethæ erga religiosos ordines extollit liberalitatem, in qua prioribus Lusitanie Regibus singulare extitit ornamentum, & posterioribus immortale documentum.

Anno ante superiorem sanctissimæ Elisabethæ laudes ex me, si non ornate compositas, certè quantum valui exultas, audiuitis. Præbuit mihi argumentum nubes illa in speciem columnæ conformata, quæ Hebræos ab Egyptia seruitute liberatos, ad beatam vsque Palestinæ regionem instar ducis anteuuit. Vt enim illa à calamitoso statu seruitutis ad felicem conditionem libertatis, Hebræorum exercitum transtulit, ita ostendi Augustissimæ Reginæ beneficio Lusitaniam ab ea calamitate, in qua penè deposita iacebat, ad eam felicitatem, in qua postea diu floruit, excitatam. Hæc tunc ita fuerunt. Verùm idem mihi dicendi, idem vobis audiendi labor, hoc ineunte Ianuario contingit. Quid noui à me dicendum expectatis? vllò verborum ambitu, ne vos teneam, accipite quò vadant in hodierna actione rationes meæ. Dicam Elisabetham, non iam veluti columnam Hebræorum, ducem nobis ad humanam felicitatem præcurrisse, sed veluti stellam Magorum antistitam nobis ad diuinam felicitatem præuolasse. Quorsum eam iam tenetis. Antequam rem agam, quæso illius naturam astri, quod Regibus præluxit, cogitetis, non dubito, quin vobis expressum Elisabethæ simulachrum videatur: illud astrum non vt cætera, quæ ab occasu in ortum rapiuntur, ab ortu potius ferebatur in occasum; Elisabetha, non vt cætera Reginæ, quæ tenebras fugiunt, lucem amant: recessus deserunt, ambiunt spectacula, detrimenta gloriæ verentur, ornamenta laudis aucupantur: non, inquam, vt cætera Reginæ Elisabetha honores fugere, diuitias spernere, hominum theatra euitare, imperandi maiestatem fastidire: ad latebras, ad solitudines, ad rerum omnium, quæ vllò sunt in pretio, dispiciantiam, sua sponte, suo motu, properare. Illud astrum non vt cætera, quæ alterna vicissitudine occidunt, & nascuntur, die nocteque semper lucidum, semper splendidum visebatur. Elisabetha non vt cætera Reginæ, fortunæ ludibria, inconstantia simulacra; quæ iam florent, iam marcescunt, iam humiles, iam superbæ; iam placidæ, iam immites; non, inquam, vt cætera Reginæ Elisabetha. In aduersis semper constans, in prosperis semper temperans, in periculis

Reginæ cum Regum Magorum astro componitur.

Præsentit Magorum astro.

culis semper prouida, in laboribus semper impigra, in calumniis semper patiens, in laudibus semper verecunda, in omnibus nunquam alia semper eadem. Illud astrum non vt Aquilonares vultus singula singularum præfides regionum, quarum

regit altera Grauius,

Altera Sidonias, utraque sicca rates.

tribus Regibus dux itineris, antecessit, in quibus credit Anselmus, totam Asiam, totâ Africam, totâ Europam, orbem deniq; totum adumbratum. Elisabetha, non vt cætera Reginæ, quæ exiguis inclusæ terminis regionum, paucis dominantur, consulunt paucioribus, paucissimis aditum in cælum moluntur; non, inquam, vt cætera Reginæ Elisabetha. Aderat Hispanis, præstò erat Aragoniis; consulebat Lusitanis, Africanis prouidebat; Asiaticis ministrabat, Europæis antebat, omnibus suam operam, suum patrociniū omnibus ad aeternæ beatitatem vitæ impendebat. Vultis vt hoc vltimum clariùs ostendam, & apertius? Imò in ea re, si placet, reliquam orationem collocabo, de astro nihil vterius dicturus. Ita iudico, ita sentio, ita si quid dicendo valeo, conuincam nullam esse gentem tam vecordem, nullam nationem tam incultam, nullum genus hominum tam ferreum, cui Sanctissima Elisabetha, in morem lucentis astri non præiuerit ad salutem. Sed illustrior vt excurrat oratio, tria in capita conferetur. Date aures, Elisabetha magnum siue astrum, siue signum, siue totius prodigium naturæ, Ethnicis præiuit ad fidem, Christianis ad legis obseruantiam præcurrit, Religiosis hominibus, ad virtutum omnium exaggeratam celsitatem præuolauit. Præiuisse Ethnicis ad fidem iam accipite.

Anselm.

Regina Ethnicis præiuit ad fidem.

52.

Certum est, quo tempore ingruentium laborum mole, vera fides periclitatur, semper nouum aliquod præsidium à Deo comparari, quo ab his periculis liberetur; ita nimirum, vt si per falsa dogmata fiat impetus, per vera argumenta retundantur; si per arma validior impregnetur, per arma quoque acerrimè propulsetur; si per viuendi licentiam audacissimi incursus, per viuendi continentiam constantissimè reprimantur; atque ita, teste Chrysofomo, victoriæ corona per contraria fabrefacta gloriosior efflorescat: singula singulis confirmo testimonijs. Inter Chaldeos primos Astrologiæ parentes, vana superstitio orta est, quæ cælo atque astris diuinitatem affingebat; tam leuis & inanis opinatio, ad alios atque alios transfusa Deorum multitudinem inuexit, veram fidem sepeliuit, vnus Numinis notitiam, vel ab ipsa natura, hominum mentibus impressam, abdicauit. Quæ res nascentem falsitatem premeret, serpentem latius refranaret, latissimè dominantem coërceret? Vnum Deus Opt. Max. exhibet, & in totum orbem peregrinatum mittit Abrahamum, vt Astrologus, cum esset peritissimus, syderumque naturas exploratissimas haberet, vbi que gentium palam faceret, illos astrorum ignes Deos non esse, sed potius, vt Nissenus philosophatur Gregorius, præeuntes faces, quibus aeterna, diuinaque natura monstraretur; itaque quæ fides per astrorum scientiam exciderat, per astrorum scientiam, Deo auspice, instauratur.

Deus contrarius contrarius repellit.

Chrysof.

Chaldeis adscripta Astrologia.

Abrahamus.

Nissen.

Hierosolymæ excidium.

53.

Hierosolymæ excidium.

Hierosolymæ excidium.

dem, non visurus Babylonem, milites lautioribus exuti vestibus ferreas induti in catenas, acerbissimum in exilium ablegantur, cadauera passim inhumata, trunca manibus, deformia vulneribus, feris, auibûsque voranda relinquuntur. Quid plura? Augustissimum delubrum veræ fidei sacrarium, veræ religionis domicilium, cæca temeritate violatur: rumpuntur claustra, perfringuntur fores, denudantur aræ, mensæ ex auro solido prægraues, phialæ inferis gemmis pellucentes, candelabra opere mirabili perfecta, trabes, infulæ, tiaræ, & si qua sunt alia sacræ supellectilis ornamenta, omnia auferuntur, quidquid reliquum erat tecti, parietum, signorum, columnarum; totum id subiectis facibus conflagrauit. Quis non crederet, in tanta armorum procella, de fide, de pietate, de vnus reuerentia Numinis actum esse? Sed videte diuinam sapientiam, humanam temeritati singulariter obiectam. Eo ipso die, quo hæc geruntur, Dei consulto factum est, vt Darius, tanti sceleris vltor in lucem ederetur? Qui vbi primum in maturam ætatem adoleuit, Babylonem repentinus aggreditur, muros diruit, euertit domos, obtruncat Regem, in pœnas exigit oppidanos, fertilissimæ vrbs solum ferro, flammaque depopulatur, itaut neque fationi aptum, neque passioni vtile, neque habitationi opportunum, vnquam amplius videretur; vnum extitit illius vrbs monumentum ad memoriam omnium sempiternam: intra desidentis terræ labes (vatem consulite Esaiam) nocturna nescio quæ spectra, laruæ, Styges, lemures antiquæ superstitionis testes, recentis calamitatis indices, die nocteque fremebant, sauebant, vlulabant. Neque multò post Cyrus Darij nepos ex sorore, Hebræorum reliquias iam iam interituras, liberabere iussit, quæ de integro urbem ponunt, ciues colligunt, fanum extruunt, & religione, & sanctitate, & opulentia antiquo illi præferendum. Ita quam fidem armorum vis labefactauerat, tandem armorum vis, in pristinam sanctitatem reparauit.

Babylonis euersio.

Cyri erga Iudæos pietas.

54.

Atrocius bellum illud extitit, quo sæpius audiuitis, à Rege Hebræorum septimo Achabo veram religionem lacescitam: in quo non armis, non argumentis, sed pessimis moribus agebatur. Regi ad libidinem effuso, ad incuriam licenti, ad impietatem temerario, ad omne vitiorum genus præeuntem, imperitum vulgus seruiebat: pudor aberat, aderat impudentia, regnabat iniustitia, innocentia exulabat; grassabantur vitia, virtutes peregrinabantur. Quò existimatis tot scelerum cohortes tetendisse? Omnes ad veram fidem, non dico obseruandam, sed expugnandam facto agmine conspirarunt. Ergo vera religio paulatim exolescit; vnus Dei cultus nequiter abiuratur; belluarum simulachra in Deos consecrantur, tauri, vituli, serpentes, Egyptiorum, Sidoniorumque idola, seu potius portenta palam in luce, in oculis adoranda proponuntur. Videtis quantum vnus Principis licentia ciuium mores profligauit? Videtis quantam fidei iacturam profligati ciuium mores attulerunt? Ita est, V. O. ita est; nutat fides, ne dicam ruit, vbi mores deprauantur. Tanto malo maturè à Deo consultum est. Prodit è lateribus Helias non lautus, non splendidus, non armatus: cinctû horrido, nudis plantis, aperto capite, promissis crinibus, pallenti ore, sulcata fronte, exhaustis viribus, nutante gressu, effæto corpore. Deus immortalis! quæ species belluinæ proprior, quàm humanæ! Veri Numinis altaria conuulsa iam, & dissipata, iterum

Regi Achabi effrania licentia.

Helie mira alacritas.

rum instaurat; altaria Deorum vano ritu excita-
ta demolitur: ipsos scelerum artifices, ipsos su-
perstitionum architectos, ipsos fidei desertores,
adversoresque perfidiae ad vnum omnes perdit, in-
teremittit, extinguit. Itaque quæ fides viuendi li-
centiæ multorum emarcuerat, eadem viuendi in-
nocentiæ vnus, reuerefcit.

55. Quorsum tam multa oratio? dicit aliquis. Vt
intelligatis fidem, quouis modò olim oppugna-
retur, seu argumentorum, seu armorum, seu vi-
torum machinamentis, semper ab Elisabetha
propugnata. Fortunatissimum illud sæculum,
anni ducentissimi supra millesimum, nullis hære-
ticorum procellis calamitosum consequentes an-
ni exceperunt, tot scetis, tot hæresibus, tot peili-
morum hominum deliramentis infelices, vt non
solùm viderentur hæreditariè omnes ab orbe
condito errores, sed eisdem magno cum incre-
mento ad posteram ætatem esse transmissuri.
Quid memorem Begardos, Gualteros, Pataui-
nos, VViclephos, Dulcinistas, Fratricellos? Qui
omnes eo sæculo viuentes, quid monstri non fo-
uerunt? Quid portenti non excluderunt? Quid
prodigij non excitarunt? quæ lethale doctrinæ
virus euomere; quæ amentata rationum tela in-
torquere; quæ rebus diuinis magno supercilio
insultare; quæ imperitam plebeculam in tech-
nas, in plagas, in laqueos impedire: vbi rustico-
rum aderat infantia, ibi eorum fulminabat elo-
quentia; vbi deerat facultas augmentandi, ibi
eorum exultabat copia differendi; vbi rudium
hominum ignorantia stupebat, ibi eorum infu-
cata sapientia triumphabat. Eò ventum est, vt
fides multis in locis, in quæ maiorum hæretico-
rum vis incubuit, prorsus occumberet. Quid
Elisabetha, vt vanam hæreticorum amentiam,
vera Lusitanorum sapientia premeret, eluderet,
profligaret? In Lusitania Musæum instituit li-
terarum (nam vt dicam semel ad vtilitatem om-
nium curandam Dionysij Elisabethæque consen-
sus, tam fuit geminus, seu potius tam profusus
idem; vt quidquid à Dionysio actum dicitur, me-
ritissimò Elisabethæ tribuatur.) In Lusitania (in-
quam) literarum instituit officinam, si audito-
rem spectes, numerosam; si magistrum, erudi-
tam; si doctrinam, salutarem; si redditus, locu-
pletam; si fauorem, quo Augustissima Regina
instar Mæcenatis adspirabat, præ omnibus, quæ
vsquam florent Academicis, fortunatam. Quæ
primum ab Henrico felicis recordationis Princi-
pe, sapientiæ pariter alumno, & altore, amplissi-
mis aucta vectigalibus; deinde à Ioanne huius
nominis tertio (Regem dicam Lusitanæ, an pa-
rentem?) exulta legibus, instructa disciplinis,
ornata magistris, locupletata censibus, ad eam
excreuit maiestatem, in qua illam modò vos ha-
betis, exteræ nationes suspiciunt, celebratissimæ
orbis Academicæ admirantur, venerantur, imitan-
tur. Quorsus ergo quicquid est, qui non agnoscat
quanta huius Academicæ in propaganda fide ope-
ra constiterit, quantus fructus? Ex hac præmissi
multi, qui ad Aquilonares insulas conuoluerunt,
qui ad Australem cardinem peruaderent, qui occumbentis
Solis terminos obirent, qui nascentis regiones, quæ in
Sinis excurrunt, quæ in Iapponis protenduntur, quæ in
infinita propè regna dilatantur, peragrarent. Neque istud satis,
nisi illud accederet, quod est caput: Idem quæ
ibant, in sanos pellere errores, falsitatis excutere
caliginem, veritatis aperire splendorem, Deorum
euertere delubra, vnus Numinis erigere monu-

Pessis hæreti-
corum.

Elisabetha
Academicam
Conimbr. in-
stitut.

Ioannes Rex
huius nomi-
nis tertius in
Lusitania.

menta, sacrosanctum fidei insigne in domibus, in
aulis, in vrbibus, in regnis victores, triumphato-
res collocare; merito vt militi videatur concini
posse in hæc sæcula illud Hieronymi elogium
singulare; *Lana Besorum serua & Vellitorum tur-
ba populorum. fructorem suum in dulce Crucis sige-
rum melos, & totius mundi vox vna. Conspicit. Vi-
detis, vt fidei detrimenta per hæreticorum de-
mentiam illata, per Lusitanorum sapientiam san-
ctissima Elisabetha refarciuit.*

Quæso vt attentè audiatis, vt nefarios fidei
perduelles armis fidem oppugnantes, armis in-
uictissima Isabella debellauit. Annus agebatur
huius chiliados tricentesimus, cum in Alia regna-
re cepit quidam Ottomanus, si genus attendas,
nihil, si mores, nequam; si fortunam Gyges; si
robur, Hercules; si ingenium, totus, vt aiunt, fer-
rum & flamma. Hic rem Christianam non vno
modo attriuit, plurimis modis lacerauit: clam,
palam; vi, dolo, ferro, auro; terra, mari; pedes,
eques; vbique, semper, in Christianorum lanie-
nam seuiebat, in fidei ruinam auitabat; eius in
nos odium iure quodam hæreditario in posteros
transfusus, quam in impudentiam non qualite-
quam in audaciam non erupit: Pannoniam af-
fixit, Dalmatiam oppressit, Cyprum abstrulit, Co-
ronem domuit, Neapolim tubegit, Guleram ca-
pit, Rhodum expugnauit, totam Asiam, totam
Europam, tanquam fatale incendium corripuit:
viginti, non oppida, non vrbes, sed regna floren-
tissima à Christiana ditione ad Imperium transi-
lit Ottomanum. Quæ res superbos hostium ani-
mos emolliret, fractos Christianorum spiritus re-
uocaret, nulla apparebat: præsertim quæ sub ille
tempus *templum militum* ita vocant qui pro fide
acriter depugnabant, multorum scelerum accen-
sari iure ne, an iniuria? Deus arbiter esto, om-
nes publicati exarmati que omnes infelices
occiderunt.

Quid Elisabetha, vt in tot fidei periculis suam,
fiorumque virtutem commendaret? Quid, vt
fidem multorum telis impetitam, paucorum ar-
mis propugnata, suo quoque præsidio tuere-
tur? Vna cum Dionysio militarem ordinem Chri-
sti nomine, instituit, primarios viros Lusitanæ
conferibit, auget opibus, beneficis demeretur,
omnibus stimulis ad bellum adhortatur, ne quem
sui muneris obliuio, vilo tempore obrepit, om-
nium pectori affixum iubet Crucis insigne em-
bro, albòque notatum; quod intelligant eis esse
alacri animo subeundum, per hostiles acies in-
terendum, in aduersis Barbarorum mœnibus collo-
candum. Felix auspiciu. Ea res ita illustrium
virorum animos accendit, vt ex tota ferme Euro-
pa perfidiae cultores vel exigent, vel ad exigen-
dos strenuam operam conferrent; ita inflamma-
uit, vt non solum maritimas Africa oras, Tingi-
tanam, Septensem, Mazaganicam vellicarent, sed
etiam nostro auro aditum penetralem in Africam
molirentur; & nisi nimia felicitas, quæ cætera
Imperia labefactat, nobis quoque obstidisset in
Marrochienti vrbe, Lusitana, seu potius Chri-
stiana vexilla triumpharent. Ita denique vltimò
prouexit, vt à bona Asiæ parte Turcarum facem
prohiberent, Ethnicorum sentinam exhaurirent,
hodièque pulsus Barbaris è regno Cunnaleti pri-
uatis rebus vtilitatem, publicis salutem, Christi-
anis ornamentum, omnibus gloriam afferrent im-
mortalem. Cernitis vt fides aliorum armis penè
obruta, sanctissimæ Elisabethæ præsidis planè
restituta videatur?

Hieron.

57.
Turcarum in-
feriorum.

58.

Regis mi-
litarum Con-
siliu. Con-
siliu. Con-
siliu. Con-
siliu.

Fructus
Christi.

Atten

59.
gina Lu-
uico Impe-
ratoris coria-
181.

60.
Ludouici Im-
peratoris ef-
fugis licitia.

Lusitanorum
fides perpe-
tua.

Intellige He-
braos homi-
nes.

61.
Elisabetha
Christianis
præiit ad le-
gis obseruan-
tiam.

Attendite vltimò, quo pacto eadem fides
multorum sceleribus consopita, beatissimæ Re-
ginæ virtutibus excitetur. Synchronos Elisabe-
thæ fuit quintus huius nominis Ludouicus, qui
sibi Germaniæ imperium, contra quàm facere
debut, vsarpauit. Hic totus est scelere concre-
tus, tam am in licentiam effusus est, vt maximum
contræ Pontificem insurgeret; adulterinum, ne-
scio suum, Pontificiam in sedem substitueret; le-
gimos præfules diocesium excluderet; grega-
rios homines, & profanos inauguraret; nuptias
ritè celebratas dirimeret; coniugia nullis legibus
ineunda stabileret; denique omne fas, omne ius
intestino odio aboleret; omne nefas, omnem ini-
turiam ab inferis quodammodo excitaret: neque
prius destitit, ire se perditum, quàm illum diuina
vltio, subito exanimatum casu à peccandi licen-
tia retraheret, subeundis que malè factorum pœ-
nis deuoueret. Principis malum, vt plerumque
fit, in vulgus deriuatum, quid non deuoluit in
deterius? Germaniam conuulsit, Galliam per-
terruit, Italiam oppressit, turbas egit, tumultus
excituit, factiones concitauit; obedienciam in
Pontificem, pietatem in superos, obseruantiam
in Deum, fidem humanam, ac diuinam labefecit,
ita vt illius hæreseos vestigia, etiam nunc expres-
sa in Germania relinquuntur. Quid Elisabetha vt
fidem imperandi libidine à Germania expulsum,
parendi studio in Lusitania retineret?

60. Quid vt perfidiam Ludouici fidelitate Diony-
sij compensaret? Imperat Summus Pontifex, illa
obtemperat: prohibet, illa abstinet: monet, illa
assentitur: rogat, illa obsecundat: negat, illa ac-
quiescit: petit, illa elargitur: minatur, illa ex-
horrescit: annuit, illa volat: quamlibet in par-
tem se inflectit, eodem illa parendi studiosissima
incumbit. O Regiam diuini obtemperandi
exemplum, quàm imperandi! Quid est, obsecro,
(vos ipsos appello arbitros) cur nulla vnquam
natio fidem studiosius coluerit, quàm Lusitania?
Nam vt nihil interim, vel de Asia, vel Africa: fuit
aliqua perfidiae labes in Hispania; aliqua ad Ita-
liam peruasit; nonnulla Galliam corripuit; plu-
rima Germaniam infecit, diuturna in Anglia in-
ueterauit; singulas percurrere Europæ nationes,
inuenietis è singulis aliquos aliquando errores
pullulasse. Vna Lusitania ab his omnibus immu-
nis semper extitit, & illaesa. Et nisi externi qui-
dam homines patriæ disciplinæ tenacissimi obsti-
tissent, nescio quo fato ad Lusitaniam appulsi,
nullus è nostratibus de fide vnquam deserenda
cogitaret. Vnde quæso hanc virtutem, hanc con-
stantiam, creditis defluxisse? Nisi ab Augu-
stissimæ Regiæ, & virtute, & constantia, cuius
animo leuior esse videbatur omnium bono-
rum, quàm vnus fidei iactura. Hæc, vt summam
faciam, hæreticorum amentiam compressit; hæc
Ethnicorum vires emolliuit; hæc perditorum
hominum amentiam refrænauit; hæc vt astrum
splendidissimum omnibus in perfidiae pelago er-
rantibus ad salutarem fidei portum, feliciter an-
tecessit.

61. Iam vt Elisabetha Christianis, ad legis obser-
uantiam præcurrit, beneuolè quæso, vt fecistis
hætenus, audiatis. Hebræorum in creando Rege
consuetudo illa fuit, vt hominem in folio colloca-
rent, purpura induerent, diadema capiti impone-
rent, vnguents odoratissimis perfunderent, legis
tabulas traderent in manus; tum demum, festiuo
plausu, solemnique precatu Regem appellarent,
acclamarent, salutarent. Quorsum inter regia in-
Mendoza Viridarium.

signia legis tabula: Vt meminerint Reges (in-
quit egregiè Cyprianus) se iniquos esse non de-
bere, non exleges: imò iniquorum hominum, &
exlegum seuerissimos iudices, & vltiores. Huius
recordata muneris Elisabetha, quid agebat? Suos
omnes in scelerum voragine temerè abeuntès,
ad diuinæ legis obseruantiam, qua precibus, qua
minis, qua exemplis reuocabat. Dionysius adhuc
adolescens, nescio quibus voluptatum illecebris
delinitus, fidem tori violabat; blandimentorum
veterno consopitus distulcebat, in omnia lustra
turpitudinis præceptis, ac temerariis fundebatur.
Quid inde fieri necesse erat, cadebant iura, sile-
bant leges, crescebant vitia, ad supplicia traha-
bantur infontes, ad præmia vocabantur imme-
rentes, omnia rursus, prorsus præpostero ordi-
ne ferebantur. Quorsum plura? Quamdiu Rex
in otio iacuit voluptario, tandiu militaris ardor,
disciplina bellica, dignitas priuata, authoritas
communis, Lusitania omnis, virtus pariter cum
illo iacuerunt. In tanto peccandi incendio, quan-
tum fuit in Elisabethæ studium restinguendi!
Iniuria sibi à Rege factam, putabat nullam: fa-
ctam Deo tam grauem, tam iniquam, vt eam vi-
ta, si possit, expiaret. Ad illam expiandam fun-
debat lacrymas, iungebat preces, adhibebat sacra,
omnem curam, omnem operam conferebat, &
ne ratione ageret cum Rege rationis exharede,
singulari probitati exemplo ad meliorem men-
tem incitabat. Colligebat vndique adulterinam
Regis sobolem, amanter nutrebat, vt parens, li-
beraliter educabat, vt Regina; studiosè informa-
bat, vt magistra; nullo discrimine suos, alienos-
que liberos habebat, vt alumna charitatis sem-
per eadem in omnes, semper in singulos, sin-
gularis.

Hebræorum
ritu in sua
Regiis. tria-
dis.
Cyprian.

Di nysij Re-
gis aliquando
vitiis.

Elisabetha
industria ad
extirpanda
vitiis.

62.
Athalia sa-
cinus insigne.

Chrysof.

Elisabetha
charitas erga
adulterinam
Dionysij sobe-
lem.

Athalia facinus sapius vel audistis, vel legis
in Regum annalibus Solymorū. Mortuo Ocho-
zia, imperandi libidine æstuabat; oberat eius vo-
tis grandis nepotum multitudo, ad quos regnum
iure hæreditario veniebat. Quid faceret? Quid
machinaretur? animum humanitate exiit, crude-
litate induit. Quid vltimò? Vt absent arbitri
sui sceleris, solitudinem in regia aucuparet?
Quid præterea? Clam mucronem euaginat;
presso halitu, suspenso gradu (quò ruituram co-
gitatis?) pueros regios inuadit: vnum, alterum,
tertium occidit: ceteri prius metu, quàm plaga
exanimis inelamant: nequicquam præsidio ne-
mo adest. Säuire pergit, vociferantes opprimit,
trahit, lacerat, truncat, iugulat, carnificinam effi-
cit omnium miserandam. O femina, inquit Chry-
sostomus, o vipera! o cerasces! draconem seuior, atro-
cior leone, omni exilio exualior! Deicit, vt furgat;
mactat, vt viuat; sæuit, vt timeatur; crudeliter
laniat, vt superbè dominetur. Quanto mitior
Elisabetha in alienos, quàm in proprios Athalia?
Stirpem illam Dionysij non odit, amat, non pellit,
colligit, non mactat, educat, non duriter accipit,
& parcè; molliter sustentat, & splendide: & quam-
uis sciat suos filios fore seruos, alienos Principes;
se ancillam esse, alias reginas; nihilo tamen au-
dior imperandi, quàm ancillandi, eadem facilita-
te, qua semper fouendi, nutriendi, seruiendi fa-
miliaribus officiis Lusitanæ se impendit. Ea res
Dionysij mentem ita percudit, vt de sopienda li-
bidine, de restinguenda cupiditate, de vita in me-
lius instauranda cogitaret. Neque vanum extitit
decretum: ad extremum spiritum ita vixit, vt
sicut in externo Marte hostibus nunquam cessit;
ita in domestico congressu vitii nunquam suc-
cubue

cubuerit. Videtis vt vna Elisabeta precipitem in tot scelera Dionysium, ad vitæ innocentiam reuocauit. O Regnam libentium morum reparatricem! O facem ad diuinæ legiscultum prælucentem. O astrum ad aternæ salutis stationem feliciter antegrediens!

63. Tullius. Regis vitam tam propè ciuium mores consequuntur, vt verum illud sit draculum Tullianum: Quacumque mutatio morum in Principibus extiterit, eandem proculdubio in populo sequitur.

Plutarch. Hinc est, vt qui mores Principis deprauat, mores ciuium deprauasse iudicetur; non aliter (teste Plutarcho) atque ille, qui venenum in fonte diluit, vnde ab omnibus hauritur, venenum omnibus propinat; contrà verò, qui mores Principis bene instruit, ciuium mores bene instruxisse videatur, non aliter, vt egregie Damascenus, atque ille, qui nauis gubernatorem sospitat, omnium in salutem nauigantium incumbit. Ergo quantum operam sanctissima Elisabeta in excolendis ciuium moribus posuerit, palàm est, ex eo studio, quod in Rege ad pietatem informando collocauit. Quod vnum argumentum ad hanc rem apertissime ostendendam satis esse iudicarem; nisi Elisabeta ad omnium salutem procurandam plures vias, plures rationes suscepisset.

Damascen. Regum mores populus sequitur.

64. Cogitate ergo cum animis vestris omnes homines, Principes, Dynastas, municipes, plebicolas, viros, feminas, infantes, cuiusque ordinis, cuiusque ætatis, cuiusque fortunæ Lusitanos: quidquid hæcenus dixi, indictum volo, præcepisse dixi; si vel vnicus occurrat, cuius de salute tantula incuria sanctissima hæserit in Regina. Alphonfus in parentem impius, in germanos iracundus, in cognatos bellicosus, in domesticos iniurius, in externos fraudulentus, in Rempublicam pestis, & incendium; quid mali non aggressus? quid flagitij non ausus? iuueniliter exultantem ita subigit, ita frænât, ita emollit Elisabeta, vt in gratiam redeat cum parente, in amicitiam cum germanis, in pacem cum cognatis, in beneuolentiam cum domesticis, in fidem cum externis, debitum cum Republica in amorem. Viri Principes nonnulli, suis opibus, suæ famæ, suæ vitæ perperam consulentes, immodico luxu decoquere, intestinis odiis dissidere, nefariis cupiditatibus deflagrare. Singulos hortatur Elisabeta: quod quisque medicamentum exigebat, adhibet salutare. Quid factura? ille ad parsimoniam redit, ille ad placabilitatem reducitur, ille ad honestatem reuocatur.

Alphonfus Dionysij filius.

Omnes, viuendi libertate valere iussa, intra leges, à sanctissima Elisabeta præscriptas, continentur. Homunculi in Republica multi aderant extremam præcipites in dementia, ad quam sua quemque penuria compellebat: quidam clependo victitabant, quidam fallacias construendo, quidam suam operam ad quælibet maleficia præstando: si quis erat tam sordidis vitæ præsidis destitutus, vel laqueo frangebatur gulam, vel precipitem se agebat in torrentem, vel adacto mucrone intima præcordia lancinabat. Quid Elisabeta? In singulas vrbes, in singulos vicos, in singulas domos, diligenter inquirat: si quem vsipiam nanciscitur, qui nefarium quæstu vitam alat, castigat, vt par est; & miserum lucellum largioribus opibus compensat: si quem, qui voluntarium interitum laboriosa vitæ anteferat, inopiam telum ingens, subrogata pecunia morituro è manibus extorquet. In quibusdam Lusitanæ oppidulis degebant homines barbari, syluestres & ferini, sine lege, sine cultu, sine templo, sine curia, sine vlllo antistite

Elisabeta Lusitania medetur.

factorum; ipsa eos ignorantio, vt malitia abesse multa in scelera, deprimebat. Rem nouit Elisabeta: templa collocat, cutiones præficit, leges præscribit: facientem erigit pietatem, intermortuam suscitât religionem, omnium iam penè deploratam diligenter excubat in salutem. Conimbricæ in extremo ponte, quem terni, bini, singuli animum gratia frequentatis, versus australe latu, fuit quondam locus, domicilium turpitudinis, & scellum impuritatis, prostibulum impudentiæ, in quo feminæ profligatis moribus gregatim morabantur. Quæ in illum sordes victiorum, tanquam in sentinam ciuitatis vndique confluxerint; neque meum est dicere, neque vestrum est audire, cuiusque tamen est facile suspicari. Dolet Elisabeta, tantam Reipublicæ voraginem patefactam, quam semper oppilatam omnibus volebat. Quid faciat? perpurgat locum, excludit incolas, ritualium nuolos auertit: & ne vnquam victiorum feminæ renascantur pangit singularium lilia virtutum; ibidem enim Parthenoni D. Claræ suis ipsa manibus iacit fundamenta; vt in quo antea locodumeta turpitudinis inhoruerant, in eodem postea gemina efflorescerent castitatis. Pueri recens nati vel inopiæ, vel infamiæ causa passim olim exponebantur: qui à nemine suscepti vel decedebant, quod timendum est, non expiati, vel illiberaliter nutriti, licentia potius quàm ætate adolecebant. Horum seu viuentium, seu morientium periculo longè maximo consulit Elisabeta diligenter duplex constituit hospitium paruulorum, Leiriente alterum, alterum Scalabitanum; in vtrumque redditibus amplis optimas quasque delicias expositiis infantulis nutrices, vt cum lacte bono, mores sugant, qui in nullo ætatis flexu, vnquam dilabantur, semper illibati conseruentur. Videtis vt nemo in Lusitania vnquam fuerit summus, infimus, diues, pauper, gnarus, rudis; vir, femina; senex, infans, quem Elisabeta ad morum probitatem non informarit: O Regnam! sed excuto longius, quàm par est.

Ad vos mea se conuertit oratio, Religionis inclytæ corona, melior portio regis Corisæ, vt appellat Cyprianus: Ciuis in terra celestis, vt Chrysostomus. Perpetuum inter homines miraculum, vt Bernardus. Vobis omnibus, ad sanctitatis fastigium sanctissima Elisabeta præuolauit. Imitari vultis in Regina regis contemptum dignitatis? Vix ad superos euolarat Dionysius cum iam Elisabeta regiam à se abdicat supellestem, pretiosam vestem altaribus consecrat vestientis, crispantes mitellas coronandis diuorum simulacris, pelluentes gemmas distinguendis sacrorum antistitem indumentis; aureos, argenteosque torques signis templorum fabricandis: ipsa lacera pannosa, serutaria exigua in domunculam, seu paruulum in abdita in sepulchrum, sepsit se tectis, verumque reliquit habenas.

Queritis in Elisabeta victus temperantiam? Nesciebat delicatissima Regina lautiores epulas, à vilioribus etiam abstinebat. Quotamanni partem? Integrum annum in quatuor partes diuidite; putate, ac disputate rationes: vix vnam inuenietis ieiunio vacuam abiisse. At cæna non erant admodum terrestres; neque sine sanguine, vt aiunt; quid in cibum adhibebat? Panem; quid deinde? Aquam; quid vltorius? nihil; nihil? dixi. Tres integras anni partes? integras. Regina Lusitanæ? Regina; superstiti Dionysio? Superstite. Inter conditissimas dapes? Sanè. Inter regios missus ferculorum? Verum.

Elisabeta scelera summan publicam excutit.

Elisabeta suis manibus Parthenoni D. Claræ fundamenta iacit.

Regis adolecentium periculo duplex constituit hospitium paruulorum.

65.

Cyprian. Chrysost. Bernard.

Regiam à se abdicat supellestem.

Regiam cuius exiit Regina.

Regina superstiti.

Auitoris religio.

Regina peregrinatio.

Regina ostentat mendicabat.

Regina paupertas admiranda.

Hieron.

66.

Regina erga religiosos ordines munificencia.

Verum. Inter pollucibiles conuiuiorum apparatus? Tantundem. O rem nouam! ô miraculum! ô prodigium! Ego quidem quoties de hac reperhosce dies cogitabam, ita commouebam animo, vt meci memetipsum pœniteret, cui nouerim tanto intervallo Regnam præiuisse; quæ si vitæ ratio attendatur, fas erat vt maioribus disincta spatiis sequeretur. In Regali opulentiâ religiosam Elisabethæ paupertatem? Quæso mihi vacate, dum rem eloquor sæpe audiam, nunquam satis cogitatam. Ineunte anno, quo in urbem D. Iacobi se infundit peregrinorum genus, comparat se Elisabeta in eandem urbem profecturâ. qua ætate creditis? sexagenaria; qua valitudine? incommoda; quibus viribus? exhaustis; quo tempore? hyberno, vt existimo; quo satellitum præsidio? nullo; quanta viarum longitudine? vltra ducta milia passuum; quàm magnifico inuecta curru? pedes, arundineo subnixa baculo; quo viatico? illo, quod vicatim, ostiatim mendicando colligebat: O rem iterum nouam! Regnam in publico solitariam! Regnam in itinere pedestrem? Regnam in suo regno mendicantem! Talem fabulam quis audiuit? Pulsabat Regina Lusitanie longè augustissima ter, quater pauperum tabernas: tantulam stipem Numinis in gratiam flagitabat: aliquando obolum, teruncium, panis frustulum; aliquando minas, iniurias, superba dicta referebat: priorem stipem recondebat in pera, posteriorem conseruabat in corde: illam communem cum aliis mendiculis faciebat: hanc sibi propriam, sibi debitam esse iudicabat. Quid est paupertatem colere, si hoc non est? Compostellam ingressa, templum adit: & quæ olim in eo planè regia sacrauerat anathemata; nunc mendicula solam exhibet paupertatē. Templo egressa, vrbe vagatur mendicando, & quæ sibi victus, non satis colligit, de demenso suo, sui semper similis pauperibus largitur. Locum, in quo diuerteretur, nullum habet, quæ hospitio excipiebat liberali peregrinos, & suas cæteris ad cauponas confluentibus, sola in gurgustio Regina Lusitania delitescit. O rem, qualem esse dicam haud scio: credite, dicere vltorius vix possum, obstupesco. Paula, inquit Hieronymus, cum de ea loqueretur, quæ Romæ peregrinata Hierosolyman Bethleemicum sese abdidit in recessum. Paula (inquit) quæ vnus vrbi contempsit gloriam, totius orbis opinione celebratur, & quam Roma habitantem nullus extra Romam nouerat, latentem in Bethleem, & Barbara & Romana terra miratur. O Elisabetham, quò Paula digniorem, eò Paula mirabiliorem. Tui te Lusitani obseruant; totus te orbis peregrinam suscipit, obseruat, veneratur.

Facile dictu erat virtutem esse nullam, cuius Elisabeta religiosis hominibus exemplum non reliquerit singulare. Verum ad eam pietatem festinat oratio, qua sacras Deo familias fouit, aluit, complexa est: vt quæ, Regine sine curis esse non poterat, saltem Religionum alumnis viam liberam in cælum expediret. Mitto quos edificauit Parthenones, quæ pomaria circumiecit, quas diuitias impendit, quibus ornamentis expoliuit. Certum est nullum fuisse in Lusitania religiosorum hominum, feminarumve conuentum; quem Elisabeta non suscepit, maioribus indies beneficiis excolendum. Si quem res frumentaria defecerat, tribuebat; si quotidiana alimenta, suppeditabat; si domestica supellestem, conferebat; si vestibus ratio, donabat; si in sumptus

Mendoça Viridarium.

ordinarios pecunia, soluebat; si egrotantium præsidia, ministrabat; si vestis sacra, si pictæ tabulæ, si aurea, argenteæve signa, si conciliata tapetia, si belluata peristromata, si quid in vsus priuatis, in communes, in sacros, in profanos omnia plenis, vt aiunt, manibus liberaliter effundebat. Hanc beneuolentiam sanctissima Elisabeta hæreditauit à maioribus, posteris delegauit. Nam Lusitanie omnes Reges in sacris Deo familiis promouendis, tantam operam posuerunt, quantum (dico liberè) nulli externi Reges collocarunt.

Replicatè animo feligiosos ordines, quotquot in Lusitania à prima huius regni conditione florescunt; ne vnum quidem inuenietis, in quo expressè non appareant regis liberalitatis monumenta. Antiquissimus ille, qui sacro militat sub nomine Benedicti in solitudine, in recessu ab hominum cõmercio se vocatus, Alphonsum primum Lusitanie Regem, vt parentem veneratur: qui cum centum quinquaginta cœnobis in Lusitania crexerit, plurima regione Interamni huic ordini adscripsit. Ille, qui sanctissimi Bernardi doctrinam hausit, morèque expressit, eundem nouit Alphonsum suæ gentis auspiciem, & patronum, qui victoria de Saraceno parta, Alcobaciæ (ita vocant) illam domum extruxit è quadrato lapide singularem, censu diuitem, opere visendam, magnitudine augustam, incolarum numero tam frequentem, vt semper alij atque alij per vices capendo in orbem ire dicerentur; cum non posset tam ingens multitudo, simul omnis idem in officium conuenire. Duas illas Augustini familias longè clarissimas Cœnonicorum, Eremitarum, quanto studio Lusitani Reges curauerunt. Cœnonicis in hac vrbe primus excitauit Alphonfus ædem illam Crucis nomine insignitam, religionis plenam, situ amplam, fontibus irriguam, tantis opibus abundantem, vt Antistiti illius Theotonio, urbem integram, Leiriam, nuper ab hostium receptam potestate, tradiderit possidendam. Eremitas qui seu vitam, seu doctrinam spectetis, referunt, sine dubio in terris viuensque parentis sui Augustini simulacrum. Ioannes tertius ita fouit, vt tres clarissimas vrbes Lusitanie, Olyssiponem, Eboram, Conimbricam, tribus clarissimis huius ordinis cœnobiis illustrarit. Venio ad illa duo orbis lumina, Dominicanis Franciscanisque legibus prænitentia. Dominici alumnos probitatis doctrinæque studiis florentissimos, Ioannes primus ita coluit, vt parta illa victoria de finitimis hostibus memorabili templum illis collocarit, cui à prælio nomen est, tam clarum, tam elegans, tam magnificum, vt multi, seu in patriam ituri, seu in Academiam redituri, ad illud inuisendum cõfluatis, tam fortasè curiosi, quàm, vt videre par est, Religiosi. Numerosa illa soboles Francisci sua diues paupertate, sua sterilitate fecunda, quantum in Lusitanis Regibus præsidium inuenit? Nam, vt omittam cætera, cœnobiium Olyssiponense, Eborense, Conimbricense, Leiricense, Portuense, Alphonfus, Dionysius, Emanuel, Ioannes, & si qui sunt alij, collocarunt. Ille ordo iam inde à Carmelo monte in orbem propagatus, seu Heliam, seu quem alium præstantissimum heroa inuenerit conditorem; cum ab aliis, tum à Ioanne tertio fatetur præclarè se beneficia accepisse, qui non solum prouinciam recoxit, & expoliuit vniuersam; sed etiam Conimbricæ illi collegio autor fuit, quod nuper fami pulcherrimi accessu toti vrbi non exiguam

67.

Alphosus primus Lusitania Rex 150. cœnobis condidit. Ordo D. Benedicti. Ordo D. Bern.

Ordo D. Augustini duplex in Lusitania.

Cœnobiium S. Crucis Conimbricæ.

Ioannes tertius Lusitania Rex.

Ordo D. Dominici.

Ioannes primus Lusitania Rex.

Ordo D. Francisci.

Reges Lusitania erga religiosos ordines.

Ordo Carmelitarum.

Ordo sanctissima Triados.

conciat venustatem. Illa, quae sacrosanctae Triados cognomine illustratur familia, augustissima, tertio Alphonso multum debet; qui primarium eius domum Olysiptone constitutam reddidit amplio-

Ordo sancti Ioanni.

Quid verò illi, Hieronymo duce, sanctissimae professores disciplinae? Primas opes ab India exportatas, eò contulit Emmanuel, ut in primo ostio Tagi templum poneret, Lusitanorum Mausoleis in primis nobile, magnae Matris auspiciis erectum, Hieronymi alumnis, quos in oculis habebat, consecratum; utque inde naues soluerent in Indiam sanctissimis virorum precibus, potius quam secundis à tergo ventis nauigarent.

68. Ordo D. Hieronymi.

Ordo equitum Christi.

Ordo Societatis IESU.

Reges, non solum huius ordinis cultores extiterunt, sed etiam professores. Huc iam ades inter sacras Deo familiae dignitate minima, meritis nouissima, antiquitate postrema; omnium tamen aemula studiosissima virtutum. Huc iam ades o Societas, & quae à Lusitanis Regibus beneficia acceperis, ne loquere. Ipsa Olysipto, ipsa Eborae, ipsa Conimbrica, ipsa Lusitania, ipse orbis, quantus ille est, ipse eloquatur. Lusitani Reges, illi sunt, qui te exceperunt nascentem, crexerunt reptantem, vbiq; gentium sustentarunt adolescentem. Illi Regum primi omnium te euocauerunt ab Italia, fouerunt in Lusitania, ad Indos, ad Sinas, ad Iaponios propagarunt. Illi duplicem tibi Olysiptone domum, nobilem Eborae Academiae, amplum Conimbricæ collegium tradiderunt. Illi tuum studium ad informandam iuuentutem, tuam operam ad bonos mores inducendos, tuum laborem ad extremas mundi plagas fidei lumine illustrandas comprobauerunt. Illi tot in te beneficia contulerunt, ut ea, quae mirantur homines, à regia liberalitate profecta (sunt autem maxima,) tamen si cum aliis, quorum sumus ipsi conscij, comparentur, in minima acceptorum parte mihi reponenda esse videantur. Denique quidquid sumus, seu pietate apud Deum, seu auctoritate apud homines (quod quam sit exiguum nouimus vniuersi) quidquid tamen sumus proximè, & secundum Deum, Lusitanicæ Regibus acceptum gratulamur. Videtis hoc studium clarissimorum Regum? At omnium liberalitatem sanctissimae Elisabethae non exaequauit tantum, sed etiam superauit liberalitas: quae prioribus Regibus ornamentum addidit singulare, posterioribus reliquit immortale. Haec ut iam vos labore solum audiendi, apud Ethnicos fidem exulit: haec apud Christianos legis obseruantiam stabiliiuit; haec apud Religiosos sanctitatis studium crexit; haec apud omnes veræ felicitatis studium excitauit; haec duce, vera fides propaga-

Regina liberalitas.

bitur, boni mores excoluntur, perfectissimae virtutes efflorescent, germana in tertis felicitas triumphabit: ita ut si aliquantulum de humana beatitudine decidatur, speretur multo certius diuina.

ORATIO IV.

Pro auspiciando philosophici pulueris curriculo.

ARGUMENTVM.

Habes Dialecticam, & districto ferri mucrone, & vernanti rosarum cultu horridam pariter, & amaram: habes potius orationem (audeo dicere) felici Cherubini illius excultam ingenio; enim vero Cherubinus ille, qui pro floribus beati illius memoris excubuit, in orationis adducitur argumentum. Quid gratius, quid venustius? Cherubinam, si nominis etymon exquiras, picturatum, seu figuratum agnosces; ita redit Dialectica cultores suos, politissima arte depictos, pulchri imaginibus insculptos, eximii caelatura variegatos; quid plura? Cherubinos redit. Jam verò quid portendit versatilis ille gladius, quo Cherubinus armatur, ne qua fiat hostilis impressio in locum tranquille felicitatis? Certè Dialectica sapientes viros charmat, ne qui precipites per summam insolentiam in sacrae Religionis domicilium audeant irrumperere. En Oratoris scopus: hunc (suis est) ingredi paradiisum, ne gladius deterrereat, manibus cape, anceps est.

69.

Cherubinos ancipiti gladio armatos in primo caditur terrestri paradisi collocavit mundi opifex, & molitor Deus; ut hominem a loco beatè amoenitatis exulantem caelestium militum circumfusa acies perterreret, ne eodem, vnde impenderet exciderat, audacius remigraret. Quid figuratè paradisi, quid item Cherubini mythologicè representent duo acutissimi Theologi Augustinus ac Dionysius meam in sententiam prodidere. Paradisi deliciarum fertilis, si Augustinum consulatis, Christianorum cæcus est, virtutum floribus prædiues: Cherubini pro floribus illius fortunati memoris excubantes, si vobis cum Dionysio conueniat, sapientes viri sunt, qui ab Ecclesia hostiles haereticorum imperus amoliuntur. Quam sapienter vterque aestimavit, palmam est. Nam militantis Ecclesiae quod fingi potuit simulachrum vel forma aptius, vel color expressius, vel artis lenocinio spirantius, quam illud diuina satum manu viridarium. Ille hortus, ita quondam Ephrem existimauit, magnitudine aequabat orbem; haec in omnes partes fusas vbiq; gentium dominatur. Ille, si creditis Damasceno, cultore homine contentus, errantes belluas procul omnes excluderat; haec fidelium cincta comitatu Ethnicorum greges in exilium cogit sempiternum. Ille si rectè arbitratir Irenaeus, ex communi terrarum eluione vbiq; saeuente, omnia

70.

August. D. Dionys.

Ephrem.

Damasc.

E deffiam terrestris paradisi constituitur.

Basilii.

Luc. 21. 32.

Cherubini sapientum simulachra. Hieron.

Sapientia tabula picta.

Telluris descriptio.

Faculentum pictura.

71. Isai. 53. 11.

Psal. 73.

omnia deaustante, solus euasit illaesus, herbescente viriditate indutus, comante fronde opacatus. Haec Tyrannorum rabie in perniciem Christianorum conspirante, non solum non emarcuit, sed etiam vernantior adoleuit. In illo tandem, ut egregie Basilii, puri sine defectu Soles radicebant, in hac perpetua sine eclipsi fides splendescit, Christo Seruatore annuente. Ego rogavi pro te Petre, (Graeco transfero ex archetypo, quae sequuntur,) ne eclipsim patiaris fides tua. At Cherubini quid potius, quam expressa sapientum virorum simulachra praefere videantur? Etymon quæso nominis exquirite, Hebræos fontes indagare; Cherubinam (interprete Hieronymo) pictam, seu figuratam significare agnosce- tis. Si igitur ostendam sapientes viros politissima arte expictos esse, multis imaginibus insculptos, eximii caelatura variegatos, illos cur non appellem Cherubinos? At quid obsecro picturatus esse potest, quam mens, & ratio sapientis; certè quemadmodum infantis mentem artis rudem, scientiae expertem vulgus Philosophorum appellat rasam tabulam, hoc est, nullis coloribus imbutam. Ita sapientis animum, tanta rerum notitia illuminatum, pictam, seu Cherubicam tabulam, liceat appellare. Picturas representata pigmentis tellus ipsa, quanta, qualisque est, mole ingens, situ dispar, fœtu diues, nutritione animalium studiosa parens; ibi mare caeruleo colore depictum; ibi aër crocea velatus penula; ibi aether igneo fulgore candescens; ibi cælum errantium, & in errantium Astrorum luminibus mirabili artificio caelatum. Quid plura? Ibi animalium monstrosæ formæ; ibi fontium gelidæ perennitates; ibi fluminum multiplices Mæandri; ibi gemmarum micantes oculi; ibi metallorum diuersus fulgor; ibi arborum numerosa proles; ibi homo rerum princeps, ac moderator cæterarum. Quæ signa Corinthiaca, quæ tabulae Appellæ, quæ tela phrygianæ cum his imaginibus conferantur? Adde illa etiam, quæ ab artifice pingi nequeunt, cum & corpore, & colore vacua sint, ac nuda; illa (inquam) non ficto habitu, sed germano; non translaticio, sed nativo, sapientis in animo expressa insidere. Nam orator pictos in animo complectitur verborum sonos; Poëta carminum modulos; Historicus temporum vices; Dialecticus argumentationum formas; Mathematicus syderum cursus; Physicus herbarum vires; Ethicus hominum mores; Metaphysicus causarum nexus; Theologus τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς, quæ supra nos, & qui in his omnibus facultatibus excellit artifex, totus quantus est, totus pictus, & figuratus est.

Merito ut mihi dixisse videatur ille diuinorum Varum antesignanus Esaias, cum de sapiente loqueretur, Videbit, & saturabitur; seu, uti Hebræo continetur in exemplo, Videbit, hoc est, sciet, & cognosceat; quid deinde? Et mirabiliter tenetur, seu pingetur; quod ego sic interpretor, non aliud esse sapientis animum frui multiplici rerum cognitione, quam singulari artificio totum picturari. Rem, ni fallor, haud obscuram vterius illustro. Mirum est, quantum Regius Vates de sua sapientia gloriatur. Anima, inquit, mea cognosceat nimis; nam siue naturæ opera, siue diuinæ potentiae monumenta contempleretur, nimium

Mendoça Viridarium.

quantum cognoscebat. Addit, & substantia mea in inferioribus terre. Hautite & hic obsecro de fontibus Hebraicis; acu pictus sum, velut tapetum. Vidistis aliquando villos tapetes mirabili varietate distinctos, quos Milesij tendent; vel Seres pectunt, vel phryges sunt, vel Babylonij texunt, vel Tyrij colerant; in quibus fila aurea, argentea, holoserica in multiplices ducta, reductaque ambages; frondescunt in nemora, assurgunt in colles, spariantur in valles, lentescunt in frutices, rigescunt in cautes, liquantur in fontes; recedunt in umbras, prominent in fulgores; quædam formantur in milites districtis ensibus, cruenta fronte, anhelo pectore gladian-tes: aliæ effinguntur in naues aduersis rostrois, explosis tormentis, ciaculatis phalaricis concurrentes; nonnulla inodantur in ceruos, venatorum stimulis agitato, in apros contra morfus canum saeuientes, in leones per medias bipennes, ad eadem cruoremque hiantes. Omnia tam artificiosis ductibus extrahuntur, tam subtilibus nodis continentur, tam occultis meatibus in quascumque formas implicantur, ut ingeniosior ars in imitando, quam natura in fabricando videatur. Talia (inquam) stragula tam multicoloribus licis intertexta. Vidistis aliquando? Credo sapissimè. At horum instar aulaorum Regij Vatis animus splendebat; dum in illo sapientia viuas rerum imagines artificij penicillo efformabat. Acu pictus sum, velut tapetum. Haec, si placet, profanæ historiae sale condiantur. Ethnicorum numina vestibibus simplici colore imbutis utebantur. Mars sanguineis, Neptunus caeruleis, Apollo aureis, Vulcanus ferrugineis, aliisque aliis, prout singulorum officia exigebant. Minerua sapientiae praeses, vna fuit ex omnibus, quæ sibi multicolorem cultum vendicavit; ferunt enim eius pallam Athenis fuisse tali artificio picturam, tamque subtili stamine intertextam; ut quidquid bellorum vniquam contigisset, vna in chlamyde Mineruæ adumbratum, seu, ut dicam verius, collocatum viseretur. Quorsum hæc spectent? Planè ut ostendant sapientes viros altricis suæ Mineruæ ingenium imitatos, rerum quas sciunt, imaginibus pictos esse, exculptos esse, figuratos esse; quid plura? Cherubinos esse.

Nunc meum me dirigo ad scopum. In quem primum collimauit oratio. Quemadmodum Cherubini paradisi aditus obsidebant, ne qua fieret hostilis impressio in locum tranquillæ felicitatis; ita sapientes homines Ecclesiam, tanquam militari praesidio, coronant, ne qui precipites ad audendum, sanctissimæ religionis domicilium oppugnare, ne dicam expugnare, aggrediantur. Hoc si quis non videt, cæcutit, si quis non sentit, obdormit, si quis non sapit, insanit; optimè Isaias, cum de Christianæ Reipublicae Doctoribus loqueretur, tali eos cognomento appellat, quod & cælum significet, & propugnaculum; nam quod Vates Hebræa cecinit oratione, Ponam Iaspidem soles tuos; Interpretes latiali sermone transcripsit. Ponam Iaspidem propugnacula tua. Rectè quidem: nam sapiens Sol est, & propugnaculum est; Sol est, qui fastidit tenebras dispellit, veritatis lucem imperitatur: propugnaculum est, quod hostiles impetus retundit; ciuiles animos tuctur Sol, &

Singularis tapetis descriptio.

Accommodatur sapientibus.

Deorum vestes.

Minerua cultus sapientium simulachra.

72. Sapientes Ecclesia propugnaculum.

Isai. 54. 12.

Sapientis sol est.

& propugnaculum. Quod mihi videtur facer ille Antistes Alexandria Cyrillus respexisse, cum ait, Sanctus Mylagos puerbriusque intelligentie respiciendos, tanquam propugnacula impis sectarum in orbibus, & scurrilibus hereticorum uigis arriter oppugnasse. En illustratores vocat, ac defensores; suos nimirum illustrat sapiens, excacat alienos, natos alit, nothos abigit. fouet ciues, terret hostes, domesticos allicit muneribus, externos conficit vulneribus.

Gyrell.

73. Cant. 1. 16. Ecclesia florido Salomonis lectio comparatur.

Miretur forte aliquis lectulum illum Salomonis quondam mira florum varietate coronatum, lectulus noster floridus, subito mutata vice, armorum fragore circumstrepere, militari satellitio ambiri sexaginta viris ex fortissimis Israel ad pugnam promptis, ad facinus expeditis obuallari. Quae mutatio haec rerum? Quid geniali toro cum Martiali puluere? Quid pacatae familiae cum armata cohorte? Quid florum odoribus cum stridoribus armorum? Rem teneo, lectulus Ecclesia est, in qua sapientes viri flores gerunt, & gladios flores, Christianorum naribus applicandos; gladios, haereticorum animis infingendos, dum illos placidis verbis demulcent; hos minantibus dictis exterrent. An a mea sententia aberrat Augustinus? Imo eam mihi videtur expressisse, cum ait, viros Christiana sapientia nobilitatos quanto sunt optabiliores iudices in Catholicos, tanto esse terribiliores vindices in haereticos. Pergite tutelares fidei patronos, sapientes, inquam, viros admirari; Christianae antistites sapientiae quaternis animalibus figurati se se Patmao vati diuina mysteria contemplanti obtulere, eo situ, vt & in media sede diuinitatis conuiescere, & in circuitu eiusdem sedis excubare viderentur. Res miral qui poterant, & ad medium consistere, & ad fines dilatari, ad centrum redigi, & ad peripheriam extendi? Sedere intus, & stare foris? Vacare in secessu, & operari in circuitu. Certè modus est, quem, nisi ad mystologicos explicatas accedatis, non ita facile enodetis. Audite Ambrosium.

August.

Apoc. 4. 6.

Ambros. Ecclesia Dominus.

Vtrumque praestant doctrine Principes Christianae haerent in medio, dum pacatos Christianorum coetus virtutibus exornant; vt illant in circuitu, dum furentes haereticorum caeteruas a nefariis incursumibus reuadant. Planè Cherubini, qui paradysum Ecclesiae circumstant, qui exitiales pestes auertunt, qui irruentes hostes propulsant, qui ne quid detrimenti fidelium coetus patiatur, strenuè praerantur. Tollite ab Ecclesia fauores Principum, non corruet; dimitte praegrandes opes, adhuc stabit; auferte militares vires, non expugnabitur; secludite illustres profapias, & tunc clarebit; vna si desideretur sapientia, quid fore creditis? Extinguetur. At hoc fieri nequit; verum ea damna sustinebit, quibus plusquam omnibus aliis, si omnia in eius perniciem conspiciant, asseratur. Contra verò totus in Ecclesiae ruinam coniuert orbis, armentur in cedes Tyrannorum manus, induantur in flagitia perditorum hominum cogitatus, vna tamen non desit sapientiam, quae hostibus cat obuam, quae clauum gerat, quae prouideat. quae rem totam moderetur; timor omnis abesto, sapientiae pugnatrici parebunt omnia: caelum prius corruet, quam sapientiae vires eneruentur.

Sapientia Reipublicae.

74. Dialectica gladius anceps.

Nam gladium quis esse neget? Cum illa duo eloquentiae lumina Tullius Romanus, ac Tullius Christianus (ita nomino cum Hieronymo Laetantium) Dialecticam gladij nomine significandam putent. Ille enim, cum de Epicuro loqueretur, artis Dialecticae planè rudi, & imperito, inermem, siue gladio exutum appellauit. Hic verò cum de antiquis Philosophis sermonem institueret, quos fatetur primos Dialecticae parentes extitisse, docuit, non in seipso eos ad discipulandum gladio quidem armatos esse, clypeo tamen exarmatos; hoc est, aptos quidem esse Dialecticis argutiis, tanquam gladij punctionibus ad vrgendum hostem; non tamen esse efficaces doctinae veritate, tanquam clypei munimine ad retorquenda argumenta. En Dialectica gladius ab utroque nuncupatur. Sed neutrum sequi animus mihi esset, nisi maior ex diuinis oraculis auctoritas peteretur. Nostis probè omnes Atonem non solum eloquendi facultate praeditum fuisse, sed etiam discernendi subtilitate acutum. Planè utroque praesidio indigebat, vt rectè apud Pharaonem sua legatione fingeretur. Nam ad beneuolentiam superbi Regis promerendam, facundia opus erat, ad superandam tergiversantis Tyranni contumaciam, Dialectica. Quare facundus planè fuit ad eloquendum, subtilis ad disputandum. Hoc illud est, quod a Deo significatur Moysen alloquente, ipse inquit, tuum. Nempe pro te Rhetorica, atque Dialectica munera apud Pharaonem exercebit. Erit tibi pro arte discernendi, vt in qua facultate claudicas, in eadem a strepitu instaureris. Cernitis, vt oris nomine Dialectica ars intelligatur. At consilite Hebraeos edicere, ex quibus elicitis non inconcinne; ipse cum gladius tuus. En Dialectica cum gladio comparatio. En affinitas, en germanitas; vt nemo iam mihi succentiat, si Dialecticam sub gladij typo suscipiam exornandam. Gladium appello, Dialecticam, qui separat naturas rerum, qui intus penetrat in medullas, qui fabre dolato, dolos caulantium, Sophistarum vno ictu praecindit, quo si sapiens dexterè, expeditèque vtatur, premi poterit aliquando, opprimi verò nunquam; quem tamen si abiciat, quantauis sapientia succentiat, vnica aduersariorum petitione miserabiliter collidetur. Tingite quare in libero aliquo spatio ad pugandum ludos gladiatorios celebrari, ponite media in arena generosos milites, & strenuos, ab ignaui, & imbelli tyrone prouocatos, ab illi tamen gladios extorquere, huic verò gladium in manus commodare: facite, vt vtriusque ad pugnam concurratur. Vnus ille armatus vrgat plures, illi inermes non diffugiant; vnus premit, plures non cedant; vnus componat exitus, plures opponant minas. Quo tandem exitu claudatur pugna? Certè gnauis ab ignaui, strenui ab instrenuo, viri à femina, leones à formica pessimo mactabuntur infortunio. Quid rei hoc esse dicam? Nonne suppetebant illis pluribus in corde animi, in membris vires, in toto corpore firmitudo; planè, & vincuntur. Plures ab vno? bellatores ab imbelli? Ita res acta? Cur verò ita ensis aberat. Hoc praesidio sublato occidunt animi, ruit virtus, gnauis ignaui exaequatur. Ita planè, si tyrunculus Dialectica armatus, cum veterano Philosopho exarmato Dialectica concurrat, quos illum induct in laqueos, quae impedit in plagas, quae praecipitabit in abrupta? Nimirum ille armatus gladio, hic inermis ad pugnam capeffend-

Hieron. 1. 1. 1.

Arrogantia, & affectu, & affectu, & affectu.

Exo. 4. 16.

Dialectica & vna manus.

Dei illi hinc gladius, & hinc munitio.

dam prodire. Hinc oritur, vt quemadmodum duces diuturna militia experti gladios ab hostili exercitu ereptos volunt, ita Christianae fidei ocores velint omnino Dialecticam à fidelium virorum coetu ablegatam: rati sicut aduersariae phalanges gladiis exarmatae belli imperus nequeunt sustinere; ita Christianorum hominum conuentus absque Dialectica praesidio in tutos fore ad congressus cum haereticorum sycophantis ineundos.

75. Philistinorum singulare inuentu in Hebraeorum perniciem excogitatum.

Replicate memoria, qua quondam fraude vsi fuerint in Hebraeos Philistini; rem scitu vulgarissimam, auditu tamen festiuissimam. Curant, vt omnes omnino ab vrbe gladij remouerentur, cauent ne qui in vrbe denuo fabricentur, eò res ducta fuit, vt Hebraei iuvenes de nihilo minus, quam de bello cogitarent, languerent otio, studerent voluptati, à militari labore feriarentur; cantus, citharae, choreae, passim in vrbe fuerint: gladij nusquam erant, si qua inter pugnatiora rixa oriebatur; vel statim residebat, vel pugnis, calcibus, & morsibus aetuebat. Haec ita erant, cum Philistinus triplici armatus cunco ad urbem properat; sonant litui, clangunt tubae, perstreperunt tympanistae, ingruit armorum horror, bellum in clamant omnes, repercutsa ad mœnium cauitates, inconditae voces resultant, bellum. Oppidani insolito stridore commoti conuolant ad praesidia gladiatorum: gladij non parebant. Fabriles adeunt officinas, nusquam arma, vetera excutunt armamentaria: ne quicquam; secretiores domorum explorant latebras; incastrum labor; totos se fundunt, ac refundunt per vrbs angulos in qualificationem gladiatorum, irrita omnis opera. Quis horror, quae turbatio, quod periculum necesse erat ex tanta armorum inopia sequeretur? Philistini vrgebant, Hebraei trepidabant: illi insultabant, isti perferebant; illi iactabant minas, isti offerebant preces; illi armati aequor immensum aquae occupabant; isti inermes ad vrbs angustias coibant, inde emicabat armorum fulgor, hinc deficiebat exarmata virtus. Quid plura? nisi miraculo res acta foret, de Hebraeis nihil illo die, nisi fauilla, & cinis superesset. Vnde haec calamitas? Aderant Philistaeis gladij, Hebraeis deerant; virtus verò, si inermis sit, imbellis est.

Elegas descriptio hostilis munitio.

76.

Mahometus, & Iulianus in Christianos conspirant. Chryso.

Martyrij decem egrigium Nazianz.

Theodor.

Nunc quare attendite quam similem in nos fraudem Christianae fidei desertores texuerunt, quas machinas ad subruendam fidem excogitarunt duo ista plusquam viperina capita, Mahometus, Iulianus? An aperto Marte fidem abolere decreuerunt? Tenratum id saepe, sed frustra, ipsis etiam Angelorum cohortibus, vt verè Chrysofostomus, nostrum in auxilium praerantibus. An per caedes acerbissimas fidem profligare aggressi sunt? Imò ab his etiam abstinere aliquando voluerunt, ipsum Martyrij decem, vt acutè Nazianzenus Christianis inuidentes. An exiliis, an flagris, an tormentis Christianam religionem inuaserunt? In vanum omnia. Nam, vt egregiè Theodoretus, cruor caesorum corporum, irrigatio quaedam erat, qua noua in Ecclesia planta nascerentur; quid ergo improbilissimi homines machinati estis, vt extremam nobis perniciem crearetis? Sane inuentum Tartareis constatum in officinis. Quòdnam precor gladium, quo se Christiani Philosophi tuentur, nituntur ab eorum manibus extorquere, ne irruentes in se hostes valeant propulsare. Quem verò dicis gladium? aperte dico, ac latine, Dialecticam; nam seuerissimis vterque legibus cauerunt, ne quis Dialecticam facul-

tatem, primo vel à limine salutaret; quod perinde fuit, ac si vellent, & superciliosè imperarent, vt inermes confingeremus cum armatis; si quis enim Dialecticae imperitus congregiatur cum haeretico promptissimo ad cauillandum, pugnam inibit inermis cum armato: hic caesum, punctum, dextra, laeva; premet, vrgebit, sauciabit; ille miser tanquam hostia ictibus ceruices porriget, costas plagis, pectus vulneribus, totum corpus miserè lanienae. Hanc ergo in nos technam pessimi fraudum architecti conserunt, id, quod res erat suspicati, se quidquid non potuerunt aliis fraudibus obtinere, sublata à nobis Dialectica facile effecturos; ita est. Si iste gladius, Dialectica, inquam, vel hebescit, vel retunditur, vel à Christianorum manibus extorquetur. Boni superi! quae haeresum colluties, quae errorum phalanx, quae vitiorum caterua ad paradisi huius, seu Ecclesiae munitiones conuellendas velut agmine facto conspirabant? At si Cherubini, sapientes, inquam, viri Dialectica tanquam gladio armati primos Ecclesiae aditus teuantur; irruant licet serpentes venenati, insultent floribus, anhelent virus, euomant faces, toto ex pectore, tanquam, ex Aetneo barathro incendia iaculentur: omnes eorum insultus, fracti, ieriti, ac pessundati vno veluti spiritu distillantur.

Dialectica gladius Christianos inuenit.

77. Dialectica gladius anceps.

Jud.

Dialectica apta ad omnes scientias comparandas.

Gratianus, & Vlpianus Dialectica cultores.

lum ad civiles artes intercludendum esse illis omnibus, qui de arte Dialectica nihil antea prælibassent. Merito ut exposulare possim cum nostratibus Lusitanis, qui tanquam inuenusti palæstricæ, insalutata Dialectica ad iurisperuentiam transiunt, & quod minus ferendum est, antequam legitimam ætatem consequantur, nescio quas immunitates à Censoribus conscientia ambire solent exeundi à minoribus scholis, & ad maiores commigrandi, quas ut obtinent valere iubent Dialecticos, & superiorem Academiam planè virilem, suo congressu efficiunt penè puerilem. Quid si hoc nosceret Plato, quàm id ferret indignabundus, qui Dialecticam tantum faciebat, ut nemini sua in Republica aditum ad illam aperirer, nisi ei, qui triginta ætatis annos expleuisset, & nunc (ô vices temporum! ô rerum vices!) triginta annos natus ad Dialecticam audiendam, non dico grandis vir, & intemptius est, sed planè depontanus, & capularis senex est. At hoc libenter patior, illud ferre non possum. nam puer ephēbus, qui adhuc esse poterat cum crepundio, iam erubescit videri cum Porphyrio. Sed mitto querimonias, ne tempus laudationi perexiguam importunos accusationibus transigatur.

78.

Ad vos, auditores mei, si qui adestis, quos diligo antequam video, quos saluto, antequam agnosco, quos fero in mente, antequam habeo in schola. Ad vos, inquam, mea se conuertit peroratio, ludum vobis hodierno die gladiatorium aperio, præmoneo tamen, seuerèque prædico, ne quis gladiatorij ludi nomine deceptus mihi afferat in scholam, vel sub brachio gladiolos, vel intra vestem pugiunculos, vel in marsupio cultellos. Remittite hæc sicariis, laniis, ac popis, à vobis ingenuis, bene natis, liberaliter enutritis, procul ista esse debent, procul, nam qui citò ensē arripit, citò abiicit; qui extra tempus querit, in tempore amittit, qui leuiter vagina exiit, timidè in vaginam induit. Erit,

Arma scholasticis interdita.

Virgil.

— ne accersite tempus.

quo pro aris, & foris cum laude strenuè decertatis. In illud temporis seruate animos quos à maioribus vestris hæreditario iure accepistis; interim non est, cur illos in leues pugnas, in iuueniles rixas, in vmbrales concertatiunculas exhauriatis. Aliter nostra nobis gladiatura exercenda; Dialecticæ gladium vobis in manus porrigam, non ut in mutua vulnera, Gigantea perciti dexteritate inuoletis, sed ut plicatissimos nugantium Sophistarum laqueos vno ictu rescindatis; quod felicius ut contingat, mihi, & vobis indico leges. Audite meas; quidquid rei vestra fuerit, à me quanta potero sedulitate curabitur, seu vestram ad doctrinam, seu, quod caput est, vestram ad probitatem exigatur. Nec labori paream, nec sudori, totum me torquebo, & extorquebo, vobis ut tantulæ doctrinæ guttulam instillem, guttulam, inquam; nam imbres querite aliunde, mihi satis fuerit pumicè non esse. Iam verò, ut aliqua stillula Christianæ pietatis vestri animi intingantur, libens me in vndas mergam, & immergam decumanas; facultas fortè consulendi saluti vestra aliquando me deficiet, voluntas nunquam. Vtinam præceptorem haberetis, qualem vestra tum merita, tum ingenia postulabant; verum aliqua bona faustitas vestrum memet intulit in obsequium; siquidem non oriandum mihi est, neque languendum, sed algendum, sed æstuum; eò impensius, quò mihi sunt vires ingenij, doctrinæque remissiores. Felices la-

Mira Oratoris erga suos auditores officia charitatis.

bores meos, si per eos ad Philosophiam plures hoc quadrieno transferantur; multò tamen feliciores, si vel vnus ex meis auditoribus, per eodem ad Christum transducatur. Vnius ego in aucupio ad meliorem vitam, quidquid molestiarum subire potero, quidquid validudinis exhaurire, quidquid sanguinis profundere, quidquid spiritus exhalare, totum id bene collocatum esse existimabo. Quia in re nullam à vobis gratiam inire volo; hoc enim suo iure vendicant, & officij mei ratio, & Societatis nostræ, cui totum me tradere in disciplinam cupio, sanctissima instituta. En partes meæ: vestras iam accipite. Vnum à vobis exigite, habete reliqua; quòdnam illud: voluntatem, ingenium, non requiro; scio enim iam expertum in Lusitana iuente, quantum sit acumen. Nam Olysiponenses, ut à primis ordiar, totos mihi videtur natura, tum ad omnia summa, tum ad studia literarum solerti manu compegisse. Conimbricenses, & quos Monda vicinos alluit, mira discurrendi facilitate, felicitateque vtuntur. Interamnetes amantissimo solo, in quo nati sunt, videntur mihi esse ad philosophandum amoeniores. Traftaganis nemo dixerit inesse aliquid pingue, vel adipale; hæc illorum agris conueniunt, ingenij subtilitas, & acumen. Regio verò Transmontana magnis iure se iactat alumnis, qui è summis montibus, vltra quorum culmina suo surgunt acumine ingenij, lucem patriæ fænerantur. Denique tota Lusitania ingeniorum fertilis, & ferax est; quare ingenium à vobis non requiro, quod vel inuiti offeretis, requiro voluntatem, nemo non spontaneus militat Dialecticæ; superiores facultates cogitatis? Agite dum, capeffite, patent fores, feliciter abite. At minuuntur auditores, minuuntur, deseritur gymnasium, deseruntur: languescunt studia Philosophiæ, dummodo mea culpa id non contingat, quid istud eum. Non erit quem exerceas ad Dialecticam, id ego meo adscribam commodis: faciam de quadrieno compendium; præterquam quòd vnus, vel alter, nunquam decerunt, qui si voluntariam mihi nauent operam, ingentis instar confessus videbuntur. Itaque auditores, rem agamus, rationes vestras subducite: si malè estis in Dialecticam animati, ne me, ne vos in ipso limine exanimetis; ad maiorem Academiam dextero pede commigrate. Quod non eò dico, quòd parui pendam vos habere auditores, si ista mihi mens esset, amens essem. Testor, & palam testor, nihil mihi gloriosius esse, nihil mihi posse esse felicius, quàm semper vestris progressibus, & ad literas, & ad virtutes deferuire: sed ideo dico, quòd vestram voluntatem præponam meæ; potiùsque ducam me vestra præsentia multò iucundissima defraudari, quàm vos nostra Dialectica multò molestissima fatigari. Sin aliqua vobis scintillula inest perdiscendi Dialecticam, vobis, quæso, voluntaria opera studete; ne vos terreant larvae formæ Lernæis capitibus septemplexes, quæ primùm ingressis minitantur. En gladius Dialectica; auerte, vibrare, exercete; quid formidatis? Ducem vobis præsto, ac Lanistam. Præladamus.

Societas Lusitanorum.

Lusitania ferax ingeniorum.

Olysiponenses Conimbricenses.

Transmontani.

Transmontani.

Mala permixta bonis.

Dialectica encomia.

Clem. Alex.

Sophistica superior.

Molina.

Antiqui Patres in Dialecticam sophisticam excelsam excelsam.

O R A

ORATIO V.

Pro Dialectica utilitate sequenda.

ARGUMENTVM.

Ergo libero Oratoris fidem, & præulsionem annecto, aliàs alibi annectendam, quæ potius velitatio, quàm Dialectica oratio erat inscribenda. Non abs re tamen adulterinam frontem induit, quæ adulterinos colores Sophistica exiit, cerussam, & pigmenta abstergit. Hic lectionis scopus; Sophista enim mentito, quo indutus erat, habitu spoliatur. Dialecticus verò simplici toga ornatus, & veris coloribus animatus, veram, ac germanam Philosophiam profitetur; sine fuce, sine inuolucro faciem suam ostendit.

79. Hieron.

Emper optimis, inquit Hieronymus ad Rust. mixta sunt pessima. Auro ahenum miscetur, pharmacum veneno conditur, virtutem vitium comitatur. Hinc oritur, ut homines vicinitate rerum decepti, probra, quæ rebus pessimis debentur, in res optimas soleant detorquere. Sic aurum tanquam orichalcum, pharmacum tanquam merum toxicum, virtus tanquam virus animorum nonnunquam vituperantur. Non est immunis ab hac lege Dialectica; imò, siquid aliud, obnoxia illi in primis est. Nam cum ipsa sit magistra veritatis, errorum expultrix, bonarum artium Regina, singularis ingeniorum illuminatrix, denique, ut Clemens ait Alexandrinus, hominum ad diuinam sapientiam manu ducitrix; tamen pedissequam habet fraudulentam, mendacem, versipellem, vno verbo, præstigiaticem: quibus eam nominibus afficiunt auctores infra citandi. Quænam illa est? planè ars sophistica. Vnde prouenit, ut contumeliæ, quæ in artem sophisticam ab antiquis Patribus, scholasticisq; Doctoribus non immeritò iaciuntur; illæ ipsæ in Dialecticam propter vicinitatem, quam habet cum Sophistica, re-fundi videantur: & quemadmodum omnes eò conspirant, ut Sophistica ab scholis, ab animis, ab hominum memoria in tecum abdicetur; ita planè videntur exoptare, ut eidem exilio innocens Dialectica in sempiternum tempus addicatur. Nam, ut bene notat Mol. 1. p. q. 14. art. 13. antiqui Patres, si quod malum in republica serpere, & grassari cœptum animaduertunt, tam acriter in illud inuehuntur, ut etiam in ea bona, quorum in confinio illud est, inuehi, atque insilire videantur: rati cum peritissimis chirurgis, potius esse sanam carnem & illæsam candenti ferro perstringere, lancinare, vstulare, quàm tabidam ac putrem relinquere intactam, ex qua in totum corpus vis morbi effundatur, non nisi extremo fato medicanda. Quare neminem mouere debent ea, quæ videntur antiqui, tum Scholastici, tum etiam Patres aduersus Dialecticam prodidisse; cum constet eorum animos aliò spectasse, & à Dialectica quidem minimè alienos, in solam Sophisticam grauius excanduisse: quam iure merito putabant non solum inutilem esse ad scientias comparandas, verum etiam maximè perniciosam. Vnde primùm exordior argumentum ad necessi-

Laet. Firm. Hieron. Dialectica necessitas.

Aristot.

D. Thom.

Theodor. Cyrill. Leont. August. Beda. Euthym. Tolet. Maldonat. Basil.

80.

Sap. 5. 3.

tatem Dialecticæ adstruendam respectu scientiarum acquirendarum. De hac enim parte solum differam, cum velim acrior videri in confirmandis propriis, quàm in refutandis alienis: contra quod fecit Lactantius; ut ea propter non immeritò ab Hieronymo vngue censorio perstringatur. Ita igitur conficio argumentum. Ars sophistica adeò perniciofa est scientiis comparandis, vt omnem ad illas aditum intercludat: ergo Dialectica adeò necessaria est, vt ad nullam commodè sine eius ductu accedatur. Consequutio videtur bona; & si inter Sophisticam, ac Dialecticam verò oppositio intercedat, omnino certa est, dummodo ad congruentem formam reducat, quod facile fieri potest. Eruiunt enim ex loco, à reputantibus; in quo formalis fieri solet argumentatio, teste Philosopho 2. Topic. 3. Et probatur, quia similem in modum argumentatur Aristoteles 1. Post. dum absumens nihil esse falsius, quàm oppositam primi principij, rectè infert; ergo nihil est verius, quàm ipsum primum principium. Nec dissimili vtitur argumento D. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2. cum ait, speciale inobedientia peccatum non committi, nisi cum quis, præcepto, quæ præceptum est superioris, aduersatur; ex quo rectè concludit communiter ab omnibus receptus; ergo specialis virtus obedientiæ non exercetur, nisi cum quis exequitur superioris præceptum, præcisè quæ tale est. Imò & Christus Dominus similem argumentandi formam aliquando vsurpauit. Satis sit locus ille Ioan. 10. Si non facio opera Patris, nolite credere; si autem facio, operibus credite. Vbi probat illud, quod proximè dixerat, Ego & Pater vnum sumus. Probatio autem est huiusmodi: Diuersitas operationum inter me, & Patrem, si fortè daretur, sufficiens vobis occasio esse poterat incredulitatis vestrae, hoc est, non credendi me & Patrem eandem esse essentiam, idemque principium operandi ad extra; ergo identitas operationum inter me & Patrem, quæ de facto datur, vt vos ipsi experimini, sufficiens vobis ratio esse debet ad credendum me, & Patrem vnum esse. Ita enim post Theodorum, Cyrillum, Leontium, Augustinum, Bedam, Euthymium, interpretantur recentiores ibid. Caietanus, Toletus, Maldonatus. Missa igitur consequentia, Probo illud antecedens, nimirum Sophisticam perniciosam esse ad scientias comparandas. Primò ab auctoritate. Nam Basilius, qui in Dialectica adeò excelluit, teste Nazianzeno oratione 20. de eius laudibus, ut iis, qui cum eo disputabant, facilius esset è labyrinthis sese extricare, quàm argumentorum eius laqueos effugere, si quando res ita postularet. Basilius, inquam, in cap. 15. Isaia, vocat Sophistarum dogmata fluxa ac decidua, nec potentia consistere. Vnde in c. 2. eiusdem Prophetæ ait, illa expressa fuisse in muris Hierichuntinis, qui non tormentorum vi, sed tubarum quasi vnico flatu corruerunt. Et in cap. 16. sentit, artem sophisticam fuisse adumbratam in vrbe Moabitide Efebon. Primò, quia Efebon, quæ interpretatur disceptatio, prædicatur à Propheta suas plagas in æternum deploratura: Sophistica verò, quæ tota disceptatrix est, in perpetuis lacrymis iacebit, cum eius alumni apud inferos suis se mucronibus consequentiarum iugulabunt, penitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes, ac dicentes intra se. Ergo errauimus. Secundò, quia arua suburbana Efebon, latissimè in omnes partes excurrebant: adeò tamen erant infæcunda, vt ne leues quidem stipulas enutrient:

reft: fophiftæ iurgando, argumentando, difceptando longiffimè fpatiantur, folidos cremabunt dies; illis enim, vt Græcus cecinit poëta,

Verborum non ftilla cadit fed flumen inuentum:

at verò ex tam verbolis difputationum congregiſibus, nihil fructus, plurimum vanitatis. Tertio, quod meum erat inſtitutum, quia muri Eſebon fragiles erant, ac teſtacci; munitionibus verò fophiſtarum informius nihil eſſe poteſt, nihil imbecillius. Vnde Regius Vates Pſalm. 143. eorum muros maceriam appellauit, *Non eſt vniua maceria, neque tranſitus in plateis eorum.* Nam licet fophiſtæ, D. Hieronymo inſerprete ibidem, 'timulas omnes ſuarum munitionum diligenter obliant, obturent, & conſpient: ne qua ſit ruina maceriae, ne quis tranſitus, quâ miſeri homines veteratoriè circumuenti elabantur: tamen vnum efficere non poſſunt, vt eorum murus maceries non ſit, cui ſi quis vel ſolis calcibus inſulter, facile ſubruetur. Cùm igitur fophiſtica præceptiones labiles ſint, & ſola inanitate plena: non poſſunt nobis eſſe gradus ſatis firmi, quibus nixi ad ſcientiarum culmen pertingamus. Hanc fophiſticae artis vanitatem mihi videretur expreſſiſſe Irenæus lib. 1. aduerſus hæreſes cap. 5. vbi fophiſtas pepones vocat, & cucubitas. *O pepones, inquit, fophiſta vituperabiles, & non viri.* Cogitabam, quortum iſthæc exprobratio pertineret: an, vt innueret fophiſtarum effœminatos animos, iuxta illud Homericum Iliad. 2.

Hieron.

Irenæus.

Homerus.

81.

ὁ ἀπὸ πόντος, καὶ ἐλάττει, ἄχαϊδες, ἐν τῷ Ἀχαιοί.
O pepones, mala probra, Achivæ, & non Achivi.
Hoc enim conuicij genus in animos parum viriles iactabant Græci, vt colligere eſt ex Theopompo apud Athenæum lib. 2. Sophiſtas verò non parum à viridis degeneraſſe, ſignificat Alexandrinus 1. Stromat. poſt initium, dum illos vocat cicadis loquaciores, eos, quibus aures pruriant, non ſatis viriliter demulcentes, & titillantes. Alia rurfus meum animum ſubibat interpretatio, an fortè vellet Irenæus eo commate declarare fophiſtarum ſuperbiam, & arrogantiam in eo flatu, quo pepones & cucurbita inturgeſcunt, ſatis, vt videretur, adumbratam faltem, ſi non expreſſam. Nam fophiſtis ſicut nemo ignorantior, ita nemo & arrogantior: dux enim iſtæ comites, ignorantia, & arrogantia, ſe inuicem conſequuntur, vt optimè oſtendunt Chryſoſtomus homil. 40. in Ioannem, Gregorius lib. 23. moralium. Helias Cretenſis in Nazianz. Bernard. homil. 37. de duab. notiſſimis in Cant. D. Thomas 2. 2. qua. 162. art. 3. ad 1. Caietanus & alij interpretes ibidem. Meritò vt dicat Apoſtoloſ 1. ad Timoth. 6. *Qui non acquieſcit ſermonibus ſanis, ſuperbus eſt, & nihil ſciens cum ſuperbo coniungit inſentiam.* Quanta verò ſit arrogantia fophiſtarum, bene declarauit Ambroſius epiſt. ad Demetriadem, dum ait, *eos propria fiducia inflant, & ibi ſuum conſtituere meritum, vbi diuinum ceſſavit auxilium.* Non minus eleganter Hieronymus commentariis in cap. 5. Oſeæ, *Marem, inquit, habent iniquitatis ſuæ ſuperbiam, dum ſemper altiora ſe ſcire iactant, & excelſam ſibi ſcientiam pollicentur, & in Eccleſia contumeliam debacchantur.* Breuior, non tamen obſcurior, Epiphanius lib. 2. contra hæreſes, tom. 1. hæreſ. 64. in verbis Methodij, *Sophiſta, inquit, ad ſuam gloriam fraudem colorantes depingunt.* Cùm ergo fophiſtæ ex nimia ſuperbia laborent, vel inſaniant, bene inflati pepones, & turgeſcentes cucurbita ab Irenæo appellantur. Et fortalſe hæc fophiſtarum arrogantia, morbus ille eſt, quo eo-

rum animi afflictiuntur. Sic enim appellantur Clemens Alexand. 1. Stromat. Baſilius lib. 5. aduerſus Eunomium homil. 17. Theophyl. & alij. Hic autem morbus non eſt alius, quàm inſania. Quid enim inſanius eſſe poteſt, quàm velle ſapere ex inſcitia? Quare, vbi Paulus 1. ad Timoth. 6. de fophiſta ita loquitur, *languens circa quaſtiōnes & pugnas verborum,* merito legit Vatablus, *inſaniens circa diſputationes.* eorum enim languor furor eſt. Quò fortè alluſit Iſidorus Peleſiota lib. 3. epiſtolarum 87. cùm fophiſtas appellauit inſanos. Certè Euripides in Phœniliis contumplatus hanc fophiſtarum ſiue inſaniam, ſiue agri-tudinem, ſiue arrogantiam, ex ignorantia tamen ortam, prudenter cecinit, eam vt contaleſceret pharmacis indigere ſapientibus. *contra vicia contra vicia curantur;* morbus igitur ortus ex inſcitia curari debet pharmaco conſecto ex ſapientia. En altera expoſitio. Addo tertiam. Quemadmodum pepones, poſtquam nimium maturuerunt, medullam omnem, quâ intus erant ſtipati, quoddam inanes decoquant in vapores, compreſſique manibus in vanos ſtrepitus faciunt. Ita fophiſta ſua ignorantia putreſcentes, potius quàm matureſcentes, veritatis vacui, vanitatis pleni, hanc foras promunt, illâ intus condunt, & ſi à ſapientibus nimium comprimantur, deſiliunt, & in futiles verborum crepitus erumpunt. Vt non immeritò Elias Cretenſis in orationem tertiam contra Iulianum, fophiſticam appellet *artem decipiendi.* Ignatius epiſtola ad Tralianum, *artem vaniloquiam.* Clemens Alexandrinus 1. Stromat. *plurimum poſſeſſorem.* Quid igitur vtilitatis ab hæc arte ad reliquas ſcientias comparandas ſpectetur? Certè nihil. Parum tamen foret non prodeſſe, ſi non obeſſet: obeſt autem plurimum.

Capite nobis vulpes parualas, que demoluntur vineas, cecinit Epithalamographus Cant. 2. Quis appellat vulpes demolitricas vinearum? Non dubium, quin eos homines, qui fophiſticis argutiis aliorum animos deludunt: qui que, vt cum Satyro loquitur,

— aſtut. mo ſeruant ſub pectore a'pem.

Ita enim interpretantur Origen. Theod. D. Gregor. ibi, D. Hilarius in Matth. can. 7. D. Ambroſ. ſerm. 11. in Pſalm. 118. & commentariis in Luc. cap. 9. & lib. 2. de Spiritu ſancto, D. Bernardus ſermone 64. in Cant. Vbi notat huiuſmodi homines capiendos eſſe, non fugandos. *Capite capiuntur,* inquit, *potius, quam fugentur. Capiantur non armis, ſed argumentis.* Nec immeritò: vt ſiquidem nos captant, & non capiunt, à nobis, cùm non captentur, capiuntur; & quam penam nobis inferre volunt, luant, & in quas plagas impedire volunt alios, implicentur. Quod tamen difficillimum factum eſt: nam, vt idem Bernardus obſeruat ſerm. 66. *Vulpeſtam puſilla atque ſubtilis eſt, vt facile humanos fruſtratur obtutus: & neſcio qua arte fingendi ita ſua conjundit veſtigia, cili-dyſſimum animal, vt qua vel intret, vel exeat, non facile queat ab homine deprehendi, cùmque patet opus, non apparet auctor.* Ita Bernardus feſtiuiſſime. Non aliter fophiſta tam callida arte congregitur, tam cauto pede conſigit, tam ſolerti lapſu erumpit, vt cùm iam videtur vndique circumuentus, ſubito appareat expeditus. Nimirum Promotheus eſt, multiplices ſeſe induens in figuras. Et niſi aliquis Ariſtæus accedat, non Cyrenæ, ſed Dialecticæ præceptionibus inſtitutus, qui exitus & eſſugia ambientem validis nodis conſtringat, facile elabetur. Haſ igitur vulpeculas capite: quia demolunt

Clem. Alex. Baſilius, Hieron.

Vatabl.

Iſidor. Peleſ.

Euripid.

Sophiſta me-dium inſana.

Elias Cret.

Ignat.

Clem. Alex.

82.

Liual.

Orogen.

Theoſor.

Gregor.

Hilari.

Ambroſ.

Bernard.

Bernard.

Vulpecula cal-

iditas.

Sophiſta, Pro-motheus eſt.

ORATIO VI.

In Baccalaureorum examiniſibus.

ARGUMENTVM.

Inoffenſus planè clypeus Philoſophiæ; priuatas domos defendit, integras vrbes protegit, ampliſſima regna cuſtodit, vniuerſum denique terrarum orbem tuetur. Hæc vtriuſque ſapientiæ exempla demonſtrant. Tandem Philoſophiæ candidatus hoc clypeo protectus deſcendit in arenam, victoriam ſpe præſumit. Certè parmam nemo abiiciat, qui ad palmam nititur; nemo enim relicta non bene parmula coronatur in triumpho.

demoliuntur vineas, corroduunt pampinos, defricant gemmas, atterunt ſtelones, racemos deuorant, omnem virorem, ac decorem vinearum labefactant: hoc eſt, Iſtos greges fophiſtarum prendite, conuincite, circuncludite; ne mendacia ſerant, & errores, & in horto amœniſſimo veritatis dumeta excitent, & ſpinera falſitatis. Videtis quantum ſophiſtica afferat nocumentum ad ſcientias comparandas? Quis crederet ex tam fictitiis machinationis tantam poſſe ſcientiarum calamitatem proficiſci? Hoc ipſum facere non poſſum, quin exemplo alio illuſtrem.

83.

Ægyptia plaga per ciniphes illata. Exod. 8. 19.

Caietan.

Philo Iud.

Origenes, ex eo Auguſt. ſerm. 87. de ſempore.

Inter Ægyptias plagas vna per ciniphes illata adeò acerbata fuit, vt cùm Pharaonis Magi reliquis non cederent, ab hac ſe ſtatim victos faterentur, *Digitus,* inquit, *Dei eſt hic;* hoc eſt, maior hic aliqua virtus latet, quàm cui nos reſiſtere poſſimus. Quid hoc eſt? Nonne Magi ſanguinem ſanguine, ranas ranis, dracones draconibus repulſere? Cur etiam hanc peſtem alia ſimili non cuitarent? Caietanus, credo, ad literam, licet non meum ad inſtitutum. *Voluit Deus in minimis deſicere Magorum virtutem; vt ſi quando in maximis valerent, intelligerent Ægyptum eam à Deo datam eſſe, non innatam; ex diuina liberalitate conſeſſam, non ex humana hereditate poſſeſſam.* Philo Iudæus, ad mores, niſi fallor; & præter id, quò tendo. *Voluit item Deus Ægyptios minimo ſupplicio ſuccumbere, vt maximis ſuppliciis cederent, vno digito Dei punientis collidi, vt totam manum Dei ſauientis formidarent. Nam ſi diguum Dei leuiter ſauciantem tota non potuit ſuſtinere Ægyptus, manum integram Dei in plagas efferneſcentem, quo pacto vnus ſuſtinebit homunculus?* Origenes allegoricis ſequitur explicatus: ſed quibus mea ſententia ſtabilitur; per ciniphes fophiſtas intelligit; *Hoc animal, inquit Origenes, pennis ſuſpenditur per aëra volitans, ſed adeò ſubtile, ac minutum eſt, vt viſum, niſi acutè cernentis, effugiat; corpus tamen, cui inſederit, acerbiffimo terebrat ſtimulo, itaut quem volitantem videre quis non valeat, ſentiat ſtimulantem. Non aliter fophiſta, &c.* Quare ſicut illud animal leue, paruum, penè nullum, adeò tamen pernicioſum fuit Ægypto, vt vel Magos, vel Philoſophos perturbaret, indèque viribus repelli non poſſet humanis: ita fophiſtarum genus difficile, moleſtum, importunum adeò eſt veræ ſapientiæ inimicum, vt eos, qui ad illam peruenerunt, deturbet: qui in illa proficiunt, eludat; qui de illa profitenda cogitant, remoretur. Pernicioſi planè homines & inſeſti. Date igitur illud antecedens vel ſola auctoritate permoti. Nimirum ſophiſticam ad ſcientias comparandas pernicioſam eſſe. Vnde infero ergo Dialecticam ad eaſdem acquirendas eſſe neceſſariam. En primum, & poſtremum pro hac parte argumentum. Vnicum eſto. In quo fateor ingenuè plus fuiſſe verborum, quàm neruorum. Date veniam. *Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat.* Ego ſi quam noui (nouī autem nullam,) ſiquam, inquam, noui, loquendi fuit, non differendi. Ex illa hoc præceptum adhuc memini, nimirum, *perſuaſori lenius velitandum eſſe cum auditore perſuaſo; veſtrum autem nemo eſt, qui iamdiu non ſit in hanc opinionem excitatus, Dialecticam eſſe neceſſariam, & perneceſſariam ad cæteras ſcientias comparandas. Quid ergo vehementius agam cum pacato? inclementius belligerem*

cum pacifico.

Superiori anno, cùm philoſophicum curriculum ingreſſus ſum, Auditores meos, ſi fortè meminifſis, armaui gladio: num clypeo armabo alienos. Erit aliquis ex optimis Candidatis, qui indignè ferat ſibi clypeum, aliis gladium deferri, ſuſpicatus clypeum minoris eſſe virtutis argumentum, quàm gladium. Hanc illi ſuſpicionem ingeret celebre illud dictum, credo Scipionis Africani (diu enim eſt, ex quo id legi, neque interim mihi fuit otium relegendi) obtulit bonus quidam miles ſuo duci Africano clypeum, quem aduerſus omnes ictus munitiſſimum eſſe prædicabat. Quid Africanus? libens ne ſuſcepit? Induit alacer in ſiniſtram? Gratulabundus cum mulato pretio rependit? Nihil ſibi minus perſuaſit. Imò toruus, & ſeuerus, *Abi, inquit, bone miles cum tuo munere, ego dextera vtor, non laua: gladio mihi opus eſt, non clypeo.* Ita ſe mihi opponunt generoſi candidati. hócine tu nobis offers clypeum meræ imbecillitatis argumentum, timidis hæc dona remitte nobis, quos ad philoſophica certamina parens ſapientia melioribus auſpiciis inaugurat gladios, & miſſile ferrum. Parcius optimi Candidati, parcius. Virtutis nullum eſt accommodatius inſigne, quàm ſcutum: a deſte parum, dum id probo; antiquam ad rem me confero. Occidit bellico in conſictu gemina illa virtus Aquilarum virtute maior, & leonum virtus Ionathæ, & Saulis: cum Principe ac Rege, optimi quique militum corruerunt: cum militibus bellica præſidia omnia conflagrunt: funebre Vates Regius miſera in ſtrage concinit Epicedium; quid primum in eo queritur? Quid deplorat? An ſceptrum Regiis manibus excuſſum, hoſtilibus pedibus attritum? An purpuram natiuo ſucco decolorem, inſuſo cruore ſaturatam? An diadema Saulis capiti directum, equorum vngulis colliſum? Nihil iſta. Maiorem iacturam lamentatur. Ibi abiectus eſt, inquit, clypeus, clypeus Saulis? Ac ſi querebundus ingemiſcat, O clades! ô pernicias! ô calamitates! in totum exercitus robur, hoſtilis furor deſeueret, in reliqua belli instrumenta militaris procella detonaret: vnus ſuper-eſſet clypeus Saulis, ſalua mihi eſſe omnia viderentur: nunc autem abiecto clypeo ſpes abiicitur, languent animi, proſtrata mihi omnia videntur eſſe & percuſa. Cernitis in clypeo quantum ſit momenti? ergo ſtrenuis deberet clypeus, non ignauis: fortium inſigne eſt, non imbellium: clypeus fortium. Pergite mihi ſtudere, dum

84.

Scipionis Africani celebra dictum.

Clypeus fortitudinis argumentum.

Ionathas & Saul pariter occidunt.

Clypeus Saulis.

Laco

Laconicum exemplum Laconica oratione perstringo.

85. Mater Laconia. Aufon. Mantuan. Lacerna adfiliu elegans exhortatio de clypeo seruando. Quod si quis in primis ratum volo, utramque sapientiam tam profanam, quam diuinam clypeo armatam esse. Age, & profanam intueri. Nonne Pallas sua ægide clypeata è Iouis cerebro profiliuit? Sed diuinam altius contemplare? Nonne aterni Patris soboles, filia Regis circumamicta varietatibus, vt diuinus Vates poetatur, seu vt Hieronymus Græco è fonte haurit, scutulis exornata splendescit? Planè ita est. Vtraque mihi videtur sapientia suo sibi iure clypeum vindicare. Sed quos in vsu armatur clypeo? Rem aggredior. Scutum è toto armorum genere vnum est, quod ad tuenda omnia corporis membra fabricatur, caput galea, thorace pectus, lorica femur, alia corporis membra aliis armorum generibus muniuntur. Scutum versatur pariter omnium in præsidium, omnium flectitur ac reflectitur in tutelam. Adest pectori, ambit latera, seruat caput, totum corpus protegit, ac circumdat. En Philosophiæ ingenium, en officium. Omnes defendit, & quod magis mirabimini, inoffensa; quam domum? quam urbem? Quod regnum sapientia non tuetur? domum? Testor Pindari penates, qui in media Thebarum calamitate incolumes perstiterunt. Urbem? Testor Lanipfacum Hellepontis, ad quam tuendam vnus Themistoclis sapientia plus contulit, quam ad euertendam validissima Per-

farum incursiones potuerunt. Regnum? Testor in Africa Numidiam: prope Atram Ægyptum: intra Europam, Græciam, Siciliam, Italiam, Hispaniam, vt de aliis taceam prouinciis, quas non tam potentia, quam vna sapientia obiecto contra omnia tela clypeo conseruauit. Quod ne nobis dictu facilius videatur, quam probatu; eas mecum regiones animis peragite. Numidiam feruidus ingenij Masinissa, & feruidus æui, vt poeta canit, non pugnando, sed philosophando diuturna in pace sustentauit. Ab Ægypto vterque Ptolemæus Claudius, & Philadelphus, hic non armis, sed libris studendo, ille non castra, sed astra meditando, hostiles iniurias auerit, & repressit. Athenæ sola Periclis sapientia steterit, sine illa certum in interitum ruituræ. Sicilia, non Dionis imperio, sed ingenio extremam perniciem euasit, quam illi circumfusse hostium classes machinabantur. Italia suo se collidens pondere vltimum saepe abiret in occasum, nisi Fabij, Catonis, & Fabricij, & aliorum non tam Imperatorum, quam consilij tegetur. Te verò, o Hispania à telis hostium quis protexit, à belli periculis, quis defendit, è lethi faucibus iam penè hauritam quis eripuit? Nihil illa, quæ suis semper vigilat, & militat alumnis Philosophia. Mittere illa, quibus id confirmare poteram, exempla. Vnum accipite festiuissimum.

Colonus Philosophia & militia iuxta bonus Ferdinandi Hispani Regis exercitum ducebat apud Barbaros Ramaicenses. Cui agrestes homines, & ferini, nec prece, nec pretio suppeditabant alimenta: rati totum exercitus robur fallaci arte potius, quam aperto Marte abolendum, neque illos opinio fefellit: nam eò ventum est, vt Hispani milites ferendis corporibus, nec dum armis impares viderentur. Marebant ora, languebant artus, crepabant viscera, lababant genua, vires succo, & sanguine exhaustæ tabescebant. Quid Colonus? raptò viueret? Deerant raptoribus rapina: capesseret viam in Hispaniam, ad viam deerant viatores, incursiones ageret in hostes? animas agebant milites præ fame. Quid consilij parti. Quid remedij? perire, quid solatiij? mori, & exanimari. O vitæ, Philosophia, dux, & clypeus singularis! quæ discrimina à tuorum ceruicibus militaris industria non auerit? Tu sola tui obiectu clypei repulisti. Nouerat Colonus Astronomiæ peritissimus lunam iam esse defecturam. Mittit ad Barbaros legatum, vt sibi quam primum comitatus ministrarent: sin minus, certò scirent totum contra eos cælum obarmandum, & huius rei signum, nisi crederent in cælo proximam sub noctem affuturum. Legatum excepere Barbari, cum plausu, cum exploratione remissere: nocte tamen intempesta, siue religio, siue supersticio ad id eos impulsisset, sidera inspicunt, cernunt lunam pleno orbe sinuatam paulatim expalescere, suo fulgore hebetari, ac tandem tetra caligine incubante, toruum, minacemque aspectu exhibere. En illud est, exclamant, illud est irati Numinis ostentum, quas pœnas tam dira cæli facies minatur? Caue, caue, quisquis ades: procul omen esto, tam ferale altrum procul esto. Vix prima cælo aurora se reddiderat, cum Barbari à feritate in humanitatem restituti, certatim pro sua quisque parte humeris onerant, cibaria, lauta, splendida, opima; & ad Coloni, cæterorumque militum genua prouoluti: En, vobis, inquit, comitatus, si parci videbuntur, aderunt largiores, solùm, quas meruimus, iras

Quæ sunt ciuitates sapientie auxilia?

87. Ferdinandi Regis Hispani

Luna disp. Aus.

88.

Totum orbem sapientia tueatur.

Psal. 46. 10.

89.

Sapientes vel mortui sunt orbis propugnacula.

Cesar Augustus Alexandriam peperit.

offensi Numinis deprecamur. Subita annona re-fecti milites annos sibi promittunt longiores, & qui mortem in singula momenta expectabant, illo cibo, tanquam nectare recreati sibi fore videntur immortales. O clypeum domorum! o tutelam urbium! o præsidium regnorum, Philosophia! Te auspice, te duce, nec vana fides, domus, regna, nullis laborum procellis labefient.

Sed me incautè oratore, qui cum susceperim Philosophiam oratione illustrandam, obscuravi, & cum possem immensas illius vires prædicare, attigi prope nullas. Dixi priuatas domos à Philosophia defensas, nihil dixi integras vrbes philosophico scuto fartas, rectasque fuisse, dixi parùm. Amplissima regnà vno Philosophiæ patrociniò securius custodita, quam si muro septéplice clauderetur. Adhuc non dixi multum, quo se vltèrius tua vis, o Philosophia, extendit? Est amplius, quod defendas? O rem mirà, & nisi diuinum aliquod oraculum anteiret, incredibile! Lustrate oculis immensa terrarum spatia, qua surgunt ad Arctos, qua cedunt ad meridiem, qua tendunt ad ortum, qua spatiantur ad occasum. Cernitis eam molem, crebram domibus, frequentem urbibus, regnis, vt ita loquar, constipatam: totam eam sapientia suo clypeo tegit ac tuetur. Mirum narras, & incredibile: oraculum, nisi proferas, non sequetur audientium fides oratorem. Audite, non Delphicùm, sed Dauidicum. Quoniam Dyffortes terra vehementer eleuati sunt; seu, vt Hebræo elicio de archiuo, quoniam Dyffcuta terra. Quis ignoret diuinæ sapientiæ professores à Vate in eo carmine decantatos? Scuta igitur appellat, non domus, non vrbes, non regni, sed terræ: scuta terræ, quia nulla plaga est adeò ab humano ritu aliena, quam sapientiæ præsidium non defendat. Nec mirum sapientes homines à Vate scuta terræ appellatos, cum ab eodem Dij nuncuparentur Dyffcuta terra, nam Deus scutum est: vnde illud eiusdem Vatis hemistichion, Misericordiam & veritatem diligit Deus, seu, vt Hebræo inuenietis in archetypo, Sol & scutum Deus. Ita igitur ordior argumentum, Deus scutum terræ est, concedetis; sapiens Deus est, non abnuitis, colligite Dialectici, vestrum est hoc munus; ergo sapiens scutum est terræ.

Magnum profectò videre debet sapientes homines, dum viuunt, vniuerso terrarum orbi defendendo gnauiter excubare, postquam tamen in cineres abière, adhuc agere exubias, adhuc arceendis malis inuigilare, adhuc se terrarum clypeos exhibere, hoc vnum incredibiliter admiror. Res tamen ita habet. Philosophi, quando vrget necessitas moriendi, corpus exuunt, non inficior: clypeum, quæ terras tueantur, exuere nunquam possunt, viuunt mortui in suorum ciuium tutelam armantur clypeo, neque solùm de iis loquor, qui Christianam Philosophiam coluerunt; hi enim, quo res nostras inter homines laboriosius curant, eò illas inter superos felicibus negotiantur. Ad eos quoque mea oratio spectat, qui humanæ sapientiæ cultores extiterunt, vos cineres vbicumque adestis sapientum, vos appello clypeos ciuitatum. Vos arida ossa, & exesa quacumque sub tellure delitescitis, vos appello arma, & monumenta regnorum, vos urnas, vos tumulos, vos inania sepulchra Philosophorum, vos appello inexpugnabilia propugnacula terrarum.

Tota ferè Asia Cæsar olim Augustus, victor, & triumphator equitabat; factò agmine Alexandria tendit, cingit urbem, quatit muros, extremas in angustias adigit oppidanos. Parum aberat, quin portas frangeret, mœnia labefaceret, domos euer-

Mendocæ Viduarum.

teret, sana compilaret, tota vrbe amplissimis spoliis prædiuite frueretur. Cum subitò noua ratio mentem subit in medio actu præliandi, stare, inquit, milites, & cessate. Milites primum non curare, sed alacrius vrbs inuchi in ruinam, stare, inquam, iugeminat Augustus, & à bello abstinete; quid iud, inquit milites, est præcepti? In re confecta legnes erimus, qui fuimus in aggredienda bellicosi? Aliud Augustus agit, vi & ferro euertenda vrbs insistamus. Sistite, ter iam admo-neo, exclamat Imperator, sistite, arma ponite, retrocedite, urbem incolumen relinquitte, & illæsam, sic volo, sic iubeo. Nouum consilium, inquit miles, ne dicam importunum, vincere scis o Cæsar, victoria vti nescis, quam tibi urbem fortuna obtulit, relinquis? quas tibi diuitias militum virtus peperit, contemnitis? Alexandriam Asiæ decus, Orientis decus, totius mundi amplissimum emporium, cum iam possides, renuntias? Impiger es ad bellum, o Auguste, piger ad triumphum. Cur cessas, cur desistis, cur obsidione urbem soluis, quam statim ditione coërcebis? Boni consulite o milites, inquit Imperator, bonum consulite factum meum. Subiit mihi animum vnus Philosophi, Ario nomen fuit, qui in hac vrbe vixit, recordatio. Ea mihi flammam restrinxit, iras emolliit, totum pectus serenauit. Nefas duco Philosophi patriam, domicilium, sepulturam, nefandis cædibus cruentare, malo ab Alexandrinis victus videri, quam vincere Alexandriam, ne cogar cum altrice vrbe alumni Philosophi cineres violare. Non timeo, mihi credite, non timeo viuorum gladios, timeo clypeos mortuorùm. Philosophus vnus mortuus urbem seruat, quam tot milites viuui non seruarunt: vnus de vobis inuictis victor exit: vnus de me triumphatore Asiæ triumphat. Cedite, urbem soluite, pugnandi auiditatem coërcece, vt philosophandi dignitati consulatis, o cineres, plusquam milites! o feretrum plusquam ferrum! o vnam plusquam arcem! o cadauer plusquam aggerem! o clypeum & viuua & mortua in læua formidandum!

Quid amplius potuit erga Deum Dauidis sanctitas & religio? Solymam quondam Assyriorum Imperator Senachiribus oppugnabat. Aderant hostiles acies, manu valida, fortuna tumida, numero infinita, ingenio ipsis etià belluis duriores. Contra Solymæi viribus imbelles, casibus attriti, copiis diminuti, moribus in naturam degeneres belluinam: vno verbo ab Assyriis omnis metus, ab Hebræis omnis spes penitus exulabat. Quid in rebus desperatis effectum creditis? Ecce tibi inter armorum crepitus, inter telorum missus, inter hostium plausus, inter ciuium eiulatus. Ecce tibi de cælo perfonat non tonitruum, sed oraculum: Pro-regem urbem hanc propter Dauid. Nec mora: armatus è cælo desiluit in Assyrios bellator. Boni superi! quot funera inter hostes, quot gaudia inter ciues? quot cadauera per agros, quot clypei pro Hebræis? Continuo incolarum lachrymæ exarscunt; hostilis cruoris flumina inundant: femianimes Hebræi reuiuiscunt: immortales, vt sibi videbantur, Assyrij moriuntur; tam subitam vrbs libertatem, tam præsens Numinis patrociniũ tam firmum contra hostiles acies scutum, quis parauit, nisi profectò ille regius ciuis, ille, qui iam dudum conditus, in tumulo viuam adhuc spirabat sanctitatem? O parem sanctitati Philosophiam! O parem Philosophiæ sanctitatem! Quid olim Hierosolymæ præstitit vnus Regis demortui sanctimonia, hoc ipsum vnus Philosophi defuncti sapientia contulit Alexandria.

90. Imperator Assyriorum Solymam oppugnabat, & ex-fugnat.

4. Reg. 19. 34.

R Sed

Sed quis me benevolentia vestra flatus cum feliciter prouexit, ut haecenus ad illum scopulum orationem meam impingere nequaquam pateretur. Agite quæso, & ad illum paulisper me inimpellite, non ut ibi naufragium quærat oratio, sed quietem. Illa sedes optimi Candidati scitis, quam est? Est turris David, *Mille clypei pendem ex ea*. prendite felicissimè, sed prendite clypeati, sed prendite disciplinis instituti, vel si Hebræorum adyta adeatis est turris David constructa ad disciplinas. Clypeis armatur illa turris à disciplinis. Prendere illam vultis? prendite felicissimè, sed prendite disciplinis instituti: tot in ea fulgurent clypei, quot Philosophi. Parmam nemo abiiciat, qui nititur ad palmam, quæcumque ad vos librentur iacula declinate; si contra veritatem iaciantur, veritatis præsidio reiciite: si contra Aristotelem collimentur, Aristotelis patrocinio repellite. Si contra vestem ad Philosophiam ductorem torqueantur, totis viribus retorquete: totas ad eum defendendum vires debetis, qui totas ad vos instituendos vires effundit. Animo nemo cadat in hoc certamine, seu tela ingeminentur, seu clamores. Clamores, si qui ingeminent, ne timeate: sunt fulgura sine cunco. Illis Philosophiæ clypeos ne obiciate: adsunt cuni, in qua irriti euanescant, quamuis eos fore polliceor moderatos; sumus enim iudices, non rabulæ, tela solida, præacuta, & amentata, si qua fuerint, hæc timeate. Dexterè versate clypeos, ut caueatis, adeste cau i antemoneo: ne forte pedibus, ut aiunt, minitemur, plagas capiti reponamus. Tot vobis adsint scuta, quot verba; tot lumina, quot scuta: oculos habete clypeos, siue oculos clypeatos, ut & oculis præuidere, & clypeis retorquere tela valeatis. Relicta non bene parmula nemo cedat clypeo perforato animam potius relinquite, quam parmam, pectus perforari potius sinite, quam scutum. Promittitis ita facturos? feliciter auguror. Vicistis, & si maius desideratis auspiciū, triumphastis.

Cant. 4. 4.

Turris Davidica.

ORATIO VI.

Pro auspiciandis eisdem examinibus.

ARGUMENTVM.

Triennis Philosophia cursus cum trienni Salomonis cursu, seu navigatione confertur. Et quid vel aptius, vel dignius? Salomonica classis, & tempestatibus, & felicitatibus insignis: philosophica suas etiam sustinet tempestates, suas numerat felicitates. Salomonica in patrios tandem portus triennio exacto feliciter remigravit, spolijs onusta, mercibus plena, omni diuitiarum genere abundans. Philosophica post triennem navigationem non minores vendit diuitias, merces exponit pretiosiores. Accede, si venales fuerint eme.

Felicitatem Salomonis innumera prope illustrarunt monumenta, quæ si expendere vellem vniuersa, neq; mihi ad dicendū verba sufficerent, neque vobis ad audiendum patientia superesset. Vnum seligo è multis, futurū omnibus ut spero, nouitate gratum, varietate iucundū, grauitate ita acceptum, ut dignum hoc theatro, hac luce, hoc splendore hominū, vestra denique benevolentia

videatur. Illa se mihi offert armata classis, quæ Rege Salomone tertio quoque anno nauigabat in Ophir, Indicam regionem, siue illa sit, quam *Fera* vocant; seu, quod potius existimo, Aurea Chersonesus, *Muluccam* nuncupatis. Lulitanorum expugnata viribus, nobilitata tropicis, prædiis usque adhuc cōseruata. Facite quæro ut mihi navigationem illam describenti, vestra humanitatis beneuolentissimus fauonius bladiatur. Tempus adiat (singite vos non aliud, quam Octobris Calendæ extitisse) quo illa triennis nauigatio parabatur. Ecce tibi in astuario sarcini naues, in vrbe expediti milites, aptari sarcinas, pulsari tympana, euntium, redeuntiumq; congressū omnia littora circumstrepere. Ad hæc designabatur dux atque grandis, consilio maturus, experientia edoctus, qui nauigationi præsideret. His ita procuratis, statō demiles ad nauē cogebatur, ciuitas spectandi studio excita ad littus cōfluebat, tubū uū clangor utiq; editus, & in medio aëre collisus, in omnes partes sonantior fundebatur. Ergo passim dabatur vela, è summis antennis vexilla emicabant, tota classis vittata, tota comata, multis redimiculis temerè ventilatis paulatim è portu recedebat. Quid obsecro in mari, quid in terra non videndum? In mari celestina nauticū, in terra ciuilis gemitus, in mari salutantium gestus, in terra bene imprecantium nutus; in mari crebrū vale, vale, in terra frequens saluē, saluē. Sic utrinq; delixis obtutibus sui seos respiciebant, pater filios, frater germanos, amici amicos non nisi post triennium reuiscendos. Donec tandem magis magisq; inuecta in altā classis se à prospectantium oculis auferebat. Nunc quæ obliuiscuntur oculis, certè animis fugientē à terra classē protequamur. Quos labores adit, quæ pericula, quas Syrtis vnica patientia superandas. Percebat in primis nauigantem illa immemoras vndarum, nullis quam cælo terminis definita, cœlum vndique, & vndique panteus.

Offerebant se militi intuenti multa cælo, cæloque prodigia; hinc balenarum informes formæ, illinc atrorum feræ vultus; hinc rauri tonores futura tēpestati præludentes, illinc offuē nebule venturi imbris auguratrices; hinc maris editus crebra reciprocatione feruecentes, illinc eadentes facule toto æthere confertissimè digladiantes. Pergite quæro fortunam classis obseruare. Paullulum progressa, subitò aliquando silbant flumens, hærebant vnde, quiescebant armamenta, mare ipsum dormiebat, deniq; moueri nihil, stare omnia videbantur: & quamuis nauæ, contis remisque nauem trudere niterentur; conatus inuili; pendebant operas, ne hilum quidem proficiebant. Tanta in malatia, quod tardium, quæ nescia, quod fastidium militum animos non tentaret, & ab spe optati portus obtinendi non dimoueret? Sed videte inconstantes maris vices. Subitò tanquam è profundo somno venti, fluctūsque cuiusdam pro se quisq; debacchari, turbines hinc inde in prælia coniuuant; gurgites alterno nisu acriter colluctantur; ardescunt pugnæ procellarum tonitrua tanquā Martiales tubæ vehementius accendebat. Inter hæc nauium latera collidi, crepare antennas, refigi gubernacula, abrūpi vela, omnia desperant; deniq; milites firmiter statuere, eadem in pericula nunquam se ampliùs, si euadant semel, redituros. Consequitur tandem, Deo dante, ex pertinaci tempestate tranquillitas secura; nauigant iam felicibus Zephyris Palestinis; gaudent in periculum vitam adduxisse, ut eadem è periculo vindicata iucundiùs perfruantur. Sed iterum, o malorum vicissitudo! Nescio quo fato, seu quo infortunio,

Salomonica classis.
Turris Chersonesus de Indis.
Indica esp. Asia.
Triennis Philosophia nauigatio cum trienni Salomonis nauigatione confertur.
Triennis Philosophia nauigatio cum trienni Salomonis nauigatione confertur.

in vadosa & scopulosa loca nauis impingit: suberant nimirū dolosa cautes, fallentes aggeres arenarum, insidiatrices saxorum moles, inter quas repercussum mare implacatus estuabat, quidquid nauium exceperet, misera ruina labefacturū. Hos inter vortices deprehensi incauti milites, quid facerent? Quò confugerent? quam fidem implorarent? quibus se Dederent remigiis tam periculoso è labyrintho expeditent? Verūm diu colluctati, tandem euadunt, libero æquore potiuntur, aliòque vndarum tractus, atque alios ementi, tandem ad Ophir optatam regionem feliciter appellant.

Appellat Ophir Salomonis classis.
94.

Ergo in litus emicant, parentis terræ amplexu iucundissimè fouentur, quærunt gazas, vestigant opes, commutant merces, omnes Indicas diuitias ad nauigia conuertunt. Sed in hoc studio occupatis restabat adhuc extrema periculorū linea subeunda; ut non mari tantum, sed terra quoq; strenuorum militū virtus probaretur. Sunt in Ophir (testantur multi) præalti montes, multis specibus excavati, tam fertiles, tam opimi, ut non hortenses herbas, non fosciculos geniales, sed auri laminas, argenti bractæas mirabili fertura ex se parturiant: quibus thesauris suum natura præposuit satellitium; quod putatis? Leones, gryphos, & dracones, quas feras, dicunt, pro illarum forib. cauernarum diurnas, & nocturnas excubare; & si quem miserū nanciscuntur clanculum irrepentem, non solum mordicant, ac vellicant; sed integrum ac solidum heluantur. Hæc mōstra Hebræi seu vi domerunt, seu dolo cēperint, seu aliquo medicato bolo confopierint, certè, Deo auspice, superarunt; & ab eorum dentib. illæsi, ab vnguibus, incruenti, à cornib. expediti, quidquid auri, & argenti voluerunt, voluerunt autem plurimum, è cauernosis specub. in naues exportarunt. Quibus diuitiis delicias aliquas addiderunt, simias, psittacos, pauones; rati illas quoq; belluas, & volucres exoticas in suorum ciuium voluptatē expetendas. Nauibus ita oneratis in patriam remigrant, in quam post varios casus triennio exacto feliciter inuehūt. Ruit suis conuulsa sedibus ciuitas vniuersa ad excipiendos aduenas, gratulantur aduentum, consolantur de laboribus, felices artus imprecantur. Milites, ut suorum laborum erigant trophæa, excitent monumenta, publico in theatro, in lucē procerum, in oppidanorū omnium conspectu, proferunt illos auri, argentiq; thesauros sibi, suis, Regi, patriæ deniq; vniuersæ profuturos: externas quoq; delicias in lucē promunt, simias suis cippis catenatas festiuissimè gesticulantes, psittacos vnumquemq; eorū, qui aderant, vocali oratione salutantes, pauones multiplici gemmantium pennarum apparatu superbiètes: quæ omnia singuli cum incredibili sensu voluptatis intuentur, faustos, fortunatosq; dicunt ter & amplius eos labores, qui tot opes, tot honores, tot voluptates patriæ pepererunt.

95.
Triennis Philosophia nauigatio cum trienni Salomonis nauigatione confertur.

Quorsum hæc Auditores optimi? Rem audite, eadem quæso benevolentia, qua me haecenus audiuistis. Nihil mihi visum est ad hodiernā actionē propius accedere potuisse, quam illa triennis nauigatio Salomonis tēpore instituta. Replicate memoria, quæ dixi, & quam conueniant cum iis, quæ dicam, facile agnosceatis. Tribus ab hinc annis parata est in hoc Lyceo nobilis expeditio, ad sapientiam quibuscunq; in tenebris terrarum delitesceret, inquirendā. Deligitur in primis nauigationis præses, qualem vos, nobiles Candidati, desiderare potuistis: qui vos aluit, rexir, erudiuit, informauit, tanta facilitate, ut parés, tanta seueritate, ut Princeps, tanta doctrina, ut magister, tanta pietate, ut

Mendocæ Viridarium.

religiosus vestrarū animarum negotiator. Ducem alacres milites insequuntur, literariæ nauigationi arma comparant, libros emunt, aptant calamos, digerunt codices, pluteos concinnant, quidquid necessarium est ad longā illam nauigationē, diligentia opera moluntur, & iam Calendæ Octobris illuxerant, cum omnes eam in exedrā conueniunt, ex qua cum bonorū omnium votis, precibus, & studiis vela pandunt, & nauigationi se committunt, triennium duratur. Pergite fortunati excursores (ita mihi videret aliquis è portu salutasse abeuntes) pergite felices exploratores sapientiæ, lustrate maria, obseruate sydera, naturæ arcana indagate, quidquid cæli, terræq; amplexu continetur, ignorantia inuolucris circumtectū detegite, euoluite, explicite: futurum erit post triennium, ut partas diuitias amplissimo in confessu ostēdatis, & quidquid laborum, periculorūq; in ea nauigatione suscepistis, bene collocatum iudicetis. Sed videte, quam multi labores eam nauigationē arduam, ac difficilem reddiderunt. Soluunt è portu ingeniosi adulescentes, antea solum assueti prædis eloquentiæ, poetarum viridariis, Apollinis, Musarūque nemoribus; cum subitò se offerunt oculis quædam interminata spatia vndarum; hoc est, illæ vniuersaliū, prædicamentorūq; naturæ, illa immensitas nulla mensura limitata, illa complexio nullo complexu cōcreta, illa infinitas nullis finib. circumscripta; vbi quidquid rerum vbiq; est, vnum Deum si excipias, siue substat, siue adhæreat, siue modo aliquo nomenclaturam conferat, sub vno aspectu collocatur. Quis nō deficeret, non reformidaret, nō omnino frangeretur, cum videret per tot ac tam amplas regiones sibi esse peruagandū? Sed eo terrore depulso, animoq; ad maiora obfirmato, en illa se obiciunt, seu spectra, seu prodigia, seu planè monstruosa signa, præfaga futurorū, præteritorum monstratiua, formalia, instrumentalia: Candidatis quidem Dialecticæ feralia videbantur, & larualia. Nā quæ aues oscines, quæ volucres præpetes, quæ sinistra cornix, qui cometa triste fulgurantes tam minaciter vnquam terruerunt, quam hæc signa egregios adulescentes exagitarunt. Verūm hæc monstra tu to prætergressi maiores adhuc subente molestias nauigandi, velint, nolint, deuorandas. Nimirum delabuntur in eas propositiones de futuro contingēti, quæ cum determinatam veritatem non ostendant, neutram in partem abire intellectum patiuntur. Quem in locum boni iuuenes delati, tanquam in paludem torpentib. aquis congelantem, quas nauicas, quas molestias, quæ fastidia nauigantium in Indiā non iudicarent, potiora: Quidquid molestiarum exorbent nauæ, cum menti ponunt, pigrantur vndæ, & in lento luctantur marmore tonæ, totum id facile est, nec insuaue, si cum eo fastidito cōparetur, quo inertes animi afflictiuntur, dum inter duobus de futuris euentib. connexiones haberent accipites, nutant incerti, vacillant fluctuantes. Sed quia nauigantium labores nouis semper laborib. importunè catenatur; cernite quæso ex illa malatia, & inertia, quam acres turbines, & procelle cōsequatur. Noua exoritur argumentationū tempestatas, in qua cōtrariæ, contradicentēsq; propositiones, suis quoq; ordinib. dispositæ, tanquam transfuersi venti in spatioso mari præliantur. Iā verò illi vortices conuersionum nunc in partem, nunc in totum mutua reciprocatione committuntur, quæ maria non sulcant, quas naues non hauriunt, quæ ingenia non torquent, quam rationem extra rationis gyrum non compellunt?

96. Dialectica monstra.

Argumentum
tuum doli ac
fraudes.

98.
Academia
superior &
inferior.

Pauonis
consideratio.

Ad hæc argumentantium clamores tales sepe numero erumpunt, ac si in Siccania officina maleorum ictus audirentur, seu collisæ inter se nubes toto æthere detonarent. Quas procellas vel Æneas, vel Vlysses, vel Iason pertulit grauioribus? At finis ne hic periculorum? hæc ne extrema laborum meta fuit? Nequaquam. Labor oritur ingeniosis adolescentibus eò periculosior, quò occultior. Nam sicut improvidi nauæe incidunt in latentes scopulos, ad quos miserabiliter impacti naufragantur: ita illi incidunt in elenchos, vbi cauillorum architecti, fallaciarumque artifices, tendunt laqueos, parant insidias, retiaque subornant, in quæ incauti iuvenes nihil tale metuentes subito se impediunt; & quò se ab illis volunt liberiùs expedire, eò implicatiùs contriunguntur. Tam solertes dolos, tam fraudulentas technas, tam fallacia machinaméta, quis non, obsecro, perhorresceret, magis etiam, quàm Syrtis Libycas, in quibus externa bona, non ingenia periclitantur. Hæc omnia discrimina, egregij Candidati, cum Dialecticam ita auidè arripuistis, mihi superare visi estis. Sed quos labores exantlastis, cum ad Philosophiam accessistis? Planè tam difficiles, vt suos si cum illis conferant Hebraei, qui appulsi ad Ophir immanes illas belluas expugnarunt, eorum certamina ludicra, vestra teria videantur. Illi præualidos gryphas domuerunt? Fateor; immanes dracones? Non inficior: leones ad prædam, rapinamque hiantes? Id quoque libens do. Vos tamen, quas chimæras, quas sphinges, quos erimanthæos apros superastis, cum inertiam, voluptatem, & amorem feriandi subegistis; quæ vos pestes planè exitiales à labore in otium, à scientia in errorem, à luce veritatis in salutatibus tenebras impellebant? At meministis, ne ingrati sitis, cuius beneficio tot pericula euastis. Vestri nimirum sapientissimi Doctoris patrocinio, qui vestrum cursum mira dexterrate temperauit, nunc legendo oras, nunc obliquando vela, nunc totas habenas feliciter emittendo. Vnde effectum reor, vt cum in illa Salomonis navigatione multi sepe deficerent, quos in mari rumulabant, in vestra classe plerique, qui navigationem exoriri fuerant, l. l. & incolumes conseruentur. Ergo, sub optimo patrono expugnastis montes sapientiæ, diuitias comparastis, ornastis animos, excoluistis ingenia, tandem navigatione trienni feliciter peracta ad hanc stationem bona stella duce appulistis; vbi vos gratulabunda præstolatur Academia, Rector illustrissimus intuetur dignas vestris meritis laureas præstiturus. Promite igitur in portu merces, aurum argentumque, exponite in theatro, sapientiam diuturno labore conquistam vtriusque scholæ defigite in conspectu. Norint omnes vos non solum vobis, sed etiam Lusitania vniuersæ, per labores, per sudores, per algores profuisse. At vbi pauones, vbi psittaci, vbi simiæ, quas ex Ophir Palæstini deportant? His ne etiam mercibus onerata vestra classis portum tenuit? Pauos certè mihi videmini attulisse. Nam cur pauos non appellem, qui tam multi coloribus aulais parietes expingunt; qui tam graui incessu se afferunt in theatrum, qui cum placent, crispant colla; cum adspiciuntur, expandunt alas; cum laudantur, plumas toto corpore explicant oculatas; cum sui admirabilem facient spectatoriibus, mille trahunt varios aduerso sole colores. Pauones sunt. Iunonij alites facecite. Vnum tamen moneo, quando in illo saxo expliceritis ve-

stram eruditionis supellectilem tot plumis, tot oculis, tot luminibus variegatam, si fortè contingat, vt excidat verbum aliquod inuenustum, glabrum, & implume; meministis vos pauones esse, quibus natura tribuit informes pedes, ne de reliqui corporis pulchritudine, insolentius, quàm par est, gloriarentur. Homines estis, quorum errorare aliquando, nihil humani à vobis alienum putetis. At psittacos ne etiam attulistis? Id non postea expendemus: interim non diuino. Scitamen, quos appello psittacos? Qui eam multum loquantur, nihil intelligunt; vocem referunt humanam, cognitionem retinèr belluinam, quid quid à magistro dederunt, vano strepitu fidentant, nulla intelligentia complectuntur. Sciam auguror harum mercium nihil in vestra classe. Nullus in eo saxo psittacus audiatur, vni germanusque Philosophus aufcultetur. Quid vero de simiis? Vllam portatis? Absit, vt iherusalem. Neque enim, vt simia cippum obtinet, Philosophiæ Candidatus saxum illud occupat. Nam simiæ cum homines videntur, nihil minus, quàm homines: vibrant oculos, inuolunt buccas, motant caput, torquent corpus, angustant exiliunt, seduntur, ridiculis argenti gesticulantur: at verò Philosophi placidè sedent, inuolunt, sa animi aperiunt, veras sententias exponunt, feria verba equato rationis examine trutinantur, philosophari enim sciunt, auguri ne sciunt, et verò optimi Candidati, verbis parcos, doctrinam vberes, gestu graues, modestia præmaturos, experientur Auditores, laudantur iudices, in Academia, Lusitania vniuersa omnibus studiis profectetur.

ORATIO VII.

Pro auspiciandis Philosophiæ disputationibus.

ARGUMENTVM.

Prodit discipulus in arenam contra omnium aduersariorum tela vno Philosophiæ dylce pæmunitus: molles Pythagorici pulueris molles condemnat, generosos Aristorelici commendat. Inter militaria, & Philosophica certamina duplex apponit discrimen. Hieronymum, & Luciferianum pulcherrimum deducit in congressum, & quamuis Luciferianus à Hieronymo victus discedat, haud indecoro puluere sordidus reputatur.

Pythagoricæ doctrinæ sectatores nihil magis cauebant, quàm gymnasticos congressus, quàm argumentorum conflictus, quàm Philosophorum disputantium theatra. Præceptoris suo aderant attentis animis, arrectis auribus, sopitis liquis, omnia aufcultabāt, arcana in pectore omnia recondebant. Quærebāt nihil, nihil inuestigabant, & vt sibi omnem percontandi, respondendique spem adimerent, totum quinquennium linguam, veluti loquacitatis ream silentij carcere obsidebant, vno se clypeo contra omnia aduersariorum iacula tuebantur, illud scilicet reddentes, & autèrè, ipse dixit, nullum sibi patrocinium præsentius fore arbitrati, quàm tanti Philosophi oraculum, quasi vnus viri auctoritate, quàm rationum pondere,

Pythagoricū
silentiū dam-
natur.

100.
Lacanas
in educandis
filijs conser-
uando optima.

Horatius.

Sapientia in
nutriēdo suis
alumnis seue-
ritas.

Ambrosij elo-
gans sententia.

101.
Duplex dis-
crimen inter
militaria, &
philosophica
certamina.

ipsa veritas firmior niteretur. Ego interim, pace tua dixerim Philosophorum clarissime, & antiquissime Pythagora, responsum non approbo. Nam diuturnum illud silentium quid aliud, quàm ignorantia detrimentum? illa parcitas loquendi quid nisi egestas intelligendi? Neesse enim fuit, vt omnium animis ignorationis caligo incubaret; cum & rudiores principiis malè intellectis multa perperam diriuarent, & neutri suis erroribus, quos nihil minus esse putabant, quàm errores, disputando mederentur. Valeat igitur Pythagoricus auditor, qui dum amat tenebras, dum odit lucem, dum aciem timet, & congressum, suarum prodit speciem falsitatum, & nescire pudens prauè, quàm discere mauult. Non ita germana Philosophia suos instituit candidatos; vix eos sinu excipit, iam elicit in arenam; vix balbutientem efformat linguam, iam acuit ad differendum; vix mollioris doctrinæ lacte nutrit, iam acribus argumentorum telis deuorandis exponit.

Lacanas mihi videtur Philosophia genitricis imitati; quæ solæ viros parere dicebantur. Quibus deliciis suos fœtus creditis aluisse? Molli fouebant in amplexu? Plumeis deponebant in stratis? Pontificiis pascebant mensis? Byssinis vestiebant indumentis? Leuissimis exercebant in choreis? Vernantes educabant inter hortos. Non his inuentus orta parentibus infecit aquor sanguine Punico. Quid ergo? A prima ætate ducebant in aciem, diuidebant ordines, acuebant in pugnas, cæstu, pancratio, pugilatu exercebant; notabant desideria, laudabant impigros, excitabant omnes, viriles animos puerilibus in membris nutricabant; qui plus sudoris funderet, beatus erat; qui plus sanguinis, beator; qui totam pertinaciter animam dimicando expiraret, beatissimus. Victis plagas, victoribus coronas, vtrisque maiores ad pugnam stimulos admouebant. Ita planè suos exercet alumnos sapientia. Non otioso educat in recessu, sed contentiosum prouocat in certamen; non inter silentia Pythagorica; sed inter certamina Philosophica: non in tenebris, sed in luce, vbi quo plus colligitur pulueris, eo plus meretur & laudis. Nemo enim nitidus, vt bene Ambrosius; sed puluerulentus coronatur. Taceat igitur Pythagoricæ alumnus disciplina, suæque taciturnitate consopitus non tam contempletur veritates, quàm errores nundinetur. At Aristotelicæ auditor Philosophiæ intrepidus emicat in certamen, artem Marte promouet, sapientum aliter spectaculis; fauentium studiis enutritur, ex pugnis fortiter pugnat acrior inardescit. Sed qua dexterritate vitur differendi? Vim facientem vi repellit; dolo ambientem dolo capit; fugiendi vias occupantem more alitis eludit; suo quemque tempore opportunè captat stratagemmata militandi, vel præliandi exercet. Nunc declinat obliquè, nusquam absens, vbi que præfens; ita vt prius congregi, quàm gradi, prius vociferari, quàm loqui, prius scire, quàm dubitare videatur. Nec ancipites belli exitus pertimescit, certam sibi victoriam pollicetur. Philosophus enim disputando, nec elangues, nec superatur. Quod apertius vt illustrem, expendite quæso, quòdnam sit inter militaria, & Philosophica certamina discrimen.

Duplex, ni fallor, discrimen longè maximum agnosco. Nam in primis bellico in congressu exerantur quidem animi, exeruntur vires, flammescunt intemis in præcordiis studia decertandi; Mendocæ Viridarum.

fateor. Verùm si Martis exitus diutius nutat, si in longum trahitur victoria, si plures per horas pertinaci labore dimicatur, quis languor virium? quis defectus sensuum? quæ mutatio accedit animorum? Fluunt artus, labant pedes, languent brachia, frigent animi, hebescunt spiritus, videndi, audiendique sensus intermoritur; totum corpus suo pre pondere ad terram alliditur exanime, & captandis de cælo auris non deficient vires, non crebro anhelitu illa dissoluuntur. Non ita philosophico in conflictu, sed quò pertinacior pugna, quò diuturnius certamen inicitur, quò arguentis, defendentisque animi implacabiliùs tumultuatur; eò vires ingenij vtrinque emincant aciores; politur lingua, acuitur sensus, excolitur acies, attenuatur mens; tota ratio clarior splendescit. quæ errorum tenebræ in speculationis otio animis effunduntur, eadem in disputationis astu ab animis dissipantur. Felix pugna, quæ vires non adimit, sed addit; animos non pungit, sed vngit; vulnera non facit, sed sanat; detrimentum non importat, sed lucrum. Hinc alterum discrimen agnosceris inter pugnas Mineruæ, & Bellonæ. Concurrant hinc, & inde duæ acies pares animis, armis similes; viris & viribus æquales, vtrinque strenuè præliantur, animosè irruant, cautè cedant, opportunè consistant, mutuis se incuribus frangant, molliant, lacerent, pessudent. Torum id fieri posse, non inficior; vnum tamen nego, vnumque euenisse, aut aliquando euenturum, vt ab vtraque parte victoria, & triumphus reportetur; necesse enim est, aut vtramque laceram, ingloriam, mutilatimque abire, aut si vna feliciore Marte vsa, victrix euadit, alteram perculsam, victam, & prostratam remanere. Itaque vnus gloria, esse solet alterius contumelia; vnus decor, alterius cruor; vnus plausus, alterius ciulatus; vnus victoria, alterius ruina; vnus triumphus, alterius interitus. Nec nisi per cædes, stragesque hostiles victrices Aquilæ exiliunt & triumphant. Longè aliter se habent duo philosophico in puluere belatores; sibi inuicem obsistunt, aduersantur, renitentur: tela torquent, & retorquent; instant, vrgent, fremunt, effervescent. Sed quis victus tandem cadit? Neuter? Quis victor ad lauream consurgit? Vterque. Mirum hoc alicui videbitur; mirari desinat, rem exemplo dum illustro. Prodière quondam in disceptationis duellum Luciferianus & Hieronymus. Ille hæresis labe infectus, hic veræ fidei lumine illustratus: conseritur bellum, ardescit pugna, librantur rationum pondera; argumentorum momenta expenduntur; sonant voces, & tonitrua: scintillant oculi, vt fulgura; difficultates augentur, vt imbres iaculorum. Clamant, sudant, anhelant, mutuis se petitionibus validi pugnatore premunt, lancinant, & cruentant. Quis non credat Hieronymi ante pedes victum, spoliatumque Luciferianum tandem corruisse. Corruit quidem, sed inuictus; palmam dedit, sed non perdidit; amisit pugnam, sed non victoriam. Nouus planè belli exitus, & inauditus; sed ita contigit. Postquam Luciferianus Hieronymi verbis circumuentus, elabendi viam nullam agnouit, manus dedit, colla subdidit, saniorum se restituit in mentem; neque se victum erubuit profiteri, sed neque se victorem potuit denegare. Vicisti, inquit Hieronyme, fateor, vicisti? Sed non existimes, te solum vicisse; vicimus vterque nostrum, palmam refer, tu mei, ego erroris. Vtinam mihi semper sic

Primum discrimen.

Secundum discrimen.

Duellum inter Hieronymum, & Luciferianum.

Luciferianus à Hieronymo victus, & de erroribus victor.

disputare contingat, ut ad meliora proficiens, deteram, quod male tenebam.

102.

Leges Philo-
sophi pulu-
m.

En uterque decertator Philosophico in duello victor euadit, vnus superat aduersarium; aduersarius triumphat de errore; & quod magis fallum vero, quam homo homini aduersatur, eo gloriosius, qui errorem, quam qui hominem vincit, coronatur. Ut Philosophicum prodeam in congressum, vires ad discedendum tenues mihi adsumt? Fateor, ita est. Nec maiores habere solet, qui prima sub Dialectica stipendia promeretur. At in hoc duello vires non extinguuntur, sed acquiruntur; animi non euanescent, sed accrescent; acies non hebetatur, sed excitatur; & quas intelligentia vires non obrui audiendo, inueniam disputando. Strenui mihi obstitunt aduersarii, quorum incurfionibus sustinendis imparem gesto animum. Id quoque non inficior. At quocumque belli exitus euadat, victoriam non despero. Nam si ab omni me calumnia, quam ingerent, vendicabo; quod tamen sperare vel erit arrogantia, vel amentia; si, inquam, ab omni offensione immunem me eripiam, & illisum, victor ero; si autem, quod est certo propius, Doctoribus, Magistrique sapientissimis acutissimè argumentibus succumbam. Illi de me victoriam reportent; ego de erroribus victor triumphabo. Honoratior discedam ab illis victus, quam illi de me victores. Illi etenim me imbellem aduersarium vincent; ego aciores, & immanissimos hostes profligabo. Quare si cum manifeste iactura periculo militares pugnae conferuntur; æquum esse non debet, ut cum certa spe vtilitatis Philosophi congressus timeantur.

ORATIO VIII.

De sapientia laudibus.

ARGUMENTVM.

Sacratissima veteris Testamenti Arca ad anniuersariam sapientia commendationem pulchre assumitur. Arca scilicet, Aaronis virgam, quasi in pignus Hebraei imperij, continebat. Ecquid ad orbem moderandum aptius sapientia? Arca caelestis roris nectar seruabat incorruptum: ecquid dulcius sapientia? Arca legum diuinarum tabulas custodiebat: ecquid, siue ad condendas, siue ad custodiendas leges praestantius sapientia? Peroratio eleganter excurrit in vtilitates maximas, quae a sapientia in Lusitaniam emanarunt.

103.

Olysi-
pionensis
iuentur ala
erit Octobri
meunte
cum repetit.

Gratulari non facis possum Olysi-
pionensi iuentur, quae vno, vel altero mense ab stude-
ndi labore feriata, tanquam longo temporis
interuallo a gymnasio auulsa, Octobri demum
ineunte Lyceum repetit, intermissi laboris mu-
nera renouat, & instaurat, tanta alacritate ani-
moram, quantum hic frequentissimus confessus,
hoc ab omnium oculis expirans letitia declarat. Verum,
cum habere gratiam non possim, quantum
dabo: operis tamen quam potero, praestabo

maximam, ut nostrae haec de sapientia laudibus
instituta oratio omnium animis deseruiat, om-
nia auribus blandiatur; non quidem verbo-
rum pondere, quod in me video, quàm sit leue,
non maiestate sententiarum, quae quàm sit ca-
gua, probè scio: non eruditionis apparatus, qui
inopiosus quàm sit, ac prope nullus, haud igno-
ro: non denique vlla praestantia oratoris, quem
natura impolitum artificio vulgiter excelsam,
iam aliàs non sine fastidio audiam: sed vnus
dignitate argumenti, quod vel angustè propo-
situm audietur, exiliter tractatum placebit, humi-
liter explicitum oblectabit. Non enim mihi est
in animo exhumanitatis campo siluam colligere
ad dicendum ex Philosophorum monumentis
materiam aucupari ad orandum; quae nisi verbo
distingatur, squaler; nisi illuminetur senten-
tiis, languet; nisi numeris concludatur, hoer-
ret; nisi ab oratore cum dignitate educta,
(quod à me video quantum oblit torpet, ta-
cet, & emoritur. Ex amoenissimo sacra-
mentum viridario sapientia laudandae argumen-
tum meam in orationem desinabo; quod
nullo fuce illitum splendet, nullis floribus
atpersum efflorescit, nullis coloribus distin-
ctum purpurascit. Mihi igitur, si bene uolis au-
res praebentis, non leuia, sed firma; non ludibria,
sed seria; non humana, sed diuina; non signan-
ta, sed oracula audieris. Age verò, quid commemo-
ras? quid enarras? quid exproniam? & si
sapientia satis dignè illustretur, & auditorum ani-
mi ad sapientia studium cum aliquo sensu volu-
ptatis incenduntur.

Arcam illam memoro plenissimum religiosum
adytum, locupletissimum thesaurum sanctissimum,
amplissimum caelestium arcanorum monumentum,
diuinitatis sacrarium augustissimum. Sapientia
non fictum, sed veris expressum coloribus
exemplar: quam Hebraei populi moderato
supremi Numinis ductus imperio fabricari iu-
curauit, ut initum a Deo factus cum hominibus
hoc certissimo pignore ratum, atque firmum
sempiternum tempus conferueret. Quantum ve-
rò affinitatem habeat cum ea, quam tu laudat,
sapientia, hoc non Dædaleo, sed diuino fabrica-
tum ingenio monumentum, vos ipsi, ut spero, con-
cedetis; si non modò oculos ad ea, quae externa
sunt, uerum etiam ad ea, quae interna, mentis
aciem conuertatis.

Tria sunt, quae in Arca, tanquam in distillato
thesauro inclusa seruabantur. Virga non
Mercurij, non Quirini, sed illius, qui longè claris-
simus fuit, sapientia pariter, ac pictoris An-
tistes, Aaronis. Esca non saliares, non cybri-
cas in mensas, sed in hominum delicias mita-
tissimi roris, lautè, copioseque è caelo munditia:
lex non Lycurgi, non Solonis firmato iudicio,
ceratissimè in tabulis, ut mos erat, pressa
ad exigui praedicationem temporis, sed ius
Numinis lata consilio, iam in aere, iam in manore,
altius incisa ad memoriam omnium sempiterna.
Quis non miretur tot diuitias, plures, quam
Pactoli opes, maiores quam Pelopis talenta, pre-
tiosiores, quam Lydias arenas vna in capsa con-
tineri? At in virga imperij dignitatem exornat,
in esca mentis delicias effingi, in lege virtutis ob-
seruantiam adhiberi; horum omnium celestem,
& conseruatricem esse sapientiam, appositus
conuincam testimonis, ut quae fieri pergat,
cerebrosus, ne infans dicatur, deatur.

105.

Quid Amygdalus, unde virgam decisam esse
palam est, potius representat, quam imperium. Ut
enim illa praecocis naturae arbor novos germi-
num oculos brumali tempore expandit, quorum
nonnulli maturè iam fastigiati immodicis imbri-
bus atteruntur; multi iam felicitati expliciti. Ven-
tis pertinaciter flantibus verberantur; plurimi
tunc primùm lactescerent frigoris inclementia
aduruntur; rari admodum ab his iniuriis immu-
nes, ab his calamitatibus illasi vsque ad maturi-
tatem conseruantur: ita planè imperium, cum pri-
mùm verticem attollit, & rerum gestarum gloria
efflorescit, statim inuidia laborat, odiis carpitur,
curis conficitur, periculis minuitur, insidiis fran-
gitur, metu extabescit, intestinis factionibus dis-
lipatur. Iam verò ipsa virga ab arbore auulsa,
modò arida, nuda pomis, succi expers, viriditate
spoliata: modò euentu prorsus admirabili exuberans
in gemmas, erumpens in flores, diffusa in ramos,
pulcherrimos in fetus intumescens, quid aliud
ostendit, quam imperium alterna rerum vicissitudine
agitatum; nunc prorsus ad ruinam, nunc erectum
in spem aternitatis; iam cladibus percussum,
iam commodis refarcitum: modò vi Martis penè
labefactum, iterum ab ipsis lethi faucibus prosperam
in fortunam restitutum? Cum ergo fugacius, & in-
constantius, quam imperium nihil sit; sola sapientia
est, quae diuturnum efficit, & immortale. Tolle è
medio sapientiam, florentissima regna è summo
fastigio ad interitum rapiuntur: hanc iterum re-
pone, ignobiles respublicae, exiguis ab initiis
magna capient incrementa.

Imperij firmi-
tus a sapientia.

106.

Adeste quaeso animis, Auditores amplissimi, &
quacumque orbis spatia protenduntur, oculos
circumferte: quantum cogitatione allequi po-
tueritis, secula anteaeta in memoriam reuocate.
Videtis, quot imperia cùm ad Orientem, tum etiam
ad occidentem Solis plagas aliis atque aliis tem-
poribus extiterint: quot regna tam sub Austro,
quam sub Aquilone iam inde à primo orbis statu
ad hoc vsque aetatis efflouerint? Mecum igitur
singula diligenter expendite: & si vel vnum in-
ueneritis, aut diuturnitate regnandi praecellens,
aut imperandi finibus augustum, aut diuitiarum
gloria opulentum, aut rerum gestarum amplitu-
dine decantatum, in quo sapientia, tanquam re-
rum publicarum conseruatix principem locum
non tenuerit; non modò orationem meam uti
castam, & inanem sibilo, & conuictio explodite;
sed me ipsum quoque magis veteratorem, quam
oratorem esse iudicate. Primùm ergo Aegyptum
intuemini, regionem planè adèd vetustam, ut ter-
ra parens; adèd illustrem, ut caeli imago ab anti-
quis diceretur: soli vberitate tam insignem, ut
quod Sicilia Romae ipsa totius mundi granarium
esset; populorum multitudine tam frequentem,
ut viginti millia urbium haud sanè ignobilium
suo quasi amplexu contineret. Regum perpetua
serie sibi inuicem coherentium tam felicem, ut
amplius trecentos vsque ad Amasim numeraret;
eum ab illo adhuc plurimi sequerentur. Videtis
huius regionis dignitatem? Suspicitis splendorem?
Amplitudinem demicini? At sapientia est,
quae primùm natam excepit, impolitam effin-
xit, crescentem nutriuit, adultam auxit, senescen-
tem excoluit; matura iam annorum canitie rui-
turam quam diutissimè conseruauit. Ibi enim cae-
lestium sphaerarum metatores, arcanae Philoso-
phiae parentes difficultium aenigmatum artifices,
symbolicae doctrinae architecti, bonarum artium

Orbis imperia
a sapientia
conseruantur.

Orbis imperia
a sapientia
conseruantur, ac
eum ob-
cendant.

Aegyptiorum
imperium.

antistites, iacentium literarum creditores, Reges
sapientia exculsi, sapientes regia dignitate in-
signes floruerunt.

107.
Assyriorum
imperium.

Iam in Syriam animos intorquete, vbi Assy-
riorum imperium ociosè contemplamini: quod
exiguus ortum principiis non exiguis finibus in-
clutium continetur; sed ad Orientem solem effu-
sum, ad occidentem propagatum, ad Aquilonem
extensum, ad meridiem productum, non
modò terrarum plagas ditone, sed etiam, ut à sa-
cro diuinae mentis interprete Daniele memora-
tur, caelestes oras sui nominis fama occupauit.
Potuit ne tam illustri ab imperio exulare sapientia?
Accrescere sine sapientia praesidio tanti im-
perij vires potuerunt? Sanè qui istud aut in vul-
gus audeat effutire, aut secum tacitus arbitretur,
amens est. Ergo Chaldaeis naturam ad scientiam na-
tis, ingenio ad studium effectis primas Assyriorum
Reges deferebant. Quidquid illi definirent, cer-
tum; quidquid praecipere, iustum; quidquid
prohiberent, malum; quidquid ominarentur, di-
uinum iudicabant. Denique tanta fuit eorum
gratia apud Reges, fauor apud summos viros, di-
gnitas apud infimos ordines, autoritas apud se-
nes, admiratio apud iuuenes, apud omnes com-
merdatio, ut ab illis sapientes viri, vbicumque
terrarum extitissent, Chaldaei, postea voca-
rentur.

Assyriorum
Reges primas
sapientibus
deferebant.

Quid de Persarum imperio commemorem?
Aedone peregrinus quisquam ab historiis, ut il-
lius diuitias ignoret, nemini mortalium ignotas?
Mitto alia Persici apparatus argumenta. Regium
quaeso in cubile penetrare stragulis vestibibus ex-
cultum, belluatis peristromatis adornatum, con-
chyliatis tapetibus expictum, vermiculatis opeti-
bus interpunctum, omnibus summi artificij ca-
laturis variatum. Lectum ipsum intuemini, in
quo non tam molles culcitrae, leues plagulas,
Phrygianas vestes, textiles ex auro, argenteoque
puluinos curiosis oculis perlustrate, quam illud
regij capitis cervical, ita veteres dicebant locu-
pletissimum thesaurum, cui dormientes Reges
incubabant. Iam verò illa vitis ex auro fabre fa-
cta, quae è lacunari in omnes partes nimia fun-
debat, parulis opaca frondibus, flexuosis ad-
miniculata clauiculis, aureis iugata perticis, cla-
rissimis inserta gemmis, omnibus summi pretij
lapillis insignita, tanto artificio, ut racemos veris
compactos acinis videre sibi quisque videretur,
quantum erat Persicae opulentiae monumentum?
At nihil tam ingentes Persarum opes ab insidiis
immunes conseruauit, nisi illa ipsa, quae conflu-
uit, sapientia tueretur. Certum enim est, nemi-
nem apud Persas, quacumque in eum vel à na-
tura, vel à fortuna dotes confluxissent, regiam in
sedem coeptatum, nisi, qui sapientiae ornamentis
institutus reliquis omnibus anteiret. Iacebat in-
ter eos generis amplitudo, nihil domorum lauti-
tia pendebatur, non admodum corporis vires re-
quirebant, haud multum de matura aetate cogi-
tabant, illa, quam Euripides imperio dignam as-
firmavit, praestantissima forma, tanquam merus
fucus, adulterinus color, periculosissimus veter-
nus ab imperio arcebat. Sola sapientia erat, quae
vires ignotas, conditione leues, fortuna
miseros, valetudine infirmos, etate iuuenes, cor-
poris habitu inuenustos ab infima plebecula in
regiam dignitatem vendicabat.

108.
Persarum im-
perium.

Persa Regem
non nisi sa-
pientem elige-
bant.

Vocat me iam Graecorum illud imperium, ut
facit appellauit Hieronymus, vocalissimum:
quod illius fama longè, latèque diffusa, non mo-

109.
Graecorum
imperium.

ad nitidas gentes, sed illas etiam, quæ locis etiam distinctissimæ, ad obsequium traxit, ad deditio- nem impulit, ad perpetuum seruitutem inuitauit; gloriosius sibi fore existimantes, famulari deformatas habitu, tam illustri imperio seruire, quam regis insignibus decoratas quibuscunque nationibus imperare. Cuius rei testes appello non modò Asiam vniuersam, Græcorum imperio liberaliter obsequentem, verum etiam pugnacissimas Africæ, atque Europæ nationes partim ad dolos concinnandos suo pro ingenio eruditæ, partim ad omnem fortunæ aleam cæco impetu effrenatas; quæ omnes Græci nominis formidine percussæ, viros ad Alexandrum de pace ineunda legauerunt; vt quas ille imperio reluctantes virtute sua facile pessum premeret, eandem saniori vsu consilio, sua sapientia incolumes conseruaret. Quid ergo huius imperij famam nascentis aluit, florentis euulgauit, mortui iam ac deplorati, etiam nunc in luce collocat, in omnium oculis defigit? Nisi illa, quæ obliuione non deletur, veritate non exeditur, tenebris non obsecratur, morte ipsa non exinguitur sapientia: quæ si vsquam aliis hospitium, certè apud Græcos domicilium collocauit. Ibi enim duæ illæ vrbes optimarum artium altrices Lacedæmon & Athenæ floruerunt, è quibus tantus se splendor in omnem Græciam effudit; vt quod homini duo lumina, idem ipsæ Græcorum imperio præstitisse dicerentur. Mitto illam porticum Zenonis pluribus Philosophis frequentem, quàm emblematis distinctam: illam Platonis Academiam iucundioribus doctrinæ flosculis redimitam, quàm arboribus nemorosam: illud Aristotelis Lyceum clarioribus sapientiæ documentis illustratum, quàm irriguis fontibus interfectum. Palam sit, quidquid honoris, quidquid gloriæ, quidquid utilitatis hoc imperium comparauit, potius ciuium doctrinæ, quàm militum armis tribuendum: præsertim cum ipsius imperij moderator Alexander, ad hostes subigendos, ad ciues propugnandos malle se optimarum rerum scientia, quàm potenti præcellere apud Plutarchum fateatur.

Lacedæmon & Athene.

Pia archus in reg. & Alexandri Magni.

110. Romanorum imperium.

Romani imperij gloria sapientia referenda.

Sponte sua fertur oratio ad illud Romanorum imperium tanto reliquis omnibus gloriosius, quanto sol minoribus astrorum luminibus clarior splendescit: cuius tantæ fuerunt opes, vt, si credamus Appiano, quotquot natura parens intimo terre viscere inclusit, in Romanorum sinum produsse videantur. tam ingentes vires, vt si vel hostis iudicio Annibalis rem ipsam arbitremur, Romana virtus, non nisi Romanis viribus superetur: tam lata, extentæque possessio, vt si Maronem audiamus, nullas in eis, nullos fines nouerit, sed iisdem, quibus solis cursus regionibus, ac terminis inclusa teneatur: tam vegeta in tam florenti ætate diuturnitas, vt si illum auscultemus, qui ab eloquentia Tertullius debuit appellari, eundem exitum, quem orbis, Roma habitura ab antiquissimis viris prædicetur. Quotus verò quisque erit tam perfrecti oris, tam effuse audaciæ, tam profligatæ verecundiæ, qui huius imperij gloriam, aliorum quàm in sapientiam iudicet referendam. Certè (vt alia eius ornamenta prætermittam) Romanum imperium quantum fuit, totum sapientia fuit. Nullus ibi ordo erat, à sapientia vacuus, nulla domus à literis dissoluta, nulla ætas ab studio feriata, nullum negotium tam operosum, in quo literis otium non vacaret: nullum otium tam remissum, in quo cum sapientia negotium non esset. Cæterum inter armorum strepitus, tuba-

rum clangores, cadentium, occidentiumque militum singultus maius à libris, quàm ab armis præsidium capiebat. Lucullus inter nauigandum modò nauis fluctibus solueretur, modò armamenta seuis conuulsa turbibus imperentur: modò nauæ vi tempestatis perterriti de se ac salute sua desperarent, periculorum immemor totus studio intentus quietescebat. Quid Augustus, etiam cum solum à curis animi otiosi oportebat? balneas ingressus, iucundissimis liquoribus perfusus, miro voluptatis lenocinio recreatus, libris tamen diligenter lectitandis, imò & ingeniosè componendis insudabat. Parens ille eloquentiæ, cum se ad suburbanum agrum, ad villam Tusculanam animi gratia colligebat, quid agebat? Non minus sanè curarum laxamentum, quàm literarum incrementum, non minus cum foro diuortium, quàm cum studio commercium aucupari videbatur. O imperij conseruatiorem sapientiam! o regnorum præsidium, immortale! quæ non modò Romano imperio, sed omnibus, quæ in orbe viguerunt, firmitatem conseruauit, ac decorem.

Vidistis, vt clarissima orbis imperia cum sapientia efflorescente effluerint, cum adolecente adoleuerint? Atqui, nisi multa iam foret oratio, pronum mihi esset ostendere, hæc omnia cum sapientia corrumpente pariter corruisse. Illud vnum Hebræorum imperium, cæteris omittis, argumento esse potest, quòd dum à Salomone omnibus sapientiæ dotibus instructo regebatur, dignitate præstans, opibus abundans, ditione augustum, pacis munere fortunatum eminebat. Idem ad Roboanum deuolutum, iuuenem inertem, nullius disciplinæ alumnum, nullius doctrinæ emuldatum, in casum iuit, in præceps ruit, inter omnia præliis conflagrauit.

Venio ad alteram orationis meæ partem, multo tamen, quàm primam breuiorem: in qua ite- ti apud arcem cælestes dapes, ita apud sapientiam veras animorum delicias conseruari audietis. Quid est, obsecro, quod ad voluptatem propius accedere videatur, quàm diuinum illud ne- ctar è cælo in Hebræorum epulas effusum? Cuius si nouitatem contempleris, admirabundus exclames, Quid est hoc? Tanquam si exoticum esse condimentum deprehendas, nullam in eorum alias inuentum, quamuis diligenter exquiratur: si pulchritudinem spectes, videre tibi videaris: rorem in pellucidos orbes conglobatum, flosculo- miro candore intermicantes, gemmas summe artificio expolitas: si saporis lautitiam attendes, quidquid vnquam artis, & naturæ vestigauit industria ad torpentis gulæ fastidium excitandum, totum id vno in ferculo sentias mirabiliter inclusum: iam pauos, Samios, Phrygias artagenes, Colchicos Phasianos edere te putes: iam Tarentinas murænas, ostrea Tarentina, acipenseris Decumanos tibi dari in cibum credas: modò glandes Ibericas, nuces Ponticas, palmas Idumæas apponi coram arbitreris. Modò Attica bellaria, adorea tragemmata, florem nectaris, medullam mellis existimes degustare. Quid magnificentius? Quid diuinius fingi posset? Valeant adiciales dapes magno impendio præparatæ. Pontificiæ cœnæ incredibili luxu institutæ facebant omnes; conuiuia ab Antonio indicta, vbi tot fercula, quot sunt ferculorum nomina, apponi dicebantur, ab hominum memoria penitus abdicentur: vnum hoc conuiuium tam est amplum, ac tam splendidum, vt omnia honestissimæ voluptatis blandi-

111.

Hebræorum imperium Salomonis aulicorum.

Hebræorum imperium.

Colchicos Phasianos edere te putes.

Namque Antiochus imperium instituit.

menta complectatur. Verum, vbi existimatis tam iucundas epulas diu conseruari potuisse? In agris ne effusas, ac dissipatas?

112.

At vbi primum die iam adulto meridianus calor nullo flatu temperatus augebatur, quàm primum immodico æstu tæpefactæ soluebantur. Vbi tandem? priuatis ne in tentoriis seclusas? At si quis ad rem audior, quàm par erat, carum, vel tantulam portionem proximam in diem conseruabat. Ecce tibi cælestis illa infici pulchritudo, fuligine candor obtegi, sapor cum nidore commutari, tota denique situ obduci, tota obrui squalore, tota in vermes solui, in corruptionem abire, in nihilum postremò exhalari. Vbi ergo? Cum nihil reliquum esse videatur? Sola arca erat, in qua inclusæ dapes, neque Solis ardore soluerentur, neque vilo naturæ vitio contabescerent, sed recentes, & incolumes se in posteram ætatem conseruarent. Ita planè res habet, Auditores humanissimi. Ita planè. Vestra, qualescumque erunt voluptates (erunt autem, ita credo, honestissimæ) nisi sapientiæ regionibus circumscriptæ teneantur, quàm citissimè deflorescent. Quod quæso non ex me tenuiter, sed ex Seneca luculenter audiat. Vides, inquit, hominem, auro, gemmisque basilicè excultum, mandentibus cinnorum simbrisis eleganter calamistratum, longo famulantium virorum ordine circumseptum? Intueris ædes magnificentissimè extructas, laquearia pretiosis lapillis, tanquam stellis collucentibus calata, parietes & auro, & coloribus ad miram speciem illusos? Cernis opipara conuiuia, geniales hortos, celebres ludos, festiuos plausus, delicatissimos concentus? Quid miraris? quid stupes? pompa est, fucus est, inanis decor est. Videntur istæ res, non possidentur; cum parent, fugiunt; cum placent, volant; cum rident, torquent; cum florent, marcent; cum adsunt, fallunt; cum titillant, perimunt; cum stare putantur, repente dilabuntur. Cur ita? quia in cedrina illa pyxide sapientiæ non continentur; quæ rebus suo pro nutu ad interitum ruituris diuturnitatem præstat, vel, si dicere per vos licet, æternitatem. O eximiam sapientiæ constantiam, in qua res fragiles roborantur, fugaces retinentur, esca sine homo, voluptas sine periculo, oblectamenta sine ægritudine capiuntur.

Seneca indicium de incredibili sui auidia.

113. Sapientia conuiuia. Conuiuia sapientia.

Rhetor.

Mathematicus.

Virg. 1. Æn.

At ne in extrema oratione vestra me deficiat audientia, omnibus indico cœnam, omnium quæ vlla ætas vidit celeberrimam. Parate symbolos, nisi abire vultis incœnati. Septem sunt, quos sapientiæ in hoc bonarum artium Lyceo ad epulas inuitas, neque plures inuitare æquum est, iuxta vetus illud verbum, Septem conuiuia, novem conuiuia. Eorum assymbolus nemo venit: suas omnes afferunt collectas. Rhetor omniam primus synthesi texturæ non vulgaris exornatus, manu altera gerit calathiscum plenum iucundissimis eloquentiæ floribus, quibus conuiuæ, vt olim mos erat, coronentur, altera myrothecium Iococraticum, vnde nitidi sermonis promantur vnguenta, in epulantium capita de more aspergenda; vnde petantur sales festiuæ orationis, quibus reliquæ dapes condiantur. Mathematicus habitu augurali venerandus citharam tenet, & cum musicam doceat, maximum in conuiuis oblectamentum, neruos pulsat, numerosè modulatur.

Iam canit errantem lunam, solisque labores, Vnde hominū genus, & pecudes, vnde imber & ignes,

Arcturum pluuiaque hyadas, geminosque triones. Dialecticus cum habeat ferè nihil, quod in commune conferat, chironomum se fore pollicetur non inurbanum; epularum structorem non inuenustum; quippe popularitas dapes diuidendo, definiendo, argumentando in frustra discerpit, tam leui appulsu digitorum, vt cum singulas contingat, ab omnibus abstinere videatur. Ethicus censoria virga ad incredibilem maiestatem compositus, non temerè pro fortis alea, sed consulè omnium suffragiis archiposiam consequutus, iubet leges inter pocula, consulit moribus inter epulas; prouidet, ne quid tumultus inter voluptates exciteretur. Physicus naturam diligenter perscrutatus rerum omnium, quæ mundi amplexu continentur, primos ferculorum missus inducit, adèd quidem vberes, & opimos, vt quidquid rebus cogi, aucupio falli, venatione indagari, quidquid infra, vel extra lunam, aliquam in animis mouere potest illecebram voluptatis, totum id exhibeat epulandum. Metaphysicus diuinas illas mentes extra corporis molem positas contemplatus, secundas mensas importat, non quidem ex hyblæo melle, sed ex nectare, & ambrosia conditissimas, quibus præstantes illæ naturæ sempiternum in æuum perfruuntur. Quid Theologus? Vnus planè instar omnium, quod totius conuiuij caput est, liberaliter subministrat: vt que alias scitissimi saporis dapes prætermittam ab ingenioso artifice laboratas, augustissimum illud Numen (quis non miretur? quis non obstupescat?) in ferculi speciem conformatum omnibus proponit, non quidem fugiendum, sed fruendum; non timendum, sed amplectendum; non videndum, sed suauissimè degustandum. O inanes delicias! o fucosæ illecebras! o abiectissima voluptatum lenocinia, quibus plerique mortalium delusi, & in belluinum viuendi ritum efferati ab his animorum oblectamentis auertuntur. Valeant adolescentes optimi, æternumque valeant adiciales dapes magno impendio præparatæ, pontificiæ cœnæ incredibili luxu institutæ facebant omnes, nocturnæ comessationes terretimam popinam inhalantes ab hominum memoria penitus abdicentur; reliqua maiorum irritamenta, si qua vigent inter vos, quod melius vertant superi, saltè ab alumnis sapientiæ sempiternum in exilium compellantur. Vnum hoc conuiuium sapientiæ tam est amplum, ac tam splendidum, vt omnia honestissimæ voluptatis blandimenta complectatur.

Dialecticus.

Ethicus.

Physicus.

Metaphysicus.

Theologus.

Sacrum Eucharisia sacramentum.

114. Sapientia legum seruatricem appellari.

Sed iam estis omnes, vt opinor, incitati ad audiendum, quo iure sapientiam legum seruatricem appellari. Diutius ne vos teneam, tem habete. Nemo ignorat, quibuscumque rebus aliquid efficitur, iisdem potissimum conseruari. Nam res omnes (vt à communiori natura ducatur exemplum) cum ex quaternis qualitatibus cæterarum principibus coalescant, non aliter conseruantur, quàm si illæ inter se perpetuam in concordiam copulentur: vbi vna in eo choro vel sopitur, vel ardentius solito exandescit, mora nulla, quin totius corporis structura dissoluitur. At quis ita erit in extremam dementia præcipitatus, qui ad leges condendas multarum rerum notitiam non requirat. Certè veteres illi legum molitores ea fuerunt præditi sapientia, vt non humanam solùm, sed diuinam habere crederentur. Minos enim Cretensis in Dictæum montem Iouis in cunabulum subinde ingressus, Numinis colloquio se frui, & ab eo latas leges acci-

Minos Lycurgus, & Pompeius leges ab oraculis accepit.

pere dicitur. Lyncurgus Delphicum ad oraculum profectus ab Apolline se doctum simula-
bat. quidquid legum Spartanis tradidisset. Pom-
pilius in Aricino luco delitescens, mentiebatur
se Mineræ monitu eas leges promulgare. quæ
reipublicæ forent in primis salutares. Quorum
tamen commentitia cum verissima exempla præ-
stò sint? Moyses in Sinæ verticem euadens den-
sa caligine circumfusum, & crebris ignibus inter
nubes coruscantem, non ab humana, sed planè
à diuina sapientia expressit eas leges, quæ He-
bræis traditæ nostræ in sæcula, veluti per manus
redundarunt. Cum ergo ad ferendas leges ni-
mium, quantum valeat sapientia; iam videtis,
quantum erit ad conseruandas valitura? Tollite
è republica sapientes viros; ignaros inducite, &
imperitos; de legibus proculdubio actum erit,
omnes sine discrimine impune violatæ inter-
bunt. Vt enim sine gubernatore clauus præsi-
dium habere nullum potest, quo minus ad scopu-
los nauis allidatur: ita leges, nisi à sapiente vi-
ro tractentur, conferre ciuibus nihil poterunt,
quo minus per omnes scelerum voragines deu-
luti ad interitum rapiantur.

Moyse à di-
uina sapientia
sacras leges
expressit.

115.
Virga dicitur
ca.

Virga in ser-
pentem con-
uersa.

Quam facile
fractur imp-
erium à sa-
pientie.

Subeat quæso animo virga illa, qua Moyses,
veluti sceptrò insignitus traditis sibi à Deo co-
piis ducem præstitit. Quid est, obsecro, tam à le-
gibus immune, ab imperio tam solutum. aded à
natura alienum, quod illa sapientis manu guber-
nata, facile non exequatur: si vel prædura saxa
contingat, aquam elicit, perennis fluuij more
decurrentem; si mare quamlibet effervescenti-
bus vndis intumescens vnico ictu percutiat, coi-
tuos inter se fluctus ita diuidit, vt hinc, & inde
contrarias in partes retrouersum compellantur;
si leui quodam motu auras verberet, modò cælo
Cimmerias plusquam tenebras offundit: modò
nubes atra caligine concretas in aquas soluit;
iam tonitrua ciet, iam ardores nubium expressos
conflictu iaculatur: iterum Soles reuocat, fugat
nubes, tranquillat ventos, serenitatem inducit,
nihil denique est, quod illi, tanquam sceptrò
non studiosè famuletur. Verùm vbi virga sapien-
tis manu elapsa, in humumque proiecta, neque
arte, neque consilio mouetur, Deus immortalis!
quàm sæui in faciem draconis induitur, quan-
tum in imis præcordiis virus includit, quam ter-
trum ab oculis venenum exspirat, qualem à toto
ore scæuitiam anhelat, quanta voracitate mino-
res serpentes heluatur? Quorsum mea euadat
oratio, iam cognoscitis. Si sapienter tractatur
imperij clauus, si iura non imperitè disponan-
tur; nemo est, qui præceptis iubentis obstitat, le-
gibus opponatur, minimo nutui aduersetur, di-
cta omnia sunt, & facta: nihil enim est difficile,
quod sapienter imperatur. Vbi tamen reipubli-
cæ gubernaculum sapientis è manu extorquetur;
proh superi! Quæ labe, quæ pernicies existat?
Quis gurgis? Quæ vorago consequatur, neces-
se est? Transuersè aguntur omnia; occidit pud-
dor, triumphat audacia, libido dominatur: om-
nia virtiorum genera grassantur, omnes virtutum
chori in exilium compelluntur. Sceptrum deni-
que ipsum nihil minus videtur, quam sceptrum;
nihil potius repræsentat, quam colubrum suo-
rum sanguine ciuium saginatum; in communem
patriæ salutem atrociter scæuientem; in totius la-
bem, & perniciem sanctitatis immaniter sibilan-
tem. O immensum ignorationis pelagus, quo
virtutes omnes obruantur. O fortunatissimum
thesaurum sapientiæ, penes quem veterum leges,

ceremoniæque maiorum inuiolatæ conseruan-
tur! Habetis viri ornatissimi clarissimum sapien-
tiæ exemplar. si non viuus, certè veris coloribus
expressum. Videtis, quæ in illo opes inclusa de-
litescant: quæ ab illo utilitates in hominum ge-
nere copiosè deriuentur. Vigeat ergo nostra in
Lusitania (ita Deum obsecro, reliquosque cæli-
tes obtestor) vigeat sapientia. Stabit proculdu-
bio imperium, veræ animorum delicia verna-
bunt, sanctissima legum instituta permanebunt,
nihil erit, quod ad perfectissimi felicitatem status
requiratur.

116.
Sapientia vni-
uersæ max-
imæ.

Jordanis flu-
uius.

Retra agitur
Jordanis im-
perium.

Henricus Lu-
sitanæ Prin-
cipis.
Alphon-
sus,
Ioannes,
Emmanuel
Reges Lusita-
niæ.

Tudo Arcam
præcuntæ.

Oriens imp-
erium Lusita-
niæ cessit im-
perio.

Sed planius vt audiatis, quæ utilitates non dico
in cæteras mundi plagas, sed in hanc urbem
ex sapientia redundarint, diligenter quæso at-
tendite, quo pacto arca illa in fortunatam oram
lactæ ac melle manantem inferatur. Ventum erat
ad fluuium totius Idumæ celeberrimum; scori-
sim verò diuinis literis cantatissimum Iordanem:
qui per id temporis niuibus è Libano solatis in-
tumescens, tam longè, latèque effundebatur, vt
nullis ripis circumferibi, nullis molibus coërceri
posse videretur. Vbi tamen illi, quorum humeris
diuinum illud monumentum nitēbatur, primam
Iordanis vndam illato pede contigerunt. Ecce tibi
(ò rem ad omnium admirationem sæculorum
memorandam!) fluctus omnes magno impetu à
capite desuuentes retro aguntur; & qui diuini
quodam vi prorsum ire vetabantur; aliis verò à
tergo vndis propellentibus, rursùm omnino ce-
dere non valebant; in immensos aquarum cum-
ulos paulatim glomerantur, & tanquam obie-
cta crepidine, ne miserandam disfluant in tra-
gem, à Deo sustinentur: illi verò, qui ab eo lo-
co versum mare excedebantur, partim subterra-
neis hausti voraginibus subsidunt, partim cele-
riori cursu, quam vnquam aliàs, in mare dilaban-
tur: ita vt qua paulo antè effervescentes vnde
intumuerant, liberum spatium relinquatur, quo
non arca modò, sed copie vniuersæ quadrato
agmine incedentes ad vltiorem ripam dedu-
cantur. Nunc quæso, Auditores humanissimi,
ab Idumæa in Lusitaniam, à Iordane in Tagum,
ab Arca in sapientiam cogitationes vestras reuo-
cate. Vbi primum sapientia in Lusitaniam, aqua
longè prius exulera, gradum mouit: vbi Hen-
ricus felicis recordationis Princeps è Ioanne pri-
mo tertio loco natus Mathematicis disciplinis
operam tribuit, & honorem: vbi Alphonsus,
Ioannes, & Emmanuel Lusitanæ Reges augu-
stissimi, quorum res gestas cum admiratione pos-
teritas intuetur, in eam mentem sunt impulsi di-
uino aliquo afflatu, vt literarum studium exco-
lerent, vt Astrologorum fierent Mecænates.
Quid Tagum memorem? Quid Iordanem? Ocea-
nus planè ipse Syrtibus præclusus, hostibus effe-
uescens, turbinibus verticosus, infinita propem-
modum aquarum mole, longè, latèque spati-
atus ita sternitur Lusitanorum classibus sa-
pientia duce, nauigantibus ita coërcetur, vt non
modò videatur superbiam frænare suam, verùm
etiam aquarum facto diuortio in diuersa litora
refluere, sicco aluceo naues excipere, via inter
aquarum cumulos mirabiliter tendente, Lusita-
nos toto æquore circumferre, in extremas mundi
oras feliciter exportare. Quòd si tubæ illæ septem
Arcam fœderis præcuntæ, & incredibili sonitu
concrepantes eas vires habuerunt, vt firmissimæ
urbis mœnia suis, veluti conuulsa fundamentis
dederent in ruinam. Quid mirum est, totam
Orientis Solis regionem Lusitanorum imperio
cessisse,

Sapientia opa.

117.

Tempus Sa-
lemontis.

Henricus po-
stremus Lus-
tania Rex Ly-
ceum condidit
Olysiptense.

In literarum
studium ani-
mos prouocat.

cessisse, vbi primum septem illæ artes, quæ in li-
berum hominem conueniunt, non concitato ad
arma clangore, sed composito ad harmoniam
concentu omnium Indorum aures compleuere.
O vim! ò dignitatem! ò beneficam in hominum
genus sapientiæ naturam; cui cum reliquæ or-
bis gentes multum debeant, certè Lusitani plu-
rimis nominibus debitores se esse profitentur.

Meministis Salomon, quid egerit, vt beneficia
ab Arca in parentem Dauidem collata aliqua ex
parte compensaret? Templum illud religione
augustum, magnitudine immensum, artificio vi-
sendum, diuitiis portentosum, operibus nun-
quam satis admirandum excitauit, in quo Arca
solemni pompa collocata, ad totius splendorem,
& utilitatem imperij seruarietur. Quam iucunda,
Auditores optimi, Henrici Lusitanie Regis meum
subit animum recordatio! Qui cum videret infi-
nita propemodum esse beneficia, quæ apud pa-
rentes suos posuerat sapientia, gratiam à se refe-
rendam duxit. Hoc bonarum artium Lyceum,
hoc domicilium sapientiæ, amplum quidem, mul-
tò tamen amplius futurum, nisi illum nobis for-
tunæ inuidia eriperet, fabricandum curauit, non
quidem in obscuro loco, sed in celeberrimo to-
tius orbis emporio, vt cum extera nationes Oly-
sionem confluentes, Lusitaniam sapientiæ mu-
neribus florentissimam agnoscerent, certè non
ingratam esse vbique terrarum prædicarent. Quid
agitis, adolescentes egregij, ad vos enim extrema
conuertatur oratio: quid agitis? quò mentes,
quò cogitationes vestræ recesserunt? Ita ne, vt
indulgentissimam parentem, de vobis, de patria,
de orbe tam præclarè meritam, nescio, quibus
capri lenociniis deseratis? Incumbite per Deum
immortalem in studium literarum, diligenter in-
cumbite; & cum arcam illam non alibi, quam in
templo collocatam esse videatis, sic habete, sa-
pientiam non nisi cum virtute coniunctam in-
ueniri, literarum palæstras, quas aditis, virtutum
quoque esse omnium officinas: quare sapientiam,
si requiritis, virtuti studeatis, necesse est. Fre-
quentate, ita vos Deus amet, hæc non damnandi,
sed absoluendi tribunalia, ad illas aras diuinis
sepulis recreandi sapius confugite, pietatem colite,
morum licentiam coërcete. Vestri omnes la-
bores in sapientia acquirenda collocati, erunt
procul dubio Deo chari, parentibus iucundi, ami-
cis vtilis, hostibus metuendi, vobis honesti, rei-
publicæ vniuersæ salutares.

ORATIO IX.

De sapientia laudibus.

ARGUMENTVM.

Debra Hebraorum moderatrix sapientissi-
ma, admirabilis extitit sapientia imago.
Enim verò vt Regina regios sapientia ha-
bitus, & dignitatem amplissimam ostenta-
uit, ita etiam vt fortissima militum ductrix
inuictum sapientia robur adumbravit; vti
vel ipso nominis auspicio, ingeniosa quasi
apis, suauis sapientia ingenium significau-
rit. Habes igitur in Debra & imperium, &
ingenium sapientia. Vtrumque noster Rhe-

Auctor operis
in Lyceo Oly-

torica professor in Lyceo Olysiptensi suo
quidem pemcillo ad viuum expressit. Linea
summa tenuitatis, quas per tabulam ducit,
ne tibi visus effugiant; quamuis enim colo-
rum claritas oculorum aciem perstringat,
huiusce pæctura claritas colorum suavis est,
allicit potius, quam offendit. Attolle oculos,
oculi pæctura tenentur.

118.

Admirabilem sapientiæ dignitatem, ingenio-
samque ipsius naturam tacita cogitatione
contemplatus, liberalem reginæ formam laurea-
tis victoriarum insignibus decoram, diuinis pro-
pè ingenij viribus præcellentem mecum animo
effingebam. Cuius tantus decor, tantæque pul-
chritudo, tanta totius oris ad grauitatem compo-
sitionis mentis, oculis affulsit, vt parum abesset,
quin me in ipso orationis aditu longè à meo sen-
su dimoueret, quàm vt possem hanc solemnum
literarum commendationem vestra beneuolen-
tia feliciter auspiciatam felici aliquo exitu termi-
nare. Diu igitur in huius contemplatione imagi-
nis sine satiæ immoratus, non sine admiratio-
ne defixus in tale consilium ductus sum, vt ean-
dem orationis pemcillo adumbratam vestris ocu-
lis exhiberem; certam in spem erectus fore, vt
neque alio in argumento noster labor meliùs
collocetur, neque alio dicendi genere vestris au-
ribus indulgentiùs blandiatur. Iam itaque me
comparo ad viuam illam, & spirantem sapien-
tiæ imaginem, regio habitu insignem exprimen-
dam; vos quæso & obtestor, comparate vosmet-
ipsos ad ea, quæ dicturus sum, tanta attentione
audienda, vt in illis cogitationes vestræ mihi de-
fixæ videantur.

Regium habi-
tu sapientia.

119.

Sumo in manibus tabulam politissima arte læ-
uigatam: colores, pigmenta, fucos, oculorum in
pæcturis illecebras accerso, id est, sententiarum
lumina, verborum lepores, figurarum delicias
exquiro; & iam prima lineamenta describiturus,
ad illam eximie pulchritudinis speciem, quæ
mihi in mente incidet, oculos conuerto, vt ab ea
similitudinem ducam. Cum subito tantum ex se
fulgorem in me vibrat, vt perstricta videndi acie,
mihi spes omnis infringatur, industria languescat
tanti operis, non modò absoluendi, verùm etiam
inchoandi: meritò iam, vt credam, sapientiam, in
qua formanda, tot verborum artifices, tot logo-
dædali vires omnes collocarunt, à me vno adum-
brari primis eloquentiæ rudimentis malè initia-
to, recusasse: non secus atque Imperator ille Ma-
cedo in discreta verisimilitudine pictus ab Apelle,
miro artis lenocinio fictus à Lyssippo, expri-
mi se ab aliis interdixit. Quid ergo consilij su-
perfit? Quò animum intendam à prima operis
molitione reuocatus? Multa mihi terrarum sola
peragrandæ sunt, si vsquam se offerat sapientiæ
imago, in solario, vt aiunt, in luce, in conspectu
omnium defigenda. Illud vnum præmoneo, vn-
de orationem auspiciatus sum, eam, vbicunque
gentium delitescat, regio habitu decoram, glo-
riosisimis trophæis insignitam, singularibus in-
præfidiis circumseptam esse.

Alexander ab
Apelle depi-
ctus.

120.

Primum ergo Asiam vniuersam collata, sin-
gulas eiusdem prouincias exploram, quæ ibidem
anteactis sæculis reginæ floruerint, mente per-
tracto, an aliqua verum sapientiæ præferat exem-
plar, otiosè contemplor. Ecce tibi in ea vrbe,
quam insana operum moles, immortalis postero-
rum recordatione legauit, Babylone, in-
quam,

Semiramis Regina Baby- lonu.

quam, impotio totius orbis longè maxima, Se- miramis Regina ad incredibilem maiestatem composita procedit. Age verò Regina Babylonis amplissima, quanta tuæ dignitatis argumenta præbuiti? Quam testata tui ingenij monumenta collocaſti? Amplitudinem tuam non modò ſcep- trum, & purpura, verùm etiam regnum bonis à te legibus temperatum edocebit: ingenium ve- rò prædicabunt vel ipſi muri nemoroſo vertice frondeſcentes propter penſiles vernantium hor- torum amœnitates, fornicatis parietibus impo- ſitas tanto artificio, vt nequaquam miraculo exi- mantur. Ampliſſimus mihi videbatur hic typus, in quo effictam ſapientiæ dignitatem, expreſſum ingenium, ſub omnium oculos proferrem. Ve- rùm petulantes Regiæ mores, infinitam vrbis licentiam altiùs contemplatus, Fugite, inquam, ex hac vrbe, adoleſcentes optimi, fugite: peſſi- mus in ea luxur dominatur, pro rupta audacia exultat, ſcelera omnia & vitia graſſantur, quæ ni- hilo citius veſtros animos occupabunt, quàm olim ſtrenuiſſimos Darij milites diutiùs ibidem commoratos inuaſerunt.

121.

Aliò itaque animum intorqueo. Cùm primùm in Syria inclitæ fertilitatis plaga, obſeruanda Re- ginæ ſpecies occurrit: quæ manu altera diſtri- ctum gladium, altera Hòmeri Iliada præferebat. Agnoſco inſignia; Zenobia profectò illa eſt; ni- ſi meos ſenſus ludificatur auſtior eius forma, quàm mortalis. Deſideratis ne illuſtrius ſapient- iæ ſimulacrum? Fingi planè, neque ipſius opera naturæ elaboratius vllum poteſt. Quid enim in- tuendo, melius ſapientiæ dignitatem, & impe- rium cognoſcetes, quàm Zenobiam in totam ferè Aſiam euaginato mucrone fulgurantem? Qua- uis in pictura oculos iucundiſſimè depalcite: con- cedetis proculdubio in nulla clariùs illuſtratum ſapientiæ ingenium fuiſſe, quàm in Zenobia, quæ ſelectiſſimos ex Iliade flores in corollas, in faſciculos, non tam ſenſibus applicandos, quàm rationi admouendos ſolertiſſimè congererat. Cæ- terùm, ò caſum infelicem, & peracerbum! ſuc- cumbit aliquando Zenobia fortuna; imò & Ro- manorum viribus occumbit, ſuperatur, Romam abducitur, in miſeram ſeruitutem compellitur; vſque ad extremum ſpiritum in gloria perſeue- rat. Hoc vnum iam efficit, quominus ex illius ſi- militudine ſapientiam eſſingam. Non enim cedit, non frangitur, non vincitur, non eneruatur ſa- pientia: nemini ſubiecta, in omnes imperium exercet: nunquam à ſuo ſenſu dimota omnes in ſuam ſententiam inducit, nullius honoris indiga, in omnes gloriàm diſpenſat. Quid faciam? Quò me conferam? Quam ineam ſapientiæ laudan- dæ rationem: cùm neque poſſit illius eſſigies ab infantifſimo Oratore dicendo exprimi, neque à curioſo indagatore totam Aſiam peragrandò in- ueniri? Pergam ne ad Africam vanis Deorum ſi- mulacris locupletam? An potiùs curſum inſti- ctum in Europam propter poliores ritus, ſignis tabuliſque excultum? Nuſquam terrarum, nuſ- quam, viam ſapientiæ forſam comparabo. E- cœlo petenda illa eſt, è cœlo vnde ingenioſo an- tiquitatis commentò à Socrate fuit in terras cata. Quòd ſi neque cœleſtes orbis tanta- chritudinis ſpeciem clariſſimis aſtrorum lu- minibus repræſentatam complectantur, ex anguſti- ori ſacrarum litterarum penetrati, ſub omnium conſpectum educatur ſapientia, vbi à Deo ex- preſſus eſſicta, quàm ars humana conſequi va- leat imitando, exhibetur. Date obſecro hanc ve-

Zenobia Aſia Regia.

Zenobia vi- ſa Romæ in triumphum ducta eſt.

Socrates è cœ- lo in terrâ ſa- pientiam auo- canit.

niam, A A. ſi in pleno humanitatis argumento largiores diuinitatis opes noſtra vobis oratio cu- malare videatur. Agite verò, quæ vobis in men- tem venit Hebræi populi moderatrix? Quæ Prin- ceptor? Quæ Regina? cum quæ ſapientiam con- ferendam eſſe iudicetis. Vnam ego è pluribus cooptaui, cuius meo quidem iudicio tanta eſt cum ſapientia cognatio, tanta coniunctio, vt nun- quam aliàs duæ res in maiorem ſimilitudinem coeant, in propriorem neceſſitudinem conſpi- rent. Debora quidem illa eſt. Debora diuino Spi- ritu aſſata, cœleſtium arcanorum interpres; in ſuprema imperij dignitate conſtituta, tanta vi- ctoriarum gloria inſignis, vt non immeritò dica- tur ſubter palmam patulis diſſuſam ramis diutur- nam ſedem collocaſſe: tam acri ingenio excel- lens, vt non inconſultè ac temerè Debora nun- cupetur, id eſt, Apis, qua nullum animal finxit natura ſolertius, nullum ingenioſius formauit. Deus immortalis! Quanta ex Deboræ dignitate ſapientiæ dignitas effloreſcit! Quantum ex il- lius ingenioſa natura, huius diuina propè ingenij ſubtilitas illuſtratur! Quæ duo mox vbi expe- diam, optatiſſima veſtræ humanitatis aura proue- ctus petorabo.

Deora He- braorum mo- deratrix.

122.

Prima pars.

Reginam ego appello ſapientiam, neque vlli, quàm Deboræ, ſimiliorem eſſe contendo. Nemo mihi ex confertifſima hominum frequentia oblo- quatur! Nemo continentem orationem interpel- let. Quid hoc, inquis, nugarum eſt, cur Regi- nam vocas ſapientiam? Illam quidem regis pla- nè inſignibus deſtitutam? Vbi regnum? Vbi purpura? Vbi corona? Vbi ſceptum? Vbi tecta auro, eborèque fulgentia? vbi parietes belluaris peripataſmatis conueſtiti? Vbi lecti conchyliatis peritromatis adornati? vbi ſæminarum ancil- lantium multitudo? vbi virorum famulantium greges? vbi nobilium accedentium, receden- tiumque congregiis? vbi reliquis ſplendidiſ- ſimæ aula apparatus? Ludiera ſanè hæc Regia eſt: nec niſi in ſeriantium puerorum circulis in- uenta. O inanem tenuiſſimi hominis, & incertiſ- ſimi querimoniam! Quid primùm ad regiam di- gnitatem in ſapientia requiris? Regnum ne? Mi- hi iam auſculta quicumque es, peream, niſi auſi- niſtram exuas de ſapientia opinionem; aut viti nomine indignus, omnium, qui adſunt, calculis, iudicetis. Intende quæſo oculorum aciem, quan- tum maximè intendi poteſt in infinitam propè terrarum molem: non ne admiraris camporum immenſitates, accliuitates collium, montium al- titudines, ſpeluncarum recessus, vallium plani- ties, littorum, orarumque excurſus? Atqui lon- giùs, latiùsque patet ſapientiæ regnum. Metire, ſi potes, vaſtiſſima Oceani ſpatia; libra, ſi vites ſuppent, vndarum cumulos, terræ incubantes, explora, niſi factu diſticiſſimum videtur, demifſi- bolide pelagi voragine. An non ingenti admira- tione commoueris, interminatam ferè in omne- partes maris vaſtitate peruagatus? Atqui vltre- tiùs ſe pretendit ſapientiæ regnum. Erige oculos in infinitam aëris regionem, vnde quaque circum- fuſam ſe intueri ſupremam ignis oram, conſtatam ex reliquis naturis globum ſuo ambitu continen- tem. Nunc quid tuum animum non præcellit tam ingens aëris huc illuc commeantis latitudo, nullis penè terminis anguſtata? Tam immenſus ignis amplexus, nullis propemodum regionibus circunſcriptus? At amplioribus metis definitur ſapientiæ regnum. Euade iam vltreius, euade, & cœleſtib. ſphæris, ſi minus corpore, animo ſaltem euaga

Telluris de- ſcriptio.

Ac vna diſin- ſit.

Ac in regio.

Ignis amplexus.

Sphærarum ce- leſtium conſi- deratio.

Oratio IX.

euagare. Vides ne orbis illos ſplendidiſſimis aſtrorum ignibus collucentes, ſingulos, quò lon- giùs à noſtris oculis ſemotos, eò ampliore capa- citate ad volubilitatem retundatos? Supera tan- dem globum illum, qui extrema ora eſt, & deter- minatio mundi, citima parte nullis angulis inci- ſum, nullis anfractibus lacunoſum: extrema verò ad ſtabilitatis præſidium quàm grata ſpecie figu- ratum? Nonne omnino obſtupelcis, cùm primùm animum ſubit ſpectabilis illius orbis conforma- tio, nulla ſpatij circunſcriptione definita? Atqui ad hanc & mundi extremitatem ſuum ſapientiæ regnum propagauit? O immenſum ſapientiæ re- gnum, non iis modò, quibus Solis curſus, regio- nibus ac terminis incluſum, verùm etiam in eof- dem fines extenſum, quibus mundi vniuerſitas continetur! O eximiam ſupremi Numinis libe- ralitatem, quæ larga & plena manu, eas loco- rum infinitates ſub vnius ſapientiæ imperium, ditionemque ſubiunxit! Quid ais iam liuidæ ſa- pientiæ obtrectator? Ancillarem ne vocabis am- pliùs ſapientiam, cuius latiſſimum regnum intue- ris? Regnum, inquit, video; quam in eo ſapientia poteſtatem exercent, non agnoſco. Attende, ob- ſecro, pauliſper, ne tibi vllus ſuperſit cauillandi locus, iam efficiam.

Sapientia re- gnum.

123. Philoſophia regnum.

Imò ſapientia vna eſt, cuius nunquam terra imperium recuſat. Hic præſertim illa pars Philo- ſophiæ, quæ diſſimiles rerum motus, diuerſaſ- que naturas inueſtigat, dominatur. Iam ipſus terra ſitum, positionemque perpendit: quo pa- cto ſingulæ illius partes in ſocietatem amicè con- iurantes ſuis motibus ad inſimum locum adhære- ſcant, quàm ardui aſſurgant montes; quàm mol- liper ſaſtigiuntur colles; quàm humiliter ſuccidant valles; quàm latè campi expatientur. Iam verò in penitiſſimas terrarum latebras, quæ niſi dominatrix ſapientia inuadit? Hic illa omnium prima incidit in fertiles auri, & argenti venas, in pellucidos amniū liquores, in reſidentem terræ ſinus, partim incendiorum ſomite obturatos, par- tim incluſo ac reſtante ſpiritu commotos. Vnde ſtammarum ſcatebræ erumpunt, montium labes exiſtunt, vrbium ruina conſequentur. Altera verò ſapientiæ pars, quæ diſciplinæ Ma- thematicas complectitur, quantum haber in ter- ram dominatum? Teſtem ego appello Ptolomæum, reliquos item euſdem facultatis alu- mos teſtes appello, qui terram vniuerſam ita per- agrant, ita ambiunt, ita luſtrant, vt non modò il- lam milliariis diſcriminant, paſſibus præſniant, digitis exæquent. Verùm etiam granis hordea- ceis dimenſam partiantur. Ille verò Cyraçuſanus Archimedes, quantum iuris ſibi arrogat in ter- ram? Qui ſi locum aliquem extra hunc globum nanciſcatur, vbi pedem ſigat, virèſque intendat; facile à ſe totam hanc molem ponderibus libra- tam ſuis diuulſum iri pollicetur. Quid porrò ma- re? Ad cuius furorem eludendum ſapientia nauig- ationis inuentrix, primùm naues compegit ex ſubtilis, ſequaciſque naturæ virgis opere textorio ſolidiſſimè connexis. Deinde verò diuerſis diuer- ſa contulit, vela Icaro, malum, & antennas Dæ- dalo, gubernaculum Typhi, ſicque aliis alia, & totam eam machinam fabricauit, quæ deſæuien- tis pelagi ſuperbiam frænaret, fluctus conſtrin- geret, tumores coërceret, merces ab aliis na- tionibus in alias moribus & linguis diſiunctiſ- ſimas, duplici ad ſingulas redeunte ſænore con- uectaret.

Archimedes.

Philoſophia nauigia exco- gitauit.

124.

Perge ergo Regina ſapientia, & reliquas in- Mendocæ Vindarum.

ſta ac ſupra lunam regiones moderare. Aërem peruagatur ſapientia, quæ nimis Solis ardori- bus aſtuantem, quæ intemperata frigoris ſæui- tia obrigentem: illa ac amicitiam cum igne co- pulantem; hæc verò concordiam cum aqua in- euntem: cùm modò præ ſerenitate fuſum, & ex- tenuatum; modò præ intemperie conſtipa- tum, & concretum. iam horridum procellis, fulminibus coruſcum, tonitruis bacchantem; iam placidiſſimis auris delinitum, pulcherrimâ luce colluſtratum, vitalem ſpiritum aſſantem in- tuetur. Ad ſuperius verò ignis domicilium ap- pulſa, quid non tractat, quid non regit, quid non moderatur ſapientia? Diligentifſimè inueſtigat; quare nulli fulgores ex tanta ſtammarum per- ſpicuitate noſtris oculis offundatur; cur in tanta celeritate ignis ſe in gyrum conuertentis fre- quentiùs, & liberiùs igneæ ſaculæ in terram non deſiliant; quamobrem in ſumma illius nat- uræ edacitate tanta parſimonia obſeruetur, vt ne ſemiuſtus quidem proximus orbis relinqua- tur. Quid tandem cœlum, vndique patens & apertum? Nonne ſe ipſum in ampliſſimo ſa- pientiæ regno contineri gloriatur, cùm ſuas opes, ſuas delicias in illius ſinum liberaliter ef- fundat? Adite mecum obſecro Auditores hu- maniſſimi Regiam illam Caroli V. Imperato- ris multò ornatiſſimam. Octauum illud, ſeu potiùs vnicum orbis miraculum intuemini; ſphæram eam dico, Dædaleo planè artificio conſtructam; diuino propè ingenio fabrè fa- ctam, in qua cœleſtes orbis inter ſe mirabi- li nexu illigati, partim errantium, partim in- errantium aſtrorum ignibus diſtincti, tam fir- mis, & æqualibus ſpatiis diuerſi rapiantur; vt modò lunam in vmbram terræ incidentem, mo- dò ſolem lunæ oppoſitu caligantem, iam inſti- tutiones, iam progrefſiones ſingulorum, om- nium denique motus pro rata portione æquabi- liter incitatos repræſentent. Cœlum planè di- cetis in terram deriuatum, eò maiori commen- datione, quò breuioribus circulis incluſum; neque in cœleſti illa domo quippiam admiratio- nis inueniri, quod in hoc opere perfectiſſima arte abſoluto requiratur. Nimirum tantam habet ſa- pientia in ſuperiores orbis poteſtatem, vt non modò ſingulos propriis locis conſtitutos mode- retur; verùm etiam omnes ſuis tanquam è ſedi- bus excitos infra lunam anguſtioribus ſpatiis concludat. O vim incredibilem! ò potentiam in- auditam! ò imperium ſingulare!

Sapientia re- gnum.

Caroli Imper- atoris ſpha- ra.

125. Quale ſapi- tia in homin- s imperium.

Sed iam ab his rebus, quæ mentis ſunt exper- tes, ad hominem, qui rationem habet, ex diuina na- tura, orationem transferamus. In hunc & regiam poteſtatem ſapientia exercet. Huius animum ita ſcientia de moribus gubernat, vt eum ad rempu- blicam ſuſtinendam Politicæ inflammet, ad fami- liam adminiſtrandam æconomica erudiat, ad vi- tam è virtute eſſingendam vna Ethica informet. Impolitam ipſius mentem Dialecticæ ita ſingit, vt eam reddat ad formas diſtinguendas. Diuiſio ſolertem, Definitio ad naturas explicandas abun- dantem, Argumentatio ad rationes colligen- das efficacem. Balbutientem euſdem linguam loquendi facultas ita acuit, vt illam Gram- matica ad orationem emaculandam bonis præ- ceptionibus inſtituat, Humanitas ad dictio- nem excolendam prædiuite rerum ſupelleſti- le exornet; Eloquentia ad intimos audientium ſenſus titillandos optimis dicendi characteribus illuſtret.

S

Adh.

Adhuc tamen terrena nescio qua contagione nostra se oratio inuoluit. Auocate iam à communi oculorum consuetudine cogitationes vestras, & nobilissimum illum beatarum mentium confessum, quem Angelorum appellatis, vestris oculis admoueri, fingite. Quanta nobis lux, quantus splendor oriatur, si naturam illam nullam vitiorum labe aspersam, nulla face corruptionis imbutam, ab omni mortalitatis consortio segregatam cogitetis. Quis non miretur in tanta multitudine concentum, in tanta dissimilitudine concordiam, in tanta generis præstantia facilitatem? Nunquam profecto diuinus ille Plato tam præclaros ciuium ordines in suam Rempublicam importabit. O dignitatem sapientiæ, cui obtemperare gloriosum existimant, vel qui imperio digni iudicantur. Illi, illi etiam spiritus, ad quos delata est mundi administrandi potestas, sapientiæ regno includuntur; inter eos libera seruitute oblectos, vel seruii libertate donatos spatiantur Metaphysica, triumphat, & exultat: quosdam præfecit singulis sphaeris cælestibus in orbem agitandis; quosdam contemplatione insistentes ab eo munere exsoluit: omnes corporea concreione liberos, temporum iniuriis immunes, extra interitus aleam sepositos contemplatur. Quid amplius est in mundo præter illum, qui suo complexu coercet mundum? Illum, inquam, rerum omnium opificem ac molitorem Deum, cuius omnia nutus obseruant, mandata exequuntur. In illius ergo aditum sanctitate & religione obseruandum, si se ingerit Theologia, non tam libidine regnandi incensa, quam seruiendi studio inflammata. Ibi simplicem illam naturam triplici hypostasi præfectam, sine vlla diuisione consistentem veneratur: ibi Deum humanitatis consortem, hominem diuinitatis participem agnoscit: ibi Augustissimum illum Numen, quantum, quantum est, tenuissimo extenarum qualitatam amictu obuclatum confiteatur: ibi ad inexhaustum illum totius perfectionis fontem, è quo res omnes suum principium mutuuntur, & in quem, veluti in finem vltimum recurrunt, votis omnibus adspirat.

Beatorum consideratio.

Plato.

Metaphysica regnum.

Theologia regnum.

Sacra Eucharistia.

126.

Mira sapientia dignitas.

Tullius.

Demosth.

Per se nullum creabant Regem quin sapientem.

pietiam, cuiusque alumnos ita excellere, ac dominari, vt nullius imperio subirentur. Quid si Reges in ipsos imperium est non lous, vt Poeta fabulatur. Verum sapienti, vt mihi videtur Aristophanes indicasse, cum virum sapientem, optimum citharædum appellauit.

Adeste, queso, animis, sicuti hæctenus adfuitis; interim dum vnum vobis ob oculos propono citharistam, tantum non modò in reliquos homines, verum in ipsum Regem imperium sortitum; vt mirabiles in eo animi commotiones excitaret. Fuit quondam apud Henricum Regem, cognomento Bonum, nescio quis citharam pulsandi peritissimus; qui à Rege aliquando exoratus, primum hies grauius remissa fracta, & mirabunda digitorum vicissitudine percussit, tam inusitata leuiter concitum elicit, vt Regi quendam veluti stuporem iniecerit, lacrymas excusserit, totum vultum incredibili moerore compleuerit. Subitò verò digitis celeriter incitatus, neruisque ad plauium hilariter ac festiue commotis, molliores, vegetioresque tonos in illius aures induxit, quibus Rex tanquam illecebris inuitatus, non modò haustum dolorem sepeliuit, verum etiam maximo nisu exultabundus in saltus, gestusque erupit. Postremò chordis ad vehementiores modos acriter pulsatis, nescio quid horridum, & incultum ad Regis aures illapsum, quod illius animum tanta immanitate efferauit, vt rationis minime compos frangeret, defæuisset, magnam satellitum stragem ederet, maiorem haud dubie facturum, nisi congesta vndique à militibus puluinarium moles furentem retardarent. Videtis vnus citharædi potestatem? At in ea, obsecro, adumbratum viri sapientis imperium agnoscite. Inquit, Aristophanes, vir sapiens optimus amareddus, vt enim huius opera pro multiplici cantus lenocinio, multiplices in Regis animo affectiones commouit: ita etiam diuersa viri sapientis documenta ad diuersa studia Regem alliciunt, & inlectunt; præcipitem in audaciam refranant; effusum in libidinis coercent; proiectum in crudelitatem retardant; ignauum ad res arduas accendunt. Ita Periclem Anaxagoras, Timotheum Iocrates, Dionem Plato, Epaminondam Lysias, Alexandrum Aristoteles, vitis abduxerunt, ad virtutem inflammant. Nihilominus Reges propter inuitam rerum omnium cognitionem, quam illi propter hereditariam à maioribus potestatem meruerunt, appellandi sunt.

O Debora! Diu enim sine te nostra oratio, magnam sibi dignitatem ex tua amplitudine sapientia confluuit: maiorem tamen adhuc splendorem ex tua virtutis gloria consequetur. Reginam Debora, moderatricemve Hebræi populi agebat. Quid existimatis? Illam ne imperio adlicentiam, honoribus ad voluptatem, diuitiis ad luxuriam abuti solitam? Deliciis vacasse? Mollitudine defluxisse? Madentes cincinnorum lumbrias gestasse? Frontem calamistræ notatam vestigiis habuisse? Multis delibutam vnguentis inter odores ambulasse? Procul absit à vobis ea cogitatio. Fæmineo in corpore virilem animum occultabat; parcè ac duriter vitam traducebat; pro folio multis gemmis artificiosè stellato, solium ipsum herbis tantum agrestibus vestitum cooptabat; pro laquearibus auro pulcherrimè illulis, palmam diffusa ramorum opacitate luxuriantem optinebat: omnibus vt esset explorata.

128.

Debora scientia.

Regina Dicitur virtus eius.

tum, sibi, qua luxum in totum abdicasset, palmamque egregium in victoriarum insigne extulisset, alacriorem animum esse, ad populum tuendum, quam ad corpus saginandum; ad hostes subigendos, quam ad mores effrændandos; ad patriam colendam, quam ad vitam propagandam. O viam sapientiæ imaginem! Vbi sunt illi modò, si qui sunt, iniqui rerum æstimatores, qui sapientiam mollem, & effræminatam vocant? qui Lusitanam iuuentutem in his studiis malè collocatam arbitrantur? Quasi verò ex hoc capite nostri gladij hebescant, vires eneruentur, spiritus sopiantur. Reicite, o pudor, o nefas! Reicite eà calumniam in ista blandimenta, quibus, pace dicam vestra, plerique hominum animi his temporibus obruuntur. Illa, illa armorum acies retundit, virtutis ignes extinguit, auiti robotis memoriæ vestris animis ablegant: sapientia in vtranque aurem quieti non indulget, pollicubiler non obsonat, phrygianis vestibibus non excolitur, non denique (quod dixit Comicus) *pergracatur*: illa militibus audaciam confert, ducibus solertiam conciliat, ignauis fortitudinem subdit, strenuis virtutem roborat, omnibus verò per confertissimos hostium cuneos ingressa victoriam pollicetur.

129. Barachus dux strenuus.

Pyrrhus Rex.

130. Secundapars.

Apis consideratio ingeniosa.

Subit animum dux ille strenuissimus Barachus, cuius vellem nomen præterire, ne vocabuli asperitate teretes audientium aures læderentur. Qui munitissimis copiis præfectus, missusque à Debora contra Sizaram, prælium inurus ea lege sibi obtemperandum esse dixit, dummodo eiusdem expeditionis comitem Deboram haberet; sin minus, animum se deficere ad præclarum illud facinus subeundum. Obtinuit; Debora comitatus simul hostem lacesiuit, fregit, euertit, in fugam compulit, palmam ex certamine reportauit. Ita est, viri ornatisissimi, ita est: præstantissimi Imperatores suis viribus diffidunt, nisi sapientia condiantur, vnus verò sapientiæ patrociniò innixi, nulla bellorum atrocitate deterrentur, victoriam plerunque, vel acerrimo ex conflictu consequuntur. Euripidem audite, *πρῆξιζερ λόγος, ὁ σιδυπος*, quibus verbis prædicat ad bellandum, ad vincendum minus validam non esse sapientiam, quam ferrum. Quid Pyrrhus Epirotarum Rex? Ingenue fatetur, plures vrbes à Cynæ disertissima oratione expugnatas, quam ipse vnquam armata manu subegisset. Tantum est sapientiæ cum mollitudine diuortium, tantum eiusdem cum virtute commercio, merito vt veteres illi Poëtarum antesignani in vnam Palladem scientiarum, & bellorum studium conferrent.

Longius progressus sum, dum regiam sapientiæ dignitatem illustraui, quam putabam: ignoscite tamen, non enim potuit immensum illius regnum minori verborum ambitu definiti, sed iam sapientiæ ingenium quale sit, eadem obsecro attentione, quam mihi hæctenus præbuitis, ad extremam orationem audiatis. Deboram apud Hebræos apem significare, apem verò apud Ægyptios ingeniosæ sedulitatis hieroglyphicum præferre, neminem ignorare arbitror, qui diuinas, humanasque literas, vel è primo limine salutarit. Agite verò, quid est in ape, quod singulare non sapiat ingenium, diuinum non redolet artificium? Quis non miretur in parua mole, in gracili corpusculo, in infectis membris, tenui modo fistula coherentibus, tam sedulam curam, tam pertinax studium, tam exercitum laborem? Sub Aurore gemino vnus, vel triplici bombo, tan-

Mendoça Viridarium.

quam buxo aliquo excitata prouolant omnes ex aluuario: & quæ se offerunt pubescentes herbarum tori, vernantes florum puluini, emicantium fontium scatebræ, liberrimo vagantur incessu. Iam carpunt flosculos ex fatiscente paulatim caliculo erumpentes; iam pedibus egerunt herbas suauissimos odores exhalantes; iam puros latices ex perenni fontium scaturigine iucundissimè delibant: iam sugunt cælestem illum rorem frondium lanugine infidentem iucunda viriditate conspicuum in subtiles orbis conglobatum, gemmas cælo expolitas imitantem. Quod si ventos, & imbres augurentur, suis fundatæ sarcinulis in eundem, quo egressæ fuerint, alueum reconduunt: quem primum amarioribus succis contra minorum vermium auiditates, quodam veluti rectorio illinunt, ceram figunt, pilarumque intergerinis à solo concameratis fulciunt, tandem suauissimo nectare constipant. Quis non videt Deboræ, sapientiæque ingenium in apibus mirabiliter expressum, ne iam dicam adumbratum? Debora quidem cælestium rerum studio prouecta procul à sensibus abducta totam mentem ad diuinam illam, præstantemque naturam assidua meditatione conferebat: ibi vt in speculo non modò sacra mysteria intuebatur, verum etiam abditissima rerum futurarum penetralia circumibat, arcanum destinatricis prouidentia ordinem collustrabat, res aliquando in lucem proditura, multò antè præcinebat. Quid verò sapientia? Iisdem planè vestigiis inhæret. Apis marinæ more, modòque pulcherrimo in viridario colludetis, singulis naturæ sacrariis obeundis strenuam operam impendit, nihil non videt, nihil non explorat, quod natura parens gremio suo complectatur. Tamque perspicaci intuitu inuestigat rerum omnium affectiones inter se mirabili vinculo colligatas, ex iisdemque euentus necessaria lege deducendos, vt iam à primo fatu diuinatricem vim habuisse, expressisse, & arripuisse videatur.

Rursus Debora animum colligens à diuturna contemplatione feriatum quid agebat? Instar apis suo in aluuario gnauiter operantis ceram formabat, & fingebat. Non hoc fabulare est, quod narro; consulte sacrarum literarum Antistites, apud quos inueniatis, solemne Deboræ fuisse multum operæ collocare in lychnis, cereis que conficiendis; quibus inflammatis, dies, noctesque religiosissima fana illustraret. O singularem Reginæ pietatem! o Deboram! apum reginæ vel hoc nomine præferendam, quod illa à labore immunis otietur, tu verò ne minimam quidem diei partem effluere sine labore patiaris. Christe sancte! quàm viuum, quàm expressum sapientiæ ingenium mihi ob oculos obuertatur. ipsos planè cereos, lucernas planè ipsas, ne lucubrationes dicam, tantummodo lucernam redolentes, vna sapientia operatur. Nónne Plato, nónne Pindarus, quibus infantibus, solutisque infomnum, apes mirabili futuræ sapientiæ portento in ora fauos intulerunt, multiplicem doctrinam, in libros tanquam ceram in cereo, conformarunt, vt Ethnicorum genti splendorem aliquem afferrent primo, quid ex nostris Ambrosius simili prodigio, atque illi ad sapientiam inauguratus? Quid Hieronymus? quid Chrysostomus? quid Augustinus? Nónne omnes cum primum haustum ex contemplatione rerum sapientiam in libros coagmentarunt, quosdam veluti cereos extulerunt, qui diuini amoris igne inflammati, errorum tenebras, vitiorum caliginas

Vide infra lib. 8. n. 205.

131. Apes sunt sapientia hieroglyphicum.

Sapientia solertia.

Debora cereos conficiebat, qui religiosissima fana illustrarent.

Plato. Pindar.

Ambros. Hieron. Chrysof. August.

lignes ab hominum mentibus longè lateque diffusa luce veritatis amouerent?

132.

Immense cuiusdam scilicet.

Audite, quæso, quod olim contigisse, locupletissimi auctores prodiderunt. Prædo quidam nefarius totus ex malitia concretus fuisse aliquando perhibetur, qui in extremam demerentiam præcipitatus, augustissimum templum depopulatur, sacrarium inuadit, pyxidem auertit, aurum quidem eripere non dubitat: ipsum verò sacrosanctum Christi corpus (quis non pauet?) illotis manibus atterit: tandem per summum scelus quoddam in aluearium deturbat, quo nemini pateret accessus. O profusam audaciam! ò effrenatam licentiam! Quid tamen apes? Amplius ne per alueum cursitare? petuleis pedibus lasciuire? Labem aliquam sanctissimæ hostiæ attingere? Nihil vobis minus veniat in mentem. Ecce tibi omnes confertim aduolant, officiosissime circumstant, religiosè venerantur, bombis ad harmoniæ legem temperatis prosequuntur. Interim nonnullæ ex selectissimis herbis ceram constant, ex cera capsulam compingunt, tanto ingenio tornatam, vt interiùs plana cum esset, exterius tamen multis operibus filicata distingueretur, in qua diuinum illud Sacramentum per speciem honoris obeuntes præcipua quadam obseruantia reuerentur. Quò hæc spectent iam videtis. Improbi hæreticorum greges non modò delubra sanctissimis religionibus consecrata nefariè compilant, sacras Diuorum statuas sceleratissimè demoliantur, aduersùs Christianorum ritus noua in dies singulos contumeliarum genera producant, verùm etiam (proh scelus, proh impietas!) diuinum Eucharistiæ mysterium dentatis libellis, verbis aculeatis seuerissimè perstringunt, diuini Numinis virtutem prædicant, quæ tanti difficultatem miraculi superauit, sapientiam commendant, quæ ignotam illam rationem induendi in hominum animos inuenit: bonitatem admirantur, quæ tam liberaliter in nos cælestes opes, exhaustis, vt ita dicam, diuinæ largitatis fontibus, congeffit. Denique tanquam ceram multifariam molitam, & subactam in cereos figurent; singularem veritatis doctrinam diligenter excussam colligunt in libros oratoriis luminibus illustratos, diuinæ charitatis facibus accensos, qui alias hæreticorum mentes falsitatis nebula occæcatis nouo quodam retexunt splendore, alias prauis erroribus mordicus adhærentes plurimis argumentis conuincunt, ipsum verò longè maximum Christianæ religionis Sacramentum non modò debitis obsequiis amplectuntur, verùm etiam omnibus studiis ab hæreticorum confutis dolis, & conflatis mendaciis tuentur. O mirum ingenium! ò præstans artificium! Vtinam mihi tempus, vobis audiendi patientia superesset ad reliquas utilitates prosequendas, quæ ex tam ingeniosis sapientiæ operibus in hominum genus exeunt, & promanant.

Apem diuinam opem.

Hæreticorum scelerat.

133.

Quid tandem est, in quo aut Debora ab Ape, aut à Deboræ sapientia abiungantur. Debora quidem, tanquam Apis, quæ purgantis se aëris succum quibusdam veluti folliculis collectum, & in liquorem suauissimum decoctum ad hominum voluptates effundit, comparatam rerum omnium scientiam in leges mira suauitate conditas digerebat, quibus ita Hebræum populum iudicabat, vt in neminem malevolentia virus euomeret, omnes ad perfectam ciuilitatem compositos incredibili iucunditate permulceret. O expressam sapientiæ ingenium! Nestorem hic ego

Sapientia diuinæ.

vocem requiro, ex cuius ore melle dulciori fluctabat oratio, ad ea oblectamenta explicanda, quæ ex perennis sapientiæ fontibus Attico melli preferendis in hominum mentes deriuantur. Quanta, boni superi, dulcedine perfuuntur illi omnes, qui à reliquis voluptatum illecebris auocati ad vnius sapientiæ delicias animum appulerunt. Vos, ego testes adhibeo, qui religione pariter, & sapientia reliquis præluceat. Vos, inquam, qui adhuc pueri nescio, quo perfectæ voluptatis illicio inducti, prima latinæ tyrocina posuistis, atate grandiores, maiori iucunditatis incitamento prouecti Philosophiæ tædia decorastis; tandem dicendi facultate maturi animum suapte sponte incitatum ad arduum Theologiæ studium contulistis: quo in vertice bonarum artium collocati, iucundissimum vobis metipsis humanarum diuinarumque rerum spectaculum exhibetis. Ecquid per Deum immortalem sapientiæ iucundius? Ecquid dulcius? Ecquid suauius humano generi tributum iudicatis? quæ tanta legum suauitate hominum vitam moderatur, vt sine acerbitate in virtute contineat, sine offensione à vitii refrenet, sine satietate voluptate perfundat. Ex ipso vestro oculorum intuitu agnosco, qualem apud vos tacita cogitatione sententiam feretis; nempe vnicum doctrinæ pabulum Salaribus epulis præstare; attritum Philosophorum pallium Attalicis vestibus antecedere; nocturnas sapientium vigilias immoderatis helluonum comestitionibus præire.

134.

Magna sunt, adolèscentes optimi, qui in hoc Liceum nobis operam daturi confluxistis, magna sunt disciplinarum oblectamenta. Meræ nugæ, futiles & inanes blanditiæ, quæ ex corporum lenociniis capiuntur. Hæc fugite, hæc execramini, hæc diris omnibus deuouete, quæ hominem ad belluinum viuendi ritum Circæo tanquam puculo abiectum, in quoddam miseriarum pitium per summam turpitudinem detradunt. Sin autem procliuus estis ad delictiores incessus, ad elegantiores cultus, ad molliores delicias, ad effutas in aliqua intemperantia libidines, animum eiecite sapientiæ comparandæ, ne in primum quidem illius vestibulum pedem inferetis.

Dimittentibus inuicem à se.

Nunc fas castum scelerat auertere. Reuocate in memoriam Iudicem illam, & imperatricem Hebræorum, vt à qua sumpsi exordium, in eadem terminetur oratio. Qualem obsecro viuendi rationem elegisti ò Debora: Quam puram, quam sanctam, quam ab omni corruptionis macula vacantem? O verè Apem, quæ flosculos omnes cum delibet, illibarum tamen virginittatis florem ita seruat, vt sola fetus facere, non producere dicatur. Tu cælibem vitam egisti, ne minima quidem libidinis noxa violatam tuam mentem ab omni perulantia integram, ab omni obscænitæte illæsam conseruasti: tu virorù aspernata coniugia, vnius vxor splendoris sacris literis nuncuparis, eo supremi Numinis consilio, vt mirabilis sapientiæ cum virginitate coniunctio exprimitur. O pulchram germanitatem! O germanam pulchritudinem! Vbi sapientia virginitati decorem, virginitas sapientiæ honestatem conciliat; alterius vtraque ornamentis instructa clarior efflorescit. Non aliter, quam nubes præcipiti iam die, dum à sole, cuius peruiæ sunt radii, splendorem mutuatur, eidem quoque iucundior speciem rependunt. Fortunatum ego appellarem hoc Musæum, felicem Olistiponem, beatam semel, atque iterum Lusitaniam vniuersam,

Sapientia virginitatis.

Nubes similitudo.

Elegans ad virtutem colendam exhortatio.

sam, si omnes, qui ad sapientiæ dignitatem aspirant, castitatis etiam pulchritudinem deperirent. Quare vos oro, vehementerque obsecror, Auditores humanissimi, eosque scorsim, quibus nostra, hoc anno, laborabit industria, vt in virtutis pariter, atque doctrinæ studium incumbatis, torpentem situ, ac deliciis mentem ad salutarem Deitimorem excitetis; contractas scelerum noxas minimùm quidem menstrua confessione eluatis; diuino Eucharistiæ conuiuio languentem animum ritè conformetis; omnia pietatis officia studiosissimè colatis; tum demum cogitationes vestras in sapientia acquirenda collocetis: te verò, Christe sanctissime hominum tutor & parens, miserorum præsidium ac decus; sapientium gloria & corona: cuius è præsentis Numine, sicuti auspiciu hodierna die sumpsit oratio, ita reliqua parte anni contentiones nostræ capient incrementa. Te, inquam, quibus possumus, votis obsecramus, vt nostrum hoc anno ad virtutem & sapientiam cursum feliciter prosequaris. A te, qui sapientiæ fons es, & sanctitatis, vberissimi scientiarum annes, nulla vitiorum colluione turbidi, in huius Lycei alumnos deriuentur: vnde rursus in alios atque alios deducti tota vrbe cum incredibili animorum ad virtutem accessu effundantur.

ORATIO X.

De augustissimo Eucharistiæ sacramento.

ARGUMENTVM.

Tota sacra, & diuina est, quam olim Rhetoricæ professor auditori suo habendam commisit, eam accipe sanctissimorum Patrum nectare plenam, & ambrosia; harum enim dapum haud imperitus iam tunc erat promus condus. Duas habet partes, in prima apponitur Eucharistiæ sacramento, vt epulum valde splendidum, & pretiosum; in secunda, vt sine pretio & vulgare: pretiosum, quia nullo pretio exaquatur; vulgare, quia sine vilo pretio confertur; quasi verò hæc mensa non haberet maiestatem, si tantam non haberet communitatem. Peroratio tota in Iudeos venuste conflatur, veluti in tanti huius conuiuij perfidos contemptores, & irrisores spurcissimos.

135.

Diuinam erga homines beneficentiam nulla res magis consignatam posteritati reliquit, & expressam, quam illud augustissimum, & Eucharisticum conuiuium, quo reficiuntur hominum, non corpora, sed mentes; non vires, sed virtutes nutriuntur. Nam cum nihil esse possit hoc diuino epulo pretiosius, nihil tamen effectum est à Deo hoc diuino epulo vulgari. Rem miram! Quæ duo in rebus humanis difficillimè coniunguntur, eam hoc diuino munere mirabiliter cohærent. Quid est, obsecro, in mundo pretiosum, quod vulgo nobis obseruetur? Quid vulgare, quod vilo in pretio habeatur? Aurum pretiosum est, fateor: gemmæ pretiosæ sunt; id quoque non inficior. Sed quas in latebras hæc à natura reconduuntur, vt ab hominum oculis auertantur? Con-

Mendoça Viridarum.

trà verò apinæ, ac triæcæ vulgares sunt, ac triuiales: nemo neget. Sed illarum pretium quale est? Ipsa viliores vilitate huc, illuc agitantur. At hoc diuinum munus pretiosum est, vulgare est. Ne quæso, quia pretiosum est, reformidetis: ne quæso, quia vulgare est, abiiciatis; sed potius ad illud acquirendum, quia vulgare est, spem erigite: ad illud conseruandum, quia pretiosum est, vires intendite. Agite verò, quàm pretiosum sit considerate; deinde quàm vulgare sit intelligetis.

136.

Prima orationis pars.

Auri, & gemmarum pretium, operæ pretium non est, verbis demonstrare; nihil pretiosius apud homines, quàm aurum, quàm gemmæ inuenitur. Si quid est auro illustrum, gemmis stellatum, absint licet reliqua, pretiosum iudicatur: si quid aurum nudum est, si quid gemmarum expers, quamuis reliqua non desideres, vile creditur, & incultum. Hoc pretium, quantum illud est, totum in hoc diuino periculo reperitur. Aurum est, & margaritarum. Quid pretiosius? Sic enim diuinus ille Salomon diuinæ & humanæ litteraturæ Antistes, hoc cæleste conuiuium appellauit, gemmulam carbunculi in ornamento aureo. At quam gemmam? pretiosorem proculdubio, quàm illa fuit, quam barbara Regina Cleopatra in scypho dilutam ad ostentationem sui luxus Antonio propinnavit. Hæc enim, vt inquit Plinius, cum maximè singularè, ac verè vnicum naturæ opus fuit: illa tamen est amplissimum diuinæ largitatis monumentum; & sicuti natura suas omnes diuitias illum contulit in vnionem: ita diuina liberalitas suas opes, quam multæ illæ sunt, in hac vna gemma colligauit. Nam quæ multa beneficia in homines à Deo emanarunt, ea omnia in hoc vno beneficio mihi videntur mirabiliter inclusa; & quas amoris significationes singula beneficia prodiderunt; eas omnes hoc vnum beneficium significantius expressit. Tria sunt diuina erga homines beneficia præter cætera pretiosa. Primum, cum supremus mundi opifex hanc vniuersitatem rerum innumerabiles diuitias suo amplexu continentes, cælum syderibus collucens, terram multiplices fructus germinantem, mare aquarum immensitate circumfusum, aëris, & ignis regiones capaciiori sinu ambientes, denique omnia, quæ sunt, quæ vigent, quæ animantur, singulari artificio è nihilo est architectatus. Magnum beneficium! pretiosum munus! Alterum accipite. Cum idem omnium molitor Deus, hominum naturam ip omnium calamitatum cæno fordidatam ad eam dignitatem excitauit, quæ nihilo differret à diuina: ita, vt homini pariter, ac Deo diuini honores deberentur; & qui homo longissimè à Deo aberat, ad Deum proximè accederet; & in quo folio diuina natura dominabatur, in eodem dominaretur, & humana. Amplum, & inauditum beneficium! Singulare, & pretiosum donatium! Tertium audite. Cum idem, & rerum conditor, & reparator se beatorum dedit in conspectum, visendum clarè, amandum vnicè, in omnem æternitatem possidendum; tanto in otio, tanta in quiete, tanta in securitate, vt neque vlla spectacula ab ea contemplatione auertant, neque vlli motus turbulententi ab ea possessione deturbent. Ingens, & pretiosum munus! Diuinu suprema liberalitatis monumentum! Videtis hæc tria dona? Suspicitis pretium? Admiramini dignitatem? At ea omnia in cælesti Eucharistiæ conuiuio includuntur. In primis enim illud mundanæ conditionis beneficium, felicius, & augustius in hoc epulo cõtinetur.

Eucharistia gemma carbunculi à Salomone dicta. Hæc gemma vnicè gemmam Cleopatra.

Eucharistia diuina largitatis monumentum.

137.

Tria Dei erga homines beneficia.

Tria Dei pretiosiora erga homines beneficia sunt in Eucharistia.

lone, Apocal. 18. *Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit; tantum date illi tormentum, & luctum; quæ in loca Bernardus, Iuxta quædam culpa, panam sustinebit vnusquisque gehenna.* ergo pariter in singulis hominibus, vt alia membra, quàm alia grauiora admittunt culpas, ita acerbiores subeunt pœnas: vt verum illud sit, Sap. 11. *Per que peccat homo, per hac, & torquetur;* vbi Innocentius, *Singula, inquit, membra pro suis peccatis singula sustinebunt tormenta; vt in eo puniantur, in quo peccauerunt.* Quare, si lingua grauius peccat, grauius puniri debet; & si peccati pœna est corruptio, citius corrumpi.

Bernard.

Innocent.

144.

Corruptio pœna sui peccati.

August.

tract. 1. in Ioan.

Anselm.

lib. folil.

c. 5.

Bernard.

5. de cons.

cap. 10.

Nazianz.

August.

Hieron.

Caiet.

145.

Lingua frequentius peccat.

Basil.

Chryf.

Cyprian.

Lingua flagitiosa.

stomus, cuius illud verbum est, *Lingua nihil improbius, quolibet ense immunius.* Non Bernardus, qui maledicam linguam vocat *gladium accipitem, imò tricipitem, cuius vno ictu trium sapienter vulneratur charitas, leditur conscientia.* Neque verò, addit Bernardus, huiusmodi linguam ipso etiam mucrone, quo Dominicum latus confossum est, crudelitorem dicere verearis: siquidem Christus suam sibi latus lancea voluit aperiri, ne tu alienum tua lingua vulnerares. Dicit aliquis: Hæc de improborum lingua dici possunt, non de iustorum? Sed occurrit Hilarius, *In optimis etiã hominibus lingua promptissimis lapsis est.* Ergo lingua etiam iusti promptior est peccato. Quid dico, lingua iusti? Addo & Angeli. Bernardus, *Vtilis est frater, qui loquitur, sapiens est, religiosus est, ac imens Deum est, plus dico, Angelus est: etiam sic caue tibi ne audias, vnde ladaris.* Nec personam tibi velim esse suspensam, sed linguam. *Maria non in Angelo, sed in sermone eius: ne Angelicum quidem verbum sine discussione prateriens cogitabat, qualis est ista saluatio.* Ergo cum omnium lingua promptissima sint ad peccandum; & cum peccati pœna sit corruptio: nulla prorsus lingua esse debuit à pœna corruptionis immunis. Hæc pro hac parte, longius, quàm par erat: breuius, quàm res ipsa postulabat.

Chrysof.

Bernard.

Hilar.

Bernard.

146.

Bonauent.

Virgil.

D.Thom.

Hieron.

August.

147.

Ambr.

Origenes.

Cyprian.

Hieron.

Plin.

Certum tamen est, non de nihilo fuisse Dei consilium, qui nobis Antonij linguam perpetua hæreditate legauit. Igitur trigesimo secundo anno à sanctissimi viri obitu, aperitur capsula, in qua sacrum corpus conditum seruabatur. parent membra cætera soluta in cineres: vna lingua succi plena, & sanguinis, viuere visa est, & spirare. Aderat totius ordinis Antistes Bonauentara, excipit in manus cælestem thesaurum, gaudio delibutus fundit vbertim lacrymas, longo tandem post tempore futur. *O lingua benedicta, que Deum toties benedixisti, atque alios benedicere docuisti.* En prima causa, cur Antonij incorrupta conseruetur, & illæsa. Deum semper benedixit. Iobum ab imis vnguibus vsque ad summum verticem capitalis hostis lethaliter vlcerauit: linguam tantum reliquit incolumem, vt colligitur ex 19. *Relicta sunt tantummodo labia circa dentes meos, id est, interprete D. Thoma, omnibus aliis officiis membrorum cessantibus, solum mihi remansit loquutionis officium;* vel, vt clariùs interpretatur Hieronymus, *ex omnibus aliis membris vnã mihi linguam reseruauit.* Quo merito, quo iure lingua tantum superstes fuit? Deum semper benedixit. Nam, vt bene Augustinus, *Lingua, que Deum maledicit semper minuitur, lingua que Deum benedixit semper augetur.*

Causa altera. Antonij lingua fuit prædicatrix veritatis: ergo æterna esse debuit, non caduca. nam rectè Ambrosius. *Que vera sunt, æterna sunt.* Achan de anathemate prædæ Ierichontinæ furatus est regulam auream, seu, vt habent LXX. & Chaldaicus Paraphrastes, *linguam auream, posuitque eam in tabernaculo suo,* Iosue 7. Huius sceleris quas pœnas dedit? Ipse lapidatur, lingua flammis aboletur. *Hæc lingua, inquit Origenes, vana est Rhetorum eloquentia, qua qui vitur in concionando vanus est;* quia, vt loquitur Cyprianus, *venerationem venatur.* meritò igitur lingua vanitatis euanescit. Non sic lingua Antonij, non sic. Lingua fuit veritatis. Meritò, vt à Vate Regio Psal. 79. interprete Hieronymo appelletur, *Cedrus Dei.* Cedrus, inquit Plinius 13. nat. 5. *non floret, sed fructificat.* Vnde Dauid 91. *Iustus, inquit,*

148.

D. Antonij lingua erat arca fœderis.

Erat virga Aaron.

Erat gladius Dauid. Chrysof.

Erat sedes Dei.

Erat clauis cæli. Chrysof.

Epiph.

Areola erat aromatis. Gregor. Vatabl.

Erat rationale iudicij. Ambros.

D. Leo.

quit, *vt palma florebit, & sicut Cedrus Libani multiplicabitur.* Cedro fructus attribuit, non flores. Lingua igitur Antonij Cedrus erat, non florebat, tamen fructificabat, quia veræ doctrinæ semen faciens maximarum virtutum fructus colligebat. Verè Cedrus, quæ exedi non potest, non corrumpi, sic Antonij lingua corruptionis experta est, æternitatis typus est.

Rationem adiungo tertiam. Hæc lingua erat arca fœderis, erat virga Aaron, erat gladius Dauid, erat sedes Dei, erat clauis cæli, erat areola aromatis, erat rationale iudicij, erat pignus patrociniij nobis in Antonio nunquam defuturi: ergo corrumpi non debuit, sed intacta conseruari. Ostendo singula. Erat arca fœderis, quia quemadmodum ex arca cælestia dabantur oracula: ita Antonij lingua diuinæ mentis aperiebat arcana; meritò vt quadret in eum, quod de Achitophete scribitur 2. Regum 16. *Quasi si quis consuleret Deum, sic erat arca consilium Achitophete.* Ergo quemadmodum arca facta est ex lignis Sethim impuitribilibus, Exod. 25. Ita Antonij lingua incorruptibilis naturæ esse debuit. Erat virga Aaron. Illa virga percussit silices, effudit aquas: hæc lingua percussit corda, excussit lacrymas; illa, inquit Chrysofomus, *diuisit fluuios, hæc fregit iniquitatem terra;* de hac enim Isai. 11. *Percussit terram virga oris sui;* ergo si illa ab arbore auulsa iterum fronduit, iterum germinauit: quid mirum si hæc à reliquo corpore separata nobiscum viuat, nobiscum colloquatur. Erat gladius Dauid. *Ille gladius, Chrysofomo teste, caput amputauit Gigantis;* hæc lingua hostis fregit tartarei ceruices: ergo si Dauid posuit illum gladium in tabernaculo suo, vt esset illi ornamento, 1. Regum 17. Cur Christus hæc linguam in Ecclesia sua non conseruet, vt illi conciliet venustatem. Erat sedes Dei. Cælum sedes Deo est, quia enarrat gloriam eius, Dauid 18. Hæc lingua sedes Deo fuit, quia semper eius laudes prædicauit: ergo si cælum non corrumpitur, cur hæc lingua corrumpatur? Erat clauis cæli. *Clauis cæli, inquit Chrysofomus, fuit lingua Elie;* iubet enim, & clauditur cælum: orat postmodum, & aperitur; clauis cæli proculdubio erat lingua Antonij, quæ verbo fistebat, verbo effundebat pluuias: ergo si lingua Elie adhuc incorrupta immortalitatem prædicat mundo, vt inquit Epiphanius, lingua Antonij adhuc viuens, adhuc virens, cur in nobis non excitet spem æternitatis. Erat areola aromatis, Cant. 6. *Areola aromatis, inquit Gregorius, lingua est prædicatorum: aroma, inquit Vatablus, doctrina est Scripturarum.* rursus aromatis mira virtus est ad cadauera conseruanda: vnde præcepit Ioseph feruis suis medicis, vt aromatis condirent patrem, Genes. 50. ergo Scripturarum, quibus semper vtebatur Antonius, mira fuit efficacia ad eius linguam ab omni corruptionis labe eximendam. Erat rationale iudicij. In illo rationali veritas erat, & doctrina, Exod. 28. In hac lingua irrationabili quidem, vt inquit Ambrosius, sed rationabilem vocem exprimente, nihil aliud, quàm doctrina, & veritas cernebatur. illud rationale quadrangulum cum esset, stabile credebatur & firmum: ergo hæc lingua quadripartita Euangeliorum doctrina figurata, semper debuit superesse, nunquam verò aboleri. Erat tandem pignus patrociniij, quod nobis semper præstat Antonius. *Si enim, inquit D. Leo, cum de Petro loquitur, hanc pietatis sue curam omni populo Dei vbiq; præstauit: quanto magis alumnis suis vbiq; semper*

impender. Huius ergo beneficiij, quod aptius pignus nobis dare poterat Antonius, quàm linguam: vt ostenderet suam linguam, suam vocem, suas preces suorum Lusitanorum traditas esse, ac dicatas in salutem. *Gaudeat ergo terra nostra, inquit Ambrosius de Nazario loquutus, gaudeat Olisipo, triumphet Conimbrica, Lusitania vniuersa hilaretur, nutritrix cælestis militis, & ramarum parens fecunda virtutum; que eundem habet apud Deum, & alumnum, & patronum.* Imò, subdit Ambrosius (illius fermè verba sunt, propriis tantum nominibus in rein nostram variatis) *imò totus exultet orbis; nam licet (Antonius Patavinus) sit priuilegio sepulchri, Olisiponensis, conditione incunabili, Conimbricensis, sorte educationis; omnium tamen est communionem suffragij: non enim clauditur locis, quod effunditur meritis. Omnibus lingua illa data est in pignus, vt pro omnibus Deum oret. In vno Zacharia, idem ait Ambrosius, totus ad Deum populus loquebatur.* In vna lingua Antonij tota Olisipo, tota Conimbrica, tota Lusitania, tota Italia, totus orbis ad Deum loquitur sine dubio audiendus.

Ambros.

149.

Ratio alia cur D. Antonij lingua maneat incorrupta.

Genebr. in Psal. 76.

Collegij Conimbr. à Ioã. ne III. Lusitania Rege adificatum.

Nondum mihi videor principem causam attingisse, cur Antonij lingua perseueret incolumis. Date aures, & si longior esse videar, date veniam. Nam cum in nostro choro primarius desideretur choragus, mihi ad dicendum duplo maius spatium præstitistis. Christianam fidem Lusitanorum opera in extremas oras propagandam, eorumque hortatu ethnicorum animis inferendam, iam inde ab heroicis illis temporibus Isaias 11. prædixit. *Volabunt, inquit, in humeros Philistinum per mare simul prædabuntur filios Orientis.* Nam, vt bene Genebrardus interpretatur, auctor nuperus in re nupera, *Ethnicis ad fidem transiuentibus Portugaleses in suis ad illos populos nauigationibus inferuunt.* Ergo in Lusitania esse debuit quædam veluti prædicatorum officina, ex qua prodirent tanquam Angeli veloces ad gentem conuulsam, & dilaceratam; ad populum terribilem, post quem non est alius. Hæc autem officina vbi est? Planè in hoc collegio, quod eo consilio ædificandum curauit Augustissimus Lusitanæ Rex Ioannes III. vt hinc, tanquam à seminario ad Indos, ad Sinas, ad Iaponios, quotannis mitterentur, qui diuinæ legis dogmata omnium animis seminarent. Hic igitur futuri prædicatoris excoluntur mores, componuntur sensus, franguntur appetitus, omni virtutum, & scientiarum genere animus exornatur. Tandem lingua acuitur, & expolitur, vt sit non modò vocis organum, sed etiam calamus scribæ; hoc est, vt non effundat tantum in aures sonos statim perituros: sed inscribat etiam in imis cordibus verba nunquam expungenda. Planè concionatorum officina: quæ vt augetur, & meliores in dies, prædicandi artifices educaret, sapienter à Deo consultum est. Nam nostratem prædicatorem Antonium nobis proposuit imitandum; eius linguam saluam esse voluit, & incorruptam; vt semper discamus, quo pacto prædicandum sit, ex lingua, quæ cum semper viuat, semper docet. Hoc illud est, quod Sophon. 3. promissit, *Reddam populis meis labium electum, vt innocens omnes in nomine Domini.* hoc est, proponam populis meis, quos cooptauim societatem filij mei, labium electum, id est, linguam electam, linguam puram, linguam sanctam; vt innocens omnes in nomine Domini, vt iam non vantur eloquentia Tulliana, neque subtilitate Tertulliana; sed in ostensione spiritus, & veritatis, vt inquit Paulus, annuntient testimonium Christi.

150. Ignatius Marinus i. s. dicitur, & predicatione clarus.

Christi. Merito igitur nosse ille egregius predicator, quem honoris causa nomino, Ignatius, qui cum totam Lusitaniam vitæ probitate insigniret, hoc collegium scorum mortis felicitate illustravit: merito, inquam, Ignatius, cum videret hanc predicatorum officinam rebus ceteris ad dicendum paratissimam, censuit hoc vnum præsidium minimè defuturum, nempe Antonij simulacrum, cuius in viuendo sanctitatem, in dicendo efficacitatem sequeremur. Merito huius officinæ præsidēs, & magistri hoc illius consilium maturandum esse censuerunt; vt quam prædicandi facultatem profitebantur, eam, hoc adiuti præsidio, suis alumnis facilius instillirent. Merito mihi videmini vos omnes huius actionis auditores hanc celeritatem omnibus calculis comprobare; quippe qui Antonio ad prædicandum duce animati vobis audetis ex prædicatione vestra vberiores fructus polliceri. Iam verò, quanta alacritas ad annunciandum Euangelium pacis inceserit huius collegij prædicatores ex hac erga sanctissimum Antonium pietate, quis non videt? Illum ego appello testem, qui paucis ab hinc diebus nostri omnium de complexu ad superiores feliciter emigravit; qui iam iam emorturus, nutanti capite, pallenti ore, frigenti corpore, tamen linguam ita habebat expeditam, vt ex Chrysofomo, ex Ambrosio, ex variis Scripturarum locis multa grauitè, & copiosè prædicaret. O Antonij lingua, quæ non infantes modò, sed penè mortuos facis esse disertos. Ergo singularis præco veritatis Antoni, cui dicamus hunc diem hoc simulacrum, hoc facellum, hoc collegium, hac ades: esto nobis Seraphinus ille propheticus; linguam tuam, veluti ardentem calculum nostris impone linguis, vt ab omni prorsus iniquitate expurgentur; fac ne illud audiamus, quod peccatori dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum; fac vt sermonem tuum, quasi ardentem faculam, quod de Helia scribitur, illi omnes imitentur, qui in hac officina prædicatores efformantur: fac vt nostratum prædicatorum eloquentia, in tua lingua, tanquam in femine æternitatis, vt appellat Ambrosius, æternum viuat, æternum efflorescat; fac vt, nullum cordis & linguæ dissidium in nobis sit, ne cum alijs prædicauerimus, ipsi reprobii efficiamur.

Psal. 49. 16.

Ambros.

ORATIO XII.

De eodem D. Antonio.

ARGUMENTVM.

Antonij potestas in quatuor elementa aptè describitur, miraculis illustratur, & confirmatur. Enim verò ignem voracissimæ naturæ belluam frenauit: de finitima aeris regione triumphauit: Pelagus in suam ditionem subegit: terram denique sibi fecit stipendiariam. Vniuersum igitur Orbis imperium sub Antonij iacet imperio. Felix Lusitania, quæ non solum moderatorem, sed tutelarem sibi vendicat Antonium, omnia Rhetor optimus Auditori suo dicenda commisit.

Felicem, ac ter, & amplius felicem Lusitaniam. Beatam, & multis nominibus beatam Olisiponem. Fortunatissimam atque omnium, quæ florent, vrbium fortunatissimam Conimbricam! Ad quarum seracitatem soli, salubritatem cæli, hospitalitatem salii, rerum omnium, quas desideres, felicitatem, nouus quidam cumulus accessit, non humanæ beatitatis, sed diuinæ. Insolentis orationis exordium, nisi meus me fallit animus, in vestris nouam audiendi auiditatem concitauit. Quam tu, inquit, iacentis patris, ne dicamus penitus sepultæ fortunam memoras? Quid in afflictis rebus ac propè desperatis non calamitosum? qua spe cadentes erigis, male animatos consolaris, retines ne labent vacillantes? Quid inuenisti inter tot fortunæ ictus fortunatum? Quid inter tot gloriæ detrimenta gloriosum? O Heroem Lusitanie pariter alumnium & altorem! Antonius ille est, Antonius omnium maximarum virtutum præsidio munitus, qui Conimbricam beat, Olisiponem felicitat, Lusitaniam vniuersam, quam amplissimis decorat ornamentis. Quantum gloriæ Lusitanorum amplexatum est (est autem plurimum) totam id exiguum & inane est; si cum ea gloria conferatur, quæ ex clarissimis Antonij virtutibus in patriam redundauit, longè, latèque Lusitanorum se virtus fundit; longius tamen ac latius vnius Antonij potestas dominatur. Illorum imperium, vt nimium se extendat, terrarum spatia delimitur; huius vis ac dominatus, ne totius quidem orbis amplexu continetur. Quod dum breuiter ostendo, date aures: ac dum orationis vela pandō, & in totum orbem Lusitanorum trophæis illustratum celeriter excurre, secundissimo vestrae beneuolentiæ fauonio adspirate.

Lusitania si. l. x. p. 107. dicitur.

D. Antonij imperium.

Nemo est, qui ignoret terrarum situm quatuor in partes distributum, totidem cæli partibus respondere: Africam ad Austrum recedere: Europam vergere ad Aquilonem: ad Orientem solem Asiam extendi; nouum, vt appellant, orbem ad occumbentem spectare. Nemo item est, qui à patriis historiis aded peregrinetur, qui lapsus non audiuerit, in has singulas mundi partes Lusitanorum colonias deductas, ditionem extensam, imperium propagatum. Si Asiam spectatis, quid nisi Lusitanorum monumenta apparebunt: tot vrbes, tot prouinciæ, tot regna, Taprobana, Samatra, Aurca, Chersonesus Lusitani nominis gloriam testabuntur. Si ad Africam oculos inlectatis, quæ Tintigana regio, quæ Septentis, quæ Masaganica, quæ vrbes aliæ florentissima Lusitanorum munitæ præsidio, omnium impetus barbarorum strenuè excipiunt, strenuissimè retundunt. Si ad nouum orbem cogitationes vestras reuocetis, quid ibi antiquius se offeret inuentibus, quàm Brasilia, vbi Lusitanorum vestigia supersunt, non pressa leuiter ad exigui prædicationem temporis, sed altius infixæ ad memoriam omnium sempiternam. Iam verò si ad Europam libeat animos intorquere, Deus immortalis! Quis fulgor, quod lumen, quæ amplitudo oriatur? Siquidem in tam exiguis terrarum finibus, neque maior rerum opulentia, neque sanctior legum obseruantia, neque augustior in superiores religio vnquam floruit, quàm in hac ipsa, vbi viuimus, vbi nati sumus, vbi nostri nominis memoria secundo numine perennabit Lusitania. O imperium longè maximum, non alijs, quàm Lusitanorum viribus sustinendum! Admirantibus vt par est, ditionis amplitudinem, potentiam maiestatem?

152.

Quatuor mundi.

Lusitanorum imperium in quatuor orbis partibus propagatum.

Oratio XII.

iestatem? At mihi obsecro tantisper per silentium vacate; efficiam vt hoc ipsum Lusitanorum imperium angustissimum iudicetis, si cum illo comparetur, quod vnus sibi Antonius vendicauit.

153.

Mundi elementa.

Antonij in quatuor elementa potestas.

154.

Antonius de igne triumphat.

Quid terræ moles aliorum corporum amplexu circum se fundentium inclusa, nisi punctum acutissimam oculorum aciem effugiens videatur? Hanc super incumbentium aquarum vastitas capaciore ambitu constringit: æquabiliter effusum mare superior aeris sphaera sinu multis partibus amplior circumscribit: aërem latissimè commean-tem eadem illa flammæ regio nullis penè terminis angustata continet, & coërcet. Intra tantam corporum immensitatem, seu potius infinitatem terra vnus instar atomi delitescit. Quanto igitur illa interminata ambientium sphaerarum latitudo amplior, quàm totius orbis terræ spatia- tur. Virtus Antonij, quàm omnium Lusitanorum imperium latius se effundit & extendit: illi enim, quamuis in omnia liberè excurrant, tamen eiusdem terræ limitibus circumscripsi in angustissimum possessionis gyrum compelluntur. Antonius terram, quacunque patet, premit imperio: maris nullius iugum patientis contundit iras: aërem licenter euagantem, nutu regit: ignis edacitatem, ne omnia pariter deuoret, compefcit: quidquid infra lunam est, supercilio moderatur.

Ad singula quæso animum intendite; ex singulis non mediocrem voluptatem haurietis, & vt altè repetam à summo orbis fastigio, audite vt ignem voracissimæ naturæ belluam frenauit. Honesta scæmina pia quadâ religione in Antonium non vulgariter affecta, concionantem audita proficiscitur, filio quem vnicum lactabat, intra ædem præcluso non sub alterius tutela, quàm Antonij, cuius operam omnibus auxiliariam credebat sibi quoque minimè defuturam; fortè accenso foco pendebat desuper ahenum, in quod infantulus, dum improuidè hac, illac repit, præcipitem se agit, ita vt foras se proripere, neque sciret, neque posset. Quid existimatis contigisse? Vigebat ignis, flamma exultabat, aqua in lebe- te bullabat, feruescebat, æstuabat: puellus (O rem ad omnium memoriam seculorum prædicandam!) quasi lauatum ad balnea veniret, aut animi gratia in hypocaustis desudaret; inter ebullientis calidæ scatebras festiuiter colludebat. O eximiam Antonij virtutem ac propè singularem! quæ vna flammæ vires consopiu- it; ne infantem suo præsidio commissum abolerent.

Antonius de aere triumphat.

Iam qui ignem subegit omnia voraciter hel- luantem, attendite eadem, qua cœpistis beneuolentia, quo pacto de finitima aeris regione victor etiam triumphauit. In æquata, aperta que planitie ad frequentem multitudinem orationem Antonius habebat: omnium animi eò iam iam erant impellendi, vt rebus humanis valere iussis vitam morèque ex virtutis præscripto conformarent. Ecce tibi casu ne, an Tartarei hostis maluo- lentia, incertum: toto cælo pissæ nebulæ funduntur, quæ in teterrimas coactæ nubes diem adimunt. Cimberias tenebras obtundunt. hæc adhuc ita erant cum repentino tonitru rumpuntur nubes, exprimuntur ignium ardores, ventorum furæ debacchantur, aquarum perpluit tanta copia, quanta maior nec in sublime cogi, nec in terras effundi posse videretur. Auditor intempestiua territus tempestate discessum meditatur, hac illac diuersus abire parat, & in fugam sese conii-

155. Antonius de mari triumphat.

156. Antonius de terra triumphat.

Dar. 3.

Exod. 14.

1. Reg. 1. 28.

Antiqui illi heroes dominationis suae regiones sortiti, certis terminis clauderantur, ultra quos non licebat euagari. Daniel Babylonicæ fornacis incendium ita compressit, ut sepeliuit, ut flamma innocuo lapsu circum humeros, circum pedes ambulantis fundere. Hælius ita cæli plagas in ius suum vendicauit, ut illius ad arbitrium modò cælum vernare, modò hyemare videretur. Moyses Erythræum mare ita subegit, ut cedentibus vtrinque fluctibus facilem sibi viam in vltiorem ripam aperiret. Saul tantum habuit in terram dominatum, ut vel è penitissimis illius vicinibus Samuelis animum in apertam lucem euocaret. At verò Antonius terre, mari, cælo, igni dominatus, omnium imperium suo hausit imperio, omnium potestatem sua potestate superauit. O clarissimum totius orbis dominorem! felicem Conimbricam! beatam Olimpiam! fortunatam Lusitaniam, cuius fama ob egregia Lusitanorum facinora solis terrarum spatium propagata; modò ob singularem Antonij virtutem iidem, quibus Solis cursus, regionibus ac terminis inclusa continetur. Ergo sanctissime Antoni, qui totius orbis clauum moderaris, tuæ Academiæ, tuæ vrbs, tui regni, in quo natus es, in quo nutritus, in quo adultus, patrocinium ne demitte. Fac, amplissimum imperium ne vnquam ruat, Lusitani nominis gloria ne vnquam aboleat, pristina virtutis exempla ne vnquam dilabuntur. Ades altrici tuæ tot laborum procellis laboranti; ne ingratus alumnus videare: ægram foue, iacentem suscipe, depositam consolare, ad feliciorum statum erige deploratam: ut cum in ea virtutis tuæ icenis fundamenta, ipsa in te felicitatis suæ fastigium collocatum esse fateatur.

ORATIO XIII.

De D. Francisco Xauerio.

ARGUMENTVM.

Chrysof.

Nihil est, inquit Chrysofomus, doctore frigidius, qui verbis tantum philosophatur, non exemplis; neque enim hoc doctoris est, sed histrionis: fabularum actor dicitur, non diuinarum rerum buccinator. Verus doctor qui vite sanctimoniam cum doctrina legibus coniungit. Talis extitit Magnus Heroa, in multis quidem virtutum monumentis; bonus verò auditor tria tantum selegit commendanda; Asperitatem Xauerij in seipsum: Pietatem in homines: Charitatem in Deum. Tu autem nitere, ut paribus sigas vestigia curis. Hac Authoris discipulus.

157.

Ita exemplum reddi homines immortales.

Diuorum exempla monumenta quedam sunt, quæ nunquam patiuntur eorum dicta præterlabi, facta interire, memoriam aboleri. Non moritur, qui honestè viuit; non decedit, qui egregijs operibus excellit; obliuionis in tenebras non abit, qui singularium clarescit lumine exemplorum. Imò illa, quæ ocysimè marcescit eloquentia, si in cultissimis exemplorum horulis efflorescat, non perit, sed perennat. Ea enim est, quare beatissimum heroa nascentis &

obeuntis Solis ornamentum longè maximum Franciscum, etiamnum liceat viuum intueri, præsentem venerari, dicentem exaudire. Ille, quia iamdiu expirauit, adhuc spirat; illa vox, quæ iamdiu obmutuit, adhuc loquitur; illa oratio, quæ iamdiu exiuit, adhuc redit; illa eloquentia, quæ iamdiu perorauit, iterum exordiu. Scilicet illius vis omnis ad dicendum non erat mollibus oratoria vngentis delibuta, quæ elumbem, fluentem, curuatamque efficiunt dictionem; sed erat exemplorum oleo, tanquam cedrino perfusa, cuius illud est ingenium, ut quidquid imbuat, constituat immortale. Age verò, quæ virtutum monumenta à viro sanctissimo deprædicas excitata? Vtinam quàm multa illa sint, mihi dicere liceret, si minus possem illustrare: plura enim vnus Franciscus excitauit, quàm omnes simul oratores valeant recensere. E plurimis tria seligo; Asperitatis in se ipsum; Pietatis in homines; Charitatis in Deum. ea nobis Franciscus posuit monumenta, quæ nulla possint amorum serie labefectari.

Quis vnquam atrocius in hostes bellum, quàm Franciscus in se ipsum comparauit? Primum suum ipse animum corporis inelutatum vallo ad extremum spiritum acerbissima pressit obidione: omnes aditus obstruxit, omni comatu interdixit, omne voluptatum præsidium amouit: iam verò illas sensuum portas, quæ ad mentis arcem ferunt, ita clausit, ut ahenis plusquam repugulis munita viderentur. Oculos, cum externa sola nouitatum feracissima peragraret, non in vana spectacula referabat; si quando exortice delicia se dabant in conspectum, vel statim auertebat, vel ad nimiam seueritatem conformabat. Gustandi sensum maximè voluptarium ita domuit, ita subegit, ita composuit, ut nesciret, quid potio distaret dulcis ab amara; dies singulos ieiunium transigisse, non est mirum: quaternos & septenos, plusquam humanum: ad quadragenos in solitudine perstitisse epulis vacantem, prope diuinum. Quid in ipso tactu? qui cum toto corpore fusus sit plurimarum rerum affricu luditur, ac vulneratur. Non dico quos frigoris calorisque appulsus imbecillo corpore exceperit: taceo quas saxorum, syluarumque adspicitates nudis plantis superarit: omitto quæ in loca ventis peruis, rupibus prædura, pluuiis obiecta se receperit detectis membris cubiturus: prætereo quàm in se zonis cilicinis, crudis locis, hamatis flagellis exercuerit lanienam. Vnum memoro, quod licet aliis acerbis omnium fastigium esse poterat editissimum; tamen Francisco extitit primum suorum laborum rudimentum.

Leuiculam quandam gloriam, quam olim hauserat incurrendi, saltandique palestra, vbi perinde clarus fuit, atque in Elide quondam Olympionices extiterunt; illam, inquam, vanam iactationem abire sibi noluit impunitam. Crura funibus retortis strictim ita colligat; ut cedat in trorsum nexus, tumescat extrorsum caro, rumpantur vtrinque venæ, circum liuentes pustule concresecant. Quid in tanto dolore vir sanctissimus? torpere? pigrari? non incedere? non erigi in pedes, ut sedentaria medicina tumor quoque resideret? imò longam se in viam dat, ut agitatio corporis recrudescente vulnere dolorem quoque acrius refricaret. Ergo bonam itineris partem iam emensus ex nouo cruciamenti genere sentit novos dolores renouari; sed patitur carnem exedi, sed contemnit; tabum extillari, sed per

158.

Xauerium in se ipsum amantissimum.

Xauerius in alios benivolentissimus.

160.

Xauerij studium circa aliorum salutem.

159.

Crura funibus retortis strictim ita colligat.

permittit, purulentam sanie coire, sed dissimulat; totum corpus pro dolore extabescere, sed tolerat viriliter: adeò vt prius animus defuisse videretur corpori animando, quàm dolori perferendo. Eò res adducta est, vt media in via subito rueret exanguis, & eneguis. Accurrunt socij, mirantur ruina, suffusum pallorem, deiectos oculos, interclusum spiritum, excipiunt, leuant, tractant, explorant, mali causam subiti agnoscunt. Medicus accessit, vulnus inspicit, malum expendit, quidquid remedij esse poterat, inuestigat; tandem plagam renuntiat insanabilem. O virum planè fortem! O animum humano celsiorem! O virtutis monumentum inauditum! Nempe, vt leuem animi noxam Franciscus medicaret, plagam corpori imposuit nullo remedio medicandam. Sed sicut causa vulneris diuinus fuit ardor animi in proprias culpas saeuientis; ita planè æquum erat, vt diuinitus peteretur medicina. Postridie eius diei Franciscus plagam visit; mirum dictu! illos funiculorum nodos inuenit extrictos, sanie expressam, vomicas depletas, obductas cicatrices, restitutam in integrum sanitatem. Ita contigit, vt nouum illud asperitatis genus in nouæ miraculum sanitatis mutaretur.

Iam videte, quàm se præstitit aliis clementem, qui se sibi tam præbuit immitem; quanta in alios charitate suam in se asperitatem temperauit. Quacumque Franciscus ibat de ægotantium valetudine, de miserorum egestate, de morbis præcipitantium se in scelera diligenter inquirebat. Nunquam patiebatur vilius morbo suam operam, vilius paupertati suam industriam, vilius criminibus suum præsidium defuisse. Ager ipse aliorum morbos ita miserabatur, vt semper dolenti assisteret, fastidienti incumberet, morienti assideret. Quæ sternerat lectos, quæ eluebat sordes, quæ expurgabat domos: horum vulnera parentibus digitis pressare, & circumductis fasciis molliter redimere: illorum fluentes artus plumeis culcitricis fulcire, & mollissimis desuper stragulis fouere: aliorum deficientes spiritus suffusa frigida reducere, & scutellis dulcicolæ potationis reuocare: si quem inueniebat luridis confectum membris, scædisque exulceratum plagis, non tantum manu, sed ore etiam expurgabat; & sui stomachi teneritatem nauseantis frequenti cogitatu de Christi vulneribus frangebatur.

Iam verò illius de salute animorum studium quantum fuerit, ex vno, quod subiicio, exemplo agnosceatis. Inter nauigandum quandam Franciscus adhortatur ad animum confessione eluendum: ille effroni audacia negat se facturum: littori appulsum monet iterum de contractis sceleribus expiandis, antequam merita à Deo pœnæ exigantur; ille tam propria negligens salutis, quàm Franciscus diligens alienæ salubriter momentum iterum repellit; vtque magis redeundi ad se locum intercludat, impiè ac superstitiosè deierat nunquam se illius consilio pariturum. Quid Franciscus? de illius bono iam deplorati curam ponat? imò aliam in se recepit acriorem. Tertio hominem amicè tentat, verbis blandis alloquitur, familiaribus obsequijs euocat in recessum, vbi suis dictis, factisque nulli arbitri adessent; sequitur ille non ingratus, vtique arcenas se in sylvas pariter includunt. Franciscus coram prouoluitur in genua; retorquet in tergum pallium, apparet seminudus. Rem nouam! Expromit flagra, acriter se verberat, terga vibici-

Atendoæ Viridarium.

bus inscribit, plagis exarat, vulneribus cruentat; fluit non guttatim, sed vberim emanat sanguis; quid plura? funes, manus vestes, sylua, & cetera aderat aduersarius scelerum molitor effuso calore imbuuntur. Hæc inquit Franciscus, supplicia incumant, vt que tuo corpore debentur, ut proprio nomine auertantur. Quis tam ferreus esse poterat, quem tam nouum spectaculum non moueretur? Certè vnus ille, qui aderat spectator, rei nouitate incredibiliter commotus, flere, obstupescere, veniam precari, certissimum ad meliorem frugem receptum polliceri. Videtis eximiam Francisci in omne genus hominum charitatem? Certè illius beneficentia, vt sanctissimi Hieronymi verbis vtar, totus erat angustus orbis.

Hieron.

161.

Vt tamen, AA. amplissimi, huiusce charitatis amplitudinem melius percipiat, mecum ipsam orbis vniuersi amplitudinem considerare debetis. Enimvero hæc summa fuit in Xauerio, ita vt ad omnium gentium salutem natum fuisse videatur. Quippe cui adeò cordi fuit vastissimas regiones peragrarè, diuersa maria traicere, disunctissimas terras perlustrare, barbaras nationes adire, remotissimas gentes penetrare, rudes & incultos populos instituere, infinita propè laborum genera, & periculorum exantlare, vt hoc ei non casu euenisse, sed à natura instum fuisse existimemus. Quæ verò animi contentione? quo imperu mentis? quo spiritus ardore huic se studio addixit? qua flamma rapiebat? quo vrebatur igne? quo amoris æstu exardescere? Erat intra pectus incendium diuinitus illapsum, quod cum illis angustis contineri non posset, erumpebat, & in omnes partes latissimè fundebatur. Hinc admiranda illa celeritas, qua per totum terrarum orbem volitauit. hic enim plures gentes adiuit, quàm ceteri nouerunt: plura regna vidit, quàm ceteri audierunt; plures prouincias lustrauit, quàm ceteri concupiuerunt: plures regiones peragravit, quàm ceteri legerunt: plures portus & insulas penetrauit, quàm ceteri cogitarunt, cuius vita ad hominum salutem non pecunia studio, sed paupertatis amore, non quietis cupiditate, sed laborum tolerantia, non priuata utilitate, sed communi salutè est traducta.

Quis vnquam aut obeundi negotij, aut consequendi quæstus studio, aut comparandæ gloriæ cupiditate, tam breui tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quàm celeriter noster Xauerius solo impetu animi ductus, & alienæ salutis ardore nauigauit? Qui lustravit Europam, & in ea Galliam, Italiam, Germaniam, Hispaniam Lusitaniam prouincias (ciuitates enim percurrere immensum esset) peragravit, Oceanoque emenso, ne deesset Africa, Monsabiquio, Milindio, Socotora ex itinere aditis Asiam est ingressus, & Goa, in quam primùm appulit oram Piscariam contendit, à Piscaria Trauancoriam, inde Manariam, à Manaria Ceylanam, ab hoc Meleaporam, inde Malacam: à Malaca Amboynum, ab hoc Ternatem, inde Mauricam, à Maurica in Indiam rediit; ab India soluit in Iaponiam, ibique obiit Cangoxinam, Amangueium, Meacum, Bungum, eodemque itinere remenso in Indiam reuersus est. Vnde in Sinas profectus infinitatem Asiæ suis passibus fuit emensus, vltimusque progredere, nisi aut ipsum vitæ aut orbis defecisset. Huc ille toto impetu ferebatur, huc omnes cogitationes suas referebat, in hoc totus insudabat, vt Christo quamplurimos stipendiarios faceret, & emancipatos. Ita tamen, vt quacumque per-

162.

Provincia quas Xauerius lustrauit.

T

transiit

transiit virtutum etiam suatum exempla reliquerit, neque minus homines verbis pettraxerit, quam exemplis allegerit. Itaque non pedum tantum, sed virtutum etiam adorantur vestigia, non pressa leuiter ad exigui prædicationem temporis, sed fixa ad memoriam omnium sempiternam. Nunquam eum à salute animorum difficultates maximæ obiectæ retardarunt, nunquam longissimæ peregrinationes reuocarunt, nunquam scdissimæ tempestates deterruerunt, nunquam vastissimæ solitudines refrænarunt, nunquam hostium impetûs immanissimi represserunt, nunquâ innumeræ periculorum species à cursu, impetûq; animi remorata sunt. Neque ignis illius ardorem, aut ventus obruit, aut tempestas oppremit, aut Oceanus restinxit. Omnia veluti continenti quodam incendio corripuit, quo vniuersum terrarum orbem inflammauit. Proh Deus immortalis! tanta ne vnius hominis incredibilis ac diuina virtus, vt tantis rebus par esse potuerit?

163.

Xauerij in Deum charitatis eximia.

Sed quid eloquat de eiusdem in Deum pietate? Certum est eius animum ita in Deum sapennumero excitari, vt corporea sentiendi facultate nulla prorsus vteretur. Adulta hyeme montes brumali niuium canitie obrigebant: Franciscus ita diuino ardore æstuabat, vt nudis plantis sine vlllo frigoris sensu se in algentes niues temerario lapsu præcipitaret; æstiuu calores vias arena obrutas ita excoquebant, vt si quis summam plantam leuiter admoueret, statim illam retraheret expilatam: Franciscus sui immemor, solius Dei memor, nudos pedes altè in humum deprimebat; neque sentiebat ex calida arena semiustulatos reuocari. Vastæ solitudines sentibus ac vepribus horrebant, defossis stimulis ac muricibus cingebatur: Franciscus illac iter ingressus præacutos se induebat in aculeos, lacerabantur venæ, cruentabantur pedes, & à se rotus abductus, transfususque in Deum, miseram in se fieri carnificinam non videbat. O singularem æstuantis animi ardorem! O diuinum pietatis in Deum monumentum! O prodigia virtutum omnibus miraculis præferenda! Nam, vti egregie Cyprianus, Ethnicus homines, quia mirati fuerant in Francisci miraculis gloriam, multo magis mirabantur in moribus disciplinam. Ego verò mirari desino, cum à cælesti illa flamma, qua incendebatur, ita consumeretur, vt nihil aut doloris, aut molestiæ, superesset. Itaque amoris æstu exardescente, cui ei diuinitus variæ, terribilisque pœnarum formæ, horrendaque & maxima tormentorum genera obicerentur, quæ visa alterius etiam fortissimi animum frangerent, ipse infractus & constans incredibili quodam ardore ductus plura sentiebat, & diuino æstuantis afflatu exclamabat, *Non satis est Domine, non satis est.* Cælestis enim illa flamma laboribus alebatur, & dura omnia, & aspera temperabat, dolorisque & cruciatus, & tormenta immanissima deuorabat. Eadem pectoris angustia, quæ cæli delicias non ceperant, vitæ huius miserias maximas, acerbissimasque pœnas capiebant. O charitatis incendium admirandum! O amoris æstum inauditum! O incredibilem vim ardoris, qua non orbis iste tantum, quem colimus; sed innumerabiles alij ardere potuissent!

164.

Quamquam mihi huiusce rei causa longè verior videatur, Christum Dominum se laborum comitem Xauerio adiunxisse, maioremque illorum in se partem transtulisse. Quod in diuino illo ac domestico prodigio factum est palam, visu, au-

dituque mirabili. Ferunt enim in Xaueriensi castello ligneam Christi à cruce pendens effigiem antiquissimam toties sanguineo sudore mansisse, quoties Xauerio in India grauius aliquid accideret, & ex collata temporum ratione, totidem, quot in India vixit, annis obseruatum est, quasi verò idem dolor ambobus communis esset, partemque Xauerius, partem Christus Dominus susceperet, ne alter sine altero pateretur. Eoque ipso anno, quo ille est mortuus, omnibus feriis sextis diuino illo simulachro idem sudor sanguineus vberius defluxit, vt manifestius appareat Christum ei laboranti nunquam defuisse, cum aut Xauerio parienti condoleret, aut de mortuo parentaret. Hæc illa sunt exempla, quibus Franciscus sua non modo verba exæquabat, verum etiam antebat: hæc orationi vires afferunt, auditori fidem faciunt, doctrinæ conciliant dignitatem, oratorem conseruant etiam apud homines immortalem. Reliquum est, AA. amplissimi, vt à vobis quanta possum animi contentione obnixè orem, contentamque vt quæ audistis exempla, eadem paribus vestigiis sectemini, & qua via Xauerius immortalitatem comparauerit, ac vos etiam ingrediamini. Hunc itaque nobis imitandum proponamus, adumbremus in nobis illa, quæ vitis in se coloribus expressit, neque nos illum ducem, magistrumque pudeat habere. à quo discere gloriosum est; illius impressa vestigia adorantes pariter, & subodorantes sectemur, vt exacto hoc vitæ curriculo, & tam breui ad cælum gradu veluti ex virtutibus factò, ascendamus.

ORATIO XIV.

De Societatis amplitudine.

ARGUMENTVM.

Laborum tolerantia, & beneficiorum magnificentia in Societate exornanda, de primariis certant: vincit magnificentia beneficiorum. Reges orbis ad Societatem amplificandam donis largiter affluentibus conspirant: triumphant Lusitani, quos omnes Ioannes huius nominis tertius victor supereminet. Hæc auditor Auctoris.

Societas per Ignatium eiusdem parentem samantissimum, Hispaniæ decus, totius orbis ornamentum longè maximum, secundum Deum ab exiguis initiis excitata eò creuit, vt dubio viarum anfractu superato, accipiti itinerum ambage explicata, immensis propemodum terrarum spatii emensis in tot orbis partes penetraret, vt facilius ducas quas non incolat recensere, quam vbi gentium immoretur enarrare. Hoc cum ita habeat, quæret aliquis, quæ causa tanto extiterit incremento? Duas præcipuè assigno, beneficia in Societate collocata, labores ab eadem exantlatos; his Societas oppressa non succumbens, oppugnata non deficiens, profligata non interiens, iterum victricis instar palmæ sursum niti, caput tollere, vires denuò reficere: illis molliter nutrita, vt teneræ quædam plantæ humore præterlabentis aquæ, ita adolescere, viuere, efflorescere, vt si oculos ab ea auerteres paulisper, & iterum retorqueres, vel omnino non agnosceres, vel agnos-

165.

Societas instar palmæ in orbibus magis affligit.

Oratio XIV.

scens quasi miraculum suspiceres. At cum vtraque Societatem adolescentem incredibiliter iuarint; beneficia tamen laboribus contendo præiuisse. Nullum credo hac de re dissidium vobiscum mihi esse: at vestrum à vobis consensum iniustè videar extorquere, sed meritò exorare; date animos, dum ostendo Societatem beneficiis ad hanc rerum omnium felicitatem, in qua huc vsque floruit, excitatam. Verumne multus sim illa tantum breuiter percurram à Deo, à Romanis Pontificibus, à Regibus, tum in Ignatium, tum in Societatem liberaliter collata.

166.

Ambros.

Postquam in prima mundi iuuentute immensa vis aquarum ruptis nubibus in terras exonerata omnes ferè mortales (ad decem si excipias) in lustra turpitudinis elapsos, simul cum totius orbis ruina miseranda perdidit, interemit & extinxit: quid factu difficilius esse poterat, quam tantum humani generis exitum reficere? Immensum sanè opus: at quod remedium à diuino Numine huic iacturæ creditis comparatum? Vnam exhibet misericordiam, quam Ambrosius diuinæ flumen eloquentiæ, Christianæ columnæ sanctitatis; in Iride credit adumbratam; (& vt semel dicam, tam proprium est diuinæ misericordiæ beneficia effundere, vt rectè pro iisdem accipiat.) *Arcus*, inquit Ambrosius, *in signum clementiæ Dei hominibus in terra consistentibus apparet.* Nempe ratus Deus Opt. Max. remedium præsentius fore nullum ad humanum genus propagandum, quam vnam misericordiam beneficiorum operatricem: ita quæ iactura per aquas laborum significatrices mortalibus fuerat illata, per Iridem beneficiorum indicem, Deo auspice, reparatur. Videtis quæ sit vis beneficiorum è fonte diuinæ misericordiæ emanantium? Sanè. quæ igitur ratio dubitandi eadem vi Societatem ad hanc magnitudinem euasisse, cum tot Ignatius à diuino Numine exceperit beneficia? Quod enim beneficium diuinius, quam arcana rerum cælestium mysteria vno penè temporis, quæ nequeunt diuturnis spatii vestigari, liquidissime perspicere? Perspexit. Quod beneficium diuinius, quam hac in vita superiorum, & ipsius humanæ salutis assertoris conspectus frequentes vsurpare? Vsurpauit. Quod beneficium diuinius, quam agritudine oppressum medicina diuinitus petita ad pristinam sanitatem subito miraculo conualescere? Conualuit. Quod beneficium diuinius, quam multos in vltima vitæ periodo constitutos, de quibus medici actum iam esse nuntiabant, ad integram valitudinem cælesti ope reuocare? Reuocauit. Quod beneficium diuinius, quam quendam, qui gula fracta supremum anhelasse credebatur à mortis faucibus ereptum, vt de contractis flagitiis pœniteret, iterum vitæ restituere? Restituit. Iam verò eius animum (quod non exiguum est diuinæ largitatis monumentum) ita sapissimè diuino amore æstare, vt vlla absque sentiendi facultate à terra sublimis viseretur, non est mirum: dies integros in rebus diuinis cogitandum transegit, plusquam humanum: ad septenos epulis vacantem, quasi truncum sterisse propè diuinum. Quæ causa est, quare veræ religionis, veræ fidei sacraria Ecclesia à minimis auspiciis (oculis si credimus) excitata, in tantam magnitudinem excreuerit, vt gentes ad Austrum, Aquilonemve sepositas, vel distinctas ad cadentem, surgentemve solem rationes suo ambitu

Mendoça Viridarium.

De Societatis Iesu amplitudine. 219

contineat, suis imbuat præceptis, suis legibus exerceat? Auream Chrysolomi auctoritate eloquentiam. *Ecclesia*, inquit, *in cælo radices fixas habet, potiusquam in terra.* Quorsum, ait Chrysolomus, Ecclesiam imitar arboris radices in cælo potius egisse, quam in terra? quia cælum, ita credo, veræ misericordiæ nouerat officinam: vnde meritò mihi videtur Regius Vates cecinisse, *In æternum misericordia edificabitur in cælis.* Quasi verò existimaret Chrysolomus non alibi, quam in cælo, hoc est, in diuina misericordia Ecclesiæ prima niti fundamenta; hic enim cum perennes beneficiorum riuuli exundent, non potest fieri, quin Ecclesia ibi consita in miram altitudinem exerceat. Hic ita de Ecclesia. Verum eadem prorsus ratione Societati credo accidisse: causa enim tam subitæ eius adolescentiæ ea est, quod Ignatius eius radix potiorum suæ ætatis partem in cælo transiebat, & è diuinæ misericordiæ fonte ibi emanante beneficia non vno modo, sed plurimis, non semel, sed semper, non vno in loco, sed vbi que hauriebat: meritò vt huc natum videatur illud Ambrosij Elogium singulare, *Plena semper & redundantia sunt diuina beneficia, non exiguo congesta numero, sed vberi bonorum coacervata congeflu.* Ex quo fit, vt quò plura à Deo in Ignatium proficiscantur beneficia, eò ampliora Societas sentiat incrementa. Habetis vt Societas diuinis beneficiis excreuerit.

Chrysol.

Psal. 88.

Ambros.

167.

D. Ignatius Pontificum & Regū auctus beneficiorum.

Iam verò beneficiis, quæ summi Pontifices apud Ignatium posuerunt, quæ potest par oratio inueniri? Nulla ferè cæteris familiis Deo sacris tribuerunt, quæ in Societatem non effuderint. Illi semper se Ignatij, & sociorum propugnatores præstiterunt: improbi quidam homines Societatem odio prosequerantur, illi amore amplectebantur: contemnebant, illi obseruabant: oppugnabant, illi propugnabant: vellicabant, illi fouebant: rela intorquebant, illi retorquebant: ab inferis excitatam dicitabant, illi è cælo clapsam prædicabant. Societas nondum nata, iam eorum benefico iussu Italiam obire, iam Hispaniam peruadere, iam in Indiam conscendere, iam distinctissimas alias orbis plagas peragrarè. Illi Societatis studium ad iuuentutem informandam, labores ad veram fidem propagandam, operam ad bonos mores inducendos, doctrinam ad rude vulgus edocendum, sapientiam ad amentata hæreticorum tela retorquenda comprobant. Iam verò Romæ quæ pars, quæ tribus, qui vicus illorum beneficio à nostris infrequens? tanta est ibi Societatis frequentia, vt meritò ille alius, nescio quis, cuidam Societatis domum quæritanti, vbi que esse, nullibi deesse responderet. At Gregorius tertius decimus Societatis verus parens, cuius suauissimam recordationem anni excipient consequentes, qua erat in nostrates beneuolentia, & amore Romæ collegium exiret cæterorum, quæ postea in Italia floruerunt, fundamentum, opere augustum, magnitudine visendum, censibus opulentum, incolis frequentissimum, singula denique si spectes, opus tanto conditore dignum iudicabis. Et iam in tota Italia ad Societatis incrementum nihil opus esse ratus, in Iaponia collegium planè sumptu curauit extruendum; cui vltimam manum poneret, vt primam, nisi factis mors interueniret. Hæc sunt, & multa alia, quorum magnitudinem temporis exiguitas non capit, Pontificum in Societatem liberalitatis monumenta; Societatis Pontificum beneficiis dilatata non ficta, sed vera argumenta.

Gregor. XIII. egra Societate munificus.

Collegiū Romanum.

T 2

Iam

solitudine vagatur; excrefcunt vngues, promittuntur crines, expallescent ora, sulcatur facies, hebetantur oculi, gracillescunt artus, colliduntur genua, totus illuic obruitur. Feram dixeris, non Ioannem.

175.

O nouum spectaculum, sed visendum! O factum insolens, sed diuinum! At in hac viuendi asperitate numquid deliciarum suppetebat? quis victus, quis torus? quae occupatio? quod negotium? Res mira. Nihil adhibebat in cibum, praeterquam nescio quae arentis naturae, & torridae cartilaginis insecta: nihil in potionem, nisi roris guttulas aërij, quas è summis frondibus stillatas hianti ore excipiebat; lectulum horrida praebat humus, non mollissimis culcitrīs sublatum; sed quae faxis, quae veptibus contactum, Solis frigorisque appulsus non umbraculis propulabat, sed in aperto aëre nudis artibus sustinebat. Ingruebant imbres, sauebant turbines, verberabat grando, macerabant niues, gelu omnia corhorrebant; turbulenta potestates toto caelo praeliabantur. Ioannes hyemis atrociter debacchantis diritatem sua patientia mollebat. Rursus aëstiuū calores siccabant fontes, liquabant cautes; omnia denique grassante incendio conflagrabantur; Ioannes caeli iniuria aëstuantis ferendo fortiter, acrioribus telis sustinendis se se reddebat in dies promptiorem. Effera vndique minabantur belluæ, vndique venenata perterrebant; quae luporum vllulantium voces, quae serpentium exsibilantium stridores personabant. Hinc furentes vrsi excitabant ora, illinc atroces pardi acuebant vngues; omnes iam in miseram lanienam praeludebant. Ioannes tanto in discrimine sui immemor, vacare Deo, effundi in preces, solui in lachrymas, ex alto pectoris recessu trahere suspiria, deprecari vindictam, prouum in supplicia numen supplicibus votis serenare. Sic ad eum sanctitatis apicem euasit; quo sublimior inter homines non erat.

Ioannis potentia.

Ioannis erga Deum religio.

176.

Eam vitæ innocentiam tulit vel obtinuit; quae purior in terris nulla omnino visetur. Ex tam sedulo pietatis cultore, quae doctrina in hominum animos emanaret, nisi quae diuinam veritatem proximè attigisse videretur? Caelesti vocatu prodiit è larebris Baptista; è sylvarum recessu commigrat in hominum concessum. Deus immortalis! Quis concursus? quae multitudo? quae frequentia? Non minori spectandi, quam audiendi studio confluebat. Mirabatur cultum belluino, quam humano proprio. Horrida setarum capillamenta, demissas ad imos talos fimbrias cincinnorum, maceratum corpus, & quasi elephantico corio circumtectum, coherentem nudis ossibus staturam; exhaustis viribus, cassabundo capite, lapsante gressu. oculis herbaceis, colore mustellino; mortis denique, non hominis simulachrum. Magnum mundi miraculum appellabant homines, vel certè caelestem aliquem praconem, qui diuina apud homines legatione fungeretur; & quod noua hominis species mirabilior unicuique videbatur, eò maiora prodigia ab illo nuntiata sperabat.

Ad Ioannem hominum conspectus.

177.

Age verò sanctissime Ioannes, qui sanctitatem vsque adeo coluisti, nudam veritatem, nullo fuco illitam, nullo suauī liquore medicatam, sparge in aures, in animos infunde. Quam dicendi rationem ingressum fuisse iudicatis? Non indulget auribus, animis non blanditur; fulminare diceres, ac tonare: adesse id ætatis, quod pantheum ægritudinum medicamentum nemini

Ioannis doctrina.

denegaretur. Meminisse vipereū scelerum venenum omnium animis serpere, & grassari; nusquam fidē esse, nunquam pietatem, intermori iustitiam, deperire castitatem, exulare religionem, omnium virtutum comitatū aboleri; respicerent vniuersi, si pergerent incalsū ruere, in praecipitum ire, in omnium vitiorum genere volutari; certò scirent diuinam vltionem quam citissimè affuturam, quae peccandi licentiam puniret. Neque solum in multitudine imperitam dicere ausus est; Regem aggredditur, castigat verbis, in maxima potestate minimam licentiam esse oportere, ne imperio ad voluntatem abutatur, strama Dibaphone inuoluat: Regem esse instar speculi, in quod homines intuentes mores componere affuecunt, ne vita pessimè instituta ad viuendum ceteros pessimè adhortetur.

Ioanis sermo in stridit.

O eximium veritatis Doctorem; qui nec ideo destitit admonere, quod in se Regis odium, plebis malevolentiam, omnium feritatem transmoueret. O lucernam pariter flagrantem & collucentem! O singularem actorem rerum, oratorumque verborum; qui cum vitæ sanctitate sanitate doctrinae mirabiliter coniunxit. Eia, sanctissime Ioannes, qui faciem omnibus ad salutem praetulisti. Nunc etiam te ducem praesta, cuius inhaerentes vestigiis salutis portum teneamus. Tu Lucifer splendidissime diuinum post te solem quam citissimè nasciturum indicasti, qui mundi tenebras dimoueret: nunc iterum tuis natalitiis redeuntibus diuinum aliquod praesidium feliciter ominare, quo peccandi licentia conquiescat; scelerum labes eluatur, totius orbis tempestates serenentur.

Ioanis quasi Lucifer diuinum solem praenuntians.

ORATIO XVI.

Pro auspiciandis Philosophiae mensis.

ARGUMENTVM.

De lege Academica anniuersariis instituit Philosophiae mensas, conuiuium lautissimum apponit, dapas infert delicatissimas, & more symposiaco conuiualem excitat questionem ex ditissimo Augustini pena depromptam, ex qua in suos Auditores festiuam deducit commendationem, eisque veluti bellarijs mensas claudit. Si famelicus es, ingrediere conuiuium lautitijs, ac delicijs assatum instructum. Fas etiam mensas consumere.

Virgil.

A pex ingeniorum Augustinus artificiosam mundi architecturam contemplatus, cum plurimis elogijs eam posset decorare, vnico contentus, carmen appellauit. Quid obsecro mundo cum carmine? Orbi cum voce, caelo cum sono, cum exiguo metro, quid immensa moli similitudinis intercedit? Hæc prima vobis sit in hoc conuaculo quaestio coniuualis, cui soluendi, quia imparem me cognosco, vestrum prouoco ad ingenium; oroque vt inter nos de more symposiaco, vltro citroque amicè disputetur; dicite quid vobis videatur, deinde quid mihi occurrat, audietis. Ita planè festiuior euadet disceptatio, ac pristina nobis aderit dies curiae, conuiuium Tusulanum.

178. D. August. lib. II. ciuit. 18. Mundus car. mor.

Cur Augustinus carmen mundum appellauit?

lanum. Agite verò quid censetis? quorsum tendisse Augustinum existimatis? Vestrum de hac re iudicium mihi videor sic audire. Ingeniosè, inquit, Augustinus mundum carmen appellauit, vt enim in carmine, si teres, si rotundum sit, verba verbis concinunt, syllabæ syllabis respondent, pedes pedibus coherent, signa significatis aptantur, omnia omnibus connectuntur: nihil asperum in eo est, nihil hiulcum, rude nihil apparet, nihil anhelum, sed totum fluit ad numeros, totum animum influit in delicias; ita in hac rerum vniuersitate summa infimis, vltima medijs, calida frigidis, arida humidis, grauia leuibus, firma mobilibus, singula singulis, tam concordia discordia, ac discordi concordia amicanur, vt nihil in ea dispar, nihil inconditum, æquis omnia legibus temperata, paribus omnia librata ponderibus, quam aptissimè inter se conciliantur. Accipio vestram mentem, qui planè Augustini mentem attigistis. Aliò profectò non abiit Augustinus, quam quod ipsi collimastis. Mundum appellat carmen, quia suo artificio carminis artificium, suo concentu carminis concentum imitatur. Caelestis plaga vndecim conflata sphaeris, quid obsecro est aliud, quam politum tersumque hendecasyllabum, totidem syllabis efflorescens? Regio infra lunam quaternis constituta elementis, vt appellant, quid vobis aliud videtur, quam grauius decurrens Anapæstus sonitum in aures inueniens quadrupedantem, totam molem ex vtroque mundo supero atque infero coeuntem, sex dierum spatijs à Deo fabricatam Exaëmeron nè appellem, an hexametron? Iam verò hominem mundi principem, & mundum alterum, mole paruum, virtute magnum in morem carminis à Deo conditum nemo neget; cum diuinæ Antistes eloquentiae Paulus affirmet, *ipsum*, inquit, *factura sumus*. Græco exponite de myrothecio, qui græcas colitis Athenas, *ipsum*, inquit, *poëma sumus*. O heroicum ab heroica Dei sapientia poëma! O carmen, cui pangendo non Apollineus afflatus, sed diuinus Spiritus, super aquas volitans iam inde à nascentis mundi exordio incubabat!

179. Auctoris mens de Augustini sententia.

Basil.

Psal. 28. 9.

Vestram de Augustini mente sententiam audiui. Nunquid meam audire vultis? At quidquid à me dici poterat, vestro acumine praecoccupastis, sed quoniam ea lege dixistis, vt ex me quoque vicissim audiretis, morem gero, medios inter strepam anser olores. Carmen non est aliud, quam quaedam laus, verborum phaleris, & lenocinijs inclusa; in quibuscunque libros carminum inuenieritis, eosdem inuenieritis libros laudum appellatos. Nec aliud solemne sacri quondam Vates tenuerunt. Nam Dauidicum illud opus, quod à nobis liber carminum nuncupatur, Hebraei librum laudationum inscribebant. Hinc ergo mentem elicio Augustini. Mundum appellat carmen, quia totus quantus est, totus diuinæ bonitatis laus quaedam est. Cur existimatis à regio quondam Vate vocem Domini super aquas, super nubes, super ignem, super caelos, super nemora, super vitulos, super omne id, quod est, quod viger, quod mouetur, exaudita? Basilium auscultate, quia vniuersa creatura suum depradicat creatorem. Nec si mihi deesset Basilij autoritas, Dauidicum testimonium defuisset: quia in templo eius, inquit, omnes dicunt gloriam. Lustrate caelestes orbis, explore terrestris fines, media inter spatia peragrate, nihil à vobis inuentum iri, quod à diuinis lau-

dibus ferietur. Optimè Nazianzenus; *magnus diuina maiestatis praco mundus est*. Quaecumque enim in partes accommodetis aures, clarissima diuinæ sapientiae praconia audietis. Imò silere omnia, sola diuinæ bonitatis encomia personare videbuntur. aptè in hanc rem Hieronymus, *Totius mundi vna vox Christus est; vna vox*, inquit, *quia in hanc diuinæ laudationis vocem tanta contentione res omnes erumpunt; ac si de cæteris omnibus taceretur. Videor ne vobis Augustini mentem aliqua ex parte affecutus, credo non negabitis; neque ipse si nunc adesset, nobis iret inficias Augustinus, qui praclare dixit aliquando mirabilem à Deo constitutam in hoc mundo non vocum, sed rerum, non verborum, sed factorum eloquentiam, quia omnia, dum tacent, sonant: dum videntur, clamant, dum videntur, eloquuntur, dum se produnt, supremi artificis sapientiam testantur.*

Nazianz. Hieron.

Quorsum tamen ista inquirat aliquis. Dico breui, meos vt extremum alloquar auditores. Fuitis, optimi Philosophiae candidati, toto quadriennio solertissimi mundi indagatores: estote iam deinceps imitatores, vana non moneo, improba non inculco, mundi, inquam, estote imitatores, quem mundus in suis motibus concentum seruat, hunc vos in vestris moribus obseruate. Credite cum Platone naturæ æquabilitatem in rebus omnibus contendere, vt naturæ contemplatores eandem in suis factis æquabilitatem exquantur. Facite vt sicut in mundo caelum terris imperat, ita in vobis ratio appetitui dominetur. Curate, vt sicut in caelo Sol nullis terrenæ concretionis facibus imbuitur, ita in vobis hausta per hos annos disciplina, nullis prauarum affectionum inquinamentis obruatur. Cernitis, vt astrorum lumina nunquam senescant, vt caelestes orbis nunquam à suis motibus otientur, vt noua semper tempora alterna totius mundi fecunditate renascantur. Ergo & in vobis nunquam virtutum splendor exolescat, nunquam bene viuendi actiones intermittantur; nunquam illa, quæ in animis expressa geritis pietatis simulacra oblitterentur. Tacentem orbem aspicitis & eloquentem; tacentem, quia vocis expertus est, eloquentem, quia diuinarum laudum testis est, hæc in vobis taciturna eloquentia, hæc in vobis eloquens taciturnitas efflorescat. Factis loquimini, operibus exclamate, estote vita, si lingua non poteritis oratores; efficaciora enim sunt, vt egregiè monuit Cyprianus, *vita, quam lingua testimonia*; nec vobis illud è memoria diffluat, aut dilabatur, quod grauius expressit Cypriani magister Tertullianus. *Philosophus*, inquit, *tunc auditur, cum videtur, etiamsi eloquium conquiescat, babinus sonat, ab occurfu suo confundit vitia*. O egregiam philosophantis hominis maiestatem, non longa oratione Philosopho opus est, vt aliorum scelera reprehendat. Ipsa coram Philosopho vitia erubescunt; ipsa cum Philosophus in medium venit, malefacta è medio subtrahuntur; ipsa cum Philosophus oculis obiicitur, flagitia ex animis abolentur. Tales ergo vos intuentibus, qualem se vobis mundus exhibet, exhibete. Mundus carmen est mirum in ordinem expolitur, carmen est in diuinam laudem artefactum; hoc ergo facite, vt & mores vestri ad virtutem exaquantur, & in diuinam laudem feliciter dirigantur. Hæc alumnos meos moneo, ne vt ignauus poëta in extremo actu obdormiscat. Non quodd de futuris eorum factis nulla mihi suspicio inhærescat.

180. Elegans ad Auditores suos excurso.

Astrorum, & Auditorum comparatio.

Cyprian.

Tertull.

Talia enim doctrinae ac virtutis monumenta per hos annos posuerunt, ut sperem nullis ea temporum incurtionibus dituenda. Nam cum initio huius quadriennij numerosam scholam excepissent; ecce tibi eorum plurimi, antequam naturam lustrent, gratiam persentiscunt; antequam mundum explorent, mundo renuntiant, antequam a ludo exeant philosophico, seria religiosae vitae studia aggrediuntur. Testor religiosos Ordines, qui aeditis, in quorum se nonnulli disciplinam tradidere. Fuit aliquis, qui tuos, sanctissime *Dominice*, sese abderet in penates: fuere, qui tuos, beatissime *Antoni*, se in recessus penetrarent: non defuit, qui tuos, Augustissime *Augustine*, penetralibus clauderetur: extitit, qui tuos, sacerrima propago e *Carmelo*, aditus saluaret. Agnoui, qui tuos diuinae *Triados* diuina domus institutis subderetur. Habui, qui ad vestram militiam Christi insignibus decori se militaturus aggregaret. Memini, qui tuos alumnos, Sanctissima *Deipara*, tuo de nomine Marianos nudis pedibus sequerentur.

aduersores
quis varios
Religiosos ordines
ingressi fuerunt.

181.

Denique pluribus ne vos teneam, nullum ferè est religiosae vitae in hac urbe vitidarium, ad quos aliquis e nostro plantatio surculus non abiret; & qui nos in ceteros ordines liberales exhibuimus, in nostrum fuimus non auari. O bene fortunatam iuuentutem, quae prius ad virtutis fastigia contendit, quam Philosophiae tyrocinia collocaret. Qui mihi reliqui e toto numero fuere, ita morum suauitatem cum studiorum auiditate sociarunt, ut mecum ad Philosophiam sequerentur, mihi ad pietatem anteirent; inter se amice foederati, praecptori studiosè obsequentes, res diuinas pro sua quisque parte certatim obeuntes; ex tot floribus, quos fructus non spero: certè despero nullos. Absint, Deum precor, atque caelites obrestor, teque praesertim Magna parens, alma *Virgo*, absint intempestiui turbines, ne intumescens gemmulae marcescant. Ne erumpentes flosculi elidantur; ne bene nata ingenia antequam feliciter adolescant, importunè exanimentur. Quibus optatis si pares, ut spero, euentus congruant, auguror felicissimè, auguror magnos ab his incunabulis in publicam vtilitatem prodituros Hippocrates, Galenos; ingeniosos non defore in hoc ludo in totius regni splendorem Scotos, & Aquinates, egregiosque ex hac schola tibi in tuum decus Lusitania affuturos, Basilios, Ambrosios, Augustinos, quae si vita comite ego videro, o me felicem, labores meos honores vestri coronabunt.

ORATIO XVII.

In laudem historiae.

AVDITOR.

182.

GRatulari non satis debemus studiis humanitatis, quae non modò nos ab eis ignorantiae tenebris, quibus circumfundimur, in quandam veritatis lucem, & splendorem educit; verum etiam amplissima praeteritarum rerum cognitione quam iucundissimè oblectatur. Quid enim accidere poterit hominibus, iucundius, quam animorum cogitationes in saecula antea retro flectere; totaque antiquitate curiosis oculis diuagari? Quanta cum voluptate diuersarum gen-

tium ritus ac ceremoniarum percipiuntur? Quanta auiditate animorum ancipites bellorum euentus inter alios, atque alios Reges temerè exultantes auscultantur? Quanto denique oblectamento surgentium ac resistentium regnorum vicissitudines factae praeter spem optiones Imperatorum, deturbati per summum nefas hereditatio imperio clarissimi heroes, omnia omnium saeculorum monumenta cedrinis notata membris agnoscuntur? At historia vna est, quae in eis humanitatis spatium tam ampla rerum spectacula, tam iucunda theatra antiquitatis studiosae iuuentuti praebet intuenda. Historia vna est, cui, qui summam operam impendunt, quamuis aetate ephibi, consilio tamen, & maturitate senescant. Historia vna est, cuius consuetudine, qui se abiuungunt, licet senilibus sulcati rugis, pueri tamen adhuc esse videantur. Rectè enim Tullius, *Nescire*, inquit, quid antequam natus sit, acciderit, est semper esse puerum. Sed quid opus multa oratione ad historiae laudes praedicandas, cum M. Tullius in compendium contulerit singulares, dum historiam appellauit *temporum resera lucem veritatis, vitam memoria, magistrum vitae, mentem veritatis*.

Historia vna

Cicero.

183.

E quibus praeconiis illud vnum, amplissimam supellectilem, gazamque locupletissimam subministrat; ad praedicationem historiae immortalem, nempe historiam, *magistrum esse vitae morum gubernatricem*. Vnde non melius Reges singulatia expromerent documenta ad sui imperij gloriam, rectè factorum amplitudinem in manus promouendam, quam ex historia, in qua passim incurritur in eos, qui multiplici virtutum genere regnorum fines ad extremas oras protulerunt. Sin verò nominis splendorem totius posteritatis recordationi consecrarunt, vel commendarunt. Vnde strenuissimi quique duces leges haurient aptiores ad aliorum militum virtutem beneficiis cumulandam, aliorumve ignauiam suppliciiis coercendam, quam ex historia. Vbi saepe numero inuenitur praestantium virorum robur ad maiora indies facinora prouectum: segnium verò ac torpentium imbecillitas inhonestis poenis ad gloriam excitata; vnde potius milites fama & honoris nimium appetentes egregia facinorum exempla praegustabunt; quibus tanquam incitamenti ad res arduas acriter aggrediendas incenduntur, quam ex historia; vbi res praclare gestae, obitaque strenuè munera militaria non ad exigui praedicationem temporis, sed ad memoriam posteritatis sempiternam literis consignantur.

Historia hinc in ista mensura.

184.

Age verò, quae sunt viciniquae sedulo praecauenda, quae dedecoris labes euitanda, quae fortunarum, vitaeque discrimina praetereunda ex historia, tanquam ex altissima specula ediscuntur. Iam verò flagitia per summam libertatem, ac licentiam admissa historia instar grauissimi Censoris liberè quoque & licenter obiurgat. Hinc est, quod Demetrius ille Phalereus Proletareo Regi sapius daret in aures, ut libros lectitaret. Nam cum de vitis vereantur amici admonere, ne qua in re Imperatoris animum offendant; ea omnia historia, quin erubescat, demonstrat; quin vacillet, pronunciat; quin vereatur, apponit. Quid si dicam, nullo alio praesidio ducem euasurum esse fortiosem, quam eo, quod ex historia mutuatur. Audiuitis iam, ni fallor, ducem illum Romanorum longè maximum Lucillum, vel ab ipso hoste Mirhridate omnibus, quorumcunque saeculorum

Demetrius Phalereus de quo Strabo lib. 9.

Historia liberata.

Lucull.

Cicero.

lorum Imperatoribus anteferri. At si Tullio creditis, ut par est, ex veterum libris assidue lectitandis, obseruandisque maiorum factis, ad eam imperij gloriam euasit. O eximiam historiae commendationem! quae cum omnes res praclare editas dilaudet; nulla tamen praedicatione satis dignè efferatur, cum omnium vtilitatibus deseruiat; nullo studio pro dignitate excolatur. Agitate tamen, auditores humanissimi, & in vnam historiam, quod vestri erit acumen ingenij, concinnatis verbis, phaleratis argumentis incurrite; illud verò pro certo habeatis vnus historiae tantam esse dignitatem, ut sicuti nulla laudatione augetur, nulla quoque vituperatione minuatur.

Vide supra lib. 5. probl. 41. n. 19. & probl. 48. n. 130. & probl. 52. n. 137.

ORATIO XVIII.

In laudem Poeticae.

AVDITOR.

185.

QVae duo in rebus humanis difficile admodum coniunguntur; ea in vna poetica tantam in societatem coierunt, ut vix vnquam a se inuicem diuellantur. Sola enim poetica facultas e multis artibus, quas hominum genus laboriosè exercet, & vtilitatem parit, & honorem. Qui ergo ingenio ac liberali premio honoris incenduntur, qui vtilitatis studio inflammantur, ad ea, (quae, breuissimo vtus orationis compendio, enarrabo, non memorabo,) aures, animumque appellant. Fiet proculdubio, ut acrioribus stimulis incitati ad poeticae studium rapiantur; sed iam vt melius poeticae dignitas perspecta sit, & explorata, sapientissimi veterum libri consulantur; apud quos vel diuina quaedam Philosophia, vel quaedam humana Theologia poetica nuncupatur. Sicuti enim humano ingenio expoliri cepta diuino perficitur instinctu; ita ad eam dignitatem euasit, ut dubitare possis non immeritò, hausta ne e diuinae, an humanae industriae fontibus in terras diriuetur.

Poetica dignitas.

Plato.

Socrates poeticae amat.

Ouidius.

186.

Quare neque sibi plus aequo per insolentiam arrogare, neque possessionem inuolant alienam, qui poeticae studio conspicui, honores sibi propè diuinos existimant deferendos, dum sacros se, & diuinos cupiunt appellari. Videtis iam, quantus poetarum honos efflorescat, cum tanta propinquitate diuinam cognationem attingant? At quis ille est aded amusus, qui poeticae commendationem exhibilat, & explodit, negatque quicquam

Poetica dignitas maxima.

illi inesse posse dignitatis, quae omnia confutis dolis, adumbratisque ad veritatis speciem mendacis inuoluat. Fallitur tamen ille impudenter; pessimèque fallitur, qui poeticae nihil commercij cum veritate vnquam fuisse arbitratur. Imò haec vna est, ex qua egregij sapientiae antistes firmissima testimonia suis inferenda lucubrationibus mutantur. Ex Homero, tanquam locupletissimo ex thesauro veritatis, Aristoteles Philosophorum Alpha, carmina vsurpauit, per quae suam de natura rerum sententiam multò efficit illustriorem. Ex Marone, Persio, & Horatio tria illa Christianae religionis lumina longè clarissima, Lactantius, Hieronymus, & Augustinus lectissimos quoque carminum flores delibant; quos tanquam aurum illecebras, animorumque aucupia suis scriptis adherent.

Aristoteles carmina amauit.

Lactant. Hieron. August.

D. Paulus.

Poetica vilitas.

Poeta munibus affecti a Principibus.

187.

Apollo Euripidem praedicauit, & in Archiam exarsit. Liberi in poetis amor.

Sophocles poeta a Libero honoratus.

Castor & Pollux ergo Pindarum beneuoli.

apertius ad hoc probandum mihi superest argumentum. Nam in omnibus huius clarissimæ familiae alumnis singularis in Deum pietas ac religio enitescit. & ne percurram singulos, duos memoro non vulgariter, sed singulariter ad pietatem eruditos. Reuocate in memoriam primum Comitem Portalegrensem, Illustrissimum Iacobum SYLVIVM, primi ducis Septensis, & Vianensis Comitum nepotem. Habuit amplissimos Comes germanos duos, fratrem vnum, alteram sororem, inter se religione pares; multis aliis, qui religione insignes extiterunt, clariores. Nam frater rebus humanis valere iussis Seraphicum se in ordinem inclusit; & mutato nomine nuncupari voluit *Amadeus*, ut ipsa notatione nominis suum erga Deum amorem testaretur. Quo in ordine multis à Regina Castellæ, Elisabetha beneficiis affectus; pluribus à Regina Deipara muneribus cumulatus, cuius sepe colloquio, & aspectu fruebatur, vitam agit virtutibus claram, miraculis insignem, vaticiniis perillustrem; vt tota Italia vbi non tam obiit, quàm abiit ad superos, magnis præconiis buccinatur. Meritò, vt possimus dubitare, maiorem ne splendorem ab eius incunabulo Lusitania, an ab eius sepulchro Italia mutaretur. Soror non solum *Beatricis* nomine, sed virtutum omnium præsidio beata, humanis opibus abdicatis Dominicanam in familiam recessit, si non illius institutum, certè illius studium professa; vbi se tam arcanas in latebras abscondit, vt totos quadraginta annos (si Reginam Castellæ Elisabetham semel inuisentem excipias) neminem mortalium videret, à nemine mortalium videretur. Sequuta illud singulare Tertulliani documentum, *struendum esse sacris virginibus pudoris murum, qui nec proprios emittat oculos, nec admittat alienos.* Sed videte mortem vitæ congruentem. Vix vltimum Deo spiritum reddiderat, cum diuinum è cælo astrum in eius fronte coruscavit; vt quam virgineus pudor obicuras in tenebras abdiderat, eandem cæleste sydus manifestam in lucem euocaret.

Iacobus Syluius primus Comes Portalegrensis.

Amadeus, prius Ioannis Manessis Syluius, & Beatricis fratrum.

Tertul. lib. de uel. land. Virg. c. 16.

194.

Inter hæc religionis præsidia Portalegrensis Comitatus firmior adolesces, sublimior assurges, immolior perennabis. Nemo enim dignior est impiorum homines, quàm qui pronior est oblectamentum. Solymæum in templum venerabundè ascenderunt *Tribus, Tribus Domini.* Aptissimè eruit Chrysofostomus ex Hebræo, *Sceptiva, Sceptiva Domini*, quia qui religiosa Deo thura offerunt, gloriosa in homines sceptra promerentur. Ergo, Illustrissime Candidate, tua tibi bona gratantur omnes. Gratulatur tibi Lusitania maiores tuos, ex quibus, tanquam generosus surculus ex annosa, fructuosa, & religiosa sylua prodiisti. Gratulatur tibi Academia tuam in studiis frequentiam, qui non solum in accessu ad scholas primus es, vltimus in recessu, sed mens quoque feriatos aliquando in hac vrbe perstitisti. Gratulatur tibi Oratoria tuam in dicendo gratuitatem, quam aded eximiam agnoscit, vt cum te audit, pristinos Tullios, ac Demosthenes non desideret; sed coràm sibi audire videatur. Gratulatur tibi Philosophia tuam in excolendo ingenio diligentiam; qui semper audiendo frequens, scribendo assiduus, publicas actiones obeundo impiger adfuiti. Gratulatur tibi Religio tuam erga res diuinas pietatem, ad quas tam bene te geris animatum: non dubites frequentissimo in templo, spectante Academia, & admirante ad aram præire sacerdotem, & sacrificanti reli-

Chrysof.

Ioannis Manessis.

giosè ministrare. Quid tui tibi non gratentur præceptores? Gratulantur præter alia tuam erga eos obseruantiam; quam exhibes in paruis, in magnis, in omnibus singularem. Quare tua tibi bona gratamur omnes, precamurque à Deo Opt. Max. ampliora. Ac dum in caput infulas, in manum baculos tua tibi merita moliantur: accipe, quæ tibi libens offert Academia ornamenta. Pileum tibi trado cæruleis tæniis fimbriatum, tuæ indicis nobilitatis. Annulum tibi induo in digitos perfecta specie figuratum, tuæ symbolum virtutis: librum tibi offero in manum sapientie thesaurum, singulare tuæ doctrinæ monumentum. Fruere his insignibus, fruere: seu potius hæc te insignia perfruantur.

Insignia philosophici Magistri.

ORATIO XXI.

In gradu Philosophici Magistræ Illustrissimi D.D. Ioannis Mendocij Ecij, Henricij, Noronij, in Collegio D. Petri Collega.

Immortalis sum, si hodie præ gaudio non morior. Plures aliquando filij Olympico in certamine coronati obuiam parenti Diogoræ processere. Quid Diogoras? Cernit theatra exultantia, sentit fauentium plausus, percipit gratulantium voces, audit præana modulantium cantus, flores, palmas, coronas intuetur. Quid efficit? tantæ impotens lætitiæ viuens, videntique examinatur. Quid non morior præ lætitiâ, eam meos videam alumnos nobiliori in certamine, non corporis, sed animi; non roboris, sed ingenij; non Olympiæ, sed Philosophiæ coronatos? Viuo nihilominus, & viuo, tuas Illustrissime Candidate hodierno die vt aspiciam coronas; quæ mihi ferales non existunt, sed vitales; quæ me nequeunt viuum interimere, sed facile me possunt vel demortuum animare. At cui prius in hodierna actione gratulabor? tibi ne, qui à sapientia coronam accipis, qua fulgeas? an sapientiæ, quæ in te sibi sedem inuenit, qua emineat? Gratulor in primis sapientiæ. Nescio enim quid augustius, quid diuinius, mihi videretur ex te in sapientiam, quàm in te ex sapientia redundare. Gratulor, inquam, & vehementer gratulor sapientiæ, quod apud illustrissimum Candidatum illustrissimum sibi domicilium compararit.

195.

Diogoras filius.

Olim sapientia toto orbe peregrina, ac profuga vagabatur: humiles tantum casas, deserta tuguria, ruinosa mapalia incolebat. Vel in purco cum Democrito, vel in dolio cum Diogene, vel summum in porticu cum Zenone latitabat. Ab aulis Regiis, à Dynastarum foribus, à Principum liminibus, tanquam profana à fano arcebat. Idem exilium in Lusitania recens nata aliquando experta est. Nam primi in dignitate viri, erant in sapientia postremi: gladio utebantur, non calamo: armis vacabant, non libris: hostes profligabant, non errores. Si quis sciebat legere, disertus erat: si characteres pingere, disertissimus: siquid latininitatis redolebat, magnus videbatur omnibus Apollo. Deseruit tandem hoc exilium sapientia. & quæ olim vix poterat apud vilem plebeculam parua hospitia inuenire: iam nunc à principe Lusitaniæ iuuentute in amplas domos,

Sapientia est peregrina.

Mendocij erga philosophiam amor.

domos, in illustria palacia, in regia domicilia inuitatur. Testor illustrissimum Candidatum, testor, qui per hos annos sapientiam diligentissimè inquisiuit, beneuolentissimè excepit, & in amplissimum maiorum suorum domicilium cooptauit: agrè ferens, sicut ille quondam Rex, & Vates se in augustissima degere familia, arcam Domini, nimirum sapientiam, inter abiectissimum vulgus exulare. Tibi igitur vni gratulor, sapientia. Clarissimum tibi in hac illustrissima familia domicilium confurgit. Durissimum exilium, quod olim experta es, felicissimo ædificio, quod hic in posterum incoles, commutasti. Ingredere sapientia, feliciter ingredere hoc hospitium; & ingressa, quàm sit amplum, quàm magnificum contemplare.

196. *Nobilitas Ioannis quaterni eorum in honore insignita.*

Vide Oratoris modestiam, dum sacet cognomentum.

Ecarum vestras.

Ecarum gens pro stemmate gentilitio regale stema sibi vindicat.

Comites, Duces, Praesules, Praesides, Dynastæque qui ad Ecas suam referunt originem.

197. *Noroniarum splendor regius.*

Dignitas ædificij quaternis in angulis, quibus nectitur, spectatur: angulares enim lapides firmitatem adhibent operi, ac decorem. Non aliter alicuius amplitudo familiæ ex quaternis auis, à quibus oritur, innotescit. Suum enim nepotes ab auis hauriunt, & in anos refundunt splendorem. Agite verò, & illustrissimi Candidati quaternos auos, tanquam quaternos amplissimæ substructionis angulos explore, Ecas, Noronias, Henriques, & quos suo ipse præfert cognomento. Singulos attentius expendite; diligentius inspiciete; curiosius contemplantini, faciliè agnoscetis, quàm his angulis non vulgare, sed regale monumentum fulciatur.

Primus ille angulus, qui Ecas continet, firmissimus quidem est, ac politissimus; auro interlinitur, non cæce; gemmis fulgurat, non cæmentis; ruinam non patitur, æternitatem pollicetur. Quàm pulchri in eo lapides, quàm pretiosi inferuntur. Ab ima basi ad summum epistylum vltro citroque commeate; nihil in eo, quod amplum, quod magnificum, quod regium non sit, inuenietis. Nam à materno auo Illustrissimi Candidati, Illustrissimo Domino Iacobo Deça, recta, vt vocant, linea si ascendatis; quo tendetis? Sanè per mares semper genitores; belli domique insignes euadetis in clarissimum Lusitaniæ infantem felicissimæ memoriæ Ioannem, filium augustissimi Regis Petri, & nomine, & virtute in Lusitania singularis. Vt non immeritò illustrissima Ecarum domus, quæ tota in illustrissimi Candidati fratre maximo recumbit, non immeritò, inquam, illustrissima Ecarum domus regio stemmate gloriatur. nam ab augustissimis Lusitaniæ Regibus, qui facti sunt ei in caput anguli, coronatur. Quod si lapides huius anguli laterales inquiratis, plures in eo Comites, plures Duces, plures Principis ordinis magistratus agnoscetis, quibus huiusce anguli constructio mirabili artificio exornatur. Nam & Comites in eo Penellenses, & Arionij Duces, & Bracharense Archipraesules, & plures alij non solum in Lusitania, sed in tota Hispania Dynastæ includuntur. Neque solum decus in angulo suspicio, sed & robur. Vt enim alios omittam, duo se mihi offerunt clarissimi de hac familia Scipiones, Illustrissimi Domini Ioannes, & Georgius Deça, Lusitani quidem, si patriam spectetis; si bellandi virtutem, qua Libyam terruerunt, Africani. Non minus enim operæ, & laboris in Arzilla, & Azamorio euertendis posuere, quàm illi quondam duo fulmina belli Scipiade in Charagine, & Numantia expugnandis collocarunt. En vobis primus angulus.

Quid de altero, qui Noronias complectitur? Ordine mihi secundus est, non dignitate. Quanto

& naturæ, & artis lenocinio splendescit? Florem in eo Lusitanæ nobilitatis nemo quidem non agnoscit. Vultis in eo Comites: Comites in eo habetis Dencirenses. Marchiones postulatis? Regalis villæ fulgurant in eo Marchiones. Optatis Duces? Duces ab hoc angulo non absunt Brigantini. Prouinciarum quæritis Gubernatores? Indici continentur in hoc angulo Proreges. Academicos Rectores desideratis? Ipse, ipse, quem præsentem & agnoscit, & venerat Academia, Rector illustrissimus cum illustrissimo Candidati in hoc angulo propinquitatis iure colligatur. Inclutum sanè angulum! qui non rudibus constructur ex lapidibus, sed collucentibus nectitur ex pyropis. At quem in caput huius anguli lapidem erigamus? In prioris anguli caput Regem crexi; Regem quoque in caput erigo posterioris. Antiquam proauorum seriem replicate: faciliè deprehendetis Noronias, à quibus Illustrissimi Candidati materna auia, & genus, & nomen hæreditauit, tandem in regale fastigium terminatos. Nam in augustissimum Lusitaniæ Regem vnicum huius nominis Ferdinandum tota huius anguli constructio fastigiatur. Quare sicuti prior ille angulus regio stemmate fulgurabat, ita & hic posterior stemmate pariter regio splendescit. Vidistis, quàm firmus sit hic angulus, & opulentus?

Et stirps clarissima.

Nornia à Ferdinando Lusitania Rege sanguinem suum perit.

198. *Henriciorum progenies numerosa & gloriosa.*

Tertium, qui Henriques includit curiosius vestigate. Quantus emicat ab eo fulgor, qui non solum complet illud oppidum, *Alcaceuas* appellant, cui Illustrissimi Candidati familia, iam inde ab antiquis temporibus dominatur. Verùm etiam in Lusitaniam extenditur, in Hispaniam diffunditur, in Italiam perlabitur, in maiorem partem Europæ peruagatur. Nulla enim ferè est ex tam multis Europæ regionibus, in qua plures de hac Illustrissima familia Comitatus, Marchionatus, ac Ducatus, amplissimæque aliæ Dynastiæ non assurgant. Et ne sua in hoc angulo firmitas requiratur, plures in eo Comites, vt Hispania nuncupat, *Stabiles* intercurrunt, qui sui stabilitate comitatus suorum stabilitatem posterorum feliciter ominentur. Iam verò quàm artificiosam coëant in structuram huius anguli lapides, quis non videt? Nam à paterna auia Illustrissimi Candidati, quæ & genere, & nomine Henriques fuit, si gradum ad superiores parentes referatis, quod deuenietis? Recto quidem limite, & per mares semper, vt de primo angulo dixi, genitores, ascendetis in clarissimum Castellæ infantem, nomine Henricum; à quo defluxit in cæteros huius familiae proceres cognomentum. Quem autem habuerit Henricus genitorem, Sanctiùmne Castellæ Regem, an potius Alfonso vobis erit fortasse, quàm mihi exploratius. Si habuit Alphonsum huius nominis secundum Augustissimi Regis Dionysij, & sanctissimæ Reginæ Elisabethæ in Lusitania nepotem, vt non leuibis ex indicis conicio, quanta huius anguli dignitas efflorescit? quæ in regiam non solum maiestatem, verùm etiam sanctitatem terminatur.

Henricij ab Henrico Infante deducit originem.

En vobis huius clarissimi ædificij tres anguli, seu huius clarissimæ familiae tres auis, regio vnusquisque diademate insignitus. Quid pulchrius ad speciem? Quid augustius ad honorem? Quid magnificentius ad totius memoriam posteritatis? Horum trium in aspectu angulorum, tantus mestupor amplectitur, vt orationem à quarto, qui restabat perlustrandus, penitus remoretur. Tibi igitur gratulor sapientia: quæ ab humilibus casis, in quibus olim delitescibat, ad sublimia tecta, in

199. *Mira Austeris modestis qui à Mendocij laudibus abstinent, ne proprias euulgarent.*

quibus modò splendescis, commigrasti. Tui illi suauissimi odores, qui ab exiguis quondam ruguriis spirabant, iam nunc à domibus eburneis, seu Hebræo ut elicitur de archiuo, à palatiis Regum exhalantur. Ingredere feliciter sapientia hoc hospitium, ingredere; quod illustrissimus tibi pandit Candidatus, nullum ex iis, quæ desiderare potes, in eo tibi deerit ornamentum. Age enim verò, tuo quid desideras in alumno. Nobilitatem? at quanta in eo fulguret, iam vidisti. Ingenium? Mihi crede. Per hos annos multorum ingenia tractasti: ingenium Illustrissimi Candidati nulli cedit, optimis exæquatur. Frequentiam in scholis? Scholas tam auidè, quàm ludos alij, frequentabat. Obsequantiam in Magistros? Certè tantam illis semper exhibuit, ut eorum, quocumque vellent, non modò ductum sequeretur, sed nutum. Beneficentiam in condiscipulos? Ipsi loquantur: quos infcio præceptore ad publicas actiones obeundas suo adiuit præsidio, ac promouit. Pietatem erga Deum? Tam prono fuit animo ad pietatem, ut faciliùs deesse sibi omnia, quàm se rebus diuinis deesse pateretur. Tuum igitur tibi gratulor sapientia Candidatum. Hic viuere, hic morare, hic triumphare. Oroque, ut quem suis naturæ præsidij cultum inuenisti, eundem tuis artis insignibus efficias cultiorem. Ergo illustrissime Candidate ipseus nomine sapientiæ solennibus te inauguro ornamentis. Accipe pileum lemniscatum, qui meritas tibi infulas feliciter ominetur; induc annulum signatorium, quo tua rectè facta ad memoriam posteritatis expressa relinquuntur. Librum in manus sume tuæ sapientiæ monumentum, cuius doctrina possis Lusitanæ & prodesse, & præesse.

Sapientiam Ioanne Candidato facta illustris.

Candidati encomia.

Philosophia insignis.

ORATIO XXII.

Euehitur ad summum philosophicæ dignitatis fastigium Illustrissimus D. D. Jacobus Lupus, nunc Ordinis sancti Jacobi Dominus Prior meritissimus, et in sacro Fidei Senatu Quæstor dignissimus.

200.

Venio exultabundus in hanc lucem ad labores meos feliciter coronandos. Te enim Illustrissime Candidate meis per hoc quadriennium laboribus veluti coronam adhibeo triumphalem. Nam si diuinus ille gentium Doctor, & institor Paulus, quos aluit, quos nutriuit, quos ad pietatem informauit, gaudium suum vocat, & coronam: cur te, cui ad Philosophiam anhelanti monstrauit viam, currèti facem præluxi, assequenti comes adfui (si spectes animum) non infidus: cur te, inquam, gaudium & coronam meam non appellem? Certè hoc te nomine eo libentiùs appello, quo tuum in me animum manifestius agnosco. Sicut enim labores meos per hoc spatium annorum fecisti tuos; ita stadio Philosophiæ decurso honores tuos facies meos: & qui ut me leuare onere, meum in te quos transtulisti; planè ut me afficias honore, tuum in me honorem detruabis. Singularem in hoc modestiam admior tuam: merita namque tibi auarè vendicas præmia, liberaliter aliis communicas & honores. Agite ergo & qui adestis; non tam spectandis præmiis, quæ sunt exigua, quàm auscultandis meritis, quæ sunt eximia, vacate. Præmia, quæ Illustrissimo molior

Paulus.

Candidato, tria adfunt: liber sapientiæ typus, annulus symbolum probitatis, pileus sericis filis in morem diadematis simbriatus, nobilitatis monumentum. Quid leuius ad speciem, quid angustius? At merita totidem mihi è regione obuersantur: sapientia quadriennij laboribus acquisita, probitas totius vitæ spatij exulta, nobilitas antiquissimis proauorum stemmatis commendata. Quid accommodatius ad veram laudem, quid angustius? Quare ab illis præmiis oculos deflectite: ad hæc merita aures comparate.

Longa vos oratione fatigabo. Neque enim breuibus dicendi finibus includi possunt, quæ totam ferè eloquendi exhauriunt vbertatem. Sed quis mihi aspectus vocem intercludit? quis linguam mihi præpedit obtutus? quis horror fauces mihi obsidet, totamque è pectore dicendi eripit facultatem? Me ne lupi vidère priores? quorum proprium est, mutos efficere, quos intuentur. Ita planè est: Lupus mihi adest. Ille me, non alius, ille mutum me reddidit, & elinguem: qui suarum laudum mihi silentium plusquam Pythagoricum seuerè imperauit: arbitratus tunc eas meliùs euulgari, cum modestiæ velamine obteguntur. Hoc tamen sine, ut exorem, vi illustrissime, ut si minus tuas laudes expromam; laudum tamen umbras nonnullas ducam: faciam, ut à longissima narratione, quam decreueram, ad breuissimam periodum, quam imperas, tota mea oratio colligatur. Quid priùs igitur commemorem? Nobilitatem? Eam si verbis illuminare vellem, eo ipso obscurarem. Solémne præterea face aliquis sanus indicabit? Ita planè, si illustrissimam Luporum familiam enucleatiùs aperirem, infanirem. In illius profapia duo commendantur, exordia, incrementa. Ego in hac familia exordia non inuenio: longè abest ab initiis, qui quis in illa est natus. Nisi fortè exordia appellentur, quæ à prima nobilitatis fastigia iudicantur. Si rem ita vultis ut definiam, huius familie exordium Regium sceptrum est. Rem ut credo sapitis, memoriam solum ne excidat, interpono.

Ex triphila Philosophia Monare triphila Lani durica. tur in Comidatum.

Pulchre ludi in Virgiliani lupi.

Luporum tuos in Lusitania.

201.

Periculoso bello laborabat Lusitania sub Rege huius nominis primo, felicis memorie Ioanne: cum ei à finitima Regina quinque filij de Regine matris nomine Lupi appellati in auxilium præmittuntur: nouos induit animos ex nouo præsidio Ioannes: bellum suscipit, hostes pellit, ciues dicit, totam à seruitute eximit Lusitaniam, ita ut, quæ primo sub Alphonso quinque vulnere Christi auspicio nata fuerat, eadem primo tub Ioanne quinque Luporum patrocinio renata videretur. En exordia? Noua planè rudimenta, in quibus nihil rude, noua fundamenta, in quibus nihil humile, noua principia, in quibus nihil imperfectum. Noctis illud prouerbio decantatum, *Generosus plantis cum fructu prouenire in ardore felici*. Non solum summi apices panduntur in frondes, gemmant in flores, exuberant in fructus; sed etiam totus hic vernantis anni apparatus prima pullulat ab radice. Ita Illustrissima familia Luporum, non solum iam adulta, sed vix nata regis insignibus splendescit; & iam inde à Regina augustissima parente tanquam prima à radice sceptrum geminat, purpuras regales ostendit, gemmeas induit coronas. Quem progressum, quem exitum talia vobis exordia videntur habitura? Certè tantum accreuit hæc familia, quanta habuit spatia accrescendi. Totam sese in Lusitanam intulit, & infudit nobilitatem. Adcò ut nulla primi

Quini Lusitania Luti à quine Christi vulneribus comparatio.

Luporum gè regis insignibus claris.

primi nominis in Lusitania domus sit (percurrite singulas, qui estis ad hoc studium promptiores) nulla, inquam, quæ cum hac familia in aliqua necessitudinis commercia non conspiret.

202.

Luporum genus cum nobilitatibus Lusitania Dynastia coniuncta?

Omnes ab hac lucem, hæc ab omnibus lucem feneratur; mutuas sibi singulæ præstant faces; alternis inter se fulgoribus singulæ collustrantur. Quare dum Lusitana nobilitas steterit, hæc stabit: meritò ut possit sibi vsurpare insigne illud hædera toto muro inerrantis, cum hac inscriptione, *Te stante viuebo*. Ut enim hædera multiplici lapsu serpens, suisque fibris & clauiculis, quidquid nanciscitur, arripiens natiuo virore exui non potest, nisi priùs totus, cui innititur, murus diruatur: ita hæc domus cum reliquis Lusitanæ dynastiis mutuis amplexibus inhærens, excindi nequit; nisi priùs tota, quod Deus auertat, Lusitana nobilitas, cui incumbit, labefactetur. Iam verò titulos, si requiras, innumeros numerabo. nam præter Gubernatores, Comites, Legatos, regalium censuum euratores, Regis Senatoribus præfectos, plurèsq; alios magistratus, illustrissimi Candidati auos, proauos, ac tritaos, quorum nullum nomino, ne quem nominem extremum: præter hos, inquam, sola hæc familia virorum, seu, ut dicam Lusitanè, *Baronum* est. Hanc domum, si Philosophus ille Cynicus aspiceret, à suo veteri iurgio abstineret; qui in meridiana luce, in frequentissimo foro, huc, & illuc cursitans accensa tæda viros inuestigabat: ratus nihil esse minus, quàm viros pleròque, qui viri esse videbantur. Oculos si huc referas ó Cynice, quàm raros in tua Græcia viros inuenisti, tam frequentes in hac familia deprehendes. Viri sunt omnes, seu *Barones*, nomen à virtute mutuati. Incidi inopinus, quoniam oratio festinabat, eam scilicet in virtutem, quam Illustrissimus Candidatus à maioribus suis hæreditariam accepit. Iuuenilem ætatem vitiis pronam esse omnes sciunt, plerique experiuntur: neque ille sanctissimus Iobus ignorauit, cuius illa verba sunt, *Offi eius implebuntur vitiis*, seu, ut Hebræo eruitur de archetypo, *implebuntur adolescentiis*, ac si nihil interesse existimet, vitiis ne, an adolescentiis quispiam impleatur.

Iob. 20. 11.

203.

Candidati encomia singularia.

Ambros.

Tua verò optime Candidate adolescentia nullum habet minus, quàm cum adolescentiis commercium. Memor enim, te à viris, seu Baronibus, seu virtutum cultoribus produisse, semper in iuuenili ætate virilem probitatem coluisti. Hoc planè tuus in res diuinas ardor, in religiosos ordines amor, in magistros tuos beneuolentia, in pietatis opera affectus, in Diuorum obsequia studium, etiam me tacente buccinantur. Quin etiam & cum bonâ iuuentutis partem inter Academicos iuuenes transegeris, vnum omnino extitit singulare, quòd nihil alienæ noxæ in te hæserit, plurimum virtutis tuæ in alios redundarit; vnde hætenus querelam de omnibus iuuentutem ab omnibus immunem querimoniis conseruasti. Pluribus tuarum virtutum laudibus libens parco, ne videar, vel hortando adulari, vel laudando fascinare. Vnum moneo, (neque enim profers, ut de cæteris adolescentibus testatur Ambrosius, fastidiosam monitionibus iuuentutem;) vnum, inquam, moneo, perge nobilitati à maioribus acceptæ virtute propriis factis comparata, ut fecisti hætenus, antequam. Ita fiet, ut alterius vtraque suffusa splendore clarior enitescat. Iam verò tuum ad sapientiam laborem, & contentionem inde

Mendoça Viridarium.

festam, quis incredibiliter non miretur? Philosophiæ quadriennium, non inficior, tam est graue, ut nullum forte ægrius ac difficilius videatur. Hinc est, quòd multi è portu soluant, plerique in medio conatu naufragentur, pauci optatam stationem consequantur. nam quosdam insana cupiditas ab incepto auertit; alios molesta nauisæ retrorsum cogit, plurimos diuturnus labor obruit, & infringit. Te verò proposito tenacem nec molestiæ, nec labores, nec inanes appetitiones diuersa in studia abstulere, eundem semper in scopum tuus te Philosophiæ amor incitauit, audiendo frequens, scribendo assiduus, celebriores actiones obeundo impiger aduisti: in quibus Philosophiam & Oratoriam tam solerti artificio sociasti, ut qui aderant, & Philosophum orantem, & oratorem philosophantem sibi audire viderentur.

Hæc tua sunt merita, Illustrissime Candidate, non laciniOSO, ut optabam, dicendi genere exulta, sed exiguo, ut iussisti, verborum ambitu prælibata. Quæ pro illis præmia debentur, tota tibi posteritas molietur, ut partis honoribus respondeant comparandi. Interim tria tibi totius Academicæ nomine deferuntur. Accipe pileum caruleis simbrisi lemniscatum, qui & prodat maiores tuos regis coronis insignitos; & demonstret Philosophiam, quam colis, multis coloribus variegatam, multis habitibus distinctam, multis, ac pulcherrimis vestibus fulgurantem, & portendat infulas ac tiaras, quas tibi spero propediem affuturas. Annulum indue signatorium, quo possis tuam de rebus philosophicis sententiam veluti impresso sigillo confirmare: & qui suarum partium in se recurrentium perfectione tuorum operum à Deo, & in Deum redeuntium comitatum repræsentet. Librum tibi trado vnicum sapientiæ thesaurum, ex quo tibi, aliisque necessarium ad res omnes præsidium mutuare. Fruere tuo bono, fruere, & te longissimum in tempus Academia perfruat.

Insignia Philosophia laudum argumenta.

ORATIO XXIII.

Illustrissimo D. D. Ioanni Brigantino Episcopo Vicensi primum Philosophiæ curriculum inuisenti.

204.

Conimbricæ, Academicæ, Societati nostræ, his scholis, Dialecticæ Lyceo, meis auditoribus, ac tandem mihi vni felicitatem auguro, ante denuntio, prædiuino. Quæ præpetis omina pennæ me in hoc vaticinium impulere? Aquila Regina volucrum, & à cælo delapsa mihi visa est hæc nobis felicitatem ominari, cum te Pontifex clarissime in eundem nidulum video remigrare, ex quo multis abhinc annis ad honores tibi debitos, licet tuis meritis minores, euolaras. Aquilam felicissimi auspicii volucrum fuisse nemo nescit, qui humanas historias prælibarit. Illa est, quæ Midae tenuis fortunæ hominem ad montes aureos incredibilium diuitiarum antecessit. Illa, quæ Ægonem natum sub paupere tecto ad Heraclidorum regnum fausto omine deduxit. Illa, quæ Hieronem humilis conditionis virum ad Regiam inter Siculos dignitatem excitauit. Illa, quæ

Aquila anguria felicissima.

D. Paulus.

inpetus hortabatur. Hæc, vt Apostoli verbis loquat, instantia tua quotidiana, sollicitudo omnium animarum. Huc venisti non venatum, vel aucupatum auctoritatem propriam; sed petitum, & inquisitum vtilitatem alienam. Ergo geminis doctrinæ & virtutis alis erectus, cælo labere, vel potiùs cælo caput inferre: tuum volatum promoueat Academia, quibus solet honorum gradibus; prouehant Marchiones, Pontifices, ac Reges, quibus possunt fauorum incrementis; diuinus à tergo Spiritus, cuius in Collegio, cuius sacra in hebdomada, cuius in obsequium feliciter inauguraris; secundissimis à tergo auris beneuolè prosequatur.

Collegiū Ebo-
vense Spiritus
sancto dicatū.

ORATIO XXV.

Pro suis Philosophiæ candidatis in
Philosophiæ mensis.

209.
Athenienses
nullo donabāt
præmio Philo-
sophiæ candi-
datis.

M Irabatur olim Isoocrates leges, institutaque Atheniensium, qui cum singulis hominibus de republica bene meritis singula præmia statuerent, nullum tamen Philosophiæ candidatis præmium assignabant. Coronabantur milites, qui inimicas acies euerterent, qui hostiles mauros insilirent, qui imperij fines propagarent, donabantur pugiles & athletæ, qui manum felicius consererent, qui luctas artificiosius inirent, qui pancratium validius exercerent; ditabantur magistratus, qui leges viles facerent, qui ciuium moribus prouiderent, qui reipublicæ pacem tuerentur. Ipsi denique minorum artium, venalium, fabrilium, & ancillariorum professoribus sua præmia largè, abundèque partiebantur. Solus Philosophiæ candidatus vacuus iacebat, & immunis. Rem indignam, exclamabat Isoocrates, & si quid tale de Atheniensium æquitate fas est dicere indignissimam! In hanc ego Isoocratis querimoniam bona illius venia non coniuo. Scio Athenienses homines acutos fuisse, & perpicaces; bonum aliquem in scopum non dubito collimasse. Quorsum igitur eorum consilia spectauerint, si libet, paululum exploremus. Dicite, quid vobis videatur in hac re; deinde quid mihi in mentem veniat, audietis. Erit planè, vt tota Isoocratis criminatio detonet, & conquiescat. Dicitis, optimè, quidem Athenienses. Nam cum rempublicam quoddam alucarium esse dicerent; cæteros artifices tanquam apes, solos Philosophos tanquam fucos, ignauum fucus, iudicauerunt. Quare sicut apes turmatim coeuntes desidiosos fucus alienis pastos, saginatòsque laboribus toto exigunt ab alucario, ac propellunt: ita Athenienses paribus animis conspirantes pigros Philosophos & inertes, quorum vita, cibus: quorum labor, otium: quorum industria, somnolentia, ab omni munere ac præmio deuoluebant. Absit à vobis, optimi æstimatores, procul absit hoc arbitrium. Nam Philosophum appellare fucum, furor est. Quid fucò pigrius? Quid Philosopho alacrius? Quid fucò inertius? Quid Philosopho solertius? Quid fucò obtusius? Quid Philosopho turtius? Quid fucò otiosius? Quid Philosopho riosius? Furor est, mihi credite, furor est, Philosophum comparare. Et quamuis cæteri sopheri degenerarent in fucos; tamen hi, qui t, optimi candidati, apes proculdubio imi-

tentur. Nonne vidistis, quanta sedulitate more apum excurrerunt in agros iam vsque Vlyssæos, non tymum syluestrem, sed aurum textile allaturi, non flores tantum libaturi, sed gemmas, quibus hoc suum alucarium picturarent? Non vidistis, quo studio inter se officia partiti, hos parietes, has mentas, hæc cœnacula exornarunt: Quas obsecro lascinias, quas tæneas, quos lemmiscos, quæ redimicula, quos calathos ex auro argentòque virgatos, quas corollas pactiles, subtiles, & plicatiles, quas pateras, quos abacos, quas orcas: quos pyrgos, quas turriculas, quos odores, quæ suffimenta, qualem denique gazam, qualem supellectilem, hanc in exedram non intulerunt? Vt non iam aulam vestire, comere, & excolire viderentur, sed

manere suos, & Dedala sine creta. Vagi.

Quid ergo? Martio vix appetente, qui tam multos flores congerit; qui tam præcoces maturat fructus; qui terram cogit inuitam, ac renuentem, vt integras, quas huc transferat, producat fucus, fucus est? Parcite, optimi æstimatores, parcite. Vestrum me iudicium pedarium assentorem non habebit.

Sed iam meam, an fortè non displicet, sententiam audite. Sapientissimè quidem Musa Attica, cæteris bonarum artium cultoribus amplissimè muneratis, Philosophis, neque in manum inferebat palmam, neque in caput induebat coronam, neque in sinum quidquam pretij congeribat; vt ostenderet aliorum merita opticum potuisse quidem præmiis superari; merita Philosophorum ne exequari quidem vllis muneribus potuisse. Ipsam sibi Philosophiam mercedem esse; ipsam sibi sapientiam coronam. O egregiam Philosophorum maiestatem, quorum merita sunt præmia, quorum labores sunt honores, quorum pugnae sunt coronæ, quorum vigilie sunt diuitiæ, quorum studia sunt præconia. Satis Philosopho, satis est, pro ingenti cumulo præmiorum, Philosophia. Annuitis, meam mecum in sententiam conspiratis? Detumescite igitur o Isoocrates, caudidico in patriam clamore, detumescite. Optimè quidem Athenienses, sicut Philosophum plusquam cæteri hominum coluerunt, & Philosophos plusquam cæteri hominum decorarunt, non exoticis quidem meritis, sed natiuis. Intus, intus est in Philosophia auri vena, quo honorificè coronatur. Quare optimi candidati nolo vos verborum ambagibus eludere. Nullas fiteor habeo, quas vobis impertiar, coronas: nullas omnino. Neque tamen ea propter de præmiis onusti. Descendite cauti in arenam, clamoribus aures ne obtundite, sententias ne præcipitate, laqueos expedite, iacula retorquetè, caute fallaces ictus, respondete singulis, satisfacite omnibus. Vestra vos gloria, vestræ vos laudes, vestra vos merita ab æquissimis arbitris decantata, cumulatiùs, quàm externa præmia coronabunt.

ORATIO XXVI.

In lapide Baccaureorum.

V Errissimum est illud Salomonis oraculum, Da occasionem sapienti, & addetur ei sapientia. Nam omnes bonarum artium cultores, dum abest occasio sui ingenij ostentandi, torpent, & inani desidia sopiuntur: cum primum se offert op-

210.

Proverb. 9.
Occasio dum
abest, torpent
ingenia.

portunitas suæ artis peritiam exhibendi, calent, sudant, & indefessa contentione excitantur. Tolle ab vrbe ægritudines, medicorum industria feriabitur: singe grassari morbos, multi ab inferis redire Hippocrates videbuntur. Blando fauonio sternatur Oceanus, strati per foros nautæ, placidum se immittent in soporem: vehemens pelago procella incumbat; exilient, cursitabunt, effervescent, marinos se omnes transferent in Proteos, in Neptunos. Toto regno pax, & tranquillitas dominetur, nihilo boni milites different ab ignavis: ingruat bellorum turbo, ad arma signum euocet, ad arma. Veteres in nostro seculo Cæsares non requiras, Magnos antiquis temporibus non inuideas Alexandros. & vt à communibus exemplis ad propria transferatur oratio; dum olim hæreticorum turbines siluerunt, sanctissimi illi Heroes priuato in otio contemplationis quiescebant; vbi cæca hæresum tempestas furere, ac debacchari cœpit; ecce tibi è latebris omnes emicant in arenam, accuratiùs poliunt ingenia, subtiliùs acuunt eloquentiam, mirabilioris intorquent iacula disciplinæ.

212.

Prouocarunt olim Pelagius Augustinum, Arius Athanasium, Rufinus Hieronymum, Nestorius Cyrillum Alexandrinum, Valentini, Sabeliani, Montanistæ, & innumeræ aliæ pestes Epiphanium; sed quos lacessere quietos ausi sunt, lacessitos nequaquam sustinere potuerunt. Nam quò illi præclari Antistites, ardentiores antea fuerant pacis ac tranquillitatis amatores, eò postea validiores extiterunt contra infelicissimam hæreticorum agmina bellatores. Da occasionem sapienti, & sapientior apparebit. Cineribus obducta scintilla dormiscere videtur, & languescere; si flatibus vrgeatur, gliscit, adolescit, & magnum sæpe glomeratur in incendium. Quorsum ista, dicit aliquis. Rem accipite. Suos intra nidum pullos fouit per hoc triennium Philosophia. Audiioribus primùm epulis aluit Dialectica; suauioribus deinde ferculis Physica enutriuit; iucundissimis tandem pabulis Metaphysica saginavit. Quid virium, quid neruorum generosæ proles collegisset, æquum erat, vt experiri aggrediretur parens officiosa. Dat occasionem sapienti, seu potiùs sapientiæ Candidatis, vt qui hæcenus intra priuata gymnasia literarum fuerant studiosi, iam studiosiores publico in theatro videantur. Magna profectò se offert alumnis sapientiæ, magna se offert occasio ostentandi, quam toto triennio Philosophiam compararunt. Hæc sapientissimorum hominum frequentia allicit ad dicendum: hic æquissimorum iudicum congressus excitat ad pugnandum: hoc philosophici certaminis stadium vrget, stimulat, & accendit ad conflictus alacriori animo subeundos. Lapis est, quem hæc non mouet: ferro durior & adamante, quem hæc non flectunt: dignus, qui à Philosophiæ castris exauctoretur, qui dum tanta se dat rei bene gerendæ oportunitas, non gestit, non exilit, non irruit in certamen. Ergo Philosophiæ candidati vires sumite, ingenia excolite, animos in pugnas integrate. Adest occasio, Philosophiæ, quam per hosce annos coluistis, inculcandæ. Lapis hic dormire vetat, pungit ac vellicat dormitantes. Ferunt Aristotelem Philosophiæ parentem solitum se tradere in quietem apprehenso lapillo, pronaque manu in subiectam peluim: vt cum sopor paulatim se effunderet in artus, fluentibus digitis pondus elaberetur; editòque strepitu dormire aggredientem ad repetendum studium excitaret.

Aristoteles
vigilia.

Ille lapis Aristotelem excitabat, hic lapis Aristotelis excitet auditores. Vt qui hæcenus diligentes, & curiosi extiterunt; deinceps diligentiores, & curiosiores omnium, qui adsunt, calculis censentur.

ORATIO XXVII.

Philosophiæ mensas Auditor indicit.

Quam sit inter sapientiæ, & voluptatis conuiuia discrimen, nemo est, qui si animum diligenter appellat, facillè non agnoscat. Nam voluptas cum exhibet hominibus ferculorum apparatus, qui corpus prægrauat, rationem impedit, totum animum vitis prouocant ac procliuem. Sapientia eas suis alumnis epularum delicias proponit, quæ sensus reficiunt, mentem acuunt, tumultuantes in pectore vitiorum turbines serenant. Vtriusque rei illustria nobis superesse poterant, tam ex sacris, quàm ex profanis analibus exempla. Sed in voluptatis conuiuio nihil moror. Facestant illa suis cum lurconibus, quos non tam recreant, quàm macerant; non tam vegetant, quàm hebetant; non tam exhilarant, quàm excæcant. Tuis o sapientia in conuiuio libentior oratio conquiescit; quibus corpora non deprimuntur, sed eriguntur: sensus non hebescent, sed splendent; animi non vitiantur, sed expiantur.

213.
Discrimen in-
ter sapientia,
& voluptatis
conuiuia.

Quantum igitur ex conuiuio sapientiæ rationi acumen oriatur, senex ille Isaacus non tam verbis, quàm factis testatus est. Cum enim filio, quem primo loco genuit, extremam felicitatem precari veller, eumque de omnibus, quæ per annorum seriem consequentium, euoluenda essent, præmonere. Quid fecisse existimatis? An meditandus arcanam sese addidit in recessum? An legendis antiquitatis historiis incubuit, ex quibus posteritatis euentus præfagiret? An ad mentis aciem acrius intendendam, externos à suis operationibus sensus auocauit, & in solo animi intuitu defixus conquieuit? Aliam profectò diuino afflatus Spiritu inuit rationem. Affer, inquit, pulmentum, vt comedam. Nouum planè consilium, & inauditum! Nescis sanctissime heros, & sapientissime, nescis, ferculis obundi sensus, ingenium obstupescere, animi vires hebetari? Nescire hoc non potes, quod nemo nescit. Ignoras tibi modò necessariam esse acutiorem mētis aciem, vt possis vera filiis bona impertiri, vt queas tanquam ex alta specula in omnē posteritatem prouidere, vt valeas rerum euentus inaccessa planè caligine inuoluto explicare? Ignorare hoc non potes, quod nemo, quantumuis ignarus sit, ignorat. Quid ergo cum ingenio indiges, conuiuium postulas? Perdis ingenium, si conuiuio gaudes: famem integram, si non seruas, acumen ingenij non seruabis. Absit, mihi videtur respondere longæuus senex, non his epulis animorum acies crascescit; non his pabulis ingeniorum vbertas emollitur. Nequaquam rationis lumina his saporibus sopiuntur. Id profectò ex voluptatis conuiuio consequetur: conuiuium enim voluptatis, est conuiuium rationis. Meum tamen non voluptatis est, sed sapientiæ condimentum. Voluptariis conuiuio animus pariter cum corpore extabescit: conuiuio tamen philosophicis in corpore lenescit, & marcescente, reuiuiscere animus vit-

214.
Isaacus sapi-
entis continen-
tium postula-
uit.

Gen. 17.4.

Conuiuio
voluptatis ra-
tionis conui-
uium.

detur, & iuuenescere. Ita planè est. Quare annuercarium hodierno die conuiuium suis alumnis Philosophia proponit, & instaurat tam amplum, vt nullum delectamentum excludat: tam suauae, vt nullum fastidium admittat; tam splendidum, vt conuiuas omnes veritatis splendore illustret, nullas umbras falsitatis inter veros conuiuatores serpere patiat. His mensis siquis auidè accubuerit; neque propter saturitatem famem sentiet, neque propter suauitatem fastidium sustinebit. Magis à fastidio exulabit, quam famelicus: magis à fame, quam fastidiosus. His epulis, qui se expleuerit, tantum aberit, vt terrenæ contagionis vitii obruatur, vt potiùs ad sublimiora virtutum fastigia excitetur.

ORATIO XXVIII.

Ad suos Philosophiae Candidatos post conuiales theses.

215.

Auditorum suorum encomia.

Auditorum laus Magistri laus est.

Feliciter optimi Candidati, feliciter pugnaſtis, ſuperatiſtis; quid ſuperest? Vt triumphetis. Feliciffimè ter, & ampliùs feliciffimè. Vobifne, an mihi hanc felicitatem gratuler? Vobis, non audeo: non quòd illa exigua fit, ſed quòd vobis multò maior debeat. Ergo mihi gratulor. Felicitas hæc, quanta quanta eſt, pace dicam veſtra, tota mea eſt. Sed inuidiam aliquam ne mihi onerem, dum mihi ſoli arrogo, quod vobis mecum commune eſt: attendite obſecro, quo iure totam hanc mihi vni tribuam felicitatem. Sunt in hodierna actione & merita, & præmia. Merita, fateor ingenuè, palàm dico & latinè, teſtor omnes, quotquot adſunt: merita veſtra ſunt omnia. Nihil de illis in me transfero. In alienas fortunas inuolare, ſi in veſtrorum meritorum dignitatem inſilirem, aut tantulam ex illis partem ad mei nominis gloriam uſurparem. Abſit, vt hoc faciam. Veſtra ſunt merita, non inſicior. Labor veſter eſt, diligentia veſtra, ingenium veſtrum, honor, virtus, ſapientia, contentiones ad gloriam, ſtudia ad probitatem, exempla ad recordationem poſteriorum, veſtra ſunt omnia. Fateor, ita eſt. Nullam ego partem veſtrorum mihi poſſum tribuere meritorum. Vos ſoli ad pugnam exiuiſtis, vos ſoli victoriam reportatiſtis, vos ſoli de hoſtibus triumphatiſtis. inuidus fanè eſſem, ſi tantarum laudum aliquam partem, quamuis minimam, vobis detrahere voluiſſem. Veſtra ſunt merita, veſtra ſunt. Sed præmia quorum ſunt; quorum ſunt trophæa, quorum eſt laurea, & adorea: Præmia, id quoque fateor; præmia vobis debentur, vobis petuntur, vobis donantur, vobis ſummo iure donata eſſe feſtius plaufu & gratulatione totius Academiae perhibentur.

216.

Apoc. 19. 11.

Daſte mihi tamen hanc veniam. Præmia mea quoque ſunt. Veſtrum omnium coronis hodierna die incedo coronatus. Ecce mihi ſe offert egregius forma iuuenis, qui olim Pathmæo vari, cum diuina altiùs contemplaretur, auſtiori habitu, quàm humano ſe obiecit. Cernitis in capite eius diademata multa? Chriſtus ille eſt, qui ſuorum militum coronas, quas pugnando meruerunt, ſibi proprias fecit adiuuando. Ego ne vt audeam veſtras mihi coronas eodem nomine uſurpare, quo Chriſtus ſuorum ſibi martyrum coronas uſurpauit. Nequaquam mihi credite.

Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia cordi eſt.

Virg.

Martyrum ille dux, & imperator, martyrum ſibi vendicat coronas; quia docet manus eorum ad prælium, & digitos eorum ad bellum, vt bene cecinit Pſalmographus. Adeſt prælianti, intendit arcus, collimat ſagittas, dirigit plagas, firmat peçtora, roborat veſtigia, tenet, munit, circuit, tuetur, ac denique, vt egregiè Cyprianus, pugnat & vincit in martyribus, & in eodem agone coronat pariter & coronetur. Ego ſimile vobis obſequium nunquam præſtiti. Emiſi quidem vos in arenam, in periculum, in congreſſum; ſed vobis non interfui præliator. Imò retraxi pedem, terga verti, dimiſi ſolos, & vix è ſublimi ac tuto loco per tranſennam præliorum veſtrorum adſui ſpectator; quo igitur meo iure, quo meo merito veſtras mihi tribuo coronas? Attendite, quòd ſpectem ſi vis examinetur. Coronæ veſtrae ſunt. Si meus in vos animus attendatur, meæ. Nam veſtris bonis ita lætor, veſtris honoribus ita afficior, veſtris laureis ita nobilitor, veſtris præmiis ita locupletor; ac ſi hæc omnia meum in decus verterentur, meum in honorem accumularentur, meam in laudem ſponte fluerent, meam in gloriam pariter caderent, & coronam. Enim verò vos victoriam reportatiſtis, ego vinco. Vos coronas meruiſtis, ego coronor. Vos triumphos celebratiſtis, ego triumpho. Creſcite feliciter, vt cæpiſtis, creſcite. Augete victorias, multiplicare coronas, triumphos accumulate; & ſi me feliciorum in dies reddere exoptatiſtis, curate, vt efficiamini in dies feliciores.

Corona diſcipulorum præceptorum ſui corona.

Pro ſequentibus oratiunculis.

ARGUMENTVM.

En oratiunculis, quibus Noſter, veluti gradibus ad Theologiæ Doctorem aſcendit. Breues ſunt (hæc Eboreſibus norma,) ſed non leues: pretium parit aliquando breuitas, gemmas credo magni ponderis incluſas auro. Addit pretium, & operis ſolertia, & artiſticis modeſtia. Si vtrumque venale foret, vultus non emeret.

ORATIO XXIX.

Pro formatura ſua.

Honores in publico theatro poſtulare non debent, etiam qui merentur. Duo illi non ſolum ab eodem cætu, ſed etiam ab eodem ſatu germani Iacobus & Ioannes magnis virtutum meritis ad primas in cælo cathedras adſpirabant: adduci tamen nunquam potuerunt, vt eas palàm, & in luce, & in oculis hominum ambirent. Tempus captant, quo Magiſter & Seruator hominum à vulgo in reſſum abderetur: tunc ſecretò, procul ab arbitris, & cum nulli ſuis precibus adeſſent aucupes, adeunt, adorant, & precantur. Quorſum ea cautio, inquit Chryſoſtomus? Certè erubeſcebant petere inter homines, quod inter homines deſiderabant poſſidere. Hæc ſi ita ſunt, quòd me impellis, Eboreſis Academia? Publicos vt in publico conſeſſu honores petam? ruborem mihi vt faciam? ruinam mihi vt moliar? inanis au

217.

Honorum poſtulat.

Chryſoſt.

audium gloriæ vt me prodam? honori potius vt conſulam, quàm pudori? ambicioſo affatu iudicum animos vt exantem, quo illorum in me ſuffragia conferantur? Abſit, pace tua dicam, abſit, vt hoc faciam. Trahe, retrahèque quòd lubet, ſequar. hoc me nunquam indues in conſilium, vt publicus orator ſum honorum, quorum publicus eſſe deberem recuſator. Nam ſi illos, qui magnis virtutum meritis fulciuntur, ab honoribus palàm exigendis modeſtia remoratur: quæ me ager intemperies ad honores, qui mihi non debentur, ambitioſè aucupandos?

218.

Humilis Chriſti honorum poſtulat.

Hebr. 9. 14.

Cæterùm ne à maiorum reſiliam inſtitutis; & ne dum modeſtiæ laudem ſectari cupio, labem contrahere videar inſolentiæ: eam inire iuuat precandi rationem, quam magiſter hominum Chriſtus non ſolum docere voluit, ſed exercere: qui non loquendo, ſed apparendo precabatur. Introiit, inquit Paulus, in cælum, vt appareat; ſeu, vt magni vtar interpretamento Aquinatis, vt oret; eius enim orare, fuit, hominem ſe Deo præſentare: tacitus petebat, tacitus impetrabat, non inſiſtendo precibus, ſed paternis ſe oculis liſtendo. Hanc ego ſi orandi viam ſequar, credo, neque in petendis honoribus ambitioſus eſſe videar, neque in reiiciendis faſtidioſus. Quare preces non affero, ſed me offero: promptiorem vobis ad parendum, quàm vos mihi eſſe poſſitis ad imperandum. Facite, quod libuerit; certò ſcio, quòd maiora meis meritis, non minora veſtris animis facietis.

ORATIO XXX.

Pro Licentiatus ſui gradu.

219.

Conſuetudo Senatorum in Deo beneficiis eſt poſtulat.

Sanctiſſimi quondam heroës magna à Deo beneficia petaturi, nulla ſua merita interponebant; ſed ſola accepta à Deo beneficia memora-bant; perinde ac ſi vellent beneficiis acceptis emere accipienda, planèque ſentirent, nullum Deo eſſe poſſe efficacius argumentum ad noua beneficia conferenda, quàm meminiffe collatorum, neque ſibi opus eſſe validiori prece ad futura impetranda, quàm præterita retuliſſe. Acturus mihi videor è re mea, ſi quo pacto veteres illi ſanctitatis antiſtites ad Deum precaturi accedebant; ita & nunc adueniam precator. Quare mea non vendito merita, quæ ſcio quàm ſint exigua, ac prope nulla; veſtra commemoro beneficia, quæ in me vnum antehabitis actionibus contuliſtis, audiendo beneuole, arguendo ſubtiliter, patrocinando feliciter; ac denique veſtris ſuffragiis tantquam gemmulis candidis meas actiones conſignando. Præſtita mihi à vobis beneficia ad maiora ſperanda me inuitant, ad maiora largienda vos impellunt, vt cum mihi lauream imponatiſtis, veſtra potius munera, quàm mea merita coronetis.

ORATIO XXXI.

Pro Veſperijſ ſuis.

220.

Bernard.

Monſtroſa res eſt, inquit D. Bernardus ad Eugenium, gradus ſummus, & animus inſimus; ſedes prima & vita ima; lingua magniloqua, & manus oſioſa; ſermo multus, & fruſtus nullus; vultus

gravis, & actus leuis; ingens auctoritas, & nutans ſtabilitas. Dignum planè tanto ſapientiæ, & ſanctitatis antiſtite oraculum. Sed reliquis oraculi partibus ſuperſedeo, vt prioribus inſiſtam. Monſtroſa res eſt gradus ſummus, & animus inſimus. Gradus ſummus ille eſt, ad quem Doctores euehuntur, ex quo tanquam ex altiſſima ſpecula terrena deſpiciunt, cœleſtia contemplantur: animus inſimus ille eſt, qui humanæ gloriolæ adhæreſcit, & tanquam vile mancipium populares plauſus vndique aucupatur. Quid ergo monſtri ſimilius eſſe poſteſt, quàm diuina contemplari, & terrenis inharere, vagari cælo, & ſolo reperere; dominari aſtris, & cupiditatibus ſeruire; denique gradum habere ſummum, & animum geſtare inſimum? Monſtrum planè Lerneæ ſæuius; Cretico, & Colchico truculentius. Monſtroſa res eſt, gradus ſummus, & animus inſimus.

Ne quod ſimile portentum in ſapientiæ theatris graſſaretur, ſapientiſſimè à maioribus noſtris conſultum eſt, vt qui in ſummo gradu ſapientiæ collocandi eſſent, degeneres animos non afferrent; & qui multis actionibus ſui acumen ingenij prodidiſſent, vnica ſaltem actione ſui probitatem animi teſtarentur; vnica, inquam, eò fortalle ad probandum efficaciore, quòd priores actiones ſubtiliter argumentando tranſigantur, hæc autem humiliter ſedendo, humi celebretur. In quam legem, ſi vnquam alias, nunc vel maxime aliqua diſpenſatio conueniret, cum ſapentiſſimi Patris & probitas & religio, & humanæ gloriæ contemptus, nobis luce clarior meridiana ſplendeſcat. Verùm ne quid intentatum prætermittas, & vt per omnem verſatus aleam, lauream conſequaris: præbe te humilitatis ſpectaculum, Deo quidem, vt ſeruias, Angelis vt placeas, hominibus vt præluceas ad virtutem, ſicut hæcenus ad ſapientiam præluxiſti, & in poſterum prælucebis. Adſunt virtutis tuæ non ſolum ſpectatores, ſed etiam laudatores. Sede pauliſper humi.

221.

Veſperiarum actio humi ſedendo agitur.

ORATIO XXXII.

Pro gradu Doctorem ſui petendo.

Daniel quondam ſingularia doctrinæ monumenta apud Babylonios collocauit. Nam duplicem illius prouinciæ Tyrannum de rebus futuris monuit, de diuinis oraculis inſtruxit, de omnibus, quæ illis ad ſalutem neceſſaria videbantur, erudiuit. Priori quidem ſomnium de immani illo Coloſſo patefecit: poſteriori ænigma nullis peruium OEdipis enodaui. Regestati Vatis ſapientiam admirati donis inuitant, muneribus alliciunt, omnibus certatim excolere, & expolire nituntur ornamentis. Quid verò Daniel? Rem effecit ipſis quoque in ſomniis, ipſis etiam ænigmatibus, quæ expediuit, mihi difficiliorem explicatu. Nam munera à Nabuchodonofore oblata, libens accepit: oblata verò à Balthaſare ſeuerus repudiauit. Quorſum ſpectauerit hoc conſilium, audire potius vellem ex veſtro ingenio, quàm ex meo enarrare. Multos adij, conſului non paucos: multa omnes artiſcioſè commentantur. Vnus tamen mihi videtur præ cæteris rem leuiter inuuiſſe, ſi non palàm expreſſiſſe Theodorctus. Balthaſar ita honorare volebat Danielem, vt omnia ſua munera vno liſterent in Daniele, neque in aliorum vtilitatem funderentur. Contra verò Nabu

222.

Daniel apud Babylonios auctoritas.

Theodor.

Nabuchodonosor Daniele muneribus cumulare, quæ non illius tantum in sinu clausa obsolescerent; sed in publicam multorum utilitatem fusa redundarent. Quid ergo diuinus Vates? Honores sibi vni tantum impertitos abjurauit, honores sibi cum aliis communicandos amplexus est. O factum bene! Utinam cuius sapientiam imitari nequeo, eius hoc vnum factum mihi proponam imitandum?

Age verò Eborensis Academia, magna mihi à te munera offeruntur, pileus candentibus filis cæsariatus, annulus encyclopædiacæ typus perfectionis, liber humanæ ac diuinæ sapientiæ thesaurus, Doctorum suffragia, Magistrorum fauor, auditorum plausus, ingens omnium, qui spectandi desiderio confluunt, gratulatio. Magna munera, non inficior. Sed illa antequam accipio, paululum quæso paciscamur. Quorum in me tot ornamenta? An me vnum ut honores, ut excolas, ut illustres? An mihi vni ut consulas, ut indulgeas, ut sereno vultu blandiaris? Si huc tendis, gratulor, & vehementer gratulor. Sed pace tua faciam; hæc omnia tibi munera remitto: omnes isti à me honores procul omnes auerantur. Amare debeo latebras, angulos, & recessus: honoratus nunquam magis ero, quam cum ero omni honore viduatus. Quid ergo? Quo sum tot in me fundis plenis opobalsama nimbis? An tibi ut seruiam? An meas ut tibi præstem operas? An meos tibi omnes neruos conferam, & vites impendam? An meos ut tibi nuncupem labores? An ut in tui gratiam perpetuum me compingam, & includam in pistrinum? Ita ne? Hos collimant in scopos hi honores, quos mihi tam officiosa, ac sedula moliris? Si ita est, accipio, amplectorque libens: sub hac lege tuis me subicio coronis.

Aliàs fateor, optauit semper, optoque hodie, laborum meorum palæstras inuenire; inter arenia Libyæ deserta; inter inculta Sinarum tesquas; inter extremas insulas Oceani, vbi pactum meum sit non cum feracibus agris Translaganis, seu vberimim ingenii Eborensibus: sed potius Iobum imitatus cum lapidibus regionum, seu, ut Clemens interpretatur Alexandrinus, cum Ethniciis, cum barbaris, cum idololatriis, cum duris, & immitibus ingeniiis fœdus iucam sempiternum. Sed si aliter tibi gratum est, æternum Numen, & Eborensi victimam me destinans aræ: parere necesse est. Academica in cathedra vnam mihi fingam sepulchralem, hinc senescam, hinc marcescam, hinc extabescam: hinc vel moriar animatus, vel perpetuo viuam tumulatus. Hos planè iuuat admittere honores, qui pariant labores; hæc ascendere fastigia, quæ moueant fastidia: ad hæc munera adspirare, quæ in funera conspirent. Tua per obsequia, o Alma Academia, tendam libens in exequias, utinam vel meis è cineribus diuturno labore tabefactis tantulus doctrinæ fructus in tuam utilitatem, quam vita habere debeo chariorem, conseruetur.

ORATIO XXXIII.

Gratiarum actio pro Doctoratu suo.

224. **H**umanos animos appellauit Clemens Alex. Alexandrinus agros animatos. Ut enim agri

nunquam reddunt sine fœnore quod accipiunt; ita humani animi nunquam rependere debent sine auctuario, eam quam aliquando gratiam inierunt. Quod si ita est, cum me hodierno die tam multa nomina constituant debitorem, quantum referre debeo gratiarum? Tibi in primis Rector admodum colende, triplici mihi nomine obseruande: sub te enim eloquentiæ præceptore, eam olim, qualem, qualem habeo, didici eloquentiam, sub te postea sacratum interprete literarum, ad eam intelligentiam profeci, quam nunc profiteor; quæ sicuti pro tenuitate auditoris parua est, ita pro dignitate præceptoris debuit esse maxima, sub te modò huius Academiae Rectore ad hunc gradum sapientiæ promoueor, mihi tuis auspiciis clariorem. Tibi Illustrissime Domine, & beneuolentissime Patrone, cuius singularia ornamenta totam hanc nobilitant actionem. nam in te vno exornando, & excolendo nobilitas pariter & probitas mihi videntur deceratale, dubia semper victoria de primatu. Tui enim claritas sanguinis tanta est, ut à longa proauorum serie lucem hauriat. longis posterorum ordinibus, ut spero, conciliatura splendorem. Tuæ probitas naturæ, & ingenij, tam eximia, ut cum geminum sub tua ditione populum coërceas, alterum in Lusitano regno, alterum in Hispano, (neque enim regnum tibi sufficit vnum) incolarum nullus sit, qui te mirabiliter non depreciet; multi, qui tuis beneficiis obruantur. Et ne extremos prouocem ad oppidanos; Heroes, viri principes, Academici, Religiosi, Eborenses omnes quotquot adsunt, tuæ præcones sunt nobilitatis, & probitatis.

Tibi Cancellarie vigilantissime, sub cuius patrocinio sicut vniuersa proficit Academia, & augetur; ita mihi Academicum in sinum cooptato, ingens hodie accessit incrementum. Vobis sapientissimi Doctores, & Magistri, qui non solum præsentem, ac præteritas meas actiones, & feliciter patrocinando, & subtiliter arguendo, & beneuolenter auscultando coluistis; verum etiam Theologicam ac Philosophicam maiestatem dissimulantes, mihi ut beneuolentiùs plauderetis in vberes eloquentiæ campos festiuiter defultastis. Vobis omnibus Auditores & religione, & sapientia, & nobilitate splendidissimi; sub quorum nominibus feliciter processit tota huius celebritas actionis. Tibi denique grates habeo (cum referre nequeam) multo quam cæteris omnibus ampliores, Aeterna, ac Diuina sapientia, Aeterni, ac Diuini splendor Patris; cuius præter alia in me vnum beneficia longè maxima, incredibiliter me hodierno die consolatur illa vox ex carmine Deboræ triumphali, *Cor meum diligit Principes Israel*; seu, uti Hebræo elicio de archetypo, *Cor meum diligit Doctores Israel*. O felices ter, & amplius Doctores, qui in corde Dei diligentis sedem sibi delegerunt! O verè fortunati Academici Eborenses, qui ad tantum ac tam sublimem honoris apicem ascenderunt! Hic vobis thronus,

hæc gloria, hæc corona, Auditores amplissimi, debita quidem, & à magnis vestrum omnium meritis postulata.



LIBER SEPTIMVS.

DE FLORIBVS RHETORICÆ.

PROLVVSIO.



ACEPHALON opus ne aggrediar, vnum, vel alterum præfari libet. Laconica in primis erit oratio, si verborum compendia attendas. Si munditiem dictionis, curabitur ut sit Attica: è dumetis Dialecticorum se expediet: beatam eloquentiæ amœnitatem vestigabit. Nam qui in tradendis Rhetorica documentis nimio fuco, artificii calamistro, laciniosis phaleris vtuntur, deiuuant potius auditorum ingenia, quam iuuant. Qui decentem verborum cultum, honestam sententiarum lautitiam, necessarium totius orationis candorem aspernantur; non discendi artem tradunt, sed silendi. quod de Cleanthe, & Chrysippo dixit Tullius, qui spinosam breuitatem Stoicorum sectabantur. Verum, ut res fiat illustrior, academicam dicendi rationem imitabor. Dialogos ponam: oratori rem committam & auditori.

Prolusio Authoris.

Nimia oratoris lautitia improbat.

Cicero.

PROGYMNASMA in artem Rhetoricæ.

PROGYMNASMA I.

De Rhetoricæ, ac Ciceronis laude.



AUDITOR. An ne tu nimis auarè pretium statuis arti tuæ? ORATOR. Mihi crede, quantocunque pretio comparetur eloquentia, adhuc vilis erit. AVD. Age siquid agis, encomiastes illius esto: sermonem vorabo tuum quam potero auidiuissimè. OR. Eloquentiæ Cicerone laudatore opus est: sicuti Ciceroni eloquentia laudatrice. AVD. At tu si non Tullius, certè Tullio proximus videris mihi: & quod ipse Tullius dixisse fertur,

Cicero.

magne spes altera Romæ.
OR. Palpum obrudis, nisi fallor: apage, cum tua fistula pastoritia. AVD. Ne sæui: vnum verbum tantam bilem conciet. O. Scilicet laudari in os non patior. AVD. Præstat istud quam absentem velicari. OR. Fateor, sed neutrum volo. AV. An nescis auditoris fauorem esse instar litui eburneoli; quem Gracchus post tergum gerebat. OR. Parce dicere vteriuus. Scio quorsum eas: sapienti fat verbum. AVD. Dic amabo, quò prauolasti?

Tull.

Gracchi oratoris lituus.

in paucis inclytum, cum ad orandum prodibat, habere solitum post se hominem peritum cum lituo eburneolo, qui ita inflaret, ut sonis tum placidis, tum citatis, aut remissam, & iacentem orationem erigeret, aut excitatam ac triumphantem temperaret. Illius similem esse dicis fauorem, qui cum dicentem laudat, laudabiliorem facit. AVD. Animum gestas meum: istorsum ibam. noti illud, *Excitat auditor studium.* OR. Planè: ingeniosi vatis est, triuuis notum, & tonstrinis. AVD. At tu quidem vteriuus eris mihi magnus Apollo. Laudabo enim te etiam ingratius. OR. Mitte ridicularia: agamus seria. AVD. Placet, & bonas horas bene colloceamus. OR. Rhetoricæ laudes in pauca conferam. AVD. Istud ipsum iam dudum à te orauit, sine ut exorem. OR. Capita solum aperiam vnde vberes eloquentiæ laudes haurire licet. AVD. Audio. OR. Ea sunt tria potissimum. AVD. Intellego. OR. Antiquitas, nobilitas, utilitas. AVD. Bene narras. OR. Antiquitas eloquentiæ tanta est, ut in Mercurium inuentorem referatur, à quo ad homines transfusa, eos feritate exiit, humanitate induit.

Antiquitas eloquentia.

Cicero in partitione. Nobilitas eloquentia.

Numerianus Imperator.

AVD. Egregiam laudem. nam, ut inquit Tullius, *Ubi plus antiquitatis, ibi plus autoritatis inuenitur.* OR. Nobilitas oratoria sic excellit, ut nobilitatem imperatoriam obscurat. AVD. Hoc tibi non assentiar. OR. Audias, faxo tibi mecum conueniat. AVD. Utinam sic inter nos decidatur, ut orator ipse sis, ego verò imperator. OR. Ita ne idoneus tibi visus sum, in quem tam festiuiter illudas? AVD. Imò partes, ut ipse credis, tibi defero potiores. OR. Ut ut fuerit, attende, quod dico, scies. AVD. Aures vaccinas tibi præbeo. OR. Numerianus orandi, & imperandi arte insignis, malluit orator, quam imperator appellari. AVD.

AVD. Quid ego ex te audio? Numerianus. OR. Ipsulmet Numerianus. AVD. A se Imperatoris nomen abdicavit? OR. Dixi. AVD. Vsurpavit oratoris? OR. Verum. AVD. Hoc illi anteposuit? OR. Tantundem. AVD. Lauda testem. OR. Volaterranum. AVD. Locupletem: sed quid ille? OR. Sui, inquit, simulacrum Numerianus hoc elogio conscripsit Numeriano oratori, non vero imperatori. AVD. O factum bene! herbam porrigo; praestat orare, quam imperare. OR. Utilitatem Rhetoricæ audire cupis? AVD. Nihil auidius. OR. Tam multa est, ut parta tueatur imperia, nondum acquisita expugnet. AVD. Accende quæso verborum tenebris lumina exemplorum. Plutarch. OR. Libet. Philippus Macedo apud Plutarchum significavit Demosthenis eloquentia, potius quam Themistoclis audacia Athenas conferuari. AVD. Natum tuæ sententiæ confirmandæ testimonium. OR. Agamemnum apud Homerum, ad Troiam expugnandam non decem Aiaces, sed decem Nestores requirebat. AVD. Scilicet magis è re fore putabat Nestoris vbertatem dicendi, quam Aiaceis alacritatem pugnandi? OR. Planè, ut ais. AVD. Auidior iam ero ad hanc artem mihi tantis nominibus commendatam. Sed quem artificem primum colam? OR. Ciceronem. AV. Quem secundum? OR. Ciceronem. AV. Quem tertium. OR. Ciceronem.

Volater. Vtilitas eloquentia.

Plutarch.

Homer.

Ciceronem etiam.

4.

Demost.

Hieron.

Fabius lib. 10.

5.

Apollonius Ciceronis auditor, & laudator.

næ loquerentur. AVD. Iusta admiratio. OR. Soluta concione frequentem obire Ciceronem, pro se quisque extollere passim in aures dare belle, σοφὸς ὁ σοφῶν. AVD. Gratulatio planè debita. OR. In tanta acclamatione nihil Apollonius? AVD. Res mira. OR. Neque dicenti applausit, neque perorantem festiuit exceptit. AVD. Proh liuor! OR. Sed toruis oculis, deiectis superciliis, caperata fronte diu inhæsit attonitus. AVD. O hominem caudicem, & ferreum! OR. Tamen stimulatus ab omnibus sensum aperiret aliquando suum, exclamavit. AVD. Fare quid protulit audire gestio. OR. Te, inquit, & Cicero laudo, & admiror. Tui & Græcia miseror. AVD. Exordium inopinum, perge. OR. Cum viderem casola ornamenta, quæ nobis reliquisti, doctrinam, & eloquentiam per Ciceronem ad Romanos magno cum incremento transfusi. AVD. Singulare præconium facundiæ Tullianæ. OR. Ita est, cum illam præferat Athenis homo Græcus, *verum ad gloriam suam effusissimum*, ut vocat Plinius. AVD. Imò, cui reliqui barbari inculti, & raris pleni videbantur. OR. Sed de Rhetoricæ ac Ciceronis laude satis. AV. Tuas partes egisti pulchrè. Aliò iam vertatur oratio.

PROGYMNASMA II.

De natura Rhetorica.

AVDIT. Ne in primo limine erreretur, dic obsecro, Rhetorica quid est? OR. Ars dicendi. AVD. Quid est ars. OR. Quæ dat rationes certas, & præcepta faciendi aliquid, quæ habent ordinem, & quasdam errare in faciendo non patientes vias. AVD. Quid dicendi verbo intelligis. OR. Ornate, grauitate, & copiose loqui. AVD. Atqui Rhetoricæ nihil mihi videtur minus, quam ars. OR. Moue quemuis lapidem, me nunquam à sententia dimouebis. AVD. Ades mihi, ni proteruus sis, hastam abiicies. OR. Tuas omnes minas vno spiritu distilabo. AVD. Rhetorica sapennumero dat in errore auditores: eloquendo enim, sublimia deprimit, humilia attollit, ut vera falsa appareant, ut falsa vera videantur, nonnunquam dicendo efficit: hoc autem longè abest à proposito artis fine, quæ nunquam dolos dolat, semper veritatem intuetur. OR. Egregiè tu quidem, sed vide tuum ipsum nodum quam facile enodo. Licet quidem oratori aliquando in bona causa, & ad finem aliquem honestum simulare vera, leuia attollere, sublimia deprimeret; nego tamen hunc errorem, si ita appellari licet, vitio vertendum. nam & salutis humanæ vindex longius iter aliquando simulauit, cum certum deliberatumque haberet, vltimis non prodire. Nego insuper alienum esse hunc errorem à proposito artis fine. nam & pictores artis suæ efficiunt, ut sæpe oculis pictura illudat. Xenxis quidem aues sefellit in pictas vuas aduolantes, Parrhasius ipsum artificem linteum in tabula expressum verum esse arbitrantem. Neuter quidem iners, sed potius artitus fuit.

AVD. Declinasti quidem hoc telum scitè ac perpolitè! OR. Quodcunque gesseris, effugiam, vel effringam. AVD. Aliud prorsus quam vibro scire ex te velim, liceat ne quandoque oratori mendacium præferre, cum aliter iustam causam

Rhetorica autem.

Primum autem.

Solutio.

Xenxis & Parrhasius aues sefellit in pictas vuas aduolantes, Parrhasius ipsum artificem linteum in tabula expressum verum esse arbitrantem.

Seruum autem.

Progymnasma III.

De genere dicendi.

Fabius. tueri nequeat. Nam Fabius disertè affirmat, *Dicere, inquit, mendacium sapienti concessum est, si aliter ad equitatem perduci index non poterit.* O. Turpiter lapsus est Fabius, cum istud asseruit, nihil magis, quam mendacium sapientem dedecet, præsertim Rhetorem, quem, nisi probum, neminem esse ostendemus. A. Tecum planè sentio: sed aliam rursus in Rhetoricam artem libro. O. Quamcunque incurias, facillè excutiam. A. Nulla ars sibi ipsi aduersatur. O. Sanè. A. Eodem enim spectent omnia eiusdem artis præcepta, necesse est. O. Do tibi istud non ingratus. A. Rhetorica sibi ipsa est aduersaria. O. Fabula. A. Nam duobus in eadem causa contendentibus infesta tela subministrat. O. Somnia, & merilogi. A. Ita ut, quod vnus effecerit ex artis præceptis, arte etiam aduersante ab alio reddatur infectum. O. Germanæ, ut aiunt, gerræ, & lyræ lyræ.

8. A. Planè obfirmas; & contra rationem in prauum indurefcis, emollire quæso ducto ex humaniori literarū argumento. O Audio, cum viros omnes expropteris, facilius en eruabo. A. Duo quòdam oratores apud Philippū Macedonem causā dicunt. O. Perge. A. Ait vnus, negat alter. O. Ita plerumq; fit. A. Pro se quisq; rationum momenta expèdunt. O. Quid vltirà? A. Peroratur lis, fertur sententia. O. Qualis nam? A. Ut victus mitatur in exilium, victor persequatur exulantem. O. Nempè, ut vterq; exilio addicatur. A. Rem tenes? O. O iudicem lepidissimū, fatin' tibi videtur sanus. A. Imò ut qui sanissimus. O. Quid ais? A. Ostendit Rhetoricæ documēta esse adeò sibi inuicem pugnantia, ut qui illis vrantur, tanquam paribus telis depræliantes pariter occumbant. O. Vide iā tuam istā telam, quam laboriosè texuisti, quam facillè retexo. pugnant quidem causæ inuicem, & actores, Rhetorica verò nunquam, quæ semper docet in vnaquaque causa quid dicendum sit, & quòd in eadem docuit, nunquam dedocet. A. Exemplo rem face illustriorem. O. Faciam, & quidem quam aptissimo. Sentis ne gladiatoriam artem esse? A. Imò solertissimam. O. Eam ne sibi ipsi contrariam esse credis?

9. A. Minimè verò gentium; semper enim docet quo pacto impetendus, quo pacto declinandus hostis sit. O. Tuo te gladio iugulaui, & tamè sapennumero gladiatores in alterius artis perniciem, artis præceptis vtuntur. A. O argutum hominè! argutiorem vidi neminem. In astu me captasti, planèq; cepisti, vltimam in Rhetoricam rethnam còstruo. O. Molire quidquid aules, nil proficies. A. Artem nullam ego noui, nisi vtilem. nam, teste Philospho, *omnis ars ad finem aliquem vitæ vtilem spectat*; atqui Rhetorica damni plurimum, vtilitatis prorsus nihil secum affert: ergo iniuria artis nomen sibi vendicat. O. Dum in omni arte aliquid vtilitatis inesse dicis, ais id, quod est, dum à Rhetorica nullam proficisci vtilitatem arbitraris, tota erras via. A. Atqui hoc tam scies esse verū, quā me, viuere palam est ex Fabio, Agellio, aliisq; nonnullis, Rhetores quondā à Lacedæmoniiis Atheniensibus & Romanis procul ab vrbe ablegatos esse; ergo prudentissimi homines nihil vtilitatis à Rhetorica se percipere posse crediderunt.

10. O. Non negauerim Rhetores esse vllos, qui artis præceptis abutentes, seditiones excitent, tumultus còstent, perniciem Reipublicæ moliantur. Illos tamen improbos esse dico, ac proinde vrbe iure optimo exigendos: addo etiam ex artificum maleficiis ipsam artem neutiquam esse improbandam, sin minus ars militaris destruat, quia multi

Solutio.

Aristot.

Fabius Agellius.

10.

Mendacæ Viridarium.

duces rempublicam nefariis bellis confecerunt. Politica eliminetur, quia multi magistratus iniquas leges promulgarunt; medicina expellatur, quia multi medici vita sapennumero homines deuoluunt. Quin etiam, ut inquit Quintilianus, cibos aspernemur: attulerunt sæpe valitudinis causas, nunquam tecta subeamus, aliquando superhabitantés procumbunt, non fab icetur gladius, illo abutitur homines sanguinarij. Denique quis nescit, aquam, terram, ignem, aërem, imò solem, & lunam, sine quibus vita nulla sit, aliquando nocere? A. Luce clarius ostendisti non esse Rhetoricam damnandam, quòd noceat aliquando. nam, ut bene Ouidius,

Nil prodest quod non ledere possit idem. Quid. O. Istud pentametrum hærebat mihi primoribus in labris: hiant ab ore excepisti, sed quam pulchrè quæ sequuntur. A. Redde mihi obsecro in aures: obliuiosus ego sum, nec satis memini, quæ satis iam alias audiui.

O. *Ignem quid vtilius? si quis tamen vrere tecta comparat, audaces instruit igne manus.* A. Pulcher. O. *Eripit interdum, modo dat medicina salutem. Quæque inuat monstrat, quæque sit herba nocens.* A. Eleganter. O. *Et latro, & cauius præcingitur ense viator: Ille sed insidijs, hic sibi portat opem.* A. Ingeniosè dictum. O. *Discitur innocuus ut agat facundia causus; Protegii hæc somes, immeritò que prem it.*

A. Còditio sanè in rem nostrā de qua agimus quam aptissima, quid tadem, si dicam Rhetoricam nunquam esse ciuitatis innocentem? O. Id verò nemo dicet, nisi demens. A. Tène adeò acerbè loqui in parentem Philosophiæ antistitem eloquentiæ Aristotelem? O. Magni opponis maiestatem viri, quæ contrā ne hiscere quidem ausim. A. At ille primo Rhetoricorum, ait *eloquentiam sine sapientia semper obesse, prodesse nūquam.* O. Validiori telo existimabam me hodie exanimalem factum iri: at tantillum cum intorqueas, mentem colligo. A. Quæ igitur declinatione corporis illud effugis? O. Dicam. Aristoteles non de illa loquitur eloquentia, quam nos tradimus: argumento, quòd illā à sapientia seiungat; cum tamè nō inter veramq; credamus incedisse nodum, quam Herculeum, arctiorem. A. Quam ergo intelligit? O. Illam prorsus, quam Sallustius inusitato vocabulo loquentiam nominari, à Pollione Grammatico apud Agellium lib. 1. cap. 5. tanquam nimis antiquarius damnatur. hæc autem nullum habet cū sapientia commercium, nullum cum stultitia diuortium: ut meritò dicatur Catilina habuisse loquentiæ satis, sapientiæ parum. A. Tua eloquentia ab omni prorsus calumnia, elequentiam vèdicasti.

PROGYMNASMA III.

De genere dicendi.

AVD. Vnicam dicendi magistram ego noui, naturam: à qua loquendi facultatem hausimus, expressimus, arripimus. O. Verum nisi artis præsidium accedat, nullus nitor, nullus decor dictionis esse potest. A. Quorsum ista ope opus sit planè non video. Natua enim orationis pulchritudo, potius inscitur adulterino artis fuce, quam excolitur. O. Mihi ades, nisi *Hypseæ caciore esse velis*, faxo ut videas. A. Adsum quidè libentissimè, & noctuinam pono, lynceam tibi intendo aciem. O. Terra vnde nam generandi vim accepit?

Quid.

11.

Aristoteles.

De nodo Herculeo Plin. l. 28. cap. 6. Sallust. Agell.

12.

AVD.

AVD. A natura si quid sentio. OR. Et tamen, nisi ars agricolarum accedat quid futurum putas? AVD. Planè sterilefecit, emacerabitur, & agricolam vanis eludet aeniis. OR. Probè iudicas: quæro iterum, sentis ne hominum naturam perfectam esse, an degenerem, ac belluinam? A. Imò perfectissimam: ac reliquis omnibus quantum via mortuis, diuina terrenis anteire. O. Sanus es: quid tamen nisi artium disciplina excolatur? A. Pessum ruat necesse est. O. Quid ita? A. Tollatur medicina: ingens erit proculdubio Libitinæ quæstus acerbæ; amolire ab urbibus architecturam: errabunt homines in montibus ferarum ritu, ac syluis dissipati. Vacent reliquorum artificum officinæ, in totum hominum societates soluentur.

OR. Ais planè quod res est, sed tuo te iudicio, quasi forex prodidisti. A. Ego ne vt proditor mei siem? O. Ita loquor. Nam sicut terræ, hominumque natura arte iuuatur, ita prorsus natura orationis facultas arte expolitur. A. Artificiosam istam in me contechnatus es fallaciam: sed extuæ istius artis præceptis quotuplex dicendi genus efflorescit? O. Sanè multiplex: paucis tamen vt expediam, triplex. Av. Ita quæso vt te compendio, vt rem totam palàm facias. O. Gemino exordiar ab ovo. Trifariam, inquam, diuiditur dicendi genus. A. Perge, tibi otiosæ vacant aures. O. In purum, dilucidum, & ornatum. A. Ciceronis ista est diuisio, si quid memini. O. Sanè in 3. de oratore: ab illo enim fonte nostri riui. A. Quem purum sermonem vocas? O. Qui rectè scribitur, rectè pronuntiatur. A. Sana scriptio, quæ vulnera cauere debet? O. Solæcismum, barbarismum. Sed ab his vitiiis orationem emaculare Grammatici pensum est, non oratoris. A. Rectæ pronuntiationis, quæ virtutes? O. Prima ne profodiæ, id est, accentus immutentur. A. V.g. vt semper *Excetra*, *Areopagus* proferantur penultima correpta. Semper, *Resina*, & *Bilibris* penultima producta.

O. Ita planè: quamuis de his Grammaticorum contentio fuit, quæ iam sub iudice non est. Quid, si dum in magno cursu verborum euolat oratio casu offendit? Et longa pro breui, vel breuis pro longa temerè, & imprudenter elabatur? O. Magnum malum omnibus cerebrum excutitur: omnibus pereunt aures: consultant omnes frontem: ronchos cient, ore concrepario frequenter fremunt, & malè mullitant: denique, vt inquit Tullius, *Theatra tota reclamant*. A. Experimento comperi, quæ dicis. Quid vltius requiris ad bene pronuntiandum? O. Vt sint literæ neque expressæ putidiùs, neque oppressæ negligentius: sed leniter, & æquabiliter animatæ. A. Istam laudem Atticis tribuit Tullius. O. At certè Asiaticis denegauit; quia in dicendo messorum videbantur, non oratores. A. Ridiculè quidem Cicero: illius sic fuisse ingenium Plutarchus ait.

OR. Festiuus tamen alibi, *Ita vocem*, inquit, *Asiatici obscurant, vt non orare videantur, sed vltulare*. A. O cauillam festiuissimam, vastus, & hiulcus sermo significantius exprimi non potuit. Quid præterea opus est, vt suauiter pronuntietur? O. Ne sint verba inflata, & anhelata grauius. A. Contrà tamen stat Agellius 2. Atticorum 3. vbi ait, *Veteres ad inspirationem plerisque vocibus formandis roborandisque inseruisse, vt earum sonus esset viridior, & vegetior*. O. Ista olim consuetudo exoleuit, sed postea aboluit. A. Falsum prorsus. nam ad Ciceronis ætatem perennauit.

Quotuplex dicendi generis.

Cicero in 3. de Orat.

Purum.

Orationis pronuntiatio.

14.

Cicero.

Plutarch.

15.

A. Gell.

O. Nunquam factum: caue ne ætati germanæ latinæ tantam inspergas labem. A. Nullus sim, si contra quàm dico fuit. nam Arrius Ciceronis synchronos, vel potiùs familiaris, vt ab eodem Cicerone appellatur oratione in Vatinium, de imis pulmonibus trahebat verba, seu, vt dicam verius, exsufflabat. O. Arrium mihi memoras? at is iusticiam asperitatem, & peregrinam insolentiam affectabat. A. Vide ne iniurus si in hominem, quia Cicerone familiariter utebatur. nam sicut botrus iuxta botrum maturefcit, vnaque conspecta liuorem ducit ab vna: ita qui eloquentis orationi affluescit, eloquens fiat, necesse est. O. Quidquid sit ea de re, certè Arrius sibilo exploditur à Catullo, quod inter loquendum spiritum semper reddere, accipere nunquam videretur. Audi Epigramma vrbani salibus conditissimum. A. Tibi me auritum præsto.

*Commoda dicebat si quando commoda dicitur
Dicere, & hinc fidias Arrius infidias.
Et tum mirifice sperabat se esse locutum.
Cum quantum poterat dixerat hinc fidias.
Crede sic mater, sic Liber auunculus eius.
Sic maternis auis dixerat atque auis.
Hoc miso in Syriam, requierum omnibus auis.
Audibunt eadem hæc leniter, & leniter.
Nec sibi post illa metuebant talia verba.
Cum subitò affectur nuntius horribilis.
Ionios fructus postquam illuc Arrius uis
Iam non Ionios esse, sed Hionios.*

Viden', vt irrisus sit Arrius à Catullo. A. Video & intelligo hoc dicendi hiatu non fauorem excitari, sed usum commoueri. At iam sermo purus quidnam sit satis planè perperastit. Dilucidum quem appellas? O. Cuius prima virtus perspicuitas. A. Vide, ne pessimè istuc in me contulas. O. Cur ista tibi suspicio de me incidit? A. Quia scio ludimagistrum in Græcia fuisse, qui auditoribus suis præciperet, vt que dicerent, obscurarent: cuius illa erat egregia laudatio, *Ne ego quidem intellexi*. O. Iste quidem ludimagister haud fuit, sed illudor magistris, quia non homines eloquentes, sed belluas vociferantes laudabat. A. Dicis probè. nam oratorem perplexè, ac inextricabiliter mcras nugas blaterantem, quid aliud esse dicam, quàm alitem obtreperum vacuo & inani sonitu aures obtundentem.

O. Sed planius, quod animo vt agnoscas M. Tullius perfectissimum oratorem cum vocat, quem puer elementarius intelligat, & quem se consequi posse confidat. A. Ita quidem Cicero. *At qui ingeniosi auditores*, inquit Fabius, *orationis obscuritatem requirunt, vt cum intellexerint acuminis suo non quasi audierint, sed quasi inuenerint, delectentur*. O. Malunt isti profectò suam operam commendari, quàm oratorum: quorum similes si omnes essent permitterem, vt nodos Gordios illis obiiceres, dithyrambicos sensus opponeres, apud OEdipos enim sphingem esse licet. Verum cum plerique tardi sunt, grassipelles, ac testacea, vt vocant, animalia; quidquid sinuosius, & contortius dixeris indictum puta. A. A te, vt sentio, stat ratio. O. Accedit, quia non semper tam acris esse solet attentio auditorum, vt orationis tenebris inferat quoddam intelligentiæ suæ lumen: sed frequenter animus aliorum auocatur. quare instat Solis in auditorum sensus, etiam si in eam non intendantur, occurrat oratio. A. Disertissimè distulisti. Sed quo pacto istis nebulis detergenda est oratio? O. In primis si fluat absque ambiguo verbo & sermone.

Cicero.

16.

Sermo obscurus.

Sermo obscurus.

Cicero.

Fabius.

Tullius de Orat.

A. Au

Martial. lib. 1.

Idem lib. 2.

Tullius Pison.

18. Ornatum dicendi genus.

19. Quintil. lib. 1. c. 9.

Idem lib. 8. cap. 3.

Straton.

Antioch.

Cato.

AVD. Audio. OR. Non nimis longa continuatione verborum. AV. Attendo. OR. Non admodum producto verborum ambitu. AV. In mente hæret. OR. Non discerptis sententiis. AV. Rectè mones. OR. Non præposteris temporibus. AV. Ais planissimè. OR. Non confusis personis. AVD. Studiosè percipis. OR. Nò perturbato ordine. AV. Curabitur strenuè. OR. Quid plura? Si tota Latina sit, nunquam externa. AV. Hic ego potius reclamè, quàm acclamen. nam Latinis verbis peruenustè inferuntur Græca. OR. Prome exépla, si memoria fortè exprompta vales. AVD. Mart. lib. 1. Latinis hendecasyllabis Græcum illud verbum illigauit, *Μισῶ μνήμωνα συμποσίτω*, id est, *odi memorum compotorem*. Idem lib. 2. Latino hexametro Græcam illam paræmiam includit, *πῶτα κοινὰ φίλων*, id est, *amicorum omnia sunt communia*. OR. Adminiculatissima veteris memoria. Sed poëtam mihi narras, quia leges colit liberiores. AVD. Oratorem audias in Pisonem. Ratio, inquit, *apparet: argentum οὐχεται*, id est, *euannit*. OR. Istud quidem non ex suo pænu, sed ex Plautino Trinummo depromptit Tullius, quod cum omnium linguis tritum esset, minus orationem obscurat, & quasdam popularis sermonis illecebras in omnium aures infundebar.

AVD. Omnem mihi scrupulum euolisti. Sed ornatum dicendi genus superest, vt expedias. OR. Attende. illud est, cuius omnia verba ius togæ tue ri possunt. AVD. At hæc vnde nam petenda sunt? OR. Primum à Cicerone, deinde ab aliis primæ notæ scriptoribus. AV. Imò à Cicerone tantum. nam quia vltius vtuntur verbis, meros loquuntur lapides. OR. Nimum delicatas aures, ni fallor, gestas, circunda, quæso illis Amphotides, ne vulnerentur. AV. Quid? etiam ne apud alios, quàm Ciceronem germanum orationis cultum indepisces. OR. Ita loquor. Nemo enim sobrius dicet in tantulo Ciceronis thesauro tantâ eloquentiæ supellectilem includi posse. Adde quòd Ciceronis scripta partim iniquitate temporum exciderunt, partim incèssis Italiæ tabulariis conflagarunt, partim mâca, mutila, & lacunosa nobis reliqua supersunt. quare necesse est factâ esse multorum nominum iacturam, quam nobis alij clarissimi scriptores refarciunt, & instaurant. AVD. Mea me sententia amouisti, quid tamen si vel apud optimos quosq; scriptores necessariâ verborum copiâ desiderem.

OR. Logodædalum te præsta: noua architectare vocabula. AVD. Repugnat Quintilianus; *Vtendum est*, inquit, *sermone, tanquam numo, cui publica forma est*. Ergo sicuti peccant, quia in priuata officina numos procudunt: ita etiam, quia nullius adminiculis, sed Marte proprio verba constant. OR. Longè aliam Quintiliani mentem reor, cum alibi audendum esse moneat, & à Celso dissideat, qui omnem nouitatis, & peregrinitatis vsus interdixerat, solùm significat in verbis nouâdis, parcedum auribus, iudicium adhibendum, ne à nobis verborum imber iudicij gutta effluere videatur; quod olim de Rhetore, nescio quo, dicebat Stratonicus. AVD. Fabij mentem gestas, sed adhuc illa me vexat dubitatio, quòd olim verborum nouandi vsus nullus erat. reprehenditur enim Hermogenes ab Antiocho, quòd inter senes puer esset: id est, quòd veteri eloquentia abstineret, noua vteretur infantia. OR. Iusta reprehensio. nam pueri, vt inquit Cato, *sine vilo rationis examine verba nouant*. cibum ac potionem *buas* & *papas* vocant, matrem *mamam*, & patrem *tatam*: quos cum Hermogenes imitetur explodatur. Contrà verò antiqui Rhetores verborum nouatores erant pariter, *Mendocæ Viridarium*.

Horat.

Ornatum dicendi genus triplex. Epistolare.

Varro.

A. Gell.

Fabius lib. 9. c. 4.

Horat.

21.

Cicero ad Octavianum.

& censores: quos sibi à nobis imitandos proponit Horatius ad Pifones. AV. Horatium mihi canis? totus mihi in mente hæret. ne dum tantillus locus. OR. Ergo factò sit, non dictò fides: recita. AVD. Promptè, & fideliter.

— *Ego cur acquirere pauca
Si possim inuideor? Cum lingua Catonis Aenni,
Sermonem patrium diuenerit: & noua rerum
Nomina protulerit? licuit semperque licebit
Signatum presente nota producere nomen.*

OR. Locum tenes, quo tuæ dubitationi factum satis. AVD. Fateor. Sed de ornatu dicendi genere multa diximus. OR. Plura tamen superant. Et primum, quæ in membra partiatur. AVD. Seponamus, si ita libet, in tempus aliud. OR. Imò omnino expedit.

PROGYMNASMA IV.

Ornatum dicendi genus quotuplex.

AVDIT. Ornatum dicendi genus simplex est, an multiplex? OR. Triplex. Quis in epistolis ornatum desideras? OR. Ita dico. Nam epistola Mercurius alter est: legatione fungitur ad amicos. AVD. At amicorum sermo communis esse debet, in quo plus animi, quàm artis appareat. OR. Fateor. Non efflagito phaleras, sed idem scruta non fero: absint pigmenta, non adsint fordes: lucernam olet epistola, Myrothecium Ifocraticum non consumat: tota culta sit: tota sine cura accurata, non fucata, non strigosa. AVD. Modus optimus in rebus. Vnum quæro: debeatne epistola numerosa esse? Sunt enim, qui non modò excludunt numeros, sed etiâ data opera, scopas, vt aiunt, dissoluunt. OR. Errant isti prorsus, numeri sint in epistolis, sed licetiores, & quodammodo innumeris: quales in Plauto fuisse dicit Varro apud A. Gellium. *Vincula sint potius laxiora, quàm nulla*, vt ait Fabius, *& quo communiorib. verbis texuntur, eò difficilioribus pedibus vinciantur*. AV. Rectè præcipis. Quæro iterum, fas erit aliquando, vt epistola in oratoriam maiestatem erumpat, & tanquam Periclis oratio tonare ac fulminare videatur. OR. Si argumenti grauitas exigit, non repugnat. Nam & Comædia, cuius character humilis esse solet, nonnunquam in Tragicam vociferationem effluescit, vt in arte docet Horatius,

*Uersibus exponi tragicis res comica non vult.
Interdum tamen & vocem Comædia tollit.
Irausque Chremes tumido delinquit ore.*

AVD. An est vlla apud Ciceronem epistola, quæ ad orationum procellas attollatur? OR. Præter ceteras illa ad Octavianum in qua modò aculeatè dictionis pungit acumine, modò triumphantis orationis flumine spatiat. A. Repe, si quid memoria suppeditat, audire cupio hæc tonitrua. OR. Illa exclamatio satis est neruorù plena, plena virium. *O me vnquam sapientè, & aliquando id, quod nò eram, existimatum: quatum te, Popule Romane de me fessellit opinio? O meam calamitosam, & precipitem senectutè. O turpem exacta dementiq; atate canitiem, ego Patres conscriptos ad parricidium induxi. ego Rempublicam fesselli: ego ipse senatum sibi manus afferre coegi: cum te Iunonicum puerum, & matris tue partum ac reu esse dixi: at te fata Patria Paridem futurum predicabant, quia vastares urbè incendio, Italiam bello. O miserâ & in breui tâ celerè, & tam variâ commutationem, quis nam tali futurus ingenio est, qui possit hac ita mandare literis, vt facta non ficta videantur?* AVD. Ferocem strepi

strepitum audire mihi videtur. cum hæc audio. Sed epistolarum ornata sunt omnium communia, an propria singularum?

22. OR. Singulare virtutes exigunt. Av D. Encomiastica? OR. Grauis & rotunda. Av. Gratulatoria? OR. Hilaris & festian. Av. Consolatoria? OR. Blanda & amica. Av. Suaforia? OR. Vehemens & animosa. Av. Precatoria. OR. Modesta & verecunda. Av D. Expurgatoria? OR. Solers & acuta. Av D. Criminatoria? OR. Virilis, & acetosa. Av. Sed quos terminos statuis epistolæ? Sunt enim, qui Opistographam detestantur. OR. Nullos nisi quos necessitas prætigat. Av D. Quid? si ad voluminis longitudinem excresecat? OR. Nisi vacuus sermo in longum virgeatur, longa non erit. Av D. Quid si ad vnius versiculi angustias coarctetur? OR. Si inepta sit, & sententiarum centonibus inuenustè suffarcinata, adeò breuis non erit, vt Iliade quoque videatur prolixior. Av D. Idem iudicium de Epigrammatis tulit Epigrammaticus,

Martial. Non sunt longa quibus nihil est, quod demere possis: Sed tu Cosconi disticha longa facis.

OR. Opportunè meam in sententiam istud incidit. Itaque eam longitudinem probo, cui nihil adimi: eam breuitatem, cui nihil adici potest. illa in Cicerone, hæc in Plinio spectatur. Av. Etiamne illam breuitatem probas, quæ ad ænigmaticam obscuritatem accedit? OR. Huius breuitatis, si qua gratia, tota est in minacib. epistolis: qualis est Lacedæmonum ad Philippum: exemplū accipe, Lacedæmones Philippo Dionysius Corinthi. Av D. Quid plura? OR. Ne vnum quidem apicem: plura fortasse dicerent, nisi irati essent. Av D. Quid significarunt tanto verborum compendio? OR. Meminisset Philippum Dionysium propter dominandi insolentiam ab ornato regio ad familiarem habitum deuolutum Corinthi vitam agere priuatam: sibi caueret à simili infortunio. Av. Alterum queso exemplum adhibe, nam Lacones ita sunt breuiloquentes, vt semper Pharium imitentur Harpocratem. qua in re naturam sequuntur, non artem. OR. Alterum accipe Demetrii ad Locrenses, Faxo inquit, apud nos humi canam cicada.

Catana in prefatione epist. Plin.

Demet.

23. Av D. Proh. superi quæ tenebræ: qui mæandri? OR. Facem præfero. Significauit Locrensiolum ita à se desolatum iri, vt ne stipula quidem relinqueretur, vbi cicadæ scissitent. Av D. Intellego. Sed de epistolari studio fati iam multa. In historico dicendi genere quæ virtutes requiruntur? OR. Numerus, grauitas, suauitas. Av D. Numerus: at qualis? OR. Qualem in Pindaricis Dithyrambis probauit Horatius, nimirum lege solutum: Historia enim, vt inquit Fabius, proxima est poëti, & quodammodo solutum carmen. Av D. At Herodotus historię parens, vt vocat Tullius, quia princeps, genus hoc scribendæ historię ornauit: quisque sine salebris, quasi sedatus amnis fluit, eodè teste Cicerone, numero caruit: & ab his delitiis, seu ineptiis orationis longissimè semper abfuit. OR. Scilicet hoc illi defuit ad summam laudem: quamuis eo peccauit leuius, quia heroicis illis temporibus non species dictionis querebatur, sed fides. Av D. Nunc igitur quando nouum aliquod delectationis aucupium expetitur, numeri sunt in historia: at grauitas omnino rescindatur. nam qui historici graues esse volunt, superciliosi fiunt. OR. Ne istud metuas. Sallustio quis facilius? Av D. Nemo planè. Ita enim beneuolè in omnium animos illabitur, vt doctorum corda virorum appelletur. testatur Mart. in Apophorexis 10. 4.

Sallustius laudatur.

Hic erit, vt perhibent doctorum corda virorum Primus Romanus, Crispus in historia.

OR. Mecum facis. at illius grauitas tanta est, vt, teste Crinito, diuina à sapientissimis quibusque vociterur. Av D. Singulare elogium, quod Platoni tribuit antiquitas. OR. Quid de Cæsaris commentariis existimas? Suntne in gratia, an in maleuolentia lectitantibus? Av. Adeò probentur omnium iudicio, inquit apud Tranquillum Hircius, vt præcepta non præbita facultas scriptoribus videatur. Imò quod ipse fatetur Suetonius, adeò venuli sunt, & culti, vt sanos homines ab scribendo deterreant. OR. Et tamen Cæsaris in historia tanta grauitas est, tanta maiestas, vt auctore Fabio, eodem animo dixisse appareat, quo bellauit. A. Elucetne in Græcis scriptoribus eadem orationis dignitas? OR. Elucet quidem. nam, vt inquit Poëta,

Græcis acutis ore rotundo Musa loqui.

Certè Thucydides bellicum in historia canere videbatur. Si Tullio habenda fides. Av D. Demus igitur hanc virtutem historię grauitatem: inuitas tamen ab Scriptore negligatur. nam historia Magistra vitæ est, non blanda consiliatricula voluptatis. OR. Ita fermè Cicero. Verum, vt inquit Horatius,

Pueris olim dant crustula blandi Doctores, elementa velint ut discere prima.

Quare licet historię munus sit docere: tamen ab historia alienum non est delectare. imò necesse est, vt historię grauitas orationis suauitate condidatur. Ne prius legendi fastidiū nos capiat, quam sciendū auiditas fatietur. Quid Liuio suauis: quem merito, inquit Hieronymus, lacteo eloquio pueris minime mutare. In cuius orationem quodammodo inueniunt in florem necarias, in medullam mellis, in lactem uaria mihi videtur incidisse. Quid Xenophonte delicus, ex cuius ore, vt inquit Tullius, meli sua stuebat oratio: adeò, vt vel Xenophon Musam ore, vel Musa ore Xenophontis loqui diceretur. Certè M. Tull. in Bruto, cum summam orationis dulcedinem Catulo tribuisset, molli & Xenophonte genere orationis vsu fuisse asseruit. Av. Atticam Musam mihi præstitisti tam atticè loquutus. Sed tuam de historia sententiam vnico argumento mihi videor posse demoliri. OR. Inuitè in antiquos dolos; nunquam me indues in plagas; nunquam impedies in laqueos.

Av D. Sic obiticio. Historia potius, quam reliqua scriptionis genera veritatem sectatur: atqui verborum apparatus plerunque esse solet fallitatis inuolucrum. ergo omnis fastus, omnis cultus orationis procul est, ab historia excludendus. Præpositionem si negites, facile confirmabo. nam oratoria in persuasione versatur; poëtica in delectatione consistit: quibus officiis falsitas aliqua ex parte commiseri potest; sæpe enim, vt flectat orator, exaggerat; sæpe vt delectet poëta, confingit. At historia ad docendum incumbit. & cum nihil magis à doctrina, quam falsitas abesse debeat: palàm est, vnam veritatem potius ad historiam, quam ad quemuis alium dicendi artificem pertinere. OR. Ingeniosè confirmasti præpositionem: cui etiam M. Tull. in Orat. fidem facit, Prima inquit, lex historię est ne quid falsi dicere audeat: deinde ne quid veri dicere non audeat; eam igitur admitto libens. Assumptionem proba.

Av D. Luce clarius. Nihil est, inquit Politianus, magis dedecens, & noxiū in omni materia, in qua agitur de vero cognoscendo, quàm vniuersum dicendi genus elaboratum: quia quidquid acrisis.

Martial.

24. Crinitus.

Cæsaris historia Romanorum auctor.

Suetonius in Cæsare.

Fabius.

Horat.

Horat.

25. Luce clarius.

26. Hieronymus.

27. Xenophon.

28. Hieronymus.

29. Cicero.

30. Politianus lib. 9. cap. 22. Heumol.

non modò narrationem infeceris, sed etiam aliam feceris; neque solum veritatem dissimulaueris, sed penitus adulteraueris. Quare non est historico ludendum tropis: neque in verbis nimis lasciuendum, neque translatis luxuriandum, neque factitiis audendum. fidem enim perdit, qui nimiam verborum gratiam aucupatur. Vnde merito Alcibiades dicere solitus erat, se nunquam locubrat, & loculentis orationibus Periclis fidem habuisse, nunquam verbis simplicibus, & nudis Socratis fidem denegasse. Ergo non ex amœno Mularum nemore effluere debet historia, sed ex horrendo antro, in quo dicebat Heraclitus latitare veritatem. OR. Verum istud à te dictum; sed mecum Politianus non pugnat, ideo non expugnat. Fateor quidem nimia cerussa & fuco occultari veritatem; dico tamen modico ac decenti ornatu eius austeritatem dissimulari. Nescis Terentianū illud; Veritas odiū parit? Av D. Et scio, & experior, ita esse hominum mores, vt malint falsis verbis deludi, quam veris perstringi. O. Ergo si illis propines nudā veritatē, nullo melle illitam, nullo suauis liquore medicatā, tanquā meretricissima toxica repellēt. Medicos eludat, qui acerbitatē absinthij nectario succo eludūt, vt facilius hauriatur: de quibus Lucret. in 1.

Alcibiad.

Terent.

Lucret.

27.

Scriptura veritas.

28.

Tiraq.

Sed veluti pueris absinthia terra medentes Cum dare conantur, prius oras pocula circum Contingunt mellis dulci flavoque liquore Vt puerorum ætas improvida ludificetur.

A. Euincis planè aliquo verborum apparatu esse lectorem inescandum: non verò nimio orationis lenocinio decipiendum. O. Ita fanè. Non enim quærimus, quòd historia nimis vnguentata delectet sed quærimus, quòd nimis incòdita offendat. A. Vnus mihi adhuc insidet scrupulus; quæ si euellas, omni sine liberabis aporia. O. Fac me vt sciam, euulsum puta. A. Sacra historia nullis verborum coloribus picturatur, sed nudam veritatem ostendit, nullo tectorio offuscatur: ergo neque humanis libris verborum delicia: sunt aspergendæ, quæ potius veritatem celant, quam exornant. O. Vide quàm te facile ista dubitatione exoluo, oportet in primis, vt inquit Poëta, fecerere sacra profanis. Igitur in diuinis literis nullæ requiruntur orationis illecebræ, quæ sint animorum illices. nam in singulis verbis diuina quædam virtus incidet, quæ non mouet, non suadet; sed penè cogit, agit, vim infert, & in pectore penitissimo dominatur. At humana historia cui hæc vis penitus insita non est, ornatum desiderat, quo lætet, & se in animorum gratiam insinuet, & infundat, quamuis vnum addo, non esse diuinas litteras omnis ornatus, & elegantię expertes: imò nullum esse lumen oratorię facultatis, quod in sacra pagina non eluceat.

A. Hoc mihi gratissimum auditu foret, si tempus ad eam rem ferret; sed quia iam longinquum loquimur, vnum tantum scire ex te cupio. Hic historię ornatus in antiquis solum, an etiam nostri sæculi scriptoribus efflorescit? OR. Planè in vtrisque, & certè in nuperis ac recentibus quàm maximè. Nam Iouius mihi Ioue disertior videtur. Oforius Lusitanus, vt inquit Tiraq. sicuti nouissimè, ita eloquentissimè omni de nobilitate scripsit. Maffeiū, quem Muretus suspicit, & veneratur, nulli veterum scriptorum secundus est. A. Cur igitur non atteruntur manibus, non audiuntur in phrontisteriis, non denique iuxta, ac veteres historici celebrantur? Quia antiqui scriptores ex multorum sæculorum diuturnitate conflaram gratiam conferunt: recentiores nondum satis

Mendoça Viridarium.

suam fidem omnibus commendant; in illos nemo maleuolentia suffunditur: in hos plurimi inuidia agitantur. Nam, vt ingeniosè ingeniosus Vates, Pascitur in viuis liuor, post fata quiescit.

Horat.

Tunc suus ex merito quemque iuatur honor.

A. Ita quidem res habet, virtutem incoluntam odimus, sublatam ex oculis querimus inuidi. Pronum est hominum genus ingerere calumnias in præfentes; blandè & benedicè loqui in absentes. O. Martialis querimoniam mihi replicas; cuius est de hac re cantatissimum Epigram. Audi,

Esse quid hoc dicam, viuis quòd fama negatur; Et sua quòd rarus tempora lector amat.

Martial.

Hi sunt inuidia nimirum, Regule, mores;

Praferat antiquos semper vt illa nouis.

Enius, & lectus, saluo tibi Roma Marone,

Et sua riserunt sacula Meonidem.

De hoc arg. multa Horat. 2. epist. 1.

Ergo etiam illi scriptores, quibus qui modò suppare sunt, non admodum fauent, tuam tandem laudem ex antiquitate consequentur. A. Historię leges elegantè tradidisti. Perge dicere de genere dicèdi oratorio. O. Equum in planitiem prouocas, Socratem ad disputandum lacestis, vt inquit Plato in Thætetto, cum me oratorem ad dicendum de oratorio dicendi genere inuitas. A. Certè de sua quisque arte consulendus est artifex; vnde sapienter dicebat Philosophus, tunc Respublicas fortunatas fore, cum de suis artibus sibi iudicarent artifices. O. Quidquid igitur hac de re scire velis, me vnum consule, faxo vt scias.

Plato.

PROGYMNASMA V.

Oratorium dicendi genus quale sit, & quotuplex.

Av D. Videamus, qua modò re tam confidenter restas. Dic amabo. Oratorium dicendi genus quale est? OR. Ciceronem audi in oratore, Est insigne, florens, pictum, & expolitur orationis genus, in quo omnes verborum, omnes sententiarum illigantur lepores. A. Quæstionem ex procliuo fecisti palàm. O. Quæcunq; à te mihi proponatur tam tibi erit in procliu, quàm est imber quando pluit. A. Quæro igitur vterius; hoc dicendi genus superioribus, qui præstat? O. Eò me adigis, vt lucem tenebris componam. Crede mihi: minus distant æra lupinis. A. Scorsum quidem à te sentit Quintilianus: arbiter esto illius verbis; Mihi, inquit, lib. 12. c. 11. vnum atque idem videtur benedicere, ac bene scribere. ergo sentit historicum dicendi genus oratorio affine esse, seu potius omnino geminum. O. Fabij sermonem audio, sed non mentem, imò si haberet, quam mentem ei affingis, amens esset. A. Me ne adeò elephantino corio tectum esse, vt errem à verbis tam perspicuis? O. Fortasse, quæ sequuntur, legisti negligenter: non enim ibi de historia sermo est; sed de ipsa oratione scripta, quæ est monumentum actionis habitæ; quare solum vult orationem, quo pacto scribitur, eodem pronuntiantdam, daturumque operam oratorem, ne in ipso æstu dicendi excidat verbum aliquod ardens, vt vocat Tullius, quod postea reuocatum velit.

30. Oratorum. Cicero.

Quia.

Cicero.

31.

A. Fateor iam in Fabio declarando incogitabilem me fuisse, perge tamen dicere, quod querēbam. Hoc dicendi genus difficultatis quantum habet? quantum dignitatis? O. Tam est difficile, vt M. Antonius vir natura peracutus & prudens,

X ; diser

disertos dicat se vidisse multos, eloquentem omnino neminem. Et nisi prima sequentem, honestum esset in secundis, tertisque consistere: omnium, qui se studio eloquentiae dederunt, spes infringeretur, omnium langueretur industria; nolent enim experiri, quod se assequi posse desperarent. Avd. Ciceronem mihi sapit oratio ista in oratore. Or. Certè. A. At in hoc genere quanta dignitas? O. In eo, inquit Tullius, omnis admiratio ingenij, omnis laus eloquentiae continetur. Nam in quo homines exhorrescunt? quem stupefacti dicentem intuentur? quem Deum, ut ita dicam, inter homines esse putant? qui ornate, qui illuminatè, & rebus, & verbis dicunt, & in ipsa oratione quasi quendam numerum, versumque conficiunt; id est quod voce oratorum dicendi genus. A. Egregiè calleo iam tuum sensum. Partire nunc in sua membra hoc dicendi genus: & quod optimum iudicas fac, ut sciam. O. Rem difficilem, exclamat Tullius, atque omnium difficillimam. nam quotquot usque gentium existerunt oratores, totidem genera dicendi floruerunt: in ipsa quodque ratione ita compositum, & limatum, ut nullum primum, nullum secundum videretur. A. Aliarum artium mihi videtur hæc conditio. nam Polycletus in humana forma bellè ac decorè expolienda claruit sine æmulo: nihil tamen ausus ultra genus, ut inquit Plinius, Phidias in Deorum habitu effingendo Deorum maiestatem exæquavit; floridioris tamen picturæ imperitus. Demetrius similitudinibus, quàm pulchritudinis amantior, adeò ad veritatem exprimebat; ut si aliquod ex illius operibus cum exemplari conferas; meritò, quod cecinit Martialis, vsurpare possim.

Cicero.

Idem.

Plinius.

Martialis.

32. Tull. 3. de orat.

33.

Tria orandi genera.

præis. Vnum subtile ac tenue, quod docet: alterum modicum ac temperatum, quod delectat: tertium vehemens ac sublime, quod flecit. A. Qui fuerunt singulorum artifices? O. In primis omnium altrices Athenæ: at singulorum officinæ variæ; subtilitas è Zenonis præcili; mediocritas è Lyceo Aristotelis; gravitas è Platonis Academia promanarunt. A. Quo pacto hæc dicendi genera excoluntur? Primum, si singulis nata vitia fugiantur; quidam enim pro subtilibus se præbent squallentes, & ieiunos; alij pro mediocribus incertos, & elumbes; nonnulli pro grauibus tumidos & inflatos. A. Id mihi videtur Horatius in Poët. expressisse,

Sectantem laua neru: Deficiunt, animique profusus grandia tragei. Serpit humi turus nimium, simidisque procelle.

O. In Horatij sermone mentem agnosco meam; & in meo Horatianam: tantundem enim uterque valet. A. Quid deinde in singulis est curandum? Tenuis illa dicendi forma qualis esse debet? O. Soluta quidem à numerorum vinculis: nec vaga tamen, ut ingredi liberè non valenter videatur errare. A. Quibus verbis in hoc genere utendum? O. Vulgaribus, sed Latinis; elaborata concinnitas, aucupia delectationis, fucati medicamenta candoris omnia remouenda. A. Quid? Nullas ne adhibebit translationes? O. Non istud moneo: sed in loco, & quàm mollissimas: minora lumina assumat, que erunt vehementer illustra repellat. A. Verba quo pacto verbis coagmentanda? O. Aliquantulum negligentius: est enim hac in re, ut inquit Tullius, diligens quædam negligentia, que indicat de re hominem magis, quàm de verbis laborantem. A. Sententiarum vius qualis erit? O. Crebrior esse potest: adhuc tamen verecundus. A. Qualis verborum ambitus? O. Angusti: qui valentiora latera non requirant.

A. Quæ vocis confirmatio? O. Suppressa, sed canora. A. Quæ corporis actio? O. A seena longissimè abhorrens. A. Equidem, si rectè mones, non admodum est difficile huius subtilis oratoris ex plere munus. O. Imò difficillimum hic enim quamuis consuetudinem imitetur: tamen, uti Cicero auctor est, ab indifferis, re plus quàm opinione differt. Itaque eum qui audiunt, illo modo confidunt se posse dicere; si contentur, infantes fiunt. Nam oratoris subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil est experienti minus. A. Subtilis oratoris partes subtiliter explicasti; ad modicum ac temperatum veniamus. O. Hic quidem, inquit Cicero, neque vitur acumine subtilis, neque fulmine sublimis; vicinus amborum, in neutro excellens, utriusque particeps, vel potius utriusque expertus. A. Quæ sunt propria huius ornamenta? O. Facilitas & equalitas: aliquos tamen addit, ut in corona toros, translationibus frequens; figuris iucundus, egressionibus amœnus, compositione aptus, sententijs dulcis; lenior tamen, ut amnis lucidus, & virentibus utrimque syluis inumbratus.

A. Iam verò in copioso oratore qui nerui? quæ vires? O. Sanè plusquam Herculeæ: modò enim perfringit, modò irrepit in sensus: inserit nouas opiniones, & vellit insitas; iudicem vel nitentem contrà fert, cogitque ire, quàm rapit. Denique tanquam fluius pleno inundans alueo, sylvas præ se agit, faxa deuoluit, pontem indignatur. A. Rectè comparas. nam & Homerus Vlyssis facundiam hybernis niuibus ex montium superci

Horatius.

34.

Cicero 3. de orat.

35. Oratorum qualitas.

Cicero 3. de orat.

Idem.

Quintil. lib. 12. c. 10.

36.

Homerus.

Tulliana di- Bionis laudes.

Quintil. lib. 12. c. 10.

37.

Cicero 3. de orat.

38.

39.

superciliis in torrentem, abeuntibus comparauit. Sed ex his tribus dicendi generibus, cui primas defers? Or. Vnumquodque in sua causa præstantissimum. Subtile in oratione pro Ciciina præsertim elucet; vbi res ambigua distinguuntur, Anuolutæ explicantur. Temperatum in lege Manilia grandæscit; vbi Põmpõij laudes modicis luminibus illustrantur. Sublime pro Rabirio fulminat, vbi in omni genere amplificationis exardescit oratio. Si tamen vnum sit præ cæteris eligendum, quod optabis? Non dubito, quin vehemens: quia in illa contentione dicendi magis exultat eloquentia, magis animi inflammantur. Av. Fabio pedarius auditor es.

Or. Ita planè; sed & Plinio hæreo iuniori, qui oratorem nescio, quem nimis in dicendo parum, & sanum eò solùm peccare dicit, quia nihil peccat. Avd. Quid? Effertur ita debet orator, ut furere apud sanos, & inter sobrios bacchari videatur. Or. Minimè verò gentium. Sed quando res ita postulat, erigi, at tollique debet; & interdum etiam efferuiscere, ac sæpe accedere ad præceps: maior enim laus consequitur ruentem ex alto, quàm humiliter reptantem. Avd. Præclare: sed quam magis probas orationem, quæ ex vno constat, an quæ ex omnibus dicendi generibus temperatur? Or. Hanc posteriorem; quia non solùm delectat, sed etiam sine satietate delectat. Avd. An splendidissimus dicendi ornatus per totam orationem æquabiliter fufus, vllam afferre potest satietatem etiam ineptè fastidientibus? Or. Dixi, nam, ut inquit Tullius, in omnibus rebus, voluptatibus maximis fastidium finitimum est. Avd. Mea me sententia dimoue exemplis, si quid agis. nam me quæ summa voluptate impellunt, hæc iuuant, hæc beant. Or. Volentem rogas; meam in dictionem aures indiro. In primis tabulæ fulgentissimis illuxæ coloribus à se oculos alienant. Illæ, in quibus vmbra est, & recessus, quò magis id, quod est illuminatum, extare, & eminere videatur, capiunt, & oblectant. Avd. Ita planè.

Or. Musica ex certis vocibus, & seueris, licet in primis numerosis; nullis tamen interuallis distincta, aures vulnerat, & obtundit. illa, in qua sunt molles & delicatæ flexiones; in qua errantes & falsæ vocalæ audiuntur; in qua sonus modò continuo spiritu trahitur in longum, modò variatur inflexo, modò distinguitur conciso, modò copulatur intorto; modò promittitur reuocato, modò infusatur ex inopino, & paribus vocibus interquiescit; illa, inquam, in audiendi sensu, nullam non mouere potest illecebram voluptatis. Avd. Non secus quidem est ac loqueris. Or. Vnguentis summa, & acerrima suauitate conditis, minus delectamur: quæ moderata sunt, neque nimis austerè pungunt, & irritant sensum, auidius captantur. Avd. Conuenit mihi tecum in hac re. Or. Mellitissimas placetas, vel gustatus, qui sensus est ex omnibus maximè voluptarius, aspernatur, ac respuit: quæ modica dulcedine condiuntur, etiam in illis, qui sunt delicatissimi fastidij edendi concitant appetentiam. Avd. Vero si quid verius, hoc ipsum ais. Or. Quid? in ipso tactu mollitudinis, & leuitatis modus est; & sicuti herinaceus affricus pungit: ita butyraceus parum recreat; ex vtroque temperatus iucundius titillat.

Av. Ais id, quod est. Or. Sic igitur optimus orator non est semper idem; sed in diuersis causis diuersus; imò in eadem parua subtiliter, mo-

dica temperatè; grandia vehementer tractare debet. Si in vno tantum genere persistat, proculdubio auditorum animi nauseabunt. Av. Luculentè tuam sententiam confirmasti; vnum peto; sũnt enim etiam poëtæ huius tripartitæ varietatis moderatores? Or. Sunt quidem, sed qui maximè, subtilitatem in Buccolicis; mediocritatem in Georgicis; maiestatem in Æneide, Mantuanus effinxit. Av. Hæc quidem in diuersis poematis; at in eodem nescio an tanta varietas includatur. Or. Iam scies, si me audias. Vnam Æneida triplex dicendi character illustrat; perlege, quod aio noueris; imò quod mirere, eandem sententiam, tanquam triformis sit, triplici dicendi figura poëta distinguit. Av. Quenam illa sit ostende quæso. Or. Vnum Troianum excidium trifariam versat; audi subtiliter expressum.

Et campos vbi Troia fuit. Ecce paucissimis verbis & subtilissimis maximam ciuitatem hausit, & absorpsit: non reliquit illi nec ruinam. Av! Subtilius dici non poterat; nec poëtæ sententia à te subtilius explicari. Or. Scilicet non meis, sed Macrobij verbis vsus fui. Iam attende temperatam dictionem.

Postquam res Asia, Priamique euertere gentem Immeritam visum superis, ceciditque superbum Illium & omnis humo fumat Neptunia Troia. Ecce dicendi genus in quo nec præceps breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, nec latititia pinguis. Av. Moderata quidem dictio, quamuis si aliquid inclinet, ad grauitatem spectare videatur. Or. Ita quidem est: sed vide iam copiosissimam dictionem.

Veni summa dies, & ineluctabile tempus Dardania; fuimus Troies; fuit Illium & ingens Gloria Teucrorum; ferus omnia Iuppiter Argos Transtulit, incensa Danaï dominantur in orbe. Quis fons, quis torrens, quod mare, tot fluctibus, quot hic verbis inundauit? Av. Cumularissimè tuum munus perfoluisti, neque mihi superest, quod de vniuerso dicendi genere exquiram. Or. Ergo cum iam constet, quid sit ars dicendi, & quid artis nomine, & quid dicendi verbo intelligatur: alia nostri muneris propria exæquamur.

Virgilius 3. Æneid. Macrob. 5. satur. 1.

3. Æneid.

2. Æneid.

Macrob. cit.

PROGYMNASMA VI.

De materia Rhetorica.

40. Avdit. Estne oratoriae cum cæteris artibus commune, certam aliquam materiam habere, circa quam versetur? Or. Sanè aliàs ab artium choro releganda foret. Av. Cedò, quænam illa sit. Or. Quæcunque quæstio proposita. Av. Ergo nulli sunt termini, quibus inclusa eloquentia teneatur. Or. Rem ipsam ais. liberè vagatur eloquens, ut inquit Tullius, & in immenso rerum omnium campo liberè spatatur; atque vbicunque constiterit consistet in sicco. Av. Hic me animus deficit; & cum eloquentiæ comparandæ in tam arduo sit spes, expertus omnino fio. Or. Bona de spe ne decide. nam, ut inquit Fabius, cum natura perfectum oratorem esse non prohibeat, turpiter desperatur, quod fieri potest. Av. Erigidam suffundis propè iam exanimato; sed si tibi constat, nemo esse poterit omni laude cunctulatus orator; nisi erit omnium rerum magnarum, atque artium scientiam consecutus. Or. Ciceronis verbis tibi satisfactum volo; Oratori, inquit,

40.

Cicero 3. de orat.

Fabius lib. 1. c. 10.

Cicero 3. de orato.

omnia, que sunt in hominum vita, que sunt, audita, lecta, disputata, tractata, que sunt esse debent. A. Ergo non magis e Rhetoricorum scholis, quam e Philo-
Idem. M. Tullius in Oratore, & alibi, non solum, inquit, acuenda nobis atque producenda lingua est, sed ornandum, complendumque pectus maximum rerum, & plurimum suauitate, copia, & varietate. Et fortasse hæc causa est, quare Vlysses eloquendi scitissimus fingebatur ab Homero, non primoribus labris cadere, sed ex alto pectoris recessu orationem trahere, ubi suam sapientia sedem collocarat.

41. A. Iam intelligo, quamobrem M. Tullius non illiberaliter loquatur in Coracem imperitum Rhetorem: qui suis auditoribus nullum de Philosophia præceptis instillabat; Corax, inquit, tanquam cornuus excluderet pullos suos in mare, ut inde evolveret clamatores odiosi ac molesti. O. Appositè quidem M. Tullius imperitos rabulas, ineptosque veteratores coruis crocitantibus comparavit. A. At tuam in sententiam, telum quoddam, amentatum ira libro. Socrates totius Græciæ iudicio, omnium qui bonarum artium altiores, & creditores essent, facile princeps, sentiendi, & ornate dicendi sapienter facultates separavit, in cuius verba ita consequentes Philo-
Idem. sophi iurarunt, ut dissidium illud facerent quasi linguæ, atque cordis: aliosque bene sapere, alios benedicere affirmarent. Ergo ne tantorum hominum eleuetur, & extenuetur autoritas, fatearis necesse est, eloquentiam & sapientiam, in sua quaque regione seorsim habitare. O. Scio quidem factum olim hæc doctrinarum diuortia, ut Philo-
Idem. sophi, quem admodum loquitur M. Tullius, in mare superum & portuosum defluerent: oratores in mare inferum & scopulosum laberentur. Illi, tanquam mystæ tacitam sapientiam tenerent; illi verò, tanquam blaterones stultam garrulitatem conferuarent: nego tamen propterea inueteratam eloquentiæ cum sapientia germanitatem rescindendam. A. Quid ergo? tantos viros errasse dixeris? O. Istam apud eos contumeliam ponere non ausim, sed fortasse illos tenuit negotiorum fatietas; feriari à causis publicis, alcedonia esse in foro voluerunt; utque se totos in libros abderent otiosius dicendi exercitationem neglexerunt.

42. A. Melius igitur Aristoteles, qui Isocraticam æmulatus disciplinam, quæ semper eloquentiæ floribus vernabat, rerum cognitionem, quam omnis ornatus & elegantia expertem atque inopiosam, eatenus inculcauerat, deinceps cum orationis lautitia coniunxit. O. Ita planè; ideo Philippus Macedo, cum Alexandro filio Doctorem acciuit, à quo ille & intelligendi præcepta acciperet & loquendi; illudque sapientissimo Regi frequenter erat in ore, non tam bene secum egisse superos, cui talem filium donassent, quam cum probò oratores, quos cum audias dubites, Philosophos ne orantes, an oratores philosophantes audire tibi videaris. A. Quid tamen, si alterum sit, optandum? Vtrum eliges infantiam sapientis, an insipientiam loquentis? O. Malim quidem cum Cicerone indifferant sapientiam, quam stultitiam loquacem. A. Mea item sic est ratio; & sic animum induco meum. Sed quas præsertim artes colat, necesse est, qui oratoriam meditat? O. Omnes profus. A. Etiam ne sordidas & ancillares? Ne istas quidem repudiet. Meritò enim

laudatur Eleus Hippias, qui cum Olympiam venisset maxima illa quinquennali celebritate ludorum gloriatus, cuncta penè audiente Græcia, nihil esse in vlla arte rerum omnium, quod ipse nesciret, neque solum eas artes, quibus liberales & ingenue doctrinæ continentur; sed humiles, quoque & abiectas; annulum, quem haberet, pallium quo amictus, foccos, quibus indutus esset, se sua manu confecisse. A. Mirum quantis ex angustiis oratorem educere ausus, & in maiorum suorum regno collocare.

O. Quid de Gorgia Leontino? qui apud Platonem de omni re quæcumque in disceptationem vocaretur, se copiosissimè dicturum esse profiteretur, & in frequentissimò conuentu, de qua quisque re vellet audire eloquentissime dissertavit. A. Magnam gratiam à tota Græcia inire debuit tam sapiens antiites eloquentiæ. O. Scilicet aurea statua illi posita est Delphis, cum ceteris tantum inaurata erigeretur. A. Quid hoc discrimine indicatum? O. Aliorum eloquentiam inani verborum apparatu solum esse circumtectam huius orationem, non solum verborum luminibus splendescere, sed etiam prædiute rerum suppellectile mirabiliter coruscare. A. Optime istud consultum est: ut remouendi ne sunt à dicendi munere, qui non fuerint aliarum artium disciplinis bene initiati? O. Imò penitus proteclandis sunt enim isti quasi declamatores ad elepydrum latrantes: quorum vnum Cæcilianum multa in conditè blaterantem, & crebro haultu hærentes fauces refrigerantem Martialis lepide, quod est illius ingenium, hortatur, ut de elepydra bibat, quò sitius exhauit oranti silentium indicat.

Vt tandem saties vocemque sitimque potius
Iam de elepydra Cæciliæ me bibas.

44. A. Perridicule istud dictum: sed in hominem, qui fusillima utebatur oratione; mitius cum illo ageret Poëta, si breuiore in angustias cogeretur. O. Minimè verò, nam imperiti oratores in ipso statim limine offendunt. Vnde Cæcilius Tullius nulla tinctum conditione exordiri aggredientem tacere iubet quasi proluxa oratione perorantem. Igitur non a verbis solum, sed à rebus præsertim orationis dignitas & venustas petenda est; verba, Rhetorica procedunt, Philosophia subministrat; vtramque colere debet, qui de quacumque quæstione proposita se copiosè dicturum profiteretur: sin minus, aut oratoris nomen cum ignominia relinquet, aut cum iniuria retinebit. A. Scio, quo in loco vertatur eloquentia, eò mihi aditum per industriam patefaciam. Hucusque Auctor operis.

BREVE RHETORICES Compendium.

CAPVT I.

De natura Rhetorica.

Rhetorica est ars dicendi. Ars est, quæ dat rationes certas & præcepta faciendi aliquid, quæ habent ordinem, & quasdam errare in faciendo non patientes vias. Dicere est ornate, graui-
45. Rhetorica de finitio. Tull. 1. de orat. Quinçtil. 1.2. c. 15. Triâ dicendi genera.

Oratores de rebus, & s. mul philo-
43.

43.

Martial.

44.

45.

Capit II.

Rhetorica officii. Rhetorica finis. Quæstio duplex.

dicial. Demonstratiuum est illud, in quo aliquis laudatur, vel vituperatur. Deliberatiuum illud, in quo aliquid suaderetur, vel dissuadetur. Iudiciale illud, in quo aliquis defenditur, vel accusatur. Rhetorica officium est, dicere appositè ad persuasionem. Finis, persuadere dictione. Materia, quæcumque quæstio proposita. Est autem quæstio duplex, infinita, & definita. Infinita, quæ à Græcis dicitur Thesis, à Latinis Propositum, est illa, quæ latissimè vagatur à priuata controuersia auulsa: qualis est illa, sitne militaris ars reipubl. salutaris? Definita, quæ à Græcis dicitur hypothesis, à Latinis causa; est illa, quæ singulari aliqua persona, vel loco, vel negotio circumscribitur: qualis illa, sitne Demosthenes Ciceroni præferendus?

CAPVT II.

De diuisione Rhetorica.

46. Rhetorica parte numerantur. & describuntur Tull. 2. de orat.

Quinçtil. cap 3.

Eloquentia tribus rebus comparatur.

Art. natura, exercitia, & in eloquentia operantur. Tull. 1. & 2. de orat. Quinçtil. 1.3. c. 4.

Rhetorica partes traduntur quinque, Inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio. In hunc chorum quidam Iudicium includunt, quidam excludunt: posteriores prioribus antepono. Inuentio est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ quæstionem probabilem reddant. Dispositio, est rerum inuentarum in ordinem distributio. Elocutio est idoneorum verborum & sententiarum ad inuentionem accommodatio. Memoria est firma orationis perceptio. Pronuntiatio est ex rerum & verborum dignitate corporis & vocis moderatio. Eloquentia ex his quinque partibus conflata tribus rebus comparatur, Natura, arte, exercitatione. Quænam ex his plus conferat adiumenti, nodus est, quem multi priusquam soluant, sudant, & exudant. Ita sentio. Hæc tria præsidia Eloquentiæ comparandæ sibi inuicem cedunt, & excedunt. Nam in inuentione, ac dispositione informanda primas obtinet natura. In Elocutione excolenda arti tribuo primatum. In acuenda memoria, pronuntiationeque limanda exercitatio præsertim dominatur.

CAPVT III.

De Inuentione.

47. Argumenti quid.

Argumenti duplex.

Aristot.

Sedes argumentorum.

Prima Oratoris cura eò collimat, ut inueniat argumenta, quibus auditori persuadeat. Est enim argumentum probabile inuentum ad faciendam fidem. Diuiditur in insitum, & remotum. Illud est, quod in re inest, de qua agitur: hoc, quod extrinsecus assumitur. Ad eruenda argumenta proposuit Aristoteles quosdam locos, quos argumentorum sedes Rhetores appellant: sedecim quidem ad argumenta insita: sex tantum ad remota. nam argumenta insita, alia sunt à definitione, alia à partium enumeratione, alia à notatione: alia dicuntur coniugata, alia ex genere, alia ex forma, alia ex similitudine, alia ex differentia, alia ex contrariis, alia ex adiunctis, alia ex antecedentibus, alia ex consequentibus, alia ex repugnantibus, alia ex causis, alia ex effectis, alia ex comparatione maiorum, aut parium, aut minorum. Argumenta verò remota sunt præiu-

dicia, fama, tormenta, tabulæ, iusiurandum, testes. Singula verbis singulis perstringo.

CAPVT IV.

De argumentis insitis, & remotis.

Primum est à definitione. Vt si ita argumentis, Animal rationis compos suos debet ratione moderari appetitus: homo rationis compos est; ergo appetitus suos ratione moderetur. Secundum à partium enumeratione. Vt si probare velis, cælum non esse aliquid ex primis rebus fundamentis, quæ Philosophi vocant elementa, ita argumentum concinnabis. Prima rerum initia sunt quatuor, terra, aqua, aër, ignis. Cælum non est terra, quam terimus; non aqua, qua nauigamus; non aër, quem haurimus; non ignis, qui vicina corpora helluatur. Ergo ex primis rerum initiis nullum est. Tertium à notatione, seu etymologia, ita deducitur. Consul ille est, qui reipubl. consulit: ergo qui illam euertit, consul non est. Quartum à coniugatis, id est, à verbis eiusdem generis variè commutatis, Sic. Sapiens ille est, qui sapienter loquitur, & sapienter tacet; sed qui tacenda loquitur, & dicenda tacet; neque loquitur, neque tacet sapienter. ergo sapiens non est. Quintum à genere. Est autem genus res, quæ plures diuersæ naturæ suo ambitu coërcet. Vt virtus, quæ ad plures, virtutes, prudentiam, iustitiam, & cæteras funditur, ac propagatur. Ita ergo à genere argumentum constructur. Omnis virtus est expetenda: prudentia est virtus; ergo expetenda est. Sextum à forma. Dicitur autem forma natura illa minus ampla, quæ generis amplexu continetur: ut avaritia, quæ sub vitio, tanquam sub natura capaciori numeratur. Sic igitur à forma conficio argumentum: Auaritia est vitium; ergo omnis avarus vitiosus. Septimum à similitudine. hoc modo: Sicut auro amicitia, ita igni labor comparatur: sed auri probitas nusquam melius spectatur, quàm in igne; ergo amicitia nunquam apertius dignoscitur, quàm in mole ingruentium laborum. Octauum à differentia ita ducitur: Barbarorum hominum est in diem viuere; ergo sapientum consilia sempiternum tempus spectare debent. Nonum à contrariis ita: Bello nihil reipubl. perniciosius; ergo pace nihil reipubl. salutarius. Item, nihil est, quod magis expetatur, quàm vita; ergo nihil est, quod magis timeatur, quàm mors. Item fugere militem crimen est grauius puniendum; ergo fugere Imperatorem flagitium est non nisi morte ipsa expiandum. Tandem omnis homo est laudis appetens; ergo si quis est, qui ad laudis studium non accendatur, homo non est. Decimum ab adiunctis, Regem comitantur insomnia, fastidium, solitudo, taciturnitas. ergo aliqua cura mentem pungit, & exulcerat: aliqua agritudo animum exedit, intimaque præcordia elidit. Vndecimum ab antecedentibus. Ortus est Sol; ergo dies est. Et hic locus eò differt à proximo; quia antecedentia necessariò cum consequentibus cohererent: non tamen adiuncta, cum iis, quibus adiunguntur: ut ex positis exemplis liquidò patefcit. Duodecimum à consequentibus. Dies est; ergo ortus est Sol. Item, ingenti deformatus es cicatrice; ergo plagam accepisti luculentam. Decimum

48. Primum argumentum à definitione.

Secundum à partium enumeratione.

Tertium à notatione.

Quartum à coniugatis.

Quintum à genere.

Sextum à forma.

Septimum à similitudine.

Octauum à differentia.

Nonum à contrariis.

Decimum ab adiunctis.

Vndecimum ab antecedentibus.

Duodecimum à consequentibus.

Decimum tertium à repugnantibus. Amicus amicum amat; ergo conuiuiis nunquam insectatur. Decimum quartum à causis. Se ipsum efficere nihil potest; ergo vnus est rerum omnium effector, & molitor Deus. Item homo non uiuit, vt edat; sed edit, vt uiuat; ergo non debet se ad pastum, & voluptatem abicere, vt bellua ventri feruiens, & abdomini. Item humanus animus immortalis est; ergo homo immortalitatem spectare debet. Tandem, corpus hominis prouum est ad vitia; ergo ab eius societate & contagione animus ad virtutes erectus seuocandus est. Decimum quintum ab effectis, ita struitur. Virtus facit laudem, voluptas infamiam; ergo sequenda virtus est, voluptas fugienda. Decimum sextum à comparatione maiorum, ita fiet. Boni milites pro laude mortis subeunt acerbitatem; ergo exilij molestias facilius deuorabunt: à comparatione minorum sic. Humana felicitas magni ab omnibus aestimatur; ergo plaris aestimari debet ab omnibus æterna. A comparatione parium sic: In iuuenum viribus, seniorumque consiliis æquè reipubl. salus continetur. ergo vtrique sunt paribus beneficiis tumulandi.

Decimū quinquiesimū ab effectibus.

Decimū sextū à comparatione maiorum minorum, & parium.

Argumenta remota. Præiudicium.

Fama.

Tabula.

Tormenta.

Insurandū.

Testes.

CAPVT V.

De his, quæ inuenienda sunt ad genus dicendi demonstratiuum.

50. Laus, & vituperatio in genere demonstratiue.

Cum in genere dicendi demonstratiuo laus & vituperatio includatur, de laude tantum dicam: unde, quid de vituperatione dici debeat, facile colligetur. Finge igitur aliquem tibi proponi dilaudandum. Tria præsertim tempora vestigabis, è quibus laudationis materiam expromes: antequam vixerit, quando vixerit, postquam vixerit. In primo diligenter explorabis parentes & maiores illius, quem suscipis laudandum, qui si clari fuerint, expendes, quanta ab iis in alumnū gloria diriuetur. Si obscuro, ponderabis quanta iis ab alumno dignitas conferatur. Pari modo considerabis patriæ dignitatem, vel humilitatem. quæ si fuerit nobilis, suam in alumnū transferet claritatem: si abiecta, suum ab alumno mutuabit splendorem. Iam verò si vlla signa, si vlla prodigia, si vaticinia vlla natalium eius diem præcesserunt; mirum quantam eius laudationi afferret maiestatem. Item si spes homi-

num, temporum calamitas, plurimorum vota, & studia partum illum à Deo flagitabant, in immensum laudationi cumulus accrescet. Iam ad tempus, in quo vixit, gradum facies. Vbi considerabis quæ illum bona circumfluxerint. Omnia ad tria capita reuocantur. Bona externa, bona corporis, bona animi. Bona externa, vt opes, honores, amici, omniumque fauor & beneuolentia. Opes si affuerunt, laudabitur eius lauitia: si defuerunt, eius frugalitas commendabitur. Honores, si vllos in republ. comparauit, grande ministrabunt laudationi argumentum: si nullos habuit, confirmabis nihil id eius dignitati derogasse, cum præster honores meruisse, quam habuisse: meruisse illum ob singularem animi virtutem, non habuisse ob iniquam temporis conditionem. Ab amicis multiplex laudandi ratio prominat: ex bonis, laudabitur eius bonitas: ex sapientibus, eius sapientia: ex fortibus, eius fortitudo: ex nobilibus, eius nobilitas, cum plerumque non nisi pares paribus amicitia nodo copulentur. Quod si amici fuerint improbi, ignaui, instrenui, ignobiles; adhuc nihilominus eius gloria efflorescet, si ostenderit, tantam illius virtutem extitisse, vt etiam in ea hominum face, & colluione mirabiles sui amores excitaret. Sin autem amicos habuit paucos, otores plurimos: idcirco dices hoc ipsum contigisse, quia improbi homines, & conscelerati, quum illius virtutem imitari non poterant, execrari, quam laudare maluerunt. Bona corporis sunt, forma, robur, facilitas ad quælibet externa munia obeunda. Forma, et si minimum, vllum tamen continet laudationis argumentum. Statura cum dignitate præcæra, frons cum grauitate iucunda, incessus non Iunonij more alitis superbus, sed sine superbia imperiosus. Roboris non exigua laus est, ad reprimendos hostiles impetus, ad faciendas validas impressiones, ad perfringendos aggeres, ad labefectandas turres, ad omne bellicum munus impigrè capeffendum. Iam verò illa facilitas ad canendum in voce, ad architectandum in manibus, ad saltandum in pedibus, ad natandum, ad luctandum, ad digladiandum in toto corpore, copiosam laudationis supellectilem subministrat. Bona animi sunt, scientia, & virtus. Vtraque est multiplex, vtraque materia laudandi singularis. A scientia, tuam sic ordiri poteris dictionem, fuisse illum, quem laudas, ad dicendum copiosum, ad differendum subtilem, ad philosophandum acutum, ad omnem artem, ad omnem disciplinam naturæ ipsa comparatum.

A virtute præcipua laudatio desumetur: sola enim virtus absque aliorum bonorum comitatu laudabilis est, totus simul aliorum bonorum chorus, in quo restim non ducet vna virtus, contemnendus. Diligenter ergo expendendum est, quid in Prudentia opportune; quid in Iustitia integrè; quid in Fortitudine strenuè; quid in Temperantia moderatè vnquam egerit: qua beneficentia in homines, qua pietate in patriam qua religione in Deum excelluerit: quid boni fecerit, quid mali fugerit; quod probitatis ad posteros transiferit documentum. Hæc de tempore, quo vixit; tandem ad illud postquam vixit, veniendum. In quo deplorata mors, laudata vita, decorata præmiis virtus non inania luctu orationis fundamenta. A communi luctu orationem ita duces, fuisse magnum virum, quem abesse, omnes ægrè patiantur: præstantem, quem omnes velint immortalem; beneficum, cuius malum

Honorum triplex genus. Tull. l. 2. de orat. Quintil. l. 3. c. 7.

Bona corporis.

Bona animi.

51. Laus præstantia à virtute.

Luctus communis.

Caput VI.

Vitalaudia.

Virtus præmiis ornata.

malum excruciet vnuerfos: communes lacrymas fuisse publicos probitatis: & cum nihil cum dolore amittatur, nisi quod cum amore possidetur; charum omnibus fuisse illum, cuius interitus fuerit omnibus luctuosus. A vita laudata ita encomia deriuentur; eum esse, quem summi, infimi; probi, improbi; amici, inimici laudent, efferant, deprædicent, plenis, vt aiunt, tibiis decantent: ab vno, vel altero laudari, infirmum esse virtutis testimonium: ab omnibus simul prædicari, firmissimum esse probitatis monumentum. Laudes, quæ in hos tribuuntur, adulatrices esse; quæ post obitum euulgantur, synceras rectè factorum ornatrices. A virtute præmiis decorata ita excurret oratio, illum esse, cui Resp. honores decreuerit, simulachra excitari, epitaphia inscripserit: vt siquidem eius virtus immortalis esse non poterat, eius tamen recordatio præmiis fieret sempiterna. Illæ etiam laudes pro tempore mortem consequente afferri possunt, quas benemorati liberi parentibus, vrbes conditoribus, leges latoribus, artes inuentoribus, instituta auctoribus tribuere consuerunt. Ex his aliisque similibus fontibus amplissimum laudationis flumen emanabit.

CAPVT VI.

Quid oporteat inuenire ad genus dicendi deliberatiuum.

52. Deliberatiuum dicendi genus. Quint. lib. 3. c. 7.

Deliberatiuum dicendi genus continet suasionem, & dissuasionem. De suasionem dicam. nam dissuasio quid requirat, ex contrarioprehendes. Vt igitur res fiat illustrior exemplis, finge deliberari apud Lusitanos, sitne suscipienda nauigatio, qua regiones vltra Oceanum positæ explorentur? Hoc vt persuadeas expedire, tria ostendas necesse est: rem fieri posse, esse honestam, esse vtilem. Rem fieri posse, in primis quia plagas illas esse, non est dubium, cum ex Mathematica ratione constet ab ora Mauritaniæ continentes, ac perpetuas regiones vltra æquatorem extendi, quæ si minus pedibus propter immodicos ardores, ac vastas solitudines, tamen nauibus adiri possint, & occupari. Deinde quia etsi maris immensitas, ventorum crebritas, vndarum atrocitas à nauigando deterreat; omnis tamen aduersa fortuna ferendo fortiter, si perseuerantia non desit, superatur. Rei honestas facile patebit, si ostendas, quantam olim gloriam Crentenses, Mysij, Troiani, Carthaginenses, Corinthij, Erythraei, cæterique præstantes viri nauigando compararunt: quorum multi eo nomine non solum maris domitores dicti sunt, verum etiam diuinos honores meruerunt. Vnde facile conuicias Lusitanos maiorem gloriam apud posteros habituros, si non tantum maritimas oras trepidi, & cunctabundi legant vt illi; sed etiam in altum alacres, & constantes inuehantur, vt nemo anteactis seculis ausus est. Iam verò rei vtilitas nullo negotio ostendetur, si confirmes in illis locis maximam esse pretiosarum rerum egestatem. Fieri igitur posse vt nostris mercibus eò transmissis peregrinæ ad nos diuitiæ deferantur; atque ita paruo sumptu magnum lucrum comparetur.

Lusitanorum nauis pericula.

53.

Verum vt propositum suadendi finem facilius consequaris, antequam ad dicendum venias, dili-

genter scrutaris necesse est mores, & ingenia illorum, apud quos dicturus sis. nam si timidi fuerint, & inertes, de facilitate rei plenius differes, & copiosius: ne succumbant, ne desperent, ne adhuc in littore frangantur; facile superari, quidquid laboris fortiter inchoatur; plerumque secundo exitus optimis initiis respondere; nunquam prosperam fortunam audacibus cœptis futuram. Si animosi fuerint, & laudis auidi; dices de rei honestate luculentius; nihil homine dignius, quam honorem; hunc, si vita ematur, vili emiadeunda pericula, exorbendos labores, omnes cœli marisque iniurias deuorandas, vt tantula gloria colligatur; ne dum vt immensus ille laudis cumulus reportetur, quem tam illustri nauigatio promittit: ex qua certissime speratur fore, vt patria dignitas clarior eluceat, nomen gloriosius efflorescat, Imperium augustius propageatur, omnium virtutum celebritas magnificentior ad posteros transfundatur. Si tandem auari fuerint, & minimi etiam lucri studiosi aucupes; rei vtilitatem exaggeres oportebit. ostendas ergo nihil omnium votis accidere posse fructuosius, quam tot gemmas, tot aromata, tot stragula, tot anaglypha, tot murrhina, tot præsidia morborum, tot irritamenta gula, tot leuocinia cultus, tot ornamenta adium, tot auri argentique talenta, tanquam diuitiarum flumina in Lusitaniam quotannis deriuari. Si verò dicendum sit in concione, quæ ex hac triplici auditorum varietate coalescat, ita oratio temperanda, vt in aliis possit periculorum timorem confopire, in aliis gloriæ studium exaugere, in aliis opum auiditatem inescare. Atque ita omnes seu his, seu illis inducti argumentis ad rem alacriter suscipiendam erigentur.

Genium auditorum scrutandum.

CAPVT VII.

Quid in genere dicendi iudiciali requiratur.

Hoc dicendi genus iam diu aboleuit; cum litteris nostris tempestate multo aliter, quam præfiscis seculis, intendantur. Sed ne vlla pars veteris eloquentiæ relinquatur inexplorata; dico pauca quædam, quibus hoc dicendi genus locupletetur: & ne multus sim, missa accusatione, de illustranda defensione sermo habeatur. Ades igitur alicui reo in iudicio patronus. Vt illum mortis laqueis expedias, de tribus tibi agendum est, de causa, de reo, de iudice. A causa, si leuis fuerit, facilis tibi defensio nascetur. Dices, iniquius esse leuia peccata grauibus pœnis coerceri, quam atroces culpas leuibus suppliciis castigari: hoc enim vllam speciem induit pietatis; illud non nisi à crudelitate, proficiscitur: simulatam verò lenitudinem minus esse reip. periculosam, quam apertam diritatem. Quidquid tamen sit ea de re, certè indignissimum esse tantulam ob iniuriam atrocissimam pœnam irrogari; agi in cruce, cui verbum exciderit, publicari omnibus bonis, qui minimum intulerit damnū; mitti in exilium sempiternum, qui leuissimam legem violarit. Si verò causa fuerit capitalis, acrius tibi insistendum est, vt eam vel refellas, vel excuses. Refelles, si ostendas, crimen illud à reo alienum; diuersis locis & crimen editum, & reum commortatum; accusatores maleuolos, testes corruptos

54.

Genus iudiciale.

Tria sumenda ad dicendum. A causa argumenta deducuntur.

Argumenta à causa capitata.

ptos in vnus interitum innocentis conspirasse. Excusabis, si probes in seium fecisse, vel inuitum; in seium, quia feram credidit, hominem interfecit: inuitum, quia ne percuteretur, percussit; ne truncaretur, truncauit; ne occideretur, occidit. Iam à reo ita duces argumenta; illum esse de re. benemeritum, propulsasse hostes, auertisse calumnias, nutriuisse studia militaria, excoluisse bonas artes, publicam & priuatam rem locupletasse. Si occidatur, occidi patriam: si proferbarur, proferbari ciues; si exterminetur, legum obseruantiam exterminari: illius capite verti totius reip. salutem; illius moribus ciuium probitatem contineri; illius consilio totius Imperij dignitatem conseruari. Nouum non esse, nec inauditum eximios in rep. homines sapissimè mortis supplicio exemptos, si quando in capitalia crimina corruissent. Tantum virtuti premium d. beri. Tandem à iudice tuam ita defensionem prosequeris. Integrum illum esse oportere; sed mitem, sed exorabilem; in summo iure, vt aiunt, summam sape iniuriam reperiri: non omnes semper euidem sceleris consortes in eandem pœnam exigendos; habendam personarum rationem, & meritorem: quem semel vnum accusat maleficium, multis antè benefactis excusari. Melius consulere reip. eum iudicem, qui præstantem virum à morte seruat, quàm qui multos scelerum artifices ad supplicium trahit capitale. Ad has similesve speculas se conferat, qui amplissimum volet ad dicendum campum inuenire: semper erit ad laudandum vber, ad suadendum locuples, ad defendendum copiosus. Ac de inuentione hæc delibasse satis sunt.

Argumenta à reo.

Argumenta à iudice.

CAPVT VIII.

De dispositione.

57. **S**ecunda Oratoris cura in iis, quæ inuenit, disponendis tota versatur: quo in munere ingenij magna virtus elucet. nam vt in exercitu non solum singulorum robur ac fortitudo, sed etiam omnium ordo ac dispositio spectatur: vt in humano corpore non modò quæritur singulorum dignitas membrorum, sed omnium inter se apta proportio: vt in Musica non solum commendatur singularum vocum suauitas, sed numerosus inter se omnium concentus: vt in orbe non modò admiramur singularum partium pulchritudinem, sed aptissimum in vnam molem omnium concursum. Ita in oratione non modò singularum res inuenta vllam dignitatem habere debent; sed etiam omnium copula, & nexus singularem necesse est præferat maiestatem. Sæpe enim fit, vt res humiles, ac tenues, perpetuo tamen filo, ac solerti colligatæ, mirabiliter splendescant: contra verò res grandes, & sublimes, nullo catenatæ vinculo, sed in sylum abdita verborum, sine luce, sine splendore errare, ac tumultuari videantur. Ergo præ oculis semper habeas, quò tendis: hanc tundas incudem, hunc repetas scopum: eò tua omnia studia ferantur, si quando videbitur excurrendum, cautè fiat: ne vllis ad cespites incurras, vbi rumpatur filum, & soluta fluat oratio, ac tanquam effrænis equus ruptis loris huc illuc dissipata euagetur. Sed quamuis de hoc ordine à nemine aptiores leges, quàm ab ipso cuiuslibet ingenio præscribantur, non idcirco ta-

Dispositio secunda orationis cura.

Quint. lib. 7. c. præfat.

men artis documenta omitti debeant: illa autem sunt, vt tota oratio quatuor in partes diuidatur, Exordium, narrationem, confirmationem, perorationem; & quid cuique conueniat, in singulas conferatur. Ex his partibus duæ valent ad rem docendam, Narratio, & confirmatio: ad impellendos animos duæ, Exordium, & peroratio. Vnde si res perspicua sit, non semper priores duæ partes adhibendæ; si auditorum animi sua sponte excitati, non semper posteriores.

Oratio in quatuor partibus diuisa.

CAPVT IX.

De exordio.

56. **E**xordium est oratio animum auditoris idoneè comparans ad reliquam dictionem. Quod tunc fiet, cum orator beneuolum, attentum, ac docilem reddiderit auditorem. Sed cum generalium quinquè à Rhetoribus numerentur, honestum, admirabile, dubium, humile, obsecrum; In honesto, & admirabili exordio superferendum, quia ipsius causæ dignitas satis ad audientiam excitat concionem. In dubio requirenda præsertim iudicis beneuolentia, quàm nutantis causæ ambiguitas non satis pollicetur. In humili exoranda potissimum attentio, ad quam tenuitas materiæ non inuitat. In obscuro illud in primis flagitandum, vt de integra causa edoceri se auditor patiatur. Multis sape vitis laborant exordia, tria præ cæteris fugienda, ne sit longum, ne commune, ne translatum. Longum est, quod multis verbis, sententiisque iustitiam, non quidem comparat ad reliquam dictionem, sed potius auertit auditorem. Commune illud est, quod cum in omnes causas aptari possit, cum nulla tamen idoneè cohæret. Translatum, illud, quod aliter quàm res postulat, afficit auditorem: vt si docilem efficiat, quem attentum requirebat, aut attentum, quem beneuolum. Vitius exordij, illa ante omnes: vt sit sine insolentia insolens, sine cura accuratum. hoc est, vt sententiarum habeat lautitiam; non luxuriam: verborum apparatus non ampullas. Nihil enim magis vituperat Horatius in poeta quodam circumforaneo, (sive Antimachus ille fuerit, seu quis alius) quàm inflatissimum exordij tumorem, in nihilum profectò abiturum: nihil magis commendat in Homero, quàm moderatum splendorem in principiis dicendi, instar appetentis auroræ pulcherrimum in iubar euasurum.

Exordij vitia.

Exordij vitia. 1. Insolentia. 2. Incuria. 3. Insuperbia. 4. Inluxuria. 5. Inimprobitate.

Exordij vitia. 6. Inimprobitate.

Exordij vitia. 7. Inimprobitate.

Exordij vitia. 8. Inimprobitate.

Exordij vitia. 9. Inimprobitate.

Exordij vitia. 10. Inimprobitate.

Non sic incipies, vt scriptor Cyclicus olim: Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum. Quid dignum tanto feret hic promissor hiatus? Parturient montes, nascetur ridiculus mus. Quanto rectius hic, qui nil spolitur ineptè? Dic mihi Musa virum, capta post tempora Troia. Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes. Non fumum ex fulgore, sed ex sumo dare lucem Cogitat; vt speciosa dehinc miracula promat.

CAPVT

CAPVT X.

De narratione.

57. Narratio, quid? Triplex virtus in narratione. Quint. lib. 4. c. 2.

Fabius.

Narratio est rerum explicatio, & quædam quasi sedes, ac fundamentum constituenda fidei. Tres in ea virtutes requiruntur, breuitas, perspicuitas, probabilitas. In breuitate non est deferenda elegantia; quæ aliquando eò solet esse maior, quò paucioribus verbis continetur: parcendum igitur phaleris, & lenociniis verborum, necessaria tantum supellectile vtendum. Perspicuitas cum in reliqua oratione, tum præsertim in narratione cerni debet; quæ non solum ab eximia gloria ingenij proficiscitur, sed etiam ab industria artis singulari. Nam qui sinuosè dicunt, & perplexè; ij mihi ad obstreperos alites proximè, accedere videntur; quibus tota de sonitu cura est, de significato nulla: item Rhetoricæ legibus abutuntur, quæ, teste Fabio, præcipiunt, vt oratio instar Solis in auditorum sensum incurrat, etiam si in eam non intendantur. Vt igitur perspicua sit narratio, opus est, vt fluat absque ambiguo sermone non nimis longa continuatione verborum, non admodum producto membrorum ambitu, non disceptis sententiis, non præpostis temporibus, non confusis personis, non perturbato ordine; denique tota Latina sit, nullam externam; verborum enim peregrinitas si in narrationem infundatur, orationem non illuminat, sed obscurat. Iam verò probabilitas narrationis ideo necessaria est, ne omnis Oratoris labor in suadendo frustra collocetur: nam si narret, quæ fidem superant; ea ficta, non facta videbuntur. Quare siquid creditu difficile occurrat, quod neque dicentis probitate, neque auctoritate testantium, neque vlla ratione satis confirmetur; potius omittatur: præstat enim in oratione probabilitas, quàm admirabilitas.

Exordij vitia.

Exordij vitia. 1. Insolentia. 2. Incuria. 3. Insuperbia. 4. Inluxuria. 5. Inimprobitate.

Exordij vitia. 6. Inimprobitate.

Exordij vitia. 7. Inimprobitate.

Exordij vitia. 8. Inimprobitate.

Exordij vitia. 9. Inimprobitate.

Exordij vitia. 10. Inimprobitate.

58. Confirmatio, quid? Tull. 2. de orat. Status, quid? Quint. lib. 3. c. 6.

Judicatio, quid? Tull. in part. ad Her. lib. 1. de Inu. l. 1. & Quint. lib. 3. c. 11.

CAPVT XI.

De confirmatione.

Confirmatio est oratio, qua firmantur propria, confutantur aduersa. In hac parte tota spes vincendi sita est. Ea igitur in duplicem quæstionem, seu firmandam, seu confutandam incumbit; alteram vocant statum, alteram iudicationem. Status, est quæstio quæ ex primo causarum conflictu nascitur. Exemplum esto. Opponit accusator, Catilina coniurauit in patriam; depellit defensor, non coniurauit. Ex hac prima conflictione, nascitur illa quæstio, Coniuraueritne Catilina in patriam? In hac igitur quæstione, quam statum vocant, primum oratoris, seu confirmantis, seu refutantis studium versatur. Iudicatio est quæstio, quæ ex rationis, & firmamenti contentione exurgit: est enim ratio, qua reus à se crimen depellit; firmamentum, quod accusator ad labefactandam rationem assumit. Exemplum res fiet illustrior. Accusatur Orestes, quòd matrem suam Clytemnestram occidisset. Fatetur ille, sed rationem adducit ad depellendum à se crimen, nimirum quòd illa patrem suum Agamemnonem occiderat. ad hanc rationem euertendam firmamento vtitur accusator, Nemini priua-

Mendoçe Viridarium.

to licere quempiam occidere. Ex hac rationis & firmamenti congressu illa quæstio cõsurgit, quam iudicationem vocant, Licetne filio matrem occidere, quæ patrem illi occidisset? Ad hanc igitur quæstionem ventilandam secundus oratoris labor conferetur. Sed in toto hoc negotio peragendo, versari debent ob oculos illi loci, ex quibus argumenta ad firmandum, & confutandum eruuntur: solent autem argumenta argumentationibus expoliri; argumentationes verò quatuor numerantur. Ratiocinatio est trimembris oratio ex propositione, assumptione, & completionem coalescens, hoc modo. Omnis virtus est expetenda: prudentia est virtus; ergo expetenda est. Enthymema est imperfecta ratiocinatio, seu oratio bimembris, ex priori, & posteriori pronuntiato constituta, hoc modo. Omnis ars reip. utilis excolenda est; ergo eloquentia est excolenda. Inductio est oratio, quæ ex pluribus collationibus peruenit, quòd vult. hoc modo: Hector ex laboribus illustris euasit, Aeneas ex laboribus gloriosus, Vlysses ex laboribus toto orbe decantatus; ergo labores certissimum ad gloriam aditum molliuntur. Exemplum est inductio imperfecta. fit hoc modo, Horatius fratricidij accusatus, omnium fuit suffragiis absolutus; ergo Milo accusatus homicidij, capitali sententia vendicandus est. Tres super sunt argumentationes, Epicherema, Sorites, ac Dilemma; quæ omnes cum ad ratiocinationem reuocentur, non est, cur nobis moras obiciant longiores. Illud vnum monitos omnes velim, hisce argumentis non ita Rhetores, atque Dialecticos vsuros. Dialectici sua intra dumeta angustè concludantur; minutis conclusionibus circumueniant, aculeatis ratiocinationibus pungant, feriant, lancinent, cruentent. At verò Rhetores non semitis feruntur, sed campis: non angustis fistulis eloquentiam extillant, sed apertis alueis refundunt. Nudam non afferunt rationem, vestiunt, comunt, expoliunt. Sæpe enim veritas displicet suis expoliata ornamentis; sæpe suis phaleris expolita comprobatur. Non dico de verborum aucupis totam curam, de rationum momentis nullam habendam esse: sed hæc ita esse vestiganda, vt illa minimè deserantur.

Argumentationes quatuor.

Tull. de Inu. lib. 1.

Quint. lib. 5. c. 14.

Auct. ad Her. lib. 2.

Tres alie argumentationes.

Discrimen inter Dialecticos, & Rhetores.

CAPVT XII.

De peroratione.

Peroratio vltima pars est orationis iam exeuntis: in qua oratori quidquid habet artis, ac industria, effundendum. In ea omnes eloquentiæ fontes aperire debent oratores; omnes verborum delicias aspergere; omnia sententiarum lumina inducere; ac denique auditorum animis omnia afferre incitamenta. Hoc autem vt facilius consequantur, quos motus adhibere velint auditoribus, eosdem prius in se ipsis impressos sentiant, & inuitos: si ad lætitiæ impellant, ipsi lætitiæ gestiant, ac triumphent: si ad tristitiæ, tristitiæ succumbant: si ad iram, ira quoque inflammentur: si ad metum, metu denique collidantur: vt enim signum characterem non imprimi, nisi quo notatur; ita oratores motus afferre nullo possunt, nisi quibus ipsi concitantur. Imò cum ita sit natura comparatum, vt sua magis eloquentia oratorem inoueat, & impellat, quàm au-

59. Peroratio, quid?

Tull. in part. 52.

Tullius 2. de orat.

Quint. lib. 6. c. 2.

Horatius in a. te poet. 2. de orat.

Y ditro

Tullius pro Mil. & pro Rab. post-humo.

Enumeratio quid.

ditorem; nisi orator dicendo excitetur, pigrabitur auditor auscultando. Tulliana illa peroratio pro Milone, animum satis incitatum demonstraui. Finis, inquit, sit; neque enim pre lacrymis iam loqui possum; & hic se lacrymis defendi vetuit. Perorationi addunt aliqui Enumerationem: est autem enumeratio totius orationis breuissima sub vno aspectu collocatio. Hoc in laudatione fieri debet raro, in deliberatione aliquando, in iudicio frequenter; praesertim quando vel memoriae iudicium diffiditur, vel propter ipsius orationis longitudinem desperatur, ne praecipua capita accusationis, defensionisve indistincta apud iudices conferentur: vel quando creditur orationis firmamenta saepius frequentata maiorem animis motum allatura. Sed ea, quae repetuntur, breuiter sunt decurrenda, ne tam exire videatur oratio, quam redire; & nouis semper interpolanda sententiis; ne quod cum voluptate auditum est, iterum cum fatietate audiatur.

CAPVT XIII.

De Eloquentione.

60. Eloquentio quid? Tull. orat. Quinct. lib. 8. in proem.

Eloquentio vna est e praecipuis partibus eloquentiae, a qua potius quam ab alia eloquens nominatur; eo quidem iure, quia alia munera, nimirum inuenire, disponere, memoriam sepere, imo & pronuntiare, ad alios quoque pertinent artifices: eloqui tamen, ita vnum spectat ad eloquentem, vt ad eo solum culta, expolitaque oratio deriuetur. Vt igitur oratio multis eloquentiae coloribus expingatur, feligenda verba sunt, sententiae verò acutendae: ex vtriusque enim dignitas orationis efflorescit. Verborum tria genera, inusitata, nouata, translata. Inusitata dicuntur prisca illa ab vsu quotidiani sermonis iam diu intermissa, qualia multa sunt apud Apul. Fortunae exoculata, pro caeca, iuuenis inuestis, pro imberbis; pecus fariile, pro saturo; sic alcescere in Varrone pro crescere; alumnari in Apulcio, pro nutrire; tuburcinari in Plauto, pro comedere; nepotari in Terulliano, pro decoquere, aliaque sexcenta; sed his verbis parca oratio condienda, ne nimis videatur antiqua; quo nomine Sallustiana damnatur a Pollione apud Agellium. Nouata illa sunt, quae quisque denuo fabricatur ad suam mentem apertius exprimendam; qualia sunt apud Plinium, Marcipor & Lucipor, id est, Marci, & Lucij puer; apud Ciceronem, Syllaturio, & proscripturio, id est, Syllam imitari, & proscribere desidero: apud Plautum, Aticiffo, & Siciliffo, id est, Atticorum, & Siculorum more loquor; ab his quoque verbis temperandum, ne iuueniliter ingredi, & licenter fluere oratio videatur: quo vitio illi merito notantur, qui apud Varronem puerorum potiones, & cibos, buas, & pappas appellarunt. Illa verò eiusdem Plauti in Persa, non solum noua sunt, sed inaudita, Vaniloquidorus, Nuzipolyloquides, nummorum expalponides: quod semel arripides, nunquam postea eripides, id est, vana loquens, nugas multas loquens, argentum e tenebris eruens, nummos palpando extorquens, cui quod arripitur, nunquam eripitur. Alia multa apud Turneb. lib. 28. cap. 5. Non negauerim tamen debere aliquando oratorem esse logodædalum, id est, ingeniosum verborum architectum. quae Horatij mens est, & ratio, in arte.

Tull. 3. de orat. Quinct. 1. 3. cap. 3.

Apuleius. Varro. Plaut. Terull. Sallust. Agell.

Plin.

Tull.

Plaut.

Varro.

Plaut.

Turn.

Horat.

Ego, cur acquirere, pauca

Si pefum. anu. leu. cum lingua Catenis & Emf. Sermonem patrum diuauerit; & noua rerum Nomina prouiderit: licuit, semper q. licet. Signatum praesente nota producere nomen.

Translata verba dicuntur illa, quae ab vna re ad aliam significandam cum dignitate transferuntur. Horum multiplex vsus est in orationibus cum oratio potissimum excolitur, & picturatur. Haec sunt, quae tropi dicuntur; de quibus vltimus dicendum.

CAPVT XIV.

De Tropis verborum.

Tropus est verbi, vel sermonis a propria significatione in aliam cum virtute mutatio. Undecim numerantur; in vno verbo septem, Metaphora, Synecdoche Metonymia, Antonomafia, Onomatopœia, Catachresis, Metalepsis; quatuor verò in oratione, Allegoria, Periphrasis, Hyperbaton, Hyperbole. Singulos singulis verbis pono, non expono. Metaphora est verbi a propria significatione in aliam propter similitudinem mutatio. Eius tota vis quadruplex est. Primò cum res animata, pro alia animata vsurpatur: sic Leo sumitur pro viro forti; lupus pro furace; canis pro maledico; aquila pro ingenioso; vulpes pro fraudulento. Secundò cum res inanimata pro alia inanimata accipitur. Sic ponitur auri fames pro cupiditate, honorum sitis pro ambitione, petis reip. pro voluptate, caligo mentis pro ignorantia, generis splendor pro nobilitate. Tertio cum res inanimata vice fungitur animata, vt cum ponitur fulmen belli pro viro forti, flumen eloquentiae pro eloquenti, vorago reip. pro auaro, patrie propugnaculum pro defensore. Quarto cum res animata vicem subit inanimatae; vt cum ponitur caput amnis pro principio, vertex mentis pro cacumine, caeli oculus pro sole; maris brachia pro sinuosis stationibus. Singulorum generum metaphoras apud vnum Virgilium inuenies. Primi generis est illa in 4.

Sacra Ioui Stygio, qua riuè incepta parauit Perficere est animus. Iuppiter pro Plutone. Iam cernes Libycum vallo assultare leonem, id est, Annibalem, Silius lib. 7.

Secundi generis est illa in 3. Aeneid. Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames. Auri fames pro cupiditate. Tertij generis est illa in 6. Aeneid.

Duo fulmina belli Scipiadas. Fulmina, pro Scipionibus. Quarti generis est illa in 4. Georg. Tristis ad extremi sacrum caput adstuit amnis. Caput, pro fonte.

Synecdoche octo modis fieri potest. Primò cum pars ponitur pro toto. Secundò cum totum ponitur pro parte. Exempla sunt illa ex Virg. in 6. Si iam litore puppes, id est, naues. & in 12.

Fontemque ignemque ferebant, id est, aquam, & ignem. Tertio cum ponitur vnus pro pluribus. Quarto cum ponuntur plures pro vno. Exempla è Virgilio quoque expromi possunt in 2.

Veterumque armato milite complent, id est, militibus. Et in 10. vbi Iuno de se tantum loquuta ita canit,

Et in 10. vbi Iuno de se tantum loquuta ita canit,

61. Tropus, quid? Quinct. lib. 8. cap. 3. Tropi nomen trahitur. Metaphora descriptio, 9. Quinct. lib. 8. cap. 6.

Virgil.

Metonymia natura, & diuisio.

Virgil.

Terent.

Catul.

Virgil.

Antonomafia. Auct. ad Her. 4. vocat pronominatiōem.

Virgil. Onomatopœia. Auct. ad Her. 1. 4. dicit nomenclationem.

Catachresis. Tul. orat.

Virgil.

Quinct. 1. 8. c. 6.

Metalepsis. Quinct. 1. 8. cap. 1.

Virgil.

Caput XV.

Nos ne tibi fluxas pbyrgias res vertere fundo Conamur? Nos? an miseros qui Troas Achiuis obiecit. Quintò cum forma ponitur pro genere. Sextò cum genus ponitur pro forma. Exempla eodem ex Virgilio petantur. in secundo, —Settaque intexunt abiete costas: id est, ligno. & in 12.

—pradamque ex unguibus ales Proiecit fluuius. Septimò cum materia ponitur pro re fabrefacta ex materia. Vt aurum pro pecunia aurea. Virgil. in 3.

—Polydorum obruncat, & auro Vi potitur. Octauò cum ex antecedentibus sequentia intelliguntur. Virgilius, Et iam summa procul villarum culmina fumant, Maioresque cadunt altis de montibus umbra.

Metonymia quinque modis fieri solet. Primò cum causa ponitur pro effectis. Vt Mars pro bello, Vulcanus pro igne, Ceres pro frugibus. Virgil. in 6. de Miffeno,

—quo non praestantior alter Aere ciere viros. Mariemque accendere cantu. Secundò cum effecta ponuntur pro causis: vt cum dicuntur scelera republ. demoliri, hoc est, scelerati homines: & virtutes republ. conseruare, hoc est, homines virtute praediti. Terent.

Vbi illic est scelus, qui me perdidit. Catul. ad Manlium, Troia, nefus, commune sepulchrum Europa, Asiaque Troia virum, & virtutum omnium acerba cinis.

Tertio cum id, quod continet, ponitur pro eo, quod continetur. 8. Aeneid. —caelo gratissimus amnis. id est, caelestibus. Quarto cum id, quod continetur, ponitur pro eo, quod continet. 2. Aeneid.

—Iam proximus ardet Vcalegon, pro Vcalegontis domo. Quintò cum signum ponitur pro re significata. Sagum pro bello, Toga pro pace, falces pro magistratibus, purpura pro regno. 2. Georg.

Non illum populi fasces, non purpura Regum Flexit, &c. Antonomafia est Tropus, qui ponit aliquid pro nomine, vt euerfor Carthaginis pro Scipione, Romanae eloquentiae princeps pro Cicerone.

Hoc lumine vsus est Maro in limine suae Aeneidos, cum viti nomine Aeneam per excellentiam indicauit. Onomatopœia est fictio nominis; Graecis quidem crebrior, Latinis verò rarior, nisi fortè primis verborum conditoribus, qui mugitum, vagitum, bombum, murmur, & sibilum dixerunt, quia haec verba cum proferuntur, sonos reddunt similes illis, quos significant. Catachresis, Latine abusus nominis fit, cum rebus non habentibus nomen, quod in proximo est, accommodatur. Sic equus dicitur, qui ex materia artefactus est, à vero equo translato vocabulo. Virgil. 2. Aeneid.

—Equum diuina Palladis arte Adificiant. Eo differt hic tropus à metaphora, quia haec aliena nomina accommodat etiam rebus habentibus propria: non item Catachresis. Metalepsis, Latine transumptio, ex alio in aliud viam praestat. Virgil. in Tytiro,

Post aliquot mea regna videns mirabor aristas. Mendoza Viridurium.

CAPVT XV.

De Tropis sententiarum.

Allegoria, Latine inuersio, est oratio, quae aliud verbis, aliud sensu significat. Virgil. 2. Georg.

Sed nos immensum spatium confecimus equor, Et iam tempus equum spumantia solvere colla. Ab ea duo riuuli emanant, Aenigma, & Ironia. Aenigma, est obscurior allegoria. Virgilius 3. Eclog.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo, Tres pateat caeli spatium non amplius vlnas. Item illud Martialis epigram. 5. 4. lib. 5. aenigmati-cum est ad Bassum, Colchida quid scribis, quid scribis amice Thyestem? Quid tibi vel Niobe Basse, vel Andromache? Materia est, mihi crede, tuis aptissima chartis Deucalion; vel si non placet hic, Phaeton.

Id est, ve aquis, vel flamma aboleantur. Ironia est oratio, quae aliud verbis, & contrarium sensu significat. Virgil. 1. 1. Aeneid. de Turno, —neque timoris

Argue tu Drance, quando tot gentis acervos Tencrorum tua dextra dedit. Periphrasis est, quando id, quod paucioribus verbis dici poterat, pluribus explicatur. Strictior esse solet apud oratores, apud poetas tamen laciniosior. Huc pertinent omnes vrbium, fluminum, agrorum, aliarumque rerum descriptiones. Exemplo illud sit ex 4. Aeneid.

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem Corpora per terras, syluaeque & saeva quierant Aequora, cum medio voluuntur sydera lapsu Cum tacet omnis ager, pecudes, pictaeque volucres, Quaeque lacus late liquidos, quaeque aspera dumis Rura tenent somno posita sub nocte silenti Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Hyperbaton fit dupliciter. Primò cum verba inter se proximè annectenda, si Grammatica ordo spectaretur, aliquius verbi interuentu separantur: quomodo non est dubium quin Tropus sit poëtis scriptoribus & oratoribus familiaris. Virgil. in 1.

Talia flammato secum Dea corde volutans. Liiuis initio primae decadis, Satis constat Troia capta in caeteros seuitum esse Troianos. Cicero pro Cluentio, Animaduerti indices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. Secundò fit, cum eiusdem verbi partes aliquo interiecto vocabulo dissociantur; quomodo mihi videtur dixisse Cyprianus poëtis tantum esse concessum hunc tropum: vt Virgilio,

—Hyperboreo septem subiecta trioni. Martial. vltimo piimi, Argi nempe soles subire letum, id est, Argiletum, Verum etiam oratoribus aliquis eius vsus est, vt Ciceroni, qui frequenter illud vsurpat, Per mihi gratum feceris, aliquis item scriptoribus, vt Plutarch. cum ait, Latio donatur, Musarum commercium homines capit, & eorum mansue naturam facit.

Hyperbole est ementiens superiectio: cuius virtus tam in minuendo, quam in augendo cernitur. In minuendo apud Virgilium de strigoso pecore Eclog. 3.

—vix ossibus hereat. In augendo apud eundem 7. Aeneid. de celeritate Camillae, vbi sic,

63. Auct. ad Her. permutatiōem dicit 1. 4. Allegoria. Virgil. Aenigma, & Ironia.

Virgil. Martial.

Virgil.

Quinct. 1. 8. cap. 6. Alex. c. 20. Auct. ad Her. 1. 4. vocat permutatiōem.

Periphrasis. Auct. ad Her. 1. 4. Virgil.

Quinct. 1. 8. cap. 6. Tull. 3. orat. Hyperbaton.

Virgil. Liiu. Tull.

Cyprian.

Virgil.

Martial. Tull. Plut.

Hyperbole. Auct. ad Her. 1. 4. c. 6. Quinct. 1. 8. cap. 6. Virgil.

At significetur Misenum quod plus periculi incumberet, ibi depugnare, scilicet iuxta Hectora, qui in periculosiores belli casus impigrum se inferebat. Epiphonema, id est, rei narrata summa acclamatio, ut illa 3. Aencid.

Epiphonema.

Virgil. Tantum cui longinqua valet mutare vetustas. Pratermissio, quae tunc fit, cum dicuntur praeteriri ea, quae maxime dicuntur: qualis illa est celebris apud Virgilium 4. Georg. ubi dicit se horum culturam aliis tractandam praeterire, de qua tamen ibidem multa eleganter commentatur. Sed in tropis, ac figuris diu haesimus. Vnum moneo cum Fabio, haec orationis decora esse tanquam neruos, seu amenta: ut enim sagittae ferire nequeunt, nisi neruis, seu amentis intendantur: ita rationum momenta flectere non possunt auditorem, nisi his eloquentiae luminibus imbuta eubrentur. Hic tamen ut in ceteris rebus querendus modus. nam quemadmodum oratio, si propria semper fuerit, tanquam humilis contemnetur; ita si semper figurata, tanquam turgida displicebat. Mediocritate igitur, ac varietate temperanda: ita ut non eadem ornamenta semper in eandem partem conferantur, sed alia atque alia per totam orationem fusa, clariùs, ac iucundiùs elucefcant.

Virgil.

Quintil.

CAPVT XVIII.

De ordine, iunctura, numeroque orationis.

74. Ordo orationis. Oratio decrefcens.

Oratio redudans.

Oratio mutila.

Iunctura orationis aspera, & hiulca damnatur. Tuil. 3. de orat. Quintil. 9. cap 4.

Virgil.

Ordo orationis seruabitur, si nunquam oratio decrefcatur, nunquam redundet, nunquam mutila, aut manca relinquatur. Decrefcit quidem, si ita dicas: Caesar Europam subegit, Germaniam inuasit, Galliam oppugnauit. Item, hic se praestitit impium in Deum, in parentes inhumanum, in ceteros homines fraudulentum. Redundat, si hunc in modum construatur, Romuli tam barbara fuit crudelitas, ut Remum sibi geminum fratrem ad supplicium capitis damnarit. Quorsum enim fratrem addere opus erat, si geminum dixisti? Item, Medae tam facit cruda inhumanitas, ut filios, quos laetabat alumnos, coram parente Iafone trucidarit. Verbum illud, alumnos, tanquam superuacuum, extenderem. Mutila relinquatur, & manca, non solum si verbum aliquod subtrahatur, verum etiam, si in plano tumeat, in sublimi deficiat; hoc est, si humilia grauius, & grauius humiliter prosequatur: hac enim praepostera varietate, quodammodo videtur oratio claudicare. Iunctura orationis illa merito laudatur, quae non sit aspera, non hiulca. Aspera illa est, in qua literae consonantes pronuntiatu difficilius inuicem colliduntur, ut si dicas, Rex Xerxis, ars studiorum. Hiulca est illa, in qua cernitur plurium vocalium mutus concursus; ut in hoc exemplo videre est, Baccæ Eoæ aenestimæ impendebant. Sed in hac parte diligens aliquando videri solet quaedam oratoris negligentia: saepe enim ille coeuntium inter se vocalium hiatus, moras quasdam orationi interponit decoris plenas, plenas maieftatis. Regem Latinum audias cum Turno apud Virgilium loquentem,

O praestans animi iuuenis, quantum ipse feroci virtute exuperas, tanto me impensius aequum est Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.

Saepe etiam ille vocalium congressus festiuitatem quandam orationi confert, cum extrema vocalis vnus carminis excipit prima vocalis alterius. Catull.

Minister vetuli puier salerni Ingre micalices amariore; Vi lex Postumia iubet magiftra. Ebriosa acina ebriosiores.

Agellius lib. 7. cap. 20. Vitiolus item est ille orationis contextus, in quo eadem litera assidue repetuntur: quo vitio versus ille perantiquus laborat,

O Tite, tute Tui, tibi tanta Tyrannus tui.

Numerum vero tam in oratione, quam in poemate reperiri certum est: illum rhythmicum, metrum appellant. vterque pedibus constat, sed in eo est discrimen, quod metrum requirit pedes superioribus legibus catenatos; rhythmus contentus est ea pedum positione, in qua sanus aliquis sonus auribus blanditur, pedes autem praeter ceteros a poetis celebratos, tres praecipue. Cicerone inculcantur, duo praenones. vnus dochimus, praen primus constat ex longa & tribus breuibus, ut aspicie: praen secundus ex tribus breuibus & longa, ut facilia: dochimus ex Bacchio, & Iambo, ut perhorrescena. Itaque numerus oratorius si tanta diligentia excolatur, ut in metrum abeat, insuauis erit: cauendum igitur ne incipiat a carmine, ne in carmen desinat oratio. item si tanta negligentia numerus oratorius relinquatur, ut scopas, quod aiunt, in componendo dissoluere videamur, non orare iudicemur, sed blaterare.

CAPVT XIX.

De periodis, membris, articulis.

Periodus, quam Cicero tum ambitum, tum circueutionem, tum comprehensionem, aut circueutionem, aut circumscriptionem vocat, tota concinna esse debet, ac rotunda. Prima componenda est in periodis claudendi; cum enim aures sistant, & conuiescant, suauiores numeri in fine, quam vquam alijs requirantur. Sunt autem quam aptissimi claudende orationi illi pedes Choreus spondeus, creticus, praen, primus, dochimus, & praeter ceteris geminatus choreus, vel spondeus: cauendum tamen ne singulae periodi iisdem semper pedibus concludantur. nihil enim est quod magis aures auertat auditoris, quam similitudo; nihil quod magis alliciat, quam varietas. Quare nunc hos, nunc illos exitus habeat oratio placitura, dummodo sint omnes numerosi. Altera oratoris cura in exordiendi oratione collocetur. A proceris igitur numeris, nimirum dactilo, anapesto, cretico, praenone, & aliquando etiam spondeo, optime nascuntur exordia: haec si egregie tornata sint, mirifice recreant auditorem, & ad reliquam dictionem, miram in omnibus excitant illecebram audiendi.

In media quoque periodo exornanda, cum minor, nulla tamen est diligentia adhibenda; & quidem si omnium pedum varietate temperetur, facilius omnium aures in voluptate detinebit. Sed in tota periodi structura, primaria lex, ad quam ceterae omnes sunt exigendae, esse debet superbissimum aurium iudicium; nihil enim numerosius in animos illabatur, quam quod au-

Vocalium congressus. Quintil. 9. c. 4.

Catull.

Agell.

Numerus.

Quintil.

75.

Periodus.

Virgil.

Oratio exordium.

76.

Periodus.

Aurium iudicium.

Caput XX.

rium sensu comprobatur. Cauendum tamen ne periodus tantam in longitudinem extrahatur, ut vnus spiritus vincat contentionem: item ne tantas concludatur in angustias, ut aures in ea breuitate non quiescant. Quae igitur tribus, quatuorve membris continetur, ea perfecta, absolutaque videtur. Membrum est sensus numeris conclusus, sed a toto corpore abruptus, & per se nihil efficiens: qualia sunt illa, Nec reip. consulisti, nec amicis profuisti, nec inimicis restitisti. Curandum, ut membra paribus ferme interuallis concludantur, dummodo nimia diligentia in adnumerandis syllabis non cernatur; illa satis erit, quam in praedicto exemplo intuemur. Articulus dicitur, cum singula verba interuallis distinguuntur caesa oratione. Ut si dicas, Inimicos inuidia, iniuriis, potentia, perfidia sustulisti. Singula verba singulos conficiunt articulos; ex articulis membra componuntur, ex membris intergra periodus conflat. Articuli crebrius frequentati orationem acuunt ad vrgendum: membra lentius deducta orationem morantur ad exornandum. Haec de eloquutione: de memorandi vi pauca.

Membrum quid? Tullius in orat. Quintil. lib. 9. c. 4.

Articulus.

CAPVT XX.

De memoria.

77. Memoria enim a Plutarch. Tullius. Plato. Memoria duplex.

Mithridatis memoria.

Cyri memoria.

Cynea memoria.

Seneca memoria.

Muret.

Memoria miraculum.

Memoriam appellat Plutarchus cellam penuria disciplinarum. grauius M. Tullius, rerum omnium thesaurum. significantius diuinus Plato, Musarum omnium parentem. Ea duplex est, quaedam a natura proficiscitur, altera exercitatione, & artificio comparatur. Prior a Rhetorica partibus excluditur, cum ceteris quoque disciplinis communis sit; posterior in Rhetorica partibus continetur, cum a sola Rhetorica excolatur. Memoriam a natura acceperunt ferè portentosam. Mithridates Rex Ponti, qui duarum & viginti nationum, quibus imperabat, ita calluit sermone, ut ad singulas proprio singularum idiomate loqueretur. Cyrus, qui in numerosissimo Persarum exercitu, omnium militum nomina memoria conseruabat. Cyneas Theffalus, qui missus a Pyrrho legatus ad Romanos, postero die, & Senatam, & Romanam plebem senatui circumfusam suo quemque nomine salutauit. Eandem memorandi vim multi diuturna exercitatione vsque ad miraculum confirmarunt. Seneca duo millia nomina temere audita, quae erant ordine recitata, eodem iterum referebat: discipulus cum esset, datos a singulis auditoribus versus singulos, qui plusquam ducentos efficiebant, eosdem non solum recto ordine a primo excurrando ad vltimum, sed etiam inuerso ordine ab vltimo recurrendo ad primum, recitabat. Illud creditur difficillimum, nisi Muretus oculus testis accessisset, de quodam iuuenis, qui artis beneficio ad eam memoriae felicitatem euasit, ut triginta sex millia nomina, Hebraea, Graeca, Latina, barbara, hiulca, stridentia, sine vilo ordine, sine vilo nexu recitata, quamprimum redderet, nunc a primo ad vltimum, nunc ab vltimo ad primum, nunc a medio ad extrema, nunc veluti assultim a primo ad tertium, a tertio ad quintum, & sic deinceps rursum prorsum discurrendo. Ut dubitandum non sit, quin labor, & exercitatio singularum memoriae conferat adiumentum. Vnde est illud Martialis

De memoria.

Epigr. 22. lib. 5. quo festiue ludit in Rhetorem Apollonium, Quintum pro Decimo, pro Crasso, Regule, Marcii Martial. Ante salutabat rhetor Apollonius. Nunc virumque suo resalutat nomine; quantum Cura laborque potest scripsit & edidit.

Qui ergo ad primam memoriae laudem euadere conetur, abire diem nullum patiatur, in quo aliquid non ediscat: qui verò neque naturae, neque artis praesidijs memorandi vim in se ipso satis firmam experitur, ad orandum, si prudens est, nunquam accedat. nam quamuis nulla sit eloquentiae pars, ex qua minor in oratorem gloria redundet, quam firmitas memoriae: tamen nulla est, ex qua maior ignominiae labe in oratorem refundatur, quam memoriae imbecillitas.

Memoria exercitatio quam utilis?

Quintil. lib. 11. c. 2.

CAPVT XXI.

De pronuntiatione.

Pronuntiatio tantum ceteris eloquentiae partibus excellit, ut reliquae sine illa semper iaceant, vilescant, exsibilentur: illa sine reliquis nonnunquam eloquentiae gloriam consequatur. Ea corporis ac vocis moderatione continetur. Corporis moderatio si venusta sit oculos pacificat: moderatio vocis, si numerosa sit, aures oblectat. In vocis igitur figura tria requiruntur, Magnitudo, firmitudo, mollitudo. De magnitudine nihil dico, cum tota a natura petatur. De firmitudine haec accipe; firmam nobis vocem ad extremam vsque orationem futuram, siquam maxime sedata, ac depressa voce principia dicemus. nam laeduntur arteriae, si antequam leni voce permulsa sunt, acri clamore compleantur. Item si interuallis longioribus vtetur: recreatur enim vox spiritu, & arteriae reticendo acquiescunt. Rursus, si acutas vocis exclamationes euitabimus; vulnerant enim arteria acuta, atque attenuata nimis exclamatione, & si quis splendor est vocis, consumitur vno clamore vniuersus.

78. Pronuntiationis excellentia.

Quintil. lib. 11. c. 33. in 3. de orat. pag. 309.

Triarequisita ad pronuntiationem.

Pronuntiationis firmitudo.

Pronuntiationis mollitudo.

De mollitudine plura sunt artis documenta. nam pro varietate causarum, vocis figura conformanda est. Iracundia vocem postulat acutam, incitaram, crebro incidentem: miseratio flexibilem, plenam, interruptam. Metus demissam, abiectam, haesitantem. Voluptas effusam, lenem, teneram, remissam. Tristitia grauem, tardam, vno pressu, ac sono obductam. Itaque semper vox rebus atque auribus seruire debet; ita tamen ut neque ad tragicas argutias descedat, neque scurriles festiuitates inducat. Iam verò corporis gestus ita moderandus est, ut status sit erectus, & celsus, rarus incessus, excursio moderata, mollitia ceruicem nulla, nulla argutiae digitorum; brachij projectione, pedisque suppositione in contentionibus vtetur. Denique omnium membrorum motus cum mutatione vocis, ac varietate rerum ita coherere debent, ut nihil absouum auribus, nihil inuenustum oculis, nihil impolitum animis offeratur. Ex duplici parte actionis, vocis scilicet, ac corporis conformatione, vtra praestet, vtra maiorem vim afferat auditori; vtra iucundiores delicias omnium animis aspergat, non immerito quisquam vestigabit. nam vocis figura suas in aures delicias infillat, figura corporis suas in oculos illecebras transfundit: atqui, ut poeta canit,

79.

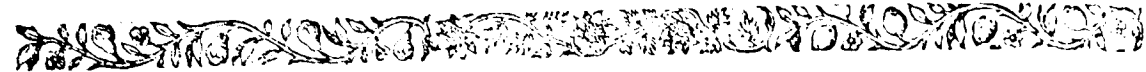
Membrorum motus qualis?

Horat.

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam que sunt oculis subiecta fidelibus.

Vnde maior videtur ex motu corporis, quam ex
vocis conformatione voluptas haurienda. Con-
trà verò vna vocis moderatio tantum valet, vt
etiam non viso oratore, quamlibet in partem au-
ditoris animum impellat; rarò tamen accidit vt
oratore non audito, ex sola membrorum confor-
matione vllam in partem præsentium animi in-

citentur. Vnde vox gestui videtur anteferenda.
Quod mihi dubium non est; licet pro eleganti
gestus conformatione non abnuerim etiam de-
pugnare. Hæc de totius Rhetoricæ præceptis
breuiter dicta si memoriæ adhærescant, longio-
rem tractationem, si sapias, non requires. Sed vt
multorum vôtis fiat satis, opus est, vt quæ hæc-
tenus humiliter tractata explicuimus, lautiori enu-
tiationis ornatu illustremus.



DE RHETORICA.

Commentationes didascalicæ.

PROLVVSIO.

80.
Prolusio
Auctoris.

Fabius.

Totius ope-
ris diuisio.

Olor sine
faunio si-
lee.

HACTENVS Rhetoricæ documenta aridè, & ieiunè collecta prælibauimus.
iam æquum est, vt omnibus doctrinæ aucupis vndique accersitis eloquen-
tia se coloret, & roboret: vt maior se quoque efferat in auditore sacun-
ditas. quod eo facio libentiùs, quia Fabius creditor eloquentiæ singularis
præcipit, euitandum esse pueris aridum magistrum, non minus, quàm tene-
ris plantis siccum, & sine humore solum; igitur si tempus feret, sex à nobis consiciendum
commentationes didascalicæ, singula suis scholijs inclusæ. In prima Rhetoricæ natura, fi-
nis, officium, materia, diuisio illustrabuntur, in reliquas quinque eloquentiæ partes decla-
randa remittentur. Operis duces erunt Tullius, & Demosthenes: molitores, labor & in-
dustria: Mecænes studia auditorum. Hæc si acria fuerint, feruebit opus: si verò remis-
sa, elanguescet. Vt enim olor sine faunio silet: ita docentis labor sine fauore audien-
tium pigratur.

COMMENTATIO I.

De natura Rhetoricæ.

81.
Rhetoricæ
laudes.

DE Rhetoricæ laudibus nihil præfari
potiùs iudico, ne nostras merces
ostentemus, antequam ostendamus;
venditemus, antequam vendamus.
explicabitur natura, ex qua constat;
proponetur scopus, quò collimat; declarabitur
officium, quod exerceat; ostendatur materia, cui
incumbit; numerabuntur partes quas amplecti-
tur. tota sub vno aspectu collocabitur; ex his
singularis eius commendatio efflorescet. Nam
bonas artes, qui monstrat, laudat.

SCHOLIUM I.

Quotuplex artifex dicendi.

Triplex arti-
fex dicendi.

Dicendi artifex triplex est; Rhetor, Orator,
Declamator. Rhetor est, qui docet: Ora-
tor, qui exercet: Declamator est discipulus seu
auditor, quia dicendo dicere discit. Nam in Rhetor-
um scholis proponebantur olim auditoribus
quæstiones in vtramque partem declamandæ;
quas themata vocant Græci: quales illæ sunt,

si ne bellum Carthaginensibus inferendum? An
cum Pyrrho amicitia in eunda? Vtrum Sylla de-
beat se dictatura abdicare? Vnde Iuuenalis
Iuuenalis loco in Satyr. 1.

Et nos ergo manum ferule subduximus, & nos
Consilium dedimus Sylla, priuatus et alium
Dormiret, &c.

Hoc est, discipulus fui, cuius proprium est va-
pulare, & declamare. nam & pœnas dedi negli-
gentiæ, & exercitationis declamatorie laudem
comparauimus. Non tamen intelligas hoc vnum the-
ma de Syllæ dictatura à Iuuenal. declamatum
fuisse, sed etiam quoduis aliud, Synecdoche
enim vsus formam posuit pro genere. Singuli igitur
artifices dicendi singulas dotes exigunt, in
Rhetore requiro artem, in declamatore natu-
ram, in oratore vtramque. Requiro solam ar-
tem in Rhetore, cuius præceptis si apprimè sit
instructus, officio suo aderit, non deest audito-
ri. Rem confirmo. Isoeratem quis neget Rhetor-
em totius Græciæ celebratissimum? patrem
eloquentiæ vocat Tullius: magistrum omnium
deprædicat. cuius è ludo, ait, tanquam ex eplo
Troiano innumeros eloquentiæ principes prodisse. Iam
verò, Myrothecium Isoeraticum, eleganter dictum
à Cicerone. hoc est, adhibui omnes colores, om-
nes delicias, omnes illecebras, omnes phaleras,
omnia lumina, omnia ornamenta eloquentiæ,
quæ in myrothecio, seu serinio Isoeratis conti-
nentur, quibus nulla esse possunt illustriora.
Rhetor igitur erat Isoerates, imò Rhetorum pri-
mipi

lucen

In Rhetor
ars in de-
clama-
re natu-
ra equatur.

Iteratis in-
comis Tul-
liana.

Operatio di-
ctum.

Horatius.

— *fungar vice cotis acutum
Reddere, qua ferrum valet, exors ipsa secandi,
Munus & officium nil scribens ipse docebo.*

82.

Ergo Rhetor esse potest præstantissimus, in
quo nulla naturæ, sed sola artis præsidia domi-
nentur. Qua de re, quominus dubites, ita acci-
pe. Fiet aliquando, vt quis memoriæ sit labilis,
vocis inconditæ, actionis inuenustæ, virium, la-
terum, valetudinis ad dicendum prioris expers:
hic, si sapit, præferetur nunquam ad orandum:
si tamen idem sit Rhetoricæ præceptis non vul-
gariter excultus; ludum ponat, alumnos quærat,
singat, formet, expoliat ad dicendum auditorem:
desit natura, desit; solius artis præsidio Rhetor
erit. Itaque sola ars in optimo quoque Rhetore
fatis est, vt ipse suo munere egregiè desun-
gatur.

Sola ars in
Rhetore.

Sola natura
in declama-
tore.

Hebetes ab
oratorio ludo
excluduntur.

Temerè dic-
tes improba-
tur.

Tullius.

Orator bonus
placidi instar
fluminis.

83.

Quint.
Declamator
minimè præ-
cox.

mipilus. At quibus naturæ præsiis comparatus
ad dicendum? Certè nullis. Fatetur ipse; *Orare,*
inquit, *multos docui, orare ipse nunquam potui;* si ab
eo exigas, quia fieri possit, vt illud quis doceat,
quod facere ipse nequeat; audies respondentem,
& *cotes,* inquit, *hebetes sunt, & obtusa ad secandum;*
ad secandum tamen subigunt, & acunt ferramenta.
Certè ab hoc responso mihi videtur Horatius
suum illud in poetica mutuatus,

lis enim ad frugem non euadit; & non nisi inani-
bus arstis, cum ad maturam ætatem peruenerit,
flauescit. Sanè ita passim experimur. Multi sunt,
qui in illa viriditate naturæ adhuc lactescens
vigent, florent, maturefcunt, verbis abundantes,
sententiis graues, artificio solertes, vocis claritu-
dine canori, totius corporis actione gratiosi.
Adolescunt. quid efficitur? Egregiè Quintilia-
nus, *stat profectus, admiratio decrefcit;* non profi-
ciunt, non eunt in melius, non promouentur in
maius; stant, hærent, eodem delixi retinentur in
vestigio. *Stat profectus.* Imò potiùs antiquus ille
viror, ille lepor, illa spes futuræ dictationis, quam
suspiciebant omnes, quàm prope diuinam fore
auspicabantur, illa, inquam, paulatim deflore-
fcit, deperit, extinguitur. *Admiratio decrefcit.*
Nolo præcoci ingenio declamatorem, in tempo-
re volo ingeniosum. Quid præterea? dicebat Fa-
bius, *curiosum,* qui calcari non indigeat, quem
scutica non impellat, qui sua sponte ad laudem
excitetur. Nam, vt bene Terentianus ille Mistio
in Adelph. Mallo coactus, quia suum officium
facit, dum id rescitum iri credit, tantisper cauet:
si sperat fore clam, rursus ad ingenium redit:
qui ex animo facit, præfens, absensque idem erit.
Ergo optimè claudit Fabius suam hanc de curio-
sitate declamatoris sententiam. *Mihi,* inquit,
*ille detur puer imbuendus, quem laus excitet, quem
gloria inuet, quia victus ficit.*

Declamator
curiosus.

Terent.

Ars est natu-
ra in oratore,
qua præstat

Theophr.
Tull.

Fab.

Tull.
Rationes pro
natura.

Horat.

84.

Rationes pro
arte.
Quint.

Venio ad oratorem, in quo artem requiro &
naturam. Vtra tamen alteri præstet, dubitabis,
sua cuique suffragia patrocinantur. Pro natura
hoc vnum construo argumentum. Oratoria fa-
cultas finitima est poetica. hæc magis natura,
quàm arte excolitur. Ergo illa quoque magis na-
tura, quàm arte promouetur. Propositio vera est,
nam, vt bene Theophrastus, *plurimum confert ora-
tori lectio poetarum.* Et vt egregiè M. Tullius pro
Arch. poetica, *Suppeditat oratoribus, ubi & animus
ex forensi strepitu reficiatur, & aures conuicio defesse
conquiescant.* Deinde, vt perbellè Fabius lib. 10.
cap. 1. *Oratores à poetis in rebus spiritum, in verbis
sublimitatem, in affectibus motum, in personis deco-
rem mutuamur.* Postremò, vt clarissimè M. Tul-
lius de orat. *Finitimus,* inquit, *est oratori poeta, nu-
meris adstrictior paulo, verborum autem licentia libe-
rior, multis vero ornandi generibus socius ac penè par;
& in facultate, & copia vagandi, qua velis, prope
idem.* Assumptio verò facilè illustratur. Nam in
primis Democritus ad poetica excolendam, vt
Horat. refert in poet.

— *Ingenium misera fortunacius arte,
Credis.*

Pindarus verò in poetica facultate, tantum se
præire putat Simonidi, quantum Aquila coruo
antecedit; quia se poetam natum, Simonidem
poetam factum esse dicebat. Quibus Platonem
iungo, qui ait, *nihil eos proficere, qui solius artis præ-
sidio poetis se futuros credunt.* Tullius verò pro
Arch. mihi videtur in Platonis sententiam iuraf-
se, *A summis,* inquit, *hominibus accepimus cetera-
rum rerum studia & doctrina, & arte constare, poe-
tam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, &
quasi diuino quodam spiritu afflari.*

Contrà verò artem natura præstantiorem esse
hæc ostendunt; quia, vt inquit Fabius lib. 2.
cap. 20. *Ars fingit, natura fingitur;* ars excolit, na-
tura excolitur: ars format, natura formatur; fin-
gere verò præstantius est, quàm fingi: excolere,
quàm excoli: formare, quàm formari. Item in
iis tabulis, in iis signis, in iis monumentis, quæ ab
anti

antiquis celebrantur, magis artis industria, quam naturæ dignitas commendatur. Rex Attalus Aristidis pictoris vnam tabulam centum talentis licitatus est; non materiæ captus pulchritudine, sed artis præstantia delectatus; ita Plinius lib. 7. cap. 38. Lyfippus Alexandri statuam fecit ex ære tantis operibus exultam, vt pretiosior, quam si esset aurea, crederetur, narrat Plinius lib. 34. cap. 8. Solis regia fingitur à poëtis ex auro, ebore, & gemmis fabricata; verum si attendas ad delicias lasciuientis artis, quæ in operosa illa mole viscebantur; tota illa materia quamlibet pretiosa, vilis iudicabitur. & abiecta; meritòque dictum videbitur à poëta,

Materiam superabat opus.

Ergo pariter; si suas in oratorem opes natura comparet, si suas diuitias ars effundat; eximium dicendi genus efflorescet à natura quidem inchoatum, ab arte verò absolutum. Imò in oratore excolendo natura inops, sola ars videbitur opulenta.

His ferè momentis rationum sibi inuicem ars, & natura aduersantur. Horatius tamen in poëtica se sequestrum interponit, cum ait neutram seorsim spectatam quidquam valere; vtramque simul coeuntem, multum iuuare; par vtrimque præsidium ad excolendam Rhetoricam conferræ. Et quamuis solùm de poëtica loquatur, idem tamen de oratoria iudicium tulisse credendus est.

Natura feret laudabile carmen in arte
Quæsitum est: Ego nec studium sine diuite venit,
Nec rude quid proficiat video ingenium alterius. sic
Altera poscit opem res, & coniurat amice.

Hæc Horatius. Mea tamen alia mens est, quamuis enim ars & natura mutuas sibi præstent operas, & neutra sine alterius præsidio quicquam proficit: tamen vtraque exercitationis desiderat adiumentum, omnèsque oratorem ita perficiunt, & expoliunt, vt non vna in omnibus præstet reliquis, sed aliæ in aliis eloquentiæ partibus principes existant. Nam ad inueniendum ac disponendum natura in primis valet: nisi enim adsit natiua ingenij solertia, sedula argumentorum indagatrix, semper orator erit ad dicendum inopiosus. Item, nisi iudicium à natura haustum res inuentas partiatur, & quid cuique loco conueniat, tanquam iudex arbitretur; vnde auspicandum, vbi exeundum, quid interferendum sit; tota oratio tumultuaria vagabitur, fluct incondita, dissoluta fluctuabit; vnde Tullius in orat. Inuenire, inquit, & iudicare quid dicas, magna illa quidem sunt, & tanquam animi instar in corpore: sed propria magis prudentia, quam eloquentia; hoc est, magis à natura profecta, quam ab arte. Et clarius 2. de orat. Cum ad inueniendum, inquit, requiratur acumen, deinde ratio, quam artem appellamus, tertium diligentia: non possunt quidem non ingenio primas concedere. Illud tamen noueris in transcurso, dispositionem, (vt inquit Tullius 3. ad Herennium) esse duplicem, alteram ab arte, alteram à natura expressam; sed hanc esse illi anteferendam, quia quæ leges ab illa statuuntur, ab hac aliquando abrogantur: illa quatuor in partes orationem diuidit, hæc nonnunquam in pauciores: illa partes ponit, hæc partium membra disponit. Quare in iis, quæ inuenienda sunt ac disponenda, doctrinæ artificium, naturæ iudicio examinatur.

Verum ad eloquendum arti natura cedit; ars enim est, quæ orationem tropis distinguit, figuris ornat, cæteris insignibus illustrat. Illa verbo-

rum festiuitas, illa sententiarum concinnitudo, illa maiestas dictionis tota ab arte proficiscitur. Itaque natura loquendi facultate homines à bestiis distinguit; ars eloquendi dignitate discretis ab indiscretis seponit. Denique, quod ait Tullius 2. de orat. Sicui inuentio est communis hominum prudentium; ita eloquutio propria oratorum. hoc est, inuentio pertinet ad hominem, natura ingeniosus; eloquutio ad homines arte exultos.

Tandem ad memoriam, & actionem instruendam plus præsidij in exercitatione, quam in natura, vel in arte esse reor. Vnde meroniam Chalybi Græci comparant, quem si atterat, spem deficit, si iacere sinas, rubigine obducitur, ita memoriam si expolias, viget; si non exerceas, perit. Et quemadmodum è puteo si sape haurias, nunquam exhauries: si intermitteras, tandem subidet. ita memoriam si excolas, facies dictionem; edificando non acuas, minuetur, & sterilebit. Iam verò ad agendum, mirum quantum conferat exercitatio. Huius ope roboratur vocis celsitas, hebetudo splendescit, asperitas emollitur, litterarum exprimentarum malignitas superatur. Illa verò Chironomia, seu Hypocritis, seu totius corporis figura & moderatio, tota exercitatione continetur. Si libera est, ac dissoluta, dicendo stringitur, & componitur: si timida, & verecunda, frequentando paulatim audet, & expeditur: si theatralis & indecora, dum ab auditore exploditur, sensim coercetur, & conformatur.

SCHOLIUM II.

An orator vir bonus esse debeat.

Stoici in primis facebant: quia licet aliis sint asperissimi morum censores, improbè tamen confitentur, facturum aliquando bonum oratorem, vt mendacium proferat. Nam, inquit, vt ægros à morbo recreemus, multa fingimus, multa fabulamur, multa non facturi pollicemur vlla sine nota vitiositatis: cur, vt auertamus grauatorem à viatore occidendo, hostem à patria expugnando, iniquum iudicem ab infante puniendo, non vtemur mendacio, non moliemur fraudes? Præsertim, cum alia via nulla est, bona nobis debita exigendi, mala nobis intentata propulsi. Nam si officiis flectere non possumus, aduersarij officijs illudamus. Facebant item Academici, qui aiunt bonum oratorem ita debere esse comparatum, vt eandem causam, siue iusta illa sit, siue iniusta, suspiciat in vtramque partem ventilandam; vnde Carneades eiusdem familiaris alumnus, vt Cicero de orat. 3. testatur, cum Athenis Romam legaretur amplissimo confessu pro iustitia differuit, postredie contra iustitiam; tam paribus semper eloquentiæ præsidijs, vt in neutra actione vincit, in vtraque vincere videretur. Vt meritò de illo dicat M. Tullius 2. de orat. eius tam fuisse incredibilem vim dicendi, vt nullam vnquam rem defenderit, quam non probaret; nullam oppugnauerit, quam non euerterit. Iam verò ipse Plato Academiae antistes, & eius hæresis inuentor, modò eloquentiam tanta eloquentia laudabat, vt ne proterius quidem illi fidem denegaret: modò eandem, tot cauillis deprimebat, vt Cicerone teste 1. de orat. in oratoribus irridendis ipse esse orator summus videretur. Quod

Scholium II.

Quod cum facerent, necesse erat contrariis vterentur argumentis, modò quidem veris demolirentur falsa, modò verò falsis oppugnarent vera: quod sine mendacij nota fieri non poterat. Quare meritò appellantur à Cic. Græculi oratores, contentiunus cupidiores, quam veritatis.

Ea causa est, quare multi Rhetorum Aristarchi, & Mastiges in oratoriam licenter fremant, & superciliosè indignentur: credunt enim perfectissimos oratores esse improbissimos ciues. Vnde Vlysses eo solo nomine, quod esset peritissimus dicendi, dicitur ab Horatio 1. car. 6. duplex, id est, subdolos, à Virgilio in 2. scelerum inuenior, in 6. hortator scelerum, ab Homero passim, πολυτροπος, & πολυπαισ, hoc est, callidus, & versipellis. Imò inter superos, qui eloquentissimus erat, is scelerum machinator, egregiè fraudulentus fingebatur: fuit is Mercurius, quem furandi artificem poëta fabulantur; quia dicendi peritia cæteris anteibat; quò Lyricus spectauit 1. car. vbi Mercurium vocat.

Callidum quidquid placuit iocoso
Condere furto.

Hinc causam arripuit Lucianus in Anacharside, vt in totum oratorum genus acriter inueheretur, hoc vnum causatus, multa eos machinamenta capiendis iudicum animis comminisci. Hinc Lacedæmonij (quod Fabius refert lib. 2. cap. 17.) sua ex republica oratores exigerunt; quasi præuiderent ex sceleratissimis hominibus, certam suæ ciuitati ruinam affuturam. Athenienses verò, si non omnino ablegarunt, certè mutilam, & recisam dicendi potestatem reddiderunt; siquidem in Areopago oratores inhiabant, ne commiseratione, & amplificatione vterentur, quæ sunt duo acerrima tela artis oratoriæ.

Tantum hominum fretus iudicio Picus Mirandulanus epist. ad Hermolaum, quam in lib. 9. Politiani inuenies, in oratores, seu vt verius ipse putat, veteratores, superbis dictis incurrit. Quod aliud, inquit, est Rhetoris officium, quam mentiri, desipere, circumuenire, præstigiari? Oratorum enim esse posse pro arbitrio in candida nigrum vertere, in nigra candidum; posse quæcunque velint, tollere, abiicere, amplificare, extenuare dicendo; demum res ipsas Magicis, quasi viribus eloquentiæ, in quam liberit faciem, habitumque transformare; vt non qualia suo opte ingenio, sed qualia voluerint non fiant quidem, sed cum non sint, esse tamen audientibus appareant. Hoc totum est, ne aliud, quam merum mendacium, mera impostura, merum præstigium; cum à natura rei semper vel augendo excedat, vel minuendo deficiat, & fallacem verborum concentum veluti laruas & simulacra prætendens auditorum mentes blandiendo ludificet?

His ducti argumentis, credunt nonnulli virum improbum esse posse perfectum oratorem: imò ita plerunque euenire, vt cum summa dignitate dicendi, summa improbitas viuendi coniungatur. Quorum opinioni auctoritatem obiciat Cato, qui apud Fabium lib. 12. cap. 1. ita finit oratorem, Est vir bonus dicendi peritus. Deinde vnico rem conficio argumento (sumus enim etiam in schola argumentandi) si non contracti in morem pugni, vt Dialectici, quia dumeris vndique inclusi, & sentientes, suas artibus & contortibus vibrant argumentationes: certè in morem manus exporrectæ, vt artifices dicendi, quia tam longè lateque excurrunt, vt nullis regionibus septi teneantur.) Vnico, inquam, rem conficio

Oratorum vici superiora.

Horat. Virg. l.

Vlysses, & Mercurij fallacia.

Lucianus.

Quintil.

88. Mirand.

Cato.

Quintil. Cato in sententia iudicatur auctoritate, & ratione.

Tull.

Coronis moderatio.

Academici placitum.

Tull.

Platonis eloquentia.

Tull.

Quod

argumento. Luce ostendo clarius dicendi peritum non esse, qui bene viuendi sit ignarus. Oratoris finis est persuadere dictione, non vitia, non flagitia vt palam est; sed mores integros ac virtutes, vt nemo neget: atqui improbus quantumuis clamet, labore, enitatur, ad raum veniat, spuet sanguinem, rumpat ramices, nunquam ad probitatem suadebit. Res mihi acta est: ergo si & quidquid volet, orator nunquam erit.

Negabis sceleratum hominem persuadere non posse dictione. Conuincio te, non diuinis oraculis, quamuis possem; non enim illa credo extra humanitatis terminos seposita, sed humanis. Rhetores expolita oratoris verba comparant sagittis: mores integros, & incorruptos eiusdem oratoris comparant amentis, seu funibus, in quibus sagittæ euibrantur. Quorsum istud? Rem expendite, dicam planè. Telum adsit ingens, acre, præacutum: intendatur arcui tenui quodam funiculo, seu fragili quadam linea; lunato iam ad iaciendum: torqueatur; proculdubio cader incruentum. Quid dico incruentum? Spatium superabit ferè nullum; dices elapsum è manibus ignauiter; non excussum è balista vehementer. Quid ita? Nonne iaculum humatum erat, acuminatum erat, venenatum erat? Certè. Sed cum è filo quodam exili iaceretur, virium plus non habet, quam leuis quædam pluma vno spiritu distata. Ita planè, verbis, sententiis, figuris, schematicis, fulminare sæpenumero videbitur orator, ac tonare: sed inanis ille strepitus in ventos abit: labitur ad aures, non illabitur in animos. Quæ causa? Scilicet desiderantur in oratore probi mores, quia vires conferunt dictioni.

Non minus eleganter Fabius, siquid iudico, vt ostendat persuasurum neminem eas virtutes, quibus caret; Oratorem comparat sigillo, nullis figuris inciso, nullis notulis litterato. Age verò, inquit Fabius, sume in manus huiusmodi sigillum, ceræ imprime, vrge, allide, incumbe, nite: toto pectore: tandem remoue. Vbi nota? Vbi character? Nusquam apparet; ceram contudisti, non exculpisti: calcasti, non figurasti. Cur ita factum? Sigillum tersum erat, rasum erat, leuigatum erat. Haud secus prodeat orator, siue creperus ille sit, clamorosus, & obstreperus; siue contrà, politus, exultus, natus, fictus, tornatus ad dicendum. De morum integritate, à qua ille multum absit, multa dicat ornatè, grauius copiosè. Quid efficiet? Austros feriet, animos non attinget. Rem miram? Nonne aderant, in verbis phaleræ, in sententiis calamistra, in tota oratione cultus, decor, apparatus? Sanè. Cur non flexit, cur non mouit? Nempe deerant ab animo dicentis illæ virtutum imagines in audientium animis imprimendæ.

Hoc Fabij argumentum tingo Plautinis salibus, non quidem ad ridicularia, sed ad seria condienda quàm aptissimis. Quid ille in sua illa Pseudulo? Monendus, inquit, ne moneas; certè nouit Comicus monendi hominis monitionem in nihilum abituram; quia quam fidem pulchrè dicta faciebant, eandem turpiter facta adimebant. Sed quàm pulchrè illud ab eodem dictum est in Truculento, sine virtute argutum cinem mihi habeam pro profica. Quid istud est? præfixa in funeribus tundeant pectora, vellebant crines, laniabant ora, næniis, epicedijs, lacrymis, eiulatu omnia complebant. Quid tam misera comploratio? Fletus excitabat spectantium? Imò plerunque risus. Sciebant quippe omnes non ex imo pecto-

89. Eruditiones sacra, ac profana.

90. Fabius. Orator cum sigillo componitur.

91. Plaut.

Orator qui improbus est, profica est.

Plin.

Virgil.

Horat.

85. Auctoris iudicium.

Cicero.

86.

re suspicia erumpere; non cieri gemitus ex intimo doloris sensu; simulatas esse lachrymas, inania lamenta, vanum choragium funebri apparatus. Ergo, qui sine virtute de virtute loquitur, orator non est, prætica est. Multa garric, multa blattit, nihil ex animo exprimit; verbis quidem horfum trahit, factis repellit aliorum. Verus orator & germanus, quos velit in auditorum animos inducere affectus, eisdem prius in se excitet, necesse est. Neque enim fieri potest (inquit M. Tull. 2. de orat.) ut doleat auditor, ut oderit, ut inuideat, ut perimiscat, ut affectet, ut ad fletum misericordiamque deducatur, nisi omnes in ipso oratore impressi esse atque inusti videbuntur.

Tullius.

92.

Sophocles Electra.

Quam bene hoc ipsum nouit Polus quidam histrio, Athenis? Rem festiuâ narro. Acturus ille erat Sophoclis Electram. Tragediæ compositio exigent, ut in scenam Electra induceretur plorabunda, simul cum vna, in qua fingeret fratris sui Orestis ossa deportari, ut eius immaturum interitum lamentaretur. Quid Polus, ut personam ageret lamentatricis feminae cum ea veritate, ut ad fletus traherentur spectantes? Non ita pridem filium amiserat, quem vnice diligebat; cuius recordatio ita exulcerabat animum, ut lacrymas exculperet, querimonias extorqueret, & maiores semper fletus renouaret; cuius ossa exhumanda curat, cum illis in capsula inclusis theatrum ingreditur. Quid factum? Flebat, eiulabat, lamentabatur, ita veris & spirantibus lamentis, ut fabulam non agere, sed animi dolorem aperire videretur; ea res ita excitauit spectatorem, ut veris lacrymis ora prolueret, germanis fletibus omnia compleret. scilicet artitus histrio intellexit, suam sibi histriioniam perituram, nisi ageret ex animo, & non oculis tantum deseruieret; ita planè in oratore, nisi corporis gestus animi motibus cohæreant, nisi manui lingua concinat, nisi facta dictis exæquentur, nisi cum lauto sermone lautities morum coniungatur, omnis cura, omnis labor, vacuus ibit, & inanis; eiusque omnes contentiones & clamores ita excipiet auditor, tanquam

Si me via flere, dolendum primum isti tibi, tunc tua me infortunata ledent.

Virgil. in 4.

Horat.

93.

Tullius.

— dura silex, aut flet Marpesia cautes. Nam, ut bene Horatius in Poëtica, Segnius irritant animos demissa per aures, Quam qua sunt oculis subiecta fidelibus, & qua Ipse sibi spectator habet, &c. Sed quid moror meam in sententiam oracula afferre Tulliana, quò maior est, inquit, vis eloquentiæ, hoc est magis probitate iungenda. Item, vetus illa doctrina eadem videtur, & rectè faciendi, & benedicendi magistra; rursus, non erant olim disiuncti Doctores, sed ydem erant viuendi præceptores atque dicendi. Iterum, Achilles à parente Peleo Phanicis in disciplinam traditus est, ut illum efficeret autorem verborum, actoremque rerum. Illud tamen inter cætera præclare à Cicerone dictum est; Probitatis, inquit, expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non quidem oratores effecerimus, sed furentibus quedam arma dederimus. Scilicet vir improbus amens est; eloquentia ensis est; trade ensim in amentis manus. boni superi! Quæ strages! Quæ calamitas! quæ laniena! quæ carnificina consequetur! haud secus, fac, ut aliquis vir improbus eloquentiæ præceptis imbuatur, orator non erit, Reipublicæ euerfor erit, pacis profligator erit, templorum depulcator erit, sanctitatis violator erit; omnium scelerum, omnium flagitiorum artificiosus machinator, & architector erit; quare sine dubio perfectus orator esse nequit ille, in quo vitæ can-

Eloquentia nisi est.

Orator improbus Reip. euerfor erit.

dor, morum integritas, virtutum omnium chorus non splendescat.

SCHOLIUM III.

De fine Rhetoricæ.

Rhetorica finis est persuadere oratione. Declinant hoc in primis ea nomina, quibus eloquentia nuncupatur. Dicitur enim à L. uim, & Flexanima, quia, teste Cic. de orat. 2. tantam vim habet omnium regina rerum oratio, et nisi solium inclinat, aut erigat, si autem inclinet, sed etiam aduersantem, & repugnantem, qui vellet in uiam, deducit unde velit. A Græcis uero, Τυλο, & Τυλοσ, quæ nomina tantundem valent, atque illa latina. Credebatur enim eloquentiæ hominum animos trahere etiam restitantes, & in quamlibet partem suo ductu moderari. Age uero illi vis, quæ in Mercurio dicitur fuisse (ut ab altissimi principis ordiamur) ad curandas feras, ad extirpandas syluas, ad sistendos flumines, ad sapiendos manes, quo alio ex fonte, quam ab eloquentia emanauit. de quo Horatius in Od. 11.

Tu potes Tygres, comitesque filius Ducere, & riuos celeres morari; Cessu inmanis tibi blamæcenti lanitor aulae Cerberus; quamuis iuriales centum Muniant angues capiti eius, atque Spiritus tener, saniesque manet Ore trilingui.

Illà vis, quæ in Orpheo fuit cantatissima ad terrendas iras, ad expungendos metus, ad leniendos corporum cruciatu, unde nisi ab eloquentia defluxit. Cuius ille præsidio munitus, teste Virg. 4. Georg.

— Manesque adiit, re, & emque tremenda Nesci, que humanis precibus manibus recorda At canis commota. Eribi de sedibus imis Umbra ibant tenues, simul, & que luce carentium, Quin ipsæ stupere domus atque iunua lechi Turba, & ceruleæque implexa crinibus angues Eumenides, tenuitque inhians vna Cerberus ora Atque Ixionci, vento rota constitit orbit.

Quid uero de Amphione? quantam habuisse credis ad uersandos hominum animos potestatem? quia etiam præduras cautes, suo loco dicitur commouisse, non uerbis, sed uiribus eloquentiæ. Imò, ut auctor est Philostratus, loquendo fecit, ut saxa illa immania in Thebanæ urbis constructionem sua sponte mirabiliter conueniret. Quædam in fundamenta cederent, quædam in fastigia surgerent, quædam ad solidanda extrema interiacerent, omnia ad libellam, ad amulsum coagmentata in portentosam structuram nectarentur. De quo bene Horatius in Poëtica

Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis, Saxa mouere sono testudinis ac prece blunda Ducere quo uellet. Quò etiam alludit Propertius 3. Eleg. 1. Saxa Cytheronis Thebas agitata per anem Sponte sua ad muri membra coisse ferunt.

Iam uero illa de Arione fabella, quò spectat? quia non solum dicitur maris sauitiâ cantus suauitate tranquillasse, sed etiam immanes feras nauia feritate exuisse. Imò ipsos pisces, quia nature sunt indocilis,

94.

Elloquium a. omnia qd. inuenit & oratio.

Eloquentia uia.

Horat. Mercurio.

Orpheus uia.

Virg.

95.

Amphion & eloquentia.

Philost.

Horat.

Propert.

Arionis eloquentia.

cilis, nullòque humano cultu mansuescunt, Arionis cantus traxit, quò uoluit, qua de re lege Ouidium Fast. 2.

Ouid.

Quod mare non nouit, qua nescit Aiona tellus, Carmine currentes ille renobat aquas. Sæpe sequens agnam lupus est a uoce reuolentus, Sæpe auidum fugiens restitit agna lupum. Sæpe canes, leporesque una acie sub umbra, Et stetit in saxo proxima cerua, Læa.

96.

Hercules duo eloquentes.

Hoc igitur in commento non tam vires Musicæ, quam Rhetoricæ præfici homines consignatas reliquerunt & expressas. Illi uero, duo Hercules qui portendunt, alter Græcus, alter Gallus: uterque tamen pharetratus, hastatus, clauatus, leoninis exuuiis indutus? quò tam paria insignia referuntur? Hoc si quis explicet inuolucrum ueritatis; planè nouerit ad hominû animos subigendos egregium bellatorem, & eximium oratorem pares omnino vires habiturum. Nam ille Græcus bellandi arte insignis erat: hic uero Gallus orandi facultate singularis; utriusque paria arma tribuuntur, ut utriusque pares ad vincendum vires ostendantur.

Cynæ oratoris eloquentia.

Sed ne leuis fiat fabulosis argumentis uelutatio: serium iam in eo congressum. Quid Pyrrhus Epirorum princeps, quid aiebat? se plures urbes Cynæ oratoris eloquentia subegisse; quàm cuiusque bellatoris uirtus uilto unquam tempore expugnasset. Quid Philippus Macedonum Imperator? Ad Athenas, inquit, conseruandas multum ualet fateor Themistoclis pugnacitas, plus ualebit tamen efficacia dicendi, quæ uia in Demosthene reperitur: iacet enim uirtus militaris sine præsidio eloquentiæ; eloquentia ubi non inuenit uirtutem militarem facit. An eadem sententiæ non suffragatur Agamemnon? Certè. Nam ad Troiam capiendam non decem Aiaces militiæ studiosos, sed decem Nestores eloquentiæ peritos requirebat: illi enim oppugnant irruendo, hi uero expugnarent eloquendo. Suum addit calculum Euripides, cuius illud est oraculum singulare, Quidquid euertit ferrum, euertit sermo. Ergo dubium non est quin omnia oratoris studia eò tendant ut auditorem molliat, temperet, impellat; & à qualibet hæresi abductum in quamlibet sententiam inducat.

Demosthenes uia in dicendo.

Nestores eloquentia.

Euripid.

SCHOLIUM IV.

Oratoris laudem consistere suo in fine consequendo.

97.

Oratoris munus in quo consistat.

Optimus orator ille est, qui docet, qui delectat, qui flectit. Hæc tria, nisi præstet, non præstat eloquentia. Docet ueritate doctrinæ: delectat amœnitate eloquentiæ: flectit utriusque præsidij dignitate. Ostendo singula. Ubertas in primis doctrinæ requiritur ad docendum. Vnde pessima est ratio oratorum, qui ad dicendum se credunt paratissimos, si orationem afferant egentem rebus, suffarcatam uerbis. Imò eloquentes in eo uideri uolunt, quod materiam inanem, seu, uerius ut dicam, nullam, uerbis ornent, ueriant, faciant lautiozem. Et quod extremæ est dementia, se humanos esse Ioues gloriantur, hoc est, Deo similes, qui de nihilo facit omnia, ita enim illi prædicant, se de nihilo moliari, & architectari uniuersa. Cum his ego paucis expostulo. Mihi ades, quisquis es, qui uerbofam Mendocæ Viridarum.

Ubertas doctrina.

doctrinam uocas eloquentiam, accuratam eruditionem uocas infantiam. Quæso animum à corpore exclude: nonne natiuus ille succus exarescet? Illa frontis gratia uernantis deperibit? ille color, ille vigor, illa dignitas totius formæ extinguetur? Certè. Subtrahere à cæna fercula, dapes subtrahere. Nunquid uacua illa murthina placebunt? Inanes illi scyphi suo visu satiabunt? fabula, somnium; fac, ut uitis racemis quidem nuda, uestita tamen pampinis in omnes partes nimia fundatur, nimia siluescat. Quid utilitatis inde capies? Certè nihil. Ita planè, res ab oratione amoue, uerba coincident: res orationi subiice, uerba stabunt. Sed quæ posui exempla, oraculis confirmo sapietum. M. Tull. de orat. 3. orationem comparat animali, quò in ea res sunt instar animi, uerba sunt instar corporis. Atqui homines, inquit Tullius, leuiter eruditus tanquam ab animo corpus, sic à sententijs uerba sciungunt: quorum sine interuio fieri neutrum potest. Planè indicat, res in oratione tantum æstimandas, quanti in homine animus æstimatur: & sicuti corpus sine animo horridum est, informe est, cadauer est, ita orationem sine rebus truncam esse, eneruam esse, exanimatam esse. Plutarchus libro illo aureo de officio auditoris orationem comparat conuiuio. Nam in conuiuio ornatus est, & cibus est. Ornatus ille symposiacus ex phialis, ex pateris, ex ciboriis: cibus ex auibus, ex tragemmatis, ex bellariis. Quotus uero quisquis est, qui quamuis lauta supellestille delectatur, maiorem tamen ex epulis non hauriat uoluptatem. Certè Epigrammatario poetæ mecum conuenit. nam inuitatus à quodam Varo nimis auaro, queritur, quòd

Tullius.

Plutarch.

Martial.

98.

Plutarch.

Quintil.

Tullius.

Fabius.

* * *

Z.

LIBER



LIBER OCTAVVS

DE FLORIBVS

humaniorum literarum.

PROLVSI O.

Rhetorica triplici virtute efflorescit Grammaticæ munus.



RATIO, cui fabricandæ Rhetorica incumbit, triplici virtute efflorescat, necesse est. Sana in primis esse debet, erudita, & ornata. Ad orationem emaculandâ plurimas Grammatica præceptiones inculcat. Ad eandem verborum illecebris distinguendam, sententiarum coloribus illuminandam Rhetorica leges quàm aptissimas præscribit. Sola humanitas in eo vertitur, ut gratissima eruditionis suppellectile orationem locupletet: quia verò in utriusque artis confinio sita est, ita suum munus exequitur, ut sine crimine falcem in vicinas segetes immittat: dum Grammaticæ præcepta sanandæ orationi accommodata reuocat in memoriam: & Rhetoricæ documenta verborum aucupio exquirendo perutilia aliqua ex parte prædicat. Eius tamen præcipua cura in perfecta totius antiquitatis cognitione, auctorumque omnium tam ex Græcis, quàm Latinis notitia non vulgari consistit.

Erat tunc temporis Humanitatis professor. Huius libri institutum.

Quare ne officio nostro deesse videamur, multi sunt nobis adeundi veterum libri, historiæ evoluendæ, consulenda monumenta, ex quibus qualemcumque eruditionis sylvam colligamus, unde consiciendis orationibus nascatur argumentum. Igitur aliquot antiquorum ritus proponemus, difficiliore poetarum nodos explicabimus, loquendi formulas à communi sensu magis reconditas in lucem afferemus, ceteraque id genus, prout se dabit occasio, si minus erudite, certè curiosè inculcabitur. Quas lucubrationes, neque aduersaria cum Turnebo, neque dies Geniales cum Alexandro, neque noctes Atticæ cum Agellio, neque miscellanea cum Politiano, neque Antiquas lectiones cum Rhodrymo; sed Saturnalia cum Macrobio libuit appellare, non quidem à Saturni festu, ut ille, sed à Saturni diebus, quibus hæc suscipimus, ventilanda. Ceterum, ne unus ordo requiratur, qui rebus omnibus dignitatem tribuit, ac decorem, quidquid à nobis inculabitur, in decades coniecitur, singulas denis capitibus conclusas. Quare à denario numero rem ipsam ordiamur.

Ordo scribendi.

SATURNALIORVM

decas I.

CAPVT I.

Quæ fuerint apud veteres legiones decimate.



Quando apud antiquos ab integro ferè exercitu flagitium aliquod admitti contigisset; Imperator in decimum quemque militem sortitò animaduertebat capitaliter: quando enim omnes ad extremum supplicium efferre

nec poterat, nec volebat; singulos extremi supplicij metu in officio continebat, hoc autem erat, legiones decimate; illæ verò decimate vocabantur. Huius consuetudinis meminit M. Tullius pro Cluentio, his verbis, Statuerunt in maiores nostri, ut si a multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduertentur, ut metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret. hoc ipsum paulo post, sortiri ad penam, vocat. Auctor quoque est eiusdem consuetudinis Titus Liuius lib. 2. ab vrbe condita. Cetera, inquit, multitudo, sorte decimus quisque ad supplicium lecti. Hoc autem fecit apud Dionysium Halicarnassicum lib. 9. Appius Claudius consul, Crassus apud Plutarchum in vita ipsius Crassi. Apud Appianum lib. 2. non semel Iulius Cæsar, aliique apud alios. Nec solum hæc pœna ex decimatione sumpta est à suis militibus, sed quandoque ab hostibus.

De Tullio exp. 1.

De Liuii 2.

Dion. Hal. Plutarch. Appian.

2. Silla cruce. 12.

1. Tiraquell. de iur. primog. fol. 511. Bud. in pal. fol. 341.

Saturnaliorum decas I.

Caput II.

Paulan. Cambysa immanitas.

Seneca. Herod. Lucan.

3. Lamb.

Genebr.

Ambros.

Gloria militum Christi.

Tiraqu. Bud.

bus. Sylla enim, cum Athenas cepisset, omnes quos sibi aduersarios nouerat, sorte decimum quemque ad supplicium duci iussit: ut auctor est Paulanias lib. 1. Ceterum & Cambyfes Perfarum rex, cum in expeditione aduersus Æthiopes eius exercitus fame premeretur, decimum quemque militem sortiri, necarique in cibum iussit: ut auctor est Seneca lib. 3. de ira, & ante eum parens historia Herodotus in Thalia. Vnde Lucan. lib. 10.

— Vesanus in ortus Cambyfes longi populos peruenit ad aui Defectisque epulis, & pastus cade suorum Ignoto te Nile redit.

Quem locum ita interpretatur Lambertus ibidem. Hinc lucem præstare potes obscurissimo regij Vatis oraculo in Psalm. 67. v. 14. Si dormiatis inter medios ceros, &c. Vbi, ut bene Genebrardus, & alij diuinarunt, tangitur militaris decimandi modus; legitur enim secundum dictionem Hebraicam, quam sequitur D. Ambrosius: Si dormiatis inter medias sortes. Quasi diceret, si deueniatis ad extremum illud mortis discrimen, ad quod milites ob commune luendum flagitium sortitò deueniunt aliquando; hæc tamen fors adeò fausta si vobis contingat (alloquitur Christi milites) eritis sicut columbæ, in quarum ceruicibus illa pennarum varietas & elegans colorum ambitio cum ipso sole certare videntur. Ceterum hac de re consule Tiraquell. de iure primogenitorum fol. 511. & Budæum in Pand. fol. 341.

CAPVT II.

Quid sibi velit apud Ciceronem sortis coniunctio, ac necessitudo.

4. M. Tullius variis in locis explicatur.

DE sortis coniunctione, ac necessitudine multa Cicero multis locis. Act. 1. in Verr. Sic, inquit, à maioribus nostris accepimus, Prætorum quæstorij suo parentis loco esse oportere nullam neque iustiorum, neque grauiorem causam necessitudinis posse reperiri, quam coniunctionem sortis, quam prouincie, quam officij, quam publicam muneris societatem. Et paulo infra, Accusavi eum, qui cum quæstor fueram, qui cum me fors, consuetudineque maiorum, qui cum me Deorum, hominumque iudicium coniunxerat. Idem lib. 2. epist. famil. epist. vlt. Magni enim videbatur interesse, ad eam necessitudinem, quam nobis fors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. In hæc aliaque id genus loca passim incurres apud Ciceronem. Quæ ut intelligas, reuocare in memoriam opus est illam veterum consuetudinem, qua vniciuique sortitò imperium, seu alicuius prouinciæ administratio deferebatur, ut tradit Diodorus Siculus lib. 4. bibliothecæ. Cui rei principium fecerunt Atlas, & Saturnus cæli filij, sorte inter se imperium partiti. Deinde verò tres Saturni filij, quorum Ioui cælum, Nepruno mare, Plutoni infernum obtigisse dicitur ab Orpheo, & Homero. Quò pertinet Virgilianum illud 1. Æneid.

Diod.

Virgil.

Tibullus.

Non illi imperium pelagi, seuque tridentis, Sed mihi sorte datum. Tibullus lib. 3. Eleg. 5. eodem spectat. Parcite pallentes umbras quicumque tenetis, Duraque sortiti tercia regna Dei. Atendeça Viridarium.

Ouid. 2. Metam. de Neptuno loquens, Quid merui frater? Cur illi tradita sorte Æquora decrescunt. Senec. item, dum inducit Herculem ex inferis redeuntem,

— Vidi inaccessa omnibus Ignora Phæbo, quæque deterior polus Obscura diro spatia concessit, Ioui Etsi placerent tercia sortis loca Regnare poteram.

Et iterum in eadem tragœdia, Natus Eurystheus properante fato Iusserat mundi penetrare fundum. Deerat hoc solum numero laborum, Tertia regem spoliare sortis.

Ausonius in Mosella de Neptuno loquens, — Haud ille finit, cui cura secunda Sortis, & equorei cessit tutela tridentis.

Quamquam Callimachus in Hymnis Iouis negat sortitionem illam inter eos esse factam; ipsius enim carmina cum Ioue loquentis ita quidam è Græco traduxit,

— Veteres (neque enim commenta poëta Vera satis iactant) Saturni pignora quondam Inter se summam rerum sortita fuisse, Et cælum cessisse tibi, nam quis, precor, unquam, Quis rudis usque adeo, res ut discrimine toto Distantes vni stultus commiserit vrne, &c.

Quidquid tamen ea de re sit, planum sanè est multos sortitò ad regiam dignitatem euectos. Nam Alexandri Magni successores sorte inter se prouincias diuiserunt. Ut refert Iustinus lib. 13. Darius item sorte Perfarum regnum adeptus est. Extincto enim Cambyse contentionem de regni successione inter septem Persas excitatam, fors diremit: ita scilicet, ut sub ortum Solis conscensis equis eos ante Regiam producerent, & cuius equus vocem primus edidisset, is regno potiretur. quod cum fieret, Darius cuius equus primus adhinnuit, regnum obtinuit. Hanc igitur consuetudinem præcis seculis seruatam Romani ad sua tempora transfulerunt: quorum primi Romulus, ac Remus augurij sorte deciderunt, vter eorum urbem conderet, imperiòque administraret.

Qui mos ad sequentes Reges dimanauit, seruarunt Imperatores, utpote qui ex illustrium poetarum lucubrationibus sortem suam auspiciati fuerint, & prout carminum sensus sorte inuentus ostendebat, augurium capiebant; vnde Cæsari Adriano, antequam Imperator crearetur, illud Maronis sortilegio felicissimè cessit.

Qui mos ad sequentes Reges dimanauit, seruarunt Imperatores, utpote qui ex illustrium poetarum lucubrationibus sortem suam auspiciati fuerint, & prout carminum sensus sorte inuentus ostendebat, augurium capiebant; vnde Cæsari Adriano, antequam Imperator crearetur, illud Maronis sortilegio felicissimè cessit.

Quis procul ille autem ramis insignis oliuæ Sacra ferens, nosco crines incanaque menta Regis Romani, primus qui legibus Urbem Fundauit, Curibus paruis, & paupere terra Missus in imperium magnum, &c.

Neque superstitiosum augurium honoribus inhiantem Adrianum fefellit. namque summa omnium acclamatione ad imperatoriam dignitatem se promotum conspexit. Postea verò singuli proconsules, ac prætores singulas prouincias sorte comparatas administrabant. Liuius libro 4. ab vrb. cond. Senatus consules sortiri prouincias iussit, quibus viris dicendi gratia sortitò etiam quæstores assignabantur. Cic. ad Qu. Fr. lib. 3. Quæstorem habes non tuo iudicio delectum, sed eum, quem fors dedit. Igitur vniciuique consuli tanta cum suo quæstore necessitudo intercederet, opus erat, ut ad liberorum coniunctionem accedere videretur. Cic. lib. 13. epist. 10. Mos maiorum hanc

Ouid.

Seneca.

Auson.

Callimach.

6. Multi ad regiam dignitatem sortitò euecti. Iustinus lib. 1.

7.

quæsturæ coniunctionem liberorum necessitudini proximam esse voluit. id moris apud Hebræos. Saul sortitò inauguratus Hebræorum Rex. *Cecidit fors super cognationem Meiri, & peruenit usque ad Saul.* &c. Iosue etiam totius Palestinæ agros vberè gleba fertiles forti commisit, ac distribuit, oblitus autem sui, quod ab optimo duce alienum non iudico, in nouissimis voluit referri. Audio de hoc illustri factò auream Originis sententiam. *Ipsè misit omnibus sortes, & se in nouissimis reseruaui, voluit esse omnium nouissimus, ut esset omnium primus, &c.* Cæterum nullis potius, quàm Romanis solennius fuit sortilegium, imò nec religiofus.

Quod enim forte eueniebat, id euenire Deorum voluntate veteres arbitrabantur. Hinc enim est, quod à Cicerone Philip. 3. & alibi sortes diuinæ appellentur. Ex his intelliges, quid tibi velit M. Tullius, cum de sortis necessitudine loquatur.

CAPVT III.

Quis fuerit olim in talorum ludo iactus Venercus.

Veteres talorum ludum quatuor talis exercebant: quorum singuli quatuor tantum lapsus, seu facies habebant. Confule Thesaurum de ling. lat. verb. *Talus*, omnesque interpretes eorum, quos citauimus, auctorum. primum quidem talus vnico duntaxat puncto consignatum, canem, seu caniculam appellabant: alterum huic respondens, & sex punctis inscriptum, senionem: ex duobus reliquis tibi inuicem oppositis, vnum à tribus punctis, ternionem: alterum à quatuor, quaternionem. Cætera duo latera cum ita essent acuminata, vt illis nunquam tali inniterentur, nullis punctis distinguebantur. Talus latinè, græcè ἀσπάλαν. Vnde Plin. lib. 34. *Polycletus fecit pueros ludentes, qui vocantur, astragalizontes.* Porro senio felix, canis verò infelix erat. Vnde Pers. Satyr. 3.

Quid dexter senio ferret
Scire erat in voto, damnosa canicula quantum
Raderet, angusta collo non salter orca.
Suos etiam talos iecit Ouid. lib. 2. de arte.
Seu talos iacies, victamne pœna sequatur
• *Damnosa facito stent tibi sape canes.*
Orca verò, vt obiter dicam, significat vasculum aleatorium, quo coniectæ agitatæque tesserae mittuntur in alueum, ad euitandas aleatorum imposturas: ab Horat. dicitur pyrgus lib. 2. ferm. fat. 7.

Scurra Volaneriis, postquam illi inusta chiragra
Contudit articulos; qui pro se tolleret, atque
Mitteret in pyrgum talos, mercede diurna
Conductum pauu.

A Martiale in apophoretis, turricula: erat enim hoc vasculum instar turriculæ, quod etiam significat pyrgus apud Græcos, ita igitur Mart. quodam in disticho, cui titulus Turricula,

Querit compositos manus improba mittere talos,
Si per me misit: nil nisi vota facit.

A Iuuenale satyr. 14. in principio, fritillus, fortasse à crepitu, quem edunt tali, cum ita iaciuntur.

paruoque eadem mouet arma fruillo.

Cæterum, vt ad canem, ac senionem redeamus, ille Chius, hic verò Chous à Græcis dicebatur. Vnde intelliges prouerbium illud apud Erasmus, *Chous ad Choum*, dici solitum, vel cum res inæquales inuicem comparantur, vel cum imbecillior fortiolem lacessit. Sed iam ad Venerem iactum, qui non vnus tantum facies erat; sed ex omnibus constabat. Quoties igitur tali quatuor ita excidebant, vt diuersa esset omnibus facies, iactus ille Venerus dicebatur: erantque omnium fortunatissimus. Mart. lib. 14. de Venero iactu loquutus, vt omnes interpretantur, ita inquit:

Cum steterit nullus vultu tibi talus eodem,
Muneris me dices magna deus se tibi.

Cic. 1. de diuinat. Itane verò quicquam potest esse casu factum, quod omnes habet in se numeros veritatis? quatuor tali iacti casu Venerem efficiunt: num etiam centum Veneros, si quidringentos talos ieceris, casu futuros putas? Hinc est prouerb. illud, *Si sape iactaueris, ad pœnam Venerem iacies.* quod nos Lusitani vulgò dicimus *por sua mata caçat.* Sed & Propert. lib. 4. Eleg. 9. huius iactus felicitatem declarat.

Me quoque per talos Venerem quærente secundos
Semper damnesi subsistere canes.

Plautus item in Afinar. scen. vlt. *Hæc Venerem est. pueri plaudite. & mihi ad iactum canis non nullum date.* Sueton. verò in Augulo, *Et quæque canem, aut senionem miserat. in pignus talos pignus denarios in medium conferbat. quos talos caninosos, qui Venerem iecerat.* Ex his facile intelliges Horatianum illud lib. 2. car. Od. 4.

Quem Venus arbitrum dicit hinc vni;
nam apud veteres soleme fuit, archiposiam, id est, principatum in computatione ludo talorum sortiti; iuxta illud 1. libri Od. 4.

Nec regna vni sortire talis.

Quod enim ibi vini Rex, hic bibendi arbiter agnoscitur, igitur qui Venerem iecerat, proculdubio Symposiarchus euadebat. Lambinus in Plaut. *Lactus Venerus erat. cum quatuor talos talos dissimiliter ceciderant: canes, cum eodem talo, vndequeque suis constiterant. Erant reliqui duo hinc senio, seu Regius, id est, Hercules, idem sortite qui senio, vulturius, inter duos illos Venerem iactat, & canem medij. Sed horum mediorum vulturius deterior, vltior tamen canem, omnium quatuor deterrimo.* Vnde infra in Curcul. *Miles qui iact quatuor vulturius, vincitur; Curculio, qui iact Hercules Basilicum, vincit.* Hæc Lambinus, *Vulturius*, inquit Plaut. loco citato, *iact quatuor. ego arripio talos; Hercules iacto Basilicum; Propino magnam poculum, ille ebibit.* Hæc enim erat pœna victi, vt ebiberet, quod victor propinaret. Sed Hercules dicebatur iactus, quia fortasse incisa erat in talo Hercules imago regio habitu, &c. Sed vt diluam tandem

hoc vinum habeas, quo multos nescio an delibutos video. confule Sueton. in Augusto de talis, ille propinabit integrum senium.

CAPVT

CAPVT IV.

Qui dicantur Gentiles, terra filij, & gallina filius alba.

Gentiles dicuntur homines nobiles. Ita enim Tullius in Topicis, *Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi sunt, quorum maiorum nemo seruitutem seruauit, qui capite non sunt diminuti.* Quem locum enarrando Boëtius ait, *nullam esse gentilitatem, nisi ingenuorum.* Huc alludit Ouidius 2. fastorum de Fabiis loquutus,

Vna domus viros, & onus suscepit urbis.
Sumunt Gentiles arma professa manus.

Terræ filij appellantur illi, qui tam obscuro loco nati sunt, vt eorum ignorentur parentes; cuius rei testem afferre possum. Lactantium Firmianum lib. 1. instituit. qui ait, *terra filios dici solitos, qui ignotis parentibus sunt nati: quales fuerunt gigantes, qui ex imis terra visceribus nati cum Dijs bellasse finguntur à poetis, hoc est, diuinis eorum legibus semper repugnasse.* Hinc Persius de humili & abiecto viro,

Præsto est mihi Manius heres
Progenies terra.

Et Iuuenalis, cum loquatur de iis pœnis, quas in nobiles Domitianos exercebat, concludit,

Vnde sit, vt malim fraterculus esse gigantum.
Cicero lib. epist. 7. *Cornelius*, inquit, *familiaris tuus summo genere natus terra filius.* Vbi eum summo genere natum perironiam appellat. Et lib. 1. ad Atticum, *Huic terra filio nescio cui committere epistolam tantis de rebus non audeo.*

Gallinæ filius albæ apud Iuuenal. Satyr. 13. prouerbiali schemate dicitur de viro aliquo fortunatissimo. Alluditur enim ad fatalem illam gallinam, cuius meminit Suetonius in Galba, *Aquila enim præteruolans albam gallinam, ramulum lauri rostro tenentem in gremium Luia uxoris Augusti demisit; eumque alitem nuriri, ac pangi ramulum placuisset: mira fuit utriusque fertilitas: ex illa namque innumerabilis pullorum soboles prouenit; ex hoc ingens admodum lauretum propagatum est: vnde triumphaturi Casares laureas decerpebant.* Huc pertinet illud Ciceronis lib. 7. epist. famil. ad Curionem, *Quasi auem albam, inquit, videntur bene sentientem cinem videre.* Huic contrarium est illud ex eodem Iuuenal. ibid.

Nati infelicibus onis.

CAPVT V.

De numero conuiuiarum apud veteres, & que fuerint umbra in conuiujs.

Quæstionem agitamur sympotiacam: quoniam debeat esse numerus conuiuiarum. M. Varro in Satyris Menippæis ait, *conuiuiarum numerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi ad Musarum.* id est, conuiuias minimum pauciores non fore, quàm tres, quot numerantur Charites: at verò summum plures non futuros, quàm nouem, quot Musas poëtæ venerantur. *Mendoça Viridarum.*

Sunt tamen, qui septem plurimum, ad conuiuium admittendos arbitrentur; veriti ne à maiori numero tumultus orientur: quibus fauet parœmia illa decantatissima, *Septem conuiuium, nouem conuiuium.* ad quam mihi visus est Aufonius alluisse in Ephemeride,

Quinque aduocauit, sex enim conuiuium
Cum Rege iustum; si super conuiuium est.

Sed illi, qui non vocati ad conuiuium, sequuntur inuitatos, umbrae dicuntur: quod tanquam umbrae corpora sequantur. Horum meminit Horatius,

Locus est & pluribus umbris.

Suis autem umbris perurbanè illudit aliquando Philippus Alexandri pater. Hic enim inuitatus erat ad cœnam, cumque inter eundem plures haberet amicos obuios, secum eos duxit: cum tamen hospes turbaretur, qui sciret tam multis non fore satis, quod apparauerat: Philippus vbi hoc sentit, puerum ad singulos amicos mittit; monet clam, vt placenta seruent locum. Illi credentes, placentaque expectantes parcissimè appositis vescabantur. Ita contigit, vt cœna modica, omnibus, quamuis multis, sufficeret. Quo pacto & hospitis pudori subuenit, & umbras suas delusit. Est apud Pont. volum. 2. progym. 69. qui ex Agell. lib. 13. cap. 11. & Macrobio 1. Saturn. cap. 7. hausit multa huiusce coloris.

CAPVT VI.

Quis dicatur apud Iuuenalem succurrere posse Lunæ laboranti.

Clamosum & obstreperum hominem variis Cloquendi formis antiqui significauerunt; quarum pleræque in parœmiam abierunt; dicitur enim, *clamosior lauro ardente*; quia viridis laurus incensa maximos crepitus edit. *Stentore clamosior*, quia Stentoris vox tam firma fuit, vt quinquaginta hominum clamorem superaret; vnde ab Homero ferrea dicitur fuisse. *Sarpedonium littus*, propter maximos fluctus, quibus illud Thraciæ littus continuo ruditur. *Es dodoneum*: propter ingentem strepitum, quem edebant lebetes illi, quibus Iouis simulacrum Dodone cingebatur. De his aliisque prouerbis in eandem sententiam tendentibus confule Manutium in adagijs. Cæterum difficilis planè est, & perobscura illa phrasis, qua Iuuenalis Satyr. 6. clamosam fœminam significat, dum ait,

Vna laboranti poterit succurrere Luna.
Tot pariter pelues, tot tintinnabula credas
Pulsari.

Ad quam emedullandam cortice quidem, seu potius Delio natatore opus est. Ita rem accipe. Præstantes doctrina viri, teste Plinio lib. 2. c. 11. quales fuerunt Stefichorus, & Pindarus crediderunt, lunam exantationibus defectum pati: nec nisi dissono aris crepitu ad pristinum splendorem posse reuocari. Quare quoties luna deficiebat, toties ab antiquis inconditi strepitus, & fragores excitabantur; tanquam eius morbi remedium panchestum. Hinc intelliges locum illum apud Liuium lib. 26. ab vrbe condita; *Disposita*, inquit, *in muris Campanorum imbellis multitudo, tantum cum aris crepitu clamorem edidit, quantus in*

defectum lune silentio nocte fieri solet. Concinit Ouid. 4. Met.

Ouid. Cum frustra resonant æra auxiliaria luna. & in 7. eiusdem operis, Te quoque luna traho, quamuis Themesea labores Æra tuos minuunt. Nec abluat Staius lib. Theb.

Staius. attonitis quoties anellitur astris Solis opaca foror: procul auxiliantia gentes Æra crepant, frustra que timent.

18. Plutarch. Accedit Plutarchus in Æmilio, qui ait Romano- rum consuetudinem fuisse, ut luna deficientis lumen tinnitu æris reuocarent. Quare iuxta hanc veterum consuetudinem, qui loquacissimi sunt, dicuntur luna laboranti posse auxiliari suis vocibus, omnibus aliis fragoribus abdicatis. Vnde nullus superest in Iuuenalis carmine nodus enodandus. Vide etiam Turneb. lib. 2. 2. cap. 23. Facit illud Senecæ lib. 7. cap. 1. Nemo obseruat lunam nisi laborantem, tunc vrbes clamant, tunc pro se quisque superstitione vana trepidat, &c. Facit illud

Ambrosius Ambros. ad populum. Ipsa die circa vesperum tanta vociferatio populis exiit, ut irreligiosus eius penetraret ad cælum; quod cum requirerem quid sibi clamor hic vellet, dixerunt mihi, quod laboranti luna vestra vociferatio subueniret, & defectum eius suis clamoribus adiunaret; nisi equidem, & miratus sum vanitatem, quod quasi deuoti Christiani Deo ferebuntis auxilium, clamabatis enim, ne tacentibus vobis perderet elementum. Vide plura ferm. de defectione lune. Facit illud D. Augustini tract. de rectitudine Catholicæ conuersat. Nullus, inquit, quando luna obscuratur, vociferare presumat, qui certis temporibus, Deo iubente, obscuratur, &c. Facit & locus ille Taciti lib. 1. Annal. Luna claro repente cælo visa languescere, &c. Igitur æris sono, tubarum, cornuumque concentu strepere nihil aliud est, quam luna succurrere, &c.

August. Facit. Luna claro repente cælo visa languescere, &c. Igitur æris sono, tubarum, cornuumque concentu strepere nihil aliud est, quam luna succurrere, &c.

CAPVT VII.

Que animi indicia ex oris gestibus colligantur.

19. Hoc caput non minus oblectationis, quam heruditionis existimo habiturum. Illud tamen ita expediamus, ut potius nonnulla perstrinxisse, quam singula minutiùs concidisse videamur. A capite igitur rem ipsam aggredior. Caput puluere conspergere illi dicebantur, quos ingens aliquis mæror, atque ægritudo elidebat. Catull. carm. de nuptiis Pelei,

Catull. Canuiem terra, atque infuso puluere sedans. Caput motare, signum erat iracundiæ; vnde Iu- no, cuius in imis præcordiis gliscebatur furor, caput quassare dicitur. Virgil. 7. Æneid.

Virgil. Tum quassans caput hæc effudit pectore dicta. Innuere, est significare, ut aliquid fiat. Terent. in Adelphis, Nec mora sit si innuerim, quin pugnis continuo in mala hæreat. Annuere est, alicui assentiri, & quippiam approbare. Virgil. 9. Æneid. de Ioue loquutus,

Virgil. Annuit, & totum nutus tremefecit Olympum. Attollere supercilium, id est, fastum, superbiam, ac seueritatem præ se ferre. Quod pertinet Horatianum illud de Ioue 3. carm. od. 1. Clari giganteo triumpho Cunctas supercilio mouentis.

Item illud ex Iuuenale Satyr. 6.

Si cum magnis virtutibus affers Grande supercilium. Rursus illud ex Cicerone pro Sextio, Tantus inquit, erat grauius in oculo, et illo supercilio, tanquam Atlante cælum respublica mihi videretur. Ponere supercilium, vel demere, est, hilarem se ac facilem præbere. Mart. lib. 1.

Contigeris nostros Caesar si forte libellos, Terrarum dominum pone supercilium. Horat. 1. epist. Sat. 2. Deme supercilio nubem, &c.

Exporrigere frontem, est, animi remissionem, atque lætitiã indicare. Terent. in Adelphis, Mitte iam isthæc, exporrige frontem. Et in Casina Plaut. Ego te porrectiore fronte volo mecum loqui. Idem valet frontem explicare. Horatius lib. 3. carm. od. 29.

Mundaque paruo sub lire pauperum Cæna sine aulais, & estro Sollicitam explicere frontem.

Contrahere frontem, id est, tristitiã præ se ferre. Cicer. in Cluentiana, Hic ille improbius quæstus iudicario passus contrahit frontem. Tantundem valet, frontem consulari. Plaut. in Baccho, Spectatores ronoscient, consulant frontem, & ore concerprio frequenter fremunt, & male iussant. Frontis caperit, absolutè, id est, contrahitur. Plaut. in Epidico, Quid illuc est, quod illi cæperit frons seueritatis? Frontem ferire, est, indignari, vel, egredi. Cicer. ad Attic. lib. 1. Puto te in hoc, aut iusto, aut ingemuisse, et frontem feris. Idem in Bruto, Nulla perturbatio animi, nulla corporis pars non perculsa, non femur. Frontem, vel, os perfricare, id est, pudorem abicere. Mart. lib. 11.

Aut tum perfricuit frontem posuitque pudorem. Cicer. 3. Tuscul. Eam tu conuulsum, cum es perfricuisi, soles dicere. Oculorum ardor iracundiã significat, Cicer. 5. Verr. Ipse inflammatus seclere, ac furore in forum venit, ardebat oculis, toto ex ore crudelitas emicabat. Oculi defixi, stuporem indicant. Virgil. 1. Æneid.

Dum stupet, obtutuque hæret defixus in vno, &c. & in 7. Talibus Ilionei dictis defixa Latinus Obutu tenet ora.

Lachrymæ quandoque gaudium produnt. Terent. in Adelphis, Ob lacrimo gaudio. & in Heautont. Mulier telam deserit continuo, & lachrymis oppletos totum sibi, ut facile scires desiderio id fieri tui. Virgil. 6. Æneid. de Anchise,

Effusaque genis lachryme.

Frequentiùs tamen dolorem significant. Cæf. 1. de Bello Gallico, Diuitiis multis cum lachrymis Casarem amplexus obsecrare cepit, ne quid grauius in fratrem statueret. Menel. apud Euripid. in Helena, ait, viri esse generosi lachrymas in aduersis rebus fundere. Tandem inflare buccas est, iratum se exhibere. Horat. lib. 1. ser.

Quid cause merito quin illi Iuppiter ambas Iratus buccas insilet.

CAPVT

CAPVT VIII.

Quæ dicantur apud Græcos leges Pelargicæ.

23. PELargicæ leges dicuntur apud Græcos illæ, quibus liberi parentes senio confectos alere iubentur; pro illis etiam vsurpantur, quibus ad aliqua pietatis munia obeunda admonemur. Pelargus enim Ciconiam significat, cuius est in parentes nobilitata pietas. Nam, ut est apud Solinum cap. 43. quantum temporis impenderint fortibus educandis, tantum & ipsæ, cum senuerint, à pullis suis inuicem aluntur. Quamobrem Ægyptij, cum significarent hominem, qui patris curam gereret, ciconiam depingebant; quæ solent eodem modo, quo acceperint, genitoribus gratiam rependere: illis enim nidum parant, pennas vellicant inutiles, pabulum suppeditant, argentes refouent, implumisque suis humeris gestant. Quinetiam Reges olim, ut est apud Alexand. ad Alex. lib. 1. cap. 28. in summo sceptro ciconiam, in imo verò hippopotamum sculperere solebant; illam quidem pietate iniignem, hunc crudelitate efferatam. Quo argumento significabant, oportere, ut Reges pietatem colerent, crudelitatem detestarentur. Sed de ciconiæ pietate lege Emblem. illud Alciati 30.

Aërio insignis pietate Ciconia nido Inuestes pullos pignora grata fouet. Taliæque expectat sibi munera mutua reddi, Auxilio hoc quoties mater egebit anus. Nec pia spes soboles fallit, sed fessa parentum Corpora fert humeris, prestat & ore cibos.

Porro D. Ambrosius in hexaem. Ciconiarum pietatem præ cæteris amplificauit his verbis. Nam depositus parvis aruis, perlongæum senectutis plumis nudatos, circumstantes soboles pennis propriis fouet: & quid dicam? collatitio cibo pascit, quando etiam ipsa natura reparat dispendia, ut hinc inde senem subleuantes fulero alarum suarum ad volandum exerceant, & in pristinos vsus desueta membra reducant. Quis nostrum patrem agrum non leuare fastidiat? quis fessum sehem humeris suis imponat? at verò auibus graue non est, quod pietate plenum est: vnde & auis hæc Romanorum vsu pia vocatur, &c. Mitto plura de Ciconiarum pietate quæ tradit Volateranus, Ælianus, & Olaius Magnus Archiepiscopus lib. 19. c. 14.

CAPVT IX.

Quid Triumphus, quid Ouatio; & quo pacto distinguantur.

25. TRIumphus, & Ouatio erant celebres pompæ, quibus Romani Imperatores parta aliqua victoria ad urbem ducebantur. Triumphus dictus est à Græco Bacchi cognomento, Spiam- 60; hic enim auctore Plutarcho in Marcello primus auctor triumphalis pompæ dicitur fuisse. Ouatio dicta est ab oue, quam, qui hoc triumphii genere ornaretur, sacrificabat. Differunt autem triumphus, & ouatio duplici ex capite, nimirum causa, & apparatu. causa quidem, quia tunc ouatio fiebat, ut inquit Gellius lib. 5. cap. 6. cum ho-

stium nomen humile, & instrenuum erat: vnde datum est probro aliquando A ureliano Imperatori, quod de Zenobia triumphare, quam ouare maluisset. Quam ille contumeliam ita illufit, Nihil, inquit, me pudet de femina triumphasse, quæ virtute plusquam virili sit prædita.

Triumphus autem per mittebatur illis, qui, minimum, quinque hostium millia vna acie cecidissent. Iam verò vtriusque pompæ apparatus, nimum quàm diuersus. Siquidem ouantes, myrtea corona donabantur. quæ cum sit Veneri sacra, facilem & incruentam victoriam indicabat. Præterea urbem pedites ingrediebantur: si Dionysio Halicarnassæo, & Plutarcho credendum est. nec tubas concinentes, sed tibias modulantes præferabant. At verò triumphantes laurea redemiti, quadrigis inuecti, tubis vndique perstreptibus ad capitolium ducebantur. Huius triumphii tanta erat dignitas, ut existimarent veteres prospectum iri, ne triumphantes nimia alacritate exultantes superbirent. Quare subinde admonebantur à tergo, meminere se esse mortales, ut refert Tertullianus in apologetico cap. 33. Respice post te, hominem memento te. Iuuenal. sat. 10.

Et sibi Consul Ne placeat, curru seruus portatur eodem. Zonaras autem tom. 2. annal. Vnus item publicus minister in ipso curru vehebatur, coronam auream genibus interpolatam supra caput eius tenens, & retro videre iubens, quo monebat, ut reliqua vita cursum prouideret, nec eo honore elatus superbi- ret. Phinius etiam lib. 33. cap. 1. Et cum corona ex auro Herusca sustineretur à tergo, annulus tamen in digito ferreus erat, equè triumphantis, & serui fortasse coronam sustinentis. D. Hieronymus in epistol. ad Paul. de obitu Blefillæ. Monitor quidam humana imbecillitatis apponetur, in similitudinem triumphantium, quibus in curru retro comes adharebat per singulas acclamationes ciuium, dicens, hominem te esse memento. Hunc verò seruum quidam appellunt carnificem, ut Isidor. lib. 18. c. 2. quidam seruum publicum.

CAPVT X.

Quis dicatur dignus robore apud Apuleium: dignus culeo apud Iuuenalem: dignus pistrino apud Terentium.

27. Eodem spectant omnes hæc loquendi formæ: significantque hominem magnis suppliciis afficiendum. Apuleius Apologia secunda, ita inquit, O mirum commentum! ô subtilitas digna carcere, & robore. Erat autem robur, ut auctor est Festus, locus in carcere tabulis robusteis septus, in quem malefici præcipites agebantur. Quod allufit Plautus in Curculione, Faciam, inquit, vos ambo in robusto carcere ut pereatis. Eundem locum appellauit in penulo robusteum codicem. Iam, inquit, detrudam vos ad molas, atque ad robusteum codicem. Huc pertinet illud ex Valer. Max. lib. 6. Familiares eorum de robore precipitati sunt. Illud item ex Lucret. lib. 4. de rebus nat. Verbera, carnifices, robur, pice, lamina, tæda. Vnde Iuuenalis de homine multis tormentis excruciendo, ita canit Sat. 8.

28. Homo dignus culeo.

Tull.

Sueton.

29. Homo dignus pistrino.

Terent.

Plaut.

30. Fluctus decumanus.

Perditus ut dubito: Senecam prætere Neroni?
Cuius supplicio non debuit una parari
Simia, non serpens vnus, non culeus vnus.

Vetum homo dignus culeo ille appellatur, qui ad capitis supplicium efferi debet. Veteres enim solebant parricidam in culeum insuere vñ cum simia, vipera, cane, & gallo gallinacio, atque ita inclusum in mare præcipitare. Vnde est illud Ciceronis oratione pro Roscio Amerino. *Maiores nostri supplicium excogitauerunt in parricidis singulari; ut quos natura ipsa retinere in officio non potuisset, & magnitudine pœne maleficio summouerentur. Insui voluerunt in culeum vnus, atque in flumen deici. O singularem sapientiam iudices! Nomen videntur hunc hominem ex re, vñ natura sustulisse, & eripuisse: cui repente cœlum, solem, aquam, terramque ademerrunt? Et qui eum necasset, vnde ipse natus esset, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur. Etenim quid iam est commune, quàm spiritus vnus? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? Ita viuunt, dum possunt, ut ducere animam de cœlo non queant, nec moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat; ita iactantur fluctibus, ut nunquam alluantur; ita postremo eiciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant. Hætenus ille. Quare Iuuenalis merito Neronem dicit, non vno tantum culeo dignum; qui non solum forem, atque vxorem, sed etiam matrem interfecerat. Vnde refert Suetonius Neronis statuae culeum appositum fuisse à quibusdam, ad data inscriptione, *Merueris, sed ego, quid possum?* Vides supplicij genus in parricidas constitutum: nunc re enucleatius euulgo. Lege Pompeia cautum erat ut parricide, imò nefarij quique, & scelerati in culeum insuti, cum simia, serpente, gallo, & cane in mare exturbarentur. Procaces igitur Roscij accusatores, qui ipsius parentem trucidauerant, eundemque parricidij deferebant, optio-nem, inquit Tullius, *Roscio dabunt, velle me iugulatus, an verò culeo insutus, ut parricida pœnas luere, &c.* Elucidabitur etiam eiusdem Tullij locus ille ad Qu. Frat. lib. 2. epist. 7. *Quoniam Smyrna, inquit, duos Mysios insuisses in culeum; erat verò culeus sacci, vel vtri genus ex corio præcipue confectus. Planum igitur est, cur scelerosi homines culeo digni appellentur.**

Hominem pistrino dignum vocauit Terentius in Heautontimorumo, hominem supplicio dignum. Est enim pistrinum locus, in quo circum-actis molis iumentorum, vel feruorum opera fruges minuuntur. Idem Terentius in Andria, *Verberibus casum te in pistrinum dedam vsque ad necem, ea lege, atque omine, ut si te inde unquam ex-mero, ego pro te molam.* Hinc etiam Plautus in Persea, seruum multis plagis conficiendum, appellauit pistrinorum ciuitatem.

SATURNALIORUM
decas II.
CAPVT PRIMVM.
Quid fluctus decumanus? Quid intellectus dithyrambicus?

Decumanus fluctus pro maximo vsurpatur, vt liquidò constat inter Latinitatis anti-

tes. Vnde est Ouidianum illud 11. *Metam.*
Vastus insurgens decimæ ruit impetus undæ. Ouid.
Idem lib. 1. de trist. eleg. 2.
*Qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omne:
Posterior non est, vnde cœnoque prior.*

Silius lib. 14. incredibilem vndarum vim expli-caturus,
*Non aliter Rhodopes Boreas à vertice præcepit
Cum sese immisit, decimoque volumine pontum
Expulit in terras, &c.* Silius.

Lucanus lib. 4.
*Hæc factum decimus, dicti mirabile, fluctus
Inuoluta cum puppe leuat.* Lucanus.

Hinc factum, vt decumani malorum fluctus, pro ingentibus calamitatibus fumantur. Plato lib. de rep. 5. *postquam bis euasi binas disceptationum vndas, nunc maximum, despicimusque, vnde decumani fluctus corticem superueniens.* Ceterum huius pœnæ caput illud est, quia vñ vnus solet, vt decima quæque multo reliquis firmiora, vt inquit Festus: probatque, cum ex fluctibus, tum etiam ex ouis, quorum decimatur quodque reliqua superat magnitudine. Vnde in agris decumana porta maxima appellatur. In agris decumanus limes maximus dicitur, quæ ab Oriente, versùs occumbentem solem protenditur.

Sed iam de intellectu dithyrambico. Dithyrambus, fuit chorus in Bacchi gratiam decantari solitus; nomen ab eodem Baccho sortitus, qui Dithyrambus dicebatur, *ἀπό τοῦ διθύραμα*, id est, *ab egrediendo bis per sanam.* quia bis natus fingebatur; semel ex vtero femelles, iterum ex femore Iouis. vnde Bacchus digenis dicitur, id est, bis genitus; de illo est Mart. Epig. 3. lib.

*Qui potuit Bacchi matrem dixi se Tomantem,
Ille potest femellem dicere Ratis parvum.* Martial.
Seu Dithyrambus dicitur, quali lithyrambus, quòd illum Iupiter assuisset femori; ac mox eo in lucem prodituro inelamasset, *ἀθροῖς ἰλίου, ἀθροῖς ἰλίου*, id est, *solue futuram, solue futuram.* In hoc igitur choro componendo summa verborum libertate poëtæ utebantur. Vnde Cicero 1. de orat. appellat licentiosem, ac diuiosem dithyrambum. & Plato in Phædro, significat in hoc carminis genere tantam vim ad incitandos, & perturbandos animos fuisse, vt non nisi hominibus furore quodam affectis conueniret. *Ita enim, inquit, si tibi progrediente oratione lymphatus fieri videar, ne mirere; nunc enim que loquor non longè absunt à Dithyrambis.* Hinc pro-uerbium apud Erasimum, *Minus habet mentis quam dithyramborum poëta.* De quo consule Manut. fol. 493.

*Seu per audaces noua Dithyrambos,
Verba deuoluit, numerisque fertur
Lege solutis.* Manutius.
Quia verò huius carminis erat admodum nodosa, & intricata oratio, intellectus Dithyrambicus prouerbio locum fecit: & pro difficili, atque obscuro vsurpatur. Lege Cælius lib. 7. lect. antiq. cap. 5.

* * *
CAPVT

CAPVT II.

Quis dicatur Euripus homo? quis versatilior cothurno.

33. Euripus homo inconstans est. Pompon.

Euripus fratrem est inter Aulidem Bœotiæ portum, & Eubœam insulam: cuius tam est prodigiosa natura, vt intra vnus diei, noctisque spatium septenno habeat accessus, totidemque recessus, eòque adeò rapidos, vt, teste Pomponio, ventos etiam, ac plena ventis nauigia secum portet. In huius rei causa indaganda multi sæpe laborarunt; neque tamen hilum, vt aiunt, profecerunt. Certè Aristoteles in hac multiplici exæstuantium vndarum conuersione contemplanda tantum operæ, & studij dicitur collocasse, vt tædio ac labore confectus suum diem illic obierit; seu, vt alij malunt, pudibundus quòd huiusce rei causam non assequeretur, in eundem Euripum præcipitem se egerit. Ab hac igitur Euripi inconstantia ducta est metaphora, vt inconstans homo Euripus vocaretur. Vnde Æschines, vitio inconstantiæ vertit Demostheni, quòd Euripum subinde commutata factione superaret. Boëtius item de inconstante, *Exæstuantis, inquit, more fertur Euripi.* Iam verò M. Tullius pro Plancio eodem spectauit, cum ait, *Quod fratrem, quem Euripum tot motus, tantus, tam varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus; quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiarum.* Vnde *ἐπειθὶς* apud Græcos inconstans appellatur.

34. Homo cothurno versatilio est inconstans.

Iam verò cothurno versatilior eodem recidit, de homine instabili dici solet. Nam cothurnus erat calceamenti genus, quod viris pariter, ac fœminis congruebat. Viris, vt patet, cum ex aliis, tum etiam ex illo Virgiliano Eclog. 7.
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno.

Fœminis verò, vt planum est ex illo carmine 1. Æneid.
*Virginibus Tyrijs mos est aptare pharetram,
Purpureæque alie suras vincire cothurno.*

Idem calceamentum vtrique pedi tam dextero, quàm sinistro poterat accommodari. Hinc igitur ortum est, vt homo lubricæ fidei, ancipitisque factionis, versatilior cothurno appelletur. Vnde Theramenes Rhetor, qui vtrique Atheniensium factionis sese applicabat, cothurno versatilior à Plutarcho nuncupatur.

35. Horat. Strabo.

Horatius lib. 2. ferm. satyr. 2. ita inquit, *Verrum ambitiosus, & audax nauigat Anticyras.* Quam loquendi formam vt intelligas, Strabonem in primis consulas, necesse est; qui lib. 9. Geographiæ duas esse Anticyras affirmat; in quarum altera elleborum nasci, in altera optimè temperari. Est autem elleborum herba, teste Plinio, ad cerebrum expurgandum præstantissima. Vnde, qui olim infania laborabant, sanitatis comparandæ gratia se ad has insulas conferebant.

36. Auarus est infans.

Hinc ergo prouerbum ortum est, in infanos homines dici solitum, *Nauigat Anticyram.* id est, non est sui compos præ infania. quòd alludit Horatius citato loco. Et in eadem satyr. paulo antè,
*I vnda est ellebori multò pars maxima auaris:
escio an Anticyram ratio illis destinet omnem.* Horat.

Quam diceret, quidquid ellebori in Anticyra nascitur, auaris tribuendum; si fortè ad mentis sanitatem restitui possint. Idem in arte poëtica, cum de illis loquatur, qui nisi infaniam simulent, poëtatas se esse negant.
*Nanciscetur enim pretium, noménque poëta,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Lycino commiserit.*

Idem rursus,
Expulit elleboro morbum, bilémque meraco.

Ouidius item,
*I, bibe, dixi sem, purgantes pectora succos
Quidquid & in vora nascitur Anticyra.* Ouid.

Iam verò Persius satyr. 4. de infano homine loquutus, ita canit,
Anticyras melior sorbere meracas. Persius.

Tandem Lucianus in Tantalii dialogo, *Despisit, inquit, Tantale; & (vt verè dicam) elleboro sibi est opus, eòque sanè meraco.* Inde patet, eum, qui Anticyras nauigare, vel qui elleboro opus esse dicitur, infanum appellari. Lucian.

37. Locuples a bellariis.

Vulgatissimum est, omnibusque, vt aiunt, lippis ac consoribus notissimum, testes indubitatæ fidei, & auctoritatis, locupletes appellari. Id quod sexcentis confirmari potest testimoniis. Cicero lib. de off. 3. *Quem locupletiosem querimus testem, quam principem populi Romani, qui retinendi officij causa cruciatum subijt vltro? Et ibidem, Accedit eodem locuples testis Possidonius.* In Topicis verò, *Opulentos inquit, viros, dignos, quibus credatur, putamus.* Hinc etiam apud Ciceronem, *locuples auctor, & locuples tabellarus, pro fide digno accipitur.* Huius rei causa illi est, quia egentes homines quouis lucro ad iustitiam deserendam inflectuntur: locupletes verò nullis largitionibus ad periuriam subornantur. quare hi multæ fidei, illi nullius credebantur. Rectè enim Silius,
Sceleri procliuus egestas. Silius.

O quantum cogit egestas. Martial.
Virgilius verò omnium grauissimè,
Labor omnia vincit. Virgil.

*Improbis, & duris vrgens in rebus egestas.
Quibus accedit Iuuenalis satyr. 14.
Falsus erit testis, vendet periuria summa,
Exigua, Cereris tangens aramque pedémque.* Iuuen.

Clarius tamen idem poëta satyr. 3.
*Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei: iures licet, & sumothracum,
Et nostrorum aras, contemnere fulmina pauper
Credatur, atque Deos, Dijs ignoscentibus, ipfos.*

Eodem pertinet Plautinum illud, *Videte, inquit, egestas quid negotij mali dat homini misero? Ego nunc subigor trium nummorum causa, vt has epistolas dicam* Plaut.

CAPVT III.
Quid apud Horatium, nauigare Anticyras.

Horatius lib. 2. ferm. satyr. 2. ita inquit, *Verrum ambitiosus, & audax nauigat Anticyras.* Quam loquendi formam vt intelligas, Strabonem in primis consulas, necesse est; qui lib. 9. Geographiæ duas esse Anticyras affirmat; in quarum altera elleborum nasci, in altera optimè temperari. Est autem elleborum herba, teste Plinio, ad cerebrum expurgandum præstantissima. Vnde, qui olim infania laborabant, sanitatis comparandæ gratia se ad has insulas conferebant.

Sueton. *Domitianus inopia factus est rapax.* Sallust. Callistrat. Petron. Hecod.

dicam ab homine me accepisse. quem ego, qui sit homo, nescio. Suetonius item scribit Domitianum Imperatorem inopia rapacem factum. Sallustius verò in bello Iugurthino, *Egentissimo*, inquit, *omniacum pretio honesta videntur*. Vnde Callistratus Iurisconsultus testium fidem diligenter esse examinandam monet, & an locupletes, an egentes sint, curiosè explorandum, ne lucri causa quippiam sceleris facillè admittant. Petronius Arbitr, *Quisquis inops peccat, minor est reus*. Heliodor. paupertatem vocat pestem animorum. Ex his habes, quare illis tantum, qui locupletes erant, fides ab antiquis haberetur.

CAPVT V.

Quis locus fuerit apud veteres præstantissimus.

39. *Medius locus defenditur.*

Virgil.

QVinqve sunt loci, qui venire in certamen possunt de primatu, primus, postremus, dexter, sinister, medius. Singulos apud alias, atque alias nationes, vel etiam apud eandem aliis atque aliis temporibus dignitate excelluisse comperio. Quid de medio? honoratior ne vnquam extitit? Planè. Virg. I. Æneid. de Didone,

Anlais iam se Regina superbis Aurea composuit sponda, mediâque locavit.
Idem in 5. de Ænea,
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna mediis comitante caterua.
Rursus in 6.
Museum ante omnes medium. nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris extantem suspicit aliis.
Deinde in 7. de Latino Rege,
Ille intra tecta vocari
Imperat, & solio medius confediti auito.
Iterum in 10. de Ioue,
Solio tum Iuppiter aureo
Surgit, cœlicole medium quem ad limina ducunt.
Tandem in 11. de Latino,
Sedet in medijs rex maximus auro.
Virgilium imitatus Ouidius 5. Fastor. de sene loquutus,
In medio iuuenum non indignantibus ipsis
Ibat, &c.

40. Tiraquell. In præfat. de iure primig. f. 438. n. 116. *Sinister locus defenditur.* Alex. ab Alex.

Vnde Adrianus Imperator, cum aliquando videret libertum nescio quem, inter duos Senatores ambulantes, misit, qui ei colaphum infringeret, diceretque ne inter eos ambularet, quorum esse adhuc feruus poterat. Plura de hac re lege apud Tiraquellum. Sed iam sinistram locum nonnunquam præstantissimum fuisse, ecquis dubitet? Scribit enim Alexander ab Alex. lib. 2. gentialium dierum cap. 19. in medio, ex Xenophonte, Cyrum Persarum Regem singulari prudentia viros adhibitos conuiuas, quò honoratius exciperentur, in sinistra locare solitum, eamque partem, velut cordi affinem digniorem duxisse. Quinetiam eandem ob causam crediderim Pallanta ad sinistram Æneæ confedisse, vt Virgil. 10. Æneid. cecinit,

Pallásque sinistro Affixus lateri.

Sed hac de re alibi plura.

41. *Dexter locus.*

Iam verò dexterum frequentius dignitate præstitisse, nemini dubium erit, qui diuinas & humanas literas vel è primo limine salutauerit:

quarum illæ docent Christum Opt. Max. ad Patris dexteram honoris gratia confedisse; viros beato auro fruituros ad dexteram Dei secluros esse. Hæ verò tradunt apud Ægyptios honorificentissimum fuisse ad dexteram locari; hunc locum non nisi filiis maioribus natu impertiri; quod sinistro multò nobilior, ac fortunatior crederetur. Non desiderantur tamen testimoniis, quibus postremo loco primaria dignitas deferatur. Nam in theatro Senatores ex infimo loco spectabant. Victores in triumpho postremi incedebant. Conuiuij princeps in triclinio nouissimus epulabatur. Quod quidem Sigonius animaduertit lib. 2. de iure Romanorum, vt videre est apud Baronium tom. 1. fol. 206. num. 49. Tandem primum locum obtinere in Senatu præcipua dignitas fuit apud Romanos: inter quos, Dionysio Halicarnassæo auctore lib. 7. antiquitatum, Senatores auro maximi primo loco sententiam dicebant: idem autem erat sententiæ dicenda, atque sedendi ordo.

CAPVT VI.

Quibus iurandi formis superi, quibus homines olim uterentur, & fœmina.

42. *Virg.*

IURANDI religio tanta fuit apud veteres, cum opus erat, vt in Deos quoque conuenire crederetur. His ergo solemne fuit per Stygiam paludem iurare. Vt palàm est ex Virgil. lib. 9. ac 10. de Ioue loquuto; vtrobique enim idem locus reperitur,

Dixerat, idque ratum Stygi per fœmina fratris
Per pice torrentes, atque voraginis ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.

Si quis autem aliquid eorum, quæ Styge teste irasset, quoquomodo violaret, toros centum annos diuinitate spoliatus, à nectare arebatur. Inde est Virgilianum illud in 6.

Cocytii Stagna alta vides, Stygi, inque paludem
DI cuius iurare timent, & fallere numen.

Hanc iurandi consuetudinem inde fluxisse Seruius affirmat, quia victoria Stygis filia bello Gigantum Iouis partes suscepit defendendas. In cuius rei gratiam Iupiter concessit, vt Dij per eius matrem iurantes nemini audeant imponere, sed fidem seruare teneantur. Cælius tamen lib. 2. cap. 5. cum legeret apud Pindarum ex primis rerum initiis optimam esse aquam *æet-er-psy-ides*, hoc est, *optima quidem aqua*. Et apud Heliodum rerum sublunarium esse antiquissimam, flumini-que omnes iugi perennique lapsu defluentes habere in se quandam æternitatis expressam imaginem; credidit Stygem propter insitam à natura dignitatem in testem à superis adhiberi. Vt cumque tamen res habeat, hanc Deorum fuisse superstitionem Iuno ipsa fatetur, apud Virgilium lib. 12.

Adiuvo Stygi caput implacabile fontis,
Vna superstatio superis qua reddita Diuis.

Mulieres autem ad iurandum faciles. Ita enim Alcumena apud Plautum. *Per supremi Regis regnum iuro, & matrem familiæ Iunonem, quam me vereri, & metuere est par maxime.* Cui Amphitruo, *Mulier es, audacter iura.* Propert. lib. 2. Eleg. 18.

CAPVT VIII.

Græca fides, Punica fides, Attica fides.

Propert. *Sed non tum ardoris culpa est, neque crimina cœli,*
Quam toties sanctos non habuisse Deos.

44. Loquitur de fœminis Deos contemnentibus, ideòque facillè peierantibus. non ita prima mulier Eua, quæ pro accepto filio Auctori rerum omnium grates agens, inquit, *Possedi hominem per Deum*. Vbi aliqui, ex ignorantia tamen Hebraici sermonis, notant fuisse fœminam iuramenti primam conditricem. Sed iuramenta ab hominibus vsurpari solita non eadem erant. nam viri per Herculem, fœminæ per Castorem; vtique tamen per Pollucem iurare consueuerant. Quem ordinem nunquam immutatum legi apud veteres scribit A. Gellius lib. 11. noct. Att. c. 6. Vnum, vel alterum subiiciamus exemplum. Pamphilus vir per Herculem iurat apud Terent. in Andria. *Mea quidem Hercule certè in dubio est vita.* Syra fœmina in Hecyra per Castorem, *Salue me Castor Parmeno*. Ibidem Parmeno per Pollucem, *Ædopol te desiderium Athenarum arbitror*; paulo antè per eundem Pollucem Philotis fœmina, *Perpol quam paucos reperies, &c.*

45.

CAPVT VII. Quæ literæ salutares, quæ lethales quondam dicerentur.

45. *Tull.*

Alia fuit inter Latinos, alia inter Græcos absolutionis, & condemnationis nota. Latini enim cum aliquem absoluebant, A. cum verò condemnabant, C. literam præfigebant. Vnde à M. Tullio pro Milone illa salutaris, hæc tristis, ac lethalis appellatur. Contra verò Græci θ. utebantur, cum aliquem supplicio capitis addicebant. Quò alludit Persius satyr. 4.

Et potis es nigrum vitio præfigere theta.
Martialis item lib. 7.

Nosti mortiferum Prætoris Castrice signum
Est opera pretium discere theta nouum.

Ausonius,
Miselle Doctor, θ. tibi sit obsceno,
Tuumque nomen theta scilicet signet.

46. *Alex. ab Alex. lib. 3. c. 5.*

Huius rei causa illa est, quia θ. apud Græcos mortem significat; ideòque prima huius vocabuli litera ad mortem indicandam sumebatur. Cæterum, cum aliquem liberum abire permittebant, Tau utebantur, quamobrem verò τ. absolutionis nota poneretur, à nemine, quem legir, explicatur: nisi fortè arcanum aliquod mysterium in hoc veterum consensu latere arbitremur; qui crucis notam, quam T. repræsentat, pro salutari vsurpabant, animo videlicet præfagientes Crucis signum nobis salutari fore. Certè apud Hebræos litera *Thau* salutaris erat; vt colligitur ex Ezechiele 9. Vel quia in Crucis figuram effingebatur; vel quia cum vltima esset Alphabeti Hebraici, Christum significabat, qui rerum omnium finis dicitur. Sunt qui dicant *Thau*, quòd sit vltima litera. Alphabeti Hebraici, mortem significare, quæ est rerum omnium finis; ideòque consignatos *Thau*, apud Ezech. non lædi, quia qui mortem meditantur, à mortis malis immunes fiunt.

Christus finis rerum omnium.

47. *Græca fides.* Tull. Curt. *Græcia mendax.* Herodotus historiae parens. Tull. Strab. Plin. Tullius. Iuuen.

GRæca fides malè semper audit: lubricaque ac leuis credita est. M. Tullius ad Qu. Frat. scribit Græcos esse leues, & diuturna seruitute ad nimiam adulationem eruditos. Qu. Curtius lib. 4. non minus verè, quàm eleganter ingenia Græcorum appellat temporaria, tanquam tempori seruientia; & prout se daret occasio, adulationem tractantia. Hinc est, quòd Græci historici fabulosis immeritò habeantur; qui se ad Principum voluntatem potius, quàm ad veritatem componebant. Vnde vel ipse historiae parens Herodotus, vt inquit M. Tullius 1. de legibus, innumera fabulas scripsit; quem proinde meritò appellauit Strabo Mythihistorem, id est, fabularum scriptorem. Itaque vulgò pater mendaciorum appellatus est. Plinius portentosa Græciæ mendacia appellat. Et lib. 8. *Mirum est, inquit, quam præcedat Græcia credulis; nullum est tam impudens mendacium, quod teste careat.* M. Tullius orat. pro Flacco de Græcis loquens, sic ait, *Terentiorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit.* Quò alludit Iuuen. satyr. 10.

— Creditur olim Velificatus Athos, & quidquid Græcia mendax
Audet in historia.

48. *Alexand. ab Alex.*

Alexander ab Alexandro lib. 4. cap. 13. vbi cæterarum gentium naturas, & ingenia exponit, ait, Græcos licet ingenio, & facundia præstent, tamen collactaneo quodam succo, leues, assentatores, atque infideles esse; vnde Græcam fidem in prouerbium venisse affirmat, pro debili, & quæ facillè violetur. Quare Plautus in *Asinaria* Græcam fidem dixit, cum aliquid præfenti, ac numerata pecunia emitur.

Cætera, quæque volumus vii, Græca mercamur fide. Plautus.
Sæper oculata nostra sunt manus, credunt, quod videt. Punica fides pro lubrica item, & fragili accipitur. Liuius de Annibale, *has tantas viri virtutes ingenia vitia equabant inhumana crudelitas, perfidia plusquam punica, &c.* Vnde Plautus in *Pæn.* *Nemo me Pænis punior. id est, nemo me versuor, & callidior.* Contra verò Attica fides pro certa, & inuolabili passim vsurpatur. Erant enim Athenienses firmissimæ, & integerrimæ fidei. Cuius rei testimonia, ne multus sim, lege apud Erasmmum in adagijs.

CAPVT IX.

Quid apud Terentium, Asymbolum venire in conuiuium? Quid apud Plautum, diem comburere? Qui apud Macrobium dicantur dies atri.

49. *Duplex cæna apud veteres.*

DVplex fuit cæna apud veteres: altera conuiuatoris sumptu apparatus, altera, in quam suam quique partem conferebat. De hac nobis sermo est. Porrò ea portio, quæ à singulis conferebatur, à Græcis symbolum, vel symbola, vt con

Lamb. Terent. Plaut. Tull. *Symbolus venire, qui dicitur* contendit Lambinus, dicta est; à Latinis collecta. Terent. in Andr. *Symbolum dedit, cenauit.* In Eun. *Coimus in hunc diem, ut de symbolis effemus.* Plaut. in Curc. *Symbolorum collatores apud forum piscarium.* In Sticho, *Symbola dabo, & iubebo cœnam coqui.* Iam verò collectam M. Tullius appellauit. 2. de orat. *Collectam, inquit, à conuina Crisse exigit.* Qui igitur ad conuiuium coibat, quin aliquid conferret, *asymbolus venire* dicebatur. Vnde Terent. in Phormione, *Tene asymbolum venire unctum atque lautum è balneis?* Idem valet apud Horat. lib. 4. car. od. 12. *immunem in conuiuium venire*, id est, sine munere, ita enim scribit ad Virgilium,
 Hoag. *Ad que si properas gaudia, cum tua
 Velox merce veni: non ego te meis
 Immunem meditor tingere poculis;
 Plena diues ut in domo.*
 50. *Comburere diem, quid?* Comburere diem apud Plautum in Menæchmo est diem consumere hilariter epulando: à consuetudine Romanorum, & Græcorum in mortuis sepeliendis, quos in rogam imponere, & comburere solebant. Sic ferè Horatius lib. 4. car. Od. 5.
 Horat. *Condit quisque diem collibus in suis.*
 Plaut. Ita fit, vt consumptus dies, ab eodem Plauto ibidem, mortuus dicatur. *Dies, inquit, iam ad umbilicum est dimidiatus mortuus.* id est, prior diei pars ad meridiem iam exacta, & consumpta est.
 51. *Quid?* Cæterum *dies atri* apud Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 16. dicuntur omnes postriduani, id est, qui post Calendas, Nonas, atque Idus sequuntur. Attilius enim retulisse dicitur ad Senatam, Romanos, quotiescunque postriduani diebus arma capefferent, occidione occisos esse. Quam rem cum Senatores ad Pontifices reuicerent, ab iisdem decretum est, nequid per eos dies Romani auspiciarentur. Hæc omnia facillè ex Ouid. 1. Fast. intelliguntur, dum ita canit:
 Ouid. *Vendicat Ausonias Iunonis cura Calendas,
 Idibus alba Ioui grandior agna cadit.
 Nonarum tutela Deo caret: omnibus istis,
 Ne fallare caue, proximus ater erit.
 Omen ab euentu est: illis nam fortè diebus,
 Marte sub aduerso tristia damna tulit.*

CAPVT X.

An rectè dicat Plinius in Panegyri.
 Principi nemo leges
 scripsit?

Soar. de leg. lib. 3. c. vlt. & Valq. d. 166. *Quid iura al legant & probant Auliorum resolutionem.* Plaut. Plinij placitum multis Iurisperitorum sententiis poterat stabiliri. Et quidem quoad vim cogentem ita est, loquor modò vt Theologus, non tamen quoad vim dirigentem. Cæterum Princeps multis se legibus debet alligare. Vnde Plato in Politica, *Illex principatus molestus est, & cui haud facillè subsistit.* Rectè Seneca in Troiade,
 Sen. *Minimum debet libere, cui nimium licet.*
 Tull. Audio Tullium pro Rabirio. *Meminerit Princeps non solum, quantum sibi commissum, sed etiam quantum permixtum sit.* Illud autem Lucani lib. 8. non placet,
 Lucan. *Sceptrorum vis tota perit, si perdere iusta
 Incipit, &c.*
 Tacit. Nec illud Taciti 15. annal. *In summa fortuna id*

equus, quod valdus. Placet tamen illud Cicero- nis in Parad. *Ius & equitas vincta ciuitatum.* Nec minus illud Augustini 4. de Ciuit. *Remota iustitia, quia sunt regna, nisi magna atrocitas.* Euripidem laudo,
 Non fas potentes posse, fieri quod nefas.
 Euphemum verò vitupero apud Thucyd. lib. 6. *Puro principi nihil iniustum, quod fractuosum.* Nam, vt pulchrè Seneca, de Clem. *Principi non traditur ciuium seruius, sed tutela: nec Respub. illius est, sed ille Respub. qualis ille Claudiani princeps.*
 Tu ciuem, patremque geras, tu consule cunctis,
 Non tibi; nec tua te moueant, sed publica damna.

SATURNALIORVM decas III.

CAPVT PRIMVM.

Quinam fuerint pontes vni suffragia imponebantur.

Pontes in quibus suffragia imponi, ac dirimi consueuerunt, mensulas angustissimas fuisse existimat Manutius, pontis ad similitudinem dictas, non ad veritatem: & singulas ait singulis tribubus, vel centuriis appositas cistis superstratas, suffragiorum tabellas continentibus. Ne si omnes tribus ad vnum tantum cogerentur, inconditè admodum, & tumultuariè omnia fierent. Cicero 1. Rhetor. ad Her. *pontes dixerunt, cistis deici. impedimento est, quo seruis feruor lex.* Ab his igitur pontibus sexagenarij deiciebantur, quia lege cautum erat, ne senes sexagesimum annum incuntes suffragia ferrent. Tullius pro Roscio. *Habeo etiam dicere, in quem contra maiorum, maiorem sexaginta annis in Tybrim deiecerint.* Et poëta,
 Pars putat, vt ferrent iuuenes suffragia soli
 Pontibus infirmos precipuisse senes.

CAPVT II.

Quid sit apud Horatium Ode Monocolos, Dicolos, Tricolos, Distrophos, & Tetrastraphos.

Quò facilior nobis aditus ad Horatium explicandum aperiatur, opus est, vt expendamus omnes titulos, qui cuiusque ode fronti præfiguntur. Quod igitur attinet ad vocabulum, Monocolos, Dicolos, & Tricolos, sciendum in primis est, hoc nomen κῶλον Græcè membrum significare. Item μόνον idem esse, atque solum, & sic verò sonare bis, tris ter, τετραῖς, quater, & sic de cæteris. Itaque ex connexionione horum aduerbiorum, cum illo nomine, κῶλον adiectiua nomina euadere, Monocolos, Dicolos, & Tricolos. Vnde ode Monocolos, quæ Latine unimembris dici potest, illa est, quæ vnico carminum genere constat. Cuiusmodi est prima Ode primi libri Horatij,

Saturnaliorum decas III.

*Macenas atavis edite regibus,
 O & præsidium, & dulce decus meum, &c.*
 Cuius omnes versus sunt Asclepiadei. Dicolos, id est, bimembris illa erit, quæ ex duplici versus genere constabitur. qualis est secunda Ode eiusdem libri,
 Iam satis terris niuis atque dira
 Grandinis misit pater, & rubente
 Dextera sacras iaculatus arces
 Terruit orbem.
 In qua primi tres versus sunt Saphici, quartus Adonius. Tricolos, id est, trimembris, illa dicetur, quæ ex triplici carminum differentia coalescet: qualis est Ode 9. eiusdem libri,
 Vides vt alta stet nive candidum
 Soracie: nec iam sustineant onus
 Sylua laborantes, geluque
 Fulmina consuerint acuto.

Vbi primi duo versus constant Spõdeo, Iambo, syllaba longa, & duobus dactylis. Tertius Spõdeo in primo & tertio loco, & Iambo in secundo & quarto, & syllaba in fine. Quartus duobus dactylis, ac duobus Choræis. Porrò, si ode unimembris non sit, sed variis carminum generibus compacta: animaduertendum erit, quònam in versu varietas sit, siue ex quo versu recurratur ad alios prioribus similes: si enim id accipat in secundo versu, Distrophos appellabitur, vt se habet tertia Ode primi libri,
 Sic te diuis potens Cypri
 Sic fratres Helena, lucida snydera
 Et rursus,
 Ventorumque regas pater,
 Obstrictis alis præter Iapyga.
 Si verò in quarto versu huiusmodi recursus contingat, Tetrastraphos dicetur, qualis est prima Ode lib. 2.
 Notum ex Metello consule ciuicum,
 Bellique caussas, & vitia, & modos,
 Ludumque fortune, grauesque
 Principum amicitias, & arma.
 Et iterum,
 Nondum expletis vincta cruoribus &c.
 Componuntur autem hæc vocabula distrophos, & tetrastraphos ex aduerbiis iam dictis; & ex nomine, Tropus, quod mutationem significat, & tenui in suam aspiratam q. mutata.

CAPVT III.

Quid apud varios, præsertim Ouidium, Liber Iambus.

Pes autem Iambus maledico carmini est habitus: vt ipsius etymon nominis ostendit; derivatur enim à verbo Græco, ἰαμβίζω, quod est, maledicere, conuiciari, cõtumeliis proscindere, vel κατὰ τὸ ἰὸν βιάσασθαι, id est, sagitta emittenda. Hanc ob causam ab Ouidio in Ibin vocatur Liber.
 Postmodo si perges, in te mihi liber Iambus
 Tincta Lycambæo sanguine tela dabit.
 Nam Archilochus poëta Lycambem (à quo nescio qua iniuria fuerat lacessitus) carmine Iambico tam acerbe perstrinxit, vt illum ad animam laqueo intercludendam coegerit. Absterret igitur poëta maledicum, ne sibi conuiciari pergat; sin minus, se in eum adeò seuerum carminibus Iambicis futurum, vt etiam ad vitam laqueo finientem, Mendocæ Viridarium.

Capit III. IV. & V. 277

dam compellat. Horatius 1. carm. Od. 16.
 — Me quoque pectoris
 Tentant in dulci iuuentia,
 Feruor & in celeres Iambos
 Misit furentem.
 Catullus cum maledicta minaretur, ait:
 At non effugies meos Iambos.
 Papinius in Syllu.
 Sine minarum ultorem stringit Iambum.
 Horatius in art.
 Archilochum proprio rabies armauit Iambo.

CAPVT IV.

Latus clauus quid sit.

Clauus sunt quidam veluti flores panno intexti, à quibus clauata vestis illa dicitur, quæ huiusmodi clauus, vel intextis, vel assutis distinguitur: eadem à palmarum similitudine palmata, à verrucis clauo similibus verrucata appellatur. Cæterum clauorum quidam lati erant, quidam angusti: vnde angustus clauus pro ipsa veste vsurpatur angustis clauis circumdata, quæ Romanorum equitum erat insigne. At verò latus clauus sumitur pro ipso vestimenti genere latis clauis distincto, quod Senatorum dumtaxat insigne erat. Lampridius in Alexandro, *constituit, vt equites Romani à Senatoribus clauis qualitate discernentur, nimirum vt illi angusto, hi verò lato clauo vterentur.* Plinius lib. 33. *Annuli distinxerunt alterum ordinem à picbe, sicut tunica ab angulis senatum tantum.* quo in loco Bayfius pro tunica latum clauum intelligit. Hinc factum est, vt qui angustum clauum vsurpabant, Angusticlauij dicerentur, qui lato clauo utebantur, Laticlauij. Per Metonymiam accipitur latus clauus pro ipsa senatoria dignitate. Tacitus in dialogo citatus à Bayfio, *Equidem, vt de me ipse fatear, non cum diem latiorem egi, quo mihi latus clauus oblatu est, id est, dignitas senatoria.* Vnde ius lati clauis apud Iurisperitos, teste Budæo in Pandectas, ius est senatoriæ dignitatis. Nonnunquam pro ipso senatore vsurpatur. Tranquillus scribit Neronem à quodam Latoclaui prope ad necem cæsum fuisse. Martialis in Gelliam.

*Dum te posse negas mihi lato Gellia clauo
 Nubere, nupsisti Gellia, cestigero.*
 Aliquando tamen clauus tantum pro dignitate senatoria accipitur. Ouid. 4. lib. Trist. eleg. 9.
 Curia restabat, clauis mensura coacta est.

CAPVT V.

Quid sibi velint apud Juuenalem, cum de Nestore loquatur, hæc duo carmina,

Felix nimirum, qui tot per secula
 mortem
 Distulit, atque suos iam dextra
 computat annos.

Ad hunc locum explanandum, necessariò nobis digitis micandum est. Igitur cum

CAPUT VI.

Aliquot formæ loquendi Plautina, quibus significatur aliquis acriter puniendus.

Cribrum carnificinum vocat Plautus in Mostellaria, eum, cuius pellem ita loris, flagris, & virgis laceratum, perforatum ac percussum iri à loratis indicat, ut cribri speciem habere videatur. O carnificinum, inquit, quod credo fore; ita te foribunt paribulum per similes. In Astinaria vocat gymnasium illorum illum, in quo assidue verberanda virga exercuntur. Ita enim inducit duo terrores inuicem saluantes, Gymnasium flagrorum saluato. Cui alter: Quid ais cistes carnificum Rurum prior, O ceterum colone. Tum secundas, O ceterum lasciuia. In Aulularia vocat stimulum illum, quem crebris stimulis, & aculeis pungi oportebat. Hisce enim verbis senes inuehitur inanium: Te dignam mala malam etatem exigit stimulorum seges.

CAPUT VII.

Poppysma, vel Poppysmus quid? Item Religio in me incessit, apud Terentium. Vale venientibus ne, ac recedentibus dumtaxat dicatur.

Poppysma significat sonum illum, quem manus causa inter se complota solent efficere, siue illa vocis blandimenta, quibus equitationes equi indomiti aures demulcent. Vnde poppysmate alicuius aures ferite, id est, palpum alicui obtrudere, seu adulari alicui. Iuuen.

frontemque manumque Præbebit vati crebrum poppysma roganti. Id est, ostendet manum & frontem chiromanipetenti, ut sibi tanquam diuino honorem deservant, & summa veneratione adulentur. Poppysmus dicitur à Plinio lib. 28. cap. 1. Fulguras poppysmis adorare, consensus gentium est, ad delinendum Iouem iratum.

Religio idem est aliquando, atque scrupulus, ut dici solet, conscientia. Vnde vitiosissimæ sunt illæ formæ loquendi apud Ciceronem, & alios non infimæ notæ auctores, Religionem alicui inycere, vel, offerre, fateri scrupulo a aliquem. habere aliquid religioni, ter scrupulo dalgua causa. religionem aliquem soluere, vel, liberare, irar o scrupulo a aliquem. Terentius vero in Adelph. ita inquit, Noua tunc religio in te isthac incessit, id est, noua tibi est religio.

Imperatio vale vtimur plerumque in discessu, aut in calce epistolarum. Sicut salue in accessu, aut in literarum principio. Reperitur tamen salue in fine epistolarum, & in discessu. Cicero lib. 16. epist. Vale mi Tyro, vale, & salue. Virgil. 11. Aeneid.

salue aternum mihi maxime Palla, Aternumque vale. Eodem

Cicero.

Digitum supputatio.

Digitus in ferros.

58.

Britan. Pier. Erasim.

Tertull.

Pam.

Senec.

Sidon.

Ambros.

Apul.

Spart.

Plin.

Vin.

Nazianz.

62. Statius.

Plaut.

Hieron.

Sallust.

63.

Iuuenal.

Plin.

Charta Opisthographa. Alex. ab Alex.

64. Thraces natalem diem legebant.

Romani natalem diem festis celebrabant.

Virgil.

65. Natalis dies festus.

Iuuen.

Martial.

Eodem modo non solum accedentes, sed etiam recedentes salutare dicimur. Statius Thebaid. 4. Stant tamen, & nota puppim de rupe salutant. Iuuenis apud Plautum in mercat. domum primo adueniens, & statim recessurus, Limen, inquit, superim, inferimque salue, simul autem vale. D. Hieronym. epist. ad Iulianum, Mihi presentiam sui tarde dedit, cito abstulit: atque in puncto temporis salue pariter, ac vale dixit. loquitur de quodam Aufonio. Catilina apud Sallustium epistola ad Catulum, ita concludit, Eam ab iniuria defendas per liberos tuos rogatus, aueto.

CAPUT VIII.

Liber Opisthographus qualis sit.

Veterum libri non eadem ratione compacti erant atque nostrates: sed vnam tantum membranam habebant oblongam, quæ circum cylindrum conuoluebatur. Interior verò membranae facies duntaxat scribi solita erat; nisi fortè tot essent scribenda, ut intus capi non possent. Hinc factum est, ut longissimus liber, in tergo etiam scriptus diceretur. Iuuenal. satyr. 1. cum de Orestis tragædia loqueretur, quæ longissima erat, — & summi plena iam margine libri scriptus, & in tergo; nec dum finius Orestes. Itaque huiusmodi libri Opisthographi dicebantur, à verbo Græco ὀπισθεν, id est, retro, & γραφω, id est, scribo. quasi retrò scripti. Vnde Plinius iunior lib. 3. epist. ad Macrum ait, sibi relictos commentarios Opisthographos, minutissimè scriptos. Eadem ratione chartæ Opisthographæ dicuntur illæ, quæ ex vtraque parte sunt exarata. Consule Alexand. ab Alex. lib. 2. Gen. dier. cap. 30.

CAPUT IX.

De natali hominum die.

Quamuis Thraces natalem diem lacrymis prosequerentur; Romani tamen eum quotannis summa religione celebrabant, vnde Genethlia dicebant festa iis diebus celebrari solita: Genethlius verò cognominabatur Iupiter, quod illis præerat, sic enim rebus omnibus propagandis consulit, & incumbit. Genethliacum carmen, quod tunc decantabatur. Huius diei meminit Virg. Ecloga. 3. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola. Hunc autem diem quisque sibi felicissimum appellabat, vnde Persius ad Macrinum sat. 2. Hunc Macrine diem numeram meliore lapillo, Qui tibi habentes apponit candidus annos: Funde merum genio, &c. & Iuuenalis sat. 12. Natali Coruine die mihi gratior hæc lux. Porro inter omnia lege 1. Epigram. Martial. lib. 4. Cesaris alma dies, & luce sacratior illa. Conscia Diædæum, qua tulit Ida Iouem. Longa precor, Pylloque veni numerosior auro. Semper, & hoc vultu vel meliore nite, &c. Mendoça Viridarium.

66. Conturbare, quid. Tull. Syluius. Martial. Domitianus liberalis.

67. Bud. Martial. Conturbator, quis? Illud item eiusdem lib. 7. cum de apro loquatur, qui non nisi summo pretio, maximoque impendio condiatur, Ad dominum redeas: noster te non capit ignis Conturbator aper; vilis esurio. Eundem habent significatum, Cedere foro, & solum vertere, Numularij namque, argentarij, mensarij, & vt verbo vtar Græco, Trapezita, & Collybista, cum nimio ære alieno oppressi non sunt soluendo, foro cedunt; id est, negotiationem interrumpunt; solumque vertunt; id est, aliò confugiunt, ac sedem mutant. Iuuenalis satyr. 11. Hi plerunque gradus conductæ pecunia Roma, Et coram dominis consumitur: inde vbi paullum Nescio quid superest, & pallet fænoris auctor: Qui vertere solum, Baias, & ad ostia currunt.

A 2 2 Cede

Solemne autem erat, ut amici natalem celebrantibus munera mitterent: vnde multi auaritia adducti, non solum diem natalem semel, sed sæpius in anno celebrabant, quo plura ab amicis munera acciperent. Quare à Martial. Clytus taxatur, Vt postea Clyte munus, exigasque, Uno nasceris oclies in anno. Id moris (inquiunt Varro & Censorinus) maiores nostri tenuerunt, ut cum die natali munus anniuersarium Genio soluerent, manum à cæde, & sanguine abstergerent, ne die, qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent. Rosinus lib. 2. cap. 14. Natalis etiam vrbs dies ille dicebatur, in quo condita erat: vel in quo magno è discrimine vendicabatur. Cicero pro Flacco, O None ille Decembres, qua me consule fuistis: quem ego diem verè natalem huius vrbs, vel certè salutarem appellare possum. Plautus in Pseudulo, Mihi hodie natalis est: mihi munera multa huc conueniant: penus annuus hodie erit. — Scena exite.

CAPUT X.

Quid sibi velint hæc loquendi formæ, Conturbare; vertere solum; foro cedere.

Hæ tres loquendi formæ eundem habent significatum; nimirum decoquere, pecuniam dissipare, negotiationem mensariam, ut loquuntur Iurisperiti, abrumpere: vulgò, quebrar banco. Ita intelligendus est M. Tullius oratione pro Planco, Syluius interprete, Virum igitur me conturbare oportet, an ceteris nomen debitoris, tunc cum petitur, dissoluere? Eodem modo accipiendum est illud Martial. lib. 9. Epigr. 4. ad Domitianum, Quantum iam superis, Cesar, cæloque dedisti Si repetas, etsi creditor esse velis. Grandis in ethereo licet auctio fiat Olympo, Cogamurque Dei vendere quidquid habent. Conturbabit Atlas, & non erit vncia tota Decidat tecum qua Pater ipse Deum.

Vnde conturbator, vt docet Budæus, pro decoctore vsurpatur, qui multa deuorat, & consumit: qua ratione contendit intelligendum esse illud Martialis lib. 10. cum discrimen constituat inter vitam rusticam & vrbanam. Hic pretiosa fames, conturbatorque macellus; Mensa ibi diuitiis raris aperta sui. Illud item eiusdem lib. 7. cum de apro loquatur, qui non nisi summo pretio, maximoque impendio condiatur, Ad dominum redeas: noster te non capit ignis Conturbator aper; vilis esurio.

Eundem habent significatum, Cedere foro, & solum vertere, Numularij namque, argentarij, mensarij, & vt verbo vtar Græco, Trapezita, & Collybista, cum nimio ære alieno oppressi non sunt soluendo, foro cedunt; id est, negotiationem interrumpunt; solumque vertunt; id est, aliò confugiunt, ac sedem mutant. Iuuenalis satyr. 11. Hi plerunque gradus conductæ pecunia Roma, Et coram dominis consumitur: inde vbi paullum Nescio quid superest, & pallet fænoris auctor: Qui vertere solum, Baias, & ad ostia currunt.

68. Venter solum. Foro cedere. Iuuenal.

69. Cede

Cedere namque foro iam non tibi deterius, quam Æsquilius a feruenti migrare suburra.

SATURNALIORVM decas IV.

CAPVT PRIMVM.

Quo pacto interpretandus sit Persius satyra prima, cum de Iano loquatur,

O Iane à tergo, quem nulla ciconia pinxit.

Iconiis tergum alicuius pinere, parœmia est non admodum vulgaris: significatque irridere, vel imponere alicui. Extremis enim digitis in rostri formam collectis, crebra manus, & brachij motatione ciconiæ collum, & caput exprimitur, in eius vituperationem, qui à nobis irridetur. Quia verò Ianus, quem hoc loco rectè hominem prudentem interpretari possumus, bifrons erat, irrideri minimè poterat à tergo. Quamobrem à poëta hoc loco commendatur. Et quidem D. Hieronymus hoc prouerbum vsurpauit ad Rusticum, cum ait, Ne credas laudatoribus tuis, imò irrisoribus aurem ne libenter accommodes; qui cum te adulationibus fouerint, & quodammodo impotem mentis effecerint; si subito respexeris, aut ciconiarum deprehendas post te colla curuari, aut manu aures agitari asini, aut astuantem canis portendere linguam. Quæ tria irrisionis genera Persius perstrinxit,

O Iane a tergo, quem nulla ciconia pinxit; Nec manus auriculas imitata est mobilis albas; Nec lingua, quantum suat canis Appula, tanium.

CAPVT II.

Qua re distinguantur, Congiarium, Donatium, Anathema.

Hæc tria vocabula munus significant: sed hoc discriminis intercedit, quòd Congiarium est munus imperatorium, quo populus donatur: Donatium munus, quod militibus tribuitur: Anathema verò munus, quod superis offertur. Et quidem discrimen inter congiarium, & donatium constitutum Cornelij Taciti testimonio in primis confirmatur. Additum, inquit, donatium militi, congiarium plebi. Plinius item in panegyrico Traianum laudat, quòd congiarium populos, donatium milites accepissent. Non melius latet congiarium quandoque vsurpari, pro quo quis munere, quo quis priuatim à Principe afficitur: ut apud Sueton. lib. de claris Rhetoribus, ubi ait Clodium ab Antonio ingens congiarium accepisse. Anathema verò dicitur δωρεάν, id est, à suspendendo, quia huiusmodi donum in fanis è columas suspendebatur.

Sueton. Vide Beroal. in Sueton. in Aug. c. 41.

Donatium, qui? Anathema, quid?

70. Congiarium, quid?

Tacit. Plin.

Sueton. Vide Beroal. in Sueton. in Aug. c. 41.

CAPVT III.

Quid sit apud Plautum, Cor facit histrioniam.

Histrionia, ars histrionum est, & ludionum, qui in scenis personati variis gestulationibus fabulas agunt. Appositè verò transtulit Plautus histrioniam ad cor hominis aliqua anima affectione gestientis, & exultantis: dum enim ait, cor facere histrioniam, significat illud festiuo quodam motu exilire. Eodem modo Æschylus inter Græcos ait, ἐχθρα ἢ χαρὰ ἐστὶν, id est, saltat cor metui. Confule Turnebum tom. 2. lib. 19. cap. 22.

71.

Plaut.

Æschyl.

Turneb.

CAPVT IV.

De ritu vngendi capillos in epulis.

IN lautioribus conuiujs vnguentorum vsus præcipuè vigeat; cum extremi ferculorum missus, quos secundas mensas appellamus, inducebantur, teste Rhodiginio: at verò in tenui apparatu, & victu huiuscemodi deliciis locus non erat: vnde parœmia orta est, Inleuente vnguentum, iactari solita, cum duo aliqua inter se contraria coniunguntur. Multa sunt huius coniuuetudinis apud auctores testimonia. Horatius lib. 2. Od. 3.

Huc vni, & vnguentum, & nimium breues Flores amanae ferre sube rosæ Tum res, & etas, & fororum Filia trium patiuntur atra.

Idem lib. 3. Od. 29. cum Mæcænatem ad cœnam inuitet.

Tyribena Regem progenies, tibi Non ante verjo lene merum cado Cum flore, Mæcenas, rosiuim, & Pressa tuis balanus capillus Lamduum apud me est.

Rursus lib. 2. Od. 7.

Cum quo morantem sape diem mora Fregi, coronatus nitentis Malobubro Syrio capillus.

Utebantur etiam conuiuantes coronis; ut horum frigore auerterent ebrietatem. Vnde apud Plautum in Amphitruo. Mercurius; Capillum, inquit, coronam mi in caput, assimilabo me esse ebrium. Vide Lambertum in Horatium lib. 2. satyr. 3.

— Furtim posuisse coronas Fertur.

& Od. 11. lib. 4.

— Est in horto.

Phylli, necentis apium coronis.

Cicero Catal. 2. Accubantes in conuiujs, cum languidi conserui cibo, seratis redimiti, vnguentis oblectati, eructant sermonibus suis eadem bona, ut in urbis incendiis. Caeterum, qui hisce delitiis vacabant, malè semper apud optimos quosque audierunt. Cicero Pisonem reprehendens, Erant illi, inquit, compii capilli, & mæcenas circummorantibus. Idem oratione post red. de eodem Pisonem multa in hanc sententiam commemorat; ubi eum vocat vnguentis oblectum, mæcenas comæ, compo- capillo.

72.

Vnguentum.

coniuujs.

Rhodig.

Horat.

Rofcius.

nam.

73.

Plaut.

Lamb.

Horat.

Tullius.

Saturnaliorum decas IV.

capillo, granibus oculis, inflatis buccis. Et post pauca, Non te illius vnguentorum odor, non vini anheli-tus, non frons calamistræ notata vestigijs in hanc cognitionem adducebant. Id etiam vituperationi vertitur à Turno Æneæ apud Virgilium lib. 6.

Virgil.

— Fœdare in puluere crines

Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.

74.

Alexandri

elegans sen-

tentia.

Cælius li. 8.

cap. 12.

Vnde Philippus Macedo iudicem à magistratu remouisse dicitur, quòd animaduertit eum inficere solitum capillos. addito elogio, qui in pilis infidus est, qualem in negotijs remur futurum. Merito, ut exclamet Luc. lib. 1. de hac effœminata confuetudine loquutus,

Lucret.

— Cultus gestare decòros

Vix nurbus, rapuere mares.

Verùm quemadmodum coma diligenter nutrita, eneruati animi indicium habetur: ita eadem negligenter reiecta fortis, & erecti animi speciem præbet. Vnde Ouidius Numam laudaturus, ait:

Ouidius.

Vide supra

lib. 5. probl.

2. & 4.

Horat.

— Inonfi regia magna Numa.

Horatius lib. 1. ode 12. viros aliquos robore, & fortitudine præcellentes commemorans ita canit,

Hunc & incomptis Curium capillis Vitalem bello Iulio, & Camillum Sana paupertas, & anitus apto Cum lare fundus.

Idem lib. 2. carm. od. 15. Catonem honoris gratia vocat intonsum,

— Non ita Romuli

Præscriptum, & intonsi Catonis Auspicys, veterumque norma.

Alijs parço testimonijs. Caeterum Tertullianum laudo, qui in Apolog. cap. 42. grauitè carpit hominem capillos vngere solitum in conuiujs, & quidem suo exemplo. Non nemo, inquit, capiti coronam, &c.

Tertull.

CAPVT V.

Dies Curia apud Ciceronem; Cœna pollucibilis apud Macrobium; Cœna recta apud Suetonium.

75.

Tullius.

Cicero lib. 1. de oratore, non procul ab initio, Tanta, inquit, fuit in homine iucunditas, & tantum in iocando lepos, ut dies inter eos curia fuisse videretur, conuiuium Tusculani. Sunt, qui hunc locum ita interpretentur, ut dicant, diem curia appellari à Cicerone illum, qui summa orationis grauitate transigatur; qualis ille est, qui à Senatoribus in curia habetur. Nonnulli diem curia eundem esse contendunt, atque illum, in quem diuinam Curiales peragebant, hilaritèrque epulabantur; à quo sermo de mæstis, & inauspicatis rebus institutus exulabat. Horum ego sententiam superiori præfero libentiùs, quia lepos ille in iocando, cuius meminit Cicero, in diem Senatuum non satis mihi videtur conuenire; in quo nullis faceriarum condita salibus orationis grauitas effluebat. Accidit, quia conuiuium, cuius ibi meminit M. Tullius, non apud Senatores, sed apud Curiales celebrabatur. Caeterum Curiales epulæ summa omnium hilaritate, festiuisque, & plausibus sermonibus celebrari solitæ erant: quas, auctore Plutarcho, Solon primus Athenis instituit.

Dies Curia.

Curiales epu- la.

Plutarch.

Mendoça Viridarium.

tuit; vnde in Latium emanarunt. De quibus Tertullianus in Apologetico, tot tribubus, & curijs, & decurijs ruelamibus accersit aer.

Macrobius lib. 3. Saturnaliorum cap. 17. Pollucibilem cœnam vocat opiparam, & splendidam. Pollucere enim est lautum, & splendidum sacrificium Herculi facere, in quo decima patrimonij pars impendebatur. Plautus in Stichus, ut decimam, inquit, partem Herculi polluceam. Vnde Budæus, optimus latinitatis auctor, ait, pollucere patrimonium hodie de illis dici posse, qui decimam facultatum suarum partem in erogationes suas vouerunt. Factum igitur hinc est, ut epulari pollucibiliter pro lautè, & splendide vsurpetur. Plautus in Most. Pergracimini, inquit, obsonate pollucibiliter. Cœna verò pollucibilis, seu pollutum, lauta, & opipara dicitur. Plaut. Spectatores vos ad cœnam vocem, cum non sit quicquam pollucti domi.

76.

Macrob.

Pollucibilis

cœna, qua.

Hac de re in

lib. 2.

Plaut.

Bud.

Plaut.

77.

Cænarum.

Sueton. in

Domit. c. 7.

Domitiani

consuetudo

conuiuandi.

Martial.

CAPVT VI.

Ad clepsydram orare quid sit.

NON est aliud orare ad clepsydram, quàm definitum orandi tempus habere. Erat enim clepsydra vas quoddam vitreum graciliter fistulatum; in cuius ima parte foramen erat, quòd aquam guttatim emitteret; per diminutionem verò aquæ horæ designabantur. Vnde ab aquæ furto clepsydra dicitur, κλεψω enim, idem est, quod furor, ὕδωρ verò aquam significat. Igitur apud veteres actoribus forensium causarum dicendi tempus præfinitum erat, datis clepsydris, quibus exhaustis vterius progredi vetabantur. Alexander ab Alexand. lib. 4. genialium dierum cap. 11. ait accusatori sex horas, reo verò nouem dari solitas, ne tempore paucioribus clepsydris circumscripto causas præcipitent. Postea verò, quia multi data opera tempus & causas diffundebant, à Pompeio constitutum, ut accusatori duæ tantum, reo tres horæ ad dicendum præberentur. Quanta verò fuit mensura clepsydræ, ingenuè fatetur Budæus sibi non constare. Alexand. ab Alexand. lib. 4. cap. 20. ait tribus clepsydris, aut paulo post horam finiri. Domitius in Martial. lib. 6. affirmat singulas clepsydras singulis horis respondere. Ita interpretatur Epigramma illud perpulchrum ad Cæcilianum,

78.

Clepsydra,

quid.

Alex. ab Alc.

Tempus præ-

scriptum ora-

toribus.

Bud.

Alex. ab Alc.

Domit.

Martial.

Septem clepsydras magna tibi voce petenti Arbiuer inuuius Cæciliane dedit. At tu multa diu dicis: vitreisque repentem Ampullis potas semisupinus aquam. Vt tandem saties vocemque sumique, rogatus Iam de clepsydra, Cæciliane, bibas.

79. Clepsydris similia sunt apud nostrates vascula illa turbinata, quæ in medio angusta quadam fistula cohærentia arctantur. quæ puluisculus sensim elabens horarum spatium ostendit.

CAPVT VII.

Quid sit apud Ouidium, ire interior.

Ille dicitur ire interior, cui comitatus ab alio præstatur. Ouidius 5. Fast. cum de sene loquatur, cui iuuenes honorem, & reuerentiam exhibent, ita inquit:

In medio iuuenem non indignantibus ipsis Ibat, & interior, si comes vnus erat.

Ita etiam ire exterior ille dicitur, qui comitatum alteri præstat. Horat. 2. ferm. sat. 5.

Qui quamuis periturus erit sine gente cruentus, Sanguine fraterno fugitivus; ne tamen illi Tu comes exterior, si postulet ire recuses.

Sed quid propriè sibi velit apud Ouidium, Interior, dubitant non sine causa docti viri. Seruius enarrans Virgilianum illud 5. Æneid. Radit in lauum interior, interpretatur, sinisterior; citatque Ciceronem dicentem, In quem omnia intus; & Sallustium, Inuorsus prima Asia Bithynia est. Vbi Cicero intus, & Sallustius inuorsus, pro sinisterior acciperunt. Eodem libro,

Dum proram ad saxa suburget Interior, spatioque subit Sergetius iniquo.

Interior dixit pro sinisterior, vt interpretatur Cælius libro 9. capite 10. Item libro 11. Æneid.

Eludit gyro interior, sequiturque sequentem. Interioriorem posuit pro sinisteriore. Horat. item 2. ferm. sat. 6. ita inquit:

Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem Interior diem gyro trahit, ire necesse est.

Vbi interiore pro sinisteriore ponitur, quia meridies, de quo poëta agit, sinistra mundi pars à poëtis appellatur, vt patet ex Lucano lib. 3. pharsaliæ,

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem Umbras mirari nemorum non ire sinistras.

ex Ouid. item 2. Metam.

Neu te dexterior tortum declinet ad anguem, Neve sinisterior pressum rota ducat ad aram.

Atqui anguem inter duas arctos, hoc est, ad Septentrionem, in morem fluminis labi; & aram ad meridiem sitam esse, nullus poëtarum, seu Astrologorum ignorat. Quæ cum ita sint, vt ille, cui comitatus exhibetur, interior, hoc est, sinisterior ire dicatur, colligit non immeritò Nebriffensis honorificentius fuisse apud veteres ad sinistram, quàm ad dexteram sedem. Quò mihi videtur illud Virgilianum 10. Æneid. non procul ab initio pertinere,

Pallasque sinistro Affixus lateri.

Neque enim Æneas adeò erat urbanitatis expertus, vt Pallanta ad sinistram haberet; nisi is locus dignitate præstaret. Huc pertinet, quod Xenophon refert, Cyrum singulari prudentia viros adhibitos conuiuas, quò honoratis exciperentur, in sinistra locare solitum, eamque partem velut cordi affinem, digniorem duxisse. Vide Alexand. ab Alex. lib. 2. Gen. dier. cap. 19. in me-

Senibus debitu honos. Ouid. Horat. Seruius. Tull. Sallust. Meridies sinistra oris pars. Lucanus. Ouid. 80. Nebriff. Virg. Sinistra locus honoratior. Xenophon. Cyri erga conuiuas. Alexand. ab Alex.

dio. Argumento etiam esse potest, quod in D. Petri ac Pauli simulacris pictores obseruant, & in diplomatis Pontificum sigillo munitis aduertimus, vt D. Petrus ad sinistram D. Pauli exprimat.

CAPVT VIII.

Quæ figura mensarum erat apud veteres.

D iuitum mensæ citreæ plerunque erant; vnde Mauri, vel Libyci orbes à Martiale appellantur. nam Atlas mons Libyæ citro abundat. Sic igitur canit lib. 2.

Tu Libycos Indis suspendis dentibus orbes. & alibi,

Vt Mauri Libycis centum stent dentibus orbes. Mensas, quæ vnico tantum pede sustinebantur, monopodia vocabant; erantque in magno pretio, vt ex Plinio & Liiuo colligitur. Nonnulli bipedes erant, canente Martiale lib. 12

Ibat tripes grabatus, & bipes mensa. Aliquot tripedes fuerunt; & quidem inferiorum hominum propriæ; vnde Tigellius apud Horat. 1. ferm. sat. 3. affecto paupertatem dicebat,

Modo sit mihi mensa tripes. & Concha salis puri, & toga, quæ defendere figus, Quamuis crassa, queat.

At verò fortunatorum hominum mensa à bella aliqua magni artificij sustentabantur, ex eboe plerunque fabricata. Vnde Iuuenalis satyr. 11.

Latos nisi sustinet orbes Grande ebur, & magno sublimis Pavidus hiatus.

Earum autem figura erat instar hemicycli, & quia σ, Græcum olim scribebatur vt media luna, factum est, vt mensa diceretur sigma. Mart. cum de mensa loquatur lib. 14. epigr. 88. tit. stipadia,

Accipe lunata scriptum testudine sigma Otto capis: veniat, quisquis amicus erit & alibi,

Septem sigma capis.

Martialis. Crispus. Tigell. Horat. Iuuen.

CAPVT IX.

Quid sit apud Ciceronem Strumam dibapho tegere.

C icero lib. 2. epist. ad Atticum in eos inuehitur, qui Strumam dibapho vestiunt. Quem locum vt intelligas, sciendum in primis est Strumam esse tumorem quandam ex pure, & sanguine concretum, quo fauces præcluduntur, dicitur etiam scrophula, ab scrophis: alporca Lusitanè. Dibaphum verò significare purpuram bis tinctam. Rursus Strumam vsurpari aliquando pro vitiorum colluie qua respublica obruitur. Cicero oratione pro Sextio, Illi medentur reip. qui exsecant pestem aliquam, tanquam Strumam ciuitatis. Dibaphum verò quandoque significare magistratus, quibus fas erat dibapho vti. Idem Tullius lib. 2. Epist. ad M. Cælium, Curius, inquit, nos-

Struma, quæ dibaphum. Tullius.

83. Tull. Strumam dibapho tegere. quid?

Struma, quæ dibaphum. Tullius.

85. Strumam dibapho tegere. quid?

Alexand. ab Alex. Aris Memoria dicata.

nostrer dibaphum cogitat, sed cum insector moratur: hoc est, ad magistratum ineundum adspirat; illi tamen res ex animi sententia non cedit. Igitur Strumam dibapho vestire, non est aliud, quàm infamiam ex sceleribus contractam splendore dignitatis occultare. Huc mihi videtur pertinere illud Martialis epigramma in cum, qui feruus aliquando cum fuisset, postea ad altiorem dignitatis gradum euectus spleneis stigmata occultabat. Sic igitur scribit ad Rufum lib. 2. propè initium.

Rufe vides illum subsellia prima tenentem, Cuius & hinc lucet Sardonychia manus, Quæque Tyron toties epotauere lacerna, Et toga non tactas vincere iussa niues: Cuius olet toto pinguis coma Marceliano. Et splendent vulso brachia trita pilo. Non extrema sedet lunata lingula planta, Coccina non lasum cingit aluta pedem, Et numerosa linum stellatam splenia fontem. Ignoras quid sit? splenia tolle, leges.

Martialis.

81. Mensarum figura apud veteres.

Martialis.

Plin. Liiuus.

Martialis.

Tigell.

Horat.

82.

Iuuen.

Callimach.

Flere ad tumulum nouerca. quid?

Megarensium lacryma. Manutium.

Manutium.

SATURNALIORVM decas V.

CAPVT I.

Osculanda manus consuetudo unde defluerit.

Rediderunt veteres Philosophi in singulis hominum membris religionem inesse, cum singulis numinibus consecrata dicerentur: quæ de re non minus copiosè, quàm eleganter agit Alexand. ab Alex. lib. 2. c. 19. Itaque auris memoriæ dicata erat; vnde est Virgilianum illud Eclog. 6.

85.

87. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

Alexand. ab Alex. Aris Memoria dicata.

Cum canerem Reges, & pralia, Cynthius aureus Vellit, & admonuit; pastorem Tyriæ pingues Pascere oportet oues, deduculum dicere carmen. Genua, misericordiæ. Vnde supplices ad genua solebant accidere. Virg. 3. Æneid.

— Genua amplexus genibusque volutans Hærebat.

Dextera verò, vt cæteris supersedeam, fidei: quare qui fidem suam promittebant, porrigebant dexteram, vt ex illo Virg. car. 7. Æneid. colligi potest,

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse Tyranni.

Item lib. 3.

Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus Dat iuueni, atq; animum presens pignore firmat.

Hinc igitur osculandæ manus consuetudinem defluxisse, non obscure innuit Plutarchus in Cætone Vticensi, cum dicat solis Imperatoribus hunc honorem apud veteres exhiberi solitum, quibus duntaxat populus fidem suam promittebat. Eandem ob causam solempne fuit Principibus Romanis, vt ex Tranquillo colligitur in Nerone, vt abeuntes, redeuntisque peregrè, Senatorum manus oscularentur, vt fidem suam in Senatum firmam, & integram exhiberent. Vnde Numidarum Reges maiestatis speciem nemini osculum imperitare solebant; vt ostenderent se nullius fidei obstrictos teneri. Sed apud Homerum & superiores inferiorum, inferioresque superiorum manus osculantur, vt rectè prosequitur Lambinus in Horat. epist. lib. 1. epist. 18. illo carmine,

Deme supercilio nubem, &c.

Hæc etiam consuetudo è sacris literis colligitur. 3. Reg. 19. Omne os, quod non adorauit Baal osculans manum. Muretus lib. 10. var. lect. c. 1. Eadem consuetudine vfos fuisse veteres in venerando Numine ostendit. Sed non dicit causam talis consuetudinis: vt idcirco certior mihi videatur, quam proposui.

Alexand. ab Alex. supra citatus. Homer. Lamb. Horatius. Muret.

86. Dextera fidei dicata.

87. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

88. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

89. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

90. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

91. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

92. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

93. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

94. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

95. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

96. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

97. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

98. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

99. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

100. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

101. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

102. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

103. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

104. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

105. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

106. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

107. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

108. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

109. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

110. Pancraticè valere quid significet apud Plautum.

alterum affricantes placidissime; max nescio qua vi impulsu obrudunt inuicem sese nutatu obuersario, frontesque oblidunt, speculum more inter se obarietantes. Lege Budæum in Pand. verbo, *Pancratium*, ubi multa inuenies scitu digna. Acrochititas verò appellat eos, qui summis inter se manibus depugnant, nullo complexu hærentes. *ἀκρω* enim, id est, *summum*, *ἀρπός*, id est, *manus*. Pancratiaestas verò, qui manibus, pedibusque, quasi omni ope, omnibusque (vt dicitur) vnguiculis certant.

CAPVT III.

Bellerophontis litera que?

89.

Cum quispiam literas affert commendatitias, vt ipse quidem putat, re autem vera, accusatoris: aut cum aliquis nuntiat, facitve, quo se prodit, sibi que nocet, dicitur afferre literas Bellerophontis. Quod prouerbum hoc ex fonte creditur emanasse. Bellerophon à Præto Argiuorum Rege hospitio exceptus fuit, & non multò post apud eundem falso crimine accusatus. Rex tamen, ne hospitij religionem violare videretur, si hominem suapte manu occideret; id negotij commisit focero suo Iobata, in Lycia commoranti; ad quem legauit Bellerophontem cum literis in ipsius perniciem scriptis. Quibus lectis, multis cum laboribus agitauit Iobates, multa in pericula induxit: è quibus tamen ille semper saluus & incolumis euasit. Hoc vtitur prouerbio Plaut. in Bacchidibus. *Bellerophontem, inquit, iam tuus me fecit filius. Egomet tabellas detuli, vt vincirer.*

Bellerophontis litera, quæ? Vide Lamb. in Horat. lib. 3. car. od. 7. Fabula apud Higini. & Rom. lib. 6. lib. 6.

Plautus.

CAPVT IV.

Quid in sacrificiis fuerit salsa mola?

90.

Salsa mola non est aliud, quàm far tostum, aqua salæque conditum, à mollito farre nuncupata. Huius frequentissimus fuit vsus in sacrificiis peragendis. Pompilius enim, vt scribit Alexander ab Alexandro lib. 3. Genial. dier. cap. 12. censuit nullum sacrificium ratum fieri, in quo salsa mola hostiis non aspergeretur; quia verò ad saltam molam far in primis tostum requirebat, Fornacalia instituit, hoc est, religiosos dies, quibus farra in fornacibus torrerentur. Cuius rei meminit Ouid. 2. Fast.

Alexand. ab Alex. Numma de salsa mola legem condidit.

Ouid.

*Facta Dea est Fornax: lati fornace coloni
Orant, vt fruges temperet illa suas.
Curio legitimus tunc Fornacalia verbis
Maximus, inducit nec stata sacra facit.*

91.

Sed quàm frequenter veteres salsa mola vterentur in sacris peragendis; multis confirmari potest grauius auctorum testimoniis: qui de sacrificiis loquuti, mola salæ meminerunt. Cicero 2. de diuin. *Cor est in extis, iam abscedet, simulac molam, & vinum insperferis.* Plinius lib. 12. metaph. hist. cap. 18. *Nec minus propitij erant Dijs mola salsa supplicantibus, imò verò, vt palam est, placatigres.* Plaut. in Amphit. *Prodigiali Ioui aut mola salsa hodie, aut thure comprecium oportuit.* Luc. 1. lib.

Tull. Plin.

Plautus.

Luc.

*— iam fundere Bacchum
Uperat, obliquaque molis inducere cultro.*

Horat. 2. ferm. sat. 3.

*Tu cum pro vitula stans dulcem Antide natam
Ante aras, spargis que mola caput, improbe, salsa.* Horat.
Virg. denique Eclog. 8.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros. Virg.
Idem 4. Æneid.

Ipsa mola, manibusque pijs altaria iuxta.
Hinc verbum, *immolo*, proficiscitur, quod significat adhibita mola sacrificare. Quo vsus est Tertull. loquens de sacrificio: quod Ethnici Saturno faciebant. *Infantes penes Africanos Saturno immolabantur palam.* Et paulo infra. *Infantibus blandiebantur ne lacrymantibus immolarentur.* ubi Heraldus curiosè notat Tertulliani mentem. Nam cum mola salsa spargerent victimas, obseruabant summa cura an consperationem istam lubentes, & placidi paterentur? Occurrit Seneca in OEdip.

*Et sparge salsa colla saurorum mola,
Placido ne vultu sacra, & ad motus manus
Patimur?* Seneca.

Astri namque blanditijs, & osculo filiorum vagitus comprimebant, ne flebilis hostia Saturno immolaretur, vt Minutius interpretatur. De his verò Saturni sacrificiis latè Macrobius.

Minutius
Macrob.

CAPVT V.

De salutandi ritu apud veteres.

Romanorum fuit consuetudo, vt primarijs nobilitatis viri, quamplurimos haberent clientes, qui singulis diebus se salutatum venirent. Hos autem, quia simplici, seu rasa toga induebantur, turbam togatam appellabant: iisdem sportula dabatur; vtriusque rei auctores habeo, Iuuenalem, ac Martialem, quorum ille fat. 2. ita canit,

*— Nunc sportula primo
Limine parua sedet, turbe rapienda togatus.* Iuuenal.
Hic verò in apophoretis ita inquit,
*Si matutinos facile est tibi rumpere somnos,
Atriuu veniet sportula saepe togæ.* Martial.

Quia verò in primo domorum ingressu salutatores consistebant, donec introeundi copia daretur; primi domorum aditus vestibula dicti sunt à vestando, hoc est, à nimium stando: particula enim, *ve*, in compositione valde, seu nimium significat. Vnde apud Horat. lib. 1. satyr. 2. consule Lamb. loco citato Horatij. Gellium lib. 5. cap. 12. & lib. 16. cap. 5. *Vespallida mulier est, valde pallida.* & apud Cicero. de lege agraria, *hominem vegrandi macie torridum.* id est, nimium grandi macie confectum. Et apud Virgil.

Mantua vomifera nimium vicina Cremona. Virgil.
Quamuis alia sit aliorum interpretatio. Ceterum, quo tempore clientès salutatum conuenirent, non immeritò in questionem adducetur. Virgil. enim 2. Georg. matutinum tempus assignat.

*— Ingentem foribus domus alta superbis
Manè salutantum totis vomit edibus undam.* Virgil.
Martialis item celebri illo epigrammate libri 4. primam ac secundam diei horam huic officio obcundo constitutam affirmat.

Prima salutantes atque altera continet hora. Delrius.
Delrius tamen affirmat huiusmodi Dynastas, ac principes viros libros habere solitos, in quibus admit

Ordo salutandi apud veteres.

admittendorum erant conscripta nomina, distributa per classes primam, secundam, & deinceps, vt nimirum eo ordine salutare permitterentur, quo relata essent in album: qua in re illius probò sententiam, cum Senecæ Philosophi testimonio confirmetur lib. 6. de benef. qui de clientibus loquutus ita inquit, *Non sunt isti amici, qui agmine magno ianuam pulsant, qui in primas & secundas admissiones digeruntur.* Et paulo inferiùs ad Dynastas ipsos orationem conuertens, *Habuerunt, inquit, isti amicos primos, habuerunt secundos, nunquam veros.* Quibus verbis ad eos ordines spectare videtur, in quos clientium nomina digesta erant. Eodem etiam pertinet illa loquendi forma D. Hieronymi in epistola ad Eustochium de virginitate seruanda, *salutationes disponere, id est, salutantes varias in classes distribuere.* Rectè igitur his auctoribus suam sententiam Delrius confirmauit. Ait præterea, vt iam ad institutum accedam, cum tot essent salutantium classes, tam multisque refertæ clientibus, contingere, vt qui summo manè venerat, partem nonnunquam de solida morte demeret expectando, antequam intrmitteretur: id autem Iuuenalis testimonio confirmat satyr. 5. in initio, qui clienti cuidam irridens, ita inquit ironicè,

Hieron.

*— Habet Trebeius propter quod rumpere somnum
Debeat, & ligulas demittere sollicitus, ne
Tota salutatrix iam turba peregerit orbem
Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri ferraca Boota.* Iuuen.
Affert item Senecæ testimonium choro 1. Herc. Fur. vbi sic de cliente,

*— Ille superbos aditus regum
— Durasque fores expers somni
— Colit.* Seneca.

Ex quibus locis colligit ad multam noctem in Regum vestibulis clientes infomnes perseuerare, suos vt dominos salutare. Quidquid tamen sit de hac re; certè allata testimonia id quod propositum erat, non efficiunt. Illud enim Iuuenalis non de vespertino, sed de matutino crepusculo interpretatur Britanicus; qua ratione explicari etiam potest illud ex Seneca adductum. Præsertim, quia nocte sæpenumero intempesta: clientes surgebant, vt cælo vixdum albente salutatum venirent, vt inquit Martialis,

95.

Manè, vel à media nocte togatus ero. Iuuenal.
Quinetiam tanta celeritate vtebantur, ne in salutando segnes viderentur, vt nonnunquam ligulis resolutis, vestibusque dilorticatis, domo egredierentur, quò spectat illud Martialis lib. 3.

*Horridus, vt primo semper te manè salutem,
Per mediumque trahat me tua sella luto.* Martial.
— Horridus, id est, inuenustè, & indecorè vestitus. Quare dicendum mihi potius videtur matutinum tempus salutationibus duntaxat præfinitum fuisse. Neque hanc sententiam labefactat illud Martialis ad finem primi libri,

— Ipse salutabo decima, vel serius hora: Martial.
— Manè tibi pro me dicat auere liber. Martial.
Ait enim se præter consuetudinem facturum, vni regum diem literis impendat. Illud vnum non omittam huiusmodi principes viros, ad quos salutandos ceteri confluxabant, Reges appellari solitos: vt pater in primis ex loco citato Senecæ,

96.

— Horridus, id est, inuenustè, & indecorè vestitus. Quare dicendum mihi potius videtur matutinum tempus salutationibus duntaxat præfinitum fuisse. Neque hanc sententiam labefactat illud Martialis ad finem primi libri, *— Ipse salutabo decima, vel serius hora:* Martial. *— Manè tibi pro me dicat auere liber.* Martial. Ait enim se præter consuetudinem facturum, vni regum diem literis impendat. Illud vnum non omittam huiusmodi principes viros, ad quos salutandos ceteri confluxabant, Reges appellari solitos: vt pater in primis ex loco citato Senecæ,

Martial.

96.

Horridus, id est, inuenustè, & indecorè vestitus.

Quare dicendum mihi potius videtur matutinum tempus salutationibus duntaxat præfinitum fuisse.

Neque hanc sententiam labefactat illud Martialis ad finem primi libri,

— Ipse salutabo decima, vel serius hora:

— Manè tibi pro me dicat auere liber.

Ait enim se præter consuetudinem facturum, vni regum diem literis impendat.

Illud vnum non omittam huiusmodi principes viros, ad quos salutandos ceteri confluxabant, Reges appellari solitos: vt pater in primis ex loco citato Senecæ,

Ille superbos aditus Regum, &c. Seneca.
ex Iuuenale satyr. 1.
*Optima syluarum interea pelagique vorabit
Rex horum, vacuisque toris tantum ipse iacebit.* Iuuen.
Consule Britanicum, hunc Iuuenalis locum explicantem, pluraque testimonia hac de re ex Plaut. & Terentio afferentem. Huc pertinet Plautinum illud in Afin. *Ni impetro, regem perdidit.* Item in Capt. *Rex meus postquam potius hostium est.* Vtrobique enim loquitur parasitus de illo, qui se alebat, vt interpretatur Lambinus. Illud item Horatianum lib. 1. epist. 17. eodem spectat,
— Equus ut me portet, alut Rex. Horat.

CAPVT VI.

Cur Laribus canes appingerentur.

Hanc reddit causam Plutarchus in problematis, cum Laribus custodia domus committatur, oportere, vt terrore aduersus externos, amore erga domesticos canum naturam imitentur, qua de re latè Rosin. lib. 2. c. 14. de Laribus. Id, quod ab Ouidio priùs fuerat decantatum 5. Fastor. non procul ab initio.
*Et canis ante pedes saxo fabricatus eodem
Stabat: que standi cum laræ causa fuit?
Seruat uterq; domum: domino quoque fidus uterq;
Compita grata deo, compita grata cani.
Exagitant & Lar, & turba Diana fures.
Peruigilantque Lares, peruigilantque canes.* Ouid.
Canes laribus appiiti.

97.
Mulus est in hac re Rosinus, quem vide. Plutarch. Rosin.

Ouid. Canes laribus appiiti.

CAPVT VII.

Quid apud Virgil. Liber, & alma Ceres.

Virgilius 1. Georg. ita Deorum implorat opem,
*— Vos ò clarissima mundi
Lumina, labentem cælo que ducitis annum
Liber, & alma Ceres.* Virg.

Quem locum Mancinellus ita explicat, vt dicat clarissima illa lumina, &c. solem ac lunam significare; at verò Liberum ac Cererem seorsim à poeta inuocari. *Imitatus enim, inquit, est poeta Varronem prologo primi voluminis de re rustica, ubi primum Iouem, ac tellurem, deinde Solem ac Lunam; tertio, Liberum ac Cererem implorat.* Non mihi tamen videtur ea in re ad Varronem poeta accessisse. Cum enim non inuocet Iouem ac Tellurem, vt Varro; qui dici potest, Varronem imitatus. Multò igitur aptius Seruius & Macrobius interpretantur: quorum ille affirmat ex doctrina Stoicorum, qui vnum Deum, vnamque Deam crediderunt, diuersa nomina ob diuersa officia habentes, Solem Liberum, Lunam Cererem à Virgilio nuncupatam. Hic autem ex Aristotele, Orpheo, Euripe, & aliis ostendit Solem Liberum esse, ita dictum, quia liberè etagatur. Vnde etiam iuxta Cleanthem Dionysius appellatur. *ἄπο δὲ δῆλον ὅτι, hoc est, à peragendo; quia perpetua agitatione diem noctemque conficit.*

98.
Manc. Seruius. Macrobius. Cleanth.

Idem colligit ex plurimis sacrificiis in Thracia & Lacedæmonia, quæ simul Libero, & Soli fiebant. Vnde postremò carmen Virgilianum ita interpretatur, vt Liberum pro Sole, Cererem pro Luna

99.
Sol dicitur liber, & cur? Luna

Luna accipiat; quorum opera asperior ille hominum victus quercubus petitus, mitior fieri cœptus est. Sol enim ac Luna fertilitatibus glebæ, & maturandis frugibus, vel nocturno temperamento, vel diurno calore moderantur.

CAPVT VIII.

Inferorum, terrestrium, ac cœlestium Numinum sacrificia, quibus rebus differant.

100. Alarum altarium superis, ara terrestribus, & inferis dicata. Festus. Silius. Virgil. Sacrificia Numinum. Loco in primis. Nam, ut inquit Festus, veteres diis superis in altaribus, terrestribus in aris, inferis in effossa humo sacra faciebant. Plura sunt apud poetas exempla. Silius lib. 12. Sed enim ante omnes altaria fuerunt Festa Ioui. Virg. Eclog. 5. Duoque altaria Phœbo. Et idem 8. Æneid. de sacrificiis Herculis loquutus, Vna omnes iuuenum primi, pauperque Senatus Thura dabant, repidusque cruor fumabat ad aras. Statius lib. 4. Theb. Tibi Rector Auerni Quaquam infossus humo superas tamē agger in auras Pinem, &c. Delrius fol. 120. Delrius refert illa carmina, quæ de vanis sacrificiorum ritibus à Cacodæmone Porphyrius accepit. Vbi præter alia, Capiuntur aperis Terrestres aris: foveas cum numina contra Exposcant atro imbricis inferna cruore. Differunt præterea tempore. Quia, ut inquit Callixenus, Inferis sub occasum Solis sacrificant, cœlestibus vero diis sub Solis nascentis ortum operantur. Vnde Virg. 6. Æneid. Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras. in 8. autem, Surge age Nate Dea, primisque cadentibus astris Iunoni fer ritè preces. & statim, Nox Ænean, somnisque reliquit. Surgit, & aetherei spectans orientia Solis Luminina, rite cauis undam de flumine palmis Sustulit, ac tales effudit ad aethera voces. Nympha Lauretes, &c. Ac tandem suam inuentam Iunoni sacrificat. Præterea superis diis victimas albas immolabant, inferis, ac terrestribus nigras. De nigris victimis inferis dicatis multa sunt apud Maronem testimonia in 6. Quattuor hic primis migrantes terga iuuenos Construunt, frontique inuicem vna sacerdos. & statim, Ipse autem veneris agnam Æneis matris Enneidum magnaque sorori Ense ferit, sterilemque tibi Proserpina vaccam. In 5. ubi Anchises hoc sacrificium Æneæ prædixit, Huc casta Sibylla Nigrarum multo pecudum se sanguine ducer. Non pauciora apud Virg. de candidis hostiis superis dicatis testimonia inueniuntur. In 3. Superoque nitentem, Calicolum Regi matrem in litore taurum. in eodem,

Stat. Tibi Rector Auerni Quaquam infossus humo superas tamē agger in auras Pinem, &c. Delrius fol. 120. Delrius refert illa carmina, quæ de vanis sacrificiorum ritibus à Cacodæmone Porphyrius accepit. Vbi præter alia, Capiuntur aperis Terrestres aris: foveas cum numina contra Exposcant atro imbricis inferna cruore. Differunt præterea tempore. Quia, ut inquit Callixenus, Inferis sub occasum Solis sacrificant, cœlestibus vero diis sub Solis nascentis ortum operantur. Vnde Virg. 6. Æneid. Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras. in 8. autem, Surge age Nate Dea, primisque cadentibus astris Iunoni fer ritè preces. & statim, Nox Ænean, somnisque reliquit. Surgit, & aetherei spectans orientia Solis Luminina, rite cauis undam de flumine palmis Sustulit, ac tales effudit ad aethera voces. Nympha Lauretes, &c. Ac tandem suam inuentam Iunoni sacrificat. Præterea superis diis victimas albas immolabant, inferis, ac terrestribus nigras. De nigris victimis inferis dicatis multa sunt apud Maronem testimonia in 6. Quattuor hic primis migrantes terga iuuenos Construunt, frontique inuicem vna sacerdos. & statim, Ipse autem veneris agnam Æneis matris Enneidum magnaque sorori Ense ferit, sterilemque tibi Proserpina vaccam. In 5. ubi Anchises hoc sacrificium Æneæ prædixit, Huc casta Sibylla Nigrarum multo pecudum se sanguine ducer. Non pauciora apud Virg. de candidis hostiis superis dicatis testimonia inueniuntur. In 3. Superoque nitentem, Calicolum Regi matrem in litore taurum. in eodem,

Nigram hyemi pecudem, Zephyris feliscibus albam. In 8. albam suam cum grege concolori Iunoni maculat, Sacra ferens & cum grege sistit ad aras.

CAPVT IX.

Solemne fuisse Græcis & Latinis victimarum cornua inaurare.

DE Græcis in primis nulla est dubitatio. Cùm dicat Plato in Alcibiade, exceptis Lacedæmoniiis, Græcos omnes boues cornibus auratis sacrificasse. Idemque ab Homero significatur Odyss. 11. Τὸ δὲ ἴσον ῥίθω, χρυσὸν κέρασιν ἀειχέρας. Id est, hanc ego (bouem significat) tibi sacrificandam, aurum cornibus circumfundens. Solemne hoc fuisse etiam Romanorum luce clariùs demonstrari potest ex multis poetis Latinis. Valerius Flaccus lib. 1. Dabit auratis & cornibus signis Colla pater. & lib. 3. Ibat agens lætas aurata fronte iuuenens. Cic. 2. de diuin. Nos circum lætices gelidos, fumantibus aris Aurigeris diuum placantes numina tauris. In antiquo lapide Romæ insculptum erat hoc carmen, Vota fauentinus bis deni suscipit orbis, Vt maclet repetens aurata fronte bicornes. Trebell. Pollio in vita Gallienorum, Procefferunt, inquit, centeni albi boues cornibus auro iugatis. Plutarchus item Pauli Æmilij triumphum describens, Post eos, inquit, ducebantur auratis cornibus boues centum viginti, &c. Accedunt tandem duo poetarum lumina, tam inter Epicos, quam inter Tragicos longè clarissima, Virgilius & Seneca. Quorum ille lib. 9. Et statuam ante aras aurata fronte iuuenem. Hic verò in OEdip. choro 1. Aureo taurus rutilante cornu Labitur segnis. De tauro loquitur, qui ad aras sacrificandus consistebat. Ex Delrio in OEdip. numero 137. aliter poteris haurire.

CAPVT X.

Que sit tibia dextra, qua sinistra.

SENTENTIA Scaligeri lib. 1. poet. cap. 20. tibia dextra appellatur, à dextro latere, vnde inflatur; sinistra item, à sinistro. Victorius tamen lib. 38. variat. lect. c. 2. existimat dextras appellari, quæ dextra parte oris, manûque itidem dextra tenebantur: sinistras, quæ contraria oris parte, & manu sinistra. Aldus Manutius lib. 3. de quaestis per epist. 4. dextras tibias vocat, quæ dextra histriones spectabant, sinistra scilicet spectatores: sinistras contra, quæ sinistra histriones, dextra spectatores. Vtræ tamen funeribus adhiberentur, dextræne, an sinistrae dubitari potest. Nonnulli dicunt, ut videre est apud Scaligerum, dextras funeribus dicatas esse: cuius rei ratione illam assignant, quia tibie dextræ grauem sonum emittunt, qui

CAPVT XII.

Imagines inanes apud Ouidium.

qui rebus fune reis aptior videtur, ut colligi potest ex Papinio 6. Thebaid. Cùm signum luctus cornu graue mugit adunco, Tibia, &c.

Verum, cùm Scaliger, Victorius, & Aldus Manutius sonum acutum dexteris, grauem sinistris tribuant: nec immeritò, cùm ex Plinio lib. 16. cap. 36. constet internodium radici proximum ad læuam tibiam; quod subest cacumini ad dexteram excidi solitum; proindeque hanc ex graciliori materia compactam sonos effundere acutiores; dicendum est, propterea Romanos in funeribus vsos fuisse tibias dextris, quia sonos acutos fundebant; qui in re, sicut in plurimis, Troianos imitari sunt, qui in funeribus sonis acutissimis vtebantur. Quod ita colligo, ait enim Scaliger barbaros, sonos acutissimos in funeribus adhibere. Barbaros autem Troianos interpretari possumus, qui à Latinis auctoribus præsertim barbari appellantur. Sic apud Catullum, barbara tibia, id est, Troiana. apud Ciceronem ex vetere poeta, astante ope barbarica, id est, Troiana; apud Virgil. 2. Æneid. Barbarico postes auro, id est, Troiano. Consule Bernantium scholiis ad lib. 6. Thebaid. citatum proximè, & Rosin lib. 5. cap. 11.

103. Scalig. Victor. Aldus. Plin.

Scalig. Troiani, barbari appellantur. Catul. Tallius.

Virgil. Bernant. Rozin.

105. Pud Ouidium 5. Fastorum imago inanis pro anima è corpore soluta vsurpatur, ita enim, inquit poeta, Nunc sum clapsa rogi flammis, & inanis imago, Hæc est ex illo forma relicta Remo. Et quidem animi corporea concreione liberati passim imagines appellantur. Virgil. in 4. Et nunc magna mei sub terras ibit imago. Eisdem inanes seu vacuos appellant. Vnde Virgilius 6. Æneid. laborem Æneæ irritum fore prædicit: dum gladio districto in animos incurrisset. Et ni docta comes tenues sine corpore vitus Admoneat volitare caue sub imagine forme Irruat, & frustra ferro diuerberet umbras.

105.

Ouid.

Virgil.

Imagines inanes que.

CAPVT XIII.

Stare æneum apud Horatium, effari templa, sistere fama, inaugurar.

Horatius de iis loquutus, qui magistratibus adspirant, ita inquit lib. 2. serm. sat. 4. Latus ut in circo spatieret, aut æneum ut stes. Quem locum ita omnes interpretantur, ut dicant æneum stare aliud non esse, quam statuæ æneæ honore affici. Lambinus verò seorsum subdit, Græcam esse constructionem; dicunt enim Græci ἵσταναι χαλκῶν, stare æneum, statuam æneam habere. Et ἵσταναι χαλκῶν, erigere æneum, id est, statuam æneam alicui erigere. Iam verò effari templa, non est aliud, quam templi ex ædificandi certos fines præscribere, teste Varrone. Augures enim captis auguriis effari solebant, quo loco templum iuxta obseruata auguria esset collocandum. Vnde à fando fana dicuntur. Cicer. ad Atticum lib. 3. Orat Lepidus ut veniam ad templum effandum Saturni. Liu. lib. 1. decad. 1. Romulus fanum effatus fuerat. Idem significat, eodem Varrone auctore, sistere fana. Ad quem Pompeius Festus accedit, Sistere, inquit, fana, significat loca futurorum fanorum in oppido constituere. Cornelius Tacitus lib. 4. histor. de templo Iouis Capitolini à Vespasiano restituto, Haruspices, inquit, monuere, ut templum usdem vestigijs sisteretur; nolle Deum mutari veterem formam. At verò, inaugurar, est auguriis ab auibus captis templa reddere sanctiora; quæ, antequam fierent huiusmodi auguria, non templa, sed ædes sacræ dicebantur: ut videre est apud Agellium lib. 14. cap. 7. Contrarium est exaugurar, id est, quod augurio consecratum erat addicentibus auibus profanum reddere.

106.

Horat. Stare æneum quid.

Lamb.

Effari templa, quid. Varro.

Tullius. Liuius.

107.

Sistere fana, quid. Varro. Festus. Tacit.

Inaugurar quid. Templa, sic dicta post auguria, ante verò, ædes. Agell.

Exaugurar quid.

CAPVT XI.

Quæ sint apud Ciceronem imagines famosæ.

CICERO in Pisonem, Obrepisti, inquit, ad honores errore hominum, commendatione famosarum imaginum, quarum simile nihil habes præter colorem. Famosas imagines appellauit, ut interpretatur Budæus, antiquissimi generis stemmata. Quò videtur Iuuenalis spectasse dum ait, Fumosa equitum cum dictatore Magistros. Viri enim è prima nobilitate sui generis imagines conferuabant, quæ quò erant famosiores, eò antiquiorem nobilitatem arguebant. Nam qui obscuro loco nati erant, nullas habebant imagines. Tranquillus in Vesp. Flauia gens, inquit, obscura illa quidem, ac sine vllis maiorum imaginibus, sed tamen reipubl. nequaquam panitenda. Cicero de lege Agraria significare volens se nouum hominem, consullem tamen factum, Quemadmodum, inquit, cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendauerunt; sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines, que me à vobis deprecantur. Vnde Plinius lib. 9. epist. subitas imagines appellat nobilitatem parum antiquam, sed repente, fortunaque beneficio quæsitam. Sed de hac re fusius in Scipionis somnio. Illud tamen cum Ouidio carmine illo ad Pisonem velim ut teneas; scilicet nullum esse stemma nobilius virtute, nullam imaginem nec antiquiorem, nec pulchriorem optima viuendi forma.

104.

Fumosa imagines antiqui generis stemmata. Rud. Iuuen.

Virgil.

Seneca.

Trapquil.

Tull.

Plin.

Ouid.

Fumosa equitum cum dictatore Magistros. Viri enim è prima nobilitate sui generis imagines conferuabant, quæ quò erant famosiores, eò antiquiorem nobilitatem arguebant. Nam qui obscuro loco nati erant, nullas habebant imagines. Tranquillus in Vesp. Flauia gens, inquit, obscura illa quidem, ac sine vllis maiorum imaginibus, sed tamen reipubl. nequaquam panitenda. Cicero de lege Agraria significare volens se nouum hominem, consullem tamen factum, Quemadmodum, inquit, cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendauerunt; sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines, que me à vobis deprecantur. Vnde Plinius lib. 9. epist. subitas imagines appellat nobilitatem parum antiquam, sed repente, fortunaque beneficio quæsitam. Sed de hac re fusius in Scipionis somnio. Illud tamen cum Ouidio carmine illo ad Pisonem velim ut teneas; scilicet nullum esse stemma nobilius virtute, nullam imaginem nec antiquiorem, nec pulchriorem optima viuendi forma. Nam quid imaginibus, quid auitis fulta triumphis Atria, quid pleni numero Consule fasti Profuerint, si vita labat, &c.

Illos ego laudo, qui potius de suis, propriæque manû pulchrè perpetratis facinoribus, quam aliena, & auitis gloriantur. Optimè Cothurnatus ille poeta, Qui genus laudat suam aliena sacrat.

101.

Tibiarum: nera. Scalig. Victor.

Aldus

Scalig.

CAPVT V.

Locus ex Suetonio in Nerone.

Plinius. Floriam populi Romani. Quod etiam spectat illud ex eodem decad. 5. lib. 5. Tabularius, qui se ex Macedonia venire diceret, laureatas literas attulisse dicitur. Huc etiam pertinet illud Plinij lib. 15. cap. vltim. Laurus Rominis precipue latitiae, vitoriarumque nuntia additur literis. Confer huc & illud apud Iulium Capitolinum in Maximino, Statim, inquit, Romam laureatas literas misit, que in vrbe ingentem latitiam fecerunt. Eisdem autem literas Lampridius in Alexandro, laureatas tabularis vocat. Neque hinc abluit Tacitus lib. 19. Ipse lauream prospere gesta rei ad fratrem misit. Lauream enim, pro laureata epistola dixit. Simile est illud Cæsaris belli ciu. lib. 3. Sed neque in literis, quas scribere est solitus, neque in fascibus insignia lauri pretulit. Ex Poëtis item Persius satyr. 6.

Perf. — Missa est à Cesare Laurus Insignem ob cladem Germanæ pubis. Leuiter eodem alludit, & subobscure Mart. lib. 7. epigr. 5. ad Domitianum, Sed iam letitiae quò sit fiducia maior Sarmatice laurus nuntius ipse veni.

Martial. Apertè tamen Ouidius, Non ego vidtrices lauro redimire tabellas, Nec Veneris media ponere in ade mover. Cui affine est Claud. in bello Gildonico, Rumoremque sui præuenit laurea belli. Lauro etiam redimiri hastæ consueuerunt; sic enim interpretari debet illud Papinij carmen syluarum 5. vbi de pietate Abascantij, Omnis nam lætas pila attollentia frondes; frondes scilicet lauri. Atque ad hunc morem pertinet illud ex Sidonio, Atque suas ad signa iubet reuifescere lauros. Lauro namque signa quoque insigniri moris erat. Addiderim etiam ex Plutarcho in Pompeio, vbi tradit tabellarios literas è Ponto ad Pompeium afferentes de morte Mithridatis, habuisse iaculorum cuspides lauri frondibus coronatas. Laureatæ quoque naues mittebantur victoriæ tempore; victo enim Mithridate, laureatam nauem, & bellico apparatu instructam Romam misisse dicitur Lucullus. Vt auctor est Plutarch. in eodem. Ad hunc etiam morem alludit Propertius lib. 3. Eleg. 23. Ecce coronata portum tetigere carina. Adde verò & laureatos legatos ex Herodiano lib. 7. Ac proinde insigne triumphantium esse laurum non solum ex illo Ouidij loco constat; Tu ducibus lætis aderis, cum læta triumphum Vox canet, & longas visent capitolia pompas. Sed ex iis omnibus quæ attulimus, quibus adde ex Seneca in Agamemn. act. 2. versu penult. Namque hasta summo lauream ferro gerit. apud cuius scholiastem Delrium ad hunc locum multa in hanc rem. & apud Alexand. ab Alexand. lib. 1. cap. 27. & Pierium lib. 50. vbi de Lauro. ex quibus ferme hæc delibauimus. quibus annectes ex Erasmo adagium laureum baculum gestare. quæ omnia Martialis lib. 7. epigr. 5. Publica vidtrices testantur gaudia chartæ, Martia laurigeræ cuspide pila vident.

Illud ex Suetonio in Nerone cap. 22. haud fat. itis explicant interpretes; Alio pro auctore mappam, unde magistratus solent. In quo explanando Sabellici in primis, eruditissimi alioquin viri, interpretamentum reiciendum puto, vt qui tam ineptè ex aliorum sententia loquatur, quam nihil de tuo addat. Beroaldi verò accuratissimi auctoris diligentiam partim laudo, partim etiam requireo. Nam ea verba, Alio pro auctore mappam; egregiè expendit. In Circensibus enim ludis, mappa dari signum à Prætoribus emittendis quadrigis consuevit; quo dato Circensium cursum equi auspicabantur: sic enim præter Alexandrum ab Alexand. lib. 2. cap. 15. & eius scholiastem Tiraquellum, veterum plerique attestantur. Quò spectat illud ex Epigrammatario poeta, Cretas prætor cum vellet mittere mappam. Hinc etiam Quintil. dixit, mappam circo vltimum esse nomen, propterea quod in Circensibus spectaculis pro signo mittebatur à magistratu. Erat autem, vt scribit Varro, antiquitus mappa, signum, quo emittendis quadrigis signum daretur. Idque à magistratibus fieri auctor est Lilius ab vrb. cond. lib. 8. Vnde adeò cum olim Lucius Plautius prætor graui morbo esset implicatus, Dictatorem creauerunt, qui in Romanis ludis emittendis quadrigis signum efferret. qui tamen eo munere functus Dictatura se abdicauit. Cum autem officium prætoris id foret vt signum daret equis ad cursum incitandis, immodicam aurigandi cupiditatem in Nerone taxat Suetonius, vt qui ab aliquo id libertorum suorum dari voluerit, vt egregiè hæc ex parte Beroaldus exponit. Ceterum ad sequentia verba explananda haud feliciter impedit interpretis calamus, cum sic explicauit. De magistratus solent, hoc est, ex circensibus. Non enim à carceribus, signum efferretur, sed è triumphali curru, in quo triumphali quoque inducus ornatu prætor in medio puluere visibatur. Id enim insinuauit Iuuenal. satyr. 8. Nec dubitant Cæsi prætoris cedere ludis. Clarius verò satyr. 10. vbi ait; Quod si videt prætorum in curribus altis Extantem, & medio sublimem in puluere cæcis In curribus enim altis, id est, in curru triumphali, qui & auratus erat, & quatuor albis equis trahabatur. In tunica verò Ionis, idem est, atque habitu triumphali. De quo meminit Lilius lib. 10. ab vrb. Qui Ionis optimi Maximi ornatu decoratus, curru aurato per urbem uictus in Capitolium ascendit. Nam qui triumphabant, tunicam sibi inducebant sumptam ex templo Iouis. Vnde est illud apud Plin. lib. 7. c. 44. loquentem de Metello Macedonico. & tracto in Capitolium illo, in quo triumphans Deorum exuuiis, ne captiuos quidem sic traxerit. Vbi planè per Deorum exuuias intelligamus æquum est, quod & Lilius sensit Iouis optimi ornatu. Atque adeò non è carceribus, sed ex triumphali curru sublimis in medio circo prætor triumphali condecoratus ornatu signum effundendis quadrigis extollat.

CAPVT VI.

Fax obscuro Martialis loco.

121. Calderinus. Merula. Epigr. 42. Nec Scombria tunicas dabis molestas. Cuius interpretamentum ab eo pœnarum genere petendum est, quo veteres utebantur. Nam tunica igneis illita fomentis damnati induebantur; eaque incensa ad palum deligati admotis facibus adurebantur. De quo supplicij genere Seneca ad Lucilium sic locutus est: Cogita hoc loco illam tunicam alimentis ignium & illitam, & contexam, & quidquid aliud præter hæc commenta fecutum est. Huc etiam leuiter alludit Iuuenalis satyr. 1. Pone Tigillinum tada lucebis in illa. & satyr. 8. Ausi quòd liceat tunica punire molesta. Idemque Martialis lib. 10. Epigr. 25. de Mutio sic ait; Nam cum dicatur tunica presente molesta. &c. Quod item supplicij genus respexit in eo loco quem explicandum suscepimus. Nec Scombris tunicas dabis molestas. Nam Scombria falliti, & reliqua falsamenta chartis obuoluta sub prunis torreri consueuerunt. Librum igitur suum allocutus non adeò contemnendum admonet, vt ad inuolucra tantum falsamentorum inseruiat.

CAPVT VII.

Ciceronis locus explicatus.

122. Veteres illi Romanorum plerasque dicendi formas prouerbiali figura non sine lepore quondam enuntiatas vulgò iactabant. Earum plures reconditissimæ eruditionis vir Alexander ab Alex. recensuit Gen. dierum lib. 5. cap. 15. Plurimas verò, ac penè dicam omnes insatigabilis sanè lectiois Erasmus, quamuis non tam luculentus alioquin, quàm lutulentus auctor; incredibili certè cura, & studio collegit, singulari & arcana quadam eruditione adauxit inuenta, multis aucta orationis ornamentis, pluribus etiam explicando luminibus illustrauit. In hac tamen enarranda non Erasmo Pedarius tantum Senator ero; neque claudi more modòque pilam tenebo, sed ex aliis alia scriptoribus petita addiderim. Ergo ex Pompeio Lenæo grauiissimo iuxta, atque antiquissimo scriptore Plin. lib. 15. cap. 30. præter duodecim lauri genera Mustacem quoque adiecit. Hanc ait esse folio maximo, flauidòque, & albicante. Quam Mustacem idcirco appellauit, quoniam Mustaceis subiiceretur. Est autem Mustaceum, siue Mustaceus libi genus, cui abraæ virgæ laureæ detrimenta adnixa decoquantur; suppositis lauri foliis. Cuius rei auctorem habeo instar omnium Catonem de agricultura cap. 121. Cum igitur laurus alioqui triumphalis esset; & magnificentum nobilium, ac Pontificiarum ædium ornamentum, hanc qui non poterant assequi, illa alia viliorè contenti Mendocæ Viridarium.

velut miseræ solatium, in mustaceo laureolam querere dicebatur. Quo proinde limatulè ac politulè Cicero alludit epist. ad Attic. lib. 5. epist. cuius initium; Saturnalius mane, &c. Vbi sic, Bibulus, inquit, credo voluit hac appellatione inani nobis esse par; in eodem Anno cepit laureolam in Mustaceo querere. Sic ille. Enim verò in prouincia Syria apud Amanum fluuium, qui Syriam à Cilicia aquarum diuortio diuidit, egregias bellorè à se gloriosè & præclarè gestas Cicero magnopere gloriabatur: Bibulus verò fugillabat, qui cum defluentis cuiusdam, & emorientis passim naturæ, languidiorisque animi in bellico negotio peragendo, simili quidem studio, dissimili tamen consilio, & miserando prorsus euentu Ciceronem imitaretur. Etenim lectissima atque optima populi Rom. cohorte scædum in modum per ignominiosam cladem perditam atque deleta odiosam sanè plagam expertus ipse insanabile quoque & æternum vniuerso imperio perpetui & immortalis dedecoris vultus infixit. Eumque iccirco Tullius inculcat quòd in tam graui re perficienda tam fuerit negligens, tam remisso, tam dissoluto ac stupido animo, vt tot opes sub vnum præcipitis fortunæ ictum temerè daret, quasi in Mustaceis laureolam hoc est, in leui ac futili re gloriosam per otium ludumque venaretur. Huc etiam spectat Tull. epist. ad Cæl. Ruffum; vbi qualemcunque triumphum laureolam appellat. Velles enim, ait, tantummodo, vt habere in negotij, quod esset ad laureolam satis. Ergo sic statuo, laureolam in mustaceis querere, nihil aliud esse rei, quàm in leui, futili, & inani rerum genere nullius pretij, nullius negotij, nullius ponderis, ac momenti gloriam aucupari.

CAPVT VIII.

Alexander ab Alex. & Macrobius emendati.

125. Stas singulas propè arbores consecrauit. Sic Ioui quercus, esculusque tribuitur: Apollini dicata laurus triumphat; Mineræ præsidium olea intuetur: Venerem myrtus tutelarem Deam agnoscit; Baccho lasciuens hedera tripudiat: Pana verò, vel ipsa nominis similitudine pinus sibi præsidere prædicat iactabunda: sub tristi Plutone arra Cupressus funereum luget: Herculem denique populus ita sibi patronum vendicat, prius vt Ioui fulmen, Homero carmen, litori fluctus, arenas mari, fluuiis pisces, cælo sidera, syluæ ligna, Herculi demum clauam, quam Herculi populum quisquam detraherit. Quæ omnia complexus est poeta Eclog. 7. Populus Alcide, rarissima vitis Iaccho, Fornose myrtus Veneri, sua laurea Phæbo. Populum igitur Herculi sacrum esse præter Virgil. testatur etiam Plin. multis in locis. Populus, inquit, alia alba, alia nigra, alia que Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima, fungisque enascensibus laudatissima. Hanc albam populum Herculi indigeni sacrum &c. Hæc Plin. Rectè proinde huc respexit poeta Æneid. 8. cum Herculeam populi vmbra appellauit; Herculea bicolor cum populus vmbra.

Vbi illud item non temerè additum à poëta nos existimare par est, bicolor; bicolorem enim dixit à colore duplici, quo à natura insigniter nobilitatur. Populus enim semper folio tremulo, superne candicanti, & inferiori parte viridi colu- cer. Etenim pleraque sunt arbores, quarum folia duobus certè coloribus luxurient, vt sunt olea, salices, citri; in iis tamen color penè idem, licet altera parte dilutior, altera densior, atque colorator habearur.

126. In populo vero, alba praesertim, candor vna ex parte niuea similis, ac cerussatus, ex altera porracei folij instar viridissimus euibratur. Huius ergo colorum varietatis causam, eam vulgò fuisse tradunt, quòd eius arboris coronam gestasse Herculem narrent, cum ad inferos descenderet, eamque partem, quae foris esset conspicua, tartarea fuligine infectam, & obscuratam, quae condebatur interius, Herculeo madefactam sudore, & ablutam candidiorem euasisse. iccircoque bicolorem Virgilius appellat. Aditus hinc nobis ad Aegyptiorum adytus patet, vt aliquid ex mysticis eorum sacris miscemus, apud quos, teste Pierio libro 52. populo arbore tempus significari compertum est; quòd scilicet bicoloribus folijs diem noctemque referre videatur. Atque haec suba- mœnissima Virgilianae populi umbra lusisse, ac veluti per licentiam temere deerrantis fermoris, & ludibundae orationis lasciuia delibasse satis est. Illud vnum tamen non possum quin vehementer carpam, quòd praeter alios reconditissimae sanè eruditionis viros, & antiquitatis studiosissimos, Alexander etiam ab Alexand. ab Alex. & Macrobius doctrinae viri bene multae, & in expendendis praecipue Virgilianis locis accuratissimi interpretes, sola lauru in peragendis Herculis sacris coronari solitos fuisse veteres contendunt, cum in ea re non plerisque modò omni disciplina exultis viris, sed Virgilio etiam antiquario poëtae, & praescorum rituum veritati, ceremoniarumque maiestati oblucentur; sic enim apud Virgilium Rex Euander Herculi sacra facturus populea redimitus corona inq- debar,

Pierius. Populus arbore tempus signifi- cat. Aegyptior.

Alexand. ab Alex. & Macrobius doctrinae viri bene multae, & in expendendis praecipue Virgilianis locis accuratissimi interpretes, sola lauru in peragendis Herculis sacris coronari solitos fuisse veteres contendunt, cum in ea re non plerisque modò omni disciplina exultis viris, sed Virgilio etiam antiquario poëtae, & praescorum rituum veritati, ceremoniarumque maiestati oblucentur; sic enim apud Virgilium Rex Euander Herculi sacra facturus populea redimitus corona inq- debar,

Euander populo coronatus Herculi sacrificat. Virgil.

Dixerat; Herculea bicolor cum populus umbra velauitque comis, folijsque innexa pependit. Non igitur est quòd sub hac populo diutius immorati otio & umbra desides langueamus.

CAPVT IX.

Plauti locus in Menachmis explicatur.

127. Plautinum illud eruditissimis etiam dubitationem iniicere posse non immeritò fortasse videatur; vbi sepulchrum habeamus, atque hanc comburamus diem. quem locum sic explicamus. Orto sole aperti caelum, aduentante vero nocte claudi rursus veteres arbitrabantur. Idque vt confirmemus ob signatis iam tabulis, & literarum autoritate, veterumque poëtarum testimoniis agendum est. Ac primò quidem, quod ad apertum diem attinet, ipsum Solis ortum duxerunt appellare Graeci consueverunt. Haud secus Latini dicunt, Solis rotam; rota enim Solis est ipsius orbis, atque rotunditas. Hinc adè Sidonius;

Vnde patefecit radiis rota candida caelum. Hoc est, sol exortus, nocte clausum caelum, luce sua adaperuit. Nam rotam Solis, pro rotundo eius globo, posuit etiam Lucretius lib. 5. Hic neque iam Solis rota cerni lumine clavo. Alti molans poterat neque magni sidera caeli. Quemadmodum igitur referari caelum illustri die, sic etiam premente nocte claudi arbitrabantur. De die proinde iam exacto, ac velut emerito, tanquam de mortuo loqui plerumque solebant. Sic enim alibi Plautus; dies quidem iam ad umbilicum dimidiatus est mortuus. Hinc adè verbo compono vltus est Virgilius Aen. 1.

Ante diem clauso componet Vesper Olympo. Ducta videlicet à cadueribus metaphora, quorum ossa, cineres, & reliquiae collectae vndique in vna componebantur. Quod attestatur Horatius satyr. 9. lib. 1. Omnes composui felices. nunc ego resto. Mori vero diem dixit Papinius Sylu. lib. 4. Iam moriente die rapuit me cœna benigni Vindictis.

Igitur componere, sepelire, & comburere diem idem valent apud poetas; cum illud apud veteres sepulchri genus esset, si cadauera comburentur. Porro Plauti locus quem explicandum suscepimus, eam habet sententiam; vbi, sepulchrum habeamus, & hanc comburamus diem, quasi dixerit; quo in loco diem hunc iam quasi moribundum & in occasum praecipitantem consumamus, atque adè absumamus, iacundè scilicet & hilariter viuendo, epulando, & com- potando; vt eo iam emortuo & exacto genium curemus. Eo enim tempore cenare veteres solebant, atque ita ex morte & sepulchro dii, cenandi tempus intellexit. proinde quasi cœna sit eius bustum, & sepulchrum.

CAPVT X.

Quae sint apud Liuium, aliosque passim autores, velamenta supplicum.

129. Illud apud antiquissimos Graecos inter alia supplicandi genus usurpatum est, vt olea ramum velamenta supplicum veniam pacemque exposcentes offerrent. Idque vel olea duntaxat ramum manu gestantes; vel olea coronati & ornati vndique praestabant. Hinc enim, autor est Liuius decad. 3. lib. 4. Praesentes solum ramos. Hippocratem, & Epidem ramos olea porrigentes hostes orare, vt se reciperent, ac tutarentur. Item eiusdem decad. libro 9. Decem legatos Locrensi- sum obsitos squalore, & sordibus in comitio sedentibus consulibus velamenta supplicum. ramos olea, vt Graeci mos est; porrigentes ante tribunal, cum se- bili vociferatione humi procubuisse. Decad. vero 5. libro 5. de Rhodiorum Legatis locutus, secun- dum talem, inquit, orationem vniuersi rursus proce- runt, ramosque olea supplices iactauerunt, tandem excitati curis exceperunt. Ramos etiam praeserebant Legati apud Virg. Aen. 8. Pacificaeque manus ramum praetendit oliua. Idem etiam illi alij praestiterunt, de quibus Luca- nus lib. 3. Duramque viri descedere mentem, Pacifico sermone parant, hostemque propinquum Orant,

Saturnaliorum decas VII.

Orant. Cecropia prolata sponde Minerue. Concinit Diodorus Siculus lib. 16. cap. 10. de Sidoniis agens, aduenerant ex urbe quingenti primarij viri, ramis olea praetensis, ei supplicantes. Aliquando verò non solum prelatos manibus ramos ostentabant, sed olea vestiti folijs, ramu- sculisque supplices pacis foedera & conditiones postulabant. Insinuat certè Virgil. Aenid. 7.

Centum oratores angusta ad mœnia regis Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes: Donaque se ferro iubet, pacemque exposcere Teucros. Innuat item lib. 11.

Tamque oratores aderant ex urbe Luina Velati ramis olea, veniamque rogantes.

130. Apertè Liuius decad. 3. lib. 10. de supplicis nauis habitu, ornatuque locutus, Haud procul aberat inquit, cum velata in iulis ramisque olea Cartha- ginensium occurrit nauis. Idem verò historiogra- phus paulo infra sic: Qui cum ad puppim praetoriae nauis accessissent, velamenta supplicum porrigentes, &c. Vtriusque fauet Stadius Thebaid. 12.

Consonat Dionysius Halicarnassæus lib. 1. Ad- uentantibus autem ait, cum magno exercitu Aborigi- nibus occurrit Pelasgi cum olea ramis inermes & supplices. Interim tamen Papinij scholiastem La- ctantium perstringam, vt qui intra suum quoque regnum alias res agere videatur, & in Gramma- tices pomærio deerrantis calami vitio, & malè castigata lasciuientis styli luxuria spinosus verborum aculeos vepresque protulerit. Igitur cum, ait, hanc supplicis oliuae arborem vocari apud Athenienses, Resonem, à reliquis verò Graecis, Diriteron, prodigia planè locutus est, & ea por- tenta verborum sunt isthaec, quae si à suis quide- dem sedibus, hoc est, inferorum tenebris Lactan- tius excitetur, nec percipiat ipse, nec agnoscat. Resonem igitur cum irrisione explodo, emendò- que cum Rhodiginio: ab Atheniensibus, Eresio- nem, à Graecis verò, heuteriam vocitari. Hac de re plura ab eodem Caelio petenda lib. 12. cap. 19. Ego supplices imitabor, & loco coronidem ipse adhibeo, supplices enim coronantur, vt est apud Tertull. lib. de coron. milit. cap. 7. vt lanæ coro- nam olea ramo illi imponebant; auctore Plutar- cho in Theseo.

131. CVM Deo, Graecis, quod, fauente numine, La- ctinis idem est. Contra verò, sine Deo, apud illos, quod absque Deorum fauore apud hos fieri dicitur. Nam Pindarus in Pythis hymno 5. & Θεῶν ἄτων, id est, non sine Dijs. Rursum eiusdem operis lib. 10. τῶν τελέων θεῶν, hoc est, cum Dijs peregerint, &c. οὐδὲ μὲν ἄται; quod est, musis fauentibus. οὐδὲ τῶν θεῶν, id est, Dijs bene iuuantibus.

Haud equidè sine mente reor sine numine Diuum. En Virgilius apud Latinos. Itaque quod praeter hominum spem, & opinionem obringebat, diui- nitus id quidem fieri dicebatur. Sic enim M. Tul- lio Mendoça Viridarium.

SATURNALIORUM decas VII.

CAPVT I.

Horatius in Oda illustratus, & bene- ficentia laudata.

131. CVM Deo, Graecis, quod, fauente numine, La- ctinis idem est. Contra verò, sine Deo, apud illos, quod absque Deorum fauore apud hos fieri dicitur. Nam Pindarus in Pythis hymno 5. & Θεῶν ἄτων, id est, non sine Dijs. Rursum eiusdem operis lib. 10. τῶν τελέων θεῶν, hoc est, cum Dijs peregerint, &c. οὐδὲ μὲν ἄται; quod est, musis fauentibus. οὐδὲ τῶν θεῶν, id est, Dijs bene iuuantibus.

lius in Verrem act. 5. Quis Metello diuinitus hoc ve- nit in mentem? Quòd alludit item Sallustius, cum scripsit; vt tanta repente miracula non sine Deo vide- retur. Musas grato sanè animo Deas appellauit Horatius, cum de se locutus dixit,

Non sine Dijs animosus infans. Atque id quidem more modòq; maiorum à poë- ta factum paulo fufius ostendo. Etenim veteres illi sapientes subita, & insperata sibi salutis au- ctiores, aut eos qui magno aliquo beneficio ali- quem iuuarent, Deos esse praedicabant. Nihil enim aliud esse Deum arbitrabatur antiquitas, quàm hominum genere prodesse.

Hinc adè, frugum, vini, olei, legumque au- ctiores, & plerisque omnes, qui ad humanam vitæ commoditatem aliquid attulissent, veluti Deos vetustas venerabatur. Adè vt belluas quoque pro Dijs coleret. Sic Aegyptij Ciconiam, quòd infestam serpentium pestem arcere, ac delere pen- itas crederetur, vt Deorum aliquem suspicie- bant. Anferem qui excitatis clangore custodi- bus Capitolinam arcem à Gallorum impetu, & eruptione seruarit, inter Deos immortales Ro- mana resp. admirabatur. Inanima etiam, & iner- tia quaedam corpora ab antiquis olim propter beneficium consecrata concludam. In his fuere, Luna, Sol, aqua, terra, quia scilicet ad hominum vitam conducere vita, quòd eorum commoditate mortales iuuarentur. Scythas quidem per ven- tum, gladiumque tanquam per Deos iurare soli- tos constat, ea tantum de causa, quòd spirandi il- le, hic verò expirandi, hoc est, vitæ, necisque au- ctiores existimarentur. Musis igitur vitæ suæ praesidium ac tutelam in manifesto periculo ac- ceptam ferens Horatius, eadem sibi Deas fuisse testatur, cum ait,

Non sine Dijs animosus infans. Solemnis passim apud Homerum & Hesiodum loquendi forma, Θεὸς δὲ Τύπος ἐαὼν, Dijs bonorum lar- girores. Atque iccirco authore Tullio pro Ligario, Nulla alia re homines propius accedunt ad Deos, quam salutem hominibus dando. Cui affine est il- lud Strabonis lib. 10. Rectè dictum est mortales tunc maximè Deos imitari, cum benefici sint. quod ab Horatio sepe aliàs usurpatum constat. alibi enim;

Sic me seruauit Apollo. Rursum in Odis, belli quidem per Mercurium, domi verò Fauni ope à collabentis arboris ictu se seruatum esse fatetur. Eodem alludit etiam Iuue- nalis, cum dixit,

Quadringenta tibi si quis Deus, aut similis Dijs, Et melior fatis donaret homuncio, quantus.

Adde Virgilianum illud in Tytiro, O Melibae Deus nobis haec otia fecit. Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram Saepe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus, En causam cur Augustum, Augusti numinis in- star reuereatur.

Ille meas errare boues, vt cernis, & ipsum Ludere qua vellem calamo permisit agresti.

Plinium postremum audiamus impie profecto de Deo sentientem, ac stultè despicientem, rem ta- men ipsam, quam paragimus, egregiè inculcan- tem. Ergo cum aequè sapienter Deorum mul- titudinem, cateruamque irrisisset, atque stolidè summo illi orbis conditori, rerumque admini- stratori Deo, mortalium curam prorsus denegasset, Deus est, inquit, mortali iuuare morta- lem. Et haec ad aternam gloriam via. Hac procevos ière Romani, hac nunc caelesti passu, cum liberis suis vadit

eadem maximus omnis aut rector. Vespasiani Augu-
stus, fessis rebus subueniens. Hic occupissimus rese-
rendi bene merentibus gratiam nos, et tales muniri-
bus adscribant. Quippe & omnium aliorum nomina
Deorum, & quae supra siderum retuli, ex hominum na-
ta sunt meritis. Hactenus Plinius.

134. Nazianz. *Cæterum non omitam auream Nazianzeni
sententiam, qua Principem suum alloquitur.
Nihil tam diuinum habet homo, quam beneficentiam,
ac bene de hominibus merendi studium. Licet tibi
nullo labore diuinitatem assequi: non obliuam diuini-
tatis occasionem adipiscende amittere.* Hæc Theo-
logus. Rem claudio cum prouerbiali formula,
Homo homini Deus; de qua luculentus Erasmus,
licet alioquin lutulentus auctor. Plutarchus ve-
rò in commentario quem aduersus indoctum
Principem edidit, negat hoc vno nomine Deos
esse felices, quòd immortales sint, sed quòd vir-
tutis principes & auctores se se præbeant. Rectè
itaque ab antiquis prouerbiali schemate dictum,
Homo homini Deus. Illi enim profectò in Deo-
rum numerum referendi sunt, qui alienæ com-
moditatis solliciti, aliorum semper vtilitati stu-
duerunt. Memor igitur acceptæ à Musis salutis
Horatius, Deasiccico appellauit, quòd earum
beneficio animi sui magnitudinem attribuit, qua
magnopere gloriabatur,
Non sine Dys animosus infans.

CAPVT II.

Explicatur locus Virgilij, & exornatur.

135. Interpretationem Seruij ad illud Virgilij car-
men Eclog. 5.
Candidus infuetam miratur limen.
alii legunt, *lumen Olympi;* si refellas amplectar;
si probes reiciam, cum nimirum *canonius*, hoc
est, *Deus*, interpretatur. Nam, vt assentiar Ser-
uio, facit in primis poeta ipse, cuius eam fuisse
mentem ex sequenti profecto versu patere po-
test. in quo addit Virgilius,
Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnæ.
Vbi Cæsarem Deorum numero additum, sidera
calcantem, terrasque despicientem apertè fate-
tur. Adde quòd Deorum filios, ac Deos qui-
dem ipsos albos appellare veteres consueverunt,
auctore Platone lib. 5. de Republ. ex eodem re-
ferente Plutarcho libro de discrimine adularo-
ris & amici. ac proinde *candidus* apud Virgi-
lium, id est, *Deus*. Etenim ad hæc veluti rati-
onis pondera, & momenta, antiquissimi iuxta,
atque vtilissimi inter præcos mortales moris
auctoritas accedit. Prisco namque veterum
poëtarum ritu, & ab heroicis vsque temporibus
perdiuturno, permanentique ad longinquum &
immemens penè spatum laudationis genere
vsus Virgilius ad maiorum exemplum Cæsarem
Imperatorem, quem sub Daphnidis nomine
laudandum ibi susceperat, Deum esse conten-
debat: quemadmodum enim Deum facit in eo
carmine Cæsarem poëta; sic etiam de vitis illu-
stribus, ac singulari laude dignis facere plerique
veterum consueverunt. Hinc enim passim apud
Homerum illa obuia; *θεὸς ἄριστος, ἢ θεὸς ἄριστος,*
id est, *Deo similis, & diuina specie, ἢ ἰσὶ θεῶν, ἢ ἑὶ-
θεῶν, Deo par, & admodum diuinus.* Huc etiam
alluisse videtur Iliad. cum de Hectore loquen-
tem inducit Priamum:

*Nec iam hominis sanè mortalis filius ille
Esse videbatur, sed diuo femine natum.*
Laconibus porro peculiare id moris erat, quod
attestante Homero, vt quem vehementer adu-
tatem aliquam singularem admirarentur, et an-
num hominem appellarent. Commemoro igitur
apud Platonem Socrates in Memnone ad Laco-
num mores admittum fuisse, vt cum vitam ali-
quem bonum laudabant, diuum prædicarent.
Atque ad hunc veterum laudandi modum re-
spexille Virgilius nos existimare patet, cum
dixit,
Candidus infuetum miratur, &c.
Nam, vt recentiorum quoque demum accedit
auctoritas, hæc dicendi forma præter Aristote-
lem vsus est etiam Terentius in Adelphijs, cum
de quopiam locutus, *Deum te*, inquit, *dicunt*, id
est, summis laudibus effero. Huc etiam spectat
illud ex Tullio, qui oratoris sui lib. 2. *De orat.*
inquit, *mibi Deus esse videtur*, id est, singularem pla-
nè, ac summus vir. Inde nimirum natum dicen-
di genus, quòd præci mortales, si quem ob egre-
gias ac minime vulgares animi, corporisque vir-
tutes suspiciebant, ac venerabantur, cum Dijs
proximum, ac planè Deum esse dicebant, id
scilicet quòd euenit Alexandro Magno, Sci. noni
Africano, Octauio Augusto, aliisque complu-
ribus, quibus non impari Cæsarem suum Virgi-
lius arbitrabatur, de quo cecinit,
Candidus infuetum miratur, &c.
Rectè proinde Seruius, candidum pro Deo po-
suit. Cæterum temerè locum illum interpreta-
tum fuisse Seruium liquere potest, tum ex
ipsius poëta sententia, tum etiam ex veterum
auctoritate; sunt enim plerique, qui locum il-
lum sic interpretantur, vt *candidus* bonum in-
telligant; idque de mente poëta quipulo infer-
rius Daphnidem suum *bonum* appellauit, cum ad-
didit: *Anat bonus oia Daphnæ.* Huic etiam con-
cinnè concinit Seneca ad Lucillum epist. 3. *Om-
nia, inquit, candidatus est homo diuinus.* Neque
verò leui huic rei probandæ momento est Ho-
ratiarum illud epist. 2. ad finem,
Quidque capis vultu mihi videri alius, & ater.
Ibi namque albus, & ater, Porphyrio doctore,
idem est, atque bonus & malus. In quo etiam
sensu prouerbialiter ab Erasmo dictum vide arud
Manutium, ad igitur, *Albus, inquit, vultus.* Vbi
plures in hanc sententiam auctore inueniunt, qui-
bus tamen addas velim Pythagoram, qui quid-
quid esset colore candido, ad boni naturam perti-
nere arbitrabatur: quidquid verò atro colore in-
ficeretur, apertam mali speciem præ se fere.
Candidum igitur pro bono dixit Virgilius, cum
præsertim Lyrici auctoritatem, qua male vsus,
Seruius ad suam sententiam trahere frustra co-
natur. Vt enim ad eum locum interpretes,
Hic niger est, hunc tu Romæ canis.
quem versum Seruius laudat, non tam ad motus,
vt Seruius, quam ad mores animique na-
turam, vt Scholiastes; niger, id est, malo ac vene-
nato animo. Sic etiam Seruius ad illud Æneid. 4.
— *Nigri cum lacte veneni.*
nigri, inquit, id est, *noxi.* *Candidus* ergo bonus
est intelligendus, Seruius quoque vel inuitus no-
bis inseruiet.

CAPVT III.

Quid sit apud poetas, ac Virgilium in
primis,
Dextræ coniungere dextram.

138. Hoc vnum literatissimo cuiquam, & eruditif-
simo viro, non dubitationem modò, sed erro-
rem etiam iniicere posse mihi videtur, quid sit
apud Virg. Æn. 8.
Dextra coniungere dextram.
quo in loco omnium interpretum eruditio-
nem requiro; quanquam enim Seruij sententiam
de amicitia id exponentis non penitus reiciò, ali-
ter tamè, nouitijs quidem, & fortasse meliùs ex-
plicabimus. Enim verò in ea re illud scitu sanè
perquam dignissimum est, maximam in dextra
olim fuisse religionem; cuius rei autor est Ale-
xand. ab Alex. lib. 2. Gen. dierum cap. 19. id-
que desumptum videtur ex Plinio lib. 3. cap. 45.
Vnde aded dixit Virg. Æn. 1. cum de matre Vene-
re fugiente quereretur,
— *Cur dextra iungere dextram*
Non datur?
Ad quem locum Seruius, id apud antiquos in
more positum fuisse tradit, vt dextris se inuicem
consalutarent, cuius rei causam Varro Calima-
chum secutus eam assignat, quòd omnis morta-
lium virtus dextris constitisse putaretur. Quam-
obrem ea maximè corporis parte se magnopere
venerabantur. Quòd iuuenili quodam ardore,
& animi cupiditate compulsus adhuc adolescens
Euandrus Anchisi se reuerentiam ac veneratio-
nem præstare voluisse profitetur.
— *Mihi mens iuuenili ardebat amore*
Compellare virum, & dextram coniungere dextram.
Quasi dicat: Ego verò desiderio vehementi af-
ficiebar compellandi, consalutandique præcla-
rissimum illum virum, mihi que gratissimum An-
chisen. Fidem verò atque amicitiam eo loquendi
genere apud Virgilium significari colligere pro-
cliue est, ex multis ipsius poëta locis. Nam
Æneid. 3.
Iungimus hospitio dextras, ac veta subimus.
& rursus,
*Ipsè pater dextram Anchises haud multa moratus,
Dat iuueni, atque anim. un. presenti munere firmat.*
Cum de Achemenide misero, & afflicto homun-
cione exulante, Troianisque venientibus suppli-
ce sermo esset. Cuius animum labantem, ac pe-
nè iacentem cum erigere conaretur Anchises,
dextram porrexit, cuius maximè coniunctio-
ne amicitia confirmatur. Hinc aded libro 4.
Æneid.
Virg. *Nec te noster amor, nec te data dextra quondam,
Nec mortitura tenet crudeli funere Dido.*
Itidèmq; — *En dextra fidesque*
Quam secum patrios aiunt portare penates.
Pleraque alia prudens, sciensque omitto, ne mul-
tus fiam.

CAPVT IV.

Reges Sacerdotis munere funge-
bantur.

140. Apud Ægyptios ex Philosophis sacerdotes, 140.
A ex sacerdotibus reges eligebantur, vt refert
Alexand. ab Alex. lib. 2. cap. 8. Apud Græcos
non est dubium Reges, & sacerdotes eisdem esse,
cum Anius vtroque munere in insula Delo fun-
geretur. Virg. 3. Æneid.
Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbiq; sacerdos. Virgil.
Iam verò eandem fuisse Romanorum consue-
tudinem, ex Lilio præsertim lib. 1. ac Lio nyfio
lib. 2. cognosces: qui scribunt Numam multa
sacrificia obire solitum; & Florus. *Ille sacra, &* Florus lib. 1.
ceremonias atque omnem cultum Deorum immorta- c. 2.
lium docuit. Idem Cæsares postea factitasse de-
prehendes. Nec iniuria; cum id moris à præcis
illis Latinis deriuarent: apud quos consul ipse sa-
cris vestibus indutus religiosissimas Iani fores re-
ferabat, cum bellum erat indicendum. qua de re
Virg. 7. Æneid.
Ipsè Quirinali trabea, cinctique Gabino
Insignis, reserat stridentia limina Consul. Virgil.
Vide quæ notauimus ad illum locum Virgil.
ex 7.
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus. 141.
vbi hac de re latè egimus, interim pauca acci-
pe ex diuinis oraculis. Nam Abimelech erat qui-
dem Rex Salem Genes. 14. 18. sed & sacerdos
erat magni Dei. Testem laudo Paulum 7. ad
Hebr. n. 1. Iam verò 2. Reg. cap. 8. 18. Latino
sermone dicuntur sacerdotes, qui Græco aulæ
principes ex 1. Paralip. cap. 18. 17. Et quidem
Hebræa vox *Coachim* vtranque habet significa-
tionem. Quasi verò idem esset munus apud He-
bræos, & Regem & Sacerdotem esse. Non præ-
termittam, quòd nos in memoria vidimus in
Lusitania, nimirum in vltimo Lusita-
niæ Regem Lusitanum, hic autem cum esset Ar-
chiepiscopus, & sanctæ Ecclesiæ Cardinalis, re-
giam gessit dignitatem per aliquot annos, quin
amitteret pontificiam.

CAPVT V.

Rex Aricinus quis?

142. Prope Romam lucus erat Aricinus. Vnde Ho-
ratius,
Egressum magna me cepit Aricia Roma
Hospitio modico, &c. Horat.
In eo situm erat templum Dianæ Aricinæ, cuius
sacerdos Rex Nemorensis, siue Aricinus diceba-
tur. Eiusque sacerdotium Regnum. Constat in
primis ex Tranquillo in vita Caligulæ cap. 35.
Nemorensi Regi, quòd multos iam annos potiretur sa- Sucton.
cerdotio, validiorem aduersarium subornauit. Ex Va-
le. Flac. lib. 2. Arg.
— *Soli non mitis Aricia Regi.* Flaccus.
Ex Ouid. 3. Fast. de sacerdotio Dianæ Aricinæ
loquutus,
Regna tenent fortes, manibus, pedibusque fugaces, Ouid.
Et perit exemplo postmodo quisque suo.
Item in 1. de arte,
Ecce suburbana templum nemorale Dianæ,

Partaque per gladios regna nocente manu. ex Luc. lib. 3. pharfalior, Quia sublimis nemus, Scythica: quæ regna Didna. ex Mart.

Lucan. Marcial. 143. Homines im molati apud Tauricam.

Quia Trivia nemorosa petiit dum regna victor. Huius nominis rationem illam ego optimam esse credo, quam tradit Beroaldus in Tranqu. citato loco. Cùm Dianæ in Taurica, vnde huc asportata fuerat, homines immolarentur; ita etiam in Aricino luco sacerdotem delectum esse, qui fugitiuus, primisque victimæ mactator ad illius aram existeret. Deinde fugitiuus potestatem dari, vt monomachia cum fugitiuo templi dimicaret. Quod si is, qui antea sacerdos erat, victor existeret, victum pro hostia numini immolari: si tamen vinceretur, sacerdotio alteri cedere. Vnde hoc Dianæ sacerdotium, quia certamine comparari solebat, & valentioribus deferrebat, regnum appellari cœptum, ipsūque sacerdotem, Regem.

CAPVT VI.

Luperi vnde dicti?

144. Luperi vnde dicti? Dionys. Rosin.

Liquidò constat in Arcadia templum esse Fauni Lycæi, à monte Lycæo, qui Λυκαίου, id est, lupo, Lycæus dicebatur. multi enim in eo lupi grassabantur. Hos autem solemnī ritu Arcas Euander, ex Arcadia translatus in colle Palatino constituit. Quod quidem Dionysius testatur apud Rosinum lib. 3. cap. 2. Post multos verò annos cùm euenisset, vt in eodem loco Romulus à Lupa educaretur, hoc nomen, quod fortasse diuturnitate temporis exoleuerat, instaurari cœptum est: & quem locum Græci patrio vocabulo Lycæum appellabant, Latini nomine, non significatione variata, lupercal nuncuparunt. Et quidem Plutarchus sacerdotes Luperos Arcadibus adscriptis, quibus non inficietur, aliqua ratione à Romuli altrice deriuari potuisse. Ouidius autem 2. Fast. eò melius est à nobis auscultandus, quia Latinus cùm sit, tamen hunc honorem Græcis tribuendum non inficiatur. Cùm enim dixisset à Romuli lupa lupercos, & lupercal appellatum,

Plutarch.

Ouid.

Illa loco nomen feci, locus est lupercal Magna dati murix præmia lætis habet. Subdit, quasi veriore sententiam annectens, Quis veiat Arcadio dictos à monte Lupercos? Fauus in Arcadia templa Lycæus habet. & Virgil. 8. Æneid. in eadem est opinione cùm ait,

Virgil.

Gelida monstrat sub rupe lupercal Parrhasio dictum Pannos de more Lycæi.

CAPVT VII.

Dextrum, & sinistrum fulmen.

145. Tull. Fulmen dextrum, & sinistrum, quod? Banus.

Auctor nobis est M. Tullius 2. de diuinat. Sinistra fulmina felicia Latinis; Græcis verò dextera meliora videri. Illud confirmat Ennius versus, Cum tonuit laeuum bene tempestate serena. idem Ennius de felici Romuli augurio, Et simul ex alto longe pulcherrima prepes

Læua voluit auis. Ad quem studiosissimus eius sectator Virg. accedit 2. Æneid.

---subitòque frigore Intonuit laeuum, & de cælo lapsa per auras Stella facem ducens multa cum luce cucurrit. Hoc autem planum facit Homericus Aiay apud Achillem quærens de ferocitate Troianorum, Prospera super his dextris fulgoribus alia optimum habemus, præterquam ad comitia. Vnde dissolui potest ille nodus, quem Delius citando loco indissolubilem credit. Huius discriminis ratio illa est, quia cùm vtrique existimarent, fulmina, quæ de cælo iaculantur, felicitia esse, quæ ab occasu infelicitia: tamen Græci Solis orientis partem dexteram; Latini sinistram appellabant. Qua in re Græci verosimilius loquuntur; naturalis enim motus viuientium à dextera ceptus ad sinistram fertur: Sol autem ab Oriente curriculum diurnum conficit. Hinc est, quod cecinit Orpheus, Solem cum dextera cæli regione cum læuis, noctem gignere. id est, vt recte Parrhasius) ab ortu diem, ab occasu noctem producere. Romani tamen, vt auctores sunt Varro & Plinius, non vt Geographi ad polarem stellam, sed, vt Astronomi, ad meridiem inspiciunt, vt stellarum planetarumque motus obseruent, quare necessum est, vt illis Oriens sinistra pars, Occidens verò dextera dicatur. quam doctrinam ab Herulscis (teste Varrone) sunt mutuati. Del. fol. 400. est videndus, & ab isto vinculo soluendus.

---subitòque frigore Intonuit laeuum, & de cælo lapsa per auras Stella facem ducens multa cum luce cucurrit. Hoc autem planum facit Homericus Aiay apud Achillem quærens de ferocitate Troianorum, Prospera super his dextris fulgoribus alia optimum habemus, præterquam ad comitia. Vnde dissolui potest ille nodus, quem Delius citando loco indissolubilem credit. Huius discriminis ratio illa est, quia cùm vtrique existimarent, fulmina, quæ de cælo iaculantur, felicitia esse, quæ ab occasu infelicitia: tamen Græci Solis orientis partem dexteram; Latini sinistram appellabant. Qua in re Græci verosimilius loquuntur; naturalis enim motus viuientium à dextera ceptus ad sinistram fertur: Sol autem ab Oriente curriculum diurnum conficit. Hinc est, quod cecinit Orpheus, Solem cum dextera cæli regione cum læuis, noctem gignere. id est, vt recte Parrhasius) ab ortu diem, ab occasu noctem producere. Romani tamen, vt auctores sunt Varro & Plinius, non vt Geographi ad polarem stellam, sed, vt Astronomi, ad meridiem inspiciunt, vt stellarum planetarumque motus obseruent, quare necessum est, vt illis Oriens sinistra pars, Occidens verò dextera dicatur. quam doctrinam ab Herulscis (teste Varrone) sunt mutuati. Del. fol. 400. est videndus, & ab isto vinculo soluendus.

---subitòque frigore Intonuit laeuum, & de cælo lapsa per auras Stella facem ducens multa cum luce cucurrit. Hoc autem planum facit Homericus Aiay apud Achillem quærens de ferocitate Troianorum, Prospera super his dextris fulgoribus alia optimum habemus, præterquam ad comitia. Vnde dissolui potest ille nodus, quem Delius citando loco indissolubilem credit. Huius discriminis ratio illa est, quia cùm vtrique existimarent, fulmina, quæ de cælo iaculantur, felicitia esse, quæ ab occasu infelicitia: tamen Græci Solis orientis partem dexteram; Latini sinistram appellabant. Qua in re Græci verosimilius loquuntur; naturalis enim motus viuientium à dextera ceptus ad sinistram fertur: Sol autem ab Oriente curriculum diurnum conficit. Hinc est, quod cecinit Orpheus, Solem cum dextera cæli regione cum læuis, noctem gignere. id est, vt recte Parrhasius) ab ortu diem, ab occasu noctem producere. Romani tamen, vt auctores sunt Varro & Plinius, non vt Geographi ad polarem stellam, sed, vt Astronomi, ad meridiem inspiciunt, vt stellarum planetarumque motus obseruent, quare necessum est, vt illis Oriens sinistra pars, Occidens verò dextera dicatur. quam doctrinam ab Herulscis (teste Varrone) sunt mutuati. Del. fol. 400. est videndus, & ab isto vinculo soluendus.

CAPVT VIII.

Calceus mulleolus quorum fuerit insigne?

Senatores, & qui dignitate præstabant inter Romanos, mulleos calceos gestare soliti erant. huiusmodi autem calcei medio crure tenus pertingebant, vt ait Iosephus Scaliger, de quibus Tertullianus in lib. de pallio, Inpara, inquit, curri purum, aut mulleolum induent calceum; vbi per puros calceos, qui ex puro corio, quique perones appellantur, intellexisse videtur; per mulleolos verò, lunulatos, à mullando verbo antiquo, id est, suendo; lunulam enim aslutam habebunt. Turneb. lib. 10. cap. 2. à rubro nulli colore mulleos dictos arbitratur. Cato orig. lib. 7. Qui eundem magistratum cepissent, calceos mulleos, alij lunulos ceteri perones. Festus, Mulleos, inquit, genus calceorum aiunt esse, quibus Reges Alb. morum primi deinde patricij visi sunt; luuenalis verò de Quintiliano locutus,

Appositam nigra lunam subtexit dæce. Sed præter alias causas, quæ de his calceis traduntur, illa mihi potissimum arridet, quam Plutarchus in problem. qu. 79. inculcat. Ait enim Arcades, qui luna priores dicebantur, hoc insigne habuisse, quo sui generis antiquitatem testarentur. De quibus Ouidius 2. Fastorum,

Ante Iouem genitum terras habuisse feruntur Arcades. & Luna gens prior illa fuit. Vnde qui inter Romanos nobilitatem suam ad antiquissimos heroes referebant, Lunam pro insigne in calceis gestabant. Rosinus lib. 5. cap. 36. alia

CAPVT X.

Que fuerit centuria, & centuriata comitia, & qua Tribus, & Comitibus tributa.

Centuriarum auctor fuit Seruius Tullius, vt referunt Liuius, Florus, Eutropius, Dionysius. quorum hic tota hac de re diligentissimè agit: ait itaque Seruium primùm in sex classes vniuersum populum distribuisse, iuxta singulorum hominum censum; ita vt ditiores in prima continerentur; deinde verò seruato diuitiarum ordine classium series institueretur. Singulas autem classes in centurias diuisisse; singulis item centuriis arma imperasse, pro facultatibus singularum: fuerunt porrò centuriarum numero 193. Erant igitur centuriata comitia, quibus populus per classium centurias diuisus suffragia ferebat: ita vt suffragia colligerentur centuriatum, & quod plures centuriarum iustitiam, id ratum haberetur. Centuriata comitia fiebant ad creandos magistratus, leges ferendas, bellum indicendum, auctore Dionysio, &c. Ea verò à magistratibus maioribus conuocari solebant, consulibus, prætoribus, censoribus, Dictatoribus, &c. in campum Martium.

Si in ipsis Comitibus morbo Herculeo correptus quisquam repente concidisset; dissoluenda erant comitia. Vnde illi morbo nomen est comitialis, vt Serenus docet his versibus,

Et subiti species morbi, cui nomen ab illo, Quod fieri nobis suffragia iusta recusar, Sape etiam membris acri languore caducis, Concilium populi labes horrenda diremit.

Tribus autem Romulus primùm constituit; vt auctor est Dionysius lib. 2. de Romulo loquutus, In tres, inquit, partes diuisa vniuersa multitudi- ne, singulis præclarum, quem virum ducem proposuit: deinde vnquamque rursum in decem partitus, totidem fortissimos viros eis præfecit: has curias, illas tribus vocari voluit. Hæc ille. Tribus dictæ sunt à numero, seu à tributo, quod tributum solvebatur. Singularum nomina hæc erant. Prima Ramnensis à Romulo. Secunda Titienis à Tito Tatio Sabinorum Rege, qui à Romulo victus ab eodem in imperij societatem receptus est. Tertia Luceres, à luco asyli, ad quem multi confugientes ciuitate donati fuerunt; quæ est sententia Plutarchi in Romulo, Pædiani in 2. act. in Verrem, quos Rosinus veriùs sentire arbitratur. Hunc tribuum numerum alij atque alij ita auxerunt, vt ad 35. peruenirent. Cogebatur igitur populus tributum, ceu fiebant comitia tributa, quatuor præcipuè ob causas. Primam ad creandos minores magistratus. Secundam ad sacerdotes Collegiorum cooptandos. Tertiam ad leges ferendas. Quartam ad iudicium exercendum. His comitiis habendis non erat vnus destinatus locus. Quare modò in campo Martio, interdum in Capitolio, aliisque in locis haberi solita erant. Eò etiam distinguuntur huiusmodi comitia à cæteris, quia nullis adhibitis auspiciis fiebant: vt restatur Liuius, ac Dionysius.

Antequam comitia centuriata, & tributa essent, omnia, quæ ad rempubl. pertinebant, curiatis comitiis agebantur. colligitur ex Liuius, ac Dionysio. Postea verò duabus potissimum rationibus haberi cœpta sunt, vna legum ferendarum, altera verò sacerdotum creandorum. Potestas conuocandi comitia curiata fuit in primis penes Reges: deinde verò etiam penes alios magistratus, Patricios, Consules, Dictatores, Prætores, inter Reges, Pontifices.

Curia fuerunt numero triginta à Romulo instituta; qui, vt refert Dionysius lib. 2. in tres partes diuisa vniuersa multitudine, singulis præclarum aliquem virum ducem proposuit: deinde vnquamque rursum in decem partitus, totidem fortissimos viros eis præfecit: has curias, illas tribus vocari voluit. Hæc ille. Quamuis autem (vt Rosinus obseruat ad finem capituli) curiæ principio tribuum partes essent; tamen posterioribus temporibus, crescente tribuum numero, eadem ratio obseruata non est. Fuerunt igitur comitia curiata, in quibus populus curiatim suffragia dicebat, hoc est, in quibus populi per curias diuisi sententia rogabatur, vt quod plures statuisent, id iustum populi esse diceretur. Agellius lib. 5. cap. 27.

Antequam comitia centuriata, & tributa essent, omnia, quæ ad rempubl. pertinebant, curiatis comitiis agebantur. colligitur ex Liuius, ac Dionysio. Postea verò duabus potissimum rationibus haberi cœpta sunt, vna legum ferendarum, altera verò sacerdotum creandorum. Potestas conuocandi comitia curiata fuit in primis penes Reges: deinde verò etiam penes alios magistratus, Patricios, Consules, Dictatores, Prætores, inter Reges, Pontifices.

Antequam comitia centuriata, & tributa essent, omnia, quæ ad rempubl. pertinebant, curiatis comitiis agebantur. colligitur ex Liuius, ac Dionysio. Postea verò duabus potissimum rationibus haberi cœpta sunt, vna legum ferendarum, altera verò sacerdotum creandorum. Potestas conuocandi comitia curiata fuit in primis penes Reges: deinde verò etiam penes alios magistratus, Patricios, Consules, Dictatores, Prætores, inter Reges, Pontifices.

Antequam comitia centuriata, & tributa essent, omnia, quæ ad rempubl. pertinebant, curiatis comitiis agebantur. colligitur ex Liuius, ac Dionysio. Postea verò duabus potissimum rationibus haberi cœpta sunt, vna legum ferendarum, altera verò sacerdotum creandorum. Potestas conuocandi comitia curiata fuit in primis penes Reges: deinde verò etiam penes alios magistratus, Patricios, Consules, Dictatores, Prætores, inter Reges, Pontifices.

Antequam comitia centuriata, & tributa essent, omnia, quæ ad rempubl. pertinebant, curiatis comitiis agebantur. colligitur ex Liuius, ac Dionysio. Postea verò duabus potissimum rationibus haberi cœpta sunt, vna legum ferendarum, altera verò sacerdotum creandorum. Potestas conuocandi comitia curiata fuit in primis penes Reges: deinde verò etiam penes alios magistratus, Patricios, Consules, Dictatores, Prætores, inter Reges, Pontifices.

Cælius.

alia addit. Sed prius Cælius lib. lectio. antiq. 2.2. cap. 26. & 28. Vnde locus ille satyrographi de luna planè illunis, & tenebricosus, perspicuus manet. Ego autem addo, mulleos hos calceos magnam crurum partem velare apud Romanos, ideo dicit Tertull. impuro cruri inducit. Laudo in meam mentem Ouid. 3. Amor.

Pes malus in niuea semper celetur aluta, Arida nec vinculis crura resoluè iuis.

CAPVT IX.

Patritij maiorum, & minorum gentium. Et quid curia, & curiata comitia.

148. Dvbiū non est, quin ducenti illi Senatores à Romulo primùm lecti, eorumque progenies, patritij maiorum gentium dicerentur. Illi verò, qui à Tarquinio prisco V. Romanorum Rege, ex plebeis in patritiorum ordinem optarentur, patritij minorum gentium. Tandem illi, quos L. Brutus & Valerius Publicola primi Consules post exactos ab vrbe Reges, in Senatū admiserunt Patres conscripti. Auctor est præter Liuium in 1. Plutarchum in Publicola, Cornelius Tacitus 2. annalium: cuius hæc sunt verba, In numerum Patritiorum ascitit Cæsar vetustissimum quemque à Senatu, aut quibus clari parentes fuerant; paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum gentium, Tarquinius minorum, Brutus conscriptorum appellauerant. Sed iam dico quæ fuerit Curia, & curiata comitia? Curia tales fuerunt Romæ populi partes, quales sunt nostro tempore in vrbibus patriciæ; vt enim nostræ patriciæ habent destinatas quasdam ædes, & domos, in certa quadam vrbis parte sitas, vbi communia sacra fiunt à communi sacrorum antistite: ita Curia erant populi partes non modò loco, sed etiam sacris sibi peculiaribus distinctæ: quibus qui præerant Curiones vocabantur.

Patres conscripti, qui.

Liuius. Plutarch. Tacit.

Curia, & curiata comitia, quæ. Rosin. lib. 5. cap. 2.

149. Curiarū numero. Dionys.

Rosin.

Agell. 150. Comitibus centuriata. Liuius. Dionys.

Agell. 150. Comitibus centuriata. Liuius. Dionys.

151. Centuriarum quis auctor. Liuius. Florus. Eutrop. Dionys.

Centuriarum numerum.

Dionys.

152. Morbus Herculeus.

Tribus, quæ. Dionys.

Tribuum vngularū nomina.

Plutarch. Pædian. Rosin.

Causæ comitiarum tributarum.

Liuius. Dionys.

* * *

SATURNALIORVM decas VIII.

CAPVT PRIMVM.

De funerum ritu, praesertim apud Virgilium.

153. SI vnum in aceruum omnes funerum ritus, ac Sceremonias colligamus, quas antiqui homines diligentissime seruabant; infiniti propè laboris negotium aggrediemur. Quare hac de re plura non dicam, quàm quæ apud Maronem sæpe aliàs obseruauit: qui, meo iudicio, studiosissimus fuit antiquitatis obseruator. Primum igitur veterum illa fuit consuetudo, vt cum æger ad moriendum iamiam esset vicinus, illi qui propius eum consanguinitate attingebant, eius morientis spiritum exciperent. Testis est huius consuetudinis M. Tullius in 3. Verr. Matres, inquit, misere pernoctabant ad ostium carceris ab extremo complexu liberorum exclusæ, quæ nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret. Ouid. de morte Drusi,

Non animam apposito fugiente excepit hiatus. Quid igitur Virgil. idue moris ignorauit? Minime verò. In 4. de Didonis obitu loquutus eius sororem inducit, ita loquentem,

Extremus siquis super halitus errat, Ore legam.

Præterea morientis oculos propinquiores occludebant: quod Plutarchus ea ratione affirmat, vt dicat infelices existimari solitos eos omnes, qui à propinquo societate auulli animum exhalarent; quod videlicet non haberent, qui sibi oculos fugillarent; hoc enim proprium verbum est in hac materia. Sed neque hæc consuetudo latere potuit Maronem. Apud quem 9. Æneid. Euryali mater filij interitum lamentatur,

Nec te tua funera mater Produxi, presive oculos, aut vulnera laui.

Sed cum ab omnibus, apertis, vt aiunt, tibi decantetur, eos, qui maiori necessitudinis vinculo cum mortuo coniunguntur, defuncti oculos semper obexisse; nusquam tamen aliquem in locum incurri apud Maronem, qui dicat huiusmodi obsequium à filiis erga parentes præstitum fuisse. Cum tamen Virgilius non semel narret, parentum funus diligenter à filiis procuratum; vt videre est 5. Æneid. cum Æneas se comparat ad iusta parenti Anchisæ ritè persoluenda. Item lib. 12. cum Launia parentis Amatæ funus lamentatur: quorum neutro in loco ait parentis oculos à filiis coopertos, cum cætera membratim prosequatur. Huius rei causam cum semel atque iterum indagarem, neque animum inducerem, tam solemnem ritum temerè, & inconsultè à poëta prætermisum; fortè incidi Mæuiam in legem, quæ, vt inquit Varro, interdixit, ne quis filius parentis iamiam morituri oculos clausisset. Huius autem legis rationem cum paulo altiùs explorarem, venit in mentem illius loci Cicero pro Roscio Amerino, Portentum, atque monstrum certissimum est esse aliquem humana specie & figura, qui tantum immanitate bestiarum vicinis, vt propter quos hanc suauissimam lucem

Virgil.

Lex Mania. Varro.

Tull.

aspeverit, eos indignissime luce priuarit.

Ne igitur vel hoc leuissimo argumento à filiis lucis vsura parentibus denegata videretur, cautum à veteribus, ne quis parentibus oculos fugillaret.

Deinde verò defuncti corpus per intervalla conclamabant. Vnde Terentius, Desine, inquit, iam conclamatum est. Hoc ne vt Virgilius esugeret? Haudquaquam; in 4. Didonem inclamat soror,

Morientem nomine clamas, in 3. Æneas Polydorum,

animamque sepulchro Condimus, & magna supremum vocem emus. Illius autem conclamationis verba in hanc erant composita sententiam. Vale, vale. Nos te ostium, quo natura permisit, sequemur. Hæc autem quam appositè cum Virgilianis verbis concinunt, & coherent, in 11.

Salue æternum mihi maxime Palli, Æternumque vale.

Nos te ordine, quo natura permisit, sequemur.

Nos alius hinc ad lacrymas eadem horrida belli Fata vocant.

Aqua item calida veteres cadauera abluabant: cam ob causam, vt refert Plinius, vt experiri possent, solutissime iam esset omnino animus à corpore: quandoque enim euenerat, vt viui homines pro mortuis flammis inferrentur. Virgil. in 4.

Dare vulnera lymphis Abluam.

& in 6. Pars calidos latices, & abena undantia flammis Expediunt, corpusque lauant frigentis, & vngunt.

Non modò enim lauabant, sed etiam vagebant. Ennius,

Tarquini corpus bona femina lauit, & vngit.

Perfius satyr. 3. de primario homine vita functo, Compositus lecto, crassisque lutatis anomis. Audio lacrymas illius puellæ apud Ouid. epistola 10.

Spiritus infelix peregrinus ibit in auras. Nec positos artus vngit amica manus.

His ita procuratis, defuncti corpus septem integros dies domi seruabant; vt præter alios refert Lucianus, eo quidem ritu, vt cadauer foras spectaret, facie, pedibusque in publicum veris, vnde Perfius citato loco,

In portam rigidos culces extendit, &c.

At etiam Virg. 5. Æneid. ait Æneam funebres ludos in Sicilia celebraturum, in nonum diem illos reiecit, interiectos verò septem diebus parentis funeri curando operam nauasse.

Præterea, si nona diem mortuibus animis Aurora exiulerit, radiisque retexerit orbem. & statim,

Expectata dies aderat, non tunc serena Aurora Phæionis equi iam luce vehèbant.

Sed iam cum ad rogam ventum erat, propinquiores vultu aliorum conuerso flammam inferbant. Auctor est Plutarch. in problematis, Dion item, qui in Seueri funere filios eius scribit pyram auctos accendisse. Virg. igitur 6. Æneid. de Miffeno,

Subiectam more parentum Auerse tenuere facem.

Cadauer alicuius viri primarij vestibus, auro, purpuræque distinctis indutum cremabatur: qua

154. Filiorum riuus, riuus & amor, doluit usque patrem. Clamant de functi corporum Terent.

155. Vale, vale, quo natura permisit, sequemur. Hæc autem quam appositè cum Virgilianis verbis concinunt, & coherent, in 11.

Cadauer aqua calida abluabantur.

Cadauer vnguntur.

Ouid.

Lucian. Cadauer ephebus, in publicum veris.

Virgil.

156. Exequiis funebribus. Plutarch. Dion.

Virgil.

Cadauer cremabatur, & quo modo?

Polyb. de re latissime agit Polybius lib. 6. Ciues vulgatè vulgata toga, id est, veste alba induti cremabantur. refert Plut. in probl. q. 26. Magistratus prætexta, censors purpurea toga. refert Polybius, Virg. 6. de Miffeno, Purpuræque super vestes velamina nota Coniungunt.

Rectè igitur apud Maronem lib. 11. Æneas Pallanta optimis quibusque vestibus exornat. Tum geminas vestes, & straque, auroque superbas Extulit Æneas, &c.

& statim, Harum vna iuueni supremum mæstus honorem Induit, arsuræque comas obnubuit amictu.

157. Cupressus in funebribus nobilium. Lucan. Cupressus quamuis feralis arbor esset, non tamen in plebeiorum hominum funeribus præferbatur. Lucan.

Et non plebeios vultus testata cupressus. Quare Virgilius in Polydori funere, qui filius erat Priami, cupressum cõstitutam memorat in 3.

Stant manibus ara Ceruleis mæste viuis, auroque cupresso.

Amicorũ consuetudo. Ex iis, quos defunctus in vita habuit carissimos, semper aliquis se in rogam cum illo inferebat. Meminit huius consuetudinis Tullius q. 5. Tusc. post medium, vbi ait, in India unam ex vxoribus cum viro in rogam conscendisse. Virgil. igitur 5. Æneid. cum de angue loquatur, qui subitò ex Anchisæ tumulo profiliit, subdit,

Incertus genium loci, famulumque parentis Esse putet.

Virg. Famulum interpretatur Seruius animum famuli, qui simul cum Anchisæ in flammis occubuerat. Tandem ludi gladiatorij fieri solebant, ex victis hominibus, mortique destinatis. refert Homerus eos ludos gladiatorios, quos Achilles ad Patrocli tumulum celebravit. Æneas igitur 11. Æneid. missurus Pallanta mortuum ad Euanthrum, eos quoque mittit qui ad eius tumulum mactentur,

Vinxerat, & post terga manus, quos mitteret vmbis Inferias, caeso sparsuros sanguine flammis.

Seruius. & alibi,

Captiuoque rogi perfundant sanguine flammis.

Ludi gladiatorij in funebribus. Homer.

158. Ad sepulchrum præfigi solita erant vniuersiusque insignia, gentilitiaque stemmata. Vt eruditè prosequitur Polybius lib. 6. Virgil. in 6. de Miffeno,

Decorantque super fulgentibus armis. & paulo post,

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum Imposuit, suæque arma viro, remamque tubamque.

Defunctorum corpora, vbiuque obiiissent, in domum referri, ibique sepeliri solebant. hoc autem Cicero 2. de legibus affirmat de Valerio Publicola, in Philippicis de Sernio Sulpitio. Plutarchus de Fabricio. Suetonius de Claudij familia. Legè Rosinum fol. 237. quod postea legibus duodecim tabularum cautum est. Id quod Seruius affirmat. Virg. 6.

Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro.

Pyra pro dignitate personarum pyræ fiebant. Vnde Homerus scribit Patroclo centum pedum pyram extructam esse. Virg. de Miffeno,

—pinguem tadis, & robore secto Ingentem struxere pyram.

Liquores, quibus præsertim veteres in his sacris utebantur, erant aqua, quæ propterea dicitur à Pindaro elementorum præstantissimum, & eis ov µυδύδωρ. Et Ouidius reprehendit veteres, quòd existimarent omnia crimina aqua expiari.

Virg. Insignia ad sepulchri ap-pensa.

Cadauer domi sepulchrum.

Tull. Plutarc. Sueton. Rosin. Seruius.

Virg. Pyra pro dignitate personarum pyræ fiebant.

Virg. —pinguem tadis, & robore secto Ingentem struxere pyram.

Aqua sacra utebantur.

Pindar.

Virg.

Virg.

Virg.

Ab nimium faciles, qui tristia crimina cadis Fulminea tolli posse putatis aqua. Ouid.

Oleum, quod etiam in Patrocli pyram injectum est, referente Homero, vt melius accenderetur. Vinum etiam, ibidem. Sanguis, mel, & lac. Iphiginia apud Euripidem in trægædia sui nominis cum fratri parentare vellet, sanguinem, & mel in terram effudit. De his omnibus mentionem facit Virg. 6.

Aqua, Idem ter socios pura circumtulit unda. Olem,

Thurea dona, dapes, fuso crateris olivo. Vinum, lac, sanguis, in 5.

Hic duo riuè mero libans Carehestia Baccho Fundit humi, duo lacte nouo, duo sanguine sacro.

Illud tamen aduerte, quod Macrobius lib. 3. capite 1. obseruauit; Superis sacrificia facturos, se integros abluere solitos: vnde Virgil. 2.

—Donec me flumine vino Abluero.

Inferis verò se tantum aqua aspergere. In 4. Dic corpus properet fluminali spargere lymphæ.

Ter socios pura circumtulit unda Spargens rore leui, &c.

Ferales arbores erant cupressus, piceæ, seu tædæ, ilex, seu robur. de cupressu Quidius libro 3. Trist. quæ causa? quia semel incisa non renascitur.

Funeris ara mihi ferali cinctæ cupresso Conuenit.

De tædæ poëta nescio quis, quæ verò causa? quia succosa cum sit, aptam præbet ignibus materiam, —Bustalibus horrida tadis Agmina.

De ilice sæpe Homerus mentionem facit in sacris funebribus, cuius rei causam reddunt, quia nunquam efflorescat. Sed iam Virg. audiamus in 6. de cupresso,

—ferales ante Cupressos Constituunt.

De tadis, seu piceis; robore, seu ilice, in 6. Principio pinguem tadis, & robore secto Ingentem struxere pyram.

& paulo superius, Procumbunt piceæ, sonat icla securibus ilex, in 4.

At Regina pyra penetrati in sede sub auras Erecta ingenti, tadis, atque ilice secta.

Eandem ob causam 5. Æneid. Metam. ex ilice posuit Æneas in ludis feralibus,

Et viridem statuit frondenti ex ilice metam.

Multa etiam insignia, aurum, arma, pretiosas vestes, aliaque huiusmodi in rogam cum cadauere absumenda coniciebantur; quod vel inde perspicuum fiet, quia lege duodecim tabularum cautum est, ne deinceps tantæ fierent impensæ. Virgil. 11. de exequiis Troianorum,

Hinc alij spolia occisis direpta Latinis Coniungunt igni, galeas ensesque decoros Franaque feruentisque rotas, &c.

159. Olei in pyras coniectum, & cur? Vinu in pyras coniectum, & cur? Homer. Euripid. Virgil.

Macrobius.

Virgil. Ablutiones ante sacrificia.

160. Ferales arbores ad sepulchra.

Ouid.

Homer.

Virgil.

Insignia coniecta in pyras ferales.

CAPVT II.

Tuba ac tibia, quibus funeribus adhiberi solita.

161. V Eteres in principum virorum funeribus tubis pariter, ac tibiis utebantur: solas tamen tibus vel pueris, vel hominibus abiectionis notæ efferendis adhibebant. Et quidem vtrunque instrumentum funebre fuisse, docet in primis Alexand. ab Alex. lib. 3. Gen. dier. cap. 7. vbi ait, Senatoribus, & Patriis, atque summis ducibus tuba: minoribus & plebeis exequiali tibia canere solitæ. Hoc ego confirmo ex Apocal. 18. 22. Es tibi canentium, & tuba non audietur in te amplius. Nam, Ribera interprete, idem est, ac si dicat: Non reperientur in te amplius funebres pompæ, quia nulla erit vox tubicinum, nec tubicinum quæ defunctorum cadauera comitatur; iam enim nulli erunt qui moriantur, omnes vnâ fato concesserunt. Non abludit ab hoc testimonio Alexandri illud Seruij in 5. Æneid. quem citat Rosinus tum lib. 5. cap. 39. fol. 236. tum etiam lib. 8. cap. 6. fol. 331. cuius hæc sunt verba. Antiqua fuit consuetudinis, ut maioris ætatis funera ad tubam; minoris verò ad tibiā proferrerentur. De tibia verò seorsim illud Ouidij testimonium satis esto lib. 6. Fast. versùs finem,

Camabat fanis, cantabat, tibia ludis, Cantabat mæstis tibia funeribus. Cuius etiam illud est de tuba, quam propterea funestam appellat, quia funeribus inferiret. At mihi funesta instabiliora tuba. Eodem appposito vsus est Propertius, cum funebrem à nuptiali tibia distingueret, Tibia funesta tristior illa tuba.

Sed vnde testimonia comparabis, quibus planum fiat, principum virorum funera ad tubas pariter, ac tibus efferri? Ex Plutarcho in primis, qui ait tubicines diuitum funeribus adhiberi. Certè illustre illud est quod de Demetrii funere prodit. Nam Xenophantus totius antiquitatis tubicen celeberrimus in Regia biremi, in qua erat Regis cadauer, iusta soluit ad suauissimum tubæ suæ concentum. Remiges verò tanta aptitudine fluctus ciebant, vt remorum pulsû tubæ modulationibus responderent, harmoniâque redderent iucundissimam. Deinde ex Persio satyr. 3. qui de primarij viri funere loquutus, ita ait,

Hinc tuba, candela, tandemque beatulus lato Composuisti lecto, crassisque lutatus æonibus In portam rigidos calces extendit.

Ex Propertio lib. 4. eleg. vlt. cuius hoc est distichon de Cornelie funere, Sic mæsta cecinere tuba, cum subdita nostrum Detraheret lecto fax inimica caput.

Tubam item maiorum natu funeribus propriam esse obseruarunt præter alios Nibrisseus in Persium, Brodeus lib. 4. Miscellan. cap. 30. Magius lib. 1. Miscel. cap. 13. Victorius lib. 9. var. lect. cap. 14. Sic tuba in funere Pallantis apud Virgilium,

163. It caelo, clamorque virum, clangorque tubarum. Iam verò in diuitum tibus etiam adhibitas fuisse testatur in primis M. Tullius lib. 2. de legibus prope finem, aens, principes viros vita funetos cantu ad tibiā celebrari; & sancitum legibus 12. tabularum ultra decem tibicines neminem conducere. Cæterum solas tibus in puerorum fune-

ribus præferri, significare mihi Stadius videtur lib. 6. Thebaid. de funere Archemori, dum inquit, Tibia, cui teneros suorum producere Manes. Eodem spectant verba illa Lactantij. Tuber, inquit, religio ut nationibus mortuis tuba, minoribus tibia caneretur. Accedit, quod in sacris literis reperitur, puellam Archiynagogi filiam cum tibus efferri. nam Matth. 9. dicitur, cum vidi sei tibiâ, & turbam tumultu. amen, &c. Sed & inferioris notæ homines ad tibus efferantur. Ouid. 5. de trist. Eleg. 1. cum suam miseriam lamentetur,

Tibia funeribus conuenit ista meis. Et Propertius cum non sumptuoso, sed tenuiorum funere efferri vellet, ait: Nec mea tunc longa speratetur imagine pompa Nec tuba sit facti vana que vela mei. Vnde colligo tubam in inopum iustis nunquam adhibitam; tibiâ omnium funera comitari. Lege Delrium in Herc. fur. chor. 3. fol. 182.

CAPVT III.

Epitaphium, Nenia, Epicedium.

164. Epitaphium est inscriptio, quæ sepulchris inciditur in laudem mortuorum; quasi in sepulchro. Tale illud est apud Virg. in Daphnide,

Et tumulum facite, & tumulo superadde cæmen, Daphnis ego in syluis hinc esse ad sidera notus Formosi pecoris custos, formosior ipse. Nenia & Νένια, id est, vltima, cæmen erat ad rogam decantari solitum, cuius mihi exemplum videtur illud apud Virgil. 4. Æneid. quod Dido cecinit, vbi primùm descendit furibunda rogos,

Dulces exiuit dum fata, Deij, que ferebant, Accipite hanc animam, meque his exoluite curis. Vixi, & quem dederas cursum fortuna, peregeri Et nunc magna mei sub terras ibit imago. Vrbem præclaram stans; mea vniuersa vidi Ultra vitum, pænas inimico a fœdere recepi Felix, heu nimium felix, si litora tantum Nunquam Dardania tetigissent nostra carina; Dixit, & os impressa toro moriemur multa? Sed moriamur, ait. Sic sic iuuat me sub vmbra. Hauriat hunc oculus ignem, crudelis ab alto Dardanus, & nostra secum ferat omnia caecis.

Epicedium cæmen erat, quod in exequiis decantabatur, & vt scribit Ammonius, laudem demortui continet cum commiseratione. Exemplo sit apud Virgilium cæmen illud, quo mater extinctum Euryalum lamentatur.

Hunc ego te Euryale aspicio, tunc ille senecta Sera mea requies? potuisti linquere solam Crudelis; nec te sub tanta pericula missum Affari extremum misere data copia maris? Heu terra ignota canibus, data præda Latinis Alitibusque iaces; nec te tua funera mater Produxi, presertim oculos, aut vultura laui: Veste regens, tibi quam noctes festina, diis que Urgebam, & tela curas solabar aniles Quò sequar? aut que nunc artus, auulsi que membra, Et sinus lacerum tellus habet? hoc mihi de te Nate refers? hoc sum terræque marique secutus? Item illud lib. 11. quo Æneas Pallantis immaturum interitum deplorat.

Lausi epicedium.

Ouid. Tibia in fun. ribus mæstiorum. Propert.

Delius. Tibia nunquam adhibita in funeribus inopum.

166. Epitaphium

quæ?

Casti Aurora mouestitia.

Virgilius.

Alciatus Amor d. ipsi etiam Dijs triumphauit.

Strozius.

165. Epitaphium

quæ?

Virg. Euryalis epitaphium.

167. D. Bernard.

Amoris vis, & potentia vel etiam in defunctos.

Te, ne, inquit, miserande puer, cum lata venires Inuidit Fortuna mihi, ne regna videres Nostra, nec ad sedes victor venerere paternas. Rursus illud eodem libro, quo Euander demortuum filium excepit, Non hæc ò Palla dederas promissa parenti, Cautius ut seuo velles te credere Marti; Haud ignarus eram, quatum noua gloria in armis, Et prædulce decus primo in certamine posset. Tandem illud in 10. quo Mezentius filium suum Lausum dolet interemptum,

Tanta ne me tenui viuendi nate voluntas, Vt pro me hostili paterer succedere dextra Quem genui? tua ne hæc genitor per vulnera seruos Morie tua viuens, &c.

CAPVT IV.

Amoris vis, & potentia, ex Virgilio 1. Æneid.

Nate meæ vires mea magna potentia solus.

166. H Aud inficiabor sub turpicala aliquando specie sacra multa sanctaque apud prioris illius æui mortales obtegi; quæ qui retexerit, ad instar magni alicuius Pontificis mihi semper obseruabitur. Ergo age, & bono Deo auspice, ad lasciuientem illum Veneris puerum, cautè tamen, pergamus. Quem potentissimum & inuictissimum sub tenello illo corpufculo appellitare haud verentur præci illi heroës. Audi Virgilium in Cyri.

Seu malus ille puer quem nec sua flectere mater Iraui potui, quem nec pater, ac auus idem Inppiter, ille etiam Pænos domitare leones, Et validas docuit vires mansuescere tigres.

Virgilius. Videndus Alciatus Emblem. 6. vbi scitè Cupidinis potentiam notat. Nec verò in miseros solum homunciones, & indomitas feras, verum etiam in Deorum maiestatem ausus est defauire. Vnde multos Deorum ab eo victos celebravit antiquitas. illud de Arcadio Deo, quem pastores Pana dicunt, non possunt, quin attingam, quem à Cupidine victum in certamine nemo nescit, de eorum lucta illud Epigramma tantum appingo Strozij poëta,

Pan, & Amor quondam lucta certare volentes, Depozunt calamos ille, vel ille sacros. Hic onus alarum, vilose Nebridos ille: Projicit hic arcus, projicit ille pedum. Tum liquido exutos artus persuadit olivo Cecropique modum seruat uterque Pales. Conseruere manus totis conatibus ambo, Robore Pan fidens, dexteritate puer. A spera pugna fuit, primisque assulibus anceps: Nunc Pana aiebant vincere, nunc Puerum. Ac demum ellato prensauit, cornua saltus, Panaque, qui vincit omnia, vicit Amor.

167. Quæ omnia in castum, & cœlestem amorem inflectere haud erit operosum, quibus adde Amoris elogium, Triumphat de Deo Amor. Quod Bernardus calamo planè aureo scripsit in sermone 64. in Cant. ad finem. Amor verò, vel in ipsos defunctos mortales potestatem habet, & ius seruat suum. laudo Mantuanum in 6. vbi Dido Regina in Æneam torua inducitur, nihilominus memora, Mendoça Viridarium.

& beneuola in Sichæum, etiam defunctum, qui quidem mutuo Regina suam amore vel etiam apud inferos prosequitur.

Coniux vbi pristinus illi Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.

CAPVT V.

Virgilius in 1. Æneidos explicatus.

168. M Emini paulo humanioribus non dicam imbuto, sed vel leuiter insperfo, illud ex Æneid. tantum à Sole & luce abest, vt Sole & luce non sit illustrius.

Non obtusa adeò gestamus pectora Pæni, Nec tam auersus equos Tyria Sol iungit ab vrbe. Quòd tamen ad Lyræ Persij mihi sonet, non displicet Satyrographum inducere satyra 1. vbi ita,

Si quid tamen aptius erit

Laudari metuum, neque enim mihi cornea fibra est. Quem locū Franciscus Syluius Politiani in epistolis felicissimus interpres interpretatur, & dilucidat, epist. vltima lib. 1. Quasi, inquit, ego sim brutus, rusticusque & amissus, & cornutus. Ex sententia verò aliorum Persij interpretum, pro duro pectore, & quod cum Virgil. concinit, obtuso, intellectum vult. Ex vero etiam etymo pro dura corporis cute idem explanat Syluius, quod mirè arridet, & cum nostro Virgilio facit, fibrum enim Latini pro eo quod esset extremum, dixerunt: vnde cornea fibra pro dura cute venuste exponi potest. Iam verò qui dura sunt cute, nullus amicus Philosophia, nisi stolidos dicet, & obtuso sensu, & (quod aiunt) elephanti corio rector, quid de se Carthaginenses haud facillè patiebantur, vnde

Non obtusa adeò gestamus pectora Pæni, &c.

CAPVT VI.

Horatius illustratus in poëtarum gratiam lib. 4. od. 2.

169. Horatij illud decantatissimum odarum lib. 4. od. 2. obiter notarim. Ita ille,

ego apis Matina More, modoque Grata carpentis thyma per laborem Plurimum, circa necnus, vuidique Tiburis ripis, operosa paruis Carmina fingo.

Vbi Lyrus postquam Pindarum honorificè admodum cygno similem fecit, se ipsum apiculæ, poësimque suam melleficio comparauit. Quod mihi non humile solum opificium, & carminis abiectum genus insinuat, sed multò etiam probabilius festiuitatem, morem, & naturam poëtarum. Facit illud ex Platone in Ione. Nobis enim poëta dicunt se à fontibus, quibus mel scaturit, haurientes, & à Musarum viridariis, collibusque decerpentes ad nos carmina transferre: quemadmodum apes mel ex floribus, & instar apum volare se afferunt. Hæc Plato. Quæ an semper Lyrici versiculis concinnant, esto iudex. Boni autem poëta per hortos Gratia-

168.

Virgilius.

Persius.

Syluius.

Dura cute est stolidus.

Carthaginenses.

169.

Horatius.

Pindari carmina suauissima.

Plato. Poëta apes.

rum vagantes, & ex his dulcissimum quodque carpentes, ea concinunt carmina, ut illis ne mel quidem ipsum mellitius videri possit. Pulchre Lucretius,

Lucretius. Floriferis ut apes in salubris omnia libant, Omnia nos item depascimur aurea doli.

170. Sed cur poëta apibus comparentur, iure optimo rogat: paucis satisfacio. Primum, quia apes naturam, non artem sequuntur: sic poëta natura, non arte valent, de qua re alibi. Secundò, quia apes nisi irrentur, innocuæ sunt, irritatè verò insignunt culeos. Idem poëtis ingenium ubi non læduntur, nulla hominum natio innocentior, læcessiti ita vlciscuntur, ut vel ad mortem adigant. Nam præter id quod de Archilo legimus, & nos alibi diximus, testatur Muretus lib. 8. variarum cap. 1. fuisse ætate poëtam, qui tam seueris versibus inimicam præstrinxit, ut præ dolore interierit. Poëta ipsi fatentur & iactant, quorum illa sunt,

Poëtarum stimulus. Muretus.

Cave, cave. namque in malos æsperrimus Parata tollo cornua.

Item, Ne quisquam noceat cupido mihi pacis: at ille, Qui me commoritur, melius tangere clamo Flebit, & insignis tota cantabitur urbe.

CAPVT VII.

Lauum Virgilij omen, & aliorum captatur.

171. Incidi nuper in Plutarchi problema, in quo illud vocat in dubium, quod multos Virgilij interpretes malè torquet, ubi poëta de auguriis meminit, & læua appellat. Ita enim ad primam Eclogam,

Sæpe malum hoc nobis simens non læua fuisse, De caelo tactus memini predicere quercus. & Georgicorum lib. 4.

— Si quem numina læua sinunt. & Æneid. 2.

Imonuis lauum.

Quæ omnia viri docti ita interpretantur ut felicia, & prospera auguria sint. In reddenda tamen huius ænigmatis ratione mirè dissentiunt. Scio ego Plinium id referre ad mundi partem; ex Etruscorum enim disciplina partem eam, quæ ad ortum respicit, dextram dicit, quæ ad occasum, sinistram. Auspicia igitur læua ideò prospera, quòd ad ortum, hoc est, læuam mundi partem pertineat; non verò ad occasum. Ita fermè doctissimus Beroaldus, & M. Varro; ita Ennium interpretabere illo versu,

Contentus læuum bene tempestate serena. Ita Statio lucem afferes Theb. 3.

Signa feret, læuisque tones.

172. Sententiæ autem tantorum hominum non repugnabo; sed adhuc inuestigandum altiùs. Scio præterea quæ nobis sinistra sunt, superis esse dextra, cum ex aduerso respondeant: idque multos esse in causa dixerint, quare sinistra appellemus prospera, & secunda. Cæterum adhuc hæreo. Ad Plutarchum redeo. A sinendo enim sinistrum interpretatur: id videlicet sinistrum esse augurium, quo quasi hortamur alios, ut nos sinant rem peragere, vel potiùs, quo cælum nos finit feliciter operari. Inest nescio quid

festiuitatis huic sensui, quamobrem fortasse Festo Pomponio comprobatur. Ego tamen adhuc moror in meo Plutarcho. Vide, inquit, necim sinistrae partes natura infirmiores sunt, auguriis ac signis quasi corroborentur, atque his mirè supplementis viribus adaugentur. Arguta sanè hæc, & omnibus reliquis, meo iudicio, plausibilior sententia, quæ vel ipsa nouitate sibi studiosum animum conciliat. Itaque læua, & sinistra auguria ideò felicia, quoniam sinistras hominum partes debiles ex se, & imbecillas fausto suo, & felici actu solidas reddat, & valentes.

Non me latet Hemistichium illud, Numina læua sinunt, de Vejoue, hoc est, numine pernicioso commo- de posse interpretari, cum huius simulachrum Romæ fuerit, sagittis manu gestans, cuius mortalibus cladem minitetur, & quamobrem nepotum mento esset, à mortalibus sæpe rogabatur: quod hîc fortè Virgilius.

CAPVT VIII.

Voti reus, & voti damnatus quis.

Vide Alexandrum ab Alex. Genialium dierum lib. 3. cap. 22. ibique Andr. Tiraquel. ubi hæc Virg. carmina exponuntur. Ex lib. Æneid. 5.

Vobis lætus ego hoc candentem in littore tururum Constituam ante aras voti reus. & ex Eclog. 5.

— tibi sic vota quotannis Agricola facient: damnabis tu quoque votis. Vbi voti reus is dicitur, qui emissio susceptoque voto se Diis obligauerat. Voti damnatus ille, qui voti compos factus est, remque, pro qua votum emiserat, consecutus, atque adeò obnoxius manet, teneturque ad solutionem. Nam ita hominum vulgus Deo vouere solet, ut sub conditione quasi cum ipso contrahat, subeatque leges pacti, ut scilicet non alia ratione se voti damnatum, & reum velit, quàm si votis petita obtinuerit. Sed hac re plenus est Erythreus, verbo damnatis.

CAPVT IX.

Terentius explicatus.

Æquè omnes, ac suos vngues illa Terentij enouerunt in Andriæ prologo, sed prius cortodent integros, quàm verum sapiant. Nam, inquit, in prologis scribendis operam abutitur, non qui argumentum narret. Turnebus sapit: Ego, inquit, abuti operam interpretor esse operam impendere, & consumere. Hoc sensu, in prologis poëta operam non ponit, nec consumit in argumenti narratione, sed in calumniæ, & maledictorum depulsione: qui autem valet, id est, non operam ponit, ut argumentum narret, sed, &c.

Sic Plaut. Asinaria. Vbi sunt quæ dedi? C. Abusa, id est, ea consumpsi. Turneb. aduers. lib. 1. cap. 8.

CAPVT X.

Quid Porcus Troianus, quid proteruiam facere, qui pileati fratres apud Catullum.

175. Porcus Troianus, qui fit disco apud Macro- bium Saturnal. lib. 3. cap. 13. ubi pontifica- tis cœnæ luxum notat. Ubi, inquit, iam luxuria tunc accusaretur, quando tot rebus facta fuit cœna Pontificum: ipsa verò edulium genera quam dictu turpia? Nam Cincius in suasionem legis Fannia obij- cit seculo suo, quòd porcum Troianum mensis inferat: quem illi sic vocabant, quasi aliis inclusis animalibus grauidum, ut ille Troianus equus grauidus armatis fuit. Hæc Macrobius, aliaque de luxu pontifica- lis cœnæ.

Lepidissimus ille Catonis iocus, referente Ma- crobio Saturn. lib. 2. cap. 11. Sacrificium, inquit, apud veteres fuit quod vocabatur proteruia: in eo mos erat ut siquid ex epulis reliquum esset, igne consume- retur: hinc Catonis iocus est, namque Albinum quen- dam, qui sua bona comedisset, & nouissimè domum, qua ei reliqua erat, incendio perdidisset, proteruiam fecisse dicebat, quod comedisse non potuerit id com- buisse.

Catullianus versus Epigram. 38. A pileatis no- na fratribus pila, parum diligenter explicatur, sed à Beroaldo optimè dilucidatus est in commen- tariis in Suetonium in vita Iulij Cæsaris cap. 10. Nonam igitur pilam à pileatis fratribus intelligit Salacem illam tabernam, de qua loquitur, quæ erat in foro nona ordine à templo Castoris, & Polucis, quos pileatos fratres appellat, quòd es- sent Lacones, his pileatis pugnare moris fuit.

SATURNALIORVM decas IX.

Scipionis somnium diuinatur.

CAPVT PRIMVM.

Somnij oraculum.

176. Sex libros de Republica à Cicerone in lucem Seditos temporum iniquitas coniecit in tenebras. Cum enim Italia ab hostibus passim incen- deretur, necesse erat, ut antiquæ bibliothecæ, ve- teres archiui, peruetusta tabularia, pariter cum illa omnia deflagarent. Aliqua supersunt ana- lecta, ex quibus princeps illud est, quod vulgò somnium Scipionis nuncupatur. Librorum ratio, (quæ Ciceroni familiaris est, & ex fontibus hæc Academiae profluxit) tota dialogis conti- netur. Disputatio igitur in personam Scipionis, Lelij, & Manlij confertur; eorum dictis aucu- pes, & venatores adsunt ingenui, benèque mo- rati adolescentes, Tubero, Rutilius, Scæuola, & Fannius. Inter eos Scipio, ut inquit Tullius, qua- si prælagiret mortem sibi paucis post diebus af- futuram, loculentissimè disseruit de immortalitate animorù, id, quod in quiete peruisum ex Afri- cano audisse memorabat.

Mendoça Viridarium.

Cæterum, ut faciliùs intelligas quòd de Sci- pione hîc sermo habeatur; ita accipe. Scipio- num familia primariam inter Romanos habuit dignitatem. Autor illi extitit Cornelius quidam, qui, teste Macrobio 1. saturnal. 6. cum parentem cæcum pro Scipione, hoc est, baculo susten- taret, Scipionis nomen sibi inuenit, ac suis poste- ris delegauit. Natus ex hoc Scipio, qui ab Afri- ca subacta, Africani nomine celebratur: sed quia aliquando, ut cecinit Horatius,

— imbellem feroces Progenerant aquila columbam; Africanus filium genuit Scipionem, tum corporis, tum mentis viribus à parente maximè dege- nerem, qua de re consule Valerium lib. 3. cap. 5. Quod si verum est, quod ait Tull. in Bruto, hunc Scipionem disertum, & eruditum extitisse; certè ea re videri debuit prudentissimus, quòd Scipio- nem Æmilianum Pauli Æmilij filium adoptauit, cuius virtutibus effectum est, ut Scipionum fam- ilia paulatim degenerare cœpta in auitam di- gnitatem instauraretur; hic enim adolescens Nu- mantiam euertit. Consul Carthaginem deleuit: Tribunus militum Africam obiuit vniuersam, vnde Africani nomen, non solum habuit hære- ditarium, sed etiam priorum factorum ampli- tudine comparatum. Hunc M. Tullius indu- cit, cum de aliis rebus, tum de suo somnio collo- quentem.

CAPVT II.

Ad quartam legionem Tribunus mi- litum.

DE legionibus Romanorum consule Vege- tium lib. 2. de re militari cap. 2. A. Gellium lib. 16. noctium Atticarum, cap. 4. De tribunis militum lege Fenestellam cap. 16. & Pomponium Lætum cap. 9. Vtrumque de magistratibus Ro- manorum. Tribuni igitur quatuor fuere quadri- partitum imperium habentes. Vnde Scipio vnus è quatuor, quartæ dicitur legioni præfuisse.

Masinißam.

De Masinißa multa Liuius decade 3. lib. 8. il- lud encomium apud Ciceronem in Catone ce- lebre est, Masinißa, inquit, nonaginta annos na- tus cum ingressus iter pedibus sit, in equum omnino non ascendit: cum equo ex equo non descendit: nullo imbre, nullo frigore adduci potest, ut capite aperto sit; summa in eo est corporis siccitas: itaque exequitur om- nia Regis officia, & munera. Idcirco non immeritò dicitur à Silio,

Feruidus ingenij Masinißa, & feruidus ani. Quo carmine ostendit Turnebus Masinißam simplò sigma priori loco, non Masinißam, duplo scilicet efferendum. Quod etiam probat Ouidij carmen,

— superat Masinißa Syphacem.

Familie nostre amicitissimus.

Huius amicitie causæ variæ traduntur à Liui- o citato: ob quas inter Africanum, & Masinißam ius hospitij constitutum erat, ut ex Tull. in Cat. palàm est: hospitij verò ius tale est, ut si alter duorum fœdere coeuntium, in alterius regione peregrinetur, non nisi apud illum diuerferet. Hu-

Hospitij ius, ius autem iuris nota, siue symbolum, erat quædam tessera, quam frangere dicebatur, qui hospitij leges violaret. Plaut. in Cistellaria. *Hic, inquit, apud nos iam fidei confregisti tesseram.* Constat autem tessera binis tabellis certis quibusdam commissuris inter sese coeuntibus; quarum singule apud singulos socios seruabantur: ut si quando in posterum minores natu sociorum aliquem in locum conuenienter, inspectis tessere partibus, an inter se recte cohererent, mutua se hospitij necessitudine complecterentur. Vnde apud Plaut. in Panulo, duo hospites ita se mutuo examinant, *Tesseram.* (inquit vnus) *si vis conferre hospitalem eccam attuli.* Cui alius, *Age dum huc ostende; est par probè: O mi hospes, salue multum.*

Grates tibi ago summe Sol.

179. Crediderim hoc loco summum solem vsurpare pro summo ioue. Cum enim ex doctrina etiam Stoicorum, vt egregie Macrobius, vnum tantum Numen ab antiquis colebatur, illud diuersis nominibus, nunc Solem, nunc Liberum, nunc Iouem appellabant. Iouis autem fieri mentionem à Masinissa oportebat, quippe qui hospitij iuri præesse credebatur: vnde Iouem hospitalem antiquitas nuncupabat. Illumque Dido i. Æneidos tanquam hospitij præsidem implorat.

Inppiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur.

Artior quam sebat.

180. Scipio somni parcus fuit: talis esse debet bonus Imperator. Ideo Virgilius Æneam facit vigilantem in i. Æneid.

Et pius Æneas per noctem plurima voluens.

Virg. Epaminondas dux Thebanus quando milites iacebant somno, vt aiunt, pressi Endimionis, solus vigil urbem circumibat. Rogatus cur id faceret: respondit, *et dormire care is iacet:* autor est Plutarchus. Idem Epaminondas cum militem, qui erat in excubiis, somno sopitum inueniret, gladio transiit, asserens *dormientem inuenisse, dormientem reliquisse.* Refert Alexand. ab Alex. lib. i. c. 12. Perfarum consuetudo laudatissima illa fuit, vt qui regio cubili præerat cum primùm se dies, vt qui recderet, regem his vocib. compellaret, *Rex vigil, a negotia cura.* Notum illud est ex Homero, quod prouerbij loco celebratur,

Alexand. ab Alex. *Non deret principem solidam dormire noctem.* Quare sicut dies gerendis præliis, ita nox capiendis consiliis aptissima est: vnde græcè *εὐπρωὴ* dicitur, à verbo *εὐπορεῖν*, id est, *bene sapere.* Ex quo prouerbium illud natum est, *Nox dabit consilium.* Eodem alludit Tullius 2. de Oratore, *Nox te Antoni expoluit, hominemque redidit.*

Homert. *Non deret principem solidam dormire noctem.* Quare sicut dies gerendis præliis, ita nox capiendis consiliis aptissima est: vnde græcè *εὐπρωὴ* dicitur, à verbo *εὐπορεῖν*, id est, *bene sapere.* Ex quo prouerbium illud natum est, *Nox dabit consilium.* Eodem alludit Tullius 2. de Oratore, *Nox te Antoni expoluit, hominemque redidit.*

CAPVT III.

Fit enim ferè, vt cogitationes, &c.

181. EA plerumque somniamus, quibus dediti sumus, vel, quibus vigilantes occupamur. Quod Lucretius lib. 4. graphicè depinxit.

Et cui quisque ferè studio deuinctus adheret, Aut quibus in rebus multum sumus ante morati; Atque in qua ratione fuit contenta magis mens, In somnis eadem plerumque videmur obire. Causidici causas agere, & componere leges. Endoperatores pugnare, & prælia obire: Nauta contractum cum ventis ponere bellum. Hinc est, quod refert Tiraq. tract. de pœnis tem-

perandis aut remittendis fœminam fuisse, quæ dormiens è lecto surgeret panemq; faceret, qui vigilans ea munera exercebat. Item Pitis vixisse hominem, qui nocte dormiens se armaret, & per urbem cantando vagaretur, quia illis rebus vigilans nauabat operam. Tertium Parisiis commoratum, qui dormiens exiret domo, & ad flumen Secanam puerum interimeret, neque dum experget factus reciperet in lectum; fortasse, quia vigilans ludum gladiatorium frequentabat. Quod planè in rebus ferè omnib. euenit, de suo studio diurno fatetur Claudianus in præfat. lib. 3. Proserp.

Omnia que sensu voluntur vota diurno, Pectore sopito reddit amica quies. Venator defessa toro cum membra reponit, Menstamen ad sylvas, & sua lagyra redit. Iudicibus lites, auriga summis curus. Vanaque nocturnus meca canitur equis. Furo gaudet amans, permutat nautæ merces, Et vigil elapsis quarit auratus opes, Blandaque largitur frustra sitientibus agris Irriguus gelido pocula fonte sepor. Me quoque misarum studium sub nocte silenti Artibus a sicutis sollicitare solet.

Ex imagine eius.

Veteres quò erant nobiliores, eò diligentius suorum maiorum imagines conseruabant. Vnde familia sine imaginibus, erat humilis, & obsecra: contra verò multarum imaginum familia erat clara, & illustri. Imagines fumosæ antiquioris dignitatis indices erant. Vnde est illud Ciceronis in Pitonem, *Obrepisti, inquit, ad honores, errore hominum, & commendatione iungarum imaginum, quarum similes habes nihil præter colorem, vbi Tull. teste Budæo in Pand. fumosæ imagines appellauit antiquissimi generis itemmata, vt legere omnino debeas apud Iuuen.*

Fumosos equitum cum Decurione ministros. Budæo subscribit Turneb. lib. 2. cap. 15. qui & dat causam coloris. *Nam inquit, in antiquioribus essent idcirco vestite panno, & in æmulo. Subitæ imagines apud Plinium Iuniorum nouam, ac recens natam, significant dignitatem. Fiebat huiusmodi imagines non solum ex auro, arève, sed etiam, teste Plinio 35. naturalis historia 2. et cera, quod adèd verum est, vt non magis vera Apollinis oracula, imò eas potèr vniquè appellant ceras, vt statim Iuuenalis, & iam Ouidius,*

Nec te decipiant veteris plena amica cere. Imagines etiam in clypeis, quibus veteres militauerant, depingi solitas, si credis Plinio lib. 35. cap. 33. Id in causa fortassis cur tantum fuerint clypei. Plurima huius coloris reliquo Lipsio i. Elect. cap. 29. & Budæo in Pand. ad l. puotem, de origine iuris. Imagines autem in primis domorum atrijs locabantur, vt prius maiores suos, quàm se ipsum quisque venientibus ostentaret. Hinc Ouidianum illud explicatur,

Perlege dispositas generosa per atria ceras. Illud item Iuuenalis fatyra 8. Tota licet veteres exornent undique cere Atria, nobilitas sola est, atque unica virtus. Ibidem ait has imagines sine virtutum monumentis nihil profuturas. *Stemmata quid jaciunt: quid prodest Pontice longæ Sanguine censeris: pietosque ostendit vultus*

Vide Auctorem lib. 4. prob. 16.

Claudianus

181. Homologia tum imp. nat.

Tull.

Iuuenal. Buc. Turneb.

Plin. Imagin. nat. Imagin. prof. nat.

Iuuenal. Ouid.

Plin.

L. p. Bud.

Ouid.

Iuuen.

Matio

Saturnaliorum decas IX.

Maiores, & stantes in curribus Æmilianos Si coram Lepidis malè viuunt.
Senec. Laudo in poetæ sententiam Senecam. *Non facis nobilem atrium plenum fumosis imaginibus, animus est qui facit nobilem.* Addo Nazianz. *Nobilitatis auctorem posteris esse præstat, quam à maioribus acceptam labefactare. quem admodum bonum esse satius est, quam à bonis originem traxisse.* Et alibi; *Melius bonum esse, quam creari ex bonis.* Sed hac de re lege Ciceronis orationem in Salustium, vbi ostendit virtutem propriis factis comparatam acceptæ à maioribus præferendam. Vnum illud non omitram ex eodem Cicerone pro Archia sub finem. *An, inquit, cum statuas, & imagines non animorum simulachra, sed corporum studiosè multum summi homines reliquerunt, consiliorum relinquere, ac virtutum nostrarum effigiem nonne multo malle debemus summi ingenij expressam & politam?*

Ostendebat autem Carthaginem.

183. Romanis cum Carthaginensibus acre fuit bellum, ac diuturnum; meritò vt diceret Cato, *Carthaginem instar cotis fuisse, in qua Romanorum virtus subigi & acui videretur.* Hinc est illud Tullianum pro lege Manilia, cum de Scipione loqueretur, *Non dico, inquit, duas vrbes potentissimas, que huic imperio maxime minabantur, Carthaginem, atque Numantiam ab eodem Scipione esse deletas.* Illud item pro Murena, *Africanus, inquit, duos terrores huius imperij Carthaginem Numantiæque deleuit.* Hoc verò odium Carthaginensium iam inde à Didonis temporibus mihi videtur deriuatum in Romanos. quæ iam iam moritura suis posteris illud vnum studium delegauit Æneæ posteritatem euertendi.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor, Qui face Dardanios ferroque sequare colonos Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires.

CAPVT IV.

De excelfo, & pleno stellarum.

184. Circulum lacteum intelligit, interprete Macrobio lib. i. cap. 5. qui adèd manifestus est, vt indice non indigeat, quo monstratur. Vnde Manilius, *Non querendus erit, visus incurrit in ipsos Sponte sua, sequi ipse docet, cogitque notari.* Huius circuli duplex causa traditur, poetica, & philosophica. Poetica rursus quadruplex. Prima, quia illac solarem currum Phaëton egerat, & præcipitaret. Manilius,

Manet illa fides per secula prisca Illac Solis equos diuersis curribus isse, Atque aliam truisse viam, longumque per annum Exustas sedes, incoactaque sidera flammis Ceruleam verso speciem mutasse colore.

Secunda; quia Iuno expresso vberibus lacte tinxerat eum locum, qui propterea lacteus dicitur à Latinis, & à Græcis Galaxia, à verbo Gala, id est, lacte. Vnde Manilius famam esse ait vulgatifimam,

Lactis fluxisse liquorem Pectore Regina diuini, cælumque liquore Infecisse suo: quapropter lacteus orbis Dicitur, & nomen causa descendit ab ipsa. Tertia, quia in illa cæli parte illustrium vitorum *Mendoçe Viridarum.*

domus sita esse credebatur. Manilius, *Huc migrant ex orbe, suumque habitantia cælum Æthereos viuunt annos, mundoque fruuntur.* Atque hic *Atacides, hic & veneramus Atides.* Quarta, quia animi ab inferis redeuntes illac sibi aditum in cælum moliantur. Ouid. i. Met. *Est via sublimis, cælo manifesta sereno, Lactea nomen habet, candore notabilis ipso. Hac iter est superis ad magni regna Tonantis.* Philosophica verò causa illa est, quam mihi videtur Tullius indicare; scilicet in eo loco confertifimas stellas reperiri: quas cum cernere distinctas non possimus, propter interuallum, promiscuè, & confusè candicantes intuemur.

Consilij nepotis mei.

Tiberium Gracchum intelligit Scipionis Africani ex Cornelia filia nepotem, qui vnà cum fratre germano Gaio Graccho legem Agrariam promulgandam curauit, vt ita plebis in se studia transferret: cui cum Patres omnes se obiecissent, atrocissimæ seditionum procellæ in Republ. tonuerunt. Vnde Gracchi turbulentissimi, ac seditiosissimi credebantur: vt meritò dicat Iuuenalis fatyra 2.

Quis cælum terris non misceat, & mare cælo, Si fur displiceat Verri? Ac homicida Miloni? Quis tulerit Gracchos de seditione quereutes. Quibus carminibus ostendit nihil esse indignius, quàm aliena vitia reprehendi ab eo, qui ex vitiis totus concretus, & conflatus sit; nempe si Gracchi studiosissimi seditionum autores ad seditiones comprimendas multa hortarentur.

Septenos octies Solis anfractus.

Idest, cum tua ætas sextum & quinquagesimum annum attigerit, quam viuendi periodum fatis plenam esse ostendit ex numero annorum septenario octies repetito: numerus enim septenarius, & octonarius pleni, id est, ampli credebantur. qua de re nimis multa Macrobius in hunc locum: nonnulla Alcicius lib. i. i. Parergon cap. 11. Numerum igitur septenarium pro ingenti vsurpari colliges ex Marone i. Æneid.

O terque, quaterque beati. Id est, o sæpissimè beati. Item ex Tibullo lib. 3. Elegiarum,

O mihi felicem terque, quaterque diem. O diem mihi multis nominibus fortunatum! Ea causa est, quare ad conuiuia septem tantum ab antiquis admittebantur conuiuæ, quia is numerus plenus, ac iustus credebatur. Vnde prouerbium illud est, *Septem conuiuium, nouem conuiuium.* Numerum verò octonarium sumi aliquando pro ingenti ex Martiali deprehendes, ita scribenti quemdam in Clytum.

Vt possas Clyte munus, exigasque, Vno nasceris octies in anno. Quod vt intelligas, noueris quondam veteres natalem diem celebrare solitos, in quo ab amicis munera exigebant, illique donare tenebantur: hic igitur Clytus, vt sæpe munera repeteret, sæpe natalem suum celebrabat. Vnde octies in Martiali, est idem, quod sæpissimè.

CAPVT V.

Insidiarum à meis.

187. Insidia pro-
pitiorum.

Insidiæ, quæ à propinquis intenduntur, magis
perterre solent, quàm, quæ ab hostibus pa-
rantur: ab his enim facile te expedies, illas num-
quam euitabis. Hinc est vetus illud Epigramma
ex poeta Græco,

Non is tam lædit, liquidè qui dixerit, odi;
Quam qui sinceram fingit amicitiam.
Vitabis certè quem noueris esse nocentem;
Ast illum numquam, qui tibi dicit, amo.
Pessimus hic certè est inimicus, quisquis amicus
Creditur, & tacita subdolis arte nocet.

Cæterùm insidiæ Scipioni paratæ sunt, vel à Sem-
proniam vxore, quæ propinato veneno dicitur il-
lum è medio sustulisse; vel à Cornelia Graccho-
rum matre, quæ filiorum mortem ne inultam
abire pateretur, eam Scipionis morte curauit
compensandam. Rectè verò dictum est Scipio-
nem mortis metu minimè perturbatum. hoc
enim virum decet, vt egregiè Lucanus,

Timor in mor-
te d. decet vi-
rum.

Lucanus.

Mors vltima pœna est,
Nec metuenda viris.

Nisi fortè mortis genus fuerit inhonestum; de
quo Ouidius i. Trist.

Ouidius.

Nec mortem timeo, genus est miserabile lethi,
Demise naufragium mors mihi dulcis erit.

CAPVT VI.

Ex corporum vinculis tanquam è
carcere.

188. Corpora mi-
sera.

Tullius.

Humani corporis miseriam vt veteres expri-
merent, appellabant vinculum, carcerem,
sepulchrum, inferos. Vinculum appellat Trime-
gistus in Afclepio; Philo sophus, inquit, corpus exuat,
tanquam inscientia instrumentum, inferius vinculum.
Carcerem appellat Virgilius in 6. Homerum
imitatus.

Virgilius.

Hinc metuant, cupiunt, dolent, gaudèntque, nec
auras

Plato.

Respiciunt clausa tenebris & carcere cæco.
Sepulchrum appellat Plato in Cratillo, & in Gor-
gia: quod vel ipsa nominum vicinitate declarat.
nam σῶμα corpus significat, σῆμα verò sepulchrum.
Quasi corpus & sepulchrum non magis natura,
quàm voce distinguantur. Inferos tandem vete-
res illi Mythologi, teste Macro. lib. i. cap. 10.
Hoc, inquit, Pluionis concava, hoc inferos vocauer-
ant.

Nec iniussu eius.

189.

Mors de prijs
miseris illa
sa grauiora est.

D. August.

Multi veteres Philosophorum sibi manus in-
tulerunt, vt se vitæ calamitatibus eriperent, Ly-
curgus, Empedocles, Cleantes, Cato, & alij; sed
neque piè, neque fortiter egerunt. Non fortiter,
quia hoc factò, vt bene D. Augustinus lib. i. de ci-
uitate Dei cap. 23. non demonstratur honestas
turpia præcauens, sed infirmitas aduersa non su-
stinens. Vnde egregiè Mart. in 1.

Vt in ho-
rem supra
lib. 4. pro
blan. 9
Mart. al.

Nolo virum facili redimere qui sanguine vitam.
Hunc volo laudari, qui sine morte potest.

Et alibi,

Rebus in aduersis facile est contemnere vitam.
Fortiter ille facit, qui miser esse potest.
Rurfus lib. 2.

Hostes cum fugeret se Fannius iste peremit,
Dic mihi: non furor est, ne mori, ut mori
Non piè, quia, vt bene Thebani dicere solebant,
qui seipsum interemit, sui, & natura cauitifex est.
Vnde Athenienses illius manum, qui seipsum in-
terficere, absceidabant, & vt scelestam, atque
impiam relinquebant inhumatam, vt auctor est
Alexander ab Alexandro lib. 5. cap. vltimo. Quare
Virgilius in 6. illorum fortem, qui seipsum inter-
fecerint, & apud superos excruciantur, lamen-
tatur.

Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
Infones peperere manu, lucemque perosi
Proiecere animas, quam vellem arbere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perire labores.

Vestra verò, que dicitur vita, mors est.

Hic locus potius est illustrandus, quàm ex-
plicandus. Igitur humana vita tot miseris premi-
tur (quas videre poteris apud Plinium in Proem.
lib. 7. & apud Aufonium in Ecloga de vit. huma-
na) vt potius mors, quàm vita vitanda vi-
deatur. Hinc illa Thracum confutatio ab omni-
bus ferè dilaudatur. qui natos ferè, & mortuos
cantibus prosequuntur, quod illi in vitæ misè-
rias se inducerent, hi se è vitæ calamitatibus expe-
diant. Non minus laude digna est illa Græcorum
sententia, Optimum est non autem, ut certe in vno
mori; ad id mihi videtur alluisse Plautus in Bacchi-
dibus, Vixisse minimo furus se per amicum. Op-
portunè Phalaris, Singulari inquit, se in vno mi-
seris, & cum vna sanguine in vno, non esse desi-
nimus. Laudatur ille in iure ciuili, qui testamentum
ita condidit, velle se vt sua bona in die natalis sui
his illis personis describerentur. Extremum vitæ
diem natalem appellauit. Iam verò humane vitæ
breuitas eleganter à Plinio describitur - natura-
lis hist. 5. vbi addit, naturam nihil hominibus bre-
uitate vitæ melius præstitisse. & lib. 25. cap. 5.
Optimus, inquit, portus est mori. Cæsar, p. Sal-
lustium in Catilina, Mors, inquit, ærummatum re-
quies, & non cruciatus.

Hegesias de calamitatibus vitæ tam multa dis-
putauit, vt multos ad mortem sibi inferendam
coegerit; idèoque à Rege Ptolemæo prohibitus
fuerit, ne de his pergeret disputare. Quid autem
Seneca? Sic ille epist. ad Paulin. de breuitate vitæ,
Præsens tempus breuissimum est, ante desinit esse,
quam veni. &c. Ipse Philosophus de Tranquill.
animæ cap. 15. multa affert ad probandas huiusce
vitæ misèrias, docetque Democritum potius imi-
tandum, quàm Heraclitum. hic enim quoties in
publicum processerat, flebat, ille ridebat; huic
omnia quæ agimus misèriæ, illi ineptiæ videban-
tur. Hæc ferè Seneca, & concludit, Humanitas est
de ridere vitam, quæ in deplorare. de humano genere
melius meretur, qui ridet illud, quam qui luget. Ille
sibi bona aliquid relinquit, hic stultè desolat. quæ corri-
gi posse desperat, &c. Omnis hæc vita scæna, & io-
cus est, vt dixit poeta Græcus. & prouerbum
Latinum, Vita nimis.

CAPVT

CAPVT VII.

Erant autem eæ stellæ.

Vo in stellis Scipio admiratur, nouitatem,
maginitudinem. Nouitatem, quia tunc pri-
mùm illas videt, quæ ad Australem cardinem
recedunt. Quod vt intelligas, vnum exploratum
habeas necesse est; cælum duobus verticibus
includi, Septentrionali, & Australi, quos populos
vocant; illisque prorsus immotis mirabili celeri-
tati circumuolui. Deinde Septentrionalem ver-
ticem nobis sublimem apparere; Australem ve-
rò nobis subditum occultari. Vnde rectè Man-
ruanus i. Georgicò, cum de Septentrione, ac de
Austro loqueretur,

Hic vertex nobis semper sublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi.
Hinc fit primò, vt stellæ Septentrioni vicinæ
nobis nunquam occidant. Vnde Virgilius vbi
suprà,

Virgil.

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Lucan.

Axis innociduum gemma clarissimus Arcto.

Ouid.

Magna minorq; fera, quarum regit altera Graias,
Altera Sidonias, vtraque sicca, rates.

Stellarum ma-
gnitudo.

Fit secundò, vt stellæ Austro vicinæ nobis
nunquam orientur. Quare cum illas è sublimi
loco Scipio intueretur, meritò astrorum nouita-
tem admiratur. Magnitudo verò mirabilis visa
est. Nam cum eminus intuenti non maiores,
quàm exiguæ lucernæ videantur; tamen intuen-
ti cominus videntur, quod res est, multis parti-
bus terra ampliores.

Hæc de re vi-
de 5. lib. 5.

Terra ita parua visa est.

192.

Flin.

Hunc locum nemo melius, quàm Plinius com-
mentatur secundo naturalis historiæ cap. 618.
Vbi postquam habitabilem terræ portionem au-
gustissimam esse confirmauit, admirabundus ex-
clamat, Hæc est materia gloriæ nostræ, hæc sedes. Hic
honores gerimus, hic exercemus imperia, hic opes cu-
pimus, hic tumultuatur humanum genus, hic instau-
ramus bella, mutuisque cadibus laxiorem facimus
terram.

Telluris an-
gustia.

Cui subiecti sunt, &c.

Astra erran-
tia.

Describit errantium astrorum orbes, qui ab
occasu in ortum rapiuntur: diuersasque tradit
naturas singulorum; quod etiam Lucanus lib. 10.
ostendit,

Lucan.

Sideribus diuersa potentia prima
Mundi lege data est. Sol tempora diuidit aui.
Luna suis vicibus Thetyn, terrenaque miscet.
Frigida Saturno glacies, & Zona nivalis
Cæssa: habet ventos, incertaque fulmina Mauors.
Sub Ioue temperies, & nunquam turbidus Aër.
At fecunda Venus cunctarum semina rerum
Possidet: immensa Silienus arbiter vnda est.

Dies septem
hebdomada,
vnde oris?

Ab his septenis astris septeni hebdomadam dies
nominantur: non tamen eodem ordine dies, at-
que astra continentur. qua de re vide Policia-
num in Miscellaneis cap. 8.

Sol obtinet, &c.

193.

Solis encomia.

Tria sunt præcipua, in quibus Solem reliquis
astris anteponit: Locus, Splendor, Magnitudo.

Locus medius est: non solùm inter reliqua astra,
sed etiam inter omnia corpora à Deo cõdita;
quæ ad quindecim numerantur: cælestes orbes
vndecim, vt tradit vulgaris & communis opinio;
elementa quatuor. Inter omnia octauus, ac me-
dius locus à Sole obtinetur; vt inde tanquam
dux, & imperator quoquò versum æquabilem
virtutem fundat, & propaget. Splendor tam est
eximius, teste Plinio 2. naturalis 6. vt cæli tri-
stittiam discutiatur, tenebras auferat, humani quib-
la animi ferent, suum lumen cæteris quoque
syderibus fœneret; imò rebus omnibus mini-
stret; & sicut vno ex fonte oppidani omnes
aquam hauriunt, nunquam exhauriunt: ita Sol
(inquit egregiè Plutarchus) cum res omnes luce
repleat, ipse luce nunquam expletur. Iam verò
Solis magnitudo tanta est, vt centies, sexages,
sesties terram superet. Ex quibus tanta huius atri
dignitas existit, tanta pulchritudo efflorescit; vt
dicat non immeritò Plutarchus duo esse æterni
numinis simulacra, non vanis adumbrata coloribus,
sed viuis expressa pigmentis, in terris Re-
gem, in cælo Solem. Pulchrius prosequitur
D. Ambros. lib. 4. hexaem. cap. 1. quem præter-
mitto.

Plin.

Plutarc.
Soli magni-
tudo.

Plutarch.

Ambros.
Vide sup lib.
4. & 5.

Luna radiis Solis, &c.

Luna, inquit Plinius 2. naturalis 9. nouissimum
sydus, terrisque familiarissimum, & in tenebrarum
remedium à natura repertum, multiformi ambage
torso ingenia contemplantium, & proximum ignora-
ri maxime sidus indignantium, crescens semper, aut
senescens: & modo curuata in cornua, modo aqua por-
tione diuisa, modo sinuata, in orbem, maculoso, eadè-
que subito prænites, immensa orbe pleno ac repene
nulla: aliàs pernox, aliàs sera, & parte diei Solis lu-
cem adiunans. Iam verò humilis, & excelsa: & ne id
quidem vno modo: sed aliàs admota cælo, aliàs conti-
gua montibus; nunc in Aquilonem elata, nunc in
Austros delecta. Hæc Plinius. Venusta sunt, quæ
afferunt PP. Basil. & Ambros. in libris He-
xaem.

194.
Luna enco-
mia.
Plin.

Vide lib. 4.
vbi latè de
Luna. ad fi-
nem.

CAPVT VIII.

Quis est, qui complet aures, &c.

Musica triplex est, vocalis, instrumentaria,
metaphorica. singulas singuli autores cæ-
lo tribuerunt. Primam Plato: secundam Pytha-
goras: tertiam Aristoteles. Igitur Plato in sua
Republica affirmat singulis orbibus cælestibus
singulas Cyrenes præsidere, quæ suauissimos vo-
cum concentus effundunt, quibus Deorum au-
res mulceantur. Pythagoras dicebat cælestia cor-
pora dum se inuicem magna vi defricant, & col-
lidunt, conditissimos cantus excitare: ita nimi-
um, vt quò quis orbis celeriori cursu fertur, eò
sonitum edat acutiorem: vnde fieri necesse est, vt
orbis lunaris, qui infimus est & tardissimus (si de
motu diurno sermo sit) tenuissimum excitet con-
centum: adeò vt eius non tam sonus, quàm si-
lentium à Virgilio 2. Æneid. Seruio interprete,
celebretur,

195.
Musica tri-
plex acceptio.
Plato.

Cælorum cõ-
centus.

Pythag.

Seruus.
Virgil.

Tacite per amica flemia Lune.

Quamuis Politianus in Miscellaneis cap. 100. Politian.
aliò spectasse poetam rectiùs confirmat. Seruio
autem suffragatur Tertullianus de pallio cap. 2. Tertull.

Luna sonus.

Aristot.

Arripit. ordo est cæli concentus.

Tullius.

Plato.

Luna inquit, modulationibus mensuris variat, &c. Sensus est, Luna cæta mensura, quasi numerorum ratione, & dulci chordarum concentu mensuram efficit. Quod nos Lusitani dicimus, *no comp. p. 150.* Tandem Aristoteles, consequenterque Philosophi cælestibus sphaeris musicam inesse credunt metaphoricam, quæ in rerum ordine, consensu, proportionisque consistit: qualis in concordi Republica reperitur, de qua Tullius 2. de Rep. *Vi in fidibus, inquit, ex dissimillarum vocum moderatione concors, & congruens efficitur concentus, ita in Rep. ex summis, mediis, infimisque ordinibus aptissima harmonia existit.* Iam verò quanta in cælesti mundo consensio, æquabilitatque seruetur, testatur Marc. Tullius 2. de natura Deorum. vbi ait, *in cælo nec fortunam, nec temeritatem inesse, sed ordinem, & constantiam dominari;* aded, vt admoneat Plato in Tymæo ad cælestium orbium stabilitatem hominum mores conformandos.

Eadem vis duorum Mercurij & Veneris.

196.

Quamuis cælestis harmonia ex octo sphaerarum motibus eliciatur; tamen quia illarum duæ, Mercurius & Venus, similem prorsus concentum edunt; ideo ex septenis tantum vocibus, dicitur coalescere. Quod veteres in cithara sunt imitati; in qualicet octo fides annecterent, extremæ tamen in concinnando aded concordantes erant, vt vnus tantum vtriusque sonus videretur. Quod Virgilius alludit 6. Æneid. de Orpheo locutus,

Virg.

Oloquitur numeris septem discrimina vocum.

Turneb. lib. 2. c. 46.

Septem autem efficit discrimina vocum, quia, Turnebo interprete, septem tantum iudibus Orpheus utebatur, vt septem planetarum concentum imitaretur; quamuis alij quatuor tantum nervos in cithara annecterent, vt anni quadripartitam varietatem indicarent; alij autem nouem, vt nouem Musarum chorum perhiberent; alij decem, vt totidem diuina legis dogmata in decachordo instrumento complecterentur. Caterum septem fidium testudo suauior erat, & sonantior, quæ à Pindaro dicitur *ἐν τῷ ἰσχυρῷ*, id est, septem vocum; de eadem Lyra cecinit Venosina 3. Carm. 11.

Horat.

Pindar.

Tuque testudo resonare septem callida nervis.

Et quidem Amphion egregius aulædus hac cithara utebatur; vnde Thebana mœnia, quæ ab illo condita dicuntur, septem portis constabant, auctore Philostrato, quia totidem in eius lyra chordæ intentæ erant, quarum ille concentu saxa natiuis è sedibus conuulsit, & in Thebanam structuram exportauit.

Phil.

Catadupa nominantur.

197.

Catadupa sunt loca illa, in quibus Nilus angustè means, & præaltis rupibus vndique interseptus magno cum strepitu aquarum se præcipitat, ita vt non tam fluere, quam ruere videatur. Vnde Plinius 5. naturalis 9. *Nilus, inquit, subinde insulis impactus, totidem incitatus irruamentis, postremo inclusus montibus, nec alibi torrentior, victus aquis properantibus, nouissimo cataracte inter occurrentes scopulos, non fluere immenso fragore creditur, sed ruere.* Dicuntur autem Catadupa à verbo Græco, *καταδύω*, id est, cum sonitu cado. Alij vocant cataractas, à verbo *καταπέτω*, id est, frango,

Plin.

collido, erumpo. Quamuis etiam cataractæ in vrbus significant cancellatas portarum fores ad hostilem impetum excludendum pendulas: item in fluminibus significant quosdam portarum vectes, qui ad aquam coercendam, & effundendam nunc demittuntur, nunc attolluntur. De Nili cataractis hæc Lucanus lib. 10.

Quis se tam lenem flumentem

Moturum totis violentis gurgibus iras Nile putei? Sed cum lapsus abrupta viarum Excepere tuos, & præcipites cataractæ, Ac nusquam ventis vllas obistere cautes Indignaris aquis; spumæ tunc aëtra lacessis, Cuncta tremunt vndis, ac multo murmure moris, Spumens inuictis canescit fluctibus amnis.

Lucan.

Nilicataractæ.

Raris, & angustis locis, &c.

Significat solas duas zonas, quæ mediam claudunt, extremisque clauduntur, habitari, imò eadem zonas significat magna ex parte esse infrequentes, & hominum hospitiis vacantes. Quæ enim interfuso Oceano obruantur, quæ fluminibus stagnantibus inundant, quæ præaltis rupibus horrescunt, quæ profundis specubus dehiscunt, quæ incultis arenariis sterilescunt, quæ belluarum lustris effertantur, quæ in cædis dumetis syluestres in omnes partes nimis funduntur. Ita fieri necesse est, vt nimia terrarum portio humanum laboribus exulta domiciliisque habitata frequenteretur, quod Plinius 2. naturalis cap. 68. suprà iam citatus ingeniosè obseruauit.

198.

Zona habitabilis.

Vide de hac re sup. lib. 5. Prob. 13.

Plin.

CAPVT IX.

Obliquos, Transuersos, Aduersos.

Qua subtilitate Astrologiam hæcenus tractauit, eadem deinceps Geographiam commentatur. Terra incolas diuidit trifariam, in obliquos, transuersos, aduersos. Græci vocant *ὀβλίκους, ἀντιόκτους, ἀντιόκτους*. Obliqui, seu Pericæci, sunt illi, qui habitant in eadem zona, sed in diuersis hemisphaeriis. hi quidem eadem temporum vicissitudine vtuntur: vtriusque enim sub idem tempus hyemat, vernat, æstat, autumnat. Duplex tamen est discrimen: primum, quòd die nocteque alternis perfruuntur: secundum, quòd ea cæli pars, quæ alteris ortus est, ea alteris sit occasus. Transuersi, seu Antæci sunt illi, qui in eodem habitant hemisphaerio, sed in diuersis zonis, videlicet temperatis: his quidem diuerso tempore ver est, & autumnus: diuerso item æstas, & hyems; scilicet cum his vernat, illis autumnat; cum his æstat, illis hyemat: vtriusque tamen sub idem tempus meridiis, & media nox confurgit. Aduersi, seu Antipodes (quos etiam Antictones vocant) sunt illi, qui aduersa nobis vigent vestigia: & hi quidem vel sunt in diuersis hemisphaeriis, & in diuersis zonis, si de quatuor extremis loquamur: vel etiam in diuersis hemisphaeriis, & in eadem zona, si de media tantum sermo sit. Hos fabulosos esse, & commentitios credidit Lucretius lib. 1. vbi veterum sententiam ita refert,

199.

Totius orbem diuisum dicitur.

Interdubium.

quæ. Ptolemaeus.

Lucret. ad finem primilib.

Illic cum videant Solem, nos sidera noctis Cernere, & alternis nobiscum tempora cæli Diuidere, & noctes pariles agitare, dissequere. Sed vana stolidis hæc omnia parturit error.

Felli

200. Lactantij opinio de Antipodibus.

Laetantius refutatur. Macrobius.

Festiuus hanc sententiam illudit Lactant. lib. 3. de falsa sapientia cap. 24. *Est quisquam, inquit, tam ineptus, qui credat esse homines, quorum vestigia sint superiora, quam capita? Aut ibi quæ apud nos iacent vniuersa pendere? Fruges, & arbores deorsum versus crescere? pluuias, & niues, & grandinem sursum versus cadere in terram? Et miratur aliquis hortos pensiles inter septem mira narrari, cum Philosophi, & agros, & maria, & vrbes, & montes, pensiles faciant? Hæc Lactantius, sed perperam. Rectius Macrobius lib. 2. cap. 5. *Nostri, inquit, Antipodes calcabunt aquæ, vt nos humum: & semper verticem, semper cælum videbunt: nec metus erit, ne de terra in cælum decidant; cum nihil vnquam possit ruere sursum. Affirmauerim quoque & apud illos minus rerum peritos hæc existimare de nobis: nec credere posse nos in quo sumus loco degere: sed opinari si quis sub pedibus eorum tentaret stare, casurum; numquam tamen apud nos quisquam timuit ne caderet in cælum. erga nec apud illos quisquam in superiora casurus est.**

Redimitam, & circumdatam cingulis.

201. Zona cælestis, ac terrestres.

Virgib.

Zonæ, quæ etiam dicuntur fasciæ, cingula, plagæ, & maculæ, in cælesti, ac terrestri orbe designantur: cælestes primariæ sunt, quarum singulis singulæ terrestres subiiciuntur. De cælestibus loquitur Virgilius 1. Georgicôn.

Quinque tenent cœlum zona, quarum vna cornuco Semper sole rubens, & torrida semper ab igne: Quam circum extrema dextra, laeuæque irabuntur Cæuleæ glacie concretæ, atque imbribus arvis. Husumer, mediâque duæ mortalibus agris Murare concessæ Diuina: & via selecta per ambas Oblitus qua se signorum veteret ordo.

De terrestribus, quæ cælestibus subditæ sunt, loquitur Ouidius 1. Met.

Ouid.

Vique duæ dextra cælum, totidémque sinistra Parte secant zona; quinta est ardentior illis: Sic vnus inclusum numero distinxit eodem Cura Dei, totidémque plaga tellure premuntur. Quarum que media est, non est habitabilis æstu: Nix tegit alia duas, totidem inter vtramque locauit, Tempericmque dedit, mixta cum frigore flamma.

Veteris opinio de zonis terrestribus falsa. Lusitanorum experientia manu adhibenda.

Itaque credebant veteres è quinque zonis mediam, & extremas incultas esse: illam, quia Solis radiis subiecta, perpetuò ardore æstuabat; has, quia à Solis vicinia remotæ diuturno gelu obrigebant. Sed eorum errore Lusitanorum experientia in omnes partes nauigantium proffigauit. Exploratum enim est terrarum plagam nullam esse tantis æstibus, frigoribusve obnoxiam, quæ aliqua cultare non frequentetur.

Vertens annus.

202. Duplex annus. Annus magnus, qui.

Annus vertens.

Annus magnum veteres Astrologi duplicem distinguebant: alterum Solarem, alterum vertentem appellabant. Solaris ille erat, qui Solis cursu absoluebatur, de quo Virg. 3. Æneid. *Interea magnum Sol circumuoluitur annus.* Dicebatur magnus, vt à Lunari distingueretur, qui minori tempore spacio concluditur, & annus quoque appellari consuevit. Annus vertens ille est, qui non alicuius astrî singularis periodo conficitur: sed omnium prorsus cursibus ab vno ad idem punctum redeuntium continetur. Magnus non immeritò dicebatur, quia si bene ab Astrologis rationes subducuntur, intra quindecim

annorum millia absoluitur, vt Macr. lib. 2. Macrobius cap. 11. testatur.

Cum Romuli animus.

Referendus locus est ad eum Solis defectum, qui nascentis vrbs exordiis dicitur contigisse. nam cum densissimæ tenebræ orbi effunderentur, & paulo post in pristinum splendorem aër expurgaretur, Romulus ab hominibus ad superiores ea in caligine creditus est seipsum recepisse. Fabulam, ita enim libet appellare, narrat Liuius lib. 1. decad. 1. & Ouid 2. Factor, ab eo carmine, *Proxima lux vacua est; at tercia dicta Quirino, Qui tenet hoc nomen Romulus anie fuit.*

Sunt, qui ita fabellam interpretentur. Romulum in patrum malevolentiam venisse, & ab eisdem in seditione interemptum: quod ne vulgus resciret, datos rumores ad superiores Romulum euolasse: quam famam Romani scriptores posteritati prodiderunt, ne Senatus infamiam ad posteriores transmittere cogentur.

203.

Vana de Romulo opinio.

Liuius.

Ouid.

CAPVT X.

Suis illecebris ipsa virtus.

Duos sunt bonorum genera, quæ ab hominibus expetuntur: alterum propter utilitatem, vt pecunia; alterum propter dignitatem, vt virtus. nam, vt bene Tullius Tusc. 4. *Virtus per se sua sponte, separata etiam utilitate laudabilis est. Quam sententiam poetæ quoque confirmatam reliquerunt.* Ouidius,

204.

Duplex bonum.

Tullius.

Sola petenda est

Externis virtus incomitata bonis. Silius lib. 13.

Ipsa quidem virtus sibi pulcherrima merces. Non minus grauitè Claudianus,

Ouid. Vir uti pretiu.

Silius.

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque late Fortuna secura niuet, nec fascibus vllis Erigitur, plausiue peti clarescere vulgi. Nil opis externa cupiens, nil indiga laudis, Diuini animosa suis, immotaque cunctis Castibus ex alta mortali despicit arce.

Claud.

Hæc licet ita sint, tamen Satyroglyphus satyr. 8. non tam dignitatis, quam utilitatis gratiam sibi virtutem expetendam esse duxit.

Ne collapsa ruam subductis cæta columnis, Stratus humi palmes viduas desideret vltimos Esto bonus miles, tutor bonus, arbiter idem Integer.

Iuuen. De virtutis pretio vide suprà lib. 8.

Te non esse mortalem, &c.

Duo hæc Tullius affirmat, alterum quidem falsum, alterum autem verum. A verò auersum est in solo animo totam humanis consistere naturam, cum etiam corporea mole opus sit, ex qua pariter, & animo tota hominis perfectio absoluitur; quod Philosophi subtilius, & locupletius ostendunt. Vero verius si quid est, hoc ipsum ait, cum affirmat hominum animas nunquam esse interituros, hoc enim non solum veris Philosophorum assertis, sed etiam certissimis fidei dogmatis confirmatur. Quæ de re Marcus Tullius in Catoe luculentissimè differuit, grauitèrque concludit, *Quod si in hoc erro, quòd animos hominum immortales esse credam, libenter erro: nec mihi hunc errorem, quo delector dum vino, extorqueri volo.*

205.

Anima immortalis.

Tullius.

Optime

Optimæ curæ de salute.

206. Sub finem operis Africanus ad negotiosas, & otiosas virtutes, vt Macrobius appellat, nepotem suum adhortatur: vt dominando pariter philosophetur, domineturque philosophando. Prima verò ex negotiosis virtutibus illa est, quæ patriæ defendendæ conferendæque incumbit. Nam, vt bene Homerus, *optimum auspicium est pugnare pro patria.* Lucianus verò ait, nullam ducis orationem plus virium apud milites habituram, quàm illam, quæ admoneat pro patria depugnandum. Tyrtaeus verò ille, qui militum animos ad pugnam versibus acuebat, teste Horatio in Arte, *Tyrtaeusque mares animos in Martia bella Versibus exacuit.* Ille, inquam, eo tantùm carmine vsus fuisse dicitur, *gloriosum esse pro patria pugnantem inter primos mori.* quò mihi videtur Horatius alluisse 3. carm. 2.

Dulce, & decorum est pro patria mori. Accedit Tullius 2. officior. cum ait, *Charissimi liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium charitates patria vna complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus.*

Quæ extrà erunt contemplans.

207. Hæcilla est virtus otiosa, id est, quæ procul à forensi strepitu, militarique tumultu exercetur: ad quam Africanus nepotem suum adhortatur. Nam optimus quisque Imperator aliqua tinctus eruditione esse debet; qualem de se Cæsar prædicabat apud Lucanum lib. 10.

Media inter prælia semper Stellarum, cælique plagis superisque vacanti: Nec meus Eudoxi vincitur fastibus annus.

Non tamen totus ita vacare debet Musis, vt sui oblitus muneris imperium pessumdet. Nam, vt bene Seneca Philosophus, sicut omnium rerum, ita quoque literarum intemperantia laborare potest Imperator. Vnde, Ammiuno teste, Iulianus Imperator malè audiuit, Philosophis nimium deditus. Nec Hadrianus extra culpam fuit affectatæ supra modum doctrinæ. Agrippina verò, teste Suetonio, in Nerone cap. 52. filium Neronem à Philosophia morali arcuit, monens contrariam esse imperaturo: sed experta est eius sine Philosophia imperantis diritatem.

Qui se corporis voluptatibus.

208. Propositis præmiis, ad bene beatæque viuendum hæctenus Scipionem incitabat Africanus: nunc etiam malefactorum suppliciiis in memoriam reuocatis à peccando deterret. Rectè quidem. nam præmia miram habent illecebram impellendi ad virtutem: contra verò supplicia acres subiiciunt stimulos à flagitiis retrahendi. Ita suum hunc libellum de somnio Scipionis Marcus Tullius absoluit, omnibusque numeris expleuit. Nam in eo neque Oratoris eloquentia, neque Astrologi solertia, neque Geographi acumen, neque Philosophi subtilitas, neque vilius artificis doctrina desiderantur: quem proinde velim, vt non dormientes, sed vigilantes, manibus atteratis, studio voluteris, memoria complectamini, &c.

SATURNALIORVM

decas X.

CAPVT PRIMVM.

Virgilianis Dædalus, vt eius opera illustrantur, commendanturque.

Redditus his primùm terris, tibi, Phœbe, sacrauit Remigium alarum, posuitque immania templa, In foribus lethum Androgeo, &c. Æneid. 6.

SVm Dædali in fabula. Vulgaris illa est, & nota. Expeditur se Dædalus Cretico è labyrintho, vbi inclusus tenebatur: præsidium verò fugæ extitit singulare ingenij monumentum. Alas fecit, linit cera, aptauit humeris, erexit se in illas, librauit totum corpus, tandem liberos se dedit in volatus, emensurque vndarum tractum prope immensum in Italia conqueiuit. Sed, cur redditus ille dicitur, qui pedem in Italia antea nunquam fixerat; Atheniensis enim erat, Italus non erat. Soluo nodum, & quidem sine gladio Pellæo: explico ambagem, certè Dædaleo sine filo. Duplex inest in verbis sensus. Vnus facilis, obuius, procliuus. *Redditus* id est, datus, allatus, appulsius. At verò quis insufurrat; verbum *reddere*, iteratum habet significatum: certè habet, sed non semper, exoluitur aliquando ab hac lege. Profer testem: imò locupletissimum, Iurisperitum, Latinitatis interpretem non vulgarem, Celium. Quid ille verò? *Reddendi*, inquit, *verbum, quamquam significatum habet iterum dandi, recipi tamen & primo dandi.* Celso affero ad stipulatores, Maronem 3. Georg.

Reddebant dulces animas præsepia iuri. Hoc est, dabant. Ouid. 5. Fast.

Nullus erat iustis reddere iura labor. Hoc est, dare. Tullium ad Tironem, *Musis operam redde*, hoc est, da. Mitto plures. En primus explicatus. *Redditus* ac datus hic, tantundem est. Adde alterum. *Redditus* hic proprium & germanum significatum retinet iterum dandi, seu restituendi. Seruiana est interpretatio; cui pædarium me præsto assensorem. Qui fieri istud potest, si Dædalum nunquam Italia possederat, vt illi modò restituatur; Regem expedit Mantuanus. Non Italiæ, inquit, redditus, sed terris. *Redditus his primùm terris.* Scilicet Dædalus ab humana natura degenerauerat in ferinam: non terram incolebat vt homo, aère vagabatur vt ales; non humano gradiebatur incessu, volucri se volatu agitabat, terrestris reliquerat alimentum, cælestis quæsiuerat elementum: terris exul, cælo hospes. Quid tandem? Volatilem exiit naturam, reducit ad terrestrem. *Redditus his primùm terris.* Hoc interpretamentum libentius vt amplectar, facit apta illa iugatio verborum, quæ sibi inuicem respondent, & coherent, credendi scilicet, & reddendi. *Præpetibus pennis ausus se credere cælo.* Quid reliquum esse oportebat, nisi vt à cælo

cælo terris redderetur. *Redditus his primùm terris.* nam quod credimus, redditum nobis esse iure merito optamus. Sic Horatius aptissimè ea verba colligauit, 1. car. 3.

Horat. *Nauis, quæ tibi creditum Debes Virgilium, finibus Atticis Reddas incolumem precor.*

211. Sic Colanus ille natandi peritissimus, de quo multa Alexander ab Alexand. qui non secus quàm marina bellua, maxima pelagi interualla, ad quingenta stadia, & vltra, reluctantibus vndis, reflantibus ventis, vi, robore, natatu peragrabat: ille, inquam, saepe dicitur mari creditus, terræ redditus. Ita ergo

Dædalus ausus se credere cælo, Redditus his primùm terris, tibi Phœbe sacrauit Remigium alarum.

Cur sacrauit? Cur Phœbo? Cur Remigium? Cur sacrauit? Sacrauit, quia illa erat veterum religio, vt navigatione absoluta vota soluerentur. Virgil. 1. Georg.

Voiæque seruati reddent in litore nauæ. Sacrauit iterum ex more antiquo, solemne quippe fuit templis Deorum illa appendere, quæ vel vsui, vel ornamento fuerant. Leges enim arietem Phryxi sacratum Marti apud Colchos, quo ille per maria vectus fuerat. Leges regiam fellam Apollini Delphico oblatam à Mida, in qua ipse sedens iura dederat. omitto reliquos. Virgilius tamen sibi facem ferat. Quid pastor ille suus?

Virgil. *Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.* Quid item ille emeritus Veianus,

Horat. *Veianus armis Herculis ad postem fixis latet abdita agris.* Quid denique poëta ipse? *Nunc arma, desuntumque bello Barbiton hic paries habebit.*

Remigium verò sacrauit, quia illud ipsum, quo quis è periculo sospes euadebat, illud ipsum Numinis in gratiam consecrabat 11. Æneid.

Tibi Magne trophæum Bellipotens, aptat vorantes sanguine cristas, Telaque trunca viri, chelyæque ex are sinistra Subligat, atque enses collo suspendit eburnum.

212. Phæbo, quia ingeniorum arbiter, & patronus credebatur; vnde choros Musarum, quæ bonarum artium fuerant inuentrices, ductabat. Merito, vt cecinerit de Apolline Ouidius,

Quid. *Opifexque per orbem Dicitur.*

Cui ergo ingeniosissimum inuentum ingeniosissimus artifex, nisi ingeniosissimo Numini dicaret? *Tibi Phœbe, &c.* Cæterum de ingenio Dædali nihil hic saltem in transcurso prælibare nefas est. Dico vnum verbum, vt plura explicem, quæ ad doctrinam humanitatis non mediocriter conducunt. Dædalus ingenio tantum valuit, vt quidquid arte limatum, perfectum, expolitumque sit, Dædalum nuncupetur: terræ ingenium Lucretius demiratur, quæ hortos expingit floribus, vinctis circumdat colles, fegetibus sæcundat agros, arboribus inumbrat nemora, pellucidis annium liquoribus campos irrigat, baccharum vberitate incuruat ramos, herbarum viridissimum vestitu montes, valles, ripas iucundissimè picturat. Quo illam appellat nomine? Dædalum,

Virgil. *Tibi Dædala tellus Submittit flores.*

213. Virgilius apum ingenium, solertiam, molitio-

nes eum attentius, & ociosius contemplatur, obstupescit. Quid faciunt? Primò quodam veluti tectorio aluceum illinunt amarioribus succis contra aliarum bestiarum auaritates; id se facturas conscia, quod expetatur; deinde sortitò officia partiuntur; quædam struunt, quædam poliunt, quædam suggerunt: textum aluci, & concamerationem ad summa tecta perducunt; singulos arcus binis limitibus distinguunt, vt aliis aditus, aliis exitus concedatur: fauos superiori parte affigunt, penfiles demittunt intra latera ne aluceum contingant, nunc obliquos, nunc rotundos: ruentes ceras fulciunt pilarum intergerinis à sole fornicatis, priores versus inanes faciunt, furantem ne inuident; nouissimos constipant melle, non nisi auerso aluceo eximendos: mira inter eas alacritas operandi, notantur inertes, desides castigantur: munditia mira est; amoliuntur è medio florum omnia excrementa: totus aluceus domus est, regia est, resp. est, non tumultuantium hominum, & feriantium; sed eorum, qui arte, qui doctrina, qui ingenio gubernentur. Quid Virgilius, vt hanc artem, hanc solertiam, hæc opera tanto exulta ingenio, verbis exprimat? Quid?

Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.

Lucretius non satis laudat humanæ linguæ agilitatem, facilitatem, volubilitatem: quæ in ore sita, finitur dentibus, quæ molitum, & extenuatum cibum suis motibus versat, aptatque vt deuoretur; quæ vocem immoderatè profusam fingit, & terminat; quæ sonos vocis distinctos, & pressos efficit, eum modò ad dentes peilitur, modò sursum flectitur, modò introrsum colligitur; quæ plectri similis miras edit varietates sonorum, fuscum, leuem, asperum, grauem, acutum, flexibilem, durum, canorum. Quid ingeniosius fingi poterat? hanc natium artem, hanc artificem naturam, melius exprimi non poëta iudicauit, quàm si Dædalum linguam appellaret,

Mobilis articulat verborum Dædala lingua.

Iam verò eloquenti homine quid artis plenius? qui orationem verbis illuminat, sententiis locupletat, claritudine vocis in vulgus edit, totius corporis conformatione in mentibus inserit audientium, ita, vt illa ipsa quæ extorquet, impetrare eum credas; & cum transuersum vi sua iudicem ferat; tamen ille non rapi videatur, sed sequi. Quid magis artis est? quid magis ingenio præcellit? hos igitur tam ingeniosos verborum artifices, tam solertes orationum architectatores appellauit M. Tullius, quo nomine? *Logodadalos*, id est, sermonis Dædalos, id est, orationis construendæ peritissimos opifices. En Dædali ingenium. Sed illud nulla in re clarius eluxit, quàm in fabricando remigio alarum: alas enim, teste Platone, ita construebat, ita annectebat, non solum hominibus, sed etiam quibuscunque simulacris, vel æneis, vel argenteis, vt nisi illa retinerentur, nisi vincerentur, nisi colligerentur, eo tanquam remigio alarum se attollerent, & in quaslibet partes, peruias, inuias, vicinas, remotas quàm ocysime auolarent. Crediderim Dædalum hanc artem ita fabricandi à Vulcano accepisse, fabro inter cæteros cantatissimo. nam pleraque Vulcani opera alata erant, & sua sponte mouebantur; vnde cecinit Homerus, tripodas factos à Vulcano, qui suoapte motu prælia inirent; nunc irruerent in hostem, nunc se recipere ad castra, hac illac libratis alis vagarentur.

Apum ingenium.

Virgil. Lucret. Lingua ingenium.

214. Oratoris ingenium.

Tull. Alarum inuentum.

Plato.

Vulcanus artifex ingeniosus.

Homer.

Plautus.

Ad hunc locum illustrandum mihi videtur admodum illustris ille in Epidico Plautina. Mulciber, inquit Plautus, Mulciber, credo, arma fecit. quæ habuit Stratiippoelæ, transfularunt ad hostes. Iocatur Plautus quendam in Stratiippoelæ, qui in prælio arma demiserat, ut effusorem se in fugam liberior, & expeditior penetraret. Iocatur, inquam, festiuissimè. Hæc, inquit, arma Stratiippoelæ, ita credo, ita iudico, ex Vulcani officina prodierunt. Cur ita? alata sunt, transfularunt ad hostes. Non enim credo, dictum ironicòs, Stratiippoelæ tam fuisse desidem, & imbellem, ut suis exutus armis in fugam se protiperet; non in illum culpam confero, in arma confero: vulcania sunt, alata sunt, sua sponte, non Stratiippoelæ desidia, ad hostes transfularunt. Hæc de remigio. Pergo.

Posuitque immania templa.

215.

Posuit, hoc est, ædificauit. Verbum hoc significatu amplum est. Ponere hominem, ponere diuum, est, fingere hominis, seu diui simulacra. Horat.

Horat. 4. carm. 8.

Hic saxo, liquidis ille coloribus solers Nunc hominem ponere nunc Deum.

Ponere lucos, est, lucos carminibus describere. Persius, ait, se vidisse nonnullos,

Pers. Sat. 1. Pon. re, quid significet?

Nuvari solitos Græcæ, nec ponere lucos.

Artifices, hoc est, qui cum velint carminibus Græcis ludere, tamen imperiti, & inertes sint etiam ad lucos describendos; quod tamen est facillimum. nam de amœnitate nemorum, de scaturigine fontium, de opacitate arborum, de viriditate herbarum de venustate flosculorum, de que aliis huius coloris multa se posse dicere confidunt etiam, qui prima collocarunt eloquentiæ tyrocinia. Ponere fabulam, est, dare fabulam, spectandam exhibere in theatris. Iuuenalis.

Iuven.

Fabula, seu mæsto panatur hianda tragædo.

Tandem ponere, est, ædificare: carinas ponere, apud Curtium, castella ponere apud Cæsarem, fundamenta ponere apud Tullium, aras ponere apud Virgilium. Vti meritò hic dicatur,

Curt. Cæf. Tull. Viç.

posuitque immania templa.

hoc est, ædificauit, Immania, hoc est, grandia. Sic, Antrum immane petit, &c.

216.

Quid si dicam, immania esse hic idem, quod propitia, quod secunda, quod fausta, quod clementia? Certè per me ita cuiuslibet integrum sit interpretari. Itaut vocabulum immane, à proprio significato crudelitatis, sese transferat in oppositum pietatis. Antiphrasis erit, quæ passim occurrit; de Parcis, quia non parcunt; de Luco, quia non lucet, de Manibus inferorum, quia non mani, hoc est, quia non boni. nam manum. & bonum apud veteres idem erat. Nota ista sunt, ac decantata. Vnum affero non ita vulgare. Nauis illa, quæ Iasonem, & cæteros heroas Græcos ad capiendum vellus aureum feliciter deuexit, citatissima fuit: meritò ut illam dicat Varro citremem; & Catullus,

Nauis Argonautarum.

Ausi sunt vada salsa cita decurrere puppi.

Et statim cum eadem de nauis loqueretur, non nauigare dixit, sed volare.

Varro. Catul.

Diuæ leni fecit volucrem flamine currum.

Currum, id est, nauem; iam id exposui cum primum carmen huius libri explicarem. Immissi habenas. Itaque nauis illa fuit,

Par leuibus flammis, volucrique simillima ventæ. Bene est. Quo tamen appellatur nomine? Argo. Quid est Argo? Idem, quod tardum, quod pigrum. Martialis aptissimum est epigramma ad hanc rem, loquitur de tardissimis quibusdam nauis.

Cessistis pueri, nihilque moesti. id est mouistis,

Vecentone, asinaque pigriores. Iam prono Phaëonte iudat Arhon, Exarsitque dies, & hora lassos Interiungit equos meridianæ, At vos tam placidas vragi per vendas Tutâ laduis eorum carina.

Itaque concludit eleganti verborum lapsu, & oris ritu,

Non nauis puto vos, sed Argo nauis, hoc est, non celeres, sed tardos; non alacres, sed pigros; non delphinos, sed testudines; non nauas, sed argonautas. Itaque Argo, si oratio propria sit, pigrum significat: si figurata, per antiphrasim, citum & velox. Haud secus, immane, propriè, crudele est; figuratè, placidum est, mitè est, exorabile est.

Posuitque immania templa, id est, mitia & propitia.

In foribus lethum Androgeo.

Hic locus locupletissimus est eruditione. Hic potius exordiri vellem, quàm perorare. Princeps templorum ornatus apud veteres in foribus tum erat; eas cælaturis, crustulis, emblematis, spoliisque ex hoste partis curiosius excolebant. Virg. Georg.

Et viridi in campo templum de marmore paruum &c. add t,

In foribus pugnam ex auro, solisque cephæus Gungaridam faciam, et in hisce a me Quiræ. Et multa, quæ eleganter prosequitur à se in illis delubri foribus exprimens. In Æneid.

Multaque præterea sacros in postibus arua. Captiu pendens currus, curuque secures, Et crista caputum & portarum ingenio clausura. Spiculaque clypeique erepta, que nostra carinis. In 1. Æneid.

Talis erat Dido, talem se lata forebat Per medios, instans operi, regique iuuenis Tum foribus Dius, &c.

Sic enim existimat Seruius hæc carmina colliganda: quasi velit Dido magnam operam vrbis adhibendam, maiorem tamen in expoliendis Diuæ foribus collocandam. & quamuis locus aliter ab aliis explicetur: qui integrum carmen necunt, & à superiori penitus abscondunt.

Tum foribus Diuæ media testudine tempus, Septa armis, solioque altè subnixâ resedit.

Tamen Seruianus sentus faciliior, ac libetior decurrit: illi enim laboriosè se expediunt ab eonodo, quo pacto fores Diuæ, cum media testudine templi coniungantur, ut Regina & in foribus, & in media testudine dicatur confedit. Quare Dido studiosius instat foribus Diuæ extenuendis, dedolendis, poliendis, illuminandis. Hic enim Æneas,

— Videt Iliacæ ex ordine paginas. Bellaque iam fama totum vulgata per orbem.

Et reliqua, quæ apud Troianos gesta sunt, tam viuus expressa coloribus, tam expressis animata pigmentis, ut non cælata viderentur, sed locata. Quorsum tamen in primo templorum aditu tantus labor? Quia ibi Numen inesse credebatur. Vnde

Vnde Charinus ille in Plautino mercatore, de suis rebus desperans, & in externas plagas abiturus, primos templorum adytus religiosè salutauit, Limen, inquit, superum, inferumque salue, simul autem vale. Ea causa est, quare Mantuanus in 2. appellauit Religiosa Deorum limina; quibus videlicet multum religionis, sanctitatis multum inhæreret. Quid Troianæ fœminæ? Certè huius ritus, huius disciplinæ, huius religionis expertes non fuere. Cum enim intelligerent se in communi patriæ ruina ruituras; abripiendas esse in exilium in communi direptione totius vrbis. Quid faciunt, inquit Maro?

Plaut.

Virgil.

— teletis ingentibus errant Amplexaque tenent postes, atque oscula figunt.

Ad ipsa Deorum limina confugiunt, ipsos postes amplectuntur, tenaciter inhærescunt; ut prius animi à corporibus separentur, quàm corpora à sacris postibus diuellantur. Eandem postium sanctitatem iisdem ferè verbis Tibullus explicauit.

Tibull.

Non ego si merui dubitem procumbere templis, Et dare sacris oscula liminibus.

Imò verò tantam inesse putat sacris liminibus religionem, ut si opus sit ad illos postes excubare, ibidem caput tundere, cerebrum elidere, totum locum cruentare, tanquam victimam cadere exanimem; non dubitet totum id sibi proponere deuorandum, dummodo illius loci sanctitas incolumis conseruetur, & illæsa.

Non ego tellurem dubitem perrepere supplex, Et miserum sancto tundere poste caput.

220. Limina templorum veneranda.

Hinc illa Romanorum consuetudo inueterauit, vt nemini liceret primum limen pedibus terere, vel etiâ summis vestigiis contingere; transfiliendum limen erat, si quis vellet ad aras penetrare. Huius consuetudinis Plutarchus, & Varro meminert: causam illam afferunt, ne limen numini sacratum proterui pedes violarent, si calcarent. Ad eundem ritum celebratissimi poetarum alluserunt. Catullus,

Plutarc. Varro.

Ti ansfer omine cum bono Limen egregios pedes, hoc est, transfili, transmigra, transducere, vterio-rem partem saltu supera, ne si pedetentim repas, limen violes. Lucanus,

Catull.

Turritaque premens frontem matrona corona Translata vetuit contingere limina palma. Hoc est, vetuit, in primo limine pedem figere; monuit transeundum primum limen ab omni vestigio illibatum. Ouidius quandam alloquutus, quæ incauto pede limen presserat ingressura; foras reuocat, iubetque iterum, vt transeat, neque limen pedibus contingat.

Lucan.

Ouid.

Missâ foras, iterum limen transire memento Cautius, atque altè sobria ferre pedem.

Plaut.

Tandem Plautino testimonio rem conficio in Casina, ita ille ad quendam se in templum recepturum, Sensim, inquit, superauole limen pedes. hoc est, Tollere vltra limen, ne si pede premas, religione opprimaris, &c.

CAPVT II. M. Tullius Cic. de senectute explanatur.

221. Tull.

Non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum res magne geruntur, sed consilio, auctoritate, & sententia, quibus non modò non orbari, sed etiam augeri senectus solet, &c.

Mendocæ Viridarum.

Benigna quadam salutarium syderum conspuratione hodierna felicitas mihi auspiciò euenit. dum suauissimam Ciceronis senectutem explicatum pergimus, aliam enim longè prudentiorem contemplari datum est, necnon oculis, his, inquam, oculis vsurpare, cuius natura grauitas, iucunda benignitas, & ancena felicitas omnes propemodum in grauescentis in dies molestias senectutis valet abstergere. Egregia quidem similis prudentiæ commendatio, cuius matura vis iuuenilibus etiam neruis longè robustior res arduas haud segniter aggreditur, efferatos in mutuum cruorem animos edomat, spiritus ferociter exultantes emollit, æstuantium irarum fluctus tranquillat, debacchantes compeccit, diffidentes componit. Ita expertus est iuuenilis ille tumultus apud Virgilium Æneid. 1.

Senilis prudentia fortitudo.

Ac veluti populo in magno cum saepe coorta est Seditio, sauitque animus ignobile vulgus, Iamq; faces, & saxa volant furor arma ministrat, Tum pietate grauem, ac meritis, si forte virum quæ Conspexere, silent, arreptisque auribus adstant, Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Virgil.

Meritò igitur Tacitus, inquit, maiora summis consiliis, quam telis, & manibus geri; à quo Valerius Flacc. 4. Argo. non aberrat, Sape acri potior prudentia dextra; non abludit Euripid.

222. Tacit.

Flaccus.

Euripid.

Atens una sapiens plurium vincit manus. Prudentia namque vnicum frænum est, quo homines in obedientiæ gyrum compelluntur; seruitutis enim impatientis ægerimè ferunt domari, nisi ab illis, qui prudentia vtuntur. Nam, vt grauitè docuit Seneca, homine nullum est animal morosius, nullum maiori arte tractandum; & vt Xenophon, homines in nullos magis insurgunt, quam in eos, quos imperium in se affectare præsentunt; & statim venustè addit, omnibus animalibus facilius, quàm hominibus imperitabis. Vnde illud est effatum Liuianum; Excellentibus ingenis cuius defuerit ars, qua ciuem regant, quàm qua hostem superent. Cæterùm præ omnibus omne tulit punctum Nazianzenus inter clarissimos humanitatis antistites decantandus etiam. Sic ille Apol. 1. Ars quadam artium, & scientiarum mihi esse videtur hominem regere animal omnium maxime varium, ac multiplex. Ideo Vlysses apud Homerum strenuè iactitabat; si mihi adstas o prudentia, vel tercentum contra hostes concurrere pugna ausim. Porro meliùs apud Ouidium Metam. lib. 13. Fab. 1. aduersus Aiacem gloriabundus insultabat.

Seneca.

Xenoph.

Liuius.

Nazianz.

Homer.

Ouid.

— ibi dextera bello Vitilis ingenium est, quod eget moderamine nostro, Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri est. Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum Eligit Atrides, tu tantum corpore potes, Nos animo, quantòque ratem, qui temperat, anteis Remigis officium, quantòque est dux milite maior, Tamum ego te supero.

O fortitudinem prudentiæ singularem! ô inuictum consilij propugnaculum! Hebescunt spiritus, frigent animi, fluunt artus, labant pedes, languent brachia, consternuntur acies, fugiunt milites, destituuntur duces. omnis virtus profingatur sine hac virtute, omne robur superatur sine hoc robore, omnis vis infringitur sine hac consilij vi, quam belle Lyricus 3. carm.

Horat.

Vis consilij expert mole ruit sua. Vim temperatam dy quoque promouent In maius.

D d

Tem

223. Iocrat.

Temperatam, inquam, prudentiæ mixtura. nam, vt Iocrates cordatè dixit; *Vix prudentiæ adiuncta estis est. Non enim viribus ait noster, aut velocitatibus, aut celeritate corporum res magnas gerantur, sed consilio, & auctoritate, & sententia.* Sin minus dicamus nihil gerere qui prouincias maximi ponderis absque magnis corporum viribus diligenter obeunt.

Festum Naucliri sumitudo.

Semper mihi arrisit festina illa fati de canis gubernatore similitudo, in quem si adueras, nullum neruorum munus exercere videtur. Nam cum quidam vela erigant, antenas demittant, rimas obrurent, compages obstruant; alij malos ascendant, per foros excurrant, sentinam exhauriant. Ille autem quæ munia exerceat; quæ pericula, quos labores sibi elegit subeundos? Vbi insudat? vbi elaborat? vbi fatigatur? Ille autem clauo assidens in puppi, nauim placidissimus moderatur. O deliramentum! hos vocas labores, hos sudores, quando laborant omnes, ille quiescit, quando negotiantur omnes, ille oritur. O vim sine viribus admirandam! o laborem absque laboribus operosum! Desine mirari mi homo; non facit fateor ea, quæ iuuenes faciunt, attamen longè præstantiora munia exerceat, ad quæ non requiritur ingens lacertorum robur, sed maturum consilium, grauis auctoritas. & prudentia, quæ omnia, vt addit noster, in senibus reperiuntur.

Quibus non orbari modo, sed etiam augeri senectus solet.

224. Prudentia sedem est robur.

Non vires, nec robur postulatur à senectute, sed consilium & auctoritas. Nam quemadmodum infirmitas propria est puerorum, & ferocitas iuuenum, & grauitas iam constantis ætatis; sic senibus naturalis est quadam maturitas, quæ ratione, & consilio plena senibus auctoritatem conciliat, & grauitatem; quibus, vt inquit Sallustius, licet annis sit corpus infirmum, ingenium sapientia est validissimum, vnde Plutarchus in Lycurgo ex Pindaro, ait, senum consilia esse iuuenum hastas.

Senum auctoritas apud veteres.

Apud Lacedæmonios tanta pollebant auctoritate senes, vt ætate grandior, dignior imperio haberetur; vnde sicut apud eosdem qui supremum magistratum gerebant. senes erant sic etiam nuncupabantur. Iam apud Romanos similis auctoritas, & summum consilium idem erant. Ideo placet Solon qui iure veruit, iuuenem neque magistratum gerere, neque consulere, etiam si optima mente constitutus videretur; fortè quia non cadit in illam ætatem auctoritas, neque vires illæ rationis, mentisque robur, & dexteritas, quibus non modò orbari, sed etiam augeri senectus solet. Hæc sufficiant de senibus, in quibus pluris æstimatur verborum moderatio, quàm sermonis garrulitas, vt ait Seneca ad Polybium; de qua tamen taxantur apud poetam,

Seneca.

O sola fortes garrulitate senes.

Quod si aliquis per summum scelus, & audaciam, prudentiam, & rationem senibus audeat derogare, vnà cum filiis Sophoclis aduersus cordatissimum senem descendat in arenam. Nucem fregit Tullius, nos nucleum eruamus, & regustemus.

Tull.

225. Sophocles à filiis accusatur de demensia.

Sophocles tragicodiographus à filiis accusatur, & ipsis obsecrantibus in iudicium defertur, vt eum iudices non solum vt capularem, & depontanum, verum etiam vt insanum, & elleborosum à re familiari curanda remouerent. Quid consilij cape-

feret bonus senex, tam sanus, vt nec ex tanta iniuria ad insaniam adigeretur? ad cuius patrocini-um exitimatis confugisse? Cuius suppetias imploralle? Cuius præsidii vsu ad calumniam tam atrocem repellendam? Vnam ad poetam se contulit plorabundus, quam nouerat omnium miseriarum præsidium, & leuamen singulare. Tragœdiam illam promit, quam nuperimè inscripserat OEdipum Colonæum; quærit an sanæ mentis opus videatur. Legunt iudices, admirantur grauitatem verborum, maiestatem sententiarum, suauitatem numerorum, cultum, decorem, venustatem, ingeniosum totius operis artificium; negant poemam tam elaboratam, tam lucubraturam, tam ad vnguem expolitam, perfici, & absolui potuisse ab homine insano; aiunt insanire eor, quibus ille videretur insanus, & quam in parentem filij machinabantur technam, eandem suo capiti contulerunt. Videtis, vt non insaniant senes, sed potius, qui de illis hoc ferunt iudicium, insanire iudicentur? Videtis vt non sint elleborosi senes, sed studiosi; non desipientes, sed prudentes; non iracundi, sed mansueti; non leues, sed graues? Itaque in Anticyras maiori iure relegentur, qui delirationis probro bene cordatam senectutem dehonore conantur, vt elleboro purgati ab insanie morbo conualescant, & ad pristinam rationem, & consilium, mentisque iudicium reuocentur, quibus non modò non orbari, sed etiam augeri senectus solet; vt claudam, ne multus fiam.

Pericula ceteris, ut saluum.

CAPUT III.

Fistula Ouidiana de Fabiorum morte inflatur, 2. Fastor.

Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus armis Tercentum Fabij ter cecidere duo. Vna domus vires, & onus susceperat vrbs, Sumunt Gentiles arma professa manus, &c.

Bellum gerebat populus Romanus, illudque atrocissimum cum Veientibus; in quo Qu. Fabius consularis vir magno omnium cum doloris sensu occubuerat. Iniuriam vlcisci reliqui de gente Fabiorum moliuntur. Senatam adeunt, Patres conscriptos obsecrant, atque obtestantur, vt sibi deferendam censeat hanc prouinciam, grauisissimas à Veientibus pœnas ob patratam Fabij necem experendi: velle se priuatis impensis, iniuriam sibi priuatim irrogatam vindicare, interim dum resp. aliis alibi præliis detinetur: facta à senatu cum ingenti gratia, abeundi facultate, seni supra tercentos de gente Fabia in Veientium exitium, internecionemque conspirant;

Egreditur castris miles generosus ab Isdem, E queis dux fieri quislibet aptus erat.

Ita omnes mutæ caritatis vinculis colligati, vt ne validissima hostium impressione dissiparentur: ad eò auitæ dignitatis recordatione inflammati, vt eò caput inferrent, vbi plus discriminis videretur. Sic bellandi gloria insignes, atque expediti,

226.

Fabiorum patria.

Liuius.

vt singuli non minus strenuissimum ducem, quàm fortissimum militem præstarent. Nunquam, inquit Liuius, exercitus, noque minor numero, neque clarior fama, & admiratione hominum per urbem incessit. Itaque in hostiles munitiones acriter incursum; aliquando æquata planicie collatis signis, & aperto Marte, vehementer decertatum. Ingens à Veientibus clades accepta. Sed cum felix præliandi euentus longius prouheret Fabios, quàm par erat; ecce tibi ab hostibus ex insidiis repente confurgentibus, effusa victoriæ cupiditate Fabiorum manus circumuenitur, magis deinde ac magis Veientium ordinibus in arcto multiplicatis; magis etiam, ac magis se in orbem Fabij colligentes breuiore spatio cogeantur. Tandem, vt faciam compendium, cæsi sunt ad vnum omnes Fabij, præsidiumque vnde in hostes excurrerant, omnino profligatum; quod Silius Italicus de Fabiis loquutus in hunc modum decantauit,

Fabiorum caes.

227.

Primoresque patrum Fabius Tyrintia proles Tercentum memorabat auos, quos turbine Martis Abstulit atra dies, cum fors non aqua labori Patrisio Cremera maculauit sanguine ripas.

Hæc tamen Ouidius hoc loco elegantissimis carminibus decantat; collecta tamen strictim rei summa, ad singula membratim enodanda accedamus.

227. Vna rei descriptio commendatur.

Virg.

Carmentis portæ, &c.

Prima commendatio in Scriptoribus, aut certe in præcipuis numeranda, illa est, vt cum locum, in quo facinus aliquod patratum sit, ita depingant, vt non solum animo spectandum, sed oculis prope intuentium exhibere videantur. Id, quod poetarum princeps Virgilius, cum historicum agebat, diligentissimè seruauit; & ne multus sim, dum exempla per omnia pergo, illud satis sit ex secundo.

Est in conspectu Tenedos notissima fama Insula, diues opum, Priami dum regna manebant, Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis.

Ergo Ouidius breui quidem, sed concinnè eam vrbs portam, quæ exierant depingit. Illud ego insuper adiungam, quod grauisissimi quique historiographi prætermittendum esse voluerunt: immensam hominum frequentiam, nobilissimum exercitum ad portas vsque prosequutam, fauore & admiratione stupentem; ire fortes, ire felices, iterum, atque iterum iubere; pares tantis inceptis exitus precari; Superos deinde obtestari, vt illud agmen faustum, fortunatumque in hostes comitentur, iterumque in patriam ad parentes clarissimos milites sospites reducant. Simili prorsus studio Troiani quondam deduxerunt Nisum, & Euryalum, per confertissimos hostium cuneos viam sibi ad Æneam munituros. Sic enim Virgilius in 9. cecinit,

Virg.

Protinus armati incedunt, quos omnis euntes Primorū manus ad portas, iuuenumque senumque, Prosequitur votis, nec non & pulcher Iulus, &c.

228.

Dies atri apud Romanos, qui?

Sed verò vtrorumque; euentus longè affiniore fuit inter se; siquidem vtrique gloriosè pro patria in interitum abiit voluntarium. Porro tum ex aliis, tum etiam ex hoc euentu factum est, vt dies proximi post Calendas, Nonas, & Idus atri, syderati-que à Romanis haberentur; vnde tritum est pro-uerbio (ex illis Atticis noctibus aliquando deducto), *postriduani dies.* hoc est, dies, in quibus bellum cum hostibus inire non liceret. Namque ad Idus Februarij ad pugnam Fabij prodierunt, vt *Mendoça Viridarium.*

Dies postriduani, qui?

constat ex Ouidio hoc loco de Idibus agente, *Hæc fuit illa dies in qua Veientibus armis Tercentum Fabij ter cecidere duo.* Sed iam hæc miratiō concidantur. Carmentis Portæ, Carmenta, seu Carmentis mater fuit Euanctri, ita dicta à carminibus effundendis, nam antea Nicostrata vocabatur, quæ dicitur prima literarum rudimenta inuenisse, indeque per manus tradita ad nostram vsque tempestatem effluxisse; en præclaram inuentricem literarum, quibus vtuntur Latini, trium & viginti. Eadem verò ea potissimum de causa diuini honores promeruit, quia rerum futurarum præcicia credebat. nam Troianorum in Italiam aduentum multò antea prædixerat. quare in altero Ianiculi vertice templum habuit, vnde ad vrbs portam non procul inde sitam Carmentalis nomen deriuatum. quæ omnia Virgilius in 8. ita exprimit,

Quid.

Nicostrata prima literarum rudimenta inuenit.

Vix ea dicta: de hinc progressus, monstrat & aram, Et Carmentalem Romano nomine portam: Quam memorat Nymphæ præscia Carmentis honorè Vatis fatidice, cecinit quæ prima futuros Æneadas magnos, & nobile Pallansem.

Virgil.

229.

Sed verò propter infelicem Fabiorum exitum, scelerata porta deinceps nuncupari cœpta est; quemadmodum & sceleratus vicus dictus ille est, in quo Seruij Regis filia, debitæ pietatis immemor, crudelitate plusquam belluina effera super truncum, ac deforme Genitoris cadauer carpentum egit. Itaque sceleratus campus illi, in quo Vestales Virgines, quæ nuncupatum votum infirmarent, lapidibus ac terra viæ obruebantur.

Campus sceleratus, qui?

Carmentis portæ dextra est via proxima Iano; ita verba ipsa recto ordine inferentur. Via Carmentis portæ proxima est dextro Iano, hoc est, è Carmentali porta via tendit, seu sternitur, ad cuius dexteram Iani templum situm est. Animaduertendum tamen hoc loco est, quendam ex his septem collibus, quibus Roma constructa assurgit, vnum quidem esse in radice; tamen non in acutum fastigiari, sed in duplicem verticem abire; huiusmodi etiam fuisse Parnassum Persius in prologo commemorat, seu vt ille alter,

Perf. Horat.

Nec fonte labra prolui caballino, Nec in bicipiti somniasse Parnasso Memini, &c. Itaque illud culmen, quod spectaret ad occasum, Ianiculum vocari, à Iani templo ibidem constructo; illud verò, quod ad Aquilonem vergeret, dici Vaticanum, ibiq; augustissimum Carmentæ fanum collocatum esse. Hinc igitur illius viæ caput oriebatur, qua Fabij prælium cum Hetruscis initari processerunt: ad dexteram Iani templum visebatur, de quo latissimè Ouid. in 1. Fast. Virg. in 7.

230.

Ouid.

Sunt gemina belli portæ, sic nomine dicunt Religionem sacra, & sani formidine Martis, Centum atri claudunt vinctes, æternæque ferri Robora; nec custos absistit limine Ianus, &c. Itaque in 1.

Virg.

Dire ferro, & compagibus arctis Claudentur belli portæ: furor impius intus Sena sedens super arma, & centum vinctus ahenis Post tergum nodis fremet horridus ore cruento. Ire per hanc noli, quisquis es, omen habet.

Romani non solum eos dies, quibus infeliciter dimicatum esset, tanquam atros & infaustos excrabantur, vt superius tetigimus: & colligitur ex Ouid. 1. Fast. illis veribus,

Ouid.

Omen ab euentu est: illis nam Roma diebus Damna sub aduerso tristia Marte tulit.

Verum etiam ipsis locis, in quibus haudquam propitium Martis numen inuenirent, diras imprecabantur, ab iisdemque tanquam infortunatis se remouendos curabant. Ut ex hoc loco deprehenditur, itemque ex illo Virgiliano in 3.

Virg. Effugimus scopulos Ithaca Laertia regna, Et terram altricem saxis execramur Cypris.

Rursus ex Lucano, Et damnata diu Romanis alia fatis, Ire per hanc noli, quisquis es, omen habet.

231. Omen unde dictum? Augurium unde dictum? Sed verò omen, quamuis propriè dicatur illud, quod ab ore hominis desumitur, sicut augurium id, quod ab auibus auscultatur; tamen vtrunque aliter atque aliter nonnunquam vsurpatur; ita ut à rebus etiam vitæ expertibus deriuetur: ut intelliges ex eo loco Virgiliano Georg. ubi ait Augusti Cæsaris interitum admirabiles quosdam euentus consequutos fuisse; ex quibus diuersi generis auguria siue omina deducuntur. Sic igitur canit,

Virg. Tempore quamquã illo tellus quoque, & aquor. a ponti Obscœniquæ canes, impatiuntque volucres Signa dabam: quoties Cyclopum efferrere in agros Vidimus vndantem, ruptis fornacibus, & tinnim. Flamm. vnumque globos, liquefactaque voluere saxa? Armorum sonitum toto Germania celo Andyt: insolitius tremuerunt motibus alpes. Vox quoque per lucos vulgò exaudita silentes Ingens: & simulacra modis pallentis miris Visa sub obscuram noctis: pecudeque locuta: Infandum! siffunt amnes, terraque dehiscunt: Et maestû illacrymat templis ebur, & araq; sudam, &c.

Illud sub finem meminere, ut infelix omen passim inuenitur, ita felix & fortunatum rarius quidem, aliquando tamen se offerre; huiusmodi illud est, quod mihi hodierna die tanta audiendi beneuolentia exhibitum fuisse credo, & quidem quamuis gratus, nunquam satis dignè gratulabor mihi, nec vobis grates dignas valeam persolvere.

CAPVT IV.

Regis Deiotari erga Romanos fides commendatur ex oratione Tulliana pro ipso Rege.

232. Per dexteram istam oro, quam Regi Deiotaro hospes porrexisti: istam, inquam, dexteram, non tam in bellis, & in praeliis, quam in promissis, & fide firmiorem, &c.

Ditiori ex penu delicatioribus dapibus officiosus promit Oratorum facile princeps Tullius; dum regale memorat hospitium, quod per summam lautitiam, & epularum luxum Deiotarus Galatiæ Rex Cæsari quondam exhibuit, cum post bellum Alexandrinum ad bellum Ponticum proficisceretur; sed iucundius epulum apud ipsosmet hospites, & conuiuias fuit mutua amoris beneuolentia, in cuius signum dexteram adinuicem porrexerunt, veluti integerrimas amicitie tesseras; talem profectò postulabat vetus illud & perhumanum Regis hospitium, cuius necessitudo tanta erat, ut pro amicitia sæpenumero vsurperet; fuit namque solenne apud veteres tesseram dimidiatam dare hospitibus, qua inter se agnoscerentur, hoc autem ius ad posteros transibat. Plautus, Deum hospitalem, & tesseram mecum fero; qui autem hospitium violabat, is tesseram frangere

dicebatur. Idem Plaut. Apud nos iam fregisti tesseram. Apud Romanos nihil solennius, quam hospitium; vnde Regibus & Legatis ex vltimis terrarum regionibus Romam profectis publicum hospitium, & munera, quæ lautia dicebantur, per quaestorem urbanum publico nomine largè, & hospitaliter indulgebant. Germanis hospitij ius sanctissimum vsque adeò erat, ut arce hospites inexplabile nefas duceretur; idem seruatum inter Lucanos, Calabros, Corinthios, Megarentes, & alios, qui mos inuolutus apud nostrates viger. Sed apud veteres nonnullos barbara, & inhospitalis consuetudo extitit, nullum enim hospitij ius admittebant, inter quos numerat Alexander ab Alex. lib. 4. cap. 10. Spartas, Lacedæmones, Athenienses, Carthaginenses, Gampifantes, Seres, Ægyptios, & Scythotauron. Inter Indos quoque nisi triduo, hospitem diuere minimè licebat, ne ciues longo vsu dissimiles moribus inbuerent, & in alienas leges, ritusque transirent. Porro hospitalis illa Regis Deiotari dextera iam nos inuitat ad hospitium; ergo Lingonum more, qui dextræ effigiem pro hospitij symbolo vendicabant, dexteram porrigamus, & ad hoc oppiparum satis conuiuium dicumbamus.

Per dexteram istam oro, &c.

In primis dexteram pro amicitie symbolo vsurpamus. Ita Liuius lib. 1. Hercules & Eumandrus hospites facti, nihil prius habuerunt, quam dexteram mutuo dare, in sempiternum scilicet amicitie monumentum. Concinat Mantuana muta 3. Æncid. Iucundus hospitio dextram, & tecta subimus, & infra,

Ipsæ pater dextram Anchises haud multa moratus Dat iuuenti, atq; anim. un. præsentem munere sumat.

Cum de Achaemenide misero, & afflicto homuncione, à Troianisque venientibus hospitium postulante loqueretur, cuius labantem, ac pene facentem animum cum erigere conaretur Anchises, dextram illi dedit, veluti amoris obidem, hospitalitque amicitie domicilium, ut Seruius bellè interpretatur. Hinc adeò lib. 4. Æncid. Dido Regina queritur de Troianorum duce Ænea,

Nec te nosser amor, nec te data dextera pondam, Nec moritura tenet ex vobis iungere Dux.

Planè quasi videat fractam amicitie tesseram, & violatum amoris symbolum. Cum igitur Tullius in pristinam Cæsaris amicitiam Deiotarum renouare contendat, meminit veteris hospitij tesseram, nempe porrectam ad inuicem dexteram, minime vnquam à Rege violatam. Per dexteram istam oro, quam Regi Deiotaro hospes porrexisti. Sed lubet rursus vertere ad mutuam amborum salutationem, siue reuerentiam; quod solenne fuit apud antiquos; qui mos valde frequens inter Germanos, se enim ad inuicem salutantes dexteram porrigunt, cuius rei causam Varro Callimachum secutus eam assignat, quod omnis mortalium virtus dextris constituisse putaretur; quamobrem ea maximè corporis parte se magnopere venerabantur, & consalutabant. Quod iuuenili quodam ardore, & animi cupiditate compulsus adolescens adhuc Eumandrus Anchisi salutationem, & reuerentiam se prestare voluisse profiteretur. Mibi iuuenili ardebat amore compellere vnum, & dextram coniungere dextram. Hoc fuit in causa, quod Æneas de matre Venere fugiente quereretur, utpote qui eam incredibili cupiditate venerari, salutarèque simul affectauerit. Cur dextram iungere dextram non datur.

Atta

CAPVT V.

Sopor Virgilianus in 6. excitatur, & illustratur.

Et consanguineus lethi sopor.

Dextera venerationis symbolum.

Attamen non minus clarissimum fidei, quàm amicitie & venerationis symbolum, vel apud antiquos dextra habebatur. Vnde pulchrè profectur Noster. Per dexteram istam non tam in bellis, & in praeliis, quam in promissis & fide firmiorem. In dextera quidem maxima semper fuit religio, & promissæ fidei integritas. Vnde Cicero inuehitur in Antonium Philipp. 1. 1. Dextra, quæ fidei testes esse solebant, perfidia sunt, & scelere violata. Idem post reditum in Senat. Qui primus mihi afflicto, & iacenti consularem fidem, dextramque porrexit. Non abludit Mantuanus 4. Æncid.

Tull.

Virgil.

Ouidius.

234. Liuius.

Diodor.

Alexand. ab Alex.

Dextera fidei argumentum.

Virgilius.

Rex Deiotarus erga Romanos fidelis, & munificus.

En dextra fidesque, Quam secum patrios aiunt portare penates. Idem in 7.

Pars mihi pacis erat dextram tetigisse Tyranni. Non dissentit Ouidius in Epistola Phyllidis.

Iura, fides, ubi nunc? commissaque dextera dextra,

Quique erat in falso plurimus ore Deus. Liuius multa affert testimonia; hæc ille lib. 10.

Data dextera in id, quod petebatur obligande fidei. Apud Persas nihil antiquius, & religiosius; testatur Diodorus Siculus lib. 16. cap. 10. & Æmylius in vita Damati non longè à fine.

Vnde Numma Pompilius, ut author est Alexander ab Alexand. lib. 2. cap. 19. in dextra fidem sacratam esse voluit; sacrumque solenne fidei instituit, ad quod flamines curru arcuato manu ad digitos inuoluta, celebri pompa vehi iussit. Illud scitu perquam dignissimum, quod plena Religionis antiquitas in aduersa parte Iconum duas manus annexas iungebat, ad significandam prorsus fidem; cuius hieroglyphici animus erat illud ex 8. Æncid.

Accipe, daque fidem.

Cæterum quæ bella, quæ promissa, ubi Rex Deiotarus fidem suam erga Romanos ostendit? Bella fuerunt illa, & grauissima quidem, quæ gessit Cæsar aduersus Alexandrinos, & alias vicinas gentes, in quibus omnibus Rex Deiotarus præsto fuit, suppetias enim Cæsari attulit paratissimus, auxiliare copias misit, commeatibus militibus non negauit, ingentem pecuniam obtulit; quid plura? proprias vires, suamque vitam pro vno Cæsare defendendo, quamuis iam senex, per mille pericula, bellorumque traxit euentus. Iam verò promissa quæ non adimpleuit? Promissa existimo, præsertim illa, quæ Cæsari exhibuit post finitum cum Pompeio bellum. Nam Deiotarus secutus est partes Pompeianas, post ea tamen ad ipsummet Cæsarem deficiens perpetuam ei fidem, amicitiamque promisit, quam Rex optimè seruauit. Rursus intelligo de bellis, & promissis erga populum Romanum, mita enim extitit huius Regis erga Rempubl. beneuolentia, quippe qui non solum socius Imperatorum Romanorum in bellis fuerit, sed etiam dux copiarum suarum. Eum enim Cn. Pompeius vnum in toto orbe terrarum amicum ex animo, verèque beneuolum, vnum fidelem populo Romano iudicauit. Per hanc igitur dexteram non tam in bellis, & in praeliis, quam in promissis, & fide firmiorem, veniam contendit exorare; ego autem concludo, ne promissam fidem violari, & hospitalem tesseram à me frangi videatur.

Mendoça Viridarium.

Liber hoc in loco spatium latius, & ab hoc fopore minimè superari, imò vigilantissimus assurgo. Quæ in hanc sententiam Virgiliani Doctores prodidere, sub vnum aspectum propono. Quidam appellant somnum morti similem; quidam mortis consanguineum; quidam ipsam mortem. Per omnes excurreo humanitatis Anasilites. Similem morti appellauit Tullius in Catone. Iam vero, inquit, videtis nihil esse tam morti simile, quam somnum. Plin. 1. nat. hist. cap. 50. Æstimatione nocturna quietis dimidio quisque spatio vita viuit. pars aqua morti similis exigitur. Plutarchus, Breue viuendi tempus homini est tributum. nam somnus veluti publicanus dimidium aufert. Hinc natum est illud Aristotelicum, Felices mihi distare à cæteris dimidio vita. Plutarchi sententiam sequitur Clemens Alexand. 2. pæd. 9. Somnus non secus ac publicanus dimidium vita tempus nobiscum diuidit.

Quid autem poetæ in hanc rem? Virgil. in 6. Dulcis, & alta quies placida similissima morti. Silius lib. 15.

Nox similes morti dederat placidissima somnos. Ouidius 2. Amor. eleg. 9.

Stulte, quid est somnus gelide nisi mortis imago. Horat. 1. carm. 24. Quintilij mortem somnum item vocat.

Ergo Quintilium perpetuus sopor urget. Plautus passim vsurpat somnum pro morte in Amphitr. Homines quatuor in soporem collocasti, id est, interfecisti. Et paulo post. Quatuor viros sopori se dedisse hic autumat, id est, necasse. Et rursus, Quid si ego illum traclim tangam, ve dormiat, hoc est, vt moriatur. Mitto reliqua. Catullum audio.

Nobiscum semel occidit breuis lux, Nox est perpetua vna dormienda. Suffragatur tandem, & iterum Virgilius in 10.

Olli dura quies oculos, & ferreus urget Somnus. In æternam clauduntur lumina noctem. Pergo ad Philosophos, & sapientum iudicia. Quidam ex Philosophis consultissimus semel rogatus, quid somnus esset, respondit, Parua mors. Rursus quid mors esset? respondit, magnus somnus. Epaminondas ipse circumiens militum vigiliis quendam interfecit. Et cum reprehenderetur, respondit, Talem reliqui, qualem inueni. inuenerat enim dormientem. Iam verò mortis consanguineum non solum Virgilius somnum dixit, sed Homerus, & Hesiod. natum antesignani: qui præterea addunt, fratrem mortis germanum esse, cum quibus Pausanias coheret lib. 5. dum ait, noctem mortis, & somni parentem extitisse. Consonat Tragicus poeta.

Frater dura languide mortis. Valerius Flaccus 8. Argon.

Tunc age maior ades, fratrisque similime letho. Orpheus in Hymno loquens cum somno, Germanus tu es obliuionis, & mortis.

Gorgias Gerontinus apud Ælian. 2. variat. histor. cap. 35. cum sub vitæ exitum resolucretur in somnum, rogatusque esset, cur ita? respondit, Iam somnus incipit me commendare fratri. id est, morti.

Homer. morti. Homer. II. 14. de Iunone, *ibi somno occurrit obuiam fratri mortis.* Optimè igitur Seruius sententia huius testem locupletissimum Homerum implorat. Iure optimo possum excandescere in Nasimb. Nasimb. dum Seruium reprehendit, dumque dicit Seruium penitus ariolari, cum id Homerus non dixerit. Poëta autem ad fratrem significandum, consanguineum appellauit ex usu veterum, quod Parthaf. Parthaf. Claudian. Claudian. *Te consanguineo recipit post fulmina fessum Inno sinu.* &c. Id est, fororio. Sic etiam Stat. Stat. *Et consanguineo gliscis regnare superbo Exule.* Sophoc. id est, cuncto fratre. Sic Sophocles in Aiace, Teu- crum fratrem Aiace vocat *συναίμων*, id est, *consanguineum.* Hæc ex profanis literis libare placuit; facilius, & lubentius ex diuinis; his tamen interim abstineo, ne videar miscere sacra prophanis. Nihilominus te remitto ad Tertull. de anima c. 43. qui quidem hanc rem præ omnibus illustrauit.

CAPVT VI.

Maronis columbae in 6. defenduntur præpete cursu.

Geminæ cum fortè columbae, &c.

237. **P**erperam, dicit aliquis, columbarum auspici-
Columba timida suapte natura.
Columba timor.
Ouid. *Et fugiunt aquilas, timidi, ma turba, columbae, Vique fugit visus agna nouella lupos. Sic ille timere viros sine lege ruentes, Constitit in nulla qui fuit ante color.*
Huc pertinet illud Antipatri epigramma, ad quod alludit Alciatus embl. 33.
Alciat. *Stiparint pauida timidorum busta columbae, Ast ego delektor fortibus usque vris.*
Quare Aeneas fortissimo Heroi non à timidis columbis, sed potius à generosis aquilis auspici-
Columba impietatis symbolum.
Pierius. Quapropter Aeneas pietate præstantissimo non à columbis impiis, sed potius à ciconiis pientissimis augurium obiciendum erat. Hæc ita licet sint, non tamen imprudenter fingit Virgilius columbarum auspiciam Aeneas oblatam esse. Nam olim credebantur columbae felices rerum euentus Regibus prænu-
Suet. c. 94. ciare. Sic Augustus, Suetonio auctore, palmam à se inuentam, & columbarum nidis frequentatam boni ominis loco duxit. Sic Alex. Seuerus futuri imperij liquidissimum auspici-
Columba auspiciam regale.
Seruius. captauit ex coluba, quæ matri muneris loco oblata est, quo die ipse editus in lucem fuit. Vnde Seruius colubam regiam volucrem appellat, quia vt illa numquam volat solitaria, ita Rex sine suorum comitatu numquam incedit. Quare Aeneas Regi, vt regia volucris obiceretur oportebat. Præterea

columba symbolum gerit hominis sapientis, & natura arcana studiosè explorantis, quia columba facillimo & perniciosissimo vitur volatu. Quod Virgil. in 5. expressit, vbi de columba locutus ita canit,
Rudit iter liquidum, celeres neque commouet alas. Virg.
Quare cum Aeneas sapientissimus naturæ vestigator à Virgilio fingeretur, obuias habere debuit eas volucres, quæ naturam rerum omnium exploratricem habere dicerentur.

CAPVT VII.

Maleuada famæ, & turpis egestas apud Virgilium in 6.

Nillum tam atrox scelus est, ad quod rerum
238. *Fame, & egestas aditu impellit.*
inopia non impellat. Vnde Silius, *Sceleris proclius egestas.* Martialis, *Quantum cogit egestas.* Horatius, *Paupertas impulit audax.* Virgilius, *Labor omnia vincit*

Improbis, & duris vixens in rebus egestas.
Perinde, ac si nihil tam sanctum sit, quod inopia non violet; nihil tam munitum, quod paupertas non labefactet. Vnde Plautinus ille lycophata in Trin. *Vide, inquit, egestas quod negotij mali de homine mifero? Ego nunc subigor trium nauarum custodiae huius epulis dicit ad hominem me accepit, quem ego, qui su homo, nescio, neque noui, neque natus sum, nec me scio, scio.* Præclara est illa Scipionis sententia, qui rogatus in senatu, vter videretur mittendus in Hispaniã cõtra Venatam pugnaretur. Galbanus, an Aurelius? *Ne trum, inquit, mihi placet muti, quia aliter non habet, alteri nihil satis est.* Videlicet æquè malè iudicauit, inopiam licentis imperij magistratam, & auaritiam multorum scelerum nutricem. Nam, vt bene Tullius, *duæ sunt res quæ possunt homines ad turpe compedi- dum commouere, inopia, & auaritia.* Quare optimè Plato; *Quicumque in Repub. manducet vitæ in eadem necesse est latrones fieri, manus utantur omnium scelerum, ut vitæ omnium malorum architecti delinquant.* Laudo Philippum huius nominis primum Lusitanicæ Regem, qui eiusdem Regni senatoribus auxit stipendia, vt ius diceret liberius, & nulla corum perentur pecunia; turpes enim iudices, qui egestatis causa leges violant, torquent iura, & fac omne abruptum. Deinde quàm multi vendiderunt pecunia pudicitiam, famam, patriam; imò virgine egestate, ipsum etiam Numen denegarunt. Turpis sanè egestas. Lucretius lib. 3.

Turpis cuius fama, & contemptus, & aeris egestas. Semora ab dulci vita, stabilique videntur, Et quasi iam leuè portus cunclariet ante. Claudian. *de monstris quoque Inferorum, Et luxur popululorum epum; cui semper adherens Infelix humiliter gressu comitatur egestas.* Egestas tamen, & non paupertas. Nam hæc diuina virtus, & diues post Christum pauperem. Egestas de perditis, ac sceleratis hominibus prædicatur. Tullium laudo in Parad. *Ista paupertas, vel potius egestas, & mendicitas tua.* Vides verbi correptionem? Meritò inter monstra Inferorum stabulatur. Poëta iam affixis annecte Senecam in Thyeste, ad quem te remitto. De maleuada fame iam alibi.

CAPVT VIII.

Aeneas lacryma apud Virgilium defenduntur.

239. **I**mpellunt me inuitum penè, ac restitatem mul-
torum somnia, qui in libris componendis, exponendisque minutula quæque disquirunt, non vt inuitentur, sed vt cauillentur. In tam præcipitem audaciam se dederunt, vt non vereantur affirmare perperam lacrymas à Virgilio fortissimo duci Aeneas fuisse attributas. Enimuerò non semel inducit Mantuanus suum Ducem collacrymantem, & suorum miseros casus lamentantem. In 1. Æncid. *Constitit & lacrymans quis iã locus, inquit, Achate.* in 6. *Sic fatur lacrymas, clausique immittit habenas.* Rursus, *Demisit lacrymas, dulcique affatus amore est.* in 11. *Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum.*

Non decet, inquit, virum fortem lacrymans; deq; multis proditum est ita obfirmato fuisse animo, vt nihil eis lacrymas vnquam excusserit, vt videre est apud Valerium Max. lib. 3. c. 3. quod etiam attestatur Plinius lib. 7. c. 19. Vnde est illa vnanimis & iurata animorum consensus, qua se omnes Hethæi Abrahamo, externo quamuis homini, & peregrino, tanquam proprio, & naturali principi subdiderunt, dicentes, *Princeps Dei es apud nos?* Gen. 23. 6. Planè ex animi constantia, qua Abrahamus vxoris funus sustinuit, quæ non nisi in generosum virum, ac imperio dignum cadere existimabant. Ita Philo lib. de Abrahamo egregiè philosophatur. Vnde antiquitas insignes Heroas admiratur, qui quos filios magno cum gaudio viuos habuerunt, eosdem nullo mæroris signo mortuos deplorarunt. Nam Anaxagoras illi patrio pallio Philosophus cum in amicorum conuëtu subitam filij mortem audiuisset, nihil perturbatus, *Noneram, inquit, me genuisse mortalem.* Rex Antigonus denunciata filij morte in bello strenuè suscepta, ad eò non ingemuit, vt potius elato animo exclamarit, *Serius è fili tam gloriosam mortem obiisti.* His adde alios, quos lege in Plutarcho orat. consolatoria ad Apollonium sub finem. Plures tamen afferit D. Hieronymus epist. 3. ad Heliodorum, illorumque constantiam commendat. *Quorum inquit, non minor in lucu, quàm in bellis virtus fuit.* His omnibus adiunge patrium, & illustre exemplum. Ioannes Castrius Indiæ Orientalis Prorex tantum abfuit vt lugeret in acerbissimo de morte filij Ferdinandi nuntio, vt lugeri filiam prohibuerit. Imò ipse florida veste indutus, & gemmeo ornatus apparatu vnà cum proceribus in campum processit, ibique quasi animi causa in varios cursus, atque recursum equum egit; narrant Maffæus historiarum Indicar. lib. 13. ad medium. Andrada in historia Regis Ioan. huius nominis 3. p. 4. cap. 14. Barrius dec. 4. & alij.

240. **N**ihilominus lacrymæ mansuetudinis, ac pietatis testes sunt, & indices; vnde si Aeneas in obitu amicorum lacrymas poëta denegaret, ausim dicere humanitatem quoque negare posse, & maiore iure, quàm Lyricus illi negauit, *qui sicis oculis monstra narrantia, qui vidit mare turgidum.* Et Lucanus illi, *qui sicco lumine campos*

Viderit Emabios.
& Dido Regina apud Virgilium in 4. ipsi Aeneas, *qui nos lumina flexit,* Virg.
Nec lacrymas viduis dedit, nec miseratus amatè est. Et Terentianus Parmeno in Eunuchio illi femine impiæ, *quæ falsam lacrymam oculos terendo misera vix vi expressit.* Et Plautinus ille Pseudolus ipse sibi, qui vt se immisericordem esse dicat, *Pumicos oculos, inquit, habeo, non quæ lacrymam exorare, vt expuant vnâ modo: cœcus nostrum.* &c. Itaque viris fortibus, ac heroibus sæpe à Mantuano lacrymæ tribuuntur. De Alethe in lib. 9. quem annis grauem & animi maturum antea vocarat. *Sic memoras humeros, dextrâsq; tenebat Amborù, Et vultum lacrymis, atque ora rigabat.* Virg.
De omnibus Troianorum primoribus, *Percussa mente dederunt*

Dardanide lacrymas.
De Iulo autem infra, *Sic ait illacrymans, humero simul exiit enses.* Virgilius verò interrumpo, & eius sanam mentem ex Homero confirmo, qui non semel Heroas suos lacrymantes inducit *φίλοδάρκους.* Inde Græca parœmia, *Viri boni multum lacrymabiles.* Homer. Plinius certè lib. 11. cap. 37. *Hinc illa misericordia lacrymæ.* Has lacrymas Alexandro ipsi, Annibali, Scipionibus, & viro cuius fortissimo cum honore potes concedere, vt passim illorum historici concedunt. sunt enim lacrymæ dignæ magno quouis Principe. Laudo Plutarchum in 2. de fortuna Alexandri, dum criminatur tyrannum Phegorum, qui spectans tragœdiam Hecubæ, & Polyxenæ, rapidus è theatro exiit, quod se misericordia ad lacrymas videret commoueri; & parum abfuit, quin ipsum interimeret Tragœdum, eo quod Musam pietate induerit, & ad misericordiam concitarit. Mitto reliqua.

Exempla autem Valerij non feritatis, sed patientiæ sunt. Plinius non refragatur; eius verba affigo. *Exit hic animi tenor aliquando in rigore quendam toruitatemque naturæ duram, & inflexibilem, affectusque humanos admittit.* &c. Fortis igitur, & constantis viri est nullo dolore, nullo labore solida de mente deturbari, non autem amicorum, & propinquorum casus, & infortunia non miserari, ob idque aliquando collacrymari. Ac proinde in Agelaistos istos inuehitur ipsa Plinij mens, quam in nos inuechi credebant. Plutarchi nodos solue eodem vulnere. Similiter Philonis placita, quæ in nostram conspirant sententiam, ibi enim laudat moderatas lacrymas, quales etiam habuit Abrahamus in vxoris iustis, vt sacra oracula attestantur. Noster Castrius in Diensi illa obsidione in qua filius pulchrè occubuit, voluit cæteris illa constantis animi ostentatione victoriæ spem iam penè deploratam induere. Vide alia quæ annotauimus ad Virgilij loca.

CAPVT IX.

Tullius pro lege Manilia magnopere illustratur.

Homini peradolescens imperium dari optimo iure admiratur Tullius. Verum enim est omnium ferè gentium imperia senibus deferri solita. Macedones, Iustino teste lib. 11. nemini in exercitu, nisi sexagenario militum ordines admi-
241. Iustinus.
Dd 4 nistran

nistrandos committebant. Lacedæmonij nullos creabant magistratus, nisi proeecta ætate iam maturos, quos proinde *ῥεπόνας*, id est, *senes* appellabant: curiam autem dicebant *ῥεπόσιον*, id est, *consensum seniorum*. Iam verò inter Romanos nemo nisi senex ad Rempub. accedebat. quod Ovidius s. Factor. testatur,

Ouid. *Nec nisi post annos paruit tunc Curia senos, Nomen, & ætatis mi te Senatus habet.*

Sallust. *Senibus enim, auctore Sallustio in Catil. corpus annis infirmum, ingenium autem sapientia validum est.* Vnde Plutarchus in Lycurgo ait ex Pindaro, *consilia senum esse iuuenum hujus.* Senes enim experientia ducti maturè omnia aggrediuntur, & cum sint variè à fortuna exerciti, rebus meliùs consulunt. Nocentia enim, documenta esse solent. Optimè Plutarchus illas ciuitates diuturnas fore ominatur, in quibus senum consilia vigeant, adolescentum vires præcellant. Quòd si alterum desiderandum est, potiùs iuuenales vires, quàm seniles annos prudentes viri abesse patiuntur. Quare Calpurnius Carboni in iurgio obiicienti, *habere multos gladios*, respondit, *& ego annos*. Verùm item est imperia, quæ adolescentibus deferuntur, pessum premi, & in præceps labi. Vnde Dardaniorum Rex, auctore Iustino lib. 24. in clypeum Macedoniae regnum breui ruiturum esse prædixit, *quòd ad iuuenem Regem Ptolemaum deuolueretur*. Nam, vt bene Silius lib. 15. paulo post initium,

Silius. *Nec promptum teneris immania bella lacertis Moliri, regimè que rudi deposcere in auro.* & vt Claudianus eleganter,

tenero tractari pectore nescit Publica maiestas.

242. *Que cum ita sint, meritò admiratur Tullius vni Pompeio peradolescenci, nondum scilicet quatuor & viginti annos nato, tot imperia commissa, tot bella feliciter confecta. Negari tamen non potest aliquos aliquando iuuenes consilio & prudentia valuisse. Nam Diomedem appellat Homerus inter Argiuos reges ætate minimum, prudentia maximum. Demophilum vocat Pindarus annis iuuenem, consiliis senem. Apium Claudium narum minimū, natu maximis Senatoribus Lilius anteponit, quod Pers. sat. 4. eleganter confirmat,*

Sunt quibus ingenium, & rerum prudentia velox Ante pilos venit.

Virg. Quod Virgilius laudat in Ascanio,

Ante annos animū que gerens, curiamque virilem. Reliquis parco testimoniis.

CAPVT X.

Virgilius in 1. Æneid. liberatur à multorum calumniis, & egregiè commendatur.

243. **A**ristarchi quàm multi, sed malè ominati, criminantur Virgilium, quòd ipso in limi-

ne Æneidos mustelam inuenerit, dum ait Æneam è Troia primum ad Italiam appulisse, quod nulla ratione videtur constare, & sic argumentantur. Antenor è Troia profectus multò citius Italiam attigit, quàm Æneas: ergo hallucinatur Virgilius, dum canit Æneam prius Italiam tenuisse,

Troia qui primus ab eis Italianam fato profugus, &c.

Atque adeò, adhuc Æneas in Siculis vndis vi tempestatis fœdissimæ atrociter iactabatur, cum iam Antenor sedem in Italia collocarat, cuius rei testem locupletiore non requirunt, quàm Maronem ipsum, apud quem Venus conqueritur, præclulum esse Æneæ aditum in Italiam, Antenori multò antè referatum.

Antenor potuit mediis elapsus Adria, Ithyricos penetrare sinus, atque intima iugis Regna Liburnorum, & fontem superare Timoni.

Dubitationem hanc soluo, & tollo, ea dilictione adhibita, vt dicam Antenorem prius quàm Æneam ad Italiam venisse, si tempus spectemus; verùm si factorum seriem attendamus, neminem Æneæ priorem Italiam tenuisse. Quod Virgilius apertissimè demonstrat, cum ait,

Troia qui primus ab eis Italianam fato profugus, &c.

Adhuc tamen obiiciunt, quia inter eos, qui ducentibus fatis ad Italiam appulerunt, existimant Æneam haud primum locum tenuisse. Nam Euander prior venerat ex Archadia. Cum ab eo veteri iam illius regionis incola Æneas aduena supplicas imploraret, vt videre est apud Maronem 8. Æneid. Iam verò eius aduentum fatyrum auspiciis euenisse optimè videtur demonstrare apud Ouidium Euandri mater filium his verbis allocuta, 1. Fast.

Fortuna viriliter, inquit, Siste puer lacrymas, nra ieremam tibi est.

Sic erat in fatis, nec te tua culpa fugauit, Sed Deus, offenso pulsus ex orbe Deo.

Ergo nec factorum auspiciis credendus est Æneas ad Italiam primus appulisse. Nodum explico, expendòque Virgilij verba. Duo, inquit, Æneam à Troia, & fato primum in Italiam penetrasse. Nam Antenor etsi primus à Troia venerit, non tamen fato. Euander etsi fato ductus antecessit, non tamen è Troia soluit. Quare omnium primus Æneas & à Troia, & fatis comitantibus in Italiam delatus est. Vnde planum fit nullum in poëta errorem inherere. Atque adeò omnis dubitandi locus manet interclusus, nec quod amplius obiiciatur, superest. Enimuerò nihil in Virgilio, quod Aristarchi censura dignum videatur, imò omne elegans, omne suo loco positum, & maturè compositum,

LIBER



LIBER NONVS

DE FLORIBVS POETICIS.

PROLVSI O.



MOENIORES viridarij flores ad areolas posteriores consultò seruauiimus; spargimus verò plenis manibus, & plenioribus quidem, nisi ardens inuidentis aui astrum, plurimos vel omnino perdidisset, vel tam malè desuper afflasset, vt ars nulla natiuam eis gratiam possit restituere. Quare flosculos Dialogorum multorum, Elegiarum violas non paucas, Epigrammatum rosas innumerabiles, Carminum lilia propè infinita extra limen viridarij non sine magno dolore relinquimus. Ecquis valeat delicatos olim, & viuidas flores, modò languidos, & emarcidos æquis oculis intueri? Quid, parentis sui interitum collapsis cervicibus lamentantur? Certè si solum collapsis, parum videretur; verùm crudeli etiam pollice demessos reperimus. Vtinam & reperiremus; sed, proh dolor! ambitiosa manus in alienis honoribus præoccupandis delicatioribus abscedit, rapuit, iniecta desuper terra sepeliuit. Hosce tamen in lucis usuram reuocauimus, quibus neque suus

Fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit.

Age verò, in tam suaues Musarum delicias conueniamus.

Virgil. 11. Æneid.

DIALOGVS

DE SACRATISSIMA ASSERTORIS Christi Passione.

PERSONÆ.

| | | |
|-----------------|-------------------|---------------------|
| PROLOGVS. | CHAIN. | ISAAC. |
| IUSTITIA. | ABEL. | ORACVLVM. |
| MISERICORDIA. | SANGVIS ABEL. | Duo FRATRES IOSEPH. |
| RIGOR IUSTITIÆ. | ABRAHAM. | IOSEPH. |
| AMOR CHRISTI. | AMOR PATRIVS. | Duo ISMAELITÆ. |
| LIVOR. | ANGELI quatuor. | IACOB. |
| D. MICHAEL. | QBSEQVVM DIVINVM. | Duo MILITES. |

PROLOGVS.



ORONA Patrum nobilis, Procerum cohors Generosa, ciues patrij, alumni Paladis Vobis salutem plurimam fero Prologus.

Non qualem aperto capite, curuato genu,

Actor dare solet, captet vt vulgi leuis. Plausus inanis mobilisque transferat In se fauorem plebis: illam nuntio Vobis salutem, quam breues intra dies Sacri Tonantis interitus orbi afferet. Ergo theatro visus, ac vanus iocus, Nugæque plausibiles, salisque mimici Penitus facestant: prompta sint vobis precor Lamenta, gemitus cordi sint prompti: genis

Para

Parate lacrymas, quas atrox dolor exprimet.
Totius ergo profero actus ordinem.
Certamen aderit: iusta iactabit minas
Iustitia: flammis misericordia leniet.
Orabit illa criminum pœnas graues,
Hæc mitiorem postulat iudicem.
Amor tonantis minuet has lites, amor
Componet, ipse suum offerens letho caput.
Amoris ille pignus, ac vadem sui
Offeret Abellum, quem neci fiater dedit,
Liuore plenus: Isacum rursus manu
Iam iam necandum patria, ni susteret
In vulnus actum desuper ferrum Aliger.
Tandem Iosephum venditum fratrum dolis
Plures adibit vltimo pœnas Amor.
Vindicta semper impium sequitur nefas.
Vbique sceleris pœna sceleratum manet,
Nulli pepercit numinis iustus rigor.
Quas non patrauit, has luet noxas Deus;
Funes, columnam, flagra, clauos, & crucem,
Quibus triumphos inclytus victor geret,
Odisse culpam disce, qui pœnam fugis.

Actus primus.

SCENA I.

IUSTITIA trutinam sinistra tenens,
& RIGOR proferens
gladium.

Iust. **Æ** Thereis delapsa globis Astra per au-
ras

Aduenio, mores hominum inspectura nefandos,
Virtutum gazas librato examine lancis
Expensura mea: sceleratos dira manebit
Pœna viros: iustos cumulabunt prœmia mores.
Heu quam dissimilis similes fortuna sequetur
Mortales! Heu quanta togis abolenda nefandis
Corpora Tartareus seruabit gurges in æuum:
Corda fides ni sacra tenet, nisi pectora verus
Fingit amor, superique mouent data iussa pa-
rentis.

Ergo virtutum, scelerumque ingentia libro
Pondera, virtutum pono hac in lance talentum.
Infero in aduersam vitiorum pondera libram.
Huc oculos, huc ferte animos, atque vtra residat
Plenior, ac superas leuior rapiatur in auras
Cernite. Depressa subsidunt crimina lance;
Sublimi volitant trutina benefacta sub auras.
Heu sortem inuisam! dira incrementa malorum
Assurgunt. iam mundus hiat, iam terra fatiscit
Pondere victa suo: tanta gens improba moles
Accumulat scelerum; virtus tamen vnica terris
Pellitur, & superos compellitur ire sub orbis.
Quid moror? Heu scelerum cur non monumen-
ta reuello

Tartarea fundata manu: iuuat arma parare,
Vltricesque faces. *Rig.* Procul ista insignia sunt,
Hac librassè tenus satis est, iam dextera ferro
Armetur posthac, sæuum manus induat ensim.
Iust. En gladius (nec fingometus) quem sede re-
clusum

Vibro sua; quantos humanæ gentis acervos
Iste dabit, quantaque hominum de cæde ru-
bebit?

30.

Rig. Dispercat mortale genus, ruat orbis in ignes
Nunc face, nunc ferro; scelerum tot causa vo-
luptas.

Dispercat. *Iust.* Primas vitiorum euellere fibras
Ente iuuat: scelerumq; malum rescindere vitus
Quas pœnas mihi munde dabis? non funera
votis

Auertes, non æqua tuis sunt vota malorum
Aggeribus. *Rig.* Percas, lacerato in corpore
nostras

Experire minas. *Iust.* Pereat gens improba.
Rig. Dignas

Det scelerum pœnas. *Iust.* Animo sententia surgit
Firma meo, nunquam scelerata parere genti.

Rig. Æternum pereat: iaculatos nubibus ignes
Sentiat. *Iust.* Ferrum stygiis fabricare caminis
In clades hominum. *Rig.* Propere tua iusta ca-
pello,

Fulgmina quanta nigri fabricabo incudibus Orci.
Iust. Quanta per humanas iaculabo incendia
turmas.

SCENA II.

MISERICORDIA oliuarum
proferens IUSTITIÆ
occurrit.

Mis. **A** Dsum crudeles hominum miserata la-
bores.

Iust. Qui toties peccant, frustra miserescitur illis.
Mis. Heu doleo humanas comoto viscere clades.

Iust. Incassum dolor est: grauiora meretur Ada-
mus.

Mis. Heu dolor; humanis qua morbis arte me-
debor?

Iust. Non opus est tantæ medicinam inquirere
pesti.

Mis. Quæ pauidas modò lapsa meas vox peppu-
lit aures?

Verus amor vel tuta timer: diluît imago
Vana meas aures. Superis pellentur ab oris
Mortales? nunquamve poli conuexa tenebunt?

Iust. Nunquam; sed calidis Eribi mergentur in
vndis.

Mis. En repetitus adest aduerso murmure cla-
mor.

Iust. Dispercant. *Mis.* En rursus. *Iust.* Aquis vol-
uatur Auerni

Mis. Andion? *Iust.* Humani quantum biber iste
cruoris?

Mis. Quid? *Iust.* Pereant. *Mis.* Hem? *Iust.* Cæde.
Mis. Minæ. *Iust.* Moriantur. *Mis.* Ad aures
Clarefcit sonitus. *Iust.* Moriantur. *Mis.* Et vltique
minatur.

Iust. Dent pœnas. *Mis.* Germana? *Iust.* Premat
vindicta. *Mis.* Quid? ipsa es?

O soror, ò germana: minas quas fundis? *Iust.* Ini-
quos

Mêne diu tolerare dolos. *Mis.* Omite dolores.
Sume animos. *Iust.* Mediis exstuat ira medullis.

Mis. Collige, si quis amor, mentem. *Iust.* Dolor
ossibus ardet.

Mis. Fare quid arcano meditaris pectore. *Iust.* Pro-
lem

Humanam meditor variis excindere pœnis.
Mis. Heu dolor! vltrices precor ò germana que-
relas

Depo

SCENA III.

AMOR Christi, IUSTITIA,
& MISERICORDIA.

Amor. **D**iuino producta saru, virgo vtraque,
mundi

Grandis honos, superi decus immortale fenatus
Saluete. *Iust.* Æternum sis felix armiger alti
Numinis. *Mis.* Aduentumque tuum bene vertat
Olympus.

A. Vester in æthereas se clamor sustulit oras,
Audiit omnipotens varias per mutua voces;

Hinc atque hinc vestras dubio certamine lites
Ire videt, faciles tunc ne discordia mentes

Occupet, ac bellum germanis sæuiamq; armis,
Me vocat, & lites (inquit) compone, sortum,

Haud passus sæuire animis, & longius iras
Ducere: tunc celeres vibro per inania pennas;

Electus vestri certaminis arbiter adsum.
I. Tempore venisti. *M.* Nostras optatus ad oras
Accedis. *I.* Sed nostra tuo sententia voto

Firmior existat. *M.* Per te victoria nobis
Accidet, hæc animos nutrit spes vnica nostros.

A. Cui melior sit causa (nihil contendere verbis
Hic opus est) olli certam victoria palmam

Afferet, & iusto dirimentur iudice lites.
Ergo agite pariter vestras expromite causas.

Singula iam lancis librato examine penso.
I. Æthereis nutrite rogis, fax vnica cœli,

Huc animos, huc corda precor, genus omne pa-
rentis

Primæui de stirpe satum, magnoque Tonantis
Munere terrarum, pelagique extrema potitum

Compos olympiaci tot diuos inter honoris,
In scelus, in noxas fufis prorumpit habenis;

Flagitium creuere noxæ, contagia culpæ
Accreuere, nefas latè denominatur in orbe.

Ast ego tot scelerum flagrare licentiùs ignes
Non fero, sed vastas vitiorum excindere moles.

Nitor, & impositis restinguere crimina pœnis.
Hæc verat: innectitque moras, ac voce dolores

Mitigat, & blandas interferit ore loquelas;
Te precor infandos liceat consumere mores,

Effusioque meas intingere sanguine dextras
Iustitiæ, ne iura labent. *A.* Opponere contrà

Perge quid aduersus germanam corde volutes.
M. Patris Amor diuine, poli clarissima lampas

Crudeles hominum cogor deslere ruinas
In pœnas, in damna trahi germana cohortes,

Quas superæ finxere manus, discrimine nullo
In stygiis labuntur aquas, tot millia gentis,

Quàm superis inferre locis prior vna Tonantis
Cura fuit. Grandis dolor ossibus hæret in imis.

Liquitur in lacrymas vultus, præcordia diro
Rumpuntur gemitu, quatiunt suspiria pectus.

Siccine mortales oculis me cernere pœnas?
Me clades, tormenta, necesse? abrumpere vitam

Præstat, & humanas oculis auertere cædes,
Infandum frænare scelus, compescere mores

Tartareos, dignum est. Scelerum medicina, sed
vnâ

Parcere. nam multos tenet indulgentia, mul-
tos
Pœna grauis, scelerum maiores ducit in ausus.

Ergo per æthereas te quæso Numinis aras
Affer opem, mihi dexter ades. da tela sororis
Declinare, viros tantis efferre periculis.

Am.

70.

Deponas. *Iust.* Ita corde sedet. *M.* Nil tale mi-
neris.

I. Excedent iam facta minas. *M.* Heu cruda so-
roris

Vulnera. *I.* Mucronem viden' hunc, in cæde na-
tabit

Insolita: lati spumabunt sanguine campi.
M. Hei mihi quas lacrymas percussa mente pre-
fundam,

Sanguinei si forte cadant tot flumina roris?
I. Iam fletus depone. *M.* Dolet tot millia gentis

Ense meti. *I.* Sic iusta iubet vindicta Tonantis.
M. Summe Parens, quos tanta iubes in damna vo-
cari?

I. Mortales. *M.* Quæ causa? *I.* Nefas. *M.* Tan-
tum ne malorum

Admissum? *I.* Tantum. *M.* Quæ crimina?
I. Magna. *M.* Sed ipse

Humanas pietate vales demittere noxas.
I. Ire nefas impune, nefas. *M.* Ergo ne tuorum

Immemor in vanum patiere tot ire labores?
I. Ergo quid? infesto qui numen Marte lacesunt,

Marte cadant: mihi iusta nouas vis suscitât iras.
Eia age, mortales manus impigra funde cohortes,

Rumpe moras: iam tempus adest, viscere: bella
Dira sonent, tantisque innugiat aura procellis.

M. Silte precor Germana. *I.* Precor desiste mo-
rari.

M. Parce precor. *I.* Nullum superest iam par-
cere tempus.

M. Tela parum depone manu. *I.* Sine, ferui-
dus intar

Ensis, Olympiacos propugnaturus honores.
M. Has te, ego per lacrymas quæso, per siquis
Olympi

Tangit amor, miserere, preces ne desere nostras;
I. Quid me tot precibus soror ò germana fatigas?

M. Iustitiam seruare decet. Miserescere maius
Est opus. *I.* Indignæ quid me miserescere proli

Ipsa iubes. *M.* Honor indignus est parere turbis
Amplior. *I.* Absittas vanis me flectere votis.

I. Ire libet. *M.* Ne perge soror. *I.* Claudantur
Auernio

Agmina diuinos toties violantia iussus.
M. Heu dolor, heu nostro desige in pectore te-
lum,

A reliquis auerte malum. *I.* Dabis improba pœ-
nas

Improba gens, scelerum tantis imbuta venenis.
M. Huc acies ò summe Parens conuerte, querelas

Excipe, quas duro Germana ex corde retundit.
I. Suppliciiis frænabo scelus. *M.* Miserere ca-
dentum,

O qui res, nostras oculis pater aspicias æquis.
I. In clades, in tela ruant. *M.* Auerte furorem.

I. Summe Parens, si iusta precor. *I.* Voret impro-
ba vortex

Agmina Tartareus. *M.* Fieri ne talia manda
Terrarum, cœliq; potens. *I.* Religata catenis

Turba gemat. *M.* Rigidos prohibe de vertice
nodos.

I. Iam meus effuso roborabit sanguine culter.
M. Hei mihi! tam dirum nequeunt mea ferre do-
lorem

Viscera: pone modum nutu qui cuncta gubernas
Inferiora tuo. *I.* Pœnis modus absit. *M.* Amorem

Mitte tuum, qui tanta nigri de faucibus Orci
Agmina supremas in luminis efferat auras.

- Am.* Vtraque compositas arcano in pectore causas
Protulit, en nostrum sonat in certamine votum
180. Arbitr infandas scelerum meminisse cateruas
Expedit. *Mis.* Aeternum diuini Patris amorem
Inspectare decet. *Iust.* Nisi ferro nata coërces
Crimina, nascentur passim grauiora. *M.* Bonorum
Semina marcescent, radicitus omnia ferro
Si tollit germana suo. *I.* Sunt crimina pœnis
Castiganda. *M.* Bono cumulanda est munere
virtus.
Am. Sit satis, ambarum cognosco in lite querelas.
Iudicium spectate meum. *I.* O si nostra secundas
Iudicio nunc vota tuo! quas improba pœnas
190. Turba dabit? quanto stillabit sanguine mucro?
M. O si iudicio tam iusta optata probentur
Nostra tuo! quam multa virum de vertice tela
Auertam? quantis exoluam membra catenis.
A. Audite, & vestras tandem componite lites.
Vtraque iusta perit, iustam gerit vtraque causam:
Diuinæ statuunt leges, & parcere dignum est,
Et meritas scelerum cumulis exposcere pœnas.
I. Ergo quid? vltices inquiram ad funera tradas.
Per te iusta darur vindictæ copia: vici.
200. *M.* Non ira, non germana, meis sententia votis
Illa fauet: casus hominum miserebor atroces,
M. State; quid ex vno certamine pugna ferocit
Acior? ardentem pergo componere litem.
Ipse meis humeris mortalis pondera culpæ
Dura feram, meritisque dabo, tot munera nostris
Digna viris. In me iustos germana furores
Exacuat: tu blandi tuis mortalibus iras
Supremas auerte. *M.* Nouum, sed iudice dignum
Iudicium. *Iust.* Mirum tanto in luctamine fœdus!
210. Me ne tibi scire? *A.* Mihi iustissima sciri:
Fas, & iura sinunt. *M.* Hominum me parcere proli?
Me diros miseris tot propulsare labores?
A. Humanas miserere neces; fert dextera genti
Præsidium. *Mis.* Iam cuique suum compleuit
Olympus
O soror opratum. *I.* Cessent certamina, cessent.
Am. Ne qua sit vltior discordia, iungite dextras.
M. Iungimus. *I.* Aeterna dextras cum pace ligamus.
A. Ducite per collum concordia brachia nexu.
Iust. Ducimus. *M.* Amplexu compono fœdus amico.
220. *Am.* Insuper, & vestris mutate insignia palmis
Quæ sua cuiq; datam testentur pignora pacem.
I. Arma manus mutare libet. *M.* Cape nostra.
I. Minacem
Ipsa tibi concedo enssem. *M.* Iam nulla timoris
Causa manet, veteri mucronem in sede recondo.
A. Ergo tuos pietate foue. *M.* Iam prosequar amplis
Muneribus mea castra tuis. *Am.* Tu quicquid
amori
Est mihi pendendum, pœnarum quicquid Olympi
Exigit, ostendas. *I.* In te crudele paratur
Supplicium. *A.* Mōstra: gestit mens vn̄ labores

Cernere venturos. *I.* Properans accersit rigorem
Qui pro criminibus subeunda exempla nefandis
Edoceat. *A.* Nimum flagrans expecto, volutus
Credo moras. *I.* Volucres præuertam cursibus
auras
M. Interea laudes superi cantentur amoris.
I. Cantentur, superi laudes iterentur amoris.

SCENA IV.

AMOR Christi, RIGOR Iustitiæ.
Finito cantu Amor Christi.

Amor Christi solus. ARdeo, diuinas in pectore sentio
flummas,
O hominem! me quanta tuæ, me quanta salutis
Cura tenet; quantus mihi flagrat in ossibus ardor?
Non vnda, non Auster aquis pluuiabilibus ignes
Accensos in corde valent extinguere: totus
Subsidet pontus bibulis infusus arenis,
Contigerit si nostra suis incendia lymphis.
O hominem! te dura sequar per tela, per enses,
Per flammam; te dura sequar per vulnera semper.
Fidus in h'rebo lateri comes, omnia fines
Transiliant elementa suos, te semper in timo
Corde geram, nostro tua pectore viuet imago.
Iustitiæ proles venio Rigor: ipsa salutem
Ferre iubet veneranda parens. *Am.* Rigor optime
salue.
Quæ mihi fare, tuæ gestis in mandata parentis.
230. *R.* Heu nequeo verbis tantum vulgare dolorem.
A. Dic age, nil crudele feret: Amor omnia vincet.
R. Vel meminisse dolet. *A.* Sed non mihi ferre
dolebit.
R. Heu crudele nefas! grandis tibi. *A.* Præcine.
R. Grandis.
A. Fare. *R.* Dolor tibi grandis adest. *A.* Mihi
grande videri
Dic age, quid poterit? *R.* Tantum Rigor ipse rigorem
Horresco referens. *A.* Mihi nullus acerbior aures
Nuntius offendit. *R.* Mihi voces impedit horror.
A. Ne precor interpone moras. *R.* Scelus.
A. Adde quid hæres?
R. Humanum. *A.* Iam perge. *R.* Tua. *A.* Dic.
240. *R.* Morde piandum est.
A. Vera refers? *R.* Dico. *A.* Verus mihi nuntius?
A. Aio.
A. Læticia erumpo: quis lætior iret amor
Nuntius? *R.* O maior pœnis amor omnib. vn̄!
A. Sic volo, sic placet; humanum libet, ipse piabo
Morte nefas. *R.* Sed larga tamē tibi sanguinis vnda
Effundenda. *A.* Meo firmabo sanguine fœdus.
R. Conuellēdi artus. *A.* Laceretur ab artib. artus,
Ipse feram. *R.* Sunt ossa loco remouenda priori.
A. Omnia natiuis moueantur sedibus ossa.
250. Plura feram. *R.* Sulcanda notis sunt membra
cruentis.
A. Membra cruentatis sæuum lanietur ab hamis.
Perpetiar. *R.* Duro ponenda in robore vita est.
A. Nil super arborea moueor cruce, nudo ad auras
Suscensus, malefacta lumina mortalia: lætus,
Obliuiscique mei lethalia crimina pendam.
R. Mirus amor! quod certa tamen responsa parēt
Ipse tui referam! mihi tanti sponsor amoris
Redde fidē. *A.* Testor superos, & olympica testor
Atria,

280. Atria, me sacro loturum sanguine culpas
Mortales: reparanda meo tot funera letho.
Rig. Promissi quæ signa dabis? *A.* Monumenta
piorum
Cerne virum, quibus ima mei tibi surgit imago
Funeris. *R.* Ecqua iubes mihi cernere? *A.* Cerne
cadentem
Abellum, patria iugulandum cerne bipenni
Abramidem: tractum suprema in damna Iosephū;
Et quæ plura sacris radiant signata figuris.
R. Forsitan hæc oculis coram spectare iuuabit.
Nam mihi plura tuo repetenda ex sanguine restāt
Supplicia. *R.* En oculis cernes iam cuncta, re-
pendam
290. Sed tamen ipse tibi multo grauiora: theatro
Cedamus, dum cuncta oculis sunt obuia nostris.
A. Antiquam è latebris iuuat explorare figuram.

CHORVS.

Quanta diuinus rigor arma fumit?
Quanta mortales vibrat in cohortes?
Quanta diffuso lita purpurabunt
Tela cruore.
Blanda sit blandis medicina plagis,
Grandibus grandis medicina morbis,
Dira tam dirum scelerum venenum
Vulnera sanent.
Nulla sed tantum refecare virus
Plaga mortalis poterit: tonantis
Ergo sanabit pia mors nefanda
Vulnera Gentis.

Actus secundus.

SCENA I.

Incipit LIVOR solus, CAIN.

- Lin.* EXedor, excrucior, disrumpor, dissecor,
vror,
Sum Liuor, vestis mihi liuida, liuida frontis
Tegmina. Quid facies: mihi liuida, denique totus
Liuidus aduenio Liuor, serpentibus horret,
Læua mihi, lethale sedet sub corde venenum.
Ingenium num fortè meum nouistis? adeste,
Plus aliena bona aduersor, quam incommoda
nostra.
300. Optarem gemino priuari lumine, vt vn̄m
Duntaxat, quibus inuideo conuellere possem.
Malo nudari, quam alienas cernere vestes.
Esuriam potius, reliquis quam grata reponam
Fercula: successus horum si fortè secundos
Aspicio, totus tabesco, tristitia risus
Fata mouent, pascunt alienæ pectora clades;
Quis tandem alterno firmat vestigia gressu?
Fallor; an huc tristem video se ferro Cainum!
Ipfus adest. Consurge manus, iam sparge vene-
num;
310. Sibilet horrendum serpens hic noster ad aures,
Siccine te natu maiorem cedere fratrem
Rite coli? proh grande malum! quid atrocius
vnquam
Extitit Cain. Ignescunt furia: dolor ossibus ardet.
L. Non inuicta trahis suspiria corde. *C.* Quid
ergo?

Mendoça Viridarium.

L. En tibi qui primos rapuisse insultat honores
Aufus inæquali se contra opponere fratri,
C. Me ne pati? rigido præstat succumbere telo,
Quam mea fraternis postponi munera donis.
L. Nempe tuas contemnet opes: contemnet honores
320. Quos tua dextra sacras libauit nuper ad aras.
Ipse suas iactabit oues Germanus, & audax
Quæ sacra perfoluit radiantibus inferet astris:
Te nihili faciet, se præferet; hoc ne ferendum est?
C. Dispere: iam corda furor, iam pectora cæcus
Ardor agit: iam mentis inops, rationis egonus
Sæua fremo. *L.* Iustas in pectore concipis iras,
Excrucior. *L.* Tua iustus edit præcordia liuor.
C. Quid faciam? *L.* Sæuum minuet vindicta do-
lorem.
C. In fratrem vindicta? *L.* Tace, se præstitit
hostem.
C. Sic est: ille meos rapuit velut hostis honores. 330.
L. Ergo age crudeles in funera suscipe flammæ.
Rumpe moras. *C.* Qua fraude cades Abelle? qui-
būve
Te capiam Germane dolis? *L.* Face, robore, ferro,
Insidiis, nil luce datur, sectaberis. *C.* Aufus
Dextra novos iam fume. *L.* Nouum meditare
furorem,
Rara per insolitum veniet tibi gloria casum.
C. Qua tamen arte doces Germanum cedere?
L. Dicam,
Quære modū, quo frater agris spatietur apertis,
Dumque dolos credit male sanus abesse latentes.
340. Ter quater à tergo valida confurge bipenni,
Et celer aduerso capulo tenuis abde securim.
Tunc pede porrectum calcabis corpus arena.
C. Eia gradus moueo, fratre aduentante, redibo.
L. Aspirat fortuna tuis non inuida cæptis.
Regnare incipio. totus mihi seruiet orbis.
Sceptra manus iam nostra decent: fortuna mi-
nistret
Inelyta: concordis vario certamine leges
Miscebo, populos armis agitabo quietos
In clades, imbelli fide sociata reducam
Agmina. Et vn̄animes amabo in prælia fratres. 350.
Quis dubitet? Quis tanta neget iam robora dex-
tris
Insedisse meis? ne longè exempla petantur;
Fraterno primi maduerunt sanguine campi.

SCENA II.

ABEL, CAIN, SANGVIS
Abel.

Ab. ACCeptas gratabor opes, dum pascua
flores
Emittent; dum pulchra suis se frondibus arbor
Induet, & nostros dum vellera proferet agnus,
Semper ad æthereas noua munera aras
Dona feram: si magna polus dedit, ipse rependam
Magna polo; si parua tulit, non magna reposcet.
C. Fallor? an est. *A.* Vtinam. *C.* Loquitur Germa-
nus. *A.* In omnes
Is penetraret amor. *C.* Bene iam res acta. *A.* Te-
neret
O vtinam similis fratrem. *C.* Mēn? *A.* Curā
Cainum.
C. Quid? *A.* Sed vota leuis capit irrita ventus.
C. At ipse

E e Iam

Iam mea complebo. *A.* Rerum pater optime.
C. Frustra.

A. Huc oculos conuerte pios, ne prima tuorum
Germina demittant scelerum sub pondere collū.
C. Haud manibus labère meis. *A.* Me dira paren-
tum

Crimina, fraternis cumulentur postea noxis.
C. Nil super his moueor. *A.* Fratris, pater opti-
me, fratris

370. Tangit amor. *C.* Nostri te cura remordet? ouilis
Quæ tangit sic credo lupos. *A.* Per dura malorū
Præcipitem ne quæso sinas abrupta moueri.
C. In vanum tot verba. *A.* Meos precor optime
rerum

Conditor in fratrem iubeas reuocare fauores.
C. Aggredior verbis hominem, quid inania iactas
Verba puer. *A.* Quis adest? *C.* Nosti n'. *A.* Fe-
liciter opto

Frater ades. *C.* Quid agis? *A.* Pro te sub corde to-
nantem

Imploro. *C.* Num fortè cupis mea pingua caulis
Iungere rura tuis. *A.* Meditor nil tale, quod ipse
Possideo, si fortè velisti largiar. *C.* Eia
Festinos Germane gradus in arua feramus.

380. *A.* Quò frater nunc ire iubes? *C.* In rura. *A.* Quid
inde

Ferre libet. *C.* Nihil: at patulis spatiabimur agris;
Accelera. *A.* Timeo. *C.* Venias. *A.* Præfaga ma-
li mens.

C. Perge: quid? inuitus sequeris? *A.* Non fra-
ter, adibo

Quo me cumque vocas. *C.* Aude manus, arma pa-
rentur.

Prompta fatin': bene prompta meum referentur
ad vsum:

Accelera Germane. *A.* Tuos iam proximus ipse
Calce pedes insito. *C.* Via comes occidet. *A.* Vl-
tra

390. Quò petimus, Germane agros aduenimus. *C.* Au-
dax

Quas pœnas hoc iure dabis? *A.* Me in rura vo-
casti

Vt rigido premeres telo. *C.* Compesce, cruentas
Experire manus. *E.* Tantum Germane subibis
Ause nefas? *C.* Depone præces: moriere. *A.* Quid
vrges?

Siste gradum. *C.* Moriere. *A.* Preces pater opti-
me iustas

Excipe, Germano renuit quas pectore frater.
C. Ne quicquam. *A.* Iam tolle minas. *C.* Non vl-
que minabor.

En caput. *A.* Heu. *C.* Credo tibi findam robore.
A. Telum

Summe parens auerte. *C.* Nihil: iam fuste cere-
brum

400. Elido. *A.* Heu morior, morior. *C.* Nunc solus in
orbe

Sceptra geram, gaudebo, fruar, dominabor, &
omne

Sub pedibus frænabo malū. Sed quis mihi tundit
Ossa pauro? qua membra labant formidine: fra-
trem

Aspicio? an nostros excita è sedibus imis
Anteit umbra pedes: paueo, tremor occupat artus.

Sang. *A.* Heu, heu, heu, vindicta mei, vindicta
cruoris.

C. Me miserum! quid agam? tremo, diff. cor, hor-
reo totus.

S. A. Iustitia ô Iudex, ô Iudex iusta cruoris.
Iustitia, ô iustas fuso pro sanguine pœnas,

410. *C.* Me procul abripiâ, pedibus timor afferet alas.

SCENA III.

AMOR Christi, RIGOR,
SANGVIS Abel.

Am. Ch. **C**lamat ad æthereas. *Sang.* O iudex!
A. Clamat ad auras

Sanguis. *R.* Et ad iustas scelerum me pronocat
iras.

A. Illò festino gressu properemus. *R.* Eamus
O iudex vindicta mei, vindicta cruoris.

Non impune nefas tantum procedet. *A.* Amari
Tot pœnas inflige rigor. *S.* Vindicta. *A.* Cruore

Ipse cruore luam, iam cæde. *R.* Minantia supra
Tela vides. *A.* Video. *A.* Fuso pro sanguine telis

Summittes iam colla. *A.* Libens: quam pectore
plures

Excipiam plagas. *R.* Viden' ipsi vt debent, tanti
Sunt immenta mali. *A.* Nostri quoque pignus
amoris

Inmentum est. *S.* Vindicta. *R.* Viden' quam per-
git ad aures

Vindictam clamare cruor. *A.* Satis audio: nostros
Sanguis olympiæas melius clamabit ad auras,

Inclamabit Amor, Pietas, Clementia: iustas
Parce puer clamare minas, reus ipse cruoris

Ad pœnas accedo tui. *R.* Vindicta paratur
Magna tibi: nunc perge, Cain quis pendere pœ-
nas

Morte nequit, superi sanguis persoluat Amoris.
S. Noster diuino radimetur sanguine sanguis?

A. Vidisti, quam certa mei tibi datur amoris
Pignora. *R.* Sat video, plures tamen exigo pœnas,
Quam quas Abello fratere iniuriis super

Intulit. *A.* O quantus pœnarum horum testor
Ardor agit mentes; minus est quod laboris

Intuleris, quam nostra sibi vis pœne amoris.
R. Accipio promissas fides, nunc perge. *A.* Quamvis

Terra labet; cœlum nutet: conuulsa ruina
Astra ferant, non ipse meis fraudare vultis.

R. Credo, sed vltius mihi pignora sanguinis ad-
sint

Vera tui. *A.* Iam plura tibi manifesta dabantur
Cedamus. *R.* Iuuat ad sedes remeare patres.

SCENA IV.

ABRAHAM, AMOR Patris,
OBSEQUIVM Diuinum.

Abrah. **S**emper ad æthereos intendi lumina
nutus

Longinqua regione satus: cœlo anspice, cœlo
Ignotam monstrante viam; per inhospita moui

Rura pedes: patrios alia cum gente penates
Mutavi, varios terræ, cœlique labores

Sustinui, iustas effæcto in corpore plagas
Impressi; nihil è cœci mihi iussa tonantis

Imposuere, nihil, facili quod ab aure voluntas
Nostra recusaret; sed quis modò pectora iustus

Nostra quatit? quod prompta mihi præcordia
tangit

Imperium? quò summe parens languentia fracti
Membra senis nunc ire iubet? ô Mortis ducis?

Vt quid, an vt moriar? mortè mihi Mortis gignent.
Scilicet

SCENA V.

ABRAHAM, ISAAC oraculum.

Ab. **R**itè sub ærium diuina piacula montem
Aduenio facturus: ades mihi filius.
Is. Adsum.

Ab. Quas mihi summe parens dederis, per sacra
rependam

Lætus opes, quæ larga mihi das munera, crescunt
Obsequiis collata tuis. *I.* Quò pergimus, oro,

Dic pater. *A.* Ad collem fili properamus. *I.* An
ille

Distat adhuc? *A.* Quid? adest. *I.* Humeris
quàm multa recumbunt

Ligna meis. *A.* Succumbis? ego te hoc fasce le-
uabo.

I. Ergo meas ad sacra manus accingo: quid vltra
Immoro? & celeres produco longius horas?

En adsunt quæ cuncta valent in sacra requiri,
Ligna iacent, & culter adest, & flamma; sed vna
Victima non paret, quæso pater vnde petenda est?

A. Parce precor cogitare puer: cura ista Tonanti
Corde sedet. *I.* Si fortè libet, velocior Euro

Ad nostros remeabo lares, & pingua septis
Corpora taurorum, vel ouili parua minoris

Turba gregis, properè sacras referentur ad aras.
A. Heu ignara mali, supremi neficia facti

Pectora! quàm tristes oculi soluuntur in imbres?
I. Quid gemis? incassum nos huc venisse? que-
relas

Mitte precor: totis errabo sedulus aruis;
Et prædam, si fortè meis obtutibus vsquam

Occurrat, feriam; multave indagine fallam:
Quam modò diuini sistas ad numinis aras.

A. Heu dolor! heu, studiis natus fallacibus errat.
Sed patriis flumen lacrymarum exundat ocellis.

I. Quid lacrymas? quòd nulla tuo cadet hostia
ferro?

Quæsitum nunc ire iube, quod sæpe rogavi.
Ne dubita, quin præda tibi mox detur, vt optas.

Ab. Non is nate dolor mentem, non ista re-
mordet

Cura meam: nec præda deest, nec victima sacris.
I. Quid? pecus, & validi tibi sunt in sacra iuuenti?

Non video, qua rupe latent? *Ab.* Heu nate?
I. Quid optas

O genitor? *A.* Doleo! *I.* Qui rumpunt corda
dolores

Ingentes. *I.* Iam parce: sacris operemur, & vnde
Victima quærat, doccas. *A.* Heu nate. *I.* Quid
vltra

Ingeminas quæstus? *A.* Nostros dolor exedit
artus.

I. Mitte parens luctus: lætas solennia voces
Sacra petunt. *A.* Tantum nequeo mi nate do-
lorem

Mittere. *I.* Ne lacruma: lacrymis non hostia fufis
Grata Deo. *A.* Quid agam? scindit præcordia
mæror.

I. Ni potes ô genitor persoluere sacra Tonanti
Præ lacrymis, ostende quibus solennia tauris

Ferre decet; solito mox ipsa piacula ritu
Exequar, & sacris adolebo viscera flammis.

A. Heu dolor, heu! non ista tuis solennia dextris
Offerri mi nate valent. *I.* Non? occidet ense

Victima quæque meo: taurorum colla securi
Ista graui fundentur humi. *A.* Non sanguine
fuso

Taurorum, pecudumve anima modò nate litan-
dum est.
If. Quid! res mira! sacrum, Genitor, ni fallor, inibis
Insolitum. *Ab.* Cunctis sacrum (nec falleris) oris
Inuisum aggrediar. *I.* Quibus, oro, altaria cinges
Muneribus? quo rore chalybs, quo sacra tepescet
Sanguine? *A.* Iam promptas aures aduerte, do-
cebo.

560. Humanus, mi nate, cruor fundendus ad aras.
I. Humanus? sed nullus adest; quæ membra
cruorem
Ista dabunt? *A.* Heu. *I.* Fare. *A.* Dolor præclu-
dit euntis
Vocis iter. *I.* Iam tolle moras. *A.* Heu iussa To-
nantis
Æqua, sed humanis nimium nimum aspera dextris.
Abramides, mi nate, vetat, sed longius altus
Ire dolor. *I.* Ne siste parens. *A.* Mi nate: sed in-
gens
Verba retro cogit luctus. *I.* Dic, cõprime luctus.
A. Aspice quod ferrum vaginã libero. *I.* Cerno.
A. Hoc tua diuelli superi mandata parentis
Colla iubent, dextris morieris, nate, paternis.
570. *I.* Me ne mori? lacris me numen destinat aris?
A. Te, mi nate. *I.* Necis quæ causa? *A.* Supre-
ma voluntas
Hæc tibi causa fatis. *I.* Diuina capeffere fas est
Iussa, pater, rigidos in me pater exue cultros.
A. Nil moror. *I.* Heu patriis occumbam filius
armis.
A. Lignorum iam nate struem compone. *I.* Fa-
cesso.
Hictorus, hic nostrum seruabit funus amico
Amplexu, quàm grata meis datur ossibus vna.
Hunc ego lignorum portauit viuis aceruum:
580. Hic nostrum alterna retinebit forte cadauer.
A. Sat bene: iã dextris rigidis puer inferre nodis.
I. Exequar: ac nostrò ferendam tegmine frontem
Dirigo: nunc misero supremos ferre parenti
Me iuuat amplexus: genitor mihi chare, supre-
mum
Sis felix, hoc sume mei tibi pignus amqris.
A. Æternum, mi nate, vale tu cura senectæ
Vna mea: sine te solidos inglorius annos
Traducam. *I.* Iam tende manus, quibus vltima
figam
Oscula, queis nostrum genitori testor amorem.
590. *A.* Ergo tuum venerare manus in funis ituras.
I. Quin etiam positus venerabor vincula labris.
A. Illa tuas stringent palmas, tu reddis honores.
I. Nunc mea cõplectar voluẽda in colla securim.
A. O pietas, ô mira fides! complectere ferrum
Quo plectendus eris. *I.* Nostri quoque pignus
amoris
Ligna ferant: vestris quàm lætus ab ignib. vras?
A. Heu, mi nate, rogis moriere voracibus vltus;
Ipse, sed in mœstis lacrymarum naufragus vndis
Disperio. *I.* Iam terra vale, iam summa valete
600. Sidera, iam valeant montes, valeatis & vrbes.
A. Heu quantus, mi nate, dolor præcordia rumpit.
Rursus in amplexu genitor me verto supremos.
Viue parens, superaq; diu. *A.* Te, nate, perempto
Emoriar. *I.* Iam dura meas in vincula palmas
Insero. *A.* Post tergum religãda, ô nate, catenis
Brachia. *I.* Post tergum rigidis cõstringe catenis.
A. Heu dolor! heu pietas in tales patria nodos
Dextra labat, sed iussa libet, properare Tonantis.
Ergo, volubilibus religetur natus habentis:
610. Iamque plagas in nodo plagis, iam vincula vin-
clis
Innecto, varios iam nexibus implico nexus.

Nunc ô nate veni sacras maestandus ad aras.
I. O genitor, quò ferre libet, vestigia ducam.
Lætus ad ætherei properabo altaria patris
Victima, fulmineum iugulo nec deprecor ensem.
A. En tibi lectus adest, in duro, nate, sedili
Pone caput: tam dura tuis ceruicibus ara
Mollia compentet primæ incunabula vitæ.
I. Cuncta libens mandata sequar, genibûsque
volutus
Ad superas tendo lacrymantia lumina sedes:
620. Lumina; nam teneras constringunt vincula pal-
mas.
Summe parens, quas ire iubes, has lætus ad aras
Aduenio. *A.* Quantos imo sub pectore fletus
Verba mihi tam blanda mouent. *I.* Extrema
subire
Fata iubes? moriar, plures mihi suffice vitas,
Effundam plures, animos mihi fuggere plures,
Plures donabo. *A.* Quantum vis possit amoris
Mecum suspicio. *I.* Mihi cum grauiora minaris
Vulnera, ceruicem grauioribus offero plagis.
A. O diuinus amor, pueri qui blanda resoluus
630. Corda meru, duce te, properat moriturus ad aras.
I. Non gladium, non vincula queror: non fata,
nec ignes,
Cuncta feram; solùm meritas mihi deprecor iras.
A. Innocuum iã cerne caput. *I.* Cui mitior iras
Emolli, pater alme, tuas, auerte furores.
Accipe, qui nostra fluct è ceruice cruorem.
Quique solo fufus tibi iustas molliat iras.
A. Sat votis, precibûsque datum iam facta pa-
rentur.
Tempus adest: accede, thoròque incumbere. *I.* Re-
clino
640. Aggere lignorum fessum caput. *A.* Ipsa tegantur
Lumina ne videant venientem è vertice plagam.
I. Lux suprema vale: cæca in caligine posthac
Semper ero. *A.* Proh quanta nunc nox incubat
ore,
Dum tua luminibus remouentur lumina nostris,
Sæua sed innocuas denudo in vulnera fauces.
I. O supreme parens, ô magni cura Tonantis!
O superi! ô diuum proles! ô clara senatus
Castra Dei! *A.* Superæ, filii, mihi crede, cohortes
Agglomerant, gaudentque tui spectacula furi
650. Cernere: iam ferrum, sed tali pondere dextra
Victa cadit: gladium rursus comprehendo: paternas
Summe patris tam dura regas in vulnera dextre.
Vnius & patrem, & natum nunc immolet ictus.
Ang. Abrahamæ, Abrahamæ. *Ab.* Ætherea com-
pellor ab arce:
En adsum. *Ang.* Voluisse fati est, iam desine ferrum.
In natum librare tuum: spectata fidelis
Signa animi, cælo, terrisq; Abrahamæ, dedisti.
Nunc acies attolle, vides, quàm multa coruscant
660. Astra polo, quàm multa maris per litus arena
Fusa iacet; (nostrum tibi testor numen) honorem
Pignoro, tam multos tibi clara à stirpe nepotes
Affore, quos largis emul. bo in sacula donis.
Iam puerum solue, & patrios inuile penates.
Ab. O me felicem! iam, nate, attollere: rursus
Obuia luminibus, fiant tua lumina nostris.
I. Quæ noua sit rerum facies? quæ forma? quis
ordo?
Viuo? superstes eris Genitori nate. *I.* Superstes?
Ab. Iam vinculis enodo manus. *I.* O miri Tonantis
Cura mei! superas venio rediuius ad aras?
Ab. O pietas, ô mirus amor? tu fata minaris
Vltima, sed vitam duplicato munere reddis.
I. Viuus & emoriens, locuples & pauper, & æger
Semper ero, pater alme, tuus; quecunq; mecum
670. Sit

580. Sit rerum fortuna, tuum, pater optime, semper
Vertar in obsequiũ: *Ab.* Ventura in secula prole
Quam mihi promittis, patrius simul haurier ensis,
Hoc tibi si placitum. *If.* Quoties mihi iusseris ensi
Subdere colla tuo, submittam; cuncta laborum
Pondera, demissa tollam ceruice per auras,
Si iubeas hoc, alme parens. *Ab.* Iam Moria tẽpus
Linquere: sed tantis prius expedit addere nomen
Collibus: huc acies superi conuertat Tonantis,
Et patris, & nati durum miserata laborem,
Hæc etiam monumenta suo de nomine dicat.
Ad patrios iam, nate, lares remeemus. *If.* Eamus.

SCENA VI.

RIGOR Iustitiæ, AMOR Christi.

Rig. Hæcine taurorum scelerum mihi pi-
gnora dantur?
Flagitium moles pretio redimetur inani?
Tanta hæc scelerum tam parua piacula poscit?
Hic vbi sanguis? vbi scelerum medicata venenis
690. Pœna fait? non vlla rubent infecta cruore
Tela, nec accensis violantur pectora tardis.
Ergo minis crudele nefas rescabitur? absit,
Non ita, non; maiora sibi vindicta Tonantis
Flagitium tormenta petit; maioribus ingens
Culpa focus abolenda; graui medicamine vulnus
Tam graue sanandum est: pœnæ cumulentur
atrocēs,
Non pietas, non blanda valet clementia tantum
Infrænare scelus, iam tela minantia tela,
Dextra rotet, pereat tandem; ruat, occidat armis
700. Dilacerata meis hominum scelerata propago.
Non ego, non lacrymis senioris flectar Abrami,
Non precibus, votisque tuæ, nec flore iuuentæ
Abramides generose puer, me parcere tantis
Flagitium cumulis, tantumq; impune per orbẽ
Dissimulare nefas? leuibus perstringere pœnis
Crimina, tartareis nunquam minuenda caminis;
Indignum est; quacumque meus vibrabitur ensis,
Cuncta metet, non vlla sinet, nec fœdera curo
Quæ mihi tam facili iunguntur pignore: cedo.
710. Sed væ, væ, cui tanta Rigor tormenta minatur?
A. Quis furor? ô proles Astrææ tantus in alto
Corde sedet? quæ causa nouos in mente furores
Excitat? vltices faciem quid vertis in iras?
R. Non iniusta queror. *A.* Doceas precor.
R. Hæcine reddis
Pignora firmandæ pacis? num tanta paciscar
Debita, tam vili pretio redimenda superstes
Isacus est, patriisque sedet non læsus in aruis;
Expertusque minas, gladij nec tantula sensit
Damna mei, tam parua meus Rigor inferet orbi
720. Supplicia? an mites soboles dabit improba pœnas?
A. Sume animos, deponere metus, cõpescere furores.
Non impune feres scelerum tot pondera volui,
Omnia diuino rutilabunt tineta cruore.
R. At mihi quod fidei monstasti pignus, ab ense
Intactũ est, nec vulnus adest, nec sanguinis vndis
Purpurat. *A.* Heu tardas aliena in vulnera, tardas
Verto manus: nostris celeres infigo sagittas
Artubus. O vtinam nostris incumberet harmis
Omnis in humanas cœna intorquẽda phalanges!
730. Ne dubita, quæ tela, neces, quas effugit vnus
Naues, in nostrum vertentur iuncta cruorem.
R. Hoccine promittis. *A.* Promitto. *R.* Porrigere
dextram.
A. Porrigo. *R.* Librato ceruicem subdere ferro
Mendoçe Viridarum.

Audebis. *A.* Non vana fides, nil altius imo
Corde iacet. *R.* Nec crede tibi de pluribus vnũ
Affore cœlicolam: medio qui à vertice telum
Deflectat veniens, & in aëra soluat apertum.
A. Sat teneo, non tela meis ceruicibus ibunt
Irrita: maiores quæso, pater optime, vires
Sufficias, grauiora feram tormenta; quid optas
740. Amplius? an moriar? moriar quoque. *R.* Gran-
dis amoris
Feruor & humanæ cura indefessa salutis!
Victor es, & nostrum superas Amori pferigorem.
A. Sed tibi plura dabo (si quæris forsan) amoris
Signa mei. *R.* Quæcũque tui monumẽta sub imo
Pectore seruabo: iustas ea pignora flammæ
Paulatim minuet. *A.* Eadem mihi pignora amoris
Maiores acuent flammæ: cedamus arena;
Omnia dum patulo dantur spectanda teatro.

CAPVT VII.

Duo fratres Joseph, SIMON,
& LEVI.

750. Sim. N Os pater exercet crudeli mole labo-
rum;
Semper oues, semper teneros cũ matribus agnos
Per iuga, per valles, per inhospita saxa sequemur?
L. Heu labor immensus! gelidis concreta pruinis
Membra rigent, pereo vêtos perpeffus, & imbres
Nocte super media: si quando maximus agros
Syrus exurit: nimio terrentur ab æstu
Viscera. *S.* Dilapsus totis fluit artubus humor
Indignum facinus? patriis cur otia tectis
Frater agit. *L.* Nescis, meditatatur sceptræ Iosephus.
760. *S.* Quid? *L.* Res vera. *S.* Minor tantos se frater
in ausus
Erigit? *L.* Haud dubium. *S.* Quæ tanta infania
mentem
Occupat? *L.* Hos animos in somnia falsa dederunt,
S. Texe precor tantas ambages: texe meatus
Insolitos. *L.* Audi: cecinit per somnia nostros
Ante suum, medio positos in rure maniplos
Incuruasse genu: Solem quoque, sydera, Lunam
Se coram flexisse caput: iam talibus audet
Auguriis, fratrum regnum sperare suorum.
S. O caput infidum! nostris dominari aruis
Optat, & imperio fratres stimulare superbo?
770. *L.* Ecce tibi veluti summus dominator in æde
Exultat patria, curisque solutus iniquis
Non armenta gerit, læuo nec flumina tranat
Dura gelu, sed membra toro componit eburno:
Primaque sub tectis quærit sibi dona paternis.
S. Hoccine tam dirũ facinus modò cætera fratru
Turba feret! Reliquis (audi) iungamur, vt omnes
Vnius exitium, supremaque fata paremus.
L. Eia iuuat meritas ob crimina poscere pœnas,
Siue dolis, & fraude ruat, seu viribus, omnes
780. Huius ad exitium rapiamus tela nefandum.
S. Perplacet. O frater pereas. *L.* Non frater, at
hostis
Iosephus pereat. *S.* Furiis deuotus iniquis
Disperat. *L.* Puteo mersus Iosephus in alto
Occidat. *S.* Ense ruat. *L.* Ruat ense. *S.* Voraci-
bus vltra
Membra lupis obiecta cadat. *L.* Lanietur ab vris
Alitibusque feris. *S.* Syluas tua viscera frater
Sparfa notent. *L.* Fuso rorent de sanguine dumi.
S. Quod si nulla necis se se via monstret, in oras
Exulet

800. Exulet externas. *L.* Peregrinas frater in oras
Mittatur. *S.* Vinculis abeat religatus ahenis.
L. Crudeli det colla iugo. *S.* Procul exulet inde
Ad patrios nunquam possit remeare penates.
L. Discet in egregios configere somnia fratres
Inuentor scelerum. *S.* Discet iuuenilibus ausis
Credere. *L.* Quid nostros modò gressus lenta re-
tardant?
Ire libet, quacumque necem via monstrat, canus.

SCENA VIII.

DUO ISMAELITÆ IOSEPHVM
in Ægyptum deferentes.

1. *Ism.* **P**erge puer: tandem patrios post terga
penates

810. Respice, & ignaros iubeas saluere parentes;
Niliacos intrabis agros: semota videbis
Iugera: linguendas nunquam migrabis ad oras.
Heu miser! heu patriis excedo vinculis ab oris!
Quò feror? unde abeo? 1. Gemitus depono.
2. Dolentis

Ne quicquam tot verba sonant? 1. Vestigia firma
Ocyus. 2. Et patrios hinc iam obliuiscere cāpos.
Noster es. *Ios.* Heu nunquam me dira obliuia
tangant

**Aut patrii, aut fratrum: remanes pater, ipse pa-
terno**

820. **Vellor ab amplexu: fratres remanetis, in oras**
Ipse peregrinas feror. Heu crudelius vnquam
Quod mihi vulnus erit? 1. Lacrymas compesce,
quid altos

Effundis gemitus: germanos nulla remordet
Cura tui. *Ios.* Non parua tamen me cura meorum
Attingit fratrum: vita sine fratribus ipsum
Interitum præpono: mori mihi dulcius esset,
Quàm mea fraterno priuari lumina visu.

2. O caput insanum! quorsum suspiria iactas
Irrita? quid cælum miseris ploratibus imple?

830. 1. Germani tibi causa tui quodcunque periculi est.
2. Illi te crudi suprema in fata vocabant:
Illi te propriis spoliarunt vestibus. 1. Illi
Sanguineis infecta notis tua stragula, tanquam
Te premeret sæuis rabies inopina ferarum
Morsibus ad tristem dederunt referenda parentē.
2. Plus: quid enumerem, quò fratrum effusa
tuorum est

Impietas? illi puteo mersere profundo,
Ereptumque iugo nostro misere: cruento
Adducti pretio, scelus inuasisse nefandum.
1. Ergo quid illacrymas? superas quid stertibus
auras

840. **Sollicitas? Ios.** Heu triste nefas! sed tristior angit
Corda dolor: potius nodos, & vulnera; duram
Perpetiar mortem potius, quàm triste subibo
Exilium. 1. Proh mirus amor! proh nobilis alti
Cordis honor! 2. Non damna times? non dura
recusas

Vulnera? non animo plagas horrescis heriles?
Ios. Non is corda dolor pulsat: non dira recuso
Fata: nec indignum phariis seruire colonis

**Estimo: germanos doleo amisisse sodales,
Inque salutatam patrem: feror exul in oras**

Heu dolor, externas: patriæ saluete nouales.

850. 1. **Accelera gressus, festinus pergere, Phœbi
Præcipites hortantur equi.** *Ios.* Heu. 2. Quid
murmure nostrum

Fallis iter! *Ios.* Doleo. 1. Quid obortis ora fluctis
Clara rigas? *Ios.* Superi fratrum miserescite.
2. Quales

Imploras superos? nostras ne euadere demens
Sperasti te posse manus? Constringe. 1. Quid
audes

Arcanos tractare dolos? tua venit auro
Libertas: meus es. *Ios.* Meritas ne pendere pœna:

Germanos Pater almae sinas. 2. Scelus ille ne-
fandum,

Ne dubita, commisit. 1. Adest, nisi fallor, in imo
Corde nefas. 2. Nunquam germanum venderis
fratres

Audegent, nisi tartareis infecta venenis
Corda ferent. 1. Animos superant tua facta
nello

Dira puer, vitiis accretis maior & annis.
Ios. Testor Olympiacos supremo ex ordine cives.
Tēque parens, quem nulla latent arcana. 1. Quid
affert?

Peierat, attendas. *Ios.* Nihil vnquā tale, quod isto
Supplicio dignum foret, admittit. 2. Nefandum
Portentum. 1. Monstrum crudelius omnibus
vnum!

2. Nil conscire sibi se prædicat. 1. Erge, quid
vltro

Te manibus fratres religatum subdere nostris;
Sunt ausi? memora: pretium num pectora mouit?
Falleris: haud emerem; quidquid donatur in-
emptum,

Vilius. 2. Ergo nefas patraisti grande, quod illi
Castigare volunt. 1. Meritas pro crimine pœna.
Exposcunt. 2. Quid adhuc animis fabricata do-
losis

Verba paras? 1. Iam fare, siles; pallefcere culpa
Incipis? ah scelerum noxas timor arguit. 2. Alte
Lumina defigis? ne quicquam. 1. Verba præ-
cantis

Disimulas! Frustra. *Ios.* O superi Regnator
Olympi!

2. Clamat. *Ios.* In externos te semper prolequa
agros.

Vellor ab aspectu fraterno, distrahor ipso
Patrii ab amplexu, nunquam tuus excidet imo
Corde metus: nunquam tacito de pectore verus
Ibit amor. 1. Propera. 2. Festina. *Ios.* Rura va-
lete

Patria. 1. Rumpe moras. *Ios.* Colles saluetepa-
terni.

2. Quid toties hæres? *Ios.* Celeres mandata sub
aures

Iacobi deferre Noti, ne quærat in agris
Quem genuit natum; tantum vestigia gressus
Inueniet signata mei. Procul ipse sub oras
Externas, nunquam patrios rediturus in agros
Abripior: solum ne quæso dicite tanti
Autores sceleris, germanis parcere fas est,
At tibi Vlyssæas puer enutrite per artes
Parcere non dignum est. *Ios.* Vnum me capite-
mille

Me lacerate modis. 2. Nostræ ludibria gentis
Tute feres. *Ios.* Patiar. 1. Tunc læua piacula
pendes

In fratres admittit. *Ios.* Nefas purgabo, quod ipse
Non animo, non ore tuli. 2. Iam perge. 1. Pro-
pinqua.

Ios. Summe parens, onstros. comitare per auia
gressus

Rura precor. 2. Iam carpe viam. 1. Celer arripe
fustes,

Ni vis ferre meos. *Ios.* Patriis feror exul ab oris.

SCENA

SCENA IX.

IACOBVS, ac NŪNTIVS vestem
Iosephi deferens.

Iacob. **F**luctuat incertum pectus: præfaga mali
mens

Vertitur huc, illuc. Solus per rura vagatur
Iosephus patriis in rebus solamen egenis,
Ec quid erit? num fortè vagus dum montibus
errat

Incidet in rabidos hamatis vngibus vrsos
Exerto ve minas iactantes ore Leones
Qui teneros morfu validisque insultibus artus
Dilaniant? heu triste malum! ne lumina tantum
Nostra nefas, te summe precor regnator Olympi,
Aspiciant: num forte odiis stimulentur iniquis
Vnius in cædem Germani? auerte furores
Summe parens, nostras ne talis nuntius aures
Vulneret, incolumem quæso mihi sidera natum
Reddite Iosephum: nihil illo triste recepto;
Interea summa teæti speculabor ab arce
Si qua meus per rura mouet vestigia natus.
Nunt. Iacobus quæ rura colit? queis viuut in
agris?

890. *Iac.* Iacobus reuocor. *N.* Quæ me via ducet vt
ipsum

920. Inueniam? *I.* Me non quærit? *N.* Iter quis
monstret in agris?

I. Obuius accedo puero. *N.* Sum nactus eundi
Quæ cupio sub tecta ducem? mihi saluus adesto.
I. O pater, ô pastor sis felix, num quid in isto
Quæris agro? *N.* Venio Iacobo nuntius. *I.* Ad-
sum

Quem quæris. *N.* Iacobus ades. *I.* Iacobus ad
aurem

Si quid habes iam ferto. *N.* Senex tu forsitan
ille es

Quem tot natorum soboles numerosa beauit?
I. Ipse ego sum (magno refero quæ dona paræti)
Felix prole virum. *N.* Natorum in parte Iose-
phum

930. An numeras? *I.* Numero reliquis gratissimus
vnus,

Semper erit Iosephus. *N.* Agros inuisere nuper
Iussisti? *I.* Iussi. *N.* Satis omnibus omnia con-
stant,

Hic est: ad patrios nunquid de rure penates
Flexit iter? *I.* Non dum. *N.* Nostrin' qua valle
moretur?

Ignoro. *N.* Num forte cupis cognoscere? *I.* Vo-
tis

Omnibus exopto. *N.* Vereor ne lapsa per aures
Nuntia de nato, genitori pectus acerbent.
I. Augurium quod triste canis? quid? tristitia portas
Nuntia? *N.* Confiteor, læuus tibi nuntius adsum.

940. *I.* Quid memoras? quæ facta refers? *N.* Cru-
delia Patri

Facta canam. *I.* Num quid Iosepho obuenuit ini-
quum?

N. Heu dolor? *I.* O superi quæ tristitia fata mi-
nantur!

Dicage quid factum? rerum quis vertitur ordo?
N. Quàm duro patrii temerabo vulnere pectus.
I. Cunctando grauius pungis. *N.* Iacobe su-
premi

Vidisti natum. *I.* Quid ais? *N.* Non amplius ori
Obuius occurret patrio. *I.* Quid? nuntia portas

Vera patri. *N.* Numquam patrias remeabit ad
oras.

I. Fare quid? exhaustum iam sanguine corpus
iniquo

Instimulas casu? *N.* Perit Iosephus in agris. 950.
I. Heu fortem inuisam! perit mihi filius? *N.* Au-
ras

Æthereas dura Iosephus morte reliquit.
I. O durum casum! ô fatum crudele! Iosephum
Abripuit mors dira meum? *N.* Mors dira Iosephum
Abripuit, nec fallo tuum. *I.* Quibus impia telis
Dic, precor, inuasit puerum. *N.* Ne quære, do-
loris

Impatiens ni fata velis extrema subire.
I. Dic tamen, extincto suprema per omnia nato
Ire libet. *N.* Cùm forte gradus per rura moueret
Incantusque sui, casusque oblitus acerbi 960.
Ecce volat, morsusque ruit metuenda voraci
Bellua, se rapido subducere tentat hiatu
Iosephus: premit illa, puer laceratur, & omnem
Arte locum quærit fugiendi: ardentior illa
Desuper insurgit: paulatim in corpore vires
Deficiunt; rabidisque fremunt sub dentibus artus
Imbelles, tamen illa tenet; neque segnior instat
Nudaque dilacerat puerum, manditque trahitque,
Ac facili totum Iosephum deuorat hauitu. 970.
I. Hei mihi crudeli rumpuntur viscera motu!
N. Ne dubita. Tunicam nostin' qua filius ibat?
I. Quàm noui? patrio fuit illa intexta labore.
N. Hanc ego. *I.* Quid? *N.* Pecudes sectatus.
I. Fallor? *N.* In aruo
Inueni. *I.* Tunicam nati? *N.* De rore madentem
Sanguineo. *I.* Ludor? *N.* Cognosce hic sedu-
lus. *I.* Ipsa est.
N. Accipe, cura gregis nostrum me cogit in
agrum.

SCENA X.

IACOBVS filij mortem lamentatur.
SIMEON, & LEVI conso-
lantur patrem.

Iacob. **H**eu perij: quorsum tristem mihi sive-
ra vitam

Indulgent? vtinam traherent mea fila sorores
Ocyus; exiguo tantum cum vulnere vulnus
Mutarem, vixi nati visurus acerbum 980.
Interitum: Proh grande malum! cōspersa cruore
Vestis adest. En læua rubet nota sanguinis: ecce
Vulneribus via facta? dolor, dolor intimus ossa
Vellit, & insolitus rumpit præcordia mæror
Alitibus, canibusque iacet data præda Iosephus;
Nec funus lacerum licuit seruare parenti.
Hoc vnum spoliū genitoris, Nate, remittis?
Heu crudele nefas! heu tanti præscia fati
Pæctora! Num curas sine te, Iosephe, seniles
Ferre queam? qualis sine te mihi diffluet ætas? 990.
Sim. Quid lacrymas fundis? quæ mentem vul-
nera tangunt
Sæua tuam? *Len.* Quis corda dolor, quis pecto-
ra mæror
Vlcerat? En fratres, soboles tua: fare, quid alto
Corde cies? verbis liceat mulcere dolorem.
I. Ite, recrudescit verbis dolor: ite, dolorem
Sanabit mors vna meū. *S.* Procul omine ab isto
O genitor: sed viue diu. *L.* Tua vita superstes
Nato

Natorum vita, longum extendatur in ævum.
Ita. Heu mi Nate! *Sim.* Vocas aliquem de frat-
 ribus. *I.* Vnum
 1000. Ne quicquam inclamo. *Le.* Memorat, venietque
 vocatus.
I. O vtinam. *S.* Veniet. *I.* Frustrà contendis.
L. Adesse
 Conspicies. *I.* Nescis. *S.* Aderit, iam nomen ad
 aures
 Profer, & accedet. *I.* Iosephum accersite.
L. Solus
 Iosephus nequit accersi: cum nuper in agros
 Pergeret, Heu sæuis perit laceratus ab vris.
I. Heu dolor; heu fratris velamen cernite vestri:
 Cernite sanguineas noto in velamine guttas.
 Scilicet hanc pedibus tunicam laceravit aduncis
 Bellua. *S.* Discerptum Iosephum credit ab vris,
 1010. *L.* Quas tibi quas genitor tolera nostra tetendit
 Infidias. *S.* Ludos te fecimus. *L.* Arte fefelli.
S. Viuit. *L.* Sed vitam grauiorem funere viuit.
S. Rursus ad insolitos fingamus lumina luctus.
L. Quid lachrymas? pedibus tunicam laceravit
 aduncis
 Bellua. *I.* Sed mortu Iosephi membra trifauci
 Corripuit, teneros malis stridentibus artus,
 Ipsaque sub duris contriuit dentibus ossa.
S. Fallitur egregiè. *L.* Salsè deluditur. *S.* Audi.
I. O puer, o nostræ columen sublime senectæ,
 1020. *Qua* regione iaces? *L.* Pharias it vinctus in oras.
S. Exul it, ac seruus, cui vana infomnia regnum
 Promisere. *L.* Iugum subiit seruile. *S.* Nefandū
 Cessit in exilium. *I.* Quæ te plaga Solis amico
 Excipit amplexu? Morior, nec funera nati
 Ferre queo. *L.* Dictis animum solemur amicis.
S. Solemur, nostris etiam deducit ocellis
 Fratrum lachrymas funus. *L.* Suspitia cædes
 Immatura iubet fraterno in pectore duci.
S. Ne tamen in lachrymas, atque in lamenta pro-
 fundas
 1030. *Cor*da parens. *L.* En vnus abest, sed plura su-
 persunt
 Corpora natorum. *S.* Germanum amissimus vnū.
 Ni lachrymis adhibere modum, pater optime,
 curas
 Te quoque, quod nostris procul exulet omen ab
 aruis,
 Fata ferent. *I.* Vtinam nati mihi funera mortem
 Sæua darent: vtinam sic nostro fata dolori
 Consulere; fortuna tamen crudelior vrget
 Pectora: si telo premeret, mihi lenior esset.
L. Hem! dolet absentem natum? *S.* Gaudemus
 at ipsi
 1040. Iosephum procul auferri. *L.* Quid, vivere nato
 Non potes extincto? nos contra sospite vitam
 Fratre recusamus. *S.* Frater moriatur, vt omnes
 Viuamus. *L.* Frater peregrinis seruiet vnus
 Gentibus, vt melius regno potiamur auito.
 Seruiat, en peris inclusa pecunia tinnit.
 Quam mihi dura cohors misero pro fratre pe-
 pendit;
 Sed iuuat his animum verbis mollire dolosis;
 Ast oculis auerte precor velamina rubris
 Sparfa notis. *I.* Hæc vna meis solamina rebus
 Semper erunt. *S.* Depone parens: est causa do-
 loris
 1050. *Quam* manibus gestas, multo lita sanguine ve-
 stis.
I. Enipuit fortuna meum satis impia natum.
 Hoc superesse mihi monumentum & pignus
 amoris
 Ipsa volet, precibus nati desistere vestris.

L. Quid lacrymare iuuat? lacryma. *S.* Crude-
 lia nati
 Fata doles? doleas. *L.* Sed nos in funera risu
 Soluimur. *S.* O vtinam citius raperetur ab agris
 Iosephus patriis. *L.* Vtinam raperetur in oras
 Ipse paratonias citius. *S.* Sta. siste, propinquat.
L. Heu dolor! exhaustus lacrymis pater vltima
 queris
 Fata tibi. *S.* Lacrymae tibi vulnera seuæ parabit. 1060
I. Felices lacrymae, me si qua morte valeret
 Consortem nato morientum inferre suo vmbrae.
 Occultas ergo latebras, & inertia queram
 Tecta domus, ibi vita meos dum rexerit artus,
 Semper in irriguos soluentur lumina fontes.
Z. Vade age, nos tantum scelus admisisse pigebit.
S. Nostraque de lacrymis turgebunt lumina
 fulis.
 Ergo qua Genitor vestigia ponit, amamus.

SCENA XI.

RIGOR, & AMOR Christi.

Rig. **N**on dum tanta meos exarquant signa
 rigores
 Maiores expoico tuo pro crimine pœnas, 1070
 Improba gens. *Am.* Quid adhuc homini grauior-
 ra minaris
 Supplicia! heu quantas soboles dabit impiæ pœ-
 nas
 Si tua tam duris non exaturata quiescunt
 Corda malis? Solymi quanto de sanguine calles
 Vndabunt: quæ vinela meis, quæ damna colonis
 Intendes? quantas facies impune ruinas.
R. Siccine tam multos icelerum debebit accuos
 Vnius interitus pueri simulatus? an illis
 Tam facilis iactura malis medicabitur. Ergo 1080
 Iusta manus confurge: nefas maioribus, æquum est
 Suppliciiis frænare. *A.* Tibi Vulcanus amat
 Corda chalybs, duròq; riget de marmore pectus:
 Heu rigor! heu superi vindicta æterna Tonitri!
 Vidisti, quàm dira puer tormenta Iosephus
 Pertulit, vt propriis spoliatos vestibus artus
 Sorbuit inhumani patefacta voragine tellus?
R. Hæc data luminibus modò sunt spectacula
 nostris.
A. Vidisti, quàm sæua manus in vincula fratres
 Immisere? iugo quàm risti colla Iosephus
 Subdidit; & quales secessit vinctus in oras? 1090
R. Omnia sunt nostris obtutibus obuia. *A.* Plu-
 res.
 Ergo quid expoico scelorum pro gurgite pœnas?
R. Non satis est, grauiora manent te fata se-
 questro
 Mortales: minimas effuso sanguine noxas
 Sume animos, & corda, lues. *A.* Heu qualia
 nostris
 Supplicium incumbunt humeris! mihi dira la-
 certos
 Vincula constringent: populis mactandis iniquis
 Vellar ab aspectu sociorum: triste subibo
 Imperium: scelerata ferar per limina Regum, 1100
 Iosephe o Iosephe! tuo quo longius ibit
 Noster amor! te summa ferent in culmina regni,
 Quæ modò deuinctis gestabas vincula palnis.
 Non mihi regna mei gignent, sed funera nexas.
R. Sic est: nunc alia ex aliis tibi fata superluar:
 Nec nisi figendæ soluentur in arbore palma.
A. Heu dolor! aduersos in pectore sentio motus.
 Hinc

Hinc amot, hinc mæror subeuntes pectora curas
 In diuersa trahunt, in funera protrahit ingens
 Cordis amor, retrahit crudeli è funere mæror.
 1110. *Q*uid faciam? *R.* Mecum num fœdera iussa re-
 tractas?
 Esto, sed æternis mortalia pectora flammis
 Dilacerata gement. *A.* Potius mihi funera restet.
R. Sed quales ibunt lacerato è corpore riuu
 Sanguinis? in Solymos quantus cruor effluet
 agros?
A. Plurimus. *R.* Ast huius fidei mihi signa re-
 pone.
A. Nil dubito, consistite parum: iam pignora nostri
 Sanguinis aspicias. *R.* Animis optantibus adsum.

SCENA XII.

DVO milites portantes racemum ex terra
 promissionis, AMOR Christi,
 RIGOR.

Prim. **E**gregium portamus onus. 2. Propere-
 mus. 1. Eamus.
 2. Diuitis vber agri, terræque opulentia mira est.
 1120. 1. Mira solo natura subest. 2. En fertilis agri
 Indicium. 1. Quantis se fructibus induit aruum.
 2. Vix duo portamus robusto in veste racemum.
 1. Dura fatigaret botryo non amplius vnus
 Terga bouum. 2. Iam membra mihi sub pondere
 nutant.
 1. Ergo parum sistamus. 2. Onus releuemus.
 1. Anhele
 Pectore vix superos de cælo colligo flatus,
 Fessa iuuat nunc membra solo componere.
 2. Fessus
 Membra solo compono. 1. Sopor nunc irrigat
 artus.
 2. Postea collectis referemus viribus vuam.
 1130. *A.* Heu ades huc: oculos mecum defige: race-
 mum
 Aspice, Idumæis quondam de collibus ortum.
R. Res noua! quis tantum se fundit palines in
 vuam,
 Quove loco? quo Sole fatus se pandit in orbem
 Immesum? *A.* Accreuit pingui fatus vber glebæ.
R. Quantus ab expressis botryonibus effluet hu-
 mor?
 Vnda dabit latè, campòsque effusus apertos
 Obruet, ac superos tandem stagnabit in orbis.
A. Nunc animos, nunc corda Rigor satiabis,
 amorem
 1140. *Cer*ne meum: totidem nostrū soluetur in vnda
 Sanguinis ingenti curuatum pondere corpus.
R. Sacra redundabit plenis vindemia labris,
 Ipsaque suspicient effusum Torcula rorem.
A. Hei mihi diuini vel tantula gutta cruoris
 Flagitiūm posset veteres abstergere noxas;
 Tantula, cælestes in pectora verteret ignes.
R. Sed tamen his tantis durefcunt crimina guttis
 Altius! O dirum facinus! non vlla malorum
 Pœna satis? *A.* Consiste: meo de sanguine riuus,
 Virtutisque colet, scelerumque extinguet aristas.
 1150. *R.* Sed quæ diuinum calcabunt pondera botrum?
 Quæ precor effuso tingentur præla cruore.
A. Scilicet heu nostris incumbit ardua membris
 Robora, quæ totas emungent sanguine venas.
R. Ergo quid vterius placitam differre salutem
 Est opus? impleri libet hinc promissa cruoris

Innocui. *A.* Quocumque velis ea tempore noster
 Egregiè præstabit amor. *R.* Modò tempus amoris
 Redde fidem. *A.* Modò colla iuuat submittere
 ferro.
R. Eia, quibus telis Amor occidat: obruta quali
 Attollat natura caput medicamine, quæram: 1160.
 Nulla mora est, aderunt lethi tormenta nefandi.
A. O vtinam mora nulla meum tardaret amor!
 Excussit iam cura meo de pectore somnum,
 Hora quota est noctis? si ritè remeter astra
 Solis ab occasu nona est. Iam surgere tempus,
 Rumpe moras, mediâque leua iam corpus arena.
 Heus tu, quid cessas? fessos complectitur artus
 Somnus adhuc? vigila, expergiscere. 2. Verberat
 aures
 Quæ vox dura meas. 1. Exurge. 2. Reclino pa-
 rumper
 Membra solo. 1. Quid adhuc torpent in corpore
 sensus,
 Maturemus iter. 2. Sine quæso, profundus ocel-
 los
 Somnus habet. 1. Properat exacta nocte iugales
 Phœbei. Repetamus onus. 2. Proh ferrea duri
 Iussa viri! Sed membra leuo defessa. 1. Subire
 Præstat onus. 2. Nostris subeamus pœdera tergis,
 Et portentosus subeat modò castra racemus.

CHORVS.

Innocens fratris nimium furorem
 Sensit Abellus, pietas ab ipso
 Maior affurgit temerata ferro
 Maior ab igne.
 Subdidit collum patriæ bipenni
 Ifacus: telo sibi fulminanti
 Maluit vitam dare, quàm supremos
 Temnere iussus.
 Exul externas trahitur sub oras
 Venditus vili pretio nefandis
 Gentibus, charæ patriæ relinquens
 Rura Iosephus.
 Militum binos humeros racemus
 Opprimat, binos onerare tauros
 Possit, expresso botryone multus
 Effluet humor.
 Plura diuini superant amoris
 Signa: maiores tolerabit ictus,
 Quidquid antiquum minitatur æuum,
 Ipse rependet.

Actus tertius.

SCENA I.

AMOR Christi solus.

CRudeles expecto manus, crudelia totis
 Visceribus tormenta voco, data pignora
 tempus
 Soluere: iam metas nostri contingimus æui. 1180.
 Vixi, & quæ dederas cursum, Pater alme, peregi.
 Nunc moriar, moriarque libens; sed quantus in
 vnum
 Perstrepit interitum diuini numinis ardor.
 Tartaræ pestes glomerantur: atrociam flammis
 Excudit iam tela furor, iam cæca barathro
 Ira faces, iam dura focus ardentibus ignes

Sæuities in damna rapit, mucronibus arinat
Igniuomis Iudæa manus, quodcumque doloris
In caput innocuum scelerati vertere cætus
1190. Au leuēt (heu triste malum!) febricauit Auernus.
Ipse Rigor iam dira pauet tormenta, nec audet
Vltrices Astræa manus extendere: tantum est
Quod furor indomitus Christi minatur amori.
At ego diuinum grauiora in funera pectus
Obiiciam: per tela ruam, per damna, per enses
Quicquid Auernales suprema in fata camini
Exacuant, patietur amor diuinus; adessent
O vtinam toto quas inuoco pectore clades!

SCENA II.

D. MICHAEL, AMOR Christi.

D.M. **Æ** Therei pars vna chori tibi nuntius
adsum:

1200. Sum Michaël qui iusta tibi mandata tonantis
Affero, tu promptos in carmina collige sentus.
A. Dic age syderi Michaël dux agminis, aures
Aduerto, superi referas mandata parentis.

D.M. Si tibi certa sedet reparandæ cura salutis,
Prolapsamque cupis reuocare in sydera gentem.
Tempus adest, quo tanta sacro commercia iungas
Sanguine, sed magnas in funera fuscipe vires.

1210. En aderunt, quæ dura feret tormenta, sub vnum
Plurima conspectum reuocari mandat Olympus.

A. O Michaël quæ grata dabis spectacula nostris
Luminibus. M. Maiora tibi, quam nuper arena
Exhibuit, monstranda, leue est quodcumque Io-
sephus

Pertulit; Abramides quidquid perpeffus, inane est.
Exigui, quoscumque dolos tolerauit Abellus.

A. Gestio: maiores in me Rigor exerat iras,
Effundatque minas grauiores. Eia sub vno
Aspectu defige: moras deponc. M. Sodales
Accersio. Superi, superi iam dura patate
Supplicia, & celeres agitate per sacra lapsus.

SCENA III.

DVO Angeli, quorum alter columnam,
alter flagella defert. MICHAEL,
AMOR Christi.

1220. 1. **A** dsumus & nostris subeunda insignia
dextris
Præferimus. 2. Promptaque animus bibit aure
vocatus.

A. Saluete Aligeri, superi duo lumina regni.
1. O amor æternum salues; sed munera votis
Accipias optata tuis, en, aspice, qualém
Composuit gens dura torum. A. Mihi lectule
tantum

Expectate, meos contritos funibus artus
Excipe, quam placidos in te iam carpere somnos
Ardet amor. 2. Sed quæta ruent in terga flagrorum
Pondera? quam sæuus crepitabit in ossibus ictus?

1230. A. Eia procellosis in me ruat ictibus omnis
Iacidum scelerata manus: cum pectore funes
Accipio, amplectorque libens. 2. O rarus amoris
Feruor! inardescens diuinis flamma medullis?
A. Cædite me, si qua est pietas, me cædite funes.
Parcite crudeli religatis crimine turbis.

1. Heu dolor! A. O reliquis crudelia saxa, sed vni
Blanda mihi. 2. Proh mirus amor! A. Quam
mollia vestro

Membra sinu. 1. Proh cura Dei! A. Quam mem-
braiacebant

Mollia. 2. Quam duro repantantur crimina casu.

A. O nimium segnes in atrociam vulnera funes!

Irruite. 1. O grandis feruor! A. Me carpente, pe-
nas

Sumite, sanguineas dissoluite corpus in vndas.
1. Adueniet iustum pœnæ, ne accersito, tempus.
Tempus erit, quo flagra tuo lita nostra rubebunt
Sanguine. A. Quæ nobis tempus tam dulce mo-
ratur

Sera dies. 1. Duro posthac asuesce cubili.
A. O vtinam mora nulla meis contrariis votis
Afforet? O vtinam ruent in vnicuique plagæ!

O vtinam rigidos paterentur brachia nexu!

2. Parua mora est: aderit mortis iam tēpus acerbe.

A. O quam tarda meis veniet mora quælibet
orsis.

1. Accipe sanguineo spargendâ rore columnam.
A. O marmor mihi solus amor, mihi sola volu-
ptas!

2. En tibi propono ruiturum in membra flagellū.
A. His ego subiiciam diuinis funibus artus.

M. O amor, an ne satis pœnarū? A. Plura reposeo
O Michaël tormenta. M. Videt quàm multa
minatur

Flagra Rigor? A. Sunt parua mihi quàm multa
videntur

Iustitia. M. Num plura tibi spectacula quæris
Pœnarum? A. Nullis fatiantur pectora pœnis.

Ergo ab Olympiacis plures compello sedales
Sedibus. O superi, superi properate, per orbem
Ferte salutiferi monumenta insignia lethi.

SCENA IV.

DVO Angeli, quorum alter coronam spi-
neam, alter clauos gerit; MICHAEL,
AMOR Christi.

3. **A** dsumus Ætherei supremo ex ordine ci-
ues,

Adsumus. 4. Ingētis gerimus monumēta doloris.

A. Iam pede felici nostris Heroës adeste
Optatis: quæ dona mihi, quæ munera fertis?

5. En rigidis conserta gero diademata iuncis.
Horrentem accipies diuina in fronte coronam.

A. O quam grata meis adducis munera votis!

3. Hi nimium duri penetrabunt tempora vepres.
A. Nil moror: impresso conuellant tēpora sulco.

3. Fulmina multiplici de vulnere rubra sequuntur.
A. Sanguineos caput innocuū soluantur in imbres.

3. Hi sentes mediam cerebri mergētur in arcem.
A. Cuspis adacta ruat, niueo spargenda cerebro.

3. Aspice, num tanto calcas te offerre labori.
A. O hominē, quātis pro te mea mēbra, meūq;
Obiiciam telis caput. O tormenta, dolores
Ingeminent, nunquam mea pectora victa residēt.

4. Huc oculos cōuerte: meū quoq; suscipe donū.
En tibi crudeles præacuta cuspe clauū.

A. O gratū munus! quo gratius ecquid amori est?
4. Hi tamen horrendo lacerabūt vulnere palmas.

A. Dilacerēt, ressecētq; manus in frustra, subibo.
4. Vtraque constringent duro vestigia mortis.

A. Eia, gradus geminus clauo terebretur eodem.
4. Rum

4. Rumpentur venæ resolutis cuspe fibris.
A. Rumpantur, rigidoque pedes mucrone fa-
tificant.

1290. 4. Plutimus effossis voluetur gressibus humor.
A. Sanguinei manent ab hianti vulnere riuū.

3. Ergo tibi è dumis horrentibus offero fertum.
A. Accipio: capiti vepres impono cruentos.

4. Accipe, quæis manibus referentur vulnera,
clauos.

A. His quoque libabo præacutis oscula clauis.
Mich. Pœnarum ne satis, superæ fax vnica mentis
Esse putas? an plura sitis tormenta? dabantur
Iam grauiora tibi. Am. Properent, expecto.

M. Redibo
Cum sacra portabo diuini pondera ligni.

1300. Ang. 1. Sume animos, cælestis Amor. 2. Ne
pectora tantis

Exagitata inalis, tantisque infracta procellis
Succumbant. 3. Consiste poli fax vnica mundi,
Grande decus. 4. Ne corda graui sub pondere
nutent.

A. Ardua diuinus supero minatur amori
Fata Rigor, grauiora tamen tormenta subirem.

2. Scilicet obscuris modò nubibus intonat æt,
Postea detectis rutilabit clarior astris.

1. In te sæua ruunt insignia, postea mundo
Ipse triumphato victricia signa repones.

1310. 4. Aude Amor, æternam redimes hoc funere
vitam,

Vita necem, tormenta decor, noua palma se-
quetur

Prælia. 3. Tam multis viduatæ sedibus arces
Ætheris, in præscium venient hac cæde decorem.

A. O mors festina, tormenta, & vulnera quæso.
Festinate cruce, accedite, cuncta doloris
Arma ruant, dolor vnus erit solamen amoris.

SCENA V.

MICHAEL crucem deferens. AMOR
Christi, quatuor Angeli:
Chorus.

Mich. **E**rgo salutiferi gesto sacra pondera li-
gni,

O Amor, huc aciem referas: subeunda supersunt
Hæc humeris monumenta tuis. Am. O dulcia
ligni

1320. Pondera, in amplexus rapiuntur brachia vestros.
M. Iam grauis hæc arbor sacris onerabitur armis.

A. Nostra superposito vincantur pondere terga.
M. Impius ac miles contendet in arbore neruos.

A. Decisis neruis soluantur ab ossibus ossa.
M. Afferet hæc durum suprema in nocte soporē.

A. Fronde sub hac dulcem capiant iam lumina
somnia.

M. Effluet in lignum nullus nisi sanguinis imber.
A. Crescat ab effusa diuini sanguinis vnda.

M. O pietas, ô mirus amor! non vlla laborum
Pondera, non sæuos hamatis funibus ictus,

1330. Non clauos, non vincla timet, non fata recusat
Verus amor. A. Dulci componam tēpora lecto.

M. Vndique subrigidi mordebant tempora
sentes.

A. Defessas hæc vna manus mihi fulciet arbor.
M. Heu dolor! infixi distendent brachia clauū.

A. Iam mihi iucundo firmabo in robore gressus.
M. Firmius hærebunt religatæ cuspe plantæ.

A. Hoc placido mea membra toro composta
quiescent.

M. Sopitum iam morte tuum latus hauriet hau-
stam.

A. O lignum! ô felix arbor, ô lectus amoris,
O folium regale! torus mihi dulcior vnus
Quam quos ostentat regum pretiosa supellex.

M. Hæc te sæua manent rigidi discrimina lethi.
A. O quam tarda meis (aliis mors impigra) votis
Implorata venis: properos molire volatus.

M. Lentiùs optanti, fugientique ocyùs instat.
A. O mors iam sæuis armare in funera telis.

M. Cernite, fulmineum confurgit marte duellū;
Hinc amor, hinc sæuæ glomeratûr spicula mortis,
Dura tamen mors victa cades: spoliabere telis,

Antea quæ magno torquebas impia nisu.

A. Tartarus in durum veniat certamen, Amori
Obuius, ac stygios in prælia concitet ignes.

M. Ergo coruscantes iaculetur faucibus ignes
Tartaræ regnator aquæ, sed victus amoris
Igne cadet: stygias Amor exarmare cauernas
Aggreditur, rigidique faces sopire Draconis.

A. O Michael clarum videor mihi ferre trium-
phum;

Cum mihi cælestes victricia signa cohortes
Ostendunt. M. Res vera: gemunt sub ponde-
re ligni

Agmina tartareis deuota in sæcula pœnis.
Tu tamen egregios superato ex hoste triumphos
Victor ages. A. Quid adhuc extrema in fata mo-
ramur.

M. Eia triumphali ducamus in ordine pompam.
En ego iam vestras præcedam signifer alas.

1. Ang. Festinare libet: 2. Paribus vestigia platis
Ipse premam. 3. Iuuat egregium properare
triumphum.

4. Humanæ recident diuino funere clades.

CHORVS.

O Amor, funus reputas triumphum,
Ad necem velox properas iniquam
Tela perpeffus, grauiora semper
Tela reposcis.

Mich. Arbor Olympiacos conuerso cardine po-
stes

Clauit: at hæc superos arbor via facta sub orbem
Humanis referat bipatentia limina turmis.

CHORVS.

O Amor, diro sceleris veneno
Arbor affurgit medicina, vitam
Abstulit lignum, simul vna vitam
Afferet arbor.

1. Ang. Æthereis depulsa locis gens cæta labaret,
Et Phlegethontæas rueret moritura sub vndas,
Hæc nisi diuinum religarent marmora corpus,
Quæ cæcas hominum reuocabit in æthera mētes.

2. Qualibus inscribent sacros vibicibus artus.
Quæ nostra nunc flagra manu gestantur? in ictus
Carnificum vires soluentur, corpus in imbres
Sanguineos grauiora tamen vis posset Amoris.

3. O superi, ô superi! vestri Diademata Regis
Cernite, non auro, clarisque inserta lapillis
Irradiant: sæuis contexta è sentibus horrent.

Tam duro summittet amor sua tempora ferro.

4. O clauū clauos, quibus altus panditur æther,
Diuinis terebrare manus: referabitis alti

Claustra Poli: sacras infigite cuspide plantas,
Ætherei pandetis iter sub limina Regni.

CHORVS.

Cerne crudelis monumenta lethi
Marmoris pilam, Diadema, clauos,
Flagra, Diuini positura membris
Corporis ictus.

Amor Christi. Lætus in extremum propero modo
funus, amoris
Ardor agit, ne dira tamen per crimina posthac
Irruc præcipiti cursu scelerata iuuentus.

1399.

CHORVS.

Maior ardescit pietas in imis,
Ossibus maior cumulatur ardor
Mentis, armorum quoties iniquus
Fulgurat horror.

Mich. Occidit aduersis supremum numen ab
armis;
En diræ monumenta necis: iam parcite cœtus
Mortales, faciles agitare in crimina mentes.

CHORVS.

Crescit asperfa velut ignis vnda
Maior, & gignunt latices calorem.
Crescit à sæuis ita maior armis
Ardor amoris.

Am. Quæ præeunt tormenta pedes, quàm lætus
adibo?
O vtinam sæuum toties renouare dolorem
Accideret, quoties scelerum per opaca feruntur
Mortales, laxisque nefas lætantur habenis.

CHORVS.

Quò tamen gressus scelerata ducis
Turba? quid sæuas renouare plagas
Pergis, ac summi malè grata Regis
Temnis amorem.
Siste Diuinos violare iussus,
Siste supremi monitus Olympi
Frangere, ac tanto referas amori
Pignus amoris.

SCENA VI.

RIGOR iustitiæ solus.

Poenarum exhaustum satis est; mihi sanguine
pœnas
Soluunt Amor, cumulata nefas tormenta piarunt.
Ergo iustitiæ pono Rigor ipse rigorem.
Includo vagina enses, iam mitior iras
Colligo, quin manibus durum procul exuo fer-
rum.
Exarmo clypeo læuam: caput ære rigenti
Detego; iam palmas ad sydera præstat inermes
Tendere, vicisti nostras, Amor inclyte, vires;
Vicisti, nostrum superasti morte rigorem.
Arma manu deprompta mihi, furor actus ab imo
Corde ruit, de me claros Amor ede triumphos.
Interea nostro de pectore mitto rigores;

1400.

Ingenium, non arma cano, non bella, nec entes,
Æternam precor effuso pro sanguine pacem.
Exarmauit amor palmas, ac tempora ferro.
Contiteor, iustas in pectore molliit iras,
Vos scelerum rigidis exoluite pectora vindis.
Si tamen audetis grauiora in crimina mentes
Fundere, si tantum diuini cordis amorem
Temnere, depositas in vulnera colligo vires;
Rursus & igniuomum vagina libero ferrum.
Testor Olympiacos tractus, vaga sydera testor:
Testor cœlicolas, atque ipsum testor Amorem
Numinis, humanas tracturum in fata cohortes
Vltima; & aduersa ruiturum in damna securi.
Subsidet tellus, vastoque immanis hiitu
Inuoluētque viros, atraque voragine mersor.
Hauriet æternam in noctem, religata catenis.
Turba fremet stygiis flammis depasta, caueat
Impia, ne posthac surgant contagia culpa.

1410.

1420.

CVNÆ BETHLE- mici Infantus.

Bethlemica sub rupe Deum, super ardua cœli
Culmina mortalem video contingere cœtū.
Quæ noua stat rerum series? quo sœnore tanta
E cœlo mittuntur opes? quæ dona rependis
Terra polo? quod das tanto pro munere munus?
Viles diuino reddis pro munere merces.
An sub rupe Deum? cœlesti in sede profanum
Stare genus? regnare homines? seruire Tonan-
tem

Fas, & iura sinunt? O terris maior, & astris
Cura Dei! ô maior votis amor omnibus vnus!
In numeros, in verba manu iam sume canoiam
Musa lyram, superique aude vulgare parentis
Diuinas in corde faces: silet vndique totus
Orbis, & attentas in carmina commouit aures.

Nox erat; æthereos carpebant astra meatus
Iam medium complexa polum, procul omnia lætè
Pascua, sopitis agitabant otia caulis.
Languebant volucres, nemorosa per auia nullus
Alituum concentus erat, non dira sonabant
Flamina, composito crepitabant arua furro.
Parcebant pluuiis Austri, sine murmure riuus
Ibat inoffenso per aperta noualia lapsu.
Custodes pecudum sera sub nocte silentes
Explorare greges, procul à præsepibus iras
Vertere prædantium crudeli cæde luporum
Solliciti, placido fraudabant lumina somno.
Cum subito (res mira) nouus clarescit in alta
Noctè dies, vigilant pecudes, latratibus auras
Turba canum commota ferit; stat pastor, & hæret
Inscius, Eoo cur matutinus ab ortu
Ardentes sol vertat equos, quo tempore Phœbe
Ducit anhelantes per amica silentia bigas.
Protinus æthereo de cardine deuolat ales
Aureus, & celeres agit per nubila pennas;
Stramineoque super pastorum culmine silit.
Quid faciat gens cordis inops? quod ab æthere
numen

Esse putet? quid in astra peti? quò tendere tan-
tum
Credat iter? stupefacta nouo præcordia casu
Hæret hians, gelidusque in corpore cogitur
horror.
Aliger attonito similes propioribus vrget
Vocibus, & promptas in carmina suscitatur
res.

Custa

Custodes pecudum cœlo gratissima pubes
Huc oculos, huc ferte animos, noua gaudia terris
Nuncio, cœlicolum noua gaudia nuncio regnis.
Ille Deus, quem sacra canunt oracula vatam
Venturum exitio Barathri, populisque sub imo
Carcere conclusis, summi ad conuexa Parentis
Affore ductorem: iam nunc (proh qualia rerum
Nuncia) Bethlemico iam nunc puer editus antro
Vagitur, & æthereos lacrymis iam prouocat ignes.
Eia agite, & nati sacra ad cunabula Regis
Ferte gradus, aptate rudes in munera nimbos
Lactis, & appensos baculis agrestibus agnos.
Ne qua per ignotos colles via fallat euntes
Certa, vagos, hæc signa pedes ad limina sistunt.
Gramineo stant membra toro, quæ vilis amictus
Ambit, anhelantes circum præsepe iuueni
Frigora depellunt tenerum mordentia corpus.
In medio stat sole puer formosior, astris
Pulchrior, at tantum placidum pro vocibus edit
Vagitum, & blandis singultibus astra lacessit.
Sic animo inclusum lacrymis testatur amorem.

Dixerat: æthereos cum circumfusa repente
Aliger numerosa manus, noua carmina iun-
gunt

Carminibus, totos cœli domus alta colonos.
Excitat in choreas totus viduatur Olympus
Cœlicolis, totusque in plausus emicat æther.
Qua citharis, quæ voce canit, qua nablia pulsant
Pectine, quæ iungunt dulces in mutua nexus
Brachia, quæ lituos numerosis flatibus implent.
Hic canit: en Erebi fauces pede proterit infans,
Et Phlegetontæos impresso calce Tyrannos
Tundit; Olympiacos, mox incipit alter, in orbes
Pandit iter, vacuas implet cultoribus arces;
Ille venenatis puer vnus morsibus, inquit,
Sacra gerit, nec vana fides, medicamina; rursus
Alter ait, puer vnus opes, puer vnus honores
Effundit terris; scelerum plantaria, dicit
Ille, cadunt; ast ille, caput noua lilia tollunt,
Virtutum floreat ager, violaria florent.
Quidam virgineum sæcundo in viscere florem
Miratur, quidam latitans sub imagine Numen
Mortali, quidam Verbum sine vocibus infans.
Hic paleas, hic antra canit, præsepia versu
Ille refert: quid plura canet? vox omnibus vna est,
Quæ terris pacem, cœlo gratantur honores.
Pastores sua quisque prior munuscula condit
In peras, nam quisque gradus velocior vrget,
Et secum quid tanta ferant miracula, poscunt.

Est locus horrenti quondam sub rupe cauetus
Nec volucrum opportuna domus, nec lustra fe-
rarum

Squalei humus, deserta rigent laquearia, tectum
Hibernis exsudat aquis, bacchatur in antro
Æolus, ac toto dominatur bruma recessu.
Huc ubi delati certant intrare priores;
O rupes cœlo maior! quæ prima Tonantem
Ostendis terris, ubi numen cernitur, illic
Cœlestis domus est; cœlo potiuntur in antro
Pastores: matrem agnoscunt, quæ pulchrior astro
Lunari fulget, stipulis mirantur acutis
Infantem, qui sole casam formosior auget
Lumine, in exiguo totum venerantur Olympum
Fornice, nec plures dicunt superesse vel agri
Diuitias, vel plura polo spectacula rerum.
Stat virgo lacrymans, lacrymisque vndantia tollit
Ora puer, sæuis Aquilonibus effera matrem
Torquet hyems, nati rursus puerilia torquet
Membra gelu. Prohi grande malum; puerilibus
annis

Sæuit hyems! cœlum cœlestibus arma minatur.

Mendoça Viridarium.

Æolus immeritas in prælia fuscitat iras?
Et ferit innocuos præcutis morsibus artus?
Admirata diu iuuenū manus hæret, in imbres
Liquitur vndantes lacrymarum, sæpius antro
Oscula defigunt, gratantes promere voces
Ter conata fuit, ter hianti pressit in ore
Verba dolor, tandè loquitur non voce (nec infans
Verba petit) sed corde. Puer spes vnica mundi
Sis felix, rebúsque veni non asper egenis,
Sit tibi cura gregis, nostros tibi tradimus agnos:
Pastorum si cura tibi, nos accipe, tantum
Ne lacryma: pretio poteris reparare minori
Crimina, iam bibulo de pumice fluctus inundat,
Humida iam lacrymis saturantur prata refusis,
Eia age si pecudum viles habitare recessus
Non dubitas: quid corda times habitare? sub alta
Do tibi mente torum, sed si nos aspera linquis
Saxa puer, nisi te duris præsepibus aufers,
Et tibi quàm molli sub pectore dedico sedem
Accipis, ad sacras rumpam præcordia venas,
Et meâ diuinis substernam pectora membris.
Hæc secum Pastor, quid me alta silentia cogis
Rûpere, musa loquax: infans tacet ille: quid vltra
Verba sonant? præstat iunctis ad sydera palmis
Æternum numen venerari, Patris amorem
Æterni tacito cordis seruare recessu.

AVGVSTISSIMÆ EV- charistia miracula.

Quid non possit Amor? quæ se non vertat in
ora?

Quid non efficiat? quæ non miracula rerum
Excitet, & quales non tendat semper in ausus?
Ille solum cœlo, pretiosis vilia, summis
Infima, terrenis cœlestia, mortua viuus
Contulit: humanos supremum Numen in artus
Induit, ambrosias diuino è corpore mensas
Obtulit, ac dulces è sanguine miscuit haustus.

Ergo Sidoniæ taceant conuiuia mensæ
Alcinoi mensæ, Cleopatraræ fercula, Graium
Deliciæ, quidquid Sicula fabricauit in aula
Luxus, & impastus furor exquisit edendi.
Itacidæ quondam dum rura per auia gressus
Nube viam monstrante ferunt, vrgetur iniqua
Per iuga longa fame. Ductorem vocibus vltro
Compellant. Pharias iterum vel mitte sub oras,
Dira vel incultis releua ieiunia campis.
Ille dum festinus adit, Deus annuit; ecce
Condimenta polo niues imitata pruinas
In medios labuntur agros: concurrunt, omnes
Accipiunt dulces epulas: sapor omnis in vna
Sentitur, sapit vna fauos, & mitia ruris
Poma sapit, quidquid venatu, quidquid in hamo,
Quidquid in aucupio conquiritur, vndique totū
Vna sapit; talem terris Deus intulit escam,
Cum se diuinis epulandum abscondit in aris.

O Amor in quales rerum mutare figuras
Membra potes diuina, cibum de Numine condis,
Nectareos misces diuino è sanguine potus!
O Amor ingenio sæcundus, viribus impar
Miratur natura tuis, candentia pannis
Frustra videt sine pane, sibi libare videtur
Lenæos latices, quos nullos prædicat esse.
Ille tamen nullus quem nouit sensus in esca
Christus adest. Dubiam gestas, ô perfide, mœtem.
Certa negas fidei miracula, credis inane
Esse, quod æterni firmant oracula Verbi;

F f

Huc

Huc ades, & falsos, ni falleris, exue sensus.
Non modò cœlestis miracula tanta colonus
Suspicit, humanos non tantùm sensus adorat
Numen, in exiguo panis velamine clausum.
Sed genus alituum, pecudum genus, omne ferarũ
Ante sacras epulas pronum cadit, exit iras,
Et quacumque valet testatur voce Tonantem.
Non incerta fero, Fidei monumenta per orbem
Diuulgata cano, sub cardine Phœbus utroque
Testis erit, faciles in carmina pandite sensus.

Barbarus infandis quondam vixisse rapinis
Ferrur, & exutos maculasse in sanguine ciues;
Cæde tumens, spoliisque ferox confurgit in ausus
Maiores: delubra pedes ad sacra profanos
Arcana sub nocte rapit. Quò perhede tantùm
Aufe nefas? quò vertis iter? laquearia nudat,
Signa rapit, sacris expillat vestibus aras.
Postquam sacratos hostili more penates
Exiit, & magnos auri conuertit acervos.
Plura manus in furta mouet, sacraria pandit,
(Horresco referens) manibusq; impune malignis
Corripit ex adyto gemmatum pyxida, mundi
Seruantem pretium, scelerumque piacula: secum
Has exportat opes, & præda letus opima
Maturare fugam, rapidisque capessere plantis
Tuta parat. Dum pergit apum cunabula fortè
Aspicit, in solitos acuentum ad verba furorè.
Hic ait, hic sacrum, (si vera est fabula) corpus:
Effundam, quòd sæua suis examina pilis.
Conficiant, vt nulla meum vestigia furtum
Denudare queant, argentum diues, & aurum
Ipse ferens, lauris onerabo limina prædis.
Sic ait, & sacri custodem corporis vnam
Illotis aperit manibus, totamque volantes
Interfundit apes, ac versis excutit oris.

Grande nefas! lethale malum! cedit hostia, latè
Spargitur, informique Deus miscetur arena.
O superi cur ipsa Deo non subditis astra?
Cur non colla, manus cur non supponitis ambas
Ocyus, & medio libertatis in aëre corpus
Diuinum? ne tangat humum, de puluere labem
Nec minimam ducat; sed quis miracula credat?
En subito glomerantur apes, hinc inde frequentes
Assistunt, quædam pedibus per mutua nexis
Exercent choreas, quædam plaudentibus alis
Murmura læta cient, quædam circumque, superq;
Aduolitant, mutis venerantur nutibus omnes,
Nec satis: Hybleos conquirunt vndique flores,
Illa thymum studiosa legit, redolentia latè
Illa gerit serpillam, rosas, & lilia quædam
Aggerat, & grauius spirantis pondera thymbræ,
Galbano succos, lacrymatas cortice myrrhas.
Et matutino lapsus de sydere rorem
Ore vehunt, ramisq; nemus frondentibus ornant.
Floribus his condunt, vbi conditur Hostia, cellã
Arte laboratam, Phrygios imitatur honores
Cælatur domus, Erythræas candida geminas
Massa refert, totis sudant opobalsama ceris.
Hinc tandem commota ruunt examina, circum
Admirata cadunt, & sanctum Numen adorant.
Nullos vltius libet explorare recessus,
Nec latices, nec præta, suos oblita labores,
Mella, fauos, ceras, operum monumeta priorum.
Hic hærent (ô mira fides!) hic ordine ducunt
Excubias, & signa Deum testantia promunt.
Cernis vt exiguo venerentur panis in orbe
Numen apes? vt cæca Deum natura latentem
Agnoscat, meritòque aris imponat honores?
O amor æternum tu condis Numen in escam,
Rursus in obsequium tu numina pandis, vt omnis
Ignota sub veste colat natura Tonantem.

Sed quid in externas nequicquã distrahor oras,
Lyliadum (nec vana fides) spectacula ciues
Tanta dabunt, nostris miracula tanta perennant
Mœnibus, ac tanti mirabile pignus amoris.
Ite sub excelsas scalas precor ite sub arces,
Et veteris certam famam cognoscite facti.
Hic olim sacras mala femina venit ad aras,
Libatura dapes diuinas accipit almum
Ore cibum, non ima tamen sub pectora mittit;
Sed prauos tacita sub lingua seruat in vsus.
Mox abit, & primo templi cum limine gressit.
Extulit, è labris leuiter tangentibus escam
Corripit, ausa Deum manibus violare nefandis;
In nodòque ligat vittæ, qua tempora velat,
Suspenderitque retro ex humero, iam lata secunde
Euentu, carpit celeres ad tecta volatus.
Sed quis diuinos eludat vanus honores?
En subito (res mira) notæ velamina tingunt
Sanguineæ, maculisque rubescit vitta cruentis.
Mox cruor in guttas paulatim liquitur, inde
Latior exundat stagnantis sanguinis imber.
Tota rubet, totas qua pergit sanguine foiss
Implet, & attonitos trahit ad spectacula ciues.
Quò quis infelix, clamant, quæ vulnera gestas?
Quis cruor hic: oculos post tergum famina tor-
quet,
Aspicit & largos noto è velamine fontes.
Sanguinis inuasit gelidus præcordia terror.
Hæret & ancipiti curarum fluctuat ætu.
Quid faciat? festina pedes ad limina tendit,
Sepit se tectis, laribusque includit opacis.
Velamenta rapit de crinibus, implicat illud
Frontis onus, pariter cum sanguine condit in vr-
nam,

Et premit arcanos sub pectore conscia factum.
Nox ruit, obscuris voluuntur tecta tenebris:
Excubat infelix vlticæ faucia cura.
Cum subito de parte sacras vbi condidit escas
Exoritur iubar insolitum, domus alta coruscet,
Non secus ardentes ac si per nubila flammæ
Lucifer effundat, roseisve Aurora quadrigis
Spargat, & exoritur per terras Phœbus anhelet.
Proripit è lecto se femina, fluctuat, horret,
Æstuat, & secum tanti gerit omina calus.
Quid faciat? celeres effert è limine gressus,
Delectos populi ad proceros miracula pandit.
Accurrunt omnes, portisque patentibus intrant.
Expendunt portenta, vident miracula, namque
Hostia sanguineis (noua res) interlita guttis
Paruit, ac miro tumefecit pectore visum.
Procumbunt omnes, venerantur pectora credũt,
Cælestes mirantur opes, mirantur amoris
Prodigium, fidei mirantur pignora nostra.

Vix ea contigerant, subito pennata per urbem
Fama volat, iam parua quatit, iam grandia pullat
Limina, & ingentem paruis in postibus vibem
Visendi concludit amor. Miracula postquam
Quisq; videt, visòq; in sanguine Numen adorat,
Instruitur noua pompa, nouũ componitur agmẽ.
Ad templum quod in vrbe fuit sublimius omni
Innumeri præeunt ciues, & ponè sequuntur
Innumeri, sua quemque notant insignia, cantus
Personat, exultant choreæ, funduntur odores,
Signa triumphales radiant imitantia pompas.
Ingreditur sub veste grauis candente sacerdos,
Qui sacras de more dapes protendit in auro
Inclusas: hinc, inde vapor Panchæus ab igne
Halat, & æthereas fertur concentus ad oras.
Ventum erat ad templũ; festo ruit omne tumultu,
Quã citharæ, quã pleetra sonant, quã nablia
pulsu

Festiuo

Festiuo commota canunt: quã tibia dulces,
Quã tuba terribiles, quã lætos fundit auena
Diuerfa de parte sonos, iam cymbala nunquam
Intermissa crepant, iam fulminat ignibus æther
Sulphureis, iam tota sonant per mœnia plausus.
Ergo sacrata diuinum Numen in ara
Sistitur, & meritis colitur per secula votis.
Scilicet huc variis è partibus ampla quotannis
Turba ruit, nouus ardor agit præcordia, plenas
Aspicias tunc ire vias: acceditur, ara
Panditur: attonitæ cernunt miracula turmæ.
Namque omnes diuerfa vident simulacra, figuras
Diuerfas: facies neque cernitur omnibus vna.
Ille videt Christum nascentem, cernit hiantem
Vulneribus mox ille, cruci videt alter acerbæ
Suffixum, validis religatum ad marmora nodis
Alter, Auernali redeuntem è carcere quidam
Aspicit, ætherea quidam super arce locatum.
O quæ profluant suspiria! quantus ad auras
Clamor it? in quantos soluuntur lumina fletus?
Ille dolens, detestor, ait, mea crimina, nunquam
Si das, Numen, opem, scelerum per iniqua mo-
uebo
Rura pedes: mox alter ait, mihi deprecor iras
Cælestes, tulus iste meas cruor Optime noxas
Christe lætetur: vox vna sonat, sonat omnibus idem
Clamor, & æthereas magis in crebescit ad auras;
Quo veteres labes, vitæ monumenta prioris
Oderunt, quo diuinum gratantur amorem,
Quo verum sacra testantur Numen in escam.

VIRGINIS MAGNÆ Matris Purificatio.

Vir fuit æthereis Simeon gratissimus oris
Religione sacer, pietate insignis, Olympi
Cultor, & ardenti cupiens seruore Tonantem.
Hic animo versans sacris monumenta figuris
Plena, sub obscuris referabat plurima verbis
Abdita, diuinæque dabat mysteria legis
Cognoscenda viris, & magna luce reclusas
Explorabat opes, quas pagina sacra sub alto
Verborum amplexu, tacitaque ambage recondit.
Forstian egregios vatum qui primus honores
Promeruit, seri memoranda nepotibus aui,
Mortali maiora fide responsa canebat,
Virgineæ de matre satum sub luminis auras
Venturum, patriis torum qui legibus orbem
Temperet, & sceleris tollat vestigia nostri.
Tum Simeon dubia mentem formidine pressus
Obstupuit; quæ sacra nouos inducere partus
Virgo queat; quæ mater opes seruare pudoris
Possit, & illæsam sæcundo viscere mentem?
Ergo dum vario curarum fluctuat æstu,
Atque animum nunc huc celerem, nunc diuidit
illuc,
In partèsque rapit varias, perque omnia versat,
Ignorat, quã verba queat rata prodere vatis.
Vnica post varias animum sententia curas
Occupat, An facilis mentem deluserit error;
Ac vetus irruerit per facta volumina mendum?
Sic diuina parat ductis monumenta lituris
Castigare, nouos inuertere carmine sensus
Fatidico, dubias notulas expungit, & audax
Altera substituit primis elementa figuris.
Ergo puellari venturum è sanguine cretum,
Numen ait, non virgineæ de matre sub auras
Affore vitales. Sed quis suprema Tonantis

Mendocæ Viridivium.

Confilia in melius referat? Quis in æthere fir-
mos
Inuertat iustus? Quis aperta oracula credat
Irata? Quis vanis superi mandata senatus
Ludat imaginibus? subito lita carmina sarcit
Omnipotens, veteresque instaurat voce figuras.
At Simeon cum signa locos tenuisse priores
Cerneret, & præcos rediisse in carmina sensus,
Hæret, & obtutu paulum defixus in vno
Multa mouet: diuerfa tamen sententia mentem
Nulla subit: facili sacros, velut ante, coërcet
Vngue libros, & vera notis interlita falsis
Eximit, ac dubia statuit pro voce puellam.
Quis tamen aduersus monitus audentior ibit
Æthereos? Iterum primas in carmine voces
Integrat omnipotens: subitum Simeonis ad ar-
tus
Frigus abit, gelidusque ciet præcordia terror.
Quid faciat? Quò vertat iter? Qua luce meatus
Verborum illustret? Quibus & miracula dictis
Tanta probet? quæ sacra fides responsa sequatur?
Dum stupet, & curas tacito sub corde volurat
Ancipites: eadem superest audacia menti;
Et furiosus agit maiores error in ausus.
Vltimus diuina suis promissa lituris
Temperat; & rursus iuuenis pro virgine no-
men
Sufficit. Extemplo superis elapsus ab oris
Clamor iit; mediâque volans Simeonis ad au-
res
Accidit, & pauido tetigit præcordia motu.
Quis furor? O Simeon! quæ te dementia, quæ te
Cæca per ignotos agit at vecordia casus?
An potes æthereos mutare in carmine sensus
Fatidico, facilique nouas temerarius ausu
Explorare vias? Quid cælo obstitis? & alti
Numinis imperium toties inflectis inani
Confilio? Maiora polus, quàm mente reseruas,
Dona parat. Magni sunt hæc rata iussa To-
nantis
Virgineæ, ne vana putes, puer editus aluo
Adueniet: non vlla sacros mendacia libros
Inuadunt, nullis superis annalibus hærent
Errores. Nec tanta deest ad munera virtus
Cælestis: maiora valet miracula rerum
Edere, nobilium rerum vulgare theatrum.
Quin etiam, iam tolle animos, non sera dabuntur
Munera, nec tardos refereret pignus in annos.
Iam quæ virgineo sacram dabit vberem prolem,
Extulit os sacrum terris. Quid plura? superstes
Vitales auras carpes, cum prodeat infans
In lucem, tenerisque tuas vagitibus aures
Commoueat; cernes puerum, & promissa To-
nantis
Munera, purpureo pasces in lumine vultus,
Et tua diuinis hærebunt oribus ora.
Hæc superi responsa Patris, monitusque silenti
Nocte datos, premit ipse suo sub corde sacerdos.
Iam tacitus magni largos miratur honores
Numinis; audacis secum iam crimina dextræ
Arguit, insolitos veterum per sæcula partus
Voluit hians; quo tanta lateret sub sidere Virgo,
Qui tam felices sobolem genuere parentes
Virgineam; quo sacra hco cunabula prolem
Diuinam accipient: quando clarebit Olympo
Festa dies, quam tanta notent miracula partus.
Tandem sidereas ferit his clamoribus aulas.
Ergo Tartaræ sedes, squalentia Ditis
Regna cadent; tandem validis, claudetur Auer-
nus
Postibus: & superi pendentur limina regni.

Ff 2

Ad

Aduenient optata bonis iam sæcula, faustos
Allatura dies, pacemque datura per orbem;
Noxia primæ recident contagia corpora;
Nec scelerum fibris surgent euulsa renatis
Semina, sed pulchris crescent viridaria plantis
Virtutum. Me ne atheræi cunabula Regis
Visurum; me diuinos in flamine vultus?
Me lacrymas? Me parua Dei concreta rigenti
Membra gelu? Mene arcana suspiria corde
Edita; vel tacito missos è pectore fletus
Auribus hausurum? Nostri pro nobilis aui
Gloria! Proh nostra celebres ætatis honores!
Felicem, quem vita meos seruauit in annos.
Sic memorat: latòque salit, festòque triumphat
Incessu; manifesta oculis, manifesta que vultu
Lætitiæ dat signa sua. stat nescia pubes,
Miraturque novos languenti in corpore gestus.
Inquiri, quæ causa senem, quæ nuntia rerum
Commoueant, quæ fata animos tam læta seniles
Exhilarant; nouus vnde calor, nouus vnde per
artus
Feruor eat, saliant imis quæ gaudia venis.
Ille sub hæc. Vestra ô Solymi spes vnica ciues
Approperat: tandem cedet, quod vestra coercet
Colla iugum: nexis soluentur vincula palmis.
Vestra salus agitur; summi iam corda parentis
Tangit amor vestri: pauci Titana labores
Inuertent, paucos ducet noua Cynthia gyros,
Cum noua progenies cælo mittetur ab alto
Quæ sceleris (non vana fides) primordia vestri
Tollat, & æthereos duce qua via tendat in orbis.

Sic fatur: sed mentis inops, rationis egea
Turba manet, nec cælestes veneratur honores:
Fert humiles nec ritè preces; nec munera gratis
Prosequitur votis: stat circumfusa tenebris
Cimmeriis, gelidumque riget præcordia circum
Dura chalybs, totòque abiitit pectore Numen.
At Simeon sacrum bibit inflammatus amorem
Largius, & maiore suam spem numine sumat.
Sive dies cælum, seu nox inuicta quadrigis
Astra tenent; seu fœta premit, seu lumina soluit
Clara sopor; seu grata capit, seu grata reponit
Fercula; diuinos semper meditatatur honores.
Te clamat, te sæpe puer: te Virgo sub alto
Corde vocat; iustos exposuit ab æthere rores;
Sæpe diè breuis hora, dies breuis exhibet æuum;
Temporis exiguum metitur grandibus orbem
Cursibus, & longos reddit mora quælibet annos.
Proh pietas! proh verus amor! proh sacra To-
nantis

Relligio! quàm magna paras incendia? quantas
Corde faces? quantos accendis in ossibus ignes?

Ergo dies aderat niueo signanda lapillo,
Æthereis optata locis; gratissima clausis
Diuorum agminibus, metuenda silentibus vm-
bris.

Qua puer æterno soboles æquæua parenti
Bethlemica sub rupe, sacrum caput exerit aluo
Virginis & rotum diuino numine complet
Hospitium, superumque ferit concentibus auras.
Et iam multa nouo properauerat excita casu
Pastorum manus ad cunas; & rustica ponis
Tecta castræ, donique ornarat agrestibus antrum.
Iam eruo innocuos puèri violauerat artus.
Effusòque sacri rorant sanguine cultri.
Iam nouus Eois radiarat sedibus ignis
Insolito fulgore nitens; facilisque per omnes
Errorisque viæ, vastæque pericula terræ
Duxerat infantis sacra ad cunabula reges.
Virgo suas immota cauo seruabat in antro
Diuitias, humilisque parens in limine tantas

Includebat opes. Proh quantus sæpe recurat
Ventorum furor ad portas! Proh quanta ni-
uales
Adglomerat gyros, & parui culmina tecti
Tempestas de more ferit? tonat arduus ætas,
Iuppiter, ingeminant abruptis nubibus ignis,
Tecta tremunt, iam iamque ruunt: ad pectora
natum
Virgo premit, blandisque fouens amplectitur vi-
nis.

O puer, indignis toties exercite fatis,
Quæ vis ætherea tantos cicti nec fragores?
Quid fera sauit hyems? totòque impune vngunt
Æthere? quid gelido præceps furor incubat in-
tro?

Dura manent te fata puer: nunc pueris æther
Tela vibret, iaculisque manus examinet æuis.
Ne glacies teneros mortu tibi vellicet artus;
Crudeles ne sacra ruant in limine venti.
Sat fuit obscura nostræ sub imagine forma.
Velatum, gelido caput et exille sub antro.
Sat stipulis iacuisse, cauo sat pumice molle.
Inclinasse genas. Sat Olympica regna cubili
Committasse gregis. Cessent puer inelyte. Con-
Murmura, Riphars cessent è montibus Eui.

Ergo quaterdenos pueri iam Phœbæ ab orn-
Eois inuectus equis, & in æquore meritis.
Occiduo, summo confecerat æthere cursus,
Arcano tunc Virgo pius sub pectore leges
Observat, quæ sacra iubent ad templum recantes
Offerri natos, placitisque altaria donis
Ornari, nullasque moras interferunt æquis
Legibus; ad Solymam festinis gressibus urbem
Ite parat: tandemque antro descendit, ab alto
Ducta polo, puerum sacras ut listat ad aras.
Donagerit reddendi suo pro pignore, quomais
Nulla coercerant superi mandata Parentis
Ad sacra virgineos altaria ducere partus.
Vlla nec immunem sceleris discrimine prolem
Relligio, donis redimi cogebat. Olympi
Cura tamen, superique trahit studiosa voluntas
Obsequij. Non vlla fugit, non vlli retractat
Pondera verus amor. Sed iam propiora tenebat
Maenia, iam Solymæ veteres contenderat arces
Virgo parens, iam summa procul fastigia templi
Cernebat; cum fortè suo sub limine tecti
Ingeminat questus Simeon, tenditque supinas
Ad cælum cum voce manus. Quod munera distes
Summe parens? Quo læta die promissa rependes?
Eia, age, rumpe moras, faccundum concute pe-
ctus,

Tempus adest, iam solue fidem, ne dicta retractes.
Neu quæ iam toties vates cecinere, recules.

Vix ea fatus erat, subito fulgore per auras
Labitur æthereas, puraque in luce resulget
Aliger, & placidis compellat vocibus vltro.
Quod petis, ô Simeon tibi donum indulget
Olympus.

Surge age, festina, celeres ad limina templi
Verte gradus, ac te lætum venientibus offer.
Ille, vides, quem sacra parens ad pectora gestas,
Vera Dei soboles puer est, & sanguine cretus
Virgineo. Nec plura: leues effugit in auras.
At Simeon tali fugientem est voce sequutus.
Sis felix, quicumque nouo præcordia moui
Exhilaras, & membra situ confecta senili
Cogis in antiquum faustis remeare vigorem
Auspiciis. An læta sacris licet oscula plantis
Figere? diuinòque meis amplexibus artus
Accipere? & veras audite, ac reddere voces?
Ibo celer, mora nulla gradum tardabit euntis.

Iam

Iam properat, iam prima rapit vestigia tectis;
Iungit amor vires, pedibus talaria feruor
Subiicit, ac rapidis Euri volat ocyor alis.
Nec labor exagitat; nec spiritus angit anhelus.
Qualis in æquoreis nauis cita labitur vndis,
Et ruit ad patrios ignoto ex littore portus.
Qualis Olympicas volat inflammata per auras.
Stella, nec antiquos iterum subit ardua tractus.
Qualis præperibus volucris secat æra pennis,
Ventorumque præit spatiosa per atria cursus.
Qualis, & æthereos resolutis funibus orbis
Hæta subit; demissa præit, sublimia tranat
Nubila, lyncæosque procul fugit ardua visus.
Haud aliter fertur Simeon. Sacra limina post-
quam

Attigit in varias torquet flammantia partes
Lumina, si qua valet venientis signa Tonantis
Cernere, diuinòque Dei cognoscere vultus:
Ecce autem iam Virgo parens vestigia templo
Prima locat: subito claras in vertice flammias
Agnoscit Simeon, & flexo numen adorat
Poplite? diuinòque suis amplexibus artus
Mulcet, & in lætas effundit pectora voces.

Vera ne te facies, verus mihi nuntius affers
Nate Deo? Quis te nostra sub imagine natum
Traxit amor? Qua lege sacras redimendus ad aras
Accedis, nostri redimis qui damna parentis?
Eia age summe Parens, iam dulces auribus hausi
Vagitus pueri, roseòque in lumine paui
Lumina, quæ nostris mora fati longior obstat
In terris? iam firma tuis oracula dictis
Despondent. Liceat iucundo abumpere vitam
Limite. Membra labent, placidaque in pace quie-
scant.

Nuncia læta feram primorum ad claustra paren-
tum.

Dixit, & extremas lacrymarum flumina voces
Ore premunt: tacitòque hæret defixus in vno
Obtutu dum venturos in pectore casus
Fatidico voluit: lacrymis vndantia tandem
Ora mouet, talique afflatur voce parentem.
Heu dolor, heu crudele nefas, heu quanta per
auras

Tela ruunt, video iaculum concrefcere nimbos
Æthereos, video telorum nubibus orbis
Offundi, crudòque volare ex hoste sagittas
In puerum; proh quanta cadent, proh quanta
resurgent

Agmina! Crudelis figet tibi Virgo doloris
Corda chalybs: durum tentabit viscera ferrum.
Hæc Simeon; at Virgo suo sub corde volutat
Tantarum euentus rerum. Simul Anna futuri
Præscia, diuino celebrat præconia cantu
Infantis, lætisque sacros euulgat honores
Vocibus, & magnum pueri sub imagine Numen
Prædicat. Instructas tandem procedit ad aras
Virgo parens: fert ante gradum sub veste sacer-
dos

Sacrifica, cui multa premit vestigia turba
Pone sequens, totòque micant funalia tecto.

Ergo diuinus sacris altaribus infans
Sistitur, & celebres templi statuuntur ad aras
Munera. Virgineus lachrymarum fulmine vultus
Vndat, & exundat. Iosephi lumina magno
Imbre, natant; simul Anna genas ploratibus im-
plet,

In largos Simeon lachrymarum soluitur amnes.
Liquitur in lacrymas populus. Tum voce sacer-
dos

Primus ait: Donum hoc reliquis tibi gratius vnū
Accipe, summe Parens, quod non ingrata tulerūt

Mendoça Viridarium.

Viscera: quod iustas in nos tibi mulceat iras.
At dum maiores aras adolefcit in annos,
Virgineo pernite sinu, bi indoque foueti
Amplexu: cum membra viri firmauerit aras,
Rursus ad extructas veniet tibi gratior aras
Victima crudelique tibi cadet hostia ferro.
Interea quæ mater habet tibi munera vocis
Inferiora suis dat læta: hoc pignus amoris
Accipe, & infantem sacrate redde parenti.
Dixit, & ex aris Puerum leuat: aurea tendit
Virgo manus, placiditque suum complectitur vlnis
Infantem: tum verba sacro dedit vltima templo,
Atque iterum gressus patriam molitur in urbem.

IGNATIUS Societatis IESV
Auctor, ac Parens sanctissimus,
vt quendam è scelerum lacu ex-
trahat, in lacum se abdit.

Hærebat quidam vitis: Ignatius illum
Conuenit, atque animum verbis medicatur
amicis:

Ille nihil: ferale regit sub corde venenum
Callidus, & medicam fugit intractabilis artem;
Institit monitor; miles scelecato, satelles
Plutonis, Barathri, certissima præda: quid vltra
Inferis, præiens è faucibus exprime vitis,
Ante veteranos penitus quam maceret artus.
Ne quicquam canit ille mouens. Ignatius vrger
Acrior; heu diuis Barathri deuote caninis
Verte gradus, te iusta manet vindicta: tuumque
Exigit in pœnas caput immedicabile. Cerno
In te Tartareos meditari bella Cerastas,
Inque inanus nodos moliri, in colla catenas,
Duraque lethales fabricare in pectora tardas.
In melius ni versa trahit sententia mentem.
Substitit monitis demens. Quid inanibus, inquit,
Sollicitas verbis? vltimane perge: timores
Ne vanos mihi finge; minas interrimas omnes
Excipio, vultu siquidem fortuna sereno
Blanditur, dubiòque è pectore submouet æstus.

Talibus à se se monitorem auertit: at ille
Quid faciat? quæ tentet iter? quo saua furentem
Ambiat affatu? primis in postibus vrbs
Vallis adest, vbi regnat hyems, vbi cogitur humor
Montanus, mediæque rigent æstare paludes.
Huc venit, & præceps gelidas desultat in vndas;
Ore tenus se mergit, aquis glacialibus horret,
Membra gelant, mala trepidant, vestigia nutant,
Ossa crepant, sanguis concrefcit, frigidus ore
Halitus erupit, dentes in dentibus hærent;
Lumina deficiunt, & pallida mortis imago
Ore natat, totòque abstitit corpore sensus.
Sic ait. Aggrediar Stygium violentior hostem
Illac fortè pedes scelerum dux ille ferebat
Intactus, quò præcipitem rapiebat Erymnis
Impia. Cum hybernus vos edita fertur ab vndis
Vade, ait, infelix in Tartara, vade. Resistit
Ille tremens, oculisque locum vestigat acutis.
Nullus erat: iam carpit iter, reuocatur eodem
Ecce sono: Stygius pessundare tristis in vndas,
Ecquis, ait, si fortè later, me decipit error;
Et secum; mentem fallit, nisi fallor, imago
Vana meam? pergit, subito repetitus ad aures,
Clamor abibit; rapidis ad pœnas labere pennis
Infelix. Tunc ille procul, procul omnia sumit.
Ergo vias, dumeta, nemus, spelæa recessus

Ff 3

Sedu

Sedulus explorat: cum summo in flumine, quid sit
Incertus, tamen esse aliquid videt: aduolat: ecce
Humanum caput extat aquis: miratur, & ultra
Indagare cupit, propiorisque addere sensus,
I demens alia ex aliis in crimina: præceps
Voluere: Tartareas sectare per aëra flammæ;
Hic ego brumales nudato in pectore mortuus
Pro te sustinco, vade, improbe, vade: Tonantem
His immerfus aquis, supplex in vota precabor.
Vt quas ipse meres soluant mea frigora pœnas.
Sic ait: at scelerum molitor territus hæret.

Concresecunt horrore comæ, formidine pectus
Exilit, & variis tremescunt nutibus artus.
Hic ait, hic vel Numen adeit, vel numinis in-
star

Arbiter in terris animorum Ignatius. Ergo
Accedit, speculatur; adest Ignatius, inquit,
Ille meos tentare potest, & vertere sensus,
Ille cupidine sedare in pectore motus.
Illæque labentes reuocare in sidera gressus;
Ergo pedes & corda libens conuerto; voluptas
Cede procul; fortuna ito; tibi pectoris omnes
Ignati iam credo sinus, tibi mentis habenas
Trado meæ, laxa, cohibe, preme, siste sub omne
Verte latus, quocunque trahes retrahetque se-
quentur

Iussa pedes, celerisque animus confurgit in alas.
Vicisti, de me, si qua est ea palma, triumphæ.

FRANCISCI XAVERII Hærois sanctissimi oracula, & miracula.

Surgens Eoo de littore Phæbus in vndis
Contingit occiduis alium splendescere solem.
Sistit equos; trepidaque manu molitus habenas,
Hæc secum. Quæ causa nouat tot in æthere le-
ges?

An stabiles natura polos præuertit? & ortus
Cedit in occasum, refugitque occasus in ortum?
Res noua! Sidereis expellar sedibus exul.
Ipse polo nutritus? aget per inania cœli
Arua suis sol alter equos? quæ causa? quis autor?
Quod numen regno solem spoliabit auito?
Non patiar. Faxo contrarius irruat æther,
Et Pirois, & pone sequens irrumpat Eous
Acer, & insolitos efflans è naribus ignes;
Dira Phlegon in bella ruat, quibus hostis ab alto
Cedat, & aduersus labefiat in æthere currus.
Phæbus, vt in terris dominetur, Phæbus in astris.
Vnicus & solum venerentur sidera solem.

Quis furor insanas te sol impellit in iras?
Cede polo, depone faces, demitte iugales
Condere; Franciscus sub cardine clarus utroque
Phæbus erit, mihi crede, tuo rutilantior astros;
Ille solum solus lustrabit, solus Olympum.
Tu qua parte tuos præfens moderabere currus,
Hac in parte diem, fateor, monstrabis; at illam,
Vnde venis, cæco tenebrarum inuoluis amictu.
Franciscus terras præfens illustrat, & absens.
Humanas tu Phæbe genas perfundis amico
Lumine, & externos rutilum iubar edis in artus.
Non tamen arcanos animi lustrare recessus
Phæbe potes. Franciscus adit penetralia clausi
Pectoris, & medias secreto in corde medullas
Rimatur, dubiæque animos ambage volutos
Explicat, ac tacitis quæcunque, in sensibus hæ-
rent

Circum luce regit, purisque nitoribus ambit.
Præfentes tu Phæbe dies, præfentia condis
Sæcula, præfenti dominaris clarus in æuo;
At neque venturos annorum contempnis orbes,
Nec voluenda tuos in secula proiecis ignes.
Franciscus, (nec vana fides) in postera flam-
mas,
Sæcula defundit, præfago lumine cernit,
Quæ sunt, quæ fuerint, quæ mox ventura tra-
hantur.

An dubitas? An vera negas miracula? tantum
Perfidie tribuis, furitque procaecibus? Audi.
Soluerat Eoo de littore classis iniquas
Exactura rates, pelagique hauritura profundo
Quotquot Lysiadum populabant arua caua.
Expectata diu, patriis neque reddita campis
Creditor Æolias per Syrtas, laxa, per vndas
Excepisse minas, agitataque fluctibus ille
Nautraga, & extremam seopulis traxit ruinam.
Mattes lugebant sua pignora; pignora patres
Lamentata suos lugebant; tristis ubique
Luctus erat; vacuæ resonabant luctibus aedæ.
Hic Franciscus adest; æterus miseratus inanes
Lysiadum, & vana trepidas formidat rates;
Collectam in templum spatium facit ad vi-
bem.

Quò vobis, quò certa poli fidacia ressit?
Creditis auertas inimica in littora appesi
Submersasve Salo? Monstrare obliuiscuntur
Corpora Christiadam? Superi meliora nec vita
Progressus paulum subsistit. Ferunda niget
Flamma genas; turbata ciuor iam gressus oris;
Stat nunquam facies; & pectore vibrat in helos
Singultus. En, inquit, adeit, en illa, sed alto
Hinc atque hinc cerno concurrere; palia ponte.
En volat hæc, en illa volat; iam maturore classes
Miscentur; iam tela ruunt; iam saua conuiscant
Fulmina; iam dentis armorum nubibus æther
Intonat, ac vastos voluit super astra fragores.
Falcatas iam rostra premunt falata trememes;
Iam gladij gladiis incumbunt, ignibus ignes;
Armis arma, virique viris. O Rector Olympi,
Huc adsis, ac tanta moue pede bella secundo:
Nec plura, incubuit tacito super utraque vultu
Brachia, & exanimis, tanquam steter truncus, in-
hæsit.

Vulgus iners procerumque phalanx mirata, quid
istud,
Inquit, erit; quæ fata canit, quæ monstra, quod
æquor,

Quos hostes, quo Marte videt cœcurrere puppes?
Attollit tandem Franciscus lumina; ridet,
Plaudit, ouat, gestit; placidam noua gratia fron-
tem

Imbuit, insolitos inspirat vultus honores.
Suspicit auditor nouitatem frontis; & aures
Erigit attentas. Quid tandem? Vicimus, inquit,
Vicimus, aduersæ tandem cecidit biremes.
Hostilis iam regna cruor Neptunia tingit,
Iam voluunt vada cæca viros; iam tela ferun-
tur

Irrita, iam palmæ miserorum ad sidera victæ
Tenduntur, facilisque ruunt in vincula nostris,
Quattuor amissis, seruati à funere ciues.
Ergo per æquoreos campos iam Lysia regnat
Classis io, toto pelago domina ita triumphat;
Nec dubitate; duos vel tres, non amplius orbes
Phæbus aget; certus adest cum nuntias, &
mox
Affore cernetis victricem in littore classem.
Quod superest; meritis cumulate altaria donis.

Ferte preces, date vota, sacras veneremur ad aras.
Tertia vix aderat lux matutina; propinquat
Nuntius, & firmat certis oracula dictis;
Nec mora, felici (res mira) allabitur æstu
Classis & effusas ad littora conuocat aedæ.
Arma per antennas hostilia; gesta, dolones,
Spicula, thoraces, clypei, tormenta, bipennes;
Multa volant vexilla; quibus dat in æthere gy-
ros

Mille notus, quibus aura leuis per cæcula lapsus
Mille dat; ac varios fingit sub sole colores.
Vndique sulphureis expressa tonitrua flammis
Multa sonant; inflata ferunt ad sidera cantus
Cornua, festiuos per propugnacula lausuf.
Æra cient, hominum vario clamore resultant
Sidera, multiplice resonant murmure valles.
Emicat in terram miles; complexibus hærent
Cognati, quæ quisque tulit discrimina narrat.
Franciscum memorant omnes; hinc miles, ac
illinc

Ciuis, & alterno venerantur carmine Dium:
Franciscum (iam miles ait) tela inter, & hostes
Agnouere duces victrices Marte carinæ;
Nobis ille animos, ac vires ille recentes
Præstitit in pugnas; validis camen hostibus idem
Incuisitque metus, ac tristia fata; regebat
Nostras ille manus; ludebat in aëre iactus
Hostiles: ita nostra ruit cum funere semper,
Hostilis rediit sine vulnere semper arundo.
Non minus in nostros (referebat ciuis) alumnos
Francisci nituit virtus; pugnantibus acrem
Se tulit ille duces; vatem se præstitit vrbi:
In mediis fuit vna malis medicina, secundus
Flatus in aduersis, oriens in nocte planeta;
In pelago portus, rapido leuis amnis in æstu,
In mærore salus, in tempestate columna;
In desperatis tandem fuit anchora rebus.
Ille quid externis agitetur cernit in oris;
Ille quid arcano claudatur pectore cernit;
Ille quid annorum series ventura larenti
Contegat amplexu cernit; felicia portat
Nuntia, felices rerum prænuunt ortus.
Ac trepidam vana formidine liberat urbem.

Quid stat, & incertus, qua sit sibi nescit eundem
Phæbus; & ardentes cunctatur in æthere currus?
Miratur, mihi crede, sibi pallefcere vultus;
Loraque de manibus labi; miratur in orbe
Æthereo iubar insolitum; miratur inanes
Se pro fatidicis dare voces, altera posci
Numina; & alterius iam reddi oracula Phæbi;
Cedit, & excussis se dedignatur habenis.
Ergo felices ordire per æthera gyros
Phæbeis inueste rotis Franciscæ, per orbem
I precor, occiduas, & Eoas aspice gemmas.
Te Tagus auriferis, te postulat Indus arenis;
Mundus ab Arctoo te cardine, mundus ab Austro
Inuocat, & totus tua numina vendicat orbis.

Ast oculos huc verte: tuis te passibus addunt
Astrorū noua castra; vide quàm multa per æquor
Hinc atque hinc collecta volant. En tota pro-
pinquat
Aufonia, æternumque suos saluere penates
Te ductore iubet: volat, aspice, Roma, Taren-
thum
Daphnia, Parthenope, Thyrrænia, Pifa, Cyclo-
pum

Quondam grata domus. Pater Apeninus in vndas
Emicat, effundit se Gangis in ostia Tybris.
En alias, & mille alias iam cerne cohortes
Lysiadum: volat ille, caput cui crinibus ætas
Sparsit olerinis; volat hic, quem feruidus æui

Sanguis alit: volat ille, facit quem gloria fandi
Eximium: volat ille, gerit qui clara docendi
Munera, quique præest seruitum gaudet ad In-
dos
Pergere. Nemo tuis se miles classibus aufert,
Nulla tuos natos torrent discrimina, tota
Ardet in Eoos conscendere Lysia portus.

ANTONII LVSITANI Hærois sanctissimi illustra facta.

Threicius quondam nemorosa in valle sacerdos
Fertur olorinas imitatus carmine voces.
Cum procul annoæ veniunt è montibus orni,
Circundantque virum: radicibus exilit imis
Caucasus, & promptas in earmina fuscitat aures;
Hircanæque feræ tenebrosa cubilia linquunt,
Et quacunque datur breuior via, dulcibus adsunt
Carminibus, placidisque bibunt ad plestra so-
pores.

Fertur & æquoreas olim vocalis Arion
Tranquillasse minas, citharam cum pulsabat ebur-
nam;
Neptunique greges, Prothæique armenta sub imis
Clausa vadis, in lumina nouo trahit æquora cætu;
Ac dorso incumbens Delphini, lata fatigat
Colla iugo, tumidoque ferit calcaribus armos,
Et premit, & laxat moderator certus habenas
In quascunque volet partes. Heu cæca parentum,
Barbaries! Heu vana dolis commenta nefandis!
Non tales humana gerit facundia vires:
Mortalis non artis opus modulamine tigres
Sistere, & effrænes ad carmina ducere phocas.
Tantum diuino micat hæc è pectore virtus.

Ergo age diuinum fer ad æthera Lysia partum;
Cuius ad eloquium mitescant marmora, cautes
Diffiliant, venti ponant, querceta silentes
Contineant frondes, auium ruat agmen ab alto
Æthere; & indomiti linquant caua lustra leones:
Terrarum tu grande decus, tu sola sub orbe
Orbis Olysipto, cœlestibus æmula regnis,
Tolle caput: tam læta tuos hæc fata penates
Sola manent: tibi diuinus nascetur alumnus
Maior Threicio Vates, & Arione maior.
Quæ Tagus egregiam, regni caput, aluit urbem,
Virgine quæ tecta domus maiora coruscant;
Eductisque polo monumentis astra lacescunt:
Extulit os terris Antonius, extulit vrbi
Formosum caput: o qualis noua signa decoris
Fronte sedent! qualis rutilant præfagia visæ?
Cresce puer, cresce, & virtutum ingentia crescant
Dona animo, vires solidentur corpore, mores
Pectore, crescentes superà virtutibus annos.

Mox vbi prima pedes ætas firmavit, Olympi
Quærit opes, auri cumulos contemnit auitos:
Materna durare nequit sub sede, profanæ
Sæpe fugit monumenta domus, ad Virginis ædem
Itque, reditque frequens: puerilibus altior annis
Sacra colit, vanis se ludis abdicat, aras
Promptus obit, pingitque rosis altaria, ramis
Limina, purpureis laquearia celsa coronis.
O puerum cælo dignum, quem suspicit orbis,
Quem Phlegethon, quem tota domus veneratur
Olympi.

Eia age præpetibus super æthera tollere pennis;
Arma cupidineo rorantia felle voluptas
Tartareo nutrita sinu iaculatur, & alto

Corde premit, venis serpit calor, ossibus ignis
Labitur, & stygiis flauescunt corda venenis.
Surgit puer, teque infando citus eripe letho,
Et Phlegethontæ os validis cære calcibus hydros.

Ergo virginis se mundo sustulit alis,
Et quæ victrices tollit Vincentius arces
Deliruit, diuque arcana in claustra recessit.
Rursus Vlyssæas oras, & nota parentum
Tecta fugit, natale solum commutat in agros
Herculeos, intrat veteris penetralia templi
Sacra, salutiferi facti cognomine trunci.
Inde aliud molitur iter, cælo auspice, cælo
Ignotas monstrante vias, secreta relinquit
Iura domus, tacita vitæ se legibus aufert;
Te querit, Franciscæ, tuis penetralibus hospes
Succedit, comitemque tuis se præbet alumnis.
Nuda solo ponit vestigia, vilis amictus
Membra tegit, circum tenerum datur horrida
setis

Zona latus, non vlla manum, non vlla labantes
Virga pedes, in tanta viæ discrimina, firmat.
Terrarum fines, quæ Phœbus conditur, & quæ
Surgit; Hyperboreas quæ tellus cedit in Arctos,
Et quæ sepositis Libyæ furit æstus arenis,
Explorare cupit, pelagique intrare, profundi
Æquora, & extremis mundi sub finibus exul
Indomitos ad rura greges, ad pabula cætus
Ducere, & errantes ad ouilia cogere turmas.
Vade age, & insignes Antoni ordine triumphos,
Auspiciis in vota ruit felicibus æther.
Quæ sacra diuinæ referas præconia legis,
Tartarei, ne vana putes, in bella Ceraites
Torpebunt, vires amittent, sæuaque plantis
Colla dabunt calcanda tuis, tu pectore virus
Exprime, tu fræno linguas moderare trifurcas,
Tu rege calcatis tumidas ceruicibus iras.
Sic impune Dei leges, & iura per orbem
Æqua feres, sic arma ruens inimica, Tonantæ
Signa triumphato ponens victricia luxu.

Ergo vbi maiores scelerum cumulantur acerui,
Impietas vbi cæca furit, bacchataque ventris
Ingluuius, vbi regnat amor sceleratus habendi,
Diraque luxuries suis dominatur habenis,
Et ferus insultat Mauors, ibi Lylius heros
Attollit vocem; quantus micat ardor ab ore?
Quantus amor? quantis iaculatur fulmina ver-
bis?

Flagitiūm moles labefiunt, ira serenos
Induitur vultus, stygiis nutrita caminis
Flamma ruit, ruit ardor opum, vesana quiescunt
Arma graui commota manu, furor occidit, orbe
Vana superstitio procul exulat, impia mores
Dediscit natura suos, nouus editur orbis
Antiquo melior, meliora sub auspice tanto
Sæcula nascuntur; sed quid non posset Auerni
Liuor edax? quibus in pratis non pestifer erret
Anguis, & intonsas non maceret halitus herbas?

Fortè aderat gens nata Erebo, formata recessu
Caucaseo, cum diuinos Antonius amnes
Solueret, & dulci præcordia voce piaret.
Quod magis interpres sacrorum pectora mulcet
Vocibus, atque animi duris medicamina plagis
Alligat; hoc scuit magis, ægrefcitque medendo
Vulnus iners, & mente ferox agrestius horret,
Atque animos contra septemplum durat aheno.
Quid faciet? Num verba Notis ludibria fundat?
Incassumque ferat tor adire per aëra voces?
Fas, & iura verant; ergo volat, agmina linquit
Perfida, commotis vbi fluctibus æstuat æquor,
Clamat, & æquoreos contenta voce fragores
Exuperat, pelagique ciet vada, saxa querelis,

Pisces Neptuni cætus magni agmina; pisces
Huc omnes, iubeo latebris enare profundis
In terram, superumque in littore carpere lumen.
Nec plura: insolito miscetur murmure Pontus,
Exultant latices, æstu voluntur arena.
Vndique collectæ spatiosa per æquora turma
Insurgunt pinnis, tumidosque lacessere fluctus
Remigio certant; summæque adnare sub vnda
Emicat in ripam, & fluctus capit ante piores
Turba minor, barbi, soleæ, conchyliæ; maior
Pondè sequens, pelagoque incumbens, ardua
prendit

Littora, salmones, thombi, delphines, alofæ;
Inde alios, & mille alios, mirantur euntes;
Cæcula; pittrices immani corpore gyros
Mille trahunt, vasa se volunt mole, belone
Immentoque ruunt membrorum pondere cæci:
Quotquot in æquoreo spaciuntur monstra thea-
tro,

Exiliunt, totisque super ceruicibus extant.
Quid fundis Neptune tuos ad iusta ministror?
Quid vidua cultore domus? quid inania possunt
Regna satellitio? Nereus tibi tradit habenas
Diue suas: moderare diu felicibus vnda
Auspiciis, eademque tuos in iura nepotes
Erige, Lyliadum subigant vada feruida puppes.

Ergo suspensos in summo gurgite cætus
Alloquitur: Pisces vestri præconia regis
Accipite, & totos adhibite in carmina sensus.
Ille domos, & regna vadis habitanda sub imis
Extruit, ille cibos, & ferula grata ministrat:
Ille dat æquoreos pinnis fultare meatus,
Et quos exigitis semper molitur honores;
Vos igitur grates perfoluite; ferte Parenti
Obsequium, & meritis celebrate hæc munera
votis.

Dixerat; at pisces, rerum spectacula nunquam
Vitis latis, morant ceruices, brachia vibrant,
Excutiunt caudas, variisque natatibus vnda
Impellunt toto colludent marmore, Diuo
Applaudent, certis ostentant gaudia signis;
Eia agite, & vestras, Antonius inquit, in oras
Cedite, iam terris fidei documenta deditis
Firma satis, nullo pietas abolabitur æuo
Tanta, nec insignis minuetur gloria facti:
Quod precor vt donis cumulet maioribus æther.
Illum submissa venerantur fronte parentem.
Imque imas labuntur aquas, & nota frequentes
Tecta petunt, latebrisque maris clauduntur apertis.

O virtus, o rarus honos! tibi cedit Arion
Antoni: tibi Threicius dat victa sacerdos
Nablia, Thebanæ tibi cedit conditor vrbs.
Cedit Athlantiades, tibi victus cedit Apollo.
Eloquio tu saxa trahis Marpesia, tyliuæ
Exuis, indomitos domitas concentibus vrfos.
Cæruleis armenta vadis mansuescere nullis
Docta sonis, tu voce regis, tu limina Ditis
Æratæque fores, æternaque robora frangis,
Infernosque cies latebroso à carcere manes;
Summe animos generosa parens, ne desice rebus
Aduersis, grandis tibi, Lyliæ, seruit alumnus:
Hoc duce, sydereos poteris penetrare recessus,
Vndique felices reuocare in corpora mentes:
Hoc duce, Tartareis violare repagula portis,
Ac trahere horrendas bustis feralibus vmbas.
Ille tuos molitur opes, meditatatur honores
Ipse tuos, tibi sceptrum parat, tibi frænat aquarum
Murmura, & admissum per tot discrimina nomen
Restituet, con surge animis, obliuia nati
Nulla tui subeant, sub tanto præside, maior
Tollere, & æthereis caput infere Lyliæ regnis.
VRSV

URSVLÆ, ET SOCIARUM laurea triumphalis.

Q Vis furor, o miles, quæ tanta licentia ferri?
Quod gladios, quod tela rapis? voluenda se-
curis

Hæc erat in sæuos inimico Marte tyrannos.

Quid pia gens? quid pura tuas mucronibus ar-
mant

Castra manus? iam parce minis; crudelia de-
mens

Proiice tela manu? pudeat calcare cruorem
Virgineum: pudeat sacras latratibus agnas
Carpere: inæquali pudeat concurrere bello.
Gens sed nata Erebo, Scytico formata recessu,
Caucasiis nutrita plagis, durata sub ipsis
Cautibus, Hircanis assueta cubilibus, iras
Corde gerit, rapidasque vomit de pectore flam-
mas.

Mox vbi virgineum mediis è nauibus agmen
Emicat in terram, niueisque phalangibus albert
Littora, crudeles acuit sub pectore cædes.
In clades, in dura ruit certamina, quasdam
Ense ferit, quasdam rigida transuerberat hasta,
In quasdam torquet valido mucrone sagittas:
Arida virgineo pinguescit ripa cruore:
Impastus, ceu plena leo cum septa peragrat,
Et fremit ad caulas prædam iam nactus opimam
Gaudet hians; immane comas attollit, & hæret
Visceribus super incumbens, cruor improba
teter

Ora lauat; sic tota furens discordibus armis
Turba ruit, iam membra diu sacrata pudori
Ense cadunt, iam pura notis interlita rubris
Ora madent, iam pulchra merit falcata bipennis
Agmina: virginei rapiuntur in æquora fluctus
Sanguinis, immixto latè rubet vnda cruore.

At vos sanguineo niueæ de fonte cohortes
Surgite, victrices manibus prætendite palmas.
Ne trepidate feris vestras apponere vitas
Hostibus, & gressus medios inferre per enses.
O pietas, o mira fides, o quantus Olympi
Tangit amor, quantus rapit in certamina feruor.
Audet in hostiles incurrere Virgo phalanges,
Nec vanos horret strepitus librata per auras
Tela subit, referatque sinus grauiora minanti
Spicula, & emissas fouet alto in corde sagittas;
Quæque prior rigida supponit colla bipenni,
Et niueam sacris ceruicem destinat aris,
Illa mori gaudet, morientis imaginis illa
Fumus amat, quæ parua tulit, maiora precatur
Vulnera, nulla cupit rapidis exire superstes
Cladibus, imò suo maculare in sanguine vultus
Ardet in expletum, non tantus in hostibus ardor
Ad clades, ad tela pium iaculanda sub agmen,
Quantus virgineum rapit hæc ad funera cætum
Impetus, & medios moriturum vertit in hostes.
Virginei pars prima chori vexilla ferebat
Ursula, queis nullum generis radiabat autum
Stemina, nec antiqui fulgebant signa decoris.

Ergo salutifera pendebat ab arbore corpus
Diuinum, rigidis fixum mucronibus, hasta
Ruperat exanimum crudeli corpus hiatu.
Hoc insigne suis manibus congressa ferebat
Ursula, & vnanimis stimulabat in arma forores.
Huc oculos, huc ora, piæ huc vertite mentes
O sociæ, magnas vobis in prælia vires
Sufficit, in sacra quod cernitis arbore, Numen

Affixum grauiora mouet certamina amoris:
Maiorèque vibrat liquefacta in corda sagittas,
Quæ iacet hostilis resolutis funibus arcus,
Hostes vipereociaciunt lita sanguine tela
Vt duplicent mortis causas: at Christus hianti
Corde trahit, propiorque linit sua tela cruore;
Sauciat hostilis, sed Christi sanat, arundo;
Hæc beat, illa necat; date colla, extendite dextras,
Et celeres duro ceruicem dedite ferro,
Vulnus amor iam lenè facit, iam dulcia reddit
Vincula, iam palmis miseris in cladibus offert.
Vix ea dicta dabat: magnis clamoribus omnes
Ingeminant, moriamur, & in media arma ruam-
us.

Nec mora per medios iam quæque audentior
hostes

Ire parat, quæ spissa virum videt agmina, claris
Vocibus inclamat venerabile nomen IESVS,
Christum oculis, & corde canit gestare, superbas
Nil curare minas, maiusque inolescere robur,
Frangere quàm valeant iuuenili in pectore vires.
Audit, & magno furiarum excanduit æstu
Barbarus & sæuum vagina liberat enses
Acrior, & magnos effundit gentis acervos
Innocuæ, latas incesat funere ripas.
Illa cadit, mox illa super cumulatur eodem
Multa loco. Ceu messa Ceres iam flaua manipulis
Aptandis sub falce cadit; ceu plurima cælo
Sydera labuntur liquidis cohibenda sub vnda.
Sic & Virginitus rarefcunt agmina cælis.
Nec prius abstitit temerata à cæde cruentus
Miles, in attonito quàm totas demerit ensis
Littore, felicisque rates tot millibus orbet.
Incluta marmoreo vfduantur & ossa sepulchro;
Vrfa peregrinis, vrfae tumulantur arenis:
Felicis animi rutilant trans æthera vefci
Purpureis zonis, sacrum stellantia velant
Serta caput, variisque manus de sede pyropis
Irradiant, sic alta volant ad culmina, portus
Æthereos intrant, placidaque in pace quiescunt.

VICTRICIS CATHA- rinae Mausoleum.

NON ego Pyramidum sublimi vertice moles
Niliacos quondam claudentia busta tyrannos
Expromam cantu: nec Mausolea superbæ
Reginæ fundata manu: monumenta pudori
Virgineo sacrata canam. Rege vatis habenas
Diua tui, superique volans per culmina Sinæ
Casta sepulchralis fera penetralia molis.

Efferus in collum cum miles librat ab aure
Mucronem Catharina tuum, fluit vndique lactis
Humor, & in niueos soluuntur vulnera fontes.
Protinus æthereos intrat mens incluta campos,
Exuniis decorata suis. stupet aula Tonantis
Insoluitum iubar, ac triplicis diadema figuræ
Cernit hians, triplicis meruit quod laude triūphi.
Cum subitò glomerata cohors, Diuūmque Se-
natus

Circumfusis, ait; turpi ne inhonora iacebunt
Membra solo, quæ ritè valent intrare curules
Sydereos? an pura locus teget ossa profanus,
Diraque virgineum seruabunt marmora corpus?
Id pictas, id iura negant suprema Tonantis.
Ergo præpetibus delapsus ab æthere pennis
Quique ruat, tumuloque sacros inducat honores.
Sic ait, & Zephytis superas velocior auras

Dimouet, & Pharias celeri descendit in oras
Remigio alarum, foribusque patentibus intrat
Mœnia, Pelleo quondam fabricata Tyranno.

Ergo dum superi perlustrant omnia cœtus,
Explorantque vias omnes: inhumata iacebat
In medio Catharina foro; gens impia circum
Admirata decus, niueosque ex vulnere fontes,
Hærebat; mortis placido languentia somno
Lumina sopites referebant ætheris ignes,
Oraque puniceos Phœbo ex oriente colores
Pallida reddebant, quantum venerabilis instat
Frontis erat? quantus niueo decor ore natabat;
At superi properant ciues, mediæque per vrbs
Septa ruunt; sua quemque trahit, sua quemque
voluptas

Ocyûs iube: procul vt videre sub ense
Collapsos artus, duroque natantia letho
Lumina, festinant, rapidisque volatibus adiunt.
Virgineas mirantur opes: sunt debita turmis
Aligeris hæc dona, canunt, & funera lato
Communtant plausu, celebri dant ordine pom-
pam.

Ergo bisseñi candenti in veste ministri
Succedunt alacres oneri; tolluntque per auras
Sanguineis lita membra notis: præit inclyta
summi

Turba chori, læuâque simul, dextrâque feruntur
Millia, primorumque alij vestigia cœtus
Ponè premunt, spargunt flores, candentia fun-
dunt

Lilia, dum æis quatiunt opobalsama virgis.
Iam succos ignorat Arabs, iam nescit odores
Flagrantes Panchaia suos, dum thure vaporant
Æthera, dum superas mulcent suffitibus oras
Ambrosiis, vox vna sonat: Catharina per orbes
Æthereos conscendat io: Catharina per omnes
Terrarum, cælique plagas, victricia ponat
Signa manu, meritoque ferat post fata triûphos.
Quò superi? quò fertis iter? quod tanta sepul-
chrum

Membra geret? quò sacra iugo tumulabitis ossa
Æthereis victura locis? En ossibus Ossa
Submittit frondosa caput, iuga Pelion offert
Inclyta, & acrius nemoroso inuitat Olympus
Vertice, sublimésque volunt in culmina montes
Virgineum reuocare decus? quò tenditis vltra
Syderei gens clara poli? clamoribus omnes
Ingeminant; si nam, si nam properamus in vnum:
Scilicet hæc olim rapidis iuga septa caminis
Fumiferis obducta globis, lapsisque per auras
Territa fulminibus, sæuosque experta fragores
Diuinis monitus, & summæ dogmata legis
Hauerunt, heu inde greges effusa per omnes
Isacidum, nostros componunt aurea mores:
Non aliud Catharina iugum sibi poscit ab illo,
Sacra quod ætheri decorarunt iussa Parentis.

Iamque propinquabant, tenues qua Sina per
auras

Erigitur, subeunt omnes, montemque sub altum
Euadunt celeres, summoque in vertice sidunt.
Quid memorem colles cælo iuga celsa ferentes?
Lunares contemnit eques, Iouis abiicit ignes,
Sarurnique faces, radios Mauortis, & ora.
Spernit Athlantiadis, Cytheræ lumina tenit:
Respicit Eoo redeuntem è gurgite Phœbum.
Has nil curat opes, pro tantis ignibus ossa
Sacra petit, cape Sina meos, mihi rursus honores
Redde, tuos: fulgere polum melioribus æquum
est

Syderibus: plus diua meis rutilabit in oris,
Quàm vaga sydereas quæ lustrant lumina sedes.

Interea superi variis circumque supraque
Retibus exultant, & festo more choreas
Exercent, celebrique tremunt cita culmina
plausu.

Protinus Augusto niueo de marmore templo
Incumbunt omnes pariter: iam prima per artem
Fundamenta locant, Phariâque sub astra co-
lumnas

Attollunt, iam pulchra suis laquearia pinnis
Includunt, auroque trabes, ac tecta coruscis
Distinguunt gemmis, variisque laboribus ornant.
In medio plusquam rutilis accensa pyropis
Insolito fundata micant altaria ritu.

Hic viuas superi facies, hæc mille figuras
Infertant auro, variisque emblemate cælant:
Quæ gladiis, quæ tela micant, quæ ferreus viget
Miles, & aduersos contrarius orbis in orbes
Voluitur, exiliunt rapido sub verbera cultri,
Infestantque viros, iaculo seges horrida turbam
Verberat, & fulua moribundam extendit arena.
Parte alia diuam subigunt in prælia vates,
Diuinique sacras contemnere Numinis aras
Impellunt, ac thura diis adolere nefandis.

Immoto stat diua gradu, facilique retorquet
Telam manu, quin cæca suis erroribus areet
Pectora, sollicitam fouet alto in corde tyrannus
Inuidiam, rabiêque fremit, quem diua fatigat
Calce super, stygiûmque super pede proterit
hostem.

Cætera virginei circum monumenta triumphii
Pingit, & attonitas trahit in spectacula mentes
Sacra cohors. Hanc diua tuis dedit ossibus aram
Cælicolum generosa manus, qua secla virefcent
Postera, quam longi series mirabitur æui.
Quæ superas seruabit opes, quæ maxima semper
Dicetur nobis, & exit quæ maxima semper.

ERENÆ VIRGINIS

Lusitana Martyrium triumphale.

A Vriferi quis dona Tagi, quis munera veisti
Efferat, & merito celebret præconia cantu.
Non tantas Pactolus opes, non Hermus arenas
Tam dites, non tot gemmas pretiosus Hydaspes
Amne trahit, non Indus aquis tam fertilibus ambit
Arua suis, Nilus non tam felicibus errat
Lapsibus, aut vena currit tam diuite Ganges.
Quid memoro? Tagus vnus opes supereminet
omnes

Flumineas. Tertor Neptunum; faxe tridentis
Arbiter, vndarumque potens Neptune, quid
optas?

Quod de fonte bibis iucundius, ecqua sub vndas
Gratior vnda tuas euoluitur? incipit Heros
Neptunus. Non vlla meos iucundior intrat
Vnda sinus, quàm missa Tago, Tagus omnibus
vnus

Gratior Oceano. Condant se flumina retro
In caput alta suum, condant; iam nulla penates
Influet vnda meos, patior: de finibus errent
Stagna meis expulsa, fero: tamen ostia pulset
Nostra Tagus, nostrisque suas infundat arenas.
Diues ero: quæ dona Tagus, quæ munera defert.
Humanis maiora: sacros amplectitur artus
O Erena tuos, & mollibus abluuit vndis.
His opibus, quàm diues abit, quo marmora
fastu

Ingreditur.

Ingreditur, qua mole ruit, quibus æquora franis
Vincit, & æthereos supra volat altior orbes?
Tu faciles Erena notos in vela secunda,
Tu fluuiis compone minas; tu pande latentes
Amnis opes; tu sacra tui monumenta pudoris
Detege, & arcanas sine vatem nare per vndas.

Quæ liquidis Nabanus aquis vicina frequentat
Arua Tago: sub colle iacent fundata supino
Mœnia, Lyfiadum quondam penetralia Regum:
Hic fata sydereos obscuras lumine vultus
Diua tuo: tibi luna faces; tibi Phœbus habenas
Tradit, & in munus lustrandi vendicat orbem;
Sed quò Diua petis? quid circumfusa tenebris
Tecta subis? quid clara lates? quid viua sepul-
chro

Conderis? & gratam violento funere vitam
Mergis, Olympiacas nunquam ventura sub au-
ras,

Arcanos Erena petit latebrosa recessus,
Humanosque fugit visus. Procul omnis abesto
Vulgus, ait, procul aula, procul commercia gētis,
Blandimenta procul: cæli mihi gaudia, cæli
Rura patent; quibus ampla dabunt spectacula
ciues

Ætheri; sine labe iubar, sine crimine morum
Aspiciam secura mei; sic fata decoros
Exiit, ac viles, dictu mirabile, cultus
Induit. Obsistunt crudeli Marte penates.
Cui tantas Erena domos, cui tanta paremus
Iugera, cui tantas aliò sine lumine dotes?
Siste parum, tæque aspectu ne subtrahe nostro,
Hos artus dum vita regit non longa seniles.
Hos Erena dolos patrio sub amore iacentes
Cauta fugit: secreta petit non serius antra,
Legibus addidit puerilia membra seueris.

Hæc Virgo: fraudes sed enim molitur Auer-
nus,

Pestifero tabo cuiusdam corda venenat
Cæca viri, dextrâque vomit sub pectore virus,
Tartareas in corde faces, & in ossibus ignes
Implicat ac totis incendia sæua medullis
Æstuat, ignescit, furit, implacabilis ardet:
Humanam iam tentat opem, iam poscit Auerni
Præsidium, nunc fraude ruit, nunc viribus, omnes
Exploratque aditus, ac tentamenta viarum;
Postquam virgineum nec vi, nec fraude pu-
dorem

Euertit, variisque assaultibus irritus vrget,
Sæuit atrox, mouet arma, neces meditatur, &
enses.

Ergo flumineas tunc forte Erena sub oras
Venit, & æthereas multa prece compulit arces.
O si virgineum seruato in corpore florem
Sustineam, vel tela ferox sceleratâ minetur
Hostis, & aduersum, per costas exigit enssem.
Nunc animis opus est; validas mihi suffice vires
Summe parens. Nec plura, loco iam miles eodem
Improuisus adest, rapidas vomit ore fauillas,
Corde faces, totis procudit fulgura venis.
Obstupuit Virgo: vagina liberat enssem
Barbarus, & sæuos intentat feruidus ictus.
Improbe quid sæuas violentus surgis in iras?
Siste parum, depone minas, compesce furorem,
Quò ruis? Insanus quò te tuus incitat error?
Ille nihil, sed mentis inops, rationis egenus
Sæua furens: moriere meis nunc obruta telis
Virgo, ait, & mortis causam cognosce pudorem;
Quem colis, hic sæuo te te pudor immolat ictu.
Attollit cum voce manus Erena; supremum
Numen, ait, ciues cælestes, agmina summi
Clara poli, cætus diuorum, castra Tonantis,

Accipite hanc animam: ne quicquam, barbaris
inquit,

Quæris opem: moriere libens. In vulnera collum
Extendo, supreme parens: fluat vndique sanguis,
Rumpantur venæ: lacerentur viscera; totum
Corpus hiet: felix pro te, tot vulnera felix
Accipio: misero potius truncabere letho
Miles, ait, morere, & morere infelicibus vmbriis
Hostia: sic fatus capulo tenus induit enssem
Virginis in pectus: multaque in cæde cruentat
Ora, manus, humeros, & hiantes vulnere malas:
Virgo cadit moritura, color pallefcit: ab alta
Fronte supercilium demittitur; halitus exit
Ægrior: arefcunt fauces; conduntur in antrum
Lumina; virgineis præscus viror excidit oris.

Instat adhuc hostis: rotat enssem sæuus, & ictus
Acrior ingeminat: moriens inclamat IESVM
Virgo suum; moriens oculos ad sydera tendit.
Æternum moriens, inquit, patria arua valere.
Sanguineo de fonte bibunt iucundius agri,
Vernat humus, crescunt flores; languentia fur-
gunt

Lilia, marcentes nouus halitus excitat herbas,
Totaque virgineum testantur rura pudorem:

At miles ne fortè suum vestigia prodant
Vlla nefas: trahit exanimum, versatq; sub vndas
Corpus, & in medio purum tegit amne cadaver;
Virgineos Nabanus aquis gratantibus artus
Excipit, & placidis paulatim deuehit vndis.
Donec seruandas maiore in flumine gemmas
Auriferi sub regna Tagi deuoluit: ab imo
Fonte Tagus caput attollit: noua munera nostris
Illabuntur aquis, noua mentes additur, inquit.

Virgineos vultus agnosco, gratia vultus
Mentis opes testatur: adest Erena, rubescit
Vultus adhuc de cæde; patent in pectore plagæ.
Eia meos quæcunque lares, & littora Nymphæ
Accolitis, precor à vestris excedite lustris;
Festinos huc ferte pedes, date carmina: plausus
Tollite, iucundis incendite stagna choreis.
Accurrunt Nymphæ, celerisque natantibus vni-
das

Præuertunt: quæcunque prior festinat ad artus
Virgineos labi: variis circumque supraque
Adglomerant gyros, & circumplausibus hærent.
Illa sacros amplexa pedes subit: illa decorum
Prona caput, tenet illa manus, sustentat apertum
Illa latus; lætis subeunt ceruicibus omnes
Exuias Erena tuas: quò nobile Nymphæ
Fertis onus? quo sacra vado tumulabitis ossa?

Non procul à fluuij supremo limite castrum
Surgit Vlyssæis vicinum mœnibus, amni
Desuper incumbens: veteres cui nomen Iuli
Præsidium dixere: nouumque ad postera nomen
Fama dedit, Scalabim Græco cognomine dixit;
Nunc Erena suo de nomine mœnia signat,
Sanctarena vocant: huc Virgo labitur amplo,
Nympharum deducta choro: placet ista liquentis
Meta viæ: sistunt mediis in fluctibus omnes.
Iamque sepulchralis meditantur pondera molis.
Fundamenta cauant, aduoluunt saxa, columnas
Educunt, pinnis includunt tecta superbis.

Cum supera de sede fragor procul intonat, ad-
sunt
(Nec mora) cælicolum numerosa examina, quo-
rum

Ductor ait, superis fluuiales cedite Nymphæ.
Sit satis in vestris fabricari fluctibus aulam
Virgineis membris, tantos partimur honores:
Vos loca, nos tumulo nostras impendimus artes.
Ergo omnes operi succedunt: area sulco

Cingitur, & vitreis consternitur apta lapillis:
 Hinc arque hinc paries crystallo conditus: vndas
 Excludit, visus admittit, gemmea surgunt
 Limina, portarum rutilant in cardine valvæ,
 Acque adamantæis incumbunt tecta columnis
 Aurea. Quid memorem varias in fornice gem-
 mas?
 Lucent Chrysolitus, Saphyrus, Belus, Achates,
 Crystallus, Beryllus, onyx, hyacinthus, Iaspis
 Mille aliæ rutilant gemmæ, velut astra: coruscant
 Mille faces, & mille vomunt laquearia flammæ.
 In medio torus orbe nitet: quem mille pyropis
 Distinguunt superi, variæque emblemate calant:
 Hæc Erena tuis componitur vrna vel ara
 Ossibus, hic sacros diuûm fortiris honores;
 Hic tibi sacratis adolent altaria flammis
 Cælicolæ, spargunt flores, multoque vaporant
 Thure lares, huc dona ferunt fluuialia Nymphæ,
 Hic pisces, hic monstra iugo famulantia subdunt
 Colla tuo: lætisque obeunt hæc templa meatu.
 Hunc Tagus auriferis tumultum circûdat arenis,
 Sed quis tanta ferat cohiberi dona sub vndis?
 Quis non inuideat tacitis hæc munera lymphis?
 Ergo secretis miracula profer ab vndis
 Summe parens, quos summe aquis occultat auaris
 Diuitias ostende polo; iam pande silenti
 Mausolea vado: iam Virginis effere honores.
 Æthereas tunc forte plagas pulsabat in vrbe
 Selius, vt Numen sibi Diuæ panderet artus:
 Cùm Deus afflatu diuino pectora complet:
 Vade, ait, ad ripas, & tecum plurima circum
 Turba ruat, dabitur corpus, reperire, quod optas.
 Ille volat, totamque implet clamoribus urbem,
 Vt quocunque ferat, vestigia certa sequantur,
 Millia circumstant vadentem, plurima tendunt
 Agmina, & innumeris vmbrauntur littora turmis.
 Cùm subitò (res mira!) sui Tagus immemor, ire
 Desinit in præcep: medio secat æquore fluctus:
 Hos iubet in pelagus rapidos intrare; sed illos
 Frænat, & insolitos orditur ab inde meatus
 In caput, ac refluas in fontem colligit vndas:
 Apparent vada stæca; stupent in littore cætus
 Ignari, quæ tanta retro vis cogeret amnem:
 Hæc vobis hæc, ductor ait, via panditur: eia
 Ferte pedes: Erena viam, quæ monstrat, camus.
 Inuadunt omnes; quærunt in flumine flumen,
 Inque Tago iam nemo Tagum videt, ecce re-
 pente
 Obiicitur moles oculis operosa: propinquant,
 Turmatimque ruunt: cernunt (mirabile dictu)
 Virgineum corpus, violis florentius, auro
 Pulchrius, æthereis rutilantius ignibus, omnes
 Procumbunt: nec tam studio meditantur inani
 Sedis opus, quàm virgineos mirantur honores:
 O quas effundunt liquefacto è pectore grates!
 Quas voces? quæ vota ferunt? quæ carmina
 pangunt?
 Iamque parant sacra membra suis ceruicibus
 omnes
 Exportare, nouus cùm mentibus aduenit horror;
 Scilicet ossa loco nituntur pellere: frustra.
 Acrius incumbunt: nequicquam: plurima vires
 Turba mouet, nil præstat: opem collecta sub
 vnam
 Agmina tota ruunt; tanquam mons magnus
 eodem
 Hæret firma loco; vanas deponite curas
 Selius, inquit, amat sedes Erena sub vndis:
 Cedamus Diuæ, vicinos illa Penates
 Pace teget, nostrisque è flumine consulat aruis.
 Ergo vale, iam Virgo, Tagi colerursum honores;

Ille tuos: hæc ara vadis celebratur in iuis,
 Æternamque tuam seruat tua Lysia sedem.
 Interea tu corda, domos, iuga, littora, campos,
 Mœnia, diuitias, quidquid sumus, accipe: tecum
 Seruemur, tecum pariter claudamur in vndis.
 Iamque omnes pariter discedunt, lumina retro
 Sæpe trahunt, sacros Diuæ saluere Penates
 Sæpe iubent; tumultum lacrymis affantur ob-
 ortis,
 Euadunt tandem celeres, ac tuta capeffunt.
 Cùm Tagus à primo dimittit carcere fontes,
 Præcipitant vndæ, flumen redit, alueus implet
 Littora, & in campos exundat fluctus apertos,
 I Tago virgineis infundere sedibus hospes,
 Tange lares, & tecta, sinus excurte per omnes,
 Diuitias hic siste tuas, & quidquid ab alto
 Fonte refers, totisque in Virginis addere tem-
 plum;
 Inde per Oceanum, mihi crede, augustior ibis.

HISTORIAE laudes.

SOL ruit; ad placidas Lethæi fluminis vndas
 Sisto gradum: iucunda leues mihi murmura
 somnos
 Conciliant: virides præbet per littora molles
 Herba toros. Dum fessâ via potiuntur amæno
 Membra sinu, lassosque sopor complectitur artus.
 En animus formata nouis simulachra figuris
 Cernit, & insolita turbatur imagine rerum.
 Scilicet è medio se flumine tollit in auras
 Alatus Coluber, celerique per æthera gyro
 Alituum pennas, & Eoos præterit Eoos.
 Quidquid in aërio latè spectabile campo est
 Corripit afflatu misero, morsuque trifauci
 Res hominum lacerat, vastoque absumit hiatus.
 Proh scelus inuisum Lernæa sæuius hydra!
 Proh monstrum! Proh dira lues! quid atrocius
 vnquam
 Perniciemque polo, terrisque obnuntiat iras?
 Restitit ad subitas voces, tumidusque minaci
 Ore canit. Ne me dictis incende superbis,
 Sum Pater annorum, proles Saturnia: Tempus
 Dicor, & æthereus quidquid complectitur orbis
 Imperio, certique premo discrimine lethi.
 In varios flector gyros, caudamque reductam
 Ore lego tacito, longisque anfractibus erro:
 Namque per emensos redeunt noua sæcula fa-
 ctos,
 Et lapsus sua per vestigia voluitur annus.
 Sed quia perpetuo labuntur tempora motu,
 Effugiuntque leues festinis cursibus horas;
 Itaque reditque dies, æuoque impellitur æuum.
 Has ideo pennas humeris, has gressibus alas
 Innecto, quibus Æolias præuerto quadrigas.
 Hoc tamen in fluuio Lethe caput inde sub auras
 Eduxi mergo veterum monumenta virorum
 Inuoluoque vndis, atraque voragine letos
 Euentus rerum. Stant sæuo in littore Reges
 Magnanimique duces, & longa obliuia potant.
 Dixit, & immenso sinuata volumine terga
 Explicat, ac rabidus violentas surgit in iras.
 Ast ego: quæ virtus tantum pede proterat an-
 guem?
 Quæ vis colla premat? quæ fræuas dextera vires
 Molliat, ac diros in pectore sopiat ignes.
 Vix ea fatus eram, subitò cùm visa mouere

Nym

Nympha gradus, animoque; met? his demere dictis.
 Adsum Tartareum vinclis domitura Draconem,
 Nec vanos tibi finge metus. Sum Palladis vna
 De grege, Palladios inter dignissima cætus.
 Historiam dicunt: facili quod deuorat hauflu
 Tempus edax, reparo, mediæque in luce repono.
 Dixit, & infensis excitum sedibus anguem
 Ægra soporatis spumantem obliuia linguis,
 Stagna que tranquillæ potantem obliuia Lethæ:
 Frænat, & impressis colla indignantia tundit
 Calcibus: ac veteres mediis è faucibus annos
 Exprimit, & claras in luminis elicit auras.

En ait, en veterum surgunt exordia Regum,
 Assyrium (iam tolle oculos) in luce coruscet
 Imperium, tantique potens iacet alta laboris
 Fundamenta Ninus: quibus ampla Semiramis addit
 Culmina, dum propriis fines coniungit Eoos.
 Sed quia regnandi, ne dira licentia regnet,
 Alternat fortuna vices: caput ardua tollit
 Media: Medorum folio dominatur eburno
 Astyages: heu sorte sua, sæuoque nepotis
 Augurio infelix: validas tum Cyrus habenas
 Imperiosa gerit, nullis ruitura procellis,
 Fortunæve minis; Macedo nisi cuncta feroci
 Regna manu in proprias leges, ac iura vocasset.
 Sed iam Cæsareum reliquos pertæsa tyrannos
 Optauit natura iugum, quo maior in omnes
 Terrarumque plagas, sæuique in littora ponti
 Roma suas extendit opes; sed plura volentem
 Dicere, & annorum plures vulgare meatus,
 Protinus Eoo surgens Aurora cubili
 Detinuit: me sæuus equis afflauit anhelis
 Lucifer, ac dulces excussit pectore voces.

Historia qua voce queo, quo carmine laudes
 Prosequar, ac meritas refert modulamine grates.
 Heroum tu facta nigris oblecta tenebris
 In lucem reuocas, morsuque voranda tenaci
 Temporis, in prisca reparas monumenta decorè.
 Fama tibi, tibi victa comes; non vlla fenescunt
 Te duce gesta ducum: memori supereminet æuo
 Quicquid in antiquis tua signat dextera chartis.

NASCENTI VIRGINI Magnæ Matri, que tunc schola- stico anno nascenti initium auspi- catissimum faciebat.

Felix auspiciam: nouus incipit annus ab ortu
 Virginis, vt fausto sydere faustus eat.
 Sydereas tu Virgo faces euincis, ab ore
 Namque tuo cæli lumina lumen habent.
 Noctiuagas subdit tibi Phæbe cornua bigas,
 Subdit Atlantiades virgea scepra Puer.
 Ante tuos o Virgo pedes Venus abiicit ignes,
 Abiicit armipotens tela trifulca Pater.
 Iuppiter, igniuomas exarmat fulmine dextras;
 Tu Saturne tuas exue falce manus.
 Phæbus Olympiacis iam sedibus exulet, vna
 Virgo coruscantis syderis instar erit.
 Abscondant nunc astra suos caliginè vultus,
 Clarior astrorum lumine Virgo micat.
 Lethales quandoque cient vaga sydera morbos,
 Virgo salutiferam semper anhelat opem.
 Intempestiuos effundunt sydera nimbos,
 Virgo salutiferis semper inundat aquis.
 Astra procellosis non vnquam flatibus virgent,

Mendoçe Viridarium.

Eolias frangunt Virginis ora minas.
 Elicunt ruptis è nubibus astra fragores,
 Sedat Olympiacas vnica virgo plagas.
 Cærule feruefcunt astrorum mota figuris,
 Virginis æquoreas forma serenat aquas.
 Ignea flauentes exurunt astra nouales;
 Pullulat, vt pectat Virginis aura, sæges.
 Sydera gemmantes denudant grandine vites,
 Virgo Pampineis induit arua comis.
 Astrorum rabies florentes macerat agros,
 Virginea expingit floribus arua manus.
 Sæpe sub obturis caligant nubibus astra,
 Nulla tegit rutilas Virginis vmbra genas.
 Sydera temporibus, sed Virgo præsidet æuo,
 Efficiunt noctem sydera, Virgo diem.
 Nascuntur, sed nata ruunt mox sydera, Virgo
 Nata semel nunquam postea victa cadit.
 Syderibus diues cælum est, sed Virgine tellus,
 Despiciat illud opes, æstimat ista suas.
 Dat cælum innumeras vna pro Virgine flammæ,
 Hoc sua commutat sydera flore polus.
 Sydera syderibus cumula, terra inquit, Olympos
 Mille para, maius da mihi siquid habes.
 Cernis vt excedat flammis cælestibus vna
 Nata solo, superis digna micare globis?
 Ergo felici qui nascitur annus ab astro,
 Ardua felici currat in astra pede.

AD VRSVLAM, ET Comites beatissimas.

Felices animæ, felicia castra, puellæ
 Felices, felix virginitatis amor.
 Quales purpurei distinguunt gramina flores,
 Tales virgineæ littora cæca manus.
 Qualia Erythræos ditant coralia fluctus,
 Tales virgineæ salsa fluenta rates.
 Qualia cælestes illustant sydera campos,
 Talia virgineæ regna superba chori.
 Non ita Mæandrum circa modulantur olores,
 Vt pia gens vitreas carmine mulcet aquas.
 Neptunus ventis impellit vela secundis;
 Christus in internos labitur vsque sinus.
 Effluit ignotas medio sale puppis ad vndas,
 Sacra per æthereas corda feruntur opes.
 Vrsula diuinos instillat pectore rores,
 Excitat ardentem Vrsula corde faces.
 In se fingebant volitare per aëra glandes,
 Rumpere virgineas tela cruenta manus.
 Carnifices sæuire, necis sibi damna parari,
 E lætebris ardent profluuisse suis.
 Iam fera gens sæuit, iam turba furentibus annis
 Irruit, vt pectus transferat ense pium.
 Virgineos præbent rigidis mucronibus artus,
 Submittunt gladiis colla secanda feris.
 Sic desiderio gestit mens ebria cædis,
 Mens melius pœnas inter adulta suas.
 Tale suos dulcis iam dudum ad funus amores
 Spes alit, illecebris non semel acta nouis.
 Respondent votis felicia sydera, palmas
 Martyrij prendunt castra beata sui.
 Viuite felices cælesti in vertice mentes,
 Cingite purpureis tempora clara rosis.
 Palma triumphales decorat pulcherrima dextras.
 Auratus circum tempora torquis eat.
 Vobis parta quies, nullum maris equor arandum,
 Nullus sollicitat pectora castus amor.
 Vobis syderei gratantur monstra theatri,
 Subiiciunt vestro colla superba iugo.

G g

Præ

Præbet Erychthonius iunctas de more quadrigas,
Mercurius pulsat fila carona lyrae.
Erigone plaudit, vocalis plaudit Arion,
Ardet obire pium Gnoëtia stella caput.
Fulmina submittit Iouis armiger, æra Iuno
Tranquillat, nullus excitat Hædus aquas.
In choreas, in festa ruit polus omnis, Olympo
Ingeminant omnes, *Vesula* vivat id.

AMOENISSIMA Ty-
burtini nemoris consideratio.

Qua Tyburtini se tollit gloria montis,
Qua liquidas Anio voluit amœnus aquas;
Villa iacet, villæque inter penetralia surgit
Diues natura, ditius arte nemus.
Scilicet umbrato specus est fabricata recessu,
Molliter in curuos vndique flexa sinus.
Huius multicolor pingit conuexa lapillus,
Et variis cælat conchula picta notis.
Hinc serpunt hederæ natio brachia lapsu,
Illinc in flexus ductilis herba meat.
Qua malè iunguntur bibulo cum pumice topi;
Antrum multiplicis luminis instar hiat.
Multa cauernosis volucris sedet hospita rimis,
Dædala quam duro fecit in ære manus.
Qui cernunt veras imitantia signa volucres,
Non cæлата putant ære, locata putant.
Spirat auis quæcumque suo maculata colore,
Vt libet, argutis gestibus ora mouet.
Excutit hæc piumas, pedibus micat illa, canorum
Hæc leuat, hæc voluit, deprimit illa caput.
Multa etiam impexas rostro discriminat alas,
Multaque luminibus circuit antra suis.
Altera miranti blanditur, slyrmate vulgò
Altera dum crispat colla superba, tumet.
Et nihil vt viux ficta sub imagine formæ
Desit, quæque suum fundit ore melos.
Artis opus natura suum miratur, & artis
Ludum experta, minor sum, canit, arte minor.
Et quæris quæ tanta gerat miracula virtus?
Accipe: in hac Siculus claudicat arte faber,
Labitur occultis effusa meatibus vnda,
Qua parte æreas ærea fallit auis.
Hanc vbi paulatim per gyrum ducta recludit
Verrebra, continuis haustibus vrna bibit.
Inde per arianos emendicata canales,
Ad voluerum longo ducitur orbe pedes.
In quibus exiguo referata foramina clauo
Nacta subit, ventrem mox adit, inde caput.
Nec mora, libratas æquali pondere moles
Intus obit, medios perfuit vsque sinus.
Mox vbi machinulas intrinsecus vnda volutat,
Dulcibus alituum cantibus aura sonat.
Non ita concentus numerorum lege solutus,
Compositos seruat vox animosa modos.
Intenti mediis, grauibus sociantur acuti,
Æqualique omnes omnibus arte soni.
Cûta simul referunt placidos volitantia cantus.
Distinguit proprium singula voce melos.
Cantaq; olor, geminatque suos lusciniæ questus;

Concinit ad numerum dulcis Acanthis aquæ
Quæ volucres late cælo potiuntur apetto,
Huc medio vertunt Solis ab axe viam.
Miranturque tuas alieno in corpore voces,
Alternosque cient per caua lustra sonos.
Hic etiam volucrum turmis inimica, dici
Nescia, tecluso fornice fedit auis.
Hæc inter rotulis vndarum mole solutis
Exerit obteuro limine torua caput.
Mox vt quæque prior dictu mirabile fronte
Aspicit è trisili rupe micare, silet.
Illade hinc collum extollit, iam pectora, tandem
Prosilat, & misero carmen ab ore trahit.
Continuò totus sistit concentus, & inter
Tam multas solùm noctua stridet aues.
Cùm tamen ex oculis iterum se proripit hodi,
Antraque Cimmeria nocte sepulta pent.
Matores iterant nemorosa per auia plautus,
Inque suos redeunt voce priore chorus.
O quæ tam viuas simulant per inania voces
Tam benè quæ vitam tingit in ære manus.
Cedite Sicaniis olim fabricata caminis;
Cedite Phidiaca signa dolata manu.
Cedite fusa cauis Temeses fornacibus æra,
Cedite Dædaleis ora pòlita rogis.
Iam meritas antiqua trahant monumenta ruinas,
Hoc se se Astrorum cursibus æquet opus.

DVLCE BELLVM
inexpertis.

Nunquam scrua tulit miseri discrimina belli,
Qui cupit arduos Martis adire globos.
Nescius armorum miles petit arma sed odit
Qui videt à crudo saucia membra Deo.
Gestit in extremum conscendere nauita littus,
Qui tumidas nullo profecidit ære vias.
Sitamen vndarum sulcauit in æquore moles
Naufragus, æquoreas effugit ille minas.
Optat obire nouas utroque in cardine sedes,
Qui positas neutro vidit in axè plagas.
Qui tamen Arctoi senserunt frigora venti,
Quique sub Australi diriguere gelu,
Ire nec è regno, patriisve penatibus audent,
Ne subeant gelidæ tristia damna niuis.
Pellæus iuuenis dum nescit feruida quantas
Euibret è medio vertice zona faces,
Scire cupit terras medio sub sole iacentes;
Et Nili arcano nobile fonte caput.
Hic tamen expertus, rapidis arentia flammis
Littora, & æthereis ignibus vsta, fugit.
Icarus ignotas agitare per æra pennas,
Moliisque nouum nescius optat iter.
Ardet inexpertus ferri super ætheratales
Forsitan expertus nollet inisse vias.
Et Phaëthon loris patrios torquere iugales
Postulat, & patrios flectere nescit equos.
Cùm tamen ad cæli medium conscenderit axem,
Senserit & verso fræna labare iugo.
Forsitan, & currus nunquam tetigisse paternos,
Tale nec imperium sustinuisse volet.

FINIS.



I N D E X

Rerum, & verborum memorabilium.

| A | |
|--|------------------------|
| ABSOLUTIONIS nota. | 275. |
| 1. 45 | |
| Aaronis eloquentia & differen- | |
| di subtilitas apud Pharaonem. | 186.2 |
| Ablutiones ante sacrificia in funeribus. | 299. |
| 2. 159 | |
| Abrahamus. | 179.1.52 |
| Abfynthium. | 83.2 |
| Abuti operam. | 302.2.174 |
| Academia superior, & inferior. | 196.1.98 |
| Achabis effraenis licentia. | 179.2.54 |
| Achilles iracundus. | 74.1 |
| Acrochiristæ. | 284.1 |
| Actio dominatur in oratore. | 152.2.136 |
| Actio corporis eloquentia. | ibid. |
| Adamus staturâ perfectissimus. | 270.2.24 |
| Eius animi & corporis pulchritudo ex Dei ha- | |
| bitu. | 171.1 |
| Additum, pro donatio. | 280.1.70 |
| Adolescentia ad perdiscendum apta. | 88.1.111 |
| ad Aduentum Domini spe præparari debemus. | 9.1 |
| In aduentu Saluatoris concipienda spes. | ibid. |
| 2.24 | |
| Aduentus Christi vitam puram exigit. | 10.1 |
| Mundo puritatem intulit. | 16.2.41 |
| Aduentu Christi mali mores vertuntur in bonos. | 19.2 |
| Aduentu Christi propagata Ecclesia. | ibid. |
| 48 | |
| Aduersa. | 158.1 |
| Aduersitatis cum abfynthio comparatio. | 83.2 |
| Ægyptiorum sacerdotum responsum de fon- | |
| tibus Nili. | 114.1.217 |
| Ægyptij dum Hebræos insequuntur, alto ob- | |
| ruuntur gurgite. | 177.2.47 |
| Ægyptia plaga per ciniphes. | 191.1.83 |
| Ægyptiorum imperium. | 199.1.106 |
| Æneas, vir per excellentiam. | 154.2.145 |
| Dux vigil. | 304.1.180 |
| Eius lacrymæ. | 319.1.239 |
| Ænigma. | 255.2.63 |
| Ær vrtrm nauigabilis ex parte. | 117.2 |
| Æris regio. | 204.1.122 |
| Æs dodoneum, de homine clamoso. | 269.2. |
| 17 | |
| Æsculapij fama. | 173.2.33 |
| Ætas ad disciplinas perdiscendas apta. | 88.1 |
| in Æternum, pro longo tempore. | 86.2.102 |
| Alarum ingenium. | 311.2.214 |
| Alaricus rex Romam obsidet. | 94.1 |
| Albanorum regum vetustas, ex quibus Syluio- | |
| rum gens. | 227.1 |
| Albio primariâ insula Britannæ, vnde Anglia. | 151.1 |
| 151.1 | |
| Albuquerqueus. | 121.2 |
| Albus, bonus. | 294.2.137 |
| Alexander Macedo Deus haberi voluit. | 82.2.85 |
| Alexandri M. fama, minor ipso. | 131.1 |
| Mira in gloriam cupiditas. | ibid.44 |
| Ætas ad regni curam. | 232.1.49 |
| Exercitus & victoriæ. | ibid. |
| Fortuna secunda, | ibid. |
| Alexander ab Apelle mirè delineatus. | ibid.2.50. |
| & 203.2.119 | |
| Eius pietas in captiuos. | ibid. |
| Liberalitas. | ibid. |
| Virtutes. | ibid. |
| Perfidia. | ibid.51 |
| Pericula. | 133.1.52 |
| Alexander Seuerus. | 137.2.77 |
| Alexandri erga præceptorem reuerentia. | 144. |
| 1.102 | |
| Alexander veritatis amator. | 148.2.120 |
| Vacat historiæ. | 150.2 |
| Eius statua facta à Lyfippo. | 152.2 |
| Alexandri M. successores forte diuiserunt pro- | |
| uincias. | 267.2.16 |
| Alexander ab Alexandro emendatus. | 292.1. |
| 126 | |
| Alexandrini oraculum. | 73.2.42 |
| Allegoria. | 255.2.63 |
| Allium in vino potum contra morsum scorpio- | |
| nis. | 90.1.118 |
| Venenum in sudorem resoluit. | ibid. |
| Alphonfus Hispaniæ rex litterarum audissimus. | 67.1.15 |
| Alphonfus Lusitaniæ Princeps vel in ipsum pa- | |
| trrem bellum dolosè machinatur. | 176.1.144 |
| Per totum regnum captis armis decursat. | ibid.2 |
| Pater in filium bellum suscipit. | ibid. |
| Filius patrem prope Olysiponem bello aggre- | |
| ditur. | ibid.45 |
| Alphonfus Dionysij filius. | 182.1.64 |
| Alphonfus primus Lusitaniæ rex 150. cænobio | |
| condidit. | 183.2.69 |
| Alphonfus rex Lusitaniæ. | 202.2.116 |
| Alphonfus Albicastrus Episcopus & Comes Co- | |
| nimbricensis. | 211.2.142. & 220.2.170 |
| Altare dicatum superis. | 186.1.100 |
| Altecinctus, pro viro forti. | 288.1.108 |
| Amantes, amenees. | 126.2.15 |
| D. Ambrosius. | 47.2 |
| Amicos diligere perfectius, quàm inimicos. | 69. |
| 2.28 | |
| Amici, quàm inimici dilectio magis meritoria. | |
| 70.1.29 | |
| Amilcaris iracundia. | 132.2.51 |
| Amor intelligens. | 2.1 |
| Amor matris quàm efficax. | 4.1 |
| Vigilet amor, ac Incarnationis beneficium | |
| sentiat. | 13.1.32 |
| 13.1.32 | |
| G g 2 | Amo |

| | |
|---|---|
| Cæsar lacrymæ ad statuam Alexandri. 132.1. | Catachresis. 255.2 |
| 49 | Catadupa, loci nomen. 308.1.196 |
| Cæsar Alexandro præferendus. 133.1.53. & 134.1.60 | Cato. 100.1 |
| Eius sobrietas in honores. ibid. | Suis manibus perit. 75.2 |
| Clementia in hostes. ibid. | Eius in hostes pietas. 142.2 |
| Audacia. ibid. | Catonis iocus. 305.1.175 |
| Eloquentia. ibid. 54 | Catulli de se iudicium. 153.1.137 |
| Gloria militaris. ibid. | Catullus duriusculus poeta. ibid. 138 |
| Res gesta. ibid. 2 | Liber in metro. ibid. |
| Celeritas in bella gerenda. ibid. | Causarum quinque genera. 252.2.56 |
| Fortuna secundissima. ibid. | Cedrus Dei, pro ingenti. 65.1.7 |
| Tranquillitas animi in angustiis. ibid. | Cedri vis. 156.2.153 |
| Ipsius nomen terrificum. ibid. | Cedrus mortuorum vita, cur. ibid. |
| Fortuna memoranda. ibid. 55 | Centri triplex acceptio. 116.2.226 |
| Audacia inter exanimis. ibid. | Centrum grauitatis, sitne vnum cum centro vniuersi. ibid. 227 |
| Prospera felicitas. ibid. | Centuriarum auctor. 297.2.151 |
| Equus bucephalo similis. 134.1 | Numerus. ibid. |
| Cæsar pater patriæ. 144.1.102 | Certamina militaria & philosophica dupliciter differunt. 197.1.101 |
| Pepercit Alexandriæ. 193.1.89 | Ceruus. 103.2.171 |
| Astronomiæ deditus. 310.1.207 | Cetum immane. 81.2.81 |
| Cæsar reliquis historicis anteponitur. 134.1.61. & 244.2.24 | Chaldæis astrologia adscripta. 179.1.52 |
| Ciceronis egregium testimonium de Cæsaris commentariis. 134.2.62 | Chamæleontes. 95.1 |
| Cæsar discinctus, & malè præcinctus. 288.2 | Chartæ opisthographæ. 279.1.63 |
| Cæsaries Augusti, & Constantini M. magno honore culta. 99.2.153 | Cherubini, sapientum simulachra. 185.1 |
| Calceus mulleolus Senatorum insigne. 296.2. 146 | Chersonesus, dicta Malaca à Lusitanis. 194.1 |
| Caligula. 159.2.163 | Chius de cane in ludo talorum. 268.2 |
| Natare nascit. 288.2.112 | Chius ad Choum, adag. ibid. |
| Calor, partus lætitiæ. 76.2.57 | Cholerica ad scientias apta. 89.1.114 |
| Cambaræ rex venenosus. 90.1.118 | Chous, de senione in ludo talorum. 268.2 |
| Cambyses Medorum & Persarum rex. 94.1.114. 1.216 | D. Christophorus. 79.1.72 |
| Eius immanitas. 267.1 | Christus votorum filius. 2.1 |
| Campus Martius cur electus à Romanis. 288.1. 111 | Omnium votis expetitus. ibid. 1 |
| Campus sceleratus. 315.2.229 | Pratum, & viridarium. ibid. |
| Candidus, pro Deo. 294.1.135 | Omnibus desiderabilis. ibid. 3 |
| Pro bono. ibid. 2.136 | Christi humilitas regum profapiam nobilitat. 3.2 |
| Canis in ludo talorum. 268.2 | Christi de salute nostra curæ. 4.1.6 |
| Capilli fortitudinis indices. 121.1. & seq. | Christus in præsepe quasi scuto positus. ibid. 2 |
| Capillis nutriendis nimis diligentes damnantur. ibid. 2 | Christi arma, paupertas & humilitas. 5.1.10 |
| Mediocritas in capillis nutriendis laudabilis. ib. Vide Coma, Crinis. | Christus ex Virgine nascitur. 6.1.13 |
| Caput Baptistæ donum saltatrici fœminæ. 165. 1.3 | Omnes labores & miseria suscipit, vt nos ab iis liberet. ibid. 2.15 |
| Caput conspergere, de iis, quos ingens aliquis mœror elidebat. 270.1.19 | Dato & accepto Christo nil superest expetendum. 7.1.16 |
| Caput motare, iracundiæ signum. ibid. | Christus cur mense Decembri natus. ibid. 2.18 |
| Carmina secundum materiam elaboranda. 129. 2.36 | Christo nato omnia crescunt. 8.1.19 |
| Caro Christi nobis sp. 14.2 | Christus flos vernans. 9.1.22 |
| Carolus VI. Galliarum rex venationi deditus. 122. 2.9 | In flore Christo omnium florum gratia & odor inest. ibid. 2 |
| Ceruum alatum pro insigni habuit. ibid. | Christi aduentus vitam puram exigit. 10.1 |
| Carolus V. Imp. 167.1.9 | Christus totus desiderium & nostrum, & sui, & nostri. ibid. 2 |
| Belli fulmen. ibid. | Velocissimè ad nos venit. ibid. 26 |
| Eius pietas in deuictos. ibid. 2 | Salutem nostram optat ardentè. 11.1 |
| In Sforciam. ibid. | Descendit vt ascendamus. ibid. 17 |
| Sphæra. 205.2 | Abiectissimis hominibus familiariter vitur. 14.1.34 |
| Carthago Romæ æmula. 305.1.183 | Christi caro nostrum speculum. 14.2 |
| Carthaginensium in Romanos odium. ibid. | Eius paupertas nostræ diuitiæ. ibid. 2.35 |
| Catenarum colonus, apud Plaurum. 278.2.59 | Christus gemma. ibid. |
| Castellani pro rege pugnant vt serui, Lusitani vt filij. 166.2 | Lingua nostra. 15.1.36 |
| Castor & Pollux erga Pindarum beneuoli. 225. 2.187 | Christi lingua clauis cœli. ibid. |
| | Christi diuinitas, psalterium, humanitas, cithara. ibid. 2 |
| | Christus Orpheum canendo superat. 16.1 |
| | Cantor suauissimus. ibid. 39 |
| | Christi aduentus mundo puritatem intulit. ibid. 2.41 |
| | Christus ortu suo misericordiam prætulit. 17.1 |
| | Christus |

| | |
|---|---|
| Christus infans auertit supplicia. ibid. 42 | Cœlum duobus inclusum vœctibus. 307.1. 191 |
| ex Christo infante gloria. ibid. 2 | Cœna duplex apud veteres. 275.2.49 |
| Christus infans Deum nobis reddit propitium. ibid. 43. | Cœna pollucibilis. 281.2.76 |
| Amorem Dei erga nos promeruit. 18.1 | Recta. ibid. 77.289.2 |
| Christi aduentu Ecclesiæ propagatio. 19.2.48 | Pontificalis, pro sumptuosa. 289.1.114. & 303.1.75 |
| Christo nato libertas nascitur, iugum excutitur. 20.1 | Adipalis, adiposa, & adicialis. 289.1.114 |
| Christus paruulus factus, vt nos adulescamus. ib. 49 | Dubia, pro lauta & copiosa. ibid. |
| Christo iacente in præsepio nos erigimur. ibid. | Cerealis. ibid. 115 |
| Christus salus nostra. 21.1.52 | Deum, pro apparatissimo conuiuio. ibid. 2 |
| Christi celeritas ad ferendam salutem. ibid. 53 | Diei, pro sepulchro. 292.2.128 |
| Christus sol meridianus. ibid. 54 | Cœnobiium S. Crucis Conimbricæ. 183.2.67 |
| Christus in præsepio, regis personam agit. ibid. 2.56. & 22.2 | κοινὰ φιλων πάντα, amicorum omnia sunt communia. 153.2.140 |
| Omnia trahit ad se. ibid. | Collegium Conimbricense à Ioanne III. Lusitanæ rege ædificatum. 213.2.149 |
| Christus electio similis in præsepio. 23.1.60 | Collegium Romanum. 219.2.167 |
| Christi humilitas. 43.1.3 | Eborense Spiritui S. dicatum. 234.1 |
| Christi redemptor omnium qua ratione. 48. 1.22 | Colorum præstantia. 98.2.149 |
| Recens natus fugit in Ægyptum. 80.2.77 | Romanorum factiones coloribus diuisæ. 98. 2.150 |
| Christi effigies. 218.2 | Color cæruleus. 99.1 |
| Eius militum gloria. 267.1.3 | Viridis. ibid. 152 |
| Christus rerum finis. 275.1.46 | Aureus. ibid. 2.153 |
| Christi passionis descriptio poetica. 321 | Rubeus. ibid. 154 |
| Vide Verbum, Messias, Iesus. | Pudoris & verecundiæ index. 100.1 |
| Cicada rore pascitur. 92.1.126 | Niger. ibid. 155 |
| Cicero poetica floruit. 129.1.37.158.2.160 | Apud Ægyptios Apollini facer erat. ibid. |
| Græcis literis studuit. 129.2.38 | Albus. ibid. 2.156 |
| Eius poetica. ibid. 39 | Columbæ auspiciu regale. 318.1.237 |
| Ad omnes artes subtile ingenium. 130.1 | Columba viri sapientis typus. ibid. |
| Quinquaginta carmina singulis noctibus pangebat. ibid. | Columba timida. ibid. |
| Adhuc adulescens. 147.2.116 | Impietatis symbolam. ibid. |
| In orationum initio timidus. 148.1.117 | Columbus rei naualis peritissimus. 144.2.104 |
| Viginti & vnum annos natus C. Carbonem accusauit. ibid. | Coma Deorum. 99.2.153 |
| Nonnunquam precando exorditus. 149.2. 123 | Comam radere mollitudinis signum. 121.1.5 |
| Ciceronis encomia. 240.1.247.1 | Iulius Cæsar & Otho Imp. abrafi. ibid. |
| Cicero explanatus. 266.2.267.1.4.291.1.313. 1.221. | Vide Capilli, Crimes. |
| In bello alacer. 291.2 | Concilia curiata. 997.1.148 |
| Ciconiæ in parentem pietas. 271.1.23 | Centuriata. ibid. |
| Ciconiis alicius tergum pinsere, pro irridere, adag. 280.1.69 | Comitiarum tributarum causæ quæ. ibid. 2. 152 |
| Ciconia pro Deo aliquo colebatur ab Ægyptiis. 293.2.132 | Communio Deifica. 210.1.138 |
| Circulus lacteus. 305.1.184 | Comœdia admittit prologos, non verò tragœdia. 156.1.151 |
| Cithara de Christo D. 15.2 | Comœdia & Tragœdia differunt. ibid. & seq. |
| Citharœdi elegans descriptio. 206.2.127 | Compar. 256.2 |
| Ciuem præstat seruare, quàm lædere hostem. 145.2 | Complexio. 256.1.65 |
| Scipionis erga ciues charitas. ibid. 108 | Quæ aptior ad scientiam. 89.1 |
| Augustus in ciues beneuolus. ibid. | Conceptio B. Virginis. 31.2 |
| Clamator lauro ardente, in hominem clamor. 269.2.17 | Conchenchina regio. 114.2.218 |
| Classis vela facientis pulchra descriptio. 194.2 | Conduplicatio. 256.1.65 |
| Claudius. 154.2.163 | Confirmatio. 257.1.58 |
| Clauus, pro dignitate senatorio. 277.2.96 | Congiarium, Imperatorium munus. 280.1.70 |
| Clauus lati & angusti. 277.2.56 | Conimbricense collegium per Virginem peste liberatum. 29.2 |
| Clementia maximè decet Principes. 142.1.96 | Conimbricenses. 188.2 |
| Regnum parat homini. 143.2.100 | Constantinopolis per Virginem peste liberata. 29.1.16 |
| Cleopatra. 82.2.85. & 158.1.157 | Consultandi verbum. 270.2.211 |
| Clepsydra. 281.2.79 | Contrahere frontem, id est, tristitiam præ se ferre. ibid. |
| Clientum labor. 285.1.95 | Conturbare, pro decoquere. 279.2.66 |
| Studium & celeritas. ibid. | Conturbator, pro decoctore. ibid. 67 |
| Clypeus Saulis. 191.2.84 | Conuersio. 256.1.65 |
| Fortitudinis index. ibid. | Conuiuorum coronæ defenduntur. 123.2 |
| Cœli motus vnde. 108.1. & seqq. | Eorum vitia. 147.2 |
| | Conuiuæ sapientiæ. 201.1.13 |
| | Conuiuorum numerus apud veteres. 269.1. 15 |

| | |
|--|--|
| Conuiuia ad minimum tres, ad summum nouem. ibid. | Currus triumphalis. 290.1.129 |
| Conuiuia solum septem, & cur. 305.1.186 | Cyneas & Nestor clarissimi oratores. 226.2 |
| Conuiuere, pro prandere. 147.2.115 | Cyneas memoria. 259.1.77 |
| Conuiuia silentio celebranda. ibid. 1.114 | Eloquentia. 265.1.96 |
| Conuiuium aptius, quam symposium. ibid. 2.115 | Cynici Philosophi elegans exemplum. 231.1.202 |
| Conuiuium Eucharistiae. 210.1.138 | Cyrus Perfarum Rex. 94.1 |
| Conuiuium splendidissimum Assueri. ibid. | Eius erga Iudaeos pietas. 179.2 |
| Hebraeorum. ibid. | Memoria. 259.1.77 |
| Conuiuij coelestis perpetuitas. 211.1 | Cyrus erga conuiuas. 282.1.8 |
| Eius typus, aeternus ille ignis, quo diuinum quondam ardebat altare. ibid. | |
| Conuiuia sapientiae & voluptatis differunt. 235.2.213 | D. |
| Conuiuium voluptatis, rationis conuiuium. ibid. 214 | D adali fabula. 311.2.209 |
| Conuiuij umbræ. 269.2.16 | Dadalus, redditus cur. ibid. |
| Conuiuia splendida in factis. 289.1.113 | Eius ingenium. 311.1.212 |
| Cor in medio pectoris situm. 96.2.141 | Damnatorum ad crucem mos. 137.2.76 |
| Vergere ad sinistram. ibid. | Damnum lucro turpi praefendum. 146.2.111 |
| Verius ad neutram vergere, ex opinione Auctoris. 97.1.143 | Danielis apud Babylonios auctoritas. 237.2.222 |
| Cor vitæ thesaurus. 111.1 | Dapes saliares, pro Pontificalibus. 289.1.114 |
| Cor facit histrioniam, id est, festiuo quodam motu exilit. 280.2.71 | Darius forte Perfarum regnum adeptus est. 267.2.6 |
| Corona decorem affert, & ornamentum. 123.2.12 | Dauidis in hostes misericordia. 69.2.27 |
| Medetur capitis dolori. ibid. | Clementia. 142.2.98 |
| In conuiuiis maximus honor. ibid. 13 | Dauid a Saule & Absolone fugiens. 80.1.77 |
| Coronæ militares. 136.2.71 | Debora Hebraeorum moderatrix. 204.2 |
| Triumphalis ex auro. ibid. | Eius sapientia. 206.1.8 |
| Obsidionalis ex gramine. ibid. | Virtus. ibid. |
| Ciuica è quercu, vel ilice. ibid. | Debora cereos conficit, qui religiosissima fanalustrent. 207.2.831 |
| Muralis ex auro. ibid. 72 | December, corona anni. 8.1 |
| Castrensis ex auro. quæ & vallaris. ibid. | Declamator. 260.1.81 |
| Naualis ex auro. quæ & rostralis. ibid. | In declamatore natura quæ. ibid. 2. & 261.1.81 |
| Oleagina. ibid. 73 | Declamator sit minimè præcox. 261.1.83 |
| Oualis. ibid. | Sit curiosus. ibid. 2 |
| Christus D. ciuicam meruit. ibid. | Decumanus, pro maximo. 272.1.30 |
| Corona oualis, Veneris fronde tecta. 137.1.74 | Defuncti conclamari soliti per interualla. 298.2.154 |
| & myrtea. ibid. | Conclamationis verba. ibid. |
| Corpus humanum vestis pretiosa Christi, & festiua. 6.1.13 | Deiotarus Rex Galatiæ. 316.1.230 |
| Corporis humani dignitas. ibid. 14 | Erga Romanos fidus, & munificus. 317.1.234 |
| Moderatio. 262.2 | Deliberatiuum dicendi genus. 251.1.52 |
| Miseria. 306.1.188 | Delius natator. 269.2.17 |
| Corruptio. 212.1.144 | Delphin. 103.2.171 |
| Peccati poena. ibid. | Democrates linguâ procax. 141.2 |
| Cothurnus, calceamenti genus. 373.1.34 | Democritus Philosophus mellis, seu panis calidi odore adiutus, per aliquot dies in diam tolleravit. 92.1.125 |
| Cothurnus versatilis, de homine inconstanti. ibid. | Demonstratiuum dicendi genus. 250.1.50 |
| Creaturæ instar poematum. 15.1.36 | Demosthenes in fugam datus. 80.1.76 |
| Cretensis nescit pelagus, adag. de eo, qui ea, quæ probè nouit, se ignorare dissimulat. 139.1.82 | In dicendi initio timidus. 148 |
| Cribrum carnificinum, apud Plautum. 278.2.59 | Eius vis in dicendo. 265.1.96 |
| Crines flauis ingenium liberale arguunt. 97.2.153 | Dentatus Dux Romanus. 138.1 |
| Cræso ditior, adag. 130.2.42 | Eius gloria. 157.1 |
| Culeo dignus apud Iuuenalem quis. 272.1.28 | Depontani senes. 276.2.52 |
| Cunæ infantis Bethleemici. 336 | Dercyllidas Imp. 120.1 |
| Cupressus funeribus adhibita à veteribus. 156.2.153, & 299.1.157 | Desideria B. Virginis erga filium. 3.2.5 |
| Circulus in ludo talorum. 268.2.12 | Desperatio. 101.1.157 |
| Curia & curiata comitia quæ. 297.1.148 | Deus nobis per Iesum propitiatus. 100.1 |
| Curiarum numerus. ibid. 149 | Magnus Deus in pusillo corpore. 179.1.52 |
| Curiales epulæ. 281.1.75 | Deus contraria contrariis repellit. 293.2.133 |
| | Deus, mortali iuuare mortalem. 185.2 |
| | Deorum vestes. 283.2 |
| | Dextera fidei sacra. 293.1.39 |
| | in Dextra fides & amicitia. 295.1.138 |
| | Dextræ coniungere dextram quid. in Dex |

| | |
|---|---|
| in Dextra religio. ibid. | Iuris Caesarei. 100.1 |
| Dextris se salutabant veteres. ibid. | Ecclesia. 186.1.73 |
| Dexter locus felicior. 296.2 | Tres actiones Theologicae ad doctoratum necessariae, & omnium difficillimæ. 233.2 |
| Dextra beneuolæ & amoris signum. 216.1.232 | Domitianus Imp. 159.2.163, & 165.1.3 |
| Salutationis index. ibid. 2.233 | Ad eruditionem minimè idoneus. 135.1.65 |
| Venerationis symbolum. 317.1 | Eius crudelitas. ibid. |
| Argumentum fidei. ibid. 234 | Superbia. ibid. 66 |
| Diagoras cum filiis. 228.2.195 | Exercitatio. ibid. |
| Dialectica gladius anceps. 186.1.74, & 187.2.77 | In propinquo sauior. ibid. 2 |
| Dialectica cum ludo gladiatorio comparatio. 186.2 | Inopiâ rapax factus. 274.1 |
| Dialecticæ gladius Christianos tuetur. 187.2 | Liberalis. 279.2.66 |
| Dialectica ad omnes scientias comparandas apta. ibid. 77 | Eius conuiuandi consuetudo. 281.2.77 |
| Dialecticæ encomia. 189.1.79 | Donatica. 136.1.69 |
| Necessitas. ibid. 2 | Donaticum militum. 280.1.70 |
| Monstra. 195.2.96 | Dormientes vigilantium molientes opera. 84.2.92, & 304.2 |
| Dialecticus. 201.2 | Dormientium exempla. 93 |
| Dialectici & Rhetores differunt. 257.2 | Septem dormientium historia. ibid. 2.130 |
| Dibaphum, purpura bis tincta. 282.2.83 | Drusus vnde Germanicus. 150.2.128 |
| Dicendi genera. 241.2. & 242.1.13, & 248.2.45 | Duces cognomento illustres. ibid. |
| Dicendi verbum. 248.2.45 | Duellum inter Hieronymum & Luciferianum. 197.2 |
| Tria sumenda ad dicendum. 251.2.54 | Durus cure, pro stolido. 301.2.168 |
| Dicendi triplex artifex. 260.1.81 | E. |
| Temerè dicentes improbantur. 261.2.82 | E Bora pesteliberatur per Virginem. 29.2 |
| Dido queritur de Aenea. 155.2 | Ecclesiae propagatio ex aduentu Christi. 19.2.48 |
| Dies Domini, pro eius natali. 2.2 | Ecclesiae cum terrestri paradiso comparatio. 184.2.70 |
| Dies aduentus Domini, dies spei. 7.2 | Cum florido lecto Salomonis. 186.1.73 |
| Dies clara, de lege noua. 19.1.47 | Ecarum vetustas. 229.1.196 |
| Dies artificialis primus. 104.2 | Ecarum gens pro stemmate gentilitio regale stemma sibi vindicat. ibid. |
| In nostro illuxit hemisphaerio. 105.2.180 | Comites, duces, praefules, praesides, dynastæque, qui ad Ecas suam referunt originem. ibid. |
| Diem ab occasu supputabant Hebraei. 105.1 | Effari templa quid apud Horat. 287.2.106 |
| Dies naturalis quatuor principia. 111.2.207 | Egestas. 318.2.238 |
| Heliogabalus diem praeruertebat in noctem. ibid. 208 | Elephans. 103.2.171 |
| Christus D. diei naturalis consecrauit initium. ibid. 2.211 | Eleus Hippias. 248.2 |
| Diem comburere apud Plautum, quid. 276.1.50 | Elisabetha regina Castellæ. 166.2 |
| Dies atri apud Macrobius, quid. ibid. 51 | Elisabetha regina Lusitanæ. 171.2 |
| Dies natalis. 279.1.64 | Eius in ægrotos obsequium. 172.2.30 |
| Diem natalem lugebant Thraeces. ibid. | Miracula. ibid. 31 |
| Festis celebrabant Romani. ibid. | Olysiptone ciuem reddit incolumem. ibid. |
| in Die natali munera mittebant amici. ibid. 2.65 | Portu puellam. ibid. |
| Sæpe nasci in anno cogebat auaritia. ibid. | Leyriæ puellam. ibid. |
| Dies natalis sine sanguine. ibid. | Scalabe mendiculum. ibid. |
| Vrbis dies natalis, qualis. ibid. | Stremotij duos Equites. 173.1 |
| Dies Curia apud Ciceronem. 281.1.75 | Singulare pietatis exemplum in homulum miferimum Conimbricæ patrauit. ibid. 32 |
| Diem comburere, quid. 292.1.127 | Quam fuerit regno suo officiosa. 174.1.36 |
| Dies compositus. ibid. 2.128 | Eius cura erga templum Compostellæ. ibid. 2 |
| Dies moritur, quid. ibid. | Omne genus miseria releuat. 172.2.38 |
| Dies atri apud Romanos. 315.1.228 | Domicilia Leyræ & Scalabi erigit pietatis ergo. 175.1.39 |
| Dies posttriduanus. ibid. | Eius liberalitas in communibus beneficiis. ibid. 40 |
| Dies septem hebdomadæ vnde orti. 307.1.92 | Conimbricensis Academiae prima fundatrix extitit. ibid. |
| Digitorum supputatio apud antiquos. 278.1 | Eius liberalitas quo tempore grassabatur famemes. ibid. 41 |
| Dij albi. 294.1.135 | Inter patrem Dionysium & Alphonsum filium pacem firmat. 176.2 |
| Diogenes. 100.1 | Filium Alphonsum increpat. 177.1 |
| Dionysij regis licentia. 181.2 | Dionysium cum germano suo Alphonso componit. ibid. |
| Discinctus, pro molli homine. 288.1.108 | Dionysium cum Ferdinando Castellæ rege conciliat. 177.1.46 |
| Discincta vestis. ibid. 109 | Fer |
| Discinctus animus. ibid. | |
| Discinctus proprie, quid. 288.2 | |
| Dispositio. 249.1.46 | |
| Dispositio secunda oratoris cura. 252.1.55 | |
| Ditior Cræso, adag. 130.2.42 | |
| Diuinitas Christi, psalterium, humanitas, cithara. 15.2 | |
| Doctores canonum. 99.2 | |
| Facultatis Medicæ. ibid. 153 | |

Index Rerum, & Verborum.

| | |
|--|--|
| Ferdinandum Castellæ regem, & Iacobum Aragoniæ ab armis remouet. ibid. | Ethiopia. 257.2.71 |
| Erepta reginâ quæ Lusitania fuerint calamitates. 178.1 | Euander populo coronatus Herculi sacrificat. 292.1.126 |
| Intereunte regina interit Lusitania. ibid. | Eius erga Anchisen reuerentia. 295.1.138 |
| Cum regum Magorum astro confectum. ibi. 2.51 | Eucharistia. 201.2. & 206.1.136 |
| Ethnicis præiuit ad fidem. 179.1 | Gemma carbunculi à Salomone dicta. 209.2.136 |
| Academiam Conimbr. instituit. 180.1.55 | Diuinæ largitatis monumentum. ibid. |
| Militarem Christi ordinem cum Dionysio instituit. ibid. 2.58 | Dei liberalitas in Eucharistia. 210.1.138 |
| Ludouico Imp. coætanea. 181.1.59 | Eucharistia portio vitæ æternæ parcè dicta. ibid. |
| Eius erga Pont. Max. obedientia. ibid. 60 | Vulgare Eucharistiæ conuiuium. ibid. |
| Christianis præiuit ad legis obseruantiam. ibid. 61 | & cur. ibid. 2 |
| Eius industria ad extirpanda vitia. ibid. 2 | Eucharistiæ conuiuium vbique apponitur. ibid. |
| Charitas erga ad adulterinam Dionysij sobolem. ibid. 62 | dem. |
| Filium cum patre conciliat. 182.1.64 | D. Franciscus ubi collocauent Eucharistiam. ibid. 140 |
| Medetur Lusitaniæ. ibid. | Hoc conuiuium semper durat. ibid. |
| Scelerum sentinam publica vi euertit. ibid. 2 | Eucharistia possidetur ab omnibus. 211.1 |
| Suis manibus Parthenoni D. Claræ cæmenta iccit. ibid. | Eucharistiæ miracula poëticè. 337 |
| Duplex constituit hospitium paruulorum. ibid. | Euphorbium herbæ genus contra venenum. 90.1.118 |
| Regalem cultum exiit. ibid. 65 | Euripus, pro homine inconstanti. 273.1.33 |
| Eius parsimonia. ibid. | Exclamatio. 257.2.72 |
| Peregrinatio. 183.1 | Exercitatio. 249.1.46 |
| Ostiatiim mendicat. ibid. | Exercitus Dei, pro robustissimo. 65.1.7 |
| Eius admiranda paupertas. ibid. | Exercitus Hebræorum. 172.1.27 |
| Munificentia erga religiosos ordines. ibid. 66 | Exordij descriptio. 252.2.56 |
| Liberalitas. 184.1.68 | Vitia communia. ibid. |
| Elias fugiens à rege Achab. 80.2.77 | Virtus. ibid. |
| Elocutio oratoris propria. 152.2 | Exordium arrogans vituperatum. ibid. |
| Elocutio quid. 249.1.46. & 253.2.59 | Expectatio, pro substantia. 9.1 |
| Eloquentiæ splendor. 226.1.189 | Explicare frontem. 270.2.21 |
| Vis. ibid. 190. & 264.2.94 | Exporrigere frontem. ibid. |
| Antiquitas. 239.2 | |
| Nobilitas. ibid. 3 | F. |
| Vtilitas. 240.1 | F Abius Max. 80.1.76 |
| Eloquentia quomodo comparanda. 249.1.46 | Fabius cunctator. 160.1.165 |
| Eloquentia, ensis. 264.1.93 | Fabiorum amor erga patriam. 314.2.226 |
| Eloquentiæ nomina apud Latinos & Græcos. 264.2.94 | Eorum cædes. 315.1 |
| Elyma vallis. 174.1.35 | Facies quæ decent oratorem. 161.2.171 |
| Emmanuel rex Lusitaniæ. 202.2.116 | Facultatum picturæ. 185.1 |
| Empedocles in ardentem caminû montis Ætnæ se demittit. 75.2 | Famis diræ exempla. 93.2.131 |
| Emphasis. 257.2.73 | Fames Hierosolymitana. 94.1 |
| Epaminondas Thebanus vigilantissimus. 304.1.180 | Fames in Piceno, & Æmilia. ibid. |
| Epicedium. 300.2.165 | Famis descriptio. ibid. 2 |
| Epicedium Eurialis. ibid. | Fames Conimbricæ. 175.2.41. & seq. 318.2.238 |
| Pallantis. ibid. | Fames & egestas. ibid. |
| Lausi. ibid. | Vide <i>Annona</i> . |
| Epigrammatis leges. 154.1.141 | Fana sistere apud Horatium quid. 287.2.107 |
| Epigramma, pictura breuis. ibid. 142 | Fasces laureatæ. 289.2.116 |
| Epigramma ex quouis metri genere. 158.2.159 | Fascinatio per oculos. 77.2 |
| Epigrammarum genera præcipua. 158.2.161 | Fascinationum modi varij. ibid. 59 |
| Epimenidis somnus. 93.1.129 | Fascinatio vnde. ibid. 60 |
| Epiphonema. 258.1 | Fascinatio per laudem. ibid. |
| Epistolæ leges seruandæ. 244.2.22 | Ex imaginatione. ibid. |
| Epitaphium. 300.2.164 | Ex inuidia. 78.1 |
| Epulæ curiales. 281.1.75 | Fascino, id est, inuideo. 78.1 |
| Equitum Christi fructus. 180.2.58 | Fascinum naturaliter contingere. ibid. 2.70 |
| Equus stupendæ pernicitatis. 81.1.80 | Fascini antidotus. ibid. |
| Equus Cæsaris bucephalo similis. 134.1 | Fascinus Deus apud veteres. 137.2.76 |
| Erenæ virginis martyriû poëticè descriptû. 346 | Felicitas humana. 82.2.85 |
| Errandum cum multis, adag. 66.2.14 | Ferdinandi regis Hispani exercitus. 192.2.87 |
| Eruditiones sacræ ac profanæ. 263.2.89 | Ferire frontem. 270.2.21 |
| Ethicus. 201.2 | Ferire frontem. 256.1.65 |
| | Figura quid. ibid. |
| | Figuræ verborum. ibid. 2.68 |
| | Sententiarum. ibid. 1.66 |
| | Figuræ per translationem. ibid. 67 |
| | Per similitudinem. ibid. |
| | Filios |

Index Rerum, & Verborum.

| | |
|---|--|
| Filios alumnos nutricibus similiores euadere, quàm parentibus. 73.2.42 | Gratianus & Vlpianus cultores Dialecticæ. 187.2.77 |
| Filij Prophetarum ad necem requisiti, abdidit se in speluncas. 80.2.77 | D. Gregorius. 49.1 |
| Filij nouissimi deteriores. 126.1.23 | Gregorius XIII. erga Societatem Iesu munificus. 229.2.167 |
| Filij natu maximi optimi. ibid. | Gulæ irritamenta varia. 200.2.111 |
| Filij matrimonij flores. ibid. 2.24 | Gullea inexpugnabilis, collabitur. 167.2 |
| Filij parentibus plerumque similes. 166.2.8 | Gygis annulus. 160.1.164 |
| Filiorum reuerentia erga patres in funere. 298.2.154 | Gymnasium flagitiorum. 278.2.59 |
| Flere ad tumultum nouerçæ, adag. pro simulatè. 283.1.84 | H. |
| Fluctus decumanus, pro maximo. 272.1.30 | H abis Hispaniarum rex. 74.1 |
| Fœmina in Cormondia annos 18. nihil prorsus gustauit. 93.1.129 | Hæretici definitio. 72.2.39 |
| Fœminæ ad iurandum faciles. 274.2.42 | Hæreticorum pestis. 180.1.55 |
| Fœtus in vtero matris non habet peculiarem Angelum custodem. 38.2 | Cæcitas. 208.1.132 |
| Forma hominis. 157.1 | Hausta pura. 136.1.69 |
| Foro cedere, pro decoquere. 279.2.69 | Laureata. 290.1 |
| Franci, seu Francones. 151.1 | Hebetes ab oratorio ludo exclusi. 261.1.82 |
| Fritillus, pro vasculo aleatorio apud Iuuenalem. 268.1.10 | Hebetiores vt plurimum melius administrant republ. quàm acutiores. 66.2.13 |
| Frons caperat, quid. 270.2.21 | Hebræi, pulchri Principes. 157.2.156 |
| Frontem exporrigere, Explicare, Contrahere, Consulcare, Ferire, Perfricare. ibid. | Hebræorum exercitus. 172.1.27 |
| Fuga. 79.2 | Hebræi dum iter facerent nullam victus, aut cultus indigentiam pertulerunt. 174.1.35 |
| Fugam imperari à fortitudine. ibid. 74 | Hebrææ copiarum siccò maris alueo excipiuntur. 177.2.47 |
| Fuga à Domino suadetur. 80.2.77 | Hebræorum ritus in suis Regibus creandis. 181.2 |
| Fuga ex timore. 81.1.79 | Eorum imperium aulco Salomone corruit. 200.1.111 |
| Fulmen dextrum & sinistrum. 296.1.145 | Eorum nectar. ibid. |
| Funerum ritus. 298.1.153 | Conuiuium. 210.2.140 |
| | Hedera Baccho sacra. 291.2.125 |
| G. | Helix mira alacritas. 179.2.54 |
| G Allia vnde Francia dicta. 151.1 | Heliogabalus. 112.1.208 |
| Gallina absque cibo & potu post 80. dies viua reperta. 93.2 | Helleborum. 91.1. & 277.1.35 |
| Gallinæ filius albæ, apud Iuuenalem, de viro fortunatissimo. 269.1.14 | Hemisphærium. 106.1.183 |
| Gelimarus Vandalorum rex. 82.2.85 | Eius duplex acceptio. ibid. |
| Gentiles, pro nobilibus. 269.1 | Multipliciter accipitur. 107.1.187 |
| Genua, misericordiarum sacra. 283.2 | Nostrum hemisphærij dignitas. ibid. 188 |
| Germanius, Cæsaris Caligulæ pater. 95.1 | Henricus VIII. rex Britanniarum. 67.1 |
| Gigantum etymon. 64.2. & 65.2 | Henricus Ioannis I. regis filius. 144.2.104 |
| Godefredus Brabantiarum Dux tertius. 4.2.8 | Henricus Lusitaniarum Princeps. 201.2.116 |
| Gracchi oratoris lituus. 239.1.2 | Henricus postremus Lusitaniarum rex Lyceum condidit Glyssiponense. 203.1.117 |
| Gradatio. 256.1.65 | In literarum studium animos prouocat. ibid. |
| Græcorum mos in funeribus. 92.2.128 | Henricus rex cognomento Bonus. 206.2.127 |
| Græcorum imperium, ætas ærea. 131.2.43. & 199.2.109 | Henriciorum progenies numerosa & gloriosa. 229.1.198 |
| Ætas ærea vocalissima, Alexandri famam immortalẽ diuinabat. 131.2.43 | Ab Henrico Infante deducunt originem. ibid. |
| Quandiu durauerit. ibid. 44 | Henricus rex Lusitaniarum, Archiepiscopus & Cardinalis. 295.2.141 |
| Græcia mendax. 149.1 | Heraclitus fumo bubulo se obleuit. 75.2 |
| Græcorum ingenia temporaria. ibid. | Hercules duo eloquentes. 261.1.96 |
| Græciæ mendacia portentosa. ibid. 2 | Hercules in ludo talorum. 268.2.12 |
| Græcia magna vnde. 150.1.130 | Hermolaus damnatus. 155.2.149 |
| Græcæ literæ Latinarum vtrices. 153.2.140 | Herodoti stylus. 140.1.87 |
| Græci Imp. pulchri. 157.2 | Herodotus historiæ parens. 149.2. & 275.2.47 |
| Græci fabulosi & mendaces. 275.2.47 | Pater mendaciorum, cur. ibid. |
| Græca fides, pro debili. ibid. | Heroum lacrymæ. 319.2 |
| Græcorum Legatorum mos. 292.2.129 | D. Hieronymus. 45.2 |
| Grammatica munus. 266 | Hierosolymæ excidium. 179.1.53 |
| Gratia duplex. 37.1.41 | Historici non implorant Numen initio operis. 150.1 |
| Gratias acturi Deo grati esse debent. 13.1 | Historia oratori necessaria. ibid. 126 |
| | Historia munus oratorium. ibid. |
| | Historia ab omnibus accepta. 152.1 |
| | Histo |

Index Rerum, & Verborum.

Lumina templorum veneranda. 315.1.220
 Lingua Christi clavis cæli. 15.1.36
 Lingua frequentius peccat. 212.1.145
 Lingua flagitium. ibid.
 Ingenium. 311.2
 Literæ nonnullis obfuerunt, & quibus. 66.2.13
 Improbantur ad regimen. ibid.14
 Improbantur in Rege. 67.1.15
 Educant imbellem. ibid.
 Literarum ignaris Ecclesia moderanda tradita. ib. 16
 Literæ salutares & lethales quæ. 275.1.44
 Literæ laureatæ. 289.2.117
 Locuples, de teste, auctore, tabellario, &c. 273.2.37
 Locus honoratior. 124.1
 Medius olim præstantissimus. ibid.14
 Vir loco, an locus viro sit ornamento. ibid.2
 Locorum dignitas ex personis. ibid.16
 Locus præstantissimus apud veteres quis. 294.1.39
 Longobardia vnde dicta. 151.1
 Luciferianus à Hieronymo victus, & de erro- ribus victor. 197.2
 Lucius dentatus victoriis clarus. 81.1.80
 Lucretia, Romanæ pudicitie lumen, cultrum sibi adigit. 75.2
 Luctus communis. 250.2.51
 Luculli encomia. 133.1.54
 Commendatio. 146.1.109
 Lucullus historie studiosus. 150.2.
 Eius laus ab Mithridato. 161.1.168
 Lucullus nauim laureatam Romam misit. 290. 1.118
 Lucis encomia. 113.2.214
 Ludouici XI. regis Gallie de litterarum studiis sententia. 66.2.14
 Ludouici Imp. æternis licentia. 181.1.58
 Ludus talorum. 268.1.8
 Ludi gladiatorij in funeribus. 299.1.157
 Lumina claudere, pro mori. 125.2.20
 Luna an fuerit creata in plenilunio, an in noui- lunio. 109.1
 An totam suam lucem mutuetur à sole. 110.1
 An rectè numeretur inter duo luminaria ma- gna. ibid.2
 ex Luna captantur tempora & auspicia. 111.2.206
 Luna. 162.1
 Lunæ defectus. 192.2.87
 Luna ex cantationibus defectum patiebatur opi- nione veterum. 269.2.17
 Nobilitatem arguit. 296.2.147
 Lunæ encomia. 307.2.194
 Sonus. 308.1
 Lunula in calceis Romanorum. 160.1
 Luperci vnde dicti. 296.1.144
 Lupus in fabula, adag. 78.2.70
 Luporum vetustas in Lusitania. 250.2
 Quini Lusitanie lupi cum quinibus Christi vul- neribus comparati. ibid.201
 Luporum gens regis insignibus clara. ibid.
 Cum nobilioribus Lusitanie dynastis coniun- cta. 231.1.202
 Lupina familia sola Baronum est in Lusitania. ib.
 Lusitani media statura præditi. 66.1.12
 Ad Romæ originem conducti. 134.2.64
 Arte nauigandi peritissimi. 144.2.104
 Lusitanorum obsequium erga suos reges. 166.1.7
 Castellani pro rege pugnant vt serui, Lusita- ni vt filij. ibid.2
 Lusitanie, sui suo cum Philippo nascuntur reges. 171.1.25

Lusitaniam quanti habuerint Hispani reges. ibid.
 Lusitanorum fides perpetua. 181.1.60
 Lusitania ingeniorum ferax. 188.2
 Felix propter Antonium. 214.2.151
 Lusitanorum imperium in quatuor orbis partes propagatum. 214.2.152
 Eorum naualis peritia. 251.1.52. & 309.1.201
 Lycambe. 277.1.55
 Lycurgus. 202.1
 M.
 Macrobius emendatus. 292.1.126
 Magistratus virum indicat, adag. 124.2.16
 Magistratus honor. 144.1.104
 Magistratus parentes patriæ. ibid.
 Post Deum locum habent. ibid.2
 Magnus post natum Iesum nemo. 5.2.11
 Mahometanorum de Virgine iudicium. 31.1.22
 Mahometus & Iulianus in Christianos conspi- rant. 187.1.76
 Maiores natu geniti, genitoribus chariores. 125. 2.21
 Malum inexpertum grauius. 124.2.17
 Mala oculis hausta grauius affligunt. 125.1.18
 Mala permixta bonis. 189.1.79
 Manè, pro tota nocte artificiali. 105.2.180
 Manus osculandæ consuetudo vnde. 83.1.85
 Mappam mittere apud Suetonium quid. 290.2. 119
 Marcus Maleolus, primus parricidij pœnas subit. 127.2.31
 Marci Antonij conuiuium lautissimum. 200.2.111
 Margaritha regina Castellæ & Lusitanie virtuti- bus excellentissima. 169.2.19
 Eius pietas erga regnum. 170.1.20
 Quæ sit futura filio, vaticinatur. ibid.2.22
 Maris tempestas. 194.2.93
 Descriptio. 204.2.122
 B. Maria V. tria sacramenta suscipit, & tria non suscipit. 37.1.41
 An susceperit extremam vnctionem. ibid.
 An præter gratiam sacramentalem, aliam ac- ceperit ex opere operato. ibid.
 & quando, & quomodo. ibid.42
 Ex opere operato maiores gratie cumulos comparauit. ibid.2.43
 Etiam in patria auxit accidentalem sibi glo- riam ex opere operato. 38.1.44
 Non fuit martyr per mortem violentam. ibid.
 An vnum, aut plures Angelos custodes habue- rit. ibid.45
 Etiam in via regina extitit Angelorum. 39.1
 Habuit custodem Angelum. ibid.48
 A Deo semper impetrat suorum conuersi- nem cultorum. 40.
 An illa sola, ac sæpius diuinam essentiam in- tuitiue cognouerit in hac vita. ibid.
 Sola in via vidit essentiam diuinam. 41.1.55
 Incarnationis tempore vidit essentiam diu- nam. ibid.56
 In filij porta vidit essentiam diuinam. ibid.2
 Tempore resurrectionis filij vidit essentiam diuinam. ibid.
 De tempore ipsius conceptionis quid. ibid.
 B. Mariæ Angelus tutelaris quis. 39.2.49
 Quis Angelus Gabriel. ibid.50
 Vide *Virgo*.
 Marius iunior Pontio Telefino se iugulandum præbet. 101.1.157
 Mars gramine natus. 136.2.71
 Vnde gradiuus. ibid.
 Martialis Catullum excedit. 153.1.137
 De

Index Rerum, & Verborum.

De seipso iudicat. ibid.
 Martialis alter Virgilius. 153.1.138
 Plurimum salis & fellis habet. ibid.2
 Mureti de Martiali iudicium. ibid.139
 Martialis explicatus. 291.1.121
 Martyrij egregium decus. 187.1.76
 Masinise encomia. 303.2.177
 Mathematicus. 201.1.113
 Mathematicos regnum. 205.1.123
 Matris amor quàm efficax. 4.1
 Matris nomen palmarium. 120.1
 Mauritania rex pinguisissimus. 93.2
 Mausoleum Victricis Catharinae. 345
 Mecenas discinctus. 288.2
 Megarensum lacryma. 283.1.184
 Melancholia ad scientias apta. 89.1.115
 Melancholica pollebat Christus D. ibid.2
 Membrum. 259.1
 Membrorum motus qualis sit. ibid.2.79
 Memoria. 249.1.46. & 259.1.77
 Eius encomia. ibid.
 Memoria alia naturalis, artificialis alia. ibid.
 Memoria miraculum. ibid.
 Eius exercitatio. ibid.2
 Mendacium ab Oratore alienum. 241.1
 Mendocij erga Philosophiam amor. 229.1
 Mensurarum figuræ apud veteres. 282.2.81
 Mercurij fallaciæ. 263.1
 Eloquentia. 264.2.94
 Mercurius & Venus. 308.1.196
 Meroë insula vnde sic dicta. 114.1.216
 Meridies sinistra pars orbis. 282.1.79
 Messias suspiriis, precibus, lacrymis vocabatur à Patribus. 3.1.4
 David omnes Psalmos Messie desiderijs con- fecrauit. ibid.
 Messias vororum summa. ibid.
 Messie aduentu mali mores versi in bonos. 19.2
 Vide *Christus, Iesus*.
 Metalepsis. 255.1
 Metaphora quid, & quotuplex. 254.2.61
 Metaphysicus. 201.2
 Metaphysicæ regnum. 206.1
 Metellus vnde Creticus. 150.2.128
 Vnde Numidicus. ibid.
 Metonymia. 253.1
 Metus, vide *Timor*.
 Miles qui fugit, iterum gloriatur, adag. 80.2.
 77
 Militum Christi gloria. 267.1.3
 Augusti sententia in milites flagitiosos. 288.
 1.109
 Mineruæ cultus sapientum simulachra. 185.2
 Minus, Lycurgus, & Pompilius leges acceperunt ab oraculis. 201.2.114
 Mithridaticum antidotum. 153.2.140
 Mithridates rex. 90.1.118
 Eius memoria. 259.1.77
 Mola falsa. 284.1.90
 Numa de falsa mola legem tulit. ibid.
 Montes Dei, pro editissimis. 65.1.7
 Monstrum perdicis magnitudine. 86.2.104
 Monstra varia. 87.1.105
 Monstrum informe. ibid.106
 Genuense. ibid.2
 Africa. 91.2
 Morbus Herculeus. 297.2.152
 Mortis facies. 23.2.61

Mendoça Viridarium.

Mors violenta inflat palmarum habita. 75.2
 Mors naturalis cum voluptate accidit. 76.2.
 56
 Propriis illata manibus ignauia est. 306.1.
 189
 Vide *ωτοσπλα*.
 Mortui excitati à Diuis in peccato decedentes. 34.2
 Mortuis scribere non est absurdum. 128.2.33
 Mortuos extumulare, barbara ferocitas. ibid.
 Mortuos quasi viuos vt loquentes inducere, æquum. 128.2.34
 Moyse à Pharaone fugiens. 80.2.77
 Moyse pulcher. 157.2.156
 Deo familiaris. 168.1.11
 Eius supplicium. ibid.
 Moyse à diuina sapientia sacras leges expressit. 202.1
 Mulieres hominibus clementiores. 30.2
 Mulier filium parens cacodæmonem. 87.1.
 106
 Mulier Patauina 40. dies continuos à cibo absti- nens. 93.1.129
 Alia Colonienfis aliquando 20. aliquando 30. dies sine alimento viuens. ibid.
 Mulieres crines rasant. 120.2.4
 Carthaginenses matronæ crines suos in tor- mentorum vincula aduersus Romanos of- ferunt. ibid.
 Mulieres ad iurandum faciles. 274.2.42
 Mundi partes quatuor. 214.2.152
 Elementa. 215.1.153
 Mundus, carmen. 222.2.178
 & cur. 223.1
 Munera Romanorum. 289.2
 Murus, de sanctissimo Christi corpore. 6.2.15
 Mus ille ridiculus apud Martialem. 93.1.129
 Musæ deæ Horatio. 293.2.132
 Musica ad pellendos animi mœores accommo- da. 103.2.171
 Eius triplex acceptio. 307.2.195
 Mustaceum, seu Mustacei libi genus. 291.1.
 123
 Laureola in mustaceo. ibid.2
 Mutius sibi dextram sponte exussit.
 Myrtus Veneri sacra. 291.2.125

N.

Nabuchodonosoris statua, Imperij Romani figura. 132.1
 Nænia. 300.2.164
 Didonis reginæ nænia. ibid.
 Narratio. 253.1.57
 Triplex virtus in narratione. ibid.
 Natales Domini non nisi pura lingua celebrandi. 19.2.48
 Natandi militare studium. 288.2.111
 Alexander dolet nescire natate. ibid.112
 Nec natura, nec literas nouit, adag. de planè indocto. ibid.
 Natura. 249.1.46
 Natura in poetis. 158.1.158
 Naucleri festiua similitudo. 314.1.223
 Naues Indiae. 107.2.189
 Naues turritæ apud veteres. 138.2.80
 Eius auctores. ibid.81
 Nauium Indicarum apud Lusitanos magnitudo. ibid.
 Nauigandi ars. 139.1
 Naues laureatæ. 290.1.118
 Nauis oleæ ramis coronata. 293.1.130

| | | | |
|--|------------------------|---|------------|
| Argonautarum nauis. | 312.1.216 | serpentum ictus leuare soliti, & manu imposita venena extrahere corporibus. | 90.2.119 |
| Naualis peritiae auctores qui. | 139.1.81 | Opiniones nouae & antiquae atræ praeualeant. | 71.1 |
| Nautae floribus puppes coronant. | 139.2 | Nouis opinionibus qui deditissimi. | ibid. 2.36 |
| Nautarum pericula. | 194.2 | Nouis opinionibus praeferrunt antiquas. | 72.1.38 |
| Nazianzenus, Orator egregius. | 148.2 | Oraculum Alexandrini. | 73.2.42 |
| Nectoris eloquentia. | 265.1.96 | Aegyptiorum de Nili fontibus. | 114.1.217 |
| Eius mater. | 3.2.5 | Orandi triplex genus. | 246.1.33 |
| Nero scire dolet. | 66.2.13 | Orare ad clepsidram. | 281.2.79 |
| Eius crudelitas. | 132.2.51. & 135.2.67 | Orationes damnantur. | 152.1 |
| Nero. | 159.2.163. & 161.1.168 | Orationis argumentum nonnunquam Oratoris artificio cedit. | 152.2 |
| Eius cupiditas in aurigando. | 290.2.120 | Orationis pronuntiatio. | 242.1.13 |
| Nestor. | 226.2 | Oratio in quatuor partes diuisa. | 252.2 |
| Nicostrata prima literarum rudimenta inuenit. | 315.2 | Orationis ordo. | 258.1.74 |
| Niger, pro noxio. | 294.2.137 | Oratio decrefcens. | ibid. |
| Nili caractæ. | 308.2 | Redundans. | ibid. |
| Noroniarum splendor regius, & stirps clarissima. | 229.1.197 | Iunctura orationis aspera & hiulca damnatur. | ibid. |
| Noroniae à Ferdinando Lusitaniae rege sanguinem suum petunt. | ibid. 2 | Orationis exordium. | ibid. 75 |
| Nouitatum praefecti ad Sinas. | 73.1.41 | Orator vir bonus esse debet. | 147.1.113 |
| Nox obscura, de lege veteri. | 19.1.47 | Orator malus praefica. | ibid. |
| Nubis comparatio. | 208.2.134 | Histrion. | ibid. |
| Numantini. | 75.2 | Decet Oratorem metus in dicendi principio. | 148.1.117 |
| Eorum praelium. | 101.1.157 | Orator imperitus, audax in dicendi principio. | ibid. 2 |
| Numinis imploratio in operum initio. | 149.2.123. & seq. | Oratores Numen implorant in dicendi exordio. | 149.2.123 |
| Numinum sacrificia. | 286.1.100 | Oratoris definitio. | 152.1.134 |
| Numerus. | 258.2 | Mendacium ab Oratore alienum. | 241.1 |
| Septenarius. | 305.2.186 | Oratorium dicendi genus. | 245.2.302 |
| Octonarius, pro ingenti. | ibid. | Oratoris vox qualis. | 246.2.35 |
| Numerianus Imp. | 239.2.9 | Orator. | 260.1.81 |
| Nutricibus alumnos similiores euadere, quam parentibus filios. | 73.2.42 | Orator bonus placidi instar fluminis. | 261.1.82 |
| Nymphæ Macraones. | 91.2.124 | Ars & natura quæ praesent in Oratore. | ibid. 2 |
| O. | | Rationes pro natura. | ibid. |
| Obsidio Samariae. | 93.2.131 | Pro arte. | ibid. 84 |
| Pelusij admiranda. | 140.2.89 | Sitne vir bonus. | 262.2.87 |
| Occasio dum abest, torquent ingenia. | 234.2.211 | Stoicorum sententia. | ibid. |
| Octavius Augustus. | 159.2.163 | Academicorum placitum. | ibid. |
| Octies, pro sapissimè. | 305.2.186 | Oratorum vituperia. | 263.1 |
| Oculorum aciei maxima vis. | 78.1 | Oratoris cum sigillo comparatio. | ibid. 2.90 |
| Oculi aperti olim vitam, clausi mortem significabant. | 125.2.120 | Orator inscius, velut praefica. | ibid. 91 |
| Oculorum ardor, de iracundia. | 270.2.22 | Improbis, euerfor reipub. | 264.1.93 |
| Oculi defixi. | ibid. | Oratoris munus in quo consistat. | 265.1.97 |
| Ode Monocolos, Dicolos, Tricolos, Distrophos, & Tetrastraphos apud Horatium. | 276.2.53. & seqq. | Eius ingenium. | 311.2.214 |
| Odores nutriunt. | 92.1.125 | Orbis imperia considerantur. | 199.1.106 |
| Odium nouercae, pro intestino, adag. | 283.1.84 | A sapientia illustrantur, ac eidem obsecundant. | ibid. |
| Og, rex Bafan, gigas immensae magnitudinis. | 79.1.72 | Orca, vasculum aleatorium. | 268.1.9 |
| Olea Mineruae sacra. | 291.2.125 | Ordo Io. Euangelistæ. | 99.1 |
| Oleum coniectum in pyras defunctorum. | 299.1.159 | D. Benedicti. | 183.2.69 |
| Oloris cantus in morte. | 103.2.171 | D. Bernardi. | ibid. |
| Olyfpo reliquis orbis urbibus praestat. | 226.1.189 | D. Augustini duplex in Lusitania. | ibidem. |
| Olyfiponenses. | 188.2 | D. Dominici. | ibid. |
| Olyfiponensis iuuentus alacriter Octobre inuente lyceum repetit. | 198.1.103 | D. Francisci. | ibid. |
| Omen laeuum. | 302.1.171 | Carmelitarum. | ibid. |
| Omen vnde. | 316.1.131 | Sanctiss. Triadas. | 184.3 |
| Onomotopia. | 255.1 | S. Ioannis. | ibid. |
| Ophiogagi, seu anguiuori, non alio victu, quam serpentibus utebantur. | 90.2.119 | D. Hieronymi. | ibid. 68 |
| Ophiogenes, genus hominum in Hellefpono, | | Equitum Christi. | ibid. |
| | | Societatis Iesu. | ibid. |
| | | Orientis imperium cessit imperio Lusitano. | 202.2.116 |
| | | Ornatus dicendi genus triplex. | 243.2.20 |
| | | | Orphei |

| | | | |
|---|------------------------|--|------------------------|
| Orphei eloquentia. | 264.2.94 | Phalerae equorum ornamenta, & virorum. | ibid. |
| Orho. | 154.2.163 | Phalerae & torques differunt. | ibid. 70 |
| Orho Imp. abrafus. | 121.1.5 | Phantasia. | 102.1 |
| Ouatia triumphigenus. | 271.1.25 | Pharaonis immunitas. | 165.1.3 |
| Aboue dicta. | ibid. & 137.1.74 | Pharao insequitur Hebraeos. | 176.1.43 |
| Ouatia & triumphus differunt. | ibid. | Nubes, quæ Hebraeos anteibat, ad postremam aciem recurrit, & Pharaonis exercitus impetum retundit. | ibid. |
| Quantium mores. | 137.1.74 | Pharmaces in Aethiopia. | 90.2.119 |
| P. | | Philippus rex Macedoniae. | 100.1 |
| Palladius cursor. | 58.1.63 | Eius in hostes clementia. | 141.1.93 |
| Pallus, Euandri filius. | 65.2.8. & 79.1.72 | Philippi ad iniurias tolerandas regius animus. | 141.2 |
| Pancratiastra. | 284.1 | Philippus IV. Hispaniarum rex. | 164.1 |
| Pancratice valere, apud Plantum, quid. | 283.2.87 | Eius natalis dies. | ibid. 1 |
| Pancratium quid. | ibid. | Ea die nascitur, qua Christus occidit. | 170.2.23 |
| Parentes primis filiis nomen suum induunt. | 126.1 | Philippi Prudentis æquitas, religio. | 167.2 |
| Parentum honor. | 144.1.102 | Humanitas. | 168.1.13 |
| Pietas in filios. | 170.1.21 | Philippus I. rex Lusitaniae. | ibid. 2.14 |
| Paronomasia. | 256.1.67 | Sanctimonia praeditus. | ibid. |
| Parrhasius pictor insignis. | 240.2.6 | Eius sollicitudo in mittendis praedicatoribus in Indiam. | 169.1.16 |
| Parricidas damnauit vetustas. | 127.2.31 | Philisthinorum singulare inuentum in Hebraeorum perniciem excogitatum. | 187.1.75 |
| Parricidarum supplicium. | 128.1.32 | Philosophiae Magistri. | 99.1 |
| Pastorum comparatio cum radicibus arborum. | 49.2.26 | Triennis Philosophicae nauigationis cum trienni Salomonis nauigatione comparatio. | 95.1.95 |
| Patris nomen dignitatem arguit. | 119.1.1 | Philosophia excogitauit nauigia. | 205.1.123 |
| Arguit diuinitatem. | ibid. 2 | Eius insignia. | 230.1 |
| Patris nomen apud Persas. | 120.1 | Regnum. | 205.1.123 |
| Apud Lacedaemones. | ibid. | Phlegmatica ad scientias inepta. | 89.1.113 |
| Apud Romanos. | ibid. | Phæbus ingeniorum patronus. | 311.1.212 |
| Patres conscripti. | 297.1.148 | Physicus. | 201.2 |
| Patria caelestis per calorem album adumbrata. | 100.2.156 | Pileati fratres. | 305.1.175 |
| Patriæ defendendæ studium. | 310.1.206 | Pindari domus seruata in communi incendio. | 192.1.86 |
| Patricij. | 297.1.148 | Eius carmina. | 301.2.169 |
| D. Paulus. | 54.1.57.1.59.1. & 60.2 | Pinus Panæ sacra. | 291.2.125 |
| An fuerit eloquens. | 54.1.45 | Pistrino dignus apud Terentium quis. | 272.1.29 |
| Eius patria. | ibid. | Placentini. | 94.1 |
| Veteribus Patriarchis laborum tolerantia anteponitur. | 57.2.61 | Plantæ. | 104.1 |
| Veluti pennatus totum orbem docendo percurrit. | 58.1.63 | Platonis de Aristotele querimonia. | 71.2.34 |
| Suas laudes praedicat. | 59.1.68. & 60.1.72 | Plato poetarum hostis. | 152.1 |
| Puillæ staturæ fuit. | 65.2.9 | Eius mos erga Dialecticos. | 188.1 |
| In sporta è muro dimittitur. | 80.2.77 | Eloquentia. | 262.2.87 |
| Pauonis consideratio. | 196.1.98 | Plauti locus in Menæchmis explanatus. | 292.1.127 |
| Paupertas, Christi thesaurus. | 11.2.28 | Pœna talionis in lingua. | 147.2 |
| Paupertas Domini, nostræ diuitiæ. | 14.2.35 | Victi in conuiuio. | 268.2.12 |
| Paupertas & improbitas germanæ. | 174.2.37 | Pœnitentiæ obiectum quod & quale sit. | 31.2 |
| Pax bello potentior. | 142.1 | Pœnitentiæ duplex acceptio. | ibid. 24 |
| Pacis utilitas. | 161.1.169 | Pœta infani. | 126.2.25 |
| Pellicani studium in filiis alendis. | 166.1 | Supremo spiritu inflati. | ibid. 26 |
| Peregrinus rogo se immittit. | 75.2 | Pœtica, miseriarum praesidium. | 127.1.27 |
| Perfricare frontem. | 270.2.21 | Infani qui pœtas arguunt de infania. | ibid. |
| Periodus. | 258.2.75 | Pœtarum infania vnde orta. | ibid. 28 |
| Finis periodi. | ibid. | Pœta vnde dicti sint lymphati. | ibid. |
| Pæriodus in medio. | ibid. 76 | Pœtica optima, non mediocritas. | 128.1.32 |
| Pericæci, seu obliqui, incolæ. | 308.2.199 | Pœta in operum initio numen implorare soliti. | 149.2.123 |
| Periphrasis. | 255.2.63 | Eorum modestia. | 153.1.137 |
| Peroratio. | 253.2.59 | Arrogans poetarum exordium damnatur. | 154.2.143 |
| Perfarum imperium, ætas aurea. | 130.2.42 | Pœtarum cum apibus comparatio. | 158.1.158. & 301.2.169 |
| Perfarum regum eximia diuitiæ. | ibid. | Pœtica dignitas. | 225.1.185. & seq. |
| Imperium Perfarum quandiu durauerit. | ibid. | Socrates pœticam amauit. | ibid. |
| Perfarum erga regem suum reuerentia. | 144.2.103 | Pœtica utilitas. | ibid. 2 |
| Perfarum imperium. | 199.2.108 | Pœta muneribus affecti à Principibus. | ibid. |
| Perfarum regem non nisi sapientem eligebant. | ibid. & 206.1.126 | Liberi in pœtas amor. | ibid. 2.187 |
| Pestis per Lusitaniam. | 173.2.34 | Pœtarum stimulus. | 302.1.170 |
| Pestis hæreticorum. | 180.1.55 | | |
| Phalerae præmio acceptæ à Sicinio. | 136.1.69 | | |
| Mendoça Viridarium. | | | |

| | | | |
|---|----------------------|--|------------------|
| Poëtica suorum cultorum præsidium. | 314.2 | omnibus exitiale. | 90.2.119 |
| Pollinctum, cœna feralis. | 155.2.149 | Ptolomæi impietas. | 132.2.51 |
| Pollinciendi verbum. | ibid. | P. Lucinius Crassus barbarum satellitem in sui | |
| Polluctum cœna oppipara. | 155.2.149 | voce[m] prouocauit. | 101.1.157 |
| Pollucendi verbum. | ibid. | Pudor quitque arma prætat. | 43.2.6 |
| Pollux. | 225.2.187 | Vitæ pedagogus est. | 44.1 |
| Polyeratis annulus. | 160.1.164 | Pudor ex peccati actione, & recordatione. | ibid. |
| Polyerita, nobilis fœmina. | 78.1 | Puella veneno nutrita. | 90.1.118 |
| Polyfyndeton. | 256.1.65 | Puella in Gallia Narbonensi solo aëre tres annos | |
| Pompilius. | 202.1 | vixit, alia in Germania multos annos: alia de- | |
| Ponere supercilium, vel demere, pro præbere se | | cem. | 91.2 |
| hilarem. | 270.2 | Alius quis aëre tantum alitus. | ibid. |
| Ponendi verbum. | 312.1.215 | Puella ieiunium in Germania per biennium. | 93. |
| Pontes suffragiorum qui. | 276.2.52 | 1.129 | |
| Poppyima, vel poppyimus. | 278.2.60 | Per triennium. | ibid. 2 |
| Populus Herculi sacra. | 291.2.125 | Puer capite arietino insignitus. | 87.1.105 |
| Populus alba. | 292.1.126 | Pulchritudo agri, pro gallo syluestri. | 81.2. |
| Populus arbor tempus significat apud Ægyptios. | | 82 | |
| ibid. | | Pulueris tormentarij vsus veteribus incognitus. | |
| Porcus Troianus. | 303.1.175 | 135.2.68 | |
| Portugallia stemma Christi plagæ. | 171.1.25 | Punica fides, pro lubrica. | 275.2.48 |
| Potentia quo nobilior, eo acutior. | 72.1 | Purgatorium. | 33.2.30 |
| Prælium Numantinorum. | 101.1.157 | Pygmaei veri homines. | 79.1.72 |
| Saguntinorum. | ibid. | In sanè proceres. | ibid. |
| Præmia minima apud Romanos. | 136.1.69 | Discunt. | ibid. |
| Eorum qui spoliabant hostes. | ibid. | Regio quam incolunt. | ibid. |
| Præmia, an supplicia præualeant apud milites. | | Pygmaeos simios credidit Magnus Albertus: Ari- | |
| 145.1 | | stoteles equo & homine conflatos. | ibid. 2 |
| Præmij vis. | ibid. 106 | Pyralis, seu pyrausta in fornacibus Cypri. | 91.2. |
| Præmium quasi præuium. | ibid. | 124. & 94. 2. 134 | |
| Præmio milites inflammantur ad bellum. | 145.1. | Pyrae pro defunctis. | 299.1.158 |
| 107 | | Pyreus rex Epirotarum. | 95. 1. & 207. 1. |
| Iugurtha ante bellum præmia ostentare foli- | | 129 | |
| tus. | ibid. | Pythagoræ oraculum. | 196.2.99 |
| Præmia & supplicia stimulos habent honoris. | | Pythagoricum silentium damnatur. | 197.1 |
| 310.1.208 | | | |
| Præsepe gloriosum. | 22.1.57 | | |
| Prætermisio. | 258.1 | | |
| Prætoris munus. | 290.2.120 | | |
| Principes venationi dediti. | 122.1.7 | | |
| Principes decet clementia. | 123.1 | | |
| Regnorum maxima cura. | ibid. | | |
| Vigilantia. | ibid. 11 | | |
| Suos exemplo præeant. | ibid. | | |
| Principum commendatio ex pulchritudine. | 157. | | |
| 1. & seq. | | | |
| Princeps felix quis. | 166.2.8 | | |
| Principi nemo leges scripsit. Plin. | 276.1.51 | | |
| Principum munus munificentia. | 294.1.134 | | |
| Probus Imp. | 81.1.80 | | |
| Proceri homines pulchri. | 65.2.8 | | |
| Inquieti. | 66.1.11 | | |
| Pronunciatio. | 249.1.46. & 259.2.78 | | |
| Eius excellentia. | ibid. | | |
| ad Pronunciationem tria requiri. | ibid. | | |
| Eius firmitudo. | ibid. | | |
| Mollitudo. | ibid. | | |
| Profopopœia. | 257.1.69 | | |
| Prospera. | 158.1 | | |
| Protarchi bibacitas. | 132.2.51 | | |
| Proteruiam facere quid. | 301.1.175 | | |
| Protozeugma. | 256.1.66 | | |
| Prouinciæ quas Xauerus lustrauit. | 217. 2. | | |
| 162 | | | |
| Prudentiæ senilis commendatio. | 313.2. & 314. | | |
| 1.224 | | | |
| Psalterium decachordum, de Christo D. | 15.1. | | |
| 37 | | | |
| Psitacus duobus tantum prioribus annis docilis. | | | |
| 88.2.112 | | | |
| Psyllorum corpori virus ingenitum, serpentibus | | | |

Questio duplex. 249.1
 Quercus immensæ magnitudinis. 81.2.
 81

Quercus esculis que Ioui sacra. 291.2.125
 R.

Rahazias Machabæus gladio se perimit. 75.1.
 52
 Reddendi verbum. 310.2.209
 Regnum magnum Sionis. 114.2.218
 Regnum regis speculum. 165.2.5
 Regni promoxio ex precibus Sanctorum. 164.2
 Eius felicitas ex quibus coalescat. 172.1.
 28
 Reipublicæ ordo, cœli concentus. 308.1
 Religio, pro scrupulo conscientie. 278.2.
 61
 Religionis dextra. 225.1.138
 Repetito. 256.1.65
 Responso. 257.1
 Responsum Ægyptiorum sacerdotum de Nili
 fontibus. 114.1.217
 Rex Deo similis in scientia. 67.2
 Rex sapiens, lignum vitæ. ibid.
 Regem qualem deceat inter suos existere. 67.2
 Regis est etiam diuinare. 68.1
 Eius cum nauclero comparatio. 68.1.25
 Cum medico. ibid.
 Reges virtutum, pro robustissimis. 79.2.74
 Regis cum sole comparatio. 111.1
 Reges Ægypti, diligentes indagatores orbis. 115.
 2.215
 Reges

| | | | |
|---|-----------------------|--|----|
| Reges Persarum in orbe patefaciendo studiosi. | | | |
| 114.1.216 | | | S. |
| Rex Sebastianus venationi deditus. | 122. | | |
| 2.9 | | | |
| Rex, lex clientibus. | 127.1.29 | | |
| Regum mores abierunt in leges. | 127.2 | | |
| Rex, populi speculum. | ibid. 30 | | |
| Rex, simulachrum Dei. | 144.2.103 | | |
| Regis ac regni fortuna eadem. | 165.2.5 | | |
| Regum & regni Lusitanie mirum inuicem obse- | | | |
| quium & beneuolentia. | 165.2.5 | | |
| Rex, qui. | 171.2.26 | | |
| Regum mores populus sequitur. | 182.1.63 | | |
| Reges Lusitanie erga religiosos ordines. | 183. | | |
| 2.67 | | | |
| Rex conuiuij in ludo talorum. | 268.2.12 | | |
| Reges sacerdotes. | 295.2.140 | | |
| Regina Angliæ à cibo per triduum abstinet. | 92. | | |
| 2.128 | | | |
| Rhetor, non orator, qua ratione. | 152.1.134 | | |
| Rhetor vnde dictus. | ibid. 135 | | |
| Rhetor. | 201.1.113. & 260.1.81 | | |
| Arts & natura in Rhetore. | 215.1 | | |
| Rhetor & Dialecticus differunt. | 253.2 | | |
| in Rhetore ars, in Declamatore natura requiritur. | | | |
| 260.2. & 261.1.81 | | | |
| Rhetores inter & Philosophos affinitas. | 248. | | |
| 1.42 | | | |
| Rhetorica dicendi ars. | 240.2.6 | | |
| Rhetoricæ materia. | 247.2 | | |
| Rhetorica quid. | 248.2.45 | | |
| Rhetorica officium. | 249.1 | | |
| Finis. | ibid. & 264.2 | | |
| Materia. | ibid. | | |
| Partes. | ibid. 46 | | |
| Laus. | 280.1.81 | | |
| Rhetorica triplici virtute efflorescit. | 266 | | |
| Robore dignus quis apud Apuleium. | 271. | | |
| 2.27 | | | |
| Roma peste liberata per Virginem. | 29.1.16 | | |
| Romæ principium. | 131.1.45 | | |
| Eius conditores qui. | 134.2.63 | | |
| Romanorum factiones coloribus distinctæ. | 98. | | |
| 2.150 | | | |
| Romanorum imperium ferro comparatum. | 131. | | |
| 1.45 | | | |
| Nationes domitæ à Romanis. | ibid. | | |
| Quandiu durauerit. | ibid. | | |
| Eius potentia incomparabilis. | ibid. 2 | | |
| Amplitudo, & termini. | ibid. 46. & seq. | | |
| Ærarium. | ibid. | | |
| Romanorum fortuna contubernalis. | 131.2.47 | | |
| Romani Imp. pulchri. | 157.1.155 | | |
| Deformes. | 159.2.163 | | |
| Romanus sedendo vincit, adag. | 160.2.166 | | |
| Romanorum imperium. | 200.1.120 | | |
| Eius gloria sapientie referenda. | ibid. | | |
| Romanorum laureata munera. | 289.2 | | |
| Romulus Romæ fundator ex vulgari sententia. | | | |
| 134.2.64 | | | |
| de Romulo vana opinio. | 309.2.203 | | |
| Rosa. | 161.1 | | |
| Omnium florum regina. | ibid. 173 | | |
| Rosa in conuiuio. | 280.2.72 | | |
| Rusticus in Germania, sub ingenti fœni cu- | | | |
| mulo, per aurumnum & brumam dormit. | | | |
| 93.1.129 | | | |
| Rustici an ad bellum aptiores, quam vr bani. | | | |
| 138.1 | | | |
| Rustica vita vrbanæ præferenda. | ibid. | | |

Sacerdos Rom. solo aëre 40. annos vixit.
 91.2
 Sacerdotes Ægypti. 92.2.128
 Sacrificia Numinum. 286.1.100
 Sacrificiorum discrimina. ibid.
 Saguntinorum prælia. 101.1.157
 Salamandra. 91.2.124. & 94.2.134
 Constantiæ symbolum. ibid.
 Saliæ dapes, pro Pontificalibus. 289.1.114
 Salij vnde dicti. ibid. 113
 Sallustius carpitur. 122.1.7
 Laudatur. 244.1.23
 Salomonis expeditio Indica. 194.2
 Eius classis Ophir appellit. 195.1
 In patrios portus remigat. ibid. 94
 Salue. 278.2.61
 Salutandi ritus apud veteres. 284.2.92
 Tempus. ibid. 94
 Ordo. 285.1
 Salutationes disponere, pro in classes distribuere.
 ibid.
 Samsonis coma. 121.1
 Samuel. 168.1.12
 Sanctorum hominum precibus regnum promo-
 uetur. 169.2
 Sanctorum consuetudo in à Deo beneficiis pe-
 tendis. 237.1.119
 Sanguinea ad scientias præ ceteris apta. 89.2.
 116
 Sapiens picta tabula. 185.1
 Sapientes Ecclesiæ propugnaculum. 185.2.72
 Sapiens, sol. ibid.
 Sapientes vel mortui, orbis propugnacula. 193.
 1.89
 Sapientia & Regi & regno prodest. 67.1.17
 Tantum indigent reges sapientiâ, quantum
 animâ corpus. ibid.
 Sapientia tutela reipubl. 186.1.73
 Medetur inscitie. 190.2
 Totum orbem tuetur. 193.1.88
 Sapientie in nutriendis suis alumnis seueritas.
 197.1.100
 Eius laus. 198.1
 Conuiuium. 201.1.113
 Sapientia legum seruatrix. ibid. 2.114
 Sapientie opes quæ. ibid. 15
 Vtilitas maxima. ibid. 16
 Regnum. 205.1. & seq.
 Imperium in homines. ibid. 2.175
 Sapientia nauigationis inuentrix. ibid. 123
 Sapientie mira dignitas. 206.3.126
 Potestas ad commouendos animos. ibid.
 2.127
 Solertia. 207.2.131
 Suauitas. 208.1.133
 Sapientia & virginitas, comites. 208.2.134
 Sapientia olim peregrina. 228.2.195
 Sapientia immoderata regem dedecet. 310.1.
 207
 Sara tribus diebus & tribus noctibus non man-
 ducauit, nec bibit. 92.1.128
 Sarmatarum historia tragica. 94.1
 Sarpedonium littus, de homine clamoso. 269.
 2.17
 Saul. 191.2.84
 Eius clypeus. ibid.
 Saxones, Angli cur. 151.1
 Scammonia herba. 91.1
 Hæ 4. See

| | | | |
|--|----------------------|---|------------------------|
| Scelus cuiusdam immane. | 208.1.132 | Gregorius XIII. erga Societatem munificus. | 219.2.167 |
| Scientia inflat. | 67.1 | Reges Lusitani in Societatem liberales. | 220.1.168 |
| Regibus est necessaria. | ibid.2.18 | Socratis tolerantia. | 142.2.97 |
| Scipionis erga ciues charitas. | 145.2.108 | Fœdus. | 159.2.163 |
| Scipio, Africanus à deuicta Africa dictus. | 150.2.128 | Socrates è cælo sapientiam in terram auocauit. | 204.1.121 |
| Scipio Æmilianus vnde Numatinus. | 150.2.128 | Amavit poëticam. | 225.1.185 |
| Scipionis laus ab Annibale. | 161.1.168 | Solem intueri, pro viuere. | 125.2.20 |
| Scipionis Africani celebre dictum. | 191.2.84 | Sol simulachrum Dei. | 144.2.103 |
| Scipionis nomen vnde. | 303.2 | Solis regia. | 152.2 |
| Scipio filius degenerauit à Scipione Africano. | ibid. | Sol liber, cur. | 285.2.99 |
| Scipionis Æmiliani facta. | ibid. | Solis rota, pro rotando eius globo. | 292.2 |
| Scribere ad mortuos, haud est absurdum. | 128.2.33 | Ortus & occasus. | 296.2 |
| Boni scriptores reipubl. viles. | 146.1 | Sol, pro Ioue. | 304.1.179 |
| Scripturæ veritas. | 245.1.27 | Eius encomia. | 307.1.193 |
| Scytharum iurandi mos. | 293.2.132 | Magnitudo. | ibid.2 |
| Sebastianus rex. | 220.1.169 | Solimanus. | 167.2 |
| Seleuci annulus. | 160.1.164 | Solum vertere, de decoctore. | 279.2.69 |
| Semiramis immanis statua. | 65.2.8 | Somnia vnde. | 304.1.180 |
| Semiramis regina Babilonis. | 204.1 | Somnium Scipionis. | 305.1.171 |
| Senecæ iudicium de incredibili sui æui luxu. | 201.1.112 | Somnij oraculum. | 305.1.175 |
| Senecæ memoria. | 259.1.77 | Somnus Epimenidis. | 93.1.129 |
| Senectus. | 85.2 | Somnus, parua mors. | 307.2.136 |
| Senes indociles. | 46.1.15 | Sophista, Prometheus. | 190.2.82 |
| Seniores ad regimen electi. | 68.1 | Sophisticæ vituperia. | 189.1.79 |
| Senes quàm iuuenes mortem magis reformidant. | 70.2.31 | Antiqui patres in Dialecticam sophisticam excanduerunt. | ibid. |
| Senex centenarius iuuenis prodiit Turenti. | 85.2.98 | Sophocles poëta. | 127.1.7 |
| Senex silens in conuiuio, pro miraculo. | 147.2 | A Libero honoratus. | 225.2.187 |
| Senex garrulus. | 148.1 | Eius electa. | 264.1.92 |
| Senes ad imperium apti. | 320.1 | A filiis accusatur de dementia. | 34.1.25 |
| Senum auctoritas apud veteres. | 314.1.224 | Soporis similitudines variæ. | 307.2.35 |
| Senio in ludo talorum. | 268.2 | Sors. Multi ad regiam dignitatem sortito cuedi. | 267.2.6 |
| Sensus interni. | 102.1.163 | Spartani Ophiodiri cur. | 90.2.119 |
| Sepulchrum habere, apud Plautum, quid. | 292.1.127 | Spes, Messia diuitiæ, & maximæ opes. | 2.2 |
| Sermonis patrij suauitas allicit animos. | 16.1.39 | Spes in Christi aduentu concipienda. | 9.2.24 |
| Sermo dilucidus. | 242.2.16 | Spes animæ anchora. | 101.1.158 |
| Obscurus. | ibid. | Columna. | ibid. |
| Ornatus. | 243.1.18 | Sphærarum cælestium consideratio. | 204.2.122 |
| Serpens portentosa molis. | 812.82 | Sphæra Caroli Imp. | 205.2 |
| Serpentum incantatio. | 95.2. & seq. | Stare æneum apud Horatium quid. | 287.2.106 |
| Seruius vnde dictus Isauricus. | 150.2.128 | Statio. | 63.1 |
| Seruius castigatus. | 294.2.13 | Statua Nabuchodonosoris, figura Rom. Imperij. | 132.1 |
| Sessio. | 63.1 | Statuæ ex ligno fieri potissimum solitæ, & cur. | 156.1 |
| Signa laureata. | 290.1.118 | Statura hominis præstantior quæ. | 64.1.4. & 157.1 |
| Signum à curru triumphali dari solitum. | 290.2.120 | Statura media cæteris præferenda. | 66.1.12 |
| Silentium in sene conuiuia, pro miraculo. | 147.2 | Status quid. | 253.1.58 |
| Canit suauius qui magis silet. | 12.2 | Stellæ australes. | 106.2.185. & 307.1.191 |
| Silius Italicus expositus. | 288.2.111 | Stentore clamosior, adag. | 269.2.17 |
| Similiter cadens. | 256.2 | Stiliconis triumphus. | 137.2.77 |
| Similiter desinens. | ibid. | Stimulorum seges. | 278.2.59 |
| Sinistræ locus honoratior. | 282.1.80 | Strumam dibapho tegere quid, apud Ciceronem. | 282.2.83 |
| Sinistra nobis, dextra superis. | 302.1.172 | Subiectio. | 257.1.69 |
| Sionis regnum. | 114.2.218 | Supercilium attollere. | 270.1.19 |
| Sistere fana quid, ex Horatio. | 287.2.107 | Ponere, vel demere. | ibid. |
| Sitis. | 93.2.131 | Supplicium, vide <i>Premium</i> . | |
| Smaragdus contra venenum. | 90.1.118. & 99.1.152 | Sulpiria ad Messiam. | 11.2.79 |
| Spei symbolum. | ibid.2 | Syllæ crudelitas. | 267.1 |
| Societatis Iesu institutum. | 188.2 | Syluiorum fylua annosa, fructuosa, religiosa. | 227.1 |
| Amplitudo. | 218.2 | M. Syluius Otho Imp. à quo Syluij Lusitani pro- | |
| Instar palmæ laboribus magis assurgit. | ibid.165 | piùs procedunt. | ibid. |
| | | Ioannes Syluius Comes. | ibid.2 |
| | | Didacus Syluius, & Mauricus Syluius. | ib.193 |
| | | | Phi |

| | |
|---|----------------------|
| Philippus Syluius apud Belgas Equitum magister. | ibid. |
| Iacobus Syluius primus Comes Portalegrensis. | 228.1 |
| Synecdoche. | 254.2.61. & 261.1.66 |
| Synonyma. | 256.1.65 |
| Syrenum fabula. | 16.1.40 |

T

| | |
|---|--------------------|
| T , Absolutionis, & condemnationis nota. | 275.1.45. & 46 |
| Tabernaculi cum spelunca Bethlemica collatio. | 13.20 |
| Tabetis singularis descriptio. | 185.2 |
| Accommodata sapientibus. | ibid. |
| Tabulæ laureatæ. | 290.1 |
| Tagi fluminis amœna consideratio. | 226.1.188 |
| Talionis pœna in lingua. | 147.2 |
| Talorum differentia & vsus. | 268.1.9 |
| Tantalus. | 158.1.157 |
| Telluris motus circularis. | 115.1.220 |
| Trepidationis motus. | ibid. |
| Eius descriptio. | 183.1. & 204.2.122 |
| Angustia. | 307.1.192 |
| Incolæ. | 308.2.199 |
| Ingenium. | 311.1.212 |
| Tempesta maris. | 194.2.93 |
| Templarij milites. | 180.2.57 |
| Templum Salomonis. | 203.1.117 |
| Templa, ædes ante augurium. | 287.2.106 |
| Templorum veterum vestibula. | 312.2.217 |
| Temporum supputatio apud Hebr. | 111.2.206 |
| Terra. | 91.1.122 |
| Terra immobilis. | 115.2.222 |
| Terræ motus. | 205.1.123 |
| Eius filij, de is qui obscuro loco nati. | 269.1.13 |
| Angustia. | 307.1.192 |
| Ingenium. | 311.1.212 |
| Terra sigillata. | 90.1.118 |
| Tessera hospitij. | 304.1 |
| Amicitia. | 316.2.233 |
| Testimonium ab hoste, laudabile. | 160.2.167 |
| Testudo marina. | 78.2.70 |
| Tharsis quæ olim. | 113.2.215 |
| Thau litera salutaris apud Hebræos. | 275.1.46 |
| Pro morte. | ibid. |
| Theodoricus rex Gothorum. | 165.2.5 |
| Theodotij Imp. clementia. | 141.2.95 |
| Theologus. | 201.2 |
| Theologiæ regnum. | 206.1 |
| D. Thomas. | 50.2 |
| Thucididis stylus. | 140.1.87 |
| Tiberius. | 154.2.163 |
| Tibiarum genera. | 286.2.102 |
| Timor oratoribus, cura & sollicitudo. | 148.1.119. |
| & seqq. | |
| Eius causa. | ibid.2.119 |
| Modestia, seu reuerentia. | ibid. |
| Timor in morte virum dedecet. | 306.1.187 |
| Topazion. | 99.2.153 |
| Torques. | 136.1.70 |
| Traductio. | 256.1.65 |
| Tragedia non admittit prologos. | 156.1.151 |
| Differt à comœdia. | ibid. & seq. |
| Demetrii præceptum de componenda tragedia. | ibid.2 |
| Transmontani. | 188.2 |
| Translagani ingeniosi. | ibid. |
| Tribus. | 297.2.152 |

| | |
|---|-----------|
| Tribuum singularum nomina. | ibid. |
| Tribuni Romani. | 303.2.177 |
| Tristitia. | 84.1.91 |
| Triumphus maior, & minor. | 137.1.74 |
| Triumphus vnde dictus. | ibid. |
| Triumphus pompa. | ibid. |
| Pompæ ordo. | ibid. |
| Currus formæ. | ibid. |
| Animalia currum trahentia. | ibid. |
| Triumphus & oratio differunt. | 271.1.25 |
| Triumphus quid, & vnde. | ibid. |
| Troiani Principes pulchri. | 157.1.155 |
| Troiani barbari. | 287.1.103 |
| Trophæa diis erecta. | 311.1.211 |
| Tropi verborum. | 254.2 |
| Tropus quid, & quotuplex. | ibid.61 |
| Tropi sententiarum. | 255.2 |
| Tuba, de lege noua. | 19.1.47 |
| Tubæ præeuntes aream. | 202.2.116 |
| Tubæ ac tibiæ in funeribus. | 300.1.161 |
| In funeribus diuitum. | ibid.163 |
| Puerorum. | ibid. |
| Miserorum. | ibid.2 |
| Tuba nunquam adhibita in funeribus inopum. | ibid.2 |
| Tullius patronorum optimus. | 153.1.137 |
| Vide Cicero. | |
| Tunica demissa inter Romanos. | 288.1.116 |
| Tunica Iouis. | 290.2.120 |
| Tunica ex templo Iouis desumpta ad triumphos. | ibid. |
| Tunica molestæ. | 291.1.121 |
| Turcarum Imperator. | 180.2.17 |
| Turris Dauidici. | 194.1.91 |
| Turricula, pro vasculo aleatorio. | 268.1.9 |
| Tyberim tangere, pro narare. | 288.2.111 |
| Tyburnini nemoris descriptio. | 350 |
| Tyrannorum sæua dominatio. | 132.2.51 |
| Tyrannus quis. | 171.2.26 |
| Tyrtæus milites ad pugnandum versibus exauit. | 310.1.206 |

V.

| | |
|---|------------------|
| V ale. | 278.2.61 |
| Valerius Max. castigatus. | 150.1.125 |
| Valerius vnde Messala. | 150.2.128 |
| Vasculum à Gama Indiam patefacit Lusitanis. | 107.2.189 |
| Vegrande, pro nimium grandi. | 284.2.93 |
| Veiuus, numen perniciosum. | 302.2 |
| Velamen supplicum. | 292.2.128 |
| Vemifer, pro nimis misero. | 284.2.93 |
| Venationis cura reges decet. | 122.1.7. & 123.1 |
| Venatio, simulachrum belli. | 122.2.9 |
| Venenum. | 90.1 |
| Veneri actio quæ impediti possit. | ibid.108 |
| Venetis homo 46. annos ieiunos absoluit. | 93.2 |
| Venus vnde calua. | 121.1 |
| Venus & Mercurius. | 308.1.196 |
| Vepallida mulier, pro valde pallida. | 284.2.93 |
| Verbum infans magister, & magisterium excens. | 4.1.7 |
| Verbi infantia disertissima. | 12.2 |
| Amplior ad dicendum leges Verbi incarnati humilitas, quàm gloria. | ibid. |
| Verbum infans silentio colendum. | ibid. |
| Verbum diuinum medicum agit animi. | 15.2.38 |
| Verbi infantis infantia, Tulliana facundia disertior. | 16.1.40 |
| Vide <i>Christus, Messias, Iesus</i> . | |

Index Rerum, & Verborum.

| | | | |
|---|------------|---|----------------------|
| Veterum auctoritas. | 254.2 | Virtus & sapientia Doctoris præcipua laurea. | 233.1.207 |
| Veritas prima in historia. | 148.2.120 | Virtus præmiis ornata. | 201.1 |
| Vermes in Attica. | 92.1.126 | Virtutis pretium. | 309.2.204 |
| Vesperæ pro toto die artificiali. | 105.2.180 | Virtus negotiosa. | 310.1.206 |
| Vestibula templorum veterum. | 312.2.217 | Operosa. | ibid.207 |
| Quorsum olim tam carata. | ibid.219 | Vitæ humanæ triplex acceptio. | 88.1.110 |
| Vestis pura. | 136.1.69 | Vitæ exemplum homines immortales reddit. | 216.1.157 |
| Clauata. | 277.2.56 | Vita laudata. | 251.1 |
| Discincta. | 288.1.109 | Vitæ humanæ miseræ. | 306.2.199 |
| Victimarum cornua inaurata Græcis & Latinis solemne. | 286.2.101 | Vita Iouis. | ibid. |
| Victoria parta insidiis. | 146.1.110 | Vita mimus. | ibid. |
| Non contemnenda. | ibid.2.112 | Vitiorum in Alexandro comparatio. | 132.2.51 |
| Victricis Catharinæ mausoleum. | 345 | Vitulus capite humano exornatus. | 87.1.105 |
| Vigilantium duo propria opera. | 84.2.92 | Viueret, idem quod epulari. | 147.2.115 |
| Vigiliæ Aristotelis. | 235.1.212 | Vlpianus. | 187.2.77 |
| Vindicta animum nobilem dedecet. | 141.1.91 | Vlyssis & Mercurij fallacia. | 263.1 |
| Vinum cur lætificet. | 76.2.57 | Vmbræ conuiuij. | 269.2.16 |
| Vinum laxatiuum ex helleboro, vel scammonia. | 91.1 | Philippus vmbras conuiuij sui delusit. | ibid. |
| Vinum, lac senum, adag. | 92.2 | Vnguenta in conuiuij. | 280.2.72 |
| Aquarum species. | ibid. | Vocalium congressus. | 258.2 |
| Vinum coniectum in pyras defunctorum, cur. | 299.2.159 | Votorum filij. | 2.1 |
| Vir magistratum ornat, adag. | 124.2.16 | Summa votorum Messias. | 3.1.4 |
| Viri locos nobilitant, ac officia. | 124.1.16 | Voti reus. | 302.2.173 |
| Virga Mosaica. | 202.1.115 | Damnatus. | ibid. |
| Virga in serpentem conuersa. | ibid. | Vota veterum templis affixa. | 311.1.211 |
| Virgarum lasciuia apud Plautum. | 278.2.59 | Vox. Vocis duplex acceptio. | 74.2.47 |
| Virgæ laureatæ. | 289.2.116 | Vis, & efficacia. | ibid.45 |
| Virgilius optimè explicatus. 151.2.131.294.1.135. & 301.2.168 | | Moyse Ægyptum rixantem verbo occidit. ib. | |
| Falsus de Didone. | 155.1.147 | Xenophilus, Musicus, vna vocis canoræ ope adiutus 105. annos vixit. | 75.1.49 |
| Eius de Didone commentum. | ibid.148 | Vox vna dulcis, & canora. | 25.1.49 |
| Liberatur à calumniis, & commendatur. 320.1.243 | | Voces aliquando mortem intulisse, vel maturasse ostenditur. | ibid. |
| Virginis Mariæ erga filium suum desideria. 3.2.5 | | Vrsulæ, & sociarum laurea triumphalis. | 345 |
| Eius naturale imperium. 25.1.1. & 29.1.15 | | Vulcanus, ingeniosus artifex. | 311.2.214 |
| Multocula dicitur. | 26.1.2 | Vulpium calliditas. | 190.2.82 |
| Eius misericordiæ. | ibid. | Vulturius in ludo talorum. | 268.2.12 |
| Pascit esurientes. | ibid.3 | | |
| Sitientes potat. | ibid.4 | X | |
| Nudos aperit. | ibid.5 | Xauerius. | 216.1 |
| Inuisit ægrotos. | ibid.6 | In seipsum crudelis. | ibid.2.158 |
| Peregrinos suscipit. | 27.1.7 | Crura funiculis retortis ligauit. | ibid.159 |
| Captiuos redimit. | ibid.8 | In alios benignus. | 217.1 |
| Mortuos sepelit. | ibid.2.9 | Eius studium circa aliorum salutem. | ibid.160 |
| Eius intercessio valde efficax. | 27.2.10 | Prouinciæ quas Xauerius lustrauit. | ibid. |
| Constantinopolim peste liberat. | 29.1.16 | 2.162 | |
| Liberat Eborum, & Collegium Conimbricense. | ibid.1 | Eius in Deum charitas. | 218.1.163 |
| Eius sanctitas. | 31.1 | Oracula, & miracula poëtice descripta. | 342 |
| Mahometanorum de V. Maria iudicium. | ib.22 | Xenophilus musicus. | 75.1.49 |
| B. Virginis triplex dignitas. | 32.1.26 | Xenophontis suauitas. | 140.1.86. & 244.2.25 |
| B. Virgo adorari potest ratione solius contactus adoratione latriæ. | 33.1.28 | Xerxis cum Alexandro comparatio. | 132.2.51 |
| Quo pacto meruerit incarnationem. | ibid.2.31 | Xeuxis & Parrhasius aues sefellerunt, & artifices. | 240.2.6 |
| Animas liberat ab inferno. | 34.1.32 | | |
| Virgini deuotus in æternum perire non potest. | 40.1.52 | Z | |
| Quo pacto debeat gratia congrua. | ibid.2.53 | Zeno Citicus. | 66.1 |
| Virginis magnæ Matris purificatio poëtice. | 339 | Oraculū Apollinis interrogat. | 146.1.109 |
| Virginum encomia. | 182.2.65 | Zenobia, regina Asia. | 204.1.121 |
| Nascentis Virginis Mariæ auspiciam. | ibid. | Victa Romam in triumphum ducitur. | ibid. |
| Virginitas & sapientia comites. | 208.2.134 | Eius virtus. | 271.2.26 |
| Virtus sine exemplo illustrior. | 36.2 | Zonæ cælestes, ac terrestres. | 109.1.201 |
| Sibi ipsa præmium. | 129.1.35 | Veterum opinio de zonis terrestribus reiciitur. | ibid. |
| | | Zonæ torridæ, & extremæ frigidæ an olim habitabiles. | 113.2 |
| | | Zonæ habitabiles, quæ. | 308.2 |
| | | Zoroastes eadem hora, qua natus, risit. | 89.2.116 |